A. F. FEODOROV

OBKOMUL ILEGAL ÎN ACȚIUNE

A. F. FEODOROV

OBKOMUL ILEGAL ÎN ACŢIUNE

În romîneşte de XENIA STROE şi R. HEFTER

EDITURA TINERETULUI

Coperta de: PETRE VULCĂNESCU

А. Ф. ФЕДОРОВ

ПОДПОЛЬНЫЙ ОБКОМ ДЕЙСТВУЕТ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

МОСКВА 1957

CARTEA ÎNTÎI

COMUNIȘTII INTRĂ ÎN ILEGALITATE

CAPITOLUL I

Cernigovul sub bombe

Era într-o duminică ; mă înapoiam la Cernigov de la un mare șantier. Ne-a prins o ploaie torențială. Drumul s-a desfundat ; mașina începu să patineze și pînă la urmă se împotmoli de-a binelea. După toate, ne-am dat seama că uitasem să ne cumpărăm țigări. Ni se părea că se abătuse asupra noastră cine știe ce nenorocire : împotmoliți în plin cîmp și murați de o ploaie ce turna cu găleata. De dormit în noaptea asta nici vorbă, și pe deasupra să n-ai nici ce fumal

În cursul nopții, am încercat de cîteva ori să scoatem mașina din noroi. Eram cu toții uzi leoarcă și murdari. Am ajuns acasă abia pe la zece dimineața. Mi-era somn și foame. Prin minte mi se perindau crîmpeie din cele văzute și întîlnite în călătorie : întîlniri cu constructorii, cămine confortabile, lanuri bogate de grîu, înalte ca zidul, de o parte și de alta a drumului și alături cîmpuri de tufăriș mărunt de cauciuc, „cocsacîz" ; abia începusem să-l cultivăm în regiunea Cernigovului.

Tocmai mă apucasem să-mi scot cizmele ude, gîndindu-mă să mă întind pe divan — cînd nevastă-mea dădu buzna în casă.

— În sfîrșit, iată-te ! îmi strigă ea. Te-a căutat de vreo zece ori tovarășul de serviciu de la Obkom [1]. Întîi a telefonat la șapte dimineața : de atunci tot sună mereu...

Nici nu sfîrși bine, că telefonul și zbîrnîi. Am ridicat receptorul.

— Aleksei Feodorovici, să vezi, Aleksei Feodorovici... Îți puteai da ușor seama că omul e tulburat ; îmi rosti de cîteva ori numele, apoi începu să toarne cu duiumul cuvinte

[1] Obkom — comitet regional. (n.t.)

la nimereală : „care va să zică", „iată". Cu greu l-am înțeles. Nu izbutea de loc să pronunțe cuvîntul „război".

Mi-am tras iarăși cizmele, încă pline de apă, am luat din farfurie o bucată de plăcintă și am tras cîteva înghițituri de lapte de-a dreptul din ulcior. Se vede că nu prea arătam ca de obicei. Nevastă-mea mă privea îngrijorată. I-am spus ce s-a întîmplat, mi-am luat rămas bun, am ieșit din casă și am pornit la Obkom.

Cum am sosit la Obkom, am și telefonat la Kiev, secretarului C.C. al P.C. (b) al Ucrainei, Nikita Sergheevici Hrușciov. Tot felul de gînduri îmi treceau de-a valma prin cap. „Război cu fasciștii... Nu încape vorba că mai devreme ori mai tîrziu tot trebuia să înceapă... Numai să ne păstrăm cumpătul, să fim organizați ! O să pătrundă oare avioanele dușmane pînă la Cernigov ?... Și ce recoltă ! Ce recoltă minunată !" Mi-am adus aminte de grîul ce creștea de o parte și de alta a drumului : „Ce minunată recoltă ! Cum o s-o strîngem acum ?"

— Nikita Sergheevici, dumneata ești ? Aici Cernigovul, Feodorov...

Nikita Sergheevici vorbea calm, ceva mai încet decît îi era felul. Mi-a spus că hitleriștii au bombardat Jitomirul, Kievul, că posturile noastre înaintate au fost nevoite să se retragă.

Tovarășul Hrușciov trecu apoi la directive practice.

După o jumătate de oră, membrii biroului Obkomului erau adunați cu toții la mine în birou.

În cursul zilei, am luat parte la cîteva mitinguri.

La 23 iunie, în zori, deasupra Cernigovului apărură avioanele de recunoaștere dușmane.

* * *

În primele zile ale războiului, încordarea a fost deosebit de mare. În regiune și în oraș, se făcea în grabă mobilizarea ; la Cernigov se formau unități. Din toate raioanele mii de oameni soseau cu mașini, cu trenuri, cu căruțe și chiar pe jos.

Toată lumea muncea cu abnegație. Cam o sută cincizeci de mii de colhoznici, muncitori, funcționari și gospodine au ajutat la construirea lucrărilor de apărare. În afară de aceasta, în fiece curte, oamenii amenajau adăposturi, săpau tranșee și așterneau nisip în podurile caselor.

Băteam mult drumurile ; mă duceam pe la uzinele care, fără să-şi oprească activitatea, treceau la producţia de război ; mă duceam în fiecare zi pe la comisariatele militare raionale. Vorbeam, lămuream fără întrerupere : spre seară, frînt de oboseală, nu mai puteam scoate o vorbă.

Seara, şi chiar noaptea, aveau loc consfătuiri şi şedinţe cu comandanţii de unităţi, cu directorii de întreprinderi, cu secretarii comitetelor raionale. Din douăzeci şi patru de ceasuri, dacă dormeam trei, şi acelea pe apucate. Cu nevasta şi copiii mă vedeam o dată la cîteva zile.

N-am izbutit să stau cu familia nici măcar în ziua cînd au părăsit Cernigovul. Am ajuns în gară cu un minut înainte de plecarea trenului, şi pînă să-mi iau rămas bun de la nevastă şi copii, pînă să le dau ultimele sfaturi, trenul o şi luase din loc, aşa încît a trebuit să sar jos din mers.

Sentimentul care pusese stăpînire pe noi toţi, era cel al răspunderii.

Judecam aşa : sîntem comunişti ; mai mult chiar, avem munci de răspundere — aşadar, noi răspundem de oameni, de avutul obştesc, de libertatea poporului. Iată de ce numai munca ne putea prilejui mulţumire. Ne mustra cugetul cînd ne odihneam. Un tovarăş de treabă şi sincer a mărturisit că-i este ruşine să doarmă în pat.

Avioanele de recunoaştere inamice începură să zboare tot mai des deasupra Cernigovului. Mai întîi, în noaptea de 26 iunie, a fost bombardat un nod de cale ferată. La jumătate de oră după atacul aerian, am şi sosit acolo şi am văzut cele dintîi victime ale fasciştilor : două femei ucise şi un copil sfîrtecat de explozie. Cercam să mă stăpînesc, dar totuşi mă cuprinsese un soi de tremur. Conştiinţa mea nu izbutea încă să înţeleagă cele întîmplate. Mi se părea că nu poate fi vorba decît de o greşeală îngrozitoare ori de vreun accident şi că ar fi suficient să luăm măsurile cuvenite ca nimic asemănător să nu se mai întîmple.

La 28 iunie, a sosit la Cernigov Mareşalul Uniunii Sovietice, Budionnîi. Consfătuirea — sau mai bine-zis convorbirea cu el — a ţinut mai mult de trei ore. Am ieşit împreună în oraş şi am examinat obiectivele militare. În aceeaşi seară, reprezentantul Cartierului General a plecat.

Subliniez această întrevedere, pentru că ea a avut darul să ne însufleţească şi să ne aducă la realitate, pe mine şi pe ceilalţi tovarăşi care au luat parte la consfătuire. Ne-am

dat treptat seama că războiul este şi el o muncă sistematică, metodică şi studiată în toate amănuntele ei, dar o muncă de o mare amploare şi o încordare nebănuite.

* * *

Nemţii erau în plină ofensivă. Partea de apus a Ucrainei ajunsese teatru de luptă. Cu toate că Cernigovul şi oraşele regiunii suferiseră nenumărate bombardamente, noi, activiştii de frunte ai Cernigovului, socoteam că o invazie a nemţilor aici, în inima Ucrainei, ar fi peste putinţă.

La 4 iulie, vorbind în faţa muncitorilor de la depoul din Cernigov, le-am spus că fasciştii nu vor izbuti să ajungă pînă la oraşul nostru, că putem prin urmare munci în linişte — şi eram ferm încredinţat de aceasta.

Înapoiat la Obkom după mitingul muncitorilor de la calea ferată, am aflat că sosise din Kiev tovarăşul Korotcenko, secretar al C.C. al P.C. (b) al Ucrainei. Nu a stat mult la Cernigov: doar douăzeci şi patru de ore, timp în care, împreună cu organizaţiile regionale, a întocmit planul evacuării urgente a locuitorilor, a utilajului industrial şi a lucrurilor de valoare. Înainte de plecare, ne sfătui să ţinem o evidenţă a partizanilor din războiul civil.

— Experienţa lor ne-ar putea fi de folos, tovarăşe Feodorov.

Seara, am fost convocat telegrafic la C.C. al P.C. (b) al Ucrainei şi, fără să mai zăbovesc o clipă, am plecat cu maşina la Kiev.

Nikita Sergheevici mă primi în aceeaşi noapte. Îmi înfăţişă situaţia de pe fronturi şi îmi spuse că trebuie să privim lucrurile drept în faţă: nu trebuie să subapreciem ofensiva nemţească, nu trebuie să admitem ca înaintarea armatei duşmane în inima ţării să ne găsească nepregătiţi.

Nikita Sergheevici propuse să pornim îndată la alcătuirea unei organizaţii bolşevice ilegale şi să trecem din vreme la înjghebarea cîte unui detaşament de partizani în fiecare raion.

— Să începi neîntîrziat, cum ajungi la Cernigov, să-ţi alegi oamenii, să pregăteşti în păduri baze pentru partizani şi să te îngrijeşti de instruirea militară a celor aleşi. Directive amănunţite o să-ţi dea tovarăşul Burmistrenko.

Mihail Alekseevici Burmistrenko îmi arătă cum trebuie alese cadrele pentru munca în ilegalitate, cum trebuie să

fie detaşamentele de partizani, în ce fel trebuie organizate, şi m-a familiarizat cu cifrul secret.

M-a uimit faptul că la C.C. a şi fost elaborat întregul sistem de organizare a activităţii ilegale.

— Ţine minte — mă sfătui tovarăşul Burmistrenko — că pentru munca de partid în ilegalitate trebuie aleşi numai oameni temeinic verificaţi, curajoşi, cu stăpînire de sine şi plini de abnegaţie. Trebuie să lămuriţi pe oameni asupra primejdiei ce-i aşteaptă. Să cumpănească bine dacă vor putea găsi în ei curajul necesar. Dacă nu, să nu se facă partizani... Pe cine recomanzi ca secretar al Obkomului ilegal din Cernigov ?... Te-ai gîndit ?

Nu mai ştiu dacă am pălit sau am roşit la întrebarea pusă ; îmi amintesc doar că inima începuse să-mi bată tare de tot.

— Vă rog, lăsaţi-mă pe mine în ilegalitate — am zis.

Tovarăşul Burmistrenko nu mi-a răspuns pe dată. M-a privit cercetător şi a repetat :

— Te-ai gîndit bine ?

— Da !

— Nu pot să-ţi dau un răspuns definitiv, chiar pe loc — spuse el. Oricum, pe dată ce soseşti la Cernigov, mai pregăteşte o candidatură. Cît despre dorinţa dumitale, am s-o aduc la cunoştinţa lui Nikita Sergheevici.

Am continuat să stărui, spunînd că un alt candidat ar trebui iarăşi trimis la Kiev după instrucţiuni şi că s-ar pierde mult timp, pe cînd eu am şi primit instrucţiunile, aşa că pot să mă apuc îndată de organizare...

Tovarăşul Burmistrenko m-a întrerupt :

— Pleacă îndată şi fă ce ţi s-a spus ; o să-ţi comunicăm la telefon hotărîrea Comitetului Central.

La Cernigov, după cîteva zile, am aflat că cererea mea a fost primită : C.C. al P.C. (b) al Ucrainei recomanda să fiu ales secretar al Obkomului ilegal din Cernigov.

* * *

Îmi dădeam oare seama pe atunci la ce mă angajasem şi ce greutăţi mă aşteaptă ? Nu mai eram tînăr şi mă dezobişnuisem de munca fizică. Nici cu sportul nu mă îndeletniceam în ultimul timp : de călărit nu mai călărisem de mai bine de doisprezece ani.

Pe drum, în mașină, cînd mă înapoiam de la Kiev, am început să meditez la hotărîrea pe care o luasem. Să meditez, nicidecum să șovăi. Îmi dădeam seama că am să fac față muncii în ilegalitate și eram încredințat că aici o să fiu mult mai de folos decît în orice altă parte.

Ajuns la Cernigov, am convocat biroul Obkomului. Comunicarea pe care am făcut-o tovarășilor cu privire la organizarea muncii în ilegalitate i-a găsit cu totul nepregătiți. Să creăm o organizație ilegală! Pînă și vorbele acestea păreau scoase dintr-o carte; nu aveau încă viață în ele. „Organizație bolșevică ilegală!" — păi asta era ceva din „Istoria Partidului". Și cînd colo, iată-ne pe noi, oameni sovietici, puși în situația de a ne pregăti să intrăm în ilegalitate.

Am întrebat: „Ei, tovarăși, cine dintre dumneavoastră e de acord?" Deodată, în birou se lăsă o liniște atît de adîncă, încît am auzit oamenii care vorbeau în stradă.

Am fost uimit că primul care a ridicat mîna a fost Nikolai Nikitici Popudrenko. Am fost uimit, pentru că noi îl știam cu toții un duios tată de familie. Oriunde s-ar fi aflat, în călătorie sau la Obkom, nu scăpa prilejul — ba îl și căuta cu tot dinadinsul — să aducă vorba despre nevastă-sa, despre feciorul său, despre fiul cel vitreg sau despre fiică-sa. Popudrenko, cel de-al treilea secretar al Obkomului, era un desăvîrșit activist de partid, foarte corect, consecvent și principial. Mai tîrziu, în ilegalitate, și mai cu seamă în unitatea de partizani, s-a dovedit a fi un om hotărît și de un curaj fără seamăn care mergea uneori pînă la nesăbuință. Dar despre asta, voi vorbi mai tîrziu.

După Popudrenko, au ridicat mîna și ceilalți. Toți membrii biroului Obkomului s-au hotărît să rămînă în regiunea Cernigovului. În aceeași ședință, a fost ales Obkomul ilegal al P.C. (b) al Ucrainei, care număra șapte membri.

Au fost alese și dublurile, pentru împrejurarea cînd vreunul din noi ar cădea; se prevedea și o asemenea eventualitate. Apoi, s-au împărțit sarcinile și s-a discutat proiectul de plan de acțiune.

N-a trecut mult și toți s-au obișnuit cu noua situație. În regiune, erau acum două obkomuri de partid: unul legal, altul ilegal. Despre cel de-al doilea, în afară de membrii lui, nu știa nimeni. După cîteva zile, a fost creat, în același chip, Obkomul ilegal de Comsomol. În fruntea lui au fost numiți tovarășii Boiko și Krasîn.

Eu eram acum secretar și al Obkomului legal și al celui ilegal. Dar din ziua aceea, am predat tovarășilor mai toate sarcinile mele legale, începînd să mă pregătesc pentru a intra într-o viață nouă, necunoscută.

* * *

Comitetul Central al partidului ne cerea nouă, celor de la Obkom, o pregătire serioasă. Trebuia să prevedem totul, pînă și condițiile de trai ale viitorilor partizani.

...Viitorii comandanți ai partizanilor începuseră să urmeze cursuri speciale la care învățau cum să arunce în aer podurile, cum să incendieze tancurile și să captureze documente ale statelor majore germane; ei se și despărțiseră de familiile lor. Membrii de partid din mișcarea ilegală își schimbaseră numele și se deprindeau a nu mai întoarce capul atunci cînd se auzeau strigați pe numele lor adevărat.

A doua jumătate a lunii iulie și o parte din luna august, Obkomul ilegal n-a făcut decît să se ocupe cu pregătirile în vederea activității în ilegalitate și cu alcătuirea detașamentelor.

Împărțisem între noi sarcinile: eu urma să am în grijă organizarea comitetelor raionale ilegale de partid și Comsomol. În afară de aceasta, mă mai ocupam de evacuarea populației și a bunurilor regiunii.

Lui Nikolai Nikitici Popudrenko i s-a încredințat pregătirea de artificieri. Petrik avea în seamă alegerea cărților și organizarea centrului de poligrafie: făcea rost de hîrtie și o împacheta. Novikov, Iaremenko și Rudko recrutau și verificau cadrele pentru organizațiile de bază ilegale din sate și uzine. Kapranov organiza bazele de aprovizionare.

Chemam zilnic la Obkom cîte zece-cincisprezece oameni din raioane. Mai toți îmi păreau cunoscuți dinainte, din muncă. S-a dovedit însă că nu era tocmai așa. Asupra unora dintre ei mă înșelasem; războiul mi-a cerut să-mi revizuiesc părerile pe care mi le făcusem înainte despre unii sau alții, și nu rareori să mi le schimb.

Îi chemam la mine unul cîte unul.

— Noroc, tovarășe, ia loc! Știi pentru ce ai fost chemat?

— Nu.

— Ți-a trecut cumva, vreodată, prin minte, că raionul dumitale ar putea fi ocupat de nemți? Ce ai de gînd să faci,

dacă s-ar ivi o asemenea primejdie? Ce-ai zice dacă ţi-am încredinţa sarcina să rămîi aici, în ilegalitate, şi să conduci comitetul raional? Gîndeşte-te bine, cumpăneşte-le pe toate · eu aştept.

Dacă tovarăşul se arăta dintr-o dată de acord, îl lămuream arătîndu-i ce primejdii îl pîndesc.

— Ia seama că s-ar putea să fii trădat sau luat prin surprindere. Vei purta un alt nume, alte acte. Dar la percheziţie s-ar putea găsi asupra dumitale directive cifrate, lista organizaţiilor. Te vor supune la chinuri. Crezi că o să ai destulă tărie să înduri totul, să mori pentru poporul nostru, pentru cauza partidului?

Unii dădeau îndărăt. De îndată ce vedeam că omul şovăie, îl trimiteam înapoi. La ce bun să-l iau? Ce luptător ilegal ar putea deveni el?...

Ce s-ar întîmpla dacă ar cădea în ghearele SS-ului?... E un om cinstit, nu mă îndoiesc, dar cînd vor începe să-l lovească pe spate cu vergi înroşite, nu-l prea văd să reziste.

Iată de ce acest diagnostic prealabil al fricii — ca să-i zicem aşa — era foarte important. La alegerea oamenilor, ţineam seamă tocmai de acest diagnostic prealabil. Oamenii chemaţi la mine erau verificaţi dinainte din punct de vedere politic. Pe mine mă interesa îndeosebi tăria lor de caracter.

Şi tare rău îmi părea cînd vedeam un om bun, un activist vrednic, dovedindu-se molipsit de acest îngrozitor microb al fricii. Dădusem, de pildă, peste un secretar de Raikom [1] în care aveam mare încredere: „De ăsta poţi fi sigur!"

Îl chem, stau de vorbă cu el... Ce s-o fi întîmplat însă dintr-o dată cu omul ăsta?

Cică-i bolnav, el şi toată familia lui, şi ştie că n-o va putea scoate la capăt, că are şi memorie slabă...

Pînă la urmă, mi-a mărturisit fără înconjur:

— Mi-e frică! Aş mai vrea să trăiesc!

Era la Cernigov un preşedinte al tribunalului regional, un bărbat zdravăn, de vreo treizeci şi cinci de ani, foarte sigur pe sine şi vorbăreţ. L-am desemnat şi pe el pentru munca ilegală. La început se cam frămînta pe scaun; pe urmă însă s-a stăpînit, a scos carneţelul şi a început să ia notiţe. La sfîrşitul convorbirii, mi-a strîns mîna şi mi-a spus chiar cu însufleţire:

[1] Raikom — comitet raional. (n.t.)

— Puteți să vă bizuiți pe mine, Aleksei Feodorovici. Mai întîi am tresărit surprins, apoi mi-am dat seama... Glasul datoriei! Chemarea patriei!

Totuși, în ultima clipă, a șovăit. Bineînțeles că mi-a făcut un mare bucluc: era prea tîrziu să căutăm un altul în locul lui.

Cei mai mulți tovarăși însă primeau cu simplitate și curaj să rămînă în ilegalitate.

Cînd un asemenea tovarăș afla că în spatele nemților vor fi un obkom al partidului comunist și comitete raionale, organizații locale de partid și de Comsomol, că, într-un cuvînt, mișcarea partizanilor va fi condusă de către partid, îmi strîngea călduros mîna și spunea:

— Asta e tare bine, Aleksei Feodorovici! Vom lucra prin urmare și mai departe împreună. Va să zică, nu părăsim Ucraina? Și eu care nu știam ce să fac!... Atunci o să-mi trimit familia și rămîn cu totul la dispoziția partidului.

Înțelegeam că tovarășul îmi strînge mîna ca unui reprezentant al partidului, tovarăș de idei și înfăptuitor al directivelor Comitetului Central.

Într-o singură lună am ales și îndrumat spre munca ilegală din raioane peste nouă sute de oameni.

* * *

Prin raioane se făceau pregătiri intense în vederea intrării în ilegalitate și în vederea acțiunilor de partizani. Obkomul primea zilnic rapoarte telefonice și telegrafice în legătură cu aceste pregătiri, o dată cu dările de seamă despre evacuarea industriei și despre seceriș.

Pe la jumătatea lui iulie, era limpede că secretarul organizației de partid din raionul Holmî, tovarășul Kurocika, lucra mai bine decît toți ceilalți. Își mărturisise singur dorința să rămînă în ilegalitate și se ocupa cu deosebită rîvnă de tot ce era în legătură cu pregătirea acestei munci noi și necunoscută.

În raionul lui activa un batalion de curățire alcătuit din voluntari. Tovarășul Kurocika socotise pe bună dreptate că luptătorii acestui batalion, care dobîndiseră oarecare experiență în luptele purtate prin păduri cu dușmanii în condiții foarte asemănătoare cu ale partizanilor, ar putea să constituie scheletul detașamentului. Cei două sute patruzeci de ostași ai batalionului de curățire au primit cu toții să rămînă

în spatele dușmanului și s-au înscris în detașamentele de partizani.

Organizațiile de bază ale comitetului raional al partidului, ale comitetului executiv raional și ale N.K.V.D.[1]-ului din raionul Holmî au intrat în întregime în rîndurile viitorului detașament. Membrii detașamentului se și apucară să învețe să tragă cu pușca, să arunce grenadele și să-și însușească tactica luptelor de partizani. În atelierul mecanic al fabricii de spirt, mitralierele de instrucție ale Osoaviahim[2]-ului fură transformate în arme de luptă. De altfel se procedă la fel aproape cu toate mitralierele din regiune — vreo treizeci-patruzeci în total — dar și acestea au doborît nenumărați dușmani și au salvat viața a zeci, dacă nu chiar a sute de partizani de-ai noștri.

Cu cincisprezece zile înainte de ocuparea raionului Holmî, batalionul de curățire, cu toți voluntarii ce i se alăturaseră, s-a ascuns prin păduri, ca să lase frontul să treacă înainte.

Membrii activului de partid al comitetului raional Koriukovka, unde prim-secretar era tovarășul Korotkov, se împrăștiară prin sate pentru a pregăti pe comuniștii și colhoznicii fruntași din partea locului pentru eventualitatea ocupației hitleriste și pentru lupta de partizani împotriva dușmanului. Acolo au fost create din vreme unsprezece celule ilegale de comuniști. Toți cei ce se hotărîseră să rămînă în spatele dușmanului primiră instrucțiuni amănunțite.

Secretarul comitetului din raionul Nosovka, tovarășul Stratilat, ajuns mai tîrziu unul dintre cei mai destoinici comandanți de partizani, luă, cu mult înainte de ocupație, o hotărîre dintre cele mai interesante: el chema la raion pe comuniștii sosiți de curînd în localitate, precum și pe tinerii comuniști localnici. Pe cei hotărîți să lucreze în ilegalitate, și găsiți buni pentru aceasta, îi trimise prin satele și tîrgurile unde nu-i cunoștea nimeni. Acolo, tovarășii ocupară funcții secundare prin sovietele sătești, prin colhozuri, prin spitale ș.a.m.d. Ei au organizat case conspirative și au înjghebat în jurul lor activul de rezistență.

Ni s-a comunicat că o bază de partizani pentru o sută de oameni se și alcătuise în raionul Osterski. Acolo s-au dus provizii cam pentru opt luni de zile, precum și arme,

[1] N.K.V.D. — Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne. (n.t.)

[2] Osoaviahim — asociația sovietică pentru dezvoltarea aviației și industriei chimice. (n.t.)

muniție și multe altele. În raion s-au organizat două detașamente, unul de cincisprezece și altul de douăzeci de oameni, și s-a ținut o adunare generală raională a comuniștilor care urmau să intre în ilegalitate.

Nu exista raion din care să nu ne sosească asemenea știri.

* * *

Vasili Logvinovici Kapranov, un omuleț scund, grăsun și din cale-afară de blajin, fost locțiitor de președinte al comitetului regional executiv din Cernigov, acum membru al Obkomului ilegal, pregătea bazele pentru partizani.

Activitatea lui se desfășura în cea mai mare taină.

Obținuse de la depozite zeci de tone de făină, lăzi de conserve și butoaie de spirt. Veneau camioane, muncitorii le încărcau cu saci grei; contabilii făceau facturile. Dar numai Kapranov știa cui sînt destinate toate astea.

Camionul se oprea în cîmp la marginea pădurii; marfa era descărcată și șoferul făcea cale întoarsă... Cînd camionul golit ajungea la o depărtare destul de mare, apăreau din pădure o căruță și cîțiva oameni care încărcau cele aduse. Căluțul de țară o cotea întîi pe drumul vicinal, apoi intra în pădure. Oamenii ce însoțeau căruța acopereau cu crengi și iarbă urmele roților. De cele mai multe ori însă, nu se foloseau nici căruțe: încărcătura lăsată în drum era cărată pe umeri.

Aici lucrau viitorii partizani. Ei primeau cele mai felurite încărcături: zahăr, pesmeți, cartușe, mitraliere, pîslari, caractere de tipografie.

Pînă atunci, oamenii de încredere ai lui Kapranov făcuseră o muncă grea: săpaseră tranșee adînci și le întăriseră pereții.

Numai membrii Obkomului ilegal, și încă nu toți știau unde se află depozitele lui Kapranov. Mai tîrziu, cînd tovarășii au plecat pe pozițiile lor, i s-a spus fiecăruia unde se află baza cea mai apropiată.

M-am dus de cîteva ori cu Vasili Logvinovici la o depărtare de sute de kilometri de Cernigov, undeva prin desiș de păduri.

— Uite, Aleksei Feodorovici — îmi arăta el — aici cred că ar fi un loc potrivit. Satul cel mai apropiat este la zece kilometri. Nici vitele nu pasc pe aici.

— Şi pădurarul? Ce fel de om e?

— Verificat! E de-ai noştri, rămîne cu noi.

Veneau apoi tovarăşii înarmaţi cu sonde şi burghie, să cerceteze la ce adîncime e apa, că doar timpul nostru era măsurat. Dacă am fi săpat la întîmplare, am fi putut da de apă şi ar fi însemnat să căutăm un alt loc şi să facem alte săpături... Hotărît, Kapranov era un om tare preţios şi mergea la sigur.

O bază arăta cam aşa: o tranşee de vreo trei metri adîncime, cu suprafaţa între treizeci pînă la patruzeci de metri pătraţi. Pereţii erau întăriţi cu grinzi groase, după toate regulile genisticei. Şi, bineînţeles, pentru grinzi nu se tăiau copacii din apropierea bazei, ci acei de la o depărtare de cel puţin trei sute de paşi. Pe jos, pămîntul era bine bătătorit şi acoperit cu crengi, pentru a feri tranşeea de umezeală. Pămîntul scos era cărat mai departe şi, ca să nu fie observat, era împrăştiat, aruncat în rîu sau prin rîpi.

Peste o asemenea bază — care constituia în fond un depozit subteran de mare preţ — se aşeza un tavan de grinzi pe care se aşternea un strat de pămînt, pînă se făcea una cu solul înconjurător. După aceea, locul era acoperit cu iarbă sau muşchi, cu tufe şi arbuşti.

Kapranov mă ducea de multe ori să vizitez baze ca acestea, camuflate, şi niciodată n-am fost în stare să descopăr vreuna din ele. Îmi arăta crestături pe copaci şi alte felurite semne pe care trebuia să mi le întipăresc în minte. În felul ăsta, oamenii lui Kapranov au înjghebat nouă baze. Şi au lucrat bine, doar una din ele a putut fi descoperită de fascişti şi numai printr-o întîmplare.

În întreaga regiune, detaşamentele raionale au înjghebat în total cam două sute de baze.

De nu s-ar fi îndeplinit munca aceasta, detaşamentele de partizani ar fi dus-o greu, mai cu seamă în prima perioadă a organizării. Bazele acestea au fost hotărîtoare pentru soarta multor detaşamente. Populaţia nu avea întotdeauna putinţa să ne alimenteze, iar de la duşman am început să capturăm provizii abia după ce ne-am înarmat pe socoteala lui.

*
* *

În ziua de 18 iulie, Obkomul primi o nouă însărcinare: să organizeze — pe lîngă detaşamentele raionale de parti-

zani existente — un detaşament regional de 150—200 de oameni, împărţiţi pe unităţi de cavalerie, de artificieri şi de infanterie.

Înscrierea voluntarilor începu. După cîteva zile, 186 de oameni, aleşi şi verificaţi, se adunară în sala sovietului orăşenesc pentru a primi ultimele instrucţiuni.

Erau de faţă reprezentanţi ale celor mai diferite munci; activişti de partid, ingineri, funcţionari, muncitori, colhoznici, actori, muzicanţi, bucătari... De altfel, îmbrăcămintea lor era potrivită cu meseria şi felul de viaţă al fiecăruia. N-am să m-aştern acum să povestesc despre fiecare în parte.

În dimineaţa zilei de 8 august, cel dintîi grup al detaşamentului regional de partizani porni din Cernigov spre locul de dislocare ce-i fusese indicat. Era o zi fierbinte, cu zăpuşeală, care prevestea ploaia.

Şaptezeci de oameni, purtînd unii scurte vătuite, alţii paltoane groase de stofă ori haine de piele sau şube, se îndreptau spre pădure.

I-am întovărăşit. Se duceau deocamdată să facă practică, să se deprindă. Asta le era chiar misiunea. Să-şi închipuie şi comandanţii şi soldaţii de rînd că au şi ajuns partizani. Să înveţe să se ascundă, să ştie să tragă cu arma şi să se apropie tîrîş, pe nesimţite, de „obiectivele duşmane".

Cînd tovarăşii au dispărut, după o cotitură a drumului, am privit îndelung în urma lor.

La 10 august, întreg detaşamentul regional sosi la locul de destinaţie, în pădurea Gulino din raionul Koriukovka, aproape de rîul Snov. Se alesese locul acela pentru că, potrivit socotelilor noastre, acolo nu urmau să se desfăşoare lupte mari, iar partizanii puteau lăsa frontul să treacă înainte, rămînînd neobservaţi.

Ne mai atrăgeau şi condiţiile naturale. Tufişul des care acoperea aproape tot malul rîului Snov putea camufla şi o armată întreagă. Iar la vreo două-trei sute de metri de mal începea pădurea.

A doua zi, am plecat într-acolo.

Comandantul grupului, căpitanul Kuznețov, care lucrase la Osoaviahim, şi comisarul, tovarăşul Demcenko, şeful secţiei militare a Obkomului, împărţiseră viitorilor partizani armele şi făceau cu ei instrucţie militară în lege: tragere la ţintă, curăţitul puştilor, regulamentul serviciului în campanie, regulamentul serviciului în garnizoană... O adevărată

tabără a Osoaviahimului. Hrană berechet, pînă una-alta nici o primejdie — nici n-ai fi spus că-i război.

Încă la Cernigov, tovarășii primiseră ordin să nu intre în legătură cu populația, să nu-și trădeze prezența, dar partizanii și-au închipuit, pesemne, că directiva dată este doar convențională și nu i-a răbdat inima să nu se ducă prin sate în căutare de lapte, iar unii dintre tineri să-și mai treacă vremea cu fetele.

Seara, lagărul răsuna de cîntece și flăcăii, în sunete de muzicuțe, se prindeau la joc. Nu-i vorbă, și natura era nespus de frumoasă. Cald. Să nu fi fost puștile așezate în piramidă... ai fi spus că te afli într-o casă de odihnă, nu alta.

După unsprezece seara, oamenii au intrat pîlcuri-pîlcuri în cazarmă, o casă mare și bine rostuită a administrației silvice. Comandanții s-au întins pe paturi, ostașii pe culcușuri de fîn înmiresmat și bine uscat.

Abia prinseseră oamenii să atipească, că s-a și dat „alarma". Așa somnoroși cum erau, le-am dat ordin să se alinieze, să părăsească cazarma pe dată și să nu se mai înapoieze acolo. Le-am spus să se adăpostească prin tufișuri și colibe de crengi, să se ascundă de populație cît timp nu s-or arăta dușmanii.

— Învățați să trăiți așa ca nimeni să nu bănuiască existența voastră!

Cineva se apropie de mine și încercă să mă convingă cu insistență:

— Locul e plin de mlaștini, oamenii or să răcească...

Cînd însă de sus se auzi huruitul avioanelor germane și cînd începură să cadă rachete luminoase, oamenii tăcură înfiorați.

Nemții porniseră să bombardeze Cernigovul.

*
* *

Zilele care s-au scurs între 23 și 29 august 1941 au fost cele mai apăsătoare din viața mea.

Mă dusesem la Consiliul militar al Frontului Central. La înapoiere, am întîlnit la Cernigov o coloană de automobile; am oprit mașina din frunte și am întrebat pe călători: „Cine sînteți? Încotro mergeți?" Ne-am verificat reciproc hîrtiile. Erau conducătorii regiunii Gomel și cu ei secretarul C.C. al P.C. (b) al Bielorusiei, tovarășul Edinov.

— Am părăsit Gomelul — mi-a spus tovarășul Edinov. Nemții se îndreaptă spre Cernigov.

Am ajuns la Obkom, grozav de obosit și flămînd. Mi s-a adus în birou o farfurie cu ciorbă ; m-am așezat la fereastră și am pus farfuria pe pervaz.

Sirena începu să urle. În ultima vreme se dădea alarma de vreo douăzeci de ori pe zi. Mă obișnuisem și de multe ori nici nu mă mai duceam la adăpost. Nu începuseră încă bombardamente intense.

Vedeam prin fereastră o bună parte din oraș. Tot cu ochii peste acoperișurile caselor, am zărit în depărtare cîteva avioane. De după nori se mai ivi un cîrd negru. Nu trecu un minut și nemții se și aflau deasupra orașului. Vedeam cum cad bombele. Am putut chiar să-mi dau seama cu precizie : clădirea teatrului sărise cea dintîi în aer. Apoi se prăbuși clădirea miliției regionale, pe urmă poșta centrală. Bombardierele trecură deasupra clădirii Obkomului. Exploziile, pîcîitul mitralierelor, focul antiaerianelor, toate se contopeau într-un vuiet îngrozitor... Oamenii alergau în neștire pe străzi. Cineva striga îngrozitor : nu puteai deosebi de era glas de bărbat ori de femeie.

Am ieșit din birou. Parcă eram încremenit. Se apropiau de mine tovarășii de la Obkom, le răspundeam automat la întrebări ; mă simțeam ca apăsat de o povară uriașă.

În întunericul gangului mă opri un necunoscut.

— Sînt aici încă de dimineață, tovarășe Feodorov. Am venit de la raion...

— Te ascult.

— Am fost exclus din partid ; am făcut contestație la Obkom... E război, tovarășe Feodorov, se poate să nu fiu în partid ?

— Ai auzit, cred, că e alarmă aeriană. Ca să rezolv cazul dumitale trebuie să convoc și pe ceilalți tovarăși, să-ți cercetez actele. Dar tovarășii sînt în adăpost... Mai vino, te rog, mîine.

— Mîine o să fie prea tîrziu. Se apropie nemții de raionul nostru...

În clipa aceasta, o bombă explodă atît de aproape că se cutremură podeaua sub noi.

Străinul nu se arăta prea impresionat de toate astea. Eu însă am grăbit pasul. Mă urmărea pas cu pas.

— Înțelegi și dumneata, tovarășe — i-am spus — în împrejurări ca astea nu-i chip...

— Da, da — încuviinţă el trist şi-mi întinse mîna.

Înfăţişarea lui nu mi-a rămas în minte, dar mi-a plăcut strîngerea lui de mînă. Şi mi-a părut tare rău că nu am putut face nimic pentru el.

Am stat atunci pentru prima oară toată noaptea în adăpost. Bombardierele nemţeşti au atacat de douăsprezece ori. E nespus de umilitor să fii silit să rămîi nevolnic în aşteptare fără să vezi, fără să ştii ce se petrece.

Dimineaţa, cu toate că nu se dăduse încetarea alarmei, m-am înapoiat la Obkom.

Vălătuci negri de fum atîrnau deasupra caselor, focul se repezea în pălălăi spre cer. Oriunde îţi aruncai privirea, vedeai flăcări. Pompierii se străduiau să stingă focul. Dar ce puteau face cînd din clipă în clipă focare noi se aprindeau, mereu mai numeroase! Oamenii păreau neputincioşi în lupta cu focul.

În zilele acelea nu se mai aflau la Cernigov decît cîteva sute de oameni; mai toată populaţia fusese evacuată.

Aviatorii germani au distrus orice clădire vizibilă, au fugărit fiece om pe care-l zăreau: procedeu potrivit programului bestial al fascismului.

În răstimpul dintre un bombardament şi altul, m-am hotărît să inspectez oraşul.

Am luat-o pe strada Sevcenko. Din mai toate ferestrele ieşeau limbi de foc. Un cal şchiop venea gonind drept spre noi. Şoferul fu nevoit s-o apuce pe trotuar, altfel animalul înnebunit ar fi intrat în maşină.

În spatele nostru, la vreo cincisprezece metri, nu mai mult, se năruí un perete. Calul se prăbuşi îngropat sub grinzile aprinse.

Un om cu pălărie şi ochelari se tîra de-a buşilea pe trotuar. L-am strigat. Omul n-a răspuns. Şoferul a oprit maşina; l-am mai strigat o dată:

— Tovarăşe!

Omul se ridică atunci în picioare, mă privi cu ochii tulburi şi o zbughi pe poarta unei case. N-avea nici un rost să ne luăm după el.

Am ieşit în piaţa Kuibîşev. Cele mai multe case erau cuprinse de flăcări, unele se năruiseră; dogoarea ajungea pînă la mijlocul pieţei.

Drept în mijlocul pieţei stătea un bărbat înalt, spătos, cu braţele desfăcute. Faţa îi era neagră de funingine. L-am strigat.

El nu ne-a luat în seamă. L-am strigat încă o dată : nici o mișcare. Șoferul trase mașina aproape de tot. Am apucat tovarășul de mînă. Acesta se urcă supus în mașină, dar mult timp nu fu în stare să răspundă la întrebările ce i le puneam.

Mai tîrziu, după ce i-am povestit cum l-am cules din drum, a dat din umeri.

— Nu-mi amintesc de nimic.

Am mai colindat cîteva străzi. Ajunsesem în dreptul grădinii publice, cînd văzurăm „Heinkel"-ele apărînd din nou asupra orașului. Unul din avioane deschise foc de mitralieră asupra mașinii noastre.

Am mai cules din drum alți doi oameni. Pe unul dintre ei am fost nevoiți să-l legăm : își ieșise din minți.

Am umblat prin oraș aproape o oră, apoi am luat-o îndărăt spre Obkom. Mă temeam că am să găsesc doar ruine. Dar prin nu știu ce minune, sediul Obkomului scăpase neatins. Pe o rază de două sute de metri nu puteai găsi o singură casă întreagă ; dar la Obkom nu se spărseseră decît cîteva geamuri și atîta tot.

Am luat în seara aceea hotărîrea să ne evacuăm. Obkomul partidului, cel al Comsomolului și Comitetului executiv regional urmau să se evacueze în satul Lukașevka, capitala raionului, la 15 kilometri depărtare. Nu mai avea nici un rost să rămînem aici : Cernigovul era acum izolat de restul lumii ; centrala electrică ieșise din funcțiune, legăturile telefonico și telegrafice erau întrerupte. În oraș nu mai rămăsese aproape nimeni.

Am părăsit cu inima grea orașul pustiit, distrus.

Cînd am trecut pe lîngă casa mea, am băgat de seamă cu uimire că rămăsese întreagă. O clipă mi-a trecut prin minte să opresc mașina, să-mi iau unele lucruri, măcar un schimb de rufe, cizmele... Dar m-am răzgîndit... N-a trecut mult și am avut prilejul să mă căiesc că am renunțat.

Purtam o haină de piele, o bluză militară, pantaloni de uniformă în cizme de iuft... De curea atîrna o porthartă. Era toată averea mea.

* * *

În ziua de 26 august, alți douăzeci și șase de partizani și o parte din Obkomul ilegal, în frunte cu tovarășul Popudrenko, plecară din Lukașevka spre raionul Holmi în două

mașini: un turism și un camion. Eu — așa se hotărîse — urma să mai zăbovesc cîtva timp pe aici.

Luîndu-mi rămas bun de la ei, i-am îmbrățișat și i-am sărutat pe fiecare în parte.

— Cum termin cu evacuarea populației și a utilajului industrial, însoțesc Armata Roșie pînă la marginea regiunii și vin înapoi la voi. N-aveți nici o grijă, vă găsesc eu!

Am aflat a doua zi că și raioanele Holmi și Koriukovka fuseseră ocupate de nemți. Grupul lui Popudrenko trecuse de linia frontului, sprijinit de ostașii din Divizia 18, care se aflau în acest sector.

Nu bănuiam pe atunci prin cîte aveam să trec pînă să mă întîlnesc din nou cu tovarășii mei.

* * *

Să vă povestesc acum pe scurt cîte ceva despre copilăria și tinerețea mea. Sînt un copil găsit. Un pilot de bac de pe Nipru, Maksim Trofimovici Kostîria, căruia îi port adîncă recunoștință, m-a luat la el să mă crească.

Toată lumea știe că sînt un copil găsit și bineînțeles că băieții făceau haz pe socoteala mea, cu toate că le era cam frică de mine: aveam niște pumni pe cinste. Să nu fi izbucnit Revoluția, aș fi suferit mult în tinerețea mea: nici o fată cumsecade nu s-ar fi uitat la unul ca mine și nu m-ar fi luat de bărbat pe mine, copil din flori.

Locuiam la marginea Ekaterinoslavului, azi Dnepropetrovsk, în satul Lotmanskaia Kamanka. Localnicii își mai amintesc și astăzi de mine. N-aveți decît să-i întrebați pe cei de o vîrstă cu mine!

— Îți mai aduci aminte de Zavedenski?

— Cum să nu — o să vă răspundă dînșii — îl știm!

„Zavedenski" înseamnă: luat din „instituție"[1], copil de pripas.

Am învățat la o școală primară cu două clase. Eram militar. Făceam multe năzbîtii, dar mă țineam de carte. Poate pentru că încă din copilărie îmi dădeam seama că mă așteaptă o viață grea.

La doisprezece ani, am început să muncesc. Am fost ajutor de cioban la un chiabur de prin partea locului. La pai-

[1] Zavedenie — instituție. În cazul de față „Azilul de copii găsiți". (n.t.)

sprezece ani am plecat de la tatăl meu adoptiv și am început să trăiesc de capul meu. Am fost rînd pe rînd păstor, păzitor de cai, apoi am lucrat la construcții pe lîngă un antreprenor. Și tot așa pînă ce am împlinit nouăsprezece ani.

Pe la începutul anului 1920, am lucrat la un fost spital de zemstvă, unde făceam tot ce mi se cerea: măturam curtea, spărgeam lemne, făceam focul, căram morții. Uneori erau aduși în spital și ostași din Armata Roșie. Poate că și înrîurit de ei m-am gîndit să intru voluntar în Armata Roșie. Eram destul de vîrstnic ca să pot pricepe și singur că acolo este cu adevărat locul meu și totuși mă ispitea mai curînd latura materială: hainele, încălțămintea, hrana bună.

Am terminat cursul de șase luni al școlii de cavalerie, am fost numit comandant adjunct de pluton și trimis la regimentul 54 cavalerie din Divizia 9 caucaziană Kuban. Eram pe atunci un flăcău îndrăzneț, mă țineam bine în șa; numai că pe cazacii din Kuban nu-i dai gata cu îndrăzneala. Toți bărboșii aștia trecuseră prin războiul cu nemții și prin cel civil. Îmi era cu neputință să le fiu șef, chiar un șef mai mic, de aceea am intrat ca aghiotant la comandantul de escadron.

Am luat parte la cîteva lupte. În viața mea nu s-a întîmplat nimic de seamă în tot acest răstimp. Afară doar că ajunsesem un cavalerist pătimaș, că îndrăgeam nespus caii, sabia, pintenii. Hotărîsem pe atunci în sinea mea că asta era specialitatea mea, adevărata mea chemare: cavaleria.

Cu toate acestea, n-am ajuns ofițer activ, deoarece în campania împotriva bandei lui Tiutiunnik am răcit și am zăcut de pneumonie la spital. Apoi, boala s-a complicat; într-un cuvînt, am bolit mai bine de o jumătate de an. Cînd m-am înzdrăvenit, comisariatul militar m-a numit comandant de pluton la un regiment de căi ferate.

Am rămas acolo pînă în 1924, ducînd lupte contra bandiților. În 1924 am fost demobilizat și așa s-a întrerupt cariera mea de militar.

Pe atunci aveam 23 de ani, dar nu aveam nici o specialitate și nici măcar vreun scop anumit în viață. Atît știam, eram chiar sigur, că o să mă pot descurca. Eram zdravăn, iar armata îmi călise bine voința.

Eram tare dornic de învățătură, dar nu puteam intra la vreun institut sau vreo școală tehnică pentru că îmi lipseau studiile necesare. M-am hotărît atunci să muncesc și în același timp să mă apuc de învățătură.

Am izbutit să intru ca ajutor de dulgher la construirea tunelului de cale ferată Marefa-Kerson. Spun „am izbutit", fiindcă pe vremea aceea nu se lichidase încă şomajul.

Acolo, la construirea tunelului, am ajuns să fiu un adevărat muncitor, acolo am primit eu educaţie bolşevică.

Munceam din greu în umezeală şi întuneric. Munca însă îmi plăcea şi admiram pe cei ce-şi cunoşteau bine meseria.

Locuiam în satul Mandrikovka, nu departe de şantier. Curînd m-am şi căsătorit acolo. Trebuia să-mi înjghebez o gospodărie, să cumpăr cîte ceva pentru casă, aşa că lucram din răsputeri.

Care erau visurile şi năzuinţele mele de atunci? Eram un om în toată firea, căsătorit; curînd s-a născut şi fetiţa noastră. Să-mi fi spus careva: „Ce zici, Aleksei, n-ai vrea să te faci activist de partid: secretar al comitetului raional şi, cine ştie, mai tîrziu poate şi al Obkomului?", aş fi dat din umeri şi aş fi rîs. Pe atunci nu eram nici măcar comsomolist.

Doream şi eu să învăţ, dar Puterea Sovietică şi partidul voiau şi mai mult ca oamenii de felul meu să înveţe şi să crească.

Năzuinţele mele erau modeste: să ajung maistru miner. De aceea mă uitam cu multă atenţie la munca tovarăşilor mai mari şi mai experimentaţi şi nu mă dădeam în lături de la nici o treabă.

Pe atunci, bineînţeles, nici vorbă nu era de mişcarea stahanovistă: nu se ivise încă nici munca de şoc. De pildă, dacă vreunul dintre muncitori depăşea cu mult norma, se găsea cîte un bătrîn care să-i spună: „Nu strica acordul". Asta îmi displăcea încă de pe atunci. Iar conducătorii sindicali nu se înţelegeau cu administraţia. „Să răspundă administraţia pentru îndeplinirea planului..." spuneau ei.

Hotărît, toate acestea nu erau pe placul meu.

Muncitorii care lucrau din toată inima erau pildă vie pentru mine.

Îmi amintesc că admiram mai cu seamă pe doi şefi de echipă, fraţii Grigorian: Artiom şi Iosif. Se purtau prietenos cu fiecare şi ajutau întotdeauna cu cîte un sfat pe tineri şi pe bătrîni, iar la nevoie îi împrumutau şi cu bani. Erau maiştri foarte pricepuţi şi împărtăşeau bucuros celorlalţi cunoştinţele lor. Veseli din fire, le plăcea să joace şi să-şi petreacă timpul liber laolaltă cu alţii. Nu se dădeau în lături

de la un păhărut cu vin, dar nu întreceau măsura. Îmi plăcea felul lor de a se îmbrăca: bine, dar simplu.

Dar cel mai bun prieten și sfetnic al meu era Ivan Ivanovici Bobrov, care lucra în aceeași echipă cu mine; și el dulgher tunelist dar mai mare ca mine. Bobrov era comunist, ducea o vastă muncă socială; în comitetul de întreprindere, era responsabil al sectorului de producție.

Bobrov m-a obișnuit să citesc regulat ziarele și, în cele din urmă, lectura deveni pentru mine o cerință de fiece zi; tot el mi-a dezvoltat gustul pentru literatura politică. Mă lua cu el la ședințele comitetului de întreprindere, mă antrena în discuțiile cu privire la chestiuni de producție și a fost cel dintîi care mi-a vorbit de înscriere în partid.

Între timp se înființase la Mandrikovka un club. Înainte, ne petreceam serile acasă, veneam unii pe la alții, hoinăream grupuri-grupuri pe ulița satului; acum însă aveam preocupări noi. Clubul era înzestrat cu o bibliotecă și cercuri de amatori: un cerc dramatic și unul muzical.

După un an am devenit membru al comitetului de întreprindere și membru activ al clubului. La 27 iunie 1926 am fost propus candidat de partid, iar exact la un an, la 27 iunie 1927, am fost primit în rîndurile partidului.

La sfîrșitul anului 1927, cînd am terminat tunelul, lucram ca maistru miner și eram retribuit după categoria a 10-a. Pe tărîm social, conduceam activitatea clubului, eram responsabilul comisiei culturale a comitetului de întreprindere și am fost ales membru în biroul organizației de partid.

Am fost apoi chemat la Moscova, la Comisariatul Poporului, unde mi s-a propus să plec în Caucaz, la Rion, pentru a lua parte la construcția centralei hidroelectrice; acolo se făceau multe lucrări în stîncă și se proiecta tăierea cîtorva tuneluri. Și acolo am lucrat ca maistru, pe urmă m-am înapoiat în Ucraina.

Cam la vîrsta de treizeci de ani, după ce m-am înapoiat în Ucraina și am lucrat pe un șantier de construcții din Dnepropetrovsk, am izbutit în cele din urmă să-mi împlinesc visul de a învăța. M-am înscris în anul III al școlii tehnice de construcții din Cernigov. După un an, am absolvit școala, am luat diploma și mă bătea gîndul să urmez mai departe, la Institut. Dar tocmai atunci s-a ivit o schimbare însemnată în viața mea. Am fost chemat la comitetul orășenesc de partid, unde mi s-a spus:

— Avem nevoie de oameni ca tine pentru munca în raioanele sătești.

— Ce fel de oameni?

— De origină proletară, crescuți în producție, devotați partidului. Ne lipsesc asemenea oameni în raioanele sătești.

Am fost trimis în raionul Koriukovka din regiunea Cernigovului, ca președinte al consiliului sindical raional.

Am fost ales apoi președinte al comisiei de control a raionului Ponornița, din aceeași regiune. Ceva mai tîrziu, am fost ales al doilea secretar al comitetului raional.

Partidul îmi urmărea activitatea și mă ajuta să mă formez. Cunoștințele teoretice ce-mi lipseau, mi le-am completat la Kiev, la cursurile de pregătire pentru secretari de pe lîngă C.C. al P.C. (b) al Ucrainei și pe urmă la cele de pe lîngă C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., la Moscova.

Pe la începutul anului 1938, am fost ales prim-secretar al Obkomului din Cernigov al P.C. (b) al Ucrainei.

Sînt activist de partid, ceea ce înseamnă că-mi dau tot timpul meu, toate gîndurile și puterile mele partidului și oriunde aș fi trimis, orice însărcinare mi-ar da partidul — voi îndeplini fără șovăire toate directivele lui.

Cînd privesc acum în jurul meu și cercetez mai îndeaproape pe tovarășii ce merg pe același drum cu mine, îmi dau seama că marea lor majoritate este alcătuită din oameni ieșiți din popor. Diferă doar biografiile lor; interesele și scopurile lor sînt însă aceleași. Aceste scopuri sînt determinate de programul partidului nostru.

Pentru un cetățean sovietic biografia mea nu prezintă nimic deosebit. Aș putea-o cuprinde în cîteva cuvine: partidul și Puterea Sovietică m-au educat și m-au împins mereu înainte; orizontul meu intelectual și preocupările mele se lărgeau o dată cu dezvoltarea culturală a țării întregi.

CAPITOLUL II

Zile grele

Trupele noastre se retrăgeau, dînd lupte. Toate raioanele Cernigovului, în afară de Iablunovka, erau ocupate de duşman. La Iablunovka, o mică localitate încîntătoare, înecată în verdeaţă, se îngrămădiseră sute de maşini, zeci de unităţi militare, căruţe, cu refugiaţi şi grupuri de oameni necunoscuţi. Bombardierele germane zburau zi şi noapte deasupra lor. Veneau în picaj asupra locurilor unde erau adunate mai multe maşini, incendiau satele şi mitraliau din zbor razant mulţimi de oameni ce rătăceau pe drumuri, cirezi de vite...

Acolo, în acea localitate, reprezentanţii organizaţiilor de partid, ai sovietelor, ai Comsomolului şi ale altor organizaţii de masă din regiunea Cernigovului se adunară în şedinţă pentru ultima oară, în ziua de 15 septembrie. Eram vreo treizeci de oameni.

Şedinţa avea loc la comitetul raional al partidului. Ferestrele erau bine camuflate. Pe masă ardea o lampă de gaz fără sticlă. Se auzea din stradă zgomotul căruţelor, certurile căruţaşilor, huruitul motoarelor de automobile...

Exploziile bombelor de avion şi ale obuzelor zguduiau casa. Lampa fumega tare. Urmăream cu atenţie feţele celor din jurul meu şi aşteptam să se facă linişte, bineînţeles o linişte relativă, căci nimeni nu putea fi atunci prea liniştit. Îi ştiam aproape pe fiecare în parte, dar mulţi dintre ei erau de nerecunoscut; nerași, cu ochii înroşiţi de oboseală şi grijă.

Am bătut în masă ca să le atrag atenţia şi le-am vorbit cam aşa:

— Avem o singură chestiune la ordinea de zi. Ştim cu toţii despre ce e vorba. Mîine, armata noastră va părăsi ultimul raion al regiunii Cernigov. Dar noi, tovarăşi, sîntem din Cernigov! Aici, în regiunea Cernigovului, glorioasele

detaşamente ale lui Sciors s-au bătut împotriva nemţilor... Cred că nu-i nevoie să fac agitaţie cu voi. Hotărîrea a fost luată. De mîine trecem cu toţii în ilegalitate. Fiecare îşi cunoaşte sarcinile, locul, noul lui nume conspirativ... Tovarăşi, a sunat ceasul hotărîtor!

Dintr-un ungher întunecos m-a întrerupt o voce ascuţită.

— Ba nu e aşa, tovarăşe Feodorov!

— Ce nu e aşa? Ieşi, te rog, la lumină!

Dar vorbitorul ţinea să-şi urmeze „discuţia" din întuneric. Vorbea repede, înecîndu-se şi bîlbîindu-se:

— Rămîne de văzut unde o să fiu mai de folos. Foarte bine, s-a hotărît, numai că nu înţeleg de ce. Nu sîntem înarmaţi cum trebuie. Cadrele de conducere ale partidului şi ale sovietelor din regiune ar putea fi rînd pe rînd nimicite printr-o întîmplare prostească. Dumneata, ca secretar al Obkomului, ar trebui să te îngrijeşti de salvarea...

Îmi venea tare greu să mă stăpînesc; chiar şi azi, după cinci ani, amintirea acelui glas respingător din întuneric mă face să-mi ies din fire.

Am izbit cu pumnul în masă şi m-am silit să vorbesc liniştit şi convingător; dar dacă am izbutit, nu ştiu.

— Ei, dumneata de colo, încetează te rog! Nu purta dumneata grija cadrelor de conducere. Te poftesc să te apropii de masă şi să vorbeşti numai în numele dumitale. Ce vrei?

Se apropie, sau mai bine zis se tîrî pînă la masă, agăţîndu-se de speteaza scaunelor, iar cînd ajunse la masă se propti de ea cu palmele. Nu m-a privit nici o clipă în faţă. Era Rohlenko, fostul preşedinte al Uniunii regionale a cooperativelor de consum şi... viitor păstor. A decăzut pînă într-atîta încît a simulat o boală de nervi, a înşelat medicii, a obţinut un ordin de lăsare la vatră şi apoi a păzit vacile undeva pe lîngă Orsk.

Dar toate acestea s-au întîmplat mai tîrziu. Atunci, la acea şedinţă, a vorbit aruncînd priviri încruntate.

— Sînt gata să-mi apăr patria pînă la ultima picătură de sînge. Dar cer să fiu trimis în armată. Nu vreau să mor fără rost, ca un cîine... Nu vreau, nu pot...

„Nu vreau, nu pot..." — aşa mi s-a întipărit în minte glasul tremurător, precum şi faţa lui nerasă, schimonosită. Mai tîrziu, mi s-a povestit că în cursul unei convorbiri de la om la om îşi exprimase programul său propriu, şi anume: „În acest război, principalul e să scapi teafăr!"

Mi se pare că pînă la urmă a scăpat.

Cînd privesc îndărăt și mă gîndesc liniștit la ceea ce am văzut în timpul războiului, înțeleg abia acum că în acea perioadă de început, la alegerea oamenilor, nu se puteau evita asemenea greșeli „dureroase", ca să nu folosesc un termen prea aspru.

...După ce Rohlenko „se pronunță", ne-am înțeles repede cu tovarășii cum să ajungem la locul de destinație.

Ne-am împărțit pe grupe. Tovarășii Petrik, Kapranov, Kompaneț, Sîromiatnikov — secretarul Obkomului din Jitomir al P.C. (b) al Ucrainei — și Rudko au rămas cu mine.

* * *

În dimineața zilei de 16 septembrie, nemții au început să bombardeze Iablunovka cu aruncătoare de mine.

Din acea clipă, Obkomul din Cernigov deveni Obkom ilegal. Dar exista el oare cu adevărat pe atunci? În principiu, dacă există Obkom, trebuie să existe neapărat și organizații raionale, și organizații de bază. Nu mă îndoiam de existența lor. Dar unde se aflau? Cum să intrăm în legătură cu ele, cum să le conducem? Aceste probleme mă frămîntau mult.

Întreg sistemul armonios al organizației legale de partid din regiune fusese destrămat. Cît despre noi, conducătorii, reprezentam doar un grup restrîns de oameni prost înarmați, fără un sediu precis, fără mijloace de transport și de comunicații.

Dar încrederea în puterea partidului, în puterea de rezistență a poporului, erau sprijinul moral al fiecăruia dintre noi.

Scopul era limpede: să ne facem drum înspre zonele păduroase de nord, unde se aflau bazele noastre, unde ne așteptau Popudrenko cu detașamentul regional de partizani. Odată ajunși acolo, am fi putut restabili legătura cu comitetele raionale și cu celulele. Scopul era limpede, dar cum să-l atingi?

Seara, ne-am hotărît să mergem în satul Bubnovșcina. Acolo urma să ne schimbăm hainele, adică să facem rost de haine mai simple, deoarece ne propusesem să ne dăm drept ostași ai Armatei Roșii, fugiți din prizonierat.

Am aflat însă a doua zi că Bubnovșcina fusese ocupată de hitleriști. Ne-am urcat pentru ultima oară în turismul

Obkomului și am luat-o spre Piriatin — o capitală de raion din regiunea Poltavei.

Piriatinul era aproape încercuit. Nemții țineau ca într-un clește orașul și o mare parte a regiunii. Două sau trei divizii de-ale noastre susțineau o apărare circulară și se străduiau să iasă din cleștele dușmanului.

Multe pagini s-au scris despre încercuirile nemțești din acea perioadă. Nefiind ofițer și nici soldat al grupului încercuit, nu sînt în măsură să judec meritele și lipsurile operației de la Piriatin. Voi povesti doar ce i s-a întîmplat micului nostru grup.

În ziua sosirii noastre la Piriatin, nemții bombardau atît de violent orașul încît a trebuit să stăm cîteva ceasuri în adăpost. Starea noastră sufletească era groaznică. Trebuie să adaug însă că nici în ziua aceea noi n-am uitat ce-i gluma.

În timp ce fugeam din mașina noastră spre adăpost, unul dintre tovarăși, om în toată firea, zărind un avion german ce zbura destul de jos, smulse deodată o grenadă de mînă de la brîu și fu gata-gata s-o arunce... Am fost siliți să-l ținem de braț. Se pregătea să zvîrle grenada în avion. Omul își reveni dintr-o dată și izbucni în rîs laolaltă cu noi.

N-avea nici un rost să mai rămînem la Piriatin. Ne-am hotărît să părăsim orașul și să căutăm să pătrundem pe pămîntul nostru, al Cernigovului.

Confortabilul nostru Buick nu ne mai folosea la nimic. Am încercat să-l trecem unui ofițer, dar n-am găsit nici un amator pentru această mașină de oraș, frumoasă dar nepractică. În rezervorul ei nu mai rămăsese pic de benzină.

Luasem cu noi un sfert de kilogram de spirt. L-am vărsat peste scaune, peste motor, am scurs ce a mai rămas pe capotă, apoi am aprins un chibrit; limbi mari și albastre de foc jucau în bătaia vîntului.

Kapranov, Rudko, Kompaneț, Petrik, Bobîr, Roghineț, Siromiatnikov și cu mine am luat-o pe drumul ce ducea spre pădurea din apropiere.

* * *

Deși nemții încercuiseră raionul Piriatin, ei nu-și formaseră un front continuu. Comandamentul german recurgea pe atunci la efecte luminoase și sonore, precum și la atacuri prin surprindere, la focuri puternice de armă dirijate la întîmplare.

Printre noi nu se afla nici un militar de carieră, așa că nu prea înțelegeam ce se petrece.

Îmi amintesc că în ziua aceea am avut nenumărate și felurite întîlniri cu oamenii, unii cunoscuți, alții nu. Și toți întrebau cîte ceva. Unul întreba unde-i satul cutare, altul — dacă n-am întîlnit în drum o companie de pionieri, un al treilea cerea o țigară și ne întreba pe ocolite cine sîntem și ce căutăm acolo?

La marginea pădurii unde ne oprisem era forfoteală ca pe strada Gorki din Moscova, într-o zi frumoasă. Ce-i drept, ordinea cam lăsa de dorit; în schimb zgomotul era mult mai mare.

Deasupra capetelor noastre șuierau obuzele, iar din dreapta și din stînga țăcăneau mitralierele. Deodată, ca din pămînt, apăru Rohlenko. Se apropie de noi fără nici o sfială, dar nu îndrăzni totuși să ne întindă mîna.

— Ia te uită, zise el, tovarășul Fedorov! Văd că ați părăsit și dumneavoastră regiunea Cernigovului! Ce ziceți, s-o pornim împreună?

I-am tăiat scurt vorba. De fapt, Rohlenko a fost mult mai puțin impresionat de săpuneala ce-i făcusem decît de hotărîrea noastră nestrămutată de a ne strecura în spatele nemților. S-a despărțit pe loc de noi.

Am avut însă și întîlniri plăcute. Cea mai plăcută a fost aceea cu Vladimir Nikolaevici Drujinin.

Unul dintre tovarăși, Kapranov mi se pare, a exclamat:

— Uite-l pe Drujinin!

L-am strigat. Ne-am îmbrățișat, am mîncat împreună conservele ce ne mai rămăseseră și am băut cîte un păhărel. Nu ne văzusem de un an. Pînă atunci, fusesem foarte buni prieteni. Ne-am împrietenit în anul 1933, cînd lucram în raionul Ponornița. Pe atunci el conducea secția organizatorică a comitetului raionului vecin, de la Novgorod-Severski. Ceea ce-mi plăcuse în deosebi la el era permanenta sa bună dispoziție. Toate le făcea cu haz, glume și snoave; energic, plin de viață, și totodată un strălucit organizator, Vladimir Nikolaevici știa să vorbească simplu și curgător cu tot felul de oameni: muncitori, țărani, intelectuali.

Între anii 1938 și 1940 a lucrat împreună cu mine în Obkomul din Cernigov, unde a fost responsabilul secției organizatorice. În preajma războiului, Drujinin a plecat în regiunea Tarnopol, unde fusese ales al doilea secretar al Obkomului.

Și iată că soarta ne-a adus iar împreună. Vladimir Nikolaevici purta o manta militară cu două „traverse" : era comisar de batalion și luase parte la lupte. I-am propus să intre cu noi în ilegalitate, în rîndurile partizanilor.

Propunerea noastră i-a plăcut. Unitatea lui izbutise să iasă din încercuire ; statul-major al diviziei, unde fusese trimis ca agent de legătură, se „redislocase" cu avionul.

Drujinin era acum propriul său comandant, nemaiavînd de dat nimănui socoteală.

— S-a făcut, tovarășe Feodorov, intru sub ordinele dumitale. O să formăm în spatele frontului o divizie de partizani.

Într-adevăr, am înjghebat laolaltă formația noastră : el în calitate de comisar, iar eu comandant. Dar toate acestea s-au petrecut mult mai tîrziu. Atunci, însă, Drujinin dispăru tot atît de subit precum apăruse.

Unul dintre noi avea o hartă a raionului. După ce am descifrat-o și după ce am studiat situația pe cît era cu putință, ne-am hotărît să ne îndreptăm cu tot grupul spre satul Kurenki, drum de ocol ce ducea spre Cernigov.

Am pornit la căderea nopții. Mergeam pe șosea. Vremea era groaznică : o ploaie măruntă, rece și un vînt zănatic și biciuitor. Întuneric beznă. Numai cerul se lumina de o culoare de foc : ardea orașul, ardeau satele. Se dădeau lupte în față, în spate, în părți. În fiece clipă răsunau focuri de armă, dar nimeni nu știa nici cine trage și nici pentru ce.

Grupuri de oameni necunoscuți, civili și militari, mergeau împreună cu noi, iar alții se încrucișau cu noi. Ne poticneam adesea de cadavre de oameni și animale ; călcam peste ele. Pe lîngă noi treceau mașini cu farurile stinse.

În curînd, am aflat că n-avea nici un rost să mergem la Kurenki : acolo pătrunseseră tancurile nemțești. Dar deoarece trebuia să mergem undeva, mergeam înainte.

Cizmele mele grele de iuft, prost făcute, mă băteau la tălpi. Fie că mi-am pus rău obielele, fie că ștaifurile erau prea tari, dar mă chinuiau așa de rău, lua-le-ar dracu' de cizme, că nici de vorbit nu mai puteam și mă gîndeam doar la un singur lucru : să le schimb.

Sîromiatnikov, cel mătăhălos și puhav, prinse să vorbească despre inima sa : cică avea palpitații.

— Ce palpitații, îl îmbărbătam eu. Dă-o încolo de inimă, tovarășe Sîromiatnikov ! În general nu uita că inima e un organ civil și că nu e bine s-o iei cu tine pe front.

Dar Sîromiatnikov nu-şi putu stăpîni palpitaţiile şi mă rugă să facem un popas, iar eu, drept să spun, am fost foarte mulţumit de acest prilej.

— Ei, tovarăşi, ce ziceţi, ar trebui să-i facem pe plac lui Sîromiatnikov, că e bolnav de inimă. Să mai stăm puţintel.

Ne-am aşezat pe marginea unui şanţ. Mi-am scos pe loc cizmele şi m-am apucat să-mi înfăşor din nou obielele : tălpile erau pline de băşici şi pe alocuri rănite pînă la sînge. Mi-am tăiat un ciomag destul de gros şi am zis :

— O armă în plus ; dacă pocneşte aşa, mai apăsat, o cască de neamţ, cred că-i vai şi amar de capul lui !

Gluma-i glumă, dar picioarele mă dureau nespus de tare. Şedeam cu toţii pe marginea şanţului şi mai schimbam cîte o vorbă, două. Apoi am pornit-o iar prin beznă frămîntînd noroiul. În zori am văzut că împreună cu noi mergea şi o unitate militară, destul de mare. Erau şi mulţi civili, dar numai bărbaţi ; femei şi copii nu se vedeau de loc. Civilii arătau ca şi noi : unii aveau cîte un toc de pistolet atîrnat de curea, alţii buzunarul umflat de pistolet.

La stînga drumului, la o depărtare de vreo trei sute de metri, se zărea o pădure.

Pădurile din regiunea Poltavei sînt mici şi rare, totuşi în timpul zilei e mai cuminte să mergi prin pădure decît prin cîmp, sau pe drumul mare. Se vede că acelaşi gînd trecu multora dintre noi prin minte. Cineva trimise cercetaşi spre pădure. S-a văzut că acolo sînt nemţi, dar în grupuri mici, pe cînd noi, cei de pe şosea, militarii şi civilii, eram pe puţin o mie.

Ofiţerii se adunară laolaltă, ţinură sfat şi hotărîră să-i alunge pe nemţi din pădure. S-a dat ordin de răspîndire în lanţ de trăgători.

Grupul nostru se răspîndi şi el.

Nemţii încercară să respingă atacul nostru prin focuri de branduri şi de arme automate, dar noi am luat pădurea. Era mică, ce-i drept, dar avea totuşi copaci, tufe... În lanţul de trăgători, Rudko era lîngă mine. Pe el l-am găsit, dar Drujinin, Kapranov, Kompaneţ şi ceilalţi dispăruseră fără urmă.

* * *

Pavel Rudko era mult mai tînăr ca mine, mai zdravăn şi mai îndemînatic. Cînd trebuia să facem un salt de la un muşuroi la altul, eu mă codeam mult, de parcă ar fi fost

vorba de o baie în apă rece ; săream apoi greoi și tălpile mele rănite mă dureau îngrozitor. Rudko sărea însă ca o capră. Dar cînd era vorba de popas se bucura mai mult ca mine.

Și tare-i mai plăcea să vorbească ! Cum ne așezam undeva, Rudko începea :

— Ce grozăvie ! Ați observat, Aleksei Feodorovici, că lîngă ciotul cela de stejar zăcea cadavrul unui colhoznic ? Mîna i-a înțepenit cu pumnul strîns, iar ochii îi țineа deschiși.

Tăcea o clipă și se uita în jur.

— Uite, zicea el, o păsărică. Cea mai obișnuită vrăbiuță, și ciripește. Ce-i pasă ei ? Cirip-cip-cip ! Dar pînă să-și zică ea cîntecul ăsta simplu, sute — ce sute — mii de oameni pier sub ploaia de gloanțe !

— Ia ascultă, Rudko, mai taci oleacă !

— Da' ce, n-am dreptate, Aleksei Feodorovici ! Îmi sîngeră inima, Aleksei Feodorovici, nu mai pot !

Într-o zi, treceam cam la două sute de pași de o căsuță ; desigur, casa pădurarului. În prag stătea un țăran îmbrăcat cu un suman. Deodată, țăranul ăsta își propti automatul în burtă.

Ne-am dumerit numaidecît că era un neamț travestit și ne-am trîntit la pămînt. Atunci nemții au deschis un foc de aruncătoare de mine asupra noastră. Cădeau minele ca la popici cam în direcția unde ne ascunsesem noi. Rudko și-a dat seama că în fiece clipă o schijă l-ar putea omorî.

— Aleksei Feodorovici, zise el, Aleksei Feodorovici, dați-mi pistoletul, fie-vă milă, zău, dați-mi-l. Lăsați-mă să mă împușc !

Bineînțeles că nu i-am dat pistoletul. Ne-am tras tîrîș ceva mai înapoi, am făcut un ocol și ne-am pomenit în locul unde minele căzuseră înainte. Totul s-a sfîrșit cu bine.

— Vezi, îi zic eu lui Pavel Rudko, că ai scăpat teafăr ? !

— Da, Aleksei Feodorovici, de data asta am avut noroc. Dar peste o jumătate de ceas ? Dar mîine ? Ce preț mai are viața cînd sîntem siliți să ne tîrîm pe burtă ca viermii ? Oare de asta am făcut eu universitatea ? !

Așa se purta Rudko.

De altfel și eu mă simțeam tare rău. Picam de somn și eram flămînd. Mă mai chinuiau și picioarele. „De mi s-ar bătători odată pielea...", îmi spuneam. Mă enerva și haina, care

mă lovea peste genunchi în timpul mersului. Cine a zis oare că pielea e impermeabilă? Nu numai că lasă apa să treacă, dar se și îmbibă de umezeală și se face grea ca plumbul.

*
* * *

În pădurea aceea m-am întîlnit cu un colonel. Și cum era ofițerul cel mai mare în grad, m-am apropiat de el și am intrat în vorbă, păstrînd însă o oarecare rezervă. Întîi am schimbat cîteva fraze obișnuite. Adică „vezi și dumneata că nu prea stăm bine, linia frontului nu mai există. Nu-ți poți da seama unde sînt ai noștri și unde-s nemții..."

— Dar dumneata cine ești? mă întrebă colonelul cu ton autoritar, măsurîndu-mă din cap pînă în picioare.

— Cum să zic... tovarășe colonel, ce ar fi să ne retragem puțin la o parte și să ne verificăm reciproc.

Am aflat că fusese comandantul artileriei unei mari unități; se numea Grigoriev. Actele lui mi-au confirmat-o. De altfel și înfățișarea, mișcările și vorba arătau pe ofițerul de carieră, cu experiență. Mi-am spus: „Uite un om care le-ar fi tare de folos partizanilor". Și i-am propus fără înconjur.

— Nu credeți, tovarășe Grigoriev, că ar fi bine să organizăm un detașament de partizani?

Colonelul nu-mi răspunse de îndată; se plimba tăcut, cufundat în gînduri.

— Da, zise el după vreo două minute. Gîndul ăsta mi-a mai trecut prin minte. Dumneata, deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S. și al Republicii Ucrainene și secretar al Obkomului de partid, ai putea fi foarte bine comisar, iar eu să-mi asum comanda militară.

Am colindat pădurea ca să strîngem tovarășii. Cîteva zeci de oameni vrednici, cei mai mulți ostași din Armata Roșie, au venit alături de noi. Ne-am aliniat cu toții și ne-am numărat. Eram nouăzeci și șase. Apoi am inventariat avutul nostru: optzeci și trei de puști, două puști-mitraliere, patruzeci și șase grenade de mînă, douăsprezece automate „Degteariov", douăzeci și trei pistolete, patruzeci de cutii de conserve de carne și patru pîini și jumătate.

În fața noastră, aliniați în rînd cum stăteam, colonelul ne-a spus că alcătuim un detașament de partizani.

— Cine refuză să meargă cu noi — doi pași înainte.

Nimeni nu refuză. Atunci colonelul repartiză sarcinile,

alese oameni pentru recunoaștere, pentru intendență, împărți detașamentul pe două plutoane și alese ofițerii pentru statul-major.

* * *

Pe drumul Kurenki-Harkovți treceau aproape fără întrerupere unități germane : tancuri în grupuri sau răzlețe, infanterie motorizată, motocicliști, căruțele cu alimente. Consiliul de ofițeri, la care au luat parte colonelul și doi locotenenți, a hotărît că e timpul să părăsim pădurea. Nemții vor începe curînd să o curețe.

De partea cealaltă a drumului, ca la vreo două sute de metri, era o altă pădure. Din detașament făcea parte și un tovarăș de prin partea locului, fost tractorist. El ne spuse că prin acea pădure se poate ajunge mai ușor în spatele nemților. Nu-mi mai amintesc ce alte motive ne făceau s-o luăm din loc ; oricum, trebuia să plecăm fără zăbavă.

— Drumul o să-l trecem în grupuri mici, porunci colonelul. Tovarășe comisar, dă-mi, te rog, automatul dumitale. Voi trece dincolo, cu tractoristul ăsta, pentru a-mi da seama de situație, apoi mă voi întoarce. Cred că nu-mi trebuie mai mult de două ore pentru recunoaștere.

Am predat ascultător arma mea colonelului, i-am urat drum bun, apoi am dat ordin ostașilor să se împrăștie prin tufișuri și să se odihnească. Eram cu toții grozav de obosiți : nu dormisem nici noaptea dinainte, iar în celelalte, doar iepurește. Am împărțit frățește ce ne mai rămăsese din mîncare, am lăsat deoparte porția colonelului și a însoțitorului său, și ne-am pus pe așteptate.

Am adormit. M-a trezit plantonul cam după trei ore.

— Ce-i ? S-a întors colonelul ?

— Nu, tovarășe comisar, colonelul nu s-a înapoiat. Și dinspre apus se întețește focul. Ar fi timpul să plecăm de aici.

— Trebuie să-l așteptăm pe colonel. N-ai auzit ordinul ?

Am mai așteptat încă un ceas — nici urmă de colonel. Drumul îl trecuse cu bine, văzusem doar.

Dispariția colonelului[1] îi lăsă pe toți grozav de abătuți. Eu unul mă simțeam cu atît mai prost cu cît rămăsesem fără automatul meu.

---

[1] L-am întîlnit pe colonelul Grigoriev după mai bine de doi ani în împrejurări pe care le voi povesti mai departe. (n.a.)

Cineva aprinse un foc în pădure ; nemții care treceau pe drum, zărind fumul, au deschis asupra pădurii foc de mitraliere și aruncătoare de mine. Ne-am depărtat tîrîș cît mai adînc, spre inima pădurii. Rudko dispăruse, cine știe unde. M-a cuprins îngrijorarea.

— Rudko ! am strigat, ce-ai făcut cu calul ?

Nemții slobozirăîn direcția glasului meu cîteva rafale lungi.

M-am mai depărtat cîțiva metri și am început să strig din nou : „Rudko !" Și iar am atras asupra mea focul nemților. Ostașii începură să mormăie și pe bună dreptate.

A trebuit să mă împac cu gîndul că mi-am pierdut tovarășul.

Detașamentul nostru se împrăștie. Am rămas doar șapte oameni. N-am rostit nici un jurămînt. Nu ne-am denumit partizani, dar ne-am ținut tot timpul strîns uniți.

Am rătăcit toți șapte vreo cinci-șase zile prin pădurile raionului Cernuški, din regiunea Poltavei. Am răbdat de foame. Ne-am hrănit cu fructe pădurețe și rădăcini ; odată însă norocul ne-a surîs : niște ciobani ne-au adus un ciaunel de cartofi fierți și o jumătate de pîine. A fost un adevărat ospăț, dar departe de a ne sătura, abia ne-a deschis pofta.

* * *

Într-o zi, pe înserate, ne-am hotărît să intrăm într-un sat. O uliță lungă și murdară. Casele răzlețe, despărțite prin livezi. Cu toate că nu era tîrziu, nu se zărea țipenie de om. O liniște apăsătoare, înfiorătoare. Casele erau desigur locuite. De obicei, cînd treci seara pe ulița unui sat, încep să te latre cîinii din toate părțile, și ți se încurcă printre picioare. Acum însă eram șapte oameni și nici un zgomot, nici o mișcare de nicăieri.

Mergeam așa : în frunte — eu, după mine — locotenentul, apoi ceilalți cinci tovarăși unul după altul la distanță de doi pași. Ar fi fost poate mai bine să fi mers ceva mai împrăștiați, dar fiecare simțea nevoia să audă răsuflarea celui din fața lui.

Picioarele tot mă dureau rău de tot. Mă sprijineam în băț. Haina de piele era grea și mă înăbușea. Cine a mai pomenit să umbli în septembrie cu haină îmblănită ? Dar iarna era aproape și atunci de unde s-o iau ?

Mergeam în tăcere. Eu eram conducătorul: dar încotro îi conduceam? „De mi-ar ieși înainte vreo babă sau un moșneag", îmi ziceam. Și nu mi-am terminat gîndul, cînd am și zărit o umbră în pragul unei case. Un om stătea nemișcat.

Deschisesem tocmai gura să-l strig, cînd el se întoarse și, pe fondul deschis al unui trunchi de plop, am văzut conturul unei căști militare și al unui automat ce-i atîrna în bandulieră.

Un neamț!

Era primul hitlerist în carne și oase pe care-l vedeam atît de aproape.

Fără să-mi dau seama, de frică pesemne, am smuls pistoletul din buzunar și am tras în el. Nu știu dacă l-am ucis. M-am încovoiat și așa am luat-o la fugă, în lături, pe după casă, spre grădini. Am strigat tovarășilor:

— Nemții!

În aceeași clipă răsunară focuri de armă: țăcăni un automat, apoi altul, al treilea și se înălță o rachetă luminoasă. Fugeam cît mă țineau picioarele peste bulgării de pămînt din grădină, mă împiedicam, cădeam, mă ridicam, și iarăși fugeam. Sub picioarele mele trosni o scîndură și mă pomenii într-o groapă. Cu chiu cu vai am putut ieși și am luat-o înainte. Am dat de un gard cu pari înalți. L-am sărit din fugă. Pantalonii mi s-au agățat de pari și s-au rupt în două.

— *Halt!*

Am tras două focuri în direcția „haltului" și m-am repezit înainte, pe pantă, spre rîu... Alte rachete și gloanțe. Deodată mă fulgeră o durere groaznică în genunchi. Mă gîndeam: „Bestiile! M-au rănit", dar fugeam înainte. Și apoi, din plină viteză — bîldîbîc în rîu!

Îmi răsărise în cale cu totul pe neașteptate. Îl trecusem doar ziua. Se vede însă că acolo apa făcea un cot. Am luat-o înot spre malul celălalt. Haina îmi plutea la suprafață. Curentul îmi luase șapca.

— *Halt, halt, halt!* răsuna din stînga și din dreapta.

Doi „friți" mă zăriseră și trăgeau de zor în direcția apei. Pe deasupra mai erau și afurisitele de rachete! Cum se înălța cîte una, îmi băgam capul sub apă. Dar ce, parcă poți răbda mult sub apă! Racheta se ține mult mai mult în aer... Rîul cela, Mnogo, cum i se zice, nu-i cine știe ce lat, dar e destul de adînc. Îmi venea tare greu să înot cu paltonul și cizmele. Cînd am ajuns la celălalt mal, n-am ieșit pe uscat, ci am luat-o binișor prin apă la umbra tufă-

rișului. Capul îl țineam la suprafața apei. Una din cizme mi-a ieșit din picior: s-a împotmolit pe fundul clisos. Cealaltă, mi-am scos-o. Am vrut să-mi lepăd și haina, dar m-a luminat un gînd bun: mi-am înfipt ciomagul în lut (rămăsesem cu el în mînă; uitasem să-l zvîrl) și am atîrnat haina de el. Portharta cu hărți și acte am înfundat-o în noroi și pentru mai multă siguranță am bătătorit locul cu picioarele. Apoi am luat-o binișor tîrîș, spre tufiș.

Îmi venea destul de greu să mă tîrăsc. Mă încurca burta. Mă dureau și coatele. Genunchiul mă chinuia într-una... L-am pipăit: nu sîngera. Așadar, nu eram rănit.

M-am tupilat sub o tufă, am strîns picioarele sub mine ca să-mi revin și să mă odihnesc. Nemții trăgeau de zor în mantaua mea. Cum se înalță cîte o rachetă, se apucau numaidecît să o găurească. Nu trecu mult, și haina căzu în apă și fu dusă la vale.

Stăteam sub tufă și, credeți-mă, m-a apucat rîsul. Vă închipuiți cum arătam: un grăsun cu o decorație în piept, fără cizme, fără palton, fără șapcă, ud leoarcă și strîns ghem.

De cum au încetat împușcăturile am ieșit de sub tufă și am luat-o iute peste cîmp. Mi-am dat însă repede seama că nu era cîmp, ci păpuriș tăiat. Și ce rău mi-a părut atunci de cizmele mele! Obielele și ciorapii i-am făcut praf după o sută de pași și îmi simțeam picioarele înțepate și tăiate. Dar ce era să fac? Mergeam înainte. Să fi făcut așa vreun kilometru, doi. Deodată am zărit niște căsuțe și ceva mai la stînga o claie de grîu. Într-acolo m-am îndreptat. Alături de claia cea mare mai era o alta, mai mică. Între ele mi-am făcut un culcuș. Am smuls cîteva smocuri de paie, m-am învelit, de bine de rău; picioarele cred că-mi rămăseseră dezvelite. Am adormit numaidecît.

M-am trezit abia după vreo patru ore. M-am făcut ghem ca un copil care nu vrea să se scoale din pat. Stăteam așa, dîrdîind de frig, într-o mînă țineam pistoletul, iar cu cealaltă îmi scoteam țepușele din picioare. Aveam prin buzunare cartușe de rezervă. Am încărcat pistoletul. Dar tot culcat stăteam și nici că îndrăzneam să arunc vreo privire după stogul de fîn. Îmi aduceam, bineînțeles, aminte cum o tulisem din fața nemților. Și eu care dezaprobam întotdeauna lașitatea...

M-am mustrat așa multă vreme și apoi m-am gîndit ce aveam de făcut.

La vreo cinci sute de pași de mine, erau căsuțe, locuințe de colhoznici. Ce primire o să-mi facă oare?

Sînt un activist de partid, un om legat de mase, obișnuit cu oamenii. N-am cunoscut niciodată singurătatea, n-am căutat-o, n-am dorit-o. O spun ca să se înțeleagă că nu puteam să mă ascund de unul singur, numai și numai pentru a-mi salva viața. Pînă și gîndul acesta îmi era nesuferit.

Mărturisesc însă că în momentul acela nu prea știam ce să fac. Mă mai chinuia și durerea fizică : picioarele mi se umflaseră și sîngerau... nu mai eram stăpîn pe mine.

Undeva a cîntat un cocoș. „Aha, mă gîndii, se apropie zorile !" și deodată alături de mine se auzi foșnet, mișcare, iar snopul cu care mă acoperisem se clătină și se prăvăli.

Stăteam în genunchi, cu mîna încleștată pe pistolet și-l țineam drept în fața mea... Se crăpa de ziuă și nu era nimeni. Niște găini : cot-cot-cot ! Auzi porcărie, cum m-au băgat ele în sperieți !...

* * *

Niciodată, în tot timpul războiului, n-am fost mai aproape de moarte ca în zilele acelea. Înfățișarea mea putea stîrni totodată și mila și rîsul. Nu mă sfiesc s-o mărturisesc, deoarece presupun că fiece om care a început războiul în aceleași condiții ca mine va recunoaște, desigur, în sinea lui că a trăit asemenea clipe de istovire fizică.

Dar să ne întoarcem la pățaniile mele. Repet : n-am fost niciodată așa de aproape de moarte. Mă lăsasem biruit de oboseală. Cînd stai să te gîndești, am dormit aproape patru ceasuri în claia de grîu și nu era mare lucru să mă fi surprins cineva dormind. Unde mai pui că în buzunarele bluzei mele se aflau următoarele acte : carnetul de partid, legitimația de secretar al Obkomului, legitimația de membru al C.C. al P.C.(b) al Ucrainei, brevetul de decorație și actele mele de deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S. și al R.S.S. Ucrainene.

Așadar, în zori de zi, cînd mă speriaseră găinile, nu era suflet de om jur împrejur.

M-am ridicat în picioare și mă pregăteam tocmai să plec, cînd o ploaie de obuze se dezlănțui asupra cîmpului, și foarte aproape de mine, la vreo trei sute de metri, se porni și un foc încrucișat de arme automate. Cine și împotriva cui trăgea, nu știu. Mă deprinsesem însă să mă feresc de orice. Ar fi fost de altfel și caraghios să intru și eu în horă cu nenorocitul meu de pistolet.

M-am culcat iarăși și m-am îngropat în claie. Găinile se tot învîrteau în jurul meu : răscoleau țărîna, cotcodăceau, iar

cocoşii ţanţoşi şi mîndri scoteau din cînd în cînd cîte un cucurigu. Mai-mai să-i urăsc. Cunoşteam foarte bine slăbiciunea nemţilor pentru găini şi ouă. S-ar putea să vină să vîneze carnea fragedă şi să dea de mine!

Mi-a venit o poftă nebună de o ţigară. Dar îngheţasem aşa de tare că nu mă mai puteam mişca... Ţigările, e drept, mi se cam udaseră şi chibriturile la fel.

Împuşcăturile conteniră în curînd. Am auzit nişte paşi tîrşiţi şi o tuse de femeie bătrînă. Nu se auzea nici o vorbă, va să zică bătrînica ce apăruse în zona mea era singură.

Începu să-şi cheme găinile, şoptind ceva şi bodogănind.

Mi-am întins picioarele amorţite, m-am întors cu hotărîre, am zvîrlit paiele ce mă acopereau şi am sărit în picioare.

— Piei drace, piei! ţipă bătrînica ferindu-se cu mîinile.

Cred şi eu că eram de speriat: desculţ, neras, ud şi cu paie în cap.

Bătrîna îşi făcu cruce şi încremeni. Am tăcut şi eu cam vreo jumătate de minut, ca să mă obişnuiesc cu lumina: era o dimineaţă însorită.

— Ascultă, bunicuţo, i-am zis cît mai liniştit, nu te speria, că nu muşc. Nemţii sînt departe?

— Vai, nu vezi satul de colo? Acolo sînt şi pradă pîinea şi vitele oamenilor.

— Şi dumneata, mătuşico, n-ai ceva de mîncare? Vreun codru de pîine sau o cană cu lapte?

Vorbeam cu bătrîna şi mă tot uitam împrejur; ceea ce mi se păruseră pe întuneric căsuţe omeneşti, erau coteţe de găini. Colhozul aducea găinile în plin cîmp, ca să stîrpească insectele vătămătoare şi construise în acest scop coteţe încăpătoare. Bătrîna trebuie să fi fost vreo îngrijitoare.

— Ei, bunicuţo, ce zici, găseşti ceva de-ale gurii pentru un ostaş rus?

— N-avem nimic, sufletul meu... Se poate oare să sperii în aşa hal oamenii?

— În pădurea de colo, tot nemţi sînt? — şi am arătat marginea pădurii care era la vreo patru sute de metri de stogul meu.

— Peste tot îs nemţi, peste tot, zise dînsa.

De după coteţe se mai ivi un om. Era un bătrîn neputincios, cu o barbă lungă de culoare verzuie, cu o glugă înfăşurată în jurul gîtului.

— Uite, moşule, zise bătrîna, flăcăul ăsta cere de mîncare.

Bătrînul mă privi pe sub sprîncene, nu zise nimic și se apucă să-și deznoade gluga ; mult o mai deznoda ! Apoi scoase o bucată mare de pîine, una de slănină, mi le întinse fără nici o vorbă și se așeză pe jos. În timp ce înfulecam, bătrînii mă priveau fără să-și ia ochii de la mine.

— Auzi, flăcăule, își întrerupse în cele din urmă moșul tăcerea, uite colea, să tot fie o sută de pași de aici, e un soldat mort. Are și o manta ! Tare bună manta ! Decît să tot dîrdîi așa, mai bine te-ai duce s-o iei.

Am clătinat din cap, fără să mă opresc din mestecat.

Bătrînul mă privi întrebător :

— Ce, nu-ți place ? Ehei !

Se sculă și dispăru după stogul unde îmi petrecusem noaptea și dimineața. Se întoarse numaidecît cu o manta murdară și toată ferfeniță.

— Dacă n-o vrei p-a mortului, poate de a mea nu te scîrbești. Ia-o, flăcăule, cruță-ți viața.

Mantaua era ruptă cam pînă aproape de guler. Am pus un picior pe poale și am rupt-o în două. Una din jumătăți mi-am pus-o în spate, iar cealaltă mi-am făcut-o învelitoare pentru picioare.

Bătrînii îmi urmăreau tăcuți mișcările. Nici eu n-am mai încercat să vorbesc cu ei, dar nici nu-mi ardea de vorbă : dinții îmi clănțăneau de frig. Picioarele și mîinile îmi erau rebegite. Îmbrăcămintea încă nu mi se uscase după baia din ajun.

După ce m-am echipat astfel, m-am ridicat, mi-am luat rămas bun de la bătrîni și m-am îndreptat spre pădure.

— Hei, flăcăule ! mă strigă bătrînul.

M-am întors.

— Dumnezeu să-ți ajute !... Armă ai ?

Am dat afirmativ din cap.

— Atunci, înainte de mori, poate blagoslovești și tu barim un neamț ! Ei, ce te-ai oprit ? Hai, du-te, du-te, și să nu mori degeaba !

La marginea pădurii se zăreau siluete de oameni. Tare aș fi vrut să fie ruși și să mă întîlnesc din nou cu locotenentul meu și cu tot grupul pe care-l pierdusem în ajun ! Pe dreapta, ca la vreo cinci sute de metri, se vedea un sătuc.

* * *

O fetiță desculță și numai în rochiță venea fuga peste cîmp dinspre sat. Alerga cît o țineau picioarele și țipa:

— A-a-a-a!

Cînd mă zări, se opri dintr-o dată la vreo cinci pași și încetă să țipe. M-am oprit și eu. Era o țărăncuță mică și bălaie, de vreo nouă ani. Stătea și se uita la mine cu ochii larg deschiși.

M-am apropiat de ea și am întins mîna ca s-o mîngîi pe cap. Ea se dădu îndărăt, și buzele prinseră să-i tremure.

— Soldățelule! rosti ea stăpînindu-și cu greu răsuflarea întretăiată. Hai cu mine, soldățelule, vino mai iute! Fetița mă apucă de mînă și mă tîrî spre sat. O calcă nemții în picioare pe mămuca, o tîrăsc pe jos. Hai, nene, hai mai repejor!

Nu puteam merge repede, iar fetița ar fi vrut să alergăm și-mi spunea într-una: „Scap-o pe mămica".

După ce am făcut vreo cincisprezece pași mi-am dat seama că nu puteam merge cu dînsa și că n-am dreptul să mă las pradă sentimentului. M-am oprit.

— Ei, ce te-a găsit? strigă fetița și-mi zgîlții mîna. Apoi mă privi drept în ochi; obrajii începură să-i tremure, îmi lăsă mîna și o luă la fugă înapoi spre pădure, strigînd din nou:

— A-a-a-a-a! În glasul ei era atîta durere, atîta deznădejde, că m-am luat după ea, chemînd-o:

— Stai, fetițo, să mergem la mămica ta!

Dar ea nu se întoarse. Fugea atît de repede că nici gînd să o ajung cu picioarele mele zdrobite. Țipa într-una și i-am mai auzit glăsciorul vreo trei minute. Strigătul ei mi-a răsunat în urechi și a doua zi, și peste o săptămînă. Îl mai aud și acum:

— Hai cu mine, soldățelule!

* * *

La marginea pădurii, am zărit în tufiș trei ostași din Armata Roșie. Toți trei aveau în spate niște saci mari, bucșiți. Păreau destul de ponosiți, dar mantalele lor murdare erau întregi și cizmele arătau destul de solide.

Am aflat că toți trei erau șoferi. Mi-au povestit în cîteva cuvinte cum au fost încercuiți. Eu m-am recomandat drept comisar de regiment. Nu știu dacă șoferii m-au crezut sau

poate că le era totuna cine sînt. Dar m-au primit în grupul lor și m-au pus în „porție".

— Hai, comisarule, să ținem un sfat, zise unul din ei, un flăcău cam necioplit, cu fața puhavă și privirea posomorîtă.

Vorbind așa, făcu cu ochiul către tovarășii săi. Aceștia o porniră spre un stog mare de fîn și m-am luat și eu după ei; cineva scobise în fîn un fel de încăpere largă, ca o peșteră. Am intrat în acest adăpost cu toții și ne-am așezat în voie.

Șoferul cel mohorît își dezlegă sacul, scoase două cutii de conserve, o ploscă cu rachiu și un codru de pîine. Tăie pîinea pe-ndelete, apoi, dintr-o singură mișcare, deschise cu îndemînare cutia de conserve, puse carnea pe bucățile de pîine, iar în cutia goală turnă rachiu și mi-o întinse mai întîi mie.

Băură apoi toți pe rînd. Am mîncat. Unul din șoferi, vioi și cu părul negru, care părea să fie evreu, îi zise celui posomorît:

— Ei, Stepane, cît o să mai stăm aici prin stoguri?

Stepan îi aruncă o privire piezișă, dar nu răspunse nimic.

Cel de al treilea șofer, ciupit de vărsat, cu accent de prin Viatka, îl bătu pe umăr pe cel posomorît și spuse:

— Hai, Stiopa, să căutăm să trecem frontul, să mergem la ai noștri. Ne-a picat și un comisar la unitatea noastră; pare a fi destul de zdravăn; îl luăm cu noi.

Stepan își pironi privirea asupra mea, întinse mîna-i lungă păroasă și pipăi decorația ce o purtam pe piept.

— Numai comisarul ne mai lipsea! Era vădit că se amețea cam repede. Mă, prostule, la ce ți-ai aninat-o? zise el, holbîndu-se la decorație. Scoate-o numaidecît, că de nu, o scot eu!

— Vezi să n-o scoți, zise ciupitul. Lasă fleacurile, Stepan, să vedem mai bine ce-i de făcut.

— Ce avem de făcut? Păi e simplu, bombăni posomorîtul. Apoi își mai turnă rachiu, trase o dușcă, se șterse cu palma pe gură și vorbi molcom: E foarte simplu: îl luăm pe comisar subsuoară și îl ducem în satul cel mai apropiat, la comandantul de acolo, și n-au decît să ne judece ei, între ei, care-i de lagăr și care-i de spînzurătoare. Cu comisarul ăsta vom avea și la nemți mai multă trecere! Observînd că-mi bag mîna în sîn, mă apucă de braț. Stai, frățioare, că

nu mă sperii ! Avem tot timpul să ne încăierăm. O jucărie ca asta am și eu !... Aruncă-ți tinicheaua în fîn și ține hîrtia asta.

Zicînd acestea, scoase din buzunar cîteva manifeste fasciste ce serveau de „liberă trecere". Întorcîndu-mă din răsputeri, mi-am eliberat mîna din strînsoare și am scos pistoletul. Ciupitul care ședea în dreapta mea îmi dădu o lovitură peste mînă și arma îmi sări cît colo. Mă pregăteam să mă arunc asupra lui, dar în aceeași clipă el se repezi asupra lui Ștepan cu agerime de pisică.

— Te-ai vîndut, lichea ce ești !

Negriciosul îi sări în ajutor și amîndoi îl trîntiră la pămînt pe însoțitorul lor.

— Stați, așteptați, fraților, frățiorilor ! urlă Stepan luptînd cu pumnii, cu picioarele și mușcînd cu dinții ; deodată însă scoase un horcăit ciudat și bătu țărîna cu călcîiele.

Într-o clipă totul se sfîrșise. Am ieșit din stog și am tras aerul adînc în piept. După mine au venit și negriciosul cu ciupitul, luîndu-și și sacii. Fără să se adreseze nimănui și privind în lături, ciupitul spuse :

— Pentru un cîine, moarte de cîine !

Își șterse apoi cu mîinile fața nădușită și vorbi către mine :

— La ce să trageți, tovarășe comisar, să faceți atîta zarvă. Uneori e mai bine pe tăcute...

Și n-am mai vorbit despre această întîmplare. Am luat-o spre inima pădurii, fiecare cufundat în gîndurile sale. Eu unul îmi ziceam că ostașii aceștia mi-au dat o lecție de hotărîre și cruzime uneori necesară.

*
* *

Negriciosul avea în sacul lui o manta de ploaie. Era veche și scurtă, dar am îmbrăcat-o cu nespusă plăcere. De bine de rău mă apăra de vînt și ploaie. Mi-au dat băieții și o bonetă ponosită. Eram aidoma cu un prizonier fugar.

Ne-am lămurit curînd că nu sîntem tovarăși de drum. Ciupitul voia cu tot dinadinsul să treacă de linia frontului și-și căuta însoțitori. Eu rămîneam la hotărîrea mea nestrămutată de a merge spre regiunea Cernigovului. Negriciosul, pe nume Iakov Zusserman, voia să se ducă acasă, în orașul Nejin, care se afla de asemenea în regiunea Cernigovului și pînă la un anumit punct aveam același drum.

În pădure forfoteau o mulțime de oameni. Cei mai mulți păreau că rătăcesc ca și noi. Adesea ne ieșea în cale cîte un om și, cînd ne zărea, se îndrepta spre noi. Noi îi strigam de departe:

— Sîntem prieteni, vino-ncoace, tovarășe!

Dar omul cotea dintr-o dată și o lua la goană. Mai ales se temeau cei ce mergeau de unul singur. Era și de înțeles: nu puteau ști ce fel de oameni eram noi...

Noaptea ne-am odihnit pe o pajiște, într-o căpiță de fîn. Dormeam cu rîndul. Dimineața, m-am bucurat simțind că picioarele mă dor mai puțin.

După ce am îmbucat cîte ceva, ne-am hotărît să căutăm cu mai multă stăruință oameni și să înjghebăm un grup, dacă nu de partizani, cel puțin de prieteni. Unde-s mulți, puterea crește...

În timp ce stăteam la sfat, un băiat trecu fuga pe lîngă noi. L-am strigat. S-a apropiat cu destul curaj.

— Măi băiatule, n-ai întîlnit partizani pe aici?

— Ce-i asta partizani?

Făcea pe prostul. Între altele îi atîrnau de umăr niște bocanci mari, soldățești.

— Aștia de unde i-ai luat? întrebă ciupitul. Mai bine i-ai da comandantului nostru, uite-l cum umblă desculț.

Băiatul scoase fără urmă de părere de rău bocancii de pe umăr. Erau amîndoi pentru piciorul stîng, dar îmi veneau bine și fiind mari, mi-am înfășurat picioarele cu resturile mantalei. I-am mulțumit băiatului și l-am întrebat:

— Și cu partizanii ce-i? Nu i-ai văzut?

— Păi dincoace, peste rîpă, sînt niște oameni. Dar parcă știu ce soi or fi? Luați-o iute pe aici — și ne arătă drumul, iar noi am pornit într-acolo.

Acum eram cineva. Mi-era cald la picioare; numai cine a fost soldat poate pricepe ce-nseamnă asta! Mă împiedicam, ce e drept, cam des, dar mă înviorasem puțin.

Dar și mai vesel am fost cînd în grupul de după rîpă mi-am regăsit cunoștințele: doi ostași ai micului detașament de care mă despărțisem cu două zile înainte.

Îmi povestiră că din șase doar unul singur fusese rănit și luat prizonier în ciocnirea din acea noapte. Ceilalți izbutiseră să scape. Pe mine mă credeau mort. Locotenentul și unul din tovarășii au plecat dimineața în recunoaștere, dar nu s-au mai întors...

Șapte oameni erau adunați în jurul focului de lîngă rîpă. Doi dintre ei se duceau spre meleagurile lor în regiunile Kiev și Jitomir, iar ceilalți voiau cu tot dinadinsul să treacă linia frontului; lor li se alătură și șoferul din Viatka.

Oamenii din jurul focului aproape că nu se cunoșteau între ei. Erau cu toții destul de posomorîți. Dar pot oare niște ruși strînși în jurul unui foc să tacă? Și vorbeam...

— Tare-i mare țara noastră, zise un vlăjgan lung ca o prăjină, cu o manta pe el. Stătea culcat pe spate și privea spre cer. De ținut o să ție țara noastră, nu-i vorbă, mă întreb însă...

Ce anume se întreba, nu ne-a spus-o pînă la urmă.

De altfel, convorbirea noastră se mărginea doar la frînturi de fraze și răspunsuri nelămurite. Ciuleam într-una urechea la împușcăturile ce se auzeau în depărtare și la foșnetul frunzelor. Ne mai feream și unul de altul: adesea surprindeam ațintite asupra mea priviri cercetătoare.

— Vai, ce viață! zise un ostaș scund, încins foarte strîns cu centironul. Vaska Sedîh a fost omorît de o schijă și eu am scăpat și uite-mă-s teafăr... Dar ce sîntem noi fără armată? De cîntat știm să cîntăm despre patrie: „Nesfîrșită-i țara mea iubită", dar cum rămînem de unul singur, toată patria e-n burtă.

— Depinde, se amestecă vlăjganul cu ochii la cer. Și, nemaiputînd răbda, se ridică: Ce tot pălăvrăgești atîta? Ce știi tu de țară și de patrie? Tare te-aș mai cîrpi... doar-doar ai mai înțelege cîte ceva!... Și începu să-și răsucească o țigară ca să-și adune gîndurile. Uite, vezi, stăteam adineauri întins și mă gîndeam, știi la ce?

— Asta nu-i greu, răspunse ostașul cel scund, la muiere, la copii, la halul în care te afli și la o mîncare ca lumea.

— Văd că ești un prost. Sîntem zece oameni aici. Dacă ai sta să-l descoși pe fiecare, ai vedea că nimeni nu se gîndește la nevoile lui; dimpotrivă, caută să alunge asemenea gînduri. Eu, de pildă, mă gîndeam acum la Uralmaș. Așa se numește o uzină la noi, la Sverdlovsk: oare cîte tancuri am putea fabrica acolo?... Dar tu la ce te gîndești? întrebă el pe neașteptate pe vecinul său din dreapta.

Acesta se descălțase și-și încălzea la foc degetul gata să-i coacă. Omul avea fața cenușie de oboseală și ochii stinși de nesomn.

— Eu? Eu nu mă gîndeam, stimate tovarăşe. Visam. De felul meu sînt un visător. Stau şi mă întreb cum să facem oare ca să-i învăţăm minte pe nemţi, că ei, hitleriştii vreau să zic, nu fac alta decît să nimicească omenirea. Uite, m-a mai lăsat puţin piciorul, o să-mi trag cum oi putea cizma, îmi iau puşca-n spinare şi înainte, băiete! Şi, oricît de lungă o fi calea, oricîte ocoluri şi căi întortocheate oi face, pînă la Berlin tot o să ajung! Cînd l-om apuca pe Hitler de beregată, atunci mai stăm de vorbă... şi-l înecă tusea. Se vedea că de obosit ce era îi venea greu să şi vorbească.

— Păi tu, prietene, mori de şapte ori pînă să ajungi la Berlin, strigă ostaşul cel scund.

— De murit n-oi muri eu. Oi cădea în luptă, se prea poate. Dar înainte de lupta ceea unde oi cădea, tot am să visez şi am să fac planuri.

Cu toate că vorbise cu glas scăzut şi potolit, nu era chip să nu-l crezi, atît de adîncă era convingerea ce i se citea pe faţă.

— Aşa e, prietene, aşa e! strigă cu bucurie un om de partea cealaltă a focului şi se lumină la faţă. Noi ăştia, ca dumneata şi ca mine, vreau să zic noi, oamenii sovietici, nu înţelegem viaţa fără gînduri de viitor. Sînt tehnician, am lucrat la hidrocentrala de pe Nipru. Acolo, în timp ce se construia, mi-am învăţat meseria. Noaptea asta stăteam culcat, învelit în frunze. Îmi clănţăneau dinţii de frig, dar mă gîndeam cum o să lucrăm la refacerea uzinei după ce vom goni pe nemţi. Doar e limpede că ei o să arunce totul în aer, apoi o să fugă şi e limpede că după aceea noi vom construi mai bine ca înainte. Nu-i aşa că e limpede, tovarăşe?

Nu-i răspunse nimeni. Omul se fîstîci şi roşi tinereşte.

— Dacă-i aşa de limpede, la ce să mai vorbim, bombăni vlăjganul care începuse întîi vorba. Ia, tovarăşi, hai să ne ridicăm. N-auziţi că vin friţii spre noi?

Ce-i drept, focurile de armă se auzeau din ce în ce mai aproape. Părea că nemţii porniseră să cureţe pădurea.

Nu ne-am despărţit chiar dintr-o dată. Două zile am rătăcit împreună, un grup de zece oameni, cercetînd şi întrebînd pe cei ce ne ieşeau în cale unde-s nemţii, care e locul cel mai bun de trecere...

Pădurea era rară, cu felurite soiuri de copaci, presărată pe alocuri de luminişuri şi bălţi.

Deasupra capetelor noastre păsările călătoare zburau mereu spre sud.

Cădeau frunzele îngălbenite, cernea o ploaie măruntă. Pădurea părea și ea mohorîtă și cei mai mulți dintre noi ne simțeam, dacă nu chiar triști, dar cam fără chef.

Despre noi vorbeam puțin și anevoie. Abia a doua zi am aflat că locotenentul Ivan Simonenko din grupa noastră era membru de partid. Mi-a spus că înainte de război fusese instructor la Obkomul din Volînia al P. C. (b) al Ucrainei. Atunci mi-am amintit și eu de unii tovarăși de acolo pe care îi cunoșteam amîndoi, le-am descris înfățișarea și felul de a fi. Puțin cîte puțin legăturile dintre noi deveneau mai prietenești; dispărea neîncrederea. Am aflat că și Simonenko era de prin părțile Cernigovului și că se îndrepta spre raionul Malo-Devițki, unde se afla maică-sa. Se potrivea de minune. Și eu trebuia să trec prin acest raion ca să ajung la detașamentul regional. Ne-am bucurat foarte mult amîndoi, ne-am strîns călduros mîna, apoi l-am chemat pe Iakov Zusserman și ne-am hotărît să o luăm spre Cernigov chiar în aceeași noapte.

* * *

Am mers așa tustrei timp de opt zile, întîi pe drumurile Poltavei, apoi pe ale Cernigovului. Dacă m-aș apuca să descriu aceste zile de rătăcire, ar ieși cred o carte întreagă. Amîndoi tovarășii de drum s-au dovedit niște oameni buni și săritori. Cel mai tînăr dintre noi era Iakov Zusserman; avea numai douăzeci și șase de ani.

Îi spuneam:

— Nu te du la Nejin, Iakov. Știu că ai nevastă, copii, înțeleg. Dar ce poți face, singur, pentru ei? Acolo o să te înhațe și o să te ducă la gestapo. Se vede doar cît colo că ești evreu. Rămîi cu noi. Fă-te și tu partizan. Dacă o să piară familia ta, o să poți barem să te răzbuni.

— Înțeleg, răspundea el, poate să aveți dreptate că n-o să fac mare ispravă la Nejin. Dar îmi arde sufletul, așa vreau să-mi văd mama, nevasta, surioara, dar mai cu seamă pe băiețașul meu. E micuț, numai de patru ani, dar mi-a scris o scrisoare: „Tati, Vova gigea". Și atunci cum? Eu să fiu în viață și ei să fie pe aici, la doi pași, aproape, și să nu-i văd? Nu, lăsați-mă să plec!

Cum adică, eu să-l las? Doar nu-i eram șef și nu-l puteam reține. Mergînd însă cu noi simțea că face parte dintr-un colectiv și dacă aș fi stăruit, cred că s-ar fi supus. Dar nu voiam să stărui. Prea ținea mult să ajungă la Nejin. Se topea de dorul familiei și al casei. Se vedea că n-are nimic mai scump pe lume: „Mai tîrziu n-am decît să mor; să îndur toate chinurile, dar să știu că puteam să mă duc și nu m-am dus, asta nu!"

Simonenko îl înțelegea mai bine ca mine. Se grăbea și el s-o regăsească pe maică-sa. Luase o hotărîre nestrămutată, să nu rămînă în spatele nemților, să treacă linia frontului. Mergea în spatele frontului numai „ca s-o liniștească pe bătrînica lui".

Trei tovarăși vremelnici de drum, trei oameni sovietici, dormeau ziua prin clăi de grîu sau stoguri de fîn, iar la căderea nopții porneau înainte la drum.

Pășeam pe pămîntul Ucrainei ocupate de nemți.

Pînă și pe drumurile de țară dădeam de inscripții nemțești și săgeți pe stîlpi.

Dacă prin apropiere nu era nimeni, smulgeam inscripțiile, le făceam bucăți și le împrăștiam pe cîmp.

Într-o zi, pe înserate, mergeam pe o șosea largă și bine bătătorită. Era cald și liniște. Soarele încălzea și jur împrejur era frumos. Umblam domol, ca la plimbare. La dreapta și la stînga drumului erau tufișuri dese, frunze roșii și galbene acopereau pămîntul. În depărtare se zăreau petele albe ale cătunelor; în jurul caselor erau plopi și se vedeau crengile groase și desfrunzite ale pomilor fructiferi.

Liniște, respiram în voie; aveam o strașnică poftă de mîncare și ni se părea că uite, acuși, cînd vom ajunge în satul sau cătunul apropiat, o gospodină ne va găti o ciorbă pe cinste...

Da, oricît de ciudat s-ar părea, asemenea tablouri pașnice erau totuși posibile și în spatele frontului inamic.

Era doar pămîntul nostru, meleagurile noastre dragi. Nimerisem și într-o regiune pe unde nu se dăduseră lupte și unde războiul nu-și lăsase urmele negre.

Am mers ca la vreun ceas și jumătate pe acel drum cu tufișuri și copaci răzleți de o parte și de alta. Nu vorbeam mai de loc; ne cuprinseseră pesemne pe toți aceleași sentimente.

De o parte și de alta a drumului erau săpate niște șanțuri nu prea adînci, deasupra cărora atîrnau ramurile tufișurilor. Pe crengi rămăseseră puține frunze, așa că toți trei am zărit deodată un cadavru într-un șanț. Era un ostaș din Armata Roșie. Mai văzuserăm și înainte o mulțime de cadavre. Dar aici, în locul acesta liniștit și pașnic... I-am căutat actele ca să vedem cine-i mortul, dar n-am găsit nimic. Buzunarele de la bluză erau descheiate, iar cele de la pantaloni întoarse pe dos; omul fusese ucis cu un glonte în ceafă.

La vreo douăzeci de pași am dat peste un alt cadavru, în șanț, împușcat tot în ceafă. Am iuțit pașii. N-am schimbat nici o vorbă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Pierise însă și liniștea din sufletele noastre. Am simțit deodată cu toții cît sîntem de istoviți.

Puțin mai tîrziu, Iakov ridică de jos un pachețel nemțesc cu pastile de clor. Îl deschise, îl mirosi și dădu să-l arunce. Dar Simonenko îi spuse în glumă:

— Stai, Iakov. Astea îți pot fi de folos. Arunci una în baltă și poți bea de acolo fără grijă c-ai să te îmbolnăvești.

Iakov se supără:

— Crezi cumva că mă gîndesc la sănătate? și aruncă încîntat pachețelul în tufiș.

După alți douăzeci de pași, Simonenko ridică o lingură; o cercetă. Era nemțească și o zvîrli. Mai departe am văzut pe jos un nasture cu un vultur pe el.

— Tare mi se pare, măi băieți, zic eu, că cineva a despuiat un frit pe aici.

Am mai făcut vreo cincizeci de pași și am zărit o cruce mică, pe o moviliță; pe cruce era o cască nemțească de oțel; prin apropiere or fi și cei care au îngropat mortul... Drumul se vedea pînă hăt departe și era pustiu. Totuși ne-am hotărît să ne abatem din drum. Am intrat în desișul tufelor și după cîteva minute am auzit fornet și gemete.

Un flăcău într-o bluză militară spălăcită se străduia să se ridice în genunchi, agățîndu-se de tufe cu mîinile pline de sînge. Simonenko se repezi la el, îl apucă de subsuori vrînd să-l ajute, dar flăcăul scoase un strigăt îngrozitor: se smulse din mîinile lui, se prăbuși pe spate, și așa culcat țipa într-una. Avea ochii larg deschiși, dar pesemne că nu vedea și nu înțelegea nimic. Părul, pieptul și mîi-

nile lui erau năclăite de sînge. Partea dreaptă a feței îi era atît de zdrobită că i se vedea osul fălcii.

Simonenko apropie plosca de buzele ostașului. Apa se vărsă jos, doar cîteva picături ajunseră în gura lui; rănitul se căsni să-nghită. Țipa, dar mai încet. Ochii se înviorară. Horcăia și șoptea grăbit.

— Mantaua, mamă, învelește-mă! Aceste vorbe mi se întipăriră în minte; le repetă de cîteva ori. Apoi privirea i se limpezi de tot: Mor, frații lor! Nikodimov mă cheamă... din compania șasea... Toarnă, toarnă mai mult. Sorbea nesățios din ploscă. Scapă-l pe Serioga Nikodimov! Înghițea tot mai grăbit. Simonenko îi ținea ceafa cu palma și-i sălta cîte puțin capul de pe pămînt. Culcă-mă, porunci rănitul. Culcă-mă, îți zic, că nu mai pot răbda!

Simonenko îi lăsă capul pe pămînt. Zusserman și cu mine ne învîrteam pe alături uitîndu-ne unul la altul.

— Dați-mi să mănînc. Eh, nu pot înghiți, mi-au rupt dinții, bestiile. Să povestiți tuturor, băieți, cum a fost prizonier la nemți Serioga Nikodimov...

Vorbea cu întreruperi. Povestea și aiura. Am înțeles totuși din vorbele lui fără șir că un grup de prizonieri din care făcea parte și el fusese purtat pe drumuri vreo patru zile, fără pic de hrană. Fruntașul din escortă îi bătea cu tot ce-i venea la îndemînă, și împușcase la rînd doi dintre ei, fiindcă rămăseseră în urmă. Atunci Nikodimov a spart, cu o piatră, capul fruntașului.

— L-am trîntit jos și rupeam din el, rupeam cu dinții. Au dat în mine cu cizmele și cu patul puștii pînă ce mi-au smuls bestia din mînă... și sînt viu încă, frații lor, așa-i? Dar la ce mai trăiesc?

Apoi, pradă aiurării, se așeză proptindu-se cu mîinile în pămînt. Ne ocăra și pe noi, și pe el, și pe toți care căzuseră prizonieri; ne lua, bineînțeles, și pe noi drept prizonieri. Apoi deodată începu să se tăvălească pe jos; un val de sînge îl năpădi pe gură. Cînd se potoli, am înțeles că totul se sfîrșise.

Trebuia să-l îngropăm. Dar n-aveam cu ce săpa mormîntul. Am vrut să aflăm mai multe despre el. Unde să scriem, unde-i era familia? Dar n-am găsit nimic asupra lui.

Ne-am descoperit și am rămas tăcuți cîteva clipe. M-am uitat la Zusserman. Pe fața lui șiroiau lacrimile. Prinzînd privirea mea, Iakov își acoperi fața cu mîinile și fugi

în lături, călcînd tufărișul. Peste vreo douăzeci de minute ne-a ajuns din urmă. Îi tremura un obraz. Încercînd să pară liniștit, ne spuse:

— M-a tulburat, tovarăși!

* * *

Regiunile pe care le străbăteam pe atunci nu fuseseră încă grav atinse de război.

Nu se dăduseră lupte în acele locuri.

Frontul se găsea la vreo sută cincizeci de kilometri; garnizoanele germane de-abia se instalau, iar gestapoul și ceilalți asupritori nu sosiseră încă.

Într-o zi, un bătrîn colhoznic ne luă în căruța lui. Era uimitor de liniștit.

— Vedeți colea, moara de vînt care se învîrtește? Acolo mă duc, să iau făină. Nici n-am crezut vreodată că o să macin grîu sub nemți! Dar în tot raionul n-avem decît trei nemți. Și colhozul nostru „Flamura Roșie", cum a fost înainte de război, așa a rămas și acum. Și președintele e același, și contabilul... Numai grîul, uite-l cum stă nesecerat; se scutură bobul. Haideți la noi, tovarăși, să lucrați cu noi. Avem și fete frumoase și neveste cumsecade... Dar ducem lipsă de muncitori.

Am început să-l descoasem pe bătrîn, de unde i-a venit atîta bunătate și de ce i-or fi plăcînd așa de mult nemții? Dînsul judeca în felul următor: ce să-i faci? Dacă n-am știut să ne ținem și le-am dat nemților Ucraina și Moscova și Leningradul, acum cică trebuie să ne dăm după vremuri.

— Pe nemții ceia nici nu i-am văzut pînă acum. Cum or fi ei?

— Da' de unde știi, taică, că a fost ocupată Moscova?

— Ne-a spus primarul.

— Și l-ai crezut?

— Da' pe cine să cred? Înainte veneau gazete, aveam radio. Acum trebuie să credem ce spune primarul.

Pînă la urmă n-am putut să ne lămurim dacă bătrînul umblă cu vicleșugul și se preface că-i într-o ureche, sau într-adevăr fusese prelucrat de oameni de-ai fasciștilor.

Cînd am aflat că bătrînul e din satul Ozeriane, raionul Varvino, din regiunea Cernigovului, parcă m-a trecut un fior.

— Așadar se vede treaba că sîntem în regiunea Cernigovului?

— Păi alta cum?

— A fost înainte pe aici un conducător Feodorov pe nume. N-ai auzit cumva, taică, pe unde o fi acum?

— Feodorov? Aleksei Feodorovici? Pe ăsta, înainte de război l-am văzut cum vă văd. Venea des pe aici. Dar unde o fi acum, cine știe?... Unii zic că s-a dat cu nemții, alții că a fost omorît... Poate c-o fi și el primar pe undeva...

Nu m-am mai putut stăpîni. Îmi venea să-l strîng de gît pe bătrîn.

— Diavol bătrîn! i-am zis cu năduf. Ce tot minți că l-ai cunoscut pe Feodorov? Uite, eu îs Feodorov!

Dar bătrînul nu numai că nu-și pierdu cumpătul, ci se întoarse dintr-o dată spre mine, stacojiu la față, și țipă:

— Eu să mint? Șaizeci și patru de ani nu m-a făcut nimeni mincinos și nici acum n-oi răbda să mă facă! Credeți că dacă v-ați băgat pistoale-n sîn, tare mă tem de voi? Sînt bătrîn și nu mă sperie moartea. Zici că ești Feodorov? Dacă ar veni Feodorov pe la noi, oamenii ar merge după el să se facă partizani; ar da foc morii și ar spînzura pe primar... Ehe-hei, băieți, v-ați găsit pe cine să-l iscodiți!... Ia, hai, jos din căruță, jos cînd zic eu! strigă el înfuriat și-mi dădu brînci în coaste.

Ce era să fac? A trebuit să mă dau jos. Bătrînul învîrti biciușca, atinse caii care smuciră căruța și o luară la goană. Cînd fu la vreo sută de pași de noi, bătrînul ne amenință cu pumnul și înjură înciudat:

— Ptii, porci de polițiști!

După ce strigă așa, se încovoie de parcă s-ar fi așteptat la gloanțe și începu iarăși să ne ocărască cum știa el mai rău.

Așa ne-am făcut intrarea în regiunea Cernigovului.

*
* *

Despre ce credeți oare că ar putea vorbi trei oameni care abia s-au cunoscut și pe care soarta i-a adunat pe același drum pustiu din spatele frontului dușman? Nu, bineînțeles că nu tăceam, dar nici snoave nu ne spuneam. Fiecare a povestit cîte ceva despre el și despre felul cum a început să lupte. Am vorbit puțin despre trecut, ne-am amintit de neveste și copii: „Cum or fi ducînd-o acum și unde-s..."

Teme de astea cu caracter general ne-au ajuns pentru primele două, trei zile. Eram doar niște tovarăși de drum și dintr-o clipă într-alta ne puteam despărți. Așa că nu prea avea rost să ne facem mărturisiri și planuri comune de viitor. Nu avusesem prilejul să ne batem cu nemții. Dar sînt sigur că dacă s-ar fi ivit cazul, nici unul dintre noi nu și-ar fi părăsit tovarășul în nevoie. Acesta era adevăratul înțeles al prieteniei noastre.

Simonenko și Zusserman se-ntepau cu glume prietenești. De obicei începea Simonenko. Zusserman se apăra tot prin glume, iar uneori trecea și el la atac. Așa începu și cea din urmă convorbire a noastră. O convorbire serioasă...

De altfel veți putea judeca singuri.

Mergeam, după cum am mai spus, prin regiunea noastră, a Cernigovului. Cel mai apropiat sat era la o depărtare de opt kilometri. În apropierea lui, drumul se bifurca. Acolo plănuia Zusserman să se despartă de noi și s-o ia spre Nejin. Plouase de curînd. Drumul se desfundase, picioarele ne alunecau în clisă. Nu era chip de mers repede. Lîngă un podeț erau grămădite niște bîrne pentru reparații. Ne-am așezat să ne odihnim și am aprins cîte o țigară. Făcîndu-mi cu ochiul, Simonenko îi zise lui Zusserman :

— Ți s-a înfundat, Iakov, zău așa. Rău ai făcut c-ai trecut cu noi în regiunea Cernigovului. Trebuia să te desparți mai din vreme.

— Adică de ce ?

— Și după toate nici nu pricepi... Auziți, Aleksei Feodorovici ? Prietenul nostru nici nu-și dă seama ce-l așteaptă. Voiai să te duci la Nejin, la familia dumitale, așa-i ?

— Doar să-i văd, să le ajut cu ce-oi putea și apoi fac cale întoarsă spre front. O să caut să trec la ai noștri.

— Păi, Feodorov n-o să te lase. O să-ți poruncească și pace bună. Trebuie să te supui. Că dînsul e acum pe teritoriul său. Ai să te faci partizan sub comanda lui.

— Și tu ? Se vedea că Zusserman începea să se neliniștească.

— Mie nu poate să-mi poruncească. Eu în clipa de față nu-s de-al Cernigovului. În armată m-au luat din regiunea Volîni. Pe cînd tu ești din Nejin...

— Păi nu-s membru de partid.

— Dar comsomolist ești ?

— Cînd am plecat în armată m-au scos din evidență de la Nejin.

— N-are a face. Tot de organizația Cernigovului, ții, frățioare. Și cuvîntul secretarului Obkomului e lege pentru tine... Așa-i, Aleksei Feodorovici?

N-apucasem să-i răspund, că Zusserman îmi vorbi cu un zîmbet vinovat și rugător:

— Tovarășe Feodorov, vă cer numai o învoire. Numai cîteva zile, dacă se poate. Știți, acolo-i nevasta și mai ales băiețelul. Pe urmă merg oriunde.

Simonenko nu prea alesese bine subiectul glumei. Nici el nu se pregătea să fie partizan și mergea și el să-și vadă mama și apoi mai departe spre linia frontului. A trebuit să intru în vorbă și să-i readuc pe o cale serioasă.

— Important nu e teritoriul pe care ne aflăm, ci altceva. Tu, Iakov, să mă ierți; ești un băiat bun, pare-se. M-ai scăpat într-o clipă grea și-ți sînt recunoscător. Cred însă că-i timpul să înțelegi singur ce-nseamnă să fii comsomolist și cum ar trebui să te porți într-o asemenea împrejurare. N-am de gînd să te supun unui examen, dar vreau să-mi răspunzi prin ce anume ai dovedit pînă acum că ești comsomolist? Și cum crezi, un membru al Comsomolului care se află în spatele dușmanului are dreptul să se preocupe numai de propria lui persoană sau numai de chestiuni familiare?

Pe Iakov îl trecură nădușelile, deși nu era de loc cald. Își scoase boneta, își trecu mîna prin păr, se sculă în picioare și se așeză din nou.

— Eu, tovarășe Feodorov, zise el încurcat, am făcut economie la carburanți și cauciucuri. Adică am fost fruntaș și am fost în întrecere, și mașina mea a mers fără reparații capitale. Da, da, înțeleg, nu despre asta e vorba... Nu știu... pe cuvîntul meu, nici prin gînd nu mi-a trecut că o să nimeresc într-o situație ca asta. Bineînțeles, aveți dreptate că sînt dator să... Vă rog, aș putea să nu mă duc la Nejin, tovarășe Feodorov...

— La Nejin poți să te duci, nu-i vorba de asta...

Nu mi-am terminat înadins cele ce aveam de spus. Voiam ca Zusserman să-și dea singur seama ce i se cere. Se vedea că se gîndește adînc; privea pe lîngă mine, în zare și poate că nici nu auzise ultimele mele cuvinte.

— Tovarășe Feodorov, zise el după o pauză îndelungată, mi se pare că am priceput. Am fost primit în Comsomol acum cinci ani și încă de pe atunci am înțeles că trebuie să fiu fruntaș. Am fost chiar membru al biroului, la un garaj. Dar dacă cineva mi-ar fi spus atunci că o să fie ocupație nem-

țească și că o să trebuiască să lucrez cu cei din ilegalitate și cu partizanii...

— N-ai fi intrat în Comsomol, așa voiai să zici?

— Ba nu, tovarășe Feodorov, dimpotrivă...

— Cum dimpotrivă?

— Dimpotrivă, vreau să spun că m-aș fi ocupat mai conștiincios de educația mea politică. Uite, acum de pildă, mă simt dezorientat, nu-mi cunosc îndatoririle, nu știu cum trebuie să mă port, și așa mai departe. Sînt șofer. Îmi cunosc meseria. Vă rog să mă credeți. Dacă mi-ați da o mașină și mi-ați cere să mă năpustesc cu partizanii, în plină viteză, drept în mijlocul dușmanilor — aș face-o! Faptul că sînt comsomolist... are, se înțelege, acum mult mai multă importanță decît înainte de război.

— Nu că-i mai important, dar va fi o verificare temeinică pentru toți oamenii sovietici, și în primul rînd pentru comuniști și comsomoliști. Avem o răspundere uriașă, eu, el, tu. Iar tu ai și uitat pe jumătate că ești membru al Comsomolului. Și nu trebuie s-o uiți sub nici un cuvînt! Trebuie să-mi fac autocritica deoarece și eu am pierdut din vedere că ești comsomolist. Simonenko merge mai departe cu mine. Cu el o să mai stăm noi de vorbă. Tu însă o cotești acum spre Nejin.

— Poate n-ar trebui, poate ar trebui să merg mai departe cu dumneavoastră?...

— Dacă e vorba numai de familie, atunci degeaba te mai duci; mă tem că te așteaptă o cruntă dezamăgire. Dar dacă te duci cu o misiune ca un tovarăș de legătură al Obkomului — ai să suporți și durerea mai ușor și ai să te simți altfel. Fă tot ce se poate și stabilește o legătură cu ilegaliștii din Nejin. Spune-le unde-i Obkomul, ajută-le lor și Obkomului ilegal de partid. Ai înțeles misiunea?

— Tovarășe Feodorov! Iakov mă apucă de mînă, mi-o strînse cu putere și o scutură îndelung. De emoție i se tăiase răsuflarea. Mărturisesc că nu-mi închipuiam să trezesc în el un sentiment atît de viu. Tovarășe Feodorov, urmă el, cît de mult aș vrea să fac ceva, și cît mai repede!

Ne-am ridicat și am pornit mai departe. Pe tot parcursul pînă la bifurcarea drumului, Zusserman m-a tot întrebat: cum să-i dibuie pe ilegaliști? Ce să le spună din partea Obkomului? Cum să comunice rezultatele la Obkom?

— Știți ceva, tovarășe Feodorov!? exclamă el. Nevastă-mea e și ea comsomolistă. E dactilografă. Ar putea să

scrie manifeste și proclamații. O să încercăm în oraș. Iar dacă acolo nu vom putea trăi în nici un chip din cauza originii noastre, am s-o iau cu mine la dumneavoastră în detașament. Îmi îngăduiți? Dacă nu se poate cu băiețaș cu tot, pe el o să-l lăsăm la niște cunoștințe...

I-am dat lui Iakov unele însărcinări concrete. I-am încredințat două adrese conspirative din oraș.

— Fii cu băgare de seamă, Iakov, să nu cazi în mîinile nemților, îi spuneam la despărțire. Dacă izbutești să-ți scapi familia sau măcar să ieși tu teafăr de acolo, vino în raionul Koriukovka. Acolo o să ne revedem.

Ne-am îmbrățișat. Credeam, drept să spun, că ne luăm rămas bun pentru totdeauna.

Am privit mult împreună cu Simonenko silueta singuratică a lui Iakov. Umbla repede. Se vedea pînă și după mers că e bine dispus, că are chef de muncă.

* * *

Ne-am îndreptat spre satul Ignatovka din raionul Srebleanski, unde aveam cîteva cunoștințe.

Tîrziu, în seara zilei de 27 septembrie, după douăsprezece zile de umblet, am intrat pentru întîia oară, împreună cu Ivan Simonenko, într-o casă locuită.

Am bătut la fereastra casei învățătorului Zaharenko. Îl cunoșteam întrucîtva. Cu puțin înainte de război, fusese primit în partid.

A trecut un timp oarecare pînă să ne dea drumul în casă. Cineva micșoră lumina lămpii, se apropie de fereastră și puse palma la geam. Pe acolo, nimeni nu respecta camuflajul.

— Cine-i? întrebă un glas de bărbat.

— Oameni buni! Tovarășe Zaharenko, deschide!

Trecură vreo cinci minute; apoi zăvorul scîrții, ușa se deschise și am intrat în cameră. Nevasta învățătorului ridică fitilul lămpii, iar el ne cercetă îndelung, pe tăcute.

— Mi se pare că te-am mai văzut cîndva. Pe însoțitorul dumitale, însă, sînt sigur că nu l-am întîlnit niciodată. Aha, tovarășul Feodorov! Omul roși violent, se zgribuli și începu să vorbească în șoaptă. Nevastă-sa se apucă îndată să camufleze ferestrele. Nu te-a văzut nimeni, tovarășe Feodorov? Că înțelegi și dumneata... Da, da... Nu mă așteptam de loc. Vedeți, tovarăși... înțelegeți... primarul a fost informat că sînt

comunist și bineînțeles că sînt supravegheat în mod deosebit. E adevărat că deocamdată nu sînt nemți în sat... totuși...

— Parcă numai primarul știe că ești comunist? O știu și eu! Știu că faci parte din organizația Cernigovului. N-o să stau mult la dumneata. Povestește-mi cum e situația, ce a întreprins comitetul raional și cum s-a făcut distribuirea sarcinilor pentru munca ilegală?... Și pînă ai să ne-o spui, gospodina dumitale o să ne pregătească de spălat și poate ceva... de-ale gurii.

Îl luasem la repezeală. Și ce să vezi? Tonul meu hotărît a avut rezultatul dorit.

„E bine ca gazdelor să li se pară vizita mea ceva firesc, obișnuit, mă gîndeam eu: secretarul Obkomului inspectează raioanele, ia cunoștință de activitatea organizațiilor de bază."

Am început să-l întreb pe Zaharenko:

— Sper că nu te-ai înregistrat la comandatura raională?

— Se poate, tovarășe Feodorov?...

Dar după felul cum mi-a răspuns, era limpede că dacă nu se înregistrase, se gîndise s-o facă... Din seara asta va începe să gîndească altfel.

— Bine! Va să zică ești ilegalist! Cine-i la voi secretar al comitetului raional?

— Tovarășul Gorbov. N-am dat încă ochii cu el... Nu, din păcate nu știu unde se ascunde. Adică... voiam să zic unde lucrează pe ascuns.

— Care comuniști au mai rămas în raion?

— Am auzit de la niște cunoscuți că-n satul Gurbinți activează un grup în frunte cu fostul șef al N.K.V.D.-ului raional. I-am uitat numele.

— De cine mai știi? De alte grupuri n-ai mai auzit? Pesemne că sînt bine camuflate... Uite cum stau lucrurile, tovarășe Zaharenko. Mîine dimineață, sau mai bine chiar în noaptea asta, ai să mergi la Gurbinți să-mi cauți grupul acela. Spune-le să trimită pe careva după instrucțiuni.

Nevasta învățătorului se amestecă în vorbă:

— Nu se poate să-l trimiteți pe Kostea.

— De ce?

— Avem copii. Dacă o să pună mîna pe bărbatul meu...

— Și dacă era pe front?

— Frontul e altceva.

Bărbatul îi făcea într-una semne energice — adică să nu-și vîre nasul unde nu-i fierbe oala.

— Hai, du-te, du-te. Ai face mai bine să-i hrănești pe oamenii ăștia, zise el.

Cînd femeia ieși din cameră, i-am făcut cu ochiul lui Simonenko. El o urmă la bucătărie. Ștergîndu-și mereu lacrimile, femeia aprinse focul, puse la încălzit apă de spălat și se apucă să ne facă niște ochiuri.

Învățătorul își revenise din zăpăceală. Întrebă liniștit ce are de făcut. L-am sfătuit ca în cel mai scurt timp să se mute într-un alt sat, cît se poate mai departe, unde nu-l cunoaște nimeni.

Zaharenko mi-a dat o pereche de pantaloni și o bluză vătuită. Mi-a dăruit și o șapcă, dar îmi era prea mică. A trebuit s-o descos puțin la spate. Nu m-am ras. Am hotărît să-mi las barbă ; așa o să fiu mai greu de recunoscut.

Ne-am spălat, ne-am primenit, am mîncat și apoi ne-am culcat pe cuptorul cald. Noaptea trecu în liniște.

Dimineața, gazda m-a trezit cu greu. Se întorsese cu trei tovarăși din Gurbinți.

Se părea că munca începe de-a binelea.

* * *

Zaharenko se puse serios pe treabă. Era un bărbat zdravăn, de vreo treizeci și cinci de ani, care pînă la venirea noastră tînjea din lipsă de ocupație ; și tocmai din pricină că n-avea cum să-și cheltuiască forțele, se gîndea mult la tot felul de primejdii posibile. Pasiv din fire, aștepta un imbold dinafară. Sînt mulți oameni ca el. În afara organizației se simt dezorientați. Numai în colectiv capătă siguranță și se arată îndrăzneți și energici.

Zaharenko se apucă să-mi povestească gesticulînd și cu tot felul de amănunte, cum s-a strecurat pe nesimțite prin grădini de zarzavat, pînă în satul Gurbinți și cum, fără să întrebe pe nimeni, a găsit casa conspirativă...

Dar l-am întrerupt. Eram nerăbdător să aud ce spun tovarășii.

Noii veniți îmi povestiră următoarele : se creasă un grup ilegal alcătuit din patru membri de partid și șapte comsomoliști. Acțiunea diversionistă și de partizani nu începuse încă.

Era limpede că tovarășii sînt tulburați. Am aflat că cu cîteva zile în urmă grupul suferise o pierdere grea : un

membru al grupului, Logvinenko, președintele colhozului „Partizan", fusese ucis în satul Demeevka.

— Nu știu cum să privim întîmplarea aceasta, tovarășe secretar, încheie unul din noii sosiți. Fără îndoială că Logvinenko a căzut de moarte eroică, s-a jertfit, dar a lucrat neorganizat, nechibzuit.

Iată ce se petrecuse. Pe drumul din marginea satului trecea o mașină cu cîțiva ofițeri germani. Zărind mașina, Logvinenko apucă o grenadă de la brîu și o zvîrli în nemți strigînd: „Trăiască Ucraina Sovietică, moarte cotropitorilor fasciști". Explozia ucise doi soldați. Ceilalți săriră din mașină și se luară după Logvinenko. Nici n-apucă să fugă. Îl împușcară chiar acolo, în cîmp. Toate acestea se petrecuseră ziua-n amiaza mare.

— Și ce zic oamenii? i-am întrebat.

— Le pare rău de el. Unii mai crîcnesc cîte puțin împotriva lui, dar toți îi admiră vitejia.

— Și dumneavoastră, ce părere aveți?

Puneam întrebări pentru că nici eu nu găseam încă răspunsul cuvenit. Fapta lui Logvinenko era de înțeles. Cu cîteva zile în urmă eram și eu gata să mă las pradă pornirii inimii cînd mă chemase fetița, rugîndu-mă s-o scap pe mama ei. Bineînțeles că Logvinenko, membru de partid, patriot înflăcărat, președinte de colhoz, ar fi putut aduce mult mai mult folos dacă nu s-ar fi lăsat dus de sentiment, ci ar fi lucrat rațional, laolaltă cu tovarășii săi. Fapta lui însă era plină de dragoste pentru popor și de ură împotriva asupritorilor.

Am discutat îndelung gestul eroic al președintelui de colhoz din Demeevka. Am hotărît că trupul lui trebuie găsit și înmormîntat solemn într-un loc vizibil lîngă sat. Moartea lui vitejească trebuie să rămînă întipărită în amintirea poporului. Pe piatra de pe mormîntul lui stă scris: răzbunător al poporului, partizan.

Tovarășii mi-au povestit amănunțit cum se poartă nemții prin raion.

Prin multe sate nemții au și pus primari. Majoritatea sînt foști chiaburi sau cozile lor de topor. La Ozerniani, de pildă, primarul e un neamț dintre foștii coloniști. Pe alocuri, ce-i drept, funcția de primar a fost ocupată în mod voit de unii oameni sovietici cinstiți pentru a putea lupta astfel cu cotropitorii. Grupul ilegal e pe cale să stabilească o legătură cu aceștia. Cît privește însă pe acei bine cunoscuți ca mișei și trădători, li s-au trimis avertismente...

— Acum nu mai e timpul de avertismente şi ameninţări, se amestecă în vorbă Zaharenko.

— E drept, am confirmat eu. Dar micul nostru grup nu-i destul de tare ca să suprime pe toţi primarii trădători de ţară. Vom hotărî acum cine ar trebui suprimat în primul rînd. Să ştie poporul că nici un colaboraţionist nu va scăpa de o pedeapsă aspră. Începeţi neîntîrziat munca de agitaţie! Are cineva dintre dumneavoastră un aparat de recepţie? Nu? Trebuie găsit. Trebuie să ascultaţi regulat ştirile Biroului Sovietic de Informaţii şi să le comunicaţi populaţiei. Adunaţi cu multă grijă informaţii despre toate ororile comise de nemţi, întipăriţi-le bine în minte şi comunicaţi-le colhoznicilor prin manifeste sau prin viu grai.

Le-am dat tovarăşilor o serie de alte îndrumări şi le-am comunicat itinerariul aproximativ pe care îmi propusesem să-l urmez.

— Faceţi tot posibilul şi ţineţi la curent comitetul raional de partid şi Obkomul despre activitatea voastră.

Această primă şedinţă a durat cîteva ore. Tot timpul nevasta lui Zaharenko a stat de strajă pe pragul casei ca să nu intre careva. Ca şi în ajun, îşi ştergea mereu lacrimile ronţăind într-una seminţe. Aşa o sfătuise bărbatul său: „Ronţăie seminţe — ca să pară mai firesc".

Copiii învăţătorului — unul de un an şi celălalt de doi ani — au stat mereu cu noi. Cînd se pornea cel mic pe plîns, îl luam în braţe, îl legănam şi continuam şedinţa. Zaharenko avea mîinile ocupate: scria procesul-verbal.

După masă, spre amurg, Simonenko şi cu mine ne-am pregătit de drum. Nevasta învăţătorului ne-a vîrît plăcinte prin buzunare. La despărţire a plîns din nou.

Zaharenko mi-a strîns îndelung mîna, zicînd:

— Să nu-i luaţi în seamă lacrimile, tovarăşe Feodorov. Mi-a trebuit şi mie timp ca să mă obişnuiesc.

— Vezi numai să nu te îneci în lacrimi de muiere.

— Nu, nu, acum n-o să mă mai înec. N-am vreme... Numai cu şcoala nu ştiu cum să fac. M-am hotărît să plec de aici cum m-aţi sfătuit dumneavoastră. Pe de altă parte se zice că nemţii îngăduie şcolile primare şi-mi pare rău de copii.

Ce era să-i răspund? Multe chestiuni nu erau pe atunci puse la punct. Un lucru era limpede: chiar dacă nemţii „o să îngăduie" şcolile primare, ele nu vor mai fi sovietice.

— Oricît de rău ne-ar părea de copilaşi, dar iarna asta vor rămîne fără şcoală. Că doar n-o să-i învăţăm programul fascist.

Cei trei ilegalişti din Gurbinţi ne-au condus pînă în satul vecin, Sokirinţi.

* * *

Nu scriu un roman, ci numai o culegere de amintiri. De aceea cer dinainte iertare cititorilor. Unele personaje nu vor mai apare în carte; autorul nu ştie ce au devenit. Tare aş fi vrut să aflu cum s-au purtat mai tîrziu învăţătorul Zaharenko şi nevastă-sa cea plîngăreaţă; ce s-a făcut cu Ivan Simonenko de care m-am despărţit după cîteva zile. Aş fi bucuros să mi se poată spune cîte ceva despre soarta lor.

În seara aceea am părăsit Ignatovka. Mă aflam într-o stare sufletească cu totul deosebită. Conştiinţa că începem să acţionăm mă însufleţea şi-mi dădea curaj.

Trebuia să facem vreo douăzeci de kilometri prin cîmp. Tovarăşii ne-au condus, pe mine şi pe Simonenko, pînă la jumătatea drumului. Cernea o ploaie păcătoasă, lutul ţi se lipea de tălpi, dar mergeam vesel şi-mi împărtăşeam planurile tovarăşilor:

— O să avem o divizie de partizani în regiunea Cernigovului. Trebuie să-i pregătim pe oameni, să-i înarmăm din punct de vedere ideologic şi să-i ridicăm la luptă — iată sarcina ilegaliştilor.

La despărţire, ne-am strîns mîinile.

Aveam cu toţii palmele ude, pe sub tălpi pleoscăia noroiul, vorbele ni le lua vîntul, eram siliţi să le repetăm. E tristă toamna în stepă, mai cu seamă pe vînt şi ploaie. Pe un timp ca ăsta, să tot stai acasă, să faci un foc straşnic în sobă şi să bei ceai fierbinte...

— Ei, tovarăşi, haideţi să ne luăm rămas bun. Sper că ne vom mai revedea.

Abia apucasem să rostesc acest cuvînt că la orizont luci o luminiţă, apoi alta. Am auzit zgomot de motoare şi peste o clipă, cinci camioane nemţeşti trecură pe lîngă noi luminînd drumul cu farurile, săltînd la hîrtoape şi împroşcînd pînă departe stropi de noroi. Soldaţii nemţi în picioare urlau un cîntec războinic...

A trebuit să fugim în lături, pe cîmp, și să ne culcăm pe pămîntul ud. Țineam în mînă un pistolet și i-am scos piedica... Ce n-aș fi dat să trag!

Ilegaliștii din Gurbinți plecară. Am rămas din nou numai în doi cu Ivan Simonenko. Era a treia săptămînă de cînd umblam împreună. Doi oameni sovietici, doi activiști de partid, rătăceam pe drumuri, ascunzîndu-ne de gloanțele nemțești și de ochii trădătorilor. Dar o adevărată prietenie nu se legase între noi.

Vor trece anii și nu-l voi uita pe Simonenko; dacă îl voi revedea o să mă bucur; iar de voi afla că i s-a întîmplat vreo nenorocire — o să-mi pară nespus de rău.

Am împărțit cu el bucata de pîine, adesea cea din urmă. Uneori eu ședeam pe după vreo căpiță, ferindu-mă de vînt, iar Ivan pornea să caute de-ale mîncării. Înfățișarea mea nu se prea potrivea pentru așa ceva. Simonenko aducea mai mult ca mine cu un simplu ostaș! Pe el, oamenii îl compătimeau și atîta tot. Pe mine, însă, mă priveau cercetător. Cu bunăvoință poate, dar cu o atenție prea iscoditoare. De aceea el nu mă dojenea că nu mă duceam și eu în căutare de provizii.

De ce oare nu ne-am împrietenit cu adevărat? Îl chemam cu mine. Voiam să-l fac luptător ilegal, partizan; el nici nu refuza, dar nici nu mi-a spus vreodată hotărît: „Merg". Nu mă contrazicea, dar vedeam bine că nu crede în puterea rezistenței ilegale. „S-o văd numai pe mama, zicea, și mă înapoiez pe front."

Era însă un minunat tovarăș.

Dormeam împreună, pe sub vreo căpiță, priveam împreună negura dimineții și răsuceam pentru amîndoi o singură țigară groasă.

De altfel, în regiunea Cernigovului n-am mai dormit sub căpițe. Și la Sokirinți unde am sosit curînd am găsit adăpost, ca și la Ignatovka.

Am bătut la prima ușă ivită în cale, ne-a deschis o bătrînică; i-am spus că sîntem prizonieri și că am izbutit să fugim din coloană, ascunzîndu-ne după o căpiță...

Pe atunci ne străduiam să născocim tot felul de povești. Mai tîrziu mi-am dat seama că nu poți trage oamenii pe sfoară. Oamenii ne ascultau, nu-i vorbă, dar de crezut nu ne prea credeau. În zilele acelea m-aș fi îngrozit la gîndul că cineva s-ar fi putut dumeri cine sînt. Acum însă, soco-

tesc că a fost mai bine așa. Bănuiau, știau cîteodată chiar sigur, dar nu mă trădau.

Și ar fi fost și greu să nu mă recunoască. Prin raioanele acelea îmi pusesem candidatura de deputat pentru Sovietul Suprem al Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene și vorbisem la adunări. Am mai fost adesea pe acolo și ca secretar al Obkomului.

În Sokirinți am dat de fostul conducător al Secției învățămîntului public din raionul Varvino. Prin el am transmis instrucțiuni secretarului comitetului raional ilegal al partidului.

Am rămas în satul acela douăzeci și patru de ore și am plecat noaptea. Era o noapte minunat de frumoasă, cu lună plină și fără vînt. Apucasem între timp să ne uscăm hainele și, deși dormisem puțin, ne simțeam destul de bine. Pînă la Lisovîe Sorocinți rămăsese cale puțină.

Simonenko propuse să scurtăm drumul. Îmi închipuiam că acolo, în apropierea satului său natal, n-o să se rătăcească. Și totuși ne-am rătăcit. Simonenko a dat toată vina pe lună: cică în lumina ei amăgitoare, toate lucrurile capătă altfel de înfățișare.

În drum dădurăm deodată de un șanț antitanc lat, umplut pînă la margini de apă. Ne-a trebuit mult să-l ocolim. Am rătăcit pe puțin trei ceasuri...

Am trecut printr-o pădurice și am zărit cu mirare, în depărtare, lumina strălucitoare a unui foc. Cine putea aprinde focul în stepă la acea oră?

Cînd ne-am apropiat puțin, am văzut că în jurul focului se învîrte o umbră singuratecă. Simonenko, care avea o privire mai ageră ca a mea, mai descoperi nu departe de foc un cal sau o vacă.

— O să mă apropii puțin să văd ce-i pe acolo, spuse el. Dacă omul e de prin partea locului, poate o să ne arate calea spre Lisovîe Sorocinți.

Înaintă cîțiva pași în fugă, încovoiat, apoi se întoarse spre mine și-mi făcu semn. Fără să ne mai ascundem ne-am apropiat amîndoi de foc.

Un bătrîn înalt și slab, cu o barbă neîngrijită, îmbrăcat cu pantaloni strîmți, ghete de modă veche și palton lung, orășenesc arunca pe foc brațe pline de buruieni și ierburi uscate. Purta ochelari. Era cu capul gol, cu părul vîlvoi. Părea într-atît de absorbit de ocupația sa, că nu ne observă dintr-o dată. Cînd ne zări, ne aruncă o privire de după lenti-

lele sale lucioase și apoi întoarse capul fără să ne răspundă la bineț e. Am schimbat o privire cu Simonenko și mi-am atins fruntea cu degetul.

La vreo treizeci de pași de foc, o vacă costelivă păștea iarba sărăcăcioasă a stepei.

Focul de stepă, întreținut cu buruieni, nu e un foc îmbietor. Strălucește, nu-i vorbă, face pălălaie multă, dar buruienile ard repede. N-ai clipă de răgaz : trebuie alimentat mereu. Totuși ne-am așezat și am întins spre foc picioarele noastre ude. Bătrînul mai aruncă un braț de buruieni. Fără să ne privească, bombăni :

— Uite, educația din ziua de azi !

Nu i-am răspuns. După o clipă urmă :

— Orice vagabond cumsecade înțelege că nu poți profita de un foc străin fără a-ți aduce și tu contribuția ! Voi, cetățeni, ați venit din pădure drept spre focul meu. Așa-i ? Așa ! Firește că-i așa. Care va să zică puteați să aduceți ceva lemnișoare. Pe Maxim Gorki l-ați citit ? Sper că o să-mi răspundeți afirmativ, pentru că aveți înfățișare de oameni cu carte. Iar dacă l-ați citit, trebuie să cunoașteți etica vagabonzilor. Cine sînteți ? De unde veniți și încotro vă duceți ?

I-am răspuns că sîntem prizonieri și că vrem să ajungem acasă.

Bătrînul spuse :

— Minciuni ! Treaba voastră. Văd că vreți să tăinuiți adevărul. În cazul acesta, dați-mi voie să-mi păstrez și eu anonimatul. Vorbind, ne întoarse spatele și nu mai rosti o vorbă.

Am cules buruieni și crengi uscate, dar zelul nostru nu ne atrase bunăvoința bătrînului. Nici n-a binevoit să răspundă cînd l-am întrebat unde ne aflăm.

Puțin mai tîrziu, își aduse vaca aproape de foc. Bătu cu piciorul un țăruș în pămînt și legă vaca. Apoi așternu pe locul ferit de vînt și uscat de foc paltonul său lung și vechi și se înveli cu el. După ce se culcă, bombăni :

— Aveți grijă, cetățeni, să nu-mi dați foc.

Căldura ne toropi. Nu știu cine a adormit mai întîi. Dormeam șezînd, cu genunchii strînși sub burtă.

M-a trezit un strigăt ascuțit și gutural. Am sărit în sus. Focul se stinsese. Dar mai era lumină ; luna nu apusese încă. Niște avioane grele de bombardament, nemțești, cu un uruit înfiorător, zburau jos de tot.

Bătrînul stătea cu faţa în sus, ameninţa cu pumnul şi înjura groaznic, adresînd piloţilor blesteme în limba germană: „Verfluchten!" şi alte insulte.

Alerga pe cîmp şi dădea aşa de tare din mîinile-i lungi şi osoase, încît părea că iaca-iaca se înalţă de la pămînt, ajunge avionul şi se înfige în el!

Zărindu-mă, bătrînul strigă:

— Ia ascultă! Trage, trage, n-auzi? A fost un ordin să tragem asupra inamicului cu orice armă! Trage, cînd îţi spun, lua-te-ar dracu'!

Cînd avioanele dispărură, bătrînul se prăbuşi la pămînt şi îşi acoperi faţa cu mîinile.

— N-am putea să vă ajutăm cu ceva? îl întrebă Simonenko plin de compătimire.

— Să mă lăsaţi în pace, răspunse bătrînul. Apoi adăugă ceva mai potolit: Nu mă luaţi în seamă. Nimeni nu mă mai poate ajuta. Nici eu nu mai pot ajuta pe nimeni cu nimic. Acum sînt doar un vagabond şi atît.

L-am lăsat în pace şi am pornit mai departe. De vreo două ori ne-am uitat înapoi. Lîngă grămăjoara de scrum stătea culcată vaca, iar alături de ea bărbosul. Simonenko văzu cum îi tremură umerii.

Era limpede că bătrînul suferise o lovitură grea. Dar ce anume? De ce înjurase nemţeşte? Numai faptul că ameninţase cu atîta patimă avioanele nemţeşti ne arăta cine erau duşmanii lui.

— Unde o să-şi găsească un adăpost? întrebă încet Simonenko.

Curînd, recunoscu drumul ce ducea la Lisovîe Sorocinţî şi abia atunci îi veni în minte:

— Ia staţi, tovarăşe Feodorov, mă întorc să-l iau cu mine. Mama o să-l ţină la dînsa, o să-i dea adăpost. Aşteptaţi-mă aici, tovarăşe Feodorov, da?

— S-a făcut. Vezi numai să nu încălzeşti un şarpe la sîn. Cine ştie ce fel de om e...

Dar Simonenko făcu un gest cu mîna şi o luă la fugă.

M-am tupilat după un tufiş de la marginea drumului. Am aşteptat mult, m-a răzbit frigul, m-am ghemuit şi pe nesimţite am adormit.

Simonenko m-a trezit cu greu.

— Haideţi, Aleksei Feodorovici, îmi striga el la ureche.

— Dar bătrînul unde e? Nu l-ai găsit?

— A refuzat. A fost foarte mișcat de propunerea mea, dar... pare-se că e cu adevărat slab de minte. Tot spunea într-una : „O să mă găsească pretutindeni..." Cine o să-l găsească și pentru ce ? N-am înțeles nimic. Dar n-a vrut cu nici un preț să vină cu mine. La despărțire mi-a strîns mîna. Mi-a scuturat-o cu căldură. „Mulțumesc, mi-a zis, pentru atenție..." Ce să-i faci ? Dacă l-or vedea nemții se prea poate să-l împuște. Cică îi omoară pe toți nebunii.

* * *

Ne-am oprit apoi mai mult la Lisovîe Sorocinți, satul natal al lui Simonenko, unde mama lui mi-a arătat mare grijă.

Doi bărbați uzi leoarcă și flămînzi dădură buzna, în toiul nopții, în căsuța unei bătrîne singuratice.

— Vai, băiatul meu, copilul meu ! strigă bătrînica și se agață de gîtul lui Ivan Simonenko.

Stăteam la o parte. Fiul și mama nu se mai putea sătura privindu-se : ea îl întreba, el răspundea, apoi întreba și el la rîndul lui... Eu mă bucuram de casa bine încălzită și zîmbeam prostește.

Bătrînica puse apă la fiert, îmi dădu și mie rufe curate și ne-am spălat amîndoi din cap pînă-n picioare.

După baie, ne-am așezat la masă. Am mîncat o găină întreagă. Pe o farfurie erau niște roșii proaspăt murate și castraveciori vîrtoși cu coaja zgrunțuroasă.

Toată seara și aproape toată ziua următoare ne-am odihnit din plin. Bine am mai dormit în noaptea aceea ! Cearșaf dedesubt, cearșaf deasupra și plapumă vătuită !... Ploaia bătea în geam, vîntul se zbuciuma urlînd prin coș, dar eu dormeam... Mă trezeam din cînd în cînd, ciuleam urechile gîndindu-mă că nemții trebuie să fie prin apropiere, mă întorceam pe cealaltă parte și iarăși adormeam. Dimineața am mîncat din nou pe săturate.

Cercetîndu-mă cu o privire iscoditoare, bătrînica îmi spuse :

— Cine a mai văzut una ca asta : un om mare în toată firea și să umble în zdrențe !

Scoase din scrin o bucată de stofă ca să-mi coasă o bluză și o pereche de pantaloni. A încercat să croiască singură, a măsurat, dar n-a îndrăznit să taie și a ieșit luînd cu ea bucata de stofă.

Apoi s-a întors şi mi-a zis :

— Hai la croitor, Aleksei Feodorovici, că te aşteaptă.

După legile stricte ale conspiraţiei, ar fi trebuit să fiu cu ochii în patru. Pe bătrînă n-o cunoşteam şi cu atît mai puţin pe croitor. Cum de se învoise să-mi facă haina numai într-o singură zi : n-o fi vreo capcană ? Pistoletul îl aveam sub pernă. Ce-ar fi să-l iau ? Oare n-aş jigni-o pe stăpîna casei ?

Totuşi, dorinţa de a căpăta o haină nouă şi curată a învins temerile mele.

„Fie, mi-am zis, nimeni de pe aici nu-şi aminteşte cum arăt. Iar dacă vreunul şi-ar aminti, n-o să mă recunoască în halul ăsta..."

Mi-am dat seama de la bun început că omul bănuieşte cine-i clientul său ; că nu era o taină nici pentru nevasta lui, nici pentru fetele lui. Toţi membrii familiei lucrau croitorie. Şi mulţumită faptului că toată casa a cusut la ea, haina a fost gata la repezeală. Aşadar toţi membrii familiei, de la mic la mare, ştiau că ajută un deputat al Sovietului Suprem, pe secretarul Obkomului, şi-şi dădeau seama că-şi primejduiesc viaţa. Dar nici unul din ei n-a făcut cea mai mică aluzie. Croitorul îmi luă măsura, întrebă, după cum e obiceiul, dacă am furnituri, nasturi şi pînză de buzunare.

— N-aveţi ? Ce să-i faci, o să punem de la noi. Mîine dimineaţă veniţi să vă luaţi haina.

— Dar banii, am întrebat, să-i dau acum ori pe urmă ?

— Se poate, tovarăşe... Croitorul era gata să-mi zică pe nume, dar nevastă-sa îl fulgeră cu o privire de-l făcu să se stăpînească ; spuse simplu : Ne socotim noi după război...

Haina pe care mi-a făcut-o croitorul din satul Lisovîe Sorocinţi n-o s-o uit toată viaţa.

Am stat vreo şase zile la Lisovîe Sorocinţi. N-am desfăşurat acolo cine ştie ce activitate, dar am prins puteri, am observat oamenii, am cumpănit situaţia şi m-am putut gîndi.

Ivan Simonenko se ducea nu ştiu pe unde, maică-sa trebăluia prin casă. Şi eu rămîneam singur în cameră. Era curat, flori, un şervet pe sub icoane, tic-tacul monoton al ceasului... Nu mi-a fost dat niciodată să petrec mai multe zile în asemenea condiţii. Cînd aveam misiuni pe la sate, bineînţeles că trăgeam de multe ori pe la case de felul acesta, unde înnoptam. Pe atunci însă, toate erau altfel : casa era întotdeauna plină de lume, veneau activiştii din raion şi

din sat, vorbeau, discutau pînă noaptea tîrziu. Iar dimineața plecau la cîmp.

Acum însă, stăteam singur : nimeni nu mă căuta, nimeni nu mă întreba nimic.

Umblam de-a lungul și de-a latul camerei, cîntam încetișor, mă lipeam cu spatele de soba caldă și începeam iarăși să mă plimb ; din cînd în cînd mă așezam la fereastră și priveam ulița satului. Cărți n-aveau în casă. Să fi scris o scrisoare ? N-aveam nici cu ce, nici cui ! De nu știu cîtă vreme nu mai citisem ziare, nu mai ascultasem radio.

Totuși trebuia să acționez, să conduc... Condițiile de muncă se schimbaseră. Dar partidul era — ca întotdeauna — organizatorul și conducătorul maselor, al poporului...

Nimeni nu mă dezlegase de răspundere. Să presupunem că aș fi fost chemat la Comitetul Central... Bineînțeles că în primul rînd aș fi fost întrebat cum o duce poporul în satele ocupate, care este situația lui economică, starea de spirit a oamenilor și în ce fel se împotrivesc cotropitorilor ? Și mi s-ar fi pus firește întrebarea : Dar dumneata, tovarășe Feodorov, ce faci ? Ce planuri ai pentru viitor și cum socoți să organizezi munca în ilegalitate ?

Tocmai aceste întrebări mi le puneam și eu, în odăița liniștită din căsuța lui Simonenko. Și n-am fost mulțumit de mine : nu eram pregătit să răspund.

Mi-am dat seama că nu mă lepădasem de vechile mele obiceiuri și că felul meu de a gîndi era, adeseori, cel dinainte de război sau, mai bine-zis, cel legal.

M-am uitat pe geam : cernea o ploaie mărunță ; pe cîmp, în depărtare, cîteva femei clădeau grîul în clăi. Priveam și-mi spuneam că e timpul să înceapă arăturile de toamnă și că s-a cam întîrziat cu strînsul snopilor. Deodată însă mi-am întrerupt gîndurile : acum toate erau de-a-ndoaselea : veniseră nemții. Vremea era bună pentru ei, iar snopii clădiți tot dușmanul o să-i ia de la țărani.

Mi-am mai amintit că în urmă cu vreo trei zile găsisem pe drum un fund de sticlă spartă și l-am aruncat automat în lături. Gestul era firesc. Așa ar fi făcut orice om civilizat : peste ciob putea să treacă o mașină, să-și găurească un cauciuc, să-și spargă camera. Dar pe acel drum nu putea trece decît o mașină nemțească. Cînd mi-am dat seama de acest lucru, m-am întors și am pus bucata de sticlă acolo unde o găsisem. Trebuia să mă obișnuiesc să folosesc chiar

și cel mai neînsemnat prilej pentru a pricinui un rău dușmanului.

Și uite că femeile așază grîul în clăi... Mi-am aruncat haina pe umeri și m-am îndreptat repede spre ele.

— Cine v-a pus să strîngeți grîul? le-am întrebat.

Veniră la repezeală și se adunară în jurul meu.

Una din ele, măruntă, tînără, o colhoznică bine legată, îmi răspunse printr-o întrebare:

— Păi altfel cum? De nu, putrezește grîul.

— Cine v-a poruncit? am repetat, înciudat.

— Brigadierul.

— Unde-i brigadierul?

Toate au arătat spre tînăra colhoznică, prima cu care intrasem în vorbă.

Era ciudat că nici o femeie nu m-a întrebat de ce îmi vîr nasul unde nu-mi fierbe oala; nimeni nu s-a interesat ce caut pe acolo și nici nu s-a mirat de tonul meu.

Șefa de brigadă mi-a explicat foarte serios că nu primise ordin și că, fiind fruntașă în muncă, din proprie inițiativă a adunat femeile și le-a dus la lucru.

Cînd am întrebat-o pentru cine pune grîul la adăpost, brigadiera înțelese la ce mă gîndesc, se tulbură nespus de tare și-i dădură lacrimile.

— Cum se poate, tovarășe! zise dînsa. Sînt doar fruntașă în muncă și am fost și la Moscova, la expoziția agricolă. Cum să vă treacă prin minte că am putea lucra pentru nemți!... Ne-am deprins cu munca... ne-o cer mîinile, asta-i tot.

Am intrat în vorbă. Le-am sfătuit să ducă tot grîul pe la curțile lor și să-l treiere pe ascuns, apoi să-l dosească cît mai bine, să-l îngroape în pămînt.

— Și nici un bob pentru nemți! Ați înțeles?

— Am înțeles, tovarășe!

Femeile mi-au povestit că în sat n-a fost pus primar, ci numai un locțiitor, unul anume Bodko, fost președinte de colhoz. În trecut fusese membru de partid, dar a fost exclus, pare-se fiindcă compromisese planul de colectare a grîului.

— E om cumsecade. Nu face rău nimănui.

— Nici nemților?

Am aflat că nemții nu s-au oprit în sat, trecuseră doar. Au luat la repezeală găini, purcei; au confiscat vreo cinci cai. Cînd le trebuie cîte ceva, se duc la Bodko.

Le-am mai întrebat dacă-i multă lume în sat, dacă sînt bărbaţi şi ce anume fac.

Şi deodată brigadiera mi-a răspuns:

— Chibzuiesc. Stau pe la căşi şi se tot gîndesc ce să facă de acum încolo? Şi ai noştri şi cei proaspăt veniţi, toţi sînt mohorîţi, toţi se gîndesc într-una...

Cei din sat zăriseră grupul nostru. Mai veni fuga o femeie. Ca din pămînt răsăriră nişte băieţi. Am găsit că e mai cuminte să-mi iau rămas bun. N-apucasem să mă depărtez nici o sută de paşi, cînd brigadiera mă ajunse din urmă.

— Tovarăşe Feodorov, zise ea cu răsuflarea întretăiată, e drept ce zic oamenii că dumneavoastră îi chemaţi pe toţi să se facă partizani? Luaţi-mă şi pe mine.

— Nu sînt Feodorov! am răspuns cît se poate de convingător.

— Păi atîta lucru pricep şi eu că acum nu vă mai numiţi Feodorov. Dar nu ne aude nimeni. Luaţi-mă şi pe mine, că sînt fruntaşă în muncă şi am fost la expoziţia agricolă din Moscova. Nu mai rabd să rămîn aici!

Da, fără îndoială, stăteam prost cu conspirativitatea. Ce mai era şi asta? Ştia şi croitorul (e drept, poate lui să-i fi spus mama lui Simonenko), şi acum aflase şi fata asta, şefa de brigadă; se prea poate că toată brigada nu prea credea că are în faţă un prizonier care izbutise să fugă din coloană. Dar şi „prizonierul" stătea bine cu conspirativitatea: îşi purta şi acum prin buzunare toate actele, vorbea cu glas poruncitor...

Aşa mă mustram pe drum spre odăiţa mea liniştită. Dar în fundul sufletului eram fericit: dacă sătenii mă recunosc şi nu numai că nu mă dau pe mîna nemţilor, dar mă mai şi ascultă cu toată atenţia, e pentru că poporul aşteaptă cuvîntul partidului, aşteaptă îndrumările lui...

A sosit momentul să înălţăm steagul de luptă al partizanilor.

Simonenko intră în cameră însoţit de un om cam de vreo patruzeci şi cinci de ani, zdravăn şi bine îmbrăcat. Omul îmi întinse mîna, iar Simonenko vorbi:

— Faceţi cunoştinţă, tovarăşe Feodorov: e cumătrul şi prietenul meu Egor Evtuhovici Bodko, preşedintele colhozului.

Eram tocmai gata să strîng mîna întinsă spre mine, dar auzindu-i numele, m-am tras fără voie înapoi. Aşadar, iată-l, şeful local care se bucura de încrederea cotropitorilor. Mi-am dus mîinile la spate şi am început să-l cercetez fără sfială.

Aveam pentru prima oară în faţa mea un trădător. Partidul îl exclusese ; era desigur un sabotor, din categoria acelora dintre care nemţii îşi recrutau uneltele. De ce oare Simonenko îl adusese la mine şi-mi spusese pe nume în faţa lui ? Secretul meu era secret sau ce naiba ?... Mi-am strîns fără voie pumnii, cuprins de o poftă nebună să-l lovesc pe acest Iuda.

Dar în ochii lui Bodko nu se vedea tulburare, nici triumf. Privirea sa era simplă şi deschisă.

— Văd, tovarăşe Feodorov — zise el — că n-aveţi încredere în mine. Şi pe bună dreptate. Permiteţi să raportez ? Am primit sarcina de locţiitor de primar în urma hotărîrii comitetului ilegal raional al partidului. E adevărat că de un timp încoace nu mai sînt membru de partid. Dar nemţii m-au numit tocmai pentru că am fost exclus. Primarul nostru este un chiabur care administrează totodată şi satul vecin Kolestniki. Pentru funcţiunea asta eu unul nu sînt bun, după părerea nemţilor ; am fost preşedinte de colhoz şi colhozul era fruntaş.

Aşadar mă înşelasem. Dar greşeala era plăcută. Am constatat că Bodko era un om serios, chibzuit, bun observator. Avea un neajuns mare de tot : cinstit şi sincer cum era, presupunea că toţi oamenii au aceleaşi însuşiri şi se încredea prea uşor în ei.

— Tovarăşe secretar, am o mulţime de chestiuni urgente de rezolvat cu dumneata, zise Bodko. La comitetul raional n-au avut vreme să-mi dea instrucţiuni amănunţite. Şi acum sînt nevoit să le fac pe toate după cum mă taie capul. Situaţia mea e tare grea. N-am fost actor în viaţa mea şi-mi vine greu să mă prefac. Şi nici rolul nu mi-e scris. Fac şi eu ce pot. N-am cum să strîng oamenii şi să le tălmăcesc situaţia cu toată sinceritatea. Că doar sînt şi lichele printre ei, tovarăşe secretar.

Ieri mi-a venit unul cu următoarea chestiune : „Cum aş putea, zice, să mă fac poliţai ? Mi-au spus oamenii că la Comandatura raională te primeşte poliţai, dar că trebuie o ţidulă de la dumneavoastră." Ce să-i zici unuia ca ăsta ? Dacă l-aş fi cîrpit, s-ar fi putut să înţeleagă. Dar nu mă răbda inima să n-o fac. Pe scurt, l-am cîrpit ! I-am tras un pumn şi i-am spus : „Fire-ai tu să fii de netrebnic, în timpul orînduirii sovietice ai cerut să intri în Comsomol, iar acum umbli să te faci poliţai ?" Iar el îmi răspunde : „Eu, tovarăşe primar, am vrut doar să mă strecor în Comsomol". „Ce tova-

răș ? Mie să-mi zici domnule locțiitor de prîmar !" și i-am mai tras una de partea cealaltă a botului, după care i-am repezit și un genunchi în dos așa cum se cuvine.

N-apucă bine să iasă ăsta că un altul dă buzna la mine. Venea din Priluki. Moștenitorul chiaburului Șokodko din satul nostru. „Hai, zice, să facem cunoștință. Tatăl meu a fost deportat în Siberia. Eu am fost controlor la Casa raională de economii. Cred că acum o să vină și dreptatea. Iar eu, ca moștenitor direct, voi putea să intru în stăpînirea averii noastre imobile. Fii bun, te rog, și ia hîrtia asta ce ți-o trimite burgmistrul raional, domnul cutare. Ți se cere să-mi dai tot concursul." Iar averea lui imobilă sînt biblioteca și creșa, cele mai bune clădiri din tot satul. Ce să fac cu o poamă ca asta ? Vorbea frumos, se purta manierat. Să-i ard una ? Nu găseam un prilej potrivit.

Bodko tăcu.

— Și trebuie să vă spun că n-a fost primul, urmă el după o pauză de un minut. Ne-au și sosit patru chiaburi și doi slugoi de-ai lor. „Trimite-i unde vrei pe colhoznici, îmi cereau ei. Că doar de aceea ești stăpînire. Au făcut nemții o lege : să ni se întoarcă tot avutul." Pe „intelectual" l-am băgat în localul bibliotecii. I-am spus că-i dau toate cărțile de acolo, ca despăgubire pentru cele îndurate de el. L-am sfătuit să le păstreze cît mai bine. Dînsul a pus la adăpost pînă și literatura politică. Ce-i și cu firea de chiabur ! Pe toate le strînge. Foarte bine, să le păstreze. Cînd s-or întoarce ai noștri, le luăm îndărăt. Pe ceilalți care umblă după casele colhoznicilor, pînă una-alta îi duc de nas. Poporul îi urăște de moarte. Pe unul din ei l-au și „aranjat" așa, un pic, pe întuneric. Bineînțeles că a venit la mine, a plîns. „Ce pot face ? i-am zis. Poporul nu-și dă seama. Deocamdată n-am nici polițai. Mai așteaptă și dumneata puțin, să se întărească puterea nemților..." Și uite ce vreau să zic, tovarășe secretar, e poate mai bine că se întorc chiaburii. O să-i urască și mai tare poporul pe nemți.

Am fost întrebat de la primăria din Priluki : „Ce capacitate de livrare ai ? Cît grîu și cîți porci sînt în sat ? Ține și dumneata o evidență — așa, mai pe ascuns ; dar să știi că dacă prezinți cifre mai mici decît cele reale — kaput !" Și cum credeți că țiu evidența ? Intru în casă și dacă omul e de-ai noștri, sovietic, îl întreb : „Lopată ai ? De ce nu faci o groapă ? Să știți că trebuie să le ascundeți pe toate ; mai cu seamă grîul trebuie să-l dosiți. Tăiați purceii, vițele

mari cornute, săraţi carnea şi îngropaţi-o cît mai adînc în pămînt." Am aici o femeie cucernică nevoie mare, care acum mă ajută cît poate. Cînd au apărut în sat cei dintîi nemţi, o unitate de biciclişti, dînsa le-a ieşit înainte cu pîine şi sare. S-a legat la cap cu o băsmăluţă albă, scrobită, şi s-a închinat adînc în faţa lor. După vreo două zile au sosit nişte motociclişti şi unul din ei i-a luat purcelul. Vai, ce-au mai rîs vecinii de băbuţă! Acum umblă ca un agitator şi-i blestemă pe nemţi cu cele mai urîte vorbe: „Banditii! strigă ea, ucigaşii! Mi-au luat pînă şi purcelul! Dosiţi toate cele, oameni buni, că vine dracul în carne şi oase." În treburi de astea mărunte de fiecare zi mă mai descurc şi eu, tovarăşe secretar, şi nădăjduiesc să nu-mi dau în petic. Măcar că funcţiunea asta ce-o ocup acum e cam otrăvită. Orice aş spune oamenilor şi oricît m-aş strădui pentru norod, mulţi mă iau drept gîde. Atîta mîngîiere am şi eu că o să mă preţuiască istoria... glumi Bodko. De sănătate nu mă pot plînge, slavă domnului! Mîinile şi picioarele îmi sînt tari, nici capul nu mă doare, numa sufletul mi-e îndurerat, tovarăşe secretar... Ei, dar ce să mai vorbim despre mine. Cine sînt eu, la urma urmei?

În această întrebare, plină de autodesconsiderare, am simţit şi o nuanţă de obidă. După ce l-am descusut îndelung, Bodko mi-a spus că nu se poate împăca de loc cu hotărîrea comitetului raional privitoare la excluderea sa din partid. Nu-mi povesti însă fondul chestiunii, nici pricina excluderii sale.

— Acum nu-i momentul să vorbim despre asta, Aleksei Feodorovici, zise el. În sufletul meu am rămas bolşevic. La terminarea războiului o să judecaţi şi dumneavoastră dacă sînt bun şi dacă e cazul să mi se ierte greşelile faţă de partid. Acum însă, în situaţia mea de exclus, pot aduce mari servicii partidului... Dar mai bine să vorbim despre treburile noastre. Mai întîi: cum rămîne cu colhozul? Vreau să zic, cu avutul lui? Ce s-a putut, am mai dat pe la curţile oamenilor: toate vitele, tot fondul de sămînţă şi inventarul mărunt. Avem însă treierătoare, maşini de decorticat, semănători. Să le distrugem? Nu-mi vine s-o fac. În al doilea rînd cadrele. În anii ăştia din urmă, oamenii s-au schimbat de tot: avem tractorişti, agronomi, şefi de brigadă şi mulgătoare fruntaşe. Cu toţii sînt nervoşi, lîncezesc în micile lor gospodării individuale. Instrucţiunile nemţeşti n-au stabilit o parcelare completă a gospodăriilor colective. Şi se spune că nici nu-i

de prevăzut așa ceva. Le lasă, ca să fure mai lesne. Noi însă în colectiv lucrăm așa, de mîntuială. Oamenii noștri au fost obișnuiți să lucreze bine, din toată inima. Să vedeți ceva frumos: într-o seară am dat de o tractoristă. Avea la ea cîteva prietene. Ședeau roată în jurul focului. Te pomenești că-și ghicesc — mi-am zis. Da' de unde! Aveau o carte. „Ce citiți acolo așa de interesant?" le-am întrebat. Ce credeți că era? Repetau un curs pentru tractoriști.

Ce să faci într-o împrejurare ca asta, tovarășe secretar? Să le cert, să le laud, să plîng? Oamenii sînt învățați cu cartea, cu radio, cu cinematograful: la fiece trei zile primeau cîte un film nou.

Mai deunăzi a ieșit iar o istorie de mi-e rușine s-o povestesc: era cît p-aci să mă omoare copiii, pionierii. Am început să observ că cineva demontează și fură pe nesimțite piese din vînturătoare, batoze, grape. Curtea colhozului rămăsese nepăzită. Drept să spun, nici n-am stat să mă gîndesc ca lumea dacă e bine sau rău.

Acum cîteva zile mergeam peste cîmp, spre aria acoperită. Deodată am văzut că de acolo țîșnesc niște băieți și se ascund prin tufișuri. M-am apropiat de arie. Aveam acolo un motoraș: volanul era demontat, bujiile scoase, buloanele pe jumătate deșurubate. Am clătinat din cap. Și nu atît a jale, cît de uimire. Apoi m-am uitat în jur și am văzut în apropiere de tufe pămîntul proaspăt bătătorit, iar deasupra o piatră drept semn. M-am apropiat și am atins piatra cu piciorul; deodată îmi flutură ceva pe la ureche. M-am aplecat. Am simțit o lovitură în spate, drept în șira spinării. M-am întors și am văzut un bulon. Atunci m-am înfuriat grozav și m-am năpustit drept în tufiș. Închipuiți-vă: am pus mîna pe Mișka, poreclit Kocet. L-am apucat de ceafă și am început să-l scutur, iar el mă mușca de mîini, scuipa și mai și poruncea cuiva: „Săriți, băieți, ce mai stați!"

Mișka ăsta a dat anul trecut un mare ajutor colhozului. A pornit „mișcarea timuristă". El și brigada lui de pionieri au cules spicele de grîu și au organizat paza grădinii colhozului... Mi-a fost prieten pe atunci, iar acum îmi era dușman. Îi luceau ochii ca la un pui de lup și urla de necaz, nu alta. Deodată au sărit la mine alți cinci băieți. M-au doborît la pămînt și-mi cărau la lovituri în coaste cu pumnii lor mici!... Mie îmi pierise necazul. Le strigam: „Stați, băieți, nu mă omoriți că sînt și eu de-ai voștri"... M-au crezut și mi-au dat drumul. După aceea am ținut timp de o jumătate

de oră o ședință secretă în tufele acelea. Le-am dat să înțeleagă așa, puțintel, cine sînt. Atunci mi-au spus și ei că iau piesele de mașină, le ung cu ulei și le îngroapă în pămînt. Iar deasupra pun cîte o piatră ca semn. Eu am aprobat această acțiune, numai că am născocit alt chip de a însemna locul. Pietrele băteau prea tare la ochi.

Și acum o chestiune importantă, tovarășe secretar, una de cea mai mare însemnătate. Eu sînt aici un administrator local, pus cică de către nemți, iar în fapt de către Puterea Sovietică și Partidul Bolșevic din ilegalitate. Am fost obișnuit cu plan și statistică. M-am învățat să număr. Și am socotit așa: am aici în sat 206 bărbați buni de muncă și 512 femei care pot și ele munci, fără să socotesc babele, bătrînii și adolescenții. Bărbații sînt de tot felul: unii proaspăt veniți, nesiguri, alții în trecere, prizonieri sau pribegi de pe urma războiului. Firește că-i ocrotesc și-i voi ocroti mereu împotriva nemților; de asta nici vorbă nu poate fi. Dar sînt mulți și de-ai noștri, adică bărbați băștinași, ca să zic așa. Cît despre femei aproape toate sînt din partea locului.

Vă întrebați poate la ce i-am numărat? Uite la ce: pentru că ei sînt o forță, atît din punct de vedere civil, cît și militar. Și toată forța asta stă pe acasă, cu capul în palme și se uită pe fereastră. Cum să fac, tovarășe secretar, să îndrept forța asta împotriva nemților, ca fiecare om să lupte?

Bodko le spunea toate cu înflăcărare, strigînd aproape; ba se așeza, ba se ridica măsurînd odaia; se vedea cît colo că întrebările mi le punea nu atît ca să primească răspuns, cît pentru a le împărtăși cuiva, pentru a-și descărca sufletul.

Băbuța Simonenko aduse în odaie o căldare cu apă. Bodko ridică căldarea cu ambele mîini, o duse la gură și sorbi din ea îndelung, cu nesaț, fără să-și dezlipească buzele. Am văzut atunci că are niște mîini mari de muncitor, brăzdate de tăieturi negre. Un om dornic de viață și muncă! Iar soarta îl făcuse să joace rolul de presupus trădător!

Am fost nevoit să-l mai lămuresc pe ici pe colo.

— Uite, tovarășe Bodko, dumneata zici că fiecare trebuie să lupte împotriva nemților. Cu fiecare n-o să meargă! În clipa de față trebuie mai mult ca oricînd să alegem oamenii cu o deosebită atenție. Singur mi-ai spus că se întorc chiaburii. Apoi mi-ai dat niște cifre: atîția bărbați, atîtea femei. Dar trebuie să știi care sînt gîndurile lor și la ce visează ei stînd acasă...

Dar Bodko nu mă prea asculta. Ardea de nerăbdare să intre în luptă.

L-am mai văzut de nenumărate ori pînă să plec din Lisovîe Sorocinţî. Am trecut şi pe la el pe acasă. Nevasta şi fiica lui m-au primit cu multă bucurie. M-au poftit la masă :

— Gustaţi, vă rog, din şunca asta de casă. Am tăiat un purceluş. Ne-a zis tata să tăiem tot, ca să nu cadă în mîna nemţilor.

La masă mai erau nişte oaspeţi de ai lui Bodko. L-am întrebat încet : „Ce fel de oameni sînt ?"

— Nici o grijă, Aleksei Feodorovici ! De-ai noştri, sovietici. Se ascund de nemţi.

Unul din aceşti „oameni de-ai noştri" nu mi-a plăcut de loc. Înfăţişarea lui avea ceva de ascet sau de sectant. Părea ca de vreo patruzeci şi cinci de ani, avea ochi mici ce-i jucau în cap şi o barbă rară. L-am poreclit în sinea mea „baptistul". Purta uniformă de ostaş al Armatei Roşii, dar se ţinea de parcă ar fi avut o cămaşă de păr de cal pe sub bluză : se zgribulea într-una şi se înclina cu o umilinţă exagerată.

— Mulţumesc, stăpînelor, pentru adăpost şi primire bună !

Apoi vorbi pe un ton plîngăreţ şi tărăgănat.

— Undeva departe, pe meleagurile de dincolo de front, copilaşii mei îşi aşteaptă tăticul. Iar tăticul a nimerit la nemţi şi varsă lacrimi amare, gîndindu-se la copilaşii lui...

— Ia ascultă, prietene, dar înainte de război ce-ai făcut ? l-am întrebat eu nemaiputîndu-mă stăpîni.

— Acelaşi lucru ca şi dumneata, răspunse el şi se hlizi.

— Adică ce-nseamnă ca şi mine ? Eu am ieşit acum din lagăr, am zis, dar am observat deodată că individul îmi făcea semn cu ochiul, ca şi cum ar fi vrut să mă sfătuiască să nu spun prea multe. La întrebarea mea răspunse destul de degajat :

— Unde am fost, acolo nu mai sînt, iar acum umblu pe drumuri şi cerşesc.

Cît am stat la masă, se tot gudura pe lîngă mine şi, alegînd un moment prielnic, îmi şopti :

— Se vede treaba că gazda noastră e un bolşevic sadea, nu glumă !

L-am întrebat atunci, tot în şoaptă, căutînd să-i intru în joc :

— De unde ai scos-o ?

— Am auzit vorbindu-se... Cine oare l-o fi numit primar ?

Atunci i-am dat un răspuns de parcă l-aș fi lovit cu o măciucă în cap ; se făcu mic de tot și nu mai scoase o vorbă.

— Eu l-am numit, fără să te întreb pe tine !

Bodko adăpostea mereu pe cîte cineva. Primea cu dragă inimă pe oricine în casă, îl hrănea, îl căuta de boală, îl îmbrăca. Au trecut pe la el pe puțin douăzeci și cinci de oameni și bineînțeles că lucrul acesta e spre cinstea lui. Cea mai mare parte din „locatarii" lui s-au alăturat mai tîrziu detașamentelor de partizani. Numai că Egor Ehtuhovici era grozav de comunicativ și-și deschidea inima față de oricine, fără alegere. Am încercat să-l previn, dar fără nici un rezultat.

La cererea mea, Bodko a fost la Priluki, pentru a intra în legătură cu ilegaliștii de acolo. N-a reușit, dar a aflat totuși ceva interesant :

— La adunarea primarilor, s-a spus că în raion și în oraș au fost arestați mai bine de treizeci de activiști de partid și din soviete. Optsprezece dintre ei au și fost împușcați. Tot acolo s-a vorbit cum că prin regiune ar fi apărut Feodorov. Tuturor primarilor și polițailor li s-a dat ca sarcină să raporteze de urgență orice zvon după care s-ar putea stabili unde vă aflați.

Apoi Bodko începu să vorbească în șoaptă, dar și șoapta lui cred că se putea auzi pînă-n stradă :

— Pe mine m-a chemat în mod osebit burgmistrul raional : „Am auzit că Feodorov ar fi luat-o prin meleagurile voastre. Ia, să te vedem acum ce poți. Dacă o să izbutim să-l prindem..." Și mi-a făgăduit atîtea lucruri, încît pînă acasă am venit aproape numai într-o fugă. Trebuie să plecați de aici, Aleksei Feodorovici...

* * *

Noaptea, cam pe la ora trei, m-am trezit din somn și am sărit brusc din pat. Eram foarte tulburat. Am scos pistoletul de sub pernă și l-am pus alături de mine. Inima îmi bătea așa de tare că mă împiedica să ascult. Mi se părea că aud șoapte afară, în fața ușii. Căutam să mă liniștesc ; nu-mi venea să-mi trezesc gazdele degeaba, pentru un fleac.

Se auzea ploaia picurînd din streașină ; sub icoane, sfîrîia încetișor fitilul candelei. Doar atît. Voiam să mă culc din nou, crezînd că, tulburat de povestirea lui Bodko, văd mereu urmăritori. Dar de după ușă se auziră din nou șoapte și am

deslușit cîteva voci. Cineva lipăi pe sub geam, călcă cu zgomot într-o băltoacă și înjură. L-am trezit pe Ivan. Bătrîna lunecă de pe cuptor, îmi făcu semn cu mîna și se apropie de ușă, călcînd în vîrful picioarelor. Ivan îmi bagă o grenadă în mîna stîngă și se așeză alături de mine. Maică-sa își lipi urechea de ușă.

Se auzi o bătaie-n geam. Nu era însă poruncitoare, cum ar fi făcut-o nemții sau polițaii, ci o bătaie cu moalele degetelor.

— Cine-i acolo? întrebă gazda în șoaptă.

Ivan își apropie buzele de urechea mea:

— Ai să vezi că vor să ne ia cu minciuna: o să zică îndată că sînt de-ai noștri.

Și într-adevăr, de după ușă răspunse un glas de femeie:

— Oameni buni, bunicuțo, deschide...

Bătrîna se întoarse către fiul ei:

— E Zinka Tatarciuk, șef de brigadă. Ce-o fi vrînd? Să deschid?

— Deschide, nu-ți fie teamă, se ruga vocea de femeie.

— Cine-i cu tine?

— Numai de-ai noștri, bunicuțo, Nikita cu Sașok și Verka Duleva; deschide, am venit la oaspetele vostru; chiar dînsul ne-a spus să venim.

Bătrîna trase cîrligul de la ușă. Ivan lumină cu lanterna fețele celor ce intraseră. Am recunoscut-o numaidecît pe brigadieră.

— Hai, intrați repede, îi zorea bătrîna, nu-mi răciți odaia.

După șefa de brigadă intrară încă trei-patru și se mai iveau și alții din întuneric.

Stăpîna începu să dea din mîini:

— Cîți mai sînteți? Ieșiți afară, ieșiți. Ai înnebunit, Zinka?

Șefa de brigadă porunci la doi tovarăși să rămînă, iar pe ceilalți îi scoase pe ușă afară. Apoi mi se adresă:

— Nu vreți să ieșim și noi, tovarășe...

— Orlov, i-am suflat eu. Mi-a plăcut c-a înțeles repede că nu trebuie să-mi spună pe numele adevărat. Ce dorești? Poți s-o spui mai pe scurt? Aici se poate vorbi. Am încredere în oamenii ăștia!

Fața brigadierei se lumină de un zîmbet plăcut.

— Bunicuței Simonenko îi poți spune orice. E ca o mamă pentru noi... Uite de ce am venit, tovarășe Orlov. Mi-ai

spus acum trei zile că trebuie să strîngem un grup și să plecăm în pădure. Uite grupul: doisprezece flăcăi și noi, trei fete. Și uite și armele noastre: opt grenade, două puști; cu toții avem cuțite la brîu; pîine și slănină pentru o săptămînă. Un singur lucru ne lipsește, tovarășe Orlov...

— Planul de acțiune?

— Ba nu, plan avem. Uite planul: o să ne strecurăm înspre pădurile din Icinia și, dacă nu-i aflăm acolo pe partizani, mergem mai departe spre regiunea Oreol. Și nu se poate să nu dăm de partizani. Numai uite ce ne lipsește: nu ne înțelegem cine să ia comanda. Băieții zic că n-avem nevoie de comandant. Eu una socot că așa nu putem merge. Din clipa cînd om porni la drum, sîntem un grup de partizani. Nu-i așa, tovarășe Orlov?

— Așa-i!

— Ei, ce ziceam eu? li se adresă ea tinerilor. Și dacă sîntem partizani, trebuie să știm și de disciplină. Cine o să fugă, e dezertor, și pentru asta — glasul ei căpătă o nuanță aspră, metalică — pentru cel de-o fugi sau, mai rău, de și-o ridica mîinile — moarte!

— Cred că dumneata, care ai pornit treaba, trebuie să fii conducătoarea grupului, i-am spus șefei de brigadă.

— Ar fi mai bine, tovarășe Orlov, nu numai să crezi, ci să mă și numești, cu autoritatea dumitale! Asta face mai mult, mai ales că oamenii își dau seama că numirea și porunca vin de la partid... Bunicuțo, deschide un picușor ușa. Las' să audă partizanii ordinul tovarășului Orlov.

În glasul fetei era atîta hotărîre și încredere în dreptatea sa, că bătrîna se supuse fără nici o vorbă. Am înțeles și eu că i se poate încredința comanda și că ordinul meu ar avea multă greutate pentru toți membrii grupului.

— Veniți încoace! am chemat eu tineretul.

Am constatat că din cincisprezece membri ai grupului, nouă erau comsomoliști. Șefa de brigadă era cea mai vîrstnică. Avea douăzeci și doi de ani. Cel mai mic — Mișa — n-avea nici paisprezece. Am încercat să-l fac să renunțe, l-am sfătuit să rămînă acasă. Dar nu era chiar așa de ușor. Mi-a povestit despre isprăvile sale „timuriste"... Era un băiat înalt și voinic, cu o privire îndrăzneață.

— Pot să nimeresc și un măr, cînd trag cu o pușcă de soldat; știu să arunc o grenadă, nene, și nu mi-e niciodată frică.

În primul moment, grupul mi-a făcut o impresie foarte bună ; mi-a trecut chiar prin minte să merg cu ei mai departe, spre pădurea din Icinia. Dar chiar în clipa următoare am renunțat la acest gînd. Unul dintre băieți zise că înainte de a merge în pădure ar trebui să curețe în sat pe toți acei care se dau cu nemții și rosti vreo trei sau patru nume. Apoi ne înfățișă un plan cu totul aiurea : să se ducă pe la casele chiaburilor reîntorși și ale slugoilor lor, să arunce grenade și apoi să fugă. Băiatul era tînăr, se aprinsese. Credeam că ceilalți o să-l strunească, o să-l lămurească că nu se poate acționa așa dezorganizat și pe negîndite. Cînd colo, planul lui stîrni entuziasmul la mai bine de jumătatea grupului. Șefa de brigadă, ce-i drept, încerca să-i mai potolească :

— Da' nebuni sînteți, măi băieți ! N-o să apucăm să ajungem nici pînă la pădure, c-o să ne prindă nemții pe toți, o să ne spînzure și o să dea foc satului. Stați să ajungem la partizani și o să arătați ce puteți ; acolo este și un comandant care știe încotro trebuie îndreptată lovitura.

— Ești o fricoasă și gata ! strigă autorul planului.

Am fost silit să ridic vocea. Le-am poruncit să tacă numaidecît ! Băieții s-au supus, dar se vedea cît colo că fierb și știam bine că de îndată ce vor ieși pe ușă o să se ia din nou la ceartă.

Vorbeam cu ei în semiîntuneric și aproape că nu deslușeam fețele musafirilor mei. Firește că-și schimbau vocile, căutînd să vorbească cît mai gros, ca să pară mai maturi. Simonenko își aprinse o țigară luînd focul din sobă cu o hîrtiuță. Flacăra lumină numai o clipă fețele din grup și abia atunci mi-am dat seama cît de tineri erau băieții recrutați de brigadieră !...

I-am descusut pe fiecare în parte. Numai cinci dintre ei erau mai mari și lucraseră în colhoz. Ceilalți erau elevi de clasa a șasea sau a șaptea. Bineînțeles că nici prin minte nu le trecea cîte greutăți îi așteaptă în detașamentul de partizani. Se înflăcărase. Voiau să sară la bătaie cît mai repede, să tragă cu arma, să strige „ura" !

Să renunț cu desăvîrșire la ajutorul acestor tineri necopți ? Nu ! Fără îndoială că băieții aceștia ar putea fi de mare ajutor organizațiilor ilegale și detașamentelor de partizani.

Am ales șase dintre cei mai mari cărora le-am dat încuviințarea să se ducă la detașamentul de partizani. Lui Mișa și celorlalți școlari, le-am propus să rămînă pe loc și să

organizeze în sat un grup de ilegaliști: să scrie manifeste și să le strecoare prin casele oamenilor, să stabilească legătura cu tineretul satelor vecine. Băieții primiră, dar se vedea că sînt dezamăgiți. Pe urmă ne-am despărțit. N-am mai putut să adorm. Mă gîndeam că în fiecare sat, zeci de tineri o să sară la luptă tot atît de necugetat și dezorganizat ca și cei de aici. Mulți o să piară, din lipsă de experiență. Cu toții au intențiile cele mai bune și mai nobile. Îi îndeamnă la luptă patriotismul cultivat în școală și Comsomol. Dar nici școala și nici Comsomolul nu i-a pregătit, desigur, pentru viața de ilegalitate și de partizanat.

Ghicindu-mi parcă gîndurile, bătrîna Simonenko îmi povesti că în ziua cînd nemții se opriseră pentru prima oară în sat, băieții se învîrteau fără nici o teamă printre ei, iar unii chiar îi maimuțăreau pe soldați.

— Mikola, băiețașul vecinilor, l-a întărîtat atît de mult pe un fruntaș neamț că acesta l-a legat buștean și l-a aruncat sub masă. Trei zile au stat nemții în sat și trei zile a zăcut Mikola sub masă, legat. Cînd soldații se așezau la masă, îl loveau cu picioarele și-i aruncau niște bucăți, ca la cîine. Copilul nu mînca nimic și nici de băut n-a cerut. Și a rămas viu. De unde o fi luat oare un băiețaș atîta putere?!

M-am convins mai tîrziu și eu că acești mici cetățeni ai țării noastre au nespus de multă forță și pasiune revoluționară. Și acolo unde se mai adăuga și un început de organizare — comsomoliștii și chiar pionierii au dat un sprijin temeinic ilegaliștilor și partizanilor.

* * *

Gazda mea, Ivan Simonenko, se gătea și el de drum. Maică-sa a făcut plăcinte și cîrnați de casă. Eu tot îl mai chemam pe Ivan cu mine la partizani, dar dînsul se ținea dîrz. „Lupta de partizani este ceva nesigur, supusă întîmplării, și cum să mergi cu măciuca sau, în cel mai bun caz, cu pușca sau cu automatul, împotriva tancurilor, aviației sau artileriei? Nu, tovarășe Feodorov, s-a învechit acest sistem al strămoșilor noștri de a lupta din pădure cu atacuri neașteptate; ele și-au trăit traiul, nu mai pot duce la nimic bun."

Ce să-i fac? A trebuit să mă despart de tovarășul meu de drum.

El a luat-o la răsărit, spre front, eu — la apus.

Ultimul lucru pe care l-am făcut împreună era necesar, dar trist și neplăcut.

Tîrziu seara, am ieșit în grădină, am săpat sub un măr o groapă adîncă de vreo șaptezeci de centimetri și am îngropat actele noastre.

Ne-a venit greu să luăm această hotărîre cu toate că directivele Comitetului Central erau limpezi ; să se distrugă sau să se ascundă la loc sigur toate actele ce ar putea ajuta la identificarea activiștilor de partid. Despărțirea de ele ne-a fost tare grea. Grea, pentru că orice act e o părticică din trecutul tău, din sufletul tău.

Ne-au trebuit cam trei ceasuri, lui Ivan și mie, pentru pregătiri... De fapt, nu prea aveam de ce să ne pregătim atîta. Dar am răsfoit și am revăzut fiecare hîrtie ; ne aminteam de cîte ceva și ne povesteam unul altuia. Uite legitimația mea de membru în C.C. al P.C. (b) al Ucrainei. S-a scorojit și s-a îngălbenit ca o frunză uscată. Am udat-o cînd am trecut rîul înot. Celelalte acte n-au suferit atît de mult. Carnetul de deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S., legat în piele roșie, cu inscripție de aur, nu s-a udat decît puțin. Mi-l încredințase poporul. Același popor care mă înconjoară acum : bătrînica Simonenko, Egor Evtuhovici Bodko și croitorul care mi-a făcut haina în ajun — toți aceștia sînt alegătorii mei. Carnețelul cu scoarțe purpurii, mărturia încrederii lor, trebuie să-l îngrop acum în pămînt. Îmi va fi oare dat să-l mai scot cîndva de acolo ? După ce am învelit cu grijă fiece act în hîrtie de ziar, am înfășurat tot pachetul într-o bucată de cauciuc de la masca de gaze. Apoi l-am coborît în fundul gropii, l-am acoperit cu pămînt și am bătătorit locul.

Mi-am păstrat o singură hîrtie : „S-a eliberat prezenta lui Kostîria, Alexei Maximovici, condamnat în 1939 pentru delapidare de fonduri și eliberat în 1941 la 18 august, înainte de termen..." Cele scrise erau întărite prin semnăturile și pecețiile respective.

Seara, am rugat-o pe bunicuța Simonenko să mă supună unui examen.

Ivan lipsea de acasă. Bătrînica curăța cartofii pentru cina de despărțire și în același timp mă supunea la „interogatoriu" :

— Da' pînă să fii arestat unde ai lucrat ?

— În regiunea Donbas, la magazinul nr. 16 din Gorlovka.

— Și ce fel de magazin era, de manufactură sau alimentar ?

— O gheretă cu pîine. Eu eram gestionarul.

— Şi cum ai făcut, ai furat din casă sau ţi-ai înşelat clienţii la cîntar ?

— De toate, domnule jude instructor : am şi furat, am şi înşelat...

— Şi la cît te-au condamnat ?

— La şase ani.

— Numai la şase ani ? Halal judecată ! Auzi dumneata, să furi şi să înşeli lumea, şi să iei numai şase ani ?! Bătrînica era atît de sincer indignată încît m-am hotărît să încetez cu examenul. Se vede că ştiam bine rolul, deoarece răspunsurile mele erau foarte convingătoare.

Nu mi s-a mai prezentat alt prilej de a-mi verifica talentul de actor. N-am mai avut prilejul să arăt nimănui hîrtia care spunea că am delapidat banii publici.

*
* *

Trecuseră mai bine de două săptămîni de cînd plecasem din Piriatin şi mă aflam de cîteva zile în regiunea Cernigovului. În acest răstimp, am întîlnit o mulţime de oameni. Eram nerăbdător să activez.

Dorinţa de activitate reală, de luptă nemijlocită cu nemţii, era aşa de mare, încît începusem să mă îndoiesc dacă avea rost să-mi urmez călătoria. De pildă, în Lisovîe Sorocinţî erau destui oameni care ar fi vrut să lupte cu cotropitorii. De ce să nu înjghebez acolo, pe loc, un detaşament de partizani ? La început va fi mic, dar cu timpul i se vor alătura şi alte sate. Planul acesta mă ispitea tot mai mult şi, într-o zi, l-am împărtăşit şi lui Bodko. El primi, firește, cu însufleţire planul meu şi-mi spuse că ar putea face rost de vreo zece puşti şi că unul din băieţii din sat are un automat cu cîteva discuri rezervă. Ispita era mare, totuşi a trebuit să renunţ la acest gînd. Înainte de toate trebuia să unesc într-o singură reţea toată organizaţia regională. Căci fără îndoială ea exista !... După un timp oarecare, deşi nu prea curînd, am aflat că, pe cînd rătăceam de unul singur pe la sfîrşitul lui septembrie şi începutul lui octombrie prin regiunea Cernigovului, intraseră în acţiune multe din comitetele raionale ilegale ale partidului şi Comsomolului, precum şi sute de celule şi grupuri de rezistenţă ; eforturile partidului nu se irosiseră zadarnic.

Am vorbit la începutul povestirii mele despre secretarul comitetului raional din Holmî, Ivan Martianovici Kurocika, care-şi exprimase dorinţa de a rămîne în ilegalitate. Cred că cititorul îşi aminteşte cu cîtă energie a lucrat la pregătirea organizaţiilor ilegale şi a detaşamentelor de partizani. Chiar din primele zile ale ocupaţiei, organizaţia ilegală din raionul lui a activat atît de temeinic încît aproape nu era sat care să nu fie sub înrîurirea comuniştilor şi în care poporul să nu lupte împotriva nemţilor: ţăranii sabotau ordinele nemţeşti, nimiceau pe oamenii acestora şi îi ajutau pe ostaşii scăpaţi din încercuire şi pe prizonierii fugiţi. În toate localităţile raionului se aflau case conspirative; reprezentanţii conducerii ilegale găseau oriunde oameni de încredere.

Numai în satul Holmî se aflau patru centre conspirative ale ilegaliştilor. Erau cele mai obişnuite case de colhoznici. Gazdele aveau provizii de pesmeţi şi pastramă pentru cazul cînd vreun ilegalist ar fi trebuit să fugă imediat în pădure. Unii aveau chiar rezerve de îmbrăcăminte. Intra de pildă la ei unul ca Feodorov, cu o bluză vătuită, şi pleca cu o scurtă îmblănită. Iscoadele duşmanului erau astfel adesea derutate.

Autorităţile germane porunciseră ca vitele de muncă, vacile de lapte, porcii şi rezervele de grîne, de furaje, de legume, precum şi alte bunuri ale colhozului să fie adunate şi inventariate. Spuneau că noile autorităţi le vor împărţi.

Atunci ilegaliştii se hotărîră să pună la cale o lovitură îndrăzneaţă: să convoace o sesiune a sovietului raional din Holmî pentru a decide cum să fie salvat de la nemţi avutul colhozurilor. Au fost trimise înştiinţări, convocări şi, în ziua de 16 septembrie, se adunară la Holmî deputaţii, activiştii, preşedinţii şi membrii din conducerea colhozurilor de parcă nici n-ar fi fost nemţii prin împrejurimi.

Preşedinte al sesiunii a fost ales tovarăşul Vodopianov, secretar al comitetului raional al partidului, care făcu o scurtă expunere asupra mersului războiului şi asupra sarcinilor ce le reveneau oamenilor sovietici rămaşi sub ocupaţie.

Sesiunea hotărî împotrivirea prin orice mijloace faţă de ordinele nemţeşti, obligînd colhozurile să împartă neîntîrziat avutul între ţărani; să îngroape sau să dosească la loc sigur tot ce se poate, şi să distrugă restul.

Sesiunea sovietului raional a fost urmată imediat de adunări în colhozuri, la care luară parte secretarii comitetului raional de partid și deputații. Poporul văzu cu proprii săi ochi că partidul și Puterea Sovietică există, activează și în ciuda ordinelor nemțești ia hotărîri în interesul poporului.

Prim-secretarul comitetului raional al partidului din Holmî, Ivan Martianovici Kurocika, conducea el însuși organizația de rezistență. În raionul lui — unul dintre primele ocupate de nemți — activau pe atunci șase mici detașamente de partizani. Stăteau la pîndă în preajma șoselelor, aruncau în aer podurile, distrugeau mici grupuri de dușmani. Dar faptul cel mai important era că din primele zile ale ocupației, partizanii din Holmî recepționau sistematic prin radio știrile Biroului Sovietic de Informații. Cel puțin de două ori pe săptămînă, comuniștii, comsomoliștii și agitatorii din rîndurile celor fără partid organizau prin sate convorbiri cu țăranii, le descriau situația de pe front și demascau minciunile propagandei fasciste.

Toate păturile populației luau parte la munca ilegală din raion. Intelectualii satelor au desfășurat o largă activitate. Învățătorii, medicii, agronomii, veterinarii deveniră înflăcărați agitatori și propagandiști: ei recepționau știrile prin radio, le copiau, le răspîndeau în rîndurile populației, le citeau cu voce tare prin casele oamenilor.

Iată o scurtă povestire despre familia învățătorului fără de partid Malojen, din satul Jukli.

Sava Emilianovici Malojen era un bătrîn bolnav și infirm, care de-abia putea să se miște. Stătea aproape tot timpul în casă și scria manifeste în proză și în versuri. Cupletele și cîntecele sale mușcătoare, satirice, treceau din gură-n gură. Se cîntau și se citeau nu numai la Jukli, dar și prin satele învecinate. Bătrînul le scria, iar de răspîndit le răspîndeau fiică-sa Oxana și nepoată-sa, Irina, ambele comsomoliste, curajoase, descurcărețe și întreprinzătoare.

Învățătorul fu înhățat de agenții gestapoului. Îl amenința împușcarea. Oxana se prezentă la comandatură și izbuti să-l convingă pe comandant că un bătrîn neputincios și bolnav ca tatăl ei nu poate să fie agitator comunist.

Învățătorul a fost pus în libertate, dar nu mult după aceea, nepoata lui căzu în mîna nemților. A fost torturată, dar n-a denunțat pe nimeni. Puțin înainte de a fi împuș-

cată, izbuti să-i transmită lui Sava Emilianovici două bileţele. În primul scria:

„Dragă unchiule, nu mi-e teamă de moarte; îmi pare numai rău că am trăit aşa de puţin şi am făcut aşa de puţin pentru ţara mea."

Iată cel de-al doilea bilet al ei, scrisoarea de adio:

„Unchiule, m-am obişnuit aici, nu sînt singură, sîntem mulţi. Nu ştiu dacă o să ne lase acasă. Poate că nu. Am fost la interogatoriu. Ne-au arătat declaraţia primarului A.Ustijenko. El ne-a denunţat, unchiule. N-are a face; nu mă tem de moarte, nu mi-e frică să mor. Spune-i mamei să nu plîngă. Tot n-aş fi rămas multă vreme cu ea. Aş fi mers pe drumul meu. Mama să ascundă grîul că altfel o să-l ia nemţii. Rămîi cu bine. Nepoata dumitale, Irina."

Tot în raionul Holmî luă naştere, în septembrie 1941, organizaţia comsomolistă ilegală cu romantica denumire „Aşa a început viaţa". Întîi a fost doar un mic grup de comsomolişti, cu timpul însă a luat un avînt tot mai mare cuprinzînd pe cei mai destoinici tineri din Holmî. Oricine intra în această organizaţie, rostea un jurămînt solemn:

„Intrînd în rîndurile organizaţiei comsomoliste ilegale „Aşa a început viaţa", jur în faţa tovarăşilor mei, în faţa patriei, în faţa greu încercatului meu popor, să lupt pe viaţă şi pe moarte împotriva crîncenului duşman — fasciştii, să lupt împotriva lor fără să-mi cruţ viaţa, pînă cînd pămîntul nostru va fi eliberat de urgia nemţească. Jur că voi îndeplini cu cinste orice misiune ce mi se va încredinţa de către organizaţia ilegală şi voi muri mai degrabă decît să-mi denunţ tovarăşii".

În fruntea grupului era Kolea Eremenko, care înainte de război fusese inspector în învăţămînt. Grupul acesta se puse pe lucru cu foarte multă rîvnă. Băieţii şi fetele scriau şi răspîndeau manifeste, serveau ca agenţi de legătură, mergeau în recunoaştere, strîngeau arme şi muniţie pentru partizani.

În regiunea Cernigovului, membrii acestui grup sînt cunoscuţi sub denumirea de „Tînăra gardă din Holmî". Într-adevăr, au luptat ca şi tinerii din Krasnodon şi cei mai mulţi dintre ei au murit de moarte eroică. În cele ce urmează, voi povesti mai pe larg despre ei; în perioada despre care vă vorbesc acum, ei erau abia la începutul activităţii lor.

Şi în multe alte raioane, rezistenţa populaţiei faţă de cotropitori a devenit pe acea vreme mult mai intensă.

În raionul Ostior, două detaşamente de partizani au dat la 15 septembrie prima luptă cu pistolarii nemţi, ajutînd unui grup de ostaşi ai Armatei Roşii să iasă din încercuire.

În raionul Gremeaci, comitetul raional ilegal a izbutit să organizeze o acţiune de sabotaj cu prilejul „alegerii" primarului.

Populaţia se împotrivea cu energie să vină la adunări. Nemţii hotărîră atunci să renunţe la farsa alegerilor numind un primar pe cale administrativă. Dar în cinci sate: Gremeaci, Buciki, Buda, Vorobievka şi Kamenskaia Sloboda, toţi primarii numiţi de nemţi refuzară să îndeplinească ordinele duşmanului. Primarul din Gremeaci, tovarăşul Ivaniţki, fu împuşcat de nemţi, primarul din Buciki, tovarăşul Kalabuha, spînzurat, iar primarul din Vorobievka, tovarăşul Feodorenko, a fost biciuit cu vergi.

Veştile despre teroarea nemţească se răspîndiră de îndată în tot raionul. Populaţia începu să ia drumul codrilor.

În raionul Kozeleţ, prim-secretarul comitetului raional, tovarăşul Iarovoi, a adunat cîteva mici detaşamente şi a deschis lupta împotriva garnizoanelor săteşti, a poliţailor şi a primarilor trădători.

Comsomoliştii ilegalişti din raionul Semenovka strînseră cîteva zeci de puşti, cinci mii de cartuşe şi sute de grenade, pe care le dădură partizanilor.

În raionul Ivaniţa partizanii erau atît de activi, încît nemţii se temeau să se arate prin sate. În toate localităţile funcţionau organele Puterii Sovietice.

Grupul de şoc al comitetului raional ilegal din Dobrianka, al P.C. (b) al Ucrainei provocă deraierea a două trenuri militare, distruse o drezină nemţească şi aruncă în aer cîteva camioane duşmane.

La Nejin, comsomolistul orb Iakov Batiuk, care a ajuns cu timpul celebru, puse bazele organizaţiei ilegale din oraş.

Toate acestea le-am aflat însă mai tîrziu, aşa că în noaptea plecării mele din Lisovîe Sorocinţî, mă simţeam tare singur.

Mergeam pe traversele drumului de fier. Era o noapte cu lună, vîntoasă şi foarte rece. Pe undeva, prin apro-

piere, urlau lupii, dar poate că nu erau lupi!... Mi se părea pe vremea aceea că și pămîntul trebuie să urle!

După ce am făcut mai bine de un kilometru, am zărit clădirea distrusă a gării Kolomiițevo. Șinele erau rupte. Nicăieri în jur nu se vedea vreo luminiță. Parcă totul murise. Am trecut dincolo de gară și am traversat un podeț. Deodată am simțit că mă ajunge cineva din urmă:

— Boierule, hei, boierule! Glasul îmi păru cunoscut.

* * *

Șchiopătînd și sprijinindu-se în băț, venea grăbit spre mine un bărbat uscățiv cu manta și căciulă cu clapele lăsate. Avea fața încadrată de o bărbuță rară.

Din spirit de prevedere am pipăit în buzunar trăgaciul pistoletului. Omul se apropie de mine gîfîind din pricina mersului grăbit și zise:

— Te-am recunoscut, dragul meu, te-am recunoscut numaidecît. După siguranța dumitale în mișcări, după pașii largi și hotărîți. Ești același în lumina lunei ca și în plină zi. Boierul tot boier rămîne!

Era „musafirul" lui Bodko pe care-l botezasem în sinea mea „baptistul".

— Îmi dai voie să te însoțesc, Alexei... am uitat cum te cheamă după tată...

— Maximovici, am răspuns dușmănos.

„Baptistul" rîse.

— Încotro ți-e drumul? Adică ce mai întreb! Oriunde te-ai duce, ai să fii bine primit; se vede cît colo că ești boier! Cu noi, veneticii, e cu totul altceva. Te duci pe meleagurile unde te-ai născut?

„Dacă individul a fost trimis singur să mă urmărească o să-l pot da gata oricînd fără prea multă trudă. Îmi vine însă a crede că mă ia drept altcineva", mă gîndeam și de aceea m-am hotărît să-l las să spună tot ce are pe suflet.

Omul flecărea cu plăcere și mult mai sincer decît la Bodko. Am observat că era cam cherchelit.

— Mă adăpostisem aici, în gară, după un vechi obicei al meu... Că mult am mai călătorit în viața mea!... Au rămas acolo două odăițe neatinse de foc. Era frig, ce-i drept, dar m-am mai încălzit cu un trăscău. Unde era să mă duc? Lumea de prin sate se uită chiorîș la mine și pe bani nu

poți cumpăra nimic afară de trăscău. Nici de dormit nu te lasă!...

— Și pe mine crezi că mă lasă?

— Eu așa zic!... De mult îmi caut un tovarăș de drum ca dumneata.

— Adică ce fel de tovarăș? Hai, nu te mai codi atît!

Omul rîse din nou, îmi aruncă o căutătură grăbită și făcu un gest cu mîna. Rîsul lui nu-mi plăcea de loc. E adevărat că poți judeca un om și după rîs.

— Să vorbesc? întrebă el, rotindu-și privirea în jur.

— De ce nu? Nu-i nimeni. Sigur că poți vorbi!

— În dumneata văd un adevărat stăpîn... Am fost și eu la fel odată; adică nu atît eu, cît taică-meu. Mie mi-a fost dat să-mi trăiesc zilele sub Puterea Sovietică. A fost însă o vreme cînd m-am ținut și eu binișor: aveam pămînt în arendă, îmi făcusem și o moară. Și nu una de vînt, cum obișnuiți voi aici, în Malorosia, ci una de apă...

— Ce Malorosie? Ce tot îndrugi?

— Te înțeleg și te aprob. Numai că tare-mi vine să spun cuvinte oprite de Puterea Sovietică. Și la urma urmei parcă ce mi-i Malorosia sau Ucraina! Important este doar că vine iarăși vremea noastră! Bine-i de voi, aici! Dar la noi, în gubernia Kostroma, cine știe cînd o ajunge neamțul!

Ne oprisem lîngă un podeț de cale ferată. În spatele nostru erau ruinele gării și în jurul ei cîteva clădiri ce păreau părăsite.

Dincolo de podeț începea stepa. La o depărtare de vreo trei kilometri, se zărea pata întunecată a unui sat. Acolo era o casă conspirativă pe care mi-o indicase Egor Evtuhovici Bodko. Mă tot uitam la chiaburașul ăsta nenorocit din Kostroma și nu știam ce să fac. Iar el vorbea într-una:

— Umblu, uite așa, prin Ucraina voastră, Alexei Maximovici, și văd că multe mai sînt de făcut ca să fie iar rînduială. Am încercat mai întîi să le spun verde oamenilor că sînt dintre stăpîni și că mă bucur de noua putere. Numai că nu m-au bătut, iar de mîncat nici să nu mai vorbim — nu mi-a dat nimeni nimic. Poate fiindcă-s catap. Dar nu, nu cred. Cîte un flăcău din Riazan, îl vezi că se aciuează cît ai clipi din ochi. O dată am vrut și eu să fac gură: „Uite o hîrtie de la nemți, dacă nu faceți ce zic, mă duc la stăpînire!" Și mai rău! Nu, Alexei Maximovici! Altă

agitație trebuie dusă pe aici, cu nuiele la spate, ca să-și amintească lumea de tătucul țar, că altfel nu merge! — și vocea lui deveni țipătoare, într-atît era de plină de venin.

Se vedea cît colo că așteaptă aprobarea mea. Mă bătu gîndul... chiar aici pe locul acesta... Mi-am amintit ce simplu l-au lichidat șoferii pe trădătorul cela. Era și ăsta unul din acei ce abia așteaptă să-i pună neamțul bîta în mîna întinsă. Dar acolo, în preajma frontului, unde zăceau pretutindeni sute de cadavre, întîmplarea cu șoferul a trecut neobservată. Pe cînd aici eram la vreo sută de kilometri în spatele frontului. S-ar putea să vină în anchetă autoritățile germane din Priluki! Mă gîndeam cum să fac? Chiaburul pesemne că mirosi ceva și curmă dintr-o dată vorba.

— Și cu sănătatea cum stai? l-am întrebat eu.

Nu-mi răspunse. Își dădea seama că apucase pe un drum greșit. Se făcu pămîntiu la chip.

— Ziceai că ești din Kostroma? N-ai nici o grijă, vino cu mine și o să-ți meargă bine.

I-am pus mîna pe umăr. M-am gîndit să ies cu el în stepă. Acolo, departe de clădiri, era mai mult loc pentru a încheia în voie convorbirea noastră.

Dar el se lăsă deodată la pămînt, se smuci și sări în șanț, la umbra podețului. Am tras cîteva focuri în direcția aceea și am sărit după el. Omul scoase un țipăt pătrunzător, gemu și deodată trase și el. Se auzi un foșnet de ierburi uscate și în aceeași clipă, ca înadins, luna intră în nor. Am mai cotrobăit cîteva clipe pe fundul șanțului. Altă împușcătură. Șanțul era mult mai adînc decît credeam. Pe fundul lui curgea apa, iar malurile îi erau acoperite cu scaieți atît de deși că nu puteai desluși nimic prin întuneric. Eram orbit de furie: mergeam fără să aleg și m-am încurcat în scaieți. Se vede că el se tîrîse jos, chiar deasupra apei.

— O să stau aici pînă dimineața, pînă s-o face lumină și nu scapi de mine, cîine! strigam în beznă cu ură nestăvilită.

Dar cînd m-am răcorit puțin, am înțeles că n-ar fi cuminte să rămîn pe loc.

Am ieșit din șanț. Luna era acoperită de nori, cernea o ploaie măruntă. Dar ochii mi se mai obișnuiseră cu întunericul; vedeam cîte ceva și am putut distinge conturul drumului. Am mai rămas vreo zece minute, lîngă podeț, cu pistoletul în mînă. Și, vai, cît de tare mă mustram! Dar ce era să fac? Trebuia s-o pornesc la drum.

El n-a tras după mine, ceea ce m-a făcut să cred că-l rănisem, poate chiar mortal. N-am povestit nimănui de întîmplarea aceasta. Prost s-a mai brodit! Şi azi mi-e încă ruşine: un trădător îmi scăpase printre degete.

Mergeam prin stepă, abătut şi înciudat. Ploaia se înteţise; vîntul umed mă izbea în faţă. Şi nici prin minte nu-mi trecea că în aceeaşi noapte mă mai aşteaptă o întîmplare destul de neplăcută.

Cam pe la patru dimineaţa, după ce m-am strecurat prin cîteva grădini de zarzavat, am intrat în satul Levki din raionul Malo-Deviţki şi am bătut la fereastra casei pe care mi-o indicase Bodko.

De după uşă, se auzeau vocile a doi oameni care se certau: un bărbat şi o femeie. A femeii era hotărîtă şi poruncitoare, a bărbatului enervată şi ascuţită; se pare că nu auziseră dintr-o dată bătaia în geam.

— Cap sec ce eşti! striga femeia, aşa ai fost, aşa ai rămas! Aş vrea să ştiu ce-i în capul tău? Hai, spune odată, ce taci? Spune-mi dacă ai în cap balegă ori rumeguş?

Dar omul se prefăcu că nu bagă în seamă întrebarea jignitoare.

— Tu, Marusenka, priveşte fondul lucrurilor, concret...

Am bătut mai tare. Soţii certăreţi tăcură pe loc, se auziră şoapte, apoi prinseră să mişte prin casă un obiect greu. Puţin după aceea, vocea femeii, străduindu-se să pară prietenoasă, întrebă:

— Cine-i? Kulko e bolnav.

— Deschide, gospodină, deschide cît mai repede! Spune-i lui Kuzma Ivanovici că a venit Feodor Orlov, vechiul lui prieten.

Feodor Orlov era numele meu conspirativ. Îl cunoşteau toţi cei care fuseseră lăsaţi în regiune pentru munca ilegală.

Femeia se depărtă. Se sfătuia pesemne cu bărbatul. Apoi se întoarse şi deschise uşa. Fără să-mi dea bineţe, îmi arătă cu degetul spre cuptor:

— Acolo-i!

Kuzma Kulko zăcea pe cuptor, învelit în plapumă pînă sub bărbie. Nevastă-sa ridică opaiţul şi mi-l băgă aproape sub nas.

— Te recunosc, zise Kulko. Eşti Feodorov cu adevărat. Eu şi nevasta îi tot aşteptăm pe nemţi şi uite ce plan

am făcut: cică-s „bolnav" de tifos. Pare-se că nu bagă pe nimeni în casă la cei cu tifos și că se feresc de ei ca de dracu!

— Într-adevăr, așa e, am răspuns cît se poate de serios. Casele tuturor celor bolnavi de tifos, tuberculoză, dizenterie și alte boli infecțioase — ei le bat pe dinafară cu scînduri, le învelesc în paie și le dau foc cu tot ce-i în ele...

Nu știu dacă Kulko m-a crezut ori ba, știu doar că a sărit de pe cuptor ca înțepat de viespe. Și-a tras repede pantalonii și cămașa, s-a așezat la masă și mă privea tăcut. Nevastă-sa tăcea și ea, dar am surprins pe fața ei un zîmbet cam veninos.

Mă mai dezmorțisem puțin și cercetam fără grabă încăperea. Purtarea gazdelor mi se părea ciudată. Și înainte de a începe vorba, voiam să mă lămuresc cu cine am de-a face. Pe Kulko nu-l cunoșteam decît în mod oficial, ca să zic așa: îl întîlnisem la Cernigov pe la diferite consfătuiri regionale și am stat de vorbă cu el cînd veneam în raionul Malo-Deviţki. Era un activist mijlociu. Avea o înfățișare obișnuită: statură potrivită, greutate potrivită, chelie la mijlocul creștetului. Se îmbrăca la fel cu toți ceilalți. Se mutase din centrul raionului acolo în satul Levki, din ordinul comitetului raional ilegal. Căsuța în care locuia era sau a părinților lui sau a părinților nevestei — nu prea știam.

Oricît de slab era luminată camera, mi-am putut da seama, după multe semne, că stăpînii se pregătesc fie să-și împartă avutul între ei, fie să-l trimită undeva. Un cufăr mare era atît de ticsit că nici nu se mai închidea. Pe niște scaune adunate la un loc erau strînse cîteva scurte de oaie, proaspăt tăbăcite. Vreo zece căldări noi erau așezate într-un colț, una băgată într-alta, iar alături, împrăștiate pe jos, hamuri, dîrlogi. De sub divan se vedea un colț de ladă cu săpun de casă, împinsă acolo la repezeală. Pe patul lor erau trîntite în dezordine, claie peste grămadă, paltonașe de copii. Și, colac peste pupăză, un berbec își scoase deodată capul de sub pat și prinse să behăie.

— Ei, tovarășe Kulko, am întrebat eu pe gazdă, povestește-mi ce mai e pe aici, cum merge treaba, unde-s nemții, și în general tot ce știi...

— Aici, la Levki, începu Kulko cu o voce cam nesigură, nu-i lipsă de oameni. Sînt și cîțiva noi veniți și de-ai noștri, comuniști din raion. Ne pregătim cîte oleacă... Treaba

asta e cam nouă, în perioada de organizare, ca să zic așa. Ne gîndim să ținem o ședință de birou, lărgită.

Aici îl întrerupse nevasta:

— Ia nu mai trăncăni, Kuzma! Birou lărgit, ședințe! Ce, o să rămînem aici pe vecie, lipiți locului? Sîntem mai proști ca alții? Ce te holbezi așa la mine? Tu, Kuzma, să-mi spui limpede: ăsta ți-e prieten? Ultimele cuvinte mă priveau pe mine. Ei, ce taci?

Kulko clipea din ochi, fîstîcit.

— Prieten, prieten! i-am zis eu gazdei. Fii pe pace!

— Atunci, dacă-i ești prieten, putem vorbi pe șleau. Matale, nu știu cum să-ți zic mai nimerit, ești poate burlac, fără familie, iar omul meu are o droaie de plozi. De-o fi să-l spînzure, să rămînem barem noi cu o bucată de pîine. Dacă-i ești prieten, vîră-i în capul lui sec că nemții pot să pice chiar acum, cît stăm la palavre...

— Firește că lucrurile trebuie ascunse, am răspuns eu. De ce țineți pe afară toate astea? Văd aici și lucruri de-ale colhozului. E drept că nemții pot să vină...

— Așa-i, tovarășe Feodorov, parcă eu nu înțeleg? strigă Kulko, ridicînd mîinile la cer. Uite, abia le-am scos pe toate din beci! Și acum se simte de-a binelea că dedesubt e gol! și bătu cu piciorul în podea. Nemții nu-s proști nici ei. O să joace pe podea și o să zică: „Ia deschide aici, și repede!"

— Uite așa ne ciorovăim de mai bine de o săptămînă, lua-le-ar dracu'! se porni iar nevastă-sa. Ba le punem în beci, ba le scoatem afară... Să vezi ce vrea, afurisitul ăsta: hai, zice, să le ducem la capătul celălalt al satului, la taică-meu! Păi bine, mă, dac-o fi să te-nhațe nemții, mult o să văd eu de la socru-meu... O să și le țină tot pentru el... O să vadă el pe dracu' de la mine, taică-tău!

— Să știi că taică-meu e de o sută de ori mai cinstit ca tine!

În socotelile mele nu intra de loc să iau parte la scene de familie. M-am ridicat și mi-am pus șapca. Kulko începu și el să se îmbrace, dar nevastă-sa i se înfipse în mînecă:

— Nu te las nicăieri, nici să nu visezi! Nu-ți ajunge cît te-ai fîțîit pe la sovietul raional? Mai mergi și acum?

— Ia spune-mi, te rog, tovarășe Kulko, la cine să mă duc? Unde pot găsi pe aici oameni întregi la minte?

Kulko încercă să scape din mîinile nevestei sale şi mormăi ceva cu totul de neînţeles. Am ieşit trîntind cu năduf uşa în urma mea.

Afară mă izbi vîntul îngheţat.

„Straşnic am nimerit-o, mi-am zis eu. Lua-i-ar dracu' pe Kulko şi pe nevastă-sa. Ce mă fac acum? Să bat la cea dintîi casă ivită în cale? Sau să caut vreo căpiţă, după vechiul obicei..." O cotisem tocmai din drum spre grădinile de zarzavat ca să caut în dosul lor vreun stog de fîn, cînd uşa casei lui Kulko se deschise din nou şi stăpînul ieşi fugind, urmărit de bocete şi ameninţări.

— Ce muiere a naibii! exclamă el răsuflînd din greu. Hai cu mine, tovarăşe Orlov, că te duc eu la nişte oameni cumsecade. Că eu unul mi-s pierdut, pesemne! Vai, Olexi Feodorovici, de m-ai învăţa barem dumneata ce să fac!...

Şi cît am mers împreună, cale de mai bine de o jumătate de ceas, Kulko mi s-a plîns într-una de soartă şi mi-a spus că n-a fost niciodată fericit cu nevastă-sa.

— Stai puţin, Olexi Feodorovici, că ai să vezi şi dumneata ce soi e! Uite, o să-mi pomeneşti vorba: mîine o să dea fuga la primar şi o să-i spună că secretarul Obkomului e aici.

— Eşti nebun?

— Cum te văd şi mă vezi, Olexi Feodorovici, măcar că mi-e nevastă. De cincisprezece ani stau cu ea, muiere afurisită! De la asta te poţi aştepta la orice mîrşăvie.

— Atunci cum de-ai trăit cu ea?

— Păi n-am trăit; asta-i viaţă? Chin curat!

Luna apusese; mergeam prin beznă, vîntul îngheţat ne dobora.

— Ascultă-mă, Kulko, i-am vorbit în întuneric: De îndată ce mă duci la oamenii ceia... mă înţelegi ce-ţi spun?

— Da, tovarăşe Orlov.

— Atunci uite ce-i: mă duci pînă la casa aceea, te întorci numaidecît şi o faci pe nevasta dumitale să tacă.

— Atunci mai bine nu merg acasă, Olexi Feodorovici...

— Ba nu, ai să te duci! Te duci şi faci aşa cum îţi spun!

— Am înţeles, tovarăşe Orlov.

— Dînsa ştie unde ne-am dus?

— Ştie!

— Şi ştie pe toţi din organizaţia ilegală?

— Nu pe toţi, dar pe mulţi.

— Dar dumneata, îi ştii pe toţi?

— Nici eu nu-i ştiu chiar pe toţi.

— Ia spune-mi, dumneata ai înţeles ce te aşteaptă, rămînînd în spatele nemţilor?

— Cum de nu? Înţeleg şi acum. Pe nevastă-mea am evacuat-o chiar eu: singur am urcat-o în căruţă, cu copii cu tot. Dar ea a făcut vreo treizeci de kilometri şi apoi a luat-o primprejur, a făcut cale întoarsă... „Ptii!... zic eu, lua-te-ar boala; la ce te-ai întors? Pleacă unde vrei, că eu am treabă." Dar ea s-a înfipt locului, şi gata. Tocmai atunci au picat şi nemţii. Au înconjurat Levki şi frontul s-a mutat. Ce era să fac?

Glasul lui Kulko tremura: părea că iaca-iaca, e gata să plîngă de ciudă şi neputinţă. Dar nu-mi era milă de el.

— Te descurci bine pe aici? l-am întrebat. Arată-mi drumul pînă la casa aceea şi întoarce-te! Ţi-am dat un ordin: faci ce ştii, dar pe Marusenka dumitale s-o sileşti să tacă. N-o slăbi din ochi şi n-o lăsa singură o clipă, naiba s-o ia!

Kulko mai bodogăni cîteva minute, dar pe urmă se hotărî s-o ia înapoi. Am aşteptat pînă i s-a pierdut zgomotul paşilor şi am pornit şi eu cu totul în altă direcţie. Am luat-o drept peste cîmp, prin mirişte, am mers aşa vreo două ceasuri şi, spre dimineaţă, am ajuns în satul Sezki. Spre norocul meu, nu erau nemţi pe acolo.

* * *

Pe vremea cînd Obkomul ilegal se aduna în biroul meu din Cernigov, chibzuind asupra celor ce s-ar petrece cînd nemţii ar ocupa regiunea, în mintea noastră se contura schema unei organizaţii ideale. În fiecare sat — sau în orice caz în majoritatea satelor — celule ilegale, grupuri de rezistenţă. În toate raioanele, fără excepţie — detaşamente de partizani şi comitete raionale de partid. Un prim-secretar, al doilea secretar şi dublurile lor, în cazul cînd ceilalţi ar fi prinşi. Legături zilnice între detaşamente, comitete raionale şi celule. Obkomul va da instrucţiuni comitetelor raionale, acestea la rîndul lor le vor transmite organizaţiilor de bază; din cînd în cînd, se vor ţine şedinţe. Şi toate, bineînţeles, în cel mai strict secret.

Şi chiar mai tîrziu, după adunarea din Iablunovka şi harababura de la Piriatin, şi după zile îndelungate de peregri-

nări de unul singur, tot îmi mai închipuiam că ar fi de ajuns să intru în regiunea Cernigovului, în orice raion de acolo — și voi găsi îndată pe oameni la posturile lor, desfășurînd o activitate intensă.

De altfel am crezut că și nemții se vor organiza mai repede pe teritoriul ocupat. Nici prin gînd nu-mi trecea că o să pot umbla nestingherit ziua, în amiaza mare, pe drumuri; ce zic, drumuri — uliţele satelor! Credeam că o să trebuiască să mă deghizez la fiece două ceasuri, că o să mă urmărească detectivi, iar eu o să-i duc de nas cu tot felul de șiretlicuri complicate.

Organizarea prealabilă a bazelor de activitate pentru partizani, numirea secretarilor comitetelor raionale ilegale, stabilirea centrelor de rezistență, toate acestea au jucat un rol imens. Marea majoritate a oamenilor lăsați în ilegalitate se puseră pe lucru chiar din prima zi. Numai că felul muncii și împrejurările s-au dovedit a fi cu totul altele decît ni le închipuiam.

De pildă, nu prevăzusem faptul că unui activist din ilegalitate îi va trebui un timp oarecare pentru a se familiariza și a se orienta în noile împrejurări, că va fi nevoit să-și revizuiască părerea asupra oamenilor, chiar asupra celor mai apropiați și să-și schimbe raporturile cu dînșii.

De asemenea n-am ținut seama că ilegaliștii vor da pentru prima oară ochii cu nemții, că pentru prima dată vor trebui să se ascundă, pentru prima oară... dar nici nu-i chip să le înșiri pe toate cîte le vedeau și le aflau ilegaliștii pentru prima oară!...

Trebuie să mai spunem că toți comuniștii lăsați în ilegalitate ocupaseră, pe vremea Puterii Sovietice, posturi de conducere: unele mai importante, altele mai puțin; dar aproape toți erau oameni cunoscuți în raion; la tot pasul, copiii îi arătau cu degetul și nu numai copiii: colhoznicele se apropiau și ele foarte firesc de cîte unul din ei și-i spuneau de-a dreptul pe nume...

Iată de ce, în prima perioadă, ilegalistul căuta mai mult să se orienteze decît să lucreze; fiecare avea nevoie de un timp oarecare pînă să se obișnuiască — un interval mai lung sau mai scurt, după firea omului. Dacă omul rămînea în colectiv, era mai ușor. Dacă era singur, era mai greu. Unii pur și simplu căpătau mania persecuției.

Să lăsăm însă deoparte considerațiile de ordin general. Pățaniile mele vi le-am descris destul de amănunțit. Tre-

buie să mărturisesc că la un moment dat începusem să mă cam satur de ele.

M-am pus să-l caut pe tovarășul Priadko, prim-secretarul comitetului raional și pe Strașenko, fostul președinte al comitetului executiv raional, care ajunsese comandant al unui detașament de partizani.

În satul Sezki l-am găsit pe fostul șef al secției organizatorice a comitetului raional de partid, tovarășul Belovski. Nu vă mai descriu întîlnirea noastră. M-a primit destul de bine și mi-a povestit tot ce știa și el. Dar, din păcate, nu prea știa mare lucru: sosise acolo abia cu o zi înaintea mea. Nimerise în încercuire undeva lîngă Kiev și a venit pe jos în satul său, ca să-și vadă nevasta. N-avea însă de gînd să zăbovească acasă; se grăbea să ajungă cît mai repede pe front, ca și Simonenko.

Belovski încercase și el să-l găsească pe secretarul comitetului raional. Oamenii i-au spus că Priadko își evacuase familia, că-și părăsise locuința și că rătăcește dintr-un sat în altul laolaltă cu Strașenko, președintele comitetului executiv.

Cît despre partizani, pare-se că a fost un detașament prin raion, dar acum nu se mai aude nimic de el.

„Pare-se... poate că... undeva, cineva..."

Astfel de lămuriri nu mă satisfăceau de loc. I-am mulțumit gazdei și m-am dus la culcare în șura de fîn.

Eram obosit. Cu o noapte în urmă, umblasem mult, schimbasem focuri de armă cu „baptistul", discutasem cu Kulko; și nici în cursul zilei nu m-am odihnit. Ar fi trebuit să adorm buștean. Dar, fie că fînul nu mă apăra îndeajuns de frig, fie că eram nervos și supărat... Și într-adevăr, treabă-i asta? Am trecut prin patru raioane și n-am dat nicăieri de o mișcare ilegală organizată ca lumea.

„Dar ce înseamnă o mișcare ilegală organizată ca lumea?" m-am întrebat eu. La Cernigov, toate cifrurile, toate parolele, toate casele conspirative fuseseră stabilite de acord cu mine. N-am putut, bineînțeles, să-i memorez pe toți, dar pe secretarii organizațiilor raionale îi cunoșteam, iar înainte de a pătrunde în spatele nemților, îmi alcătuisem un itinerar după care trebuia să ajung la detașamentul regional al lui Popudrenko. Itinerariul acesta cuprindea și case conspirative și denumiri convenționale

pentru oameni (nu numele lor, ci niște denumiri cunoscute numai de mine).

A trebuit însă să-mi schimb întrucîtva itinerariul, iar însemnările și alte notițe, necesare pentru orientarea mea, le îngropasem o dată cu portharta, în fundul rîului Mnogo.

Dar acesta era un ghinion al meu personal, o întîmplare neprevăzută. Atunci cu ce drept cîrteam împotriva faptului că nu întîlnesc o organizație ilegală ca lumea? Dar Bodko, dar tovarășii din Ignatovka nu erau oare și ei membri ai organizației ilegale? Eram indignat de felul cum se purta Kulko, mă înfuria faptul că nu puteam afla nimic precis de la el. Dar desigur că și conducerea raională ilegală cunoștea „neplăcerile familiale" ale lui Kulko și de aceea nu-l ținea la curent cu acțiunile și planurile sale.

Așa gîndeam stînd în fîn, zgribulit de frig. Mult mai tîrziu am înțeles că „întîmplările neprevăzute", căderea unora din membri sau chiar a unor grupuri destul de importante nu înseamnă mare lucru dacă planul general a fost bine întocmit.

Planul general al Obkomului ilegal prevedea următoarele: atîtea organizații de bază în fiecare raion, atîtea case conspirative în cutare localități. Planul acesta general a fost realizat. Organizațiile raionale existau, de asemenea și casele conspirative, și ilegalistul nu se lovea, firește, de fiecare dată de cîte o dramă conjugală. Era însă bine de știut că o casă conspirativă nu este o gară de cale ferată cu bufet, apă fierbinte, ceasornic și alte lucruri care se găsesc prin stații.

Arta de a ocoli neplăcerile depindea numai și numai de experiența proprie a fiecărui ilegalist și partizan. Și experiența pe care am căpătat-o străbătînd distanța dintre front și detașamentul regional mi-a fost mai tîrziu de mare folos. Am învățat să umblu, să privesc și să ascult. Am învățat că arta ilegalistului constă tocmai în a înțelege miezul „întîmplărilor neprevăzute", și a le face și pe ele folositoare marelui plan de luptă împotriva dușmanului.

Faptul că-mi îngropasem portharta în fundul lutos al rîului Mnogo nu-mi putea încurca socotelile. Cunoșteam bine, dacă nu orice potecă, dar orice drum vicinal și fiecare cătun al regiunii Cernigovului nostru. Dacă aș fi avut adresele caselor conspirative, i-aș fi găsit mai degrabă pe oamenii noștri. Dar zăbava mi-a fost de folos. Am avut prilejul să cunosc îndeaproape viața poporului sub ocupa-

ţie, am văzut care-i starea de spirit a locuitorilor şi am învăţat cum să mă apropii de tot felul de oameni...

M-am mai răsucit mult timp pe o parte şi pe alta şi, în cele din urmă, aţipisem puţin, cînd deodată am auzit paşi şi voci. Am ciulit urechea. Mi-am dat repede seama că nu era ceva ce mă privea şi mi-am înfundat şapca peste urechi, ca să pot adormi din nou. Dar în zadar, îmi pierise somnul şi, fără să vreau, am surprins convorbirea a... doi îndrăgostiţi.

Lîngă magazia în care mă aflam, şerpuia o cărăruie destul de poetică. Luna, în noaptea aceea, se curăţase de nori şi doar vîntul şuiera într-una. Îndrăgostiţii, care după voce păreau de vîrsta Comsomolului, s-au tot plimbat la început pe lîngă adăpostul meu, iar apoi s-au aşezat foarte aproape de mine.

— Vai, ce nenorociţi sîntem, spunea fata. De nu era război, ne-am fi terminat căsuţa şi, după ce am fi primit banii pe zilele-muncă, ne-am fi mutat în ea...

— Îhî ! încuviinţă flăcăul. Aproape în tot timpul con vorbirii, s-a mărginit la astfel de replici scurte. Uneori o întrerupea pe fată cu cîte o sărutare, ceea ce de altfel n-o împiedica de loc să vorbească mai departe.

— Ia ascultă, Andrei, zise dînsa cu o voce deosebit de drăgăstoasă, cînd te întorci din război, ne ducem să ne înscriem la starea civilă ?

— Păi altfel cum ?

— Da' un radio cum are Karpenko, luăm şi noi ?

— Îhî !

— Da' o să mă laşi să învăţ la Institutul pedagogic ?

— La Dnepropetrovsk ?

— Nu, la Cernigov.

— Numai la Dnepropetrovsk. Acolo-i Institutul de metalurgie. Institute pedagogice găseşti în orice oraş. Eu o să învăţ la metalurgie şi tu la pedagogie.

— Ba nu, Andrei, hai la Cernigov !

Cei doi tineri păreau cu totul lipsiţi de simţul realităţii. Vorbeau despre viitoarele lor studii cu o siguranţă atît de firească, de parcă nici n-ar fi fost război sau ocupaţie. Se ciorovăiră destul de mult, dacă vor merge la Cernigov sau la Dnepropetrovsk. Se vedea că neînţelegerea dăinuie de mult. Părţile nu ajunseră la un acord şi fata schimbă subiectul. După o nouă sărutare, fata întrebă şi mai drăgăstos :

— Mă iubești, Andrei ?

— Sigur că da...

— Mă iei cu tine ?

— O să-ți trimit un avion.

— Ba nu, Andrei, lasă gluma ; trimite-mi un bilețel și o să vin singură la tine. Că doar sînt comsomolistă, Andrei. Tu spune-i ofițerului tău : am o fată tare vrednică : știe să tragă cu arma, să facă o ciorbă, să lege un rănit...

Convorbirea devenea din ce în ce mai interesantă pentru mine. Mă bătea gîndul să ies și să întreb fără ocol la ce detașament se pregătesc să meargă cei doi îndrăgostiți, unde se află detașamentul și să mă informez totodată de succesele lui. M-am gîndit puțin și mi-am dat seama că ori îi sperii, ori, dacă flăcăul e mai curajos, pot să capăt și vreo două palme... și curajos era, am văzut-o din faza a doua a convorbirii.

Fie că m-am mișcat eu, fie că un alt zgomot străin a ajuns la urechile îndrăgostiților, fata tresări deodată și se rugă de Andrei, cu îngrijorare în glas, să plece cît mai repede de acolo.

— Of, Andrei, mi-e inima neliniștită. Ce l-au mai împuns cu baionetele pe prietenul cela al tău. Ei călări și el pe jos. Cum se apropiau de vreo casă : „Caţă", îi ziceau și-l tot înțepau pe sub coaste...

— Nu mi-e prieten. Dacă aș fi avut un bici cum se cade, l-aș fi atins și eu.

— Păi, nemții l-au împușcat. Dacă ar fi fost de-al lor, nu l-ar fi ucis.

— Numai de furie că nu m-au găsit pe mine. Dacă m-ar fi dus la ofițerul lor, nu l-ar fi împușcat...

Iată cine era, așadar, îndrăgostitul meu ! Îmi venea să ies din ascunziș, numai ca să-i strîng mîna.

În ziua aceea, nevasta lui Belovski îmi povestise o întîmplare ce se petrecuse într-un sat vecin, în ajun, dimineața. Nu i-am dat prea multă atenție ; îmi ziceam că o povestește ca să bage în sperieți pe musafirul nepoftit și să scape mai degrabă de el : vezi adică ce periculos e pe la noi. Dar acum vedeam că n-o scornise de loc.

Am cules și din vorbele îndrăgostiților cîteva amănunte. Deși Andrei ocolea vădit acest subiect, fie din modestie, fie pentru a nu trezi amintiri neplăcute, totuși el și logodnica lui au pomenit cîte ceva din cele întîmplate.

Lucrurile se petrecuseră cam așa: în satul Olșanî un mic detașament de nemți prinsese doi ostași de-ai Armatei Roșii. Unul dintre ei era Andrei.

Nemților le plăcu în sat. S-au învîrtit pe acolo timp de cîteva zile, îmbuibîndu-se și bînd pe socoteala populației. Pe cei doi prizonieri îi puneau să facă cea mai murdară și mai dezgustătoare treabă de slugi. Cînd se îmbătau, îi maltratau și-și băteau joc de ei. Dar nu-i scăpau o clipă din ochi.

În ajun, dimineața, fruntașul i-a trimis pe cei doi prizonieri și pe un soldat neamț cu ei, „după lemne" în pod. Soldatul i-a dat lui Andrei un topor și i-a poruncit să spargă grinzile ce susțineau acoperișul. Andrei însă a găsit mai nimerit să-i dea una în cap neamțului cu toporul și să-i smulgă pistoletul, apoi îi strigă tovarășului său:

— Fugi!

Dar acesta îl apucă pe Andrei de mînă; prinse să țipe și să-i cheme pe nemți. Cu o lovitură puternică de picior, Andrei se liberă din strînsoarea „prietenului" său și sări prin ferestruica podului. Pînă să se dumirească nemții, pînă să pună șeile pe cai, Andrei a și fugit vreo jumătate de kilometru dincolo de sat. Acolo văzu pe o arie niște colhoznici ce treierau grîu. Lepădă mantaua și boneta, apucă îmblaciul și se puse pe lucru. Urmăritorii trecură pe lîngă arie, dar nu-l recunoscură; în grabă, uitaseră să-l ia cu dînșii și pe „prietenul" lui Andrei. Abia pe urmă și-au dat seama de greșeală. I-au legat „prietenului" mîinile la spate și, după cum povestise logodnica lui Andrei, l-au dus din casă în casă. Pe drum, îl înțepau într-una cu baionetele, îl băteau fără cruțare peste obraz și îl loveau cu picioarele în burtă. După ce au străbătut astfel trei sate, fără să-l găsească pe Andrei, nemții, turbați de furie, l-au împușcat pe „prieten" în mijlocul străzii.

Acum, Andrei se pregătea să plece la detașamentul din Icinia. „Uite un bun tovarăș de drum pentru mine", îmi fulgeră prin minte. Dar mare noroc am avut că n-am ieșit din fîn și n-am încercat să intru în vorbă cu el... Andrei ar fi tras fără îndoială în mine. În situația lui, nici nu putea face altfel. Era căutat, urmărit... Era însă surprinzător că, după toate prin cîte trecuse, mai putea vorbi de viitor, de învățătură și nu numai despre asta... Îndrăgostiții au mai ciripit așa multă vreme, împiedicîndu-mă să dorm; după toate mă chinuia și faptul că trebuia să stau nemișcat.

Șura era deschisă. Căutînd să se adăpostească de vînt, îndrăgostiții intrară în magazie. Convorbirea continuă pe cele mai felurite teme... Tinerii căutau să stabilească data cînd se va termina războiul și căzură de acord că, peste vreo două-trei luni, nemții vor fi alungați din Ucraina. Făceau aprecieri asupra producției din Ural; discutau data cînd englezii vor deschide cel de al doilea front. Stăteam întins și mă gîndeam la felul cum înfățișează scriitorii noștri o convorbire între doi îndrăgostiți: păsărele, lună, apus de soare. Și cînd colo, uite că dragostea nu se ferea nici de politică și nici de economie!

Tare mișcător și-au mai luat rămas bun! Tînărul a făgăduit — după multe stăruințe ale fetei — că, de îndată ce va ajunge la detașament, o să-i dea de veste ca să vină și ea acolo.

„Nu-l prea cred!" m-am gîndit eu sceptic. Dar m-am înșelat. Mai tîrziu, mi-a fost dat să văd în detașamentele de partizani multe perechi de îndrăgostiți. Mulți băieți și fete își puneau viața în joc, ca să fie împreună și să lupte împreună.

* * *

Dimineața, cineva bătu în ușa casei lui Belovski. Stăpînul se duse să deschidă. Din tindă se auzi o voce cunoscută și intră Kulko.

— Permiteți, zice, să raportez: am îndeplinit misiunea: nevastă-mea nu mai poate face nici un rău. Ce mai ordonați?

Apariția lui Kulko fu cu totul neașteptată pentru mine. Credeam că am scăpat de el. Mai credeam că și el era bucuros să scape de mine. Dar venise și cerea de lucru.

— Mi-am scos sufletul pînă să vă găsesc. V-am căutat prin trei sate. Socoteam că o să vă duceți așa cum ne-am înțeles, la...

— Stai puțin, tovarășe Kulko. Povestește mai întîi ce înseamnă că nevasta dumitale „nu mai poate face nici un rău"?

Kulko privi întîi cu coada ochiului spre Belovski, se întinse spre urechea mea, dar apoi, răzgîndindu-se, zise tare:

— N-are a face, Aleksei Feodorovici. Las' că spun pe urmă. E bine, sănătoasă. Dar tace și o să tot tacă într-una. De asta, garantez eu.

Am plecat de la Belovski împreună cu Kulko. Mă rugase să-l iau ca însoțitor. După părerea lui, Priadko și Strașenko erau la Peliuhovka, un sat situat la vreo doisprezece kilometri de Sezki. Pe drum, mi-a povestit că-i lăsase neveste-si toată averea : n-avea decît s-o dosească și s-o îngroape unde-o pofti. Apoi rugase pe vecinele ei — trei fete de nădejde și voinice — să n-o scape din ochi și să n-o lase să iasă din sat. La nevoie, s-o lege buștean.

— Acum nu se mai mișcă un pas de lîngă cîrpele ei, nu-i mai trebuie nimic, încheie dînsul cu amărăciune și mi-am dat seama că suferă.

Kulko îmi schiță destul de amănunțit situația din raion : în primele zile ale ocupației, un mic detașament de partizani se stabilise în pădurice de lîngă satul Buda. Cînd au aflat asta, nemții au trimis o companie sau un pluton de soldați cu cîini și automate. Atunci partizanii se hotărîră să schimbe tactica. Secretarul comitetului raional dădu ordin ca oamenii să se împrăștie pe la casele lor, să ia înfățișare de locuitori pașnici, să-și ascundă armele și pe urmă, cînd va fi nevoie, să alcătuiască grupuri care să dea lovituri, făcînd și acțiuni de diversiune.

Cînd am ajuns la casa pădurarului din Kamenka, Kulko plecă la Peliuhovka, în căutarea secretarului comitetului raional. L-am așteptat la marginea pădurii. Se întoarse repede. La casa conspirativă i se spusese că băieții — adică Priadko și Strașenko — fuseseră acolo cu o zi mai înainte, dar că nu se știe unde s-or fi aflînd.

Am intrat la pădurar. Îi văzuse și el, în ajun, pe Priadko și pe Strașenko. Ne-a sfătuit să mergem la Buda. Poate că să-i găsim acolo. Dar nici la Buda n-am dat de conducătorii mișcării ilegale din raionul Malo-Deviți. Parcă era un făcut : oriunde mergeam, ni se spunea : „Au fost cu puțin înaintea dumneavoastră, dar n-au spus încotro o iau". Mi s-a părut că oamenii îi ascund de noi. Pesemne că așa și era. Se prea poate că unii își închipuiau că sîntem agenți ai nemților, trimiși în căutarea ilegaliștilor și partizanilor. Așa am umblat cu Kulko patru zile în șir, pînă cînd am dat, în cătunul Jlobi, de o veche cunoștință a mea : Vasea Zubko.

Întîlnirea aceasta m-a bucurat nespus de mult. În sfîrșit, un om pe care-l cunoșteam bine și în care aveam deplină încredere.

Vasili Eliseevici Zubko fusese secretar al comitetului raional al Comsomolului din Malo-Deviţki, apoi ajutor de secretar al comitetului raional de partid. A fost trimis la studii şi repartizat apoi la N.K.V.D.

Nici Vasea Zubko nu cunoştea mai bine ca mine situaţia reală a raionului. Lucrase pînă atunci pe undeva în apropiere de Kiev, într-o unitate specială formată din lucrătorii N.K.V.D.-ului. Unitatea fusese distrusă de nemţi : doar grupuri mici scăpaseră din încercuire.

După multe încercări şi peripeţii, Vasea rămăsese singur.

— Mi s-a spus că în regiunea Cernigovului ai noştri lucrează din plin ; de aceea am şi venit aici.

Am vorbit despre cunoscuţii noştri şi ne-am împărtăşit impresiile şi observaţiile. Zubko rătăcise mult, ca şi mine, de unul singur, prin locurile ocupate de nemţi. Şi, lucrul cel mai de seamă, nu se gîndea atît la el, cît la popor — la posibilitatea de a organiza o mişcare populară de rezistenţă. Judeca întocmai ca un luptător în ilegalitate. Am simţit că este un adevărat tovarăş de luptă.

Eram acum trei care căutam comitetul raional din Malo-Deviţki. Ca să nu pierdem prea mult timp, ne-am despărţit : Kulko o luă spre Malo-Deviţki, iar Zubko şi cu mine ne-am îndreptat spre un sat mare, Petrovka, unde se afla un cumătru al lui Vasea.

CAPITOLUL III

Obkomul în acțiune

Cumătrul lui Vasea Zubko, pe nume Semion Goloborodko, era un om de vreo patruzeci și cinci de ani, cu o oarecare cultură. Odinioară fusese directorul sovhozului, iar în anii din urmă lucrase ca simplu colhoznic ; totuși, trăia mai larg ca un țăran obișnuit. Nu eram dumerit de ce rămăsese în spatele nemților. Nici Vasea Zubko nu știa.

Acest fost director de sovhoz fusese pesemne cîndva membru de partid, apoi exclus. Mai tîrziu, am aflat că într-adevăr așa era !

— Cu toate că mi-e rudă, ar fi mai bine să nu spui cine ești — mă preveni Zubko.

Mi-am înfundat bine șapca pînă peste ochi și, în timp ce Vasea schimba cu gazda salutări călduroase, am rămas pe bancă, cu înfățișarea unui om frînt de oboseală.

Curînd după aceea, gospodina aduse ceva de mîncare. Vasea și cu mine am mîncat niște supă de fasole. Între timp, Vasea povestea o istorie foarte bine adusă din condei ; mărturisesc că o ticluise minunat.

Eu unul eram cu ochii țintă la gazdele noastre și, după felul cum se purtau, simțeam că ne ascund ceva, că sînt neliniștiți : prea des schimbau priviri între ei...

Profitînd de o clipă potrivită, i-am șoptit lui Vasea :

— Mă duc puțin afară să fumez o țigară, iar tu întreabă-i fără ocol : dacă ne-au pregătit o cursă, e mai bine să folosim cît mai repede armele noastre.

După un minut, Vasea mă chemă înăuntru și Goloborodko ne duse, cu un aer misterios, la o ușiță. Apoi bătu într-un anumit fel, ușa se deschise și am văzut în fața noastră un vlăjgan cu barba neagră, în manta ostășească,

cu puşca pe umăr şi încă unul cu barbă roşcată şi ţepoasă, care ţinea un pistol în mînă.

Am cercetat încăperea dintr-o privire. Era o cămară spaţioasă, dar plină cu tot felul de calabalîc. Pe o ladă, ardea un opaiţ, iar într-un colţ strălucea o luminiţă verde.

Deodată, omul cu pistolul se repezi la mine, strigînd:

— Feodorov, Aleksei Feodorovici!

M-a cuprins în braţe şi m-a sărutat apăsat, bărbăteşte, de trei ori.

— Stai un pic, cine eşti? Lasă-mă barem să te văd!

L-am examinat îndelung, la lumina slabă a opaiţului, pe vlăjganul roşcat şi numai anevoie am recunoscut în el pe vechiul meu prieten, Pavel Logvinovici Plevako. Odinioară, îl întîlneam în raionul Ostior, unde Pavel Logvinovici îndeplinea funcţia de împuternicit al Comitetului de colectări.

Cel cu barba neagră era un membru al comitetului raional din Cernăuţi, pe nume Pavel Vasilievici Dneprovski. Cu el n-am avut prilejul să mă întîlnesc, dar auzisem vorbindu-se de el; un prieten îmi spusese că este un om de ispravă.

— Atunci e în regulă! Astea au fost primele vorbe rostite de Dneprovski. M-am sărutat şi cu dînsul, apoi Dneprovski a adăugat tot atît de liniştit, cu vocea lui de bas: Straşnic! şi bombăni înainte, fără să-şi schimbe glasul. Nu-i vorbă, e bine că-l văd pe secretarul Obkomului. Dar secretarul ştie oare ce se petrece prin raioanele sale? Că ar fi tocmai momentul să ne punem pe treabă, pînă n-apucă nemţii să se aşeze cu gestapoul lor, cu gauleiterii şi burgmiştrii lor. Acu-i momentul!

Dar eu nu prea-l ascultam. Mă atrăgea luminiţa verzuie şi trosnetul sec ce venea din colţul cămării. Fără îndoială că era un aparat de radio. M-am repezit şi am pus mîna pe butoane.

— Ia să vedem, tovarăşi, unde-i Moscova? Hai să căutăm Moscova.

M-am înfipt pur şi simplu în aparat, ascultînd cu nesaţ descărcările şi hîrîielile lui. Abia mă ţineam să nu dau cu pumnul în el de nerăbdare şi, fără să-mi pese, îi înghionteam în coaste pe Plevako şi Dneprovski.

— Hai odată!

Şi în sfîrşit vorbele magice:

— Vorbeşte Moscova!

— Zi-i mai departe! dar crainicul înșiră calm și cu o claritate desăvîrșită posturile de radio, spuse pe ce lungimi de undă se transmitea și, cînd nădușisem de-a binelea de atîta așteptare, anunță :

— Transmitem un concert de muzică ușoară...

— Lasă-l baltă! Caută pe altă lungime. Înțelegeți-mă, tovarăși, e a treia săptămînă de cînd nu știu nimic. Curat, parc-aș fi un orb-surdo-mut! Nici un comunicat, nici un articol despre cele ce se petrec pe lumea asta...

Dar în suflet îmi creștea o bucurie nespusă : „Vorbește Moscova!"

— Nu s-ar putea cumva, m-am rugat eu cu sfială, să prindem Leningradul?

Dneprovski zîmbi.

— Te înțeleg, prietene! Tot așa mă frămîntam și eu, pînă ce am aflat cîte ceva. Dar fii pe pace. Leningradul rămîne al nostru ; iată și comunicatul de astăzi...

Dar voiam să aud neapărat cu urechile mele. Chiar și la cinema cînd se apuca unul să-mi povestească filmul înainte, îl rugam să tacă. În sfîrșit pusesem mîna pe un aparat de radio, și cînd colo... să stau să ascult un rezumat al comunicatului!

Concertul era în toi. M-am liniștit la gîndul că muzica tot din Moscova venea și dacă Moscova transmite marșuri și cîntece înseamnă că sîntem siguri de noi.

Dar Dneprovski nu mai contenea cu bombănitul său plicticos, care se amesteca cu sunetele vesele ale muzicii din Moscova :

— Mult se mai tărăgănează la noi... Cîțiva inși lucrează, iar alții cu sutele tărăgănează ; cînd te gîndești că pe aici sînt codri și am putea pune pe picior de luptă o armată de partizani și nu le-am lăsa nemților nici un pod...

— Păi dumneata habar n-ai de nimic. Vino cu mine în regiunea Kriukovka — am spus eu — acolo se află Popudrenko cu detașamentul lui regional și sînt sigur...

Goloborodko, care intrase și el în cămară, mă întrerupse :

— Tovarășe Feodorov, avem informații că Popudrenko și-a lăsat detașamentul și a șters-o...

— Popudrenko... să fugă? Ce, nu ți-e bine? De unde vă vin „informațiile" astea? Garantez de Popudrenko ca și de mine.

Zubko, care tăcuse pînă atunci, spuse încet :

— Am auzit şi eu acest zvon, Aleksei Feodorovici. Oamenii spun că detaşamentul regional s-ar fi destrămat. Se vorbeşte că Popudrenko...

— Nu cred ! Nu cred nimic ! Nu s-a zvonit şi de mine că m-am făcut primar ?!

— Staţi puţin, Aleksei Feodorovici, mă opri Plevako. Ascultaţi ştirile Biroului Sovietic de Informaţii.

Toată lumea îşi aminteşte ce zile grele erau pe atunci. Armatele noastre duceau lupte grele de apărare pe căile de acces mai depărtate sau mai apropiate de Moscova. Citez comunicatul Biroului Sovietic de Informaţii pe care l-am ascultat în acea zi :

„COMUNICATUL DIN SEARA DE 13 OCTOMBRIE

În cursul zilei de 13 octombrie, armatele noastre au dat lupte cu duşmanul pe tot frontul şi mai cu seamă pe direcţia Viazma şi Briansk. După lupte înverşunate de cîteva zile, în cursul cărora duşmanul a suferit mari pierderi de oameni şi armament, trupele noastre au părăsit oraşul Viazma.

În cursul zilei de 11 octombrie au fost doborîte 122 avioane germane, dintre care 16 în lupte aeriene şi 106 pe aerodromurile inamicului. Pierderile noastre se ridică la 27 avioane.

În cursul zilei de 13 octombrie, au fost doborîte deasupra Moscovei 7 avioane germane.

În tot cursul zilei, într-un şir întreg de sectoare ale frontului apusean, duşmanul a încercat să desfăşoare ofensiva împotriva trupelor noastre, utilizînd numeroase unităţi motomecanizate şi de aviaţie, fără să ţină seama de pierderile sale uriaşe. Atacurile nemţilor asupra poziţiilor noastre au întîmpinat apriga rezistenţă a unităţilor Armatei Roşii.

Aviaţia noastră l-a bombardat puternic pe inamic în tot cursul zilei. Dînd neîntrerupte atacuri aeriene, avioanele noastre au sprijinit activ operaţiile unităţilor terestre şi au bombardat cu succes rezervele inamice trimise spre front, precum şi coloanele motorizate cu muniţie.

Fiecare fîşie de pămînt îi costă pe fascişti mormane de cadavre şi o mare cantitate de armament. Numai în

cursul zilei de 13 octombrie, nemții au pierdut pe unul din sectoarele frontului mai bine de 6000 soldați și ofițeri morți și răniți, 64 tancuri, 190 camioane cu infanterie și muniție, 23 tunuri și cîteva zeci de mitraliere.

În regiunea de sud-vest a frontului, nemții aruncă mereu în luptă forțe noi, folosind armatele italiene, romîne și ungare pe care le împing mai cu seamă acolo unde se așteaptă la pierderi mari. Rezistînd atacurilor inamice, unitățile noastre întîrzie înaintarea dușmanului provocîndu-i pierderi însemnate. Pe unul din sectoarele acestei direcții, unitatea de aviație a căpitanului Melihov a nimicit, în curs de trei zile, 2500 soldați și ofițeri, 6 tancuri, 7 mașini blindate, 9 tunuri, 122 cuiburi de mitralieră, 120 camioane cu trupe și 20 chesoane cu muniție. În luptele aeriene din acest sector, au fost doborîte 7 avioane germane, iar alte 21 avioane au fost distruse pe sol.

În împrejurimile orașului Dnepropetrovsk, partizanii luptă neîncetat împotriva cotropitorilor fasciști. Aici operează puternice detașamente mobile de partizani. Detașamentul condus de tov. M. urmărește și distruge fără răgaz mici unități ale dușmanului. Dăm mai jos o scurtă dare de seamă asupra activității detașamentului din cursul ultimelor trei zile: vigilenții cercetași ai detașamentului au raportat că în apropiere de satul L. urmează să treacă un grup de soldați nemți cu un efectiv de două plutoane. Șeful cercetașilor i-a dus pe partizani pe drumul cel mai scurt în întîmpinarea fasciștilor. Partizanii s-au ascuns și s-au pregătit de luptă. I-au lăsat pe nemți să se apropie la o distanță de 15—20 metri și au aruncat grenade asupra lor. Doar foarte puțini au putut să fugă. A doua zi, cercetașii au tăiat în 30 locuri linia telefonică, abia în ajun reparată de nemți. La întoarcerea spre tabără, partizanii au capturat și ucis un agent de legătură, un motociclist și un funcționar german.

Un grup mic de partizani, în frunte cu tov. C., a pătruns în Dnepropetrovsk. La adăpostul întunericului, s-au apropiat de clădirea căminului institutului metalurgic, unde era instalată o unitate militară germană și au aruncat prin geamuri cîteva legături de grenade. Au fost zeci de morți și răniți printre soldații fasciști".

În timp ce ascultam radio, a mai intrat un om în cămară, și s-a oprit lîngă ușă. Nu i-am putut prinde dintr-o dată trăsăturile feței, atît eram de absorbit de știrile transmise, și

nici lumina nu era prea bună. Dneprovski se sculă și schimbă cîteva vorbe în șoaptă cu noul venit; îl cunoștea pesemne mai demult.

Transmiterea ultimelor știri se terminase.

Noul tovarăș se apropie de mine și-mi strînse călduros mîna. Era slab, adus din spate, cărunt. Chiar de la început mi-a vorbit cu încredere și cu un fel de grabă înflăcărată. Fie că i s-a spus cine sînt, fie că el însuși mă recunoscuse, îmi spunea pe nume și mă tutuia:

— Foarte bine că ai sosit! Ai fi aflat că comuniștii noștri au început să-și cam piardă capul. Unii își închipuie că a fi conspirativ înseamnă să te ascunzi cît mai bine. Acum însă, da, cred că treaba o să meargă. Oamenii o să capete încredere în ei înșiși... Uite, secretarul nu se teme, se arată pretutindeni, îndrumă...

Mi s-a recomandat scurt:

— Ciujba.

După ce s-a prezentat, continuă:

— Pe Priadko și Strașenko i-am găsit. Mîine o să fie aici... Și acum, hai acasă, adică la mine, mă invită el. Pe Goloborodko însă nu-l chemă.

Se vede că nu avea prea mare încredere în el.

În drum spre casă, Ciujba a repetat de mai multe ori cu înflăcărare:

— Ehei, prieteni, acum o să meargă treaba, o să meargă fără doar și poate. Eu atîta vă spun: de vreme ce conducătorul e la locul său, toate vor fi în regulă.

Mă simțeam puțin stingherit ascultîndu-l. Dar entuziasmul lui avea un ușor aer de provocare: parcă mă zădăra; privirea sa cam șireată părea că spune: „Să te vedem la treabă".

Ciujba o trezi din somn pe bătrîna lui; o puse să aprindă focul și să ne facă niște colțunași. Apoi toată seara a ascultat tăcut convorbirea mea cu Dneprovski și Plevako.

Înainte de a pleca de la Goloborodko, am stabilit că Priadko și Strașenko vor veni a doua zi la ora 11 la Ciujba ca să ne dea raportul.

Toată seara am rămas sub puternica impresie a știrilor Biroului Sovietic de Informații. Le spuneam că-i invidiez pe partizanii din Dnepropetrovsk.

— Și unde mai pui că le vine mai greu decît nouă. În preajma orașului nu se găsesc păduri mari. Și cîtă îndrăzneală în atacul asupra căminului! Trebuie să ne punem

și noi pe lucru, fără întîrziere! Să organizăm neapărat în fiecare raion un detașament de partizani. Iar zvonurile despre fuga lui Popudrenko sînt desigur răspîndite sau de elemente dușmănoase sau de cei ce vor să-și justifice inactivitatea! Așa le vorbeam eu, dar simțeam totuși o strîngere de inimă.

Gazdele mi-au pregătit pentru dormit un culcuș uscat, în fîn moale; mi-au dat o pătură și rufe. M-am spălat, m-am primenit... Dar, cu toate astea, mă răsuceam de pe o parte pe alta, fără să pot adormi. Știrile transmise prin radio mă tulburaseră adînc. Mi-am închipuit cît se poate de limpede uriașele proporții ale luptei pe care o ducea Armata Roșie. Și din nou mi-am dat seama ce mare primejdie amenință statul nostru socialist. În sufletul meu se născu o îndoială: n-am rămas cumva în afara războiului? E nesuferit să te simți de prisos! Dacă aș fi fost de cealaltă parte a frontului, în partea sovietică, deveneam negreșit ofițer în Armata Roșie și oricum n-aș fi mîncat degeaba pîinea poporului. Pe cînd aici... „Să fi fost oare cu putință toate astea?" Gîndurile mele se întorceau din nou la detașamentul regional. Dar nu puteam admite cu nici un chip că Nikolai Nikitici Popudrenko ar fi desființat detașamentul sau ar fi adoptat tactica celor din raionul Malo-Devițki. Îl cunoșteam ca pe un luptător plin de curaj. Citea cu pasiune cărți despre partizanii din războiul civil și-i părea rău că s-a născut prea tîrziu și că n-a avut și el parte să lupte; acasă, îl porecliseră cu mult înainte de agresiunea Germaniei „partizanul".

Mi-am amintit cu cîtă îndrăzneală conducea mașina!

Într-o zi, pe cînd conducea un „GAZ" de-a lungul liniei ferate, observă că o scînteie de locomotivă aprinsese niște pleavă în cîmp. Focul se întindea cu repeziciune. Pe locomotivă, se găsește întotdeauna apă și o pompă. Popudrenko o coti de pe șosea și o luă de-a dreptul prin iarbă, prin hîrtoape, ca să ajungă locomotiva. A urmărit-o vreo cincisprezece minute. A ajuns-o, a întors-o și l-a pus pe mecanic să stingă focul... Dar, bineînțeles că și-a rupt arcurile de la mașină și s-a ales și cu un cucui în frunte.

Un om impulsiv, înflăcărat, curajos: dar poate că tot curajul său era numai de ochii lumii? Nu, nu-i așa. În ajunul despărțirii, am stat mult de vorbă împreună. Frontul era la doi pași. Toți cei nehotărîți, lăudăroși s-au fricoși își dăduseră într-un fel sau altul arama pe față. Popudrenko avea comportarea sa simplă dintotdeauna și ținea cu orice

preț să lupte. Mă gîndeam la tot ce știam despre Popudrenko, la cele mai mici amănunte ale caracterului său, ale purtării lui, ca să pot găsi, cum s-ar zice, călcîiul lui Achile. Mi-am amintit și de dragostea lui duioasă față de familia sa; noi, prietenii, adesea făceam haz pe socoteala lui din pricina asta. Să-l fi răzbit dorul de nevastă și copii?... Nu, nu se poate. Mi-am amintit de următoarea întîmplare: într-o zi, pe la începutul războiului, Nikolai Nikitici a intrat în biroul meu mohorît, aproape furios. L-am întrebat care e pricina? Și am aflat că acasă, nevastă-sa, sărbătorindu-și onomastica, făcuse următoarea urare: „Să nu ne despărțim tot timpul războiului de tăticul nostru". „Tăticul" s-a înfuriat: „Poți tu să admiți ca eu, comunist și om perfect sănătos, să nu mă duc în război?..." și a plecat numaidecît. Îl vedeam că era tare amărît: „Se poate să aud asemenea lucruri în familia mea?"

Iar la ultima noastră întîlnire, Popudrenko mi-a vorbit cu multă înflăcărare de lărgirea tot mai mare a rețelei de detașamente și de felul cum trenurile germane cu trupe vor deraia unul după altul...

Am pus capăt gîndurilor ce m-au frămîntat în acea noapte, hotărîndu-mă să alung toate îndoielile și presupunerile și să mă apuc de lucru, de o muncă efectivă. Am formulat propunerile ce le voi face a doua zi, întrebările ce le voi pune conducătorilor raionului și mi-am schițat în minte proiectul de hotărîre a Obkomului. Nu avea importanță că eram singurul reprezentant al Obkomului. Comitetele raionale aveau însă nevoie de o îndrumare și trebuia să li se arate că ele vor rămîne și mai departe unite și că își vor păstra legăturile.

A doua zi, a avut loc în casa bătrînului Ciujba o ședință care putea să fie tot atît de bine a Obkomului ilegal din Cernigov, a comitetului raional din Malo-Devițki sau pur și simplu a unui grup de comuniști. Bătrînul și nevastă-sa au astupat cît mai bine geamurile și au ieșit afară: el în prag, iar dînsa în grădina de zarzavat, ca să ne păzească. Priadko, prim-secretarul comitetului raional, ne-a vorbit despre munca depusă în cursul unei luni de ocupație.

Din nefericire am văzut că bătrînul Ciujba avusese dreptate: era limpede că conducătorii raionului își pierduseră capul. De aceea conspirativitatea devenise aproape preocuparea lor principală. Tot din aceeași pricină și oamenii detașamentului de partizani au fost trimiși pe la casele lor.

Rezervele bazei de aprovizionare au fost şi ele distribuite, sub motiv că ar putea cădea în mîinile duşmanului. „Alimentele, îmbrăcămintea şi armele vor fi mai bine păstrate la oamenii noştri, decît în pădure" — spuse Priadko. Comandantul detaşamentului, Straşenko, îl susţinea judecînd cam aşa :

— Oamenii or să aştepte pe la casele lor, ca orice ţăran, iar la un moment dat, cînd vom da semnalul, se vor aduna cu toţii într-un punct stabilit şi astfel vom putea executa o operaţie : vom distruge, de pildă, o garnizoană nemţească, vom arunca în aer un depozit, sau vom nimici un tren regimentar şi pe urmă, înapoi acasă. Să poftească nemţii să ne descopere !

Dar cînd i-am întrebat pe Priadko şi Straşenko cîţi membri de partid sînt în raion şi cîţi ostaşi în detaşament — n-au putut să ne răspundă. Şi ce era mai grav — faptul acesta nu-i supăra : „Dacă nu se ştie unde şi cîţi sînt, e că s-au ascuns bine".

Priadko habar n-avea nici măcar unde se afla cel de-al doilea secretar al său. Şi, fiindcă veni vorba, acest al doilea secretar, anume Boiko, a înţeles într-un mod cu totul ciudat ordinul de a se ascunde...

A izbutit să se ascundă atît de bine, încît timp de doi ani şi jumătate, cît a ţinut ocupaţia nemţească, n-a fost zărit de nimeni şi niciodată. Abia cînd a venit Armata Roşie a răsărit şi el din ilegalitate. Şi atunci s-a aflat că omul îşi săpase în dosul grădinii de zarzavat un cavou adînc, pe care-l unise cu casa lui printr-o galerie subterană. În acest cavou îşi dusese traiul în timp ce ceilalţi luptau. Cînd a ieşit în cele din urmă la suprafaţă, în anul 1943, în a cincea zi de viaţă liberă... a murit. Din păcate, lucrul acesta nu-i o născocire, ci o tristă realitate.

Pe atunci însă, în casa lui Ciujba nu cunoşteam încă pilde atît de grăitoare. Dar Priadko şi Straşenko au fost bine săpuniţi pentru „conspirativitatea" lor exagerată.

Zubko spunea, plin de indignare :

— Unde credeţi că ne aflăm : în Patria noastră ori pe meleaguri străine ? De ce să ne ascundem de popor şi chiar unii de alţii ? Cît timp sîntem uniţi, cît timp sîntem în colectiv, constituim o forţă. În jurul nostru, al comuniştilor rămaşi cu bună ştiinţă în spatele duşmanului, se vor aduna toţi cei capabili să lupte. Dacă o să ne ţinem răzleţi, nemţii or să ne prindă şi or să ne cureţe.

Eram cu totul de acord cu Vasea Zubko, dar mă exprimam şi mai pe şleau. La sfîrşitul şedinţei, ne-am cam înflăcărat. Stăpîna casei ne-a povestit mai tîrziu că vecina o întrebase: „S-a îmbătat careva la voi în casă?"

Priadko, tăcut şi blînd din fire, era foarte amărît şi nu scotea o vorbă. Unul dintre cei prezenţi spuse că tactica adoptată la Malo-Devitki echivalează cu o autodizolvare a organizaţiei, că aduce a trădare. Straşenko, mai violent şi mai guraliv decît prietenul său, se indignă:

— Oare n-am dovedit devotamentul nostru faţă de partid cînd am rămas de bună voie să lucrăm în spatele inamicului? Susţin că şi tactica aceasta are... dreptul la viaţă. Cu cît vom risca mai puţin, cu atît rezultatele vor fi mai bune.

Priadko îl opri:

— Tovarăşe Straşenko, să recunoaştem că ne-am pierdut capul!

Am hotărît să convocăm, într-una din zilele următoare, activul de partid şi de Comsomol ca să pregătim adunarea generală a tuturor comuniştilor din raion.

* * *

Am aflat că la Malo-Devitki, reşedinţa raionului, venise un ofiţer german pentru a organiza administraţia locală. Bineînţeles că în acelaşi timp ne-au sosit ştiri despre arestările care se făceau acolo. Instalarea autorităţilor germane era întotdeauna urmată de arestări, execuţii, confiscări, jafuri şi acte de silnicie. Trebuia să ne grăbim şi să profităm de faptul că nemţii nu aveau oameni de-ai lor în fiecare sat, aşa că sistemul lor de spionaj şi denunţuri nu era încă bine pus la punct.

Dneprovski, Plevako şi Zubko mi s-au alăturat şi au hotărît să mă însoţească în raionul Koriukovka, la Popudrenko. Deocamdată formară „grupul Obkomului". Nu găsesc o denumire mai potrivită. Dneprovski şi Plevako nu făceau parte din organizaţia Cernigovului. Pe atunci însă nu ştiam nici unde se află ceilalţi membri ai Obkomului ilegal. Iar mie îmi trebuia ajutoare tocmai pentru munca din regiune şi, în primul rînd, pentru a culege informaţii despre cele ce se petreceau în raioane.

Mai tîrziu, am aflat că mulţi comunişti se strecurau în raionul Koriukovka unde se afla detaşamentul regional.

Directiva dată de Nikita Sergheevici Hruşciov, de a organiza în afara detaşamentelor raionale şi un detaşament regional, a avut un foarte bun rezultat organizatoric. Unele detaşamente raionale se destrămau din diferite pricini, iar oamenii cei mai destoinici şi mai devotaţi mişcării partizanilor plecau în căutarea detaşamentului regional. Aflînd că în fruntea detaşamentului se găseau conducătorii regiunii, ei căutau să li se alăture.

Eu unul socoteam de datoria mea nu numai să ajung la acest detaşament, dar şi să grupez forţele din regiune. În practică, lucrul se prezenta cam aşa: în loc s-o iau direct spre raionul Koriukovka, făceam ocoluri şi căutam să cercetez cît mai multe raioane. Mulţi dintre tovarăşii care plecaseră o dată cu mine din Piriatin, ajunseseră de mult la locul de destinaţie, pe cînd eu tot mai colindam. Îmi găsisem şi însoţitori, tovarăşi de muncă.

Le-am spus:

— Singuri o să ajungeţi, fără îndoială, mai repede. Dar dacă vreţi să mă ajutaţi, rămîneţi cu mine: o să alcătuim un fel de obkom mobil.

Tovarăşii au consimţit.

Mi-ar fi cu neputinţă să povestesc totul şi de altfel ar fi şi plictisitor pentru cititor. Dar şi în ilegalitate nu poţi evita o muncă plicticoasă şi monotonă de fiece zi. Voiam să aflăm cît se poate mai amănunţit ce se petrece în raioane, ce fel de oameni rămăseseră pe loc şi cu ce se ocupă comuniştii şi comsomoliştii.

În fiecare sat găseam cîteva ajutoare, de cele mai multe ori din rîndurile tineretului, care se împrăştiau în satele dimprejur, aducîndu-ne la întoarcere informaţii folositoare. Era ca un fel de serviciu de recunoaştere prin ştafete.

După ce ne-am învîrtit cîtva timp prin raionul Losinovka, ne-am înapoiat la Petrovka, la Ciujba. Între timp fusese şi el pe undeva, şi ne făcuse rost de cinci grenade şi de un browning: de la el am plecat în cătunul Jovtnevo, la adunarea activului raionului Malo-Deviţki.

„Expediţiile" noastre de recunoaştere prin raioane ne-au fost de mare folos. Ne-am putut face o idee destul de limpede despre lipsurile din munca organizaţiilor ilegale, despre oamenii pe care-i aveam pe acolo şi despre starea de spirit a populaţiei.

Astfel ne-am lămurit de unde trebuie s-o începem şi cum să desfăşurăm activitatea organizaţiei ilegale pentru a rămîne

în strînsă legătură cu poporul, pentru ca el să simtă că partidul continuă să existe, că-l va apăra şi-l va chema la luptă. Aceasta era ideea care străbătea ca un fir roşu primele documente de partid emise de Obkom: „Directiva pentru secretarii comitetelor raionale şi orăşeneşti de partid" şi „Apelul către oamenii muncii din regiunea Cernigov". Acest apel a fost difuzat de trimişii noştri în treizeci şi şase de raioane.

La Jovtnevo am fost găzduiţi de către o colhoznică fără de partid, femeie în vîrstă, anume Evdokia Feodorovna Plevako, care purta acelaşi nume cu tovarăşul nostru. Gazdă primitoare, ea ne-a pus la dispoziţie casa şi a împărţit cu noi, fără plată, puţinele ei provizii. I-am oferit bani, dar femeia a refuzat categoric şi se vedea bine că propunerea noastră o jignise.

Într-o zi am luat o lopată şi m-am dus în grădină s-o ajut. Femeia n-a primit.

— Ajutaţi mai bine Puterea Sovietică şi Armata Roşie. Şi cînd o veni ziua victoriei, o să vă tai un viţel şi o să prăznuim laolaltă.

Îmi aduc bine aminte cum m-au tulburat atunci vorbele ei. Le-a rostit liniştit, cu voce neschimbată. Am simţit în ele o mare forţă sufletească, o încredere nestrămutată că victoria va veni, precum şi dorinţa de a face totul pentru a grăbi sosirea acestei zile şi de a-i ajuta pe cei ce se ridicaseră la luptă împotriva duşmanului blestemat.

Noi, membrii Obkomului, mai făceam şi altă muncă decît aceea de a da instrucţiuni şi a redacta manifeste. Tot noi trebuia să şi multiplicăm aceste manifeste. Dar cu ce, cînd n-aveam hîrtie? Şi nu era de loc simplu s-o căpătăm. Din fericire, învăţătorul Ivanenko ne-a salvat. A umblat pe la elevii săi de-a adunat şi ne-a adus vreo douăzeci de caiete, iar un alt om de treabă ne-a făcut rost de cîteva foi de indigo.

Treaba de copist era grea. Deşi am un scris păcătos, trebuia să scriu nu numai citeţ, ci şi economicos — că doar fiece foaie de hîrtie era scumpă ca aurul.

Curînd, grupul nostru al Obkomului s-a întregit cu alţi membri: comsomolista Nadia Beliavskaia, o fostă învăţătoare şi „cizmarul" Feodor Ivanovici Korotkov.

„Cizmarul" Korotkov — primul secretar al comitetului de partid al raionului Koriukovka — fusese lăsat în ilegalitate ca membru al Obkomului. După multe încercări şi pri-

bégii, tovarășul Korotkov s-a aciuat nu departe de noi, în cătunul Voznesensk.

Sosise acolo sub nume străin, cu acte false. În tinerețe, învățase cizmăria și acum hotărîse să se dea drept cizmar. Îndată ce s-a aflat în cătun că s-a aciuat un cizmar, oamenii au dat buluc peste el; dar Feodor Ivanovici n-a apucat să facă decît o singură pereche de cizme, și pe aceea destul de prost: cizmele, în loc să stea drept, se pleoșteau. Korotkov făcea haz povestind aceasta, deși la drept vorbind nu prea avea de ce să se bucure: fiindcă, dacă ar fi fost cît de cît urmărit, cizmele lucrate de el puteau constitui o serioasă dovadă împotriva lui.

Tare ne-am bucurat de sosirea „cizmarului", dar el n-a rămas mult cu noi. Korotkov a plecat cu alți comuniști să difuzeze în raioane primele noastre documente de partid. Feodor Ivanovici trebuia să străbată paisprezece raioane. Își înfășurase gleznele cu douăzeci și opt de directive și apeluri ale Obkomului. Mai tîrziu, Korotkov a devenit comandantul unui mare detașament, a luptat ca partizan timp de trei ani, dar mai susține și astăzi că cele nouăsprezece zile cît a lucrat ca agent de legătură al Obkomului au fost pentru el mai pline de încercări decît cei trei ani, cît a luptat ca partizan.

Agent de legătură! În cei trei ani de ocupație hitleristă, zeci și sute de agenți de legătură bolșevici s-au strecurat, cu riscul vieții, pe căi adesea necunoscute, prin păduri și cîmpii, trecînd din orașe la sate și din sate la detașamentele de partizani, și de acolo în vreun cătun de curînd ocupat de detașamentele de pedepsire. Se întîmpla uneori ca unii dintre agenții noștri de legătură să pătrundă și într-un lagăr de concentrare sau într-o închisoare, unde călăii gestapoului torturau pe oamenii noștri.

Greșesc acei care-și închipuie că munca unui agent de legătură este pur mecanică: umblă și atîta tot! S-ar potrivi mai bine muncii lor vorbele: fii cu ochii în patru! De după orice colț, de după orice copac sau tufă, te pîndește moartea. Și cel puțin dacă ar muri de glonț sau baionetă!... Dar de cele mai multe ori e o moarte chinuitoare, după groaznice torturi.

Cîți dintre aceștia n-au pierit! Și de cîte ori, aflînd de moartea vreunui agent de legătură, noi începeam prin a-l ocărî. Da, îl ocăram pentru că ne compromitea munca și punea în pericol organizația. Mai tîrziu, firește, găseam și

o vorbă bună, îl pomeneam la un păhăruț și vărsam cîte o lacrimă de bolșevic. Dar la bolșevici munca e înainte de toate și de aceea un agent de legătură n-avea dreptul nici măcar la o moarte eroică. Datoria lui era să trăiască.

La început ne-a venit greu. N-aveam oameni experimentați și nici de la cine învăța. Mai tîrziu, am fixat anumite locuri de întîlnire, semne convenționale și „cutii poștale": o scorbură de copac sau vreo sobă de casă arsă... La început, erau doar adrese orale — ca în nuvela „Vanika Jukov" a lui Cehov: „Bunicului, în sat"; de pildă: „raionul Soanița, secretarului comitetului raional". Dar secretarul acesta se ascundea, bineînțeles, și din cînd în cînd schimba satul, iar adeseori pleca și în pădure. Pe de altă parte, nici agentul de legătură nu putea să spună cine e. Uneori afla, de pildă, că în sat se găsește un comunist, dar cum era acesta să-i indice casa conspirativă? Agentul de legătură n-avea asupra lui nici carnetul de partid.

* * *

Ne pregăteam foarte activ pentru viitoarea adunare raională și trimiteam cît mai multe ștafete la sate ca să-i vestească pe comuniști. Întorcîndu-se în sat, agenții noștri de legătură ne povesteau amănunțit tot ce văzuseră și auziseră. Se simțea că în raion nu era liniște; că poporul nu se supunea cotropitorilor. Ne-a bucurat mai cu seamă o întîmplare petrecută în capitala raionului — satul Malo-Devițki! Ne-o povestise Kulko, pe care-l trimisesem să anunțe pe comuniști de apropiata adunare.

Iată ce se petrecuse: Kulko se afla în casa unui ilegalist, lăcătuș la atelierele de mașini și tractoare. Se auzi deodată o bătaie în ușă și doi flăcăi străini de sat, cu brasarde și pistoale intrară în cameră. Tinerii porunciră gazdei și lui Kulko să se ducă în piața teatrului, unde va avea loc o adunare: urma să se „aleagă" burgmistrul și starostii. N-au avut încotro! Cum să te împotrivești cînd polițaii stau pe capul tău!

În piață erau strînși ca la vreo trei sute de oameni.

Kulko stătea undeva, în ultimele rînduri. Se apropie o mașină. Din ea coborî un colonel neamț, urmat de aghiotantul său, și se urcă pe tribună. Chemară din mulțime o profe-

soară de limba germană şi pe trei ruşi. Printre ei, Kulko recunoscu pe un fost membru al comitetului executiv raional.

Fără să se uite la oameni, colonelul mormăi un fel de cuvîntare cu glas monoton şi nepăsător. La început a vorbit despre marea Germanie, despre noua ordine, şi că acum, cică, s-a terminat cu bolşevismul şi marxismul ; cuvîntarea mai conţinea şi nişte făgăduieli. În încheiere, a înşirat numele candidaţilor pentru funcţiile de staroşti, burgmistru şi şef de poliţie, propuşi de comandant.

Mulţimea asculta tăcută, pasivă. Deodată, lăcătuşul îl înghionti pe Kulko cu cotul în coaste ; la fel se înghionteau şi oamenii din jurul lor. Mulţimea se învioră, se auziră şoapte, rîsete înăbuşite şi la urmă cineva din mulţime strigă tare, cu entuziasm : „E straşnic !"

În spatele tribunei printre copaci apărură, ca nişte steaguri înălţate pe catargul unei corăbii, portretele conducătorilor de partid.

Cei de pe tribună nu s-au putut dumeri de loc ; le-a trebuit vreo cinci minute ca să înţeleagă ce se petrecuse. Ofiţerul german privea pe sub sprîncene la mulţime, apoi începu să se uite în jur şi în cele din urmă se întoarse, şi după el toţi cei de pe tribună. Mulţimea se folosi de acest prilej şi un glas tineresc răsună :

— Trăiască Ucraina Sovietică ! — şi cîteva voci strigară destul de desluşit :

— Uraaa !

Soldaţii nemţi ce păzeau maşina deschiseră foc de automate. Dar oamenii rupseră lanţul poliţailor şi se împrăştiară care încotro. Alături de Kulko fugea tînărul care strigase lozinca. Kulko îl întrebă : „Cine a ridicat portretele ?" Flăcăul îl cercetă cu privirea şi, dîndu-şi desigur seama că e de-al lor, zise : „Pionierii ! Şi acum, ţin'te bine", mai adăugă el şi coti într-o stradă.

Kulko n-a aşteptat, firește, să fie înhăţat. A stat ascuns în beciul lăcătuşului şi seara o tuli din sat. În general, Kulko se schimbase de nu-l mai recunoşteai : lucra cu rîvnă.

Am aflat că din ziua în care mă ajunsese din urmă, nu mai dăduse pe acasă.

— Decît să ne sfădim, mai bine nu mă mai duc ! Să-mi daţi o misiune mai grea, Aleksei Feodorovici, ca să n-am răgaz să mă gîndesc la toate astea, mă rugă el.

I-am satisfăcut bucuros dorința și l-am trimis ca agent de legătură la Iablunovka.

* * *

În casa Evdokiei Feodorovna se adunau nu numai comuniști și comsomoliști, dar și oameni fără de partid. Nu-mi mai amintesc de toți. Dar unul mi-a rămas întipărit în minte. S-a dat drept agronomul unui sovhoz. Venise, cică, fiindcă auzise că la noi poate obține sprijin moral și directive. Cam așa s-a exprimat.

Trebuie să adaug că în general noi nu ne prea feream de musafiri. Cătunul era înconjurat de mlaștini, iar singurul drum care ducea spre el era bine controlat. Dacă s-ar fi îndreptat într-acolo vreun detașament de polițai sau de hitleriști, l-am fi zărit de departe și am fi putut lua măsuri. Dar cînd venea cîte un singur om dezarmat, n-aveam de ce ne teme.

Așa a sosit și agronomul; a bătut la ușă, deși nu era închisă, și a rugat ca să iasă cineva cu care să vorbească. Am ieșit eu. Mi-a întins mîna.

— Noroc, tovarășe Feodorov, zise el.

M-am simțit cam prost că am fost din nou recunoscut. Dar n-am arătat-o.

— Ce dorești dumneata?

— Am venit, spuse el, să vă cer un sfat și să vă dau și eu unele sfaturi. Pot să fiu sincer?

— Te rog!

Și a început să înșire atîtea nerozii că mă întrebam dacă nu cumva e bolnav. Convorbirea a durat mult. Ședeam pe treptele de la intrare, fumam cîte o țigară și omul „sincer" îmi expunea punctul său de vedere asupra evenimentelor în curs.

Raționa cam în felul următor: cică-i om sovietic sută-n sută, crede în victoria asupra Germaniei și înțelege că ocupația e un fenomen vremelnic, și chiar de foarte scurtă durată. Mai știe că comuniștii adună forțe de rezistență ca să dea nemților o lovitură pe la spate. Și iată de ce a venit la noi, ca să ne expună punctul său „sincer" de vedere.

— La ce să-i tulburați pe oameni, tovarășe secretar? De ce să stîrniți asupra populației pașnice mașina de război

nemțească ? Toate astea vor duce la o nouă vărsare de sînge. Cum stau azi lucrurile, nemții o să ne jefuiască și atîta tot ; dar dacă încercăm să ne împotrivim o să ne și măcelărească.

— Exact ! Așa au să facă !

— Dar nici eu, nici copiii mei nu vrem să fim uciși.

— Atunci împotriviți-vă ! Duceți-vă la partizani, răspundeți la o împușcătură cu alte cinci !

— Nu, tovarășe Feodorov, nu-s de părerea dumitale. O să vină ziua cînd Armata Roșie va zdrobi mașina germană ; e sigur. Dar ce putem face noi, cu slabele noastre puteri ? Asta-i curată sinucidere ! Un om ca dumneata ne va fi de folos și după război. Iar dumneata vrei să înfrunți tancurile cu mîinile goale, ba mai și tîrăști cu dumneata sub șenilele mașinilor hitleriste pe oamenii cei mai bravi, mai cinstiți și mai voinici ! După cum vedeți, eu nu sînt laș și am curajul să v-o spun verde cu toată sinceritatea : treziți-vă ! Într-un cuvînt, vă rog să-i lămuriți pe comuniștii din regiune...

N-am mai putut răbda. Am dus mîna la buzunar și am pipăit pistoletul. „Sincerul" îmi surprinse mișcarea, păli și dădu din umeri.

— Nu sînt trădător, a zis el, de ce să mă împușcați ?

Atunci am scos pe jumătate arma din buzunar.

— Cred că e mai bine să plec, a spus omul. Văd că nu mă puteți înțelege. Totuși ar fi bine să mai cugetați puțin la vorbele mele.

Așa se încheie convorbirea. Agronomul plecă. Mai tîrziu, m-am informat asupra lui și mi s-a spus : „Nimic de seamă, inofensiv. A pornit cu familia să se evacueze, dar s-a rătăcit de ceilalți, așa cum au pățit și mulți alții și s-a împotmolit aici". Propaganda „inofensivilor" de felul lui a avut, la început, un oarecare succes. Trebuia să le opunem influența noastră, influența comunistă.

Mai rămăseseră doar cîteva zile pînă la adunare. Activiștii se împrăștiară prin sate cu felurite însărcinări în legătură cu pregătirea adunării. Grupul nostru porni din nou să umble de colo-colo.

Vasea Zubko și Mihail Zincenko — șeful de stat-major al detașamentului din Malo-Devițki — s-au dus în satul Budî, unde plănuisem să ținem adunarea. Nadia Beliavskaia și cu mine ne-am oprit în satul Grabovo, ca să pregătim un proiect de hotărîre ; Dneprovski și Plevako o luară în direcția

Lisovîe Sorocinți. Dneprovski îl cunoștea bine pe Egor Evtuhovici Bodko ; voia să-l revadă și totodată să-l invite la adunare.

* * *

Dneprovski s-a înapoiat cu o veste groaznică : Bodko fusese ucis.

La 25 octombrie sosise la Lisovîe Sorocinți un turism. În casa lui Bodko intrară : primarul, doi soldați SS și doi polițai. I-au poruncit soției și tuturor celor din casă să iasă. După o clipă răsunară cîteva împușcături. Apoi polițaii au aruncat cadavrul președintelui colhozului în grădina de zarzavat și au interzis să fie înmormîntat. Fără să mai strîngă oamenii, fără să mai dea vreo lămurire, călăii au plecat. Fasciștii au lăsat acolo trei cîini uriași și foarte răi ; se zbîrleau și se repezeau la toți cei ce voiau să se apropie de trupul lui Bodko.

Iată, așadar, ce se poate întîmpla !

A trăit omul, și-a slujit cu cinste și credință poporul, i-a închinat toate puterile, iar acum trupul lui zace neîngropat și niște cîini aduși din Germania nu-i lasă pe cei dragi să se apropie de trupul său.

Dneprovski ne-a povestit totul la fel de scurt cum am scris și eu aici. N-a plîns, dar era mai tăcut ca de obicei ; îl cunoscuse pe Egor Evtuhovici din tinerețe, din anii Comsomolului, și-i fusese prieten.

Nici eu n-am putut scoate multă vreme o vorbă. Gazda noastră s-a aruncat pe pat plîngînd în hohote.

— Vai, ce năpaste pe capul nostru, se năpaste ! bocea dînsa. Ce-au făcut călăii blestemați, la ce-au prăpădit un suflet atît de bun...

Nu eram în apele mele ; am ieșit în uliță ; în casă simțeam că mă înăbuș. Mi-a trecut prin minte chiaburul din Kostroma, „baptistul". N-o fi el cumva amestecat în treaba asta ?

Dneprovski a ieșit și el după mine. A rămas cîtva timp tăcut. Apoi, fără să se uite la mine, începu să vorbească cu glas înecat și monoton. N-a fost o povestire : omul parcă gîndea tare !

— Ce soi de om a fost ? Structură aparte. Lumea, străinătatea și chiar Rusia de odinioară n-au cunoscut niciodată asemenea oameni. A fost partizan în războiul civil. Nu-i cine

știe ce, e adevărat! Partizani au fost mulți. Pe urmă, însă, ne-am cam obișnuit să-i remarcăm numai pe acei tovarăși care învățau carte și se ridicau în grad... Bodko era din altă categorie, dintre aceia pe care Revoluția i-a trimis în muncă pe la plăși și județe. Aceștia au rămas tot timpul în funcții de importanță raională ba chiar și acelea de mîna a doua și a treia...

L-am întrerupt pe Dneprovski:

— Spune-mi, tu care l-ai cunoscut bine, cum s-a făcut de a fost scos din partid?

— Stai puțin, Aleksei Feodorovici. M-am gîndit și la asta, o să ajung și acolo... Așadar, vorbeam de funcțiuni de mîna a doua sau a treia. Adică nu primul sau al doilea secretar al comitetului raional, ci șef de gospodărie comunală, președinte de tribunal, sau înainte vreme, președinte al comitetului sărăcimii sau undeva în direcția asigurărilor sociale. Și cînd te gîndești, Aleksei Feodorovici, cît de mulți oameni ca el avem printre președinții de colhoz! Aștia sînt fără școală, dar nu și fără cunoștințe. Ia să-i zgîndări puțin pe unul ca Bodko, să-l atingi unde-l doare! Ce de gînduri a frămîntat, cîte a văzut și cîte învățături de tot felul a adunat în capul lui! Era fără îndoială un agricultor fruntaș, iar în ce privește regimul nostru sovietic, legile și orînduirile lui, fiți pe pace, Bodko le cunoștea atît de bine, a studiat atît de adînc sufletul acestui regim nou al nostru, că nimeni nu l-ar fi putut întrece, nici chiar un profesor... Revoluția l-a prins băieșandru la țară, fără carte, și Revoluția laolaltă cu partidul au făcut om din el. Și n-a avut nimic mai scump, Aleksei Feodorovici, decît partidul, adică munca de partid cu spiritul ei constructiv și creator. Mulți ani a fost președinte de colhoz... Mă înapoiam azi de acolo unde a trăit și a muncit Bodko și din casa în care a fost ucis... Mergeam și mă gîndeam. Președinte de colhoz — nu-i numai o funcțiune. E un nou tip de activist. Un tip de luptător social, nemaiîntîlnit în istorie, ridicat din masa poporului de geniul Partidului Comunist. Dar asta o spun în treacăt! Trebuie să mărturisesc că, înainte de război, găseam că oamenii de felul lui sînt lipsiți de însemnătate. Dar oamenii ăștia sînt sprijinul și temeiul întregului nostru regim sovietic.

Nu garantez că Dneprovski a rostit întocmai aceste cuvinte. Am încercat să redau cît mai bine gîndurile și starea lui sufletească. În timp ce vorbea, mi-am reamintit de întîlnirile și convorbirile mele cu Bodko. Un om dintr-o

bucată, un suflet mare! În gînd m-am pus o clipă în locul lui. Mi-am închipuit jocul dublu pe care-l acceptase; primar și totodată comunist. Și toate lichelele care veneau la el ca la unul de-ai lor. Nu, zău, n-aș fi fost în stare de așa ceva: cred că explodam!

Dneprovski își urmă povestirea:

— Uite, Aleksei Feodorovici, ce mi s-a întîmplat. În preajma ocupației am fost numit în conducerea politică a armatei. Am mărșăluit într-una, am umblat prin mlaștini și m-a pălit un acces violent de reumatism. Conducerea politică se stabilise la Priluki. Prin apropiere nu era nici un spital. Doctorii m-au sfătuit să mă aciuez la un colhoz. Am fost dus la Lisovie Sorocinți și acolo l-am revăzut pe Egor Evtuhovici pe care nu-l mai văzusem de foarte mulți ani. Se-nțelege că m-a găzduit. Sînt și eu de felul meu din Malo-Deviţki. În partid am intrat amîndoi aproape în aceeași zi... După ce stătusem trei zile la el, abia într-a patra Egor mi-a spus că a fost exclus din partid. Știu că o să vă fie greu să mă credeți, pentru că l-ați văzut cum era, dar a izbucnit în plîns. Plîngea cu sughițuri: „Ce să mă fac, Pavlo? Că nu pot trăi fără partid. Pe mine Lenin m-a atras cu vorba lui spre cauza poporului. Și cînd colo, să vezi ce mi-au pus în seamă... A fost și vina mea, nu zic ba, că doar îs comunist și nu mă lepăd de greșeala mea! Pedepsiți-mă, dar fără partid nu pot!" I-am spus atunci că dacă s-a făcut o greșeală, o să fie reprimit. Dar trebuie timp să se cerceteze. „Cum să se cerceteze acum, Pavlo? Ne gonește neamțul; dușmanul e la doi pași, și eu îs fără de partid! Ce să mă fac? În Armata Roșie nu mă primește, îmi dă bilet de scutire. Dau să intru la partizani, nici acolo nu-i chip, sovietul raional nu mă lasă să părăsesc colhozul. M-am dus la comitetul raional; Priadko zice: „Ai răbdare, nu-ți pierde încrederea! Chestiunea ta a fost înaintată la Obkom". M-am dus la Cernigov, la Feodorov, acolo fasciștii aruncau bombe și dînsul punea la adăpost uzinele și avutul obștesc. Unde să mai caute acum dosarul și referințele mele de partid... Vai, Pavlo, greu mi-e fără de partid..."

Aici l-am întrerupt pe Dneprovski:

— Bodko mi-a spus că a devenit primar după indicațiile comitetului raional.

— Sigur că da. Egor s-a dus la comitetul raional. Că doar nu era cu adevărat fără de partid, i se luase doar vre-

melnic carnetul. Şi cui s-ar putea adresa un comunist cînd e într-o încurcătură? Bineînţeles că tovarăşilor săi!

M-am gîndit o clipă şi i-am răspuns lui Dneprovski:

— Da, aşa-i! El a rămas un om al partidului. E ceva neclar cu excluderea lui. La Obkom n-am văzut dosarul său. De altfel nu-mi amintesc... Dar zicînd aceste cuvinte parcă-mi apăru înaintea ochilor omul care, în timpul unui bombardament, s-a apropiat de mine în coridorul Obkomului şi m-a întrebat de contestaţia sa. Numele era scurt, ucrainean. Poate să fi fost chiar Bodko? Tovarăşe Dneprovski, la 25 octombrie, la Lisovîe Sorocinţi, a căzut un comunist, membru al Partidului Bolşevic. Numele lui va figura pe lista eroilor organizaţiei noastre din Cernigov!

Aş fi dorit ca vorbele mele să aibă un caracter solemn.

La început, hotărîsem să ţinem adunarea raională a comuniştilor în casa Zinei Kavinskaia, învăţătoare comsomolistă din satul Budî. Dar Vasea Zubko, întorcîndu-se din recunoaştere, ne-a spus că fiul învăţătoarei s-a îmbolnăvit de scarlatină. Kavinskaia, cu toate că avea băiatul bolnav, s-a dus să caute prin sat o altă casă pentru adunare, dar s-a întors tulburată; apăruseră în Budî oameni străini; culegeau informaţii asupra ei, probabil că o şi puseseră sub observaţie.

— Am verificat treaba asta, zise Vasea. Credeam că poate Kavinskaia s-o fi speriat cumva! Dar am văzut că în sat foiesc nişte indivizi care-şi bagă nasul peste tot şi iscodesc oamenii. Unul s-a apropiat şi de mine, pe stradă. Un individ scîrbos, ca de vreo patruzeci şi cinci de ani, aş fi zis un dascăl de biserică scos la pensie. Avea un glas dulceag, o bărbuţă rară...

— Baptistul? îmi scăpă mie.

— Ce-i asta „baptist", Aleksei Feodorovici?

— Un bun cercetaş, Vasea, trebuie să se priceapă şi în chestiuni religioase. N-are importanţă ce înseamnă „baptist", Vasea, e important de ştiut numai dacă e individul pe care-l bănuiesc eu. Ce făcea acolo?

— S-a apropiat de mine la marginea satului şi m-a întrebat: „Încotro mergi, boierule?"

— Chiar aşa a zis, „boierule"?

— Exact!

— Ei, Vasea, Vasea, păi ăsta-i chiaburul cela din Kostroma! Nu mai încape îndoială că el i-a trimis pe fascişti

la. Egor Evtuhovici. Şi tu ce-ai păzit? Se plimbă singur pe acolo?

— Se plimbă singur, dar mai umblă prin sat şi alţi doi vîntură-ţară la fel cu el. Parcă nu s-ar cunoaşte între ei, dar pînă şi babele zic că sînt din aceeaşi bandă. E vorba să vină nemţii ca să numească autorităţile locale şi de aceea i-au trimis înainte pe ăştia să-i pregătească pe oameni şi să cerceteze dacă nu-s partizani prin apropiere. Se tem!

Doream atît de mult să pun mîna pe acest trădător, că eram cît p-aci să-i propun lui Dneprovski, Plevako şi Zubko să mergem neîntîrziat tustrei la Budî, ca să-l prindem şi să-l achităm. Dar m-am stăpînit.

E greu uneori să fii prudent! Atunci îmi era silă de prudenţa mea. Să ştii că la cîţiva kilometri de tine se plimbă nepedepsit omul care provocase moartea lui Bodko şi să stai cu mîinile legate... Oricît m-am gîndit, oricîte planuri am făcut... nu, nu era cu putinţă să-l urmărim pe individul acela în situaţia în care ne aflam; n-aveam dreptul să expunem adunarea viitoare unei primejdii. N-aveam dreptul nici noi înşine să ne dăm de gol.

— Aşadar Budî cade — am spus oftînd din greu. Adunarea trebuie ţinută la Peliuhovka.

Dar şi la Peliuhovka recunoaşterea noastră a descoperit oameni suspecţi. A trebuit să schimbăm din nou locul şi în ziua adunării, la 29 octombrie, cîţiva dintre tovarăşii noştri (printre care comsomolişti, pionieri şi o femeie tare bătrînă) s-au împrăştiat pe drumurile ce duceau la Peliuhovka şi s-au pus la pîndă. Li se dădu o parolă. Trecătorilor care răspundeau cum trebuie, pîndarii noştri le spuneau:

— Nu vă duceţi la Peliuhovka. La unsprezece noaptea, la casa pădurarului din Kamenka

* * *

Obkomul ilegal convocase pentru prima oară o adunare atît de mare a comuniştilor. Ce-i drept, deocamdată fuseseră adunaţi numai comuniştii din raion, dar noi dădeam o foarte mare importanţă acestei adunări. Ea trebuia să ne arate cît de însemnate sînt forţele noastre organizatorice şi cît de unite sînt rîndurile bolşevicilor.

Ploua cu găleata. Deşi toamna era tîrzie, ploua straşnic. În genere, ultimele zile ploua aproape într-una. Pămîntul se umflase de apă, drumurile se prefăcuseră într-un soi de

aluat scîrbos. Haina mea din stofă țesută în casă nu se mai uscase de nu știu cîte zile. Cîntărea pe puțin douăzeci de kilograme. Unul dintre tovarăși o botezase hidrometru. Din cînd în cînd o scoteam și o storceam: apa se scurgea din ea ca dintr-un burete.

Mi-am amintit de haină pentru că toți erau la fel de uzi și, firește, la fel de zgribuliți de frig și nici în casă nu-și puteau reveni. Îmi amintesc că îmi făcusem cu creionul chimic niște note în vederea adunării, un fel de teze, și le băgasem cît mai aproape de piele. Aveam de făcut vreo cinci kilometri. Notițele s-au îmbibat de apă și literele mi s-au imprimat pe piept.

Mulți dintre tovarășii veneau din părțile îndepărtate ale raionului, cale de vreo treizeci de kilometri. Nici unul n-a făcut drumul cu căruța. Toți au mers pe jos și cei mai mulți de unul singur. În acea perioadă, eventualitatea de a te întîlni cu nemții era mai mică decît mai tîrziu, frica însă era mai mare. Frontul trecuse foarte de curînd pe acele locuri.

Pădurarul era poate un om de treabă, dar n-am vrut să-l anunțăm din vreme. Cînd se lăsă noaptea, i-au bătut la ușă cîțiva tovarășii, rugîndu-l să deschidă biroul.

Tratativele cu pădurarul le ducea Vasea Zubko; el avea sarcina de a pregăti „sala de ședințe". L-a convins destul de repede. Găsise la el două opaițe și le așeză pe masă. A mai găsit cîteva foi de placaj, a cerut pături, a acoperit geamurile și le-a camuflat bine.

Biroul ocolului silvic se afla într-o clădire nouă. Avea pereții de birne, de culoare deschisă, mobila era lucrată de mînă, o bancă și o masă nepătate încă de cerneală. Oamenii au mai adus cîteva bănci de afară, așa ude cum erau, și nici nu le-au mai șters.

Afară ploua într-una; ploaia bătea monoton în geamuri și pe acoperiș. Oamenii se adunau cu încetul. Îmi amintesc că am stat destul de mult în birou, dar nu m-am încălzit cîtuși de puțin și am ieșit afară; nu mă mai feream de ploaie, hainele mele nu puteau fi și mai ude decît erau. Deși știam că jur împrejur se întindea pădurea, întunericul era așa de nepătruns încît ghiceam copacii doar după foșnetul ușor al crengilor mărunte. Cum de nimereau oamenii casa? Ce simț îi îndruma? Din cînd în cînd se auzeau pași lipăind prin lut, plescăind prin băltoace și cîte o înjurătură ciudoasă și înăbușită.

Strigam atunci în bezna nopții:

— Încoace, tovarășe, ia-te după vocea mea!

Pădurarul — un om cu barba neagră, între două vîrste — îndeplinea cu nepăsare ordinele lui Vasea Zubko, lipăia din casa lui spre birou, cotrobăia prin grădiniță (lîngă birou era o grădiniță cu flori) și căuta pe pipăite băncile. Nu întreba nimic și nici noi nu-l lămuream cu nimic.

În sfîrșit, în cameră se înghesuiră cam vreo cincizeci de inși. Toți se așezară. Membrii Obkomului și ai comitetului raional ocupară locurile din jurul mesei. Pădurarul stătea sprijinit de ușor și părea că moțăie. Trebuia firește îndepărtat.

Am ridicat mîna cerînd liniște, deși oamenii vorbeau oarecum în șoaptă.

— Tovarăși, cu voia dumneavoastră declar deschisă ședința comuniștilor din raionul Malo-Devițki.

Pădurarul ieși. Am dat citire directivei Obkomului, apoi ordinului emis de statul-major regional al mișcării partizanilor, întocmit în ajun în satul Grabovo. Ordinul acesta s-a păstrat. Iată-l:

ORDINUL Nr. 1

al statului major regional al conducerii mișcării de partizani din regiunea Cernigov

31 octombrie 1941

Armatele banditești ale fascismului german, care au năvălit pe teritoriul sfînt al Patriei noastre Sovietice și care au ocupat și teritoriul Cernigovului nostru, dezlănțuie cu ajutorul lichelelor naționaliste teroarea de masă: omoară, fac acte de violență și jefuiesc poporul.

1. În ziua de 25 octombrie 1941, în satul Lisovîe Sorocinți, agenții gestapoului și poliția alcătuită din chiaburii locali au ucis pe cel mai vrednic fiu-patriot al Țării Sovietice — pe președintele de colhoz Bodko Egor Evtuhovici.

2. În octombrie 1941, în satul Icînia, agenții gestapoului au supus la nemaivăzute torturi și groaznice batjocuri pe tovarășul Țarenko, fost partizan, de două ori decorat.

3. În satul Zaudaika, poliția alcătuită din chiaburi a ucis la 14 octombrie un ostaș al Armatei Roșii care se ascunsese de ocupanții fasciști și nu voia să se predea.

4. În octombrie 1941, au fost executați sălbatic în orașul Priluki niște muncitori sovietici, sub cuvînt că n-ar fi vrut să-i denunțe pe partizani.

5. Sub motiv că munca este interzisă duminica și în zilele de sărbători religioase, nemții și agenții lor ucid pe cei mai vrednici reprezentanți ai poporului sovietic.

6. Ofițerii germani invită pe comuniști și comsomoliști să se prezinte la înregistrare pentru a-i putea nimici mai tîrziu.

Statul-major al mișcării de partizani din regiunea Cernigov numește la conducerea mișcării partizanilor din raionul Malo-Devițki pe următorii: comandant al detașamentului, tovarășul Strașenko D.; comisar, tovarășul Priadko; șef al statului major, tovarășul Zincenko M. I.

și ordonă:

1. Să se creeze în raion un detașament unit de partizani cuprinzînd comuniști, comsomoliști, activul sovietelor, colhoznici și intelectuali.

2. Misiunea detașamentului: să scoată imediat din funcțiune calea ferată Priluki-Nejin, aruncînd în aer podul dintre stațiile Galka și Priluki; să distrugă trenurile germane, camioanele și depozitele; să desfășoare o luptă generală împotriva cotropitorilor germani.

3. Pentru urmărirea și pedepsirea trădătorilor Patriei se împuternicește o comisie extraordinară compusă din: Strașenko, Priadko, Zincenko.

4. Se recunosc grupurile create în vederea lichidării trădătorilor de Patrie intrați în solda fasciștilor. Între 3 și 10 noiembrie să fie efectuate în raion următoarele operații de lichidare a trădătorilor Patriei:

a) să fie lichidat șeful de raion Neimeș și ajutorul de primar Lisenko.

b) Lisovîe Sorocinți: să fie suprimat primarul și moșierul Domantovici.

c) Să fie suprimat primarul satului Redkovka.

5. Pentru muncă politică de fiecare zi în rîndurile populației raionului să fie lăsat în fiecare sat cîte un comunist și doi comsomoliști; să se utilizeze în același scop activul de funcționari ai sovietelor și colhozurilor.

6. După împlinirea misiunilor tot detașamentul să se strîngă în ziua de 11 noiembrie, la locul indicat, pentru a se deplasa potrivit unui itinerariu stabilit ce se va comunica ulterior.

7. Prezentul ordin va fi adus la cunoştinţa tuturor comandanţilor, activiştilor politici, ostaşilor detaşamentului, grupurilor, comuniştilor şi comsomoliştilor.

8. Cu controlul executării prezentului ordin este însărcinat tovarăşul Pavlovski.

Şeful statului major regional al mişcării de partizani din regiunea Cernigov

FEODOR ORLOV

Ordinul îi ordin şi n-a fost discutat. A fost primit ca o directivă. Şedinţa însă a continuat. Nu lipseau subiecte de discuţii. În sfîrşit, comuniştii din raion izbutiseră să se adune din nou! Încercaseră un timp să activeze şi să lucreze răzleţi, dar recunoşteau acum cu toţii că tactica adoptată de conducerea raională fusese greşită.

— Uite, dacă ne-ar înconjura chiar în clipa asta, aici, în pădure, zicea tînărul combainer Ilcenko, am putea să scăpăm, aşa mulţi cum sîntem, dar de unul singur ce faci? Ca Bodko...

Ploaia bătea tot atît de tare în geamuri. Deodată, în zgomotul ropotului de afară, am deslușit şi alte sunete mai deosebite, de parcă s-ar fi mişcat cineva lîngă fereastră. Cu toţii am ciulit urechile. Bineînţeles că m-am gîndit îndată la „baptist".

— Ian du-te, i-am spus oratorului.

El scoase pistoletul din sîn şi ieşi în fugă.

După o clipă am auzit următoarea convorbire:

— Mă, prostule, tu ce faci aici? Eram să te împuşc, spunea oratorul nostru, combainerul.

— Voiam să ascult numai puţintel. Nu-i nimeni pe drum.

Era unul din tovarăşii puşi de planton care păzeau potecile ce duceau spre casa pădurarului. Obosit de singurătate şi vrînd să asculte şi el ce se discută, îşi părăsise postul.

Întîmplarea cu plantonul ne-a dat prilejul să vorbim puţin de disciplină.

Îmi vine greu să reconstitui acum din memorie toate amănuntele şi datele acelei adunări. Îmi amintesc doar că a fost destul de furtunoasă. Unul îl întrerupea pe celălalt, toţi erau nerăbdători să spună ce aveau pe suflet. După aceste prime luni de ocupaţie, fiecare avea o mulţime de întrebări, observaţii, gînduri de lămurit şi sentimente de exteriorizat;

era doar prima oară că se ţinea o adunare atît de mare. Şedinţa, sau mai bine zis consfătuirea noastră tovărăşească, a ţinut toată noaptea. Pădurarul ne-a adus o căldare cu apă clocotită ; cei care erau rebegiţi de frig au primit cîte o cană.

Am constatat că printre noi nu se găseau militari de profesie, iar ofiţeri de rezervă nu erau decît trei. Ceilalţi erau oameni de la ţară : tractorişti, combaineri, şefi de brigadă, agronomi, crescători de vite, grăjdari, secretari şi preşedinţi de soviete sătești, şi fireşte preşedinţi de colhozuri. Deşi majoritatea lor făcuseră concentrare, nu ştiau nici măcar să mînuiască prea bine puşca.

— O să trebuiască să învăţaţi. Şi nu uitaţi că ne vom folosi mai cu seamă de armele capturate de la duşman.

Cineva puse următoarea întrebare :

— Autorităţile germane întocmesc evidenţa tuturor specialiştilor ; agronomi, contabili, mecanici ; vor pesemne să-i utilizeze în aparatul lor administrativ. Pe mulţi îi vor lua desigur cu sila. Ce-i de făcut ?

Tema aceasta stîrni discuţii aprinse, toţi îşi spuneau părerea. Şi astfel chestiunea se lărgi : tovarăşii povesteau cum trăiesc oamenii sovietici, ce politică promovează cotropitorii, ş.a.m.d.

Fără îndoială că nemţii vor căuta să pătrundă în toate domeniile vieţii poporului ; vor crea un întreg aparat pentru a stoarce bunurile regiunii ; vor fura pur şi simplu, dar o să şi încerce să-i convingă pe oameni, otrăvindu-le în fel şi chip conştiinţa. Noi, comuniştii, intrăsem în ilegalitate. Nemţii însă nu cotropiseră decît teritoriul. Sufletul poporului, convingerile lui, demnitatea lui naţională şi conştiinţa propriei puteri, toate acestea ei nu le puteau cotropi. Oamenii continuau să aibă încredere în noi, comuniştii ; ne urmau, aşteptau cuvîntul nostru. Partizanii erau armata noastră ilegală, o armată în spatele duşmanului. Dar comuniştii rămaşi pe teritoriul ocupat de nemţi nu trebuiau să se mărginească numai la acţiuni de partizani. Eram datori să vedem totul şi să cunoaştem totul. Oamenii noştri trebuiau să fie pretutindeni. Ca să putem lupta cu succes împotriva duşmanului trebuia să-i studiem mai întîi armele de luptă.

În timp de pace, Obkomul, comitetul raional şi organizaţiile de bază ale comuniştilor erau într-o strînsă legătură cu poporul, se aflau în fruntea tuturor sectoarelor construirii socialismului. Acum, în timpul ocupaţiei, noi comuniştii trebuia de asemenea să ştim absolut tot ce se petrece în cîmpul

nostru de activitate. Şi numai astfel vom putea organiza pretutindeni rezistenţa faţă de ordinele nemţeşti, faţă de agitaţia şi propaganda germană. Nemţii vor încerca să restabilească producţia agricolă şi industrială, transportul, comunicaţiile. Atunci ne vor fi de mare folos îndeletnicirile noastre din timp de pace. Doctorii, farmaciştii, agronomii, tractoriştii, secretarele, dactilografele, actorii, femeile de serviciu de toţi aveam nevoie, pe toţi îi chemam la lupta cu fasciştii şi ideologia fascistă, la lupta cu aşa-zisa „noua ordine" pe care voiau s-o înscăuneze nemţii. Sabotajul, actele de diversiune, atacul prin surprindere, toate acestea erau armele legitime ale poporului pe care nemţii încercau să-l robească. Puteam fi siguri de un lucru : fiecare om cu adevărat sovietic se pregătise de luptă în sinea sa. Noi, comuniştii, trebuia să procedăm în aşa fel încît oamenii nu numai să vrea, ci să şi poată lupta. Trebuia să le arătăm că nu sînt singuri, că există o puternică organizaţie comunistă ilegală, care va duce poporul spre eliberare.

Această primă adunare generală a comuniştilor ilegalişti din regiunea Cernigovului a luat sfîrşit după ora patru dimineaţa. Am cîntat „Internaţionala". La despărţire ne-am îmbrăţişat cu toţii, iar unii s-au şi sărutat. Fiecare ştia că-şi pune viaţa-n joc. Dar nimeni n-a pomenit de risc, primejdie sau moarte.

Grupul nostru, al Obkomului : Dneprovski, Zubko, Nadia Beliavskaia, Plevako şi cu mine ne-am hotărît, de cum s-o crăpa de zi, să pornim în căutarea detaşamentului de partizani din Icinia.

Pînă la ivirea zorilor, ne-am îngăduit să ne odihnim puţintel în satul Peliuhovka, unde nevasta unui ostaş, care locuia singură, ne-a oferit căsuţa ei. În odaie era rece, dar uscat. Ne-am culcat pe jos, unul lîngă altul, şi ne-am trezit abia pe la nouă dimineaţa.

* * *

Şi iarăşi au început peregrinările noastre în căutarea detaşamentului din Icinia, cel mai apropiat detaşament de partizani în acţiune din regiunea Cernigovului.

Grupul nostru arăta cam aşa :

Patru bărbaţi şi o femeie tînără mergeau pe un drum noroios de toamnă. Înfăţişarea lor nu era nici ea prea arătoasă. Unul din bărbaţi, îndesat, bărbos, cu un ciomag în

mînă, avea în picioare niște bocanci uriași cu vîrfurile răsfrînte în sus, fleșcăiți și ambii pentru piciorul stîng ; purta un surtuc de stofă groasă, țărănească, încins cu o chingă. Buzunarele-i erau bucșite. În cap — o șapcă veche și groasă; în sîn avea ceva ce-i făcea burta umflată și colțuroasă. Nu era greu de ghicit că acolo avea grenade de mînă. Dar ciudat, cei întîlniți în drum nu bănuiau nimic. Adică... cine știe ce gînduri aveau drumeții ăștia ! Omul îndesat eram eu, Feodorov, pe vremea aceea Feodor Orlov, iar după acte Aleksei Kostîria.

Al doilea era un om înalt, destul de voinic, cu părul negru, palton de castor, cizme soldățești și o șapcă înfundată pe frunte. Avea o înfățișare gravă, mohorîtă, chiar supărată. Umbla cu pași mari. Cînd da de o băltoacă mai mare sau mai adîncă, lunganul se oprea și-l aștepta pe cel îndesat. Acesta i se urca în circă și atunci lunganul îl trecea de cealaltă parte, tăcut, fără să răspundă la glumele „poverii" din spate. Acesta era Pavel Vasilievici Dneprovski, acum Vasilcenko.

Al treilea era un tînăr îmbrăcat cu o bluză veche, vătuită, pantaloni bufanți și cizme de box negru, care de vechi ce erau deveniseră cafenii. Și cu toate că pantalonii îi erau stropiți de noroi, bluza pe alocuri ruptă și obrazul de multă vreme neras, tînărul părea totuși, prin nu știu ce minune, dichisit și ferchеș de parcă ar fi ieșit la plimbare. Jurai că sub bluza vătuită avea un veston bine croit, cu nasturi strălucitori. Și cum drumul trecea mai mult prin pădurice și tufișuri, tînărul o lua mereu cînd la dreapta, cînd la stînga, fugea înainte, se urca pe cîte o moviliță, privea în jur și se întorcea la grupul său, cercetînd mereu zarea dacă nu se ivește vreun pericol. Fantele ăsta jerpelit era cercetașul și bunul nostru tovarăș Vasea Zubko.

Femeia purta o fustă de bumbac de culoare închisă, o scurtă de piele și pe cap o basma roșie. Era leit tipul de femeie delegată, trecut de mult în literatură. De bună seamă că se străduise mult pînă-și făcuse rost de costumul cu care să poată semăna cît mai bine cu acest tip. Oacheșă, de statură mijlocie, de vreo douăzeci și trei-douăzeci și patru de ani ; părea totuși mai în vîrstă din pricina părului tuns scurt și a îmbrăcăminții. Credea că gravitatea e prima caracteristică a bolșevicului. Ținea în mînă o bocceluță albă, de o albeață strălucitoare, parcă ar fi fost scrobită. Nimeni nu înțelegea cum de o păstrează tot timpul așa de curată. Și

ce cuprindea bocceluța? Tînăra femeie își păstra cu strictețe taina pe care nimeni dintre însoțitorii ei nu căuta s-o dezlege. Adeseori femeia rămînea cu cîte unul dintre tovarăși în urma grupului, sau trecea mult înaintea lui: părea că vrea să-i convingă de ceva și dădea dojenitor din cap. Era nemulțumită pesemne de vreunul din tovarăși și expunea altuia punctul ei de vedere. Cînd se iveau pe drum drumeții, femeia cu scurtă de piele o lua înaintea celorlalți tovarăși ca să dea ea cea dintîi ochii cu străinii. Dacă se nimereau nemți sau indivizi suspecți, femeia își muta bocceluța pe umăr, ceea ce însemna: păzea! Era credincioasa noastră tovarășă Nadia Beliavskaia.

Al cincilea — altădată gras, acum un slăbănog, era un om uimitor de vesel. Era gata oricînd „să-i zică un cîntec", îndemnîndu-i și pe ceilalți. Glumea într-una și necăjea pe cîte unul. Firește că Nadia dezaproba o asemenea purtare. Omul era îmbrăcat cu o haină lungă, cenușie și avea cizme de pînză impermiabilă. Era Pavel Logvinovici Plevako.

Privit de un ochi străin, grupul nostru înainta cam în felul următor: făcea ocoluri, mergea în zigzag, se întorcea iar la locul de unde plecase, iar de acolo membrii grupului se răsfirau în toate părțile, ca să se strîngă din nou laolaltă... Cînd dădeau de alți oameni, stăteau mai mult de vorbă cu ei sau făceau deodată stînga împrejur luînd-o repede înapoi ca să se ascundă prin tufișuri sau în pădure. Cînd intrau într-un sat, cercetau cu mare băgare de seamă casele, înainte de a bate la vreo ușă. Părăseau pe neașteptate gazdele în toiul nopții. Ziua, în schimb, se înfundau în cîte o căpiță de fîn sau claie de grîu și dormeau.

O viață ciudată, mai bine zis sălbatică. Fețele noastre erau arse, crăpate de vînt, picioarele bătătorite. Într-un cuvînt, ne călisem în cursul acestor nesfîrșite peregrinări. Nimeni nu răcea, nu lua picături sau prafuri și nici nu era prost dispus. Ne deprinsesem să dormim oriunde și să ne trezim proaspeți și înviorați.

Vasea Zubko, ajutat de doi comuniști din raionul Icinia, se străduia de cîteva zile să găsească detașamentul. Dar nimeni nu le-a putut da informații exacte, deși pierduseră mult timp în căutarea lui. Pe mine, lucrul ăsta mă scotea din sărite: „Buni cercetași erau dacă nu știau să se descurce în propriul lor raion". Singurul lucru pe care l-au stabilit cu precizie a fost că detașamentul exista, activa și purta numele de „Hrușciov".

Știam încă din Cernigov, înainte de ocupație, că detașamentul din Icinia își alesese ca prim sediu pădurea Ombiș. Ne-am hotărît așadar să începem cercetările în această pădure.

În dimineața zilei de 1 noiembrie, grupul nostru trecu în raionul Icinia și din aceeași zi deveni, fără voia lui, părtaș la un joc ciudat și încurcat. Știam bine că detașamentul trebuie să fie undeva pe aproape, poate chiar la vreo cincisprezece kilometri. Noi căutam detașamentul, la rîndul său comandamentul detașamentului — aflînd de la oamenii noștri de legătură trimiși din cătunul Jovtnevo cu directivele Obkomului, că rătăcim prin apropiere — ne căuta și el. Hitleriștii și cozile lor de topor, naționaliștii, ne căutau atît pe noi cît și detașamentul. Toți minteau, spionau, încercau să-și ascundă urmele.

De nouă zile ne învîrteam prin raion și trebuie să mărturisesc că aventurile noastre, departe de a ne pasiona, ne scoteau din fire. Cît despre greutăți... au fost cazuri cînd ele ne stîrneau bucurie...

Dar să le iau la rînd.

În acea perioadă, ocupanții organizaseră de bine de rău administrația locală în majoritatea raioanelor. Ofițerii germani aduseseră cu ei din regiunile apusene, cotropite mai înainte, tot felul de criminali și otrepe naționaliste. Din aceste „cadre" recrutau poliția și primarii.

Și dacă cu vreo două săptămîni în urmă populația se arăta destul de prietenoasă față de rușii ce rătăceau pe drumuri, acum toți se fereau de ei.

Într-un sector al pădurii Ombiș, am intrat la un bătrîn pădurar. L-am întrebat de partizani. Ca răspuns, el prinse să ne iscodească cine sîntem.

— Prizonieri, căutăm să ajungem în raionul nostru, la Repki.

— N-aveți decît să vă duceți acolo. Ce mă tot întrebați despre partizani. Apoi intră fiul său, un flăcău ca de vreo douăzeci și cinci de ani. El ne spuse deschis că nu ne crede.

— Ia mai lăsați-o-ncolo cu prostiile. Voi prizonieri ? Spuneți mai bine ce vreți de la partizani ?

L-am făcut să înțeleagă că sîntem de ai lor, că vrem să ajungem la partizani ca să stabilim legătura cu ei. Flăcăul se înveseli, ceru maică-si să ne dea de mîncare, și începu să ne servească plin de atenție. Dădu apoi fuga

undeva, chipurile după trăscău, și lipsi vreo trei sferturi de oră. Nu aduse trăscău, dar în schimb aflase ceva deosebit de prețios pentru noi.

— Țineți drumul ăsta peste rîul Udai, pe lîngă satul Priputni; întrebați pe acolo de cătunul Petrovskoe, unde-l veți găsi pe Grișa pădurarul. El trebuie să știe unde sînt partizanii.

Am mulțumit îndelung tatălui cît și fiului, le-am strîns mîinile. Numai că din clipa aceea... toate ne-au mers de-a-ndoaselea.

Am luat-o pe drumul arătat și după cîtva timp am zărit rîul și podul. Lîngă pod era lume adunată. Nadia Beliavskaia o luă înainte și cum ea nu-și ridicase bocceaua pe umăr ne-am îndreptat și noi înspre pod. Am aflat acolo că podul fusese aruncat în aer de unitățile Armatei Roșii în retragere. Din apă se vedeau doar pilonii. Iar cei adunați acolo erau locuitorii satelor din jur, mînați de autoritățile raionale; li se poruncise să aștearnă niște scînduri peste stîlpi ca să facă un podeț pentru pietoni.

Lucrau vreo cincisprezece femei, iar brigadier era un dulgher tinerel, de vreo douăzeci și doi de ani.

Colhoznicele, bucuroase să se odihnească puțin, s-au așezat în jurul Nadiei. Ne-am așezat și noi. Nadia le îndemna pe femei să saboteze toate directivele și ordinele noilor autorități.

— La ce construiți podul și reparați drumurile? Stabiliți astfel legătura dintre sate și orașe și asigurați transporturile. Tocmai ceea ce le trebuie nemților. Plecați repede pe la casele voastre. Lăsați toate baltă, sau mai bine, smulgeți scîndurile pe care le-ați bătut. Numai așa o să arătați că țineți cu Armata Roșie, cu partizanii!

Femeile îi sorbeau vorbele cu nesaț. Cele mai multe erau tinere și înflăcărate. Flăcăiașul brigadier (aflasem că se numește Mișa Gurin) se uita drept în gura ei și repeta într-una:

— Asta e drept, tare adevărat! Bine zici!

Iar de partea cealaltă a rîului, cam la un kilometru depărtare, se zărea satul Priputni, unde voiam să ajungem. Podețul era aproape gata. Încă vreo zece scînduri bătute în cuie și drumețul putea să-și vadă de cale.

Am tras-o pe nesimțite pe Nadia de mînecă și am vrut să-i dau a înțelege din ochi: „Vorbești bine, n-am ce zice,

dar noi trebuie să trecem de partea cealaltă. Mai gîndește-te ce faci!" Dar fata nu se lăsa.

Brigadierul dădu primul exemplu: alergă cu toporul la podeț și dăi, dăi, smulse o scîndură, apoi alta și le aruncă cu piciorul în apă.

— Ia, hai, la treabă, fetelor! Dracu' să-l ia de podeț! O să răspundem cu toții!

Fetele nu se lăsară rugate. În strigăte, glume și rîsete, într-o jumătate de ceas desfăcură podețul. Dar tînărul găsi că tot e prea puțin. Porunci brigăzii sale să zvîrle în apă toată rezerva de materiale de construcție de pe mal.

Am luat-o pe Nadia la o parte:

— Ce ți-a venit, drăguță?

Fata nu se fîstîci cîtuși de puțin: păru chiar mirată de întrebarea mea.

— Dar bine, Aleksei Feodorovici, nu-i chemăm noi pe țărani la jertfă? Și nu e firesc să dăm noi exemplul?

Era logic, n-am ce zice, totuși aș fi fost mai bucuros ca Nadia să-și înceapă propaganda de partea cealaltă a rîului... Apa era grozav de rece. Ne-am udat pînă la brîu trecînd rîul prin vad.

* * *

N-am intrat în Priputni. Zubko fusese înainte pe acolo și ne-a spus că în sat se petrecuse ceva.

— Lumea e neliniștită, se adună în grupuri, femeile dau din mîini...

Cu toate că era pe-nserat, am hotărît s-o luăm de-a dreptul spre cătunul Petrovskoe. Am aflat că era numai la vreo patru kilometri depărtate, iar acolo, la Petrovskoe, îl vom găsi pe Grișa pădurarul.

Era tare întuneric cînd am bătut la ușa căsuței sărăcăcioase, lăsată într-o rînă și acoperită cu paie. Stăpîna ne primi fără prea multă bucurie. Foarte curînd însă Pavel Logvinovici izbuti s-o înveselească cu glumele lui și femeia se îmbună; se oferi chiar să ne fiarbă niște cartofi. Se-nțelege că nu ne-am împotrivit. A pus oala cu cartofi pe un fel de masă foarte joasă. Opaițul ardea atît de slab, că abia ne vedeam. Pe sub masă am dat cu piciorul de un coș împletit și mi-am dat seama că masa nu era decît un coș mare de paie acoperit cu o scîndură.

— Cum se face, gospodină, că nici masă ca lumea n-ai?

— Sărăcie! Bărbatul mi-a murit. Cos și eu ce pot... dar cu acul nu prea faci rost de o masă.

Trebuia neapărat să zăbovim pe-aici o zi-două și iată că se ivise și prilejul ca să nu stăm degeaba.

— Păi ți-o facem noi! i-am spus eu gazdei. De ce n-am face o masă pentru o femeie de treabă? Eu îs dulgher de meserie! Eu și cu Pavel Logvinovici îți facem într-o singură zi o masă — să joci pe ea, nu alta! Iar Nadia în vremea asta o să ne spele rufele; cum s-ar zice, un bine pentru altul: dumneata să-i încălzești apă.

Zis și făcut. Femeia împrumută de la vecini o rindea și ne-am pus de dimineață pe lucru. Nadia se apucă de-a binelea de spălat. Iar Vasea Zubko plecă în căutarea lui Grișa pădurarul. S-a înapoiat întunecat de tot la față. De găsit l-a găsit, dar Grișa, un flăcău de vreo șaptesprezece-optsprezece ani, părea grozav de neîncrezător și ascuns.

— N-am putut să scot nimic de la el, Aleksei Feodorovici, povestea Vasea. Am nas de cercetaș, vă rog să mă credeți. După cît mi-am dat seama — nu numai el, dar și maică-sa și soră-sa știu unde sînt partizanii. I-am dat în fel și chip a înțelege; i-am spus că sînt comunist. Se jură: „Zău, nene, că nu știu nimic".

Femeia găsise scînduri în curtea colhozului. Masa prindea formă. Plevako bătea cu ciocanul și fișîia cu rindeaua. Pe la ferestre dădeau tîrcoale băieții din sat și după ei gospodinele. Am găsit printre ei și clienți.

— Să veniți și pe la mine, trebuie să-mi dreg ușa pentru iarnă...

— La mine patul s-a șubrezit de tot. Nu puteți oare să-mi faceți unul nou? Bani am eu, dar de unde să iei tîmplar aici, în cătun?

Un unchiaș tare mohorît s-a apropiat de noi și ne-a supus aproape la un interogatoriu:

— Ești demult tîmplar?

— E meseria mea. Am lucrat la Cernigov, la fabrica de mobilă. Apoi a început războiul. Am fost prizonier și am scăpat.

Drept e că nu fusesem niciodată tîmplar; dar pricepeam binișor meșteșugul. Cînd am lucrat la tunel, deprinsesem meseria fiindcă dulgherul făcea și el un fel de tîmplărie. Plevako știa și el să mînuiască ciocanul și dalta.

Cu toate că unchiașul părea că ne crede, am înțeles că nu face să zăbovim mult acolo.

Împreună cu Pavel Vasilievici Dneprovski ne-am dus la Grișa pădurarul. Credeam că o să știm să-l convingem mai bine decît Vasea. Aș! Ți-ai găsit! Era un băiat grozav de încăpățînat! Nu ne privea în ochi, iar la întrebări răspundea de parcă n-am fi fost comuniști, ci judecători de instrucție nemți. Am avut chiar bănuiala că am fost înadins îndreptați spre el de pe malul celălalt, ca să pierdem urma partizanilor.

Dneprovski nu se mai putu stăpîni și spuse:

— Da' tare curios mai ești, frate! Că doar știm sigur că ești comsomolist și că te duci pe la partizani. Iar noi sîntem comuniști și trebuie să-i găsim cu orice preț, că de nu, nemții... — și Dneprovski schiță cu degetele un laț în jurul gîtului.

Grișa căzu pe gînduri. L-am lăsat să chibzuiască. Se vedea că-i încurcat rău. E drept că și chestiunea nu era atît de simplă chiar pentru un comunist cu experiență. Mai tîrziu am aflat că lucrurile se mai complicaseră și prin faptul că în ajun partizanii executaseră la Priputni un trădător, iar în cătunul Petrovskoe rupseseră sigiliile nemțești de pe ușa depozitului ridicînd opt saci cu făină... Vezi de te descurcă acum, cine sînt vizitatorii: comuniști cu adevărat sau polițai trimiși de nemți?

— Uite ce-i, tovarăși... E aici, la Priputni, un președinte de colhoz, pe nume Didenko. Acum e acasă. El poate să vă spună cîte ceva... A treia casă pe stînga. Numai să n-o luați pe uliță, ci să ocoliți prin partea grădinilor...

A trebuit să recunoaștem că, îndreptîndu-ne la Pavel Vasilievici, tînărul Grișa procedase bine: decît să hotărască singur o chestiune atît de grea, era mai bine să ne trimită la un tovarăș mai vîrstnic. Îmi aminteam de numele acestui președinte, mă mai întîlnisem cu el și am luat-o deci în direcția arătată de Grișa.

Dar nici la Priputni n-am avut noroc. Didenko nu era acasă; plecase din ajun. Nevastă-sa ne-a primit bine, chiar prea bine, și ne-a vorbit pe un ton dulceag, dar nu ne-a privit în ochi și nici vorba „tovarăși" n-a rostit-o; ușa casei n-a închis-o, nici nu ne-a poftit să stăm jos; se vedea cît de colo că se teme de noi.

Cînd am ieșit din casa ei, i-am spus lui Dneprovski:

— Să știi că toată lumea ne ia drept polițai. Proastă situație mai au și polițaii ăștia. Dar ce zici, strașnic îi mai

apără poporul pe partizani de ochii străinilor! Ia, încearcă să-l amenințî chiar cu pistoletul crezi că spune vreunul ceva?

— Se vede treaba că Grișa a trecut pe aici și i-a prevenit. Și noi, doi babalîci fără minte, l-am crezut pe cuvînt!

Ce era să facem? Am zăbovit puțintel pe ulița satului și tocmai ne pregăteam s-o luăm înapoi spre Petrovskoe, cînd deodată am văzut lume adunată lîngă grajduri. Ne-am apropiat și noi. Și, ce să vezi? Printre sătenii localnici era și Grișa al nostru. Stătea lîngă calul său, ud de nădușeală. L-am chemat și i-am vorbit de-a dreptul, pentru că eram tare furios:

— Îți bați joc de noi, flăcăule? Ce tot minți și ne duci de nas ca pe niște proști?

— Puteți să mă ucideți, că nu știu nimic! răspunse Grișa cu îndrăzneală și hotărîre în glas.

Avea o față deschisă și ochii strălucitori! Unul ca dînsul nu scoate o vorbă să-l amenințî și cu moartea. Am înțeles atunci că era partizan și după toate și un băietan de mare nădejde.

I-am suflat la ureche:

— Sînt Feodorov, secretarul Obkomului, mă înțelegi? Trebuie să intru chiar azi în legătură cu comandantul detașamentului.

Grișa mă măsură din cap pînă-n picioare și o umbră de zîmbet îi trecu pe față; apoi spuse cu un fel de gravitate exagerată:

— Tovarășe Feodorov, nu știu nimic! Dacă vreți însă să aflați ceva, e aici contabilul colhozului, Stepan Pogrebnoi! El poate să vă dea lămuriri!

— Bagă de seamă, dacă ne mai duci o dată!...

Bineînțeles că mințise din nou. Fie că îl prevenise pe contabil, fie că acesta plecase cu adevărat... Nevasta contabilului ne-a spus:

— Poate că-l căutați pe Didenko! E dus la adunarea primarilor, la școală. A sosit acolo burgmistrul raional și i-a chemat pe toți primarii din toate satele.

Eram tare înfuriat. De trei zile ne tot învîrteam fără nici un rezultat. Doar nu era să ies în mijlocul uliței și să urlu că sînt Feodorov și caut să aflu drumul spre partizani. Odinioară, cînd nu era nevoie, o mulțime de oameni mă recunoșteau. Acum însă... Să mă fi schimbat în așa hal? Înainte de război fusesem la Priputni cel puțin de cinci ori... Trebuia oare să ne întoarcem la Petrovskoe cu buzele

umflate ? Mi-era, zău, ruşine. Şi deodată mi-a trecut un gînd de o îndrăzneală neasemuită, care părea o nebunie.

— Ia ascultă, Pavlo ! m-am adresat lui Dneprovski. Hai... Hai, Pavlo, şi noi la şcoală ! Da, da, la adunarea primarilor ! Ce-o fi, o fi ! Acolo vom da negreşit de careva dintre ai noştri... Şi apoi trebuie să-l cunoaştem şi noi o dată pe burgmistru, să vedem cum arată licheaua asta.

Dneprovski nu mi-a răspuns pe loc. Avea şi de ce să stea la gînduri : ceea ce puneam la cale era riscant şi în caz de nereuşită puneam în primejdie toată organizaţia regională.

— Vezi şi dumneata, Aleksei Feodorovici... Numai dacă găseşti că e necesar... Eu, desigur, merg unde spui...

Am găsit că e necesar. În caz de pericol ne-am hotărît să folosim grenadele. Aveam cîte cinci de căciulă : în plus şi pistolete : eu aveam două, Dneprovski unul.

* * *

La intrarea şcolii aştepta o trăsură pe arcuri cu roţi de cauciuc trasă de doi cai destul de bine îngrijiţi, dar diferiţi ca mărime. Pe bancheta acestei trăsuri antedeluviene erau nişte perne roşii de divan. Pe capră moţăia un moşneag bărbos, încotoşmănat într-o şubă. Trăsura fusese scoasă, după cît se părea, din muzeul raional.

— Hei, taică, m-am adresat bătrînului, ia spune, primarul e aici ?

El zîmbi şiret, îmi făcu cu ochiul şi rosti cu o gravitate comică :

— Ce primar, flăcăule ? E locţiitorul burgmistrului raional în persoană, Pavlo Glebovici Guz, care a venit în inspecţie.

Pe coridor erau grămădite, pînă în tavan, bănci prăfuite. Clasele erau încuiate. Dintr-una se auzea voci şi am bătut în uşă. Am intrat foarte umil şi ne-am descoperit.

La o masă mare, destinată probabil experienţelor de fizică, şedea tolănit în fotoliu un om ca la vreo cincizeci de ani şi se trăgea de mustaţă. Faţa lui n-avea nimic deosebit, dar îmbrăcămintea... se vedea bine că nu-i obişnuit cu ea. Haina era dintr-o stofă neagră şi lucioasă, scoasă şi ea desigur din muzeu, cămaşa brodată cu motive ucrainiene. De spetează fotoliului atîrna o şubă de blană. Fără îndoială că acest individ voia să pară boier, moşier sau,

cel puțin, funcționar de vază dinaintea Revoluției. Pe noi nu ne-a luat în seamă vreme de vreo cinci minute. Ținea în fața ochilor, în mîna-ntinsă, un teanc de hîrtii și își încrunta sprîncenele cu un aer grav.

În cameră mai erau trei persoane : o fată grasă pudrată pînă-n ochi, cu o privire uimitor de prostească. Îndeplinea, pesemne, rolul de secretară. Dar se vede că n-avea ce face și desena floricele pe masă.

În spatele „funcționarului de vază", lîngă geam, ședea un soldat neamț între două vîrste. Privi nepăsător în direcția noastră, apoi căscă și întoarse capul. Ce rol avea el ? Să păzească pe cei de acolo ori să reprezinte pe nemți ? Nu puteai ști. Se vedea doar că se plictisea.

Cel de al patrulea — localnic pesemne — era tipul clasic de bătrîn bețivan. Avea nasul stacojiu și un moț ce-i ieșea pe sub căciulă. Ochii îi erau tulburi ca la un om băut. Pe față nu i se putea citi nimic alta decît dorința de a da o dușcă pe gît. Stătea cu mîinile proptite pe masă și aștepta, pare-se, un ordin. Toată scena amintea un vodevil.

Pupitrele din clase erau scoase și înlocuite cu niște bănci lungi așezate în mijlocul camerei ; de-a lungul pereților, în fund, într-un colț, ardea o sobă de fier.

Stăteam tăcuți, sprijinindu-ne cînd pe un picior, cînd pe altul. Oamenii de la masă îmi făceau scîrbă.

În cele din urmă, „boierul" locțiitor de burgmistru a binevoit să ne ia în seamă.

— Ce-i ?

Drept răspuns, simțeam o dorință nebună să-l înșfac de guler, să-l car în stradă, și de față cu tot cinstitul norod să-i ard cîteva palme. Dar am răspuns smerit :

— Îl căutam pe primar. Au făcut nemții o lege, ca să se acorde sprijin prizonierilor eliberați. De aceea am venit la primar...

Prostul acesta înfumurat era încîntat de situația sa. Nici n-a stat să ne mai întrebe de una sau alta, nici nu ne-a învrednicit cu privirea — mînat ce era de dorința de a da povețe.

— Ce, eu îs primarul ? Uite, ăsta-i primarul, și ni-l arătă pe bețivan, el știe legile și o să vă facă tot ce trebuie.

— Bun, bun, bodogăni primarul.

Dar o dată pornit, „boierul" nu se mai putea opri. Vorbea umflat, cu gesturi largi.

Dneprovski i-a pus cîteva întrebări. I-a povestit că ne întoarcem acasă, dar că nu ştim care-i situaţia pe fronturi şi cum trebuie să ne ducem traiul mai departe.

— Glorioasa şi neînfrînta armată a marii Germanii distruge ultimele rămăşiţe ale Armatei Roşii, în preajma munţilor Ural. Moscova şi Petersburgul au capitulat necondiţionat faţă de cuceritori. Ucraina este eliberată...

Plin de admiraţie faţă de propria-i elocvenţă, „boierul" se sculă în picioare şi ridică sus capul, aruncînd mereu cîte o privire spre soldatul neamţ de lîngă fereastră. Acesta bătea nepăsător toba în geam şi căsca din cînd în cînd.

Oamenii începură să se adune. Guz ne propuse, lui Dneprovski şi mie, să rămînem la adunare.

— Să ascultaţi şi voi cum trebuie construită viaţa nouă.

Bineînţeles că am primit bucuroşi. Eu m-am aşezat pe un colţ de bancă lîngă sobă. Dneprovski la vreo trei paşi de mine. Abia am apucat să ne instalăm şi numai ce-l zăresc pe Didenko. El m-a recunoscut numaidecît şi în prima clipă s-a fîstîcit aşa de rău că s-a îngălbenit. Apoi şi-a venit în fire şi a întrebat pe primar, aşa într-o doară, ce-i cu noi? Aflînd despre ce e vorba, spuse că o să ne găzduiască într-o casă vecină cu a sa.

Lîngă şcoală se opreau mereu căruţe. Cei ce veneau erau un fel de „activ" al satelor de primprejur. În afară de primari, Guz mai convocase pe preşedinţii de colhoz, pe învăţători şi agronomi. Cei mai mulţi se ţineau retraşi. Nimeni nu vorbea tare, nimeni nu zîmbea. Am mai observat că oamenii se fereau să se privească în ochi, de parcă le era ruşine. Da, celor mai mulţi, le era desigur ruşine că se supuseseră poruncii venind să-l asculte pe acest individ.

Se petrecu apoi o scenă respingătoare. O căruţă se opri lîngă şcoală. Am auzit înjurături violente, urmate de zgomot şi bătaie.

— Aoleu, striga cineva înăbuşit. Nu mai daţi în mine, oameni buni!

Zgomotul se mai prelungi pe gang, apoi uşa se deschise larg şi cîţiva ţărani înfuriaţi şi roşii la faţă împinseră înăuntru un om legat.

Era un vlăjgan înalt, de vreo treizeci de ani. Cu capul plecat, ca un taur, se uita în pămînt. Mîinile-i legate la spate cu o curea de piele, erau vinete de strînsoare. Părul zburlit îi acoperea fruntea; din colţurile gurii şiroiau şuviţe de sînge. Pe obrazul umflat se vedea urmă de toc de cizmă.

Guz făcu o strîmbătură autoritară.

— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ?

Omul legat făcu o mişcare spre el şi Guz îşi acoperi faţa cu mîinile de parcă s-ar fi aşteptat la o lovitură.

— Animal ce eşti ! strigă unul din însoţitorii individului, şi-i trase un pumn atît de puternic, încît acesta căzu în genunchi. Un alt sătean se repezi la el şi-l lovi cu piciorul în coastă, iar o bătrînă cu boccea în mînă îl scuipă de cîteva ori în obraz. Nu puteai înţelege nimic.

Cînd zarva se mai potoli puţin şi omul legat fu tîrît într-un ungher, Guz întrebă cu glas iscoditor :

— Cine-i, un partizan ?

Toţi dădură să răspundă laolaltă ; se stîrni iarăşi un zgomot înfiorător. Guz strînse buzele cu scîrbă. Abia peste vreo zece minute lucrurile se lămuriră.

După retragerea Armatei Roşii, se întorsese în cătunul Gluhovşcina, Spiridon Fediuk, poreclit „Mistreţul". Nu se arătase demult, de vreo opt ani, în satul natal. Se ştia că-i om pierdut, hoţ, bandit, că fusese condamnat la şapte ani închisoare pentru furtul săvîrşit la o spălătorie şi că-şi ispăşeşte pedeapsa undeva, într-un lagăr. De cum a apărut în cătun, „Mistreţul" şi-a procurat un cazan de fiert ţuică. De atunci umbla beat turtă în fiecare zi şi-i tot ameninţa pe oameni că poate să-i lucreze pe toţi „în foi de viţă". Cu o noapte în urmă, s-au auzit ţipete în casa din capul satului, în care locuia nevasta lui Kaliujnîi, ofiţer în Armata Roşie. Femeia ieşi în fugă din casă cu un cuţit înfipt în spate, îndreptîndu-se spre oamenii care se grăbeau într-acolo, şi se prăbuşi la pămînt, moartă. În casă, oamenii o găsiră pe Nastia, fiica lui Kaliujnîi, o fetiţă de şapte ani — sugrumată, iar băieţelul lui de trei ani, Vasea, lovit şi înnebunit de spaimă.

Ţăranii se repeziră în pădure şi-l prinseră pe „Mistreţ".

Guz începu interogatoriul. Toţi ascultau cu atenţie încordată. Pînă şi neamţul holbase ochii şi stătea cu gura deschisă, apoi se apropie de Guz şi-i şopti ceva la ureche. Guz sări în picioare, gata să-l servească, şi strigă în sală :

— Se găseşte printre voi vreun învăţător de limba germană ? Ne trebuie un traducător.

Se găsi o bătrînică. O aşezară alături de neamţ.

— Ei, ce ai de spus ? întrebă Guz cu o asprime prefăcută.

Banditul îi făcu semn din cap lui Guz să caute în buzunarul hainei sale. Guz căută în buzunarul „Mistreţului" şi scoase de acolo o hîrtiuţă mototolită, pe care o cercetă îndelung şi o întinse apoi neamţului. Neamţul aprobă din cap şi-i înapoie hîrtiuţa.

— Aşa... zise Guz. Aşaaa, mai repetă el şi încreţi tare fruntea. Se vedea cît colo că nu ştia ce să facă. Uite cum stă chestiunea: cetăţeanul ăsta, pe nume Fediuk, este un împuternicit al comandaturii germane. Întorcîndu-se spre cel legat, Guz zise: A fost o neînţelegere. Ai să fii numaidecît dezlegat.

Banditul se ridică în picioare şi-i măsură pe toţi cu o privire sfidătoare.

— Eu, domnule burgmistru, zise el cu glas răsunător, am pîndit-o pe Maria Kaliujnaia şi am văzut că era în legătură cu partizanii. Bărbatul ei e comunist. Şi tot cătunul ţine cu partizanii, domnule burgmistru!

— Minte, îs minciuni! strigară ţăranii din cătun.

Toată sala fierbea de mînie. Oamenii şuşoteau între ei. Cineva strigă:

— La spînzurătoare cu asasinul!

Neamţul, care urmărea cu atenţie tot ce se petrecea, sări în picioare şi descărcă cîteva focuri de revolver în tavan. Liniştea se restabili numaidecît. Neamţul se aşeză la loc şi o trase de mînecă pe traducătoare.

— Eu sînt poliţai, repetă Fediuk. La Maria Kaliujnaia veneau zilnic partizani...

— Dacă ai vrut să faci rînduială, de ce ai luat lucrurile astea? şi zicînd acestea bătrîna zvîrli pe masă o boccea mare.

— Astea-s confiscate, răspunse criminalul fără pic de tulburare.

Cuvîntul „confiscate" avu un efect miraculos asupra neamţului. Începu să se frămînte şi s-o grăbească pe traducătoare. Ea se ridică şi rosti cu un glas întretăiat, bîlbîindu-se:

— Domnul soldat german mă roagă să vă amintesc, domnule locţiitor de burgmistru, că în conformitate cu instrucţiunile în vigoare, toate obiectele lucrate din metale preţioase, precum şi pietrele scumpe, picturile şi sculpturile provenite din bunurile confiscate de către autorităţile comunale trebuie să fie vărsate la „fondul Goering"... În timp ce bătrî-

nica tălmăcea toate acestea, soldatul german o zorea cu întreruperi mînioase.

În sală domnea o liniște grea. Eu strîngeam convulsiv în sîn mînerul grenadei. De cîteva ori i-am aruncat priviri lui Dneprovski. Niciodată nu-l văzusem în așa hal. Dacă Guz, neamțul sau polițistul legat n-ar fi fost atît de absorbiți de „treaba" lor și s-ar fi uitat la Pavel Vasilievici... Era palid la față și tremura ca varga. Mîna dreaptă o ținea în buzunar și-mi aruncă priviri rugătoare. „Hai, Aleksei Feodorovici, hai să începem o dată!" Așa-i tălmăceam privirea. Ispita, nu-i vorbă, era mare. Să arunci o grenadă și pe urmă... Ce greu îmi venea să mă stăpînesc! Dar nu, nu trebuia să-mi pierd capul!

Mi-am dat seama că nu numai Didenko mă recunoscuse. Pe puțin opt oameni aruncau mereu căutături înspre mine. Poate că așteptau și ei un semn de al meu. În cameră erau adunați vreo treizeci de inși, aproape numai bărbați. Mărturisesc că eram adînc tulburat, nervii îmi erau tare încordați. Îi cercetam cu privirea pe acei care erau lîngă mine. Ce or fi gîndind? Au oare arme la ei? De partea cui ar fi în cazul unei încăierări?... Neamțul își încărca liniștit pistolul...

Guz tărăgăna. Apoi, în sfîrșit, rosti cu o gravitate vrednică de Solomon:

— Scoateți-i cătușele acestui apărător al ordinii noi! Fiecare trebuie să știe că bolșevicii și tot neamul lor sînt în afara legii!

Luă bocceaua de pe masă și o trecu neamțului. Primarul cu nasul stacojiu dezlegă mîinile banditului.

— Acum, urmă Guz, să trecem la ordinea de zi a ședinței noastre.

Unul din țărani strigă deodată:

— Escadron, pe cai! și se prăbuși grămadă la pămînt, pradă unui atac puternic de epilepsie.

Neamțul prinse a urla ceva sălbatic și bătu din picioare: Fediuk și primarul îl apucară pe nenorocit de brațe și-l tîrîră pe coridor. Sătenii ieșiră pe urma lor.

Nici Fediuk, nici primarul cu nasul stacojiu nu se mai întoarseră în sală. În curînd am auzit zgomot de copite: pesemne că oamenii îl duceau pe epileptic acasă.

Guz își începu cuvîntarea: striga, se strîmba, împroșca cu scuipat, amenința cu pumnul cînd pomenea de partizani și hohotea isteric.

Alături de mine se așează bătrîna învățătoare, căreia neamțul îi dăduse drumul. O scuturau frigurile. Voia să stea lîngă foc. Îmi era nesuferită ; am întors capul. Atunci l-am zărit lîngă ușă pe Mișa Gurin, tînărul dulgher care desfăcuse, împreună cu fetele, podețul de peste rîul Udai ; stătea și fuma o țigară. M-am ridicat, m-am apropiat de el și i-am șoptit :

— Dă-mi niște hîrtie, tinere.

El mi-a rupt o bucată de ziar. Am început să răsucesc o țigară și în același timp i-am strîns tare piciorul între genunchi, încruntîndu-mi sprîncenele. Flăcăul îmi suflă încet de tot :

— După adunare, la Didenko.

M-am întors la locul meu de lîngă sobă. Cînd să mă așez, mi se agață de bancă buzunarul hainei, bucșit cu cartușe de revolver. Unul căzu pe podea. M-am uitat repede în jos. Bătrîna translatoare îl și acoperise cu piciorul. Privirea ei însă nu spunea nimic ; se uita la Guz la fel ca și ceilalți, cu o nepăsare abrutizată. „Ehei, mi-am zis eu, pare că pe aici sînt destui oameni de treabă". Guz s-a strîmbat tot așa, pe puțin un ceas și jumătate. Apoi a trecut de la isteria patetică la „partea practică". Ceru să se repare drumurile și podurile : cetățenii să se înregistreze la primar : cei buni de muncă să nu plece din sat fără învoire. Se indigna că școala elementară nu-și începuse cursurile.

— Programul și planul de învățătură ne-au venit ; trebuie să începem chiar de mîine școala !

Cineva întrebă cu naivitate :

— Cum așa, mîine ? Mîine-i doar sărbătoare, 7 Noiembrie.

Guz se roși la față și sări ca ars :

— Ce sărbătoare ? Ce-i asta, agitație comunistă ?

N-au fost nici arestări, nici împușcături. Dar Guz se folosi de acest prilej pentru a mai trăncăni vreo cincisprezece minute.

După ce se încheie ședința, Guz ne făcu semn cu degetul, mie și lui Dneprovski. Apoi îl chemă și pe Didenko :

— Cetățeanul ăsta o să vă găzduiască.

Ieșind din sală cu Dneprovski, ne-am pomenit înconjurați de vreo zece oameni. Coridorul era întunecos și nu

ne-am putut lămuri ce fel de oameni erau cei ce se strîngeau în jurul nostru. Abia în stradă am răsuflat mai în voie. Ne-am dat seama că formaseră o gardă voluntară.

Ne-am împrăştiat în grupuri de cîte doi-trei, iar după o oră ne-am adunat, dar nu la Didenko după cum plănuisem înainte, ci la marginea satului într-o casă părăsită, unde locuiau pe atunci doi ciobani uzbeci. Erau doi ostaşi ai Armatei Roşii, cărora, la retragere, li se încredinţase paza unei turme destul de mari de vaci şi oi, cu care s-au trezit întîi în încercuire şi apoi în spatele nemţilor. De mai bine de o lună rătăceau prin pădurile şi drumurile raionului Icinia. Nemţii îi înscriseseră la primarul din Priputni. Dar ciobanii-ostaşi nu dormeau întotdeauna în sat, iar turma ce le fusese încredinţată se topea puţin cîte puţin.

— În pădure, comandant este... Comandant, nu glumă, mi-a explicat zîmbind unul din păstori. În Uzbekistan lupi — ioc. Aici mulţi lupi, vai ce mulţi! spunea el cu seriozitate comică.

Ciobanii făgăduiră să mă pună chiar a doua zi în legătură cu comandantul şi cu „lupii" din pădure, prin Didenko.

În casa uzbecilor s-au strîns cam o jumătate din cei ce fuseseră la adunarea lui Guz. Aici arătau cu totul altfel: vorbeau dezgheţat, simplu, nestînjeniţi. Ce rău mi-a părut că n-am ştiut în seara aceea la şcoală cît de mulţi oameni de treabă erau printre ei! Am fi putut achita pe loc şi pe Guz şi pe paznicii lui. Dar din acea clipă, soarta le era pecetluită. Am hotărît să-i punem sub urmărire, atît pe Guz şi pe Fediuk, cît şi pe primarul cu nasul roşu din Priputni.

În aceeaşi seară, m-am înapoiat împreună cu Dneprovski la tovarăşii noştri din cătunul Petrovskoe. Didenko s-a înţeles cu noi să se întoarcă a doua zi şi de nu va putea, cel mai tîrziu la 9 noiembrie să vină în cătun, la Grişa pădurarul, ca să ne conducă la detaşamentul „Hruşciov".

Abia atunci am înţeles că Grişa ne-a dus... căutase să ne deruteze şi nu numai el, dar şi toţi ceilalţi n-aveau încredere în noi. Prin sate se înjghebase un fel de conspiraţie interioară. Pe atunci, mulţi oameni băteau drumurile; ţăranii înţelegeau că cea mai mare parte dintre aceştia erau oameni sovietici, dar cine-i putea cunoaşte la prima vedere! De aceea căutau să-i cerceteze; omul devenea obiect de studiu. Mai tîrziu, am aflat că în satele care erau în strînsă

legătură cu partizanii, comandantul sau comisarul detașamentului era înștiințat ori de cîte ori apărea în sat cîte un nou venit și mai ales vreun grup străin.

* * *

Acum cînd totul se lămurise, părea că nu vom mai avea și alte piedici și c-a doua zi vom fi în detașament! Și doar a doua zi era aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie! Poate că la detașament să fie un aparat de radio!

Cînd ne-am înapoiat „acasă", adică la văduva din cătunul Petrovskoe, masa era gata. Pavel Logvinovici se apucase să-i sculpteze niște floricele la picioare. Trebuia doar să dea impresia că are de lucru.

De dimineață ne-am apucat să ne reparăm încălțămintea. Cizmele și bocancii noștri erau destul de ponosiți. Dar principalul era să treacă vremea în așteptarea lui Didenko.

Printre altele, am băgat de seamă că în ziua aceea era puțină lume pe uliță. Numai copiii ieșeau uneori din curți. Băieții și fetițele erau curat îmbrăcați. Am aflat că nimeni nu lucra. N-a fost nici o demonstrație, dar toată lumea sărbătorea această zi și era de fapt ca și o demonstrație. Gazda noastră ne-a spus că pînă și în casele oamenilor care se temeau de nemți sau voiau să se pună bine cu ei, nimeni nu a lucrat în acea zi, pentru a nu se arăta împotriva poporului.

Am făcut și noi un mic chef la masa cea nouă. Gazda și Nadia au pregătit o ciorbă grasă și au găsit pe undeva niște bragă de casă și vin de sfeclă. În timpul mesei, a intrat omul care ne tot întrebase de unde sîntem și ce avem de gînd să facem. Fusese și el în ajun la adunarea lui Guz.

— Ar fi cazul să vă mai simțiți, începu el cu voce aspră. Ați stat ce ați stat și gata, ajunge! Apoi ne lămuri: Au trecut trei călăreți: unul e din poliția raională, al doilea, cu toate că poartă haină țărănească, se vede cît colo că-i neamț, iar al treilea e Fediuk, banditul. De bună seamă că urmăresc pe cineva.

Și Didenko care nu venea! Parcă era un făcut: nici Grișa nu era nicăieri. Plecase pesemne pentru legătură la detașament. Nu era chip să mai rămînem. I-am mulțumit gazdei și ne-am îndreptat spre Gluhovșcina, un cătun vecin.

la cinci kilometri depărtare; am lăsat vorbă ca Didenko să ne caute acolo.

Nu îndrăzneam să mergem pe drumul mare. Am luat-o pe niște poteci și am dat peste un desiș mlăștinos, că abia ne puteam scoate picioarele din tină. Am rătăcit prin mlaștini toată seara, și o parte din noapte. Uzi, murdari, frînți de oboseală și înghețați, am ajuns abia dimineața la Gluhovșcina. Dar a fost spre norocul nostru.

Cînd se crăpă de ziuă, am văzut că intră în cătun un detașament mare de călăreți. În clipa următoare se auziră împușcături și strigăte pe nemțește. De bună seamă că detașamentul pornise pe urma noastră.

Ne-am înfundat din nou în mlaștini. Curînd am dat de o linie ferată îngustă, demult părăsită. Pornea din cătunul Petrovskoe, dar unde ducea — nu știam. Altă alegere însă nu aveam: în jur erau mlaștini, locuri inundate; ne-am hotărît să mergem pe terasament.

Vasea plecă în recunoaștere. Curînd se înapoie de la o cotitură.

— Un călăreț singuratic vine înspre noi, spuse el.

Ne-am ascuns în tufiș. Cînd calul ajunse în dreptul nostru, am sărit din ascunziș. Călărețul se zăpăci și ridică mîinile în sus. Cu toate că purta o haină țărănească, țesută în casă, porni deodată să bolborosească ceva pe nemțește. L-am smucit de pe cal, l-am dezarmat și l-am dus mai la o parte. Am tras și calul de pe linia ferată.

— Thaelmann, Thaelmann, repeta neamțul.

Dar cînd i-am scos îmbrăcămintea de deasupra, cea de „mielușel", și i-am arătat cu țeava pistoletului insemnele lui de SS, încetă pe loc să pomenească numele lui Thaelmann și căzu în genunchi.

Era periculos să tragem în împrejurările acelea. Mi-am amintit de sfatul șoferului din Viatka: „Uneori, tovarășe comisar, e mai bine pe tăcute".

Pentru prima oară de la începutul drumului, am încălecat. Părea că am făcut un schimb bun. Dar vai, calul era nărăvaș, necheza și voia cu orice chip să mă răstoarne. A trebuit să descalec. L-am dus cu Vasea Zubko în desiș și l-am legat de un copac; se putea să ne fie de folos mai tîrziu.

După vreo douăzeci de minute, ne-am întors la locul stabilit. Acolo, am văzut un foc și în jurul lui cinci oameni în loc de trei. De n-am fi zărit basmaua Nadiei, am fi cre-

zut că ne-am rătăcit. Ne-am apropiat: în jurul focului, în afară de ai noştri, mai erau doi flăcăi. Fiecare avea cîte un sac mare, ud pe dinafară şi în care părea să fie carne.

Convorbirea noastră a fost destul de ciudată:

— Cine sînteţi?

— Da' voi?

— Ne întoarcem din război.

— Şi noi.

— Şi ce faceţi aici?

— Da' pe voi cine v-a adus?

Am tot ascultat pînă m-am săturat de vorbăria asta nesfîrşită.

— Uite cine sîntem, am zis eu, scoţînd din buzunar pistoletul şi punîndu-l în palmă. Pe Sîciov îl cunoaşteţi? (Sîciov era comandantul detaşamentului de partizani din Icinia.)

— Îl cunoaştem.

— Dar pe Popko? (Secretarul comitetului raional de partid din Icinia.)

— Noi îl cunoaştem, dar voi de unde aţi cules numele astea?

— Păi eu sînt Feodorov, aţi auzit de mine?

Dar ei tot nu credeau. A trebuit să le descriu cu de-amănuntul înfăţişarea comandantului şi a comisarului. Mi-am mai amintit şi de un amănunt care i-a făcut să rîdă şi i-a convins pe deplin: Sîciov avea un obicei foarte hazliu: repeta mereu cuvîntul „bine".

— Tovarăşe Sîciov, vecinului dumitale i-a murit vaca.

— Bine, bine!

— Tovarăşe Sîciov, ţi s-a îmbolnăvit nevasta.

— Bine, bine, bine!

Abia după ce le-am dat acest amănunt, tovarăşii au recunoscut că sîntem de-ai lor. Am mai stat puţin în jurul focului. Vasea Zubko s-a dus după calul neamţului. Apoi, am fript pe nişte frigărui de lemn cîte o halcă din carnea pe care noii noştri tovarăşi o aveau în saci. Ne-am ospătat, ne-am odihnit şi am luat-o înainte, pe cărările întortocheate ale partizanilor.

*
* *

Mai tîrziu, am văzut zeci de detaşamente şi mari unităţi de partizani, am putut să le compar, să le cîntăresc.

Dar în ziua de 9 noiembrie 1941, întîlnisem pentru întîia oară un detașament activ de partizani și pentru întîia oară am făcut cunoștință cu acest colectiv de oameni atît de deosebit.

Marșurile din ultimele zile ne istoviseră. Ne udasem prin mlaștini, eram flămînzi și dîrdîiam de frig. Din clipa în care am ajuns la detașament, atît eu cît și însoțitorii mei am avut pentru întîia dată sentimentul securității personale. Am putut să ne „relaxăm nervii", adică să nu ne mai încordăm privirea, auzul, să nu mai cercetăm cu neîncredere pe fiecare om ieșit în cale. Ne aflam într-o așezare de prieteni, așezare cu o forță armată, cu ordine interioară și legi.

Așadar, tensiunea noastră nervoasă se potolise; numai nervii ne susținuseră pînă atunci și am simțit numaidecît dorința să ne odihnim, să ne spălăm, să dormim ca lumea... Am fost primiți cu bucurie. Dar ce zic cu bucurie! Primirea a fost entuziastă, cu îmbrățișări, sărutări, cu strîngeri călduroase de mîini. Fiecare voia să ne atragă în coliba lui. Am regăsit aici mulți cunoscuți; sinceritatea sentimentelor lor nu putea fi pusă la îndoială, și totuși...

Da, exista și un „totuși". A trebuit să mai domolesc entuziasmul oamenilor, să adopt alt ton, să reiau ceva din atitudinea autoritară. Acum eram și mai jerpelit ca înainte, astfel încît cuvîntul „autoritate" sună desigur caraghios. Dar autoritatea era absolut necesară și iată de ce.

Venisem la detașamentul din Icinia nu pentru odihnă și nu pentru a mă simți în siguranță. Oricare ar fi fost aspectul meu, și oricîtă nevoie aș fi avut de odihnă, ca să recapăt forțe, n-aveam dreptul să uit o clipă de îndatoririle mele. Nu mi-e teamă că voi fi greșit înțeles. Orice comandant militar știe bine la ce mă refer.

În calitatea mea de șef al statului major regional al mișcării de partizani, am cerut raportul cuvenit, și înainte de a mă odihni am făcut o inspecție în tabără.

La o distanță de cîțiva pași una de alta, sub copaci, erau înșirate douăsprezece colibe din crengi, în care ostașii se instalaseră, fiecare după gust și posibilități: unii pe saltele de paie, alții pe mușchiul încă neuscat, alții pe cojoacele așternute pe pămînt. În trei sau patru locuri ardeau focuri. La un foc, femeile fierbeau terci, într-un cazan mare. La celelalte se încălzeau oamenii. De altfel începuse să-

geruiască. Erau vreo patru grade sub zero; dar nu căzuse încă zăpada.

Fiecare ostaș își purta armele asupră-și. Am inspectat cîteva puști și pistolete. Erau prost curățate. Mulți nici nu-și încercaseră vreodată arma. Aruncătorul de mine de companie stătea complet părăsit. Am aflat că nimeni nu știa să-l folosească și nici nu căuta să învețe. L-am verificat pe loc, chiar în acea primă inspecție, trăgînd cîteva mine.

Cînd am pornit să inspectăm posturile de pază mai apropiate, am zărit deodată pe acel bătrîn pe jumătate nebun pe care-l întîlnisem împreună cu Simonenko cu o lună în urmă, în apropierea satului Lisovie Sorocinți; da, era într-adevăr bătrînul care păștea o vacă costelivă și care amenințase, noaptea, cu pumnul bombardierele hitleriste. Ședea pe un butuc și scria procesul verbal al interogatoriului unui prizonier. Soldatul neamț avea mantaua, tunica și pantalonii descheiați. Stătea drept, ținîndu-și pantalonii și tremura. Jos pe pămînt, ședeau doi partizani cu pistolete în mînă. Văzîndu-l pe comandant, bătrînul sări în picioare, duse mîna la cozoroc și raportă destul de vioi:

— Tovarășe comandant, sînt Sadcenko, ostașul tălmaci al detașamentului. Conform ordinului primit de la comisarul detașamentului, procedez la interogatoriul acestui bandit, care poartă numele de soldat al armatei germane.

Aceste vorbe umflate mă convinseră că este într-adevăr același bătrîn. El însă nu mă recunoscuse sau n-a vrut să mă recunoască.

— Ce fel de om este ăsta? l-am întrebat pe comandant cînd ne-am depărtat, și unde-i e vaca?

— De unde știți despre vacă, tovarășe Feodorov? Da, e adevărat, a venit la noi cu o vacă. S-a recomandat profesor de limba germană din Poltava. Povestea lui e interesantă și o repetă fără greș, nu se-ncurcă, așa că deocamdată n-avem de ce să nu-l credem.

Sîciov începu să mi-o istorisească pe larg.

Fasciștii îi bombardaseră casa din Poltava; nevastă-sa, rănită de moarte, își dăduse sufletul în brațele lui. Fiul său era în Armata Roșie. Fiica învață la Institut, la Moscova. De cum au ocupat Poltava, hitleriștii au întocmit evidența profesorilor de limba germană. Bătrînului i se făcuse propunerea de a lucra la comandatură. În aceeași noapte, își luă

cu dînsul vaca, singura avere ce-i mai rămăsese și plecă din oraș.

Dar oriunde ajungea, bătrînul trebuia să se înregistreze. Nemții, aflînd că vorbește limba lor, îi tot cereau să lucreze ca interpret; atunci el își lua vaca și pleca mai departe. De la o vreme, începu să ocolească oamenii, să nu mai intre în sate și orașe. În cele din urmă, nimerise la un post de pîndă al partizanilor.

— Ne-a fost de mare folos: singurul din detașament care știe nemțește.

După inspecție am ascultat darea de seamă oficială a comandamentului. Apoi ne-am dus la masă.

În timpul prînzului, oamenii ne-au copleșit cu noutățile.

Am aflat că Drujinin și Kapranov sînt sănătoși și, ca și mine, au trecut cu bine, venind de la Piriatin. Au fost pe aici, dar au stat puțin și au plecat la detașamentul regional al lui Popudrenko.

Am mai aflat că detașamentul regional acționează și că zvonurile despre autodizolvarea lui le răspîndea un grup mic de dezertori.

Popudrenko își și cîștigase faima prin vitejia și atacurile sale îndrăznețe. Veneau oameni de pretutindeni în detașamentul regional. Detașamentul tot creștea, se organiza, dar... Și aici începură discuții pe tot felul de teme litigioase. Dar litigiile trebuie rezolvate în prezența ambelor părți; vom reveni la ele mai tîrziu.

— Cum se face totuși, am întrebat pe conducătorii detașamentului, că ați trimis oameni în întîmpinarea noastră în raionul Malo-Deviţki și că ei n-au izbutit să ne găsească? Am ținut acolo o adunare mare, la care au luat parte locuitorii din tot raionul. Halal cercetași, n-am ce zice! Ia să-i văd!

La chemarea comandantului se prezentă un băietan înalt și slab în uniforma Armatei Roșii. Se numea Andrei Korîtnii. Glasul lui mi se păru cunoscut.

— Cum se face, tovarășe Korîtnii, că nu ne-ai putut găsi, dumneata om de prin partea locului?

Fusese prins de nemți. Păi da, era același Andrei care stătuse de vorbă cu iubita lui în șura cu fîn de la Sezki.

— Ia ascultă, prietene, i-am zis, se prea poate să-l fi pocnit cu adevărat pe neamț cu toporul, poate să fii un băiat curajos, dar te-ai dus acolo nu ca să mă cauți pe mine, ci ca să-ți vezi iubita.

Se făcu stacojiu, încercă să protesteze, dar am continuat:

— Ia spune, cum a rămas? Veți studia la Dnepropetrovsk sau la Cernigov? Ți-ai adus încoa' iubita? Flăcăul mă lua pesemne drept vrăjitor. Mă privea așa de uluit, că toți izbucniră în rîs. Ei, dacă tot ai făgăduit, cheam-o încoace, la detașament. O să-l înduplecăm noi pe comandant.

Am văzut-o acolo și pe brigadiera din Lisovîe Sorocinți, iar în dimineața următoare un băiat mi-a înmînat o scrisoare. Era prima scrisoare pe care o primeam în ilegalitate. Băiatul îmi zise:

— M-a rugat să v-o dau personal în mînă.

Era un triunghi bine împăturit. L-am desfăcut, m-am uitat la iscălitură: Iakov Zusserman.

— Dar dînsul unde-i?

— S-a dus la Popudrenko. De la noi au plecat vreo cinci oameni.

Iată ce-mi scria Iakov:

„Aleksei Feodorovici! O să vă închipuiți poate că sînt supărăcios, flușturatic și cam nervos! E drept c-am ajuns grozav de nervos. Am fost la Nejin, dar, după cum mi-ați spus și dumneavoastră, m-am dus degeaba. Acolo evreii au fost adunați într-un ghetto înconjurat cu sîrmă ghimpată. Cît privește nevasta și băiețașul meu, am aflat de la niște oameni că au și fost poate uciși. Am umblat în jurul gardului de sîrmă de două ori noaptea; era cît p-aci să mă prindă, au tras în mine. Ce era să mai fac? Timp de cinci zile m-am ascuns pe la cunoscuți, dar n-am mai putut îndura. Prin fereastră îi vedeam pe nemți cît de nerușinat se poartă și ce fac. Au bătut în stradă un bătrîn cu patul puștilor și au jefuit un magazin. Mi-am amintit atunci că m-ați chemat la partizani, dar tot mai nădăjduiam să aflu ceva despre ai mei.

M-am întîlnit cu un cunoscut de-al meu: Iașa Batiuk, orbul. M-a recunoscut după glas și m-a luat la el. Ceea ce am aflat, Aleksei Feodorovici, m-a impresionat nespus; m-am simțit rușinat și adînc zguduit. Sînt voinic și sănătos din fire, pe cînd Iașa Batiuk e orb din copilărie, dar atît el cît și soră-sa, Jenia și tatăl lor scriu manifeste și le răspîndesc în oraș. La Iașa se adună noaptea comsomoliștii. Cred că știți că el a rămas să lucreze în ilegalitate. E foarte energic,

nu se teme de moarte și toți îl respectă. Tare aș fi dorit să rămîn la Nejin și să-i ajut, dar Iașa mi-a poruncit să plec din pricina naționalității mele. Iașa mi-a explicat că o să fiu mai de folos ca partizan. În oraș aș fi repede recunoscut și arestat. Cînd i-am spus că am umblat cu dumneavoastră și știu unde vă aflați, Iașa s-a bucurat că există posibilitatea să intre în legătură cu secretarul Obkomului de partid. S-a apucat chiar să-și facă planuri că o să meargă și el cu mine la dumneavoastră, dar tatăl lui și tovarășii l-au sfătuit să renunțe. Atunci Iașa a scris o scrisoare și mi-a poruncit să plec. Mi s-a dat o armă și împreună cu mine a venit și un alt băiat, căruia îi încredințez această scrisoare pentru dumneavoastră.

Scrisoarea pe care v-a trimis-o Batiuk, n-am arătat-o nimănui aici la detașament, dar poate că o să veniți dumneavoastră încoace. Atunci să știți că eu am plecat mai departe, la detașamentul regional, cum m-ați sfătuit și dumneavoastră. După mine, oamenii de aici nu conduc cum ar trebui, sînt prea lăsători. Eu unul cunosc atîtea orori săvîrșite de nemți, că nu pot să văd cum un detașament întreg nu face altceva decît să se ascundă în pădure sau să dea una sau două mici lovituri pe săptămînă. Iașa Batiuk, orbul, și comsomoliștii săi lucrează mai mult și mai cu curaj decît conducerea de aici.

Poate că asta nu-i treaba mea și am depășit misiunea mea de agent de legătură. V-aș fi scris și mai multe, dar las scrisoarea aceasta numai pentru cazul cînd nu v-aș întîlni la Popudrenko. Atunci o să vă povestesc mai în amănunt.

La revedere, tovarășe Feodorov, dacă nu m-or ucide pe drum".

L-am întrebat pe băiatul care-mi predase scrisoarea lui Zusserman:

— Lakov a plecat demult? Ce s-a întîmplat între el și comandantul detașamentului? A fost vreo neînțelegere?

Aș, de unde! Am aflat că Zusserman a fost foarte la locul lui și nu s-a certat cu nimeni; a spus că are o misiune pentru detașamentul regional și a plecat cam de vreo săptămînă.

Tînărul continuă:

— Și eu sînt din Nejin. Am ajuns o dată cu Zusserman. Dar îmi place mai mult în oraș, cu comsomoliștii noștri. E așa de interesant să lucrezi cu tovarășul Batiuk! Toată

lumea îl cunoaşte în oraş şi toţi îl respectă. Înainte de război a fost avocat... Cum credeţi, tovarăşe Feodorov, pot să mă întorc la Nejin?

*
* *

Despre Iakov Batiuk îmi vorbise încă înainte de război, Gherasimenko, secretarul comitetului raional de partid din Nejin. Mi-a povestit că într-o zi venise la Nejin la taică-său un tînăr orb, comsomolist şi candidat de partid... Era Iakov Petrovici Batiuk. Cu puţin înainte, absolvise cu distincţie Facultatea de drept a Universităţii din Kiev şi primise numirea la Nejin. După o jumătate de an de practică, tînărul avocat de douăzeci şi doi de ani îşi cîştigase în oraş o largă popularitate. Devenise membru al colegiului avocaţilor. Chiar şi colegii lui mai vîrstnici şi mai experimentaţi recunoşteau că Batiuk era un avocat foarte talentat.

Drept să spun, am fost foarte mirat că nu se evacuase. Iakov Batiuk nu figura printre comuniştii aleşi pentru munca ilegală. Obkomul ilegal nu-i confirmase candidatura. Se prea poate că Comitetul regional al Comsomolului să-l fi lăsat în spatele frontului duşman. Hotărîrea nu mi se păru prea chibzuită.

Cu cît mă gîndeam mai mult la acest lucru, cu atît mi se iveau mai multe nelămuriri în minte. Un orb... Presupunînd chiar că ar avea o memorie excelentă, fenomenală... Gherasimenko mi-a povestit că în faţa instanţelor, Batiuk cita fără nici o ezitare orice paragraf din codul penal. Ştia pe de rost amănuntele fiecărui caz în parte, la judecată nu lua nici un fel de acte cu el, iar pe martori îi numea fără greş pe nume şi pronume. Să presupunem că are o ureche şi o memorie auditivă extraordinară — cazuri dese la orbi — dar ca să fie în fruntea organizaţiei ilegale, bizuindu-se numai pe aceste însuşiri excepţionale...

Îmi închipuiam prima întîlnire dintre tînărul orb şi un neamţ! Că el, doar atît — aude şi nimic mai mult! Nici nu ştie ce uniformă poartă acela... Dar dacă intră în cameră un om care tace? Cum îl poate recunoaşte dacă-i duşman? În jurul lui Iakov sînt tatăl, sora lui, prietenii; toţi îl ajută... Zusserman scrie că ilegaliştii se întrunesc noaptea. Dar Batiuk trăieşte într-o noapte fără sfîrşit...

Tot gîndindu-mă, am căutat să mă pun în locul lui Batiuk. Am închis ochii. Ce mică a devenit dintr-o dată

lumea înconjurătoare! Se termină la capătul mîinii întinse. Pentru mine care văd, Patria e imensă. O formează cîmpurile nemărginite ale colhozurilor, rîul, marea, vaporul, un peisaj frumos: uzina cu mașinile-i complicate și ingenioase, trenul, automobilul, avionul din înaltul cerului... Teatrul, cinematograful... Măreața demonstrație de 1 Mai... Pădurea. pajiștea verde...

Închid ochii, dar îmi amintesc perfect de toate acestea. Chiar dacă aș orbi cu adevărat, după ce am văzut o vreme îndelungată — tot ce a trecut prin fața ochilor mei mi s-ar păstra în amintire...

Seara, l-am chemat pe tînărul care-l însoțise pe Zusserman.

— Îl cunoști bine pe Iakov Batiuk? Povestește-mi tot ce știi despre el.

Băiatul nu știa prea multe. L-am întrebat:

— Cum socoți tu: poate oare Batiuk, orbul, să stea cu adevărat în fruntea organizației ilegale?

Băiatul mă privi aproape disprețuitor și-mi răspunse tăios, cu supărare în glas:

— Păi, da' știi dumneata cum e el? Crezi că-i orb? Cînd se apucă să te descoasă și pironește asupră-ți ochelarii săi negri, se uită mult mai pătrunzător decît dumneata, tovarășe Feodorov, pe cinstea mea! Cînd scrie la mașină, abia te ții după el să-i dictezi, și fără nici o greșeală! Pe stradă, umblă fără băț și să-l vezi ce repede merge! Mi-a povestit Jenia, sora lui, și Piotr Ivanovici, că și la Kiev Iakov Petrovici poate umbla cu ușurință pe toate străzile, fără baston!... Cine-i Piotr Ivanovici?... Păi tatăl lui Iașa și al Jeniei, se-nțelege! Și el e ilegalist, dar nu cred să-i știe pe toți. Iakov Petrovici a organizat munca în așa fel că membrii de rînd ai organizației își cunosc numai sectorul lor. Eu unul am în seama mea numai legătura cu două sate. Am fost la o singură adunare... și nu noaptea, ci seara. Se mai vedea încă. Mi s-a spus că trebuie să mă duc. Cînd am ajuns pe strada Roza Luxemburg, acolo unde stă familia Batiuk, am auzit patefonul și voci de oameni: cîntau tare un cîntec ucrainean. Credeam chiar c-am nimerit prost. Ba nu, mi-am dat seama că se cînta chiar acolo. Ferestrele erau deschise, tinerii erau la masă și aveau vin în fața lor. Abia mai tîrziu am aflat că vinul era numai așa, de ochii lumii...

Toate acestea mi le-a povestit băiatul dintr-o suflare. Apoi a tăcut și a trebuit să mă străduiesc mult ca să-l fac să vorbească.

— A cîntat și Iakov Petrovici cu voi?

— Da. Are o voce puternică de bas.

— Ați și dansat la petrecerea aceea?

— Da, am dansat, și unele fete aveau buzele vopsite. Dar toate erau numai așa, ca să creadă oamenii că e cu adevărat o petrecere.

— S-a strîns multă lume?

— Vreo doisprezece. Dar unii plecau și alții veneau.

— Tu ai stat mult?

— Vreo douăzeci de minute.

— Ai vorbit cu Iakov?

— Da. M-a chemat într-un colț și toți ceilalți ne-au ascuns ca să nu fim văzuți. Sora lui, Jenia, mi-a șoptit: „Întinde-i mîna fratelui meu". Iakov Petrovici îmi strînse mîna și zise: „Cam slăbuț! Un tînăr bolșevic trebuie să fie voinic!" Și m-a strîns așa de tare, de-mi venea să țip. Apoi m-a întrebat: „Ai depus jurămîntul?" Eu am dat din nou din cap, iar Jenia mi-a suflat: „Nu trebuie să dai din cap, trebuie să vorbești, fratele meu nu vede". Dar Iakov Petrovici nu m-a întrebat a doua oară. Mi-a pus o altă întrebare: „Vrei să te faci partizan? Nu ți-e teamă de pădure?" Am răspuns că vreau. „Bine. Ai să te duci cu omul ăsta. Tot ce o să-ți spună e lege pentru tine. Ai înțeles?" Am zis că am înțeles; el mi-a strîns iarăși mîna și am plecat. M-a condus Jenia. Abia în stradă mi-a spus unde să mă întîlnesc cu Zusserman și toate celelalte.

— Cu ce se ocupă Batiuk acum? Care-i situația lui oficială?

— E președintele artelului orbilor. E un artel de frînghieri, unde se fac dîrlogi și funii de in și cînepă. Dar nu lucrează numai orbi. Piotr Ivanovici se ocupă de partea administrativă. Artelul a primit dezlegare de la comandatură să angajeze oameni. Știm că lucrează acolo și niște comsomoliști de ai noștri, la munci auxiliare. Că orbii nu le pot face singuri pe toate. Iakov Petrovici ține înadins acolo oameni de ai lui...

— Cum s-a aranjat cu comandatura? Ia spune-mi, Batiuk vorbește nemțește?

— Vorbește. Și Jenia vorbește și scrie bine. Comandatura le-a dat o comandă de hamuri de cai. Dar Iakov Petrovici o să le facă o marfă să te ții!

— Dar ce poți să faci la un ham?

— Cum „ce"? Poți să-l îmbibi cu un acid. Pînă-i uscată frînghia — merge. Dar cum nimerește în ploaie se face praf. Mi-a spus un băiat de la noi... Mă cunoaște bine. Nici o grijă, tovarășe Feodorov, tac chitic.

— Dar concret, ce a făcut organizația voastră din Nejin?

Interlocutorul meu tăcu mult timp, adunîndu-și gîndurile: poate că-și făcea în minte bilanțul a tot ce știa. Mi-a răspuns abia peste un minut:

— Cred, tovarășe Feodorov, că n-ar trebui să mă întrebi pe mine de asta. Că eu chiar dacă știu ceva, am aflat-o de la prieteni. La partizani toate se fac pe față, dar la noi, ilegaliștii, nu merge așa. Știu că există o mașină de scris, poate chiar două. Știu că avem un aparat de radio-recepție, pentru că am lipit chiar eu manifeste cu știri proaspete ale Biroului Sovietic de Informații. Mai știu că este și o grupă care are misiunea să facă acte de diversiune și că pe traseul Nejin—Kiev a sărit în aer un tren, acum, de curînd. În fundul sufletului meu sînt sigur că explozia au pus-o la cale băieții noștri. Dar în mod oficial nu vă pot raporta nimic. Eu răspund pentru faptele mele, nu-i așa? Uite, de pildă, Șura Lapoteţki, un membru al grupului nostru: l-am întrebat o dată pe unde a umblat trei zile? Dînsul mi-a răspuns că dacă-l mai întreb o dată o să mă spună lui Iakov Petrovici. „Iar pentru azi, ca prima oară, ține asta", mi-a zis și m-a cîrpit de am văzut stele verzi. Și ce poți să-i zici, avea dreptate. Dumneata cum socoți, tovarășe Feodorov?

— Te pomenești că dacă-ți mai pun o întrebare mă cîrpești și tu, ce zici?

— Vai de mine, cum așa, tovarășe Feodorov, că doar sînteți, cum-necum, secretarul Obkomului de partid...

Așa a luat sfîrșit convorbirea mea cu tînărul ce-l însoțise pe Zusserman. N-am aflat de la el mare lucru despre organizația din Nejin. Curînd însă, am să plec la detașamentul regional, și atunci Zusserman îmi va spune totul cu de-amănuntul. Dar și din frînturile de informații pe care le

primisem, am căpătat impresia că în fruntea organizației comsomoliste ilegale din Nejin erau oameni serioși și activi. Iar Iakov Batiuk părea a fi un om cu totul excepțional.

La adunarea generală a detașamentului din Icinia, am citit scrisoarea lui Zusserman și am povestit cîte ceva despre Batiuk. Toate acestea au produs o impresie puternică asupra oamenilor. Au fost și unii din conducerea detașamentului cărora nu le-a prea plăcut să audă că „Iașa Batiuk — orbul — și comsomoliștii lui, lucrează mai mult și mai cu curaj decît conducerea de aici".

* * *

Situația care se crease pe acea vreme în detașamentul din Icinia se datora faptului că acolo, ca și în multe alte detașamente, oamenii mai erau în căutarea drumului cel bun.

Nu numai Zusserman și tovarășul său din Nejin erau cuprinși de nerăbdare. Se afla în acel detașament un ostaș din Armata Roșie, fugit din captivitate, al cărui nume, sau poate poreclă (nu prea mi-aduc aminte) era Golod[1]. Un tînăr foarte gălăgios, nerăbdător, furtunatic.

— Ce ne tot fîțîim pe aici, salutăm ostășește, fierbem terci și mărșăluim aliniați frumos? striga el. Dacă-i vorba de moarte, atunci s-o facem lată! Ne-am zis partizani, atunci la luptă; să ne dăm drumul cel puțin!

Era reprezentantul grupului extremist, format din tineri dornici de o vitejie exagerată. Trai fără prea multă bătaie de cap, bravură nebunească, atacuri îndrăznețe și apoi chef și veselie! așa își închipuiau ei viața de partizan. Ajunsese pînă la urechile lor că Dneprovski și cu mine fusesem amîndoi la sfatul primarilor; Golod deduse de aici că și eu aș încuraja actele de îndrăzneală nesăbuită. A venit la mine să se plîngă de comandant și de comisar:

— S-au apucat să ne muștruluiască...

Un alt grup se situa la extrema opusă; trebuie strînse forțele, lăsat să treacă un timp anumit; oamenii să învețe, să studieze bine pe dușman și abia după aceea să facă incursiuni și numai în măsura posibilităților... Grupul ce adoptase acest punct de vedere n-avea conducător, însă era

[1] Golod — foame. (n.t.)

numeros. Iar comandamentul detaşamentului, Siciov şi comisarul Gorbatîi, ţineau cumpănă oscilînd între aceste două extreme. Neînţelegerile interne, certurile şi mitingurile răpeau o mulţime de timp.

Comandamentul n-avea un plan de acţiune bine fixat. Unde şi cînd trebuie dată lovitura? Unde-i locul cel mai vulnerabil al duşmanului? Ce sate i-ar susţine mai activ pe partizani? Nimeni nu ştia să-mi răspundă la aceste întrebări. Legătura cu ţărănimea fusese stabilită; aproape în fiecare localitate se găseau oameni de nădejde, dar rolul acestora era pasiv. Îi primeau pe agenţii de legătură ai detaşamentului, îi ospătau şi îi găzduiau. Cîteodată mai dădeau informaţii asupra trecerii nemţilor pe acolo. Dar nu duceau nici un fel de muncă de agitaţie şi propagandă şi nici n-aveau un serviciu de recunoaştere bine organizat.

Un alt lucru pe care comandamentul detaşamentului din Icinia nu-l înţelegea era că grupul lor regional de partizani reprezenta o părticică din marea armată ilegală, că trebuia deci stabilită o legătură zilnică cu detaşamentele vecine şi cu statul major regional, şi că planurile lor de acţiune trebuiau coordonate.

E drept că detaşamentul exista abia de două luni şi că făcuse totuşi cîte ceva. În trei rînduri suprimase santinelele duşmane, executase cîţiva trădători şi minase şoseaua. A ajutat să se ascundă şase soldaţi din Armata Roşie care fugiseră din captivitatea nemţească; aceşti soldaţi făceau acum parte din detaşament. Bineînţeles că şi existenţa însăşi a detaşamentului avea însemnătate. Comandamentul detaşamentului era îndreptăţit să spună că organizarea unui detaşament necesită timp destul de îndelungat.

Cu toate acestea, detaşamentul din Icinia aducea mai mult a refugiu, sau în cel mai bun caz a unui grup de oameni care nu face decît să se apere împotriva duşmanului. Fără îndoială, comandamentul lungise din cale-afară perioada de pregătire. Era timpul să schimbăm această stare de lucruri. Mulţi membri ai detaşamentului o înţelegeau şi aşteptau de la noi, şi îndeosebi de la mine, care eram şeful lor, măsuri hotărîtoare. Sosirea noastră înviora pe oameni; ei simţiră că detaşamentul nu e izolat.

A doua zi dimineaţa s-a citit în faţa oamenilor aliniaţi următorul ordin:

ORDINUL

Statului Major regional al conducerii mișcării de partizani din regiunea Cernigov (Pădurea Ombiș)

9 noiembrie 1941

Statul major regional al mișcării de partizani constată că tovarășii din conducerea detașamentului din Icinia, și anume Sîciov P. P., comandant al detașamentului, Gorbatîi V. D., comisar, și Popko, secretar al comitetului raional ilegal al P.C. (b) al Ucrainei, au efectuat munca de organizare, care a avut ca rezultat alcătuirea unui puternic schelet al unui detașament de partizani, în vederea desfășurării unor operații militare eficiente împotriva cotropitorilor germano-fasciști. Dar conducerea detașamentului de partizani nu s-a folosit încă de aceste posibilități; n-a dus o largă activitate partinică, nici muncă politică de masă în mijlocul populației; n-a desfășurat o muncă menită să atragă în rîndurile detașamentului cele mai bune elemente; n-a organizat un bun serviciu de recunoaștere; detașamentul nu duce o luptă necruțătoare, pe toate fronturile, împotriva cotropitorilor germano-fasciști; n-a luat în mîinile sale inițiativa în lupta împotriva ocupanților hitleriști; n-a răspuns la teroarea dezlănțuită de fasciști și agenții lor prin atacuri puternice împotriva cotropitorilor care au ucis pînă acum în raionul Icinia zeci de oameni nevinovați, printre care politrucul Iaroșenko din satul Buromka, un colhoznic în satul Rojnovka și un ostaș al Armatei Roșii în satul Zaudaika.

Statul major al mișcării de partizani ordonă comandamentului detașamentului de partizani din Icinia:

Să scoată imediat din funcțiune calea ferată Kiev—Bahmaci, să arunce în aer podul de cale ferată dintre Kruti și Pliski, să provoace necontenit deraieri de trenuri germane, să distrugă camioanele, depozitele de armament, de muniții, de arme; să suprime pe nemți și pe agenții lor; să nimicească detașamentele hitleriste din Icinia, Parafievka și Kruti.

Să sustragă tabelele de înregistrare a comuniștilor, să suprime pe primarul și pe naționaliștii ucraineni din satul Zaudaika. În termen de zece zile să convoace o ședință a comuniștilor în pădure, avînd la ordinea de zi problema luptei împotriva ocupanților hitleriști.

Să desfășoare fără întîrziere o largă campanie de recru-

tare a celor mai bune elemente pentru detaşamentul de partizani.

Să organizeze un serviciu de recunoaştere sistematică şi temeinică; să stabilească legătura cu fiecare sat din raion şi cu raioanele vecine; în acest scop detaşamentul va avea două femei-agente de legătură şi, dacă e posibil, un bătrîn şi un băieţaş. Să aibă în fiecare sat doi-trei informatori şi oameni de legătură, pentru a se putea şti în orice zi şi la orice oră ce se petrece în sate şi raioane.

Fiecare partizan este un executant al directivelor Partidului şi Guvernului; de aceea sarcina fiecăruia este să ducă o intensă muncă politică de masă în rîndurile populaţiei, să vegheze asupra intereselor materiale ale oamenilor muncii, să-i ocrotească şi să le acorde sprijinul lor în chestiuni de ordin material.

Pentru a asigura îndeplinirea tuturor acestor măsuri, detaşamentul va efectua în mod sistematic marşuri în formaţie prin satele raionului, iar la nevoie şi prin alte raioane, ducînd la îndeplinire în cursul acestora sarcinile ce-i revin şi anume: de a distruge toate elementele duşmănoase, bazele inamicului, podurile, trenurile, camioanele ş.a.m.d.; de a duce muncă politică de masă în rîndurile populaţiei, de a organiza ajutorarea materială a oamenilor muncii în aşa fel ca ei să simtă în mod real acest ajutor ş.a.m.d.

Legea fundamentală a activităţii unui partizan este îmbinarea executării sarcinilor militare cu munca de educaţie politică în mijlocul populaţiei; ridicarea nivelului ideologic şi politic al partizanilor, strînsa legătură cu masele, ajutorarea prin toate mijloacele a populaţiei şi ducerea pretutindeni a luptei necruţătoare împotriva cotropitorilor fascişti.

De executarea prezentului ordin se va raporta Statului Major regional al conducerii mişcării de partizani din regiunea Cernigov.

Şeful Statului Major regional
al mişcării de partizani
din regiunea Cernigovului
FEODOR ORLOV

* * *

Secretara lui Guz fugise. Grişa-pădurarul ne adusese vestea. El o văzuse şi vorbise cu ea. La început nici nu

voiam să-l ascult! O domnișoară durdulie și pudrată a plecat de la locțiitorul burgmistrului; și ce-i cu asta? Ce legătură avea cu noi? Totuși mi-am dat seama că povestea era vrednică de atenția noastră. Fata nu plecase, ci fugise. Căzuse victima unui șantaj. Poate fiindcă taică-său fusese lucrător cu funcție de răspundere, comunist, sau pentru că ea însăși a fost comsomolistă activă înainte de război — Grișa nu era pe deplin lămurit! Fusese chemat de niște vecini care o găzduiau pe fată. Fata plîngea în hohote și vorbea în termeni confuzi, ascunzînd desigur multe. Dar plîngea sincer; așa cel puțin i s-a părut lui Grișa. Guz a fost cîndva învățător la școala unde urmase fata. Cînd au venit nemții, el a chemat-o și i-a propus să lucreze la primărie. Fata a căutat să se împotrivească, dar el a amenințat-o că o bagă la închisoare, că o denunță, și fata s-a speriat. După ce a văzut toată mîrșăvia nemților și a cozilor lor de topor — s-a speriat și mai tare. Pe de altă parte, a cam simțit că Guz „o iubește".

— Nu mai pot, nu mai pot! Mă înec mai degrabă, dar nu rămîn cu dînșii. Ascundeți-mă de ei, vă rog din suflet, ascundeți-mă!

Voia să le transmită partizanilor știrea că Guz urma să facă a doua zi drumul Priputni-Icinia.

— Ucideți-l, prindeți-l, zicea dînsa. Aș face-o eu, dar sînt prea slabă. Știu că n-o să mă credeți! Mă socotiți o nemernică, o trădătoare. Dar o să vedeți că nu mint. Verificați-mi spusele și pe urmă condamnați-mă, făceți-mi ce vreți: spînzurați-mă, împușcați-mă!...

Toate acestea puteau fi și o provocare: tînăra ar fi putut fi trimisă de nemți. Am căutat să-mi amintesc purtarea ei la adunare. Văzusem că desena ceva. Mi-am mai amintit că înainte de începerea ședinței, cînd Guz discuta cu noi „chestiuni generale" și ne descria cum o să devie Ucraina sub protecția nemților, fata îl întrebase:

— Și cu învățămîntul superior pentru femei cum rămîne?

El se întorsese spre dînsa, roșu de mînie, și prinsese să urle, împroșcînd cu scuipat:

— Ajunge cu răsfățul! Ce le trebuie femeilor învățămînt superior? Bărbatul, copiii și bucătăria! Școli elementare și cursuri de croitorie și gospodărie, și atît!

Secretara încercase atunci să zîmbească, dar făcuse o strîmbătură atît de jalnică și de slugarnică, încît ți-era scîrbă

s-o priveşti. Şi fiinţa aceasta să fie acum cuprinsă de revoltă ?

L-am întrebat pe Grişa :

— De ce n-ai adus-o încoace ? Ne-am fi lămurit noi pe loc cîte parale face.

— S-a temut să vină de bună voie, iar ca s-o aduc eu cu sila... dă-o-ncolo ! Şi dacă se apuca să ţipe ?

După ce am cîntărit toate argumentele „pro" şi „contra", am hotărît că deşi există riscul să cădem pradă provocării, totuşi trebuie neapărat să punem oameni la pîndă pe drum, şi să ascundem un grup bine înarmat în păduricea vecină.

A doua zi dimineaţa, locotenentul Glad, ostaşul Golod şi alţi trei soldaţi au stat degeaba culcaţi pe pămîntul îngheţat patru ore în şir la marginea drumului — Guz n-a trecut ; dar nici vreun detaşament de nemţi n-a apărut.

Sfîrşitul acestei întîmplări l-am aflat abia mult mai tîrziu. Pe atunci însă eram furioşi şi-l certam pe Grişa : „Te-ai lăsat dus, ai crezut-o !" Grişa a înghiţit o săpuneală straşnică, dar pe nemeritate.

Văzînd că-i dispăruse secretara, Guz puse să fie căutată în toate satele dimprejur şi întîrzie cîteva zile prin raion... Dar oamenii care apucaseră să ajute fata erau mai tari şi mai de nădejde decît pleava din jurul lui Guz. Fata izbuti să se ascundă. Cam peste o lună, ea se strecură pînă la detaşamentul din Icinia, apoi la cel regional. Iar Guz n-a scăpat de răzbunarea poporului... Dar să nu anticipăm asupra evenimentelor...

Grupul nostru, al Obkomului, a rămas trei zile în detaşamentul „Hruşciov". Ne-am odihnit, ne-am primenit cu rufe curate, eu unul am căpătat în sfîrşit nişte cizme şi mi-am lepădat bocancii ce-mi veneau amîndoi pe acelaşi picior. Carîmbii cizmelor erau prea strîmţi şi nu-mi intrau pe glezne. Pantalonii cusuţi la Lisovie Sorocinţi atîrnau peste carîmbi. Barba mi-am ras-o, dar mi-am lăsat mustăţi. Nadia Beliavskaia mă cercetă din cap pînă-n picioare şi observă cu dezgust că aduceam cu un chiabur. Cu atît mai bine, straşnică deghizare. Trebuia să mai facem vreo sută de kilometri ca să ajungem la locul unde se afla dislocat detaşamentul regional.

Grupului nostru i se alăturară Stepan Maximovici Şuplik, poetul-partizan şi tînărul partizan Vasea Poiarko. Doi ostaşi cu automate ne-au însoţit pînă la Desna.

* * *

Am primit de curînd în dar, de la Stepan Maximovici Şuplik, o carte de poezii editată la Kiev : „Cîntecele lui Moş Stepan, partizanul". Cartea conţine poezii de felul acesta :

BINE-AM MAI DORMIT AZI NOAPTE...

Noaptea se lasă mereu,
Somnul ne apasă greu,
Drumul şi ponoarele
Ne-au zdrobit picioarele.

La o poartă într-un sat
Ne-am oprit pentru'nnoptat,
Dăm ca să intrăm în casă,
Gazda, însă, nu ne lasă.

I-am grăit cu vorbă-nceată :
Tare-i frig afar' şi zloată,
I-am spus cine-s partizanii,
Cum duc lupta cu duşmanii,
Iar un cîntec de-am cîtit,
Ea pe loc s-a şi-nvoit.

În cuptor făcut-a foc,
Cina pregăti pe loc,
Masă-ntinsă întocmeşte
Şi cu votcă ne cinsteşte.

Bine-azi noapte-am mai dormit,
Pe cuptor ne-am lăfăit,
Iar cînd soarele-a stat sus,
Gazda masa iar ne-a pus
Şi-a urat, cînd să pornim,
Pe duşmani să-i nimicim !

În versurile acestea e redată aventura noastră din satul Voloviți.

Intrasem în sat la căderea nopții, cum sună versurile. Eram rebegiți de frig după o zi de mers, flămînzi și morți de oboseală. Cu toții picam de somn. Părea că dacă ne vom așeza nu ne vom mai putea ridica. Am bătut la ușa primei case din cale. Gazda crăpă ușa, iar eu mi-am și proptit piciorul în deschizătură. Femeia îmi strînse cizma cu ușa și începu să strige destul de tare. Dar prin ușa întredeschisă ne lovi în față căldura îmbietoare a camerei încălzite, iar mirosul plăcut de ciorbă și pîine proaspăt coaptă ne gîdila nările. Asta îmi dădu puteri: am împins ușa și am intrat urmat de toți cei opt tovarăși de drum.

Ce de zarvă a stîrnit gazda! Puteai crede că sîntem hoți de drumul mare. De altfel ne-a și luat drept hoți sau bandiți înfricoșători.

— Gospodină dragă, am încercat să-i spunem, am intrat la dumneata numai să ne dezmorțim un pic și nu rîvnim nici la avutul, nici la viața dumitale. Dar femeia nici că voia să audă și răcnea într-una cît o ținea gura. Era cu atît mai neplăcut cu cît, după informațiile primite, în sat poposise un detașament de intendență german, destul de mare.

Tovarășii mei și-au scos de pe umăr automatele — li se urîse să le mai poarte — dar femeia o luă drept amenințare și amuți deodată. Abia atunci începu să înțeleagă ce-i spuneam. Vorbeam pe rînd, îi explicam cine-s partizanii și cum apără interesele poporului și deodată, cu totul pe neașteptate, gazda întrebă:

— De ce nu vă dezbrăcați?

Puțin mai tîrziu ne-a dat ciorbă, iar cînd Stepan Maximovici i-a recitat una din poeziile lui, i-au dat lacrimile și ne-a zis că are și votcă.

— Luați cîte un pahărel ca să vă dezmorțiți.

După cum vedeți totul se petrecu întocmai cum a descris poetul. Numai că Stepan Maximovici a scăpat din vedere un amănunt esențial: cum Dneprovski nu bea niciodată rachiu, gazda a adus anume pentru el niște vișinată de casă, ceea ce dovedea că am știut să-i cîștigăm simpatia.

Gheața se rupsese. Stăpîna casei ne-a spus că e nevasta președintelui sovietului sătesc, și în curînd o să se întoarcă acasă și „dînsul".

Ne-a povestit că de partea cealaltă a satului dorm nemții și zicînd aceasta ne-a privit întrebător.

Mai departe s-a petrecut un fapt pe care poetul fie că a uitat, fie că n-a știut să-l transpună în versuri.

Eram cu totul nouă inși, iar nemții după spusele gazdei erau pe puțin cincizeci, și în afară de automate mai aveau și mitraliere. Ar fi fost absurd să atacăm cu forțele noastre. Dar la fel de absurd era să stăm cu mîinile în sîn.

— Nemții au lipit un anunț, zise gazda, că mîine trebuie să le dăm 240 de vaci și 80 de porci.

— Și unde-i anunțul? am întrebat. Mi-a trecut prin gînd să-i bag puțin în sperieți pe nemți.

Femeia a răspuns că anunțurile sînt lipite pe stîlpi, pe lîngă fostul sediu al artelului.

— Uite ce-i, băieți, am propus eu: să scriem și noi un ordin.

Și le-am împărtășit ideea mea. Gazda nu prea înțelegea ce voiam să facem, dar ne-a dat bucuroasă cerneală și toc. Nimănui nu-i mai ardea de somn. Ne-am pus voioși pe treabă și curînd „ordinul" fu scris și transcris în zece exemplare.

O R D I N

al generalului-locotenent ORLENKO, comandant al mișcării de partizani din regiunea Cernigov

Orașul Cernigov, noiembrie 1941

Abia dictasem aceste rînduri, că femeia ne întrebă încîntată: „Atunci aveți forțe numeroase, așa-i?"

„Ocupanții germano-fasciști, cu ajutorul slugilor lor — polițaii, chiaburii, naționaliștii ucraineni și alte lichele — jefuiesc poporul ucrainean impunînd pe țărani la biruri în: grîu, vite, cartofi și alte produse.

În scopul de a pune capăt acțiunilor de jaf ale ocupanților germano-fasciști și ale slugilor lor, ordon:

1. Se interzice în mod categoric cetățenilor să dea grîu, vite, cartofi și alte produse drept contribuție cerută de ocupanții fasciști.

2. Persoanele care vor călca prezentul ordin și vor preda grîu, vite, cartofi și alte produse ocupanților, vor fi aspru pedepsiți de mîna Revoluției, ca trădători nemernici ai Patriei Sovietice.

3. Comandanții detașamentelor de partizani vor plasa posturi de observație pe căile ce duc la centrele de colectare.

4. Primarii și polițaii care vor executa ordinele nemțești privitoare la strîngerea birurilor (în grîu, vite, cartofi etc.) vor fi suprimați fără întîrziere, laolaltă cu cuibul lor de vipere.

Tovarăși săteni și sătence! Să nu dăm nici un kilogram de grîu, carne, cartofi și alte produse tîlharilor germano-fasciști!"

* * *

Gazda nu găsea cuie și nici lipici n-avea. Doar Nadia Beliavskaia zări pe pervazul ferestrei o cutiuță cu ace de patefon pe care am hotărît să le folosim. Îndată după cină, Vasea Zubko și Plevako porniră la drum, cu gazda noastră ca însoțitoare, și pretutindeni unde vedeau anunțul nemților, îl rupeau și puneau în loc ordinul nostru.

Gazda ne orîndui foarte bine pe toți pentru noapte. Dneprovski, pe care-l chinuia reumatismul, se urcă pe cuptor. Am dormit minunat. Femeia ne-a trezit cînd se crăpa de zi; soțul ei se înapoiase noaptea și povestise că... la Voloviți nu rămăsese picior de neamț: au șters-o.

Drept să spun, nu mă așteptam la un asemenea efect cînd am întocmit ordinul. Voiam să arăt numai că partizanii veghează — și iată ce rezultat neașteptat! Care va să zică dușmanul se simte foarte nesigur pe pămîntul nostru sovietic.

Stăpînul casei, ce-i drept, ne-a povestit că în fruntea detașamentului de intendență era un biet intendent scund și fricos. De îndată ce i s-a raportat despre „ordinul" nostru, a început să alerge, să se frămînte, și a spus în cele din urmă patrula trimisă în recunoaștere îi raportase demult de apropierea unui grup numeros de partizani.

Dimineața, gazda ne-a hrănit minunat și după aceea stăpînul casei ne-a condus pînă la malul Desnei, unde ne-a arătat o trecere îngustă și bine înghețată peste apă. Ne-a mai arătat și calea cea mai scurtă spre satul Reimentarovka din raionul Holmî.

— La revedere, tovarăși! ne-a zis el la despărțire. La Reimentarovka se află oameni care-l cunosc pe Nikola

Napudrenko... Nu știu de ce mulți țărani din satele înconjurătoare îi stîlceau numele lui Nikolai Nikitici.

Îmi pare rău că am uitat numele gazdelor noastre din Voloviți. Ambii sînt, fără îndoială, oameni sovietici tare cumsecade.

Pe malul Desnei urmau să ne părăsească și însoțitorii noștri cu automate: de aici începeau păduri destul de dese, în care era ușor să ne ascundem și ne puteam lipsi de escortă specială. Cînd ne-am luat rămas bun, unul din însoțitori îmi spuse deodată că ar vrea să stea de vorbă cu mine între patru ochi.

Ne-am depărtat în tufiș. Tovarășul n-a început vorba chiar deodată și am avut timp să-l cercetez mai îndeaproape. Trebuie să mărturisesc că, deși am mers împreună și am stat de vorbă aproape trei zile, nu m-am uitat mai atent la nici unul dintre însoțitorii noștri — ostași, partizani, unul mai tînăr, altul mai în vîrstă, și atît. Acum însă, curios de ce avea să-mi spună, l-am privit cu mai multă atenție.

În fața mea era un bărbat înalt, între două vîrste, îmbrăcat cu un palton de stofă, orășenesc. La rădăcina nasului avea urme de ochelari. Mi-am amintit că în timpul drumului trecea mereu arma cînd pe un umăr, cînd pe celălalt. Fără îndoială că era un intelectual din oraș. „Cred, mă gîndeam, că vrea să se plîngă de conducerea detașamentului."

— Tovarășe Feodorov, începu el nesigur, dar pe un ton strict oficial, mă adresez dumneavoastră ca unui deputat al Sovietului Suprem, membru al Guvernului. S-ar putea întîmpla să mă omoare...

— Cine? Pentru ce?

— Cred că nemții sau naționaliștii și... în general, știți, războiul...

— Bineînțeles că s-ar putea întîmpla, am fost silit să recunosc, numai că te-aș ruga să fii concis. După cum vezi, n-am birou aici și nici unde să ne închidem! Spune-ți mai repede secretul.

Atunci începu să se grăbească, se descheie la haină și-și întoarse pulpana paltonului. Descusu cu degetul căptușeala și scoase un pachet turtit, destul de voluminos.

— Iată, zise el și-mi întinse pachetul. Am aici douăzeci și șase de mii patru sute douăzeci și trei de ruble. Banii aceștia aparțin biroului de exploatări forestiere al Comisariatului poporului pentru aprovizionarea cu carne și lapte,

și provin din casa întreprinderii, de unde i-am ridicat în ziua evacuării din Kiev. Sînt șeful contabil. Mă numesc...

Am notat atunci numele tovarășului, dar am pierdut însemnarea : în trei ani de viață de partizan nu-i de mirare...

După ce-și spuse numele, contabilul continuă :

— M-am evacuat cu un grup de colegi ; pe drum, trenul nostru a fost bombardat de nemți ; pe urmă, am nimerit într-o încercuire ; după aceea... Dar cîte n-am îndurat pînă să ajung la detașament ! Vă rog foarte mult să luați banii ; în împrejurările actuale nu-i pot ține. Banii aparțin statului, iar eu n-am casă de fier, nici măcar un geamantan și afară de asta s-ar mai putea să fiu ucis...

— De ce nu i-ai predat comandantului detașamentului ? Dacă ai fi fost ucis sau rănit, tovarășii s-ar fi apucat să-ți cerceteze lucrurile... Ai fi fost luat drept jefuitor de cadavre, sau...

— Asta așa-i, dar comandantului nu-i puteam da, tovarășe Feodorov ; trebuie iscălit un act de predare-primire și el n-are calitatea...

— Ascultă, tovarășe contabil, una nu înțeleg eu : de ce te-ai apucat să faci o taină din toate astea. Ar fi mai natural cu martori...

— Nu, știți, suma e mare, iar pe oamenii ăștia nu-i cunosc și împrejurările sînt de așa natură...

— Bine, dă-mi actul. Unde iscălesc ?

— Aici, dar vă rog să-i numărați.

— La ce ? Tot o să-i ard chiar acum.

— Dar de numărat trebuie să-i numărați, tovarășe Feodorov. N-aveți dreptul să mă credeți pe cuvînt.

— Dumitale ți s-a acordat o încredere și mai mare. Ți s-a încredințat o armă și paza vieților omenești. Văd că ești om cinstit, la ce să mai pierdem un ceas și mai bine cu răsfoitul hîrtiuțelor ?

— Tovarășe Feodorov ! exclamă contabilul, și glasul lui căpătase o nuanță de enervare. Înțeleg foarte bine, dar nu pot altminteri. De treizeci și doi de ani mînuiesc bani în calitate de casier și contabil...

Am dat din umeri, am oftat și m-am apucat să număr banii. Am pierdut, într-adevăr, mai bine de o oră. Bineînțeles că totul era în ordine pînă la copeică. Trebuie să fi arătat destul de ciudați, priviți de altcineva : pe malul unei ape înghețate, în tufișul acoperit de nea, doi oameni în vîrstă stînd jos și numărînd bani...

Apoi am aprins un chibrit, am dat foc banilor şi ne-am încălzit degetele la acest foc ciudat; îmi îngheţaseră în timp ce număram banii, dar şi tovarăşii dîrdîiau de frig în aşteptarea noastră. Zubko şi Plevako mai mult ca toţi ceilalţi. Îngrijoraţi de absenţa mea, s-au tîrît în coate, pe pămîntul îngheţat, pînă la locul unde mă retrăsesem cu contabilul.

— Aţi plecat demult şi credeam... Dar cînd am văzut că număraţi banii, ne-am liniştit, zise Plevako.

Contabilul se uită mirat: nu-şi putea închipui, pesemne, cum poţi fi nepăsător în faţa banilor. La despărţire mi-a strîns tare mîna.

— Mulţumesc, tovarăşe Feodorov! Acum mi-aţi luat o piatră de pe inimă, o să lupt mai bine.

* * *

Pe cînd eram la detaşamentul din Icinia aflasem că Popudrenko trecuse cu oamenii săi din raionul Koriukovka în raionul Holmî. Iată de ce ne-am îndreptat spre Reimentarovka, un sat aşezat la marginea unei păduri mari. Fără îndoială că acolo se găseau oameni care aveau legături cu detaşamentul regional. Dar experienţa din trecut ne făcea să presimţim că nu ne va fi prea uşor să dăm de partizani.

La detaşamentul din Icinia ne odihnisem, ne schimbasem hainele şi acum ne simţeam mai în putere. Timpul era plăcut: un ger slab, din cînd în cînd cîte o fulguială aşa ca la jumătatea lui noiembrie.

Mergeam uşor: nu ne înfundam în noroi. Am observat că tovarăşii deveniseră mai tăcuţi; aveam cu toţii la ce să ne gîndim.

De două luni mă aflam pe teritoriul ocupat de nemţi. Ce se petrecea prin ţară? Cum se desfăşura războiul?

În acest răstimp, ascultasem numai de două ori radio: în casa lui Goloborodko şi la detaşamentul din Icinia. Sorbeam veştile cu sete din frînturi de ştiri şi, din două-trei comunicate ale Biroului Sovietic de Informaţii, căutam să-mi fac o idee despre mersul războiului. Se dădeau lupte în apropiere de Moscova; capitala noastră, inima Patriei noastre, era grav ameninţată. Şi poate că nicăieri ştirile acestea nu păreau atît de grele, atît de dureroase, ca în raioanele ocupate de nemţi.

Ostaşii şi ofiţerii Armatei Roşii, muncitorii şi conducătorii de întreprinderi din spatele frontului sovietic, colhoznicii din teritoriul liber sovietic, duceau toţi o muncă concretă, limpede şi precisă. Pe cînd noi, cei din ilegalitate, bîjbîiam în căutarea celor mai bune forme de organizare, abia ne adunam forţele şi ne procuram arme.

Ce am văzut şi ce am învăţat în aceste două luni?

Am văzut multe, m-am întîlnit cu sute de oameni şi am vorbit cu zeci de oameni de toate felurile.

Am început să totalizez, să generalizez observaţiile mele; să-mi amintesc întîlnirile, convorbirile, gîndurile; să caut esenţialul, caracteristicul. Fără toate acestea era cu neputinţă să găseşti tactica justă pentru lupta ilegală şi de partizani.

De altfel nu mă pot plînge de memoria mea. Ştie să selecţioneze faptele şi observaţiile cele mai necesare, mai caracteristice.

De pildă: cu puţin înainte de ocuparea Cernigovului de către nemţi, urmam, împreună cu un grup de viitori ilegalişti, un curs practic de pregătire pentru mînări şi acţiuni de diversiune. În timpul unei lecţii aveam în buzunar chibrituri cu termită. Am izbit întîmplător buzunarul, chibriturile s-au aprins şi mi-au ars tare piciorul, fapt pe care nu-l puteam uita. Totuşi, cînd am descris ultimele zile petrecute la Cernigov, acest mic accident mi-a ieşit cu totul din minte. Dar iată şi o întîmplare care mi-a rămas adînc întipărită cu toate amănuntele ei. Eram în cătunul Petrovskoe. Şedeam într-o zi pe pragul casei. Două femei — se vedea că le frămîntă ceva — se apropiaseră de mine.

— Sînteţi cumva membru de partid? m-a întrebat una din ele.

Am răspuns că nu. Amîndouă păreau foarte dezamăgite. Cînd am căutat însă să aflu despre ce-i vorba, mi-au spus cam în silă că nu se înţeleg din pricina unui purcel. Marusia, cică, l-ar fi furat de la Pelaghia. Marusia susţinea însă că băiatul Pelaghiei furase purcelul cînd era mic de tot, de la soră-sa.

— Şi la ce aveţi nevoie de un comunist? am întrebat nedumerit pe femeile ce se certau.

— D-apăi la cine să mergem? Judecată nu e, miliţie nu e. E primarele şi poliţia raională, dar ceia parcă-s judecători?

Contabilul despre care am povestit mai înainte încredinţase banii lui Feodorov, nu pentru că avea o simpatie personală pentru el — ci deputatului, omului de încredere al poporului.

Şi întîmplarea cu cele două femei ce se certau, mi-a venit în minte nu atît prin latura ei hazlie, cît ca o caracterizare a felului cum îi priveşte poporul pe comunişti.

În satul Borok mi s-a povestit următorul caz: La o margine de drum nemţii au pus mîna pe un grup de oameni. Nu era un grup organizat, ci nişte drumeţi. Căutau cu toţii să se strecoare în rîndurile partizanilor, se întîlniseră întîmplător şi nu prea ştiau multe unul de altul. În grup erau: doi ostaşi din trupele încercuite, fugiţi din lagăr, amîndoi membri de partid; un preşedinte de colhoz care incendiase un depozit de cereale şi nişte clăi de grîu şi care hotărîse apoi, de altfel foarte just, că ar fi mai nimerit să plece din satul său; mai era un instructor al comitetului raional al Comsomolului; ultimul care se alăturase grupului era un om de vreo patruzeci de ani, un simplu colhoznic dintr-un sat apropiat. Despre acesta tovarăşii lui nu ştiau aproape nimic.

Trei dintre membrii grupului: preşedintele colhozului, instructorul şi unul din ostaşi, făcuseră imprudenţa să-şi păstreze actele. Cel de al doilea ostaş desfăcuse din petliţe „pătrăţelele" de locotenent; totuşi, pe mantaua sa încă se vedeau urmele lor mai închise la culoare şi nemţii pricepură că e ofiţer al Armatei Sovietice. Toţi, în afară de omul venit cel din urmă, aveau pistolete. Patrula nemţească surprinsese grupul în timp ce dormea în tufişul din marginea drumului. Dar tovarăşii încercaseră totuşi să se apere, rănind doi soldaţi.

Grupul a fost adus în sat. Nemţii anunţară populaţia cum că au arestat nişte partizani. În mijlocul satului s-a înjghebat o estradă de lemn şi patru spînzurători. În ziua execuţiei a fost adusă cu forţa în piaţă populaţia tuturor satelor şi cătunelor din împrejurimi. Dar ocupanţii nu s-au mulţumit numai cu execuţia: au hotărît să mai facă şi o parodie de judecată. Pe atunci nemţii mai încercau încă să atragă ţărănimea de partea lor şi de aceea voiau să arate că numai cei veniţi de aiurea tulbură şi calcă „noua ordine". Ofiţerul neamţ a spus următoarele în discursul său de introducere:

— O să-i distrugem pe partizanii comuniști, care sînt dușmanii nu numai ai imperiului german, dar și ai agricultorilor ucraineni. O să vă arătăm cum sînt judecați cu dreptate comisarii, partizanii și activiștii politici.

Toți văzură că pe estradă fuseseră aduși cinci oameni, iar spînzurători erau numai patru.

Cei trei comuniști și președintele colhozului, care nu era membru de partid, înțeleseseră după interogatoriul care li se luase la comandatură, că nu trebuie să se aștepte la nimic bun. Au fost aduși pe estradă cu mîinile legate la spate, cu hainele rupte, cu fețele stîlcite și pline de sînge. Cel de al cincilea tovarăș al lor a fost adus ceva mai tîrziu, legat și el, dar cu hainele întregi și fără nici o zgîrietură pe față. Primii patru se țineau demni, cu capetele date mîndru pe spate și-și priveau călăii cu dispreț. Al cincilea se vedea cît colo că e dezorientat. Arunca priviri nedumerite cînd spre nemți, cînd spre spînzurători, cînd poporului adunat. Dădea impresia că e un trădător.

Nemții începură interogatoriul public. Ofițerul li se adresa tuturor la rînd:

— Răspunde tare, cine ești?

— Ofițer al Armatei Roșii și membru de partid! răspunse cu hotărîre cel dintîi.

— Sînt candidat de partid, membru activ în Comsomol, răspunse al doilea.

— Sînt bolșevic fără de partid, președinte de colhoz, răspunse cel de al treilea.

— Sînt sergent în Armata Roșie și comunist! Am vrut să devin partizan și să nimicesc fără cruțare urgia nemțească! strigă al patrulea. Tovarăși colhoznici, răzbunați-vă fără cruțare împotriva acestor bestii; plecați în păduri, înarmați-vă...

Cu o izbitură de pumn, ofițerul neamț îl doborî la pămînt.

— Destul propaganda! urlă el. Ajunge. Spun sentința! Țăranii toți pot vede cine asta răzvrătiți și bandit. Asta patru este din conducere bolșevist. Nu putem cruțăm pe ei, facem spînzurătoare. Dar noi judecăm cu dreptate și întrebăm pe acesta ultim, cine este? El este țăran simplu. Spune, am zis bine? îl întrebă ofițerul pe cel de al cincilea.

— Da, răspunse acesta cu glas tremurător, sînt un simplu colhoznic...

— Achtung! reluă ofițerul. Voi, ascultă atent! Acest țăran simplu dăm liber și cruțare ca să sapă în pămînt și să pună grîu și alte roade...

— Tovarăși! strigă al cincilea cît îl țineau plămînii. Nu-s trădător! Sînt și eu bolșevic...

Ofițerul se înecă de furie: era uluit, nu putea crede că omul își caută singur moartea.

— Was?... Cum, pentru ce? horcăi dînsul.

Al cincilea urmă.

— Nu-s membru de partid, sînt comsomolist. Da, da, nu rîdeți, am fost comsomolist... Karpenko, strigă el către cineva din mulțime, spune și tu, că doar știi că am fost în Comsomol din 1918 pînă în 1926... Apoi se întoarse și scuipă în direcția ofițerului. Călău mîrșav, vrei să ne dezbini? Pe mine m-ai ales ca trădător? N-am nevoie de o viață ca asta. Declar că sînt comsomolist, bolșevic, partizan, răzvrătit, revoluționar! Ei, ce zici? Ai înghițit-o?...

Soldații se repeziră spre el. Pe unul din ei îl lovi cu capul în bărbie, pe altul îl trînti de pe estradă cu un picior în burtă. Ceilalți săriră asupra lui, dar el se apăra într-una și striga. Din învălmășeala de trupuri se auziră voci:

— Nu, nu-l cumpărați voi pe un vechi comsomolist!... Fraților, fîrtaților, dați în ei!...

Și atunci, cei patru tovarăși, cu mîinile legate la spate, se repeziră în grămadă și începură să-i lovească pe soldați cu cizmele, cu genunchii, să-i sfîșie cu dinții.

Ofițerul descărcă în aer tot încărcătorul pistoletului său. Alți zece nemți le săriră în ajutor.

O săptămînă întreagă au atîrnat în piața satului cinci cadavre. Patru aveau pe ele tăbliță fixate de nemți, pe care scria: „Comuniști", iar al cincilea o tăbliță cu: „Vechi comsomolist".

Îmi mai aduc aminte de o întîmplare. Mi-a povestit-o Evdokia Feodorovna Plevako, iar mai tîrziu și alții.

În zilele ofensivei dușmane, o colhoznică s-a dus la rîu să-și spele rufele. Deodată auzi strigăte de om gata să se înece. L-a scos la mal și numai atunci și-a dat seama că salvase un ofițer neamț. El începu să-i mulțumească cu căldură. Dar colhoznica era grozav de amărîtă și îndată ce neamțul se îndepărtă puțin, îl pocni cu o piatră în cap și-l aruncă în apă, ba îl mai împinse și cu piciorul, pentru mai multă siguranță.

Așa ceva putea să se întîmple, fără îndoială. Mai important era însă că se vorbea de toate astea în locuri diferite: devenise un fel de legendă a poporului. Și, ceea ce era mai caracteristic, sfîrșitul poveștii era același, oriunde s-ar fi povestit: colhoznica a devenit pe urmă partizană.

Pe atunci nu erau în Ucraina nici stații de radio ilegale, nici ziare bolșevice. Despre felul cum gîndește poporul, despre viața lui, noi, ilegaliștii, aflam numai din întîlnirile noastre cu oamenii și din propriile noastre observații. Și oricît de limitate ar fi fost observațiile noastre și adesea numai întîmplătoare, am putut totuși desprinde esențialul.

Zdrobitoarea majoritate a poporului ucrainean îi ura pe fasciști. Îi urau femeile și bărbații, adolescenții și copiii. Îi urau muncitorii și colhoznicii, intelectualii și gospodinele.

Nemții se sprijineau pe lași, detracați, fricoși și pe cei mici la suflet. În cei slabi și șovăielnici căutau să cultive înclinările întunecate ale sufletelor lor: lăcomia, setea de putere, ignoranța, antisemitismul, naționalismul, delațiunea, servilismul. Dar astfel de oameni sînt prea puțini la noi în țară. Nemții n-au înțeles nimic din firea poporului nostru.

M-am convins din fapte trăite că și în împrejurările excepțional de grele ale ocupației dușmane, poporul îi privea pe comuniști ca pe conducătorii săi. Și acolo unde comuniștii erau organizați, era și populația organizată.

M-am convins de asemenea că pregătirea din timp a mișcării bolșevice ilegale și a mișcării de partizani a dat, fără îndoială, rezultate pozitive.

În regiunea Cernigovului, comuniștii lucrau; organizația exista. Eram înconjurați de tovarăși de muncă, membri ai organizației bolșevice; nu ne găseam aici întîmplător; îndeplineam voința partidului, voința poporului.

Eram deci sigur că avem premise excelente pentru desfășurarea unei mișcări puternice de partizani.

* * *

Vasea Zubko mi-a întrerupt gîndurile. Îmi arătă răscrucea de drumuri, la vreo trei sute de metri în fața noastră.

— Aleksei Feodorovici, priviți, sînt ai noștri! Pe cuvîntul meu că sînt ai noștri!

Vreo zece călăreți zburau în galop de-a curmezișul drumului nostru: după înfățișare păreau partizani. Unii purtau mantale, alții bluze vătuite; printre ei era și o femeie.

— Ia uitați-vă, priviți, femeia are o sabie la brîu și automat! Sigur că sînt partizani! strigă Vasea entuziasmat: fluieră haiducește și se repezi înaintea lor.

Nu mai era urmă de îndoială. Am strigat și eu, dar mi-am dat numaidecît seama că partizanii nu puteau auzi nici strigătele, nici fluieratul nostru. Atunci am scos pistoletul și am tras trei focuri în aer. Nadia Beliavskaia smulse și ea browningul din buzunar și apăsă pe trăgaci; din pricina reculului, revolverul îi scăpă din mînă; am aflat astfel că trăgea pentru prima dată.

Călăreții nu puteau să nu fi auzit împușcăturile noastre. Dar nu ne-au răspuns și nici unul din ei n-a cotit din drum. Erau desigur preocupați de misiunea lor și nu le ardea de noi.

Păcat, dar ce să-i faci? Ne-am urmat drumul. Întîmplarea ne dădu prilej de vorbă. Ni s-a părut că recunoscusem printre călăreți pe Vasea Konovalov, un actor de la teatrul de dramă din Cernigov, iar Nadia jura că Popudrenko era și el în grup.

Apoi am început să discutăm dacă partizanii au făcut bine că n-au luat în seamă focurile de armă.

— Foarte bine că s-a întîmplat așa, mormăi Dneprovski. Era vai de noi dacă ar fi ținut seama de focurile noastre. Cine să fi tras? Nemții, fără îndoială. De ce să fi răspuns cu focuri în aer? Ar fi răspuns în așa fel că ar fi fost vai de pielea noastră!

Desigur, putea să se întîmple și așa! Totuși, păcat că nu se opriseră. Dar dacă au fost trimiși cumva în întîmpinarea noastră? Am ajuns la Reimentarovka tîrziu, pe întuneric. Satul ni s-a părut mohorît. Vîntul legăna copacii mari, se auzea un cîine lătrînd; nu se vedeau oameni. Trecînd pe lîngă o casă, am auzit un glas monoton de bătrînă. Băbuța se ruga tare și cu evlavie. Am bătut în fereastră. Femeia tăcu. Am bătut mai tare, se deschise un ochi de geam și am văzut o mînă care-mi întindea ceva.

— Ia, șopti bătrîna.

Am luat. Era o bucată mare de pîine.

— Nu, bunicuțo, am vrea să înnoptăm la dumneata, am zis eu, sfios.

— Asta nu se poate.

Am mers mai departe. Se înnoptase de-a binelea.

— Ia uitați-vă la dreapta, spuse Șuplik.

În întuneric luceau două puncte, ca doi ochi de lup.

— Or fi țărani care fumează, îi trecu prin minte lui Plevako.

Chiar așa era. Lîngă grajdul colhozului stăteau vreo opt țărani și fumau. Cînd auziră zgomotul pașilor noștri, tăcură și așteptară.

Am căutat să intrăm în vorbă cu ei. I-am întrebat cînd fuseseră nemții pe acolo și cum mergeau treburile satului. Ni s-a răspuns evaziv, din întuneric; am fost sfătuiți să mergem la primar. Unul din bătrîni se sculă, trase o înjurătură și plecă; curînd am auzit cum iuțește pașii și o ia la fugă.

Toate acestea nu prevesteau nimic bun. De dincolo de pădure răsărea luna. Eu știam cam unde se găsește casa lui Naum Korobka, președintele colhozului „1 Mai".

Korobka nu era acasă, iar nevastă-sa n-a binevoit să ne deschidă. Atunci am bătut la o casă vecină. Eram așa de frînți de oboseală la ora aceea că vocile noastre sunau rugător, nesigur.

Stăpînul casei ieși în prag și ne pofti destul de aspru să ne cărăm.

— Mișună vagabonzii pe aici!

În aceeași clipă se auzi huruitul unei căruțe. Mai aproape, tot mai aproape, și se opri lîngă noi.

— Au adus cartofii, zise stăpînul casei, fără să se adreseze nimănui.

Din căruță săriră trei inși. Nici n-am apucat să-i văd cumsecade, că m-au și înconjurat, iar unul din ei comandă:

— Sus mîinile!

Dar aproape fără pauză strigă:

— Tovarășul Feodorov! Băieți, a sosit Feodorov! Aleksei Feodorovici!

Și am început pe loc să ne îmbrățișăm. Cel dintîi care m-a cuprins în brațe și m-a sărutat a fost stăpînul casei. Am aflat că la el era casa conspirativă.

Cu căruța sosiseră: actorul Vasili Hmurîi, Vasili Sudak și Vasili Mazur — trei Vasili. Aici, la Reimentarovka, colhoznicele coceau pîine pentru detașamentul regional. Căruța venise s-o ridice.

— E gata pîinea voastră, am spus eu și am arătat lui Hmurîi bucata caldă de pîine primită de la bătrînă.

Nu mă înșelasem. Bătrîna cocea într-adevăr pîine pentru partizani. Tot satul ținea cu partizanii. Nemții se temeau să-și arate nasul acolo.

Partizanii ne-au propus să plecăm pe loc la detașament, care se afla la vreo cincisprezece kilometri.

Noi însă am preferat să ne odihnim bine.

În zorii zilei ne-am urcat în căruță și am luat-o încetișor spre pădure.

* * *

Căruța era plină de pîini din făină de grîu, frumoase și îmbietoare, acoperite cu o foaie de cort. Pe marginea ei, erau înșirați zece oameni. Căluțul mic și pletos trăgea încet căruța pe drumul îngust de pădure și-și tot ciulea mereu urechile de parcă ar fi ascultat ce povesteam noi. Iar noi vorbeam fără încetare, vorbeam mult, rîdeam des și vesel, trezind păsările cu vocile noastre. Stăncuțele se ridicau în stoluri, țipînd supărate ; înjurau pesemne pe trecătorii aceștia, din cale-afară de gălăgioși, nelalocul lor în pădure. De după copaci și tufe ieșeau oameni cu înfățișare aspră, înarmați cu puști ; dar de îndată ce aflau cine eram, se repezeau să ne strîngă mîna și căutau să spună cîte ceva în grabă. Erau doar și ei din Cernigov.

— Vă mai amintiți, tovarășe Feodorov, cum ne dădeați ultimele sfaturi, la adunarea aceea de la teatru, înainte de a pleca în pădure ?

— Mi-amintesc, sigur că mi-amintesc.

— Și unul v-a întrebat : ce să facă, fiindcă avea ulcer la stomac ? I-ați răspuns atunci : „Ulcerul lasă-l aici și dumneata du-te de luptă !" Eu eram acela, îmi povestea o santinelă, și uite-mă-s că lupt și nici nu mă supără ulcerul...

Apoi la un alt post o altă santinelă întrebă :

— Ați venit la noi de tot, tovarășe Feodorov ?

— Pînă la victorie !

— Eu sînt tîmplarul de la fabrica de instrumente muzicale, vă amintiți ?

— Mi-amintesc !

Se crăpa de ziuă cînd căruța se opri într-un luminiș, alături de un turism. De sub crengile stufoase și joase ale brazilor se zăreau movilițe ; acoperișuri de bordeie. Alături, un om scund și grăsun își făcea de lucru cu o ladă. Omul ridică capul și ne cercetă cu privirea.

— Kapranov ! am strigat eu. Vasili Logvinovici ! Ce, nu mă mai recunoști ?

El se rostogoli spre noi ca o minge, vorbind emoționat :

— Ah, drace, cum de nu mi-ați dat de veste ? Aș fi pus samovarul, aș fi pregătit niște gustări... Aici sîntem acasă, cu adevărat acasă, ne-am și obișnuit... În bordeiul ăsta e Nikolai Nikitici și comisarul. Dorm. Dar n-are a face, treziți-i.

Ne-am plecat capetele și am intrat în bordei.

— Hei, da' mult mai dormiți !

Popudrenko nu ne recunoscu chiar îndată, dar cînd se dumeri, i se umeziră ochii de bucurie. Bineînțeles că ne-am sărutat, apoi se sculară și ceilalți. Toți ne cercetau pe noi, proaspăt sosiți, ne cîntăreau din ochi hainele și bărbile, ne băteau pe umeri, ne strîngeau mîinile, ne îmbrățișau. Am fost duși la o masă mare, în jurul căreia erau adunați toți cei din Cernigov : fețe cunoscute, zîmbete prietenești...

Din ceaunul mare se ridica un abur gros. Toată lumea se apropia și scotea cîte un cartof. Vasili Logvinovîci turnă votcă în căni.

— Spune ceva, Aleksei Feodorovici !

Eram tare emoționat.

— Ei, tovarăși, am zis eu, ridicîndu-mi cana de metal, sîntem în viață și e bine ! Nici voi nu m-ați dezamăgit, dar nici eu, la rîndul meu, nu v-am înșelat ! Ne-am înțeles să ne întîlnim în pădure, și ne-am întîlnit. Pînă să ajung la voi am auzit palavre : cum că v-ați risipit. Dar n-am crezut ! Desigur că și vouă vi s-a spus tot felul de bazaconii pe socoteala mea. Dar în aceste două luni am mai căpătat experiență, am învățat cîte ceva și acum hitleriștii sau alte lichele nu mai pot să ne ducă cu una, cu două ! Voi ați învățat aici, iar eu — în drum spre voi. Și acum să ne apucăm serios de luptă. Să luptăm laolaltă cu celelalte detașamente, laolaltă cu tot poporul ucrainean, cu Armata Roșie.

Bordeiul era plin de oameni și în jur, în poiență, se adunase lume : cîți au putut, au dat fuga într-acolo. Nikolai Nikitici și cu mine am ieșit. Un miting se înjghebă de la sine.

CARTEA A DOUA

MARELE DETAŞAMENT

CAPITOLUL I

Înainte de luptă

Detașamentul regional era dislocat în pădurea Reimentarovka din raionul Holmî. Grupul nostru ajunsese la detașament în ziua de 17 noiembrie 1941. Aici avea să fie baza noastră, centrul regional; aici urma să trăim și să acționăm.

Ziua de 17 noiembrie 1941 a fost o zi foarte fericită pentru mine. N-o voi uita niciodată. Mi-am regăsit cunoscuții din Cernigov, prietenii și tovarășii mei de luptă; am văzut cu ochii mei că detașamentul regional există și acționează și că în fruntea lui se află membrii Obkomului ilegal: Popudrenko, Kapranov, Novikov, Iaremenko, oameni pe care-i cunoșteam de ani de zile, pe care-i știam cum lucrează și cît de devotați sînt partidului comunist. Drujinin era și el acolo. Străbătuse, ca și mine, întreaga regiune. Popudrenko îl numise comisar al grupului de cavalerie care rămăsese la Gulino, prima reședință a detașamentului regional; pe Drujinin l-am întîlnit însă ceva mai tîrziu.

Bucuria, sau mai bine-zis fericirea pe care o resimțeam, copleșise totul la început. Nu voiam să văd lipsurile și, ce-i drept, mi-ar fi fost și greu, în starea de spirit în care mă aflam.

Am mai spus că îndată după sosirea grupului nostru, a avut loc o masă solemnă la care am băut cîte un păhăruț, apoi s-a ținut un miting, după care cei proaspăt veniți am încăput pe mîna unui bărbier care ne-a întinerit.

Obkomul s-a întrunit pe la amiază.

Ședința s-a ținut în bordeiul statului major, o încăpere bună, cu tavan înalt și luminată de o fereastră cu geam de sticlă. La mijloc era o masă cu picioarele înfipte în pămînt. În colț, pe un dispozitiv special, o bicicletă, a cărei roată dindărăt era legată printr-o transmisie cu un dinam. Tova-

rășii „se plimbau" ore întregi pe bicicletă, pentru a încărca acumulatorul aparatului de radio. Alături, pe o ladă, se găsea și un aparat de recepție scos dintr-un avion.

O parte a bordeiului era despărțită printr-o perdea mare, după care se vedeau niște laviță de lemn: „dormitorul" cadrelor de conducere. Pe laviță era fin, scurte vătuite, plăpumi, paturi și chiar două perne. Într-un ungher, pe un scăunaș, o căldare cu apă. Portretele conducătorilor împodobeau pereții. Cred că asta era tot! Pe masă, bineînțeles, o hartă, călimară și resturi de mîncare.

Membrii Obkomului, ca și ceilalți ostași și ofițeri, purtau bluze și pantaloni vătuiți. Numai unii se grozăveau cu haine sau scurte de piele.

Ne-am strîns vreo doisprezece inși, cot la cot, în jurul mesei. Nikolai Nikitici Popudrenko fu rugat să raporteze cel dintîi, sau mai bine-zis, să ne povestească pur și simplu cum merg treburile detașamentului și ale Obkomului.

Ascultîndu-l, îl asemuiam fără voie cu acel Nikolai Nikitici pe care-l cunoscusem la Cernigov. Expresia feței, felul de a se purta, toate arătau pe comandantul de partizani. Era fără îndoială mîndru de noua lui situație. Aceasta se vedea și după îmbrăcăminte: o scurtă de piele încinsă cu o curea, o diagonală nouă-nouță peste umăr; cușma pe o ureche — după portul lui Ceapaev — două pistolete la brîu, sprîncenele încruntate, căutătura plină de hotărîre...

Îl cunoșteam bine pe Nikolai Nikitici și cred că am interpretat just dorința lui de a arăta altfel de cum era. Blînd din fire, duios în viața de familie, se temea, pesemne, ca ostașii să nu-i descopere ușor bunătatea și blîndețea sufletească, ceea ce i-ar fi putut micșora autoritatea de comandant. De aci și expresia lui încruntată.

Trebuie să adaug că bunătatea și blîndețea acestui om se îmbinau minunat cu o voință dîrză și neînduplecată față de tot ce era în dezacord cu conștiința lui partinică.

Nikolai Nikitici vorbea cu însuflețire, ca un orator la un miting.

— N-avem nici un drept să tăinuim față de Obkom, față de noi înșine, că iarna se apropie, că rezervele de hrană și îmbrăcăminte sînt pe sfîrșite și că nu mai avem tutun. Știm de asemenea că dușmanul crud, viclean și neînduplecat, a pornit împotriva noastră și că a încercuit pădurea. În clipa de față, nemții opun detașamentelor noastre o mie cinci sute de soldați. Dar mîine poate că vor trimite patru sau cinci

mii. Ei și ? Sîntem mîndri de asta ! Fiecare partizan face cît zece fasciști ! Și cu cît vom atrage asupră-ne mai multe forțe aici, în spatele dușmanului, cu atît mai puține vor fi pe front. Curaj, curaj și încă o dată curaj, iată ce ni se cere, tovarăși ! Partizanii, răzbunătorii poporului, disprețuiesc moartea ! Pe zi ce trece va spori îndrăzneala atacurilor noastre, zeci de trenuri cu trupe dușmane vor deraia, statele majore ale hitleriștilor vor sări în aer...

Unul din cei prezenți vorbi ca pentru sine :

— Pentru asta ne-ar mai trebui și explozibil !

L-am rugat pe Nikolai Nikitici să-mi răspundă la cîteva întrebări. De ce se mutase detașamentul din Gulino ? Ce făcea Obkomul ? Cum funcționa serviciul de legătură și cel de recunoaștere ? Care era situația prin raioane ?

Răspunsurile lui nu m-au mulțumit de fel. De mutat, se mutaseră din motive bine întemeiate : pădurile de aici erau mai dese și te puteai ascunde mai lesne de nemți. Dar numai o parte a detașamentului își schimbase reședința. Grupul de cavalerie rămăsese pe locul dinainte. De altfel, titlul de cavalerie devenise convențional. Socotind periculos să păstreze caii, partizanii îi predaseră în cea mai mare parte Armatei Roșii, în timpul retragerii ei prin aceste ținuturi.

— Fără cal te poți ascunde și după tufe, dar călărețul se zărește de departe.

Cu serviciul de legătură stăteau tare prost. Stația de radio fusese îngropată pe locul unde se găsea detașamentul din Repki, dar radiotelegrafiștii căzuseră în mîna nemților, așa că nimeni nu știa unde era ascuns emițătorul și nu era chip să fie găsit.

— Bazele de aprovizionare au fost salvate, urmă Popudrenko. De mîncare nu ne plîngem. Avem și arme. Dar serviciul de legătură este slab. Știrile le primim, muzică cîtă poftești, dar n-avem nici un mijloc de comunicare cu frontul, nici cu regiunea din spatele frontului sovietic. Am trimis cîteva grupuri de comuniști și comsomolisti cu misiunea de a trece frontul și a intra în legătură cu comandamentul militar. Dar pînă în prezent n-avem nici un rezultat. Știm doar că două grupuri au căzut în ghearele nemților. Călăreții și curierii pedeștri asigură legătura permanentă cu raioanele și cu celelalte detașamente. În pădurile noastre se află dislocate patru detașamente ; cel din Reimentarovka, din Holmî, Perelîub și Koriukovka. Activitatea Obkomului ? Toți membrii sînt supraîncărcați de lucrări în legătură cu detașamentul :

Iaremenko e comisar ; Kapranov se ocupă cu intendența, eu sînt comandant... Țineți, vă rog, seamă de faptul că populația din regiune nu știe unde ne aflăm și nici măcar toți comuniștii nu știu acest lucru. Pînă la ocupație, era clar : centrul regional era orașul Cernigov. Un centru istoric care în mod normal avea prioritate politică și economică. Dar acum Cernigovul e plin de nemți și n-ai cum să instalezi acolo Obkomul.

În pădure nu poate fi vorba nici de centru economic, nici administrativ ; aici e centrul nostru, bolșevic. E oare posibil să conduci de aici întreaga regiune, cu mijloacele de legătură pe care le avem ? Putem oare să-i ținem sub influența noastră pe toți comuniștii, comsomoliștii și pe toți oamenii noștri sovietici ? Trebuie oare să năzuim către aceasta ? Să examinăm chestiunea. Eu unul, încheie Popudrenko, mă îndoiesc.

Era limpede că Nikolai Nikitici nu prea credea în îmbinarea muncii de partid cu activitatea militară, adică cu cea de partizan.

— Principala noastră sarcină, spunea el, este să sprijinim de aici, din spate, Armata Roșie. Să-i slăbim pe nemți, să-i împiedicăm să se organizeze temeinic ca să prade populația. Zilnic trebuie să-i nimicim pe drumuri, să aruncăm în aer trenurile și podurile de cale ferată, să-i atacăm cu grupuri mici mobile și ușoare, alcătuite din oameni verificați, să-i lovim și să dispărem repede... Nu putem folosi forțe mari, nici să rămînem mult timp în același loc...

Simțeam în vorbele lui oarecare șovăială. Părea că nu caută să mă convingă numai pe mine și pe membrii Obkomului ilegal, ci și pe sine însuși.

În bordeiul statului major dădu buzna ofițerul de serviciu, foarte tulburat.

— Permiteți să raportez, tovarășe comandant : cercetașii au adus vestea că niște unități germane, în camioane și călări, se îndreaptă spre Holmî din direcția Novgorod-Severeski...

Popudrenko întrerupse ședința, întrucîtva bucuros — după cîte mi s-a părut — de această încheiere neașteptată. Chemă pe toți ofițerii și porunci să se adune întreg efectivul de luptători. Îi puse pe cercetași în fruntea coloanei, apoi sări în șa și comandă :

— Înainte, marș !...

Pe noi, cei proaspăt sosiți, nu ne-au luat cu ei. Se hotărîse că trebuie să ne odihnim și să facem cîte o baie. După

ce m-am spălat și m-am odihnit puțin, am pornit să fac o plimbare prin tabără ; voiam s-o inspectez. Cuprindea cîteva bordeie, cinci sau șase ; unul al statului major, trei pentru locuințe, unul pentru infirmerie, iar unul încă nu era gata : se săpa abia groapa bordeiului în care urma să se instaleze o imprimerie pentru tipărirea unei gazete și a manifestelor.

Acoperișurile bordeielor se ridicau ca niște mușuroaie abia vizibile ; fuseseră acoperite cu iarbă, iar pe unele se plantaseră chiar tufe. Turismul M-1, de care demult nu se mai servea nimeni, era pe jumătate îngropat în pămînt și camuflat cu crengi. Din avion era destul de greu să descoperi tabăra de partizani.

De jos însă, era ușor nu numai s-o descoperi, dar chiar să și pătrunzi în ea. Pe o rază de o sută-o sută cincizeci de metri de la centru nu erau decît trei santinele.

Doi tîmplari lucrau la un suport pentru presă. Am intrat în vorbă cu ei. S-au mai apropiat și alți partizani. Am înțeles din spusele lor că lucrurile nu mergeau prea strălucit în detașament.

Ostașii erau nemulțumiți. Dar de ce ? Nici ei nu puteau să precizeze. Aveau deplină încredere atît în Popudrenko, cît și în ceilalți tovarăși din conducere. Numai Kuznețov, șeful statului major, le stîrnea indignarea : bea mult, se purta grosolan cu oamenii și, mai cu seamă, nu era de loc priceput.

Vorbeau cu înflăcărare de Popudrenko : un comandant curajos, cumpănit, deștept. Uneori, e adevărat, întrece puțin măsura : se aprinde cam tare, dar era drept și bun unde trebuia. Față de dușman devenea fioros, că era vai și amar de ei, și totuși...

Mi-a trebuit mult timp ca să pricep ce ascunde acest „și totuși..." plin de subînțelesuri.

Partizanii mi-au povestit că la plecarea din Gulino, cînd detașamentul se mutase la noua lui reședință, se stabilise ca primarul trădător din satul Kamka să fie lichidat.

Dar primarul fugise și nu a fost chip să se pună mîna pe el. Într-o magazie de a lui s-au descoperit o sută de șei lăsate de nemți în păstrare. Șeile puteau fi de folos detașamentului, dar au fost arse, fie dintr-o bravură copilărească a oamenilor noștri, fie de ciudă că primarul le scăpase din mîini, ceea ce a făcut o impresie de neseriozitate, de sfidare inutilă, chiar de huliganism.

— La ce să nimicești așa, degeaba, un bun ? Înțeleg, dacă într-adevăr nu se putea lua și ar fi căzut în mîna nem-

ţilor... O să rămînem oare pînă la sfîrşit fără cavalerie, tovarăşe Feodorov ? Să ne mulţumim doar cu fleacuri ? Hop-ţop, aruncăm în aer cîte o motocicletă, curăţăm cîte un neamţ, otrăvim cîte un cîine poliţist şi bem de bucurie : halal partizani !

Toate acestea mi le spunea un mustăcios zdravăn de vreo patruzeci de ani. El săpa la groapă. Îşi pironi lopata în pămînt, îşi şterse palmele de pantaloni şi urmă :

— O să vezi şi dumneata, tovarăşe Feodorov, cum trăim, cum luptăm şi pe ce ne bizuim... Trăim din ce am ascuns în gropi. Chiar şi făina o ducem în satul vecin. Femeile de acolo ne coc bucuroase pîine, lipie şi plăcinte, mă rog, şi de ce nu ? Dar cînd s-o isprăvi făina, ce ne facem ? O să cerşim pe la muieri ?

— Să se isprăvească ? interveni bucătăreasa cea vioaie, făcînd cu mîna un gest de nepăsare. Cică avem rezerve !... Cît crezi c-o să luptăm, Kuzmici ?

— Păi, dac-om lupta aşa, o să mai şi rămînă din proviziile îngropate. Dar cui ? asta-i întrebarea. Eu zic că nemţilor. Chiar aşa proşti cum sînt, şi tot n-or să ne rabde prea multă vreme. Mai întîi o să-i vină de hac lui Balabai, apoi lui Kozik şi într-o bună zi ne vine rîndul şi nouă. Ai văzut cîte detaşamente de pedepsire au apărut ? La Pogorelţî a sosit un batalion.

Se amestecară şi alţi partizani în vorbă. Se apropiau din toate părţile. Pe toţi îi frămîntau aceleaşi chestiuni.

— Ce să mai vorbim de făină şi slănină ? Priviţi mai bine cum luptăm. Ce credeţi că o să facă azi ? O să stea să-i privească pe nemţii ceia, să-i admire, o să tragă un foc-două sau chiar nici unul. O plimbare şi atîta tot, vorbi cu năduf un mitralior rănit la ambele mîini, scuipînd înciudat în lături. Cercetaşii au raportat că nemţii sînt la Orlovka. Păi, cam la cincisprezece kilometri ; îi faci pe jos şi în pas alergător, cu tot echipamentul pe tine şi chiar cu o puşcă-mitralieră ! Treizeci de kilometri dus-întors ! Cu ocoluri prin mai ştiu eu ce potecuţe — să fie patruzeci ! Şi după toată isprava, trei nemţi ucişi !

— Dar nu asta-i principalul, bombăni din nou Kuzmici.

— Dar ce anume ?

— Cum ce ? întrebă omul uimit. Fiecare înţelege. Principalul e să rezistăm bine. Şi cînd o izbi Armata Roşie, hop

și noi. Ei din față, noi din spate. Cînd ne-om ridica o dată... Trebuie să ne păstrăm puterile, asta-i principalul!

— Și mult ai de gînd să te ții așa?

— Mult, puțin, da' vreo trei-patru luni tot o să trebuiască. Și hrana trebuie s-o economisim. Dacă om mînca cu socoteală, cu porția, o să ne putem ține.

— Ia stai, tovarășe, l-am întrerupt eu pe vorbitor. Cît timp crezi tu că o să luptăm? Trei luni? Dar voi ce credeți? i-am întrebat pe ceilalți.

M-am lămurit că nici ceilalți nu aveau de gînd să lupte cine știe cît de mult. Un singur tovarăș pomeni de opt luni; ceilalți l-au luat în rîs și i-au spus că-i un caraghios.

— Da' comandanții ce spun? Popudrenko, de pildă?

— O să-i doboare iarna pe nemți, zic ei.

Gîndindu-mă la cele auzite, am cîntărit raportul lui Popudrenko, mi-am amintit de impresia ce-mi făcuse detașamentul din Icinia și am înțeles că toată buba era în acest „să rezistăm".

Dar partizanii detașamentului regional începuseră, pesemne, să-și dea seama că nu-i chip să reziste în grupuri mici, răzlețe, și că tactica atacurilor scurte, întîmplătoare, lipsite de plan era o tactică periculoasă.

Întoarcerea lui Popudrenko, a doua zi dimineața, cu buzele umflate confirmă această părere.

Ostașii erau uzi leoarcă, înciudați și frînți de oboseală.

— Nemții au mașini, iar noi mergem pe jos, ziceau ei supărați. Cum să te ții după ei?

Popudrenko era și el nemulțumit de rezultatul operațiunii. E drept că nu-i prea venea la îndemînă să arate că ea dăduse greș, nefiind bine pusă la punct. Era supărat pe el însuși. De inimă rea bău un păhărel de votcă și se culcă alături de mine, zicînd că o să doarmă.

Dar peste un minut începu să-mi vorbească în șoaptă:

— Ei, Aleksei Feodorovici, începu el, rîzînd nefiresc, credeam că dacă beau un păhăruț o să adorm. Nu, nu-i chip nici cu spirt... Ceva scîrțîie aici, Aleksei Feodorovici. Trebuie schimbat ceva.

Eu mă gîndeam la același lucru. I-am spus verde lui Nikolai Nikitici că, după părerea mea, conducătorii detașamentului nu urmaseră o linie justă. Detașamentele nu trebuiau resfirate, ci, dimpotrivă, unite. Dacă rămînem împrăștiați o să

fim zdrobiți înainte de a ne dezmetici. Un detașament mare poate întreprinde operații serioase, poate să distrugă garnizoanele dușmanului, să atace fără să aștepte ca nemții să le-o ia înainte.

La început vorbeam în șoaptă, ca să nu-i trezim pe tovarășii. Dar subiectul era așa de important, că am ridicat fără voie glasul și curînd am văzut că toți cei din bordei ne ascultau: și cum pe lavițele bordeiului erau culcați toți membrii Obkomului, ședința, începută dimineața, a continuat de la sine.

Kapranov, Novikov și Dneprovski (pe care-l cooptasem în Obkom) au luat cuvîntul, fără să aprindă lumina și fără să se scoale.

Am aflat că ne amenința o primejdie foarte serioasă: detașamentele noastre erau, de fapt, încercuite de nemți și de unguri. Aceștia, ce e drept, nu formaseră un front continuu, dar pe o rază de treizeci-patruzeci kilometri, aproape în toate capitalele de raion și în alte puncte, se aflau garnizoane dușmane, iar în unele locuri fuseseră concentrate unități speciale de luptă împotriva partizanilor.

Detașamentul de pedepsire cel mai apropiat de noi, cu efectivul unui batalion, sosise de curînd la Pogorelți. Patrulele lui de recunoaștere cercetau deja pădurea hărțuind zilnic detașamentul din Pereliub.

— Balabai a cerut ajutor lui Loșakov, zicea Kapranov, dar el i-a răspuns: „Asta nu ne privește, descurcați-vă singuri". Balabai, să tot aibă cu totul vreo douăzeci și șapte de partizani.

Cei mai mulți tovarăși au ajuns la concluzia că toate detașamentele ce se aflau în pădurea Reimentarovkăi trebuiau neapărat contopite într-unul singur. Și Popudrenko fu de aceeași părere. După ce luă această hotărîre, nu se mai codi de loc: nu era în firea lui! Fără să mai piardă timpul, se ridică, aprinse lampa și redactă un ordin cerînd tuturor comandanților de detașamente să se prezinte a doua zi dimineața la statul major.

— Ce părere ai? Vor fi toți de acord să fuzioneze? l-am întrebat.

— Păi de cînd visează la asta, Aleksei Feodorovici, răspunse Popudrenko.

Ne-am hotărît să ne sfătuim cu comandanții și asupra unei alte chestiuni care cerea demult o dezlegare și anume:

admiterea în detaşament a celor noi veniţi. Erau mulţi doritori : grupuri mai mari sau mai mici şi oameni răzleţi.

*
* *

La 19 noiembrie s-au adunat comandanţii şi comisarii detaşamentelor : Balabai, Nahaba, Vodopianov, Kurocika, Korotkov, Kozik, Loşakov, Drujinin, Bessarab. Au luat parte la adunare toţi membrii Obkomului şi comandanţii de pluton ai detaşamentului regional : Gromenko şi Kalinovski.

Am mai invitat pe propria-mi răspundere un tovarăş pe care nu-l cunoştea aproape nimeni : pe locotenentul Rvanov, care sosise la detaşament abia cu două zile înaintea noastră.

Rvanov nu era prea arătos : de statură mijlocie, voce domoală, mişcări sfioase, pe deasupra mai era şi rănit la mînă ; ar fi trebuit să-şi caute de sănătate şi nu să comande, dar eu l-am prezentat tovarăşilor ca pe şeful de stat-major al viitorului detaşament unit.

De ce încredinţasem o funcţie de conducere unui necunoscut ? Întrebarea aceasta o citeam în ochii celor mai mulţi dintre cei prezenţi. Nimeni nu mi-a pus-o însă direct. Bineînţeles, motive serioase mă îndemnaseră s-o fac. Le-am împărtăşit numai lui Popudrenko şi Iaremenko, comisarul detaşamentului, şi ei au fost de acord cu mine.

În bordeiul statului major era tare cald. Se adunase multă lume, aşa că unii dintre tovarăşi au fost nevoiţi să se aşeze pe jos. Le-am propus tuturor să-şi lepede hainele, ceea ce au şi făcut. Numai Bessarab, comandantul unuia din detaşamentele locale, refuză să-şi scoată haina. Ce e drept, i-ar fi venit şi greu : prea avea multe pe el : două pistolete, cîteva grenade de mînă la brîu, geantă, binoclu, busolă şi atîtea curele că te întrebai cum de nu se încurcă în ele.

Stepan Feofanovici Bessarab — un bărbat îndesat, ca de vreo patruzeci de ani — fusese înainte de război preşedinte de colhoz. Ocupase chiar, cîtva timp, locul de preşedinte al comitetului executiv raional. Dar nu s-a descurcat prea bine. Era cunoscut tuturor de prin partea locului şi se bucura de oarecare autoritate. Devenise popular şi din pricină că în timpul colectivizării, fiind în fruntea unui soviet sătesc, era să fie omorît de un chiabur care trăsese asupra lui un foc de armă şi-l rănise la cap.

Bessarab era un om greu de urnit. Prefera să nu se mişte şi să tacă. Cînd era silit de împrejurări să spună cîte

ceva, își dregea întîi vocea, mormăia și apoi rostea de fiece dată aceleași cuvinte lipsite de înțeles: „Asta, cum să zic..." Aceste vorbe le adăuga laolaltă sau separat, în mijlocul sau la sfîrșitul fiecărei fraze. Vorbind de el, oamenii își aminteau în primul rînd acel „asta, cum să zic".

— Hm, asta, cum să zic, cred că n-ar trebui să mă dezbrac. Eu, asta, sînt cam bolnăvicios. Mă tem, cum să zic, să nu răcesc...

Dar dacă tot pomenesc de Bessarab, trebuie neapărat să amintesc că el ni s-a alăturat de bună voie și că din proprie inițiativă a rămas în spatele frontului dușman. Colhoznicii l-au urmat și ei l-au recunoscut ca șef. Fără îndoială că era un om devotat Puterii Sovietice.

Aproape toți tovarășii pe care i-am întîlnit la adunare trecuseră prin biroul meu din Cernigov, înainte de a ajunge conducători de partizani și membri în Obkom. Am mai vorbit de felul cum se transformase Popudrenko ca înfățișare și gesturi. Ceilalți erau și ei altfel îmbrăcați decît înainte și păreau cu totul schimbați.

Nu-i locul să arăt aici transformările de caracter. Totuși, noua lor înfățișare oglindea oarecum și noua lor stare sufletească. Hainele, armele, și mai precis felul cum își purtau bluzele vătuite, căciulile și pistoalele vădeau cam ce fel de partizan voia să ajungă fiecare din ei.

Cușma lui Popudrenko, îndesată pe ceafă, barba și colecția de curele ale lui Bessarab; mustățile lui Feodorov; dunga albă de la gulerul bluzei militare a lui Balabai; expresiile tari folosite de cel mai blînd om din lume, secretarul raionului Holmî, Kurocika — toate acestea dovedeau atitudini prea demonstrative, caracteristice începătorilor.

Da, eram partizani și ilegaliști începători, școlari din clasa întîia. Eram oameni care ne făcuserăm un rost în viață, și acum, dintr-o dată, ne trezeam în pădure, în bordeie, înconjurați din toate părțile de armate dușmane...

Mai cu seamă mi-a atras atenția Gromenko, fost agronom, iar acum comandant de pluton. Arăta ca la orice adunare din Cernigov, unde lucrase în secția agricolă regională. Înfățișarea lui nu era întru nimic schimbată, ceea ce mi s-a părut și mai artificial decît barba lui Bessarab.

I-am pus obișnuita întrebare:

— Ce mai faci?

S-a grăbit să-mi răspundă, bucuros de atenție:

— Să zicem bine, Aleksei Feodorovici, dar n-am avut vreme să-mi evacuez nevasta. Trebuia să nască. E în sat, la părinți, dar și acolo sînt nemți.

„Aha, asta te preocupă", mi-a trecut prin minte. Era firesc ca Gromenko să se gîndească la nevastă-sa. Mă așteptam, însă, să-mi vorbească mai întîi de plutonul lui sau de situația întregului detașament. Dar Gromenko urmă:

— Nu vă mai aduceți aminte de nevastă-mea, de pe cînd eram la Cernigov? Adică, așa-i, nu poți să-i ții minte pe toți... E într-un sat, ca la vreo patruzeci de kilometri de aici. Ar fi cazul să mă duc s-o văd, dar mă gîndesc că m-aș amărî fără rost și atîta tot...

Trebuie să mărturisesc că nu i-am putut da nici un sfat. Nici prin cap nu mi-a trecut că la adunarea aceea o să am de rezolvat și astfel de probleme.

— Bun, i-am zis, mai vorbim cînd vom fi ceva mai liberi, o să găsim timp.

Popudrenko i-a lămurit pe tovarășii pentru ce fuseseră convocați. A întrebat pe fiecare comandant în parte cum privește contopirea tuturor detașamentelor, sub comanda unică a lui Feodorov. Cei mai mulți au fost de acord.

— Demult ar fi trebuit s-o facem. De nu, sîntem pierduți.

Numai Bessarab rămase pe gînduri și apoi spuse că ar trebui să se sfătuiască cu tovarășii săi din detașament. I s-a pus în vedere că Obkomul recomandă unificarea.

— Eu, asta, cum să zic, o să mă mai gîndesc oleacă. Vă dau mîine dimineață răspunsul.

— Atunci, așa rămîne, tovarășe Bessarab, mîine la nouă dimineața te așteptăm. Cum vii, îi dăm drumul ordinului.

Am trecut apoi la altă chestiune. Ce atitudine trebuia să luăm față de oamenii răzleți, față de grupurile mari care voiau să intre în detașament? Mulți rătăceau prin pădure: ostași ce-și pierduseră unitatea, prizonieri fugiți sau soldați din încercuire, care căutau să se strecoare spre front. Toți erau înarmați. Unul din grupuri avea chiar o mitralieră grea. Dar oamenii se simțeau străini în pădurea din Reimentarovka. Se orientau prost și mulți din ei nu îndrăzneau să intre în legătură cu populația. N-aveau muniție, umblau rupți, sufereau de frig și mai ales de foame. Cam toate aceste grupuri cereau să fie primite în detașament.

Se iscă o discuție aprinsă. Rvanov, roșu de emoție, privea spre ușă, de parcă ar fi vrut să mă întrebe: „N-ar

fi mai bine să plec, pînă se rezolvă chestiunea aceasta?" E drept că se discuta tocmai de oameni de felul lui. La adunare, Rvanov era singurul reprezentant al celor ce nu fuseseră încă primiți oficial în detașament.

— Rămîi, rămîi, i-am spus lui Rvanov. Ne interesează mult părerea dumitale.

Comandantul grupului de cavalerie, Loșakov, înalt, oacheș și posomorît, încruntîndu-și sprîncenele, vorbi:

— Cum adică să-i primim? Nu pricep cum să călcăm așa, dintr-o dată, regulile vigilenței! Chiar dumneata, tovarășe Feodorov, și alți secretari ai Obkomului din Cernigov, ne-ați recomandat să păstrăm cea mai mare taină și să lucrăm conspirativ. Și acum? Reiese că dăm naibii toată vigilența și să intre cine poftește. Ce-i ăsta „soldat în încercuire"? Ăsta-i unul care n-a murit în luptă. Dacă-l lăsăm în pădure, la partizani, n-o să vrea să moară nici la noi și o să se pitească pe după alții. Nu mai vorbesc de prizonieri! Prizonier înseamnă că s-a predat. Nu, de ăștia n-avem nevoie. Partidul ne-a ales și ne-a confirmat. Pe dumneata te cunosc, îl cunosc și pe Kurocika, și pe Bessarab, și pe Kozik așijderea. Și am tot dreptul să mă bizui pe ei. Tot așa e și cu ostașii: îi știm pe toți cine sînt, le cunoaștem biografia. După mine — ar trebui să ne mărginim numai la ai noștri.

Cel dintîi răspunse Balabai. Vorbi cu o înflăcărare neașteptată. Pe Alexandr Petrovici Balabai, directorul școlii din Pereliub și profesor de istorie, îl cunoșteam ca pe un om sfios, înclinat spre lirism și spre o viață regulată și organizată. Era director de puțină vreme, dar fusese lăudat pentru ordinea, curățenia din școală și buna organizare a muncii sale pedagogice. „E un pedagog tînăr, dar priceput și serios"; această caracterizare o auzeam de cele mai multe ori cînd venea vorba de Balabai. Mai știam că se căsătorise de curînd și era fericit. În închipuirea mea se formase imaginea unui om liniștit și fericit care-și consacrase viața școlii, nevestei și căsuței sale înconjurată de grădină.

Balabai era un om voinic. Își pusese uniforma de ofițer al Armatei Roșii, care-i ședea de minune. Căuta să-și țină capul sus, iar dunga de o albeață strălucitoare ce i se vedea de sub gulerul tunicii îi întregea oarecum înfățișarea. Venise la adunare ras proaspăt. Ce bine ar fi fost ca toți partizanii să-i fi imitat ținuta! Și cu toate că, luînd cuvîntul,

roşise ca o fetişcană, am înţeles că acest om tăcut ştie să-şi apere punctul de vedere şi principiile sale. Iată ce a spus:

— Noi am rămas de bunăvoie, ei şi? Unde-i meritul nostru deosebit? Într-un chip sau altul, tot trebuia să luptăm, şi eu unul cred că a lupta de bunăvoie e mult mai bine decît mobilizat. Aşadar sîntem ostaşi la fel cu cei din Armata Roşie. Atunci de ce să ne ţinem aşa de mîndri? Tovarăşul Popudrenko m-a criticat pentru că detaşamentul nostru a primit cinci ostaşi dintre cei încercuiţi. Dar oamenii s-au dovedit de nădejde şi faptele lor au confirmat aceasta. La noi în pădure se află un grup de douăzeci şi şase de inşi, în frunte cu Avxentiev. Ştim cu toţii că sînt oameni de ispravă. Divizia lor a primit ordinul să iasă din încercuire în grupuri mici şi ei s-au supus ordinului. Dar dacă vor merge mai departe, spre front, mulţi dintre ei vor pieri. După mine, ar fi mai bine să-i primim. Cred că ar trebui să-i primim pe toţi cei care vor sincer să se bată cu nemţii. Cît despre cei din încercuire, aceştia-s în genere oameni de nădejde care nu se lasă prinşi şi rezistă pînă la unul. Ei sînt de pe acum partizani, numai că nu-s organizaţi. Trebuie să-i ajutăm să se organizeze. Sînt cu toţii înarmaţi, şi nu luptă de ieri, de azi; o să ne fie de mare ajutor... Aici Balabai făcu o pauză îndelungată, îi privi pe toţi cei de faţă, suspină din greu şi adăugă parcă cu părere de rău: Cred că ar fi o crimă să nu-i primim pe cei încercuiţi. Da, crimă! încheie dînsul apăsat.

— Eh, Alexandr Petrovici a cam întrecut măsura, spuse Bessarab clătinînd din cap.

— Vrei să-ţi spui părerea? l-am întrebat eu.

Bessarab ridică ochii spre mine, stătu puţin pe gînduri şi rosti cu un aer grav:

— Se poate. Eu socot că dacă cei din încercuire vor, atunci... asta... n-au decît să se organizeze singuri. Că nu pentru ei, cum să zic, ne-am pregătit şi am făcut rost de echipament şi mai ales de provizii. Declar categoric că sînt contra!

— Şi dacă Obkomul o să te roage cu tot dinadinsul, am intervenit eu, nemaiputîndu-mă stăpîni, ce zici, tovarăşe Bessarab, ne vei satisface dorinţa?

— Cu privire la primirea oamenilor?

— În general, cum consideri dumneata faptul că Obkomul stă în fruntea mişcării de partizani din regiune? Eşti membru de partid, nu-i aşa?

Bessarab se bosumflă. Ochii i se roșiră. Răspunse mohorît, cu sprîncenele încruntate:

— Cunosc bine statutul partidului. Dar în ceea ce privește discuția aceasta, sînt contra. Pot admite excepții numai pe considerente de teritoriu. Adică, aș putea... asta, cum să zic, primi în rîndurile partizanilor un încercuit, dacă a fost locuitor al raionului nostru, pentru că sarcina ce o avem noi e tocmai de a apăra raionul nostru. Dar nu pot admite ca fiecare, cine vrea, să fie primit...

Și spunînd aceasta, Bessarab aținti asupra lui Rvanov o privire ca de plumb. Toți înțeleseră că-l socotea pricina tuturor neînțelegerilor. Ceilalți comandanți priveau și ei oarecum dușmănos pe locotenentul necunoscut.

Nu aveam de gînd să dau tovarășilor vreo lămurire: voiam să-l numesc pe Rvanov, printr-un ordin de zi, șef al statului major, pregătind în acest fel pe oameni, să se supună disciplinei militare. Bineînțeles că înainte de a lua o asemenea hotărîre, îl întrebasem pe Rvanov despre funcția lui anterioară și am aflat că era ofițer activ: din răspunsurile lui am căpătat convingerea că era un om de caracter și, mai ales, că se pricepea foarte bine în chestiuni de tactică militară. Îmi mai plăcuse și faptul că, deși trecuse prin împrejurări deosebit de grele, Rvanov își păstrase ținuta de ofițer activ, nu-și scosese însemnele gradului, reușind chiar, nu știu prin ce minune, să-și păstreze în perfectă curățenie uniforma și cizmele.

Adunarea pe care o convocasem nu era de fapt nici militară, nici de partizani și nici de partid. Avea un caracter civil, un fel de rămășiță a trecutului pașnic. Nu căpătasem încă deprinderea de a comanda. Nici tovarășii mei nu se obișnuiseră cu faptul că sînt ofițer și că eu nu mai sînt pentru ei un simplu conducător, ci un șef militar. La adunare au luat parte activiști din sovietele locale și activiști de partid, agronomi, ingineri, un președinte de colhoz, un învățător... Mă gîndeam că majoritatea celor prezenți — și anume acei care erau împotriva primirii ostașilor ieșiți din încercuire — nu trecuseră încă prin greutățile războiului și prin adevărate primejdii. Cunoșteau doar din auzite situația acestor ostași, greutățile, precum și suferințele prin care trecuseră. Le-ar prinde bine să afle ce înseamnă o încercuire,

— Dmitri Ivanovici, m-am adresat lui Rvanov, întrerupîndu-l pe Bessarab, te-aș ruga să ne povestești cum ai ajuns în pădurea aceasta.

Faptul că i-am zis lui Rvanov pe nume i-a surprins mult pe toți. Iar uimirea, se știe, ascute atenția. Rvanov era și el mirat. Se sculă însă numaidecît, luă poziția de drepți și întrebă :

— Îmi cereți autobiografia ?

— Nu, uite care-i chestiunea : vreau să le arăt tovarășilor, din pilda dumitale, cine sînt ostașii din încercuire și de ce trebuie să-i primim în rîndurile partizanilor.

— Am înțeles. Voi fi cît se poate de concis. Am început să lupt din prima zi. Ultima funcțiune pe care o dețineam la data de 15 iulie nouă sute patruzeci și unu era aceea de șef de stat major al unui batalion dintr-o unitate de infanterie. De două ori am fost citat pe ordin de zi pentru operații îndeplinite cu succes. Prima dată de comandantul regimentului, a doua oară de comandantul de divizie. În ziua de 9 septembrie, ora 9 și 30, satul Luziki din raionul Ponorniță, unde ne aflam, fu înconjurat de nemți. Eu mă găseam la statul major, cu trei oameni de legătură. Nemții deschiseră foc de mitralieră asupra casei în care era instalat statul major. Noi n-aveam decît automate, pistolete și o carabină. Ostașii mi-au acoperit retragerea cu foc de automate. Luînd cu mine documentele importante ale statului major am trecut ulița în fugă și m-am trîntit într-un cîmp de mei. De acolo trăgeam cu carabina în urmăritori. Am ucis cinci nemți. Erau beți. Asta m-a ajutat să-i nimicesc. Dar am fost rănit și eu la mînă. M-am tîrît spre un șanț plin de bălegar și gunoaie. Am îngropat în gunoi documentele, mi-am legat mîna și m-am apropiat pe brînci de o casă. Mă tîram de-a lungul gardului. Gardul avea o spărtură. Alături zăcea Kiseliov, ajutorul de comandant al plutonului meu. Era rănit la umărul stîng, dar nu mai avusese desigur puterea să treacă prin spărtură. S-a rugat de mine : „Scapă-mă, tovarășe locotenent !"

Cu chiu, cu vai, ne-am strecurat în curte. Între timp nemții puseseră stăpînire pe tot satul. Ne-am ascuns într-o magazie. Într-un colț era un purcel și niște fîn. Kiseliov se simțea foarte rău. L-am acoperit cu fîn și m-am ascuns și eu. La ora 11, Kiseliov, sleit de puteri, mi-a cerut puțină apă. La ora 13 a intrat o bătrînică să-și hrănească purcelul. I-am cerut apă. Bătrînica, văzîndu-l pe Kiseliov

plin de sînge şi pe mine cu mîna rănită, ne-a sfătuit să ne predăm. I-am răspuns că nu e cu putinţă. La 16,20 au apărut nemţii şi au intrat în vorbă cu bătrîna. Ne-am înţeles aşa cu Kiseliov: dacă nemţii intră în magazie, tragem întîi în ei şi apoi în noi. Îi auzeam cum întreabă: „Mamă, rus este?" „Au fost, zice, doi ofiţeri, dar au plecat".

Cînd s-a întunecat am ieşit prin spărtură şi apoi tîrîş, prin cîmpul de mei, spre pădure. Regimentul nostru avea misiunea să ocupe Ponorniţa. M-am orientat în consecinţă. Am umblat cu Kiseliov toată noaptea. În zori, dînd de un luminiş, am fost întîmpinaţi cu focuri de armă. Atunci m-am îndreptat spre apus. Pe drum, se vedeau numeroase urme de cizme: erau ruseşti. Am mers pe urmele acelea. Am dat de un sat. Am aflat că ai noştri trecuseră pe acolo cu patru ore înainte. O gospodină ne-a dat o cîrpă, puţină pîine şi nişte mahorcă. Am îmbucat ceva, am fumat cîte o ţigară, ne-am legat rănile şi am plecat mai departe ca să-i ajungem pe ai noştri. Am trecut prin Reimentarovka. Cît p-aci să ne lovim nas în nas cu o patrulă nemţească de cercetare. Am pornit apoi spre Savenski, la alţi şapte kilometri distanţă. Kiseliov abia se mai mişca. Trebuia să se odihnească cam la fiecare cincizeci de metri. Am făcut cinci ceasuri pînă la Savenski. Rîul Ubedi ne tăia drumul. Am trecut apa, luîndu-ne după urmele lăsate de roţi. Pe Kiseliov l-am dus în cîrcă, să nu se înece. Am intrat în Savenski la ora 22,15. Am bătut la prima uşă. Kiseliov, sfîrşit, se prăvăli în uşă.

Rvanov vorbea cu fraze scurte şi precise de raport. Stătea în picioare, nu se sprijinea de nimic, pe cînd noi, cei care ascultam, stăteam jos, sau pe jumătate tolăniţi. Vorba şi ţinuta sa vădeau pe ofiţerul de carieră ce nu uită în nici o împrejurare că reprezintă Armata Roşie.

Drujinin se apropie de mine, se aplecă spre urechea mea, dar îmi vorbi aşa de tare încît mulţi îl auziră:

— Nici Bessarab şi nici Loşakov n-au căderea să judece dacă-l putem primi pe Rvanov în rîndul partizanilor; mai degrabă ar trebui Rvanov să hotărască care dintre noi e bun de aşa ceva.

Rvanov îşi urmă raportul. Ne-a povestit cum Kiseliov şi el fuseseră găzduiţi de Natalia Havdei, o colhoznică în vîrstă, şi de băiatul ei de cincisprezece ani, Mişa. Le-au legat rănile, i-au hrănit şi i-au culcat. Cînd intrară nemţii la Savenski, femeia spuse că Kiseliov e băiatul ei. Rvanov ple-

case în pădure și trăia acolo, iar prin sat dădea arareori, doar ca să facă rost de provizii și să-și schimbe pansamentul. Curînd, intră în legătură cu Dusia Oleinik, secretara organizației de partid din sat și, prin intermediul ei, cu partizanii detașamentului regional.

Pe nesimțite, Rvanov trecu de la propria sa întîmplare la o adevărată expunere și trebuie să recunosc că tovarășii îl ascultau cu atenție și simpatie.

— Prin intermediul secretarei organizației de partid ostașii răniți din sat primeau și mai primesc și acum ajutorul dumneavoastră, tovarăși; sanitarul dumneavoastră vine de-i pansează, le dă medicamente. Asta e bine. Și toți vă sînt foarte recunoscători. Dar omului sovietic nu-i șade bine să primească ajutor și să nu lupte. Unii răniți s-au vindecat. Găsesc de datoria mea să vă spun că în pădurea din jurul taberei voastre se află mulți oameni sovietici de treabă. Le pare tare rău că n-aveți încredere într-înșii. Dacă cuvîntul meu are vreo greutate, v-aș ruga să luați în considerație și propunerea mea: grupul 26, grupul lui Karpușa, al lui Lîsenko și celelalte, să fie socotite detașamente de partizani și contopite, la fel cu cele locale, în detașamentul regional.

Au mai luat cuvîntul și alți doi-trei tovarăși. Îmi aduc aminte de expunerea scurtă și energică a lui Drujinin:

— Nu prea avem ce discuta, tovarăși! Sîntem în război. Alcătuim o unitate militară de tip special. Vrem, nu vrem, tot vor fi pierderi în rîndurile noastre. Iar pierderile trebuiesc înlocuite, de nu — vom dispare ca unitate militară, ca detașament de partizani. Eu însumi, în treacăt fie zis, am ajuns la voi dintr-o unitate încercuită. Se pare că am fost primit pentru că aș fi din regiunea Cernigovului și cei din conducere mă cunosc. Se zice că și Dneprovski a fost primit tot din aceleași motive. Bessarab ne-a propus mai înainte să-i primim numai pe cei din regiunea Cernigovului, ba numai pe locuitorii raionului în care a fost organizat detașamentul. E o idee greșită și dăunătoare. Un asemenea „patriotism local" n-o să ducă la nimic bun. Patria noastră e toată Uniunea Sovietică și nicidecum raionul Reimentarovka, sau Ponorniția. Din îndrumarea și în urma chemării partidului au fost organizate detașamente de partizani, alese și lăsate din vreme în spatele frontului inamic. De ce au trebuit să fie desemnați pentru aceste detașamente numai oameni cunoscuți de Obkom? Pentru că aceștia trebuie să alcătuiască sche-

letul, baza mișcării partizanilor. Am fi prea naivi dacă am crede că vom putea înfăptui ceva singuri, fără sprijinul poporului, fără rezerve, fără întăriri pentru completarea efectivului.

— Sper că am lămurit chestiunea, tovarăși? am întrebat eu și, cu toate că nu toți mi-au răspuns afirmativ, am ridicat ședința. Mîine o să primiți ordinul de zi.

Bessarab mă privi nedumerit, șopti ceva vecinului său, Kapranov, apoi se întoarse spre Loșakov și șușoti din nou.

— Ai vreo nelămurire, tovarășe Bessarab? l-am întrebat.

Nu mi-a răspuns. Se lăsă o tăcere apăsătoare. În locul lui Bessarab răspunse Kapranov:

— Întreabă de ce nu se ia o hotărîre? Ce-o mai fi și asta, zice, că nu votăm o rezoluție? Atunci de ce l-ați mai deranjat, pentru ce l-ați chemat încoace?

M-a pufnit rîsul. Au mai rîs și alți cîțiva o dată cu mine; nu chiar toți.

A trebuit să repet că vor primi ordinul a doua zi.

* * *

După patru, în bordeiul statului major se întuneca. Timpul era rece și mohorît. Un vînt puternic smulgea ultimele frunze de pe crengile copacilor; fîlfîiau pe dinaintea ferestrei, se învolburau și se strîngeau grămezi.

După încheierea ședinței, am luat masa împreună cu comandanții de detașamente. Nu s-a glumit prea mult. Despre viitor se vorbea cam în felul acesta:

— Ce zici, Nikolai Nikitici, o să avem și tunuri?

— Cum de nu! Fără îndoială! O să avem și artilerie și cavalerie!

— Și contabilitate! adăugă Kapranov. Credeți cumva că vom trăi fără socoteală? Veți vedea cum o să vă fac rații de cîte o sută de grame de căciulă și atît!

— Vom pune la punct serviciul de legătură, de o să meargă strună, am continuat eu în locul lui Nikolai Nikitici, pe un ton glumeț. O să stabilim legătura telefonică și prin radio, cu fiecare comitet raional de partid, iar în interiorul detașamentului cu fiecare companie în parte. Vom vorbi zilnic cu frontul. Vom sta de vorbă chiar cu Moscova: „Vă salutăm, aici divizia de partizani din Cernigov!"

Tovarășii rîdeau. Toți au luat cuvintele mele ca o glumă, ceea ce i-a și întristat puțin.

Deodată Sanin, locțiitor de comandant al unui detașament, izbi cu palma în pămînt și strigă:

— Viperele, bestiile! Ne-au alungat în codru, în bîrlog, în gaură! Oamenii trăiesc prin case, iar noi în gropi, ca viermii. De aș pune mîna pe un fascist! Îl sugrum cu mîinile mele, îl sfîșii cu dinții!

Am mai stat puțin împreună. Le-am amintit tovarășilor că a doua zi, sau cel mai tîrziu peste două zile, o să le trimit ordinul. Deocamdată rămîneau toți pe locurile lor dinainte.

Convorbirea lîncezea. Pe fiecare îl purta gîndul la cîte și mai cîte! Apoi comandanții detașamentelor plecară. După ce mi-am luat rămas bun de la ei, am făcut ocolul taberei.

Se întunecase. Un fel de zăpadă, mai bine zis o măzăriche foarte fină, era purtată în văzduh, îți intra pe după guler, pătrundea în urechi. Oamenii ședeau prin bordeie. Luminițe tulburi pîlpîiau prin ferestruicile mici. Dintr-un bordei veneau sunete de muzicuță, din altul cîte un cîntec trist, potrivit cu vîntul de toamnă și cu starea sufletească. Dar se cînta prost.

Multe lucruri nu-mi plăceau: mai cu seamă purtarea lui Bessarab. Dar și mai mult mă îngrijora faptul că mulți se socoteau în defensivă, în loc să priceapă că ei erau cei ce trebuiau să atace.

Cu toate că la adunare părerile fuseseră împărțite cu privire la chestiunea dacă trebuia sau nu să-i primim pe ostașii ieșiți din încercuire și pe prizonierii fugiți, eu prețuiam calitățile acestora. Deveniseră, ce-i drept, partizani, siliți de împrejurări; nu fuseseră înscriși dinainte, dar în schimb căpătaseră experiență în luptă și o ură neîmpăcată împotriva vrăjmașilor, ură dobîndită tot în luptă și pribegie. Văzuseră și suferiseră mult mai mult decît cei din detașamentul nostru. După ce rătăcisem două luni prin teritoriul ocupat de dușmani, îmi puteam da bine seama că nu exista loc mai sigur și mai potrivit pentru omul sovietic de pe teritoriul cotropit decît detașamentul de partizani. Da, oamenii trebuiau să treacă prin încercări, ca să poată lupta bine și ca să-și descopere propria lor fire. Adeseori nici omul în vîrstă și cu multă experiență nu se cunoaște pe sine pînă la prima luptă serioasă.

Așa gîndeam mergînd pe cărare, în timp ce mă depărtam din ce în ce mai mult de statul major și mă înfundam tot mai adînc în pădure. Acolo copacii nu erau prea deși.

Oamenii din Ural sau Siberia nici n-ar fi socotit pădure locurile acelea. Copacii sînt răsfiraţi la vreo cinci metri unul de altul. Cînd şi cînd cîte un pin, dar mai ales arţari, stejari şi plopi. Pămîntul era presărat cu nea, aşa că desluşeam trunchiurile şi contururile ramurilor desfrunzite. Vîntul şuiera prin ele şi înnăbuşea zgomotele îndepărtate ce veneau din tabără.

Deodată mi s-a părut că un copăcel subţire e îngroşat într-un chip ciudat spre rădăcină. Ai fi zis că un om stătea lipit de el. M-am oprit, nehotărît. Cine putea fi oare? Dacă-i vreo santinelă de-a noastră, de ce nu mă strigă? Că doar nu mă ascundeam, şi paşii mei se puteau auzi lămurit!

Am stat o clipă pe gînduri, apoi m-am apropiat încet de copacul ciudat şi lîngă trunchiul ce mi se păruse îngroşat am văzut pe jos o armă. Am mai auzit şi nişte sunete neobişnuite. Nu-mi venea să-mi cred urechilor: prea semănau a plîns de copil. Fără îndoială, erau sughiţuri şi suspine de copil necăjit sau speriat.

— Ce-i cu tine? am întrebat eu încetişor.

Mogîldeaţa se dezlipi de copac şi sări în lături.

— Stai, stai, unde fugi, nu te teme! am strigat eu.

Atunci omul se opri cu încredere. Am ridicat puşca de jos.

— Vino-ncoace, am zis şi, scoţînd din buzunar lanterna, am luminat... chipul unei fete cu bluză vătuită şi căciulă. Să tot fi avut şaisprezece ani. Ochii plini de spaimă căutau în direcţia mea, iar pe obraji avea urme de lacrimi.

Am întors apoi lumina spre mine:

— Mă recunoşti?

— Tovarăşul Feodorov?

— Da! Şi tu ce faci aici?

— Sînt de gardă, tovarăşe comandant, bîlbîi fata.

— Şi de ce urli?

— Păi, tovarăşe Feodorov, nu urlu. Nici nu mă gîndesc, şi se porni şi mai tare pe plîns. Of, tovarăşe comandant, iertaţi-mă, nu mai pot. Tare mi-e frică de întuneric! Şi mi-e şi mai teamă că-s singură.

— Păzeai tabăra?

— Da.

— Ei, hai, ia-ţi arma şi să pornim.

Ar fi trebuit să-i trag o săpuneală zdravănă acestei santinele. Dar fata aducea puţin cu Nina, fiica mea mai mare.

Și mi-am închipuit-o singură de tot, pentru prima oară, noaptea, în pădurea troienită de zăpadă...

— Cum te cheamă? am întrebat-o eu.

— Valia.

— Cînd te-ntreabă comandantul, trebuie să-i spui mai întîi numele de familie.

— Știu, tovarășe comandant. Dar s-a întîmplat... nu știu cum. Proțenko Valentina... Din plutonul întîi. Sanitară.

— Cîți ani ai?

— Născută în 1925.

Așa cum mi-am închipuit. De o seamă cu Nina mea... Cînd am adus-o la statul major și i-am povestit lui Nikolai Nikitici întîmplarea, el l-a chemat pe Gromenko și l-a întrebat cum de trimisese un copil într-un post de răspundere. Comandantul de pluton spuse mirat:

— Ostașul Proțenko e bine văzut. N-a primit nici o observație pînă acum. S-a evidențiat la trageri.

— Bine, du-te. Să pui în post un om de nădejde...

Gromenko făcu stînga-mprejur și ieși, dar Valia tot nu pleca.

— Ce mai vrei? întrebă Popudrenko.

— Pedepsiți-mă cum credeți, tovarășe comandant, dar vă rog să nu spuneți ostașilor pentru ce mă pedepsiți.

Totuși n-am putut tăinui cazul acesta. C-o fi povestit comandantul de pluton, că n-o fi răbdat-o inima chiar pe Valia și o fi spus ceva vreunuia din prietenie... fapt este că detașamentul a aflat întîmplarea și mult timp după aceea ostașii din detașament, amintindu-și de felul cum Valia Proțenko „apărase" tabăra, rîdeau cu poftă.

Cîteva luni mai tîrziu, Valia s-a schimbat foarte mult: se maturizase, se călise în lupte. Rîdea și ea cînd își amintea de întîmplarea din pădure.

În anul acela, copilăria a milioane de băieți și fete de la noi s-a sfîrșit înainte de vreme. Patria avea nevoie de forțele lor.

*
* *

În aceeași noapte, Rvanov a redactat ordinul. Nu l-am semnat îndată. Hotărîsem să-l așteptăm pe Bessarab. Făgăduise că va veni pe la ora nouă dimineața. Dar se făcuse zece și el tot nu se arăta. Nikolai Nikitici își aminti că, cu o lună în urmă, ceruse comandanților liste cu numele

membrilor de partid. Toți le trimiseseră în afară de Bessarab. N-a refuzat, dar a tărăgănat, a amînat. Cînd Popudrenko, în calitatea lui de secretar al Obkomului, i-a cerut în mod sever să execute ordinul, Bessarab a bombănit că n-are liniște și că nici în pădure nu poate lucra cum vrea... Noi n-aveam neapărat nevoie de consimțămîntul lui Bessarab și nu așteptam hotărîrea lui de dragul democrației. Știam că în fundul sufletului se împotrivește și voiam să ne dăm seama cît de departe va merge. Nu voiam să recurgem la constrîngere înainte de vreme. Poate că în cele din urmă o să-i vină mintea la cap și o să înțeleagă că apucase pe o cale greșită.

La ora unsprezece, cînd m-am convins că Bessarab nu va mai veni, am cerut să mi se aducă un cal înșeuat și am pornit la drum, împreună cu comisarul și un grup de luptători.

— Ei, băieți, mergem să-l domolim pe „prințul" răzvrătit, glumeam eu.

La intrarea în tabăra lui Bessarab, santinela ne-a lăsat să trecem pentru că ne recunoscuse. Am aflat mai tîrziu că avea consemnul să oprească pe oricine ar fi venit de la detașamentul regional. Și dacă ar încerca totuși să intre, să se dea alarma. Se pare că Bessarab nu se gîndise că s-ar putea să viu chiar eu. Cînd santinela, colhoznic din Reimentarovka, dădu ochii cu mine și văzu că are în fața lui pe vechea cunoștință, secretarul Obkomului, i se lumină fața de un zîmbet larg. Se străduí să stea drepți și-și duse mîna la căciulă. Așa am pătruns, fără alarmă, și am găsit în tabără o atmosferă pașnică, de lîncezeală.

Era un loc de refugiu cu o viață tihnită și îmbelșugată. Pe frînghiile întinse între copaci atîrnau rufe: cămăși, obiele, chiar cearșafuri. În altă parte, spînzurau de ramuri boi și berbeci tăiați. Pe jos, un flăcău tinerel despica un porc de curînd înjunghiat. Ce de carne! Mult mai multă decît în detașamentul regional! Unde mai pui că noi aveam de trei ori mai mulți oameni, iar Kapranov, care se ocupa cu gospodăria, își cunoștea bine meseria!

Deasupra bucătăriei se ridica o dîră de fum și venea un miros atît de plăcut, că adjutantul meu privi pieziș într-acolo și se linse pe buze.

Ne-am apropiat de bucătărie. Era un bordei înalt și încăpător. La mijloc, o masă mare, cu un munte de chiftele făcute din carne grasă. Un partizan tînăr și două bucătă-

rese trebăluiau pe acolo. Una din ele, Lenocika, frumușică foc și plină de draci, mă recunoscu numaidecît și se proțăpi mîndră în fața mea.

— Bine o mai duceți, am zis, arătînd chiftelele.

— Sigur, nu ca la voi, răspunse Lenocika cu îndrăzneală.

— Ia te uită, că bine v-a dresat Bessarab după chipul și asemănarea lui! Să mergem să-l vizităm. Unde șade?

Lenocika ne arătă bordeiul lui, dar strigă după noi:

— Tot n-o să fie după placul vostru!

La intrarea bordeiului, ne ieși înainte Stepan Ostatnîi, locțiitorul lui Bessarab. Mă măsură cu privirea, pe sub sprîncene. La salutul nostru, dădu din cap. Ne lăsă totuși să intrăm. În bordei era neorînduială. Pe masă zăcea un vraf de hîrtii răvășite, la un loc cu bucăți de pîine și cartofi fărîmați. Podeaua era plină de mucuri de țigară. Băncile și scaunele erau împrăștiate la nimereală, așa cum le lăsaseră se pare după adunarea din ajun. Nu se așteptau să primească „musafiri".

După o perdea de stambă, dormea „șeful". La intrarea noastră, se trezi. Ostatnîi găsi cu cale să ne lămurească.

— Ne-am culcat tîrziu aseară.

De după perdea se auzi un glas de femeie:

— Ce te dezvinovățești? Că doar nu ești la miliție!

Bessarab ieși de după perdea. L-am salutat și ne-a răspuns mormăind ceva neînțeles.

În bordei mai intrară două persoane de încredere ale comandantului: Ian Polianski și Școliar. Ei luară o atitudine provocatoare.

Fără să aștept ca gazdele să mă poftească, m-am așezat pe scaun și am întrebat:

— Ei, tovarășe Bessarab, ce hotărîre ai luat? Te-am așteptat toată dimineața. Pentru noi e foarte important să aflăm rezultatul la care ai ajuns.

Tăcea, fornăia, și nici măcar nu-și întoarse capul.

— Cu dumneata vorbesc, tovarășe Bessarab. Crezi cumva că am venit în pețit?

În locul lui, răspunse nevastă-sa:

— Da' cine v-a chemat? Puteți pleca, nu vă ținem!

— Cum vine asta, tovarășe Bessarab, dumneaei e locțiitorul dumitale!

— Da, locțiitor. Ce vă privește?!

Nu m-am mai putut stăpîni și am rostit cîteva cuvinte tari. Femeia țipă și o zbughi din bordei.

Bessarab își suflecă bluza cu o mișcare leneșă și scoase pistoletul din toc. A trebuit să-i smulg arma din mînă. El rîse forțat. Apoi se așeză.

— Am glumit, vorbi el. Și apoi adăugă cu gravitate: Nu mai căutați, asta, cum să zic, să profitați de gloria altuia.

— Despre ce glorie vorbești? De a sta și a mînca proviziile colhoznicilor? Tovarășe Iaremenko, m-am adresat comisarului, cît stau aici de vorbă cu comandantul, adună, te rog, tot efectivul detașamentului.

Bessarab tăcea, uluit.

— Și acum, să vedem despre ce glorie vorbeai, am repetat după ce ieșise Iaremenko.

De fapt bănuiam la ce făcea Bessarab aluzie. Oricît de redusă ar fi fost activitatea detașamentului regional din acea perioadă, totuși din cînd în cînd pe șosea mai sărea în aer cîte un camion nemțesc, lovindu-se de o mină, se prăbușea cîte un pod, dispărea fără urmă vreun primar trădător, și cîte un grup de nemți cu capetele sparte zăceau pe undeva prin cîmpie.

Prin satele din jur se știa că Bessarab, din ordinul comitetului raional de partid, adunase oameni pentru detașament chiar înainte de venirea nemților. Detașamentul lui era alcătuit din oameni de prin partea locului. Adesea își vizitau rudele și cunoscuții, așa că populația punea numai pe seama partizanilor lui Bessarab activitatea tuturor detașamentelor și grupurilor din pădurile acelea.

— Spune verde, nu te codi, i-am spus lui Bessarab, căutînd să-i storc un răspuns.

— Am operat în flancul Diviziei 187. Am fost, asta, cum să zic, citat pe ordin de zi de către comandamentul...

Între timp, Iaremenko adunase vreo douăzeci de inși și îi aliniase lîngă bordeiul statului major.

Am ieșit din bordei. Le-am poruncit lui Ostatnîi, lui Școliar și chiar lui Bessarab să intre și ei în rînduri.

— De azi înainte, tovarăși, am spus, toate detașamentele care se află în această pădure se contopesc într-unul singur. Aceasta-i hotărîrea luată de Obkomul partidului și de statul major regional. Așa cere momentul de față. Are cineva ceva de spus?

Bessarab făcu un pas înainte.

— Ajunge. Cu dumneata am vorbit destul. Îți știu părerea...

Școliar, Polianski și un alt tovarăș pe care nu-l cunoșteam au luat cuvîntul. Spuneau toți că prin contopire vom ajunge la pieire, că proviziile se vor topi în scurt timp, și că nu vor avea ce mînca. Fuzionînd, detașamentele își vor pierde cea mai importantă însușire a partizanilor: mobilitatea și putința de a se ascunde. Cel mai josnic s-a arătat Polianski.

— Ce să mai vorbim? zicea el. Parcă nu știu de ce a fost scornită toată povestea asta? Pentru noi e limpede! Obkomul vrea să stea în siguranță. Îi trebuie o pază bună. Au puțini oameni de-ai lor și unde mai pui că toți sînt orășeni care s-ar putea rătăci și printre trei pini... Căutați să scoateți castanele din foc cu mîna altora.

A trebuit să întrerup mitingul. Iaremenko îi lămuri pe partizani despre scopurile contopirii și le aminti ostașilor ce înseamnă disciplina de partizani și de partid. Eu am citit ordinul în fața partizanilor.

— *„Detașamentul raional, creat din inițiativa comitetului raional al partidului se va contopi începînd de la această dată cu detașamentul unit regional și va purta numele de plutonul trei. Comandant îl numesc pe Bessarab, politruc pe Greciko; Polianski rămîne la dispoziția statului major al detașamentului"*.

Cu aceasta, mitingul luă sfîrșit. L-am invitat pe Bessarab să se prezinte a doua zi la raport. Pe Polianski l-am luat cu mine. I-am înapoiat lui Bessarab pistoletul, după ce l-am lămurit că partizanul primește arma ca să lupte împotriva dușmanilor Patriei și nicidecum pentru joacă sau amenințări prostești.

Așa s-a încheiat, fără glorie, existența „principatului de sine stătător" și a început viața militară a plutonului trei.

Seara, toți comandanții primiră ordinul care prevedea contopirea într-un singur corp a detașamentelor: regional, din Koriukovka, Holmî, Reimentarovka și Pereliub, precum și a grupurilor răzlețe de ostași din încercuire care porniseră pe drumul luptei de partizani.

* * *

Ordinul intră în vigoare. Devenisem comandantul unui detașament de partizani destul de însemnat.

Aceasta nu s-a petrecut așa, dintr-o dată; pe cînd mă aflam încă la Cernigov, Obkomul m-a pus în fruntea statului major regional al mișcării partizanilor. La drept vorbind, acest stat major nici nu exista pe atunci. Mișcarea de partizani, sau mai bine zis detașamente organizate de partizani se aflau prin toată regiunea. Pentru moment, nu era însă cu putință să le conduci în chip operativ, cum se cerea din partea unui stat major.

Înainte de toate, trebuia să pornim la organizarea detașamentului regional. A da ordine, nu ajunge. Trebuia să arătăm prin fapte că nu ne contopisem în zadar. În ce mă privește, aveam de cîștigat în ochii tovarășilor autoritatea de comandant.

Nu fără șovăială am primit sarcina de comandant. Mă temeam ca munca mea zilnică de comandant al detașamentului să nu stînjenească sarcina mea principală, de secretar al Obkomului ilegal. Popudrenko făcuse experiența de a le îmbina pe amîndouă și n-a fost deosebit de mulțumit.

Popudrenko se înșela cînd punea la îndoială posibilitatea unei activități partinice, largi, de masă. Poate că nu dintr-o dată, dar încetul cu încetul, trebuia să-i aducem pe toți comuniștii și comsomoliștii rămași în regiune sub influența și conducerea noastră. Pentru aceasta, mai erau multe de făcut!

Toți membrii Obkomului au ajuns însă la convingerea unanimă că înainte de toate trebuia să întărim detașamentul.

Într-adevăr, era și necesar să ne punem pe lucru. Aveam de rezolvat o sumedenie de chestiuni. Amatori de vorbă, de sfaturi și chiar de șușoteli se găseau cu nemiluita. Erau și dintre acei care veneau și cereau: „Dacă ești comandant, dă! Dă arme, dă muniție, dă oameni, dă provizii!"

În primul rînd urma să împărțim foarte precis sarcinile, să-i dăm fiecăruia cîte o misiune, să selecționăm cadrele. Așa trebuia să începem.

Într-un Obkom legal, în vreme de pace, cercetarea și alegerea cadrelor de conducere constituie o muncă colectivă uriașă. Înainte ca biroul Obkomului să recomande un comunist pentru o muncă de conducere, omul e îndelung examinat și se cere părerea tovarășilor asupra capacităților, cunoștințelor și a cinstei sale. Apoi se cîntăresc toate părerile „pro" și „contra". Înlocuirea unui activist sau îndepărtarea lui pe motivul că nu corespunde, cere de asemenea timp destul de îndelungat.

Firește că e bine așa! În timp de pace nu se poate proceda altfel. Dar în condițiunile vieții de partizani? Omul trebuie studiat, fără îndoială; principiile rămîn aceleași, principiile noastre, bolșevice. Dar este cu neputință să aduni de fiecare dată Obkomul, pentru a numi pe cutare sau cutare tovarăș.

— L-ați numit pe Rvanov șef de stat major. De ce tocmai pe Rvanov? Avem activiști vechi, cu multă experiență. Unde mai pui că sînt din Cernigov. Avem secretari de comitete raionale, președinți de soviete raionale, și cînd colo — ce să vezi, un băiețandru de douăzeci și patru de ani! Un locotenent! Mare specialist, n-am ce zice! Fostul șef de stat major, Kuznețov, era cel puțin căpitan!

Greu să asculți toate cîte se vorbesc! Îl numisem pe Rvanov pentru că lupta din ziua de 22 iunie, pentru că era corect, bun executant și exigent. Îl numisem și pentru că, în condițiuni grele, își păstrase o ținută demnă de ofițer sovietic și o înfățișare exterioară îngrijită. Era o garanție că în statul major va domni ordinea.

A doua zi după ce dădusem ordinul, s-a prezentat Bessarab.

— Eu, asta, cum să zic, aștept de la dumneavoastră instrucțiuni de luptă.

— Ai citit ordinul? Atunci execută-l.

— Băieții se plictisesc. Ar vrea să se bată cu blestemații de cotropitori.

— Și înainte, cum de n-ați simțit dorul de acțiuni de luptă?

— Am așteptat să vină superiorii și să ne dea ordine.

— Drepți! Stînga-mprejur! Înainte marș! am fost nevoit să comand.

Bessarab se vede că atît aștepta. S-a înapoiat la ostașii săi, spunîndu-le că superiorii, în loc să se preocupe de acțiuni de luptă, aleg nu știu ce cadre.

Erau mulți oameni — mai ales în detașamentul regional — pe care îi cunoșteam din Cernigov. Într-un oraș mic ți se întipăresc de obicei în minte o sumedenie de figuri. Chiar dacă nu cunoști pe cineva, știi că l-ai întîlnit la uzină, la teatru sau pe stradă. Acum reînnoiam cunoștința cu ei. Vizitam bordeiele și luam parte la lucrările de construcție începute cu mult înainte de venirea grupului nostru. Nu prea eram convins că aceste construcții ne-ar fi necesare, dar pentru moment nu suspendasem lucrările; oamenii trebuiau

să se îndeletnicească cu ceva. Nimic nu e mai rău ca trîndăvia. Am introdus apoi și instrucție militară și între timp îi observasem atent pe oameni.

Nu prea umblam de unul singur. Mă însoțea cînd Popudrenko, cînd Iaremenko, comisarul detașamentului, cînd Rvanov. Popudrenko și Iaremenko se aflau demult în detașament și-i cunoșteau bine pe ostași. Rvanov, deși cu mult mai tînăr decît mine, era militar, ofițer de stat major. În felul acesta învățam cîte ceva, din mers, de la tovarășii mei. N-aș putea zice că luam lecții, dar urmăream felul lor de a se purta cu oamenii, de a aprecia o situație. Și natural că pretutindeni plasam o glumă, o vorbă, cîteva snoave. În viața de partizan e absolut necesar să mai glumești! Ziua și noaptea, în lupte, în timpul acțiunilor de diversiune, în campanii, partizanii făceau haz unii pe socoteala altora. Nu se cruțau nici pe ei înșiși și se ironizau, doar i-or face pe ceilalți să rîdă. E de-nțeles: rîsul îmbărbătează; oamenii îndurau doar nenumărate lipsuri!

În perioada aceea eram grozav de nervoși.

Nu numai eu, dar toți își puneau probleme și nu conteneau să se frămînte. Nu văzusem încă niciodată atîția oameni chinuiți de gînduri. Cînd se adunau laolaltă, mai mergea; uneori chiar jucau sau cîntau. Dar și cîntecele și jocurile lor erau parcă lipsite de viață. Popudrenko, mare amator de cîntece ostășești, îmi spuse într-o zi:

— Ce fel de oameni am adunat?! Nici unul nu joacă cum trebuie, n-avem nici un armonist ca lumea. Și cînd se apucă să cînte... îți vine să-ți iei lumea-n cap.

Abia mai tîrziu ne-am lămurit că oamenii cîntau și jucau prost, tocmai fiindcă erau copleșiți de gînduri.

Foarte adesea comandanții de detașamente și membrii Obkomului veneau să-mi raporteze despre tot felul de plîngăreți. Balabai, de pildă, mi-a spus într-o zi:

— Am fost să inspectez posturile. Ostașul P., om sănătos și voinic, de vreo patruzeci de ani, ședea turcește pe pămînt, cu pușca la o parte și privea spre cer, cu gura căscată. Nici n-a băgat de seamă că m-am apropiat de el. De parcă n-aș fi fost comandant, ci un drumeț oarecare. „Ce-i cu tine? l-am întrebat. Ți-e dor de arest?" Mi-a răspuns cu glas stins, care n-avea nimic milităresc în el: „Mă tot gîndesc, Aleksandro Petrovici, că am făcut rău de nu m-am dus cu Armata Roșie. A fost o copilărie din partea mea să

rămîn aici. O să ne strivească neamțul ca pe niște muște! De aceea îmi iau rămas bun de la mîndrul soare..."

Am avut eu însumi o altă convorbire foarte interesantă: ostașul S. m-a luat într-o zi la o parte. Era un om deștept, fost conducător al unei secții raionale din învățămîntul public. Mi-a pus mîna pe umăr și a început:

— Uite, Aleksei Feodorovici, judecă și dumneata. Să vezi la ce m-am gîndit: să zicem că aș fi bolnav și medicii m-ar socoti pierdut.

Am ascultat cu atenție. Unde voia oare să ajungă?

— Nu trebuie să crezi într-un astfel de diagnostic — i-am răspuns.

Omul urmă:

— Și totuși, dacă nu mai există nici o speranță, cum rămîne? Eu, unul, aș prefera să nu aștept. Eu, tovarășe Feodorov, mai bine mor, mă împușc, după terminarea consultului medical.

— De ce îmi spui toate acestea? l-am întrebat.

— Uite de ce... — și tovarășul S. urmă cu însuflețire: Dacă partidul ne-a pus aici pentru jertfă, pentru o jertfă eroică, atunci să ne grăbim s-o săvîrșim cît mai repede.

Vă rog să luați în seamă că tovarășul era treaz, nu aiura. A trebuit să-i arăt că e un plîngăreț, un om slab, și că partidul nu ne-a trimis la nici o jertfă, ci ca să luptăm împotriva inamicului.

— Ei, asta-i. Poruncește și sînt gata, știi, ca în piesa ceea „Salut, Spania", să arunc în aer statul major german și să mor în timpul exploziei.

După un an, tovarășul acesta a învățat să arunce in aer statele majore și trenurile hitleriste, iar el a rămas viu și nevătămat. În 1944 a primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice. I-am amintit cu un prilej oarecare convorbirea noastră de altădată.

— Mărturisesc, zise el, că nu credeam că vom fi în stare să opunem nemților o rezistență serioasă. Mă gîndeam: dacă tot trebuie să murim, s-o facem cît mai repede și cît mai frumos.

Nu numai el era preocupat de acest fel de „frumusețe". Am mai amintit în treacăt de Vasea Konovalov, artist dramatic din Cernigov. E voinic și sănătos, pînă în ziua de azi. A luptat bine și a fost și decorat. Dar la început... Într-o noapte s-a prezentat cu un grup de actori la Obkomul din Cernigov, în biroul meu, cu rugămintea să-i pri-

mesc în detașamentul de partizani, care era în curs de formare. L-am înscris pe listă. În aceeași noapte a primit o pușcă, a pus-o pe umăr și s-a dus cu ea acasă să-și ia rămas bun de la ai săi. Mai tîrziu a povestit la un foc de tabără :

— M-am întors acasă cu o dispoziție războinică, m-aș fi dus în luptă chiar atunci. Dar trebuia să mă culc, să dorm. M-am culcat și mi-am luat și pușca în pat.

Mulți tineri se purtau la fel de romantic intrînd în rîndurile partizanilor. Dar trebuia să le arătăm toate greutățile războiului și să-i învățăm să le biruie.

În aceste zile de frămîntări generale, am avut o convorbire de la om la om cu Gromenko.

Se înapoiase tocmai din „permisie". După ședința cu comandanții, i-am îngăduit să plece acasă, să-și vadă nevasta și să-i ducă daruri de la partizani. I-am dat miere, unt, bomboane, biscuiți, și în afară de acestea, o sută de cartușe, două pistolete și o pereche de grenade.

A lipsit cinci zile : două i-au trebuit să ajungă acolo, două să se întoarcă ; acasă a stat numai o noapte și o parte a dimineții. Mi-a raportat scurt :

— Comandantul plutonului întîi, Gromenko. M-am întors din permisie. Totul e în ordine. Pot să-mi reiau atribuțiile ?

După vreo două ore l-am revăzut printre ostașii plutonului întîi. Îi așezase în cerc și le vorbea cu însuflețire. M-am apropiat ca să aud și eu ce spune. Gromenko mi-a raportat că duce o convorbire politică cu ostașii lui și a continuat :

— Fiecare dintre noi, tovarăși, trebuie să-și reexamineze toată viața...

„Unde vrea să ajungă ? mă gîndeam — ce o mai fi și cu discuțiile astea filozofice cu ostașii ?" Dar tăceam și ascultam mai departe, mai ales că, judecînd după aerul lor, ostașii păreau tare interesați de cele ce spunea.

— Cu, sau fără vrerea noastră, astăzi gîndim foarte mult. Și nici n-ar putea fi altfel. Viața noastră normală s-a frînt, profesiunile noastre pentru care ne-am pregătit ani îndelungați nu ne mai sînt de folos. Cel puțin pînă la victorie ; și iată-ne abătuți. Mulți dintre noi sînt tare abătuți. L-am auzit, tovarăși, pe Martîniuk povestind un vis : visase fetița care-i cerea s-o mîngîie, se lipea de el și plîngea. Tovarășul Martîniuk s-a trezit și a văzut că mîngîia mîneca flanelei. Mîneca era udă de lacrimi. Te rog, tovarășe Mar-

tîniuk, să-mi răspunzi cîți ani ai și ce ai făcut înainte de război?

Martîniuk, un bărbat îndesat, cu mustața căruntă, se ridică de pe trunchiul pe care ședea și răspunse, clipind din ochi:

— Într-adevăr, așa s-a întîmplat.

— Te-am rugat să-mi spui vîrsta și ocupația dumitale. Nu trebuie să te simți tulburat. Nu-ți fac nici o imputare că-ți visezi copiii. Și eu îmi visez trecutul. De mai bine de două luni tot mi s-arată — fie că tratez sămînța, fie că tai crengile merilor, fie că...

— Iar eu, îl întrerupse pe comandantul plutonului un băiețandru ca de vreo nouăsprezece ani, parcă jucam ieri fotbal împotriva unei echipe nemțești. Și mingea era gata să facă explozie, ca o mină, pe cinstea mea.

Toți izbucniră în rîs. Martîniuk zîmbi și el zicînd:

— Am patruzeci și patru de ani, tovarășe comandant. De meserie sînt turnător în fontă. Cer iertare că mi-am povestit visul și i-am tulburat și pe alții. Viața am să mi-o revăd neapărat și-i sfătuiesc și pe ceilalți s-o facă. Cît despre fetiță, s-a născut cînd aveam treizeci și opt de ani și nevastă-mea treizeci și patru... A fost primul nostru copil. A ucis-o o bombă germană... Îmi dați voie să stau jos?

M-am ridicat și am plecat. Nu i-am spus nimic lui Gromenko și n-am întrerupt convorbirea lui cu ostașii, deși mi s-a părut că-și tulbură în zadar oamenii. Seara, s-a apropiat de mine. A ales o clipă cînd eram singur.

— Îmi dați voie, Aleksei Feodorovici, m-a rugat el, să vă cer un sfat și să vă vorbesc ca unui prieten mai mare? Mi se pare că nu v-a plăcut convorbirea pe care am avut-o dimineața cu ostașii.

— Tovarășe Gromenko, hai să facem o plimbare prin pădure, i-am propus.

A primit cu bucurie. Ne-am depărtat ca la vreo două sute de metri de tabără și ne-am așezat pe niște cioturi de copaci. Iată ce mi-a povestit:

— Sînt agronom, Aleksei Feodorovici. Asta o știți. În trecut simplu țăran, prin sînge și educație. Într-un cuvînt, un intelectual ridicat din popor. Sînt obișnuit să meditez mult, nu pot altfel. Cînd lucram la centrul de control al semințelor, grînele nu erau pentru mine numai pîinea. Nu! Ceva mai mult: munca poporului. Am înțeles foarte bine și visul lui Miciurin: să facem din grîu o plantă perenă;

tar de nu s-o putea nici cu grîul, nici cu secara, atunci poate să ne lipsim cu totul de ele și să creștem niște fructe de pîine... Acest vis îl înțeleg foarte bine. Asta e!

De fapt, voiam să vorbesc despre altceva. Să vă povestesc despre drumul pe care l-am făcut pînă la nevastă... Dar nu pot așa, fără introducere... Mi se părea, Aleksei Feodorovici, că pot fi un bun comunist numai dacă-mi îmbogățesc mereu cunoștințele profesionale. Am fost cinstit și am lucrat cu toată abnegația. Mă socoteam fericit. Ce zic, nu mă socoteam: eram fericit pentru că și acasă toate-mi mergeau foarte bine.

M-am făcut partizan de bună voie. O știți și asta. Și uite că ne-am pomenit în pădure. Doar nu se poate spune că am stat cu mîinile în sîn pînă la venirea dumneavoastră, Aleksei Feodorovici. Tovarășul Iaremenko a lucrat, pot să zic, cu rîvnă la instalarea tipografiei. Băieții au scos în mod eroic literele din Kariukovka. Acte vitejești s-au săvîrșit cu duiumul chiar de la început. Și eroismul a pornit din inimă.

Balabai era cît pe ce să moară, luptînd cu zece nemți. Balițki a umblat neînarmat prin satele pe unde se instalaseră nemții. Se dădea drept învățător. A dus muncă de agitație, a chemat populația la rezistență făcînd cercetări pentru noi. Nikolai Nikitici... în el văd nu atît un mare comandant, cît purtătorul urii întregului popor. Fierbe, și dacă n-ar fi simțul lui de răspundere pentru detașament, pentru viața oamenilor, sînt sigur că s-ar arunca în cea mai înverșunată luptă, ca un nebun... Asta-i însă o critică adusă comandantului și nu voi urma pe tema asta. Să revenim la ceea ce mă privește personal.

De ce aș ascunde? La început am crezut că străduințele noastre, ale partizanilor, sînt zadarnice. Nu, nu eram laș și nici fricos. Dar mă simțeam așa... cum să vă spun, ca popa din nuvela lui Leonid Andreev, știți, care s-a urcat beat pe o locomotivă, a apăsat pe o manivelă și a pornit-o cu iuțeala vîntului. Nu știa s-o conducă, nu putea s-o oprească și nici de sărit n-avea curajul.

Și pe urmă povestea cu nevastă-mea. N-am izbutit s-o evacuez. La drept vorbind, era în preajma nașterii și nu s-a încumetat să pornească într-o călătorie lungă în starea în care se afla. Era tare necăjită că mă duc la partizani și-mi părăsesc familia într-o asemenea clipă. Era ea supărată, totuși înțelegea că altfel nu se poate. Și ca să-mi dezlege

mîinile, deodată s-a hotărît şi a plecat la ţară. Nu mai ştiam ce a devenit. Şi la toate celelalte griji ale mele s-au mai adăugat şi chinurile nesiguranţei.

Gromenko oftă şi mă întrebă dacă nu mă plictiseşte cu povestirea lui. Am aprins cîte o ţigară ; el mai tăcu puţin, apoi urmă :

— Cînd am plecat, m-am înţeles cu dumneavoastră să nu spun nimănui în sat cine sînt. Cred că ţineţi minte că mi-aţi interzis să fac agitaţie. Şi aveaţi dreptate. Pentru a porni la o astfel de muncă, trebuie mai întîi să te obişnuieşti cu locurile, să cunoşti lumea. N-o să vă povestesc călătoria mea. Am ajuns destul de bine. Ce-i drept, am avut un mic schimb de focuri de armă cu duşmanii, dar asta n-are importanţă.

Ştiam casa unde trebuia s-o găsesc pe nevastă-mea. Cunoşteam satul din copilărie. Şi pe mine mă ştiau toţi acolo. M-am strecurat pînă la casa aceea, pe întuneric, prin grădinile de zarzavat. Eram sigur că nu mă văzuse nimeni. Întîlnirea a fost cu lacrimi, cu îmbrăţişări. Băieţelul avea o lună şi trei zile. Toată lumea era de părere că-i „leit taică-său". Darurile partizanilor au prins foarte bine, cu toate că nevastă-mea nu suferă deocamdată de foame. Au ceva provizii. Şi ne-am pus bineînţeles pe plîns, rîs şi povestit, cînd eu, cînd dînsa. Dar vă rog să nu uitaţi că toate se petreceau în şoaptă, numai în şoaptă.

La început băieţelul dormea. Credeam că altfel îi tulburăm somnul. Dar şi după ce s-a trezit, nevastă-mea a continuat să şoptească şi se tot grăbea să facă patul. Am încercat în vreo două rînduri să vorbesc tare, dar dînsa mi-a făcut semn cu mîinile şi a suflat în lampă.

„Ce s-a întîmplat ?" o întreb eu. „Păi ascultă şi uită-te pe fereastră. Peste tot e linişte şi întuneric. Toată lumea se teme". „Păi da'n sat nu-s nemţi". „Nemţi nu sînt, dar sînt alte lichele ; toată pleava s-a adunat aici". Şi n-apucase să-i înşire, că pe stradă trecu călare, chiuind, un grup de oameni beţi. Înjurau de mamă şi ameninţau pe cineva.

„Cine-s ăştia ?" Şi cînd mi-a vorbit nevasta de toţi care fac pe boierii prin sat, mi s-a urcat sîngele la cap. Închipuiţi-vă şi dumneavoastră, Aleksei Feodorovici : aveam acolo unul, pe nume Ivan Drobnîi. O otreapă, cerşetor păcătos şi beţivan. Toată lumea uitase demult că taică-său fusese pe vremuri vătaf la un moşier. Drobnîi ăsta era pe jumătate nebun. Un beţiv în ultimul grad. Cînd era beat şi n-avea

o para, era gata să cadă în genunchi înaintea oricui ca să cerşească trei ruble. Şi acum, lumea se teme de el.

A mai apărut, cine ştie de unde, şi Sanko. Ăsta s-a pricopsit la Cernigov, în anii N.E.P.-ului, cu o mică tăbăcărie. În ultima vreme a fost contabil la o fabrică de instrumente muzicale sau pe la consiliul industrial regional, nu mai ştiu bine. Cînd mă întîlnea în oraş, era tare la locul lui.

L-am întrerupt pe Gromenko.

— Nu înţeleg de ce te miri? Credeai poate că nemţii o să încredinţeze administrarea satelor unora ca tine sau ca mine? Bineînţeles că au adunat toate lepădăturile. Şi cine crezi că s-ar fi pus în slujba lor, dacă nu de-alde ăştia?

— Nu-i vorba de asta, Aleksei Feodorovici, altceva am vrut să vă povestesc. Uite ce m-a zguduit pe mine: aici, în pădure, noi continuăm să ducem felul de viaţă sovietic; oamenii şi relaţiile dintre ei, totul e sovietic. Am nimerit pentru cîteva ceasuri într-un sat pe care-l cunosc şi-l socot ca pe al meu. Şi nici măcar n-am întîlnit în cale vreun blestemat dintr-aceia. Dar numai faptul că toată noaptea nevastă-mea mă tot ruga să vorbesc în şoaptă, să nu mă mişc, că-i astupa gura pruncului şi că tremura mereu... Spre dimineaţă a început să mă zorească să plec. Numai atît şi simţi că te înăbuşi. În faţa cui trebuie să tremuri? În faţa indivizilor celor mai pătaţi şi mai josnici? Pe scurt, acum ştiu bine ce înseamnă ocupaţia.

— E drept, am zis eu, totuşi nu prea văd de ce ai vrut să te sfătuieşti cu mine.

— Uite de ce, Aleksei Feodorovici, fiindcă noi nu ne-am închipuit niciodată limpede ce ar însemna o restaurare a vieţii capitaliste, fiindcă înainte de război şcolile noastre. organizaţiile comsomoliste şi de partid şi literatura noastră ne-au insuflat prea puţină ură faţă de capitalism şi ne-au pregătit prea puţin pentru eventualitatea unui război. Uite, de pildă eu: ştiu să arunc o grenadă, cunosc regulamentul militar, am învăţat să mînuiesc masca de gaze. Şi nu pot fi socotit nici analfabet din punct de vedere politic. Am citit mult şi-mi place să citesc. Dar scriitorii noştri nu mi-au înflăcărat imaginaţia şi n-au arătat în nici o carte ce grozăvie ar însemna această restaurare a capitalismului... De aceea am şi început discuţia cu soldaţii.

Cele ce mi-a povestit Gromenko nu era nimic nou pentru mine. E drept că în drum spre detaşament am suferit şi eu din aceleaşi pricini. Fără îndoială că oamenii noştri

trebuiau să înțeleagă și cu inima, nu numai cu mintea, ce fel de „ordine nouă" aduceau nemții.

— Și la ce concluzie ai ajuns după convorbirea politică de astăzi? l-am întrebat.

— La următoarea: că e cu neputință să trăiești în sistemul ăsta mîrșav. Trebuie să facem ceva cît mai repede. Noi, adică plutonul nostru, ne-am hotărît să cerem să ni se încredințeze cît mai neîntîrziat o operațiune serioasă, pe răspunderea noastră. Cînd le-am povestit ostașilor mei cine sînt toate acele lichele care fac pe stăpînii în satul nostru, cînd i-am descris pe fiecare în parte, ne-a cuprins o mare dorință să le venim de hac.

— Cu alte cuvinte, plutonul dumitale vrea să facă o incursiune de partizani în sat ca să-i lichideze pe primarul și pe polițaii de acolo?

— Exact.

— Ca o agitație concretă?

— Într-un anumit sens, da. Cunosc acolo toate căile de acces. Cînd mă întorceam încoace am stat de vorbă cu cîte unii și am găsit un limbaj comun. M-am lămurit cum e situația pe acolo. Pentru operația asta nu ne trebuie nici timp, nici arme multe.

— Gîndește-te la ce spui, tovarășe Gromenko. Ai început-o bine. Ți-a spus inima că e timpul să facem ceva. Dar unde o să ajungem așa? Fiecare comandant o să-și ducă ostașii în satul lui, pentru că în felul acesta răzbunarea e concretă: îi cunoaște pe nume pe tîlhari. Dacă ar fi să activăm după principiul acesta, ar trebui să vă duc pe toți la Lotmanskaia Kamenka de lîngă Dnepropetrovsk.

— Tovarășii o să fie foarte dezamăgiți, Aleksei Feodorovici. Am și stabilit itinerariul, am fixat termenele, am împărțit sarcinile. Refuzul dumneavoastră o să supere pe mulți, tovarășe Feodorov. Pe băieți îi mănîncă palmele...

— Te superi și dumneata?

— Nu-i vorba de asta, tovarășe Feodorov. N-aveți decît să nu țineți seama de sentimentele mele. Trebuie să recunoașteți însă și dumneavoastră că unul din avantajele războiului de partizani constă tocmai în faptul că acționăm prin raioanele noastre...

I-am explicat lui Gromenko că operația plănuită de el nu intră în planul comandamentului, la care mi-a răspuns că planurile se fac de către oameni și că prin urmare ele

pot fi schimbate. M-a învinuit chiar de lipsă de hotărîre și nepricepere în încurajarea inițiativei maselor.

A trebuit să pun capăt acestei convorbiri așa de frumos începute și să-i amintesc lui Gromenko, în termeni destul de hotărîți, ce înseamnă disciplina de partizan.

A plecat înciudat. La despărțire mi-a spus că nu știu să primesc o critică și că sînt lipsit de subtilitate. Dar s-a supus totuși ordinelor mele.

Din convorbirea aceasta m-am ales cu două impresii: era foarte bine că ofițerii noștri se frămîntau mult și-mi făcea plăcere că-mi împărtășeau și mie gîndurile lor. Mi-au plăcut ardoarea și sinceritatea lui Gromenko. Mi-a plăcut ura lui neîmpăcată împotriva cotropitorilor și setea lui de luptă. M-a uimit și m-a indignat în același timp însă naivitatea și ușurința cu care trata lupta partizanilor.

Și dacă Gromenko ar fi fost singurul! Dar nu! Erau mulți oameni foarte serioși, activiști din conducere și membri de partid, care nu voiau să priceapă că un detașament de partizani este o organizație militară și nicidecum o asociație voluntară, un artel pentru nimicirea primilor cotropitori ieșiți în cale.

* * *

Una din sarcinile principale trasate pe vremea aceea de Obkom comuniștilor și comsomoliștilor era lupta pentru o disciplină severă, lupta împotriva delăsării și a lipsei de răspundere.

Comunistul rămîne pretutindeni comunist. Nici în pădure, nici în ilegalitate, nici în cercul prietenilor săi, nici în familie, într-un cuvînt nicăieri, comunistul n-are dreptul să uite statutul partidului și oricînd, în orice împrejurare, trebuie să fie comunist.

În unele detașamente, mai ales în cele alcătuite după ocupație, se introdusese un sistem, de mult condamnat de partid în alegerea comandanților. Într-unul din detașamentele mici nici nu s-a recurs la alegeri în vederea ocupării postului de comandant, ci s-a făcut un fel de loterie: s-a tras la sorți cine să fie comandant!

Obkomul a respins această practică a alegerilor pentru postul de comandant și a cerut ca toate detașamentele dislocate pe teritoriul regiunii Cernigov să țină mereu legătura cu statul major regional și să-și coordoneze acțiunile cu acesta.

Totodată, Obkomul a depus toate eforturile pentru a întări sistemul de conducere unică și autoritatea comandanților ; cuvîntul comandantului trebuia să fie lege. Obkomul cerea să se oprească neîntîrziat orice încercări de a se ține mitinguri asupra hotărîrilor odată luate sau de a se discuta ordinele comandanților.

Partizanii erau cetățeni liberi ai regiunilor ocupate, nu însă liberi de a organiza petreceri în păduri. Libertatea personală nu poate fi despărțită de libertatea întregului popor sovietic. Partizanii din războiul actual trebuia să se considere ostași ai Armatei Roșii. Fiecărui partizan îi vorbeam așa :

— În armată intri pentru că Constituția statului sovietic te obligă. Nu uita, tovarășe dragă, că Ucraina, deși e ocupată de inamic, rămîne o parte a marii Uniuni Sovietice. Ești partizan, pentru că conștiința de cetățean sovietic ți-o cere, așadar fii disciplinat din convingere, conștient. Faptul că ai venit voluntar nu te scutește de datoria de a fi disciplinat.

Unii tovarăși au fost foarte mirați de o asemenea rînduială. Își spuneau : ce-o fi asta ? Uniformă n-avem, parc-am fi civili. Printre noi sînt și oameni nemobilizabili : bătrîni sau femei. Avem și adolescenți, aproape copii. Ar însemna că și dînșii trebuie să se supună disciplinei militare ?

Mi s-a raportat că un adept convins al „libertății" propovăduia următoarele idei :

— Eu — zicea el — am rămas poate înadins în codru după plecarea Armatei Roșii. Mă înnebunesc — zicea — după viața de partizan : libertate și nimic alta ! Ce-i asta, comandant ? Comandantul e acela după care norodul se ridică la luptă. Pe partizan nu-l poți constrînge. Partizanul e ca fiara codrilor, ca lupul. Se adună cînd trebuie să-i bată pe dușmani și după luptă iar e de capul lui !

„Lupul" a fost chemat la statul major.

— Ia spune, e adevărat că ai rămas în pădure din propria-ți inițiativă ?

— Sînt din Cernigov, mi-a răspuns omul, și n-am vrut să merg mai departe din regiunea Cernigovului. Am vrut să mă răzbun și să bat pe dușmani numai pe pămîntul meu.

— Adică cum vine asta, „n-am vrut" ? Asta înseamnă că ai dezertat din armată. Așa este ?

— Cu firea mea, o să fiu mai de folos la partizani. Disciplina militară îmi înăbușe personalitatea.

— Nu, tu să-mi răspunzi la întrebare. Ești sau nu dezertor din Armata Roșie ?

Apărătorul „libertății individuale" și-a cam pierdut cumpătul. A stat puțin pe gînduri, apoi s-a uitat în jur, dar a înțeles că nimeni din statul major nu-l va susține.

— Eu, zise el, n-am dezertat. Am schimbat numai unitatea.

— Ai primit și ordin în sensul acesta?

— Mi-a ordonat conștiința mea.

— Dar ce grad o fi avînd conștiința asta a ta, de anulează pînă și ordinele Comandamentului Suprem? Depune armele și la arest!

Trebuie să spun că, din fericire pentru el, acest amator de „libertate de lup" s-a schimbat cu timpul și că a luptat bine.

Tovarășul despre care am pomenit venise la partizani din armată. Știa ce înseamnă disciplina militară. I-am amintit numai că nu e cazul să se lase de ea. Cea mai mare parte din partizani, mai ales în perioada aceea, erau simpli cetățeni, cu o mentalitate strict civilă. Le venea greu să renunțe la obiceiul de a critica și a discuta, să-și schimbe și părerile formate asupra lor înșiși înainte de război.

Am aflat într-o zi că unii dintre ostașii noștri încercau prin orice mijloace să scape de gardă și de corvezi. Mi s-a raportat că un tovarăș foarte respectabil nu făcuse niciodată de gardă.

— E drept, mărturisi tovarășul. Dar vedeți, oamenii se roagă singuri: hai, Serghei Nikolaevici, să facem noi în locul dumitale. Ești om în vîrstă, îți vine greu.

— Ia te uită, ce oameni săritori!

— Da, asta așa-i săritori! Numai că asta mă costă cam scump.

— Cît? Care-i taxa?

— Depinde! Dacă face de gardă la depozitul de alimente — o mînă de mahorcă sau două bucăți de pîine. Pentru curățatul cartofilor la bucătărie, se ia ceva mai puțin.

— Oare nu le ajunge pîinea? Și dumneata de unde iei porție suplimentară?

— Să vedeți, mie personal îmi ajunge. De fumat am început să fumez numai aici, la partizani. Și nu fumez mult. Și de mîncat, mănînc puțin...

— Se-nțelege! Dacă muncești puțin, mănînci puțin.

— Și asta e în parte adevărat. Dar de pîine au nevoie mai cu seamă ăștia noi, care au venit din încercuire sau foștii prizonieri. Au flămînzit destul cît au rătăcit prin

pădure... Şi drept să spun, mi-e milă de ei. Pe cuvîntul meu că se cer singuri!

Cînd l-am certat şi l-am pedepsit, tovarăşul s-a supărat!

Nu am de gînd să povestesc toate cazurile de călcare a disciplinei, deşi n-au fost chiar aşa multe. Pe atunci, ce-i drept, nici prea mulţi oameni n-aveam, însă toţi pe care-i aveam erau de nădejde. Numai faptul că toţi erau voluntari, iar majoritatea partizanilor se înscriseseră în detaşamente înainte de venirea nemţilor, dovedeşte că oamenii voiau să lupte din toată inima. Mai tîrziu, detaşamentele se completară cu o serie de oameni, dintre care unii nu prea aveau conştiinţa curată. Trebuiau să-şi spele păcatele faţă de patrie neprecupeţindu-şi sîngele.

În acea perioadă de organizare cred că bolile de care sufeream erau aşa-zise boli de creştere. Proveneau din lipsa de încredere în sine, dintr-o idee foarte nebuloasă asupra duratei războiului şi din pricina izolării de mase. Da, fără îndoială, această izolare exista. Era a treia lună de cînd detaşamentul stătea în pădure; partizanii veneau foarte puţin în contact cu poporul şi cunoşteau prea puţin viaţa şi interesele populaţiei din satele şi oraşele ocupate.

Izolarea de mase, de popor, ne putea fi fatală. Obkomul luă hotărîrea să pregătească oamenii în vederea unui război îndelungat de partizani. Bineînţeles că cu cît Armata Roşie va trece mai repede la ofensivă şi va curăţa regiunea de nemţi, cu atît va fi mai bine. Dar, pentru moment, nu era locul să vorbim despre durata războiului, să ne frămîntăm şi să ne gîndim cum să rezistăm; trebuia să acţionăm.

Obkomul a dat statului major directive pentru pregătirea unei serioase acţiuni ofensive. Ea urma să fie o încercare a tuturor calităţilor oamenilor noştri şi a organizaţiei noastre.

* * *

Potrivit directivelor Obkomului, un grup de tovarăşi a fost trimis la Savenski ca să intre în legătură cu populaţia şi să ducă o muncă de agitaţie în mase.

Am plecat şi eu. De la începutul ocupaţiei luam parte pentru prima oară la o adunare de ţărani. Poate că de aceea mi-a şi rămas aşa de bine întipărită în minte. Mai tîrziu am avut adesea prilejul să fac rapoarte la astfel de adunări. Atunci însă totul era nou pentru mine.

Mai tîrziu, însoțitorii mei mi-au spus că au încercat și ei un sentiment ciudat de nesiguranță, chiar de tulburare. Primejdie? Nu, știam că dușmanul nu avea forțe mari prin apropiere. Am cercetat în prealabil situația. Oamenii noștri, comuniștii-ilegaliști și activiștii din Savenski, anunțară din vreme populația și puseră pază de jur împrejur. Și eram, totuși, neliniștiți.

Fără îndoială că ne îngrijora mai ales situația aceasta nouă și neobișnuită. Cum vom fi primiți? Cum trebuie condusă o asemenea adunare? Pînă și problemele organizatorice nu ne erau destul de limpezi. E oare necesar să dăm adunării un caracter solemn? E nevoie de prezidium? Erau printre noi și tovarăși care țineau la solemnitate.

Cel mai important era fixarea ordinei de zi. Înainte de război, fiecare adunare se ocupa de chestiuni concrete. Discutarea planului de producție al colhozului, rezultatele întrecerilor socialiste dintre brigăzi și grupuri, darea de seamă a conducerii, subscrieri la împrumut. Și cîte și mai cîte! Chiar dacă venea un conferențiar să facă o expunere asupra situației internaționale, colhoznicii știau dinainte despre ce va fi vorba și-și pregăteau întrebările.

Pe cînd noi aveam, ca să spun așa, un scop general: să luăm legătura, să ne împărtășim știrile și să cunoaștem starea de spirit a oamenilor. Bineînțeles că temele cele mai arzătoare ale zilei erau: lupta neîmpăcată împotriva cotropitorilor și sprijinirea mișcării de partizani. Pentru moment, însă, nu puteam propune colhoznicilor din Savenski nici un plan concret de acțiune.

Ne-am apropiat, călare, de școală. În sala de festivități era pregătită, o masă acoperită cu pînză roșie. Două opaițe luminau slab încăperea. Organizatorii și-au cerut iertare: neavînd gaz, și-au făcut rost de opaițe cu seu de vacă.

Oamenii nu s-au adunat dintr-o dată. Veneau cîte unul, cîte doi. Unii țineau să pară că au intrat întîmplător, pentru că văzuseră lumină. Alții, dimpotrivă, nu-și ascundeau hotărîrea! Călcau apăsat, priveau drept înainte și vorbeau mai tare decît se cuvenea.

Fetele și femeile tinere rămîneau îndelung la intrare, șușoteau, aruncau priviri sfioase înăuntru. Cei din sală le chemau, dar ele refuzau să intre. Abia mult mai tîrziu, cînd adunarea era în toi, intrară toate, încetul cu încetul.

Iaremenko, comisarul nostru, spuse:

— Dau cuvîntul comandantului detașamentului de partizani și secretar al Obkomului ilegal... N-o să-i spun pe nume, fiindcă potrivit regulilor conspirative e secret...

M-am ridicat și eram gata să încep, cînd în sală se auzi un rîs înfundat, urmat de altele. Unii rîdeau chiar tare. Ce se întîmplase?

— Păi ăsta-i Feodorov!

— Sigur că-i Feodorov!

— Ce taină?! Ăsta-i Feodorov! strigă cineva din rîndurile din fund.

Iaremenko se încruntă, iar eu am izbucnit în rîs. M-a cuprins deodată un simțămînt cald și prietenos față de acești oameni. Poate că din pricina împrejurărilor în care ne aflam; fapt e că deodată se creă o atmosferă de cordialitate și totul se desfășură simplu.

Am arătat pe scurt cine sînt partizanii, cum și pentru ce luptă. Am redat conținutul ultimelor comunicate ale Biroului Sovietic de Informații. Toți ascultau cu încordare. Cînd am terminat, Iaremenko se adresă celor adunați:

— Are cineva de pus vreo întrebare?

Cel dintîi s-a ridicat un băiat, care strigă dintr-un colț depărtat:

— Tovarășe Feodorov, povestiți-ne cum v-ați dus singur la adunarea primarilor din Priputni.

— Ba nu eram singur, eram doi. Și tu de unde ai auzit-o?

— Păi credeți că mai știu? Vorbește lumea! Cică au fost uciși acolo primarul și cinci polițai.

Uimitor de repede se răspîndeau în popor povestirile despre faptele eroice săvîrșite de partizani. După cum știe cititorul, la Priputni nu se întîmplase nimic deosebit. Dar oamenii au răspîndit pînă și acest mic episod, dîndu-i o amploare de legendă.

— Nu, am răspuns eu. Să nu ne grăbim cu povestiri.

Cîteva glasuri mă susținură.

— Crezi că tovarășul Feodorov e un actor, să-ți povestească ce vrei tu?

— Că n-o fi venit aici ca să ne spună povești.

— Zi mai bine de ce nu te-ai făcut tu partizan?...

Toți îl luară la zor pe flăcău.

El se așeză încurcat la loc. Se porniră întrebările. Întrebări serioase, la care îmi venea greu să răspund. Nici eu nu știam prea multe. Întrebările acestea oglindeau toate

nădejdile și gîndurile țărănimii. Oamenii mi le puneau fără sfială, din toată inima. Se adresau, după cum mi-am dat seama, nu mie, ci partidului.

Un țăran înalt, în vîrstă, cu o înfățișare posomorîtă, vorbi cam așa:

— Ia spune, tovarășe Feodorov, ce gîndește Partidul Comunist despre celelalte puteri? Despre America, de pildă? Cum ne-o fi ajutînd oare America cea burgheză: din toată inima sau are și gînduri ascunse? Și Japonia, oare n-are de gînd să ne atace și ea în Extremul Orient?

— Ia te uită, unde ținteșie Sidor Lukici! exclamă cu admirație sau cu ironie vecinul lui de bancă.

— Ba nu, ăsta-i cu tîlc... E un lucru serios.

— Nu te amesteca și tu. Lasă-l pe tovarășul Feodorov să explice.

— Da' cu avioanele cum stăm? Uralul și Siberia lucrează?

— Tovarășe Feodorov, mai notați o întrebare: ne retragem cu plan sau fugim pur și simplu?

Deodată, prin larma glasurilor hotărîte ale bărbaților a răzbătut un glăscior subțirel de copil:

— Nene comandant, am voie și eu să întreb ceva? Am unsprezece ani și am trecut în clasa a treia, aș vrea să știu dacă o să învățăm la școală nemțească sau o să rămînem cu părinții la partizani?

Toți au rîs, dar băiatul parcă dăduse semnalul: au început întrebările cu privire la viața satului. Și oamenii au vorbit mai potolit, s-au strîns mai spre lumină, de parcă s-ar fi adunat membrii unei societăți secrete. Un bătrîn mustăcios și zdravăn întrebă aproape în șoaptă:

— Spuneți-mi și mie, cum să fac? Să zicem că vine mîine neamțul: fie un detașament de pedepsire, fie ca să ridice alimente... Și unul din nemții ceia o să-mi pice mie în casă. De mine se știe că mi-s pașnic, nu-s nici partizan, nici comsomolist, doar un cetățean liniștit...

— Hai, Stepane, mai repede!

— Stai o țîră. Și, cum ziceam, tovarășe comandant, am un neamț în gazdă, poate doi. O să-mi dați otravă, ori dinamită sau poate ziceți să-i curăț cu toporul în somn?

Am zîmbit, dar m-am grăbit să-mi ascund zîmbetul. Consătenii luau foarte în serios întrebarea bătrînului și așteptau un răspuns tot atît de serios.

— Depinde de împrejurări, răspunse Iaremenko.

Dar răspunsul acesta nu fu pe placul oamenilor. Privirile lor se îndreptau spre mine.

— Dinamită, adică mai bine zis trotil, nu vă putem da numai pentru unul sau doi nemți. Și noi avem puțin. Nici cu otravă nu-i dai gata pe toți și nici n-o avem. Dar împotriva unui dușman atît de sălbatic orice armă-i bună. Înainte de toate, pe toți acei care vor să se bată serios, îi chemăm în detașamente. În al doilea rînd, puteți și aici, pe loc, să ne ajutați destul de mult, dîndu-ne informații folositoare; la nevoie ați putea ascunde un om de-al nostru de legătură... Dacă o fi să atacăm în satul vostru garnizoana nemțească sau vreun detașament de pedepsire... ei, atunci nădăjduim că o să puneți mîna pe topoare și pietre. Ce ziceți, tovarăși, o să ne sprijiniți?

Toți într-un glas au răspuns afirmativ.

Maria Havdei, o femeie ca de vreo patruzeci de ani, membră în conducerea colhozului, m-a întrebat:

— Tovarășe secretar, noi în ultimii ani ne-am învățat să luăm hotărîri toți laolaltă, și nu unul cîte unul. Administrația noastră există și acum. Și grîul colhozului există și el. N-aveți nici o grijă, e bine dosit. Într-o groapă e acela care ni se cuvine pentru zilele-muncă, iar în alta e grîul pe care trebuie să-l dăm statului. Cui să-l predăm? O să veniți dumneavoastră, adică vreau să spun, oamenii din intendența dumneavoastră, sau să vi-l aducem noi? Dar nouă nemții ne-au luat toți caii...

— Grîul trebuie împărțit populației.

— Asta e limpede. Nu vorbeam de grîul care ni se cuvine pentru muncă. Vorbeam de cel care-i al statului, al Armatei Roșii. Am ținut ieri sfat, la administrație, cum să facem. Am strîns o recoltă bogată; o să primească îndeajuns fiecare pentru zilele muncite. Să-l vindem nemților?... Nu-i o taină pentru nimeni că se găsesc mișei care vînd cui o fi, numai bani să iasă. Dar neamțul nici nu stă să cumpere. El știe una și bună: pune arma-n piept și zice „dă-ncoace", îți ia și pîinea muncită. Nici nu poate fi vorba să împărțim populației grîul statului... De aceea am și hotărît așa: cine reprezintă acum puterea noastră, Statul Sovietic, Armata Roșie? Fără îndoială că partizanii. Se cheamă că și grîul ce-l datorăm statului e al partizanilor.

— Și nu vă pare rău după el?

— De loc! Grîul cela mai mult ne încurcă: îi atrage pe nemți. Cum s-o găsi careva să le spună că poporul ascunde prisosul de grîu, o să vină numaidecît.

Fără îndoială că așa era! Felul de a gîndi era logic, o logică pur sovietică. Și totuși era limpede că conducerea colhozului ne pregătise un dar. Un dar foarte prețios.

— Nu refuzăm, zise Iaremenko. Și vă mulțumim. O să vă dăm și noi de știre cum să ne predați grîul sau cum să-l păstrați pentru partizani. Să știți însă că trebuie păstrat în așa fel, încît dacă s-ar ivi primejdia să vă calce nemții, să-l puteți distruge imediat.

Adunarea ținu mai bine de două ore. Oamenii puneau tot felul de întrebări; nu-i chip să le redau pe toate. Și numai unul singur dintre cei prezenți s-a tras de partea „lupilor": era un om slab, prost îmbrăcat, ca de vreo cincizeci de ani, cu o privire pătrunzătoare și atentă, dar nesinceră. M-a întrebat pe un ton familiar care voia să pară binevoitor:

— Îmi dați voie să vă întreb și eu ceva: sînteți ucrainean?

— De ce? am răspuns eu, ciulind urechea.

— Așa numa'... Văd că vă cheamă Feodorov, dar la chip parcă ați fi de-al nostru...

— Sînt rus, am spus eu, deși în realitate mă socotesc ucrainean. Are vreo însemnătate? Ce vrea să zică: „al nostru" sau nu al nostru?

— Păi, nimic, răspunse el evaziv și-și acoperi gura cu palma, de parc-ar fi căscat.

— Ba nu, continuă, te rog. Dacă ai început, mergi pînă la capăt.

Atunci, țăranul posomorît, care întrebase de America și care pesemne era leat cu acesta, s-a întors și a strigat înciudat:

— Hai, hai, zi-i, spune ce ai de spus, ce te codești?

Omul nu se intimidă. Privind cu ochii mijiți, ba la mine, ba la consăteanul său, apoi întorcîndu-se cu fața la toată adunarea, vorbi fără grabă:

— De ce să nu spun? Uite cum socot eu. Este sau nu Ucraina toată în puterea neamțului? Este. Atunci la ce să ne mai gîndim la partid? Dacă ați părăsit Ucraina, tuliți-o și voi de aici. O să vedem noi singuri ce facem: ori îi dăm gata pe nemți, ori...

— ...Cădem la învoială cu ei! strigă deodată bătrînul. Tu, neam de cățea, ai fi bucuros să te învoiești cu ei!

Ia te uită, ce mai patriot s-a găsit! Vorbește în numele Ucrainei întregi! Ascultă ce-ți zic eu, Iuda ce ești, nu la Ucraina te gîndești tu, ci la gologani! Cum ai țintit în tinerețe să ajungi chiabur, așa și acum. Comerțul liber, asta-i trebuie! Pămînt propriu și vreo zece argați; cînd colo, ai luat-o cu Ucraina!... Ia, nu mă mai înghiontì în coastă, se întoarse brusc la femeia ce stătea alături de el. Nu mi-e frică mie de el. De-o vrea să meargă împotriva colhozului și să se dea cu nemții, îl atîrnăm noi repede de o cracă...

— Se poate una ca asta? răspunse omul. N-o să vînd niciodată pe unul de-al meu. Și rufele murdare le-om spăla între noi. Am pus numai o întrebare... Nu-i așa, tovarășe Feodorov, că ne-am adunat aici la o vorbă prietenească?

A mai bolborosit el ceva, dar apoi dintr-o dată a tăcut, a tușit și a pierit în întuneric. În rîndurile din spate se produse mișcare. Se vede că i-au astupat gura cu palma și l-au trecut din om în om ca pe un sac. N-a dat nimeni în el: l-au izgonit numai din încăpere și atîta tot. Nu știu ce s-a mai petrecut cu el pe uliță.

Către sfîrșitul ședinței, a vorbit din nou mustăciosul care întrebase dacă-i mai bine cu toporul sau cu dinamita. A început iarăși cu o întrebare:

— Uite la ce mă mai gîndesc, tovarăși partizani: ce-o să ne facem dacă nemții o să ne ardă satul?

— Ia nu mai cobi, Stepan, îi strigară ceilalți.

— Tăceți oleacă! Of, cum nu-l lasă pe om să spună ce are de spus! Mă încurc eu și fără voi! Dar că o să ne dea foc neamțul, nu mai încape vorbă. Dacă-i lup, trebuie să sîîșie. La asta, însă, vă pot spune, tovarăși partizani, să nu vă amărîți. Așa-i războiul. Și ăsta-i un război, cum mai rău nici că se poate!... Tot eu o să răspund la întrebarea mea: o să fim gata la toate — la foc, la moarte năprasnică, chinuri sîngeroase. Doar de una nu sîntem în stare: să lingem cizmele nemților și să le tragem plugul.

*
* *

La 29 noiembrie, Iaremenko mă trezi pe la cinci dimineața.

— Aleksei Feodorovici, se aud împușcături! Scoală, Aleksei Feodorovici!

Încă din ajun aflasem că o unitate de recunoaștere germană, destul de importantă, întreprinse o operație ofensivă împotriva detașamentului din Pereliub. Detașamentul

fusese nevoit să se retragă în inima pădurii. Comandantul, Balabai, ceruse ajutor. I s-a dat ordin să reziste cu orice preț.

Și pentru că veni vorba, trebuie să spun că detașamentele, deși conform ordinului erau contopite și purtau în mod oficial denumirea de plutoane, rămăseseră pe vechile locuri și toată lumea le spunea, din obișnuință, detașamente.

Statul major regional elaborase un plan de nimicire a unei garnizoane însemnate de nemți. Și nu era în interesul nostru să descoperim dușmanului, înainte de vreme, principalele noastre forțe. Din această pricină i-am refuzat lui Balabai sprijinul cerut.

Planul operației se întocmea în secret. Numai cîțiva oameni îl cunoșteau. În ultimele zile, starea de spirit a ostașilor noștri se înrăutățise simțitor. Într-adevăr, pînă atunci se mai întreprindeau unele operații, nu mari, dar se făceau. Oamenii ieșeau din cînd în cînd la drum să nimicească grupuri mici de nemți în trecere sau să arunce în aer cîte un pod. Și acum, deodată, le-a venit pe cap un nou comandant, care se ocupa de munca cultural-educativă și îi învăța să tragă cu arma. Dar nemții nu dormeau. Căutau doar prilejul cel mai nimerit. În astfel de condiții începu memorabila zi de 29 noiembrie.

— Ascultă, ascultă, Aleksei Feodorovici, repeta Iaremenko după ce văzu că mă trezisem de-a binelea.

În bordei eram numai noi doi. Popudrenko se sculase, bineînțeles mai de dimineață, și plecase să afle ce se întîmplase. Ceilalți membri ai Obkomului ieșiseră și ei.

Împușcăturile nu s-au mai repetat. M-am îmbrăcat și mi-am luat arma. Deodată ușa se deschise și în bordei dădură buzna: Popudrenko, Kapranov, Novikov împreună cu șeful secției de cercetare Iurcenko, plin de zăpadă. Abia răsufla, fie că mersese repede, fie de emoție.

— Hai spune odată, tu ai tras? îl scutură Popudrenko.

— Stați oleacă... îs toți de-ai noștri? Vreau să zic, nu sînt din cei noi?

— Of, ce om al dracului! exclamă Popudrenko. O sucește, o învîrtește, nu poți scoate nimic de la el! Hai, zi odată, tu ai tras? Iurcenko dădu afirmativ din cap. Pentru ce ai tras? Pentru ce alarmezi tabăra?

De cu seară grupul lui Iurcenko primise ordinul să cerceteze pădurea în direcția satului Samotughi. Nu era nimic deosebit în faptul că întîlnise în cale cîțiva cercetași nemți. Ce mare lucru dacă au schimbat cîte un foc, două de armă.

Iurcenko nu era fricos. Dar tabăra nu se alarmase de ecoul unor împușcături îndepărtate. Mai multe pocnituri răsunaseră chiar în apropierea bordeiului statului major.

— Cer iertare, tovarăși comandanți, rosti cu chiu cu vai Iurcenko. Am tras în aer, de zăpăcit ce eram...

— Ce te-a tulburat atita ? îl întrebă Kapranov nerăbdător.

Eu însă l-am întrerupt și i-am rugat pe cei de nu aveau treabă să iasă afară. În bordei au rămas numai Popudrenko, Novikov, Iurcenko și cu mine. El răsufla din greu și nu putea găsi vorbe potrivite ca să raporteze. I-am dat puțină votcă și în cele din urmă izbuti să vorbească :

— Of, tovarășe comandant Aleksei Feodorovici, avem printre noi un trădător. Zău că-i un trădător ! Puteți să-i chemați și pe ceilalți băieți, să spună și ei.

— Stai puțin, unde-ți sînt oamenii ? Tovarășe Novikov, te rog să-i găsești imediat și să le poruncești să tacă pînă lămurim chestiunea.

— Așa-i, sigur că da, ar putea să trăncănească, încuviință și Iurcenko.

Proaspăt comandant de grupă, nu se gîndise că știrile de felul acesta trebuiesc tăinuite și nu-i prevenise pe ostașii lui. Iar aceștia se și grăbiseră să răspîndească vestea prin tabără.

Iurcenko raportă că la vreo trei kilometri depărtare, grupul lui zărise cîțiva nemți. Veneau spre noi.

— Am deschis focul. Ne-au răspuns, dar mișeii îndată au luat-o la fugă... Se vedea bine la lumina lunei. Printre nemți să fi zărit parcă și un flăcău din detașament...

— Cine ? Spune pe șleau !

— Dumneavoastră ce credeți ?

— Ia, mai lasă ghicitul.

Dar Iurcenko vorbea pe ocolite. Ca și noi, nădăjduia că se înșelase. E dureros să afli că unul din oamenii în care ai încredere s-a dat cu dușmanul.

Dar cînd Iurcenko i-a pronunțat numele, nu mai aveam pic de îndoială. I l-aș fi putut sufla și eu.

Era învățătorul Isaenko, din satul Siadrino.

Iurcenko ne povesti că băieții lui zăriseră mai întîi fularul lui, pe care îl purta într-un chip anumit.

— Pleacă, i-am poruncit, pleacă și ține-ți gura. Nici o vorbă nimănui.

Cu cîteva zile în urmă, mi se raportase că ostașul Isaenko se duce cam des la Siadrino să-și vadă tatăl. Bine-

înțeles că cerea învoire, spunînd că taică-său e bolnav și trebuie să-l îngrijească. Mai tîrziu însă, ilegaliștii din satul acela ne-au trimis vorbă că tatăl învățătorului se bucură de bunăvoința nemților și a polițailor: primarul îi dăduse un bou și doi berbeci din vitele confiscate la colhoz.

Atunci l-am chemat la mine pe fiu. N-aveam la îndemînă nici un fel de dovadă asupra vinovăției lui. În fața mea stătea un om slăbuț, ca de vreo treizeci de ani, cu glas mieros și mișcări nesigure. Dar se cuvenea să-l judec oare după aparență? La întrebările mele a răspuns cu o grabă exagerată de a-mi face pe voie.

— O să vă povestesc totul, pe cuvîntul meu... O să vă explic, și cine ar putea să mă înțeleagă mai bine decît dumneavoastră!? Să vedeți, tovarășe comandant de detașament, tăticul meu e un om religios. E, ca să zic așa, un adversar al vărsării de sînge omenesc... E, față de toți, de o blîndețe prostească. Pe nemți i-a primit politicos și atîta tot. Poate chiar prea politicos. Și vedeți, ofițerilor le-a plăcut acest lucru. Și i-au mulțumit. Tăticul n-a îndrăznit să refuze darurile. Acum însă, caută să dea boul în folosința dumneavoastră, voiam să zic a noastră, a partizanilor...

— Ascultă-mă, dumneata care ești învățător trebuie să înțelegi că raporturile dumitale cu „tăticu" pot să se termine rău pentru dumneata. Lasă-te de asta, lasă-te!

— Permiteți, tovarășe comandant, înțeleg foarte bine toate acestea, pe cuvîntul meu. Dar pentru ce trageți asemenea concluzii? Am și eu o idee de a mea: să-l fac pe tata să lucreze ca ilegalist. Pot să vă jur că e un patriot. Știți și dumneavoastră că există și preoți care... Sînt chiar convins că am putea folosi supunerea lui prefăcută în munca de cercetare. Ce părere aveți?

Ceea ce spunea părea logic. În detașament, Isaenko nu se făcuse vinovat de nici o abatere. Inima însă îmi spunea că-i un laș. Ce puteam face? Îmi era nesuferit, nu-mi plăcea nici glasul, nici înfățișarea lui. Dar astea nu erau o mărturie a vinovăției lui. Totuși, l-am prevenit:

— Să știi că trebuie să termini cu plecările dumitale repetate din tabără. Mai lasă-l în pace pe „tăticu" dumitale evlavios. Ne lipsim de serviciile lui.

Isaenko fu pus sub supraveghere. Timp de cîteva zile nu s-a dus nicăieri. Și deodată, ce să vezi...

Acum eram convinși cu toții că nu se va mai întoarce în tabără. Peste un ceas mi s-a raportat că s-a înapoiat și chiar

cu același fular la gît. Își închipuia poate că n-a fost recunoscut. Te pomenești că nemții l-au trimis cu sila înapoi; n-aveau nevoie de o gură în plus. Firește c-a fost adus îndată la statul major.

— Unde ai fost?

— Am aflat că tata-i pe moarte și m-am repezit să-l văd...

O minciună foarte comodă; prefăcută era și emoția lui Isaenko, care era palid.

— Cum adică, ai aparat de radio, ori cum ai aflat? Hai, dă-i înainte cu minciuna.

— A venit sora mea să mă cheme. Asta e... Am zăbovit la căpătîiul tatii. Recunosc că e un act de indisciplină și că trebuia să cer învoirea comandantului. Dar după convorbirea cu dumneavoastră m-am temut că n-o să mă lase. Merit să fiu pedepsit; o înțeleg foarte bine și vă dau cuvîntul meu că... sentimentele filiale n-au ce căuta cînd...

— Te-ai întors singur?

— Cum? Isaenko cercetă dintr-o privire bordeiul.

Fereastra era prea mică. La ușă stăteau Popudrenko și Novikov.

— Ai fost văzut cu un grup de nemți, mișelule, nu se putu stăpîni Popudrenko. Îi aduceai în tabără, cîine? Spune, aici îi aduceai?

— Nu, pe cuvîntul meu, eu...

— Te-au recunoscut opt oameni... Vorbește!

— O să spun, sigur că o să spun... Au fost și nemți, dar eu nu-i duceam nicăieri. Mă duceau ei pe mine... Credeți-mă... Nu mint... Au pus mîna pe mine cînd mă întorceam...

— Și pe urmă ai reușit să scapi? am întrebat eu.

— Da, am fugit, se grăbi el să confirme. Am profitat de zăpăceală și am șters-o...

Deodată, Novikov îl apucă de buzunarul umflat și scoase de acolo pistolul.

— Și jucăria asta ți-au lăsat-o nemții ca amintire? Ești un... spune adevărul! Tot adevărul, imediat!

Isaenko căzu în genunchi.

Peste o jumătate de oră am dat ordin să fie împușcat în fața ostașilor. Era cel dintîi ordin de împușcare a unui trădător pe care-l dădeam.

Novikov încercă să mă abată de la hotărîrea mea.

— Pentru ce în fața ostașilor? Execuția o să lase o impresie apăsătoare.

— Atunci să facem poate şi noi ca Balabai?

Cu trei zile înainte, în detaşamentul din Pereliub, unul din ostaşii noi primiţi fusese acuzat de legături cu duşmanul şi condamnat la împuşcare. Dar nu avură curajul să execute sentinţa în mod public. Îl lichidară pe trădător în bordei, în timp ce dormea, trăgîndu-i un glonte în ureche. Natural că, după întîmplarea aceasta, au circulat prin detaşament cele mai fantastice zvonuri. Li s-a spus oamenilor: cutare a fost împuşcat pentru trădare. Dar ostaşii cereau, şi cu drept cuvînt, să cunoască sentinţa. În toate manifestările oamenilor noştri se simţea lipsa rigurozităţii militare. Se vedea că nu apucaseră încă să se înăsprească cum se cuvine. Sfială, lipsă de curaj — nu, hotărît că nu mergea aşa!

Isaenko fu împuşcat în faţa ostaşilor.

Peste o jumătate de oră, mi s-a raportat că fugise din tabără Vasili Soroka, fost secretar al primarului din satul Kozilovka, intrat de curînd în detaşament. Fusese primit pentru că aducea cu el cîteva grenade şi o listă cuprinzînd familiile ofiţerilor din Armata Roşie, pregătită de primar din ordinul nemţilor... Prea tîrziu ne-am dat seama că fusese doar un vicleşug.

Oamenii începură să şoptească: „Al treilea trădător în cîteva zile. Ce păzeşte conducerea? Cum de a încuviinţat să se primească oameni necunoscuţi?"

— Vedeţi, ziceau cei ce-l susţineau pe Bessarab, v-am prevenit...

— Înţelegeţi odată că asta nu-i o dovadă, le spuneau alţii mai înţelepţi. După voi, ar trebui să refuzăm intrarea în detaşament a tuturor oamenilor de treabă ce vor să se bată cu nemţii? Numai pentru că s-au găsit nişte trădători printre noi!

Dar alarmiştii îşi continuau acţiunea lor distructivă. Şi aveau tot mai mult material la dispoziţie.

Din Koriukovka de la douăzeci şi doi de kilometri, sosi în fugă Nikolai Krivda, comsomolist-ilegalist; avea părul vîlvoi şi privirea sălbatică, ca a unui om înnebunit de groază. Ne povesti că în satul lor sosise un detaşament de pedepsire care se deda la acte de teroare.

— Aruncă cu grenade de-a dreptul în oameni, îi tîrăsc după ei, sfîrtecă copiii...

Convorbirea cu Krivda n-a avut loc la statul major, ci într-un luminiş, în prezenţa unui număr mare de ostaşi. Krivda era tare tulburat; mult timp n-a fost lăsat să pătrundă

în tabără. La postul de pază a urlat cît l-a ținut gura, că „uite, nemții ne schingiuiesc, ne torturează, acum mă fugăresc pe mine și o să pice cît de curînd aici. lăsați-mă imediat la comandantul vostru".

Țipetele, zbieretele trebuie evitate într-o tabără. S-a apucat să ne mai spună și unele lucruri care m-au făcut atît pe mine cît și pe ceilalți tovarăși să cădem la bănuială. După cele trei trădări devenisem bănuitori față de oricine. De altfel, ar fi fost și greu să-i dăm crezare lui Krivda.

Ne-a povestit că un grup de nemți s-a apropiat de casa lui. Era singur. Au bătut la ușă. Dinsul a tras obloanele, a baricadat intrarea și s-a pitit cu pistoletul în mînă.

— Au bătut în ușă mai întîi cu patul puștilor. Apoi li s-a urît și au aruncat sub fereastră o grenadă, poate chiar o întreagă legătură, de s-a cutremurat toată casa care a și luat foc. „Ei, s-a sfîrșit cu mine!" mi-am zis eu. Cînd, deodată, am văzut că peretele din fund s-a crăpat, s-a năruit și mi s-a deschis o ieșire spre libertate. Peretele era dinspre partea grădinii de zarzavat. M-am strecurat prin spărtură și, tîrîș, tîrîș, am luat-o spre pădure. Așa am ajuns pînă la voi!...

L-am pus sub escortă. Oamenii s-au împrăștiat, zicînd: iată, poftiți, încă un nou provocator... Totuși am trimis într-acolo o patrulă de cercetare: patru ostași în frunte cu Baliţki, locțiitorul secretarului Obkomului. Încă înainte de întoarcerea lui Baliţki, veni în goană, pe un cal înspumat, un om de legătură din partea lui Korotkov, comandant al detașamentului din Koriukovka.

— Dinspre Domașlin, zise omul, vîntul mînă nori negri de fum și se zărește vîlvătaia unui incendiu uriaș.

*
* *

Pe atunci trăiam și acționam laolaltă cu toți. Nu puteam să mă depărtez și să privesc tabăra și pe mine însumi, cu ochii unui străin. Acum însă, cînd îmi aduc aminte, văd tabăra din ziua aceea blestemată, de parcă aș privi-o ca un spectator.

Pădurea se îmbrăcase în alb. Zăpada, deși nu prea adîncă, acoperea pămîntul și crengile copacilor. Bordeiele păreau mici mușuroaie, abia de se zăreau. Doar potecile erau negre. Pe cărări, printre bordeie, umblau oameni înar-

mați. Uneori se strîngeau grămadă, se uitau în jur și șușoteau neliniștiți...

Într-unul din bordeie, la fel cu celelalte, țineau sfat comandanții. Pentru a cîta oară?! Ce puteau născoci? Doar erau și ei oameni și înțelegeau că puterea e putere și n-ai ce-i face! Jur împrejur, în toate satele, în toate orașele se instalase dușmanul! Nemți bine hrăniți, bine îmbrăcați, voinici! Umblau numai în mașini, vorbeau la telefon, dormeau noaptea sub acoperiș sigur, în așternuturi calde. Erau mii și mii, aici alături, în jurul pădurii. Mii! Și la nevoie, vor mai chema și pe alții, vor aduce tancuri, artilerie.

...Comandanții țineau sfat. Santinelele îndrumară spre bordeiul statului major un om; era un băiețandru de vreo cincisprezece ani. Băiatul avea hainele ude și înghețate; vorbea tare, aproape că țipa.

Oamenii ies fuga din bordeie.

— Ce s-a întîmplat? Ce-i nou?

Comandanții tac. N-are a face. Ostașii vor afla oricum. Îi întreabă pe santinele:

— Cine-i cel care a venit?

— Pare-se că-i din Kozilianici. A zis că-l cheamă Vasiuk.

— Care Vasiuk?

— Frate cu adjutantul lui Feodorov...

— Și de ce-i ud?

— Zice că a trecut înot. Cică-i rău pe-acolo. Au intrat detașamente de pedepsire SS.

...A mai venit și altul care a adus vești proaste. Parcă bune nici n-ar mai fi pe lume.

Am și rîs, cînd am văzut o sanie mică mînată pe drumul din pădure. Un căluț păros și acoperit de promoroacă trăgea o legătură de vreascuri. Pe de lături mergeau doi bătrîni. Comandanții ieșiră din bordei, în întîmpinarea saniei. Se apucară să întrebe:

— Cine sînteți?

— Am venit după vreascuri...

Santinela întrerupse:

— Nu-i ascultați! Veneau în pădure cu vreascuri de acasă.

— Să avem iertare, domnule. Am pierdut toporul și ne întorceam să-l luăm...

— Cum se face asta, moșule: douăzeci și patru de ani ai trăit sub Puterea Sovietică și numai după trei luni de ocupație ai și uitat să zici „tovarășe"?

— Păi, ne bate primarul și nemții.

— Și prietenul tău cum de nu zice „domnule" ? Ori, poate, pe dînsul nu-l bat nemții ? Îl socotesc de-al lor ?

Cel de-al doilea bătrîn spuse cu un surîs :

— N-am dinți. Dau să zic „dom'le" și iese stîlcit. Am zis o dată și-am mîncat bătaie...

Am aruncat vreascurile din sanie. La fund stăteau îmbrățișați un tînăr evreu slăbuț și o fetișcană oacheșă de vreo șaisprezece ani. Amîndoi erau înghețați bocnă și nu scoteau o vorbă...

— Da' ce fel de marfă e asta „dom'le" ? Ia zi-i !

— E drept că sînteți partizani ?

Și bătrînul începu să povestească. Le-au venit în sat ăștia doi. Cică-s comsomoliști. Frate și soră, pe nume Nepomniași. Au fugit din Mena. Și acolo au venit detașamente SS. Împușcă și spînzură. Siluesc fetele. Partizanii din partea locului sînt prost înarmați.

Oamenii noștri, cu arma în mînă, își aruncă priviri unul altuia și surîd cu amărăciune. Nici ei nu-s cine știe ce înarmați.

...Vin fuga agenții de legătură, se-ntorc cercetașii.

Nemții au ocupat Gulino. Grupul de cavaleriști de sub comanda lui Loșakov și Drujinin s-a retras în inima pădurii, fără să opună rezistență.

Din Dobrianka, un sat la optzeci de kilometri, ne-a sosit un grup în frunte cu Marusia Skripka. În grup se afla și Artazeev, un tînăr tare viteaz ; așa-l socoteau toți care-l cunoșteau. Dar și acești tovarăși au adus vești triste. Detașamentul din Dobrianka fusese zdrobit în lupte crîncene. Comandantul Iavtușenko, care era și secretarul comitetului raional, căzuse în luptă. Epștein, președintele comitetului executiv raional, fusese grav rănit, poate mortal.

Cei veniți din Dobrianka erau șapte la număr. Mîncau fără să-și întrerupă povestirea. Mestecau grăbiți și tot grăbit povesteau. Pe toate drumurile sînt hitleriști, în mașini și pe motociclete, și sute de unguri călări...

Din Cernigov, chiar din oraș, ni se comunică prin ștafeta noastră că grupul tovarășului Tolciko a căzut în ghearele gestapoului. După îndelungate torturi, toți au fost împușcați. În Cernigov sînt zeci de spînzurători. Pe una din ele atîrnă un bărbat și o femeie ; au saci în cap, fețele nu li se văd.

De cadavrul femeii e prinsă o tăbliță cu litere de tipar: Maria Demcenko; de cel al bătrînului, alta: Feodorov[1].

— Păi, cum se face asta? Feodorov, uite-l, în fața voastră, iar Demcenko nu-i de loc din Cernigov. Și apoi, s-a evacuat...

Oamenii dau din umeri.

— Nu știm.

Balițki se întoarse și el din Koriukovka cu băieții lui. Așadar, tot ce povestise Nikolai Krivda nu era născocit. În tîrg intraseră nemții. Totul ardea. Și casa lui Krivda fusese într-adevăr aruncată în aer: se dărîmase toată. La întoarcere, cercetașii au trecut prin locurile unde fusese dislocat detașamentul din Koriukovka. Bordeiele fuseseră distruse, printre ruine zăceau șapte cadavre de partizani. Unde-or fi ceilalți? Au plecat sau i-au luat nemții?

Din toate colțurile regiunii veneau pe jos, în căruțe, sau se tîrau spre bordeiele noastre troienite din pădure, oamenii care fugiseră de dușman. N-auzeai decît: împușcați, uciși, arestați...

Dar nici pădurea nu era o cetate. Și nici cine știe ce mare și deasă nu era...

Pe-nserat se vedea vîlvătaia uriașă deasupra Koriukovkăi și în altă parte norii se colorau în roșu.

Părea că neliniștea și dezorientarea puseseră stăpînire pe tabără. Un ochi străin n-ar fi putut distinge spiritul de ofensivă și faptul că toate acțiunile erau bine chibzuite și duse după plan.

Comandanții, e drept, țineau sfat de mult, dar nu-și pierdeau timpul în certuri, ci lucrau stăruitor la un plan de operații. Firește că acești comandanți, printre care eram și eu, nu puteau rămîne nepăsători față de tot ce raportau cercetașii și oamenii de legătură. În situația care se crease n-aveam decît o singură ieșire: să atacăm.

Oricît de ciudat ar părea, dar atuul nostru principal era tocmai încrederea pe care nemții o aveau în ei înșiși. Oamenii noștri, cercetașii și activiștii din Pogorelți ne-au raportat că garnizoana se instalase acolo cu tot confortul posibil. Beau din plin, mîncau din gros; noaptea făceau chefuri și se culcau dezbrăcați.

[1] Mai tîrziu am aflat că nemții „spînzurau" în felul acesta pe mulți dintre oamenii cunoscuți în rîndurile populației. Aveau dinainte tăblițe pregătite și le prindeau de cadavrele celor executați. Eu, de pildă, am fost „spînzurat" de trei ori la Cernigov, de două ori la Nejin și de nenumărate ori prin centrele raionale. (n.a.)

Erau mulți nemți acolo. Pe puțin cinci sute. Datorită colhoznicilor din Pogorelți, pe planul întocmit de Rvanov apăreau tot mai multe puncte reperate: statul major, cuiburile de mitralieră, parcurile de mașini, depozitele de muniție, depozitul de carburanți, locuința maiorului Schwalbe și a locotenentului Ferencz.

Cel mai mult ne-a ajutat Vasea Korobko, un băiețandru de paisprezece ani, elev al școlii din Pogorelți, fiu de țăran, slăbuț și cu părul negru. De mult cerea să-l luăm în detașament. De cîte ori n-a venit la Balabai să-l înduplece:

— Luați-mă și pe mine, Aleksandr Petrovici! Pot să îndur orice; sînt mic, răzbat te miri pe unde! Și n-o să-mi fie niciodată frică.

Dar Balabai nu s-a încumetat să-l ia în detașament. Atunci Vasea s-a rugat să i se încredințeze o misiune, cît de neînsemnată. A fost sfătuit să-și găsească de lucru pe lîngă comandatura germană, care își avea sediul în fosta clădire a sovietului sătesc.

— Să lustruiesc cizmele nemților? întrebă Vasea, posomorît.

— N-ai spus că ești gata la orice încercare?...

Și s-a apucat într-adevăr să mătură, să curețe cizmele nemților și a izbutit așa de bine să le cîștige simpatia, încît n-a fost bănuit de nimic, nici chiar atunci cînd a apărut pe ușa comandaturii manifestul scos de tipografia noastră din pădure.

Ce urgie s-a stîrnit atunci la Pogorelți! Nemții au smuls dușumelele în cinci case. Și-au închipuit nu știu de ce că o tipografie ilegală trebuie să fie neapărat sub o dușumea.

Vasea ne-a trimis prin Balabai un plan extrem de amănunțit al satului Pogorelți, desenat de el însuși. Casa în care locuia comandantul era reprezentată, pe acest plan, în secțiune.

— Ăsta-i patul, explică el. Pe pat doarme comandantul, cu capul spre geam. Ca să nu vă-ncurcați, i-am desenat o svastică pe frunte.

În noaptea de 29 spre 30 noiembrie, a venit la noi pioniera Galia Gorbaci și ne-a povestit foarte tulburată:

— În casă la noi e încartiruit neamțul „cel mai secret" de-al lor. Un ofițer. Are și o ordonanță care-i frumos și el ca un ofițer. Ăștia doi, cînd ceilalți dorm, șușotesc într-una. Au un geamantan al lor, pe care-l feresc de toți. Îl acoperă

cu cîrpe sau îl ascund în beci. Ieri s-au strecurat în grajd și l-au îngropat în bălegar.

— Și cam ce crezi că-i în geamantanul cela?

— Nu știu. Nici mămica nu știe. Ei doi șușotesc, iar noi stăm la geam și tragem cu urechea. Numai că vorbesc nemțește și nu se-nțelege ce spun.

I-am mulțumit Galiei; am rugat-o să-i transmită maică-si recunoștința noastră de partizani. Am vrut să-i dăm și un însoțitor, dar fetița a refuzat. Și n-avea mai mult de patrusprezece ani. Înainte de plecare ne-a făcut o rugăminte și ochii ei scăpărau de înflăcărare:

— Să nu vă fie cu supărare, dați-mi o grenadă. Numai una singură. Polia Gorodaș are trei, dar e hapsînă. Sîntem prietene la cataramă, dar mie nu-mi dă nici una pentru nimic în lume.

— Și tu de ce ai nevoie de grenadă?

Fata zîmbi șiret:

— Oamenii așa zic că aveți vreo patruzeci de lăzi de grenade, poate chiar mai mult. Și la voi aici stau așa, degeaba; eu însă o arunc...

Kapranov rîse încîntat. Ștergîndu-și lacrimile, repeta într-una:

— Așa fată, zic și eu, partizană, nu glumă!

L-am chemat și i-am șoptit să-i dea fetei cîteva bomboane. Își reluă aerul său serios.

— N-am, Aleksei Feodorovici!

A trebuit să repet ordinul! L-a îndeplinit în silă. Spre mirarea mea, însă, fetița nu s-a bucurat de fel. A luat bomboanele, dar cred că a rămas foarte dezamăgită că nu i-am dat o grenadă.

Eram tare ispitit să-i spun Galiei că ne vom revedea în curînd.

În seara zilei de 30 noiembrie, s-a dat alarma în tabără: intrase în vigoare planul de mult elaborat; toate plutoanele — fostele detașamente — trebuia să plece la drum și să ajungă de cu noapte, în vederea acțiunilor comune, la Topolevskie Daci, în sectorul detașamentului din Pereliub.

Timpul nu era favorabil: se stîrnise un viscol groaznic. Luna s-a ridicat abia spre dimineață. Am înaintat cu mare greutate, dar în schimb nu ne-am dat de gol de loc, ceea ce am și dorit...

În ziua de 1 decembrie, la amiază, partizanii a patru detașamente s-au întîlnit în pădurea de lîngă Topolevskie

Daci. Ostașii s-au îmbrățișat și s-au sărutat. În sfîrșit se făcuse adevărata contopire. Detașamentul unit cuprindea aproape trei sute de ostași.

Dar sărbătoarea s-a încheiat repede. Nemții nu ne-au dat răgaz nici să răsuflăm cît de cît după drumul greu pe care-l făcusem. La orele 13, o grupare dușmană, cu efectivul unei companii, sosi în camioane, își desfășură forțele și începu curățirea pădurii.

În noaptea precedentă, nemții nu făcuseră nici o recunoaștere. Erau, de bună seamă, încredințați că vor găsi acolo, ca și înainte, numai micul detașament al lui Balabai. Dar noi, cu forțele noastre unite, i-am dat în zece minute peste cap. Fricii au luat-o la fugă, lăsînd pe cîmpul de bătaie șaisprezece morți.

Băieții au contraatacat cu mult curaj; mai ales Artazeev s-a distins în această luptă. La început a tras dintr-un adăpost, dar cînd nemții au luat-o la fugă, s-a ridicat cît era de lung și a pornit după ei. Tare furios mai era! Se vedea de departe cum gonea peste cîmp, cu picioarele lui lungi, și răcnea cît îl ținea gura. Dar nu i-a putut ajunge. Deodată, ni s-a părut că se așază, parcă ar fi venit peste cap. Credeam că-i rănit. Dar s-a sculat și s-a repezit iar după ei, a ajuns din urmă doi nemți și s-a apucat să-i lucreze cu patul puștii și cu baioneta pînă i-a dat gata pe amîndoi.

Abia pe urmă, cînd ne-am strîns cu toții și ne-am împărtășit impresiile, am aflat că Artazeev se așezase ca să se descalțe. Îl încurcau cizmele: erau prea mari. Le-a lepădat și s-a luat după nemți, desculț, prin zăpadă.

Era printre noi un ostaș pe nume Iulie Sinkievici, modest și liniștit; drept să spun, îl socoteam cu toții fricos. În ciocnirea aceasta împușcase trei nemți și ce schimbat era! Îl bătea pe umăr pe Artazeev; a mîncat mai mult ca de obicei și i-a cerut lui Kapranov o porție dublă de spirt. Seara, cînd ostașii s-au apucat să joace și să cînte în jurul focurilor, Sinkievici își curăța frumos pușca.

Fusese doar o scurtă repetiție. Ostașii nu știau ce-i așteaptă în noaptea aceea. Mulți s-au mirat cînd li s-a ordonat, la 10 seara, să stingă focurile cu zăpadă și să se culce puțin.

La 2 i-am trezit. Fiecare companie, fiecare pluton și fiecare grupă a primit o misiune precisă. La ora 4,30, toți ajunseră tîrîș la pozițiile de plecare. La ora 5,00, Rvanov apăsă pe trăgaciul pistolului-rachetă.

Primele succese

Operația de la Pogorelți nu face parte dintre acțiunile militare cele mai mari sau cele mai iscusite din punct de vedere strategic. A fost doar un atac neașteptat și îndrăzneț; neașteptat pentru dușman. Deși noi ne-am frămîntat destul de mult cu pregătirea lui, nu sînt sigur că n-a fost lipsit de greșeli de tactică.

Totuși, pentru noi, această operație a avut o importanță foarte mare. Mai tîrziu, atît comandanții cît și soldații o discutau în amănunt stînd în jurul focului și o povesteau celor noi veniți. Pînă și astăzi ori de cîte ori ne întîlnim, depănăm cîte un episod al acestei lupte. Două sute patruzeci și doi de oameni de ai noștri au luat parte la ea și din cei rămași în viață caută să-și amintească cîte un amănunt. Fiecare povestește în felul său. O să mă silesc să istorisesc și eu, așa cum mi-a rămas în minte.

În zorii acelei zile, cînd ne apropiam tîrîș de Pogorelți, cei mai emoționați erau comandanții și membrii Obkomului. Își dădeau cu toții seama că o nereușită ar însemna aproape compromiterea întregii mișcări a partizanilor din regiune; dacă nu o compromitere totală, în orice caz o mare retragere, după care totul ar trebui luat de la capăt.

Am mizat totul pe o carte.

Și iată cum arată această carte: un sat întins, cufundat în întuneric, în mijlocul stepei troienite, cu o șosea de-a curmezișul lui. Pădurea din care plecasem cu două ore înainte se afla la șapte kilometri. Luna tîrzie, învăluită de nori, trimitea o lumină stearsă. Era ger. Bătea un vînt slab.

Popudrenko, Iaremenko, Rvanov și cu mine, porniți în grup, ne răsfiram în lanț, pe fundul rîpei. Eram șaisprezece oameni în acest grup, comandanți și ostași. În jurul satu-

lui se aflau patru grupuri: două sute patruzeci și doi de partizani. Ne feream să vorbim chiar și pe șoptite.

Punctul nostru de comandă era de mult ales și însemnat pe plan. Toți ostașii și comandanții știau unde se află. Era curtea unui depozit al colhozului în care rămăseseră o vînturătoare stricată, un motor de locomotivă, niște roți dințate ruginite și o piatră de moară tocită.

Ne uitam atenți la minutarele ceasurilor noastre. Fiecare arăta altă oră. Ne-am hotărît să ni le punem după ceasul lui Rvanov. Pînă la semnal mai erau doar cîteva minute.

Erau minutele cele mai încordate. Priveam toți spre același punct. În mijlocul satului, deasupra unei case, se învolbura o șuviță de fum cu scîntei. Fumul se înălța pașnic, și totuși în casă se afla statul major german. Fumul de deasupra casei și tot satul arătau de parcă nici n-ar fi fost timp de război. Dar în sat erau mai bine de cinci sute de soldați și ofițeri dușmani veniți special să ne distrugă. Acum, frîții dormeau, sforăiau, se scărpinau prin somn. Așa cel puțin ne închipuiam. Sau, cine știe, poate se pregăteau de mult? Or fi stînd la pîndă și or fi chicotind în așteptarea semnalului nostru de atac. În sat erau doisprezece oameni care știau că la ora 5 Rvanov va da drumul unei rachete verzi. Dacă numai unul din cei doisprezece tovarăși ai noștri o fi un trădător!...

Rvanov ridică pistolul-rachetă, și apăsă pe trăgaci, dar nu se auzi nici o împușcătură. În aceeași clipă însă, din mijlocul satului răsună o lovitură într-o șină de fier.

— Au dat alarma, bestiile! izbucni Popudrenko și sări afară din șanț.

L-am tras înapoi de pulpana hainei de piele. Se auzi a doua și a treia lovitură în șină. În sat, aceeași liniște.

În aceste clipe, Rvanov m-a uimit prin purtarea lui stăpînită. Pistoletul-rachetă nu funcționa și el înjura în șoaptă. Din sat se auzi a patra, a cincea lovitură în șină... Rvanov izbi cu toată puterea cu percutorul de piatra de moară. O lumină verde țîșni spre cer fîsîind și pîrîind.

În sat, nimeni nu dăduse alarma; nemții cei meticuloși vesteau pur și simplu ora.

Trece o clipă, încă una, apoi răsună cîteva împușcături. Ostașii se ridică din toate părțile și o pornesc fuga spre sat. La dreapta, lîngă biserică, se aude o explozie. O vîlvătaie uriașă luminează satul. Vîlvătaia crește într-una și se apleacă peste Pogorelți. Îi vedem și pe nemți. Se aude zăn-

gănit de geamuri sparte ; umbre albe se năpustesc prin geamuri, cad la pămînt. O mitralieră germană pornește să țăcăne, dar amuțește numaidecît. Prin pocniturile de automate și puști se aude tot mai tare vuietul luptei. Zeci de nemți, pe jumătate dezbrăcați, fug în debandadă și zbiară cît îi ține gura. Răcnetele lor se contopesc într-un urlet continuu. Vreo zece din cei care zbiară vin în goană drept spre noi, spre punctul de comandă, și strigă mereu aceleași cuvinte :

— Russische Partisanen, russische, russische, russische Partisanen !

Mai tîrziu, timp de trei ani, am avut adesea prilejul să auzim strigătul acesta. Din tancurile sfărîmate, din sediile incendiate ale statelor majore, din vagoanele sparte, de pretutindeni fugeau nemții înnebuniți și urlau ca în acea zi :

— Russische, russische, russische Partisanen !!!

Vîlvătaia se întindea : băieții din plutonul lui Gromenko dăduseră foc depozitului de carburanți.

În toiul învălmășelii i-am culcat la pămînt pînă la unul pe nemții care fugiseră spre punctul de comandă. Pe urmă nu ne-a mai răbdat inima și ne-am luat după Popudrenko spre centrul luptei ; am mutat punctul de comandă pe ulița principală. Acolo era lumină și zarvă. Săreau nemții din mașinile în flăcări ; hainele lor ardeau. Apoi lupta se domoli. Am înaintat și deodată am zărit la lumina flăcărilor, pe pragul unei case, o fetiță numai în rochiță. Tii, drace, păi asta-i Galia ! Și dînsa mă recunoscuse.

— Galia, îi strig eu, fugi, ascunde-te !

Ea se întoarse spre mine și strigă veselă :

— Păi gata cu nemții, îs morți toți !

O femeie se apropie în fugă de noi :

— Veniți la mine ! În spălătoria mea s-au ascuns trei nemți.

Dar acolo nu mai aveam ce face : băieții noștri aruncaseră în casă grenade. Împușcăturile se potoliră. M-am uitat la ceas : lupta dura de patruzeci de minute.

Se auzi glasul lui Kapranov care striga și cerea ajutorul sătenilor. Trofeele trebuiau adunate și încărcate. Novikov se apropie de mine. Și el o recunoscuse pe Galia.

— Ia spune, unde-s nemții tăi cei frumoși cu geamantanele lor ?

Galia era tare amărîtă : au șters-o. Mergea pe stradă cu noi și cerceta cu băgare de seamă cadavrele închircite,

Erau multe. Doi ostași le numărau, potrivit unui ordin special. Deodată, Galia se repezi:

— Uite-l, ăsta e, ajutați-mă! strigă ea, încercînd să tragă singură de pe un geamantan cadavrul uriaș al unui subofițer roșcovan.

Geamantanul era mare, din duraluminiu, o imitație de piele; avea o marcă cehoslovacă. Balabai îl deschise cu baioneta, ca pe o cutie de conserve. Înăuntru, împăturite cu grijă, erau gulerașe de damă, pielicele de astrahan, ceasuri și chiar tricotaje și sutiene. În jurul nostru se strînsese multă lume. Bun prilej pentru un miting.

Iaremenko se urcă pe treptele unei case. De pretutindeni se adunau partizani și săteni; printre ei, și femei. Multe din ele ne-au adus pîine și ulcioare cu lapte.

— Priviți ce vor nemții de la noi! spuse Iaremenko și răsturnă în văzul tuturor conținutul geamantanului.

Aceasta produse un efect mai mare decît orice cuvîntare. Rîsete. Cineva strigă:

— Halal luptători!

Printre partizani am zărit o mulțime de chipuri noi. Îi puteai deosebi ușor după arme. Ai noștri purtau pe umăr arme rusești, poloneze și nemțești; cei noi, sătenii din Pogorelți, aveau numai automate și puști germane și ungurești.

Se apropie și Rvanov.

— E timpul să sunăm retragerea. Operația trebuia să țină o jumătate de oră, dar a durat mai bine de o oră.

Dar iată că vine în fugă Emilianov, sanitarul nostru.

— Avem trei răniți. Unul are și o fractură. Mi-ar trebui ghips, dar noi n-avem... Am dat fuga la spital; acolo s-au întărit cîțiva nemți cu o mitralieră.

Lupta pentru ghips a durat opt minute. Dintr-un pistol-rachetă nou, nemțesc, Rvanov slobozi o rachetă albă. Încetarea. Partizanii se adunară în fugă. Plecăm din Pogorelți în coloană de marș. Abia pe cîmp, la o distanță de jumătate de kilometru de sat, se pornește larmă, se aud strigăte, oamenii se îmbrățișează și se felicită. Ostașii povestesc care mai de care și pînă și rănițiii se străduiesc să spună și ei cîte ceva, printre gemete.

Popudrenko se înălță deasupra tuturor, călare pe un armăsar nemțesc, nărăvaș.

— Ce, ăsta-i cal? Ăsta-i drac! îmi spuse Popudrenko, izbind armăsarul cu pumnul în cap. Bagă de seamă, Aleksei Feodonovici, dă-te la o parte; mușcă de parc-ar fi un crocodil.

La îndemnul meu, Popudrenko dă comanda de pe cal cu glasul răsunător:

— Vorba! Grăbiți pasul!

Cineva fredonează: „Prin vîlcele și muscele". Și deodată descoperim că ostașii sînt minunați cîntăreți, fără pereche...

Aceasta este impresia ce mi-a rămas de pe urma acelei operații. Firește că n-am putut expune totul în această scurtă povestire. În cîteva rînduri comandanții de grupă s-au prezentat la punctul nostru de comandă. Rvanov, plin de indignare, mi-a raportat că plutonul lui Bessarab n-a știut să bareze la timp drumul, astfel că pe puțin trei sute de nemți se strecurară înspre Semionovka. Din zece în zece minute, agenții de legătură ne raportau mersul operației. Rvanov, Popudrenko și cu mine dădeam ordine în consecință.

Rezultatele practice au fost următoarele: depozitele de muniție, carburanți, de îmbrăcăminte și alimente au fost distruse. De asemenea, două tunuri, nouă automobile, optsprezece motociclete. Pierderile inamicului s-au ridicat la peste o sută de soldați morți, ale noastre — trei răniți.

Ostașii au efectuat operația de nimicire a cotropitorilor germani din satul Pogorelți, cu calificativul „bine". Optsprezece soldați au fost citați prin ordin de zi. Fapta eroică a lui Arsenti Kovtun a atras atenția deosebită a tuturor.

Om în vîrstă și președinte de colhoz înainte de război, Arsenti Kovtun se înscrisese în detașament și plecase în pădure încă înainte de ocupație. O dată cu el a venit și Grișa, băiatul lui de șaptesprezece ani. Ambii fură repartizați la detașamentul lui Pereliub.

Arsenti Kovtun era un om zdravăn, liniștit și tăcut. Își zicea soldat și se purta într-adevăr ca un vechi soldat cu experiență: nu se amesteca prea mult în vorbă, nu stătea toată ziua în ochii comandanților, dar îndeplinea orice sarcină pe care o primea; știa la fel de bine să curețe cartofi, să doboare un copac, să sape o groapă pentru bordei sau să aducă o „limbă".

În lupta de la Pogorelți i se ordonase lui Kovtun să suprime fără zgomot santinela de lîngă statul major. El s-a apropiat tîrîș de locul indicat și a descoperit că în post stăteau două santinele: doi nemți patrulau de o parte și de alta a casei. Kovtun așteptă semnalul. Cînd se-nălță racheta deasupra satului Pogorelți, el se repezi asupra san-

tinelei celei mai apropiate. Aceasta însă apucă să tragă. Glontele făcu țăndări binoclul pe care Kovtun îl purta pe piept. Dar el nu se opri și se luă la trîntă cu neamțul. Ambii se rostogoliră, neamțul deasupra lui. A doua santinelă țopăia lîngă ei, neîndrăznind să tragă. Kovtun povestea mai tîrziu că-l ținea dinadins pe neamț deasupra lui, ca să-l împiedice pe cel de-al doilea să tragă în el.

Cînd se apropiară partizanii, Kovtun se descotorosi dintr-o smucitură, sări în picioare și-l lovi zdravăn pe fascist în cap cu patul puștii, care se făcu așchii. A doua santinelă trase cîteva focuri de armă, găurind în două locuri mantaua lui Kovtun. Kovtun se aruncă asupra lui și-l străpunse cu baioneta. Tocmai atunci ajunse și Grișa.

— Ești teafăr, tată? întrebă el emoționat.

— Teafăr, teafăr, fiule — răspunse Kovtun, apoi smulse pușca dintre degetele încîrcite ale santinelei și se repezi în mijlocul încăierării.

Partizanii au vorbit toată ziua de această ispravă. Kovtun tăcea și numai cînd cineva îl bătea prea tare la cap, dădea răspunsuri scurte și precise:

— Ia zi-i, nene Arsenti, a fost greu neamțul ce-a stat pe dumneata?

— Păi n-a stat, s-a tot răsucit.

— Era voinic?

— Că era voinic, treacă-meargă. Dar putea urît a spirt, s-a îmbătat cu rom, ținea limba scoasă ca un cîine, rîgîia, icnea, dracu' să-l ia...

— Și patul puștii cum de l-ai fărîmat? Avea, zi, capul așa de tare?

— Păi avea și cască. Dar și capul i-a fost tare. Și cum pușca poloneză era mai slăbuță...

Cînd ne-am depărtat la vreo cincisprezece kilometri de Pogorelți și s-a făcut ziuă de-a binelea, am auzit iar împușcături dintr-acolo. Aruncătoare de mine, mitraliere, și apoi artilerie; au explodat vreo zece obuze. Cercetașii ne-au raportat următoarele:

— Se bat nemții între ei. Au sosit din Semionovka întăriri pentru garnizoana din Pogorelți. Cei care au mai rămas acolo, au crezut că sînt iarăși partizani și au deschis focul. Nemții din Semionovka și-au închipuit că și partizanii s-au întărit în sat și s-au apucat să-i scoată cu artileria. S-au bătut așa vreo jumătate de oră.

— Așa să se tot bată și de aci încolo, zise Kovtun, eroul zilei.

De atunci a și rămas vorba. Cînd izbuteam să-i asmuțim pe nemți între ei, pe unguri împotriva nemților sau a polițailor, toți spuneau :

— Așa să se bată într-una.

Ne-am înapoiat în pădurea unde își avusese sediul detașamentul înaintea luptei de la Pogorelți. Pe locul unde cantonaseră pînă atunci o sută de oameni, s-au aciuat acum mai bine de trei sute : toate plutoanele și în plus cei de la Pogorelți. Erau geruri mari ; adesea bătea un vînt sălbatic, înghețat. Iarna abia se pornea. Ne așteptau geruri și mai mari ; începeam să stăm prost cu proviziile ; rezervele noastre se topeau.

Dar oamenii parcă nu mai erau aceeași. Deveniseră mai disciplinați. Executau repede și cu tragere de inimă toate ordinele. Dacă treceai seara pe lîngă focuri, îi vedeai cum desfac puștile nemțești, automatele și mitralierele, ca să-și însușească tehnica dușmanului.

— Foarte bine, tovarăși ! Într-un viitor apropiat, nimeni n-o să ne dea arme. Soldat Krivda, răspunde-mi la întrebare : cine e furnizorul principal al partizanilor din Ucraina ?

Krivda se ridică și salută ostășește :

— Hitler !

— La loc comanda. N-ai studiat îndeajuns chestiunea, ostaș Krivda. Dumneata ce zici, Malcik [1] ?

Cercetașul Malah Malcik era un bătrîn de vreo șaptezeci de ani. Intrat în partid în anul 1917 ; a fost pădurar, dulgher, om descurcăreț, ager, deștept și priceput la orice treabă. Venise la partizani cu doi fii mai vîrstnici, cu fiica și cu ginerele. Acum era cercetaș. În pădure, se simțea ca la el acasă. Avea prieteni în toate satele.

— Furnizorul nostru principal, Aleksei Feodorovici, răspunse el cu un surîs, e vitejia noastră de partizani.

— Ba nu, îl întrerupse Semion Tihonovski, mare meșter la povești și snoave. Furnizorul principal al partizanilor este încrederea. Dacă crezi în izbîndă, vei învinge și vei mai trăi o sută de ani după război.

— Ia te uită ce încredere are într-însul !

— D-apăi ?... N-ai auzit ce au vorbit într-o zi un partizan cu un hitlerist despre încercuire ?

[1] Malcik — băiețaș (n.t.)

— Ia spune-o, Semion Mihailovici!

Tihonovski nu se lăsă rugat.

— S-au întîlnit într-o zi un neamț cu un partizan. Neamțul i-a zis: „Predă-te, că te încercuiesc și te curăț". Iar partizanul i-a răspuns: „Ești un papagal prost și nimic alta. Cum să mă încercuiești, cînd tu singur ești încercuit și nici nu ai unde să te mai ascunzi!" Iar neamțul: „Ha-ha-ha, dar tot căta în jur. Eu, zice, o să ajung pînă la Ural, că mă conduce führerul", și iar căta în jur. „Cum crezi tu că poți să mă încercuiești și să mă învingi, cînd îți tot sucești mereu capul și te tot uiți îndărăt? Nici să te-ntorci nu poți, că din toate părțile te-nconjoară priviri de oameni și în ochii lor e ură și moartea ta". Atunci neamțul zbieră deodată: „Gura, că te ucid!" dar nu l-a răbdat inima și iar a-ntors capul, și partizanul l-a pocnit în cap.

Mă plimbam așa, seara, de la un foc la altul, ascultam convorbirile partizanilor, mă uitam în jur. Ce schimbare! Cu vreo două zile înainte oamenii păreau abătuți, tăcuți și în privirile tuturor puteai citi întrebarea: „Și pe urmă?"

Pînă și pădurea părea schimbată. Uite că era frumoasă. Seara, la lumina focurilor, priveliștea se arăta minunată, chiar măreață. Aerul era tare, fețele tuturor îmbujorate, rîsete, gălăgie. Unii se luau la trîntă în zăpadă, alții cîntau; din cazane ieșeau aburi, anunțînd cina apropiată.

Mă apropii de focul în jurul căruia stau flăcăii din Cernigov — cei mai mulți sînt muncitori. Mă așez lîngă ei; băieții tac și așteaptă.

— Ei, băieți, ați obosit? După luptă și atîta drum...

— Ba nu, tovarășe Feodorov, totul e în ordine. Ne lipsește muzica și ne-ar trebui un cîntec de-al nostru, al partizanilor.

— Păi ce mai stați? Faceți voi unul. Sau așteptăm pînă ne-or repartiza un poet de la Moscova?

— Nu, nici așa nu merge. O să ne dăm toată osteneala. Facem noi cîntecul. Îl facem fără doar și poate, tovarășe comandant!

— Aleksei Feodorovici! mi se adresează un flăcău voinic și rumen, cu un moț pieptănat strengărește ce-i ieșea de sub căciulă, avem o neînțelegere. Ajutați-ne să ne lămurim.

Unii din flăcăi zîmbesc. Alții nu se pot stăpîni și pufnesc în rîs.

— Las-o-ncolo, Nikolai...

— Ține-ți gura...

— Ba nu, continuă voinicul, tot o să spun. Eu așa cred că poți vorbi despre orice cu un comandant și mai ales cu un activist de frunte al partidului. Avem aici un prieten, tovarășe Feodorov, care în timpul luptei...

Un flăcău cam de vreo nouăsprezece ani, într-o manta lungă tip „cale ferată", sări în picioare, trase aer în piept, dădu să zică ceva, dar fața i se îmbujoră, ochi-i clipiră mînios ; făcu un semn cu mîna și o zbughi în pădure. Toată lumea pufni în rîs.

— L-ați văzut pe partizanul cela, tovarășe Feodorov? E chiar amicul de care vorbeam. La Pogorelți, în timpul luptei, s-a pitit după un buștean și a tras vreo cincisprezece minute la rînd într-o sperietoare de păsări. Ostașii izbucniră din nou în rîs ! Așa cum zic, pe cuvîntul meu de comsomolist că nu mint ! Ostașii trăgeau în dușmani, iar dînsul irosea degeaba gloanțele. Și numai atunci s-a astîmpărat cînd a dat jos bățul și sperietoarea a căzut în zăpadă.

Flăcăul în mantaua de „cale ferată" își veni pesemne în fire, ieși de după copaci, se apropie de voinic și-i arătă pumnii.

— Să nu crezi ! exclamă el cu aprindere, că dacă ai crescut cît un munte, ai voie să faci orice. N-o să-ți iert asta niciodată, Nikolai... Ascultați-mă, tovarășe Feodorov, o să vă lămuresc eu. Acum... fie ce-o fi. Sînt miop... Dar la depou am lucrat ca lăcătuș și am făcut treabă bună.

Voinicul îl prinse de mînă și înecîndu-se de rîs, zise :

— Păi tocmai asta-i, acolo ai lucrat cu ochelari. Hai, spune drept, te-ai făcut partizan prin șmecherie. La armată nu te-au luat și trebuia să fii evacuat. Acolo însă ai fost la locul tău. Dar, vedeți, dumnealui a citit cărți cu partizani ! Și și-a închipuit că unde ajunge armăsarul ajunge și racul !

— Minți ! Nu-i vorba de cărți aici. Dacă vrei să știi, tatăl meu... Tovarășe Feodorov, tatăl meu a murit pe front și soră-mea a fost mutilată într-un bombardament... Dînsul le știe toate astea, că a lucrat împreună cu mine. Și acum își bate joc de mine ! Cred că nu-i frumos din partea unui comsomolist !

— Dar ochelarii unde-ți sînt ? l-am întrebat eu pe lăcătuș. Cred că cu ochelari ai fi țintit mai bine !

— M-am spart cînd învățam să călăresc. Credeți poate că numai eu sînt cu bilet de lăsare la vatră? Îl cunoașteți pe Danila? Unul mărunțel, de la fabrica de instrumente muzicale? Suferea de tuberculoză din copilărie. Abia de un an au încetat să-i facă pneumotorax. Păi ăsta la Pogorelți a ucis un subofițer și a rănit, cred, doi nemți. Ia întrebați-l, o să vedeți că se simte aici în pădure mai bine decît la oraș. Și mai este unul, știu sigur, care nu-i comsomolist, e om în vîrstă, cu ulcer la stomac. Are și el bilet de lăsare la vatră. Noi ăștia toți am vrut să intrăm voluntari în armată, dar nu ne-a primit... Eu însă pot să lupt, pe cuvîntul meu. Băgă mîna în buzunar și scoase de acolo, în rîsetele tuturor, trei perechi de ochelari. I-am luat ieri de la niște nemți, dar nu-mi vin bine. Am opt dioptrii.

— Nu face nimic, l-am mîngîiat eu pe băiat, odată și odată tot ai să găsești numărul potrivit. Vezi de-l ajută, Nikolai. În lupta viitoare țintește și tu într-un neamț care are ochelari potriviți. Și cu asta, hai să vă împac. Poate că era mai bine... cum îți spune?... Aleksandr Bîcikov. Uite, Sașa, poate că ar fi fost mai bine să te fi evacuat, dar acum e prea tîrziu să mai discutăm. Luptă sănătos!

Se apropie Bessarab. Auzise pesemne sfîrșitul convorbirii noastre.

— La noi, asta, cum să zic, un bătrîn purta două perechi de ochelari deodată! zise el.

Bîcikov puse o pereche de ochelari peste alta. Semăna chiar cu un rac. Îmi veni și mie greu să-mi stăpînesc rîsul. Dar Bîcikov nu se supără; rîse și el cu ceilalți și spuse vesel:

— Văd! Văd chiar foarte bine! O să devin trăgător de elită; pe onoarea mea de comsomolist!

Bessarab mă luă de braț și mă trase deoparte.

— Asta, cum să zic, oamenii sînt bine dispuși!

— Și de ce? Ce crezi?

Căzu pe gînduri, răsucindu-și mustața.

— Eu așa socot, Aleksei Feodorovici, că trebuie să explicăm fenomenul acesta prin faptul că ne-am contopit și am atacat dușmanul cu forțe unite...

— Atunci e bine că ne-am unit?

Dar Bessarab nu-și termină prima frază. Era un om extrem de orgolios. În împrejurările de atunci, era de părere că trebuia să-și recunoască greșeala. Ținea însă să-mi ofere această mărturisire ca pe un dar:

— Munca îl înalță pe om. Acum am depus și noi ceva muncă. De aceea cred că moralul oamenilor s-a ridicat.

— Atunci e bine că ne-am unit?

— Momentul a fost bine ales. Trebuia, asta, cum să zic... să pornim cu forțe unite. E limpede?

Cu aceasta se încheie convorbirea mea cu Bessarab. În adîncul sufletului, ținea cu încăpățînare la vechile-i convingeri. Dar faptele erau atît de grăitoare și succesul atît de uimitor, că Bessarab trebuia să dea vremelnic îndărăt.

Am socotit că principala realizare după operația de la Pogorelți a fost ridicarea moralului. Partizanii crescuseră în proprii lor ochi și căpătaseră încredere în ei înșiși și în forțele lor. Se spunea acum mereu că ar trebui să dăm atacuri și mai îndrăznețe și de mai mare amploare. Succesul însă fusese mult mai mare și mai important decît ni-l închipuiam.

Noi îl judecam de pe pozițiile noastre de partizani, din pădure.

A doua zi, au și început să ajungă pînă la noi valurile furtunii pe care, fără s-o bănuim, o stîrnisem în jurul nostru.

La lupta de la Pogorelți au luat parte, după cum am mai spus, două sute patruzeci și doi de partizani. Afară de aceștia, cîțiva dintre locuitorii satului ne-au ajutat să facem o recunoaștere a forțelor inamicului; o parte din călăuzele ce îndrumaseră plutoanele noastre erau și ele din satul Pogorelți. După luptă, aproape cu toții s-au alăturat partizanilor și au plecat cu ei în pădure. Dar din satul Pogorelți nu ne-au venit numai călăuze și cercetași ca întărire...

În cursul luptei am primit un ajutor important din partea unor oameni pe care nu-i cunoșteam și la al căror sprijin nu mă așteptam. Cei mai mulți au rămas pînă la capăt necunoscuți pentru noi. Unii au tăinuit pînă la sfîrșitul războiului, chiar față de prieteni și rude, ajutorul pe care ni-l dăduseră.

Mai tîrziu, știam foarte bine că, ori de cîte ori luptam într-un sat, zeci de ajutoare anonime erau alături de noi. Adeseori, chiar și firile sfioase erau atrase și înflăcărate de luptă. Cînd o luau hitleriștii la fugă, nu-i urmăreau numai gloanțele partizanilor. Bătrînele aruncau în ei cu oale de pe la ferestre, băieții trăgeau într-înșii cu praștiile de după copaci și de prin podurile caselor. Invalizii le

aruncau cîrjele sub picioare. Se revărsa asupra lor toată ura adunată de multă vreme împotriva dușmanilor.

În lupta de la Pogorelți am aflat pentru prima oară de acești aliați. Unii din ei se avîntaseră într-atîta încît au luptat fățiș în încăierare. Cu armele lepădate de dușmani, trăgeau în ei și s-a constatat apoi că răniseră și uciseră cîțiva nemți. Acești tovarăși au intrat și ei în detașament.

— Nu mai e cu putință să rămînem în sat, ziceau ei cu o oarecare părere de rău.

Întăririle pe care detașamentul le-a primit din partea locuitorilor din Pogorelți au fost destul de însemnate: peste cincizeci de oameni.

Numărul lor sporea mereu. Îndată după luptă, mai bine de zece voluntari sosiră în tabăra noastră. A doua zi, au mai venit alți douăzeci și doi. S-au mai adunat și a treia, și a patra zi. Și nu numai din Pogorelți. Soseau din Bogdanovka, Oleșnia, Cenciki, Samotughi. Bătrîni și adolescenți, femei, fete și chiar copii de doisprezece-treisprezece ani cereau „să-i înscriem ca partizani".

În dimineața operației din Pogorelți, în toate aceste sate situate pe o rază de zece-cincisprezece kilometri, oamenii ieșeau pîlcuri-pîlcuri pe uliță, privind vîlvătaia focului și ascultau; ascultau cu nădejde și emoție ecourile luptei. Răpăiau mitralierele, pocneau aruncătoarele de mine, bubuiau tunurile, explodau obuzele. Înțelegeau cu toții că nu detașamentele de pedepsire ar fi fost în măsură să dezlănțuie un asemenea atac. Să fi făcut vreo spărtură ostașii Armatei Roșii? Să se fi lansat niște parașutiști? Ce de presupuneri nu s-au mai făcut!

Aveam mii de spectatori și auditori. Bineînțeles, știrea se împrăștia peste tot. Fără ziare și fără radio, toate satele apropiate și cele depărtate au aflat că partizanii ieșiseră în sfîrșit din pădure și-i bătea pe hitleriști. Cu puțin timp înainte, nemții și cozile lor de topor trîmbițaseră pretutindeni că nu există nici un fel de partizani. „Prin păduri se ascund grupuri neînsemnate de bandiți bolșevici. Curînd vor fi prinși și nimiciți". Și iată că acum nemții fugeau numai în izmene, cuprinși de panică și se împrăștiau pe cîmpii și drumuri... Ce, parcă-i lucru de nimic să ataci o garnizoană ca asta?! Nu, în păduri nu sînt grupuri mici: acolo sînt sute și poate chiar mii de partizani. Au mitraliere, aruncătoare de mine și tunuri!

Nemții la rîndul lor strigau și ei că i-a atacat un detașament puternic și bine înarmat. Cum era să mărturisească garnizoana că o luase la fugă, fiind atacată numai de un grup de partizani?

Era cea dintîi acțiune mai importantă de partizani, efectuată în regiunea Cernigovului, care a dovedit poporului că are apărători care-l răzbună. Oamenii sovietici începură să ridice capul.

* * *

Ne-am întărit în pădure. Nemții și ungurii ne atacau aproape zilnic, ba dintr-o parte, ba din alta; din cînd în cînd aruncau împotriva noastră și unități de polițai, proaspăt alcătuite. Pe la zece-unsprezece dimineața se dădea alarma în tabără. Două sau trei companii porneau în întîmpinarea inamicului — un fel de război de poziții.

Alteori atacam noi garnizoanele dușmane. N-aveam de fiecare dată același succes ca la Pogorelți, dar le pricinuiam pierderi simțitoare. Se crea un fel de echilibru. Părea că ocupanții se resemnaseră la gîndul că existăm și recunoscuseră că pădurea e vremelnic o zonă a partizanilor.

De altfel ne-am dat foarte curînd seama că, în acea perioadă de început, comandamentul german n-a aruncat dinadins împotriva noastră forțe mai însemnate, aplicînd o tactică de provocare.

Comandamentul dușman era convins că putea oricînd prinde și distruge pe partizanii rămași în pădure. Socotea însă ca o sarcină de căpetenie organizarea administrativă și totala înrobire a populației. „Să bage spaima în toți cei rămași în viață. Bocănitul cizmelor nemțești să cutremure inima fiecărui rus!" iată obiectivul pe care Rosenberg, gauleiterul Ucrainei, îl pusese în fața armatei de ocupație.

Dar acest program de teroare a suferit un eșec, ca de altfel tot ce a scornit creierul pervertit al fasciștilor. Pe atunci, nemții erau cutezători și plini de îngîmfare. Într-o zi, partizanii noștri aduseră la statul major o „limbă", un subofițer SS. La interogatoriu, am chemat ca interpret pe Karl Schweilig din plutonul lui Balabai. Karl era originar din Ucraina. Îl verificasem demult: era un adevărat om sovietic.

În cursul interogatoriului, neamțul îl întrebă pe interpretul nostru:

— Eşti german?

— Da, i-a răspuns Karl, sînt german, dar nu unul prostit de Hitler.

SS-istul, deşi legat, a încercat să dea cu piciorul în Karl; chiar după ce a înghiţit o palmă n-a încetat să scuipe şi să zbiere:

— Proştilor, urla dînsul. Peste două săptămîni o să fiţi cu toţii prinşi şi spînzuraţi.

— De ce tocmai peste două săptămîni?... Căutaţi să mai prindeţi puteri? Acum nu merge?

— Comandamentul nostru are deocamdată nevoie de voi.

Am izbucnit în rîs. Dar vorbele neamţului cuprindeau o fărîmă de adevăr. Armatele de ocupaţie nădăjduiau să poată asmuţi populaţia împotriva partizanilor.

În unele locuri, nemţii creau chiar detaşamente false de partizani.

Cotropitorii dădeau arme criminalilor eliberaţi, celor mai răi bandiţi, şi le permiteau să jefuiască şi să ucidă populaţia, fără pedeapsă. Singurul lucru ce li se cerea era să strige pretutindeni că sînt partizani.

Acest plan era pe cît de viclean, pe atît de prostesc. Numai oamenii naivi se lăsară prinşi de momeală. Cea mai mare parte a populaţiei, însă, deosebea fără greş pe adevăraţii partizani de provocatori. Oamenii căutau apărare împotriva acestor bandiţi, nu la stăpînirea nemţească, nu la poliţai, ci la noi.

Cercetaşii noştri au stabilit într-o zi, cu ajutorul populaţiei, că o asemenea bandă se afla în cătunul Lukoviţi, din raionul Korîukovka.

Am poruncit plutonului comandat de Kozik şi locţiitorului meu din Obkom, tovarăşului Baliţki, să nimicească pe provocatorii care-şi ziceau „partizani".

Ei fură luaţi prin surprindere. Oamenii noştri i-au dezarmat şi i-au scos pe uliţa cătunului. Toată populaţia s-a adunat să vadă cum vor fi judecaţi bandiţii. Baliţki citi în faţa adunării manifestul Obkomului „Cine sînt partizanii". Totodată s-au înapoiat păgubaşilor lucrurile furate şi găsite asupra bandiţilor, care fură împuşcaţi pînă la unul, în faţa mulţimii.

În urma operaţiei de la Pogorelţi, garnizoanele nemţeşti din tîrguşoarele şi satele din împrejurimi primiră întăriri importante. După informaţiile cercetaşilor noştri, duş-

manul ar fi concentrat, în jurul pădurii din Reimentarovka, cam trei mii de soldați. Aceștia nu se grăbeau să lupte cu partizanii; preferau o „muncă" mai ușoară, și anume — să pedepsească populația.

Ardeau satele. Pe placarde și manifeste, nemții scriau că „distrug cuiburile de partizani". Soldații din detașamentele de pedepsire năvăleau într-un sat oarecare și scoteau pe toți locuitorii din casele lor. Acei care opuneau vreo rezistență sau zăboveau ca să-și ia îmbrăcămintea necesară erau împușcați pe loc. Nemții luau oamenilor hainele groase, bicicletele, patefoanele, ceasurile, lucrurile de valoare și banii. Vitele erau și ele mînate. Apoi incendiau casele una după alta.

În capitalele raionale cele mai apropiate de noi, Holmî și Koriukovka, fuseseră instalați burgmiștri. Intrară în funcțiune comandaturile militare și economice. Sosiră agenții gestapoului și ocupară case cu subsoluri adînci și încăpătoare. În orașul climateric Sosnița, la confluența Desnei cu Ubedi, se stabili pan Dobrovolski, șeful poliției Ucrainei răsăritene, cu statul său major. În toate localitățile luau ființă de urgență detașamente de polițai și se „alegeau" primari.

Majoritatea primarilor numiți de nemți erau cei mai crînceni dușmani ai poporului. Partizanii luptau împotriva lor, îi demascau în fața maselor, iar pe cei mai cruzi și mai nemernici îi nimiceau fără milă; se întîmpla însă ca nemții, în lipsa vreunui trădător notoriu, să fie nevoiți să numească primar pe cîte un om pe care nu-l cunoșteau prea bine. Căutau doar să nu fie comunist sau adept prea activ al Puterii Sovietice. De aceea, înainte de a întreprinde vreo acțiune împotriva primarului unei localități, luam informații asupra lui de la locuitorii satului. Dacă aflam că omul șovăie cîtuși de puțin îi trimiteam tovarăși de-ai noștri, căutînd să-l atragem de partea noastră.

Nu întotdeauna izbuteam să convingem pe cîte un astfel de șovăielnic să lucreze activ pentru noi. Dar mulți, temîndu-se de răzbunarea poporului, își mai potoleau ardoarea administrativă și se făceau „mai buni", „mai drepți".

De altfel, încercam prin diferite vicleșuguri să punem ca primar pe cîte un om de-al nostru. Cititorii cunosc, din prima carte, că un astfel de om a fost Egor Bodko. Fusese lăsat din vreme la Lisovîe Sorocinți de către comitetul

raional de partid, anume pentru funcția de primar. Continuam și acum să desemnăm oameni de-ai noștri pentru astfel de funcțiuni.

Într-o noapte, pe cînd mă întorceam dintr-o inspecție la bordeiul statului major, l-am auzit pe Nikolai Nikitici rîzînd din toată inima. Avea un rîs sănătos și molipsitor. Am deschis ușa și am văzut că stă la masă cu doi bătrîni.

Popudrenko îmi aruncă o privire și izbucni din nou într-un rîs plin de încîntare.

— Ascultă și tu, Aleksei Feodorovici; așa deputați, zic și eu.

Dar bătrînii nu păreau să-i împărtășească veselia. Unul din ei avea chiar aerul mohorît. Celălalt, zărindu-mă, se ridică în picioare și zise cu obidă în glas:

— Dacă sîntem proști, lămuriți-ne ce trebuie să facem. Am venit la dumneavoastră să vă cerem sfat și ajutor.

Popudrenko deveni dintr-o dată grav.

— Ia mai spune o dată, taică, zise el, povestește-i comandantului nostru. Și nu te mai supăra. Fără doar și poate că e o chestiune importantă și-i vom găsi noi dezlegare. Nu de voi rîdeam... Rîdeam așa, că mi-a plăcut ce mi-ați povestit.

Bătrînii schimbară o privire; cînd m-am așezat în fața lor la masă și le-am oferit mahorcă, începură să povestească:

— Sîntem din cătunul Guta...

— Ar trebui, tovarășe comandant, să dați poruncă ca oamenii să ajungă mai ușor la dumneavoastră. Ne-au ținut două ceasuri la postul de pază. Și noi care aveam o treabă grabnică!

— Sîntem din cătunul Guta, repetă cel dintîi. A venit pe la noi, din partea dumneavoastră, a partidului, sau a partizanilor, un agitator. Dînsul ne-a citit un comunicat și ne-a lămurit cum merg lucrurile pe fronturi și cum trebuie să-i batem și să-i amăgim pe nemți. Era unul înalt, negricios. Nu știu cum îi spune, dar a vorbit bine; ne mergea la suflet vorba lui. Ziceam că ne-a lămurit cum să-i amăgim pe nemți ca să nu ne asuprească chiar așa de rău. Ne-a mai spus agitatorul cela că o să vină degrabă nemții în cătunul nostru, ca să aleagă primar. O să facă ceva ca un fel de alegeri. Și pentru asta ne-a învățat să ne căutăm din vreme un om potrivit dintr-ai noștri ca să fie, adică, primar. Și omul acela al nostru să se prefacă față

de nemți că ține cu dînșii, iar cînd e cu noi să fie de-al nostru. Nu-i așa, Stepan? i se adresă însoțitorului său și îl străfulgeră pe Popudrenko cu privirea, adică: ce-i fi găsind de rîs?

— Așa-i, răspunse Stepan, întocmai! Și ne-a mai spus că omul cela să meargă singur la comandant și să-i bage în cap că e chiabur și ține cu puterea nemțească. Așa-i, Ivan?

— Întocmai.

— Ne-am strîns atunci vreo șapte oameni și am început să ne îndemnăm unul pe altul: du-te tu, Stepan, ba du-te tu, Ivan; ei, atunci trebuie să fii tu primar, Serghei Vasilievici! Dar toți se lepădau de asta! Bătrînul trase în piept fumul de mahorcă și păstră o tăcere plină de înțeles.

— Da, am zis eu cu băgare de seamă, treaba asta-i încurcată, grea. Trebuie să te prefaci în așa fel ca nemții să te creadă. Că altfel, știreangul te paște, numaidecît. E o treabă primejdioasă! Trebuie un om foarte curajos și devotat.

— Cum zici?

— Zic că trebuie să fie devotat. Unul care să meargă și la moarte pentru popor.

Le-am povestit pe scurt bătrînilor despre Bodko, despre viața, activitatea și moartea eroică a locțiitorului de primar din Lisovîe Sorocinți.

Povestirea mea i-a emoționat și i-a înduioșat. Au tăcut puțin și apoi Stepan ne-a spus:

— Că bine zici dumneata! În ziua de azi, moartea nu umblă cu coasa, ci cu automatul nemțesc. De murit e ușor. Mai greu-i să mori cu chibzuială. Tovarășul cela, Bodko, care s-a dus ca locțiitor de primar, avea de ce: l-au verificat, au văzut că-i scos din partid și și-au zis că unul ca el e numai bine să-l bagi în treburi nemțești. Care va să zică, curajul lui a fost cu rost. La noi însă-i altceva, tovarășe comandant...

— Îmi vine a crede, îl întrerupse tovarășul lui Stepan, că matale ne ții pe toți drept niște fricoși. Să nu zici așa! Dar nemții nu sînt ei chiar așa de proști ca să pună pe oricine în postul cela. O să caute și o să încerce. Așa am făcut și noi: i-am verificat pe oamenii noștri, de parcă am fi fost nemți. Cîți bărbați ne-au rămas în cătun? Pe Eremia, nu-l mai poți pune la rînd cu alții; s-a scrîntit, săracul! Și pe Vasili Kojuh l-am scos de pe listă. Pentru el — trăscăul

e lucrul cel mai de seamă în viață. Fără oamenii ăștia slabi de minte sînt patruzeci și doi de bărbați...

— Și tot oameni cumsecade, oameni sovietici. Unii sînt mai tari din fire, alții mai slabi. N-ar fi nimic, i-am ajuta noi. Alta-i buba, tovarășe comandant...

Aici, Popudrenko zîmbi din nou. Bătrînii tăcură. M-am uitat la el și am dat din cap cu un gest de dezaprobare. Popudrenko ieși din bordei.

— Ce tot rîde? zise unul din bătrîni. Dumneata, precum văd, iei lucrurile în serios.

— Ascultă mai departe... Ne-am strîns, așadar, cîțiva oameni împreună cu fostul președinte de artel de la noi. Și am început să-i judecăm pe fiecare, cîte parale face. De parcă am fi umplut cîte un chestionar pentru fiecare, așa, din minte: căutam să vedem dacă cutare e bun de slugoi pentru nemți, dacă ceia o să-l crează om de nădejde sau o să-l ghicească și o să-l spînzure.

— Întîi am zis să-l punem pe Aleksandr Petrenko.

— Are scaun la cap și e și tînăr, nici patruzeci de ani n-are.

— A fost în fruntea comisiei de revizie a colhozului. Și mai înainte cu vreo cincisprezece ani era unul din comsomoliștii de frunte, membru de birou, cam așa ceva...

I-am întrerupt pe bătrîni:

— E un om prea de vază, tovarășe. Nu se poate să puneți unul ca el. O să-l descopere numaidecît...

— Așa am zis și noi. Nu-i chip, nu se poate. Am încercat cu altul: Andrei Hijniak. Ăsta a fost șeful comisiei creditului de stat și a împrumutului. A lucrat activ și la dezchiaburizare. Am scos și candidatura lui.

— Apoi l-am luat pe Dehterenko. E un om liniștit, bătrîn și evlavios. De judecat, judecă bine: „Eu, cică, o să fiu pentru popor. Nu mă dau în lături, poftim. Numai că e și o piedică..." „Ce piedică, Pavel Spiridonovici?" „Păi, zice, fiul meu mai mare, Mikola, e colonel în Armata Roșie; cel mijlociu, Grigori, a lucrat în comitetul raional de partid într-un oraș ce-i zice Vilnius; iar fata mea, Varvara Pavlovna, știți și dumneavoastră că a fost subdirector la întreprinderea tramvaielor din Kiev... Judecați acum și dumneavoastră dacă eu, tatăl lor, mi-s bun pentru locul de primar?" Și am hotărît că nu-i bun.

— Grea afacere, am mărturisit eu.

Îmi dădeam acum seama de ce rîsese Popudrenko. Îmi venea şi mie greu să nu zîmbesc.

— Ba nu, să vedeţi, tovarăşe Feodorov. L-am căutat atunci pe Kliucinik Gherasim. E un om mohorît, cu sprîncenele ca nişte cozoroace. Aşa cum arată, le-ar fi plăcut el nemţilor. M-am dus cu Ivan în casa lui, dar nu l-am găsit. Am întrebat-o pe femeia lui unde-i dus. „Nu ştiu". Dar cum am ieşit din casă l-am văzut că se îndrepta peste rîpă, spre pădure, cu o bocceluţă în mînă. L-am strigat: „Gherasim!" Dînsul s-a întors: „Ce vreţi?" „Fă-le un bine oamenilor, Gherasim. În tot timpul Puterii Sovietice ai fost tot tăcut; n-ai scos o vorbă nici pentru, nici împotriva ei. Eşti numai bun pentru primar. Tu să ne conduci tot aşa, pe tăcute, taci cu nemţii, taci cu noi! Şi de-o fi nevoie, pedepseşte pe cine trebuie şi zi că-i pentru călcare de ordine nemţească. De seamă este să ascundem de nemţi taina aceasta a poporului. De-o fi să vină un partizan sau vreun fiu prizonier la maică-sa, să-l ascunzi de ochii nemţilor..." Se gîndeşte Gherasim un timp, se scarpină pe după ceafă şi zice: „Nu pot." „Pentru ce?" „Nu pot şi pace! Ce mă bateţi la cap? Dacă puteam, o făceam cu dragă inimă!" Şi iar tace. „Hai, Gherasim, spune, că sîntem doar între noi". „Bine, uite ce spun! Pe Sokolenko îl ştiţi?" „Care Sokolenko? În cătun la noi nu-i nici un Sokolenko..." Dar am schimbat o privire cu Ivan: adică ce l-o fi apucat că şi-a amintit de Sokolenko? Sokolenko acela a tot scris despre treburile noastre în gazetă, în tot timpul cît a fost Puterea Sovietică. Şi în gazeta raională, şi în cea din Cernigov şi chiar în cea din Kiev, au apărut nişte însemnări iscălite de dînsul. Cum cheltuia careva banul obştesc sau lucra prost vreun preşedinte sau altă pacoste, odată apărea cîte o însemnare în gazetă. Scria şi poezii, Sokolenko cela. „Caraghioşi mai sînteţi, ne spune Gherasim, eu îs Sokolenko. Aşa mi-am pus eu numele pentru gazetă. Aţi priceput? Păi, ce fel de primar ar ieşi din mine? N-am decît o cale: să mă duc la partizani".

— Uite-aşa, tovarăşe comandant, urmă Stepan. De care ne apucăm, fiecare a fost cineva în vremea Puterii Sovietice, urmă Stepan. Unul a fost deputat în sovietul raional, altul membru în sovietul sătesc, altul fruntaş în muncă, altul şef de brigadă... Pe care-l cauţi, nu merge.

Bătrînul tăcu și mă privi dojenitor. Ambii se ridicară în picioare. Am reușit însă să-mi reținzîmbetul. Le-am făcut semn să stea jos.

— Trebuie să înțelegeți, tovarăși, că ceea ce povestiți dumneavoastră e tare minunat.

— Și care-i minunea? O să ni-l pună nemții primar pe de-alde Goroh Piotr, sau, și mai rău, pe Solomennii Ivan. E un hoț! E un huligan așa de mare că-și sparge și geamurile lui, nu numai pe ale altora... Unul ca el e bucuros să fie primar. Trage la nemți!

Se-ntoarse și Popudrenko.

— Ce zici, Nikolai Nikitici, ce sfat să le dăm tovarășilor ăstora?

— Trimiteți-ne pe careva din vreun sat mai îndepărtat, se rugară bătrînii.

Dar au fost nevoiți să ne dea dreptate că nu prea era treaba noastră să ne ocupăm de alegerea primarului; au fost de asemenea de părere că nemții n-o să vrea să pună un om venit din altă parte. Ne-am gîndit mult și bine și am ajuns la concluzia că nu se poate găsi un candidat mai bun decît Sokolenko. Adică nu Sokolenko, ci Kliucinik. Mai cu seamă că Kliucinik venise cu adevărat, în ajun, în pădure și fusese repartizat la o companie.

Am trimis plantonul să-l cheme. Era un colhoznic de vreo cincizeci și doi de ani. Avea o față mare cu trăsături aspre; privea de sub sprîncene stufoase, iar buzele le ținea strînse.

— Rău ai făcut, tovarășe Kliucinik, că ți-ai dat în vileag porecla. Uite, noi sîntem de părere că nimeni nu e mai bun decît dumneata pentru funcția de primar.

El dădu din cap.

— Ce zici, oamenii cărora le-ai spus porecla dumitale n-au să te vîndă?

— Păi n-am fost decît noi doi, tovarășe comandant! exclamă unul din bătrîni.

— Atunci n-au să-l vîndă, zise Popudrenko.

Kliucinik dădu iar din cap.

— Îți dai seama atunci că e ceva foarte important și că nu putem pune un altul?

— Acum am înțeles.

— Atunci — noroc! Du-te și apucă-te de muncă. Și mai ales vezi să nu te dai în vileag!

Ne-am luat rămas bun de la ei. După cîteva luni cînd a început să apară gazeta tipărită a partizanilor, găseam adesea informații cu privire la viața satelor, iscălite de Sokolenko. Nimeni n-a aflat că le scria primarul din Guta, confirmat de nemți.

* * *

Oamenii care scăpau cu viață din satele incendiate se răspîndeau prin toată regiunea. Își duceau boccelele și copiii în cărucioare sau săniuțe făcute de ei. Sute de familii rătăceau pe drumuri, căutînd adăpost la rude, cunoscuți sau la oameni de treabă. Cînd sosea într-un sat vreo familie sinistrată, oamenii din partea locului se adunau, cerînd cît mai multe știri.

Nici comandanții, nici primarii nu opreau astfel de „adunări". Ba dimpotrivă, le încurajau. „N-au decît să asculte și să se îngrozească. Asta o să-i facă mai supuși", așa judecau, pesemne, cotropitorii. Mai tîrziu, și-au dat seama și au înțeles că, oriunde se adunau și orice vorbeau oamenii sovietici, terminau întotdeauna prin a spune că trebuie să se răzbune și să nimicească lifta nemțească.

Foarte mulți locuitori ai satelor pîrjolite nu se duceau însă la rude și cunoștințe. Mare parte luau calea pădurii. „Pe la posturile noastre de pază sînt cozi, ca la biroul de permise", glumeau partizanii. Mai ales în nopțile de după lupte, foarte mulți veneau la noi. De obicei, un membru al statului major făcea de serviciu și îi primea pe noii sosiți. Erau tocmai acei ruși și ucraineni în inimile cărora, după socoteala lui Rosenberg, bocănitul cizmelor nemțești ar fi trebuit să stîrnească groază. Aduceau cu ei pistolete, grenade și cartușe. Oricine putea pe atunci să-și găsească o armă pe locurile unde se dăduseră lupte. Fiecare nou venit spunea pricina revoltei sale. O povestea întîi la postul de pază, la statul major, apoi noilor tovarăși, în bordei sau în jurul focului.

Sosise din satul Maibutnia un colhoznic bătrîn, pe nume Tovstonog. Unii din băieții noștri îl cunoșteau mai de mult. Ajutase înainte pe partizani: îi găzduise pe cercetașii și pe oamenii noștri de legătură și cunoștea bine drumul spre tabără. Într-o zi, dis-de-dimineață, apăru însoțit de trei fete. Una din ele ducea o vacă.

Am fost chemat la postul de pază. Bătrînul ceruse să vină comandantul.

— Care va să zică tu eşti Feodorov? mă întrebă el, întinzîndu-mi mîna. Am auzit. Faimă bună îi merge detaşamentului tău! Băieţii tăi au fost pe la mine. Buni băieţi, n-am ce zice! Păcat că n-am şi eu fii, că i-aş fi binecuvîntat să intre la tine... Aş veni şi eu, dar mi-a trecut vremea, mă simt ostenit.

Îl ascultam, dar nu-mi puteam lua ochii de la fete: una mai frumoasă ca alta; rumene, voinice. Cea mai mare era de vreo douăzeci şi doi de ani, cea mijlocie de vreo optsprezece, iar cea mai mică, o fetişcană de vreo şaisprezece ani. Ea ţinea în mînă capătul funiei legate de grumazul vacii. Vaca se smucea şi o trăgea pe fată într-o parte.

— Rozka, îi şoptea fata, astîmpără-te, Rozka.

— E neliniştită Rozka ta, am zis eu, ca să atrag fetele în vorbă. Nu-i deprinsă să rătăcească prin codri iarna.

Auzindu-mă, fata se îmbujoră toată la faţă.

— Nu face nimic, zise ea în şoaptă, plecîndu-şi ochii.

— Ce zici, tovarăşe comandant, mîndre fete am, hai? Faceţi cunoştinţă: asta-i Nastia, cea mai mare, are nouă ani de şcoală. Astălaltă-i Paşa, cea mijlocie, a împlinit optsprezece ani, dar e şefă de echipă în colhoz. Şi uite-o pe Şura, Alexandra Timofeevna, răsfăţata maică-si, cu prietena ei Rozka.

— Tată, protestă fata, nu mă lua în rîs!

— Da' ce, crezi c-am venit să plîngem? Aici, Şurocika, oamenii îs veseli. Aveţi şi un acordeonist aici? Fetele mele, tovarăşe comandant, sînt cîteşitrele meştere la cîntat... Ei, ce zici, mi le iei în loc de fii? Şi o dată cu ele luaţi şi vita. Că eu, cu bătrîna mea, ne descurcăm noi...

N-am răspuns chiar deodată şi bătrînul se nelinişti:

— Nu te uita că-s tăcute, tovarăşe comandant, sînt voinice în schimb.

Le-am primit pe cîteşitrele în detaşament. Cele mari se obişnuiră curînd. Mergeau în cercetare, luptau cot la cot cu bărbaţii. Toate trei cîntau minunat. Şura dădea tonul. Fire duioasă, nici pînă la urmă n-a ştiut să-şi învingă sfiala. Cînd partizanii începeau să spună faţă de ea poveştiri mai fără perdea, se scula şi pleca în pădure. Întîi am pus-o pe Şura în postul de sanitară. N-a zis ba, dar a fost mîhnită. Tare mai voia să ia parte la lupte. Era măruntă, cu obrazul rotund şi trandafiriu. Purta peste umăr o trusă

de sanitar cu crucea roşie, întotdeauna ticsită cu diferite lucruri.

— Ce-ai acolo, Şura, că tare-i grea trusa asta a ta?

Fata roşea, privea în lături şi răspundea încetişor:

— Cartuşe.

În cele din urmă, obţinu ceea ce dorise atît: o puşcă. În prima luptă, comandantul dădu, la un moment dat, ordin de retragere: nemţii, de vreo cinci ori mai mulţi la număr, ameninţau cu încercuire grupul de partizani; dar Şura nu se retrase cu ceilalţi; trăgea de zor de după un ciot de copac.

— Hai, Şura, hai încoace, îi strigă comandantul, ce zăbovești?

Fata se apropie de ceilalţi ostaşi şi vorbi, de parcă s-ar fi dezvinovăţit:

— Păi mie nu mi-a zis nimeni nimic! Comandantul a strigat: „Înapoi, băieţi", dar eu nu-s băiat...

Cît timp detaşamentul nostru a cantonat prin apropiere, Tovstonog şi-a vizitat regulat fiicele. Şi după ce stătea cu ele, trecea şi pe la mine. De fiecare dată îmi aducea cîte ceva: ouă, o pungă cu mahorcă... Aş putea spune că, în ce priveşte tutunul, eram în subzistenţa lui... Bătrînul mă întreba cît se poate de amănunţit cum se poartă fetele lui şi se informa de meritele lor ostăşeşti.

— S-ar zice, taică, că ţi-ai dat fetele la şcoală, nu la detaşament.

— Cum de nu, răspundea el liniştit, să înveţe!

Cam în acelaşi timp a venit la detaşament Semion Aronovici Levin, un bătrîn de şaizeci şi cinci de ani, fără partid, învăţător. Timp de vreo două săptămîni, rătăcise prin satele şi pădurile vecine, căutînd drumul spre partizani. Cînd a izbutit, în sfîrşit, să-l găsească, nimerind la detaşament, era atît de flămînd şi istovit, încît ai fi zis că puterile nu-l ţin decît doar să mănînce şi să doarmă. Era mic de stat şi cărunt, dar plin de curaj. Chiar a doua zi, ceru de lucru. A fost trimis la popotă, s-o ajute pe bucătăreasă. Vreo două-trei zile a curăţat cartofi şi pe urmă s-a prezentat la comandantul de companie:

— Luaţi-mă şi pe mine la o operaţie de luptă. Vreau şi eu să lupt... Ştiu că-s bătrîn, n-am ce zice, dar puneţi-mă la încercare...

În sfîrşit, obţinu ceea ce dorì. A luat parte la cîteva lupte. Îmi aduc aminte că în ziua atacului de la Semionovka,

la treizeci de kilometri distanță, bătrînul a făcut tot drumul pe jos. Băieții îl îmbiau :

— Urcă în sanie, că doar nu mai ești tînăr, nimeni n-o să te judece...

— Ia mai dați-mi pace, că nu sînteți mai breji ca mine, răspundea el mînios. Ce-i cu hatîrurile astea. Dacă ați recunoscut că-s bun de luptă, lăsați-mă să fiu deopotrivă cu voi !

Abia după ce a ucis șase nemți, Levin s-a hotărît să treacă la compania de gospodărie.

Ne ajutau zeci de bătrîni, dar nu toți au intrat în detașament. Nici noi nu căutam să-i atragem în rîndurile noastre, în pădure. Puteau să fie de mai mare folos în satele lor ca cercetași sau oameni de legătură ; casele lor erau adesea centrele noastre conspirative.

În satul Baliasî din raionul Holmî, locuia un bătrîn grozav de șiret, pe nume Ulian Serîi. Avea pe atunci șaptezeci și șase de ani. Trăiește și azi și povestește nepoților și strănepoților isprăvile sale de partizan. De trei ori a căzut în mîinile nemților și ale poliției. De fiece dată, crunt bătut, plîngea și striga cît îl ținea gura :

— Întrebați-i pe oameni ! urla el la comandatură. Sînt un om pașnic. La vîrsta mea îmi mai arde mie de partizani ? Nu mai am puteri... De cînd sînt, n-am dat ochii cu bandiții ceia de codru mare. Ulian se pricepea să ocărască atît de sincer pe partizani, că polițaii și nemții îl credeau și-i dădeau drumul.

Dar în ziua următoare, pleca din nou în pădure, să reia legătura cu partizanii. Îmi amintesc că a venit odată la noi, la statul major, grozav de furios. Tremura de indignare.

— Halal ordine la voi ! Curată bătaie de joc față de un om bătrîn. Cînd este o învoială între oameni, atunci trebuie ținută ! Că altminteri, ce fel de ostaș ești ?...

Am aflat că era mînios pe Balabai. Se înțeleseră amîndoi ca Ulian să vină la marginea pădurii, la ora două din zi, și să cînte dintr-un fluier ciobănesc.

— Că doar nu-s băiețaș, ci om bătrîn și-mi vine greu să mă car cu sacii pe zăpadă. Am fluierat și am răsfluierat, m-am înfundat în nămeți pînă la piept și n-a venit nimeni. Aveam v-o opt kile de ceapă și v-o două de mahorcă. Am asudat tot. De aici pînă la răceală parcă-i mult!... Tu, Aleksei Feodorovici, să-i dai o mustrare prin ordin de zi...

— Poate că a avut vreun temei serios ?

— Păi să faci cercetări, de aceea ești autoritate.

Cînd află însă că oamenii lui Balabai fuseseră ocupaţi în acea zi cu construcţia bordeielor şi n-au auzit fluierul din pricina loviturilor de topor, Ulian se învoi să mai reducă din pedeapsă.

— Totuşi ar fi trebuit să ţină minte! Să nu-i dai nici un fir de mahorcă adusă de mine.

În satul Pereliub din acelaşi raion, stăpîna casei noastre conspirative era colhoznica Maria Ilinicina Vaşcenko, în vîrstă de optzeci de ani, care culegea şi ştiri pentru noi. În pădure nu venea decît arareori, dar acasă la ea găzduia zeci de oameni de-ai noştri, îi hrănea şi le spăla rufele. În beciul casei erau depozitate manifestele noastre, pe care oamenii din satele îndepărtate veneau de le luau.

Îmi amintesc de o scenă care s-a repetat mai tîrziu şi în alte locuri. După o operaţie de luptă, treceam în cîteva sănii prin satul Topolevka, ars de fascişti. Simţeam un fel de amestec ciudat de tristeţe şi veselie, vitejie şi dor. În sat, nu rămăseseră decît vreo cinci case în picioare, care afumate, care arse în parte; pretutindeni se vedeau hornuri răzleţe; pe plitele reci stăteau pisicile ghemuite colac. De prin găuri înnegrite de fum, ieşeau copiii şi bătrînele. Apoi, cu totul pe neaşteptate, din aceleaşi locuri, apărură fete şi femei tinere. Ne făceau semn cu mîna şi zîmbeau. Flăcăii noştri cîntau din muzicuţe; nu era prea armonios, dar răsuna tare: mai ziceau şi din gură. Zăpada scînteia în soare, caii alergau sprinteni.

Dintr-o casă rămasă întreagă, ieşi fuga un flăcău ca de vreo douăzeci şi cinci de ani, numai în bluză. După el, se ivi şi o femeie.

— Unde fugi, încotro? Înapoi!

Dar flăcăul apucase oiştea saniei mele şi fugea alături de cal.

— Daţi-mi voie, zicea el gîfîind. Am armă... Lasă-mă în pace! strigă el mînios către nevastă-sa care-l trăgea de poala bluzei.

Din fugă, mi-a expus în cîteva vorbe situaţia lui militară.

— Am fost mobilizat, tovarăşe comandant, dar n-au apucat să mă mai trimită la unitate şi au venit nemţii... Lăsaţi-mă să viu cu voi. Am armă.

Am dat din cap în semn de încuviinţare. Tînărul dădu fuga acasă şi n-apucară să treacă ultimele noastre sănii, cînd apăru din nou, cu o bluză vătuită sub braţ, într-o mînă cu

pușca, și cu două grenade în cealaltă. Sări din fugă într-o sanie. Nevasta lui se mai ținu puțin după noi. Îl amenința, îl ruga, dar bărbatul își întoarse capul și prinse să cînte laolaltă cu noii săi tovarăși.

Tînărul era Osmaciko ; mai tîrziu a ajuns unul din cei mai buni aruncători de mine. Aproape în fiecare sat prin care treceam ni se alătura cîte cineva.

Într-o zi mi s-a raportat că la postul de pază au sosit patru băieți. Purtau haine albe de mascare și aveau înfipte în tureatca cizmei, cuțite și linguri, ca niște adevărați ostași. Au cerut să fie aduși la statul major. Se înfășuraseră peste hăinuțe cu cearșafuri și scutece. Cel mai mare — ca de vreo paisprezece ani — își duse mîna la căciulă și raportă :

— Am venit să ne punem la ordinele dumneavoastră, fiindcă am rămas orfani de amîndoi părinții.

Cel mai mic, un băiat slăbuț, stătea și el drepți ca și ceilalți, dar tremura, fie de frig, fie că abia se ținea să nu izbucnească în plîns. Îi curgea nasul. Prinzîndu-mi privirea, „comandantul" grupului se repezi la năpîrstoc cu un aer preocupat, îi șterse nasul cu un colț de scutec, luă iar poziția de drepți și-și urmă raportul.

— Sîntem copii orfani de tată și de mamă din satul Ivanovka, raionul Koriukovka : Hlopianiuk Grigore Gherasimovici, născut în 1926, fratele meu Hlopianiuk Nikolai Gherasimovici născut în 1930, iar ăsta îi e prieten, Miatenko Aleksandr, de o seamă cu el, și fratele său Miatenko Mihail, de șase ani — nu merge la școală.

L-am întrerupt pe „comandant", i-am luat pe tuspatru în bordei, i-am așezat și am cerut să li se aducă ceai fierbinte.

Bordeiul se umplu de lume. Care mai de care le punea întrebări. Băieții înfulecau grăbiți, își suceau capetele în toate părțile, dar la întrebări nu răspundeau și-i tot aruncau căutături celui mai mare. Acesta însă se fîstîcise cu totul. Nu mai putea raporta, iar pentru povestiri nu era pregătit. Deodată, „comandantul" izbucni în plîns, luînd-o înaintea „soldaților" săi. O zbughi în pădure și acolo se lipi de trunchiul unui pin plîngînd în hohote.

Povestea copiilor era înfiorătoare.

Praskovia Efimovna, nevasta comunistului Hlopianiuk, sergent în Armata Roșie, fusese ucisă chiar în casa ei de către Moroz, șeful poliției din raionul Koriukovka, și Zubov, un polițai de acolo. Criminalii prădară din casă tot ce era

mai de preț. De copii nu s-au atins, poate fiindcă le-a fost lene să-i fugărească. Băieții s-au întors acasă abia spre dimineață.

Singuri au săpat în grădina lor de zarzavat o groapă nu prea adîncă ; fără să ceară ajutórul nimănui și fără să cheme pe cineva, au îngropat trupul neînsuflețit al mamei lor și l-au acoperit cu pămînt înghețat și cu zăpadă. Rude n-aveau prin împrejurimi. Cei doi frați au rămas singuri. Mica lor rezervă de făină și cartofi era pe sfîrșite. Cum să trăiască mai departe ? Unde să se ducă ?

Într-o noapte un grup de partizani de-ai noștri pătrunse în satul lor. Băieții au asistat la luptă. L-au văzut murind pe polițaiul Zubov, unul din asasinii mamei lor. Au văzut cum partizanii au dat foc casei primarului. Apoi au dat și ei fuga, laolaltă cu colhoznicii bătrîni, la depozitul de cereale pe care partizanii l-au deschis, spărgînd ușile. Băieții s-au întors de vreo zece ori acasă, aducînd mereu găleți pline de grîu ; somnul i-a prins pe grămada de grîu împrăștiată în mijlocul casei.

Dimineața, au aflat că partizanii plecaseră din sat. În aceeași zi, fu dusă la poliție vecina lor, Natalia Ivanovna Miatenko ; femeia nu s-a întors. De pe urma ei, au mai rămas doi orfani : Șura și Mișa. Mai veniră vești din Sofievka, un sat din împrejurimi : poliția de acolo ucidea nu numai pe cei vîrstnici, dar și pe copii.

Atunci Grișa își adună pe micii săi tovarăși de nenorocire și rosti în fața lor o scurtă cuvîntare :

— Haideți să ne facem partizani. De nu, vom fi împușcați cu toții.

Băieții pregătiră destul de bine plecarea lor. Și-au pus în desagă cîte două schimburi, puțină sare, grîu, au luat o tigaie, cuțite, ace, ață și o cutie cu chibrituri. Cei doi băieți mai măricei au aflat cam pe unde nu-s posturi de poliție. Noaptea, toți patru s-au înfășurat cu cearșafuri și au luat-o tîrîș prin grădini de zarzavat, înspre cîmp, iar de acolo în pădure.

Au rătăcit trei zile prin pădure. Și-au făcut focuri și au dormit în preajma lor. Și dacă ar fi să-i cred, nu plînseseră niciodată, pînă în clipa cînd au nimerit în bordeiul meu.

Dar nici la mine n-au plîns mult. Au fost tare încîntați cînd am pus patefonul anume pentru ei... Primul a adormit cel mic. Iar Șura Miatenko a declarat foarte serios înainte de a ațipi :

— Nu face nimic, aici dacă murim, e pentru Patria noastră!

Doi dintre băieți, anume Grișa și Kolea Hlopianiuk, au rămas în echipa noastră de recunoaștere. Pe frații Miatenko am fost nevoiți să-i lăsăm, în împrejurări grele pentru noi, în îngrijirea unor oameni cumsecade dintr-un sat.

Cam la trei săptămîni după lupta de la Pogorelți, a venit la noi, tîrîndu-se, o femeie înghețată. Era o colhoznică de vreo patruzeci de ani din Pogorelți, anume Daria Pancenko, la care aveam o casă conspirativă. Unul dintre locuitori o denunțase. Femeia fugise în pădure, în grabă, în toiul nopții. Se îmbrăcase la repezeală și nu-și pusese nici măcar o broboadă mai groasă. N-apucase să-și ia nici un codru de pîine. A umblat pe drumuri troienite. Cutia cu chibrituri pe care și-o pusese în pîslar se muiase. Daria nu putu să-și aprindă un foc.

Înainte fusese în legătură cu detașamentul din Pereliub al lui Balabai. Nu știa unde se află detașamentul regional. Știa însă că în izvorul de la rădăcina copacului smuls de furtună, chiar în apă, sub o piatră, trebuia să fie o sticluță cu o notiță — dacă detașamentul și-ar fi schimbat cumva locul.

Într-adevăr, detașamentul se mutase. Se unise cu al nostru și se afla la depărtare de cincizeci de kilometri. Se lăsase un ger de vreo douăzeci și cinci de grade. Izvorul înghețase. Sub gheața străvezie, Daria vedea sticluța spartă și un capăt al bilețelului. Sticluța fusese împinsă de apă, pe sub piatră, și s-a spart. În bordeiele partizanilor era pustiu și frig. Nimic de mîncare. Nu știa încotro s-o apuce. Daria porni întîi la Orlikovka, unde avea niște cunoștințe; făcu vreo cinci kilometri, dar se întoarse îndărăt. Nu se cădea să lase bilețelul cu însemnarea locului unde se află detașamentul regional sub pojghița străvezie a gheții. Se hotărî să-l scoată cu orice preț. Întîi izbi în gheață. Dar pîslarul moale n-a lăsat nici măcar o zgîrietură pe suprafața lucie. Daria a încercat să caute o piatră pe sub zăpadă. Mîinile-i înghețaseră, o apucase și amețeala de frig. Seara văzu că deasupra satului Orlikovka se înalță o vîlvătaie. Așadar și acolo erau nemți.

A mai petrecut o noapte în bordei, fără pic de hrană. Dimineața, ieșind de acolo, văzu urme de lup. Urmele duceau spre un punct, de unde se resfirau în toate părțile. Daria căzu pe gînduri: ce-ar putea fi oare?

Ridicînd capul, văzu atîrnînd pe o cracă înaltă un berbec jupuit. Îl uitaseră partizanii sau îl lăsaseră poate înadins, pentru de-alde dînsa.

Lupii nu putuseră ajunge la carne. Dar şi Daria ţopăi mult timp în jurul copacului, neştiind cum să se cațere. Foamea o chinuia așa de tare încît, pentru a se urca în copac, se hotărî să se descalțe. Luă din copac berbecul. Prinse să ronțăie carnea tare şi crudă, chiar fără sare. După ce-şi potoli foamea, înghețată bocnă cum era, îşi începu căutările. Se afunda în pădure la cîțiva kilometri depărtare, iar noaptea se întorcea după propriile ei urme, la bordeiele părăsite. De fiecare dată, cu sforțări dureroase, urca pînă la crăcana pinului halca de berbec, singura ce o putea scăpa să nu moară de foame.

Încerca într-una să spargă gheața de pe apa izvorului cu crengi de copac. Dar gheața nu ceda şi o acoperea iar cu zăpadă de fiecare dată.

Pe zi ce trecea, Daria reuşea să înainteze în pădure tot mai adînc şi să pătrundă în inima ei. În cele din urmă nu se mai întoarse: se tîra mereu înainte. Lupii o urmăreau, pîndindu-i moartea. Ajunse la postul de pază abia a treisprezecea zi după plecarea ei din Pogorelți.

Sanitarul nostru, Anatoli Emelianov, pentru a o feri de cangrenă, fu nevoit să-i amputeze toate degetele de la picioare şi şapte degete de la mîini.

Dar femeia a rămas în viață. A străbătut cu noi tot drumul nostru de partizani şi a fost o cercetaşă de seamă. Acum e preşedinta cooperativei de consum din satul Pogorelți.

Dar în zilele acelea ne venea mai ales tineret. Bineînțeles că nu puteam primi în detaşament pe toți copilandrii de vîrsta pionierilor, care doreau să devie partizani. Erau sute, dacă nu chiar mii. Pe unii îi atrăgeau romantismul luptelor şi dorința naivă de a „trage cu o puşcă adevărată". Dar cei mai mulți dintre copiii colhoznicilor, mai mari de zece ani, îşi dădeau foarte bine seama ce duşman groaznic erau nemții. Vedeau lăcomia, bestialitatea şi cruzimea cotropitorilor. Mulți rămăseseră orfani ca şi frații Klopianiuk şi Miatenko, care veniseră la noi. În inimile lor se trezise o dorință aprigă de a se răzbuna împotriva călăilor.

De la ce vîrstă un tînăr poate fi ostaş în adevăratul înțeles al cuvîntului? E greu să răspunzi la această întrebare. Se întîmpla să ne vină cîte un flăcău voinic, musculos, de vreo cincisprezece ani, ajutor tare de folos într-o gospodă-

rie țărănească ; cum ajungea în detașament, după vreo trei zile, se moleșea într-atîta, că trebuia să scăpăm cît mai repede de dînsul. Se ruga singur, în timpul vreunui marș : „Lăsați-mă în sat, că nu mai pot". Cîteodată, o ștergea pur și simplu, dar căuta neapărat să ia cu dînsul pușca și o pereche de grenade. Puteam oare să-i pretind aceeași disciplină ca tuturor partizanilor ? De bună seamă că nu.

Se întîmpla însă de multe ori ca un băiețaș slăbuț, de vreo paisprezece ani, să simtă o ură atît de neîmpăcată față de dușmani, de parcă avea două vieți în piept, cum se spune în popor.

Unul ca ăsta nu se temea de nici un fel de încercări. Dormea pe pămîntul ud și se trezea proaspăt și vioi. Stătea în post ca o santinelă cîteva ore de-a rîndul și nu se plîngea. În campanii, era mereu vesel și-i înviora și pe ceilalți cu cîte o glumă. Un astfel de om era Vasea Korobko, dar nici Grișa Hlopianiuk nu se lăsa mai prejos.

A trebuit să hotărîm în regulamentul nostru nescris că nu primim, în rîndul partizanilor, tineri sub șaisprezece-șaptesprezece ani... Băieții căutau să ne înșele și — de ce să n-o spunem deschis — se întîmpla să și izbutească. N-aveau toți acte. Venea cîte un vlăjgan lat în umeri și spunea că are nouăsprezece ani. Acte n-avea și doar nu era să facem o anchetă. Mai tîrziu, cînd făcea cîte o boroboață, se pornea pe plîns, mărturisea că n-are decît cincisprezece ani și cerea îndurare. Unele detașamente au fost nevoite să facă adevărate epurări în rîndurile lor, să excludă grupuri întregi de băieți prea tineri. Acest lucru s-a întîmplat însă numai în perioada de început. Mai tîrziu, flăcăii din sat știau foarte bine cine e primit în detașament. Iar acei care se făceau totuși partizani, căutau să se adapteze regulilor generale. Comsomoliștii noștri i-au ajutat foarte mult în autoeducare și călire.

Membrii Comsomolului care au intrat în detașamentul nostru, chiar și cei nu prea voinici, s-au dovedit din primul moment deosebit de stăpîni pe ei, disciplinați, și mai ales luptători conștienți.

Un tînăr cu nivel politic ridicat înțelegea foarte bine că soldatul german nu aduce cu el numai crime, incendii și distrugeri. El pregătește și un viitor groaznic, îl întoarce la capitalism, căutînd să-l înrobească. Un tînăr ridicat politicește înțelegea că e vorba de lupta pentru păstrarea primului Stat Socialist din lume. Un asemenea tînăr conștient sim-

fea mulţi mai multe imbolduri şi avea şi puternice temeiuri care-l împingeau să pornească cu avînt la luptă. Nu era numai un răzbunător. Nu ! Era revoluţionar, apărător al socialismului, constructor al comunismului.

După una din luptele din acea perioadă, apăru în detaşamentul regional un tînăr mărunţel, căruia după înfăţişare nu-i puteai da mai mult de cincisprezece ani ; era slăbuţ, ciufulit, şi avea pistrui pe nas, cu tot gerul de afară. Ochii lui scăpărau de înflăcărare. Avea un glas puternic, răscolitor. Seara, la popasuri, cînd partizanii îşi aprindeau focurile, găsea întotdeauna să povestească cîte ceva. Mai ales la foc. Vorba lui grăbită se auzea ba într-un loc, ba într-altul, pretutindeni. Şi avea ce povesti !

Fusese cît p-aci să fie împuşcat de noi, într-atît de nesăbuit se arătase în îndrăzneala lui. În toiul unei lupte, am văzut tîrîndu-se pe gheaţa subţire a rîului, dinspre inamic, un om cu două grenade la brîu. Venea drept spre mitraliera partizanilor, mascată în tufiş. Cînd ajunse aproape de mal, gheaţa se sparse, flăcăul căzu în apă şi se udă pînă la piele ; dar continua să se tîrască, dracul împieliţat. Se apuca cu mîinile de ierburi, de rădăcinile copacilor şi urca drept pe povîrniş, în ochii duşmanului. Nemţii îl cruţau, nu trăgeau în el.

Servanţii noştri de la mitralieră, văzînd cum stă treaba, chemară doi ostaşi care porniră să-i taie flăcăului calea. Ieşiră pe neaşteptate din tufiş şi se aruncară asupra „iscoadei duşmane", îi astupară gura, îi legară mîinile la spate, îi traseră vreo două, înfierbîntaţi cum erau, şi-l duseră la statul major. Erau încredinţaţi că au pus mîna pe o „limbă". Li s-a părut, e drept, cam ciudat că „iscoada duşmană" nu numai că nu opusese vreo rezistenţă, ci dimpotrivă, dădea semne de bucurie, căutînd să-i sărute pe ostaşii care-l escortau. De altfel, nu era prea uşor să-i convingi pe aceştia şi apoi pe cei din statul major, că voia cu tot dinadinsul să ajungă la partizani. Se auzeau exclamaţii :

— Minte !

— Să împuşcăm năpîrca !

Spre fericirea lui, tocmai atunci apăru şi Marusia Skripka, secretară de organizaţie de Comsomol şi, de cum văzu „limba", se năpusti strigînd :

— Volodka ! De unde vii ? Păi ăsta-i Volodka Tihonovski, băiatul lui Andrei Ivanovici din Koriukovka ! şi zicînd acestea, îl cuprinse în braţe.

Chiar în aceeaşi seară, Volodea îşi începu nesfîrşitele-i povestiri. La început, ostaşii nu prea-i dădeau crezare, dar îl ascultau cu plăcere. „Straşnic le mai brodeşte, n-am ce zice", spuneau ei şi căutau să-l încurce cu întrebări. Dar nu era uşor. Băiatul indica locul, data şi ora întîmplării şi numea oameni pe care mulţi îi cunoşteau.

— Cîţi ani ai tu, Volodea?

— Şaptesprezece!... Iar nu mă credeţi! Pe onoarea mea de comsomolist că am trecut într-a noua; n-aveţi decît să socotiţi! Sînt de doi ani membru în Comsomolul Leninist... Dar toată lumea mă ţinea întotdeauna mai mic. Pînă şi taică-meu. Dînsul e acum în detaşamentul din Koriukovka al lui Korotov. Cînd ne-om întîlni cu ei, o să vă spună chiar tata...

Ce e drept, pe vremea aceea nu ne întîlnisem încă cu detaşamentul din Koriukovka, dar ştiam că se află într-adevăr la optzeci de kilometri de noi. Mai ştiam că printre ostaşii de acolo se găseşte şi locţiitorul preşedintelui sovietului sătesc din Koriukovka, Andrei Tihonovski, tatăl lui Volodea.

— Care va să zică, dacă nu te-au primit la partizani, te-ai dus singur la ei şi i-ai silit să te primească...

— Nu i-am silit de loc, dar am izbutit... Nemţii erau, uite-aici, la vreo trei kilometri de sat, iar taică-meu se scărpina la ceafă şi atîta! Ceilalţi comunişti s-au evacuat demult, iar dînsul şedea locului. M-a apucat chiar aşa o bănuială: „Dracu-l ştie, poate şi-a pus în cap să se dea cu nemţii?" Judecînd după purtarea lui dinainte, parcă n-ar fi fost cu putinţă. Dar dacă... Pe cuvîntul meu că n-aş fi stat să mă gîndesc că mi-e tată şi l-aş fi ucis cu mîinile mele... Pe urmă însă am văzut că şi-a pus într-o zi ceva merinde în desagă, a şuşotit ceva cu maică-mea şi a luat-o prin grădinile de zarzavat spre pădure. Eu am tras cu urechea şi am auzit că-i vorba de partizani. Atunci m-am luat fuga după el. L-am ajuns din urmă şi m-am rugat să mă ia cu dînsul, dar tata îmi tot zicea: „Să mai creşti oleacă". Of, ce ciudă mi-era! A trebuit să rămîn.

Mai eram supărat şi pe organizaţia noastră de Comsomol. De ce m-au uitat? De bună seamă că s-a făcut un plan cu privire la partizani şi cu privire la munca ilegală. Că doar am citit despre războiul civil. S-au schimbat oare acum toate astea? Să fi rămas Comsomolul pe dinafară? Se vede treaba că şi ăştia m-au socotit prea mic, prichindel! Cînd se retră-

geau unităţile noastre, ostaşii i-au lăsat tatii şi mie două puşti şi o carabină. Le-am îngropat în grădină. Aşadar, tot partizan se chema că sînt, deşi n-am fost primit în detaşament. Mergeam spre locul acela şi-mi făceam socoteala: „Pînă să pună nemţii mîna pe mine, o să ucid vreo doi-trei". M-am apucat să sap ca să scot armele, cînd colo — gol! Mi-a zburat armamentul! Am înţeles, desigur, că tata le-a luat la detaşament, dar eram tare înciudat!

Cînd s-a înnoptat, am pornit spre comitetul raional al Comsomolului. Trebuia să lămuresc măcar ceva. Cînd m-am apropiat, am văzut că uşa e deschisă; în cameră era lumină şi se auzeau glasuri. M-am oprit după uşă şi am zărit-o prin crăpătură pe Marusia Skripka şi pe tizul ei, un activist al comitetului raional, Fedea Skripka. Dînsa spunea: „Aşadar o să fiţi la Bridskie Daci?" Nici nu mi-a mai trebuit altceva. Am dat fuga acasă, am luat jumătate de litru de melasă, un codru de pîine, cartea lui N. Ostrovski, „Aşa s-a călit oţelul", le-am pus pe toate într-un şervet, am sărutat-o pe mama de bun rămas şi am tulit-o spre pădure. Am rătăcit cu merindele mele două zile. Odată, am văzut nişte oameni într-un luminiş şi le-am strigat de departe: „Hei!" Dar ei mi-au răspuns cu focuri de armă. Am scăpat ca prin urechile acului: erau nemţi.

A trebuit să mă întorc la Koriukovka. Dar şi aici erau nemţi. Totuşi, m-am strecurat pînă acasă. Am aflat că nici tata n-a putut să dea de detaşament şi că se ascundea în grajdul colhozului. Mai tîrziu a trecut în cînepişte. Cîteva zile la rînd i-am dus acolo hrană. Treceam pe-alături şi făceam: „Cu-cu". El îmi răspundea şi eu mergeam tîrîş spre el. Aşa a trăit tata vreo opt zile, cît au stat nemţii acolo. Eu umblam şi-i observam pe nemţi. Pentru prima oară îmi părea bine că-s mic de stat. Dînşii nu mă băgau în seamă.

Într-o zi, m-am întîlnit cu profesoara noastră de limba germană, Lego. Bărbatu-său era şi dînsul străin. „Uite, licheaua nu s-a evacuat", mi-am zis eu. Pînă la război a fost tare activă: membră în comitetul local; acum, însă, mergea cu un soldat neamţ, îi arăta nu ştiu ce şi era tare veselă... Se vede că atîta aşteptase şi de acum înainte o să ne facă tot felul de porcării. Am hotărît s-o pîndesc.

A doua zi am văzut-o singură. Am întrecut-o, am salutat-o şi mi-am urmat drumul în faţa ei. Cînd m-am apropiat de magazin, am smuls dinadins o scîndură din prag. Dînsa bineînţeles că a sărit: „Vino-ncoa, băieţaş! Aha, Volodea,

tu erai? Pentru ce, Volodea, strici bunul care nu mai e sovietic de azi înainte? Acum, cu ordinea nouă, o să vă creştem altfel. Unde-i taică-tău? Nu-i comunist cumva?" „Tata a murit", îi răspund eu şi mi-am dat seama că nu-şi aducea de loc aminte de mine. „Da' tu nu eşti cumva comsomolist?" „Ferească Dumnezeu", zic eu. „Să vii pe la mine, Volodea. Îmi pare că eşti băiat bun!" Aşadar, s-a prins în undiţă! Acum trebuia cu orice preţ să-i găsesc pe partizani.

Unităţile nemţeşti trecură înainte. Rămase numai comandatura. Ne puteam mişca mult mai în voie. Taică-meu văzuse şi el că mă pricep la cîte ceva şi mi-a dat o sarcină: „Mîine, la fabrica de cherestea, e fixată o adunare a partizanilor din Koriukovka, mi-a zis el. Du-te pe la adresele indicate şi anunţă pe cine trebuie". Eram bucuros. Uite o treabă adevărată! I-am anunţat pe toţi şi m-am dus şi eu la adunare. Cînd m-am apropiat de fabrica de cherestea, cei care stăteau de pază au aruncat cu pietre în mine. Nu voiau să mă lase nici să mă apropii. Atunci le-am zis, ca să le fie ruşine: „Frumoasă treabă! Eu am adunat oamenii şi acum mă goniţi..." Atunci m-au lăsat. Aşa m-am făcut partizan. Mi-au dat şi o carabină. Tot aceea care a fost îngropată în grădină la mine. Dar mi-au înmînat-o solemn şi am înţeles că mi s-a dat arma pentru luptă...

Aici, Volodea Tihonovski îşi întrerupse povestirea şi-şi răsuci tacticos o ţigară groasă... Aştepta, bineînţeles, să fie întrebat... Voia să aţîţe curiozitatea celor care-l ascultau.

— Şi cu nemţoaica cum a rămas? I-ai spus comandantului?

— Tu şi taică-tău aţi plecat. Dar mama ce-a făcut? N-a păţit nimic de la nemţi?

— Mai întîi de toate, răspunse Volodea, am nu numai mamă, dar şi o surioară mai mică. Iar în al doilea rînd, şi eu şi tata am fost tare îngrijoraţi. Nemţii puteau foarte uşor să le împuşte şi să dea foc casei. Dar uite ce s-a întîmplat: doi prizonieri de război, fugiţi din lagăr, au dat de o mină chiar lîngă Koriukovka şi-au fost sfîrtecaţi. Oamenii de pe strada noastră, pe puţin douăzeci de inşi, au dat declaraţie la poliţie cum că ăştia sîntem noi. Că, adică, explozia l-a ucis pe taică-meu şi pe mine. În felul acesta, mama şi surioara mea au scăpat.

— Nu i-au recunoscut, sau cum?

— Cum să nu-i recunoască? Şi-au dat bine seama că nu sîntem noi. Dar există o solidaritate între oameni. Toc-

mai de aceea am şi putut umbla chiar printre nemţi. Nimeni nu m-a denunţat. Totuşi sînt cîţiva netrebnici la noi, îi vezi de la o poştă. Uite, de pildă, Lego şi bărbatu-său s-au dovedit a fi adevărate scorpii. Comisarul nostru, tovarăşul Rudoi, mi-a poruncit să mă strecor din nou la Koriukovka şi să mă pun bine pe lîngă nemţoaica aceea. Niciodată înainte n-am avut nevoie să mă pun bine pe lîngă cineva. De aţi şti ce greu mi-a venit! E ca şi cum aş fi legat prietenie cu o viperă veninoasă. Du-te de-ncearcă să convingi o viperă c-o respecţi! M-am dus în vizită la Lego. Am stat la ei vreo două ceasuri. Amîndoi soţii mă tot îndemnau să-i spionez pe comandanţii detaşamentului de partizani. „Maică-ta o să capete pămînt, iar tu nişte haine foarte bune, străine, şi o frumoasă medalie nemţească; afară de asta, pentru fiecare comunist prins, ai să primeşti cîte o mie de ruble..." Poftim de stai liniştit şi ascultă vorbele astea! Le-am făgăduit soţilor să fac neapărat tot ce mi-au spus. Dar am cerut ca de fiecare comunist prins să mi se dea în plus şi un pud[1] de făină. Ei au crezut că stau să mă tocmesc. Ne-am învoit pentru o jumătate de pud. Dînşii au vrut să mă ducă pe loc la comandant, ca să dau în scris toate astea. Abia am scăpat.

În noaptea următoare, tovarăşul Rudoi şi un alt partizan au intrat pe geam la soţii Lego. Le-am schiţat mai întîi pe o hîrtie planul încăperilor. L-am rugat pe Rudoi să mă ia cu dînsul; tare aş fi vrut să iau parte activă, da' nu mi-a reuşit. Mi s-a spus din nou că sînt prea mic pentru treburi de astea. Mi-a părut rău. Am rămas pe stradă ca, în caz de se întîmplă ceva, să pot fluiera. Peste o jumătate de ceas, s-a deschis uşa şi au ieşit partizanii. „Totu-i în regulă, Volodea, putem merge!" I-au lichidat pe soţii ăştia fără împuşcături. Au găsit la ei liste cu comunişti localnici şi cu soţii de ofiţeri...

Apoi am primit ordin să lucrez mai departe în oraş. Locuiam acasă, dar ziua nu mă arătam nicăieri. Tata mi-a adus un teanc de hîrtie şi mi-a zis: „Scrie!" Zile întregi am scris manifeste. M-au pus în legătură cu un alt băiat: Leonka Kovalev. Un tînăr tare curajos. Mai tîrziu, am făcut împreună nişte chestii! Mai era cu noi şi un alt comsomolist, unul Naumenko, poreclit Bonea. Mare şmecher şi el. A fost scos din detaşament, pentru că a dormit în post. La o treabă care cerea mişcare era bun, dar să stea pironit locului în post, pentru asta nu era destul de disciplinat.

[1] Un pud — 16 kg. (n.t.)

Într-o noapte, au venit polițaii la Bonea ăsta. L-au arestat și i-au poruncit să-și scoată cizmele și pantalonii; apoi i-au zis: „Marș înainte!" El a luat-o repede înainte, a trîntit imediat ușa în urma sa, și a proptit-o cu un lemn. Apoi a șters-o, fără pantaloni, așa cum era.

Mai întîi băteam manifestele în cuie, pe pereții caselor. Ciocăneam tare, dinadins, ca oamenii să iasă și să citească. Dar metoda nu era practică. Oamenii se temeau și rupeau îndată lozincile și proclamațiile de pe casele lor. Atunci ne-am hotărît să le lipim. Mama ne-a fiert niște pap. Le lipeam prin locuri publice, chiar prin closete. Acolo omul poate citi în voie.

Pe urmă ni s-au dat o serie de broșuri: „Cum să luptăm contra gărgăriței", „Tractorul STZ-NATI". În aparență, erau niște broșuri cu totul nevinovate. Primele două-trei pagini vorbeau într-adevăr despre carii și tractoare. Mai departe, însă, era chemarea către popor a Obkomului de partid, care îndemna pe oameni să se facă partizani. Broșurile astea noi le strecuram cu încetul pe la oameni, iar în zile de tîrg chiar le distribuiam.

Aproape două luni am ținut legătura permanentă cu detașamentul. Îndeplineam pe atunci o mulțime de misiuni. Mai tîrziu însă nemții au forțat detașamentul să se retragă în păduri. Atunci, n-am mai știut unde sînt ai noștri.

La Koriukovka cantonaseră din nou un mare număr de nemți. Poliția mirosi cam ce afaceri învîrt eu. A trebuit să plec. Și atunci am pățit-o urît! Opt zile am umblat flămînd prin păduri.

Tot băteam potecile pădurii și mă clătinam de foame. Într-o zi am întîlnit un unchiaș. M-a găzduit o noapte și m-a culcat pe cuptor, iar dînsul s-a așezat să cineze cu baba lui; mîncau cartofi cu castraveți. Mie mi-era rușine să cer. Pe urmă, bătrînul m-a chemat la masă. „Vă țineți mîndri, voi, partizanii!" mi-a zis el. Mie mi-a făcut plăcere, totuși mă temeam să mărturisesc că sînt partizan cu adevărat. Ziceam că nu-s. Dar bătrînul văzuse că am grenade sub cămașă. „Eu pricep foarte bine, fiule, spunea el, pe cine cauți. Partizanii sînt uite-colo". Și mi-a arătat pădurea unde era detașamentul regional. La despărțire, mi-a dăruit și el o grenadă.

Dimineața, am luat-o încoace. Așa s-a făcut că m-am pomenit dintr-o dată în zona neutră, între voi și nemți. „Ei, acum s-a sfîrșit cu mine", mi-am zis eu. Apoi m-am gîndit:

fie ce-o fi, şi m-am tîrît spre voi. E mai bine să mor de glonţul partizanilor, că nemţii m-ar pune la torturi...

Aşa mic de stat cum era, Volodea Tihonovski a devenit un luptător excelent. A fost unul din iniţiatorii mişcării comsomoliste pentru însuşirea tuturor sarcinilor speciale ale partizanilor. Mergea în recunoaştere, învăţase la perfecţie cum să mînuiască mitraliera, aruncătorul de mine, armele antitanc. A luat parte la cîteva operaţii de aruncare în aer a trenurilor. Şi, pentru că veni vorba, trebuie să spun că în cei trei ani petrecuţi în detaşamentul de partizani, Volodea se înzdrăveni şi se lungi. Nimeni nu-l mai putea numi acum prichindel.

Dar în detaşament nu veneau numai oameni cu conştiinţa curată. Ne-a picat într-o zi un flăcău de vreo şaptesprezece ani, pe nume Timofei. Nu vreau să-i spun numele de familie : la ce să-i mai stric viaţa cu amintiri despre întîmplarea aceea !

Timofei era un băiat voinic, lat în umeri. Cînd a dat de pichetele noastre, a izbucnit în plîns.

— De ce urli, prostule ?

— O să mă bateţi !

— Aha, se vede că ţi se cuvine ! Ia spune, frăţioare, ce-ai făcut ca să meriţi bătaie ?

— Duceţi-mă la comandant.

A fost dus la secţia specială, creată atunci pentru lupta cu spionii. În fruntea acestei secţii era Novikov. La întrebările cu caracter general ale lui Novikov, de unde vine, cîţi ani are, cine-i sînt părinţii, Timofei răspundea destul de dezgheţat.

— Şi acum, încheie Novikov, spune pentru ce ai venit ? !

Timofei izbucni iar în plîns.

— Ai cumva nevoie de dădacă ?

— Luaţi-mă la dumneavoastră, la partizani. Nu mai pot cu nemţii !

— Văd că ai tu ceva pe suflet, frate Timoha. Ia spune adevărat, te-ai făcut poliţai ?

Perspicacitatea lui Novikov îl ului pe Timofei. Rămase o clipă tăcut. Apoi mormăi :

— Sînt vinovat. Bateţi-mă ! Eu am bătut, acum bateţi-mă voi.

— Te-a trimis şeful la noi ?

— Nu. Am venit singur.

Se jură pe toți sfinții că fusese luat cu forța în poliție. Și nu făcuse nimănui nici un rău, doar a mărșăluit și și-a curățat pușca.

— Ieri m-a chemat șeful și m-a trimis în magazie. Acolo erau vreo cinci-șase nemți. Pe bancă era întins Vasili Koțura, legat cu curele. Un băiat tare bun. Vasili ăsta e prieten cu mine... E fierar în sat la noi. Am văzut că avea fața stîlcită în bătăi și din nas îi picura sînge. Mi se frîngea inima de milă...

— S-ar zice că ești tare milos de felul tău?

— Nu-mi place să văd bătăi, tovarășe comandant. Cînd se-ntîmplă să se bată flăcăii în sat la noi, numaidecît îi despart. Mă îndemnau adesea femeile: „Ia du-te, Timoha, că s-au luat la bătaie niște beți. Desparte-i!"

— Și de ce ziei că te-au chemat nemții?

— Cum am intrat în magazie, neamțul cel mai mare i-a poruncit primarului: „Adună lumea!" Pînă s-au strîns oamenii, le tot făcea semne celorlalți nemți către mine și tot trăncănea ceva pe limba lui. Apoi m-a pus să-mi lepăd cojocul, mi-au suflecat mîneca de la un braț și mi-au întins o cravașă: „Bate-l!"

— Și tu, neam de cîine, ai dat în prietenul tău!

— Stai să vezi, nene. Glasul lui Timofei prinse din nou să tremure. I-am zis atunci neamțului: „Ăsta-i prietenul meu, nu-l pot bate..." și atunci nemțoiul mi-a pus pistoletul sub nas.

— Și tu ai dat?

— D-apoi alta cum? Îmi băga pistoletul sub nas și bătea din picioare. Și atîta mă ocăra, că am văzut negru. Dădeam și plîngeam, atît mi-era milă de Vasili.

— Și ce crimă a făcut de a trebuit să-l bați?

— Păi, nu știu! A zis ceva primarul, dar eram prea tulburat și n-am priceput.

Novikov îl aduse la mine.

— Hotărăște dumneata, Aleksei Feodorovici, ce facem cu individul ăsta.

Mai tîrziu, au venit la detașamentele de partizani mulți polițai de ăștia pocăiți. Dar Timoha era primul. Tulburarea, lacrimile lui erau de om naiv și prostănac, dar sincer. Îmi repetă și mie întreaga întîmplare, de la început.

— Și acum, îl întreb eu, pe prietenul tău pe care l-ai bătut, l-ai lepădat acolo, hai?

— Vai, se poate? L-am adus cu mine.

— Atunci unde-i ?

— În pădure. E sleit de putere. „Culcă-mă, Timoha, mi-a spus el. Vreau să mă hodinesc oleacă. Iar tu, du-te la partizani". L-am purtat pe umeri cale de un kilometru. Dar pe urmă, dînsul mi-a strigat: „Culcă-mă, că nu mai pot de durere !"

— Da' ce are ? E rănit ?

— Nu, da' așa l-am bătut eu de tare !...

Prinzînd privirile noastre dojenitoare, începu să ne explice grăbit:

— Neamțul îmi vîra pistoletul sub nas: „Bate-l, spunea, mai tare !" Dar eu, nene, îl băteam cît de încet puteam. Dar am mînă grea, asta-i !...

I-am trimis pe sanitari după Koțura. Zăcea, într-adevăr, sub o tufă și se văita. L-au adus în tabără. Sanitarul nostru i-a pus comprese pe răni. Apoi ne-a povestit și el toate cum s-au întîmplat. Călcase interdicția nemților și cîntase din muzicuță, după căderea întunericului. Șeful poliției poruncise să fie bătut.

La urmă l-am întrebat pe Vasili ce părere are despre Timoha.

— Timoha e un băiat blînd. Dacă nu m-ar fi bătut, nemții l-ar fi bătut pe el sau poate că l-ar fi împușcat.

După o lună, flăcăul ăsta „blînd" avea la activul lui trei nemți uciși, și mai adusese de vii două „limbi". „Limbile" au devenit specialitatea sa de partizan. Atît în recunoaștere cît și la vînătoarea de „limbi", Timofei și Vasili mergeau întotdeauna împreună.

* * *

...Și într-o zi, cu totul pe neașteptate, s-a prezentat la detașament o veche cunoștință de-a noastră.

Dis-de-dimineață, pe teritoriul taberei fusese oprită o femeie în vîrstă. Cînd a fost întrebată ce face în pădure, a răspuns că-și caută bărbatul.

— Cine-i bărbatul tău ? Cum îl cheamă ?

— Bărbatul meu e din cadrele de conducere, a răspuns ea. E prieten chiar cu tovarășul Orlov.

— Ce Orlov ? au întrebat-o ostașii postului de pază. Nu cunoaștem nici un Orlov.

— Atunci Orlenko.

Băieților li s-a părut suspect, ca o femeie străină să cunoască astfel de amănunte.

— Nici pe Orlenko nu-l cunoaștem. Spune limpede pe cine cauți. Cum îl cheamă pe bărbatul tău?

— Degeaba faceți pe proștii, le-a răspuns dînsa. Am treabă cu Feodorov. El trebuie să știe și de bărbatul meu. Soțul meu e membru de partid, e un om secret. Porecla lui conspirativă e „Serîi".

Băieții stătură la sfat, chiar acolo la pichet, și hotărîră că nu se poate s-o ducă de-a dreptul la mine. Se puseră mai întîi s-o percheziționeze. Femeia fu rugată să-și lepede cojocul, dar refuză. Ostașii strigară la ea, dar nici dînsa nu-și ținu gura și răspunse cu de-a sila. Atunci femeia țipă de răsună pădurea:

— Săriți, oameni buni, hoții!

Nu știu cum s-ar fi sfîrșit toate astea, dar din întîmplare, fiind prin apropiere și auzind țipete, m-am dus spre pichet. O femeie înaltă, cu chipul istovit, se repezi înaintea mea. Părea așa bucuroasă, de parcă ar fi văzut pe cineva dintre ai săi.

— Olexi Feodorovici, dragul meu, dumneata să fii oare? Ce arătos și mîndru mi te-ai făcut! Atunci o fi adevărat ce zic oamenii, cum că ești cel mai mare pe aici și că partizanii sînt tari?...

— Stai puțin, liniștește-te! Nu prea-mi amintesc de dumneata...

— Păi, eu îs Kulko! Maria Petrovna Kulko. Nu-ți mai amintești că ai fost la noi, la Levki, și l-ai luat pe bărbatul meu cu dumneata?

Se schimbase îngrozitor de atunci! Fața îi era pămîntie, mîinile osoase, doar în ochi îi mai luceau sclipiri răutăcioase. Purta o rochie ruptă, iar în picioare niște pîslari uriași, bărbătești. Ostașii îi înapoiară cojocul. Femeia și-l puse în grabă și mi se adresă din nou:

— Am o vorbă cu dumneata, Olexi Feodorovici!

În bordeiul meu, Maria Petrovna se încălzi la sobă, goli dintr-o înghițitură jumătate de pahar de spirt și-mi adresă o rugăminte destul de interesantă:

— Dă-mi-l înapoi pe omul meu, Olexi Feodorovici. Plîng copilașii după el. N-avem ce mînca. Ne-au luat tot polițaii, bestiile afurisite! Am plecat din Levki cu copilași cu tot! Pot spune că am fugit. Umblăm pe la casele oamenilor și

cerșim cîte o bucată de pîine... Fie-ți milă, Olexi Feodorovici, că am patru copilași.

Eram uluit. Nu mă așteptam de loc la așa ceva. Intenționasem să-i răspund cu glume și s-o alung. Mai ales că-mi aduceam bine aminte cum o caracterizase bărbatul său: „Muiere rea, te poți aștepta la orice mîrșăvie de la dînsa!" Mă stăpînea însă curiozitatea. Voiam să aflu cum de ajunsese în starea asta. Ce se făcuseră toate rezervele pe care i le lăsase bărbatul ei? „O femeie ca asta, îmi spuneam, nu s-ar da în lături de la nimic. Ar fi în stare să slujească primarului și nemților, numai să-și păstreze avutul; iar dacă s-ar putea să-l și sporească."

— Ce înseamnă „să-ți dau înapoi bărbatul"? i-am răspuns liniștit. Că doar nu ești o femeie proastă și înțelegi foarte bine că e bolșevic și că-și face datoria. Nimeni nu l-a luat cu de-a sila. Lucrează cu noi pentru că așa a găsit de cuviință, și că e datoria sa față de partid și Patrie.

— Asta știu și eu, că a plecat cu dumneata de bună voie. Dar e ca un copil fără minte. Și pînă la război a fost la fel: i s-a spus de la comitetul raional să lucreze la asigurări sociale și s-a dus. Și tot n-ar fi nimic. Dar l-au băgat la starea civilă și nici la asta n-a fost împotrivă: un an întreg a stat șef acolo. O leafă de nimic și cu atîta s-a ales, a petrecut pe la nunți.

În bordei intră Drujinin, pentru nu știu ce treabă. Îl cunoștea și el pe Kulko și îi povestisem cîndva despre întîlnirea de la Levki. Dar Maria Petrovna nu păru cîtuși de puțin tulburată. Îi întinse chiar mîna.

I-am oferit o gustare. Femeia primi cu bucurie. Cînd i-am pus în față o strachină cu terci de hrișcă, cu o bucată de carne deasupra, o felie mare de pîine și sare din belșug într-o cutie de conserve, de putea să-și ia și un pumn întreg, fața i se strîmbă și o podidiră lacrimile.

— Vai, Olexi Feodorovici, spuse dînsa cu glas tremurător și cu fața scăldată în lacrimi, nu te-am înțeles eu cum se cuvine atunci cînd ai venit la noi. Altele îmi umblau prin cap, altceva urmăream.

— Mănîncă, Maria Petrovna, i-a zis Drujinin. Mănîncă pe îndelete și pe urmă ai să ne povestești cu de-amănuntul despre viața dumitale, că ne interesează tare mult.

Și dînsa chiar așa și făcu: mîncă și apoi își spuse povestea:

— Cînd ai plecat atunci în bezna nopții și Kulko al meu s-a dus și el după dumneata, m-am repezit și eu afară, crezînd c-o să-l pot ajunge. Dar era prea întuneric și nu i-am dat de urmă. „Nu face nimic, mi-am zis eu, o să vină el!" Și a venit, e drept. Dar ce crezi? Așa mi l-ai prelucrat, Olexi Feodorovici, cu vorba dumitale, că iar a șters-o. Trece o zi, trec două. Tocmai atunci au picat nemții la Levki. La mine s-a băgat în casă un ofițer. Of, ce spaimă am tras, Olexi Feodorovici! Mă tot gîndeam: dar dacă află că omul meu e comunist?! Nici catrafusele nu mi le dosisem toate. Chiar atunci nemții adunau lucruri călduroase pentru armata lor. Porunceau să dea fiecare. Cînd ofițerul cela a văzut cojoacele mele, le-a arătat cu degetul, că adică „asta ce-i?" M-am apucat și eu să-i lămuresc cu mîinile și cu vorba că le-am strîns cu multă trudă și că le dăruiesc Germaniei învingătoare. Îi zîmbeam și mă închinam în fața lui. El a început să rîdă: „Gut, gut!"

Pe urmă, au adus un flăcău dintre colonișți ca să tălmăcească. A stat și acela la mine. Eu le găteam. Maiorul acela, pe nume Schermann, părea politicos și curățel. Flăcăiașul, însă, era tare urîcios: bubos și rău ca un pui de năpîrcă.

La început, n-am dus-o chiar așa prost. Maiorul cu tălmaciul stăteau în odăi, iar eu cu copiii în bucătărie. Cum se întuneca, Schermann-maiorul făcea baie: îi turnam apă în albie, iar dînsul îmi dădea zor să-l frec cu un burete de gumă. Se dezbrăca gol. Ce era să fac? Răbdam. Plîngeam și frecam. Pentru copilași o făceam, tovarăși partizani. Of, ce de suferințe e în stare să îndure o mamă pentru copilașii ei!

Părea că e bun la suflet maiorul cela. Le dădea rom copilașilor; o dată, și o ceașcă de cafea: a pus multă zahărină într-însa. Am făcut dintr-o ceașcă trei porții și copiii au băut.

Ceilalți nemți, cum li se năzărea cîte ceva, te luau la palme. Dar maiorul nostru vorbea blînd: „Frau Marusia..."

Tălmaciul își băga mutra lui buboasă în toate părțile și înghiontea copiii. Dumneata cunoști firea mea, Olexi Feodorovici; cînd a început tălmaciul să se dea pe lîngă fata mea mai mare, l-am dat afară din bucătărie. S-a dus să se plîngă maiorului, dar el a rîs și a spus: „Gut, gut!"

Mi-a venit în minte să-mi ascund lucrurile, fără să se audă, în toiul nopții. Îmi ziceam că așa o mai pot întinde puțintel. Dar într-o zi au venit la mine doi polițai cu Andrei Siva, primarul nostru. Maiorul Schermann nu era acasă. Siva

s-a dus drept în grajd şi a scos vaca. Ceilalţi doi au luat purcelul. Am început să ţip cît mă ţinea gura şi copiii ţipau şi ei cu mine. Dar Siva mă ameninţa: „Te omor!" Şi mi-a pus pistoletul în piept: „Taci, ciumă bolşevică!" Dar dumneata îmi cunoşti firea, Olexi Feodorovici; cînd e vorba de copii şi cînd văd că li se ia ultimul lor bun, e totuna pentru mine şi nu mă sperii de nimic. M-am luat la bătaie cu Siva şi-i smulgeam din mînă frînghia de care era legată vaca. Tocmai intră pe poartă şi maiorul Schermann. Călca înfipt, milităreşte: un-doi! Maiorul l-a luat cu o mînă pe Siva de guler, iar cu cealaltă i-a tras cîteva peste faţă. Cînd am văzut una ca asta, am sărit şi eu la poliţai, am apucat căldarea şi aşa, spurcată cum era, am început să dau în ei! Să-i fi văzut cum au tulit-o din curte...

Aici Drujinin nu se putu stăpîni şi o întrerupse:

— La voi, la Levki, toţi nemţii au fost, oare, aşa cumsecade, ori numai Schermann acela?

— Credeam şi eu că-i cumsecade. Două săptămîni l-am socotit aşa. Numai că asta era purtarea lui de amăgeală, cea adevărată era alta. Într-o seară, şedeau ei aşa amîndoi, maiorul Schermann şi tălmaciul. Ia să văd, mi-am zis eu, dacă ştiu ăştia că bărbatul meu e comunist? Am intrat încetişor şi mi-am stors şi lacrimi din ochi: „Domnule maior, zic, copilaşii mei nu pot să se arate în stradă. Îi bat poliţaii. Şi pe mine mă ameninţă că nu m-o scăpa nici ofiţerul". Băietanul i le tălmăcea maiorului şi rîdea. Schermann ascultă cu băgare de seamă şi pe urmă dădu din cap: „Nein". Iar puiul de năpîrcă, tălmaciul, iar îi spunea cîte ceva. Am auzit vorba: „comunistişe". S-a sfîrşit cu mine, mi-am zis eu. Dar maiorul iar a dat din cap şi a îndrugat mai multe tălmaciului. Ăsta mi le-a tălmăcit aşa: „La noi, nemţii (poftim de-l vezi: e şi el de cîteva zile pe lîngă nemţi şi se fudulieşte), la noi, nemţii, principalul e ordinea. A ieşit o poruncă. Porunca aceea spune care cum vine la rînd: mai întîi evreii şi comuniştii; apoi, toţi cîţi au vreo legătură cu partizanii; în al treilea rînd, familiile comuniştilor, iar în al patrulea — familiile ofiţerilor din Armata Roşie. Dumneata eşti în lista a treia. Poliţaii au călcat ordinea şi pentru asta au şi încasat-o".

După convorbirea aceea, ar fi trebuit s-o iau la fugă numaidecît, să-mi iau copiii, să-nham vaca la sanie şi să mă mut chiar în noaptea aceea la rudele mele din alt sat. Dar am tot nădăjduit că maiorul Schermann glumeşte şi că e cu

adevărat bun față de mine. Că doar eu îi găteam, îi spălam rufele și-l frecam în fiecare seară cu buretele de gumă. Dar cînd mi-a venit rîndul, Schermann-maiorul s-a făcut ca o cremene : nu voia să audă nimic. Polițaii au scos cuferele mele, mi-au luat vaca și porcul, iar Siva m-a apucat de guler și a dat în copii cu cizmele. Nu știu cum de nu ne-au omorît...

Femeia tăcu. Ochii ei uscați de tot erau ațintiți într-o parte. Am văzut cu uimire pe fața ei o expresie îngîndurată. Buzele i se mișcau încet, de parcă ar fi vrut să rostească ceva neobișnuit, un gînd nou, neînchegat încă. Dar după o tăcere îndelungată, vorbi cuvinte fără rost pentru ea și mai ales pentru noi.

— Uite, Olexi Feodorovici, ce înseamnă recunoștința nemților, mulțumirea fasciștilor...

— Bine, am zis eu, cred că asta-i tot. Sau mai poți să ne spui și altceva ? La drept vorbind, față de alții dumneata ai avut noroc. Ai rămas în viață și copiii dumitale sînt și ei teferi.

— Da' ce, parcă asta-i viață ? M-am dus la Semenovka, la niște neamuri ; am o mătușă acolo. Noi două ne potrivim la fire ca fața și dosul. Pe urmă am trecut în raionul Holmî, la cumnata mea.

— Nici cu ea nu te potrivești la fire ?

— Da, tot firea-i de vină, încuviință ea și oftă. Mie-mi trebuie omul meu, iar copiilor tatăl lor. Întoarce-ni-l, Olexi Feodorovici, fie-ți milă de orfani. N-a fost bun de Armata Roșie, doctorii i-au dat ordin de lăsare la vatră, din cauza stomacului. Și acum a fugit de la nevastă, s-a dus în pădure ; îi arde de luptă !...

Vorbea fără pornirea dinainte și fără să plîngă.

— Dar înțelege odată, am încercat eu să-i explic, bărbatul dumitale nu-i aici. A plecat cu o misiune din partea Obkomului. Mai gîndește-te la ce spui. Sîntem în toiul unui război îngrozitor...

Atunci, deodată, parcă se sparseră niște zăgazuri în ea :

— Păi, am înțeles și eu acum, Olexi Feodorovici, am înțeles limpede de tot, că partizanii sînt oameni buni și că nu există nemți miloși ; ei toți ne sînt dușmani, nouă și copiilor noștri. Acum sînt și eu luminată. Pentru lupta pe care o duceți împotriva nemților, pentru nimicirea lor, sînt cu toată inima alături de voi și sînt gata s-o spun oricui, pentru agitație. Dar eu, una, ce să mă fac ? La ce am rămas în viață ?

Ce folos pot aduce? A fost odată Maria Petrovna, gospodină la casa ei, cu bărbat şi copii. Aveam şi putere şi greutate. Şi-acum, ce-am devenit? Puterea mi-a rămas, iat-o! şi femeia întinse braţele şi strînse pumnii pînă i se umflară la încheieturi vinele albastre. Puterea o am eu, dar nu mai sînt stăpînă pe lumea asta...

Drujinin îmi făcu cu ochiul şi întrebă:

— Dar Puterea Sovietică ţi-e dragă?

— Păi cum să nu-mi fie cînd pe timpul ei am avut şi casă şi grădină şi vite? Cum să nu ţiu la Puterea Sovietică, dacă Kuzma al meu e şi el membru în comitetul executiv şi din asta ne-am hrănit şi am trăit, din asta ne-am crescut şi copiii...

— Se cheamă că ai preţuit numai pentru atîta Puterea Sovietică, fiindcă ai trăit mai uşor în timpul ei; fiindcă ai avut casă, vacă, grădină; iar bărbatul dumitale a avut o situaţie sigură şi o muncă bine plătită? Te-am înţeles bine? întrebă din nou Drujinin.

Femeia îl privi cu uimire şi cu oarecare spaimă.

Drujinin urmă:

— Dacă nemţii ţi-ar fi lăsat toată averea şi copiii ţi-ar fi fost sătui şi bărbatul ţi s-ar fi întors să te ajute la treburi, ai fi ţinut şi la puterea nemţească, aşa-i?

— Lasă asta, tovarăşe Drujinin, am spus eu. Să isprăvim cu vorba. Mai avem şi altă treabă. Cred că totul e limpede. Unde te-ai stabilit, Maria Petrovna, la Holmî? Femeia încuviinţa din cap. Bărbatul dumitale ştie unde locuiesc aceste rude? Atunci e în regulă. Cînd s-o întoarce din misiune, îi povestim totul. Şi dacă va fi cu putinţă, o să vină să stea cu voi o zi.

Dînsa nu răspunse nimic. Se pare că vorbele lui Drujinin au atins-o tare.

— De n-ar fi fost copiii, rosti ea încet, aş fi venit şi eu la voi, ca partizană...

— Dar noi nu te-am fi luat, zise Drujinin.

— Am spus-o numai aşa, de-o pildă, că aş fi venit la voi, urmă Maria Petrovna. Ţi-am dat răspuns la întrebarea aceea cu puterea nemţească. La început mi-ai ghicit tare bine firea că nu am bucurie mai mare pe lume decît să fiu gospodină la casa mea. Dar acum am simţit bine de tot că cu nemţii, cu duşmanii ăştia, nu poate nimeni să fie stăpîn la noi, nici Siva, primarul nostru, nici poliţaii; se zvoneşte în popor că nemţii o să pună un hatman! Păi nici acela n-o să

poată face pe stăpînul în Ucraina noastră. Şi pînă nu s-o întoarce Puterea Sovietică, nu-i viaţă pentru noi. Adevărul ăsta nu l-am înţeles dintr-o dată ; a trebuit să fiu jefuită şi umilită ; dar cred că şi dumneata, pînă să ajungi comandant, ţi-ai făcut ceva cucuie în frunte !

Nu mi-am putut reţine un zîmbet. Îi răspunsese isteţ lui Drujinin. N-o puteai învinui de lipsă de logică. Cum văzu că zîmbesc, Maria Petrovna căpătă curaj, îşi întinse aripile şi trecu la atac :

— Pare-se că vă gîndiţi că nevasta asta a lui Kulko nu e de loc lămurită, că nu vede alta decît casa ei, copiii şi vitele ; nu se pricepe în politică, ţine la gospodăria ei şi-atîta. Dar Kulko, membru de partid, credeţi că şi-a învăţat mult nevasta ? Acasă, nu mă-nvaţă el pe mine, ci eu pe dînsul. La comitetul executiv şi la cel raional toţi sînteţi puternici, dar cum veniţi acasă una ştiţi : adu mîncarea, nevastă, cîrpeşte-mi cămaşa ; copiii îs sătui ? Purcelul de ce creşte aşa prost ? Kuzma al meu se făIea pretutindeni : „Straşnică gospodină Marusia mea !" Şi n-a văzut cum în cincisprezece ani de gospodărie mi-am înecat sufletul în treburi... Acum, însă, nu mai am gospodărie ; mîinile mi-s slobode, iar inima mi-i plină de ură împotriva neamţului. Hai, mi-am zis, să-l caut pe Kuzma, să mă înveţe cum trebuie să trăiesc de acum încolo. E membru de partid şi se pricepe la politică. Iar în vreme de război, cum se trăieşte ? Cînd îi război, peste tot îi numai politică. Dar voi nu mă lăsaţi să dau de Kuzma şi mă goniţi şi de aici ! Femeia făcu un gest cu mîna şi tăcu.

Cu asta am încheiat discuţia cu Maria Petrovna. Am dat ordin să i se elibereze din depozitul de alimente făină şi zahăr pentru copii şi să fie condusă pînă la posturile de pază. Şi numai la despărţire am întrebat-o dacă n-ar vrea să ia la Holmî vreo două sute de manifeste.

— La stînga fabricii de cherestea se află o casă distrusă de bombardament. Sub scară, e o groapă. Lasă manifestele acolo, oamenii noştri o să vie să le ia.

— Mă puneţi la încercare ? se dumeri dînsa. Mulţumesc şi pentru atîta... Adă manifestele. Ce credeţi, n-ar fi bine s-o punem la treabă pe fata mea mai mare ? Are paisprezece ani şi e pionieră...

După plecarea ei, am stat mult să discutăm ce fel de femeie este şi dacă putem să ne încredem într-însa. Era oare cu putinţă ca în sufletul acestei muieri, lacome pînă la prostie, să se fi produs în ultima vreme o asemenea schimbare ? Şi

chiar dacă îi ura atît de mult pe nemți, dacă după cîte a suferit, era oare bine s-o atragem în lupta noastră ilegală de partizani ?

Ne-am înțeles că, oricum, trebuia s-o punem la încercare. Poate să nu fie cintre elementele cele mai bune și să nu aibă nivel politic ridicat, dar e totuși o femeie sovietică. La mulți cetățeni sovietici conștiința politică s-a trezit abia sub influența războiului și a ocupației. Ne veneau tot soiul de oameni ; și toți voiau să lupte sub steagul nostru. Era de datoria noastră să-i primim, să-i înarmăm și să-i ducem la luptă.

Trebuie să recunosc că Maria Petrovna Kulko nu ne-a înșelat speranțele. Nu pot spune că a lucrat deosebit de activ, dar cînd aveam nevoie să intrăm în legătură cu oamenii noștri, să transmitem o scrisoare sau un pachet cu manifeste, Maria Petrovna nu se dădea niciodată în lături. De altfel, nici nu-i puteam cere să fie prea activă. Nu locuia în casa ei și, cu firea ei, era un adevărat eroism să stea mai multă vreme la rude. Rămăsese la Holmî numai ca să ne poată fi de folos în caz de nevoie. Nu putea face mult pentru noi și din pricină că-i venea greu să-și întrețină copiii.

Obkomul ilegal și comitetele raionale se foloseau de multe ajutoare de acest fel, nu prea active, dar sigure.

* * *

Cercetașii noștri, oamenii de legătură și ostașii proaspăt ieșiți din încercuire ne aduceau la cunoștință în amănunt sălbăticiile și actele de teroare la care fuseseră martori. Dar cînd îi întrebam cum administrau nemții și ce metode foloseau ca să ne robească din punct de vedere economic, oamenii nu ne dădeau decît știri superficiale, culese de ei din gazetele și proclamațiile ocupanților.

Încă și mai puțin cunoșteam noi pe atunci în această primă perioadă viața sufletească, gîndurile și preocupările nemților și ale acoliților lor unguri. Pentru partizani, fascismul era o ființă fără de suflet. Le era totuna la ce se gîndește, ce aspirații și ce convingeri are. Înfățișarea dușmanilor, îmbrăcămintea lor, expresia feței, graiul lor, toate trezeau dezgustul partizanilor. Cînd luau interogatoriul prizonierilor, interpreții noștri foloseau o vorbire dinadins stîlcită, ca nici prin grai să nu li se asemuiască.

În cursul luptei de la Savenski, am pus mîna pe geamantanul lui August Tülf, ofiţer de stat major, în care am găsit hărţi, planuri şi diferite însemnări de serviciu. Într-un album cu scoarţe albastre de piele, erau fotografii : o cucoană grasă în rochie de dantelă ; bărbaţi în frac ; cîteva fete slăbuţe cu ochii galeşi ; o droaie de copii cu rochiţe albe, străvezii ; proprietarul albumului însuşi, de la vîrsta de un an pînă la treizeci ; în ultima poză, îşi ţinea logodnica de talie ; zîmbetul — curată zaharină. Toate mutrele astea erau frumos fixate în filele albumului şi acoperite cu hîrtie străvezie. Mai erau grămădite fotografii de pe front, încă nesortate : August Tülf pune ştreangul de gîtul unei ţărance poloneze ; August Tülf trage în ceafa unui om cu mîinile legate ; August Tülf, cu un grup de alţi ofiţeri, ridică pocalul în faţa portretului lui Hitler... Şi o fotografie mărită : Tülf petrece în mijlocul prietenilor, vreo cincisprezece la număr — Tülf părea cel mai în vîrstă, toţi ceilalţi tineri hitlerişti. După varietatea băuturilor şi a gustărilor de pe masă, bănuiai că sînt ofiţeri : dar toţi aceşti „prieteni" erau goi, pînă la unul şi toţi erau fotografiaţi în nişte poziţii nefireşti de dezgustătoare.

Ştiam demult că ofiţerii germani sînt mari amatori de pornografie. Dar asta nu mai era o simplă pornografie. Sufletul ofiţerimii fasciste, caracterul ei monstruos, erau oglindite în acea fotografie pe care o mai păstrez şi azi.

Pe atunci nu auzisem încă de Maidanek, Auschwitz, nu ştiam că fasciştii au scornit vagoane de gazare. Am văzut însă sate arse de detaşamentele de pedepsire şi copii sfîrtecaţi.

Pe la începutul lui decembrie, cercetaşii noştri dădură în pădure de cadavrul unei femei. Era al Marusiei Ciuhno, muncitoare la fabrica de zahăr din Koriukovka, comunistă şi ilegalistă. Casa ei servea de centru de legătură pentru partizanii detaşamentului din Koriukovka. Fusese denunţată nemţilor de Baranovski, fost inginer la acea fabrică, trădător şi mai tîrziu primar la Koriukovka.

Trupul Marusiei Ciuhno avea şaisprezece împunsături. Un ochi îi era scos. Călăii aruncaseră cadavrul ei în pădure, ca să ne sperie pe noi, partizanii şi ilegaliştii.

Marusia Ciuhno a fost îngropată cu toate onorurile. Sute de partizani au luat parte la înmormîntare.

Nu, nu puteam şi nu voiam să vedem în ocupanţi nimic omenesc. Atîta timp cît se aflau pe teritoriul Uniunii Sovietice, nu erau oameni, ci numai şi numai duşmani.

Pentru a putea lupta însă cu succes împotriva duşmanului, trebuia să-l cunoaştem ! De aceea ceream, dacă nu tuturor partizanilor, cel puţin cadrelor de conducere, şi mai ales activiştilor politici şi cercetaşilor, să studieze documentele nemţeşti ce le cădeau în mînă, ordinele gauleiterilor, precum şi legile ce se promulgau în Ucraina. Cum poţi să duci munca de agitaţie în sînul populaţiei, cum să te strecori în aparatul administrativ al cotropitorului dacă nu te-ai descurcat în prealabil în orînduirea lui ?

Cei mai mulţi tovarăşi n-aveau de loc tragere de inimă pentru acest studiu. „Dracu' să le ia de legi, răspundeau ei. Noua ordine... bunul lor plac, iată ce înseamnă această nouă ordine. Fiecare ofiţer poate face ce vrea".

De bună seamă că aceasta era adevărat. Reproduc aici un document, foarte caracteristic pentru timpul acela. Este o ordonanţă a comandantului militar, lipită pe pereţii caselor din Holmî :

„ORDONANŢĂ

1. Intrarea în pădure este interzisă. Contravenienţii — **vor fi împuşcaţi.**

2. Cei care întreţin legături cu partizanii, le dau de mîncare sau îi adăpostesc — **vor fi împuşcaţi.**

3. Cei care nu denunţă imediat unităţii militare celei mai apropiate numele şi locul unde se adăpostesc partizanii pe care-i cunosc sau noi veniţii precum şi comuniştii — **vor fi împuşcaţi.**

4. Cei care deţin arme sau alte obiecte militare — **vor fi împuşcaţi.**

5. Cei care răspîndesc ştiri false ce pot alarma populaţia, cei care-i împiedică pe oameni de la muncă sau tulbură în orice chip buna stare generală, vor fi pedepsiţi **în modul cel mai aspru.**

6. Toţi primarii trebuie să prezinte imediat la comandatura din Cernigov listele de oameni străini de localitate.

7. Părinţii, învăţătorii şi primarii satelor sînt răspunzători pentru tineret şi vor fi pedepsiţi cu toată asprimea pentru orice crimă săvîrşită de minori.

8. Cel care ar fi în măsură şi totuşi nu împiedică orice act de sabotaj, **va fi pedepsit cu moartea.**

9. Împotriva satelor care nu se vor supune acestei ordonanţe, **se vor lua măsurile cele mai drastice, în baza principiului răspunderii colective.**

COMANDANTUL MILITAR"

Reieşea deci că oricine putea să fie împuşcat în orice moment. Autorităţile de ocupaţie emiteau o sumedenie de dispoziţiuni, ordine şi legi. Unele din ele promiteau tot felul de înlesniri, siguranţă, norme precise la impozite, dar singurele promisiuni de care nemţii se ţineau, erau spînzurătoarea, împuşcarea şi pedepsirea oamenilor.

Cu toate acestea Obkomul luă hotărîrea de a obliga pe oameni să studieze sistemul de organizare militară, economică şi politică, al ocupanţilor. În acest scop, s-a organizat şi un curs special. Chiar şi acuma, cînd mi-aduc aminte de lecţiile de la acest curs, mă apucă rîsul. Roşii la faţă, obosiţi şi asudaţi de sforţarea pe care o făceau, partizanii toceau lecţiile.

— Conducerea agriculturii revine Gebietskommandatur-ei. Un Landwirtschaftsführer conduce patru arteluri agricole sau obştii. La rîndul lui el e sub ordinele Gebietslandwirt-ului. Gebietslandwirt-ul e sub ordinele Kreislandwirt-ului, care e subordonat Gebietskommissarului. Gebietskommissarul e sub ordinele Gauleiterului...

După o lecţie de felul ăsta, oamenii erau atît de furioşi, încît se avîntau uşor în cele mai periculoase operaţii militare.

* * *

În centrul raional Koriukovka, din regiunea Cernigovului, mai sînt şi azi oameni care pot jura că în ziua de 6 decembrie 1941 avioanele partizanilor au aruncat deasupra localităţii sute de manifeste.

Noi înşine am aflat despre această incursiune a „aviaţiei partizanilor", din documentele capturate de la nemţi. Într-un raport al comandantului raional, întocmit în termeni foarte alarmanţi, se spunea că partizanii nu dispuneau numai de armament uşor, ci şi de mitraliere, artilerie şi avioane. În sprijinul ultimei afirmaţii se aduceau mărturiile soldaţilor, ale ofiţerilor unguri şi nemţi, precum şi rapoartele asupra interogatoriilor luate locuitorilor din Koriukovka.

Mai tîrziu, e drept, am făcut rost de mitraliere şi tunuri pe care le capturasem de la nemţi, în lupte. Din spatele frontului sovietic veneau avioane care luau manifestele noastre şi le aruncau deasupra oraşelor şi satelor din regiune, dar toate acestea nu s-au întîmplat nicidecum în decembrie 1941. Astfel că, citind raportul nemţesc, am rîs şi-atîta tot.

Ce ți-i și cu spaima la oameni! Comandanții și șefii de garnizoană exagerau adesea forțele partizanilor, ca să capete întăriri.

Pe urmă însă, ne-am adus aminte că, în ziua de 6 decembrie într-adevăr la Koriukovka căzuseră de sus manifeste de-ale noastre. Era o zi cețoasă și nu era greu de crezut că, pe deasupra norilor, la mare înălțime, ar fi putut zbura niște avioane. Mai interesant era faptul că Koriukovka era ticsită cu trupe de ocupație. În ajun sosiseră sute de nemți și unguri. În ziua de 6 decembrie toată populația fusese scoasă în piață, ca să i se prezinte noile autorități raionale: primarul, șeful poliției, comandantul.

Tocmai atunci au început să cadă de sus sute de manifeste de-ale partizanilor, care îndemnau poporul să lupte împotriva ocupanților.

Isprava asta o făcuseră doi îndrăzneți cercetași de-ai noștri: Petea Romanov și Vanea Polișciuk. Iată ce se întîmplase: În ziua de 5 decembrie ei fuseseră trimiși la Koriukovka cu o mie de manifeste pentru tovarășii care lucrau acolo în ilegalitate. Manifestele erau tipărite la tipografia pe care Obkomul ilegal o instalase în pădure.

Despre expediția asta, ne-a povestit chiar Petea Romanov. Petea nu era tăcut, nici prea modest din fire, dar nici să exagereze nu-i plăcea. Cu un profund sentiment al dreptății, Petea cerea întotdeauna ca fiecare să fie răsplătit după merit. Acest tînăr partizan era foarte zgîrcit în aprecierea faptelor vitejești ale altora și chiar ale sale.

În iunie 1942, Petea Romanov a căzut în luptă, împreună cu alți doi tovarăși. Înconjurați de cîteva zeci de nemți, s-au apărat pînă la ultimul cartuș. Tovarășii lui Petea fură uciși; el își descărcă în tîmplă ultimul glonț. Dar să nu ne grăbim; acestea s-au întîmplat mai tîrziu. Să ne întoarcem așadar la povestirea lui Petea Romanov despre evenimentele din Koriukovka, pe care o redau așa cum mi-o amintesc.

„Aveam mai multe sarcini: mai întîi, să ne ducem la spital, la doctorul Bezrodnîi, ca să luăm rețete pentru bolnavii noștri, pe urmă la farmacie, după doctorii și pansamente, apoi la casa conspirativă ca să lăsăm manifestele. Afară de asta, trebuia să aflăm noutăți despre felul cum se purtau nemții și dacă aveau cumva de gînd să atace detașamentul.

Doctorul nu ne ținu mult. Era, ca de obicei, neliniștit.

— De ce, zise el, veniți la mine așa de înarmați? Înțelegeți-mă odată, nu sînt partizan și mi-e frică.

Dar rețetele tot ni le-a dat. La farmacie, a trebuit să facem puțină gură ca să ni le prepare repede. A mers și aici. Ni le-au făcut. Ne-am dus mai departe. Trebuia să ajungem la casa conspirativă, ca să lăsăm manifestele.

Ivan îmi spuse deodată:

— Ia te uită, pare-mi-se că-s nemți!

Într-adevăr, în capătul străzii tropăia o companie întreagă. Am făcut stînga-mprejur, dar din cealaltă parte veneau unguri călări. Asta nu ne-a plăcut de loc. Dar de fugit nu era chip: aveam buzunarele pline de sticluțe, iar la brîu, două grenade și pistolete. Pe deasupra și manifestele! Cum să facem? Prost s-a mai brodit! Erau mulți și noi numai doi!

Atunci am spus:

— Ei, Ivan, ce zici, dacă ne-am băga chiar în curtea asta?

Iar dînsul:

— E periculos. Dacă dăm de niște lichele?

I-am răspuns:

— Cred că nu. După cîte-mi amintesc, înainte de război aici locuia un mecanic de la S.M.T. și un brutar. Hai!

Am intrat. În curte era un cîine. Afurisitul s-a dat la noi. L-am strigat:

— Jucika!

Dracu' să-l ia, poate că-l chema Polkan sau altfel. Deodată a început să dea din coadă și-am trecut chiar pe sub nasul lui. Ne-a lăsat în pace. Nu ne-a mușcat. Dar ușa nu ne-a deschis-o nimeni. În casă era o femeie sau poate o fetiță. Țipa, dar nu deschidea. Iar noi auzeam cum nemții intrau prin celelalte curți.

Ivan mi-a spus:

— Ia te uită, Petro, colo-n ulucă e-o spărtură. Hai, pe-acolo.

— Haide, am zis eu.

Dar cînd m-am strecurat prin spărtură, mi-am rupt buzunarul de tot și am semănat sticluțele pe jos. Da' parcă le puteam lăsa acolo? Le așteptau bolnavii. Ivan se înfurie, dar eu i-am zis:

— Dacă ni-i dat să murim, atunci să murim în numele medicinei. Fă cum vrei, eu stau să le-adun.

Măcar că a prins a bodogăni, s-a apucat să culeagă și el sticluțele. Ne-am pomenit apoi într-o altă curte. Am nimerit-o bine. Era liniște. Am ieșit într-o hudiță. De aici, știam drumul spre Buhanov. Ăsta-i un muncitor, un bătrîn. Lucrează de mîc la fabrica de zahăr. E un om sigur. Într-o vreme, am făcut curte fiică-si. N-are importanță cum o cheamă, că pentru dumneata totuna e.

Ivan spărsese o sticluță și m-am apucat să-l ocărăsc. Îl ocăram așa de tare, că s-a și supărat.

Îi ziceam :

— Cap sec ce ești. Pricepe odată, că dacă spargem toate doctoriile, și pe deasupra pierdem și manifestele, ce fel de partizani și cercetași mai sîntem ? Nu facem doi bani. Pricepi ?

Doftoria vărsată mai era și tare puturoasă. Dacă nemții ar fi trimis cîinii după noi, eram pierduți !

Dar am avut noroc. Adevărată baftă. Buhanov era acasă. Închipuiți-vă : jur împrejur se petreceau niște lucruri groaznice, iar el ședea liniștit acasă și bea trăscău. Nouă ne-a grăit așa :

— Vă rog să nu vă supărați, băieți, dar trăscău nu vă dau. Nici mie nu-mi ajunge.

Așa-i el, cam ciudat. Așa vorbește întotdeauna. Dar pe urmă s-a îmbunat și ne-a turnat și nouă cîte un păhăruț.

Buhanov ne-a spus :

— Mă băieți, nu-i timp de pierdut. Haideți cu mine, că vă scap eu.

Ne-am ținut de el. Dînsul ne-a dus prin tot felul de ogrăzi și poteci. Cînd ne-am dezmeticit, eram în curtea fabricii de zahăr. Cum asta ?

Buhanov ne-a spus rîzînd :

— Aici nu vă găsește nici naiba. Nici chiar Baranovski.

Fabrica era în mare parte arsă, peste tot dărîmături și funingine. Trebuie să vă spun că între timp am fost căutați și urmăriți. Cum s-a făcut că au aflat așa dintr-o dată și s-au luat după noi ? Nu știu. Bănuiesc că li s-a spus la farmacie că au fost pe acolo niște indivizi suspecți. Se îmbufnase un client că l-am dat la o parte ca să luăm noi întîi medicamentele. Ne spusese chiar ceva tare caraghios : „Ce, zicea, o faceți pe partizanii ?" Eu i-am răspuns cum se cuvenea. Ivan a adăugat și el patru vorbe. Dacă ne-ar mai fi pisat s-ar fi ales și cu o mardeală bună. Ba nu, zău. Noi aveam o misiune.

La detașament ne așteptau unii pe patul de moarte, iar ăstuia îi ardea de sfadă, ca la piață.

Cred că el i-a pus pe nemți pe urmele noastre.

Buhanov ne-a zis :

— Coborîți pe-aici.

Scăricica era tare dărîmată. După aceea, ne-am dat drumul pe conducte. Acolo, dedesubt, sub fabrica aceea de zahăr, sînt o mulțime de hrube și conducte groase, de tot felul. Nu prea mă pricep în tehnologia lor. Știu numai că erau pe acolo o mulțime de intrări și ieșiri și tot felul de capace. Buhanov se descurca de minune. Dar el trebuia să se întoarcă fuga acasă, că-l așteptau copiii.

Ne-a spus așa :

— Mă băieți, intrați cît mai adînc. Ședeți acolo, că n-o să aveți nici pe dracu' ! Dar fără mine să nu vă mișcați din locul ăsta.

Bun. Dînsul a plecat. Noi însă nu prea stăteam cine știe ce bine. Mai întîi, sufla nu știu de unde un vînt rece. Apoi, era întuneric ca într-un sac. Chibrituri nu aveam, iar bricheta nu se aprindea din cauza vîntului. Nu era vorba numai de fumat, dar trebuia să și vedem, cît de cît. Cum nu cunoșteam de fel locul, puteam ușor cădea în cine știe ce gaură.

N-am putut sta liniștiți. Ne-am îndreptat pe dibuite spre capătul tunelului. Acolo se zărea lumină.

Ivan spuse :

— Hai să vedem ce-i afară.

Și eu :

— Bine zici ! Cît o să mai rămînem aici ? Tare aș vrea să fumez și n-am mîncat nimic de dimineață. Hai !

Nimic. Liniște. În fața noastră, doar zăpada albă. Dar abia mi-am scos capul că s-a auzit o împușcătură. M-am tras înapoi. Altă împușcătură. Ne-am dat, bineînțeles, mai în adînc. S-au năpustit spre noi, dracu' știe cîți ! S-au vîrît în tunel sau în conducta aceea, cum i-o fi zicînd... Și dă-i înainte, afurisiții. Cereau să ne predăm. Conducta n-avea nici un cot acolo. Dacă ar fi tras, ne-ar fi ucis fără doar și poate.

Trebuia să intrăm tot mai afund și să cotim.

Ivan spuse :

— Să știi c-o arunc.

Iar eu :

— Dă-i drumu' !

Şi am scos şi eu o grenadă din brîu. Dar n-aveam cum să-i fac vînt. Atunci le-am scos inelele şi le-am dat drumu' pe jos, una după alta, iar noi am luat-o înapoi, în patru labe. Suflul exploziei ne-a zguduit, nu glumă. Dar şi de-acolo se auzeau ţipete şi văicăreli.

Le-am strigat:

— O să ne prindeţi voi altă dată! Încercaţi numai! Partizanii mor, dar nu se predau!

Cînd colo, cu dînşii era chiar Baranovski, primarul. Înainte de război fusese inginer la fabrica aceea.

Baranovski ne strigă:

— Ieşiţi afară, că ştiu pe aici toate ascunzişurile. Vă scot eu, n-aveţi grijă!

I-am răspuns cum se cuvenea. Totuşi, nici el, nici ceilalţi nu îndrăzneau să intre. Noi ne-am băgat şi mai adînc. Nu ştiu cît am mers şi ne-am tîrît. Ne-am tot învîrtit cîteva ceasuri prin conducte şi tuneluri. Mai rău era că aveam cioburi prin haine. Cînd s-a produs explozia, aproape toate sticluţele din buzunare s-au făcut ţăndări. Le-am şi aruncat, prin conductă. Pe urmă, însă, a trebuit să facem cale-ntoarsă.

Ivan zise:

— Cum o să ne găsească Buhanov?

Iar eu:

— Hai să ne întoarcem acolo unde ne-a lăsat.

Şi am luat-o tîrîş, înapoi, dar uitasem că cioburile erau semănate pe jos. Mi-am tăiat mîinile în ele. Dar nu mi-am dat seama chiar dintr-o dată ce-i.

Peste cîtva timp am simţit miros de fum, ne-au dat lacrimile şi ne-a apucat tusea.

Ivan a zis:

— Să ştii că au dat foc la paie.

Iar eu:

— Ba nu, cred că-i bălegar.

Ne-am certat de-a binelea. Ne tîram înapoi cît puteam de repede şi ne certam.

Ivan zicea:

— Bine te mai pricepi tu la bălegar. Bălegarul arde cu miros greu, fumul se tîrăşte pe jos.

Şi eu:

— Care jos sau sus? Aici e o conductă rotundă şi atîta tot.

Am lămurit chestiunea abia a doua zi. Buhanov ne-a spus că Baranovski adusese cîteva care de paie și le-a ars pînă noaptea tîrziu. După aceea, s-a lăudat față de polițai că el ca specialist e sigur că fumul ne-a înnăbușit demult. Halal inginer, nu știe nici atîta lucru: cîte paie trebuie să arzi ca să umpli cu fum toate subsolurile fabricii!

Astea însă le-am aflat pe urmă, adică mai tîrziu. Noi am scăpat teferi, nu ne-am înnăbușit, pentru că am judecat așa: dacă fumul se mișcă, se cheamă că este un curent de aer și că are pe unde ieși. Și am luat-o în direcția curentului. Și am nimerit în sala cazanelor. Dinafară, era cu totul acoperită de dărîmături. Nu era chip să intri, nici să ieși. Și cuptoarele erau dărîmate. Dar coșul rămăsese neatins. Lucrul ăsta îl văzusem de cînd eram afară. Coșul din Koriukovka e vestit: are mai bine de cincizeci de metri înălțime. Și trage, de te apucă spaima. Dacă mă credeți, era să-mi smulgă șapca din cap; de aceea puteam sta foarte liniștit într-un colțișor, în sala cazanelor. Tot fumul ieșea afară.

La bază, coșul era puțin stricat și fumul răzbătea prin spărtură.

În colțișorul nostru din sala cazanelor am tras și un pui de somn. Nu c-am fi ușuratici, dar ne doborîse oboseala. Ne amețise și fumul. Pe urmă, ne-a trezit frigul. Fum nu mai era.

Ne durea capul ca după chef și ne venea greață.

Am zis:

— Las' că-i bine. Altminteri am fi simțit foamea mai tare.

Și Ivan:

— Eu tot aș hali vreo două ceaunele de cartofiori!

Și iar ne-am luat la ceartă.

Eu ziceam:

— Orice doctor poate să-ți spună că după ce te-ai intoxicat, trebuie să rabzi, să nu mănînci.

Și Ivan:

— Trupul meu poate primi mîncare în orice moment. Chiar înainte de execuție.

Trebuia totuși să sfîrșim într-un chip oarecare cu pățania asta. Buhanov nu venea. Să-l fi prins oare? La plecare ne spusese că Baranovski are încredere în el. Totuși, putea să-l întrebe cineva ce caută printre dărîmături și de ce au trecut partizanii prin curtea lui? Ivan cu mine depănam, bineînțeles, și gînduri negre; nu stăteam numai de sfadă.

Trebuie să spun între altele că acolo, în sala cazanelor, pătrundea lumină prin tot felul de crăpături. Iar cînd te uitai prin spărtura coşului, vedeai sus o pată albă. Pe acolo răzbea aerul şuierînd mereu.

Ivan zise :

— Mă Petro, toată mutra ţi-e neagră. Cred că nu te-ai tăiat numai la mîini ! Poţi să te infectezi. Şterge-te cu un pansament.

Scoase un pansament din cele cumpărate la farmacie, rupse o bucată şi fără să aştepte ca să-i dau voie începu să mă frece pe faţă.

I-am zis :

— Îţi foarte mulţumesc, dar cred că sîngele e de pe mîini. Apoi i-am smuls pansamentul şi l-am aruncat.

Bucata de faşă a fost imediat înhăţată de curent şi trasă pe coş. Dispăru imediat, zburînd în sus.

Ivan zise :

— Ce bine ar fi să zburăm şi noi, uite-aşa, drept în pădure.

Şi eu :

— Ia stai, am o idee, şi am început să-mi deschei haina.

El rîdea, credea că eu glumesc mai departe cu zburatul pe coş. Eu însă mă descheiam ca să scot manifestele de sub cămaşă.

Şi ce credeţi ? Am luat un teanc de manifeste şi l-am aruncat. Ivan stătea şi se uita. Curentul le răsuci şi le ridică în sus. Ivan înţelese şi se descheie şi dînsul.

Aruncam teancuri mici. Cam vreo treizeci de bucăţi dintr-o dată. Manifestele au fost trase de curent pe coş şi de la înălţimea aceea s-au împrăştiat peste toată Koriukovka.

Ivan şi cu mine atîta am rîs şi ne-am înveselit, că pînă şi durerea de cap ne-a trecut. Ivan uitase şi de mîncare.

Aşa ne-a găsit Buhanov. Eram aşa de tare prinşi de isprava noastră, că nici nu i-am auzit paşii. Era, ce e drept, în pîslari.

Buhanov izbucni în rîs şi zise :

— Cei de afară au înnebunit de tot. Zic că partizanii zboară deasupra Koriukovkăi. Poliţaii s-au ascuns. Se aşteaptă la bombardament. Strașnic aţi mai născocit-o !

Pe urmă am fumat. În loc de brichetă Buhanov avea cremene şi fitil. Mergea pe vînt, de minune.

Ivan zise:

— Sînt tare fericit, tovarăşi.

Buhanov şi cu mine l-am luat în rîs. Mare fericire, n-am ce zice! Cum o să ieşim de-aici? Dacă nimerim în ghearele nemţilor o să facă tocătură din noi.

Buhanov deveni dintr-o dată serios şi zise:

— Şi eu trebuie să ies acum, dar neapărat pe altă cale. M-au luat la ochi. Cred că mă pîndesc. Merg şi eu cu voi — să ştiţi însă că ieşirea pe-aici e tare urîtă. Şi o să trebuiască să aşteptăm noaptea.

Cînd ne-a spus în ce chip are de gînd să iasă şi pe unde, lui Ivan şi mie ne-a pierit tot cheful.

Am zis:

— Asta nu se poate. O să rîdă partizanii de noi.

Şi Buhanov:

— N-o să se întîmple nimic. Garantez eu. Acolo totul e îngheţat.

Ivan zise:

— Faceţi cum ştiţi, dar eu unul mai bine îmi fac drum luptînd. În murdărie nu mă bag.

Şi Buhanov:

— Prostii! Canalizarea nu mai funcţionează de cîteva luni. Sînteţi tineri, aveţi toată viaţa înainte şi aveţi datoria să mai ucideţi încă mulţi nemţi. Astea-s prejudecăţi. Da' cei care fac reparaţii? Nu, zău, nu mai faceţi pe nebunii!

Dar noi am controlat mai întîi toate celelalte ieşiri şi ne-am dat seama că sînt păzite.

Buhanov grăi:

— Pe mine mă pîndesc, bestiile! De voi îşi închipuie că v-a înecat de mult fumul.

Ivan apucă o grenadă în mînă şi se îndreptă, hotărît spre capătul conductei. Dar Buhanov se-nfipse în el, şi-l trase îndărăt. Era aşa de furios că voia să-l ia la bătaie.

— Eşti un mucos, zise, şi trebuie să mă asculţi: eu sînt tată de familie şi om umblat. Aici, eu poruncesc.

După ce l-a săpunit bine, Ivan a început să se înmoaie. Atunci am înţeles şi eu că e mai bine să ascultăm de Buhanov.

Conducta de canalizare era destul de uscată, ce-i drept, dar ne venea tare greu să ne tîrîm printr-însa. Oricum, nu prea mirosea bine. Ne-am tîrît cam vreme de un ceas. Şi la ieşire am dat de o mlaştină. Acolo era şi mai rău. Cu toate

că era ger, pojghița de gheață se rupea pe alocuri. Noroc că purtam cizme.

Cînd am intrat în pădure, ce bucurie pe noi! — Nici nu pot să spun! Nu numai fiindcă scăpasem cu viață, dar mai cu seamă pentru că îi păcălisem pe nemernicii ceia.

Ne-am curățat cu zăpadă și ne-am dus în tabără. Buhanov a pornit spre Koriukovka, acasă la el.

E tot ce mi-a povestit Petea Romanov. La cîteva zile după cele întîmplate, s-a dus iar cu manifeste la Koriukovka. Voia să le răspîndească în același fel, dar a fost tare amărît aflînd că nemții astupaseră toate intrările din hrubele și conductele fabricii.

* * *

Evsei Grigorievici Baskin se ocupa la noi cu recepționarea știrilor transmise prin radio. În fiece dimineață, la apelul nominal, citea în fața oamenilor aliniați comunicatele Biroului Sovietic de Informații, reda apoi ultimele știri și rezumatele articolelor mai de seamă. Baskin era tot atît de popular la noi ca și vestitul crainic Levitan.

Cînd i se întîmpla să culeagă din văzduh știri bune asupra victoriilor Armatei Roșii, se repezea întîi la noi, la statul major. La rîndul nostru și noi alergam prin bordeie; era o plăcere să vezi cum tovarășii noștri se luminau și se bucurau auzind o veste bună. Mi s-a povestit mai tîrziu că în zona din spatele frontului sovietic, cum aflau că s-a eliberat cîte un centru mai mare, oamenii ieșeau în stradă ca să împărtășească știrea tuturor trecătorilor.

Pe la noi nu erau trecători. Dar și în pădure fiecare voia să fie el cel dintîi care să spună celorlalți o veste bună. Zăream, de pildă, cîte un ostaș curățînd în inima pădurii cîte un trunchi de copac și îi strigam:

— Ei, tovarășe, ai auzit ce s-a întîmplat?

Îmi amintesc ziua de 13 decembrie. Viscolea. Era un ger strașnic! Să fi fost vreo douăzeci de grade. De cu ziuă aflasem că un detașament de pedepsire distrusese Peimentarovka și ocupase Savenki. Dispoziția oamenilor era destul de proastă.

Pe la orele două noaptea, Baskin dădu buzna peste noi.

— Aleksei Feodorovici, Nikolai Nikitici, tovarășe Iaremenko! Ultima oră! Cîteva divizii nemțești distruse lîngă Moscova. Nemții au rupt-o la fugă.

Vai, ce-a mai fost ! Bineînțeles că am trezit toată tabăra. Am sculat oamenii trăgînd cu pistoletele, ca la alarmă. Ostașii au prins a se îmbrățișa, a-și zvîrli căciulile în aer. Kapranov a mai împărțit ca supliment cîte un păhăruț, fără să crîcnească. Abia peste două ceasuri ne-am împrăștiat.

Dar parcă ne mai ardea de somn ? Am stat de vorbă și am făcut planuri. Reieșea din toate că Armata Roșie luase inițiativa și începea marea ofensivă. Nu mai știu cine a fost cel dintîi cu ideea ; cred că am avut-o toți odată. Am format cîteva grupuri, cam de cincisprezece oameni fiecare, și chiar în noaptea aceea le-am trimis prin satele vecine.

M-am dus și eu în fruntea unui grup. Am intrat călări în satul Horomnoe, trezind oamenii.

Peste vreo cincisprezece minute țăranii s-au adunat în jurul focului pe care l-am aprins lîngă clădirea fostului soviet sătesc. S-a ținut un fel de miting. Le-am comunicat oamenilor vestea, după care am fost copleșit de întrebări. În sat nu erau nemți, iar cei cîțiva polițai, de-abia recrutați, se ascunseseră de frică. Unul dintre ei însă se strecurase pînă în cătunul vecin, unde era o companie de maghiari. Dar cînd aceștia au sosit, noi demult nu mai eram pe-acolo.

În tabără se adunaseră aproape toate grupurile. Ne-am împărtășit impresiile. Toți erau plini de entuziasm. Grupele volante de informare alcătuite de noi s-au dovedit a fi un mijloc foarte eficace. Țăranii de pretutindeni ne-au mulțumit călduros, ne-au rugat să venim cît mai des și ne-au spus că, dacă venim cu știri bune, putem să-i trezim la orice oră.

Fără îndoială că am avut parte și de pățanii. În satul Ciurovici, unde intrase grupul condus de Drujinin, la început toate au mers bine. Oamenii se felicitau unii pe alții. Cineva se apucă să-i zică dintr-o muzicuță și grupul începu să cînte : „O, Moscova, o, țara mea !" Cînd, deodată, răsună o împușcătură. Toți ciuliră urechile. Partizanii se culcară la pămînt, pregătindu-se de luptă, iar fetele de prin partea locului fugiră în grădinile de zarzavat. După vreo trei minute, din partea de unde venise împușcătura, se auziră bocete de muiere. Niște flăcăi veniră fuga dintr-acolo, rîzînd cu hohote.

— S-a împușcat primarul ! A auzit că vine Armata Roșie și-a crezut că unitățile de avangardă au și intrat în sat. A pus mîna pe pistolet și și-a tras un glonte-n cap. Asta care bocește îi muierea lui.

Popudrenko s-a întors în tabără mai tîrziu decît toți ceilalți. Fusese cu grupul la Rodomka. De cum intraseră în

sat, au zărit o casă mare, cu ferestrele luminate. Şi pentru că ştiau că în sat nu sînt nici unguri, nici nemţi, s-au îndreptat într-acolo. Popudrenko i-a trimis pe toţi mai departe, ca să scoale oamenii, iar el a smucit uşa, i-a rupt zăvorul şi-a intrat înăuntru. Acolo a găsit vreo opt flăcăi care au sărit de pe laviţe şi au rămas muţi, holbîndu-se la el.

— Tovarăşi ! strigă Nikolai Nikitici, Armata Roşie îi fugăreşte strașnic pe nemţi. Lîngă Moscova au fost nimicite cinci divizii de-ale duşmanului şi ofensiva e în toi ! Uraaa, tovarăşi !

Flăcăii bolborosiră sfioşi de tot :

— Ura !

— Ei, n-am timp de pierdut cu voi, zise Popudrenko şi plecă spre alte case.

Pe urmă a început un miting. Dar Popudrenko observă numaidecît că flăcăii care spuseseră după el „ura" în casa aceea, lipseau. Îi întrebă pe colhoznici :

— Unde-s cutare şi cutare ? şi se apucă să povestească cum arătau... Cel care era mai mare peste ei avea mustăţi şi căciulă.

Oamenii i-au răspuns :

— Apoi, la noi în sat nu-i nimeni aşa mustăcios. Acela-i instructorul de la comandamentul raional de poliţie. A venit aici să recruteze şi să instruiască tineri poliţai. Aţi nimerit la o şedinţă de-a lor. De frica partizanilor, ţin şedinţele mai mult noaptea.

Popudrenko se mînie foc.

— Nu se poate ! Mustăciosul a strigat după mine, mai tare decît toţi !

— Păi, uită-te şi dumneata cum arăţi, au spus oamenii : Cinci grenade la brîu, arma pe umăr şi mauserul în mînă... Să vezi unul ca dumneata, strigi şi auleu, nu numai ura !

— După mine ! comandă Popudrenko partizanilor săi şi porni fuga spre casa ceea. Să aruncăm nişte grenade asupra viperelor.

Dar luminile erau stinse ; viperele plecaseră.

Cînd îşi termină povestirea, Popudrenko clătină din cap zicînd cu amărăciune :

— Nu prea sîntem vigilenţi, tovarăşi !

Obkomul din pădure

Cam pe la jumătatea lui decembrie, politrucul unui pluton îl întrebă pe tovarășul Iaremenko, comisarul detașamentului :

— Ce-i aceea partizan ?

Iaremenko se uită la dînsul nedumerit.

— Cam tîrziu întrebi, zise el. Pot să-ți răspund pe scurt : răzbunătorul poporului.

— Asta o știu și eu, tovarășe comisar... Dar să vezi cum stă chestiunea... Am stat deunăzi de vorbă cu ostașii asupra problemelor la ordinea zilei, asupra țelurilor spre care năzuim... Uite, dumneata zici „răzbunătorul poporului". Și eu le-am tălmăcit lucrurile tot în felul ăsta. Dar s-au ivit unele neînțelegeri. Sînt ostași care gîndesc că partizanii ar avea o poziție cu totul deosebită. Unul s-a exprimat chiar că partizanii n-au nici un viitor și că situația lor, față de cea a ostașilor din Armata Roșie, este foarte neînsemnată. Mai mult decît atît. A zis că partizanul n-are unde să se retragă, după cum n-are nici unde să înainteze.

— Ei, asta-i ! Noi avem doar la activul nostru operații ofensive ! Ca de pildă, Pogorelți...

— Le-am spus-o și eu ! Dar mi-au răspuns că aceea n-a fost o ofensivă, ci o incursiune. Am dat un atac și ne-am ascuns în pădure ! Dar mai departe ? întreabă ei. Doar toată pădurea e încercuită. Și iarăși : Armata Roșie, zic ei, a pornit acum o ofensivă în preajma Moscovei și pe zi ce trece o desfășoară tot mai mult. Acolo-i de ostași...

— Cu alte cuvinte treburile Armatei Roșii nu-i privesc pe partizani, hai ? Trebuia să-i lămurești, tovarășe politruc, că deși n-avem în clipa de față legături cu frontul, noi și armata formăm un singur tot. Ofensiva Armatei Roșii este ofensiva noastră !

— Asta o știu oamenii, tovarășe comisar. Dar uite, de pildă, am un ostaș cu numele de Nikifor Kalistratov, lăcătuș la S.M.T. La ședințe el pune întotdeauna niște întrebări cu tîlc. Zice că înainte de război fiecare își cunoștea planul și se străduia să-l îndeplinească. Și că acum el ar vrea să nu se bizuie numai pe Armata Roșie, ci să aibă și singur, după cum grăiește el, „un vis propriu", un plan de dezvoltare a mișcării de partizani, care să meargă pînă la ultimul om.

Tovarășul Iaremenko mi-a relatat mie și altor membri ai Obkomului ilegal această convorbire. Aveam la ce să ne gîndim! Într-adevăr, omul nostru sovietic nu poate trăi fără plan, fără perspective clare. Planul a devenit o necesitate pentru el, o obișnuință, a doua lui natură. Asta-i una din trăsăturile esențiale care-l deosebesc de oamenii din societatea capitalistă. Cerința este mai accentuată sau mai slabă, după nivelul politic al omului. Lăcătușul Nikifor Kalistratov avea în fond dreptate cînd punea laolaltă visul cu planul. Omul sovietic s-a obișnuit ca și visul să fie ceva care să se poată înfăptui. S-a obișnuit să-l exprime în cifre și în termene. În orice caz, voia să cunoască precis încotro e condus.

Trebuia să le arătăm ostașilor căile ofensivei noastre de partizani.

În armată fiecare ostaș știa că atunci cînd mergem înainte și-l alungăm pe dușman — se cheamă ofensivă. Cînd cedăm pozițiile și dușmanul ocupă orașe și sate — se cheamă retragere.

În armată fiecare ostaș mai știe că, dacă unitatea lui e întreagă și bine echipată din punct de vedere tehnic — înseamnă că-i puternică. Cu cît unitatea este mai mare, poate pricinui dușmanului mai multe pierderi.

Dacă unitatea e motorizată și toți ostașii sînt transportați în camioane — e bine. Chiar și cu sania e mai bine decît să bați kilometri întregi pe jos.

Dar și adevărurile astea, care păreau simple ca bună ziua, trebuia să le reluăm de la capăt acolo, în pădure, în condițiile vieții de partizani.

Și într-adevăr, ce anume trebuia socotit drept o ofensivă: mișcarea detașamentului spre apus, tot mai adînc în spatele frontului, sau spre răsărit, înspre front? Să socotim drept ofensivă ocuparea vreunei localități? Dar nemții

ar putea să ne scoată de acolo ! Unde mai pui că ei pedepseau fără cruțare pe locuitorii dintr-o asemenea localitate.

Mărimea unui detașament nu determină întotdeauna puterea lui. O mînă de oameni curajoși poate să se ascundă cu ușurință și să dea din cînd în cînd dușmanului lovituri puternice, mai cu seamă cînd sînt însoțite de acte de diversiune.

Aici se pune o a treia întrebare : este oare nevoie să faci rost de cai și de trenuri regimentare ? Fără îndoială că e mai plăcut călare decît pe jos. Dar poate că nici nu e nevoie să pleci undeva ? Nu e oare mai bine să lucrezi în raionul tău, cu un grupuleț bine închegat ? Toți oamenii cunosc raionul la perfecție, știu potecile din pădure...

Astăzi, atît foștii partizani, cît și cei care au citit lucrări asupra mișcării de partizani din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei știu foarte bine că detașamentele au fost fie locale, fie mobile. Cele dintîi se țineau aproape de raionul lor, iar celelalte efectuau cîteva operații și plecau. Pe urmă se întorceau iar, și-n felul acesta, tot ocolind, făceau sute sau chiar mii de kilometri.

În 1941 însă, nici comandanții de detașamente nu cunoșteau clasificarea asta. Pe vremea aceea, dacă cineva ne-ar fi întrebat pe mine, pe Popudrenko sau pe Iaremenko : „Aveți de gînd să faceți din detașamentul nostru un detașament mobil ?" n-am fi știut ce să-i răspundem.

Nimeni nu ne ordonase să devenim detașament mobil.

Tactica mișcării continue, sau mai bine zis a raidului, ne-a fost impusă de împrejurări.

Se spune uneori că partizanii cutărui detașament au rămas cam mult în pădure. Se întîmpla, într-adevăr, ca vreun detașament mai mic să rămînă luni întregi ascuns, fără să se arate prin vreo localitate sau pe drumuri, mulțumindu-se numai să se apere. Dar nu cunosc nici un detașament de partizani sovietici care să fi stat în același loc în toți anii de ocupație și să-și fi schimbat numai ascunzișul, fără să întreprindă vreo acțiune.

Dacă se povestește despre un oarecare detașament de partizani că a stat tot timpul în pădure în timpul războiului și n-a făcut nimic — se poate explica fie prin dorința de a-i defăima pe partizani, fie că cei despre care se vorbește n-au fost într-adevăr partizani, ci o adunătură de borfași.

Nu-i chiar atît de plăcut să-ți duci viața în pădure. Se naște întrebarea : dar ce fac vînătorii, pădurarii și alții legați

de pădure? Trăiesc doar ani de-a rîndul în taiga și intră în inima pădurii. Tocmai aici e deosebirea: aceștia nu trăiesc, ci lucrează în pădure. În genere, comparația nu e prea fericită: în primul caz e vorba de îndeletnicirea din timp de pace, în al doilea, din timp de război.

În timp de pace, cînd ai putința să te aranjezi cum se cuvine, să te adăpostești împotriva intemperiilor și să-ți organizezi bine viața, și încă traiul din pădure nu-i pe placul oricui. Încercați să aduceți în pădure un țăran plugar, un muncitor de la strung sau un inginer. Veți vedea că n-o să vrea să rămînă mult acolo. În toiul iernii, pereții bordeiului sînt acoperiți cu zăpadă, înăuntru e înghesuială și murdărie și în fiecare zi vezi aceleași și aceleași fețe! Și să mai știi că de jur împrejur sînt dușmani! Azi-mîine ar putea năvăli și te-ar nimici fără milă pe tine, laolaltă cu toți tovarășii tăi. Asta-i viață? O lîncezeală nesuferită. Pe cîtă vreme oamenii sovietici, în zdrobitoarea lor majoritate, nu pot suporta, organic, să lîncezească la nesfîrșit.

Firește că nu toate detașamentele au fost deopotrivă de active, nu toate au luptat la fel de bine. Și asta din tot felul de pricini: conducere slabă, necunoașterea tacticii, miopie politică. Factorii geografici își aveau de asemenea rolul lor. Pentru partizani, lupta prin păduri și regiuni de munte are avantaje neîndoielnice. Cunoaștem totuși cazuri cînd în raioane cu condițiuni geografice ideale pentru desfășurarea acțiunilor de partizani dușmanul a strivit ușor și repede toate focarele de rezistență.

Condiția esențială a victoriei o constituie, bineînțeles, conștiința politică a maselor populare. În condițiile noastre, însă factorul hotărîtor era gradul de organizare al comuniștilor. Acolo unde comuniștii au știut să-și păstreze poziția de conducători, unde n-au pierdut legătura cu masele populare, ci le-au antrenat și le-au ridicat la luptă, ocupanții au primit cele mai grele lovituri. În acele raioane, detașamentele de partizani au constituit o serioasă forță militară și politică.

Și e de la sine înțeles că detașamentele în care comuniștii au fost organizați și uniți n-au rămas niciodată prea multă vreme pe același loc, adică n-au stat degeaba. Ating acest subiect și pentru că unii dintre istoricii mișcării de partizani din Ucraina nu relevă decît puternice lovituri date de partizani în a doua jumătate a războiului. Ei sînt înclinați să socotească toată perioada întîia, cea de organizare,

drept o perioadă de stagnare și de acțiuni sfioase. Apariția marilor detașamente și în general împotrivirea în masă a poporului față de cotropitori, desfășurată spre sfîrșitul anului 1942, sînt explicate de acești istorici prin teroarea nemțească și prin setea de răzbunare. Astfel, acești jalnici teoreticieni scot din balanță munca de agitație în masă a partidului, dusă în vederea atragerii în lupta de partizani a oamenilor sovietici rămași în spatele frontului dușman.

Creșterea rezistenței poporului a fost direct proporțională cu intensificarea influenței comuniștilor asupra maselor, cu lărgirea muncii de agitație desfășurată în ilegalitate și cu loviturile detașamentelor de partizani. Loviturile acestea nu erau altceva decît activitatea militară a partidului în spatele frontului dușman.

Nu ne-am adaptat chiar de la început condițiilor muncii ilegale și n-am găsit dintr-o dată forme noi de organizare. În prima perioadă, cînd mulți socoteau că războiul va dura puțin, se găseau oameni dornici să se ascundă, să aștepte și să rămînă inactivi. Această stare de spirit începu să dispară după primele lupte ofensive ale noastre, atunci cînd încrederea în propriile noastre forțe s-a întărit.

Operația de la Pogorelți a constituit pentru noi o astfel de cotitură.

Pe la jumătatea lui decembrie, detașamentul unit număra peste cinci sute de oameni. Și în fiecare zi ne soseau mereu alți ostași. Agitatorii noștri îndemnau pretutindeni pe oameni să se împotrivească dușmanului. Primul manifest pe care l-a scos Obkomul în tipografia proprie, tras în cîteva mii de exemplare, era intitulat: „Cine sînt partizanii și împotriva cui luptă ei". Acolo spuneam poporului următoarele: „Loviți în fasciști, veniți în detașamentele de partizani". Și oamenii veneau.

Totuși am ajuns la un moment critic, cînd nu mai puteam primi voluntari, fiindcă riscam să ne pierdem puterea manevrieră și capacitatea de luptă.

Gerurile se întețeau. Mulți dintre noii veniți n-aveau îmbrăcăminte groasă și căpătau degerături. Construirea bordeielor ne lua tot atîta energie cît și luptele și actele de diversiune. Stația radio era îngropată pe locul unde cantonase detașamentul din Repki. Radiotelegrafiștii fuseseră uciși. Nimeni nu știa, în afară de ei, unde era îngropat aparatul. Totuși, noi căutam de zor. Cercetașii noștri cei mai buni au scotocit toată partea de pădure unde fusese baza

detașamentului, au săpat vreo douăzeci de gropi, dar în zadar.

Ar fi fost o greșeală să trimitem oameni dincolo de linia frontului, frontul era prea departe. Nici unul din grupurile trimise pentru a stabili legătura cu frontul nu se întorsese. Înțelegeam însă cu toții — de la comandant pînă la ultimul ostaș — că în război, un detașament de partizani lipsit de legătura prin radio este, dacă nu chiar sortit pieirii, în orice caz condamnat să ducă o viață mizerabilă.

Aveam nevoie de directivele Comitetului Central al partidului și ale Comandamentului Suprem ; aveam nevoie de sprijinul moral al „Pămîntului Mare", voiam să simțim permanent că acțiunile noastre sînt în concordanță cu cele ale Armatei Roșii, că luptăm cot la cot cu poporul sovietic. Cu cît ar fi fost mai ușoară sarcina noastră dacă ar fi existat o asemenea legătură și îndrumare ! Și mai cu seamă, aveam nevoie de muniție, de armament modern, de trotil, de mine. Nemții refăceau căile ferate, și primele lor trenuri începeau să treacă pe lîngă noi, spre front. Da, trebuia să restabilim cu orice preț legătura cu ai noștri !

Introducerea în luptă a rezervelor neinstruite sporea numărul răniților, iar serviciul sanitar era punctul nostru cel mai slab. Trebuie să recunosc că la Cernigov, la organizarea detașamentului regional, am scăpat din vedere acest sector atît de important. Am luat cu noi foarte puține medicamente și pansamente. Și abia în pădure am descoperit că n-aveam medic. Aveam un farmacist : Zeilig Abramovici Iosilevici, cîteva surori de caritate, dar nici un doctor, nici măcar unul cît de tînăr.

Detașamentul din Pereliub avea un sanitar — Anatoli Emelianov. Pe el l-am numit șef al serviciului medico-sanitar din detașamentul unit. Era foarte conștiincios, își vedea de treabă, era extrem de atent, dar ce să-i faci — nu era doctor, ci numai sanitar, și pe deasupra și tare tînăr. Îngrijea cu abnegație orice rănit sau bolnav. Nu dormea bietul om nopți întregi. Dar răniții, deși îi prețuiau calitățile sufletești, așteptau de la el înainte de toate ajutor medical, nu bunătate.

La început, îl răpeam uneori pe medicul spitalului raional din Koriukovka. Da, chiar așa : îl răpeam. Veneam noaptea la medicul-șef Bezrodnîi, îl înfășuram în pături și-l aduceam la detașament. Bezrodnîi punea diagnostice, prescria medicamentele sau făcea cîte o mică operație, apoi îl duceam

acasă. Şi toate chiar sub nasul nemţilor ! Bezrodnîi era un om în vîrstă şi bolnăvicios. Nu cred să fi putut suporta viaţa din pădure. Dacă ar fi fost mai sănătos şi mai tînăr, am fi reuşit noi să-l convingem să rămînă cu noi.

Odată, am încercat să ne folosim de serviciile unui doctor neamţ. Căzuse prizonier în mîinile noastre. L-am rugăt să scoată nişte schije de mine din trupul unui ostaş rănit. A cerut instrumente chirurgicale. I-am dat nişte pumnale, cuţite şi brice.

Un detaşament mare cu greu se poate ascunde. Poate rămîne în acelaşi raion numai dacă e foarte bine înarmat. Îi ceream fiecărui comandant de pluton să facă rost de cîte un cal şi o sanie bună de fiecare cinci ostaşi, fiindcă trebuia să fim mobili, s-o putem lua din loc în orice moment şi s-o ştergem chiar de sub nasul nemţilor.

În primele zile, ordinul meu n-a fost bine îndeplinit, şi nu pentru că era destul de greu să găsim, în situaţia noastră, cai şi sănii ; dar mulţi ostaşi nu înţelegeau la ce vor folosi ; nu înţelegeau că ordinul acesta face parte dintr-un plan mare, care prevede şi ofensiva noastră.

Numai după rezolvarea acestei probleme de prim ordin, adică asigurarea posibilităţii manevriere, după restabilirea legăturii cu „Pămîntul Mare" şi după o simţitoare îmbunătăţire a serviciului nostru sanitar am fost în măsură să admitem sporirea numărului oamenilor din detaşament.

Zic „am fost în măsură să admitem", dar dorinţa noastră era să alcătuim o divizie de partizani. În cuvîntările rostite în faţa ostaşilor, în convorbirile cu dînşii, membrii Obkomului şi comandanţii militari, expunînd planurile de viitor, spuneau adesea :

— Cînd o să fim mai multe mii...

Deocamdată, eram numai cîteva sute, iar unii dintre comandanţi şi începură să se teamă de creşterea continuă a detaşamentului. Cît priveşte nemţii din jurul nostru, erau într-adevăr cîteva mii. După dezastrul din preajma Moscovei, autorităţile de ocupaţie primiseră ordin să termine cît mai repede cu partizanii. Frontul cerea întăriri. Din pricina asta, duşmanii concentraseră împotriva noastră artilerie, tancuri, avioane. Calculul pe care şi-l făcuseră, cum că noi ne vom împrăştia de la sine, nu se adeverise, ca şi speranţa că partizanii vor putea fi izolaţi de populaţie.

Nemţii aduseseră pentru soldaţii lor sute de perechi de schiuri ; ungurii, ajutaţi de poliţai, învăţau să umble cu sania.

În tabăra noastră, începură să cadă obuzele cu care tunurile nemțești ne reperau. Superioritatea unităților de ocupație asupra noastră era atît de mare, încît dușmanul nici nu mai găsea util să ascundă de noi pregătirile lui de ofensivă.

Manifestele pe care ni le aruncau ne îndemnau „să încetăm rezistența zadarnică, să ieșim din pădure și să ne predăm".

Nici unul din tovarășii noștri nu s-a speriat de amenințările lor. Manifestele erau folosite pentru țigări și alte necesități.

Cu toții însă înțelegeau că nu mai puteam rămîne acolo. Pe zi ce trecea, traiul nostru în acel loc era tot mai primejduit.

În zilele acelea, Obkomul ilegal a ținut una din cele mai importante ședințe, în care au fost hotărîte căile dezvoltării noastre.

* * *

Ce reprezenta pe vremea aceea Obkomul ilegal?

Văzut dinafară, era o mînă de oameni aleși din vreo cîteva sute de partizani. Oamenii aceștia nu se distingeau de masă prin nimic deosebit. Nu toți ocupau posturi înalte, iar după îmbrăcăminte, după felul de a se purta, după viața pe care o duceau erau partizani ca toți ceilalți.

Dar cînd grupul acesta se retrăgea să discute, toți știau că se aduna Obkomul și era clar că se hotărau lucruri importante pentru viața întregului detașament, și poate că nu numai a detașamentului. Chestiunile nu erau neapărat secrete, dar erau întotdeauna foarte însemnate și foarte serioase.

Orice partizan, comunist sau fără de partid, cînd era chemat de Obkom căuta să se reculeagă, să-și adune gîndurile și dacă avea notițe și le recitea.

Nu numai simpli partizani, dar chiar și comandanții și cei mai bravi luptători de îndată ce aflau că sînt chemați la ședința Obkomului lăsau orice treabă și de era zi ori noapte, de se aflau aproape sau departe, porneau îndată la drum.

Dar Obkomul putea chema și oameni din alte detașamente, care nu țineau de comandamentul nostru, sau din satele unde nu se găseau nici un fel de detașamente, ca de pildă, din Nejin. Dar ce zic eu din Nejin, chiar și din Cernigov! Și dacă cel chemat era un dușman adevărat al nem-

ţilor, dacă voia să lupte în mod activ împotriva lor, venea numaidecît. Îşi lăsa nevasta, copiii şi, cu riscul vieţii, îşi făcea drum pînă în pădurea unde se afla atunci Obkomul.

Cine erau membrii acestui Obkom ? De unde îşi trăgeau atîta putere asupra oamenilor ?

Faptul că membrii Obkomului ilegal fuseseră aleşi la timpul său în Obkomul legal din Cernigov, iar cea mai mare parte dintre ei confirmaţi mai tîrziu de Comitetul Central ca şefi în războiul dus de popor în spatele frontului duşman, avea bineînţeles o importanţă mare. Dar faptul acesta nu explică totuşi pe deplin autoritatea şi marea influenţă a acestor oameni asupra maselor.

Adevărata explicaţie stă în aceea că cea mai mare parte dintre muncitori, ţărani şi intelectuali îşi dădeau seama că pe teritoriul ocupat nu există decît o *singură forţă*, o *singură organizaţie* în stare să ridice milioane de oameni sovietici la lupta eroică împotriva cotropitorilor — *Partidul Comunist.*

Comandanţii a mii de detaşamente mari şi mici de partizani, precum şi ai grupurilor de rezistenţă erau membri de partid. S-ar putea număra pe degete detaşamentele în fruntea cărora se găseau comandanţii fără de partid. Şi, de cum se ivea prilejul, comandanţii aceştia intrau în partid.

Pînă şi detaşamentele care nu erau formate dinainte şi în grupurile alcătuite din ostaşi ieşiţi din încercuire sau prizonieri fugiţi, şi printre ţăranii care plecau în pădure, revoltaţi de ororile săvîrşite de nemţi — dacă se aflau membri de partid capabili să conducă, aceştia deveneau comandanţi.

Condiţiile ocupaţiei scoteau în evidenţă, în fiece om, trăsăturile de adevărat bolşevic, îi verificau convingerile şi devotamentul faţă de ideea comunismului.

Poporul înţelegea foarte bine acest lucru. La un bolşevic, poporul preţuieşte întotdeauna cinstea lui, curajul şi consecvenţa cu care duce la bun sfîrşit programul stabilit.

În detaşament veneau soldaţi din încercuire sau prizonieri fugiţi despre care noi nu ştiam nimic.

Santinelele n-aveau sarcina să-i supună la interogatoriu, ci să-i conducă la ofiţerul de serviciu sau să cheme un superior. Dar santinelele, din curiozitate, puneau tot felul de întrebări fiecărui nou venit. Una din primele întrebări era de obicei :

— Eşti membru de partid ? Comsomolist ?

Şi partizanii, chiar şi cei fără de partid, se bucurau ori de cîte ori răspunsul era afirmativ. Se bucurau că dobîndesc un tovarăş de nădejde şi credincios, pentru că simţeau în răspunsul acesta curaj şi demnitate. Puteai uşor ascunde că eşti membru de partid. Era destul să negi, în timp ce mărturisirea impunea sarcini şi angajamente de seamă. Toată lumea ştia că unui membru de partid i se încredinţează întotdeauna cele mai primejdioase misiuni din partea conducerii. În cazul cînd nu reuşea, cel dintîi glonte nemţesc era pentru el.

Partizanii membri de partid n-aveau mai multe drepturi decît cei fără de partid. N-aveau nici măcar carnetul de partid, dovada formală că sînt membri de partid. Potrivit hotărîrii Obkomului, toţi cei care veneau la detaşament cu legitimaţia de partid sau de Comsomol, trebuiau s-o depună comisarului. La una din bazele noastre era ascunsă o casă de fier în care am încuiat toate documentele de partid şi am îngropat-o [1]. Tovarăşul Kurocika, secretarul organizaţiei de partid a detaşamentului, avea un tabel al tuturor membrilor şi candidaţilor Partidului Comunist (bolşevic), iar Marusia Skripka, secretara organizaţiei de bază a Comsomolului leninist, alcătuise o altă listă pentru comsomolişti.

Înscrierea unui nou venit pe tabel însemna că i se recunoştea calitatea de membru de partid sau comsomolist. Fiecare membru de partid sau comsomolist se străduia ca nu cumva să fie şters de pe tabel.

Cît a durat războiul de partizani, n-au fost decît două cazuri în care oamenii intraţi în detaşament au ascuns că fac parte din partid. De obicei însă, de îndată ce erau primiţi în detaşament, membrii de partid sau Comsomol se duceau la secretarul organizaţiei de bază şi cereau să fie luaţi în evidenţă.

În acest scop fusese stabilită o procedură destul de complicată. De obicei noii veniţi nu aveau carnetul de membru de partid sau de comsomolist. Nimeni nu le făcea vreo imputare. Pentru a dovedi însă că e înscris în partid, tovarăşul trebuia să găsească trei martori, membri de partid, care să

[1] În casa aceea de fier erau ascunse — în afară de tot felul de dosare secrete — mărci nemţeşti şi cîteva obiecte de valoare pe care statul major al mişcării de partizani le primise încă de pe cînd se organizase. Se bănuia că vor fi necesare în munca de cercetare. Dar pe urmă s-a constatat că nu erau de folos, fiindcă cercetaşii noştri se descurcau şi fără bani. (n.a.)

confirme că făcea într-adevăr parte din cutare sau cutare organizație.

Într-o zi, patru ostași din compania întîia s-au prezentat la mine cu o plîngere puțin obișnuită. S-au apropiat toți deodată și unul dintre ei mi-a spus :

— Am venit, tovarășe Feodorov, să ne plîngem de Kurocika, Ivan Martianovici...

— Păi, Kurocika nu-i comandantul vostru. Cu ce v-a necăjit ?

— Am venit la dumneavoastră pentru că sînteți secretarul Obkomului.

Nici unul nu era membru de partid. Mă așteptam să-mi vorbească de neînțelegeri în tabără, de vreo nedreptate față de ei, de cine știe ce abuz. Nu. Veniseră într-o chestiune ce privea numai partidul și numai o chestiune internă de partid.

— Pe Vlasenko îl cunoașteți, Aleksei Feodorovici ?

— Îl știu. Mitraliorul, nu ?

— Chiar el. Tocmai Petro Vlasenko din Karpovka.

— E consătean cu mine, se amestecă în vorbă al doilea ostaș. E aproape o lună de cînd a intrat în detașament. A fost repartizat la secția noastră și stă în același bordei cu noi. Am băgat de seamă că Vlasenko umblă tare amărît. A trecut o zi, două, și el tot așa era. Pînă și în luptă parcă ar fi fost altul. Noi am început să-l descoasem, că doar ni-i consătean și prieten : „Ce s-a întîmplat ? Poate ai vrea să tragi mai serios la măsea și nu-ți ajunge porția ? Poate ți s-arată în vis Marusia bucătăreasa ?" Dînsul zicea nu și nu și ne tot ruga să nu-i mai batem capul. Totuși, am izbutit să aflăm. „Vă mai amintiți, băieți, ne-a spus el, că am fost primit în partid încă prin 39. Nu-i așa ?" „Păi, cum nu, sigur că ne aducem aminte". „Dar acum nu mi se recunoaște asta. Kurocika nu vrea să mă treacă în evidență. Mi-am îngropat carnetul în pămînt cînd am ieșit din încercuire. M-aș fi dus să-l scot, dar sînt pe puțin trei sute de kilometri pînă acolo".

Cel de al treilea ostaș îl susținu cu căldură :

— Din partea lui Kurocika, asta-i curat birocratism.

— Ar trebui să înțeleagă, tovarășe, că pe omul ăsta-l doare. Noi sîntem martori că într-adevăr a fost membru de partid. În sat a fost doar foarte activ : făcea agitație la adunări, comenta ziarul cu o echipă de grădinari, într-un cuvînt își lua munca în serios. Eu, unul, am văzut de pildă cu ochii

mei că înainte de război Petro învăța „Cursul scurt". Toate astea, noi le-am spus secretarului organizației de partid, Kurocika, cum se și cuvine unor martori. Dar a ieșit și mai rău.

— N-a vrut să recunoască?

— Nu. „Voi, ne-a zis el, n-aveți căderea s-o faceți. Dacă Petro Vlasenko ar fi fost cu adevărat înscris în partid, n-ar fi apelat la voi, care nu sînteți membri, ca să lămurească chestiunea asta".

I-am întrerupt pe reclamanți:

— Bine, dar voi nu știți toate împrejurările prin care a trecut Vlasenko. A fost în armată. Poate că s-a făcut acolo vinovat de ceva și a fost exclus?

Al patrulea ostaș, care tăcuse tot timpul, crezu de cuviință să se amestece și el în vorbă:

— Am ieșit din încercuire o dată cu el. Vlasenko și cu mine sîntem din același pluton. Și n-am auzit să fi fost scos din partid. Ceea ce bănuiești dumneata, tovarășe Feodorov, nu s-a întîmplat. Vlasenko n-a primit nici măcar o mustrare.

Eram curios să știu de ce îi preocupă atît de mult pe tovarășii cazul lui Vlasenko.

— Mai întîi și-ntîi omul e necăjit și nouă ne pare rău de el.

— Și în al doilea rînd?

— Și în al doilea rînd vine principalul. În grupa noastră nu este nici un membru de partid. Are asta însemnătate pentru noi ori ba? Ce zici, tovarășe Feodorov? În al treilea rînd vine dreptatea.

Le-am arătat regula stabilită pentru înscrierea oamenilor pe tabel.

— Din păcate, tovarășii, nici eu nu pot face nimic. N-am nici un drept să calc rînduiala stabilită de Obkom.

Mi se pare că nu i-am convins. Au plecat, vădit nemulțumiți. Acela care ieșise din încercuire o dată cu Vlasenko s-a întors după cinci minute la mine.

— Vă rog să-mi spuneți, Aleksei Feodorovici, dacă intru eu în partid, atunci pot să țiu partea lui Vlasenko?

— Numai pentru asta vrei tu să intri în partid?

Mă privi uimit și răspunse cît se poate de serios:

— Cred că glumiți, tovarășe Feodorov. Ar trebui să fiu un prost ca să fac cerere de primire numai pentru atîta

lucru. Cererea am scris-o încă din regiment, dar n-am avut timp s-o înaintez. Am păstrat însă recomandațiile.

— Unde ai fost în încercuire ?

— Lîngă Kiev. Petro și cu mine am făcut mai bine de trei luni pînă ce am dat de partizani.

— Și recomandațiile le-ai purtat mereu asupra ta ?

— Da.

— Așadar, Vlasenko și-a îngropat carnetul, iar tu ți-ai păstrat recomandațiile ?

— Întocmai.

Dar dîndu-și seama că asta îl arăta într-o lumină nu tocmai favorabilă pe tovarășul lui, adăugă :

— Păi este o deosebire, Aleksei Feodorovici. Petro avea legitimație de membru, pe cînd eu numai cererea de candidat.

— Ia, dă-o încoace, s-o văd.

Flăcăul își scoase mantaua, desfăcu căptușeala la spate și scoase de acolo trei recomandații împăturite cu grijă și învelite cu pergament, împreună cu cererea lui.

— Le-am botit, Aleksei Feodorovici, grăi el cu glas vinovat. Uitați, asta e scrisă de locotenentul Voroniko, care a fost ucis. Pe astălaltă mi-a dat-o chiar colonelul, tovarășul Goțeridze, iar cea de a treia e de la Vlasenko. La noi, el era primul mitralior, iar eu al doilea. Dînsul m-a îndemnat să mă înscriu în partid.

Am cercetat hîrtiile. Pe urmă m-am uitat atent în ochii ostașului. Nu, nu era cu putință de presupus că toate astea fuseseră ticluite dinainte. Mai ales că, la un loc cu cererea și recomandațiile, avea învelite fotografiile nevestei, ale copiilor și o hîrtie eliberată de comitetul executiv raional, pentru activitate foarte rodnică în colhoz.

— Mă, tare sînteți caraghioși ! Uite cea mai bună dovadă, și i-am arătat ostașului recomandația lui Vlasenko. Păi nu vezi că aici spune chiar numărul carnetului de partid și anul de cînd e membru ? Într-un cuvînt, tot ce trebuie. Cheamă-ți prietenul și spune-i să-ți mulțumească.

Să fi văzut cu ce bucurie mă asculta.

— E drept că sîntem niște caraghioși ! Dar să vedeți de ce ne părea așa de rău, Aleksei Feodorovici ! E un om tare bun și deodată să fie scos din partid, așa, pe nedrept !

Cînd se depărtă de mine, merse mai întîi încet, apoi își iuți pașii și o luă la fugă. L-am auzit strigînd:

— Petro, fă-te-ncoace, Petro!

* * *

La ședințele Obkomului luau parte, în afară de Popudrenko, Novikov, Kapranov, Drujinin, Iaremenko, Dneprovski și cu mine, care eram membri — și șeful de stat major Rvanov, adjunctul secretarului Balițki și uneori comandanții de plutoane-detașamente și secretarii comitetelor raionale.

Obkomul se aduna în răstimpul dintre lupte, în cele mai neașteptate locuri. Iarna, de cele mai multe ori în bordei, iar cînd detașamentul era în mișcare, se strîngea ori în jurul saniei mele, ori în jurul focului.

Foarte adeseori, cîte unul din tovarășii era nevoit să plece de la ședință din diferite motive: să dea un ordin, să rezolve o chestiune urgentă. Mereu sosea în fugă un ostaș să raporteze ceva.

Ședința despre care vreau să vorbesc a fost ținută cu numeroase întreruperi, în timpul cărora noi luam parte la lupte.

N-aș vrea să-l obosesc pe cititor descriind în amănunt împrejurările. Îmi vine greu să-mi amintesc acum ce a spus fiecare tovarăș în parte. Se discutau chestiuni foarte serioase. Hotărîrile au fost luate în unanimitate, deși discuțiile fuseseră foarte aprinse.

Experiența ne-a învățat că, prin contopire, detașamentele au cîștigat în ce privește puterea de luptă. Succesul operației de la Pogorelți îi însuflețise și-i bucurase pe mulți tovarășii. Dar cînd deveni limpede pentru toți că întărirea detașamentului atrăgea după sine necesitatea de a se deplasa și că rămînînd locului riscăm a fi complet zdrobiți, mulți începură să cîrtească.

Bessarab țipa:

— Părăsim, asta... cum să zic... locurile de baștină, lăsăm bazele noastre!

Spre mirarea noastră, îl susținu și Gromenko:

— Nu mă urnesc de aici! Aici cunoaștem toate împrejurimile, am cercetat totul cu de-amănuntul. N-aveți decît să mă părăsiți, mă descurc eu cu oamenii mei...

A ajuns chiar la cuvinte mari, ca de pildă: „Numai peste cadavrul meu! Mai bine pier într-o luptă inegală!"

ş.a.m.d. Dar cînd i s-a spus că asemenea acţiuni anarhice vor pune totodată în discuţie calitatea lui de membru de partid, Gromenko căzu pe gînduri. Apoi veni la noi şi ne spuse:

— Eu, tovarăşi, mă supun disciplinei de partid.

În condiţiile ilegalităţii, însă, este cu neputinţă să-i stăpîneşti pe oameni numai prin puterea unui ordin sau a unei hotărîri a Obkomului, atunci cînd sensul ordinului sau hotărîrii rămîne neînţeles de ei; cu alte cuvinte, era cu neputinţă să ne bizuim numai pe o disciplină impusă prin autoritatea conducerii.

Noi intenţionam să creăm un detaşament mare. Cînd zic „noi", înţeleg Obkomul. Dar poate că acest lucru să fi fost doar un capriciu de conducător, dorinţa de a-şi supune, contra bunului simţ, cît mai mulţi oameni! Firește că s-au găsit unii tovarăşi care să spună:

— Lui Feodorov i s-a urcat la cap importanţa muncii lui de dinainte de război. E un om îngîmfat şi nu poate să se împace cu gîndul că nu va comanda decît un grup mic de oameni — detaşamentul regional.

Li se răspundea:

— De ce Feodorov? Hotărîrea a fost luată de întregul Obkom al partidului.

— Ştim noi cum stau lucrurile, răspundeau cei ce se împotriveau la crearea unei mari unităţi. Toţi membrii Obkomului sînt sub ordinele lui Feodorov, pentru că el e comandant de detaşament. Şi în Obkom ocupă locul de frunte. Cine ar îndrăzni să i se împotrivească?

Aşa puteau judeca doar oamenii care îşi pierduseră capul în focul discuţiei, oameni care nu înţelegeau principiile conducerii de partid.

Nu! Numai logica luptei a determinat Obkomul ilegal din Cernigov să ţină nestrămutat la lărgirea detaşamentului. Luînd o astfel de hotărîre, Obkomul avea în vedere, înainte de toate, rezolvarea problemei organizatorice pe care i-o punea în faţă Comitetul Central al partidului, şi anume de a atrage în lupta împotriva cotropitorilor un număr cît mai mare de oameni sovietici.

Pentru noi, în momentul acela, veriga principală din lanţul de procese ce urmau să ridice pe oamenii sovietici la lupta împotriva cotropitorilor era crearea unei mari unităţi de partizani. O mare unitate, despre a cărei existenţă şi acţiuni să ştie mii şi zeci de mii de oameni sovietici rămaşi

în regiunile cotropite, o mare unitate capabilă să cuprindă un număr cît mai mare de oameni sovietici, care să devină partizani la chemarea partidului.

Ar fi fost o greşeală să contopim laolaltă toate detaşamentele din Ucraina sau toate detaşamentele din regiune. Dar, măcar una din marile unităţi de partizani din regiune să aibă suficientă putere pentru ca:

1) să dea inamicului lovituri puternice;

2) să ţină o legătură permanentă prin radio cu frontul sovietic şi cu spatele lui;

3) să dispună de un aerodrom pentru aterizarea avioanelor trimise din spatele frontului nostru sovietic;

4) să grupeze cadre de agitatori capabili să se descurce în situaţiile politice complicate ale vremii şi să-i lămurească pe oamenii sovietici asupra sarcinilor ce le stau în faţă; să informeze pe larg populaţia asupra adevăratei situaţii de pe fronturile de luptă;

5) să aibă o tipografie, să tipărească şi să răspîndească manifeste şi ziare;

6) să fie baza unui cerc politic de conducere care să dirijeze întreaga luptă ilegală şi de partizani din regiune;

7) să fie o pildă de dîrzenie şi disciplină pentru toate detaşamentele locale şi pentru toate grupurile de rezistenţă din raioanele înconjurătoare.

E de la sine înţeles că detaşamentele mici, care n-aveau decît un singur avantaj faţă de cele mari, şi anume acela de a se ascunde mai uşor, nu puteau lua asupra lor rezolvarea tuturor problemelor enumerate.

Unii tovarăşi, care exprimau părerea păturilor de partizani înapoiaţi politiceşte, erau împotriva intenţiei Obkomului de a lua în mîinile sale conducerea întregii mişcări de partizani din regiune.

Obkomul a condamnat tendinţele „codiste" ale unora dintre membri de partid. În calitatea mea de comandant, am primit sarcina să urmez mai departe linia creşterii continue a detaşamentului şi să iau toate măsurile spre a-l face cît mai manevrier.

* * *

În noaptea de 21 spre 22 decembrie, toţi partizanii din detaşamentul nostru se urcară în sănii, comandanţii săriră în şa şi coloana porni. Am mers cam un ceas şi jumătate

în zigzag prin zăpada înaltă, iar cînd ne-am depărtat la vreo cincisprezece kilometri de fosta noastră tabără, călăuzele au scos capul coloanei la drum bătătorit și caii bine hrăniți au prins a alerga zdravăn.

Drumeții întîlniți fugeau în lături. Credeau, pesemne, că trec ungurii, că doar nu era glumă, mai bine de o sută douăzeci de sănii pline de oameni înarmați cu puști, automate și mitraliere. Pe deasupra, și vreo șaptezeci de călăreți. Pe atunci nici dușmanilor, nici alor noștri nu le putea trece prin cap că partizanii ar putea să se miște în coloane atît de puternice.

Plecaserăm de pe vechile noastre poziții, din locuri cunoscute. Ne retrăgeam sub presiunea forțelor superioare ale inamicului. Dar retragerea noastră era în același timp și victoria noastră.

Înspre dimineață, făcuserăm vreo treizeci de kilometri. Am poposit și am auzit ecourile îndepărtate ale unor bubuituri de tun. I-am chemat pe Gromenko și pe Bessarab :

— Cîte tunuri trag ?

Ambii au fost de acord că se aud multe tunuri. Pe urmă, cinci bombardiere au zburat în direcția pădurii și am simțit cum se cutremura pămîntul.

Avioanele trecuseră deasupra noastră. Dar bineînțeles că nemții nu-și puteau închipui, de-acolo de sus, că o coloană de o jumătate de kilometru ar putea fi un detașament de partizani. Nu se mai pomeniseră asemenea coloane.

L-am rugat pe Rvanov să-i comunice lui Gromenko și lui Bessarab rezultatele recunoașterii. Mai bine de două mii de fasciști porniseră la atacul taberei de partizani. N-aveau decît să ne caute cît or pofti.

— Înțelegi acum că și retragerea poate fi o victorie.

— Dacă ne-ai fi spus de la-nceput, asta... cum să zic... am fi priceput !

— Dar dumneata nu înțelegi că un comandant de detașament nu-i președinte de artel și nu vă datorează nici un raport ?

Am făcut un mic popas într-o pădurice. Am mîncat fără să aprindem focurile. Lîngă sania statului major se adunase un grup de oameni. Ascultam cu toții, tăcuți, cum crește zgomotul pregătirii de artilerie. Cînd se liniști, Popudrenko întrebă :

— Cine are ochi buni ? Cine poate să vadă ce se petrece acolo ?

Am constatat că Drujinin avea privirea cea mai ageră. E drept că-şi lipise binoclul de ochi. Dar pînă atunci n-am ştiut că poţi vedea cu binoclul la o depărtare de treizeci de kilometri.

— S-au răspîndit în lanţ de trăgători! raporta cu toată seriozitatea Vladimir Nikolaevici. Se ascund după copaci. Sapă adăposturi. Au pornit din nou, în salturi şi tîrîş. Acum s-au culcat. Se miră pesemne că nimeni nu răspunde la împuşcăturile lor. Un ofiţeraş îi cheamă la el. Trei soldaţi se apropie pe brînci. Cred că sînt cei mai curajoşi: le arată ceva din faţa lor.

Ne era tare plăcut şi distractiv să urmărim de la distanţă toate mişcările duşmanilor pe care i-am tras pe sfoară.

— Au intrat în sfîrşit în tabără... continuă Drujinin. Nemţii, furioşi, aruncă cu grenade în bordeiele goale. Ofiţerul, turbat, cheamă la el pe cercetaşi şi-i loveşte peste faţă.

Da, era o victorie pentru noi! În dimineaţa zilei de 22 decembrie, nemţii au aruncat un regiment întreg împotriva taberei noastre părăsite. Artileria, tancurile, avioanele, nimic n-a fost cruţat. Şi de bună seamă că au şi trimis din vreme, la Berlin, telegrame despre nimicirea unui mare detaşament de „bandiţi".

Pe la amiază, ne îndepărtasem la mai bine de cincizeci de kilometri. Am intrat în goana mare în Maibutnia, Lasociki şi Juravleova Buda. Populaţia s-a ascuns sau s-a împrăştiat prin cîmpii şi grădini de zarzavat. Ne-au ieşit înainte primarii şi au început să ne vorbească nemţeşte cu accent ucrainean.

— Huten Aben!

Poliţaii s-au aliniat frumos, şefii lor au ridicat mîna cu brasarda şi au urlat cu toţii:

— Heil Hitler!

Desigur că mare le-a fost mirarea. Nu-şi închipuiau că fac această primire chiar partizanilor.

Cînd s-au mai dumerit şi au aflat că au venit partizanii, oamenii s-au înapoiat numaidecît pe la casele lor. Copiii au ieşit cu toţii în stradă. Fetele şi-au scos din ascunzişuri rochiile lor cele mai frumoase, iar flăcăii noştri şi-au luat muzicuţele. Prin case şi pe străzi, toată lumea s-a prins la joc.

Nici nu ne-am aşteptat la o astfel de primire. Sărbătoare. Adevărată sărbătoare şi pentru noi, şi pentru ţărani. Nu mai mîncasem de mult o ciorbă aşa de gustoasă şi col-

ţunaşi cu brînză şi smîntînă. De mult n-am mai petrecut aşa de vesel şi din toată inima! Cu toate că fiecare gospodină ştia prea bine că în urma partizanilor au să apară nemţii, nici una nu-şi arăta faţă de noi frica pentru ce-o să se întîmple.

De altfel, nici cheful nostru n-a ţinut prea mult. Chiar de a doua zi, ţăranii şi-au dat seama că partizanii sînt oameni serioşi. Ne-am întărit, am pus posturi de pîndă şi am început instrucţia militară şi politică. Am rămas vreo două săptămîni în satele acelea. De acolo, de la noua noastră bază, am efectuat cîteva operaţii ofensive împotriva garnizoanelor din satele vecine.

Tot de aici, din Juravleova Buda, am trimis la 3 ianuarie primele noastre radiograme. Ne-am pus în legătură cu Frontul de Sud-Est şi chiar personal cu tovarăşul Hruşciov.

* * *

Tot ce am povestit aici pe scurt a fost în realitate rezultatul unei mari munci colective.

De unde am luat sănii, cai? Cum am făcut rost, în cele din urmă, de un emiţător?

Am mai spus în prima carte că, în apelul său către popor, Obkomul ilegal şi statul major al mişcării de partizani sfătuiau colhozurile să împartă ţăranilor vitele colectivului, iar pe cei mai buni cai, dintre cei rămaşi, să-i predea partizanilor. Multe colhozuri aşa au şi făcut. Ştiind că nemţii iau vitele cele mai bune, preşedinţii de arteluri au dat partizanilor caii cei mai iuţi, cei mai bine hrăniţi şi cei mai rezistenţi.

Din păcate însă, cotropitorii erau mai întreprinzători ca noi. În timp ce la noi se duceau încă discuţii dacă detaşamentele trebuie să fie mobile sau stabile, dacă trebuie să aibă cavalerie şi trenuri regimentare sau să se mărginească numai la grupuri de cercetaşi călări — nemţii şi ungurii rechiziţionaseră sute de cai prin colhozuri.

Dintre cei două sute de cai pe care am izbutit să-i strîngem pe la sfîrşitul lui decembrie, vreo jumătate erau de captură, adică luaţi în luptă. Printre ei se găseau nu numai cai de-ai noştri, ţărăneşti, ci şi cai ungureşti şi nemţeşti, cu cozile scurte şi crupele late. Erau cai mofturoşi, răsfăţaţi, nărăvaşi. În condiţiile vieţii din pădure, aceşti cai piereau ca maimuţele aduse în climatul nordic. Parti-

zanii nu-i puteau suferi, mai ales fiindcă trebuia să-i îndemne numai pe nemţeşte şi ungureşte. Schimbau cu plăcere pe aceşti „străini" ghiftuiţi, cu cei mai obişnuiţi căluţi ţărăneşti.

Aşadar, jumătate din caii noştri erau de captură, iar cealaltă jumătate o primisem de la colhozuri. Oamenii noştri colindau satele în care nemţii nu se instalaseră încă. De cele mai multe ori, găseau tot sprijinul necesar şi se întorceau la detaşament nu numai cu cai, dar şi cu sănii. La Ielino şi la Sofievka, ţăranii organizaseră, în urma rugăminţii noastre, o adevărată producţie de sănii pentru partizani.

Se întîmpla însă uneori ca oamenii noştri să întîmpine o rezistenţă cu totul neaşteptată. Oricine ştie ce greu se desparte un ţăran de calul său! Şi cînd te gîndeşti că trebuia să se lipsească de cei mai buni! Cei mai mulţi înţelegeau că este o necesitate de război şi că, la partizani, caii vor servi cauza poporului, şi totuşi...

În satul Pereliub, supraveghetorul grajdului colhozului era Nazar Suhobok, un ţăran rău şi samavolnic. Îl cunoşteam dinainte de război. Nu numai eu, ci aproape toţi activiştii regionali care în interes de serviciu trecuseră prin meleagurile acelea, ştiau că Nazar e un scandalagiu şi un intrigant. Mulţi îl socoteau chiar coadă de topor a chiaburilor.

Şi, într-adevăr, de cîte ori se introducea în satul Pereliub cîte o măsură nouă de către reprezentanţii regiunii sau raionului, Nazar Suhobok lua cuvîntul la adunare; vorbea cu patimă; prin cuvinte ocolite şi viclene îi îndemna pe oameni la sabotaj. Aşa cel puţin ni se părea pe atunci. Curios era faptul că, cu toate acestea, se bucura totuşi de oarecare autoritate: lucra bine, ce e drept, dar oamenii se fereau mai ales de gura lui rea.

Avea aproape cincizeci de ani. De aceea nu fusese luat în armată. Prin noiembrie, partizanii lui Balabai au făcut prima încercare de a dobîndi caii colhozului. Au căzut la învoială cu preşedintele colhozului şi au trimis la grajd doi oameni. Dar Nazar i-a întîmpinat cu înjurături. Cînd partizanii s-au apucat totuşi să dezlege caii, Nazar s-a răţoit de-a binelea la ei şi a dat să-i lovească cu o oişte.

— Care partizani? V-aţi strîns acolo în pădure toţi dezertorii şi puturoşii! La armată nu v-aţi dus şi acum o să staţi pe capul bieţilor ţărani. Ia, hai, afară de aici!

Şi l-au lăsat atunci în pace.

A doua oară, au venit la el pe la sfîrșitul lui decembrie. Pe vremea aceea, toți colhoznicii — chiar și Nazar — știau bine că partizanii luptă serios cu nemții și că dușmanii iau de la țărani tot ce-i mai de preț. Dar Nazar s-a încăpățînat din nou, deși Balabai venise la el în persoană, însoțit de cinci oameni dintre cei mai hotărîți. Iar caii îi avea tare buni, Nazar : vreo zece la număr, toți unul și unul, bine hrăniți și bine țesălați.

— Uite cum stau lucrurile, Suhobok, i-a zis Balabai, avem dispoziții de la președinte, așa că nu mai umbla cu cioara vopsită ! Te cunosc demult. Totdeauna ți-a plăcut să fii contra... Dar și tu mă cunoști. Dă-te la o parte cît mai ești întreg. Hai, tovarăși, luați caii.

Nazar încercă din nou să se împotrivească cu forța și puse mîna pe oiște. Dar văzînd că nimeni nu se sperie, și-a mai potolit zelul și doar a bombănit :

— Ce-o să mai fac aici, cu grajdul ăsta gol ? Dacă luați caii, luați-mă și pe mine. Făgăduiesc...

Dar nu sfîrși ce anume făgăduiește.

Balabai mi-a povestit mai tîrziu că s-a înduplecat să-l ia pe Nazar în detașament, în pofida părerii ce-o avea despre dînsul. Prea-i păruse sinceră bombăneala lui Nazar și plină de adevărată emoție. Suhobok și-a luat pe loc rămas bun de la familia lui, care număra opt membri, a înhămat caii la sanie și, împreună cu partizanii, a pornit în fruntea coloanei spre pădure.

Pentru că veni vorba, trebuie să adaug că și la detașament a îngrijit caii la fel ca și la colhoz. Era un ostaș descurcăreț și viteaz. Peste o lună, Nazar a murit. A murit prostește. Se dusese la Pereliub să-și vadă familia, și nemții l-au ridicat din casă chiar în noaptea aceea. Nazar i-a spart unuia dintre ei capul cu scaunul, pe alți doi i-a lovit cu picioarele : s-a apărat din răsputeri. A fost împușcat în aceeași noapte.

Și cum se întîmplă adeseori, abia după moartea lui Nazar i-am înțeles firea și sufletul adevărat. Consătenii lui își aminteau, prea tîrziu, că Nazar nu înșelase niciodată pe nimeni. Cînd se apuca de o treabă, o dădea gata la timp. Își mai aminteau că în războiul trecut ca tînăr soldat se purtase vitejește. Bogat n-a fost niciodată. Multă vreme fusese argat, dar și atunci și-a făcut treaba cu sîrguință și cu grijă. Tocmai de aceea s-a și lipit de el porecla de agitator chiaburesc. Atunci și-a închis amărăciunea în fundul sufletului și

s-a apucat să spună pretutindeni: caii sînt mai buni decît oamenii. Cu caii era blînd, iar cu oamenii, dinadins tăios şi arţăgos.

Partizanii au păstrat o bună amintire despre Nazar Suhobok din Pereliub.

Trebuie să adaug că în detaşamentul de partizani nu numai fiecare om, dar aproape fiece obiect îşi avea povestea lui, adeseori foarte încurcată. Totul se dobîndea cu greutăţi nespus de mari.

Vreau să vă istorisesc povestea primei noastre staţii radio. O să se găsească unii să spună: „Întîmplare, noroc, concurs de împrejurări fericite". Cred însă că „întîmplarea" e ca şi fiara: iese în faţa vînătorului care o caută.[1]

După ce ne-am instalat în satul Lasociki, cercetaşii noştri ne-au raportat că de partea cealaltă a rîului Snov, în regiunea Oriol, se află un mic detaşament de partizani sub comanda lui Vorojeev. Ştiam de existenţa lui. De îndată ce am sosit în sat, comandantul, cu tot statul lui major, ne-a vizitat. Mai tîrziu am avut mulţi musafiri de felul ăsta. Dar Vorojeev a fost cel dintîi. Era tare plăcut să stai de vorbă cu el! Ne-a povestit pe larg cum ar fi procedat în locul nostru. Aleksandr Vasilievici:

— Să ştiţi de la mine că Aleksandr Vasilievici n-ar fi umblat cu fleacuri. Ar fi atacat cu baioneta cea mai importantă comandatură nemţească de pe aici, să o ştiţi. Aleksandr Vasilievici ar fi pornit la un atac îndrăzneţ, măreţ!...

Abia peste vreo cincisprezece minute, ne-am lămurit că Aleksandr Vasilievici despre care pomenea atît de des Vorojeev şi de care vorbea ca de un prieten, nu era altul decît marele comandant de oşti Suvorov.

Cît despre treburile ce priveau direct detaşamentul său, oaspetele nostru a vorbit doar în termeni generali. Şi din vorbă în vorbă Vorojeev ne-a povestit că la vreo treizeci şi cinci de kilometri de noi se află un sat, anume Krapivnoe, iar în satul acela, în podul unei case, se ascunde de mai bine de două săptămîni un căpitan venit de pe Frontul de Sud-Vest, împreună cu un grup de ostaşi; au un emiţător şi o radiotelegrafistă. Informaţiile lui Vorojeev mergeau foarte departe: ne-a indicat şi casa în care locuia căpitanul; ştia de asemenea că e căutat de nemţi, care pare-se că i-au şi dat de urmă.

[1] Proverb rus. (n.r.)

— Ai încercat să intri în legătură cu el? l-am întrebat, ascunzîndu-mi tulburarea.

Tulburarea mea era de înțeles: se ivise în sfîrșit posibilitatea de a stabili legătura cu frontul și poate chiar cu Comitetul Central al partidului...

— Da, aflați, vă rog, că noi nu ne pierdem niciodată capul. Mi-am trimis băieții acolo și am și aflat că emițătorul căpitanului nu mai lucrează. N-are acumulatori.

Dar Vorojeev se plictisi curînd de acest subiect. Trecu din nou la anecdote despre Suvorov, cu caracter pe jumătate istoric. Mi-am cerut scuze și am ieșit din casă. Mai pe scurt, a doua zi dimineața, băieții noștri au adus la Lasociki pe căpitanul Grigorenko, pe cei doi ostași care-l însoțeau și pe radiotelegrafistă împreună cu emițătorul.

Căpitanul Grigorenko s-a dovedit un om puțin înțelegător. Nu-i venea să creadă că sîntem oameni de treabă. Argumentul principal pe care-l invoca împotriva noastră era următorul:

— Comandamentul frontului nu mi-a comunicat nimic despre existența detașamentelor prin părțile astea. Nu sînt obligat să vă cred.

— Vasăzică, dacă serviciul de recunoaștere al frontului n-are știri despre noi, înseamnă că nu sîntem un detașament de partizani, ci o nălucă? Așa e, nu?

— Poate chiar și mai rău ca o nălucă!

Între timp ostașii noștri plecaseră într-o altă misiune: să facă rost, cu orice preț, de o sursă de curent pentru emițătorul nostru. Două zile am căutat să-l înduplecăm pe căpitanul Grigorenko ca să comunice comandamentului despre existența noastră. I-am demonstrat cît de necesar era pentru noi să intrăm în legătură cu „Pămîntul Mare", i-am povestit istoria detașamentului nostru.

— Aș face-o bucuros, spuse în cele din urmă Grigorenko, dar vedeți și voi că n-am acumulatori.

A fost tare uimit cînd i-am adus pe loc vreo treizeci de acumulatori luați din mașinile nemțești aruncate în aer. Ostașii scotociseră regiunea pe o rază de douăzeci de kilometri și încărcaseră o sanie plină de acumulatori.

Atunci căpitanul ceru o încăpere specială, mai ceru ca în timpul funcționării emițătorului nimeni să nu se apropie prea mult de aparat, să stea la cel puțin treizeci de metri. I-am îndeplinit și această cerință. I-am pus la dispoziție o casă întreagă.

Vorojeev mi-a făcut imputări amare:

— V-aţi folosit, zicea dînsul, de informaţiile mele şi mi l-aţi suflat de sub nas. Să ştiţi de la mine că e curată obrăznicie. Suvorov nu s-ar fi purtat niciodată aşa!

La 9 ianuarie 1942, Grigorenko izbuti să primească răspuns de pe Frontul de Sud-Vest. Radiograma trimisă pe numele meu era iscălită de Nikita Sergheevici Hruşciov şi de mareşalul Timoşenko.

Impresia produsă asupra soldaţilor de radiograma primită de pe „Pămîntul Mare" a fost una dintre cele mai puternice din tot timpul existenţei noastre de partizani.

Bucuria a fost mare şi sinceră şi i-a cuprins pe toţi fără excepţie. Poate că sentimentele noastre vor părea unora dintre cititori exagerate. În schimb, marinarii şi exploratorii care iernează pe îndepărtatele insule ale Nordului mă vor înţelege foarte bine; doar nu degeaba partizanii au împrumutat de la dînşii expresia de „Pămîntul Mare".

Dacă pînă în acea zi fusesem siliţi să ne bizuim în toate pe noi înşine, de aci înainte, prin legătura stabilită cu Armata Roşie şi cu Comitetul Central al partidului, ne includeam nu numai moralmente, dar şi organizatoric în frontul general de luptă împotriva nemţilor.

Iată textul radiogramei mele:

„Către N. S. Hruşciov

Obkomul din Cernigov acţionează pe teritoriul său. Pe lîngă Obkom se află un detaşament de patru sute cincizeci de oameni. Rezultatele luptei noastre le vom comunica ulterior.

Feodorov".

Răspunsul a fost scurt:

„Către Feodorov

Transmite salutări comandanţilor şi ostaşilor. Comunică ce nevoi aveţi. Aşteptăm amănunte.

Hruşciov, Timoşenko".

Aceste cîteva cuvinte stîrniră un freamăt de bucurie în toate unităţile noastre. Radiograma a fost primită seara tîrziu, şi sute de oameni s-au adunat lîngă statul major. Printre ei erau nu numai partizani, ci şi locuitori ai satului, moşnegi, babe, femei, fete şi băieţi. Sînt sigur că mulţi dintre ei nici nu şi-au dat seama la început ce se întîmplase, dar s-au lăsat şi ei cuprinşi de starea de spirit generală.

Între altele, cineva a răspîndit zvonul cum că Feodorov ar fi vorbit o jumătate de ceas cu Hruşciov prin radio; s-au găsit chiar şi „martori", care povesteau, cu toate amănuntele, convorbirea ce nu avusese nicidecum loc. Mai spuneau că se auzea prost şi Feodorov ţipase aşa de tare că a şi răguşit.

Peste cîteva zile, cercetaşii noştri au interceptat un document dintre cele mai hazlii. Le căzuse în mînă un curier care mergea din satul Ilino spre centrul raional. În geanta lui, ostaşii au găsit un raport al primarului Ivan Kliuv către burgmistrul raional şi mi l-au adus.

„Am a vă raporta că, în noaptea de 9 spre 10 ianuarie, în satele unde stă acum Feodorov, şi anume: Juravleova Buda, Lasociki şi Maibutnia, a fost zarvă mare şi ţipete. Oamenii au aprins focuri, au jucat, au cîntat, şi-au aruncat în sus căciulile şi s-au îmbrăţişat. Am luat măsuri ca să aflu cauza. Nişte oameni de încredere mi-au dat informaţii cum că Feodorov o să primească din partea frontului un sprijin puternic în arme şi oameni. Se aşteaptă avioane cu infanterie şi tunuri. Partizanii au sărbătorit acest eveniment. Un alt om de încredere mi-a dat o informaţie cum că Feodorov are acum mereu legături prin radio cu Moscova. Omul acela a mai spus că avioanele au şi venit şi au adus cîte ceva din cele făgăduite. Pe de altă parte, nimeni n-a văzut încă aceste avioane.

Aşadar, se cere a se lua măsuri pentru o grabnică încercuire şi nimicire a acestor bandiţi, căci de nu, s-ar putea să fie prea tîrziu".

Raportul acesta ne-a îngrijorat la început destul de mult. Novikov a crezut chiar că printre noi se află un trădător, care are acces la statul major.

Dar nu, primarul nu primise, bineînţeles, nici o ştire secretă de la statul major. Năzuinţele partizanilor, tot ce se vorbea la mitinguri, discuţiile dintre ei sau cu ţăranii, avîntul care-i cuprinsese pe toţi, iată cele aflate de primar.

Iar „informații" de felul acesta e cu neputință să le ascunzi și nici nu-i nevoie s-o faci.

Radiograma a mai avut și o altă urmare, foarte însemnată. În clipa cînd am compus primul nostru mesaj cifrat, nefiind încă siguri că Grigorenko va reuși să se pună în legătură cu frontul, urmăream doar atît: să-i comunicăm lui Nikita Sergheevici că existăm. Cu toate acestea, ne-am străduit îndelung să redactăm prima noastră comunicare. I-am prezentat lui Grigorenko o pagină întreagă. El însă, acolo, sub ochii noștri, a tăiat fără să se sinchisească toată introducerea și nu ne-a lăsat decît ultimele două rînduri.

Cînd am primit radiograma de răspuns, am subliniat în ea vorbele „Așteptăm amănunte", iar în radiograma noastră am subliniat „Rezultatele luptei noastre le vom comunica ulterior". Aceste două fraze stîrniră discuții serioase, mai întîi la statul major, iar pe urmă la ședința extraordinară a Obkomului.

Ce e drept, ținusem și înainte o oarecare evidență. Dar sincer vorbind, numai de la caz la caz. După lupta de la Pogorelți, am pus doi ostași să numere cadavrele nemților. Dar au fost și multe lupte în timpul cărora nu s-a făcut nici un fel de numărătoare. Nu țineam nici evidența capturilor și n-am fi putut spune dintr-o dată cîte operații militare efectuase detașamentul nostru. Iar realizările fiecărui detașament în parte, înainte de contopire, în așa-zisa „epocă preistorică", chiar și de amintit ni le aminteam cu greu. O astfel de evidență nu ni se păruse prea însemnată.

Pe scurt, nu introdusesem încă o evidență organizată. Pentru toate astea, celor în cauză li s-a tras o săpunealâ zdravănă. La Obkom, am încasat și eu de la tovarășii porția mea. Aveau dreptate cînd spuneau că-i sarcina statului major. Am încercat să-l arăt din ochi pe Rvanov, dar am aflat că Dimitri Ivanovici voise demult să organizeze o asemenea evidență, dar nu primise sprijinul comandanților, printre care și Feodorov.

Ne-am recunoscut vina și ne-am făcut autocritica. Am hotărî să ținem de aci înainte cea mai strictă evidență a nemților uciși, precum și a capturilor. Pentru a stabili rezultatele acțiunilor noastre din trecut, i-am adunat pe toți comandanții și le-am cerut să dea tuturor ostașilor de sub comanda lor sarcina de a-și „mobiliza" memoria. Am strîns și jurnalele partizanilor.

În seara zilei de 11 ianuarie, am făcut bilanțul.

Am pornit la treabă cu multă băgare de seamă: am redus cu 20 pînă la 50 la sută cifrele comunicate de comandanții care erau bănuiți că se cam laudă. Din păcate, am putut culege informații numai de la detașamentele care se contopiseră cu noi. Totuși, am rămas uluiți. Am tăiat tot ce părea cîtuși de puțin exagerat; rezultatul obținut însă era foarte important.

La 12 ianuarie, prin raportul pe care l-am trimis pe Frontul de Sud-Vest tovarășilor Hrușciov și Timoșenko, am comunicat următoarele rezultate ale activității detașamentului regional și ale detașamentelor contopite cu el:

„În patru luni, partizanii au ucis 368 nemți, au nimicit 105 polițai, primari și alți trădători de Patrie. Au fost capturate bogate prăzi de război. Au fost distruse 29 automobile, dintre care două de stat major, cu documente; de asemenea 18 motociclete și 5 depozite de muniții; au fost capturați 100 de cai, 120 șei; au fost aruncate în aer 3 poduri de cale ferată. Au fost tipărite și difuzate de către Obkom 31 manifeste diferite, cu un tiraj total de 40 mii exemplare".

La rîndul nostru, îi rugam pe tovarășii Hrușciov și Timoșenko să ne trimită armament. Am căutat să fim cumpătați, cerînd următoarele: douăzeci aruncătoare de mine, cincisprezece mitraliere grele și ușoare, o mie de grenade antitanc, exploziv și cît mai multe cartușe.

Ca răspuns am primit din partea tovarășului Hrușciov o lungă radiogramă de felicitare, în care făgăduia să ne satisfacă toate cererile.

* * *

Ne venea însă mult mai greu să întocmim bilanțul activității grupurilor ilegale ale comuniștilor și comsomoliștilor răzleți, răspîndiți prin toată regiunea Cernigovului. Nici azi nu e posibil să socotești și să măsori tot ceea ce au făcut. Și nu pentru că n-am fi primit din partea lor comunicate, rapoarte sau dări de seamă lunare. Nu, nu era vorba numai de atît.

Cunoșteam comitetele raionale, cunoșteam și acele grupuri de prin orașe și sate, care fuseseră organizate înainte de ocupație.

Fiecare avusese o altă soartă.

Foarte adesea omul nostru de legătură găsea, în locul unei case conspirative, doar cenușă și cărămidă arsă. Pleca în sat pentru a transmite celulei ilegale directivele Obkomului, dar constata că nu numai celula, ci satul întreg dispăruse de pe acel loc și numai pisici pe jumătate sălbatice se ascundeau printre dărîmăturile caselor. Omul nostru de legătură se ducea uneori în căutarea comitetului raional ilegal, dar afla că organizația a căzut, că primul și al doilea secretar au dispărut fără urmă, iar cutare și cutare membri ai comitetului fuseseră prinși de mult și executați de gestapo.

— Poftim de citiți comunicatul comandaturii nemțești! îi spuneau agentului nostru de legătură tovarășii în care puteai avea încredere, și-i arătau o placardă sau un manifest care cuprindea numele membrilor de partid de frunte din raion și care preciza că la o anumită dată ei au fost spînzurați în piața orașului.

— Am văzut cu ochii noștri cadavrele cu tăbliță pe piept.

— Dar fețele lor nu cumva erau acoperite cu saci?

— Fețele nu le-am văzut — spuneau martorii.

Nu ne prindea de loc mirarea cînd, peste o lună, secretarii „spînzurați" ai comitetului raional ne dădeau de știre cum că-s bine sănătoși și acționează în satul cutare. Uneori, tot efectivul comitetului raional era silit de împrejurări să-și părăsească raionul și să plece în pădure, la depărtare de zeci și chiar sute de kilometri. Acolo, tovarășii reluau munca de la capăt.

Nu-i puteam condamna pentru acest lucru. Dacă vreun trădător dădea în vileag la poliție bazele, punctele de întîlnire, listele organizației — ar fi fost o prostie ca activiștii să rămînă pe loc și să aștepte să fie prinși și duși cu adevărat la spînzurătoare.

Cît privește informațiile cotropitorului care susțineau că nemții ar fi distrus cutare sau cutare detașament de partizani, sau că ar fi prins și spînzurat pe unii agitatori comuniști nu puteai să le dai nici o crezare. De cîte ori n-au anunțat nemții la radio că au încercuit și nimicit detașamentul nostru! De cîte ori n-a fost „împușcat pînă la unul" tot Obkomul ilegal!

Se mai întîmpla ca ilegaliștii raionali, vrînd să li se piardă urma, să răspîndească singuri zvonul că organizația

s-a risipit și că membrii ei s-au împrăștiat care încotro, încetînd orice activitate.

Altă dată, de pildă, Obkomul afla că în satul Buda sau în tîrgușorul Mena apar regulat, pe pereții caselor, manifeste, și că depozitul german de muniție de acolo a fost aruncat în aer. Potrivit informațiilor noastre, n-ar fi trebuit să se găsească în acel loc nici unul din oamenii trimiși de noi. Așadar, era limpede că acolo se organizase un grup nou și că deci, pe zi ce trecea, erau tot mai numeroși. Trimiteam în recunoaștere un om de legătură; el se întorcea și raporta că la locul indicat se află vechile noastre cunoștințe, care au venit din raionul vecin; și-au luat mașina de scris, provizia de hîrtie și au pornit la drum.

Se mai iveau și grupuri noi de rezistență.

Pentru că veni vorba, ar trebui să lămuresc de unde le-a venit numele. Pînă la război, cunoșteam: celule de partid și Comsomol din uzine și sate, sau, mai bine zis, organizații de bază; cunoșteam comitetul raional, cel regional și Comitetul Central. Sistemul de organizare, stabilit prin statutul partidului și al Comsomolului a fost menținut și în ilegalitate. Închipuiți-vă însă că într-un sat se adăposteau cîțiva soldați dintre cei ieșiți din încercuire, sau cîțiva prizonieri fugiți. Printre ei se găseau și oameni activi; se găseau și membri de partid și comsomoliști. Erau cu toții dornici de luptă; se întîlneau, își vorbeau și începeau să recruteze prin sat alți oameni la fel cu ei și să se înarmeze. Aceste înfrățiri patriotice de luptă le-am numit grupuri de rezistență.

Bineînțeles că nu ne feream de loc de asemenea grupuri. Dimpotrivă, căutam să le ajutăm prin vorbă și prin faptă. Membrilor de partid și comsomoliștilor le ceream să meargă în frunte și să înflăcăreze prin exemplul lor pe ceilalți membri ai grupului.

Comitetele regionale de partid lăsaseră mii de comuniști pentru munca ilegală și îi împrăștiaseră pe toată întinderea imensului teritoriu ocupat de dușmani. În condițiile create de ocupație, era cu neputință pentru comitetele regionale și adeseori chiar pentru cele raionale să cunoască adresa fiecărui ilegalist. Ei își schimbau mereu locul. Cu toate acestea, organizația exista.

Sămînța fusese aruncată și-și dădea roadele.

Ilegaliștii din raioanele în care se menținuseră și acționau detașamente de partizani se găseau în condiții mult mai

bune, în comparație cu ceilalți. Comitetul Central prevăzuse din timp acest lucru și de aceea propusese, încă înainte de ocupație, să se organizeze, o dată cu celulele și comitetele raionale ilegale, și detașamente de partizani. Ele se ajutau și totodată se completau. Ilegaliștii adunau arme și le dădeau partizanilor. Tot ei făceau recunoașteri în interesul detașamentelor. De îndată însă ce erau amenințați de a fi demascați și arestați, plecau în codru, la partizani.

La începutul anului 1942, în pădurile raionului Holmî acționau trei comitete raionale ilegale, care se sprijineau pe detașamentul regional: comitetul din Koriukovka, cel din Holmî și cel din Semionovka. Secretarii lor: Korotkov, Kurocika și Tihonovski, ca și membrii comitetului raional, îndeplineau în detașament sarcini militare. O dată cu ele, însă, conduceau și grupurile de ilegaliști din raioanele lor.

Activitatea ilegaliștilor din aceste raioane era plină de curaj, vie și foarte variată.

Ilegalistul Matko izbuti să intre bucătar la restaurantul din Koriukovka. Ce e drept, era și un bucătar foarte priceput. Atît primarul Baranovski, cît și șeful poliției raionale, Moroz, și ofițerii germani, beau și se îndopau aproape zilnic acolo. Îl chemau pe Matko ca să fiarbă, să frigă și să coacă pentru dînșii. Iar după ce se îmbătau, autoritățile locale trăncăneau de zor. Matko trăgea cu urechea la tot ce se vorbea. Apoi transmitea în mod regulat ilegaliștilor și prin aceștia nouă, la detașament, planurile administrative și cele de represiune ale trădătorilor și ocupanților.

Nici o expediție de pedepsire a polițailor din Koriukovka nu i-a surprins pe partizani nepregătiți. În cele din urmă, Moroz, șeful de poliție, a fost și el executat de partizani.

Ilegaliștii din Koriukovka au reușit să sustragă literele din tipografia raională și să le transmită partizanilor. Lor le datorăm existența primei noastre tipografii.

În afară de munca de recunoaștere, de agitație și de colectare a armelor, ilegaliștii din Koriukovka au știut să organizeze pe scară largă ajutorarea cu alimente a soțiilor ostașilor din Armata Roșie și a foștilor muncitori și funcționari de la fabrica de zahăr.

Procedau în felul următor: Cîțiva partizani de ai noștri, îmbrăcați în straie de țărani, aduceau la tîrgul de duminică vreo douăzeci de saci cu făină.

Pe vremea aceea, negoțul din tîrguri fusese înlocuit prin schimbul în natură. Orășenii ofereau cearceafuri, lămpi, mese și scaune, iar țăranii le dădeau în schimb carne, făină și cartofi. Familiile de muncitori și funcționari mai aveau ceva bani. Bărbații lor încasaseră la plecarea în armată leafa și ajutorul cuvenit, și lăsaseră banii familiilor. Muncitorii și muncitoarele de la fabrica de zahăr primiseră, la închiderea fabricii, leafa pe trei luni înainte.

În piață, apăreau așadar pe neașteptate două-trei căruțe cu făină. Pe loc se formau cozi. Dar stăpînii căruțelor declarau că n-au nevoie de nici un fel de lucruri în schimb. Spuneau că vînd făina și-o vînd numai pe bani sovietici. Oamenii alergau cît îi țineau picioarele să aducă banii. Deoarece cartierul fabricii de zahăr se găsea în apropierea tîrgului, primii care se întorceau cu bani erau muncitorii și muncitoarele de la fabrică.

Ilegaliștii nu vindeau mai mult de zece kilograme de căciulă, la prețul stabilit de stat înainte de război. Mai interesant e că, de cîte ori ilegaliștii vindeau făină, țăranii sosiți la tîrg tot cu făină cereau și ei bani. Numaidecît se răspîndea vorba că „dacă banii sovietici și-au recăpătat valoarea, înseamnă că în curînd se va sfîrși cu nemții".

De unde luau ilegaliștii făina? La început, de la bazele partizanilor; mai tîrziu, o aduceau de la mori îndepărtate. Bineînțeles că morile acestea erau mai întîi curățate de santinelele nemțești.

În cursul lunilor septembrie, octombrie și noiembrie 1941, ilegaliștii și partizanii din raionul Koriukovka au distribuit familiilor de ostași peste trei mii de puduri de făină, o sută de puduri de carne și alte produse alimentare.

Din păcate, aceste acțiuni „de aprovizionare" au trebuit să înceteze o dată cu venirea iernii. Depozitele noastre se goleau, partizanii se înmulțeau în fiece zi, iar proviziile capturate de la nemți nu ne ajungeau nici nouă.

* * *

La Holmî, organizația de Comsomol „Așa începe viața" își lărgea zi de zi activitatea. Am pomenit și în prima carte cum luase ea ființă. Comsomoliștii-ilegaliști veneau mereu în pădure la noi, după material de propagandă.

Veneau cîteodată să ceară sfaturi la Obkomul de partid, dar de cele mai multe ori se întîlneau cu conducă-

torii comitetelor raionale ilegale de partid și Comsomol: Ivan Martianovici Kurocika și Petro Șutko.

Primul secretar al comitetului de Comsomol, Șutko, era unul dintre cei mai „vechi" partizani. Organizase, împreună cu Ivan Kurocika, chiar înainte de război, un batalion de nimicire.

Mai tîrziu, acest batalion se integră aproape cu totul în detașamentul de partizani. Șutko a venit și el în pădure și s-a făcut cercetaș, fără a pierde însă legătura cu cei din Holmî. Conducerea generală a comsomoliștilor-ilegaliști era tot în sarcina lui.

Șutko cunoștea bine tot tineretul din sate. Împreună cu tovarășul Denisenko, cel de al doilea secretar, alesese din timp pe conducătorii grupurilor ilegale din sate și desemnase un șir de case conspirative. La Holmî, Pogorelți, în cătunul Bobrik, la Cenciki și Kozilovka, comsomoliștii și tineretul au desfășurat o activitate intensă în tot timpul ocupației. Foarte important era faptul că în raionul Holmî, conducătorii grupurilor sătești cu toate că păstrau o taină desăvîrșită țineau legătura între ei și veneau în mod regulat la noi, în pădure. Ei activau după planul general al Obkomului.

Cel mai mare și mai activ era grupul „Așa începe viața". Comitetul acestei organizații se compunea din nouă oameni: Kolea Eremenko, Șura Omelianenko, Fenia Vnukova, Fedea Reznicenko, Katia Diacenko, Leonid Tkacenko, Fenia Șevțova, Nadia Galnițkaia și Nastia Reznicenko. Ei alcătuiau statul major. Zeci de comsomoliști din capitala raionului și din satele apropiate erau sub conducerea acestuia.

Chiar la prima ședință, în septembrie 1941, la cîteva zile după ce Holmî fusese ocupat de nemți, s-a stabilit programul de acțiune. În procesul-verbal al acestei ședințe, au fost trecute sarcinile de bază ale organizației „Așa începe viața".

a) să ducă munca de agitație în sînul populației;

b) să mobilizeze oamenii la luptă cu dușmanul și să organizeze sabotarea măsurilor luate de nemți;

c) să organizeze rezerve pentru detașamentele de partizani;

d) să strîngă de la populație și să transporte arme și muniție la detașamentele de partizani.

Tot în cadrul acestei şedinţe destul de largi, a fost ales în mod democratic, prin vot deschis, comitetul organizaţiei despre care am vorbit.

Acest procedeu, din motive conspirative, nu era cel mai nimerit.

Cu toate acestea, organizaţia a activat mai bine de o jumătate de an şi a avut multe realizări.

Din ordinul comitetului raional, comsomoliştii făcură rost de două aparate de radio, cu tot aparatajul de alimentare pentru detaşamentul de partizani. În afară de aceasta, îşi procurară şi pentru ei un aparat de radio. Saşa Omelianenko găsi o maşină de scris stricată, iar Fedea Rezincenko, student al Institutului Politehnic din Kiev, izbuti s-o repare.

Manifestele cu ştirile Biroului Sovietic de Informaţii şi cu ultimele informaţii din viaţa raionului Holmî erau bătute la maşină regulat, ca un ziar şi duse cu grijă la adrese anumite. Acolo erau multiplicate de mînă şi transmise mai departe. În interval de cîteva luni, au fost bătute la maşină, transcrise şi răspîndite mai bine de cincisprezece mii de astfel de ziare-manifeste.

Pentru cea de a XXIV-a aniversare a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, membrii organizaţiei au strîns ca dar pentru partizani şaizeci şi opt de grenade de mînă, opt puşti, cinci mii de cartuşe şi patru pistolete.

În dimineaţa zilei de 7 Noiembrie 1941, locuitorii din Holmî văzură pe toate clădirile înalte, şi în turnul foişorului de foc pe jumătate dărîmat, steaguri roşii, care au fîlfîit cîteva zile. Aniversarea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a decurs în voie bună şi într-o atmosferă sărbătorească.

Cînd se află acest lucru, un detaşament de gestapovişti sosi grabnic în capitala raionului. Pe atunci însă nemţii nu-şi organizaseră încă puterea şi nu creaseră reţeaua lor de agenţi. Agenţii gestapoului n-au putut descoperi pe organizatorii demonstraţiei în cinstea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.

Leonea Tkacenko, băiat de şaisprezece ani, elev în clasa a IX-a, era conducătorul grupului de cercetare. El reuşi să stabilească o legătură operativă, prin ştafetă, cu partizanii.

Pe tot drumul ce ducea spre detaşament, Leonea îşi avea în fiecare sat băieţii lui, care, de îndată ce primeau

un mesaj cifrat, porneau la drum și-l înmînau următorului om de legătură. Cît timp am fost dislocați în apropiere de raionul Holmî, tinerii ilegaliști știau întotdeauna unde ne aflam.

În ultima vreme, comsomoliștii din Holmî primiră, prin intermediul nostru, misiunea — din partea Frontului de Sud-Vest — de a cerceta comunicațiile dușmanului. Și această misiune au îndeplinit-o în mod strălucit, deși printre ei nu se afla nici un militar.

La începutul lui ianuarie, Katia Diacenko și Fenia Șevțova au venit la noi la detașament. Aduceau vești proaste: o parte din membrii grupului lor fuseseră descoperiți de agenții gestapoului. Ceilalți luaseră hotărîrea să plece vremelnic în pădure. Dar polițaii i-au prins pe drum. Katia și Fenia au reușit să fugă. Ceilalți membri ai comitetului au fost arestați.

Peste cîteva zile, însă, oamenii de legătură mi-au raportat că băieții izbutiseră să scape. Fuseseră arestați de poliția raională și sătească. Pe urmă li se dăduse drumul, cu condiția să se întoarcă pe la casele lor. Aici, băieții au săvîrșit o greșeală gravă: după întoarcere, s-au apucat de vechea lor muncă, fără să fi lăsat să treacă măcar o săptămînă.

Între timp detașamentele de pedepsire și mari unități militare ocupară toate satele și cătunele din jurul taberei de partizani. Era aproape cu neputință să pătrunzi la noi, sau să ieși din tabără. În orice caz, încercările făcute de cercetașii noștri au rămas multă vreme fără rezultat.

Curînd am fost nevoiți să părăsim locurile cu care ne obișnuisem și să trecem în pădurile din Ielino. Abia pe la mijlocul lui martie, oamenii de legătură ai Obkomului au reușit să răzbată pînă la Holmî. De acolo ne-au adus o veste îngrozitoare: organizația „Așa începe viața" încetase să mai existe. Tot comitetul ei fusese arestat. În ziua de 4 martie, cinci dintre cei șapte membri au fost împușcați. Peste alte cîteva zile, a fost prinsă și împușcată Nadia Galnițkaia; cel de-al șaptelea membru al comitetului, Anastasia Reznicenko, se purtase ca o lașă la interogatoriu. Gestapoul îi dăduse drumul, iar noi știam foarte bine că gestapoul nu eliberează pe nimeni cu una cu două... Anastasia și două prietene de ale ei: Maria Vnukova și Aleksandra Kostroma, în trecut membre ale organizației, apăreau după acea ispravă pe străzile satului numai în

tovărășia polițailor sau a nemților. Peste cîtăva vreme, tustrele au plecat „de bună voie" la lucru în Germania.

Cercetașii noștri reușiră să afle că atît M. Vnukova cît și A. Kostroma nu erau din Holmî; ceilalți nu le-au cunoscut îndeajuns de bine. Conducătorii organizației au dat dovadă de o imprudență dusă pînă la inconștiență, primind persoane străine și puțin cunoscute în organizația ilegală. Kostroma nu era nici măcar membră a Comsomolului.

Cercetașii noștri au pus mîna pe jurnalul autentic al Anastasiei Reznicenko. Însemnările începeau de la 29 noiembrie 1941. Era desigur o prostie să ții un jurnal în asemenea condiții. Ce e drept, Anastasia nu scria nimic despre treburile grupului ilegal. Amintea însă o mulțime de nume ale tuturor celor cu care se întîlnea. Nu scria chiar numele de familie, dar le nota în așa fel, încît era foarte ușor să bănuiești despre cine era vorba. „Au trecut pe la mine Bronia M., Olea N., Kolea E., Saşa O." Inițialele pe care le punea erau cele adevărate.

Din jurnalul ei se vedea limpede că A. Reznicenko se lăsase influențată de Kostroma. Aceasta o molipsise de idei religioase și, la urmă, o prezentase polițailor.

Cu acest prilej trebuie să menționez că în sate, tîrgușoare și în orășele mici, tinerii se cunosc de obicei foarte bine între ei. Relațiile sînt cele mai firești: au făcut școala împreună, au lucrat cu toții pe cîmpiile colhozului, s-au plimbat seara, s-au întîlnit la cinema. Polițaii erau recrutați de nemți tot din asemenea „cunoștințe". Trebuia o mare vigilență și principialitate partinică pentru a putea curma brusc astfel de cunoștințe vechi. Foarte adesea se întîmpla ca polițaii de la sate să umble fără uniformă și fără brasardă.

Pe timpul Rusiei țariste, muncitorii și țăranii știau din copilărie că fabricanții, negustorii, moșierii, funcționarii, chiaburii, primarii, polițaii și jandarmii sînt dușmanii lor. Muncitorii și țăranii săraci sugeau o dată cu laptele mamei o atitudine vigilentă și neîncrederea față de acești dușmani de clasă, și chiar față de copiii acestora. Muncitorul spunea așa fiului său: „Să n-ai încredere în boiernași". Țăranul își sfătuia întotdeauna copiii să se țină cît mai departe de fiii chiaburilor și mai ales de cei ai moșierilor, ai polițailor, sau ai popii.

În societatea noastră sovietică, copiii cresc în spiritul egalității. La școală, acasă, pe stradă, pretutindeni, raporturile sînt firești, naturale, prietenești. Bănuiala reciprocă nu numai că e exclusă, dar e și condamnată. E și foarte bine așa. Însușirile morale ale omului sovietic se dezvoltă mereu.

Dar războiul, și mai ales ocupația nemțească au schimbat brusc această stare de lucruri. Vigilența a devenit una din legile comportării de fiece zi. În timp de război nu ți-e îngăduit să faci un pas fără disciplină și vigilență.

Ne-am dat destul de repede seama de necesitatea disciplinei militare în detașamentele de partizani. Ilegaliștilor li se cerea aceeași disciplină, chiar una și mai severă. Din păcate, ilegaliștii din Holmî n-au știut acest lucru, și dacă l-au știut nu i-au dat prea mare însemnătate. N-aveau experiență. Nici conducătorii lor n-au studiat îndeajuns de serios Istoria Partidului. E drept că, în Rusia de dinainte de război, condițiile ilegalității erau altele. Istoria Partidului nostru Bolșevic ne învață că disciplina este necesară în ilegalitate, dar ne mai învață și cum se poate dobîndi această disciplină.

Kolea Eremenko, un tînăr de douăzeci și unu de ani, fusese înainte de război instructor politic. Era un băiat vesel, activ și energic. Citea mult și era mare sportiv: schior, patinator, înotător de prima clasă și membru în echipa de fotbal a fabricii de spirt. Numele lui era unul dintre cele mai iubite și mai populare în rîndurile tineretului din sat. De îndată ce s-a ivit pericolul ocupației, Kolea a cerut să fie primit în detașamentul de partizani. I s-a propus să rămînă în ilegalitate și să conducă organizația. Băiatul primi cu entuziasm, și se puse îndată pe muncă efectivă, cu energia lui caracteristică. Nu văzuse în viața lui nemți și bineînțeles că nu cunoștea de loc tertipurile lor mișelești de provocare și spionaj. Era prea încrezător, iată lipsa lui cea mai mare. Dar noi am văzut mai înainte cum Egor Evtuhovici Bodko, din Lisovîe Sorocinți, mult mai experimentat și mai călit în lupta de clasă, om în vîrstă și vechi membru de partid, căzuse jertfă încrederii sale în oameni.

În satul Cencik, situat în apropiere de Holmî, locuia Maria Vasilievna Malanșenkova, o bătrînică fără de partid, mătușa lui Nikolai Eremenko. Fusese textilistă în orașul Podolsk și se așezase aci, venind de lîngă Moscova, numai

după ce ieșise la pensie. Înainte de Revoluție, Maria Vasilievna luase parte la mișcări revoluționare și greve. Chiar din prima zi a ocupației nemțești bătrîna intră în legătură cu partizanii și ilegaliștii. Căsuța ei deveni un punct conspirativ. Acolo se ascundeau destul de des cercetașii noștri. Bătrîna îndruma oamenii spre detașament, cocea pîine pentru partizani, într-un cuvînt era omul nostru.

Iată ce ne-a povestit Maria Vasilievna despre ultimele ceasuri ale eroilor comsomoliști :

— În acea dimineață blestemată de 1 martie, cum am aflat că Koliuška a fost din nou luat de gestapo împreună cu tovarășii lui, am plecat de acasă și-am dormit pe la oameni, la Holmî. Am umblat prin Holmî și am aflat că pe cele două fete, Kostroma Șurka și Manika Vnukova, le-au luat și pe ele la gestapo, dar cică le-au îngăduit să primească pachete și le-au făgăduit că le dau drumul.

I-am spus și i-am tot spus lui Koliuška și lui Sașa Omelianenko, cînd veneau înainte la mine, la Cenciki, că n-au înțeles îndeajuns conspirativitatea. „Trebuia, ziceam eu, să vă feriți de Kostroma și de Manika Vnukova. Nu numai pentru că-s venite din altă parte, dar mai cu seamă pentru că-s neserioase, flușturatice. Să joace în cărți și să facă ochi dulci flăcăilor, numai asta au în cap". Dar Kolea îmi răspundea că e mai bine să fie cît mai mult tineret. Ar fi fost frumos să iasă cum a zi el, dar a ieșit rău, așa cum am zis eu.

La Holmî nu se află o închisoare adevărată. Cînd i-au chinuit pe copii, strigătele lor se auzeau hăt departe de casa în care se afla gestapoul. Unul din polițai, tot dintre tineri, n-a mai putut răbda și a fugit. Numai cît a privit la chinurile lor și a căzut la pat de l-au scuturat frigurile două zile. Prin el cred că au aflat și oamenii cum i-au împuns cu ace pe sub unghii călăii gestapoului pe copiii noștri și cum i-au bătut cu vergi de fier. Și pe vergi erau întinse fîșii de cauciuc ca să smulgă mai bine carnea. Mi-au spus oamenii că pe Fedea Reznicenko l-au bătut peste piept cu un ciocan de lemn. Dar nimeni n-a scos o vorbă. Cum le știu eu toate astea ? Păi, uite-mă, stau aici, în fața voastră, teafără și sănătoasă. Mai sînt și alții cu care am fost în legătură și care au rămas și ei liberi. I-a luat numai pe cei de-i știau poamele celea două. Care va să zică, numai din pricina lor s-au întîmplat toate.

În ziua de 4 martie, pe viscol și ger, i-au scos pe copilașii noștri. A ieșit întîi ordinul să fie spînzurați. Dar spînzurătorile pesemne că n-a fost vreme să le facă și de aceea i-au dus dincolo de rîu. Îi mînau niște nemți voinici, cu mutre roșii, iar comsomoliștii noștri păreau așa de mici, așa de slăbuți, și toți erau desculți. Numai Feniei Vnukova i-au lăsat călăii pantofiorii și băsmăluța, dar avea și ea fața plină de sînge. Șura Omelianenko n-avea un ochi: i-l scoseseră. Abia de se ținea pe picioare și totuși o sprijinea pe Fenicika de brat și-i șoptea ceva la ureche.

În stradă, de ambele părți, stăteau oameni și păreau încremeniți. Nemții îi îmbrînceau, dar nimeni nu se urnea. Maria Feodorovna, mama lui Șura Omelianenko, a rupt lanțul de nemți, s-a prăbușit la pămînt și a cuprins picioarele băiatului ei. „Și pe mine, țipa dînsa, și pe mine să mă luați! Ucideți-mă că nu mai vreau să trăiesc!" Șura s-a plecat spre ea ca s-o ridice, dar nemții s-au repezit și ei și au îmbrîncit-o cît colo pe Maria Feodorovna. Șura a apucat să-i strige: „N-o să ne omoare pe toți, mamă, dreptatea o să fie cu noi! O să se întoarcă Puterea Sovietică!"

Pe Koliușka, nepotul meu, nici nu l-am recunoscut dintr-o dată. Albise. Alb de tot, ca un moșteag. Cum a dat ochii cu mine, a întors capul. Atunci am uitat și eu de conspirativitate și am țipat: „Adio, Koliușka!" Pe urmă am auzit și pe alții cum strigau și-și luau rămas bun. Mulți plîngeau. Fedea Reznicenko, Șura Omelianenko și Leonea Tkacenko, cu toate că era cel mai mic dintre toți, le răspundeau oamenilor, strigau lozinci și amenințau cu pumnii, adică îi chemau pe toți să li se împotrivească nemților. Numai Kolea tăcea, deși el a fost cel mai mare peste ei.

La cotitură, strada o ia dintr-o dată pieptiș. Cînd s-a urcat pe culme — unde nu ne-au lăsat nemții să mergem — s-a întors Kolea de pe locul cel mai înalt către oameni și a strigat cu voce tare, de parcă și-o păstrase dinadins pentru acea clipă: „Murim, dar nu ne predăm!" Nemții s-au năpustit și l-au doborît la pămînt, dar nici n-au ajuns bine la rîu că n-au mai avut răbdare și au prins a trage chiar acolo, în sat, pe drum, fără să ochească.

A doua zi, le-au îngăduit familiilor să ia cadavrele, pentru îngropăciune. Fiecare copil avea vreo douăzeci-treizeci de răni... Pe toți i-au luat rudele să-i îngroape, numai Leonea Tkacenko, mititelul, a rămas în rîu. N-avea nici tată, nici mamă, nici surori. A doua noapte i-am înduple-

cat eu pe niște oameni buni să-i scoată trupușorul din rîu, că acolo nu era adînc. Cînd ne-am apropiat, nu l-am mai găsit. Am aflat mai tîrziu că alți miloși, înaintea mea, au îndeplinit față de el ultima datorie.

Mergeam într-o zi pe stradă și deodată dau cu ochii de Kostroma Șurka. Vasăzică au lăsat-o liberă. Vasăzică am avut dreptate că dînsa și prietena ei, Manika Vnukova, i-au vîndut pe băieții noștri. Era și un flăcău cu dînsa, poate vreun polițai. Am chemat-o la o parte. Dînsa nu s-a ferit cînd a văzut că se apropie o bătrînică. „Ia, spune, am întrebat-o încetișor, drept grăiesc oamenii că ești credincioasă *și* te duci la biserică?" Și ea mi-a răspuns: „Așa-i, bunicuțo" — și m-a privit în față, fără rușine. „Dar drept grăiesc oamenii cum că te-ai trage din neamul lui Iuda?" N-a știut ce să-mi răspundă. Stătea și clipea din ochi. Iar eu m-am întors și am plecat...

Abia au trecut vreo trei zile de la moartea comsomoliștilor noștri, cînd s-a răspîndit vestea printre oameni că iar au apărut, la toate colțurile, manifeste sovietice; ca și înainte, se dădeau iar știri proaspete de la radio-Moscova și ultimele vorbe ale lui Koliușka: „Murim, dar nu ne predăm!" Atunci a crezut poporul în nemurirea cauzei noastre. Dumneavoastră sînteți de-ai noștri, nu-i vorbă, dar tot n-am să vă spun cine a scris manifestele.

* * *

Într-o zi, ni s-a spus că în Alexeevka, din raionul Koriukovka, la o bătrînică ce stă la margine de sat, se află un evreu pe moarte. Scăpase prin nu știu ce minune de nemți și acum murea de exantematic. Cînd aiurează, pomenește foarte adesea numele lui Feodorov, Batiuk, Popko, Popudrenko...

Nu cumva o fi Zusserman?

De mult, îndată după sosirea mea la detașamentul regional, întrebasem de Iakov. Nimeni nu știa nimic. În acest răstimp, mă deprinsesem cu gîndul că, în drum de la detașamentul din Icinia spre cel regional, Iakov căzuse în mîinile nemților și că fusese ucis. Oricît de greu îmi era acest gînd, îmi ziceam că războiu-i război și mor atîția oameni.

De îndată ce m-am eliberat puțin de treburile mele în legătură cu detașamentul, am chemat la mine într-o seară

pe Gromenko, comandantul primului pluton, am luat cu noi un grup de ostași și am pornit spre Alexeevka, la treizeci de kilometri de tabăra noastră.

Cercetașii pe care îi trimisesem înainte ne-au raportat că în sat nu sînt nemți, iar polițaii de acolo se poartă moderat, mai bine zis sînt fricoși. Ne-am îndreptat spre casa indicată. În fereastră pîlpîia o luminiță slabă. Le-am poruncit ostașilor care ne însoțeau să se posteze în jurul casei, iar Gromenko și cu mine am bătut la ușă.

Ne-a deschis o fetiță cam de vreo doisprezece ani. A ieșit în prag numai în rochiță și s-a proptit cu spatele în ușă.

— Sidorovna e bolnavă, a zis fetița. O scutură frigurile și m-a rugat să nu las pe nimeni în casă. Dumneavoastră cine sînteți? Polițai?

— Sîntem neamurile ei, zise Gromenko.

Fata îi străfulgeră cu o privire plină de bănuială:

— Nu-i adevărat. Sidorovna n-are alte neamuri decît pe mama și pe mine... Și ar fi mai bine să nu intrați, că avem exantematici în casă. Mămica m-a pus aici să văd de bătrîna Sidorovna și eu o hrănesc, îi fierb terci.

Dar noi tot am intrat. Fetița ne urmărea atentă, cu ochii săi vioi, cam sălbatici. Odaia era luminată mai mult de razele lunei decît de opaiț. Pereții erau afumați, cuptorul părea și el de mult nevăruit. Era frig, încăperea neprimitoare. Într-un ungher întunecos, prinse să se răsucească o bătrînă și întrebă cu vocea răgușită:

— Tu ești, Nastia?

— Au venit niște oameni să te vadă, Sidorovna, zic că-s neamuri de-ale matale.

— Dă-i afară, nu se poate...

Fără să termine fraza, bătrîna se întoarse oftînd pe cealaltă parte, făcînd să foșnească paiele așternute sub ea, și părea că a adormit din nou sau a căzut în nesimțire.

— Ați văzut? întrebă fata.

— Dar pe cine mai aveți aici? Și, fără să-i aștepte răspunsul, am spus dinadins cu voce tare: Eu sînt Feodorov, Aleksei Feodorovici, iar dînsul e tovarășul meu, partizan și el.

De pe cuptor se lăsară îndată niște picioare slabe și lungi.

— Vai, e-adevărat? am auzit eu un glas slab. Alekseĭ Feodorovici!!!

Era într-adevăr Iakov Zusserman, vechiul meu tovarăș de peregrinări. Coborî greu de pe cuptor, ajutîndu-se cu mîinile-i lungi și descărnate și se tîrî cu chiu cu vai pînă la laviță. Se așeză aproape de lumină și atunci am văzut în fața mea un bătrîn sleit de puteri, cu o barbă lungă.

Cînd te gîndești că Iakov n-avea mai mult de douăzeci și șase de ani! A stat mult timp ca să-și recapete suflarea; pesemne că-l obosise tare călătoria de la cuptor pînă la laviță. Se uita la mine surîzînd. Zîmbetul lui era tremurător, nesigur. Numai ochii lui măriți mă priveau cu bucurie.

— Aleksei Feodorovici, repetă Iakov, așadar sînteți bine sănătos. Mi s-a spus, dar n-am crezut. Se vorbea pe-aici că Feodorov ar fi prin apropiere, dar eram tare bolnav cînd veneau oamenii care mi-au povestit de dumneata și pe urmă mi-am zis că a fost numai delir și n-am crezut.

Gromenko și cu mine îl priveam cu milă, cum te uiți la oamenii condamnați; încercam acest sentiment fără voia noastră.

— Să nu credeți că-s pe moarte, mi-a spus Iakov. De două ori eram pe moarte și de cinci ori la un pas de moarte, dar acum cred c-o să mă fac bine. Am avut tifos. Dar să vedeți oamenii ce buni sînt! urmă el, grăbindu-se să spună dintr-o suflare cît mai mult. Uite, bătrîna și fetița asta. Nu știu...

— Cum de s-a întîmplat? am întrebat eu.

Iakov aruncă o privire spre Gromenko.

— E partizan, de-ai noștri, spune, nu te sfii.

Gromenko îi întinse mîna, dar Iakov nu i-o dădu pe-a lui.

— Sînt murdar, zise el. Să nu mă atingeți. Ele n-au putere să mă spele, dar și așa se poartă ca niște sfinte. Stați jos, dacă aveți vreme. Nu vă cer să mă luați cu voi. Sînt îndatorat față de acești oameni pentru că mă simt vinovat față de ei și le sînt și foarte recunoscător.

Oftă de cîteva ori adînc, își șterse cu mîneca sudoarea de pe față și urmă:

— Scrisoarea lui Batiuk am înghițit-o. Altfel nu s-a putut. Cer iertare că s-a întîmplat așa; vinovații mănîncă bătaie, dar probabil numai dacă nu-s așa de slabi ca mine.

Să știți, Alekseî Feodorovici, că ați vorbit tare înțelept cînd mi-ați spus să merg cu dumneavoastră... dar Simonenko unde o fi?

— A plecat și el.

— Și-a văzut mama?

— Am stat amîndoi la ea cîteva zile.

— Era un om foarte bun. Ținea, ca și mine, la maică-sa și la familie. Ce credeți, o fi murit? Poate că nu. Poate că luptă și-i bate pe nemți, ce ziceți, Aleksei Feodorovici?

Adusesem cu noi puțină făină, o bucată de slănină și o bucată mare de zahăr; Kapranov mai avea vreo jumătate de sac de zahăr în cămară.

Iakov așeză pe bancă toate aceste comori, mișcă din mîini și spuse deodată cu o lăcomie neașteptată în glas:

— Îmi dați voie să îmbuc chiar acum cîte ceva? Știți, convalescenții după tifos mănîncă așa de mult...

Își înfipse dinții în slănină, iar zahărul îl înfășură în hîrtie și-l întinse fetiței:

— Nastenka, asta-i pentru tine... Mestecînd cu greu, vorbea înainte: Cred că n-ar trebui așa, dintr-o dată. Am auzit că doctorii recomandă să te abții. Tu, Nastenka, să nu refuzi; știu bine că tuturor copiilor le plac dulciurile. Dar ea nu mai e un copil, Aleksei Feodorovici; ar putea să le povestească ea copiilor despre război, ca o bunică. Mi-a fost așa de dor să schimb o vorbă cu cineva, că dumneavoastră socotiți desigur vorbele mele drept o urmare a delirului. Aveți timp să mă ascultați?

L-am rugat pe Iakov să povestească pe-ndelete tot ce i se întîmplase dacă, bineînțeles, se simte în putere. El începu chiar îndată să istorisească. Din cînd în cînd își mai trăgea suflarea, mușca bucata de slănină, apoi o punea deoparte și vorbea, vorbea într-una. Gromenko mi-a spus că mă va aștepta în stradă. În casă, aerul era înnăbușitor și dulceag, ca într-un spital sărăcăcios. Nici eu nu mă simțeam în apele mele. I-am propus lui Iakov să vie imediat cu noi în tabără. Dar el a clătinat din cap:

— Cred că n-am dreptul s-o fac. Acum trebuie eu să-i hrănesc și să-i ajut; femeia asta a fost așa de bună cu mine. Nu cumva să credeți că Iakov nu vrea să se facă partizan. Vreau să trăiesc, ca să răzbun toate chinurile poporului și alor mei. Nu cred că nevasta și băiețelul meu mai trăiesc. Nu, nu-i nevoie să mă mîngîiați. O să viu neapărat la dumneavoastră, îndată ce s-o face bine

bătrînica. Şi-apoi, trebuie să ştiţi că în clipa de faţă n-am putere nici puşca s-o ridic de la pămînt, darmite să trag... Aşadar, ascultaţi-mă şi, dacă se poate, nu plecaţi, o să vă povestesc despre suferinţe îngrozitoare!

M-am aşezat pe un scaun şchiop. Trebuia să-l ascult pe Iakov. Mă enerva vorbăria lui nesfîrşită, dar îmi dădeam seama că-i o urmare a tifosului şi a singurătăţii lui prea îndelungate.

— Dar cum, întrebă Iakov, nu-i nici o primejdie aici, ori sînteţi păziţi? Pentru ce alte jertfe? Dacă o să cădeţi jertfă din pricina mea, o să fie cel mai îngrozitor lucru din viaţa mea. Dar tot nu vreau să plecaţi. Iată cum s-a întîmplat: cînd am părăsit detaşamentul din Icinia, mi-am amintit, nu ştiu de ce, că la Koriukovka stă Izrail Fainstein, un unchi al nevestei mele. Fusese curelar la fabrica de zahăr. Cînd avea concediu, venea la Nejin şi îi trăgeam nişte votcă!!!... Pe atunci eram plini de voioşie. El e un om tare voinic şi cu o strașnică stăpînire de sine. E în vîrstă, a luat parte la Revoluţia din Octombrie, a văzut cu ochii lui pe Sciors şi chiar l-a ajutat cu informaţii. Mi-a trecut prin cap o idee năstrușnică, cum că nevastă-mea ar fi plecat la dînsul şi că n-a fost prinsă la Nejin de detaşamentele de pedepsire. Atunci am cotit-o spre Koriukovka. Ţăranii m-au informat că pe acolo nu sînt nemţi, că partizanii se simt stăpîni şi ar fi restabilit, cică, Puterea Sovietică. M-am bucurat nespus de mult. Dar, de fapt, toate erau de-a-ndoaselea. În realitate, partizanii fuseseră siliţi să se retragă sub presiunea unor forţe superioare. De altfel, pe acolo nu erau nemţi, nu ştiu de ce. Sau poate că se temeau să intre deodată? Timp de cîteva ceasuri nu s-au arătat. Pe străzi nu era suflet de om, ca înainte de furtună, cînd scapără primele fulgere.

Mă îndreptam spre farmacie. Mă gîndeam aşa: „Dacă Izrail mai e prin oraş, cei de la farmacie trebuie s-o ştie". Farmacistul era prieten cu el, dar nu l-am găsit. Portăreasa mi-a zis: „Şterge-o repejor, că toţi evreii se ascund prin case: li-i frică de măcel!" „Şi Izrail? am întrebat-o eu, poate ştii ceva despre dînsul?" Portăreasa mi-a răspuns că Izrail cu nevasta şi copiii săi au şi plecat la Nejin. Adică toate îmi mergeau de-a-ndoaselea! Şi cum stăteam şi mă gîndeam aşa, au şi început să apară motocicliştii pe stradă. Ştiţi, pe vremea aceea nu eram încă bărbos şi arătam mai mult a ucrainean: îmi lăsasem şi mustăţi. Îmi aminteam de la Nejin

că motocicliștii trec numai ca să facă zarvă cît mai mare și să vîre spaima-n oameni, dar nu se opresc pentru fleacuri. Mai aveam deci o clipă de siguranță. Am ieșit atunci cu curaj în stradă. Stăteam la gînduri încotro s-o apuc. Am luat-o spre casa unde stătuse Izrail, care e alături de spital. Mă ascultați, Aleksei Feodorovici, sau v-a prins toropeala?

— Ai să ostenești, Iakov, am zis eu. Mai mănîncă nițel, nu te grăbi.

El își șterse din nou fruntea. Apoi mai mestecă puțin. Din colțul încăperii, se auzeau gemetele bătrînei Sidorovna. Fetița puse în sobă cîteva lemnișoare și-mi ceru foc. I-am dat bricheta. Dînsa ațință focul, întinse mîinile și rămase așa multă vreme, fără să se întoarcă.

— Toată grozăvia stă în faptul că gazda s-a molipsit de la mine. Scump a mai plătit binele făcut! Are peste cincizeci de ani, dar știți și dumneavoastră cum stau oamenii acum cu inima! La tifos nimic nu-i mai rău ca o inimă slabă. S-ar putea să moară. Uite ce jertfă din partea ei! Și să știți, Aleksei Feodorovici, c-am prevenit-o! Dar bătrînica mi-a spus că în treburile astea numai Dumnezeu poate să se descurce. Dacă el vrea să-i ia sufletul, atunci n-ai ce-i face. Aș fi plecat, dar nu mă mai puteam mișca din pricina febrei și a bolii.

Iakov a vorbit pe puțin un ceas. N-a scăpat nici un amănunt. Nu vreau să-i reproduc în întregime povestirea. Urmarea e cam așa:

Chiar de a doua zi, nemții au afișat un ordin: toți evreii urmau să se prezinte într-un loc anumit și să ia cu dînșii tot ce aveau mai de preț. Veniseră acolo mulți nemți și era foarte greu să părăsești localitatea. Sora portăresei de la farmacie lucra ca îngrijitoare la spital. Dînsa se înțelese cu medicul Bezrodnîi și-l culcară pe Zusserman, sănătos tun, pe un pat de spital.

S-a întîmplat însă ca nemții să cerceteze noaptea spitalul, ca să-l transforme în spital militar. Îl împinseră la o parte pe paznic și intrară în saloane. Zusserman auzea cum, în salonul vecin, nemții îi întrebau pe bolnavi:

— De unde ești? Ce naționalitate?

De fugit nu era chip. Fereastra dădea în stradă, ușa pe coridor, iar în coridor erau nemți. Atunci a înghițit scrisoarea lui Batiuk.

— Îmi luasem adio de la viață, pentru că știam ce-nseamnă să te înregistrezi. Am citit repede din ochi scri-

soarea lui Batiuk, ca să memorez ce vă scrie, apoi am mestecat-o în grabă şi am înghiţit-o. M-am şi înecat cu ea, dar nemţii nu m-au auzit. În aceeaşi clipă s-au apropiat de mine ruda portăresei de la farmacie şi, împreună cu dînsa, îngrijitoarea. Duceau o targă şi mi-au spus în şoaptă: „Culcă-te aici, bolnavule, că acum eşti mort. M-am culcat. Ele m-au acoperit cu un cearceaf şi m-au cărat cu targa pe lîngă nemţi şi poliţai. Am auzit o voce care întreba: „Asta ce-i?" Şi femeia a răspuns liniştit: „S-a prăpădit de tifos!" Poliţaiul a ridicat cearceaful. Cred că eram aşa de palid că aduceam într-adevăr a mort, pentru că omul rosti nepăsător: „Aaa!..." şi am fost scos în curte. Dar şi acolo erau soldaţi şi de aceea femeile m-au dus la morgă şi m-au aruncat pe o laviţă. Acolo zăceau trei cadavre. Într-adevăr oamenii începuseră să moară de tifos, mai ales prizonierii fugiţi. Zăceam pitit printre morţi, dar îmi era mai rău decît lor. Am rămas acolo mai bine de un ceas. De atunci, timp de nouă zile, de îndată ce nemţii se apropiau de spital, dădeam fuga la morgă şi mă culcam în acest loc sinistru. Uneori, noaptea, reuşeam să mă strecor în oraş şi să-i îndemn pe evrei să nu meargă la înregistrare, ci să fugă.

Pe strada Şevcenko, la numărul nouăsprezece mi se pare, am dat de nişte oameni buni. Erau în legătură cu Marusia Ciuhno, partizană de-a dumneavoastră. Dînsa mi-a spus că trebuie să am răbdare, iar pînă una-alta o ajutam să scrie manifeste. Într-o zi, după ce am dormit la morgă, m-am dus la casa ceea, dar n-am mai găsit decît scrum. Mi-au spus oamenii că dimineaţa nemţii au trecut pe stradă, ducînd-o pe Maria Ciuhno, împreună cu un grup de evrei. Trei sute de evrei şi rusoaica Maria Ciuhno au fost împuşcaţi. În aceeaşi seară aveam treizeci şi nouă de grade. Atunci mi-am dat seama că nu mai am ce pierde. M-a apucat un fel de curaj din deznădejde. Dimineaţa următoare am ieşit fără nici o frică în oraş; ţineam degetul pe trăgaciul pistoletului, iar în buzunarul celălalt aveam o grenadă.

La marginea tîrgului, am întîlnit doi poliţai călări. I-am lăsat să se apropie tare de tot, cum ne-au învăţat în armată, şi pe urmă am tras, mai întîi într-unul din ei. Celălalt a tras în mine, dar nu m-a nimerit, iar eu am fugit cîţiva paşi şi am aruncat grenada în el. Calul, pot să vă spun c-a fugit

singur. Poate că polițaiul sărise de teamă. Am luat-o și eu la fugă peste cîmp. Nimeni nu s-a luat după mine.

Bolnav de tifos, abia tîrîndu-și picioarele, Zusserman rătăcise pe drumuri și prin pădure, neștiind nici el încotro merge. În cîteva zile și nopți, i s-au întîmplat tot felul de lucruri. În cele din urmă, căzu la margine de șanț și-și pierdu cunoștința. Niște țărănci care treceau pe acolo îl încărcaseră în căruță și-l aduseseră în sat. Cînd își reveni, era în casa Sidorovnei.

— Mi-a dat să beau lapte, deși n-are vacă. Mi-a prăjit cartofi. Și-acum, uite-o, s-a molipsit de la mine! Vai, Aleksei Feodorovici, îmi dau foarte bine seama că sînt vinovat față de toată lumea. Cînd o să mă înzdrăvenesc ș-o să viu la detașament, să-mi faceți o mustrare, sau să mă pedepsiți și mai aspru!

Apoi încercă să-mi redea cuprinsul scrisorii lui Batiuk.

— Iașa, adică tovarășul Batiuk, a dictat-o față cu mine. A scris-o Jenia, sora lui. Dînsa mi-a spus că ar fi mai bine s-o învăț pe de rost, ca un actor. Dar atunci n-am avut vreme. Pe drum însă am încercat și mi-a reușit ceva, dar nu chiar pe de-a-ntregul. Pînă la boală, știam începutul ca tabla înmulțirii. Stați oleacă, Aleksei Feodorovici, poate mai știu ceva...

Zusserman închise ochii și rămase multă vreme tăcut. Tăceam și eu. Fetița stătea mereu cu spatele la noi și-și încălzea mîinile la focul slab pe care-l ațițase în vatră. Se auzea cum respiră bătrîna, cum trosnesc lemnele și cum Nastia își suge zahărul. Părea cu totul nepăsătoare această țărăncuță chinuită de foame.

Zusserman tăcea într-una. M-am gîndit că poate l-o fi furat somnul. Deodată Nastia își întoarse fața de la foc, înghiți grăbit zahărul și spuse pe un ton calm și preocupat:

— Uite cum începe: „Tovarășe secretar al Obkomului, organizația noastră se află într-o stare embrionară..."

Zusserman sări ca ars de pe bancă și pironi asupra Nastiei o privire plină de teamă neprefăcută.

— Cum? țipă el. De unde știi?

Nastia înțelese numaidecît pricina spaimei lui.

— Nene Iașa, vorbi dînsa grăbit, ai uitat, cînd erai tare bolnav și credeai că te prăpădești, m-ai rugat singur s-o învăț pe dinafară. Ai vorbit tare, ca eu sau bunica să învățăm și apoi să facem tot ce ne stă în putere ca să spunem la detașament, lui nenea ăsta, și arăta spre mine.

Iakov se așeză la loc și surîse slab, iar Nastia care stătea lîngă el respiră ușurată și se așeză alături de el.

— E o fetiță chinuită, zise Zusserman. Vă închipuiți și dumneavoastră: doi bolnavi la rînd. Bătrîna cel puțin e liniștită, dar eu am fost furios!

— Curat ca un om beat, încuviință Nastia. Voiai să fugi, iar eu te culcam la loc.

— Și spuneam cu glas tare, cuvînt cu cuvînt, tot ce era scris în scrisoare?

— Da. Altă dată aiurai că nenea Feodorov e aici în casă și o spuneai iar pe dinafară. Voiam s-o scriu, dar nu m-ai lăsat și ai țipat la mine că-s proastă. Dar pe un bolnav nu te poți supăra!

— Mulțumesc, Nastia, mulțumesc, e adevărat că începea așa:

„Tovarășe secretar al Obkomului! (Batiuk a dictat mai întîi numele dumneavoastră întreg, Aleksei Feodorovici, dar pe urmă a pus să înceapă din nou scrisoarea și a spus că-i primejdios să-l pomenească.) Organizația noastră e în stare embrionară. În grup sînt deocamdată doisprezece comsomoliști și alți tineri. Dar nu sînt numai tineri. Și toți ard de dorința de a acționa. Din păcate însă, am pierdut legătura cu comitetul raional de partid. Primim și difuzăm știrile Biroului Sovietic de Informații, scriem manifeste, facem muncă de agitație, dar deocamdată numai printre cunoștințe. Ne dăm seama că toate acestea nu ajung și nădăjduim ca în curînd să putem face mai mult. Vă rugăm călduros să vă bizuiți pe noi, pentru tot ce este necesar Obkomului de partid. Numai moartea ne-ar putea opri..."

Zusserman tăcu puțin. Apoi mărturisi:

— Mai departe nu știu pe dinafară, Aleksei Feodorovici.

— Dar conținutul îl știi?

— Iakov m-a mai rugat să vă transmit prin viu grai să luați neapărat în seamă starea lui fizică, adică faptul că e orb... Nu, nu cerea de loc o muncă mai ușoară. Dimpotrivă. Zicea că este un avantaj pentru activitatea conspirativă. Oamenii îl socotesc neputincios, infirm, din pricină că-i orb. „Obkomul să mă trimită cu orice misiune, s-a rugat Iașa, că-s tînăr, plin de putere, rezistent"...

— Dar în scrisoare ce mai scria? Oare numai ceea ce mi-ai spus tu și atît?

— Vai, nu, Aleksei Feodorovici, cum se poate! Erau acolo chestiuni importante. Îmi vine greu să le redau, dar o să-mi dau toată silința. Uite, de pildă, îmi aduc aminte foarte limpede. Prima chestiune era următoarea: nemții au îngăduit funcționarea atelierelor unor mici meseriași: diferite arteluri de articole alimentare, obiecte din lemn și altele de acest fel. Intendența și comandatura au făgăduit că o să le dea comenzi. Iașa întreba dacă poate să se sprijine pe astfel de grupări; voia chiar să organizeze și el un artel al lui, ca să-și poată grupa tovarășii sub acea firmă. Era bine s-o facă?

— Cu alte cuvinte, întreba dacă e bine să utilizeze formele legale de organizare, ca să-i adune pe ai noștri? Am înțeles bine?

— Întocmai. Apoi altă întrebare: trebuia sau nu să organizeze cercuri printre muncitori și mici meseriași?

— Ce fel de cercuri?

— Pentru studiul Istoriei Partidului și adîncirea cunoștințelor de marxism-leninism. Așa cum a fost înainte de Revoluție, cînd vechii bolșevici conduceau astfel de cercuri prin fabrici... Și pe urmă, încă o întrebare, ultima mi se pare. Ei, adică grupul lui Batiuk ar putea să facă acte de teroare împotriva comandantului, a primarului și a altor oameni puși de nemți. Iakov spunea în scrisoare că au fost printre ei și tovarăși care au protestat. Adevărații marxiști-leniniști sînt împotriva teroarei personale.

— Individuale?

— Chiar așa. În scrisoare figura cuvîntul acesta. La urmă, Iașa scrie din nou că așteaptă îndrumări de la dumneavoastră și că grupul o să facă tot ce-o să-i ceară partidul.

Bătrîna se mișcă în ungherul ei.

— Apă, Nastenka, șopti dînsa.

Nastia sări din loc și-i dădu o cană cu apă. Bătrîna sorbi zgomotos cîteva înghițituri, apoi bombăni destul de tare:

— Pentru a treia oară îmi stricați somnul. Se poate una ca asta? Lăsați-mă măcar să mor în liniște.

— Iartă-mă, bunicuțo, am zis eu. Uite, acuși plecăm. Poate tot vii cu noi, Iakov? i-am propus eu din nou lui Zusserman. La noi acolo nu-i rău. Stăm în sat. Sanitarul nostru are o casă întreagă pe seama lui. Cînd o să te faci bine, o să-i batem împreună pe nemți. Că altfel s-ar putea

întîmpla s-o luăm din loc, să plecăm și n-ai să ne mai dai de urmă...

— Of, tare aș vrea, e visul meu, dar vedeți și dumneavoastră... și arătă cu capul spre ungherul unde zăcea bătrîna.

Ea nu-i putuse vedea mișcarea, dar înțelese despre ce era vorba.

— Du-te, du-te, Abramîci. Destul ai zăcut. Du-te cu partizanii. Ia-l cu mata, comandantule, n-avem nici noi ce mînca, și după aceste vorbe aparent dure, bătrîna, fără să schimbe tonul, continuă: Da' să-l înveliți bine. Mantaua lui e tare subțire, o să-i pătrundă gerul pînă la oase.

I-am spus că am un cojoc în sanie.

— Ei, atunci duceți-vă cu Domnul. Nastia, dă-i pușca lui. Îi ascunsă în dosul icoanei maicii domnului, înfășurată într-o cîrpă.

Fetița aduse dintr-un ungher întunecos pistoletul și-l întinse lui Zusserman. Îi ajută să-și îmbrace mantaua. Iakov își puse pe cap șapca, cu mîinile tremurînde. Apoi făcu cîțiva pași înspre bătrînă.

— Nu te apropia, nu trebuie, zise dînsa.

— Praskovia Sidorovna! exclamă Iakov, mi-ai fost ca o mamă! N-am să uit niciodată...

— Bine, bine, Abramîci, răspunse bătrîna. Nici eu nu-ți sînt mamă, nici tu nu-mi ești fiu. Am făcut și eu ce am putut. Nici n-am făcut-o pentru tine, ci pentru Patria noastră. Fii sănătos, nu mai boli, iar de-o fi să tragi în neamț, sloboade din toată inima cîte un foc pentru mine și pentru Nastia.

Fetița ieși cu noi în stradă. Voia să ajute ca Zusserman să fie instalat cît mai bine. Dar s-au apropiat oamenii mei, și fata și-a strîns mai bine broboada și a rămas tăcută în prag.

— Rămîi cu bine, soră de caritate, i-am spus eu.

— Adio, Nastenka! Mulțumesc încă o dată și de-o fi să ne mai întîlnim cîndva, tot ce-i al meu e al tău, tot ce vrei! spuse Zusserman din toată inima.

Nastia întinse ceremonios mîna lui Iakov, mie și tuturor însoțitorilor noștri. Apoi spuse încetișor!

— Nene Feodorov...

— Zi-i, zi-i, o încurajă Zusserman.

— Dumneavoastră stați în pădure... Dacă e cu putință... trimiteți-i bătrînei noastre o legătură de lemne. „Măcar înainte de moarte, zice, aș vrea o dată să facem un foc să

fie cald"... M-aș duce chiar eu, dar nu se cade s-o las singură...

Am făgăduit, bineînțeles, să trimit lemne chiar a doua zi. Dar s-a întîmplat că în dimineața următoare nemții ne-au forțat să dăm o luptă mare. Ne-am bătut cu ei pînă la căderea nopții. În ziua următoare, a fost de asemenea o mare încordare. Abia peste două zile am putut trimite ostași cu lemne pentru Sidorovna. Kapranov i-a mai strîns o jumătate de sac de făină, pesmeți și carne.

Dar ostașii s-au întors, spunînd că bătrîna murise și casa-i bătută în scînduri.

Nici n-apucasem s-o văd la față. Auzisem doar un glas răgușit de bătrînă și-atît. Mi-a fost tare rușine că nu i-am îndeplinit la timp dorința.

* * *

Scrisoarea lui Batiuk a ajuns la mine două luni după ce a fost scrisă. Și nici măcar în original, numai rezumată. Ce s-o fi întîmplat între timp la Nejin? O mai fi acționînd oare grupul organizat de orbul acesta curajos și înțelept? I-o mai fi trebuind oare lui Batiuk și acum răspuns la scrisoare? S-o mai fi gîndind oare la problemele pe care le-a arătat secretarului Obkomului? În sfîrșit, o mai fi sau n-o mai fi în viață?

Nici eu, nici ceilalți membri nu știam.

Și dacă o să-i răspundem lui Batiuk chiar azi și-o să-i dăm directive precise, cînd o să primească oare răspunsul nostru? N-aveam decît o singură cale, să-i trimitem un om de-al nostru. Nici telefon, nici radio, nici poștă. Iar omul nostru de legătură nu putea să meargă nici cu trenul, nici cu automobilul, nici călare. Ar fi trebuit să meargă pe jos. Și nici măcar să meargă; ci să se strecoare, riscîndu-și viața la orice pas.

Obkomul n-avea putința să conducă în toate cazurile operativ, adică să reacționeze cu repeziciune la toate evenimentele ce se petreceau în raioanele depărtate, și să ajute la vreme cu sfatul, cu oameni sau cu arme. Noi înșine eram nevoiți să schimbăm într-una locul, o dată cu detașamentul regional. Trimișii comitetelor raionale veneau la Reimentarovka, uneori chiar la Gulino. Dar acolo nu dădeau decît de urma noastră, de niște bordeie părăsite, de cartușe goale și cadavre de nemți. Unii dintre agenții de legătură ai comi-

tetelor raionale pierdeau orice speranță de a ne mai găsi și se întorceau înapoi. Alții, mai stăruitori, îi întrebau pe țărani unde sînt partizanii lui Orlenko. Dar țăranii, din motive bine cunoscute, pe care cititorul le știe, nu dădeau prea bucuroși asemenea lămuriri.

Abia pe la începutul lui ianuarie, adică la trei luni după ce fusese trimis, Kuzma Kulko se întoarse din raionul Iablunovka. Ne aduse vestea că tovarășul Boiko, un ilegalist lăsat acolo din vreme de către Obkom, se afla acum în fruntea unui mic grup de comuniști și comsomoliști, care scoteau manifeste la șapirograf, le răspîndeau și făceau agitație orală printre țărani. Tot ei țăiau sistematic pe distanțe mari firele de telefon și telegraf între Iablunovka și Piriatin. Grupul executase doi primari trădători. Și iată că de curînd, tovarășul Boiko fusese arestat de poliție, în urma unui denunț. Reușise să fugă, dar fu prins în pădure și împușcat pe loc.

În fruntea organizației de bază din Iablunovka era acum Zlenko, candidat de partid. Grupul era mic și se afla într-o situație grea. În momentul de față, se mulțumea doar să asculte radio și să scoată manifeste cu știrile date de Biroul Sovietic de Informații. Situația era grea nu numai din pricină că-i urmăreau nemții și poliția, dar și pentru că o parte din tovarășii din grup erau străini de localitate.

— Dînșii vă întreabă, spuse Kulko, făcîndu-și raportul în fața Obkomului, cum să facă rost de mijloace de întreținere? Partizanii pot să și le dobîndească de la nemți, prin luptă. Dar ilegalistul, care n-are gospodărie proprie, ce să facă? Trebuie să muncească. Dar ce muncă poate găsi în ziua de azi? Dacă ar fi vreun sovhoz sau fabrică, acolo ar găsi mijlocul să facă agitație și să-i lămurească pe oameni asupra situației actuale sau să facă acte de sabotaj, și multe altele. Nenorocirea vine de acolo că la Iablunovka nu sînt nici fabrici, nici uzine în funcțiune. Și sovhozurile au fost închise de nemți. Colhozurile le-au transformat în obști de cîte zece gospodării în care nu-s admiși decît localnicii. Ei, ce te faci?

— Și dumneata, ce i-ai sfătuit să facă?

— N-a rămas decît o singură posibilitate: sprijinul maselor populare. Așa cum te-ai hrăni pe drum: fie că ceri de pomană, fie că te folosești de dărnicia țăranului și de ospitalitatea lui. Dar trebuie să țineți seama că una e drumețul și alta e omul care s-a așezat într-un sat.

Şi pentru că veni vorba, trebuie să spun că Kulko era tare schimbat pe vremea aceea: slăbise, i se înăspriseră trăsăturile şi fuma mult de tot. Îmi era oarecum să nu-i dau tutun, fiindcă de-abia sosise şi era ca şi un musafir. Şi iaca aşa, în timp ce-şi făcea raportul, a consumat porţia mea de tutun pe două zile. Cînd i-am spus că nevastă-sa e la Holmî, că sîntem în legătură cu dînsa şi-i dăm chiar unele mici sarcini, contrar tuturor aşteptărilor, omul nu s-a mirat de loc.

— Eu, Aleksei Feodorovici, nu mă mai mir de nimic. Eu însă una vă spun: mie să nu-mi daţi permisie. Care-i partea cea mai grea a muncii unui ilegalist, faţă de cea a ostaşului sau a partizanului? Păi, tocmai aceea, Aleksei Feodorovici, că ilegalistul îşi vede familia şi vede cu ochii suferinţele copiilor lui. De acolo i se trag şi slăbiciunile. Şi fiecare om altfel îşi biruie slăbiciunile. Nu merg, pentru nimic în lume nu merg!

— Păi, nici nu te rugăm, Kuzma Ivanovici!

Dar Kulko se enervase de-a binelea; mîinile îi tremurau şi, punîndu-şi tutun într-o uriaşă ţigară făcută din hîrtie de jurnal, împrăştia pe puţin jumătate din el.

Apoi plecă într-o misiune nouă, fără să fi dat ochii cu nevastă-sa şi copiii.

O dată cu Kulko plecă şi Zusserman, ca să stabilească legătura cu Batiuk. De îndată ce se întremase puţin, Zusserman ceruse singur să meargă la Nejin. Ne spuse că nimeni nu cunoaşte drumul mai bine ca el. Mai întîi am stat la îndoială. Dar Iakov ştiu să mă convingă. Ce e drept, nimeni din oamenii noştri nu cunoştea Nejinul mai bine decît Zusserman. Bineînţeles că-i venea mai uşor ca altora să găsească grupul lui Batiuk.

Mi-a venit greu să-l las să plece. Dar Zusserman era bucuros, părea sănătos şi mergea să-şi îndeplinească misiunea cu entuziasm.

Pe la începutul lui ianuarie, după ce rătăcise mult timp, Sava Grişcenko, membru al comitetului raional ilegal din Ostior, dădu peste posturile de pîndă ale detaşamentului regional. Era frînt de oboseală, zdrenţăros şi flămînd. Cînd află însă că pe lîngă detaşament se găseşte şi Obkomul, se bucură nespus de mult. La statul major i se aduse de mîncare. Tovarăşul îmbuca şi dădea raportul în acelaşi timp.

Ne-a înfăţişat situaţia grea în care se găsea comitetul raional ilegal din Ostior. Detaşamentul de partizani, organizat din timp, ajutase unităţile Armatei Roşii să iasă din

încercuire, dar după aceea nu mai izbutise să se strecoare înapoi în teritoriul ocupat. Cea mai mare parte dintre tovarăşi plecaseră şi ei cu armatele noastre. Şi numai un grup mic, în frunte cu Gluško, secretarul comitetului raional, trecuse linia frontului şi se întorsese înapoi în pădurile din Ostior.

Aici însă descoperi că bazele de aprovizionare şi depozitul secret de armament fuseseră predate duşmanului de către un şofer trădător. Din pricina asta, a fost aproape cu neputinţă să se formeze un nou detaşament de partizani. Atunci, comitetul raional îşi îndreptă toate forţele către organizarea de grupuri ilegale în sate. S-au creat şase grupuri de acestea, fiecare avînd între patru şi opt oameni. În afară de faptul că răspîndeau ştirile Biroului Sovietic de Informaţii, multiplicate de mînă, grupurile acestea deveniră celulele viitorului detaşament de partizani. Adunau arme de prin păduri şi de pe cîmp. Aveau gata strînse, într-un depozit comun din pădure, douăzeci de lăzi de grenade, peste o sută de puşti, două puşti-mitraliere, şi peste zece mii de cartuşe.

— Of, tovarăşi, zise Grişcenko, dacă am fi fost siguri că Obkomul există ca şi înainte, am fi lucrat mult mai bine!

— De ce? întrebă Popudrenko. Cu ce v-am fi putut ajuta?

— Parcă numai de ajutor e vorba! Uite, mi-aţi comunicat acum că s-a primit o veste de la tovarăşul Hruşciov. Cît despre ajutor, nici voi n-aţi primit pînă acum nici unul, nu-i aşa? Păi, la fel ne-am fi simţit şi noi, comuniştii de prin raioane, dacă am fi ştiut că acţionează nu numai grupuleţul nostru, dar că prin regiune sînt răspîndite o mulţime de grupuşoare de astea şi că există şi un Obkom... Parcă dumneavoastră nu vă daţi seama şi singuri de asta, Nikolai Nikitici?

— Oare într-adevăr n-aţi auzit chiar nimic despre detaşamentul nostru?

— Despre detaşament am auzit. Şi chiar despre două detaşamente mari: al lui Orlenko şi al lui Feodorov.[1] Dar

[1] Orlenko era numele meu conspirativ. Ni s-a întîmplat însă de mai multe ori să auzim de la oameni că există două detaşamente: unul al lui Orlenko şi altul al lui Feodorov — şi nu era în interesul nostru să dezmințim acest zvon. (n.a.)

în ceea ce privește Obkomul, ultima lui directivă am primit-o demult, prin noiembrie.

— Și v-a prins bine directiva aceea? A răspuns problemelor voastre esențiale?

— Acum s-au ivit o mulțime de probleme noi: avem, de pildă, în raion mulți comuniști și comsomoliști neorganizați. Unii dintre ei s-au înregistrat la poliție. Cei care au făcut-o de bună voie era limpede că erau trădători, sau în cel mai bun caz fricoși. Mai sînt și dintre cei care s-au înregistrat pentru că n-au avut încotro.

— Ba te rog să mă ierți, pentru nimic în lume și nici o împrejurare nu m-ar fi putut sîli să mă înregistrez! exclamă cu indignare Drujinin.

— Dumneata și chiar și eu sîntem cu totul altceva, răspunse Grișcenko. Ascultă, te rog, să-ți povestesc ceva: îți mai amintești de lăcătușul acela din colhozul „Ostașul roșu"? Trebuie să-l cunoști: Gorbaci Nikanor Stepanvici. Un meșter de mîna-ntîi. Chiar anul trecut a scris în „Bolșevicul" un apel pentru repararea înainte de termen a uneltelor agricole, în vederea însămînțărilor. I s-a pus și fotografia pe prima pagină. Unul cu mustăți, pipă și un neg mare lîngă nas. Ei, da, ăsta-i. Candidat de partid. Dar toată lumea îl cunoaște mai cu seamă pentru că era meșter bun. Specialist în munca lui. Și nu era numai lăcătuș. Mai era și fierar, și strungar, și mecanic, și meseria asta a învățat-o singur. Cunoaște la perfecție tractorul, orice motor și orice mașină. Un talent înnăscut. Cît l-au chemat cei de la S.M.T.! Dar nu s-a dus la ei. Era legat de satul lui, avea și stupi acolo, dar mai cu seamă își iubea colhozul și se mîndrea cu el. Părea că e un adevărat om sovietic și, cînd colo, ce să vezi: s-a dus să se înregistreze.

— Se vede că în adîncul sufletului simțea altfel. Voi, comuniștii din raion, n-ați știut să-i dibuiți firea de chiabur.

— E altceva la mijloc, cu totul altceva, Aleksei Feodorovici. Și-a ras omul și mustața. A vrut să-și taie și negul, ca să nu-l mai poată cunoaște nimeni. Dar nimic nu l-ar fi putut ajuta, întocmai ca și pe dumneata sau chiar pe Nikolai Nikitici. Dacă oamenii te cunosc — n-ai ce-i face! Oricît te-ai deghiza, tot îți rămîne cîte un semn care te dă de gol. Mie, de pildă, mi-a rămas bine în minte, mă iertați, nasul lui Nikolai Nikitici. Iar dumitale — urechile. Unul sau altul, se nimerește careva să te recunoască. Pe un vechi fierar îl poți oricînd cunoaște după mîini. Nu-i așa?

Și să vedeți ce s-a mai întîmplat: Nikanor Stepanvici n-a voit să se evacueze. A declarat că mai bine se face partizan. Din pădure, cum am mai spus, a trebuit să se întoarcă îndărăt în sat. Atunci s-a hotărît ca el să fie mutat într-un sătuc îndepărtat, pentru că era prea bine cunoscut aici. Omul n-a crîcnit. Și-a luat bătrîna și s-au dus la niște rude din Zelenaia Buda! Bineînțeles că cei de-acolo l-au primit. La colhoz sau la obște, cum i se zice acum, oamenii chiar s-au bucurat. Ce a însemnat asta? Că a fost recunoscut și acolo, fără îndoială! I s-a dat și o casă. Multe case sînt goale, fiindcă proprietarii lor s-au evacuat. Atunci s-a apucat omul să-i lămurească pe cei de-acolo că nu poate lucra. Avea o mînă dinadins bandajată. „Nu face nimic. Nădăjduim c-o să-ți treacă". Ne-a înștiințat pe noi de toate astea. Ne-a trimis vorbă printr-un om că putem să-i trimitem manifeste, că se găsesc pe acolo oameni buni. Și dacă este nevoie, s-ar putea să aranjeze și tipărirea lor, că are un beci mare și încăpător. Cînd s-a întîlnit cu unul din oamenii noștri, i-a propus chiar să i se aducă, din pădure, tiparnița desfăcută în bucăți. Că dînsul, cică, o să se priceapă s-o pună la punct. În treacăt fie zis, tiparnița scăpase cu bine. Cînd le-a devastat depozitul, poliția a turtit-o pușintel. Se vede că au dat cu pietre într-însa.

Pe scurt mașina n-am dus-o la el, pentru că am aflat că s-a înregistrat. S-a dus la poliție și a declarat că într-adevăr e candidat de partid și dă în scris că încetează orice activitate și, potrivit celor stabilite de autorități, se obligă să raporteze tot ce o să afle.

De îndată ce-am auzit asta, ne-a cam pierit cheful. În cine să mai ai încredere dacă și un om ca ăsta, pot să zic cel mai conștient colhoznic, membru în consiliul de conducere, ne trăda! Și acum se cheamă că trebuie să ne răzbunăm pe el, să-l ucidem! Că doar Nikanor Stepanvici ăsta cunoaște casele conspirative. Și-i știe nu numai pe toți membrii comitetului raional, dar chiar și rudele lor! Ce-ar fi să-i treacă prin cap să-și țină făgăduiala pe care a scris-o în documentele nemțești?

Dar nu voia nimeni să-l omoare. Nu-i venea nimănui să creadă că-i un trădător. Și bineînțeles că nu era. Ne-a găsit chiar el mai tîrziu și ne-a lămurit totul. Dar din partid tot l-am dat afară. Am refuzat să-l mai socotim de-ai noștri.

Cum de s-au întîmplat toate astea? Într-o zi s-au prezentat la dînsul Landwirtschaftsführer-ul și un fost funcțio-

nar de la secția agricolă raională, un trădător, care s-a aciuat pe lîngă Comandatura economică. Și i-au spus așa lui Nikanor Stepanvici: „Dumneata ești cutare?" Omul a încercat să nege, dar pesemne că fostul funcționar îl cunoștea din vedere. „Tu ești, i-a zis dînsul, dar ți-ai ras mustața". „Ce să fac? Da, eu sînt", răspunse Nikanor. Atunci l-au urcat într-o brișcă și l-au dus pe o arie, la vreo treizeci de kilometri distanță. Acolo i-au poruncit imediat să repare o locomobilă. Nemții aveau de gînd să treiere. Lîngă locomobilă se tot mocoșea un soldat neamț, mecanic și el. Se vede însă că nu se pricepea la construcția mașinilor noastre, că nu putea să facă nimic. Nikanor Stepanvici și-a arătat mîna: „Uitați-vă, nu pot lucra." Ei s-au învoit atunci ca Nikanor să nu pună mîna pe nimic, dar să spună ce-i de făcut. Și, ce să vedeți, bătrînul nostru s-a înfierbîntat. „Nu înțeleg nici eu, zice, cum de s-a întîmplat. Că doar îmi tot spuneam mereu în gînd, dracul să mă ia, că nu trebuie să-i ajut. Iar dînșii se tot învîrteau și se suceau în jurul mașinii, dar de făcut nu puteau face nimic. Atunci m-au luat mai subțire: cum se face că un mecanic atît de cunoscut nu se pricepe nici el? N-am mai putut răbda și m-am lăsat dus, sau poate că voiam să-mi arăt în fața nemților superioritatea. Aș putea spune că mîinile mele s-au apucat singure de treabă și pînă să-mi dau seama de ceea ce fac, mașina s-a pus în mișcare. Judecați-mă cum vreți, zice, dar n-am lucrat niciodată în ilegalitate, pe cînd cu mașinile am de-a face de mai bine de treizeci de ani." După întîmplarea asta cu locomobila i s-a spus că autoritățile nemțești știu despre el că-i comunist, dar cică n-are importanță: trebuie doar să se înregistreze. Și l-au dus la poliție. Acolo a iscălit hîrtia pe care o cunoașteți. Peste cîteva zile a venit la noi și ne-a rugat să socotim toate astea drept un vicleșug de-al lui; ne-a spus că-i urăște pe nemți și e gata să-și dea viața pentru cauza noastră. Uite, cum se întîmplă uneori, tovarăși!

— Păi, ăsta-i un caz excepțional, i-am răspuns noi lui Grișcenko.

— Fiecare caz e excepțional în felul lui. Printre comuniștii care s-au înregistrat sînt destui oameni de încredere. Unul dintre tovarăși, abia intrat și el în partid, învățător, a venit la noi și ne-a spus: „Poate că-s vinovat, poate că nu-s demn să mă numesc membru de partid, dar nu-mi luați dreptul de a mă considera „om". Dați-mi o misiune, puneți-mă la încercare. Recunosc că în primele zile m-a copleșit retra-

gerea şi mi-am pierdut capul. Dar cînd mi-am mai revenit în fire, cînd am văzut tăria sufletească a poporului, am înţeles că e mai bine să mor decît să duc o viaţă ca asta".

L-am însărcinat cu recunoaşterea liniei de cale ferată. Am spus că e în scopuri diversioniste, deşi n-aveam nici un fel de mijloace pentru o asemenea activitate. L-am trimis la gară. Acolo era o pază straşnică. Închipuiţi-vă că s-a strecurat noaptea pe sub sîrma ghimpată şi pe urmă ne-a schiţat un plan de cea mai mare precizie; unde stau santinelele, unde-i depozitul de muniţie... Ne-a părut chiar rău de bietul om, că s-a trudit în zadar. Nu poţi să-i măsori pe toţi cu aceeaşi măsură — adică să-i socoteşti laşi pe toţi cei care la început îşi pierduseră capul. Cu timpul au să ne vie tot mai mulţi, ca învăţătorul ăsta.

— Şi cu mecanicul cum a rămas? întrebă Drujinin cu mult interes. Adică l-aţi dat afară din partid şi l-aţi îndepărtat de lîngă voi?

— S-a dat la beţie, bătrînul! Te apucă groaza cînd vezi cum bea. Şi-a făcut singur un cazan de distilat şi scoate un trăscău de prima calitate, „rectificat" nu alta! S-a învăţat să fabrice şi tescovină. Dacă o îndoieşti puţin cu apă, zici că-i rachiu special de Moscova, dublu rafinat.

— Se vede că l-ai gustat? zise Popudrenko rîzînd. Şi mai ziceai că l-aţi alungat de la voi! Aşadar şi acum e bun la cîte ceva?

Gluma-i glumă, dar problemele ridicate de Grişcenko şi, înainte de el, de scrisoarea lui Batiuk şi raportul lui Kulko erau fără îndoială foarte serioase şi cereau dezlegare. Aveau un caracter general care-i interesa pe toţi ilegaliştii. Într-adevăr, trebuia clarificat cine sînt simplii ilegalişti în Marele Război pentru Apărarea Patriei. Ce au de făcut, pe cine pot primi în grup, dacă e bine sau nu să devină activişti de profesie, adică să nu facă decît muncă ilegală? Şi ce posibilităţi materiale au pentru asta?

În oraşe, grupurile ilegale erau formate din muncitori, funcţionari, studenţi şi elevi. Cele săteşti din colhoznici, muncitori de la S.M.T. şi sovhozuri, medici, învăţători şi elevi. În fruntea lor se aflau tovarăşii trimişi de Obkom şi comitetele raionale. Dar activiştii de partid nu sînt totdeauna activişti de profesie.

Bănuiesc că întrebările lui Batiuk — dacă ar trebui ori nu să se recurgă la acte de teroare şi să se organizeze cercuri

pentru aprofundarea cunoștințelor de marxism-leninism — îi fuseseră sugerate de vreunul dintre vechii membri de partid.

Și într-adevăr: noi nu luptam pentru înlăturarea regimului existent, deoarece nemții nu introduseseră și nici n-ar fi putut introduce în Ucraina ocupată de ei regimul burghez, cu toate că năzuiau desigur spre așa ceva. Deocamdată ocupaseră doar teritoriul. Războiul continua, nemții luptau nu numai împotriva Armatei Roșii, dar și împotriva întregului popor sovietic. Noi, partizanii și ilegaliștii, eram cu toții ostași. Luptam și noi. Stîrpirea comandanților, a Landwirstchaftsführer-ilor, a Gruppenführer-ilor și a diferiților alți führer-i, era datoria noastră de ostași și nicidecum acte de teroare. Lichidarea trădătorilor poporului: primari, burgmiștri și polițai — nu erau acte de teroare. Toți ăștia nu erau decît niște lepădături ale neamului omenesc: nu reprezentanții vreunei puteri noi, ci doar spioni, trădători, transfugi. Erau niște criminali și noi nu-i omoram, ci îi executam, în conformitate cu legile Patriei noastre.

Ilegaliștii Marelui Război pentru Apărarea Patriei erau și ei partizani. Împărțirea în partizani și ilegaliști se făcea doar din pricină că cei dintîi trăiau și acționau în grupuri numeroase, militarizate, iar ceilalți erau nevoiți să trăiască izolați și să acționeze mult mai conspirativ.

Poporul sovietic de pe teritoriul ocupat de nemți își dădea foarte bine seama cine e dușmanul lui. Pînă și țăranii cei mai înapoiați înțeleseră curînd adevăratele țeluri și intenții ale ocupanților. Rezistența poporului față de cotropitori creștea pe fiece zi.

Dar dacă milioanele de oameni de-ai noștri rămași pe teritoriul ocupat ar fi cunoscut tot adevărul despre nemți, dacă ar fi știut măcar atîta: că în Ucraina, unde dușmanul era stăpîn, *au fost mai mulți nemți morți decît vii*, încă din primul an de război rezistența poporului ar fi crescut de multe ori.

Iată pentru ce sarcina principală a ilegaliștilor, adică a comuniștilor și comsomoliștilor care nu plecaseră în păduri, ci fuseseră lăsați prin orașe și sate, *era propaganda adevărului*.

Ilegaliștii arătau populației adevărata stare de lucruri de pe fronturi, difuzau în mod sistematic știrile Biroului Sovietic de Informații, demascînd manevrele tactice ale nemților: legiuirile lor agrare, jocul lor de-a „prieteni ai Ucrainei libere", propaganda lor naționalistă și celelalte vicleșuguri;

prin toate acestea ilegaliștii ridicau moralul poporului și contribuiau la crearea rezervelor de partizani.

Ilegaliștii din orașe și sate trebuiau să împiedice prin toate mijloacele punerea în aplicare a legilor, hotărîrilor și ordinelor nemțești; trebuiau să organizeze acte de sabotaj pe la întreprinderi și obștii agricole; să demaște pe trădători; să colecteze și să trimită detașamentelor de partizani arme și muniție, să ducă muncă de recunoaștere pentru statele noastre majore de partizani și pentru Armata Roșie.

De altfel, nu cred că aș putea să înșir aici toate sarcinile luptătorului-ilegalist. În ce privește drepturile și posibilitățile lui materiale, ele erau mult mai limitate. La întrebarea ilegaliștilor din Iablunovka — unde să-și găsească mijloace de existență — puteam să le dăm doar următorul răspuns: căutați, tovarăși, nu vă dați în lături de la nici o muncă. Trăiți cum trăiește poporul; fiți mereu alături de popor. Angajați-vă, dacă e nevoie, ca argați la chiaburii și moșierii proaspăt creați, mergeți pe la arteluri, la căi ferate, în instituții administrative și agricole de-ale nemților. Avem pretutindeni nevoie de oameni siguri ca să subminăm pe dinăuntru mașina nemțească de ocupație. Nu uitați însă un lucru: nu puteți ocupa asemenea locuri decît trimiși de organizație.

Cît privește pe comuniștii și comsomoliștii care de teamă sau din „motive personale" s-au înregistrat intrînd în slujba nemților, aceștia n-veau nici o justificare. Oricît de simpatic ne-ar fi lăcătușul Nikanor Gorbaci, organizația din Ostior a avut dreptate cînd n-a vrut să-l mai socotească comunist și de asemenea și învățătorul despre care a povestit Grișcenko trebuia numaidecît scos din partid.

Ca să-și răscumpere vina lor față de popor, acum, cînd țara era ocupată de dușmani, oamenii aceștia aveau numai o singură cale, și anume să intre în detașamentul de partizani. Primiți acolo, ei puteau lupta, sub supravegherea atentă a celorlalți tovarăși.

De ce o severitate atît de mare? se va întreba cititorul. Că doar Nikanor Gorbaci și învățătorul care și-a mărturisit singur slăbiciunea au venit și unul și altul la comitetul raional de partid să se căiască: șovăiseră doar o clipă și nu puteau fi luați drept trădători.

Dacă erau trădători, ar fi fost împușcați, și în acest caz nici nu mai putea fi vorba să li se îngăduie să lupte în rîndurile partizanilor. Noi nu numai că am aprobat scoaterea

lor din partid, dar i-am rugat pe tovarăşi să spună şi populaţiei că fuseseră îndepărtaţi. Un comunist nu poate face tranzacţii cu conştiinţa sa. Un comunist n-are dreptul să uite nici o clipă că poporul vede în el un reprezentant al partidului conducător. Cînd un membru de partid sau un comsomolist săvîrşeşte un act de laşitate, el face un mare rău cauzei noastre, mult mai mare decît unul fără de partid, care s-ar fi făcut vinovat de o faptă asemănătoare.

Nemţii procedau la înregistrarea membrilor de partid cu o deosebită pompă. Puneau placarde mari pe care scria: „Aici se face înregistrarea membrilor de partid şi a comsomoliştilor". Dar şi înregistrarea nu fusese introdusă pentru a ţine evidenţa membrilor de partid şi a-i face nevătămători. De bună voie nu veneau să se înregistreze decît cîţiva răzleţi. Nemţii ştiau prea bine că nu se vor prezenta decît trădătorii şi fricoşii, deci oameni nepericuloşi pentru dînşii. Înregistrarea însă avea pentru ei o altă importanţă: urmăreau să discrediteze autoritatea comuniştilor în ochii populaţiei.

Lăcătuşul Nikanor Gorbaci a dovedit într-adevăr mai tîrziu că este un om curajos şi nicidecum un trădător. A venit în detaşament şi, cu toată vîrsta lui înaintată, a luptat bine. Pe atunci însă „îl pălise ambiţia", după cum s-a exprimat chiar el, şi n-a vrut să se dea bătut faţă de meşterul neamţ. Aşadar, mîndria profesională de mecanic a fost mai puternică la dînsul decît mîndria de patriot şi comunist.

Pe vremea aceea, poporul punea mai presus de orice mîndria cetăţenească, dîrză a omului sovietic. Cum era să trecem cu vederea fie şi cea mai mică ploconire faţă de nemţi, săvîrşită de un comunist, cînd sute şi mii de eroi anonimi, muncitori şi ţărani fără de partid, mergeau adeseori la moarte numai ca să-şi arate dispreţul faţă de cotropitori.

Puteai să auzi povestindu-se asemenea fapte şi în case de colhoznici, şi pe cenuşa vreunui sat ars, şi la focurile de partizani. Oamenilor le plăceau nespus de mult povestirile despre vitejii fără seamăn, despre oamenii căzuţi eroic, despre ceea ce Maxim Gorki numea nebunia celor viteji. Asemenea întîmplări erau repetate, adăugite şi trecute din gură-n gură.

Iată, de pildă, povestirea despre bătrînul Mefodievici din Orlovka. Chiar eu am auzit-o de mai bine de zece ori. Are la bază o întîmplare reală, petrecută la începutul anului

1942. Dar nici pînă acum n-am reuşit să aflu numele de familie al lui Mefodievici.

Grupul nostru de comsomolişti-cercetaşi, Motia Zozulia, Klava Markova şi Andrei Vajneţev, porni într-o zi prin sate ca să culeagă nişte informaţii necesare comandamentului şi totodată pentru a răspîndi şi lăsa oamenilor noştri manifeste ; cercetaşii şi-au băgat în sîn vreo cinci sute de manifeste care chemau la luptă împotriva nemţilor.

Într-un sat mare, Orlovka, tinerii noştri mergeau prin mijlocul străzii : simple ţărăncuţe şi un flăcăiaş tinerel cu ele. Le ieşeau înainte babe, moşnegi, ori fete şi flăcăi de seama lor. Cercetaşii le dădeau bună ziua, îi întrebau cum ajung la moară şi, între altele, le strecurau în mînă nişte fituici mici de hîrtie pătrată.

Cînd întrebau dacă nemţii sînt aproape, oamenii le răspundeau că totul e în ordine şi că bestiile celea nu mai sînt de multă vreme pe-aici.

La un moment dat, năvăli în sat un grup de soldaţi nemţi în cîteva camioane care goneau ca pompierii. Cei trei cercetaşi ai noştri nu mai puteau fugi : ar fi atras atenţia asupra lor şi nemţii s-ar fi luat neapărat după ei. Îşi urmau încetişor drumul, cu nădejdea că nemţii o să-i ia drept localnici.

În sat intraseră vreo cincisprezece soldaţi nemţi. Purtarea lor era foarte ciudată : săriră din maşini şi se răspîndiră în toate părţile. Pe urmă începură să-i prindă pe toţi cei pe care-i întîlneau în cale : bătrîni, babe, tineri şi, mînîndu-i cu patul puştii, îi siliră să se urce în camioane. Fără să-i percheziţioneze, fără să-i întrebe nimic, fără să le spună ce şi cum, au umplut camioanele şi au pornit cu maximum de viteză în direcţia tîrguşorului Holmî, capitala raionului.

Cercetaşii noştri nimeriră în ultimul camion, în care stăteau îngrămădiţi vreo douăzeci şi cinci de oameni. Stăteau cu toţii în picioare, ţinîndu-se unii de alţii, speriaţi, palizi la faţă, cu ochii rătăciţi. La început nu schimbau decît cîte o privire, dar peste cinci minute începură să vorbească în şoaptă : „Ce-o mai fi şi asta ? Unde ne-or fi ducînd ? De ce au luat pe oricine le-a ieşit în cale ?"

Din pricina hurducăturii camioanelor, oamenii se clătinau, cădeau, se aşezau pe fundul maşinii şi se apropiau din ce în ce unii de alţii. Fetele scoteau cîte un ţipăt, bătrînele oftau ; puţin cîte puţin începură să se obişnuiască cu noua lor situaţie.

— Nadka, ce te trîntești așa peste mine, cu toată puterea? striga o femeie. Știi doar că am genunchiul lovit.

— Nu-i nimica, mătușilor, mai deprindeți-vă și voi, se auzi din învălmășeala de trupuri un glas spart de bătrîn. Spuneți bogdaproste că nu vă ia bani pentru călătorie. Înainte vreme, dacă mergeai la Holmî, dădeai vreo treizeci de ruble din buzunar, pe cînd binefăcătorii ăștia de nemți ne duc la streang pe socoteala lor.

— Ei, bine că și-a dat drumul artistul nostru, se auzi un glas de femeie. Ia mai taci oleacă, Mefodievici, că și fără tine ni-e lehamite.

Dar bătrînul era bun de gură și răspunse printr-o glumă. Cîțiva oameni izbucniră în rîs. Se vede că Mefodievici era un hîtru dintre acei care nu-și pierd cumpătul în nici o împrejurare.

Dar cercetașii noștri nu prea ascultau. Aveau ei alte griji. Stăteau tustrei la margine și se sfătuiau în șoaptă ce să facă. Fiecare mai avea în sîn peste o sută de manifeste. Nu era nevoie ca nemții să-i caute: era destul să-i scuture de guler și s-ar fi răspîndit toate pe jos.

Autocamioanele goneau cu o viteză de patruzeci de kilometri pe oră. Cînd treceau prin sate, claxonau asurzitor, ca mașinile de pompieri. În spatele lor, nu erau soldați; dar pe scări păzeau pistolari nemți. Cu toate că priveau aproape mereu înainte și vorbeau mereu cu cei din cabină, nimeni nu le-ar fi scăpat, dacă ar fi vrut să sară din mers.

Motia Zozulia, cea mai cu experiență din grupul de trei, cercetă cu privirea pe cei din jur, apoi făcu cu ochiul tovarășilor ei și scoase încetișor din sîn pachetul cu manifeste. Lăsă mîna cu manifeste peste marginea camionului și aruncă foile cu putere la pămînt. Vîntul prinse pătrățelele de hîrtie, le ridică în vîrtej, împrăștiindu-le ca un nor în spatele mașinii.

Motia roși și se strînse toată, de parcă s-ar fi așteptat la lovituri. În mașină, toată lumea tăcu. Chiar și după ce manifestele nu se mai zăriră, oamenii din camion rămaseră încordați și tăcuți, uitîndu-se cercetător unii la alții.

Deodată se auzi iar glasul spart de bătrîn:

— Se vede că nemții nu-i ridică numai pe oameni, dar se ocupă totodată și de agitație. Un fel de combinat pe roți.

Motorul duduia într-una, camionul scîrțîia la hîrtoape, dar cercetașilor li se păru că aud un oftat general de ușurare.

Să fi crezut oare oamenii cu adevărat că nemții sînt aceia care răspîndesc manifeste, ori le-a părut doar bine de o explicație nimerită?... Cine știe! Fapt este că bătrînul izbutise să destindă atmosfera și oamenii începură din nou să vorbească.

Mefodievici ieși din îngrămădeală, și-și făcu un locșor lîngă cercetași. Era un bătrînel mărunt și uscățiv. Bărbuța lui căruntă și încîlcită fîlfîia în bătaia vîntului, iar nasul i se roșise de frig. Purta cușma pe-o ureche, una din mustăți i se răsucise voinicește în sus, iar în ochi îi jucau luminițe poznașe. Se porni din nou să vorbească cu voce tare. Se vedea bine că vorbește fără să se gîndească mult, doar să nu tacă.

— Ehei, boieri dumneavoastră, exclamă dînsul, răsucindu-și mustața, ce ziceți de călătoria asta, în aceeași mașină cu străinii? Nici de gîndit nu m-am gîndit, nici de visat n-am visat la o asemenea orînduire nouă...

Pînă să-i răspundă cineva din mulțime, el se lipi cu umărul de Motia și-i șopti:

— Să nu le arunci degeaba prin stepă, fată! Astea au fost menite poporului, nu-i așa?... Să le semeni în mijlocul oamenilor... Cînd o fi să trecem prin sate, atunci să le aruncați...

Cînd ajunseră în dreptul unui sat, Mefodievici prinse să-i înghiontească de zor pe cercetașii noștri:

— Aruncați-le, ce mai stați? Nu vă fie frică, eu răspund!

Fără îndoială că era poznaș rău și știa să însufletească și pe alții. Cercetașii noștri aruncară în sat o parte din manifeste. Cei din camion își dădeau seama cu toții că nu le aruncă nemții, dar se prefăceau că nu văd nimic, de parcă s-ar fi înțeles între ei.

Băieții din sat se luară după camion, prinzînd din zbor manifestele. Cei din mașină izbucniră în rîs. Fiecare, de la mic la mare, lua parte la acest joc. Cînd nemții de pe scară se mișcară bănuitori, o femeie cu fața prelungă și tristă strigă:

— Păzea!

Unul dintre soldați întinse capul peste marginea mașinii. Dar nu înțelegea nimic. Ochii neamțului priveau cu uimire la rușii aceștia ciudați: „De ce-or fi rîzînd?" Apoi scuipă cu năduf, trase o înjurătură și întoarse capul. Bineînțeles că nu mai era cu putință să arunce manifeste. Nemții deveniseră mai atenți.

Mefodievici însă nu se astîmpără. Era în vervă. Cercetaşii mai aveau asupra lor vreo trei sute de manifeste. Bătrînul se rugă de ei :

— Daţi-mi-le mie !... Nu vă fie teamă, mă descurc eu. Haideţi, mai repejor. O să le citească oamenii în sat la noi. De ce să se irosească degeaba ?

Îşi îndesă restul de manifeste în deschizătura de la gît a cămăşii, îşi încheie scurta, apoi zîmbi satisfăcut, şi-şi strînse ochii cu un aer atît de viclean încît deveni limpede pentru toţi că e pe cale să facă o năzbîtie.

Într-adevăr, Mefodievici se îndreptă spre cabină, călcînd aproape peste oameni.

— Loc, striga el. Lăsaţi-mă să trec, oameni buni, că nu mai pot !

Oamenii îi făcură loc să treacă, fără să înţeleagă la început ce are de gînd să facă. Bătrînul ajunse în faţă şi ciocăni din răsputeri în acoperişul cabinei. Toţi ceilalţi tăcură îndată. Maşina frînă brusc.

De ambele părţi ale drumului se întindea cîmpia. Dincolo de şanţ se zăreau cîteva troiene de zăpadă. Soldaţii săriră jos de pe scară. Ieşiră şi nemţii din cabină şi începură să ţipe cu glasuri guturale ; oamenii bănuiau sensul întrebărilor :

— Ce s-a întîmplat ? Cine a ciocănit ?

Mefodievici arătă din cap în direcţia tufelor, se îndoi din mijloc, se apucă de burtă şi, în acelaşi timp, făcu o strîmbătură atît de jalnică şi plină de suferinţă, că pînă şi nemţii nu se putură stăpîni şi pufniră în rîs.

— Adăstaţi oleacă, aşteptaţi-mă, bitte, bitte, eu, uite acuşi, numaidecît, bombăni el şi se dădu jos degrabă.

Nemţii rîdeau într-una. Apoi îl aşteptară, pînă ce Mefodievici a dosit manifestele pe după tufe ; a mai zăbovit un minut şi s-a întors cu o expresie de fericire şi încîntare prostească pe faţă.

Unul dintre nemţi îl bătu chiar pe umăr :

— Gut, gut, bun colcoz, bine !

La Holmî, oamenii adunaţi în maşină fură descărcaţi în piaţă. Se lămuri că Gebietskomissarul poruncise să fie aduşi acolo primii ţărani întîlniţi în cale, din zeci de sate. Fuseseră adunaţi numai pentru a asculta discursul acestui comisar. De îndată ce cercetaşii noştri aflară că sînt liberi, încercară să scape de însoţitorii lor. Mai bine e cît mai

departe de martori. Una e să fii în camion și alta în capitala de raion.

Ar fi căutat să dispară, dar piața era înconjurată de cordoane. Pînă la sfîrșitul mitingului, nimeni n-a fost lăsat să plece, așa că cercetașii noștri se opriră mai la o parte, de unde le venea mai la îndemînă s-o șteargă. La vreo zece minute după sosirea lor, cîțiva nemți s-au urcat pe tribuna de lemn. Unul din ei începu un discurs.

Înjură, scuipă și amenință vreo zece minute. Cu toate că vorbea nemțește, oamenii stăteau tăcuți și abătuți, înțelegînd că Gebietskomissarul nu poate spune nimic bun. Vorbi apoi translatorul, neamț și el.

— Am adus pe voi încoace în scop de a transmite rudelor și cunoștințelor că noi, nemții, nu iubim absolut de loc gluma...

Cineva din mulțime strănută nefiresc de tare.

— Nu place la noi gluma, repetă translatorul. Agenții noștri, cînd vin în sate la voi, nu găsesc printre țărani o primire frumoasă. Ce asta este? Asta este semn de agitație de la banditii din pădure, care sfătuiesc pe oameni să nu dea la nemți alimente, porci și pîine. Asta este socotit de noi sabotaj. Asta este socotit de noi ca un semn de supunere la autoritatea bolșevică distrusă. Pentru astfel de manifestări, nu dorim mai mult să iertăm; o să ne grăbim să distrugem fără cruțare cuiburile astea, să împușcăm, să executăm...

Cineva din mulțime spuse exact pe tonul translatorului, de parcă i-ar fi continuat discursul:

— Să tăiem bucăți, să sărăm...

— Ce a fost pronunțat? întrebă translatorul.

Toată lumea tăcea.

— Am o rugăminte stăruitoare de făcut. N-am auzit destul de bine. Cine a pronunțat vorbele?

Cineva ridică mîna și cercetașii îl văzură pe Mefodievici. Se vede că bătrînul prinsese gust, intrase în rol și nu se mai putea opri; îl inspira succesul din camion.

— Eu am rostit vorbele, domnule translator.

— Ce idee ai avut să expui?

— Am vrut să vă susțin în ce spuneți. Dumneavoastră ați zis: „Să împușcăm și să executăm". Eu unul am socotit că asta-i prea puțin, cînd se găsesc oameni care nu se supun cum trebuie, le cam încurcă pe toate, trag la partea opusă și așa mai departe... Le face rău țăranilor și noii legiuiri

care... Într-un cuvînt, susțin din toată inima măsurile pe care le luați...

Nu cred că translatorul a prins tot ce i-a spus Mefodievici. Dar a înțeles, pesemne, că bătrînul este vocea poporului și că vocea aceasta îl susține.

Translatorul își urmă discursul, iar Mefodievici striga din cînd în cînd:

— Exact. Așa să fie! Foarte *gut*. Foarte *bitte!*

Păstra mereu aceeași expresie a feței, uimitor de liniștită.

Translatorul termină de vorbit, se înțelese în șoaptă cu Gebietskomissarul, cu burgmistrul din Holmî și cu un polițai, apoi chemă cu degetul pe Mefodievici. Bătrînul se urcă pe tribună. În fața Gebietskomissarului se opri ca un soldat din vremea țarului, cu pieptul înainte, și îi mînca din ochi pe șefii de acolo. Translatorul îi șopti ceva la ureche. Pe fața lui Mefodievici se putea citi înțelegere și servilitate. Se întoarse apoi spre oameni și începu să vorbească.

La început, țăranii socotiră, pesemne, că bătrînul e o slugă de-a nemților și-l ascultară posomorîți.

— Cetățeni! începu Mefodievici, ca un adevărat orator, dar se întoarse numaidecît către translator și-i zise: Vă rog să mă iertați, mi-a scăpat din obișnuință. Domnilor! exclamă el din nou. Onorată țărănime! Ce ni s-a spus aici? Ni s-a spus că Germania vrea binele poporului, ca să termine cît mai repede cu războiul și să zdrobească rămășițele Armatei Roșii. Domnul comisar german a zis bine că pentru asta trebuie să ne apucăm cu toții de treburile noastre țărănești și să lăsăm încolo politica. În loc de asta, ce vedem? Vedem că poporul îi ajută pe banditii ceia din codru, adică pe frații, surorile și copiii noștri. Păi, asta-i ordine nouă? Eu unul propun să susținem inițiativa domnului comisar și chiar de astăzi, dacă ne-or pica din pădure, fie omul tău, fie băiatul meu, fie un frate, să punem mîna pe el și să-l ducem la poliție. Și de o fi să se împotrivească, apoi să-l omorîm pe loc ca pe un bandit care stinghereste pe binefăcătorii noștri nemți!

Mefodievici rosti toate acestea foarte serios, trăgînd mereu cu ochii spre nemți. Își dăduse el seama că translatorul știe prost rusește. Oamenii înțeleseseră și dînșii, la rîndul lor, vicleșugul lui Mefodievici. Fețele se înviorară. Unii zîmbeau, alții mai deștepți îi făceau semne: își încruntau sprîncenele și dădeau din cap — adică: ai glumit și ajunge. Dar Mefodievici nu ascultă glasul rațiunii.

— Eu, unul, socoti, urmă el, că deşi am devenit acum domni, nu prea înţelegem cum trebuie că nemţii sînt acei care ne-au adus eliberarea. Ar fi timpul să încetăm să-i urîm, să-i dăm neamţului victorios tot ce doreşte. Cînd au venit la mine ca să-mi ia vaca, purcelul, gîştele şi găinile, credeţi că m-am bătut cu ei? Da' de unde! Le-am dat totul cu bucurie. Ieri au venit să-mi ceară straie calde ca să nu îngheţe soldatul german de lîngă Moscova. Cu multă înţelegere şi bucurie le-am dat pantalonii mei, iar de-o fi nevoie le dău izmenele. Eu mi-s mîndru că neamţul o să bată Armata Roşie şi pe partizani, cu găina mea în burtă şi cu pantalonii mei pe el.

În mulţime apăreau din ce în ce mai multe zîmbete, iar unii oameni abia îşi stăpîneau rîsul. Gebietskomissarul privea nedumerit ba la orator, ba la translator. Mefodievici se întoarse către nemţi şi zise :

— Vă rog, domnule translator, să le spuneţi şefilor că ucrainienii noştri nu vor precupeţi, pentru victoria armatei germane, nici pantaloni, nici găini, nici neveste, nici copii...

Aşteptă pînă cînd translatorul îi îndeplini rugămintea. Comisarul părea liniştit, surîse şi bătu din palme. Mefodievici zîmbi şi el şi urmă, ridicînd glasul :

— Ca om bătrîn şi cinstit, trebuie să-mi fac autocritica şi anume că nici eu n-am arătat încă pînă acum dragostea deplină faţă de nemţi. Dacă eram mai tînăr, ca flăcăul ăsta, de pildă, sau ca fata ceea, şi arătă pe cineva din mulţime, mă duceam în pădure şi mă apucam să distrug lichelele care ne surpă traiul nostru fericit!...

Nimeni nu mai zîmbea în mulţime. Ascultau cu toţii îngîndurati şi foarte serios. Translatorul se uita cercetător la orator. Dar se liniştii din nou. Mefodievici urmă :

— Mă înscriam voluntar în poliţie, primeam puşca, mitraliera şi dovedeam bolşevicilor ce s-au pitit în pădure că nu numai ei ştiu să mînuiască armele. De eram mai tînăr, nu stăteam cu baba mea acasă şi nu mă dădeam la trăscău, cum fac unii poliţai. Le arătam eu nemţilor că noi ucrainienii ştim să preţuim libertatea şi că mai sînt printre noi oameni viteji.

Burgmistrul, un ucrainian de prin regiunea apuseană, cu toate că nu prea înţelegea graiul amestecat rusesc-ucrainian al bătrînului, bănui totuşi că în cuvîntarea acestuia se ascunde un vicleşug. El se aplecă spre translator şi-i şopti ceva la ureche, dar translatorul, drept răspuns, zîmbi cu dis-

preț. Era convins că înțelege foarte bine limba. Mefodievici însă intra tot mai mult în rol și cam uita de prudența necesară. Rău a făcut că s-a legat de poliție. Erau de față cîțiva trădători dintre aceia cu brasarde pe mînă. Ce e drept, ei mai mult beau și jefuiau populația decît luptau împotriva partizanilor. Unul din ei, care stătea lîngă tribună, strigă:

— Hei, bătrîne, ce, te-ai apucat de agitație? Ia mai uită de autocritica ceea.

Dar Mefodievici nu se fîstîci. Întorcîndu-se către translator, vorbi cu indignare:

— Ce n-am zis bine, domnule ofițer? Nu-i așa că trebuie să sporim lupta pentru victoria noastră?

— Foarte splendid, răspunse translatorul, gut, dar încetează acum, și-i făcu semn lui Mefodievici să coboare de pe tribună; dar bătrînul se prefăcu că nu înțelege.

Îi strigă polițaiului:

— Ei, ai înghițit-o? Bine am zis eu că degeaba v-au dat arme, lichele ce sînteți! Vă e frică să mergeți contra partizanilor... Și ce mă tot amenințI cu pumnul? Ce, poate zici că n-am dreptate? De ce pantalonii pe care mi i-ați luat n-au fost trimiși în regiunea Moscovei, pe cîmpul de luptă, ci au ajuns pe dosul șefului de poliție? Aha, nu știi?... Ca ce i-ați luat broboada bătrînei Filipenko? Zici poate că pentru armata germană? Lasă minciunile, că pe mine nu mă duci!

Translatorul spuse enervat:

— Încetează! Jalbele contra faptelor poliției trebuiesc duse la comandatură, între orele unu și două în fiecare marți.

— Domnule translator, spuneți-i! De ce se leagă de mine? Eu spuneam adevărul, iar dînsul se bagă în vorbă... Uite ce pot să vă spun aici, de față cu tot poporul: aveți în poliție numai hoți și lichele. Dacă ar fi fost cinstiți, nu s-ar fi temut atît de autocritică și nu ne-ar fi astupat gura.

Cîțiva polițai se strînseră și începură să urce treptele tribunei, ca să pună mîna pe bătrîn. Dar comisarul le făcu semn să se îndepărteze.

— Iertați-mă, m-am enervat, zise repede Mefodievici, bîlbîindu-se, îmi dați voie să urmez?

— Nein, nein, pleacă.

Cu un zîmbet satisfăcut și triumfător, Mefodievici trecu pe lîngă polițai. Oamenii îi făceau loc și rîndurile se închi-

seră de îndată ce trecu mai departe. Mic de statură și uscățiv, bătrînul se pierdu repede în mulțime.

— Mitingul s-a încheiat! strigă translatorul.

Oamenii se împrăștiară în grabă, dar nici cercetașii noștri nu-și pierdură timpul degeaba. Ajunseseră la vreo două sute de metri cînd, în piață, în spatele lor, răsună o împușcătură. Se întoarseră și văzură cîțiva polițiști care fugăreau un om mic de statură. Era clar că-l urmăreau pe Mefodievici. Bătrînul fugea de ei în zigzag, ca o vulpe.

Polițaii urlau ceva și trăgeau după el.

Bătrînul ajunsese la o ulucă înaltă, dădu să treacă peste ea, dar căzu, atins de un glonte. Izbuti să se îndrepte.

— Gîzi, cozi de topor nemțești, mișei afurisiți! mai avu timpul să strige.

Polițaii îl ajunseră. Se auziră alte cîteva împușcături. Bătrînul nu mai striga.

La întoarcere, cercetașii ridicară de sub tufă manifestele dosite de Mefodievici. Nici unul nu se pierdu fără folos.

Mai tîrziu, ori de cîte ori cineva se apuca să povestească această întîmplare, la focul partizanilor porneau certurile.

Unii spuneau că degeaba își dăduse drumul moșul în așa hal: nu făcea să se bage singur în bucluc. Că doar uitase și de manifeste. Purtarea lui nu fusese chibzuită, el nu urmărise un scop precis.

— Dar în schimb a ieșit frumos, se entuziasmau alții. I-a înfundat și pe nemți și pe polițai!

Îmi aduc aminte ce săpuneală i-a tras Popudrenko lui Sanin, comandant de secție, fost înainte la miliție.

— Eu, unul, declară Sanin sfătos, în locul conducerii aș interzice, printr-un ordin special, asemenea povestiri demoralizante. Trebuie să le punem capăt, tovarăși. Totală lipsă de conștiință și disciplină în acțiune...

— Zi-i, zi-i, îi strigă Popudrenko, dă-i înainte, explică-te!

Sanin nu-și dădu seama că, prin vorbele lui, Nikolai Nikitici îl provoca. Își închipui dimpotrivă că Popudrenko îl susține. Și urmă, dîndu-și o și mai mare importanță.

— Bătrînul cela, pur și simplu, cum să mă exprim...

Popudrenko nu se mai putu stăpîni:

— Să ne spui ideile, nu să te exprimi... Fiecare dintre noi știe să se exprime. Ce ai vrut să spui? Că bătrînul a lucrat neorganizat, că n-avea pregătire politică, că ar fi tre-

buit să activeze din umbră și atunci ar fi trăit o sută de ani? Ei, ce să-i faci, dacă n-a știut să țină o prelegere? Dar nu înțelegi că dacă scuipi în mutra fasciștilor față de o mulțime mare de oameni este tot o activitate educativă?

Sanin se sculă, făcu un gest cu mîna, dar se stăpîni la timp și se depărtă încet de lîngă foc.

— Ba nu, întoarce-te, îi strigă Popudrenko. Vino și răspunde! Hai, curaj, continuă ce ai început!

— N-am dreptul să mă cert cu dumneata de față cu oamenii, zise Sanin supărat. Am nivelul politic ridicat și sînt un om disciplinat.

— Ba îți dau voie, îți ordon chiar să mă contrazici! exclamă Popudrenko. Iar de nu ești în stare, atunci ascultă și bagă-ți bine în cap că a disprețui moartea și a pieri pentru dreptate în fața oamenilor înseamnă foarte mult. Pentru asta îți trebuie și minte. Este un lucru sigur că bătrînul Mefodievici a fost deștept și că s-a jertfit în mod sublim! Poate că toată viața n-a făcut decît să glumească. Dar de murit, a murit ca un erou. Iar faptul că noi vorbim de dînsul dovedește că el a intrat în istorie.

Era multă lume în jurul focului. Și de la celelalte focuri au început să vină în fugă ostași ca să asculte. Popudrenko nu putea vorbi încet și calm. Îi plăcea să stîrnească discuții. Vedeam că Drujinin abia se mai stăpînește și Iaremenko e gata-gata să intre și el în vorbă.

Dar în aceeași clipă se auzi strigătul plantonului:

— Alarmă aeriană!

Vuietul avioanelor dușmane se apropia de sat. Am înnăbușit focurile.

Marele detaşament

Detaşamentul nostru a fost în cîteva rînduri la doi paşi de pieire. Nu e vorba de grupuri răzlețe, de vreun pluton sau companie, nu! Cu toţii era cît pe ce să cădem, dar de predat nu ne-am fi predat!

De fiecare dată cînd s-a întîmplat asta, adică de fiecare dată cînd eram la un pas de distrugere totală, n-am fost salvaţi nici de vreo minune, nici de slăbiciunea duşmanului. Ne-a scăpat numai coeziunea strînsă dintre noi, înţelepciunea poporului, cunoştinţele temeinice ale comandanţilor, eroismul masei, disciplina conştientă, adică tot ce se poate numi în două cuvinte: organizare bolşevică.

Prima oară, după cum o ştie şi cititorul, detaşamentele regiunii Cernigov au fost într-o situaţie desperată, la sfîrşitul lui noiembrie 1941. Dar vina n-o purta atît ameninţarea reală a unei apropiate înfrîngeri militare, cît proasta organizare şi neîncrederea în forţele proprii. Atunci, Obkomul a contopit detaşamentele mici într-unul mare şi a pornit la ofensivă.

A doua încercare, cu mult mai serioasă, a început acum şi a durat trei luni: februarie, martie şi aprilie.

Această a doua încercare a început aproape imediat după zilele de bucurie. Ne instalasem foarte bine, aş putea spune chiar confortabil, în satele Maibutnia, Lasociki şi Juravleova Buda. De aici făceam incursiuni dintre cele mai izbutite împotriva garnizoanelor poliţieneşti din vecinătate. Reuşisem să ne punem în legătură cu „Pămîntul Mare", să facem bilanţul activităţii noastre şi să-l transmitem Comitetului Central al partidului. Aveam făgăduiala că ni se vor trimite avioane cu armament de completare.

Fără îndoială că ne întărisem. Ostaşii învăţaseră să lupte, făcuseră un curs practic de război de partizani. Faptul

că mulți dintre ei se îndepărtaseră de satele lor natale, de locurile bine cunoscute, de familii, era foarte important: un ostaș luptă mai bine cînd nevasta și copiii lui sînt cît mai departe de dînsul. Comandanții noștri acumulaseră și ei o experiență serioasă.

Comandanții slabi, numiți înainte de ocupație în posturi corespunzătoare celor pe care le deținuseră înainte de război, au fost îndepărtați unul cîte unul. Iar acei care mai păstrau și acum posturi de comandă luptau aproape cu toții foarte bine. Nici pentru Bessarab cele cinci luni nu trecuseră fără rost.

Nemții începură să ne preseze. Bombardară de cîteva ori din avion satele în care eram dislocați și traseră asupra noastră și cu artileria grea.

După o serioasă studiere a situației, statul major luă hotărîrea ca tot detașamentul să părăsească satele și să se retragă în pădure. S-au găsit, ce e drept, mulți doritori să rămînă în sate. Într-adevăr, nu prea era plăcut să părăsești case călduroase și să te înfunzi în nămeți pe un ger de treizeci de grade... Au fost și cîțiva tovarăși care și-au motivat dorința de a rămîne pe loc, printr-o teorie specială, cum că n-am avea dreptul să părăsim fără lupte satele unde locuisem atîta timp. Că ar trebui să ne apărăm și să apărăm, pînă la unul, populația; plecînd, am expune loviturilor dușmanului pe bătrîni, femei și copii.

Bineînțeles că acest raționament era lipsit de seriozitate. Ținînd seama de raportul de forțe, orice încercare de a ne întări în satele deschise din jurul nostru ar fi însemnat a ne expune atît pe noi cît și populația riscului de a fi cu desăvîrșire nimiciți.

Ne-am încărcat în sănii și am plecat la patruzeci de kilometri depărtare, în pădurile de la Ielino. Am ales sectorul unde cantonase un timp oarecare detașamentul noului nostru prieten Vorojeev. După spusele lui, bordeiele erau pe acolo neatinse. Ce e drept, cercetașii noștri aduseră o corectură esențială afirmațiilor lui: nu era vorba de bordeie, ci de o singură tranșee mare, și aceea prost acoperită. Dar era mai bine ca nimic. Principalul era desimea pădurii aproape numai de brazi: de sus era greu să ne zărească cineva, iar de pe pămînt n-ar fi fost ușor să ne dibuiască și să ne scoată de acolo.

Caii alergau cînd la trap, cînd la galop. Am făcut fără oprire vreo douăzeci de kilometri. Pentru comandanți mai

mergea; aveau ori cojoace, ori scurte bune și pîslari în picioare. Pe răniți i-am învelit bine. Dar ostașii de rînd nu prea aveau toți îmbrăcăminte groasă. Unii purtau cizme rupte sau numai ghete și obiele. Mulți ostași săreau din sănii și alergau ținîndu-se de ele. A trebuit să mai micșorăm viteza. Oamenii ne-au rugat să ne oprim o oră, să aprindem focul și să ne mai încălzim puțin. Deodată însă interveni o schimbare ce ne-a încălzit fără foc.

La marginea pădurii, nemții ne-au tăiat drumul. Erau bine camuflați și cercetașii noștri au cam scrîntit-o: nu-i zăriseră la timp. Nemții au adoptat tactica partizanilor: au atacat coloana pe neașteptate, ieșind din pădure.

Dar fie că tactica aceasta nu era pe măsura lor, fie că nu se simțeau la largul lor într-o pădure rusească, fapt e că au deschis focul cu vreo două-trei minute mai devreme decît ar fi trebuit. Mai era un lucru de care n-au ținut seama: gerul îi chinuia așa de rău pe ostașii noștri, încît nu numai că nu s-au speriat, dar s-au și bucurat că li s-a ivit prilejul de a se bate.

De altfel, în afară de ger, cred că ne-a mai ajutat și altceva: în tot timpul cît am locuit în sate, Rvanov n-a pierdut vremea degeaba, ci a cerut tuturor comandanților de companie să facă zilnic instrucție militară cu ostașii.

Eu însumi m-am mirat cît de fulgerător le-am răspuns dușmanilor. Atacul prin surprindere nu le-a fost nemților de vreun folos. Nici unul dintre oamenii noștri nu și-a pierdut capul. Comandanții dădeau ordine precise. Ostașii s-au răspîndit în lanț de trăgători. Exact peste două minute am răspuns printr-un foc de mitraliere și automate atît de susținut și bine îndreptat, încît nemții au luat-o la fugă. Abia atunci ne-am dat seama că erau nici mai mult, nici mai puțin de două companii.

Lupta durase doar zece minute. Am pornit mai departe, însuflețiți, veseli și mîndri de izbînda noastră. Am mai umblat vreme de cîteva ceasuri. Cînd am cotit-o de pe drum în pădure și-am început să bîjbîim prin zăpada adîncă dintre copaci, ostașii au sărit din sănii, să ajute cailor. Adesea oamenii și caii se înfundau pînă la gît în nămeții pufoși și neumblați.

Am ajuns pe la orele trei la locul unde urma să ne dislocăm. Noroc că era o noapte cu lună. De altfel lumina ei nu ne-a fost de prea mare folos. Pe locul acela se înălțau

niște brazi bătrîni. Crengile lor stufoase și troienite întunecau mai toată zarea.

În cele din urmă am dat de bordeiul părăsit de detașamentul lui Vorojeev, care locuise aici cu o lună și ceva în urmă. A trebuit să desfundăm intrarea. După ce am desfundat-o și am pătruns în interior, am dat de o tranșee lungă și murdară. Nici urmă de mese, nici de bănci. Arseseră totul înainte de plecare. Și culmea — soba era dărîmată. Noroc că aveam sobarii noștri. Grișa Bulaș a izbutit să facă focul chiar după un ceas, și într-o altă jumătate de oră, bordeiul se încălzise de-a binelea. Cred că nu atît din pricina focului, cît din pricină că eram prea mulți.

Bordeiul fusese prevăzut pentru vreo cincizeci de oameni, dar numai răniții și bolnavii noștri erau cam patruzeci și cinci la număr. Cîțiva ostași căpătaseră pe drum degerături. Trebuiau și ei încălziți cît mai repede. Comandanții, personalul medico-sanitar și unii amatori de căldură mai energici umplură bordeiul în așa chip că am fost nevoiți să-i poftim pe unii din ei afară.

În treacăt fie zis, gerul nu-i un aliat al partizanilor. Poate că tot el îi reținea și pe nemți de la atac, dar noi sufeream cu mult mai mult de pe urma lui. În special, în perioada aceea gerul pornise o ofensivă atît de serioasă împotriva noastră, că trebuia să nu slăbim o clipă disciplina.

Cînd stau să mă gîndesc acum la acele cîteva zile și nopți de luptă grea pe care am dat-o cu natura înzăpezită, ele îmi apar, nu știu de ce, pline de vioiciune, chiar de veselie. Memoria omului alungă bucuroasă toate întîmplările tragice, păstrînd dimpotrivă pe cele plăcute și hazlii.

Într-adevăr, ori de cîte ori se adună azi foștii partizani și-și aduc aminte cum se îngropau în zăpadă, rebegiți de frig, flămînzi și înfuriați, îi apucă un rîs nebun.

— Mai ții minte cum zbiera Bessarab? Avea țurțuri pe mustăți, barba plină de promoroacă, din gură îi ieșeau aburi groși și urla: „Eu, asta... cum să zic, nu vreau și gata! La naiba-s toate astea? Am lăsat la Reimentarovka niște bordeie pe cinste!"

— Da' de Arsenti Kovtun îți mai amintești cum și-a săpat în zăpadă un bîrlog de urs, a bătătorit pereții cu palmele, i-a astupat intrarea, s-a culcat și a tras o sforăială în lege? Spre dimineață, vizuina lui se troienise cu zăpadă

proaspătă de i s-au șters urmele. Unde-i Kovtun? Unde o fi dispărut? Doar după sforăială a fost găsit!

— Da' îți mai aduci aminte cum le-a adunat Kapranov pe infirmiere și le-a spus: „Mă, fetelor, să știți că aceea care bîzîie nu capătă spirt. Țineți-vă bine, fetelor, arătați că sînteți egale cu bărbații!"

Ce e drept, nici una n-a plîns, cu toate că cele mai multe nu simțeau cine știe ce atracție pentru spirt: dădeau porția lor băieților.

Da, uite așa îți vin în minte doar lucruri vesele, caraghioase. Situația era însă tare grea la vremea ei. N-aveam pentru tot detașamentul decît șapte lopeți, cinci topoare și un tîrnăcop. Pămîntul era înghețat pînă la o adîncime de peste un metru. Aprindeam un foc, după vreo două ore îl mutam în altă parte și săpam pămîntul dezmorțit. La adîncime de jumătate metru, dădeam de alt strat de îngheț și aprindeam iarăși focul: strașnic antrenament pentru răbdare.

Numai o parte din oameni puteau executa lucrări de construcție. Trebuia să trimitem ostași la posturile de pîndă, în recunoaștere și pentru aprovizionare. În aceste condițiuni, am reușit totuși să construim șaisprezece bordeie încăpătoare, numai într-o săptămînă și ceva. În bordeie am făcut laviță, sobe, bănci și mese.

Trebuie să mărturisesc că nu trăiam prea bine în aceste bordeie. În primul rînd, fiindcă era întuneric și mare strîmtoare. Le luminam cu opaițe în care puneam seu de vacă și cu torțe cu rășină, sau ne adunam pur și simplu la gura sobei și în orele de odihnă ne povesteam unul altuia tot felul de întîmplări.

Dar nici în timpul gerurilor celor mai aprige n-am renunțat la focurile de tabără. De dormit, dormeam în bordeie, dar seara, de cele mai multe ori, pălăvrăgeam în jurul focurilor de afară.

În pădurile de la Ielino, trecute în istoria noastră sub denumirea de „Cel de al doilea Lesograd"[1], am rămas pînă la sfîrșitul lui martie. Toți își amintesc de acea iarnă grea. Foarte rar scădea gerul numai la douăzeci de grade; eram fericiți în acele zile. Termometru n-aveam. Stabileam temperatura, cum s-ar zice, după ochi. E drept că am avut printre noi un unchieș, care n-a stat prea mult în tabără,

[1] Lesograd — pădure — oraș. (n.t.)

dar noi îl poreclisem „termometru". Cred că n-a văzut în viața lui un adevărat termometru de măsurat temperatura de afară și avea o noțiune foarte relativă despre grade. Dar dacă îl întrebai, răspundea fără să stea pe gînduri :

— Douăzeci și patru de grade.

— Cum știi asta, moșule ?

— Știu după cum pișcă gerul. Urechile mele rabdă pînă la douăzeci de grade ; nasul prinde să înghețe la douăzeci și trei, iar cînd o fi să mă înjunghie degetul mare de la piciorul drept, se cheamă că a trecut de treizeci.

Iarna aceea se prelungea chinuitor de mult. În regiunea Cernigov, sînt adesea ierni lungi, cu multă zăpadă, dar de una ca asta nu-mi amintesc. Dacă ar fi fost vorba numai de geruri și zăpadă ! Vrînd-nevrînd, te ducea gîndul să compari situația partizanului cu a soldatului. E adevărat că în iarna aceea ostașii și ofițerii Armatei Roșii au avut și ei mari amărăciuni și multe de îndurat. Răbdau de frig, mîncau uneori neîndestulător și oboseau din pricina marșurilor lungi pe care erau nevoiți să le facă.

În afară de aceste lipsuri, partizanii mai sufereau și de ceva în plus : sărăcie umilitoare. Orice lucru și, în genere, orice ne trebuia dobîndeam nespus de greu. Am povestit mai înainte cum ne-am construit locuințele, folosind numai cîteva topoare, dar am uitat să spun că nu aveam de loc cuie. Găuream ușile bordeielor pe margine și le prindeam cu curele de piele netăbăcită.

Duceam lipsă de căldări. În fiecare zi trebuia să potolim certurile iscate între secții din pricina unei căldări. Cănile, lingurile, cratițele, toate urmau a fi găsite pe undeva ; în toiul luptei nu uitam că, în afară de arme, trebuia să luăm de la neamțul mort cizmele și mantaua, chibriturile, briceagul, lingura și lanterna sa de campanie.

Ne spălam cu zăpadă și de cele mai multe ori fără săpun. Spălatul rufelor era una dintre operațiile cele mai chinuitoare. Vă închipuiți desigur că era cu neputință să le spălăm afară, în ger. Dar nici în bordei, unde oamenii ședeau claie peste grămadă și n-aveau aer de ajuns, nu era mai bine. Am construit atunci o spălătorie ce servea și de baie. Dar multă vreme n-am putut să găsim nici cazan, nici albie, și nici găleți de apă. În loc de găleți am început să folosim căștile nemțești, albiile le-am scobit din trunchiuri de arbori groși, cazanul l-am făcut dintr-un butoi de fier pentru ben-

zină. Dar cîtă trudă, ce de timp ne-au trebuit pentru toate astea!

Greu le mai venea femeilor şi fetelor noastre! Trebuie să recunosc că nu toţi ostaşii noştri au înţeles şi au vrut întotdeauna să înţeleagă situaţia lor specială de femei. La întoarcerea lor din operaţii, flăcăii se duceau să se odihnească, iar fetele, sărăcuţele, se apucau să facă mîncare şi să spele. Am dat ordin ca bărbaţii să-şi spele singuri rufele. Dar parcă poţi să controlezi executarea fiecărui ordin! Nici fetelor nu le plăcea ca băieţii să intre în spălătorie o dată cu ele. Se ruşinau. Unora din ele le era milă de bărbaţi. Cînd vedeau ce stîngaci se învîrt pe lîngă albie, îi alungau zicînd: „Las'că facem fără voi". Iar flăcăii atîta aşteptau.

Tot în pădurile de la Ielino, am cunoscut ce-i foamea. Mai tîrziu ni s-a întîmplat s-o ducem şi mai greu. Dar acolo am suferit pentru prima oară timp îndelungat din pricina mîncării neîndestulătoare; unde mai pui că această lipsă venea îndată după belşugul şi varietatea mîncărilor din sate. Proviziile noastre se terminaseră. Din depozitele pentru partizani consumasem totul, pînă şi sarea.

Ţăranii din satele dimprejur nu ne-au lăsat nici aici fără sprijinul lor. De pildă, sătenii din Ielino ne-au dat tot ce aveau: vite, rezervele de cartofi şi prisosul lor de haine. Un sat eroic! Cel mai solidar dintre toate cîte mi-a fost dat să văd! Nemţii n-au căpătat în Ielino nici un kilogram de cereale. Din Ielino, n-a intrat nimeni în poliţie. Cînd nemţii au dat foc satului, femeile, copiii şi bătrînii au venit cu toţii la noi. Parte din ei, şi anume cei fiziceşte neapţi pentru luptă, s-au aciuat mai tîrziu prin alte sate. Iar bărbaţii şi femeile în stare să lupte au rămas partizani pînă la venirea Armatei Roşii.

Numai în răstimpul unei singure luni, detaşamentul nostru din pădurile Ielino crescuse la nouă sute de oameni şi, în cea mai mare măsură, în urma venirii locuitorilor satului Ielino.

Ţăranii din satele dimprejur ne sprijineau şi ei cît puteau mai mult. Dar nemţii îi jefuiseră atît de rău, că şi ei se hrăneau doar cu cartofi. Cartofi mai aveau şi ar fi fost bucuroşi să-i împartă cu noi, dar era nespus de greu să ni-i trimită la detaşament. Satul Ielino era foarte aproape de pădure. Nemţii făceau incursiuni adesea, în sat, însă garnizoană germană nu era. Dar la Turia, Gluboki Rog, Guta Studeneţkaia şi în alte sate ce se aflau pe o rază de două-

zeci pînă la șaizeci de kilometri, se concentraseră aproape trei divizii nemțești.

La Ivanovka se afla un batalion de unguri, iar la Sofievka un grup puternic de polițai. Trebuie să spun că toți acești polițai fuseseră recrutați din raioane îndepărtate, urmărindu-se prin aceasta scopul de a se zădărnici orice încercare a populației de a intra în legătură cu poliția.

De data aceasta cercul armatelor de ocupație se strînsese tot mai mult în jurul pădurii! Pretutindeni, la marginile ei, erau postate patrule. Alimentele ni le dobîndeam numai prin luptă. Ca să obținem doi saci de cartofi pierdeam uneori trei și chiar patru oameni. Potrivit tuturor calculelor militare era nerațional să săvîrșim operații mari și serioase, sau să atacăm garnizoana dușmanului, numai cu scopul de a obține alimente. De aceea preferam să trimitem oameni să pîndească la drum și să pună mîna pe trenurile regimentare nemțești. Dar nemții se tîreau să circule pe drumuri de pădure.

Nu e chiar așa de simplu să hrănești nouă sute de oameni. Și aveam o poftă de mîncare... nici că ne săturam! Ostașii lucrau mult și numai pe ger. Cheltuiau o energie enormă. În asemenea condiții, chiar și ostașul cel mai sfrijit consumă ușor un kilogram de pîine, iar dacă-i mai dai pe deasupra și o cantitate egală de carne fiartă de cal, o mănîncă și pe aceea. De legume nu prea era rost! Unt și lapte nu mai avem de loc și deoarece ne lipsea nutrețul pentru cai, am început să ne hrănim mai ales cu carne de cal.

În acele zile farmacistul nostru, Zeilig Abramovici Iosilevici, se apucă să prepare o infuzie de brad. Am dat ordin ca toată lumea să bea neapărat infuzia, deoarece numai astfel scăpam de scorbut.

Infuzia de brad era singurul medicament din care aveam provizii nesfîrșite. După cîteva luni, cînd s-a topit zăpada, Zeilig Abramovici s-a apucat să strîngă tot felul de ierburi, le-a fiert și le-a preparat cu spirt. Pînă una alta, era însă de dorit ca nimeni să nu se îmbolnăvească!

E drept că oamenii se îmbolnăveau destul de rar. Chiar și ulcerele vechi nu-i prea supărau pe suferinzii de stomac. Iar bolile obișnuite ca: gripa, malaria și anghina nu se atingeau aproape niciodată de partizani. De pildă, eu înainte de război sufeream mereu de anghină, de care sufăr și acum. În pădure însă n-am avut nici o criză! A fost ceva caracteristic nu numai detașamentului nostru. Călirea, aerul tare

— iată ce-i fereau pe partizani de boli infecţioase. Ca şi locuitorii de la Polul Nord, sufeream mai des de reumatism, scorbut, pelagră, furunculoză şi dureri de dinţi.

Durerea de dinţi! Nu numai că nu puteam face nici un tratament, dar n-aveam nici cu ce să scoatem o măsea! Odată n-am închis ochii cinci nopţi la rînd. Mi se inflamase o rădăcină şi dracu' ştie mai ce! M-au căutat şi felcerul şi farmacistul şi doctorii-amatori din rîndul ostaşilor. Mi-au băgat tot felul de porcării în gură. Dar de scăpat m-a scăpat fostul director al atelierelor navale, meşterul nostru armurier, Gheorghi Ivanovici Gorobeţ. Norocul meu că i-a dat prin cap să folosească cleştele lui de fierar. După ce mi-a scos două măsele una după alta, am adormit aproape pe loc şi m-am trezit după douăzeci şi patru de ore, odihnit, proaspăt şi voios.

Gorobeţ a făcut foarte mult pentru bolnavii şi răniţii noştri. Cînd s-a ivit pericolul tifosului exantematic, el a construit dintr-un butoi de benzină un aparat pentru deparazitarea rufelor, cu care am făcut două zile deparazitarea tuturor ostaşilor şi comandanţilor, prevenind astfel epidemia.

Gorobeţ era totodată dulgher, tîmplar şi mecanic. Cu ajutorul cîtorva partizani, el a izbutit să demonteze şi să scoată din Ielino o casă spaţioasă pe care a montat-o în mijlocul bordeielor noastre. În această singură casă adevărată am instalat spitalul. În genere, la noi, grija de răniţi era pe primul plan. Aveam pentru ei paturi separate, rufărie de pat şi suplimente de hrană. Din păcate, însă, nu era de-ajuns. N-aveam pe atunci nici chirurg, nici instrumente pentru cea mai simplă intervenţie.

Reproduc aici o întîmplare care poate servi ca exemplu de bărbăţie fără seamăn şi voinţă de fier. Ostaşul Grigori Masalîka a aruncat într-o zi în aer un autobuz pe şosea, nimicind treizeci de ofiţeri germani. Dar unul dintre ei, rămas în viaţă, l-a rănit pe Masalîka cu un foc de pistolet, zdrobindu-i un os de la mîna stîngă. Masalîka nu s-a prezentat la vreme la spital. Continua operaţiile de aruncare în aer, deşi avea mîna rănită. Abia după vreo două săptămîni, cînd mîna i se înnegrise pînă la cot, a venit la sanitar.

Numai amputarea îl mai putea salva. Trebuia tăiat osul. Dar cu ce? Gorobeţ află că la Ivanovka este o fierărie. În timpul nopţii se strecură în sat şi-l înduplecă pe fierar să-i dea ferăstrăul de tăiat metale. Ferăstrăul era ruginit; a fost frecat cu cenuşă, fiert în apă clocotită şi, astfel curăţat,

a fost folosit la tăierea brațului, operația executată, bineînțeles, fără nici un fel de anestezie. Tăiau cu rîndul: sanitarul, mecanicul, iar cînd bolnavul nu mai putu răbda, apucă singur ferăstrăul și din cîteva mișcări termină operația. Am fost și eu de față. Masalîka se strîmba, ofta, gemea din cînd în cînd, dar n-a țipat niciodată. Peste o lună și jumătate Masalîka lupta din nou.

Cazul acesta poate fi socotit ca o pildă de bărbăție. Totuși, era de dorit ca asemenea exemple să nu se mai repete. Ostașul convins că în caz de rănire va fi îngrijit de un medic calificat, înzestrat cu toate cele necesare pentru operație, luptă mai cu curaj.

Luptele, participarea la acte de diversiune, drumurile foarte lungi, foamea, frigul, strîmtoarea, rătăcirea zilnică prin nămeții adînci — toate acestea îl întăresc fără îndoială pe om. Dar o asemenea viață nu aduce bucurie. O să găsiți puțini oameni care să vorbească despre anii luptelor de partizani, ca de ani fericiți din viața lor. Eram bineînțeles bucuroși de succesele noastre; eram sincer încîntați cînd izbuteam să-i dăm dușmanului cîte o lovitură de pomină. Dar doream cu toții, sau aproape cu toții, ca războiul să se sfîrșească cît mai repede și așteptam cu o vie nerăbdare cotitura, începutul marii ofensive a Armatei Roșii.

* * *

Un grup de oameni încercuiți în pădure, siliți să se hrănească aproape numai de pe urma prăzilor și să-și rişte în fiecé moment viața, sînt pîndiți și de o altă primejdie la fel de mare: descompunerea. De această racilă sînt în primul rînd atinși cei cu voința slabă, cu morala șubredă sau cu o pregătire politică insuficientă.

A fost o perioadă în care partizanii aleși din vreme și lăsați de partid în spatele frontului dușman constituiau o minoritate. În acea perioadă, unitățile noastre erau alcătuite în cea mai mare parte din ostași scăpați din încercuire, din prizonieri și din țărani de prin satele înconjurătoare; acești noi veniți nu constituiau nicidecum o masă inertă. În rîndurile lor s-au evidențiat ostași foarte buni, cercetași, diversioniști și chiar comandanți cu minunate însușiri militare. Dar nu despre aceștia am intenția să vorbesc acum.

Printre prizonierii fugiți se găseau tot felul de oameni. Unii se predaseră de bună voie nemților. Dar după ce și-au

dat seama ce valoare au toate făgăduielile duşmanului, după ce au hrănit cu sîngele lor păduchii din lagăr şi au înghiţit palme pe săturate, i-a prins remuşcarea. Fugeau, devenind partizani. Nu întotdeauna am putut afla de la ei tot adevărul. Foarte puţini mărturiseau că s-au lăsat de bună voie prinşi de nemţi. Un astfel de om devenea partizan, neavînd altă ieşire. La nemţi nu mai voia să se întoarcă, dar nici împotriva lor nu lupta cu prea mare avînt.

Dintre cei scăpaţi din încercuire, nimereau la noi aşazişii „aciuaţi". Erau ostaşi care dintr-o pricină sau alta se desprinseseră de armată şi erau găzduiţi de către vreo ţărancă singuratică. Printre ei erau şi oameni cumsecade: cîte un rănit, primit în vreo casă şi care, odată vindecat, n-a putut să dea prea repede de urma partizanilor. Dar cum i se ivea prilejul, lăsa baltă gospodăria şi se ducea să lupte. Se întîlneau însă şi altfel de tipuri: cîte unul ar fi rămas bucuros pînă la sfîrşitul războiului în dosul unei fuste de muiere, dar se temea că-l mobilizează nemţii, fie pentru muncă în Germania, fie pentru poliţie. Un astfel de individ, chibzuind bine situaţia, ajungea la concluzia că e preferabil să devină partizan.

Pe urmă au început să ne vină şi poliţaii pocăiţi. Îi chemam şi noi trimiţîndu-le pe furiş manifeste. Le scriam că în caz că nu se lasă de poliţie, îi ucidem ca pe nişte ciini. Cînd ajungeau în detaşament, erau multă vreme supravegheaţi în mod special. Nu puneam agenţi pe urmele lor, dar toţi tovarăşii îi urmăreau cu multă atenţie.

Din păcate erau şi partizani slabi de înger.

Toată nenorocirea noastră venea de acolo că eram împinşi de nevoie nu numai de a lua prăzile ce ne cădeau în mînă în timpul luptelor, dar şi de a vîna în mod special aceste prăzi. Una este să arunci în aer un tren militar sau să pîndeşti la drum un grup de camioane nemţeşti pentru a-l nimici pe duşman şi alta să întreprinzi aceeaşi operaţie cu scopul de a te alege cu o pradă.

Un partizan nu merge la luptă pentru a se îmbogăţi, nici pentru a se îmbrăca şi a se hrăni. El este un luptător pentru cauza poporului, un răzbunător al poporului. Ar fi fost ideal ca partizanii să se aprovizioneze întocmai ca şi armata. Dar acest lucru era cu neputinţă.

Ţin să adaug, între altele, că tovarăşii noştri se obişnuiau greu că trebuiau să se îmbrace şi să se încalţe cu lucruri nemţeşti şi ungureşti. Mai tîrziu, cînd avioanele

începură să ne arunce îmbrăcăminte rusească, cu cîtă bucurie lepădau partizanii tunicile și pantalonii verzi, cu cîtă ciudă le înfundau cu picioarele în noroi sau le ardeau!

Dar în perioada despre care vorbesc, avioanele nu-și începuseră încă acțiunea. Trăiam, cum s-ar zice, cu totul pe socoteala nemților. Cînd puneam mîna pe cîte un tren regimentar, socoteam că am cîștigat o bătălie. Așa și era: inamicului îi pricinuiam pierderi, iar noi ne alegeam cu arme, îmbrăcăminte, făină și altele de care aveam nevoie. Așadar, ne întăream.

Majoritatea ostașilor își dădea seama că nu era vorba de jaf, ci de război. Erau însă și indivizi care se lăsau atrași mai mult de lucrurile de preț, decît de luptă. O astfel de stare de spirit e primejdioasă mai cu seamă atunci cînd operația se execută într-o localitate. A lua alimente sau haine din casa unui polițai sau a primarului însemna a lua pradă de război. Dar a lua fie și un ulcior de lapte de la un țăran cinstit e un jaf ordinar. Jaful trebuie pedepsit fără cruțare și în mod public: așa ca să le treacă și altora pofta de a proceda la fel și ca populația să-și dea în același timp seama că partizanii sînt oameni cinstiți.

Îmi vine greu să-mi amintesc de unele împrejurări în care cîte un ostaș de al nostru lua ba un purcel, ba un vițel de prin curțile țărănești. Asemenea fapte s-au întîmplat întîia oară prin februarie 1942. Dar a fost dureros faptul că acești hoți își găseau și avocați: „Mare lucru! ziceau apărătorii lor, i-a răzbit foamea pe băieți! Și dacă nu iau dînșii, totuna, le iau nemții!"

În acest „totuna" era cea mai mare primejdie. O asemenea purtare fără de principii era propovăduită de Ian Polianski, unul din prietenii lui Bessarab. Era comandant de pluton. Într-o zi un ostaș din plutonul lui a șterpelit purcelul unei bătrîne. Nu l-a mîncat singur: l-a împărțit cu tovarășii. Am cerut să fie arătat vinovatul. Tovarășul lui, dintr-un greșit sentiment de solidaritate, s-a hotărît să ascundă crima. L-am chemat atunci pe comandant.

— Puteți să mă scoateți din funcțiune, să mă pedepsiți cum credeți, dar nu spun.

I s-a luat comanda și a fost făcut simplu soldat. Dar în ochii plutonului său era socotit ca unul care „a suferit pentru dreptate".

Abia după vreo două săptămîni, cînd Polianski însuşi a fost prins furînd, ostaşii au înţeles că îi conducea pe o cale nenorocită.

Fără îndoială că trebuia împuşcat. Am şi redactat ordinul după care să fie judecat în faţa tuturor ostaşilor.

Dar Polianski s-a sinucis.

Peste un timp, a trebuit totuşi să împuşcăm în faţa ostaşilor doi oameni din fostul lui pluton.

Îndulgenţa faţă de crime şi lipsa de principialitate duc întotdeauna la descompunere.

Bineînţeles că nu condamnările şi ameninţarea cu pedeapsa prin împuşcare, ci numai o muncă de educaţie politică bine dirijată putea să sădească în sufletul ostaşilor dezgustul faţă de jaf, faţă de jefuitori şi faţă de cei ce caută să-i acopere.

Obkomul luă hotărîrea să întărească munca educativă în detaşament, mai ales în rîndurile noilor veniţi. Iarna, în adîncurile înzăpezite ale pădurii din Ielino, apărea săptămînal o foaie militară, tipărită: „Moarte cotropitorilor nemţi". La zece zile, şi nu mai rar, fiecare companie scotea cîte un ziar de perete.

Sînt sigur că cititorul va socoti ca un fapt divers apariţia ziarului de perete. Adică: mare minune, n-am ce zice! La noi apar doar pretutindeni ziare de perete! În fiecare colhoz, la raion, la creşă şi, bineînţeles, în fiecare companie a Armatei Sovietice.

Dar cititorul ar trebui să-şi închipuie o clipă că trăieşte într-un sat ocupat de fascişti, că e zilnic batjocorit de nişte mucoşi cu svastica pe mînecă, că primarul trădător şi poliţaii îi spionează orice mişcare, orice vorbă, că i se porunceşte să uite pentru totdeauna de Puterea Sovietică şi rînduielile ei. Dar iată că un asemenea om izbuteşte să fugă. Pleacă în pădure, la partizani. Tremură de frig, cade în nămeţi, se ascunde după fiece copac. În cele din urmă, nişte oameni cu benzi roşii la căciulă îl aduc într-o poiană bătătorită de sute de picioare. Acolo, primul lucru pe care-l zăreşte e o ramă fixată în copac, cu o foaie mare de hîrtie, pictată şi plină de desene. Un ziar de perete. O părticică modestă, obişnuită a vieţii sovietice. Deodată omul îşi dă seama că a nimerit acasă, pe pămîntul sovietic. Asta înseamnă că orînduielile de aici sînt tot sovietice şi deci trebuie să le respecte întocmai.

La noi apariția primelor ziare de perete a avut un efect nebănuit asupra ostașilor. Mai tîrziu, deși oamenii citeau cu mai puțină înflăcărare, fiecare număr era totuși așteptat cu nerăbdare ; toți scriau activ și se fereau să devină subiect de caricatură.

Cînd se mai desprimăvără puțin, apăru la noi o gazetă vie. O făceau actorii, poeții și ziariștii noștri.

Era un număr de estradă, vesel și mobilizator. Leneșii, fricoșii și cei ce voiau să profite pe socoteala altora pur și simplu nu mai aveau trai.

* * *

Unul din subiectele principale ale propagandiștilor și agitatorilor era deosebirea dintre războiul imperialist, dus de dușmanii noștri, și războiul de eliberare purtat de noi.

Îmi amintesc că în ziarul de perete al companiei a doua a fost publicată o scrisoare găsită asupra unui ofițer neamț, prins de cercetașii noștri.

Unul dintre pictorii noștri pusese deasupra scrisorii un titlu cu litere groase, verzi :

UCIDE-L !

Titlul privea bineînțeles pe fasciști. De cele mai multe ori, soldatul hitlerist, și în aceeași măsură chiar ofițerul în care partizanul nostru trăgea cu arma sau arunca cu grenada erau lipsiți în ochii noștri de orice individualitate.

„Un frit" — și atîta tot ! Uram pe fiecare ocupant în parte. Toate crimele fascismului, toate ororile suferite de Patria noastră, de rudele noastre, de noi înșine le puneam pe socoteala acelui neamț, căruia îi destinam glonțul.

De data asta însă pusesem mîna pe un exemplar aparte.

Cercetașii noștri îl prinseseră pe șoseaua Gomel-Cernigov și, cu toate că era numai locotenent de intendență, ostașii își dădură numaidecît seama că au pus mîna pe o pasăre rară.

Locotenentul acesta se deosebea de obișnuiții locotenenți nemți prin îmbrăcăminte, maniere și printr-o lașitate mai mare. Tunica și pantalonii săi erau noi, făcuți de comandă la un croitor bun. Contrar regulilor, purta deasupra mantalei o șubă lungă, îmblănită, cu guler de biber. Mirosea a par-

fum, cale de o poștă. Sub uniformă am văzut că are rufărie fină de mătase, cu marcă franceză.

Cînd translatorul scoase din portmoneul lui imens o scrisoare groasă, gata lipită, adresată la Berlin, locotenentul se ghemui de parcă s-ar fi așteptat la o lovitură. Cu toate acestea, scrisoarea lui nu conținea nici un secret militar. Locotenentul îi scria socrului său.

Între altele trebuie să avem în vedere că locotenentul n-a fost prins în luptă. Mergea într-un turism, însoțit de un civil neamț și de ordonanța sa. Turismul derapase de pe șosea în nămeții de zăpadă și patina pe loc. Însoțitorii locotenentului și șoferul se dădură jos ca să împingă mașina. Aci fură loviți de gloanțele partizanilor. A rămas în viață numai locotenentul.

În drum spre tabără, le-a comunicat cercetașilor, într-o rusească destul de inteligibilă, că nu face parte din armată. La statul nostru major a repetat-o din nou :

— Sînt negustor, reprezentant al unor firme comerciale. Mă înțelegeți ? Sînt un om pașnic. N-am nici o funcție militară. Port uniformă numai pentru a mă putea deplasa mai ușor prin regiunile din apropierea frontului. Sînt reprezentantul unei mari firme comerciale. Misiunea mea este de a normaliza legăturile comerciale în țările ocupate. Un fel de „recunoaștere comercială" — dacă vreți.

Repet că scrisoarea era adresată socrului său, proprietarul unei firme comerciale. Se vede că și prizonierul nostru era asociat al firmei. Scrisoarea era un fel de raport în fața șefului și a capului familiei, căruia îi comunica noutăți din ocupație, îi împărtășea gîndurile, impresiile, proiectele sale comerciale.

Dar ceea ce e mai important, era sincer, fără nici o rezervă, cu toată cenzura militară.

„După trei luni de viață în Ucraina — scria locotenentul — am înțeles în sfîrșit că în țara aceasta experiența mea îndelungată de viață, precum și cea profesională n-au nici o însemnătate. Acest lucru îl vor recunoaște toți oamenii ce știu să gîndească ; și nu mai puțin ofițerii. Vorbesc de ofițerii naziști, oameni ai vremurilor de acum, care înțeleg că războiul și profitul personal nu pot fi despărțite.

Primul lucru care m-a impresionat aici este lipsa de confort. În orașele mari, și în special la Kiev, capitala Ucrainei, am tras la hoteluri de mîna întîi. Am găsit acolo camere destul de bune, bine mobilate, cu covoare, lustre și

vase scumpe. Confortul este însă creat de oameni, iar în țara asta un bogătaș poate fi împins la desperare. Aici nu există persoane care să știe să creeze confort. Nu găsești servitori bine stilați. În Franța și la noi, la Berlin, cei mai buni lachei sînt emigranții ruși albi. Acei care însoțesc acum armata noastră nu sînt utilizați în specialitatea lor.

Aici totul e absurd. Ca să înțelegi ce se petrece, ar trebui să umbli în mîini. În Franța, Belgia, Polonia, două zile după trecerea armatei, puteai găsi oameni de afaceri: comercianți deștepți, cu scaun la cap, care își dădeau seama că timpul nu stă pe loc și capitalul trebuie să ruleze. Un francez, belgian, norvegian sau un polonez poate fi în sufletul lui un bun patriot și să mă urască pe mine, neamț. Dar dacă e comerciant, fabricant, bancher sau chiar simplu funcționar, poate găsi, oricînd, un limbaj comun cu mine.

Are nevoie de mine exact cum am și eu nevoie de el. Eu îi propun o serie de obiecte de galanterie pentru țărani. Iau asupra mea grija transportului pe calea ferată. Apoi îl întreb ce poate propune firmei noastre. El oferă lînă, unt, sau în sfîrșit — cum a făcut-o colegul nostru din Atena — participarea la organizarea caselor de toleranță pentru soldați.

În Rusia nu ni se oferă nimic. Nu dau de comercianți, nu dau de fabricanți, nici măcar de funcționari cu legături în lumea comercială. Nu pot vinde nici obiectele de galanterie pentru țărani, ale firmei noastre. Nu există agenți. E de necrezut! N-am găsit nici un angrosist rus, nici un om cu capital. În trei luni n-am întîlnit nici un rus cumsecade, căruia firma i-ar putea acorda credit. Administrația rusească, sau ucraineană (cum găsesc de cuviință s-o numească cei de aici), adică oamenii pe care militarii noștri i-au atras de partea lor la conducere — vai, absolut toți sînt niște porci!

Niște criminali, niște bandiți întorși din exil, eliberați de prin închisori. Toți sau aproape toți spun că au fost în trecut oameni bogați. Unii pretind chiar că au fost nobili. Dar numai cei bătrîni știu să muște capătul unei țigări de foi. Ceilalți o bagă cu totul în gură și mă distrez ori de cîte ori văd cum se chinuiesc s-o aprindă. Nici unul nu-i în stare să primească cum se cuvine un om în casa lui. Nici case n-au. Sînt niște coate-goale, niște alcoolici, optzeci la sută. Miros urît, poartă rufărie de bumbac și ciorapi de ață."

Locotenentul-comerciant îi mai scria socrului său o sumedenie de lucruri despre tot soiul de trădători, începînd cu primarul din sat și terminînd cu pretendentul la postul

de guvernator. Își bătea joc de ei cu sarcasm și în cunoștință de cauză. Mă îndoiesc că-și dădea seama de ce face, dar făcea aprecieri de ordin social, de clasă, asupra împrejurărilor în care a nimerit în raioanele ocupate ale țării noastre. Observațiile sale îi ofereau socrului său — un burghez neamț — și conducătorilor partidului său material bogat pentru concluzii cît se poate de triste. Iar noi am primit cu totul pe neașteptate o dovadă grăitoare de uimitoarea putere de rezistență a orînduirii noastre. Putere izvorîtă din adîncile prefaceri economice și sociale, ce au avut loc în douăzeci și patru de ani de construire a socialismului.

Locotenentul scria despre sforțările pe care le făceau Gebietskomissarii pentru a normaliza producția agricolă, pentru a pregăti semănăturile de primăvară și a organiza trimiterea sistematică de produse în Vaterland. Locotenentul-comerciant se întîlnise cu zeci de Landwirtschaftsführeri, Kreisslandwirți și alții de teapa lor. Se întîlnise cu „moșieri" și chiaburi cărora nemții le dăduseră pămînt. Concluziile pe care le trăgeau erau triste:

„Am introdus cartoteci la Gebietskommandatur. Poate că e bine așa. Facem ordine. Toate sînt inventariate: casele, vacile, tractoarele pe jumătate distruse, băieții, fetițele, gîștele și găinile. Dar aici nimic nu durează. Casele ard, bătrînele și copiii mor de foame ori de bombele noastre. Ai să mă întrebi: de ce explodează bombele la sute de kilometri de front? Crede-mă că este absolut necesar. Satele de aici formează excelente obiective militare pentru tinerii noștri aviatori. Și apoi cu cît vor fi distruse mai multe pepiniere de acestea de rezistență, cu atît va fi mai bine. Gîștele, găinile, purceii se împuținează și ei pe zi ce trece. Le mănîncă ofițerii, soldații și funcționarii noștri. Le mănînc și eu în fiecare zi. Armata ia vacile pentru carne. Populația le taie, ca să nu cadă în mîinile noastre și le dă partizanilor. Așa că evidența noastră se duce de rîpă.

Cu tot respectul meu pentru ordine, am vederi destul de largi pentru a nu mă amărî prea tare de proasta ținere a evidenței. Cu acest cusur birocratic putem lupta prin mijloace administrative. Peste un an am putea normaliza reproducția. Dar nimic nu va ieși din toate acestea. Cred că știi de ce a refuzat Rosenberg să introducă ordinea capitalistă în satele din Ucraina și Bielorusia. La început am promis să împărțim pămîntul. Am declarat în toate proclamațiile noastre că vom da pămînt fiecărui țăran. Dar nu e

cu putință. Aci nu există particulari care să dețină mari cantități de grîne, multe vite sau păsări. Nu există moșieri, nici fermieri bogați, care pe aici se numesc chiaburi. Îți închipui ce sistem monstru de aprovizionare, greoi și complicat ar trebui să întrețină imperiul pentru a ridica grînele de la milioane de mici gospodari. Din această cauză n-au fost desființate colhozurile. Li s-a schimbat doar denumirea. Prin sate se muncește și acum în colectiv, prin urmare există contact permanent între masele populare și agitația partizană.

Vai și partizanii ăștia! scria dînsul în altă parte. Mă întrebi dacă nici pînă acum nu i-a domolit glorioasa noastră armată? Îți răspund că pe zi ce trece sînt tot mai mulți! Și nu din cauza jafului nostru. Noi jefuim pretutindeni. Altfel nici nu s-ar putea! Pentru ce alta s-a dus soldatul german în război? Nu, nenorocirea noastră stă în faptul că nu putem cădea la înțelegere cu nici unul dintre acei ce se bucură de autoritate în popor. Aceeași poveste. În alte țări, găsim o limbă comună cu proprietarii care ne dau și nouă o parte din dividendele lor. Foarte simplu — nu-i așa?

În Franța, Belgia, Țările de Jos și Scandinavia avem în fruntea guvernului și a organelor administrative oameni politici cunoscuți de locuitori. Deputați și foști miniștri conving poporul să ni se supună. Dar închipuie-ți că în Franța ar fi fost la putere comuniștii, acești politicieni fără proprietate! Crezi că s-ar fi putut să-i atragem la guvernarea teritoriului ocupat? Crezi că ar mai fi căzut la înțelegere cu noi?

Autoritățile noastre de ocupație n-au găsit nici un rus popular, nici un om politic bine cunoscut, care să se fi dat cu noi. Deputații și fruntașii din partid sînt în ilegalitate, în armată sau în fruntea detașamentelor de partizani. Îi chemăm la noi, le promitem pămînt, moșii, le făgăduim putere și avere. Dar oamenii aceștia sînt crescuți în disprețul față de proprietate: nu-ți rămîne decît să-i nimicești.

Îmi arunc privirea în viitor și fără voie mă întorc în trecut. Nici englezii în Indii, nici olandezii în Indonezia și nici americanii în Filipine n-au avut de întîmpinat probleme ca cele ce vor cădea în sarcina compatrioților mei la terminarea războiului. Comerț cu rușii? Colonizări în Rusia? Utopie. Nu există decît o cale: să-i nimicim. Să nu rămînă decît cîteva zeci de ruși ca o rezervă naturală a rasei. Să se facă totul ca în America, cu indienii. E cea mai bună soluționare a chestiunii."

Scrisoarea era lungă. În ziarul de perete am pus doar unele pasagii. Toate manifestările de duioşie familială, complimentele şi digresiunile lirice au fost şterse de redacţie. Ca încheiere, locotenentul scria cu o satisfacţie răutăcioasă:

„Otto al nostru şi bărbatul Martei au pierit în chinuri groaznice, în zăpezile din preajma Moscovei. Eu, unul, mă aflu acum lîngă Cernigov, un alt oraş vechi al rusilor. Îndată după Crăciun, armatele generalului Fischer au început operaţiile în vederea distrugerii fără milă a partizanilor de aici. S-au împlinit două săptămîni de cînd grosul forţelor partizanilor, împreună cu conducătorii lor bolşevici, sînt încercuiţi în pădure. În acest răstimp, n-a fost zi în care gerul să scadă sub treizeci de grade. Generalul mi-a spus că focurile nu fac decît să le prelungească agonia. M-a asigurat că dintre partizanii din regiunea Cernigovului doar o mie s-ar putea să n-aibă picioarele sau mîinile degerate. „Îmi pare foarte bine, mi-a spus generalul, că nu se predau. Ar fi trebuit să cheltuiesc cu dînşii o grămadă de muniţie şi apoi să le îngrop cadavrele. Dar pămîntul e îngheţat tun şi ar fi muncă prea multă pentru soldaţii noştri. Pe cînd în pădure, îşi îngroapă ei singuri pe cei îngheţaţi."

Mult aş da, scrie locotenentul în ultimele rînduri ale scrisorii, să pot vedea ce fac acolo, în zăpezi, osîndiţii ceia!"

Şi, într-adevăr, a încercat „să dea mult". Acest reprezentant al cercurilor financiare ne propunea răscumpărarea pentru a fi lăsat liber. Zicea că socrul lui e în relaţii prieteneşti cu Krupp, şi chiar rudă cu el.

O jumătate de ceas după ce l-am împuşcat pe locotenentul-comerciant, un grup de ostaşi de ai noştri s-a întors dintr-o recunoaştere îndepărtată. Recunoaşterea o făcuseră din ordinul Frontului de Sud-Vest. Aproape zilnic transmiteam prin radio ştiri despre mişcările trupelor inamice, despre amenajarea aerodromurilor nemţeşti şi multe altele.

În fruntea grupului reîntors se afla Semion Efimovici Gazinski. Ne-a povestit cum pe drumul de întoarcere, ca să scape de urmărire, au intrat într-un desiş de pădure, dar nu au aprins focul de teamă să nu atragă atenţia duşmanului.

— Pe un ger groaznic, povestea Gazinski, eram încălţat cu ghete. Noaptea am petrecut-o sub un pin. La un moment dat, m-am sculat şi am început să sar pe loc. I-am rugat pe băieţi: „Număraţi pînă la o mie, poate că mă încălzesc". Pe urmă m-am culcat iar. M-a cuprins somnul. Ştiu că am

avut mereu unul și același vis. Parcă eram într-o locuință frumoasă, tapetată, cu o masă de stejar în mijlocul camerei și nevastă-mea pregătea un pahar de ceai tare pentru mine. Deodată, parcă-l auzii pe băiatul meu mai mic cum strigă că o să înghețe. Era prietenul meu Nurgheli Esentimirov care țipa: „Tovarășe politruc, scoate-ți ghetele!" Nu înțelegeam nimic. Atunci mi-a scos chiar el ghetele, și-a descheiat mantaua, și-a suflecat cămașa și mi-a pus picioarele pe burta lui goală. Așa m-a salvat.

Cazahul Esentimirov era și dînsul de față și rîdea pe înfundate. Era un luptător neînfricat, care-i ura adînc pe fasciști. I-am povestit conținutul scrisorii locotenentului neamț și l-am întrebat ce părere are. Rămase o clipă tăcut, apoi răspunse:

— Poporul nostru își aduce aminte de Timur cel Șchiop; își aduce aminte așijderea și de Ghinghis-Han. De mult sînge își amintește poporul nostru și de puțină bucurie. Bătrînii noștri spun: „Umbli repede, rupi pantalonii". Mă întrebi, comandant, ce gîndește Nurgheli despre fascist? N-are suflet, are numai mîini, ca un bai[1]: dă-mi, dă-mi! Fascistul vrea să ne răpească legea sovietică, vrea să se facă bai peste mine, atunci n-are decît să mănînce pămînt. Ce-mi trebuie mie bai? Bine zic, comandantule?

Am fost de aceeași părere. Pentru că avea într-adevăr dreptate.

* * *

Curînd după aceea, ni s-a comunicat din Moscova că ni se va trimite un avion cu oameni, arme și un aparat de radioemisiune. Trebuia să construim un aerodrom. Semnele convenționale, sistemul de semnalizări — toate ni s-au comunicat, dar să ne învețe prin radio, în limbaj cifrat, cum se construiește un aerodrom n-au putut.

E nevoie de un teren neted, asta o știe toată lumea. Mai știam că trebuia amenajat într-un loc ferit de dușman și deci cît mai departe de orice localitate. Dar în afară de datele acestea clare mai erau și altele obscure. Ce suprafață să aibă terenul? Sînt sau nu copacii o piedică pentru orientarea avioanelor? Cum se așază semnalizarea de ate-

[1] Bai — moșier, bogătaș în Turkestan. (a.t.).

rizare ? Se poate ateriza pe zăpada moale ? Şi o sumedenie de condiţiuni speciale despre care nu ne putem da seama.

Ne-am amintit atunci că avem printre noi un specialist, care era sub îngrijirea sanitarului Emelianov în spitalul nostru. Un pilot dintre cei mai destoinici şi pe deasupra şef de echipaj. Păcat că de cinci luni nu mai putea umbla.

Povestea pilotului Volodin, comandantul unui bombardier greu, şi a celor trei membri ai echipajului său, era extraordinară. La noi, toată lumea spunea „oameni căzuţi din cer".

Încă înainte de venirea mea la detaşamentul regional, cam la două săptămîni după ce nemţii ocupaseră aceste locuri, mai exact la 3 octombrie 1941, ora 16, partizanii detaşamentului din Pereliub observară trei avioane grele, avînd stele pe aripi, zburînd în direcţia Gomelului. Plantonul raportă emoţionat comandantului :

— Tovarăşe Balabai, sînt ai noştri !

Demult nu mai văzuseră partizanii avioane sovietice. Le petreceau cu priviri pline de încîntare, strigau, fluturau căciulile, deşi îşi dădeau seama, bineînţeles, că piloţii nu-i pot vedea.

Balabai se pregătea tocmai să se ducă într-un sat din apropiere unde urma să se ţină un miting. O să le povestească el colhoznicilor ultimele noutăţi, că tot ce spun nemţii, cum că ar fi nimicit aviaţia sovietică, sînt minciuni sfruntate. Uite, chiar acum au trecut bombardierele noastre !

Abia apucase comandantul de detaşament să încalece, că avioanele apărură din nou în văzduh. Se întorceau. Dar rămăseseră numai două. Peste vreo cinci minute, trecu peste tabără şi cel de al treilea bombardier, la o înălţime de vreo două sute de metri, nu mai mult. Aripa lui dreaptă trăgea în jos. Partizanii văzură că unul din motoare nu mai funcţiona.

Pînă la linia frontului rămăseseră pe puţin 150 de km.

— Ţine pînă acolo ori ba ? se întrebau oamenii.

Avionul dispăru şi partizanii se întoarseră la treburile lor. Balabai şi comisarul său plecară la miting.

Dar ostaşii îi ajunseră din urmă. Le povestiră tulburaţi că la 15 km, în satul Pogorelţi, avionul căzuse.

Mitingul a fost amînat. Balabai cu vreo zece oameni călări au plecat îndată la Pogorelţi. La marginea satului, în apropiere de biserică, zăcea înfipt cu botul în pămînt un

avion mare, cu două motoare. Ambele aripi, izbindu-se de copaci, fuseseră smulse.

Fuselajul crăpase de-a lungul lui, cîteva pachete albe căzuseră pe iarbă. Din ele se desprindeau mereu pătrățele de hîrtie, pe care le lua vîntul.

Băieții le culegeau în vrafuri mari. Erau manifeste sovietice. Unul din copii se străduia să deschidă ușa, dar nu era nevoie : puteai intra în cabină prin crăpătură.

Partizanii organizară numaidecît paza avionului. Sanitarul Emelianov pătrunse în interior. Dar nu găsi acolo nici un pilot. Țăranii îi și transportaseră la spitalul din sat. Agentul nostru de legătură se întoarse de acolo și povesti :

— Vai, ce de sînge ! Doi dintre ei au capetele sparte, iar comandantului îi atîrnă picioarele ca niște frînghii. Numai unul poate umbla. Dar și acela parcă-i scrîntit : strigă, sucește mereu capul, iar ochii îi sînt stinși ca niște nasturi !... Cel de-al patrulea scrîșnește din dinți și atît... M-a apucat groaza ! Doctor nu există pe acolo, iar surorile s-au adunat toate, dar tremură ca scuturate de friguri...

În fața spitalului din sat se strînsese lume. Balabai întrebă :

— Nemții sînt departe ?

— A venit o mașină de-a lor, dar le-am spus că aici sînt partizani și atunci s-au întors pe loc și au plecat de unde au venit.

Un sanitar bătrîn îi raportă lui Balabai că starea comandantului e foarte gravă.

— Ambele picioare rupte și leziuni adînci la cap. De patruzeci de minute nu-și mai vine în fire. Și tovarășul lui e tot fără cunoștință : leziuni la șira spinării.

Un flăcău tînăr cu straie țărănești, zărindu-l pe Balabai, luă poziție de drepți. Balabai purta uniforma de ofițer al Armatei Roșii, dar fără grade.

— Permiteți să raportez, tovarășe comandant ! Cînd i se încuviință, rosti pe un ton rugător : Luați-ne în pădure, tovarășe comandant. Nu ne lăsați aici ! Priviți cum mor băieții ăștia.

— Pe cine adică ? Dumneata cine ești ?

Flăcăul luă din nou poziția de drepți, își duse mîna la șapcă și raportă :

— Mitralior — radiotelegrafist Maximov.

— De ce nu porți uniformă, tovarășe radiotelegrafist ?

Tînărul își privi hainele, clipi din ochi, rămase tăcut vreo cinci secunde, apoi îl apucă pe Balabai de mînă și spuse repede, cu glas tremurător :

— Nu mă credeți, nu-i așa ? Veniți cu mine. Vă arăt casa. Haideți, haideți, tovarășe comandant, vă rog ! Acolo am actele și totul : hainele și ceasul cu inscripția. Sînt Maximov, mitralior — radiotelegrafist.

— Liniștește-te, tovarășe Maximov, și povestește pe îndelete.

Dar Maximov nu știa nici el bine cum nimerise în sat. Încurcîndu-se și pierzînd mereu șirul, Maximov izbuti totuși să povestească.

De cum se prăbușise avionul, și Maximov își dăduse seama că trăiește, ieși prin crăpătura fuselajului și se repezi cît îl țineau picioarele pînă la prima casă din sat. Dădu buzna înăuntru și fără să răspundă la întrebările gazdelor, începu să se dezbrace. Lepădă toate vestmintele și rămase numai în rufăria de corp.

— Dați-mi ceva ! strigă el stăpînilor casei.

Apoi deșertă pe masă ceasul, portmoneul cu bani și acte și ceru din nou :

— Dați-mi, dați-mi ceva, cît mai repede ! Haideți, salvați un aviator sovietic, ce mai stați ?

Oamenii i-au dat niște pantaloni vechi, o șapcă, cizme găurite și o bluză vătuită. El se îmbrăcă în grabă și fugi înapoi la avion. Toate acestea le făcea numai pe jumătate conștient, sub influența șocului nervos.

Puțin cîte puțin, Maximov își reveni și putu să explice mai pe înțeles cum se petrecuse catastrofa.

— Astăzi, la ora 14,00, o formație de bombardiere a plecat de pe aerodromul de lîngă Ivanovo. Primisem misiunea de luptă de a efectua bombardamente pe drumul Gomel-Briansk, pentru a distruge eșaloanele nemțești. După ce am aruncat bombele și am pornit îndărăt, ne-am dat seama că motorul din dreapta e cuprins de flăcări. Comandantul avionului a făcut un viraj brusc, reușind astfel să stingă flacăra. Dar motorul nu mai funcționa. Avionul începu să coboare. Am înțeles atunci că nu vom ajunge pînă la front. Comandantul nostru, tovarășul Volodin, ne-a propus : „Haideți mai bine să ne frîngem gîtul, decît să cădem în ghearele nemților". Noi am fost de acord și Volodin a îndreptat avionul spre pădure. Dar nu era o pădure, ci o grădină cu pomi rari și nu ne-am zdrobit...

Aici intră în vorbă și navigatorul Ragozin. Se alesese numai cu lovituri, dar nu putea încă umbla.

— Tovarășe comandant — întrebă el cu voce stinsă — cîți oameni ne păzesc? Numai trei? Ar trebui mai mulți. Dați, vă rog, ordin să fie sporită paza.

Maximov îl întrerupse:

— Tovarășe comandant, puneți o mitralieră pe acoperișul spitalului. Luați-o de pe avion. Avem una de calibru mare... Trebuie să înțelegeți că sîntem aviatori și nemții or să ne sfîșie. Mai este în avion și stația radio. Luați-o și comunicați...

S-ar putea crede că și mitraliorul, și navigatorul erau niște fricoși fără pereche. Am aflat însă mai tîrziu să ieșiseră pentru a douăsprezecea oară să bombardeze adînc în spatele frontului. Starea lor de spirit se datora unor informații greșite. Acolo, în spatele frontului sovietic, oamenii își făcuseră o idee cu totul falsă asupra situației de pe teritoriul ocupat de nemți. Își închipuiau cu toții că pe aici e plin de dușmani, că trebuie să-ți întorci capul la fiecare moment, să te culci la pămînt și să mergi tîrîș. Iar piloții erau încredințați că nu vor trece nici cinci minute și nemții vor năvăli în spital.

Peste un ceas, sosi Emelianov, felcerul detașamentului, cu două căruțe. Balabai dădu ordin ca toți patru aviatorii să fie expediați la detașament. Ordonă de asemenea să fie luate toate armele din avion; stația radio fusese, din păcate, făcută bucăți.

Comandantul avionului, Volodin, își reveni abia în pădure, lîngă foc. Cînd își dădu seama că se află printre oameni sovietici, se bucură nespus. A vrut să-și arate recunoștința față de partizani. Geamantanul îi fusese așezat la capul patului. Biruind durerile îngrozitoare care-l încercau, Volodin îl deschise, scoase de acolo țigări, ciocolată și ziare proaspete din Moscova. Le împărți pe toate oamenilor din jurul său și din nou își pierdu cunoștința.

Doi din cei patru membri ai echipajului se însănătoșiră după trei săptămîni. Fură ajutați să treacă linia frontului. Riabov, pilotul secund, putea și el să umble. Numai Volodin nu se ridica încă. I se puse la dispoziție o sanie specială cu un cal. De cinci luni picioarele îi erau puse în ghips.

Așa culcat cum era, a fost adus Volodin, în februarie 1942, în luminișul din pădure și el conduse din sania lui lucrările de amenajare a aerodromului.

Două luni mai tîrziu, Volodin începu să umble, sprijinindu-se în băţ. Se împrietenise foarte mult cu Emelianov, pe care îl numea salvatorul său. Ce e drept, tînărul nostru felcer petrecuse multe nopţi albe lîngă patul de campanie al aviatorului. El i-a salvat viaţa şi tot el l-a pus pe picioare. Din păcate, însă, n-a ştiut să-i aplice ghipsul cum trebuia. Timp de cîteva luni, Volodin a umblat cu călcîiele înainte.

În noiembrie 1942, a fost transportat cu avionul la Moscova. În spitalul de acolo, chirurgi iscusiţi i-au îndreptat oasele picioarelor.

În anul 1943, Volodin s-a întors pe front, iar pînă la sfîrşitul războiului a mai executat sute de raiduri.

* * *

Am amenajat aerodromul. Am tăiat vreo douăzeci de copaci, am netezit zăpada. Am pus oameni de planton, le-am dat steguleţe, apoi ne-am gîndit că e puţin probabil ca avioanele să vină ziua şi le-am dat oamenilor lanterne. Volodin însă n-a fost de părere că ar fi bune şi ne-a sfătuit să pregătim cît mai multe torţe.

— E foarte simplu : faceţi şomoioage de cîrpă în vîrful unor beţe, muiaţi-le în păcură sau gaz, şi gata...

După ce dădu această dispoziţie, se porni şi el pe rîs. Beţe aveam din belşug. Nici cîrpe nu era greu de găsit, dar gaz sau păcură... Totuşi am făcut şi torţele. Cîteva zile la rînd am ras de pe brazi bucăţi uscate de răşină, le-am topit şi am muiat în răşină beţele cu cîrpe. De altfel, cred că dacă Volodin ne-ar fi spus să găsim un briliant de 25 de carate, sau să întindem covoare pe tot aerodromul, fiindcă altfel avioanele n-au să poată ateriza, cred că tot ne-am fi descurcat.

Potrivit planului ce ni se comunicase prin radio, am aşezat pe teren grămezi de vreascuri, la distanţe anumite una de alta. Bineînţeles că vreascurile erau de cea mai bună calitate, iar dedesubt erau puse paiele cele mai uscate, gata să ia foc de la o scînteie. Afară de aceasta, lîngă fiecare grămăjoară de vreascuri era aşezată cîte o cană cu spirt şi santinelele primiră ordin să nu bea nici o singură înghiţitură. Trebuiau să o toarne peste vreascuri şi să-i dea foc îndată ce ar fi auzit huruitul motoarelor.

Am aşteptat mult timp avioanele. Cîteva nopţi de-a rîndul, Obkomul şi statul-major au venit în pădure la aerodrom

(era la 5 km de tabăra noastră). Zăpada acoperea grămezile de vreascuri, vîntul le împrăştia ; spirtul se vărsa sau se evapora, iar avioanele nu veneau şi pace ! Cele mai felurite zgomote le luam drept uruit de motoare. E puţin exagerat. Că doar nu sînt cine ştie ce zgomote iarna în pădure şi mai cu seamă noaptea ! Dar cînd aştepţi cu încordare şi mai ai şi imaginaţia aprinsă, poţi lua drept zgomot de avion şi foşnetul vîntului care mişcă vîrfurile copacilor, şi convorbirea dintre santinele, şi tictacul ceasornicului de buzunar, şi chiar bătăile propriei tale inimi.

Însuşi Volodin, care ar fi trebuit să se priceapă de minune la zgomotul acesta, atît de familiar lui, se încurca uneori. O dată a dat chiar comanda. Băieţii au turnat spirtul şi au aprins focurile... Numai unul din focuri n-a vrut să ardă şi astfel nu a reuşit figura dorită. Am descoperit că plantonul, pus lîngă grămada de vreascuri, adormise. Volodin luase sforăitul lui drept uruit de motor de avion.

Ni se comunica prin radio aşa :

„O să vină mîine. Aşteptaţi". „De ce n-au venit ieri ?" întrebam noi. Drept răspuns ni se spunea din nou : „Aşteptaţi, vin mîine".

Ne dădeam atunci seama că se pot ivi multe piedici şi că nu e nevoie să ştim totul.

În noaptea de 12 februarie, am auzit un huruit regulat şi foarte puternic. A fost auzit nu numai de pe aerodrom. Partizanii din tabără stîrniră şi ei o alarmă plină de veselie. Chiar cei mai grav răniţi ieşiră din spital să privească şi bineînţeles că se deşteptară toţi cei ce dormeau.

În întîmpinarea avioanelor am tras cîteva rachete : două verzi, una roşie şi trei albe. Însemna : „Aerodromul e în ordine, puteţi ateriza". Dar mai însemna şi altceva : că dacă avioanele n-au să aterizeze, mîine va trebui să facem rost prin luptă, de la nemţi, de alte rachete şi neapărat de culori diferite, pentru că semnalele convenţionale se schimbau de fiecare dată.

Avioanele n-au aterizat. Nu ştiu de ce. Au coborît puţin, s-au rotit de două ori deasupra pădurii şi au plecat. Au fost trei la număr. Adică, mai bine zis, am văzut pe cer nouă steluţe lucitoare cu clipiri repezi. Abia începu să se domolească zgomotul motoarelor ce se depărtau, şi abia avurăm timpul să ocărîm dezamăgiţi, cînd deodată cineva strigă :

— Paraşutiştii !

Noaptea era rece, fără pic de vînt. Un om necunoscut, cu pîslari noi, albi, cu haina vătuită și căciulă mare de blană, cobora repede drept în foc. Ne striga ceva și gesticula.

Apoi am mai zărit un altul. Ăsta se sălta în suspantele parașutei și făcea sforțări desperate ca să nu rămînă agățat de vîrful unui brad. Noi îi strigam:

— Ține dreapta.

Omul se agăță totuși de o cracă și rămase atîrnat la vreo trei metri de pămînt. Purta și el haină vătuită și pîslari albi. Cînd ne-am apropiat în fugă de el, a întrebat cu glas sugrumat:

— Sînteți partizani?

— Sigur, tovarășe, sigur, i-am răspuns noi. Se auzi bine cum suspină ușurat. Apoi se răsti pe un ton cu totul schimbat:

— Păi atunci, coborîți-mă de aici, diavoli! Lăsați-mă să mă încălzesc la foc, că avioanele nu sînt încălzite.

După aterizarea oamenilor, începură să cadă de sus lăzi, pachete, saci. Cădeau cu precizie pe o rază de doi km. Am cules în noaptea aceea douăsprezece colete.

Ambii parașutiști erau radiotelegrafiști, băieți tare buni și tineri. Adică ce zic eu: buni? Erau îngeri în bluze vătuite, erau o minune și fiecare din noi se silea să-i bată pe umeri sau măcar să-i pipăie ca să se convingă că sînt cu adevărat oameni. De altfel, Kapranov dădu imediat ordinul să se strîngă toate parașutele, le numără și mi se pare chiar că le etichetă. De fiecare dată cînd dădea de cîte o gaură în mătase, clătina amărît din cap. Cît despre lăzi și saci, a interzis să se atingă careva de ele fără știrea lui.

Numai după ce toate coletele fură aduse într-un singur loc, Kapranov îngădui să fie deschise.

Poetul nostru, Stepan Șuplik, se retrase în aceeași noapte pentru un ceas și se întoarse în toiul petrecerii cu versuri ocazionale. Nu le citi singur, ci, pentru ca efectul să fie mai mare, le dădu lui Vasili Hmurîi, actor dramatic din Cernigov. Acesta se cocoță pe lada cea mai înaltă, așteptă să se facă liniște și începu să recite:

Peste brazi, un avion
A venit dînd roată,
Bucuroși, treziți de zvon,
Am ieșit îndată.

Chiar răniții din bordei
Au uitat de rană
Și să-l vadă-ar vrea și ei
De jos din poiană.

Că-i sovietic ăst vultan,
Drum spre noi apucă,
Taberei de partizani
Ajutor s-aducă.

Sus, rachete-am înălțat,
Jos aprins-am focul
Și-avionului i-am dat
Semn unde ni-e locul.

S-a apropiat de noi,
Lunecă pe-aripă,
Și ne-aruncă mai apoi
Armament în pripă.

Arme antitanc dă jos,
Gloanțe și rezerve
Și-un dar tare de folos:
Tutun și conserve.

Doctorii ne lasă-n zbor,
Ca din cer cu lanțul,
Acum este mai ușor
Să te bați cu neamțul.

Doi tovarăși s-au lăsat
Și cu noi s-adună,
De pe front ei au plecat
Vești ca să ne spună.

Cauzei poporului
Slavă pe vecie!
Rupe-om gîtul neamțului
Orice-ar fi să fie...

Am primit multe daruri folositoare. Două stații radio de ultimul tip, cu acumulatoare, opt puști-mitraliere și trei mitraliere grele. Cîteva puști antitanc și zece automate.

Trebuie să mărturisesc că partizanii au bombănit puțin, aflînd că cele mai multe colete conțineau, în special, alimente și îmbrăcăminte, deși acest lucru era foarte mișcător. Ne dădeam doar seama că dincolo, în spatele frontului sovietic, populația noastră nu prea avea de mîncare. Iar nouă ni se trimiseseră trufandale: cîrnați afumați de Moscova, icre, conserve de fructe și țigări de prima calitate. Bineînțeles că am fi preferat să ne trimită mai multă mahorcă, pentru că se putea împacheta mai strîns. Cutiuțele frumoase de țigări nu ne serveau la nimic. Adică da. Mai tîrziu și cutiile ne-au fost de folos. Oricît de ciudat s-ar părea, le întrebuințam în scopuri de agitație. Îmi amintesc că odată, în timpul unui marș, am intrat într-un sat, și după ce s-au adunat în jurul meu bătrînii, am deschis în fața lor o cutie de țigări „Kazbek". Impresia a fost cît se poate de puternică. Am lăsat cutia să circule din mînă în mînă și toți cei din jur au văzut pe ea cerculețul cu ștampila „Iava, Moscova".

— Ia te uită, care va să zică sînteți cu adevărat în legătură cu Moscova!

Dovada palpabilă are într-adevăr mai multă putere de convingere asupra țăranilor decît mii de cuvinte.

Cele mai scumpe daruri primite atunci de noi au fost cinci lăzi cu trotil și trei pachete de ziare proaspete din Moscova.

Erau chiar din ziua aceea. Ba nu, greșesc, erau din ziua de 11 februarie, iar noi am desfăcut pachetul la 12 februarie, ora 5 dimineața. Dar în noaptea aceea nimeni nu dormise în tabără și ziua mergea pentru noi în continuare. Era o adevărată vrăjitorie: un număr proaspăt din „Pravda" aici, în pădure, la sute de kilometri de Moscova. Nici la Cernigov, în timp de pace, nu primeam decît arareori ziarele din capitală în timp atît de scurt, deși „Pravda" și „Izvestia" se tipăreau și la Kiev, după matrițele din Moscova. Nu mai

citisem gazete de mai bine de jumătate de an și m-am înfipt în ele ca un crab. N-am putut face nimic altceva pînă n-am citit totul, inclusiv anunțurile.

Toată lumea se puse pe citit. Tabăra partizanilor se transformase într-o imensă sală de lectură în inima codrului. Se dăduse însă cea mai severă poruncă : să nu se întrebuințeze nici o gazetă pentru țigări. A doua zi, am trimis prin raioane trei sute cincizeci de exemplare ale ziarelor din capitală, din cele patru sute primite de noi. Paisprezece agenți de legătură au plecat cu o ediție specială de manifeste — consacrată stabilirii legăturii prin avion cu frontul — și cu explozivul cel mai puternic : ziarele noastre bolșevice.

Celălalt exploziv, trotilul, ne dădu posibilitatea să începem pregătirea unor serioase acțiuni diversioniste pe căile ferate. Am înființat și un pluton special : de diversioniști. Curînd, primul grup de diversioniști-artificieri porni la acțiune pe calea ferată Gomel-Briansk.

*
* *

Nemții concentrau mereu forțe noi. Din Novo-Zîbkovo, din Gomel, din Bahmaci, din Cernigov, le soseau în grabă trupe, în trenuri și camioane. Cercetașii noștri aduseră știrea că unitățile sosite de curînd nu erau reținute multă vreme nici la Sciorsk, nici la Novgorod-Severski, nici la Koriukovka ; după un răgaz de 24 de ore, erau îndrumate spre satele din apropierea locului unde ne aflam dislocați.

Nu era greu să ne dăm seama că se pregătea ofensiva hotărîtoare.

În urma propunerilor lui Rvanov, am hotărît să adoptăm următoarea tactică : să-i atacăm pe dușmani pe unități, să atacăm mai cu seamă unitățile proaspăt sosite, care nu apucaseră să se familiarizeze cu noua situație.

În noaptea de 7 spre 8 martie, am nimicit garnizoana polițienească din Guta Studenețkaia — un sat mare, situat la 6 km de pădurea noastră. În lupta aceasta fu prins și executat Moroz, șeful poliției din raionul Koriukovka. Printre hîrtiile lui, am găsit ordinul unui maior neamț. Ordinul spunea că subunitățile de poliție trebuie să acționeze sub conducerea comandantului batalionului unguresc, locotenent-major Kemery, al cărui stat major urma să se instaleze în satul Ivanovka. Am trimis acolo cercetași. Ei ne-au con-

firmat că la Ivanovka se află pe puțin 200 de unguri și tot atîția polițai.

În ziua de 9 și 10 martie a zburat într-una deasupra taberei noastre o „ramă" — avion german de recunoaștere. Am interzis să se aprindă focuri, atît afară cît și în sobe.

La 11 martie, ora 4 dimineața, trei companii de ale noastre, sub comanda lui Popudrenko, au coborît din sănii la 7 km de Ivanovka. De aici au înaintat pe jos, prin zăpada adîncă; n-aveau suficiente schiuri. Cei mai mulți dintre ostași au fost nevoiți să-și croiască drum prin zăpada înaltă, ce le ajungea pînă la piept. Toate greutățile le-au fost însă răsplătite printr-o mare victorie. Ungurii au fost surprinși nepregătiți. Nu s-au putut împotrivi cu adevărat decît după vreo 40 de minute.

Lupta a fost foarte îndîrjită. Dușmanul avea cel puțin șase mitraliere grele, două tunuri de calibru mic și cîteva aruncătoare de mine. În ce privește automatele, stăteau, fără îndoială, mai bine decît noi. Spre sfîrșitul luptei, ungurii izbutiră să cheme în ajutor avioane și întăriri din Sciorsk.

Dar și întăririle acestea și-au primit partea cuvenită! Atît ungurii, cît și polițaii au luat-o la fugă. Am ocupat Ivanovka în întregime și am făcut însemnate capturi: patru mitraliere grele, opt puști-mitraliere, douăzeci de mii de cartușe, o mare cantitate de alimente, și — ceea ce ne venea la țanc — mai bine de o sută cincizeci de pături de lînă.

Am numărat pe străzi și prin case o sută cincizeci și trei de soldați și polițai uciși. Noi am pierdut unsprezece oameni. În lupta aceasta a căzut Gromenko, comandantul primei companii.

A fost ucis cînd îi ridica pe soldați la atac. Glontele i-a găurit fruntea. A căzut în zăpadă cu fața în sus.

Politrucul companiei, tovarășul Lîsenko, a luat asupra sa conducerea oamenilor și i-a dus înainte. Compania și-a îndeplinit în mod strălucit misiunea.

Noaptea, după luptă, i-am îngropat pe tovarășii morți în pădurea din Ielino. Am înfășurat coșciugul și rămășițele lui Sidor Romanovici Gromenko — comandantul primei companii — în mătase de parașută. Pădurea a fost luminată de torțe cu rășină. Toți membrii Obkomului și toți comandanții au făcut pe rînd gardă de onoare.

După cuvîntările închinate faptelor eroice săvîrșite de tovarășii morți, și în timp ce trupurile lor erau coborîte în

groapa comună, partizanii au tras în cinstea lor o salvă din patru sute de puşti.

Pe urmă ostaşii se împrăştiară şi pădurea partizanilor fu învăluită de o linişte neobişnuită. Oamenii se culcară prin bordeie, pe laviţele lor. Erau foarte obosiţi după lupta de cîteva ore şi după marşul îndelungat. Dar mult timp au rămas treji; stăteau culcaţi, se gîndeau, apoi îşi împărtăşeau pe şoptite gîndurile şi îşi povesteau unul altuia toate cîte îşi aminteau despre cei căzuţi.

În bordeiele companiei comandante de Gromenko domnea o atmosferă încărcată de o tristeţe solemnă. Femeilor le era mai uşor: plîngeau.

Cînd moare un comandant iubit, drept şi viteaz, îţi vine greu să crezi cu adevărat că el nu mai trăieşte. Inteligenţa şi vitejia lui păreau o garanţie că n-ar putea fi atins. Părea că pentru calităţile sale ar trebui să fie răsplătit dacă nu prin nemurire, cel puţin printr-o viaţă lungă.

Popudrenko, Iaremenko, Drujinin, Rvanov şi cu mine am intrat în bordeiul în care locuise Gromenko. Aveam şi un pretext formal pentru această vizită: să strîngem şi să examinăm hîrtiile lui. La drept vorbind, voiam să mai vedem o dată colţişorul lui personal şi să ni-l închipuim viu, în mijlocul ostaşilor săi.

În bordeiul în care încăpeau patruzeci de oameni, se afla un pat foarte puţin arătos, de lemn, aflat ca la un pas de laviţele comune. Colţul patului era tăiat oblic. Un pietroi mare, cenuşiu, cu marginea rotunjită, înfipt în pămînt, străjuia peste căpătîiul patului.

Lîngă acest pietroi răsărise o rădăcină de pin, curăţată şi tăiată pe la margini, dar vie. Rădăcina se desfăcea în două şi se răsucea în sus de parcă ar fi fost un corn de cerb. Popudrenko îşi aminti că Gromenko susţinuse că rădăcina asta creşte. Se lungise cam cu cinci centimetri în două luni de cînd cantonam acolo.

De rădăcină erau agăţate portharta şi chipiul cenuşiu de vară al lui Gromenko. Chipiul îl purtase la Cernigov, pe cînd lucra ca responsabil la centrul de control al seminţelor.

Pe pat, în loc de perne, erau grămădite cîteva cărţi, acoperite cu o bluză militară curată, dar necălcată. O bucată de postav negru îi servea drept pătură. Pe ea am găsit o tabacheră de celuloid făcută dintr-o săpunieră şi uitată în graba mare dinainte de luptă; mai avea vreo două prize

de mahorcă, o aşchie dintr-o pilă, o bucată de cîrpă strîns răsucită şi arsă la capăt şi un colţ de cremene : instrumente pentru aprinsul focului.

Era toată averea agronomului Gromenko, care ajunsese comandant de partizani în timpul războiului.

În porthartă am găsit un carnet plin de scurte însemnări scrise cu creionul, fotografia nevestei şi „Pravda" din 4 iulie 1941.

Ne-am întors în bordeiul statului major şi am răsfoit cărţile şi carnetul lui Gromenko. Avea vreo zece cărţi luate la întîmplare. Le luase în luptă sau le găsise prin casele dărîmate. Volumul II din „Război şi Pace" al lui L. Tolstoi, manualul apicultorului, „Înfrîngerea" de Fadeev, nu ştiu ce îndreptar... Lui Gromenko îi plăcea să citească. În timpul operaţiilor de prin sate, căuta şi el şi ruga şi pe ostaşi, dacă dau de o carte, să i-o aducă neapărat.

Carnetul cuprindea subiectele convorbirilor lui cu ostaşii, schemele operaţiilor efectuate şi scurte însemnări personale, consemnate, după toate aparenţele, în grabă. Ele mi-au amintit de primele zile ale luptei, de convorbirile pe care le-am avut cu Gromenko, de ezitările şi suferinţele lui. Mi-au amintit de asemenea, că la prima întîlnire n-am văzut în înfăţişarea lui Gromenko nici o trăsătură caracteristică unui partizan şi mi-am spus că n-o să poată deveni comandant.

Trebuie să recunosc că am greşit.

E adevărat că Gromenko n-avea nimic de partizan, în sensul pe care îl atribuiam acestui cuvînt în primele zile. Pe partizani îi cunoşteam doar din literatură. Numai cei mai în vîrstă dintre noi îi ştiau din amintiri personale. Dar fiecare epocă creează un tip anumit de ostaş.

Gromenko era un comandant bun. Foarte viteaz, hotărît, aşezat. Dar nu-i vorba de asta. Nu datorită acestei calităţi se deosebea de comandanţii de partizani din trecut.

Nu era partizan, nici comandant prin vocaţie. Era agronom, constructor al vieţii, şi bineînţeles că nu războiul, ci munca creatoare din timp de pace ar fi dezvoltat în cea mai largă măsură aptitudinile acestui om.

Locul lui Gromenko îl luă un pedagog, fost şef al secţiei regionale a învăţămîntului public.

Iată cîteva însemnări din carnetul lui Gromenko : le-am ales pe acelea care, după părerea mea, ar putea oglindi caracterul lui.

„14 decembrie. *Am interogat un neamț. Ne-a zis „kamerad". Susține că e muncitor și chiar metalurgist. Ne-a arătat mîinile. Adevărat: erau negre, pline de bătături. Dar n-am simțit în inima mea pic de milă pentru el. Ne-a strigat: „Thälmann, kommunistische, Karl Marx". L-am întrebat prin interpret: „Pentru ce l-ai trădat pe Thälmann?" Mi-a răspuns că n-a putut altfel, că a fost silit. La altă întrebare: „Dacă te lăsăm să pleci, ce faci?" răspunde că o să pregătească revoluția. Dar sub nas are o mustăcioară à la Hitler.*

19 decembrie. *M-au chemat la Obkom. Mi-au tras o săpunească de m-au trecut năduşelile, deşi afară erau minus 20 de grade. Cel dintîi m-a luat la rost Nikolai Nikitici. A şi țipat la mine. Dar nu mi-e teamă de loc cînd țipă. Are suflet de aur. Cred că numai un dușman ar putea să se sperie de dinsul. Așa-i el: țipă ce țipă și apoi iată, că zîmbește. Îi trece ușor — oamenii țin la el. Și eu. M-a luat la rost că nu vreau să plec din vilele de la Reimentarovka! „Crezi că o să stăm să te dădăcim?! Ascultați, mă rog, dumnealui are o părere personală! Se crede asesor la curtea cu juri! Ți-a transmis sau nu, Rvanov, ordinul să te pregătești de drum? Ce mai stai?" Eu mă țineam totuși ferm pe poziție și am zis că nu plec. Feodorov s-a uitat o dată la mine cu ochii lui mari și a spus: „Ia mărturisește: nu-i așa că nu vrei să pleci de aici pentru că ți-i familia aproape? Tovarășe Gromenko, nu încerca să găsești justificări cu care să-ți aperi interesele personale. Ia aminte că în felul acesta te poți trezi foarte ușor în afara rîndurilor partidului..." Bineînțeles că m-am potolit îndată.*

Ce s-a întîmplat? M-am speriat cumva de Feodorov? În momentul acela nu-mi dădeam seama lămurit că vreau să rămîn acolo din pricină că ai mei erau aproape. Invocam alte motive. Doar cîte un gînd ascuns îmi spunea din cînd în cînd să trec pe la ai mei. Dar Feodorov are dreptate, n-ai ce-i face! A pus un diagnostic bun. Cînd m-am întors de la Obkom, s-a apropiat de mine un „deștept" și mi-a suflat la ureche: „Mare lucru dacă te scoate din partid. Tot ei pierd mai mult. Plutonul tău e unul din cele mai bune. Băieții o să te urmeze. Ai să rămîi de capul tău..." Atunci i-am spus una tare de tot și nu știu cum de nu l-am pocnit. Dar în privința concluziilor, n-are decît să le tragă Obkomul.

9 ianuarie. *I-am bătut pe polițaii din Pogorelți. Am venit aici pentru a doua oară. Populația ne-a primit ca pe*

niște frați. În casa unde a stat comandantul plutonului de poliție, tot tavanul era găurit de gloanțe. Am întrebat-o pe gazdă: „Ce fel de oameni sînt polițaii ăștia?" Dînsa a molfăit din buze și a zis: „Păgîni, huligani, și-au băut sufletul și au uitat de Dumnezeu. Cată, numai, la ce-a scornit Nikita al meu..." Și mi-a arătat o icoană găurită de gloanțe. Am întrebat-o: „Nikita acela ți-e neam matale? Că l-am împușcat, bunicuțo!" „Cum i-a fost traiul așa i-a fost și sfîrșitul. Mi-a fost, cică, nepot..." „Se cheamă că te lepezi de el acum, băbuțo?" Dînsa m-a privit drept în ochi și mi-a răspuns: „L-am blestemat. Era, uite, atîtica și tot zicea vorbe scîrnave. Din școală l-au dat afară, derbedeul, din Comsomol l-au scos, la colhoz a fost cel mai mare leneș. Numai bețivii l-au primit printre ei".

Eu îi zic: „Matale, băbuțo, tot pomenești de Dumnezeu. Eu nu cred în el. Știi doar și matale că nici comuniștii, nici comsomoliștii nu cred în Dumnezeu". „Păi, cine n-o știe? Dar voi cinstiți omul. Uite ce frumos vorbiți cu o bătrînă. Cît v-am așteptat noi... Șezi, mănîncă din brînza asta..."

1 februarie. *Am stat de vorbă cu comandantul companiei a doua, Balabai — sîntem prieteni. E om de valoare. Războiul n-a întunecat nimic din calitățile lui de om. Are un pumnal mai lung de jumătate metru. L-am văzut pe Aleksandr Petrovici cum îi spinteca pe fasciști cu pumnalul, ca pe niște porci. L-am întrebat: „Ce zici, Aleksandr Petrovici, războiul te strică oare? Îți înrăiește firea? Că doar înainte nu ucideai niciodată oameni". A zîmbit. Are un zîmbet plin de bunătate. Și mi-a răspuns așa: „Păi nici acum n-aș fi în stare să omor un om. Înțelegi?" L-am rugat să-mi explice. El s-a gîndit o clipă și a adăugat: „Să presupunem că m-aș afla într-o situație foarte grea. Tot n-aș putea să mă fac bandit sau ucigaș. Sau dacă m-aș certa cu un prieten, tot n-aș sări la el cu cuțitul; n-aș fi în stare să ucid o femeie din gelozie sau să fac rău unui copil". Eu am tot stăruit cu întrebările: „Atunci ce influență a avut asupra ta războiul? Ți-a schimbat caracterul?" „Mai e vorbă? Bineînțeles că da..." N-am putut încheia convorbirea fiindcă l-au chemat undeva. Am stat mai tîrziu să mă gîndesc singur ce anume s-a schimbat în noi.*

Nu-mi închipuisem vreodată că o să ajung partizan. În primul rînd am aflat cu bucurie că nu sînt laș. Apoi, că știu să mă supun, să recunosc autoritatea unui șef. Chiar

cînd îmi vine foarte greu și socot că n-are dreptate, și atunci mă stăpînesc și nu las pe nimeni mai tîrziu să mă atîțe. T. a căutat să mă întărîte împotriva lui Feodorov, să semene vrajbă. L-am poftit să înceteze. Dar cea mai de seamă schimbare e următoarea: noi toți, pînă și Feodorov și comisarul, deși aceștia sînt activiști de partid, am devenit și mai dîrji comuniști decît eram. Acum urmăm cursul practic de pregătire politică.

2 februarie. *Vremurile pe care le trăim și dragostea față de Patrie au făcut din noi comandanți. Să-l luăm, de pildă, pe Feodorov. Cum de-a ajuns comandant? Dînsul e muncitor; ieri, cînd netezea trunchiurile de copaci pentru bordei, a devenit deodată foarte vesel. Muncitorul și țăranul sînt întotdeauna constructori, în felul lor. Unde mai pui că noi sîntem deprinși să privim în viitor. E limpede că războiul nu e principalul lucru din viață.*

8 februarie. *Recitesc „Război și Pace". Nu-i înțeleg pe acei oameni. Nu se gîndesc de loc la viitor, la felul cum își vor construi viața după război. Nu vorbesc de fel despre munca lor.*

3 martie. *Mișka mi-a adus o găină friptă. Asta s-a întîmplat cam la vreo trei ceasuri după luptă. S-a bătut vitejește și l-am lăudat față de tovarăși. Să fi fost oare impresionat de aceasta? Mi-a strecurat găina în mare taină. „De unde ai luat-o?" l-am întrebat. Mi-a zis că se zvîrcolea pe drum, fără cap, pesemne că vreo schijă de mină i l-o fi retezat. Se vede că flăcăul uitase că acum vreo două săptămîni mi-a povestit același lucru despre o gîscă. Cică și gîștei i-a tăiat capul o mină. Am luat găina și m-am apropiat de foc. Băieților le-am spus că socot chestiunea de importanță politică. I-am întrebat ce părere au. Toți erau flămînzi. Privind la găină, le citeam în ochi bucuria. Kojura a luat cuvîntul: „Din partea lui Mișka e o dublă crimă: a mințit și a căutat să-l perie pe comandant". „Dar de faptul că a furat-o, nu zici nimic?" Kojura răspunde: „Înainte de război, o găină costa în sat trei ruble. Pareă noi n-am cîștigat în luptă trei ruble?" Atunci a luat cuvîntul tovarășul Lisenko, politrucul, și a vorbit îndelung și convingător, zicînd că poporul ne judecă după lucruri mărunte de acest fel pe noi, partizanii. Toți au fost de aceeași părere. Mișka a cerut iertare. Pe urmă i-am întrebat pe băieți ce facem cu găina. Toți au strigat ca unul: „Mîncați-o, tovarășe comandant, nu face s-o mai împărțim". Am aruncat*

găina în foc. Mișka s-a repezit după ea, a scos-o din flăcări și-a fugit! Băieții s-au luat după el, dar nu l-au ajuns. Am aflat mai tîrziu că a dus găina la spital și a dat-o răniților. Cată de te descurcă în toate astea!

4 martie. Le-am povestit tinerilor ostași despre experiențele academicianului Lîsenko. Pe urmă am vorbit în general despre recoltele viitoare și despre felul cum luptă Puterea Sovietică pentru a mări productivitatea muncii. Le-am citat cuvintele lui Lenin care spune că productivitatea muncii este, în ultimă analiză, lucrul cel mai de seamă pentru victoria orînduirii comuniste. Puțin cîte puțin ne-am apropiat de întrebarea: ce este comunismul? Băieții ascultau cu mare încordare. Svistunov, un băiețandru de vreo nouăsprezece ani, a zis: „Uite, eu, sau Vasea Korobko, poate om trăi pînă atunci. Dar dumneavoastră, Popudrenko, Feodorov, nu cred să puteți nădăjdui. Cred că ne trebuie pe puțin cincisprezece cincinale pînă la comunism!" N-am apucat să răspund, că băieții au și început să strige: „Mai puține, Svistun, ce tot vorbești?!" Vasea Korobko făcu la repezeală socoteala: „Dacă-s cincisprezece, a cîte cinci ani fiecare, sînt șaptezeci și cinci de ani. Se cheamă că nici tu nu ajungi, Svistunov!"

Dar Svistunov ripostă: „Fiecare plan cincinal va fi îndeplinit în patru sau chiar trei ani. Așa că ajung". Atunci Vasea Korobko adaugă și el: „Învățații luptă pentru prelungirea vieții. Neapărat că o să ajungeți și dumneavoastră la comunism, tovarășe comandant. O să vedeți!" Am înțeles că băieții vor cu tot dinadinsul să repare observația lipsită de tact pe care o făcuse Svistunov și să mă mîngîie pe mine. Am zis: „Mulțumesc, tovarăși". Mi-au mulțumit și dînșii pentru convorbire. Ce e drept, tare aș vrea să ajung în comunism!"

* * *

În ziua de 23 martie, nemții au tăiat toate drumurile și potecile ce porneau din pădurea de la Ielino, dezlănțuind o ofensivă hotărîtoare asupra taberei de partizani. Șapte mii de nemți și polițai au pornit împotriva a nouă sute de partizani, ca să-i înconjoare și să-i nimicească.

Comandamentul unităților de ocupație pregătea de mult această lovitură. Și noi ne pregătisem în vederea ei. Totuși, deosebirea era destul de simțitoare.

În ce consta pregătirea nemților? În primele luni de ocupație, ei au pus cîte un comandant de al lor în fiecare capitală de raion și în fiecare localitate mai însemnată, au organizat poliția și au întins o rețea de cercetare și spionaj. În fiecare sat aveau cîte un primar și cîte un locțiitor de-al lui. Aproape în toate satele și cătunele creaseră grupuri de poliție auxiliară.

Dar toate încercările de a-și trimite în detașamentele de partizani spionii lor și de a menține cu aceștia o legătură permanentă prin agenți au dat greș. Repede îi descopeream noi pe acești spioni! O să povestesc cu alt prilej cum procedam. Nemții habar n-aveau de planurile comandamentului nostru, de poziția statului major, a aerodromului, a stației radio, și nici de potecile noastre ascunse.

Aveau informații care se băteau cap în cap în ceea ce privește efectivul detașamentului și sistemul de organizare și de înarmare al oamenilor noștri.

Cunoșteau, bineînțeles, hotarele aproximative ale teritoriului pe care ne aflam. Nu era chip să le ascunzi astfel de lucruri. Planul lor era foarte simplu: să blocheze acest teritoriu, să adune cît mai multe forțe și într-o zi anumită să strîngă cercul în jurul nostru, să curețe pădurea și în felul acesta să termine cu cel mai numeros grup de partizani din regiunea Cernigov.

Serviciul nostru de cercetare funcționa mult mai bine decît cel german. Aveam aproape întotdeauna informații exacte asupra intențiilor cotropitorilor și chiar și asupra termenelor fixate de ei pentru operații. Acest lucru îl recunoșteau și dușmanii. Iată, de pildă, ce scria în raportul său generalul-maior Szambathély, șeful statului major regal unguresc:

„Partizanii au un serviciu de cercetare, de informații și de legătură foarte bine organizat. Funcționează cu o rapiditate uimitoare și fără întrerupere. Capătă informații despre cele ce se petrec pe front mai curînd decît unitățile ce păzesc teritoriul ocupat, și nu-i chip să ascunzi față de ei cele mai neînsemnate mișcări ale unităților noastre".

Într-un alt pasaj al aceluiași document interceptat de noi, se poate citi:

„Nu găsesc că ar fi necesar să culegem informații amănunțite și precise asupra partizanilor, și iată de ce: pînă să ajungă rezultatele recunoașterii la comandamentul unităților trimise să curețe acea porțiune, pînă să înceapă acele

unităţi acţiunea lor, unele detaşamente de partizani, aflînd cu siguranţă prin excelentul lor serviciu de informaţii intenţia unităţilor noastre, vor părăsi desigur locul unde se stabilise că s-ar afla".

Şi la 22 martie, ca întotdeauna, am cunoscut intenţiile duşmanului, dar n-am plecat la vreme, ci, dimpotrivă, ne-am hotărît să primim lupta.

Poate că nemţii şi-au închipuit cu adevărat că în pădurea de la Ielino erau adunaţi peste trei mii de partizani. Noi însă nu ne puteam înşela. Laolaltă cu răniţii şi bolnavii noştri, eram nouă sute douăzeci şi trei de inşi. Flămînzi, prost îmbrăcaţi şi fără muniţie suficientă.

Atunci cum de am admis ca nemţii să ne încercuiască şi să pornească operaţia de nimicire împotriva noastră? Să fi fost o scăpare a comandamentului, rezultatul uşurinţei lui sau, şi mai rău, recunoaşterea faptului că situaţia noastră este desperată?

Dacă cineva ar fi pus aceste întrebări comandamentului duşman, desigur că i s-ar fi răspuns că tactica partizanilor a dat greş şi că ei mai au de trăit doar cîteva ceasuri.

Tocmai ceea ce ne şi trebuia, ceea ce căutam: să-şi închipuie neamţul că sîntem proşti şi încrezuţi!

Baza tacticii partizanilor este mişcarea. Dar nu simpla deplasare de pe un loc pe altul, ci una la care duşmanul să nu se aştepte. Partizanii sînt întotdeauna în inferioritate numerică. De aceea nu se pot lipsi de viclenie. Nu numai atacurile, dar şi retragerile lor trebuie să fie neprevăzute.

De altfel, de o retragere în sensul care i se atribuia în armată nu poate fi vorba la partizani. N-aveam unde să ne retragem. Puteam doar să ne strecurăm pe nesimţite.

E uşor să te strecori cînd ai cel mult o sută de oameni. Dar un detaşament de o mie de ostaşi, cu mitraliere, aruncătoare de mine, spital, tren regimentar şi tipografie — cum ar putea să plece pe nesimţite?

Dacă un astfel de detaşament se află într-un codru imens, care se întinde pe sute de kilometri, atunci fie — se poate face în timpul nopţii un salt de vreo treizeci-patruzeci de kilometri. Şi duşmanul n-o să se dumirească chiar pe dată în ce sector al codrului au trecut partizanii.

Pădurea din Ielino, deşi e socotită una dintre cele mai mari din regiunea Cernigovului, nu e chiar atît de întinsă. E cam de cincisprezece, douăzeci de kilometri. E aproape lipită de codrii din regiunea Oriol (azi Briansk); fîşii de

pădure o leagă de cea din Reimentarovka și de codrul Gulino, unde cantonasem pînă a ne muta încoace. Totuși un detașament ca al nostru nu putea să treacă neobservat dintr-o pădure în alta. Mai cu seamă într-o perioadă cînd în toate satele din jur, fără excepție, se găseau unități de pedepsire pregătite special în vederea întîlnirii cu noi.

Am pomenit mai înainte că pînă se adunau aceste unități, noi le loveam rînd pe rînd. Pe atunci nu se pusese încă la punct legătura dintre ele, așa că se orientau destul de prost. Acum însă cercul se închisese, pădurea era plină de patrule și avioanele dușmane se învîrteau deasupra noastră din zori și pînă-n zori. Ne puteam croi drum numai prin luptă. Bineînțeles că așa am și făcut! Am fi putut trece înapoi în pădurile din Reimentarovka sau din Oriol. Am fi fost însă nevoiți să dăm lupte serioase chiar în timpul marșului. Dușmanul ar fi făcut tot ce-i sta în puteri pentru a ne întîlni în cîmp deschis. Acolo s-ar fi putut folosi de tancuri și care blindate; aviatorii și trupele de asalt ne-ar fi venit mai ușor de hac.

Mai rămînea o soluție — să ne strecurăm în grupuri mici. La consfătuirea comandanților, au fost și cîțiva adepți ai acestui plan, dar l-am respins. A-l adopta însemna să periclităm existența marelui detașament. Grupurile s-ar fi răzlețit unul de altul. Obkomul susținea ferm că marele detașament trebuie menținut. Și, parcă pentru a ne dovedi că avem dreptate, o radiogramă de la Moscova ne anunța că în noaptea de 22 spre 23 martie șase avioane o să ne aducă muniție, arme, provizii și oameni. Eram rugați să ținem aerodromul pregătit.

Mai putea fi vorba de plecare?

Am interzis categoric radiotelegrafiștilor să comunice vreun cuvînt cu privire la pregătirile nemților. Dacă ar fi aflat ai noștri că în noaptea aceea ne așteptăm la ofensivă din partea nemților, poate că ar fi renunțat să mai trimită avioanele. Era mai bine să creadă că toate-s în ordine.

La o ședință a Obkomului și la alta a statului major, s-a adoptat următorul plan:

Să lăsăm unitățile dușmanului să pătrundă cît mai adînc în pădure. Să formăm trei linii de apărare. Primele două să deschidă focul după ce vor fi lăsat pe dușman să se apropie la cincizeci-șaizeci de metri. Să minăm toate drumurile, potecile și cărăruile. Explozia minelor s-o considerăm drept semnal de începere a luptei. Să ne retragem

abia după ce dușmanul se va apropia de cea de a treia linie de apărare, adică de granițele taberei. Companiile să se retragă una cîte una, potrivit ordinului, fiecare la distanță de cel puțin cincisprezece minute.

Da, ne hotărîsem totuși să ne retragem! După socoteala noastră, cele mai multe garnizoane nemțești din satele vecine vor lua desigur parte la această operație. Așadar, la sfîrșitul luptei, cînd vom începe să ne retragem, nu vom întîmpina o rezistență prea activă. De altfel plănuiam să luăm și oarecare măsuri pentru ca să înșelăm dușmanul asupra direcției în care ne vom retrage.

În special, trebuia să le facem nemților o primire care să le taie pentru totdeauna pofta de a ne mai încercui. Să-i izbim cu putere, să provocăm zăpăceală în rîndurile lor, și, folosindu-ne de această învălmășeală, să trecem, cu tot efectivul, la o altă bază.

De obicei, pe la sfîrșitul lui martie, în regiunea Cernigovului începe primăvara. În anul acela însă, nici semn de așa ceva! Gerul nu se muia de loc. E drept că nu mai ajungea la patruzeci sau treizeci de grade, ca în februarie, dar nu slăbea sub cincisprezece grade. Ne făcusem rosturile pe aceste meleaguri și acum trebuia din nou să ne părăsim bordeiele și să ne apucăm de alte construcții, pe un loc nou. De astă dată, însă, gerul ne-a fost de oarecare folos. Dacă s-ar fi muiat, ne-ar fi fost cu neputință să executăm o trecere rapidă. Aveam numai sănii și nu reușisem să ne facem rost de nici o singură căruță.

Toți ostașii știau că lupta e iminentă. Fiecare grupă își avea sectorul său de apărat, dinainte stabilit. Bineînțeles că nu-i puteam preveni pe toți ostașii că plănuim să ne retragem. Aceasta ar fi slăbit moralul luptătorilor. Am dat ordinul să reziste pînă la capăt și să-și apere tabăra pînă la ultimul cartuș.

Și fiindcă veni vorba de cartușe și în general despre muniție: pentru armele de captură luasem, în ultimele lupte, o cantitate importantă de muniție, dar ne rămîneau cam puține cartușe și mine rusești. Avioane nu ne mai veniseră de aproape o lună. Și ce coincidență fericită: trebuiau să ne pice tocmai în acea noapte.

În radiograma noastră cerusem să ni se trimită cît mai multe arme și muniție, fără a pomeni de provizii; cu toate că ne cam strînsesem curelele de foame, trebuia să mai răbdăm. Am comunicat la Moscova că nu ne plîngem de lipsă

de mîncare. Le-am cerut numai sare, de care nu e nevoie cantităţi mari.

În această chestiune, părerea era unanimă. Cînd se primea cîte o încărcătură de pe „Pămîntul Mare", atît ostaşii cît şi comandanţii se bucurau mult mai mult de armament decît de conserve, zahăr, făină. Doar mahorca stîrnea acelaşi entuziasm ca benzile de mitralieră.

În noaptea de 22 spre 23 martie, nici unul dintre noi n-a închis o clipă ochii. La drept vorbind, lupta începuse încă din ziua de 22. Pe la orele trei, un grup de vreo cincizeci de poliţai s-a apropiat de tabăra noastră dinspre satul Ielino. Am trimis înaintea lor compania lui Bessarab. Printr-o manevră dibace, el izbuti să cadă în spatele grupului, îl luă prin surprindere şi îi seceră aproape pe toţi cu foc de mitralieră. Treisprezece s-au predat. La interogatoriu, au confirmat şi ei că nemţii vor porni ofensiva chiar a doua zi dimineaţa. În seara aceleiaşi zile, duşmanul a ocupat Ielino.

Eram cu toţii grozav de încordaţi şi nervoşi. S-a găsit un caraghios care s-a apucat să-şi ia adio de la tovarăşi, ca înainte de moarte. Spre cinstea tovarăşilor, trebuie să spun că l-au croit aşa fel pe alarmistul acela, că toată noaptea şi-a tot frecat şoldurile şi s-a văicărit. Nu, doar vreo doi-trei dintre noi se socoteau condamnaţi. Dar şi aceştia tăceau. Pînă şi Bessarab, cam sperios din fire, era atît de surescitat după succesul recent obţinut, încît ne propusese să nu mai aşteptăm ofensiva nemţilor, ci să începem noi bătălia.

Eram nervoşi fiindcă trebuia să avem răbdare pentru a-l face pe duşman să creadă că nu-i cunoaştem intenţiile. Spre dimineaţă am aprins focurile de pe aerodrom. Le-am aprins cu vreo două ceasuri înainte de ora hotărîtă pentru sosirea avioanelor noastre. Tot acolo, pe aerodrom, am tăiat trei cai, am fiert hălci mari de carne în căldări, şi i-am hrănit pe oameni aproape pe săturate, înainte de luptă. E drept că nu prea aveam cele necesare pentru supă şi nici sare îndeajuns, dar asta n-are însemnătate. Am mîncat bine. Numai unul dintre băieţi nu suferea carnea de cal, sărmanul de el! Nici crudă n-o mînca, nici fiartă, nici chiar friptă pe frigărui. Belea, nu alta! În ultimul timp începuse să se umfle de foame. Noroc că am găsit ceva pîine la poliţaii prinşi, cu care l-am putut hrăni.

Deasupra focurilor noastre apărură avioane de recunoaștere nemțești. Au aruncat cîteva bombe ce făcură pîlnii pe aerodrom. Pierderi însă n-am avut. Aviatorii nemți pesemne că ne-au socotit în noaptea aceea mari tîmpiți. Să luminăm chiar noi obiectivul! Dar focurile nu le puteam stinge. Rîndul trecut le-am aprins cînd am auzit huruitul avioanelor noastre. În noaptea asta însă, avioanele de recunoaștere și cele de bombardament nemțești au zburat mereu deasupra noastră; zgomotul lor n-a încetat o clipă, așa că n-am fi putut auzi apropierea avioanelor noastre.

Firește că eram neliniștiți. Ai noștri urmau să sosească și te pomenești că nemții îi atacă! Ne era de ajuns și propria noastră luptă; dar să mai înceapă alta în aer... Timpul trecea. Se apropiau zorile, încordarea creștea tot mai mult. Și avioanele noastre care nu se mai arătau! La drept vorbind, deși ne făceam curaj, știam prea bine că dacă avioanele noastre nu ne vor aduce muniție, o să ne găsim într-o situație foarte grea.

Pe atunci nu ne venea să ne mărturisim unul altuia acest gînd. Nici chiar la adunarea comandanților și printre membrii Obkomului nu se exprima părerea că toată nădejdea noastră este în ajutorul Moscovei, mai ales că legătura noastră aeriană cu Moscova nu era încă regulată. Așadar, nu trebuia să ne bizuim pe acel ajutor, nutrind atît noi cît și ostașii noștri speranțe premature. Totuși nădăjduiam. Fiecare dintre noi se gîndea și asculta încordat, privind spre cerul negru, presărat cu stele. Auzeai mereu același lucru:

— Păi ale noastre au un huruit regulat, fără scîrțîială.

— Neamțul face: u-u-u-u. Iar ale noastre au un zumzet vesel, plăcut.

Cerul începu a păli. Înțelegeam acum cu toții că nu trebuie să ne așteptăm la nici un ajutor, că trebuie să rezistăm cu propriile noastre forțe. La un moment dat, mi-a trecut prin cap un gînd: n-am greșit cumva că n-am plecat la vreme? Izbind în timpul nopții, cu forțe unite, într-o singură direcție, am fi reușit poate să rupem încercuirea și acum am fi fost departe, oarecum în afară de primejdie.

Dar nu le-am spus nimic tovarășilor mei. Abia peste cîteva zile mi-au mărturisit și dînșii că atunci s-au gîndit și ei la același lucru.

Pe la șase și ceva, am auzit explozii în direcția satului Guta Studenețkaia; erau nemții care se loviseră de cîmpul de mine. Nikolai Nikitici se aruncă numaidecît în șea și o

luă în galop în direcţia aceea... Începu vălmăşagul luptei. Din toate părţile pădurii se auzeau într-una focuri răzlețe de armă. Bubui un tun. Primul obuz trecu peste capetele noastre, atingînd ramuri de copaci. Ţăcăni o mitralieră. Am recunoscut după zgomot că era un „Maxim" de-al nostru. Şi deodată, am zărit de la punctul meu de comandă o paraşută ce cobora lin.

Nimeni n-avusese timpul să mă înştiinţeze că au sosit avioanele noastre. Cum de nu le zărisem? De altminteri nici Rvanov, nici Baliţki, nici Iaremenko, care se aflau cu mine la postul de comandă, n-au observat nici unul sosirea avioanelor noastre. Unul dintre ei strigă chiar:

— Nu cumva sînt paraşutişti nemţi?

Paraşutele coborau în grupuri compacte, ceea ce însemna că fuseseră aruncate de la o înălţime mică. În aceeaşi clipă, veniră şi doi agenţi de legătură: unul era de pe aerodrom. Ne povesti că îndată ce s-au ivit avioanele noastre, avioanele duşmane de recunoaştere au şi şters-o. Celălalt, care sosea de la compania întîi, ne-a raportat că nemţii înaintează pe potecă fără să se ferească, strigînd în gura mare, şi se vedea cît de colo că sînt chercheliţi. Că au fost împuşcaţi pe puţin cincizeci pînă acum.

Mai veni un alt agent de legătură din prima linie de apărare, de la Balabai. Ne-a spus că ostaşii se poartă viteje şte şi s-a jurat că avioanele noastre au aruncat cîteva bombe pe locurile unde inamicii erau mai numeroşi.

— Unul s-a lăsat chiar deasupra pămîntului, în zbor razant, şi a slobozit o rafală dintr-o mitralieră de calibru mare. I-a atins pe cinste cu nişte trasoare!

Vestea fu prinsă din zbor şi se răspîndi ca fulgerul prin toate unităţile noastre. Judecînd după sentimentele mele, îmi închipuiam cît trebuia să se fi ridicat moralul ostaşilor! Avioanele s-au angajat la luptă cot la cot cu noi! Sacii şi lăzile ce cădeau din văzduh erau despachetate cît ai clipi din ochi. Mitralierele şi aruncătoarele de mine erau montate pe loc şi duse îndată spre linia de bătaie.

Erau bine unse cu solidol. Ca să le putem folosi trebuia, înainte de a le monta, să ştergem cu cîrpa fiecare piesă ca să îndepărtăm grăsimea. Dar în învălmăşeala şi starea generală de surescitare ce domnea în tabără, n-aveam vreme să căutăm cîrpe. Ostaşii îşi scoteau flanelele sau căciulile, ştergeau piesele mitralierei sau ale aruncătorului

de mine, apoi le montau, își îmbrăcau lucrurile murdare și porneau la luptă.

Servanții luau minele și cartușele direct din lăzile căzute de sus. Una din mitraliere, învelită cu o husă din pînză de cort, rămase atîrnată de vîrful unui copac. Trei ostași se cățărară s-o desprindă. Bine s-au mai bătut băieții în ziua aceea! Fiecare copac, fiecare vale devenise cîte un cuib de foc. Trăgători de elită, în adevăratul sens al cuvîntului, nu aveam. Dar țintași buni — cîți vrei. Mulți din ei s-au cățărat ca niște veverițe pe brazi și pini, ochind de acolo pe mitraliorii și ofițerii nemți.

Aceștia veneau din patru părți. Cam după două ore, ne-au silit să ne retragem din prima noastră linie de apărare. Dar și ei au trebuit să înceteze focul de artilerie, pentru a nu-i nimeri pe ai lor. Pierderile dușmanului în momentul acela erau de cel puțin două sute de morți. Au căzut mulți și dintre ai noștri. A fost ucis Arsenti Kovtun. A căzut comandantul de secție Mazepa. Klava Markova, una din cele mai bune surori de caritate, a scos de sub gloanțe, singură, nouă ostași grav răniți, iar cînd se tîra pe coate după al zecelea, a fost ucisă de un glonte.

Nemții înaintau cu îndîrjire. Fără să le pese de numărul pierderilor, băgau în foc polițai și unguri, iar ei se piteau după cadavrele acestora și așa înaintau. Lupta continua fără răgaz. Era absolut cu neputință să pregătim mîncarea. Ostașii și comandanții luptau flămînzi. Pachetele de alimente aruncate din avioane rămaseră nedesfăcute. Kapranov găsi cu mare greutate oameni pentru a le aduna laolaltă și a le încărca în sănii. Fără îndoială însă că mai mult decît toți sufereau răniții. N-aveam timp nici măcar să-i pansăm cumsecade.

Pe la ora două, am reușit să descoperim o spărtură în încercuire, pe unde s-a putut strecura trenul regimentar Am scos din pădure vreo cincizeci de sănii și le-am îndreptat spre Gulino, cel dintîi loc unde cantonase detașamentul regional. Această operație ne-a reușit numai pentru că mai trimisesem în același timp alte douăzeci de sănii în direcția opusă, spre pădurile din Briansk, înșelînd astfel atenția nemților.

În aceste douăzeci de sănii se aflau numai șaizeci de ostași, în frunte cu Nahaba, politrucul companiei a doua. Fiecare sanie era trasă de o pereche de cai dintre cei mai buni. Porniră cu cea mai mare viteză. Grupul acesta primi

o misiune specială. Multe depindeau de felul cum va fi îndeplinită această misiune. Cercetaşii noştri ne vestiră că grupul reuşise să scape de urmăritori. Toate se desfăşurau aşa cum le-am prevăzut.

Nemţii îşi continuau ofensiva. Pe la orele trei, reuşiră să spargă cea de a doua linie de apărare. Totuşi nu îndrăzniră să cureţe pădurea prin focuri de armă. A o curăţa însemna a trece prin toată întinderea ei, cum ai trece cu un pieptene prin păr, fără a lăsa nici o porţiune necercetată. Dar o dată ce o unitate se afundă în pădure, fiecare ostaş e despărţit de ceilalţi, prin copaci. E izolat — ceea ce-l îngrozeşte. După fiecare copac ar putea să fie cîte un partizan.

Un atac se face de obicei în salturi. Într-un desiş de pădure, însă, e greu să fugi. Zăpadă adîncă, pe alocuri trunchiuri de copaci prăbuşite, grămezi de vreascuri şi, din cînd în cînd, cîte o mină. De aceea nemţii înaintau pe poteci şi ocupau porţiuni pătrate. Apoi mergeau în coloană pe cărări, trăgînd focuri de armă în dreapta şi în stînga. De cum dădeau de cîte un luminiş, se grăbeau să se adune laolaltă, se bucurau că se revăd şi că pot ocupa poziţii de apărare în cerc.

Cînd trecu de ora patru şi prinse să amurgească, avîntul ofensiv al nemţilor se mai domoli. În zece ore de luptă, nu izbutiseră să se apropie de tabăra noastră. Tactica nemţilor, de a lupta pe cărări şi luminişuri de pădure, încîlci aşa de tare linia poziţiei lor, încît comandamentul nu a mai putut desluşi unde e frontul şi unde-i spatele lui. Mai ales că secţiile noastre treceau în fugă pe cărări spre porţiuni, chipurile, „curăţate".

Atunci începu să se desăvîrşească partea finală a planului nostru.

Nemţii retraseră în grabă unele companii şi le concentrară în direcţia nord-est. Era o dovadă că grupul politrucului Nahaba îşi îndeplinise misiunea.

I se dăduse ordinul să treacă în goana cailor spre pădurile din Briansk, prin şase-şapte sate, şi să stîrnească panică povestindu-le locuitorilor că Feodorov a fost zdrobit, că atît el cît şi Popudrenko au plecat cu avionul la Moscova, iar resturile de partizani fug spre pădurile din Zlînkovo.

Nemţii se lăsară înşelaţi şi trimiseră cîteva companii în camioane, ca să taie drumul „partizanilor care fug".

Acum puteam să ne retragem. Am dat ordin ca oamenii să iasă din luptă pe plutoane, să părăsească pădurea la căderea întunericului și s-o ia pe urmele trenului regimentar, înspre Gulino.

Deoarece însă toate ieșirile din pădure erau minate și ne era cu neputință să căutăm minele în întuneric, fiecare grup de partizani era precedat de cîte un cal ce trăgea o sanie. Nenorociții ăștia de cai săreau în aer și astfel deschideau drum oamenilor.

Cam la douăzeci și cinci de kilometri de pădurea din Ielino am făcut un popas într-o rîpă adîncă, cu tufiș des; voiam să adunăm laolaltă subunitățile noastre. Nu știam încă ce pierderi avem. Ostașii erau grozav de obosiți. Kapranov împreună cu oamenii săi din compania de gospodărie au despachetat lăzile cu alimente. De data aceasta nu-l mai rugam noi: mergea el singur de la unul la altul și împărțea mahorcă, conserve și bucăți de cîrnați. Dar mai mult decît de mîncare și mahorcă, tovarășii aveau nevoie de somn. Se culcau în zăpadă și pe loc erau cuprinși de toropeală.

A trebuit să punem plantoane speciale pentru a-i trezi din somn. Gerul era de peste cincisprezece grade. Mulți dintre tovarăși își lepădaseră în toiul luptei bluzele vătuite și le uitaseră în pădure. Puteau ușor să degere. Nu era chip de aprins focuri; chiar și de fumat, fumam cu multă băgare de seamă, ascunzînd cît se poate de bine licărul țigării: avioanele germane se roteau fără încetare pe cerul negru.

După vreo două ore s-au adunat toate companiile noastre. Ar fi trebuit să pornim înainte fără să pierdem o clipă. Dar eram sleiți de puteri. Chiar și cei mai rezistenți au cerut să ne amînăm plecarea cu un ceas, un ceas și jumătate.

Atunci se petrecu minunea.

Oamenii întinși în zăpadă, fără vlagă și rupți de osteneală, se ridicară în picioare, răniții încetară să mai geamă, iar unii dintre ei coborîră din sănii și porniră, înfrîngîndu-și durerea... Îmi amintesc că eu însumi mă simțeam atît de obosit că socoteam un mare efort să ridic o mînă sau să-mi întorc capul; dar peste cîteva clipe m-am prins în joc laolaltă cu cei tineri.

Minunea era următoarea: radiotelegrafiștii noștri scormoneau eterul în căutare de noutăți. Și deodată dădură de un concert de muzică cerută de partizani. Era cel dintîi concert de felul acesta pe care-l auzeam. Natural că am legat îndată un difuzor de copac și i-am anunțat pe toți ostașii. Mai demult transmisesem prin radio ce am dori să auzim, și eram tare curioși de răspunsul ce-l vom primi.

Crainicul anunță: „La cererea partizanului Semenistîi, din detașamentul de sub comanda lui Kovpak, transmitem „Cîntec despre Patrie" de Dunaevski".

Și pe urmă:

„La cererea partizanului-mitralior Piotr Glușik, din detașamentul lui Batia, transmitem „Kahovka".

Pluteau spre noi din eter acorduri de pian de la Moscova; cîntau pentru partizani corul Piatnițki, artista poporului Valeria Barsova; poetul Simonov își citea versurile. „La cererea partizanilor din detașamentul lui Saburov, din detașamentul lui Malikov, din detașamentul „Sciors" de sub comanda lui Markov, din detașamentul „Hrușciov" comandat de Siciov..."

Concertul a durat mult. După fiecare bucată urma un alt nume de detașament. Abia la urmă crainicul anunță:

„La cererea lui Karpușa, comandant de pluton dintr-un detașament de sub comanda lui Feodorov, transmitem un gopak ucrainian".

Tii, ce-a fost! Băieții au strigat „ura", cît ai clipi din ochi au curățat de zăpadă poienița și l-au împins în față pe Karpușa. Pe urmă a jucat tot detașamentul. Bine că n-a ținut mult gopakul acela. Sînt sigur că băieții ar fi jucat pînă dimineața. Mărturisesc că și eu mi-am dezmorțit ciolanele și am izbit de cîteva ori cu călcîiele în pămîntul înghețat. Mă mir de unde am luat atîta putere!

Să fi văzut nemții cum jucau la lumina lunei partizanii pe care ei îi urmăreau în direcția opusă!

Cînd concertul luă sfîrșit, ne-am urcat în sănii, plini de curaj și voie bună, și am pornit ca vîntul spre noua noastră reședință. În zori am ajuns în pădurea Gulino! Acolo am ascultat la radio comunicatul de la Berlin:

„În sectorul Frontului Central, a fost zdrobit și nimicit un grup puternic de bandiți, în număr de trei mii două sute de oameni. Doisprezece comisari au fost luați prizonieri. Căpeteniile grupului au reușit să fugă cu avioanele..."

Am înțeles numaidecît că era vorba de noi. Autoritățile de ocupație transmiseseră la Berlin o minciună sfruntată. Nu luaseră nici măcar un singur prizonier. Nici scopul nu și l-au ajuns: nici n-au înconjurat, nici n-au „curățat" pădurea. Au luptat împotriva noastră aproape douăzeci și patru de ore, au pierdut cam cinci sute de oameni și au izbutit doar să ne facă să trecem dintr-o pădure în alta.

Și acest lucru nu ei îl urmăriseră, ci noi.

Noi ne-am îndeplinit sută-n sută planul.

La apel am constatat că pierderile noastre erau: douăzeci și doi de morți și cincizeci și trei de răniți.

Am izbutit să ne desprindem de inamic, el ne-a pierdut urma și puteam acum aprinde focurile, puteam să ne odihnim, să îmbucăm cîte ceva și să trecem la rezolvarea chestiunilor la ordinea zilei.

* * *

Așa a luat naștere marele detașament.

Da, această luptă din martie a fost încercarea lui hotărîtoare. Fusese o încercare foarte grea. Din acel moment, fiecare dintre noi a înțeles că ocupanții nu ne vor putea veni de hac. Trecuse perioada în care nemții își închipuiau că partizanii sînt niște rămășițe încolțite ale Armatei Roșii sau grupuri de activiști de partid și sovietici ce se ascund prin păduri.

Devenisem o organizație militară puternică, ce se conduce după un plan, primește ajutoare de la Armata Roșie și din spatele frontului sovietic și își recrutează în mod sistematic rezervele din popor.

Am mai reprodus aici fragmente din scrisoarea cu directive a generalului-maior Szambathély — șeful marelui stat major regal din Ungaria.

Acest document extrem de secret ne-a căzut în mînă pe la începutul lui aprilie, cînd am aruncat în aer o mașină de stat major ungurească, pe drumul Gomel-Cernigov.

Citindu-l, am căpătat mai multă încredere în propriile noastre forțe. Directivele lui Szambathély au fost luate în discuție la orele de lecții politice de către toate grupele detașamentului nostru.

Iată aceste directive, într-o formă puțin prescurtată:

„Șeful Marelui Stat Major Regal
din Ungaria
SECȚIA IV
Nr. 10

Din experiența războiului actual
LUPTELE DE PARTIZANI

CAPITOLUL I

Informațiuni generale asupra mișcării de partizani

Războiul împotriva Sovietelor ne-a făcut să cunoaștem de aproape un mijloc de luptă special și necruțător: mișcarea „partizanilor". Fanatismul, disprețul de moarte și rezistența în fața lipsurilor pe care le vădește poporul rus în această formă de luptă sînt uimitoare; proporțiile pe care le-a luat această luptă sînt de asemeni extraordinare.

Mișcarea de partizani, cuprinzînd teritorii tot mai întinse, ia caracterul unei mișcări populare.

Mișcarea de partizani se înfățișează ca o mișcare populară care operează dincoace de linia frontului și nu numai în imediata apropiere a acesteia, dar și la cîteva sute de kilometri în spatele frontului... Lupta partizanilor a izbucnit cu o putere deosebită în clipa în care Armata Rusă a pornit ofensiva ei de la începutul iernii. Apărarea împotriva acțiunii partizanilor înseamnă pentru noi zile, săptămîni și chiar luni foarte grele."

Mărturisirea ocupanților că se *apără* de partizani, ne-a făcut, bineînțeles, o deosebită plăcere. Dîndu-și seama parcă de ce a afirmat, Szambathély scria mai departe:

„Nu trebuie să exagerăm, dar nici să subestimăm în mod ușuratic importanța mișcării partizanilor! S-o studiem cît mai temeinic pentru a evita surprize neplăcute și pentru a ne putea împotrivi acolo unde această mișcare se afirmă. Numai așa se va putea obține un succes hotărîtor!"

În capitolul doi, intitulat „Apărarea împotriva mișcării de partizani", Szambathély scrie:

„În timpul stăpînirii roșii, populația s-a deprins cu o propagandă permanentă și cu informații zilnice asupra eve-

nimentelor. Acum, cînd toate acestea lipsesc, poporul se încrede cu uşurinţă în orice zvon răspîndit de partizani şi de cei care-i susţin. Drept mijloace de contra-propagandă ne servesc: radioul, anunţurile, gazetele ucrainiene, referatele de lămurire şi filmele de cinema. Raţional ar fi ca munca aceasta să fie făcută pe baza următoarelor teze, care ar fi în măsură... să atragă oamenii la ideile noastre..."

Mai departe urmează programul unui joc cinic, al cărui tîlc este „dezbină pentru a stăpîni".

Imediat după aceste „teze", în capitolul „Cum trebuie să luptăm împotriva partizanilor" se spune:

„...De regulă, informaţiile despre partizani ajung la autorităţi şi comandament foarte exagerate şi denaturate. Un fenomen obişnuit este următorul: populaţia cunoaşte întotdeauna diferite isprăvi de ale partizanilor petrecute numai în satele vecine sau alte localităţi îndepărtate şi niciodată nu vrea şi nu îndrăzneşte să afle ceva despre întîmplările din propriul sat.

În ceea ce priveşte culegerea de informaţii, trebuie să fim permanent neîncrezători faţă de oricine. Nu trebuie să uităm nici o clipă că nu există ruşi pe care te-ai putea bizui. Rusul nu e limbut de felul lui. Unul care vorbeşte mult şi cu plăcere este suspect. Orice femeie tînără e suspectă; iar dacă e străină de localitate, este fără îndoială o agentă a partizanilor. O mare parte dintre primari ţin şi ei cu partizanii. Dar şi printre poliţaii auxiliari recrutaţi în Ucraina se găsesc mulţi tovarăşi de-ai partizanilor. Iată de ce este cu totul în interesul nostru să-i facem pe deplin nevătămători.

Trebuie să înţelegem limpede că păturile însufleţite de patriotism din rîndurile populaţiei ucrainiene nu au nici o comunitate de idei cu autorităţile puterilor centrale. În ultimă analiză, autorităţile şi unităţile noastre militare nu constituie pentru dînşii decît o cotropire duşmană şi domnie străină.

Lupta contra partizanilor nu înseamnă numai distrugerea unor detaşamente de partizani. Trebuie să le luăm putinţa de a se organiza mai departe, de a se aproviziona şi de a-şi completa rezervele de oameni şi materiale. În caz contrar, această mişcare — veşnic alimentată în ciuda străduinţelor depuse de autorităţile administrative şi legată de veşnice pierderi suferite de unităţile de ocupaţie mutate din loc în loc — va renaşte şi îşi va ridica din nou capul. Din această cauză nu poate fi vorba de milă faţă de nimeni.

Numai o nimicire fără îndurare și radicală a populației ne va duce la îndeplinirea țelului..."

Foarte adesea se pune întrebarea: cum de s-a întîmplat ca o armată care a cucerit atîtea state, înzestrată cu o tehnică ultramodernă și cu o bogată experiență căpătată în alte țări ocupate, n-a zdrobit mișcarea de partizani din germene? Pentru ce au îngăduit cotropitorii ca această mișcare să se dezvolte și să se transforme într-o putere de temut?

Azi e mai simplu de răspuns decît în 1942. Mulți comandanți de partizani, care-și publică amintirile, încearcă s-o facă. Voi încerca și eu să răspund la această întrebare. Dar și în anii despre care scriu acum, ne-am gîndit, bineînțeles, la aceste chestiuni.

Ne-am gîndit la ele nu ca istorici și nici n-am căutat să le formulăm cu precizie. Trebuia să întărim în noi încrederea că nu poate fi înfrîntă cauza noastră. Această credință creștea pe fiece lună, pe fiece zi. Nici o silnicie, nici o pedeapsă, nici o promisiune de bine și nici vreo „reformă" a autorităților ocupante nu numai că n-au slăbit afluxul de oameni noi în rîndurile noastre, ci, dimpotrivă, l-au întărit.

Într-o scenetă compusă de un autor partizan necunoscut și jucată de teatrul nostru de amatori, se întîlneau și vorbeau doi „comandanți nemți". Sceneta era scrisă cam stîngaci, dar partizanii au privit-o cu multă plăcere. Ceea ce e important însă — ideea fundamentală era adevărată.

Primul comandant era adept a tot felul de vicleșuguri, promisiuni, sfaturi și „reforme". Cel de al doilea știa una și bună: „să fie împușcat". Și iată că se luară la ceartă, care din doi va termina mai degrabă cu partizanii.

La sfîrșitul scenetei reieșea limpede că atît în sectorul primului comandant cît și în sectorul celui de-al doilea, numărul partizanilor creștea zi de zi. Partizanii au ocupat pînă și satul în care cei doi comandanți își urmau sfada. Aceștia s-au apucat cu mîinile de cap și au luat-o apoi la fugă, strigînd „Mein Gott!".

Fără îndoială că mișcarea partizanilor s-a născut și s-a extins nu pentru că ocupanții i-ar fi dat această posibilitate. Oamenii sovietici n-au vrut să trăiască în robie, oricare ar fi fost forma ei.

Nici o greutate, nici o lipsă nu i-au putut opri. Numărul detașamentelor și efectivul lor sporea în fiecare lună.

După lupta din martie, detașamentul regional a intrat într-o perioadă de noi greutăți. Dușmanul ne-a descoperit foarte curînd și a început să ne urmărească. Am hotărît atunci să nu ne statornicim în pădurícea din Gulino și să nu construim bordeie. După cîteva zile am trecut din nou în pădurile din Reimentarovka, iar curînd ne-am întors în cele din Ielino. Nu rămîneam pe loc decît cinci-șase zile. Adoptasem tactica deplasărilor continue.

Se desprimăvăra ; rîurile se revărsau. A trebuit să părăsim săniile și să facem cît mai degrabă rost de căruțe, briști, harabale. Am irosit destulă vreme și destule forțe pentru a ni le procura. Abia spre sfîrșitul lui mai am izbutit să înjghebăm numărul necesar de căruțe. Pînă atunci am făcut deplasările pe jos.

Primăvara, hrana partizanilor nu numai că nu s-a îmbunătățit, dar a devenit și mai proastă. Țăranii nu ne puteau ajuta aproape cu nimic. Terminaseră și ei toate rezervele de alimente, dosite la timpul lor pentru a nu cădea în mîinile nemților. Moina și ploile ce se țineau lanț împiedicau avioanele noastre să vină mai des.

Cu toate acestea, detașamentul sporea. Am fost nevoiți chiar să limităm la un moment dat primirea oamenilor. Duceam lipsă de muniție și mai ales de cartușe pentru pușlile și automatele rusești. Aproape zilnic aveam ciocniri cu nemții. Tactica deselor noastre deplasări îi deruta pe nemți. Își închipuiau că în toate pădurile din regiunea Cernigovului foiesc partizanii. Și cînd colo, nu era decît detașamentul regional care se muta din loc în loc. După topirea zăpezii îi venea mult mai greu dușmanului să ne descopere urma. Pe la mijlocul lui mai copacii se înfrunziseră, așa că ne puteam ascunde și mai ușor.

Cînd, după lupta din martie, am auzit în pădure concertul de muzică cerută de partizani, ne-am dat seama pentru prima dată cît de multe detașamente acționează în țară. Bineînțeles că ne închipuisem și înainte că acestea există, că nu s-ar putea să fie altfel. Acum însă știam sigur că în pădurile din Oriol, Kiev și în cele din Bielorusia, într-un cuvînt pretutindeni unde era o cît de mică posibilitate ca un grup de oameni înarmați să se ascundă de ochiul dușmanului — se formau continuu detașamente.

După lupta din luna martie, nemții au înțeles că nu sînt în stare să încercuiască și să curețe pădurile. Singurul lucru pe care-l mai puteau face era să blocheze sectoarele

în care erau adunați partizanii. Începînd din vara anului 1942, ocupanții cu mai multă experiență, așa-numiții ocupanți de carieră, adică aceia care ocupaseră vreme îndelungată posturi de comisari pe lîngă diferiți comandanți și führeri, se lămuriră că lichidarea mișcării de partizani în raioanele sovietice, așa cum o cerea Hitler, este cu neputință.

Din cînd în cînd, după ce primeau ordine de la centru, cotropitorii făceau încercări să atace pădurile. Dar sforțările lor principale urmăreau stăpînirea orașelor, satelor și șoselelor. Nemții elaboraseră un sistem complicat de apărare a drumurilor de fier și a șoselelor celor mai importante. Prin localitățile sau cartierele unde cantonau unitățile de ocupație, naziștii doborau copacii, distrugeau tufele și dărîmau gardurile, pe care le înlocuiau cu sîrmă ghimpată. Nemții erau nevoiți acum să țină forțe însemnate în spatele frontului și pe drumurile care duceau spre front. Fiecare post era păzit de cel puțin un pluton de soldați. Nodurile de cale ferată, chiar și unele mai puțin însemnate, ca Priluki, de pildă, erau păzite de cîte un regiment de soldați.

Dacă la începutul războiului nemții se socoteau norocoși atunci cînd nimereau într-o unitate din spatele frontului, acum detașamentele de pedepsire și de pază erau alcătuite în genere din soldații pedepsiți disciplinar pentru abaterile săvîrșite. Ostașii dușmani se temeau mai cu seamă să fie trimiși în vreun sat sau orășel mic raional, în care partizanii făceau dese incursiuni.

Detașamentele de partizani deveniră cu timpul o forță de temut, un al doilea front. La începutul anului 1942, s-a organizat, la Moscova, Statul Major Central al mișcării de partizani. Toate detașamentele cît de puțin importante din Ucraina, Bielorusia, din regiunile Oriol și Kursk, iar mai tîrziu și detașamentele din regiunile de sud ale țării au stabilit o legătură sistematică prin radio cu Moscova și cu Comandamentul Suprem al Armatei Roșii, de unde primeau directive, iar în clipe grele și ajutoarele necesare.

Intenția mea n-a fost să scriu istoria detașamentului nostru. M-am străduit să arăt în această carte cum comuniștii din Cernigov, rămași în ilegalitate, au biruit greutățile primei perioade și au organizat și condus rezistența poporului împotriva cotropitorilor. De asemenea, *cum a izbutit Obkomul să creeze un mare detașament.*

Pe la sfîrșitul lui martie, ni s-a alăturat detașamentul de partizani din Oriol, sub comanda lui Markov. Mai zine zis

nu Markov a venit la noi, ci noi ne-am dus la dînsul, în pădurea din Zlînkovo. Tot acolo am dat de un alt grup destul de numeros de partizani, sub comanda lui Levcenko, care a luptat şi el apoi laolaltă cu noi. Atunci pentru prima oară am creat o garnizoană de partizani.

Am adoptat această denumire pentru a lăsa detaşamentelor proaspăt alipite autonomia conducerii lor interne. Ambele detaşamente se organizaseră înaintea venirii noastre, avînd tradiţii şi o ordine proprie; afară de aceasta ei erau din Oriol, iar noi din Cernigov. Acest lucru nu avea o importanţă mare, principială, totuşi nu ne-am putut hotărî chiar îndată la contopirea unor detaşamente din regiuni deosebite. În calitatea mea de comandant al celui mai mare detaşament, am fost numit şeful garnizoanei, iar Iaremenko, Markov şi Levcenko, locţiitorii mei.

La şedinţa comună a tuturor comandanţilor militari şi a Obkomului din Cernigov, s-a trasat ca cea mai însemnată sarcină a noastră organizarea actelor de diversiune pe drumurile care aprovizionează frontul.

În fruntea plutonului de diversionişti a fost pus Aleksei Sadilenko, omul cel mai înalt din detaşamentul nostru. Venise la noi din încercuire şi avea o pregătire specială: în armată fusese artificier. Plutonul acesta ţinea direct de statul major. Cuprindea numai voluntari, oameni de un curaj extraordinar. Cei dintîi care s-au înscris au fost: Serghei Koşeli, un genist de douăzeci şi doi de ani, comsomolist; Mişa Kovalev, tot genist; Vasea Kuznecov, un siberian de nouăsprezece ani, căutător de aur. Interesantă era viaţa lui. Nimerise în detaşamentul nostru, după lupta din Staraia Guta. Acolo se căsătorise cu o tînără colhoznică, pe nume Marina. Stătea acasă liniştit, nădăjduind, după cum se părea, s-o ducă aşa pînă la venirea Armatei Roşii. Dar tînăra-i soţie, Marina, hotărîse altfel. Într-o zi i-a spus să se gătească de drum şi l-a dus în codru. Pe scurt, şi-a silit soţul tînăr să meargă la luptă. A devenit şi ea un ostaş de nădejde şi cercetaş.

— Mi-a fost milă de dînsa — ne-a povestit în urmă Vasea. Credeam că o să se supere dacă pomenesc că vreau să plec la detaşament. Dînsa credea în sinea ei că-s fricos. Într-un cuvînt, a fost o neînţelegere.

Vasea Kuznecov ne-a dovedit într-adevăr, curînd de tot, că nu-i un fricos. Chiar din primele zile a intrat în rîndul

diversioniștilor. La început mina șoselele, iar pe urmă a ieșit cu grupul său la calea ferată.

Printre cei dintîi care s-au înscris în plutonul diversioniștilor au fost: directorul școlii medii Ţimbalist, parașutistul Nikolai Denisov, locotenentul inginer Vsevolod Kolkov, vechea noastră cunoștință Petea Romanov, și Volodea Pavlov, student la Institutul de transporturi din Moscova.

Tactica atacurilor noastre diversioniste era destul de simplă. La fiecare operație luau parte numai doi-trei și în nici un caz mai mult de cinci specialiști-diversioniști. Aceștia aveau sarcina să planteze mine. Se întîmpla însă să se depărteze la distanțe mari, uneori la mai bine de o sută de kilometri de tabără. Ar fi fost prea riscant ca o astfel de expediție să fie întreprinsă numai de diversioniști. Mai trebuie reținut faptul că toate trenurile militare germane erau escortate de o pază alcătuită din treizeci-patruzeci de soldați pistolari și de vreo doi-trei mitraliori. Aproape fiecare act diversionist de pe calea ferată era urmat de o luptă. Din această pricină se alcătuia pentru însoțirea diversioniștilor cîte un grup de ostași de vreo douăzeci-douăzeci și cinci de inși, numit grup de sprijin. Conducerea o lua unul din comandanții noștri.

Grigori Vasilievici Balițki se specializase chiar de la început în astfel de expediții de diversiune. Pleca cu grupul său, uneori pentru două-trei săptămîni. O dată a lipsit mai bine de o lună. Om cu o fire deosebită și de un extraordinar curaj, Balițki era animatorul operațiilor noastre de diversiune.

În lunile mai și iunie 1942, diversioniștii provocară deraierea a douăzeci și șase de trenuri militare. Unsprezece din aceste deraieri se datoresc grupului lui Balițki.

Astăzi, fiecare dintre noi socotește că operațiile noastre din 1942 au constituit doar slabe încercări școlărești. Pe timpul acela n-aveam încă un sistem bine stabilit. În 1943 și 1944 lucrurile s-au schimbat. Atunci am început să activăm în mod planificat și provocam cîte zece deraieri pe zi. În vara anului 1942 nici n-am fi putut visa asemenea lovituri.

Și totuși n-au fost puține acte de diversiune. În martie, cînd mai erau zăpezi, ieșeam din pădurile Ielino la calea ferată, care era la zeci de kilometri de tabără, și ni se întîmpla să așteptăm în condiții grele de iarnă cîte douăzeci și patru de ore trecerea unui tren. Din cauza înzăpezirilor, circulația fusese pe atunci aproape cu totul între-

ruptă. Diversioniștii noștri îndeplineau o sarcină ce nu le plăcea de loc, o socoteau o treabă „puțin interesantă": aruncarea în aer a podurilor, a liniilor ferate și a conductelor de apă.

Dar și aceste stricăciuni provocau un dezechilibru simțitor în gospodăria ocupanților. În martie și la începutul lui aprilie, flăcăii noștri au aruncat în aer cinci poduri și mai bine de patru sute de metri de cale ferată. Bineînțeles că cei patru sute de metri nu erau din același loc, ci cîte o porțiune mică în sectoare diferite.

În mai, cînd ne-am dislocat în pădurile de la Zlînkovo și Novozîbkovo, mai aproape de calea ferată, am izbutit să realizăm mult mai mult. Zăpada se topise și trenurile circulau normal. Pe linia Gomel-Briansk treceau zilnic în direcția frontului pînă la șaizeci de eșaloane. Dar după ce grupurile noastre diversioniste ieșiră pe teren, nemții fură nevoiți să suspende circulația din timpul nopții; ziua, treceau cîte opt, cel mult zece eșaloane.

După ce avioanele noastre începură să ne arunce trotil și amonal, gustul pentru „aruncări în aer" spori considerabil în detașament. Ori de cîte ori atacam cîte o localitate, cît de puțin însemnată, artificierii noștri scoteau din funcțiune tot felul de întreprinderi industriale, centrale energetice și depozite amenajate în clădiri de piatră.

În Gordeevka, capitală de raion, în cursul unei operații care a durat în total o jumătate de oră, în timp ce plutoanele și companiile erau angajate în luptă, diversioniștii au aruncat în aer o fabrică de spirt, o fabrică de ulei, centrala electrică, depozitul de alimente și cîteva mașini și tractoare.

Tot așa la Korîukovka, în timpul unei operații, băieții din plutonul de diversiuni au distrus cu totul stația de cale ferată. Au rupt șinele în douăzeci și patru de locuri, au făcut țăndări toate întretăierile de linii ferate, acele, mecanismul de legătură și semnalizare, au aruncat în aer și au incendiat fabrica de cherestea, depozitul de lemnărie, cel de carburanți și depozitul de furaje.

* * *

De îndată ce începură să ne vină avioanele, hîrtia albă deveni foarte prețioasă. Pentru o foaie de hîrtie de scris, tovarășii erau gata să dea pînă și o porție de mahorcă, de ajuns de mare pentru o țigară respectabilă. Tovarășii scriau

scrisori. Nădăjduiau că într-o bună zi avionul o să aterizeze și o să le ia poșta.

Fiecare scria de cum avea o clipă liberă. Dar avioanele nu aterizau și pace. Mulți dintre ostași adunaseră cîte un pachet de scrisori, adevărate volume. Am citit și eu unele din aceste scrisori cu urmare. Lui Volodea Pavlov, unul dintre bravii noștri diversioniști, i-am confiscat o scrisoare în care descria prima expediție făcută cu grupul său, pentru a arunca în aer un tren al dușmanilor.

Volodea n-avea pe atunci nici douăzeci de ani împliniți. Înainte de război, fusese student în anul întîi la Institutul de transporturi din Moscova. Și la noi, precum vedeți, tot de chestiuni de transport se ocupa. Dar nu cu construcția și nici cu exploatarea căilor ferate, ci cu distrugerea lor.

În clipa de față Pavlov, Erou al Uniunii Sovietice, a trecut în anul cinci la același Institut. Curînd va construi poduri.

Scrisoarea, din care dau aici cîteva fragmente, i-am confiscat-o. Prea dădea multe amănunte „tehnologice". Firește că acum conținutul acestei scrisori nu mai prezintă caracterul unor secrete de război.

„14 iunie 1942

Draga și neprețuita mea măicuță!

Nu știu dacă îți voi expedia vreodată scrisoarea aceasta ori va sta mereu pitită prin buzunarele mele... Îmi amintesc că ai ținut întotdeauna la amănunte și m-ai rugat să-ți descriu împrejurările. Îți scriu în cort. Numai că nu-i un cort obișnuit, din cele pe care le-ai văzut prin taberele militare sau de pionieri. Cortul nostru e mititel și tare jos. Nu-i chip să stai în picioare în el; chiar cînd șezi te proptești cu capul de tavan. Stau aici împreună cu Volodika Kolkov. E un băiat tare bun. Adică e inginer și nu un băiețaș. E cu cîțiva ani mai mare decît mine. Dar e vesel, spiritual, viu și mai cu seamă curajos. Față de mine se poartă fără marafeturi, fără să-și dea aere. Asta-mi face plăcere. Am multe de învățat de la el. Da, uitam să-ți spun: îl cheamă Vsevolod și nu Vladimir. Dar toată lumea de aici îi zice Volodika și eu îi zic la fel.

El a fost cel dintîi care mi-a vorbit despre actele de diversiune și m-a atras în grupul său. Acum îi sînt tare recunoscător. Munca pe care o facem e interesantă, atrăgătoare. Diversioniștii sînt în mare cinste la noi. Și nu numai pentru că se expun la pericole. Să nu crezi, măicuță, că munca aceasta e mai primejdioasă decît o altă muncă de partizan. Dar sîntem respectați pentru că îi dăm lovituri grele neamțului.

Nu mă bombăni, mămico, îți scriu fără șir. Îmi vine greu să mă concentrez. Alături stau niște băieți de-ai noștri și joacă cărți.

Dar să nu-ţi închipui cumva că pe bani. Nici n-ai cum. În general n-avem nici un fel de bani. Nu ne-ar servi la nimic.

Am început să-ţi descriu cortul. Uite cum e făcut : nişte stîlpi scurţi de lemn, peste care e întinsă mătase de paraşută, iar deasupra am pus scoarţă de brad alb. Scoarţa o tăiem în felul următor : ne urcăm unul pe umerii celuilalt şi cu un cuţit ascuţit facem o tăietură lungă şi adîncă, aproape pînă la pămînt ; sus şi jos facem cîte o tăietură circulară. Toate nodurile le tăiem frumuşel pînă la bază. Apoi rupem — cu mare grijă — coaja, împreună cu pielea ; ştii, pielea aceea lunecoasă, de sub coajă... Cînd scoatem coaja, parcă e o foaie de placaj îndoită. Are, bineînţeles, găuri de la noduri. Noi le astupăm. Apoi punem coaja peste mătase. Un acoperiş ca ăsta nu-l răzbate nici o ploaie torenţială. Corturile le facem înadins aşa de joase. Îţi scriu culcat...

...Acum vreau să-ţi povestesc, mămico, cum m-am dus pentru prima dată într-o operaţie îndepărtată, pe calea ferată. Voi, medicii, numiţi operaţie intervenţia pe care o faceţi cu bisturiul. Şi noi tăiem şinele de cale ferată. Dar nu cu cuţitul, ci cu exploziv... Înainte luasem parte numai la minarea podurilor şi aruncarea în aer a maşinilor nemţeşti. Mi se mai poruncise să pun şi mine împotriva forţei vii a nemţilor, cu alte cuvinte împotriva infanteriei. Dar asta e o nimica toată. Ai putea şi tu s-o înveţi într-o jumătate de ceas.

La prima operaţie pe care am executat-o pe calea ferată n-am lucrat ca diversionist, ci numai ca simplu ostaş. Ne-a petrecut Feodorov însuşi. Iar în fruntea grupului, drept comandant, era Grigori Vasilievici Baliţki. Ăsta-i un om tare îndrăzneţ. Pot să spun chiar nebun de îndrăzneţ. Singurul lucru de care se teme foarte rău este ca nu cumva cineva să-l bănuiască de frică. Afară de ei, mai erau în grup încă douăzeci de oameni. Foarte diferiţi. Mai erau printre noi o fată şi o călăuză foarte interesantă, Pankov, un colhoznic în vîrstă. Ăsta cunoaşte toate pădurile de pe aici, toate drumurile şi potecile, urmele de fiare. Unul de felul „Ciorapului de piele". Îţi mai aminteşti ? Acela din Fenimore Cooper.

Cînd au ieşit ai noştri să ne petreacă la operaţie, fetele s-au pornit pe plîns. De ce ? Numai de aceea, mămico, că sînt mai sensibile decît bărbaţii. Pankov zice : „O muiere boceşte cum ai strănuta". Cînd ne-am depărtat la vreo patru kilometri de tabără, Baliţki ne-a spus să ne aşezăm în iarbă. S-a aşezat şi el cu noi, a tăcut un timp foarte semnificativ şi ne-a cerut pe urmă să-l ascultăm cu multă atenţie :

— Vă previn, băieţi. Cine nu-i sigur de dînsul să se întoarcă îndărăt în tabără. Că pe urmă o să fie prea tîrziu. N-o să admit vorbe de prisos, sau plîngeri că-i prea greu. Cer curaj, disciplină şi îndeplinirea fără crîcneală a tuturor ordinelor mele. E limpede ? Pentru cea mai mică abatere sau laşitate — împuşcare pe loc. Nu vreau să vă sperii, dar vă previn că nu puteţi merge la o operaţie de diversiune dacă nu îndepliniţi toate aceste condiţiuni. Vă mai rog o dată : cine vrea, poate să se întoarcă ; nimeni n-o să vă zică nimic şi nimeni n-o să rîdă de voi.

Nu s-a găsit nici unul să spună că ar vrea să se întoarcă. Cu toate că Baliţki ne asigurase că nimeni n-o să rîdă de noi, nimeni nu l-a crezut. În realitate laşitatea stîrneşte în tabără un dispreţ unanim, chiar ură. Să te întorci, însemna să subscrii că eşti

laș. Pentru asta poți să capeți o săpuneală pe cinste în gazeta de perete.

Ne-am ridicat și am luat-o prin pădure, pe poteci. Trebuia să facem în totul cam vreo douăzeci și cinci de kilometri. Pe alocuri tăiam șoselele sau drumurile vicinale. Acolo umblam de-a-ndaratelea. Așa am fost învățați. Trebuia să călcăm în așa fel ca pașii să pară firești și să trecem cît se poate de repede ; să nu zăbovim. Știi pentru ce ? Dacă nemții s-ar lua după urmele noastre, să-și închipuie că am luat-o în sens invers.

Într-o zi am stat de am așteptat pînă să treacă niște camioane nemțești. Era o coloană întreagă, pe puțin o companie de soldați. Nu ne-am luat la harță cu ei. Aveam altă misiune.

Încărcătura de trotil sau, cu alte cuvinte, mina, am purtat-o cu rîndul. Nu era grea : vreo douăsprezece kile. Dar partizanilor nu le place să aibă mîinile ocupate. Fiecare caută să-și împartă greutățile în așa fel ca să-i atîrne pe spate sau la brîu. Dar mîinile trebuie să ne fie libere, ca în orice moment să putem trage cu arma. Automatele le purtăm altfel decît ostașii Armatei Roșii : atîrnate pe umărul stîng, sub braț, cu țeava înainte.

Mina construită de partizani nu-i altceva decît o lădiță de lemn, de vreo patruzeci de centimetri lungime și de vreo douăzeci lărgime și înălțime. În această lădiță se află ceva de culoarea mustarului uscat, dar nu praf, ci pur și simplu o bucată de trotil. Ca să nu te sperii degeaba, pot să-ți spun că nu poate exploda de la sine, chiar dacă îi pui foc sau dacă-i atins de un glonte. Face explozie numai la detonație. În trotil se taie o gaură pătrată sau rotundă. Chiar înainte de a așeza mina, se introduce amorsa și detonantul. Mina are un resort, un percutor și o capsulă... Filozofia asta n-ai s-o înțelegi tu fără o schiță ; de altfel nici n-ai nevoie. Nu cred să ai vreodată ocazia să te folosești de o chestie ca asta.

Ne-am oprit la vreo șase kilometri de calea ferată, în apropiere de satul Kameni. Avem acolo oamenii noștri. În poliție este băgat un agent de legătură al detașamentului nostru. E o ordine precisă : în drum spre locul de diversiune, grupul n-are voie sub nici un cuvînt să intre în vreo localitate, fiindcă s-ar putea să dea în cale de un trădător care să alerge la nemți și să le spună încotro au apucat-o partizanii.

Dar unul sau doi cercetași trebuie neapărat să intre în sat. De data asta s-a dus Pankov. A aflat de la polițaiul care e omul nostru de legătură că în sectorul Zlînka-Zakopîtie e destulă liniște și nu sînt prea mulți nemți. Totodată a aflat cum putem să ne strecurăm spre calea ferată, fără prea multe primejdii.

Una din veștile aduse de Pankov l-a mîhnit tare mult pe Balițki. Și anume că foarte recent trecuse în direcția Briunskului o garnitură cu benzină. Pentru că, să vezi, mămico : pentru noi nu-i de loc egal ce tren sare în aer. Drept e că și atunci cînd aruncăm în aer un tren cu încărcătură mai puțin importantă — sectorul respectiv e scos din folosință pentru cîteva ore. Dar noi facem mare economie de explozibil : fiecare kilogram e drămuit. E un mare succes atunci cînd aruncăm în aer cîte o garnitură cu trupe, cu tancuri, camioane, avioane sau benzină. Tocmai de aceea a fost amărît Balițki. Își făcea socoteala că dacă a trecut o garnitură cu benzină, o alta n-o să mai treacă așa curînd.

Am ajuns cu bine la drumul de fier. Aici paza era slabă. Pădurea se afla la o depărtare de vreo două sute de metri de linia ferată. Ne-am culcat la marginea ei, mascați în iarbă și tufe. Balițki ne-a așezat cam la zece metri unul de altul: dacă ar fi cazul să tragem, să putem cuprinde dintr-o dată toată garnitura.

Înțelegi, mămico, nu-i totul să arunci în aer o locomotivă și să răstorni vagoanele. Mai trebuie să distrugi și încărcătura. Iar dacă în tren se află soldați nemți, să cureți cît mai mulți. Îndată ce locomotiva se rostogolește din pricina exploziei și trenul e oprit, deschidem cu toții foc asupra vagoanelor. Principalul e să nimerești vagonul din spate, mai ales dacă trenul e de marfă. La coada garniturii se află întotdeauna paza.

Cred că tu, acolo la Moscova, ai emoții pentru mine; te gîndești cum m-am purtat și dacă la început nu m-am făcut de rîs. Dacă aș fi fost singur, poate că mi s-ar fi strecurat teama în suflet. Dar băieții de lîngă mine erau unul și unul. În timpul mersului am fost veseli și am glumit mult.

Mămico dragă, dacă l-ai putea vedea măcar o clipă pe Vovka al tău! În clipa de față seamănă tot atît cu un student din oraș cum aduce ursul cu un mieluțel! Arăt tare voinicos. Și sînt îmbrăcat după moda partizanilor: am o scurtă ungurească îmblănită și fără mîneci. Noi îi zicem „madiarka" (unguroaica). Cizmele sînt cu carîmbii răsuciți. Peste ele cad pantalonii largi de culoarea sfeclei, făcuți dintr-o pătură nemțească de lînă. Chipiul are în jur o bandă lată, roșie. La brîu am grenade și un automat în curea. Tare aș vrea să mă uit într-o oglindă mare ca să văd cum arăt!

Stai să-ți povestesc cu acest prilej una bună: într-o zi, cînd partizanii au atacat o garnizoană nemțească și lupta era în toi, cîțiva flăcăi de-ai noștri au dispărut vreme îndelungată într-o casă. Era tocmai casa primarului. Ni se dăduse ordinul să-i dăm foc. În casă nimeriră cei mai ferchești dintre partizani. Se grămădiră toți în fața oglinzii și se îmbrînceau unul pe celălalt ca să se privească. Eu, unul, n-am luat parte la operația aceea. Dar băieții de care-ți spun au primit de la Feodorov o săpunea așa de zdravănă că nu-i invidiez. Feodorov le-a zis că-s „domnișoare", și de atunci toată lumea le spune așa și-i ia în băscălie în fiecare seară.

Stop. Nu mai pot scrie. Alarmă.

18 iunie. Știi, mămico dragă, cum încep să-ți scriu îmi amintesc de Moscova. Cum arată acum? Nouă ne-au venit cîțiva parașutiști. Doi dintre ei au fost la Moscova. Ne-au povestit că iarna au dus-o greu cu combustibilul. Sărăcuța de tine, îi fi suferit mult de frig. Oricum ar fi, tare mi-e dor de Moscova! Aș vrea s-o zăresc măcar o clipă. Dacă mi s-ar îngădui și mi s-ar cere să merg în patru labe ca s-o văd, cred că aș face-o.

Am recitit începutul scrisorii și acum voi continua. Nu mai văzusem calea ferată de cîteva luni. De-abia ne-am culcat la pămînt și ne-am mascat, că uite și paznicul. Un moș bărbos cu pușca pe umăr; dar cînd s-au îndreptat băieții noștri spre el nici n-a încercat să și-o scoată. A ridicat mîinile. De pe locul meu vedeam cum îl caută băieții. Dintr-o dată ne-am repezit cu toții spre dînsul, deși n-am primit ordinul. Balițki venea și el în fuga și înjura.

Peste o jumătate de minut, tot grupul fu învăluit într-un fum gros, iar flăcăii aveau toți mutrele încîntate. Înțelegi ce s-a petrecut? Paznicul avusese la el o pungă plină de mahorcă. Iar noi nu

știu de cît timp fumam tot felul de porcării și tînjeam strașnic după tutun.

Am încercat să fumăm mușchi, paie de hrișcă și frunze uscate de stejar. Pe astea din urmă le-am numit chiar „dubek"[1]. Cînd reușeam să punem mîna pe ceva mahorcă, tutun sau țigări, făceam cerc și fumam cîte zece o singură țigară.

S-au ivit expresii ca: „dă-mi numai de-un fum", „las' c-o arunc eu", „îmi frige buzele, îmi pîrlește nasul, dar nu mă-ndur de ea"... Am compus și un cîntec:

Ce-am mai trage un tutun
De-ar fi o țigare,
Fumăm frunză de gorun
Că-i pădurea mare.

Frunză de mestecăniș,
Pai de hrișcă seacă,
Încercăm orice frunziș,
Vremea doar să treacă...

Bineînțeles că Balițki ne-a tras un perdaf la toți. Noroc că avea și el poftă de fumat. Pe paznic l-am legat și i-am luat pușca. Dar nu l-am omorît. Ne-a spus că s-a băgat în slujba nemților de teamă să nu-l împuște.

Apoi ne-am ascuns din nou. Am stat la pămînt cam un ceas și jumătate. Deodată am auzit că vine trenul. Era încă departe, dar se auzea zgomotul lui caracteristic. Inima prinse să-mi bată tare de tot. Niciodată n-am așteptat vreun tren cu atîta emoție. Bătăile inimii le simțeam peste tot, chiar și în degete, atît de tare îmi strîngeam pușca.

Seriojka Koșeli s-a dus fuga să planteze mina. A pus-o foarte repede și a tras firul pînă lîngă pădure, ca să-l putem smuci; să plantezi o mină e sarcină de onoare, dar nu chiar așa plăcută, că de emoție poți să te-ncurci în fir și să sari în aer.

De-abia a reușit Seriojka să se ascundă, că de după cotitură a și apărut locomotiva. Ăsta-i momentul cel mai emoționant. Sare sau nu sare? Toți sînt încordați ca niște strune. Mina poate să nu facă explozie. Motivele pot fi diferite.

Cînd te apuci să înșiri amănuntele pe hîrtie, asta cere timp. Dar totul s-a petrecut într-o singură clipă. Trenul venea cu mare viteză. Garnitura era foarte lungă.

Zgomotul exploziei n-a fost chiar așa de puternic. De sub locomotivă a țîșnit o flacără și locomotiva s-a prăvălit. După aceea s-a auzit o pîrîitură groaznică și scrîșnetul vagoanelor care s-au izbit unul de altul. Tot atunci am deschis și focul. Trăgeam cu toții în butoaie... Am uitat să-ți spun că și trenul ăsta tot benzină transporta. Am avut baftă: al doilea la rînd. Nemții cară benzina pe front nu în cisterne, ci în butoaie de fier, ca pe urmă să poată încărca mai repede tancurile și mașinile. Aceste butoaie le așază în cîteva rînduri pe platforme cu marginea înaltă. Noi trăgeam în

[1] De la „dub" — stejar. (n.t.)

rîndul de jos. Butoaiele explodau și aruncau în aer pe cele de deasupra, la cîțiva metri înălțime. În jur era o vîlvătaie de flăcări, stropi de foc...

Deodată l-am văzut pe Balițki cum o ia fuga spre coada trenului. Pe fondul de flăcări părea înspăimîntător. Alerga și striga : «După mine, băieți !» și îndată ce-a ajuns mai aproape de vagonul din capăt, a început să tragă. În loc de automat, Balițki are o carabină franțuzească cu tragere repede. Și n-o ținea la umăr, ci pe brațul întins : patul și-l sprijinea în adîncitura cotului.

Nemții erau la coada trenului, într-un vagon de pasageri. Trăgeau prin ferestre cu mitralierele și automatele. Între timp, flăcările se ridicau tot mai sus, garnitura întreagă ardea și trosnea. S-a aprins și vagonul de pasageri. Pe sus, flacăra părea neagră. De acolo porneau protuberanțe, ca de la soare : limbi lungi de foc, în toate direcțiile, pe întindere de vreo cincizeci de metri și ca înălțime tot de vreo cincizeci de metri.

Escorta nemțească scotea niște urlete sfîșietoare și trăgea tot mai rar. Atunci Balițki a ordonat retragerea și ne-am depărtat cu toții în fugă.

Cînd ne-am adunat în pădure, am văzut că avem cu totul doi răniți. Au fost pansați îndată de sora ce venise cu noi. Ne-am înapoiat cîntînd și eu mă simțeam beat de fericire. Mi s-a întîmplat însă și ceva neplăcut. Cînd s-a sfîrșit lupta și ne-am dat seama că pericolul a trecut, m-au apucat vărsăturile. Tu, ca doctor, trebuie să-mi explici neapărat care era cauza.

Așadar, mămico dragă, îți vorbeam de starea noastră sufletească. Cînd am pornit-o îndărăt, tot întorceam fără să vrem capul și ne uitam la foc. Flăcările se întețeau tot mai tare. Închipuiți că pînă și cei din tabără au văzut fumul. Mergeam repede și povesteam cu toții, străduindu-ne să țipăm care mai de care. Nu ne ascundeam aproape de loc. Aveam o dispoziție cît se poate de războinică și ne simțeam tare fioroși : porniți cum eram, am fi fost în stare de orice.

În drum am intrat tot în același sat mare, Kameni. Acolo este o moară. Ne-am îndreptat spre ea. Nu ne feream de nimic și mergeam nepăsători, pe strada mare. Polițaii se împrăștiaseră cu toții ; nici nu știu cîți or fi fost. Totuși am împușcat doi la moară : făceau de strajă. Apoi am rupt lacătele depozitelor de grîne și făină. Am chemat populația. Toată lumea a venit fuga la moară să-și ia provizii. Cărau făina cu sacii, cu lăzile, cu căldările și chiar în poală. Puștii se învîrteau și ei pe acolo și-și umpleau căciulile cu grîu.

Noi le strigam : «Luați, tovarăși, și dosiți-le bine ! Cînd or veni nemții, dați toată vina pe noi, pe partizani ! Că nouă nu ne pasă !»

Am organizat și un miting. Am vorbit și eu. Le-am ars un discurs de nici nu-ți închipui ! Cînd sînt entuziasmat de ceva, pe onoarea mea, sînt un adevărat orator. Băieții m-au felicitat și au zis că ar trebui să trec în grupul de agitatori. Bineînțeles că asta-i o glumă ! N-aș pleca de la munca de diversiune pentru nimic în lume !

Numai o priveliște măreață îți dă o fericire ca asta. Știi că și tu ai contribuit la ea. Îți taie și răsuflarea. Un foc e întotdeauna

frumos, iar aici era și foc și răzbunarea noastră împotriva nemților ! Afară de asta mă mai înflăcărase și primejdia. Nu, mămică dragă, cineva care n-a văzut o asemenea priveliște nu poate să-și închipuie cît e de măreață.

Tu, mămico dragă, să nu-ți faci nici un fel de griji, pentru că nu-i chiar așa de primejdios. După mine e mult mai periculos pe acoperișurile Moscovei, în timp ce cad bombe. Că acolo doar nu știi la ce te poți aștepta, așa-i ? Acolo n-ai cum să răspunzi la focurile dușmanului. Nu, zău, mămico, nu-ți face nici un fel de griji, că Vovka al tău n-o să moară el, pe onoarea mea !"

CAPITOLUL V

Marea unitate

Hitleriștii dezlănțuiseră ofensiva în sud. Ascultam la radio vești dureroase: Armata Roșie se retrăgea spre Stalingrad. Părea că în Ucraina cotropitorii ar fi trebuit să se simtă mai liniștiți ca oricînd, și că populația ce rămăsese atît de departe în spatele frontului hitlerist ar fi putut, în sfîrșit, să se potolească. Știrile Biroului Sovietic de Informații spuneau că dușmanul înaintează fără să-i pese de pierderi.

Dar populația din ținutul ocupat nu numai că nu se supusese, dar se apăra acum cu și mai mare înverșunare; se ridicau la luptă tot mai multe detașamente de partizani.

Nu știu cum or fi stat lucrurile prin alte regiuni, dar în regiunea Cernigovului, în regiunea Oriol și în raioanele sud-estice ale Bielorusiei — adică în toate ținuturile prin care ne-am deplasat în vara anului 1942, cu toate că nemții înaintau cu repeziciune spre Caucaz, tot poporul simțea că foarte curînd aceștia vor fi zdrobiți și o vor lua la sănătoasa. Pe aici, oamenii aveau zilnic mărturii despre proasta organizare a nemților, precum și despre scăderea potențialului lor militar și economic.

Detașamentul nostru, sau mai precis acele cîteva detașamente din Cernigov și Oriol care se uniseră făceau dese raiduri — adică deplasări de cîteva zeci de kilometri. Efectivul marii noastre unități trecuse în clipa de față cu mult peste o mie de oameni. Cînd se întîmpla să ni se alăture și partizanii de prin partea locului, ajungeam pînă la două mii. În marș, coloana se întindea pe cîte un kilometru și jumătate. Uneori, umblam ascunzîndu-ne prin mlaștini și păduri. De cele mai multe ori însă, treceam de-a dreptul prin sate. Voiam să arătăm cît de puternici sîntem. Aproape în fiecare tîrgușor, în fiecare sat organizam mitinguri, împăr-

ţeam manifeste, intram prin case şi stăteam de vorbă cu oamenii.

Sătenii ne primeau cu bucurie. Se mîndreau cu partizanii. Exagerau forţele noastre. Oamenii ne spuneau că întîlnirile cu detaşamentul le ridică moralul şi acest lucru era de bună seamă adevărat. La rîndul nostru, în cursul întîlnirilor cu populaţia, căpătam o încredere tot mai mare în invincibilitatea cauzei noastre.

Îmi amintesc că am stat de vorbă cu un bătrîn, într-un sat. Glumind, l-am dojenit că nu s-a făcut partizan. Bătrînul avea cam vreo cincizeci şi cinci de ani. Era voinic şi în putere. Aveam mulţi partizani de vîrsta lui, astfel încît el îmi luă în serios dojana şi am simţit obidă în răspunsul lui.

— Asta nu-i drept, tovarăşe comandant, că nu-s partizan. Priveşte mai bine cîmpiile noastre, vino de ne vezi curţile gospodăriilor colective şi ai să-ţi dai seama cum lucră oamenii: nici cu jumătate din puterile lor, nici cu un sfert: uneori fac cu totul alta decît ar cere munca. Cum nu sîntem partizani, tovarăşe comandant, cînd neamţul nu lasă din mînă arma şi cravaşa?...

Bătrînul avea dreptate. Era de ajuns să arunci doar o privire asupra cîmpurilor ţărăneşti, ca să-ţi dai seama ce prost stau ocupanţii. Pretutindeni puteai vedea pecetea sabotajului de masă. Nu trecuse nici un an de cînd intraseră nemţii prin părţile acestea şi agricultura dăduse într-o grozavă paragină. O distrugeau nu numai ţăranii, ci şi nemţii înşişi.

Istoria acestei decăderi era următoarea: excepţionala recoltă din anul 1941 a fost în parte strînsă şi evacuată înainte de venirea nemţilor. Grîul rămas pe cîmp fu călcat în picioare şi ars de armată. Dar se făcuse atît de mult că le-a mai rămas ceva şi nemţilor. De adunat, l-au adunat bineînţeles cu mîini străine. În anul 1941, organizaţia nemţească de strîngere a recoltei prevedea o singură „lege": cerea de la ţărani, sub ameninţarea cu moartea, ca grîul să fie recoltat. După aceea, nemţii l-au confiscat. Ţăranii au rămas doar cu ceea ce au reuşit să îngroape în pămînt, ascunzînd de ochii cotropitorilor şi ai trădătorilor.

În toamna anului 1941, frontul se mai afla în apropiere. Din această pricină, nu s-au făcut aproape nicăieri semănăturile de toamnă. Dar puţin cîte puţin frontul s-a depărtat, nemţii şi-au întărit stăpînirea, au efectuat aşa-zisa „reformă" şi s-au apucat să organizeze în felul lor producţia agricolă.

Sătenii urmăreau cu uimire și cu tot mai mare dispreț sforțările Gebietskomissarilor și ale moșierilor nou promovați. În gazetele și manifestele lor, nemții, cu ajutorul naționaliștilor și al diferiților scribi vînduți care pierduseră orice rușine, batjocoreau în fel și chip colhozurile, sovhozurile și în general întreg sistemul socialist de agricultură. Și, bineînțeles, își preamăreau capacitățile organizatorice.

Țăranilor le spuneau așa: „O să vedeți voi cum o să organizăm munca pe baza experienței nemțești, a industriei nemțești, a punctualității nemțești, a meticulozității, a civilizației..."

Dar, încă din iarnă, țăranii își dădură seama că toate acestea sînt vorbe goale. Mai întîi de toate, ocupanții le-au luat grîul. Ici-colo, prin obștii, au mai lăsat ei cîte puțin de sămînță, dar chiar din decembrie au început să-l ia și pe acela: se temeau să nu ajungă în mîinile partizanilor. Caii de muncă fură rechiziționați aproape toți. Ocupanții le-au lăsat țăranilor numai boii. Dar cîți boi pot fi într-un sat colectivizat? Oare poți face cu ei arăturile de primăvară? Parcă e chip să grăpezi și să însămînțezi nesfîrșitele întinderi colhoznice cu mijloacele acestea strămoșești?

S.M.T.-urile fuseseră evacuate, iar tractoarele pe care n-am reușit să le evacuăm erau aproape toate scoase din uz. Ici-colo, nemții s-au străduit să normalizeze reparațiile de iarnă ale parcului de tractoare. Dar nu le-a reușit. Gazetele lor scriau că în curînd vor sosi din Germania mii de mașini noi, cu care cele sovietice nici nu s-ar putea asemui. Pretutindeni a fost declarată mobilizarea tractoriștilor, a mecanicilor și a șoferilor.

Și iată că veni primăvara. Gebietskomissarii, Landwirtschaftsführerii și comandanții porunciră țăranilor să iasă la cîmp cu boii și vacile lor. Ocupanții n-au adus nici tractoare, nici camioane. Iar șoferii, mecanicii și tractoriștii mobilizați fură încărcați în vagoane, sub pază, și trimiși în Germania.

— Ce fel de stăpîni mai sînt și ăștia, ziceau țăranii. Luptă pentru pămînt, de parcă nu le-ar ajunge al lor, cel nemțesc, și-acum că-l au, uite că-l lasă în paragină, năpădit de buruieni, iar flăcăii și fetele noastre îi duc la dînșii, să are acolo.

În unele obștii au adus grîu de sămînță. Au fost numiți controlori nemți, anume pentru a supraveghea mînuirea fondului de semințe. Dar sămînța era proastă, rău triată, ata-

cată de gărgăriță și amestecată cu sămînță de buruieni. Țăranii din obștii ieșeau la muncă numai din ordin. O parte din ei sabotau conștient, deoarece nu voiau să lucreze pentru nemți. Ceilalți nu vedeau nici un sens în această muncă. Acelora care ar fi ajutat în mod efectiv la lupta nemților împotriva partizanilor, împotriva activiștilor sovietici, a comuniștilor și a comsomoliștilor, acelora care s-ar fi distins și ar fi îndeplinit norma cuvenită în timpul însămînțărilor, nemții le făgăduiau cele mai bune parcele de teren, la împărțirea pămîntului. Dar nimeni nu mai credea un singur cuvînt de-al lor. Nici măcar polițaii. Și pe ei îi obligau nemții să iasă la cîmpurile obștii. Dar și dînșii lucrau de mîntuială.

Veni vremea recoltei. Pe la sfîrșitul lui iunie și începutul lui iulie, trecînd prin cîmpii, vedeam tabloul unei paragini groaznice. Terenurile obștești n-au fost nicăieri plivite de buruieni. Și de însămînțat erau însămînțate abia jumătate din terenurile colhoznice. Țăranii au avut grijă numai de semănăturile de pe loturile de lîngă case, și încă nu pretutindeni. Strîngeau grîul noaptea, pe furiș, îl treierau prin curți, cu îmblăciul, uneori chiar în casă.

Oamenii își puneau toată nădejdea în cartofii pe care ocupanții nu-i vînau cu atîta lăcomie.

Țăranii, în urma celor văzute cu ochii lor, ajungeau la următoarele concluzii:

— Și-au dat în petec ticăloșii ăștia de nemți. Nu pot s-o scoată la capăt cu gospodăreala lor. Ce fel de stăpîni sînt ei, dacă nu știu decît să șterpelească! Dar să îngrijească de pămînt, să vadă cum merge, asta nu! Au venit la noi, ne-au luat totul, au călcat în picioare ce-a mai rămas, și au dat foc. Nici cu ce au luat pînă acum nu știu cum să umble și jefuiesc într-una! Așa n-o să se țină ei multă vreme: au s-o ia la fugă!

Și la orașe politica economică a nemților se reducea tot numai la jaf. Întreprinderile mari erau pretutindeni închise. Numai pe alocuri, în unele fabrici, erau amenajate ateliere de reparații pentru piese de tancuri, automobile și avioane. Tot ce mai rămăsese din utilaj, pînă și deșeurile de fier erau transportate în Germania. Gardurile de fier ale grădinilor publice, monumentele, crucile și pietrele funerare din cimitire, totul fu ridicat; nemților nu li se părea nimic de lepădat. În prima perioadă, ocupanții și-au mai dat osteneala să pună în funcțiune unele întreprinderi. Dar în vara anului 1942, trecură la mobilizarea în masă a tineretului pen-

tru a-l trimite în Germania. În primul lot au fost expediați muncitorii calificați.

Acest fapt nu constituia o dovadă a puterii nemților. Poporul ucrainian își trăia tragedia, dar vedea că nemții slăbesc pe zi ce trece.

Rezistența sporea. Alte sute și mii de oameni plecau în păduri. Fugeau de mobilizare, fugeau de obștii, fugeau de pe proprietățile nemțești.

Nu toți cei ce veneau în pădure se alăturau marilor detașamente ; unele grupuri căutau doar adăpost de urmărirea dușmanului. Aceste grupuri, prost înarmate sau chiar cu totul lipsite de arme, profitau de mărinimia naturii : de căldura soarelui, de umbra copacilor, de apa izvoarelor. Numai că, din păcate, natura nu prea putea să-i hrănească pe săturate. Nefiind îndeajuns de puternici și de hotărîți să atace trenurile regimentare nemțești, aceste grupuri își căutau hrana prin sate. Astfel, țăranii se aleseră cu multe guri de hrănit. Din nefericire însă, unele din aceste grupuri n-aveau comandanți destul de lămuriți din punct de vedere politic. Foamea e un sfetnic rău. Se întîmpla ca, mînați de foame, membrii unor astfel de grupuri să fure cîte o găină, cîte o gîscă sau chiar un vițel de la țărani. Fără să-și dea seama, ei aduceau un grav prejudiciu mișcării partizanilor.

Obkomul luă în discuție chestiunea unor asemenea grupuri. Această chestiune prezenta două aspecte : faptul însuși al sporirii populației din pădure dovedea că rezistența față de nemți crește mereu. Era bine. Dar grupurile care nu făceau decît să se ascundă și să se plimbe prin păduri nu se puteau numi partizani. S-a luat hotărîrea ca astfel de oameni să fie atrași în detașamentul regional, să fie înarmați și repartizați la unitățile noastre. De asemeni să se ducă cu dînșii muncă de lămurire politică.

La 28 iulie, fu desăvîrșită, în pădurile din Reimentarovka, unificarea detașamentelor de partizani.

Nu știu unde a luat naștere pentru prima oară o asemenea formă de organizare. La început aveam de-a face numai cu detașamente separate. Ce e drept, cu puțin înainte de fuziune, cercetașii noștri se puseră în legătură cu detașamentele lui Kovpak, Erou al Uniunii Sovietice, și al lui Saburov. Atît ei cît și noi aveam o mare dorință să ne întîlnim, să ne cunoaștem și să întreprindem cu forțe unite o operație serioasă. La 7 iulie, cercetașii noștri întorși dintr-o recunoaștere îndepărtată aduseră vestea că detașamentele

unite ale lui Kovpak și Saburov dau lupte pe malul stîng al Desnei. Cîteva din subunitățile lor trecuseră Desna și ocupaseră satul Gremeaci, centrul raional din regiunea noastră, a Cernigovului. Am pornit în ajutorul lor.

După ce am făcut mai bine de o sută de kilometri, am aflat că nemții au aruncat forțe importante împotriva lui Kovpak și Saburov, au blocat căile de acces spre Gremeaci și la 11 iulie i-au silit pe partizani să se întoarcă pe cealaltă parte a Desnei. Așadar, întîlnirea noastră n-a avut loc. Ne-am întîlnit abia în 1943, cînd făceam marșul spre Apus.

Cercetașii noștri care fuseseră la Kovpak ne-au povestit că detașamentul lui este compus, ca și al nostru, din mai multe detașamente și că are un comandament unic. Toată lumea asculta de Kovpak și de instructorul politiv Rudnev. Nu știu dacă o asemenea formă de organizare se numea mare unitate. Dar asta n-are importanță. Însăși viața ne-a dictat, la sfîrșitul anului 1941, hotărîrea de a reuni detașamentele din regiunea Cernigov. La început erau plutoane și mai tîrziu companii ale marelui detașament unit. În martie 1942, în pădurile din Zlînkovo, am acționat laolaltă cu partizanii din Oriol ai lui Markov, Vorojeev și Levcenko. Pentru a coordona planurile operațiilor de apărare și de atac, am organizat pe atunci o garnizoană de partizani. Vorojeev și-a luat mai tîrziu detașamentul și a plecat. Dar Markov și Levcenko ne-au însoțit pretutindeni. Ni s-au alăturat de asemenea și un alt detașament destul de numeros, sub comanda lui Tarasenko, și alte grupuri mici de oameni sovietici care se ascundeau în pădure și pe care era prematur să le numim detașamente de partizani.

Pentru ce n-am făcut din ele pur și simplu plutoane sau companii ale unui detașament unic? S-ar părea că o astfel de hotărîre ar fi fost cea mai simplă și firească. Mai ales că unele dintre aceste detașamente independente erau mai mici decît o companie, iar altele chiar mai mici decît un pluton.

Cu toate acestea nu se cădea s-o facem. Și iată motivul: aceste detașamente nu s-au organizat în regiunea Cernigovului. Fiecare din ele își avea istoria sa glorioasă. Fiecare din ele avea legături strînse cu raionul unde s-a format și adeseori își completa efectivul din populația acestor raioane. Colhoznicii care luau calea codrului își căutau „detașamentul lor". Numai acest amănunt și ar fi fost de ajuns pentru ca să le păstrăm vechea lor denumire.

O altă pricină, tot atît de importantă, era că termenul „mare unitate" arăta detaşamentelor mici şi grupurilor răzleţe, care acţionau pe socoteala lor în pădurile din apropiere, că pot forma corp cu noi. În această denumire rezuma oarecum sistemul nostru de organizare.

Am primit de la Obkom sarcina de comandant al marii unităţi. Cea de comisar a primit-o tovarăşul Drujinin, iar şef al statului major a fost numit Rvanov. Comandant al detaşamentului regional a fost confirmat Popudrenko ; comisar a rămas Iaremenko. Marea unitate cuprindea trei detaşamente. Tot atunci au fost create şi secţiunile marii unităţi : de diversiune, de cercetare, bateria de aruncătoare de mine, intendenţa, serviciul special de informaţii, serviciul de legătură, cel de propagandă şi grupul de cavalerie.

În ziua de constituire a marii unităţi, toate detaşamentele au depus, într-un cadru solemn, jurămîntul de partizani. În mijlocul nostru am început să vedem ostaşi şi comandanţi distinşi de către guvern : la 18 mai 1942, patruzeci şi şase de partizani de-ai noştri au fost decoraţi cu diferite ordine şi medalii, iar mie mi s-a conferit titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Tot atunci s-a decis ca partizanii să poarte în mod obligatoriu o panglicuţă roşie la şapcă.

* * *

Pe la sfîrşitul lui iulie am aflat de noul ordin dat de Hitler. Cerea distrugerea partizanilor pînă la data de 15 august. În acest scop a detaşat şaisprezece divizii „pentru restabilirea ordinei". Aceste divizii aveau în componenţa lor unităţi de tancuri, aviaţie şi artilerie.

Într-adevăr, curînd au început să sosească în Ucraina regimente şi divizii noi. În afară de nemţi şi unguri, ele mai cuprindeau finlandezi şi italieni.

Bineînţeles că ordinul lui Hitler n-a fost îndeplinit. Dar eram urmăriţi acum de forţe mult mai mari şi ciocnirile cu inamicul erau mai dese. Ordinul a mai avut şi o altă consecinţă gravă : armatele proaspăt sosite incendiau satele şi jefuiau populaţia cu forţe noi şi din această cauză ruina şi foametea se întindeau tot mai mult. Toate acestea aveau urmări şi asupra aprovizionării partizanilor.

Începînd cu ultimele zile ale lui iulie, duşmanul nu ne-a mai dat pace. Ne-a urmărit pas cu pas. Ne deplasam

aproape fără încetare și uneori ne aflam în situații foarte grele. În a doua jumătate a lui august, am dus-o deosebit de rău. Atunci am pierdut în mlaștini cea mai mare parte din caii noștri. Am fost de asemeni nevoiți să sacrificăm mulți cai pentru hrana noastră. Un timp oarecare pierdusem chiar, din lipsă de acumulatori, legătura cu Moscova și cu frontul. Dar nici în acea perioadă n-am slăbit atacurile împotriva dușmanului.

Fiecare detașament al marii noastre unități își avea jurnalul operațiilor militare, întocmit din ordinul comandamentului. „Cronicarii" erau numiți cu rîndul de către comandanții detașamentelor. Erau schimbați în fiecare lună, dar unii, cărora le plăcea să scrie, deveneau un fel de istorici titulari ai detașamentelor. Bineînțeles că nu scriau în mod regulat, ci numai cînd împrejurările le permiteau. Fiecare dintre acești cronicari își alegea întîmplările care-i plăceau mai mult. Singurul lucru ce le cerea comandamentul era să respecte adevărul.

La popasuri, „cronicarii" noștri chemau la ei pe ostași, le puneau întrebări, luau notițe, iar la opririle mai îndelungate se apucau de scris. Am reușit să păstrăm jurnalele aproape ale tuturor detașamentelor. Acum însă ar fi absolut cu neputință să stabilim cine este autorul cutărui sau cutărui fragment.

Perioada de timp din iulie pînă în noiembrie 1942 este bine și amănunțit descrisă în jurnalul detașamentului regional. Îl reproduc aici începînd cu memorabila dată de 28 iulie, cînd a fost creată marea noastră unitate și cînd partizanii au depus jurămîntul.

JURNALUL

acțiunilor de luptă săvîrșite de detașamentul regional. Marea unitate a detașamentelor de partizani de sub conducerea lui A. F. Feodorov, Erou al Uniunii Sovietice

După ce s-a dat citire ordinelor de zi și după depunerea jurămîntului a urmat un concert de amatori, organizat de artiștii teatrului regional „Sevcenko" din Cernigov, Hmurii, Konovalov și Isenko, care s-au produs și ei.

Seara am așteptat avioanele și am aprins focuri. Dar avioanele nu s-au arătat.

Cercetașii au adus știrea că la Holmî și la Koriukovka au sosit multe trupe nemțești. În timpul zilei ne-a atacat

un grup de unguri și nemți dinspre Bogdanovka. Dar a fost silit să se retragă sub presiunea partizanilor, lăsînd pe teren o mitralieră de calibru mare și cîțiva morți, printre care și un ofițer.

La 29 iulie au început luptele de la vadul din dreptul satului Savenki. Dușmanul a tras cu tunuri și aruncătoare de mine asupra liniei noastre de apărare, dar noi nu l-am lăsat să treacă rîul. Un ofițer neamț a tras chiar sub ochii noștri într-un soldat care s-a împotrivit să execute un ordin al lui.

Noaptea, nemții au ocupat satele Reimentarovka, Savenki, Samotughi, Jeltîie, Seadrino, Oleșnia și Bogdalaevka. S-a auzit toată noaptea zgomot de motoare. La Savenki au sosit tancuri.

Pe data de 30, nemții au trecut la ofensivă și au ajuns pînă la posturile de pază ale taberei noastre. În preajma satului Bogdalaevka, unde se afla compania a doua din detașamentul de sub comanda lui Balabai, s-a încins o luptă aprigă. Tot greul luptei a fost susținut de plutonul doi al companiei, comandat de Bîstrov, care nu i-a lăsat pe nemți să se apropie de tabără. În cursul luptei, Bîstrov a fost rănit la picior. Ostașii Popov și Goncearenko trăgeau direct în nemții care veneau dinspre Savenki. Un aruncător de mine nu ne slăbea de loc.

Ostașul Mazepov, servant la un aruncător de mine, s-a apucat să se dueleze cu el și în cele din urmă l-a biruit.

Tancurile au pornit și ele la atac, dar s-au împotmolit în mlaștină și au rămas pe loc. La căderea nopții, dușmanul ne-a înconjurat tabăra. Cartușele noastre erau pe sfîrșite.

Compania a patra a primit ordinul să se deplaseze la aerodrom în întîmpinarea avionului, dar acolo a dat de nemți. A trebuit să bată în retragere. Toată noaptea, compania a manevrat prin ocoluri, iar dimineața s-a înfundat în pădure.

Oamenii istoviți cădeau și adormeau pe sub copaci. În ultimele douăzeci și patru de ore, nimeni nu mîncase nimic.

Deodată, se auzi lătratul unei comenzi nemțești. Dușmanul se apropiase mult de tot, dar n-apucă să deschidă focul că armele partizanilor și intrară în acțiune. Atunci nemții traseră la întîmplare, fără să țintească, și o luară la fugă, părăsindu-și comandantul gălăgios, căruia un glonte îi găurise capul.

Ostaşii noştri primiră ordinul să organizeze o apărare circulară. Se auzea necontenit uruit de maşini ; duşmanul se pregătea să atace tabăra dinspre satul Jukli şi cercetaşii lui călări, după ce ne-au iscodit puţin cu binoclul, s-au întors în sat.

Pe la unsprezece apăru coloana de nemţi.

Partizanii se mascaseră cît se poate de bine. Vaska Cîrnul (aşa-l striga toată lumea ; adevăratul său nume îl ştiau numai cei de la statul major) din detaşamentul „Kirov" se lipise de mitraliera grea pe care Avxentiev o luase mai înainte de la unguri.

Coloana se apropia tot mai mult. Atunci am deschis un foc puternic. Nemţii cădeau, fugeau, se tîrau, încercînd să se adăpostească. „Ura-a-a !" Partizanii, pornind la atac, i-au gonit pe nemţi înspre satul Jukli.

La întoarcere am adunat trofeele.

Am ridicat de pe cîmpul de luptă două aruncătoare de mine de companie, trei puşti-mitraliere şi vreo două mii de cartuşe. Am numărat vreo şaizeci de cadavre de nemţi. Noi n-am avut pierderi.

Între timp, tunul începu să bată dinspre Jukli. Obuzele cădeau nu departe de tabăra noastră. Dar nimeni nu le prea băga în seamă, fiindcă masa era gata şi toţi eram nerăbdători să ne potolim foamea.

La căderea nopţii, am părăsit tabăra. Artileria duşmană înteţi focul asupra locului unde cantonasem în timpul zilei. Băieţii dădeau cu tifla spre locurile exploziei, adică „na, săturaţi-vă !"

S-au găsit ostaşi slabi de înger care au cam sfeclit-o. Dar ceilalţi i-au luat în rîs şi n-au prea stat să răspundă la numeroasele lor întrebări de oameni înspăimîntaţi. Cea mai mare parte din cei speriaţi erau ostaşi noi veniţi.

Partizanii vechi erau încredinţaţi că statul major îi va scoate din încercuire. Trecuseră doar prin situaţii şi mai grele !...

31 iulie. Ne-am stabilit între cătunul Kister şi Jukli. Ziua a trecut liniştită.

Am primit ordinul să luăm cu noi numai căruţele pentru răniţi, pe celelalte să le părăsim, şi la căderea întunericului să pornim la drum, păstrînd o tăcere desăvîrşită.

Am trecut prin satele Bogdalovka şi Cenciki, în apropiere de locul unde rîul Oleşnia se varsă în Ubedi. Ne-am oprit într-o tabără veche de-a noastră, lîngă cătunul Budeşcee.

Pe la amiază, am auzit zgomot de mașini și focuri de armă răzlețe, dinspre Radomka.

Dușmanul se ținea după noi.

Noaptea de 1 spre 2 august. Am pornit pe vechiul nostru drum către pădurile din Bleșnia și acolo ne-am oprit ca să petrecem ziua. Pe la douăsprezece, se auzi foc de artilerie. Nemții trăgeau asupra Topolevskiei daci, crezînd că ne-am instalat acolo.

— Zi-i înainte, că ai muniție berechet, glumeau ostașii noștri.

La 3 august, după ce am trecut rîul Snovi, ne-am petrecut ziua în pădurea din Solovievka, în regiunea Oriol. Mergeam pe un drum de mult cunoscut.

În cursul zilei, nemții bombardară pădurea din Bleșnia.

La orele douăzeci, am pornit la drum prin Solovievka. Populația ne-a întîmpinat cu bucurie. Țăranii ne-au adus lapte, pîine, tutun și ne-au întrebat dacă Armata Roșie va veni curînd. Au rămas sincer uimiți văzînd cît de mulți sîntem.

Balițki era de serviciu. După ce coloana ieși din sat, el se întoarse să vadă dacă cineva n-a rămas acolo. I-a ieșit în cale o bătrînică pe care a întrebat-o :

— Mătușico, ia zi, ai văzut pe aici partizani ?

— Văzut.

— Cîți ?

— Un milion.

— Mătușico dragă, dar pînă la o mie știi să numeri ?

— Ce te legi de mine ? N-o fi fost chiar un milion, dar a gemut pămîntul de cîți au fost.

Ziua am descoperit în pădure niște gropi mici în care erau ascunse cartușe ; curînd după aceea au venit și proprietarii lor ; un grup de parașutiști care coboriseră cu puțin înainte în pădure.

La căderea nopții, tabăra o porni la drum și se instală între Sofievka și Velikie Liadî.

Pînă la 14 august, luptele au continuat în diferite sectoare ale liniei de apărare. Cartușele se împuținau văzînd cu ochii și n-aveam de unde să ne reînnoim provizia. Dușmanul ocupase toate satele dimprejur.

N-aveam alimente. Ne hrăneam cu carne de cal : cîte două sute de grame de om.

Dimineața zilei de 15 august. Nici n-apucasem să jupuim bine un cal, că nemții porniră din trei direcții deodată pregătirea de artilerie. Trăgeau cu tunuri și aruncătoare de mine. Pe urmă, se arătară soldați cu cîini polițiști. Partizanii au făcut o primire de pomină nemților și cîinilor lor, și nu i-au lăsat să pătrundă în tabără.

Comandantul marii unități, Erou al Uniunii Sovietice, Feodorov, dădu ordinul să părăsim căruțele, să încărcăm bagajele pe cai, să facem brancarde pentru răniți și să-i ducem pe umeri. Ordinul fu grabnic executat.

Cînd se întunecă de-a binelea am pornit-o la drum. Am tăiat drumul Voronova Guta-Sofievka, trecînd mai departe prin mlaștini.

Duceam brancardele cu răniți pe umeri. Prin mlaștini dădeam de o mulțime de mușuroaie de care ne tot împiedicam. Răniții gemeau și ne rugau să nu-i hurducăm.

Am tăiat apoi alt drum și ne-am oprit în pădure. După ce am pus santinele de pază, ne-am întins cu toții ca să ne odihnim, iar bucătarii s-au apucat să fiarbă carnea de cal. A trebuit să ne ducem la vreo doi kilometri, în rîpă, după apă. După ce ne-am odihnit puțin și am mîncat carnea de cal, mulți ostași s-au dus la apă ca să se curețe și să-și spele rufele.

Șeful companiei de gospodărie, Kapranov, era foarte mulțumit: „Strașnic i-am mai ospătat azi pe băieți! Le-am dat cîte cinci sute de grame de carne de cal!" spunea el.

Între timp, compatrioții lui Goebbels alergau prin tabăra pe care o părăsisem și, țăcănind din aparatele lor, fotografiau căruțele lăsate de noi, boarfele fără trebuință, ca să poată anunța prin ziarele lor o nouă minciună sfruntată, cu titlul: „Partizanii au fost nimiciți pînă la unul. Iată tot ce a rămas de pe urma lor".

Cercetașii noștri s-au dus să recunoască drumul ce-l aveam de urmat. Am rămas pe loc două zile, după care am pornit spre nord, printr-o pădure deasă, mlăștinoasă. Am trecut calea ferată în apropierea cătunului Krasnîi Ugolok.

În timp ce traversam linia ferată, un tren se îndrepta spre est; pe mulți dintre noi ne cam mîncau palmele: tare am fi vrut să tragem în el, dar împrejurările nu erau de loc prielnice.

Ne-am oprit lîngă cătunul Medvejie, unde am dat de cartofi în pămînt. Îi scoteam cu mîna și-i puneam prin genți, saci, buzunare. De mult nu mai mîncasem cartofi!

Timp de cîteva zile am tot făcut recunoașteri ca să găsim un vad prin rîul Iputi. A trebuit să recurgem la ajutorul unui bătrîn pădurar. Îi supravegheam orice mișcare, deoarece fiul său era în poliție.

Din ordinul comandamentului, marea unitate urma să pornească mai departe, pe loc rămînînd numai grupul lui Baliţki pentru derutarea inamicului și pentru acțiuni de diversiune.

La 23 august ne-am luat rămas bun de la grupul lui Baliţki. În preajma orei 19 am fost gata de drum și la 19,30 — înainte marș!

Coloana a pornit în cea mai mare liniște. Din cînd în cînd se auzea doar trosnet de vreascuri sub picioare. Străbăteam o regiune mlăștinoasă. Înaintam cu greu: fiecare partizan își purta în spate bagajul, muniția, arma; numai bucătăria o transportam pe cai. După un marș de opt kilometri, am făcut un popas lîngă casa pădurarului. De aici începea vadul peste rîul Iputi.

Malurile erau mlăștinoase. Caii împovărați și osteniți de drumuri abia-și puteau scoate picioarele. O parte din ei, vlăguiți, n-au mai ieșit de acolo. Încărcătura de pe ei fu scoasă și împărțită la ostași.

Către miezul nopții, am ajuns la rîu. Ostașii se dezbrăcară pînă la piele. Adîncimea apei trecînd de un metru și jumătate, încărcătura trebuia purtată deasupra capului. Am trecut rîul cu bine și ne găseam acum pe pămîntul Bielorusiei.

Se luminase de zi. Ostașii priveau țintă la satul din fața lor, gîndindu-se cum să-și facă rost de vreo felie de pîine sau de un cartof fiert. Dar fără învoire nimeni nu putea ieși din rînduri.

Curînd am ajuns pe locul unde trebuia să ne petrecem ziua și unde se instală detașamentul. După ce fiecare și-a găsit un loc, ne-am apucat să săpăm puțuri, să curățăm cartofii ca să-i fierbem pentru gustarea de dimineață, iar unii s-au culcat.

Detașamentul trimis pentru nimicirea dușmanului a înconjurat căminul polițailor și a deschis foc asupra lui. Tră-

dătorii uluiți, care nu se așteptau la partizani, ieșeau glonț din casă numai în cămașă.

Dar focul precis al partizanilor îi ucise pe loc. În lupta aceasta a căzut politrucul Leonenko, a fost rănit Mișa Egorov și a dispărut fără urmă mitraliorul Esentimirov.

Partizanii au luat toate alimentele pregătite de nemți: unt, pîine, miere. Gustarea ce-a urmat a fost bună și îmbelșugată.

Pe drumul pe care înaintam, creștea mult sorb. Rupeam cu lăcomie ciorchinii plini de boabe și ne hrăneam cu ei zi și noapte.

La 25 august am trecut rîul Besedi. Detașamentul nu făcuse popas pentru ca să se depărteze cît mai mult de dușmanul care-și concentra forțele. Partizanii abia-și tîrau picioarele. La fiece două-trei sute de metri cădeau de oboseală.

Comandamentul a îngăduit un popas de patru ceasuri ca să fierbem mîncarea.

Am tăiat lemne, am săpat puțuri, cînd deodată ne-a venit un alt ordin: „Nu se mai prepară masă; se acordă două ceasuri de odihnă".

Ostașii, care nu înțelegeau de ce e vorba, au prins să cîrtească. Dar ordinul e ordin. N-aveam ce face. A trebuit să ne culcăm pe pămîntul ud, și am adormit tun.

Peste vreun ceas și jumătate, alt ordin: „Să ne gătim de drum".

Era a treia zi de cînd ne tot mișcam, luptînd pe nemîncate și fără să fi dormit.

Alături de noi mergeau Feodorov, Popudrenko, Drujinin, Iaremenko, Rvanov. Și-au dat caii ostașilor care nu puteau umbla.

La vreo zece kilometri înainte de pădurile din Cecersk, e un sat pe stînga drumului. Comandamentul a dat ordinul să se întreprindă o operație de aprovizionare. S-a desemnat în acest scop un grup sub comanda lui Kudinov, politrucul companiei a treia. Deși osteniți și flămînzi, partizanii au pornit bucuroși la această operație. După primele focuri de armă, polițaii au luat-o la goană. Partizanii au aflat de la țărani unde e casa polițailor și a primarului. În casa locțiitorului de primar, băieții plecați în recunoaștere au descoperit un butoi de miere, pregătit pentru nemți. Cînd partizanii văzură pe cercetași ducînd mierea, se năpustiră îndată

și ei în casă. Se iscă învălmășeală: strigăte, zgomot, înjurături, toate de-a valma.

Cei rămași fără miere o întrebară pe gazdă dacă mai are. Femeia răspunse că nu. Dar flăcăii mai găsiră în cămară alte două butoaie. Pe urmă încă cinci, care fură duse în tabără și împărțite pe unități.

26 august. Am pătruns în pădurile din Cecersk. Ne-am instalat între cătunul Iamițki și satul Vîsokaia Griva. Prin pădure rătăceau niște vaci străine, spre bucuria șefului companiei de gospodărie, Kapranov.

Dar am aflat că stăpînii vacilor erau partizanii din pădurile Svetilovici și Cecersk. Comandantul lor, după o bătălie pierdută, trecuse linia frontului. Iar detașamentul se fărîmițase în grupuri mici și oamenii se ascundeau prin tufișuri fără să-și scoată nasul afară.

Comandantul marei unități izbuti să unească aceste grupuri și să creeze detașamentele Svetilovici și Cecersk, care ni se alăturară.

De acolo am întreprins atacuri reușite asupra garnizoanelor de poliție din satele Polesie și Kazațkie Bolsunî.

În primele zile ale lui septembrie am trecut rîul Pokoti.

Pe drumul Cecersk-Sidorovici am aruncat în aer cîteva mașini nemțești.

La 11 septembrie, dușmanii ne-au forțat să primim o luptă. Ne ascunsesem la marginea pădurii, ceva mai la sud de satul Sidorovici. Curînd ieși din pădure o coloană de hitleriști. I-am lăsat să se apropie ca la vreo cincizeci de metri și am deschis apoi foc de mitraliere, automate și puști. Naziștii au fugit înd ărăt. Cădeau cei uciși, urlau răniții.

Infirmiera Valia Proțenko urmărea cu atenție pe nemții care umblau tîrîș pe cîmp și arăta mitraliorului pe fiecare din cei care căutau să se ascundă. Valia era rănită la umăr; mitraliorul Sașa Șirokov avea urechea sfîrtecată și carîmbul cizmei zdrelit de gloanțe.

Pe drum, aproape de un podeț, am pus o mină, calculînd-o așa fel ca o căruță simplă să poată trece, dar un camion să sară neapărat în aer. Mitraliorii se puseră la pîndă. Apăru un camion și atinse mina cu roata stîngă din spate.

Răsună o explozie asurzitoare și mașina plină de cartușe sări în aer o dată cu podul. Mitraliorii au cules bucăți de documente, ziare și s-au înapoiat în tabără.

12 septembrie. Am primit ordin să ne gătim iar de drum pe un întuneric beznă și o ploaie torențială. Coloana noastră înainta spre nord. În drum, am fost siliți să ne oprim de cîteva ori, ca să-i așteptăm pe cei întîrziați. Pentru a nu ne pierde de ai noștri, ne țineam de cozile cailor.

Dimineața, ploaia nu încetase. Am făcut popas lîngă Guta Osinovskaia, pentru a pregăti masa. Deasupra pădurii se ridică un nor de fum. Nemții îl zăriră. În tabără au început să pice obuze. Un ostaș din compania de gospodărie veni fuga la pluton și se ascunse de obuze, după niște lăzi cu trotil. Am rîs cu toții de el.

Seara, coloana a pornit-o din nou la drum. Am trecut prin sătulețul Krinicinîi, la sud de Mihailovka. Acolo păsteau caii nemților și partizanii noștri s-au folosit de acest prilej pentru a-i înlocui cu ai lor, istoviți de drum.

Am ocolit dinspre sud localitatea Larnevsk, am cotit spre nord-est, am trecut la sud de Medvedi și acolo am dat de două mori de vînt, de unde am ridicat făină și totodată și pe polițaiul de pază.

La 15 septembrie, ne-am oprit în pădurea de la sud-est de satul Poporotnea. Aici n-am găsit apă ; a trebuit să săpăm puțuri adînci ; și cu cănile în mînă pîndeam pînă se aduna puțină apă, ca s-o turnăm în căldare. Ostașul Lopacev ne-a povestit una bună de tot : „Stăteam în fundul puțului, iar căldarea o lăsasem afară aproape plină. Mai trebuia să mai torn doar o cană ca s-o duc la bucătărie. O umplusem, și cînd m-am ridicat să ies, ce să vezi... O iapă costelivă mă privea cu ochii plini de recunoștință, iar de pe buze i se prelingeau picături din lichidul prețios. Golise căldarea."

În seara zilei de 16 septembrie am pornit din nou. Trecusem de pădure. Mergeam pe cîmp pe o noapte cu lună. Iarba era albă de promoroacă. Ne-am apropiat de rîul Besedi între localitățile Hotimok și Kiselevka. Începu trecerea. Ostașii se dezbrăcară în grabă și intrară în apă, ținîndu-și boccelele deasupra capetelor. Nici un zgomot. Se auzea doar cum clipocește apa și cum le clănțăne ostașilor dinții de frig.

Ne-am odihnit două zile și apoi ne-am apucat de pregătiri în vederea marii operații. Partizanul e oricînd dornic de luptă și e foarte amărît dacă, dintr-o pricină oarecare, e împiedicat să ia parte la ea.

Operația de la Gordeevka.

În seara zilei de 23 septembrie 1942, un grup de vreo trei sute de partizani a părăsit tabăra cu misiunea de a nimici garnizoana din centrul raional Gordeevka.

Primisem și ordinul să distrugem fabrica de spirt din satul Tvorișino. Popudrenko luă comanda operației.

Spre fabrica de spirt a fost îndrumată o companie a detașamentului de sub conducerea lui Markov.

Lovitura principală asupra centrului raional au dat-o compania întîi și a doua a detașamentului regional. Cîteva grupuri din detașamentul „Șciors" stăteau la pîndă la marginea drumului.

În dimineața de 24 septembrie, orele 4,00, subunitățile se apropiară de baza de plecare. Se auzi hîrșîitul ferăstrăului și stîlpii de telegraf căzură la pămînt. Legătura fu întreruptă.

Ostașii detașamentului „Șciors" își ocupară pozițiile de pîndă. Mai erau două ore pînă la începutul operației și de aceea aproape toți ostașii se culcară în șanțul de la marginea drumului ca să se odihnească și să stea mai la adăpost de vîntul rece al toamnei.

Comandanții se strînseră în jurul lui Popudrenko, care dădea ultimele ordine.

Nu trecu mult și comandanții își adunară subunitățile pentru a trece în ordinea de luptă. Zgribuliți de frig, băieții își ocupau locurile, căutînd să nu facă zgomot.

În flancul drept se afla compania întîi; în cel stîng, a doua; apoi, cîte unul în rînd, porniră înainte, cătînd cu băgare de seamă la străzile tîrgușorului.

La 6,00 începu să tragă aruncătorul nostru de mine. Acesta era semnalul de atac. Se auzi șuieratul minei și tăcerea dimineții fu sfîșiată de explozia ei asurzitoare. Ostașii se năpustiră toți, în fugă, spre casele tîrgului, luînd-o de-a dreptul pe ulițele lui. Se auzi deodată un geam pîrîind și din el sări un polițai, care mai fugi puțin și rămase aninat de ulucă ca o rochie pusă la uscat.

Ostașii ajunseră într-un suflet la casa șefului de poliție. Acesta, numai în izmene, se strecură din locuința lui în cea a învățătoarei, de unde sări pe geam.

Unul din partizani strigă: „Stați, băieți, nu trageți, că-l ajung din urmă!" și se luă cît îl țineau picioarele după șeful înnebunit de groază.

Iuda fu prins și împușcat pe loc.

Compania întîi se apropie de comandatură. Nemții se pitiră după garajul de cărămidă și aruncară de acolo cu grenade, împiedicîndu-i pe partizani să se apropie.

Mult a mai strigat comandantul companiei, dar fără efect. Ostașii țipau și ei cît îi ținea gura, dar nu voiau să înainteze. Atunci Serioja Mazepov a făcut ce a făcut și, la un moment potrivit, l-a împușcat pe neamțul care arunca grenadele; apoi strigă: „Băieți, nemții au luat-o la sănătoasa! După mine, fuga marș!" și au ocupat comandatura.

Cei cîțiva nemți rămași în viață se refugiară la moară unde-și găsiră moartea.

Partizanii pătrunseră în orășel. Lupta de fapt se sfîrșise; doar prin grădini de zarzavat și pe la marginea satului partizanii mai vînau cîte un neamț sau vreo slugă de a lor. A fost prins și primarul cel burtos.

Ostașii eliberară pe deținuți. Printre ei se afla și învățătorul, care la o ședință cu învățătorii din raion, organizată din ordinul nemților, pusese la patefon plăci cu cîntece sovietice.

Locuitorii tîrgului ieșiră în stradă aproape toți, chiar înainte de încetarea luptei.

Oamenii ne puneau tot felul de întrebări despre front, despre Uniunea Sovietică, despre Armata Roșie. Tot ei ne-au ajutat cu multă tragere de inimă să-i găsim pe nemții și pe polițaii ascunși. Unul dintre localnici a străpuns cu furca un anchetator neamț.

Oamenii ne-au arătat și un manifest nemțesc: pentru capul lui Feodorov se făgăduiau cincizeci de hectare de pămînt arabil și cincizeci de mii de ruble, sare, chibrituri și o cantitate nelimitată de rom sau votcă, la alegere. Era egal dacă-l aduceau pe Feodorov viu ori mort. Capul lui Popudrenko valora treizeci de mii de ruble. Pentru capetele comandanților de unități se promitea cîte zece mii, partizanul de rînd era prețuit la cinci mii și în plus sare, chibrituri și gaz.

Am deschis depozitele și am împărțit populației sare, chibrituri și alte mărfuri.

La 3 octombrie, după ce ne-am odihnit o zi în urma operației executate, am pornit înapoi. Dușmanul pitit prin ascunzișuri a deschis foc asupra coloanei. Prima și a doua companie se desfășurară cît ai clipi în linie de bătaie.

Mitraliera lui Avxentiev deschise focul, iar Serioja Mazepov îndreptă asupra dușmanului tirul precis al aruncătorului său de mine.

Nemții ieșiră din ascunzișuri și o luară la fugă, lăsînd pe teren patruzeci de morți și patru camioane în flăcări.

Am avut și noi pierderi: doi morți și trei răniți.

Am trecut apoi repede podul și calea ferată, am străbătut cătunul Sokolovski și ne-am oprit în tabăra detașamentului local comandat de Șemiakin.

Aici am rămas vreo zece zile. Ostașii se odihneau și se veseleau. Seara, băieții jucau în sunete de muzicuță și cîntau. Secția de propagandă pregăti un număr proaspăt de gazetă vie.

În pădurea aceasta ne-a venit un grup de treisprezece prizonieri de război, în frunte cu Kostea Lîsenko; fuseseră înrolați în armata germană și fugiseră ca să vină la noi. Ne-au adus treisprezece puști și trei puști-mitraliere.

Curînd, am părăsit pădurea cea ospitalieră.

Am luat-o pe drumul Osinka, Viukovo, Sadovaia, Kotolino, de unde am trecut din nou rîul Iputi. În satul Nikolaevka am dat de postul de pîndă al partizanilor.

Grupul lui Balițki ne-a ajuns din urmă. Mai bine de două luni nu-i mai văzusem pe cei mai buni diversioniști ai noștri. În ultima vreme nu avusesem nici o știre de la ei. Le-am făcut o primire triumfală. Comandanții se sărutară cu fiecare ostaș în parte și-i dădură fiecăruia vin franțuzesc, și celor care cereau — și o porție de spirt în plus.

Viteazul comandant al diversioniștilor își citi raportul în fața tuturor partizanilor marii unități:

„În perioada dintre 23 august și 25 octombrie, grupul de diversioniști, operînd din ordinul dumneavoastră pe calea ferată Bahmaci-Briansk și Gomel-Cernigov a realizat următoarele:

Au fost uciși 1 487 ocupanți nemți, dintre care 327 ofițeri și un general. Răniți 582 nemți. S-au distrus nouă trenuri militare ale dușmanului: 10 locomotive și 125 vagoane. Circulația pe aceste linii a fost întreruptă timp de 191 ceasuri în total. Pe șosea au fost aruncate în aer cinci camioane și un turism. Au fost executați zece primari și polițai."

Pădurea în care ne-am oprit este cunoscută sub denumirea de „Kletniaskie daci".

Dimensiunile ei sînt destul de impresionante. Se întinde ca o fîşie neîntreruptă, unindu-se la nord cu pădurile din Muhino, iar la răsărit cu cele din Briansk.

De îndată ce am poposit acolo, ne-am apucat să construim bordeie şi alte lucrări necesare pentru cantonament.

În afară de marea noastră unitate se mai adăposteau în pădure nenumărate detaşamente, mari şi mici. Într-un cuvînt, pădurea părea o tabără uriaşă de partizani.

Numeroase poteci şi cărări ne legau în toate direcţiile cu detaşamentele vecine ale lui Şemiakin, Şestakov, Zebniţki, Eremin, Gorbacev, Antonenko, cu detaşamentul raional din Klètnia, din Mglin şi altele.

Mii de oameni care nu se lăsau înfrînţi se adunaseră acolo ca să lupte împotriva vrăjmaşului odios şi să răzbune pămîntul pîngărit şi sîngele poporului lor.

Teritoriul acesta, cu o suprafaţă de cîteva sute de kilometri pătraţi, era un adevărat ţinut al partizanilor. Locuitorii din zeci de sate mari şi mici îşi trăiau viaţa lor de cetăţeni sovietici liberi, fără să cunoască asuprirea fascistă.

Populaţia îi ajuta pe partizani cu alimente, îmbrăcăminte caldă şi mijloace de transport.

În satul Kotolino funcţiona o moară de apă care măcina 300 de puduri de făină pe zi, acoperind nevoile tuturor detaşamentelor de partizani.

În satul Nikolaevka fusese organizat un centru de prelucrare a lînei. Locuitorii acestor sate ne dădeau cu dragă inimă pîine, cartofi, fîn, precum şi lapte pentru răniţi. De asemenea ofereau casele lor pentru a fi transformate în spitale pentru ostaşii noştri.

La rîndul lor, partizanii apărau munca şi liniştea cetăţenilor sovietici, făcînd serviciu de garnizoană prin satele ce se aflau pe o rază de cincisprezece-optsprezece kilometri în jurul pădurii.

Tineretul satelor din apropiere îi ajuta pe ostaşii din garnizoană şi, împreună cu el, făcea de gardă, mergea în patrulare şi dădea călăuze pricepute. Fetele împleteau mănuşi şi coseau halate de mascare.

Partizanii aduceau locuitorilor ziare, ţinîndu-i la curent, în mod regulat, cu ştirile Biroului Sovietic de Informaţii, iar îndată după restabilirea legăturilor cu Moscova, începură să le prezinte filme şi să le ţină prelegeri cu ajutorul

lectorilor calificați ce ne soseau cu avionul din spatele frontului sovietic.

Pe cîmpia de lîngă satul Nikolaevka a fost amenajat un aerodrom pentru avioanele care urmau să aterizeze.

Din ordinul comandamentului, terenul a fost repede curățat. Paza aerodromului fu încredințată plutonului doi din compania întîi. La un semnal convenit, în fiecare noapte se aprindeau focuri în cîmpie.

La 10 noiembrie 1942, avea să aterizeze primul avion. Totul era pregătit. La 11 seara am auzit uruit tot mai puternic de motoare ce se apropiau. În întuneric se profila silueta unui avion uriaș. Cîteva rotiri în semn de salut și mașina gigantică se lăsă pe aerodromul nostru. Răsunară strigăte de „ura" !

Cîtă bucurie pe partizani ! Piloții le-au povestit cu multă căldură despre „Pămîntul Mare", despre Moscova, despre uzine și colhozuri. Le-au dat țigări.

În toiul discuțiilor apăru pe aerodrom și comandantul marei unități, Feodorov, Erou al Uniunii Sovietice.

Se uită cu bucurie la toți cei de față.

„Ei, a zis dînsul, la revedere și noroc". Apoi urcă repede pe scărița ce ducea la cabină.

Partizanii se învîrteau în jurul avionului, îl examinau și-l mîngîiau cu mîna. Apoi motoarele începură să uruie și se zări lumina orbitoare a reflectoarelor ; avionul se zgudui, porni pe suprafața albă a cîmpului, pe urmă se desprinse ușor de pămînt, și, după ce se roti de cîteva ori în semn de bun rămas, se îndreptă spre răsărit.

*
* *

Mitraliorul-radiotelegrafist trase scara înăuntru și închise ușa. M-am repezit la fereastră, dar n-am apucat să văd decît doar o clipă pîlpîirea unui foc. Motoarele prinseră să uruie și avionul se hurducă, săltînd pe mușuroaie : aerodromul nostru era departe de a fi ideal. După cîteva clipe, bocănitul încetă și am decolat.

Ne-am desprins de pămîntul mic, pămîntul partizanilor și, după spusele piloților, urma să aterizăm peste trei ore pe Pămîntul Mare — la Moscova.

Dar îmi venea greu s-o cred, chiar și atunci cînd avionul se ridicase în aer și frigul înălțimilor mă pătrundea tot mai tare.

Dar frigul nu era nimic. Mult mai complicate erau sentimentele pe care le încercam. Un amestec de încîntare, de îndrăzneală băiețească și totodată de îngîndurare și teamă.

Nu teama de o catastrofă posibilă sau de moarte. Nu, ci teama că s-ar putea să nu ajung niciodată la Moscova. Stăteam cu ochii închiși și în închipuire îmi apăreau multe, multe imagini : Piața Roșie, Teatrul Mare, strada Gorki, mă vedeam mergînd... Toate acestea erau doar închipuiri ; îmi era însă teamă ca într-o clipă să nu se întîmple ceva și toate astea să rămînă numai o închipuire !

Trebuie să mărturisesc cu toată sinceritatea că-i invidiam mult pe Kovpak, Saburov, într-un cuvînt pe toți comandanții de partizani care fuseseră în august la Moscova. Știam că fusesem și eu pe lista celor invitați la consfătuirea comandanților de partizani de la Comitetul Central al P.C. (b) al U.R.S.S. Dar cititorul știe că pe atunci legătura cu noi prin radio fusese întreruptă. Comitetul Central și Statul Major al mișcării de partizani trimiseseră în spatele frontului nemțesc două grupuri, unul după altul, cu misiunea specială de a găsi detașamentul lui Feodorov. Unul din aceste grupuri își găsi o moarte eroică nimerind la inamic, iar celălalt izbuti, după multe rătăciri prin păduri, să ne descopere pe la sfîrșitul lui octombrie. Acești tovarăși ne-au adus o stație-radio portativă și tot ei ne-au vorbit despre consfătuirea din august ce avusese loc la Kremlin. Dar chiar în cazul cînd agenții de legătură ar fi sosit la timp, tot nu m-aș fi putut duce la Moscova ; nemții ne presau pe atunci așa de tare, că n-am fi găsit nimerit ca un avion de-al nostru să aterizeze în apropiere.

Bineînțeles că eu, ca și toți tovarășii mei, am fost foarte emoționat aflînd această știre. Bineînțeles însă că agenții de legătură nu ne-au putut da nici un fel de amănunte cu privire la această adunare. Era clar însă că C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. și C.C. al P.C. (b) al Ucrainei erau îngrijorate de faptul că pierduseră legătura prin radio cu noi și că n-aveau date operative asupra situației în care ne aflam și asupra acțiunilor noastre.

Ne dădeam seama cu toții că într-o săptămînă, două, sau poate o lună, la primul prilej, o să ne vină un avion din spatele frontului sovietic, ca să ia pe cei grav răniți și poate să-mi transmită ordinul să vin la Moscova spre a-mi face raportul.

Şi într-adevăr: nu trecură nici două săptămîni şi mă aflam în drum spre Moscova.

Geanta grea de campanie ce o ţineam pe genunchi conţinea raportul meu către Comitetul Central al partidului asupra activităţii militare şi politice a Obkomului nostru ilegal. În ultimele două săptămîni, cu toate că făceam drumuri grele şi ne ciocneam necontenit cu duşmanul ce ne urmărea pas cu pas, Obkomul ţinuse numeroase şedinţe. Ne adunam fie noaptea, în vreo casă la margine de sat, fie în cîmp, la foc, şi discutam amănunţit fiecare pagină a raportului. Odată, chiar, adăpostindu-ne de ploaia de toamnă într-un furgon italienesc părăsit, ne-am apucat să visăm... Da, să visăm, deşi lucram la darea de seamă. Pe atunci aflasem şi noi că Saburov şi Kovpak primiseră din partea C.C. o misiune nouă. Ne dădeam seama, de asemenea, că un raport nu este numai bilanţul trecutului, dar şi o privire spre viitor. Din felul cum vor fi apreciate de partid faptele noastre de arme şi munca de lămurire dusă în sînul populaţiei, va reieşi misiunea ce ni se va încredinţa în viitor.

Am deschis geanta şi am recitit din nou raportul. Frazele lui concise şi laconice oglindeau toate gîndurile, sentimentele, nădejdile şi visurile noastre... Apoi mi-am închipuit din nou Moscova şi am fost din nou cuprins de spaimă ca nu cumva avionul să păţească ceva.

Noaptea neagră învăluia avionul; în cabină pîlpîia lumina nesigură a unui bec minuscul; abia se desluşeau vocile înfundate ale tovarăşilor mei. Unul mă atinge pe umăr şi mă întreabă ceva... Îi răspund la rîndul meu, strigînd ca să mă audă...

Priveam adesea cifrele fosforescente ale ceasornicului, dar nu-mi dădeam seama de scurgerea timpului. De fiecare dată mă sileam să-mi amintesc ora, dar cînd priveam iar la ceas îmi dădeam seama că am uitat cît arătase înainte. Apoi aerul deveni înnăbuşitor şi era totuşi foarte frig. Uşa cabinei piloţilor se deschise şi al doilea pilot mă anunţă că zburăm deasupra liniei frontului.

Am intrat în cabina piloţilor şi am zărit deodată zona frontului. Zburam la patru mii de metri înălţime. Noaptea era senină, dar fără stele, poate că nu le-am băgat în seamă din pricina mării de lumini ce străluceau deasupra pămîntului. Se putea vedea, cred, pe o rază de patruzeci de kilometri. Rachete verzi, roşii, violete şi galbene brăzdau întunericul în toate direcţiile. Pe jos lunecau fîşii lungi de lumină... Nu

m-am dumerit chiar pe dată că erau faruri de automobile. Sentimentul de îngrijorare pierise. Simțeam o încîntare. În viața mea nu mai văzusem un foc de artificii atît de orbitor. Presupun că sărbătoarea victoriei din Moscova a fost și mai strălucitoare; pe atunci însă nu știam nimic despre astfel de saluturi și victoria finală era încă departe.

Al doilea pilot îmi strigă ceva la ureche și în aceeași clipă mănunchiul de raze se înălță în aer. Fîșiile de lumină ale proiectoarelor prinseră să se rotească în jurul nostru. Aripa argintie a avionului luci dintr-o dată în lumină. Niște mingi roșii începură să explodeze foarte aproape de noi, unele mai sus, altele mai jos. Uruitul motoarelor, urletul și șuierul sălbatic al vîntului înnăbușeau toate zgomotele. M-am distrat destul de mult timp, privind mingile acestea roșii. Și deodată mi-am dat seama că sînt obuze. Era tocmai lucrul de care trebuia să ne temem cel mai mult.

Avionul se înălța probabil tot mai sus. Frigul devenea insuportabil. M-am întors în cabina comună și m-am lăsat în genunchi lîngă fereastră. Toți ceilalți pasageri, afară de cei grav răniți, s-au lipit și ei de geam. Curînd după aceea, exploziile se rărirră. Am încercat să ne împărtășim impresiile. Respiram acum mai în voie: avionul cobora. Inima nu-mi mai bătea cu atîta putere. Mă dureau mușchii, mi-am dat seama că în tot acest interval fusesem grozav de încordat.

Trecură vreo patruzeci de minute. Ușa de la cabina piloților se deschise din nou și al doilea pilot ne anunță că ne apropiem de Moscova.

Aerodromul era foarte puțin luminat. Figuri necunoscute ne-au înconjurat. Cineva mi-a strîns mîna; la rîndul meu am sărutat pe un mustăcios pe care nu-l cunoșteam, apoi toți se dădură la o parte, făcînd loc unei femei în uniformă militară, care-mi strînse mîna scurt și puternic. Se recomandă cu voce tare:

— Locotenent-colonel Grizodubova.

Am luat-o pe o alee de pădure, presărată ușor cu zăpadă. Se deschise o ușă; m-a izbit o lumină vie, zeci de măsuțe albe și o mulțime de oameni în combinezoane și scurte îmblănite. Cu toții ne strîngeam mîinile. Apoi am mîncat, am ridicat paharul, am vorbit, am răspuns la numeroase întrebări, am rîs.

Era cantina piloților aerodromului de lîngă Moscova. Am înțeles că masa nu fusese pregătită anume pentru noi.

Aici puteau mînca la orice oră din zi și din noapte toți cei sosiți cu avionul dintr-o călătorie lungă.

După ora șase dimineața, locotenent-colonelul Grizodubova ne-a comunicat că ne putem odihni. Paturile erau pregătite. Am întrebat-o cum au fost instalați răniții noștri și am vrut să-i văd. Dar Grizodubova mi-a răspuns că dorm cu toții la spitalul aerodromului.

M-am retras într-o odăiță mică și m-am întins între două cearșafuri de o albeață strălucitoare. M-am culcat știind dinainte că nu voi putea dormi, aspirînd cu plăcere mirosul proaspăt de rufe curate. Deodată m-a pufnit rîsul: am zărit pe scaun un echipament ciudat: o căciulă uriașă cu panglică roșie, un veston unguresc de piele de căprioară cu păr lung, o manta de piele, iar deasupra lor un automat, patru discuri de rezervă, un mauser și un parabellum...

Toate acestea fuseseră acum o clipă pe mine și cîntăreau, cred, pe puțin un pud. Iată de ce mă simțeam atît de ușor acum. În ultimul timp aproape că nu lepădasem tot acest echipament.

Așteptam pe reprezentanții C.C. al P.C. (b) al Ucrainei și pe ai Statului Major Ucrainian al Mișcării de Partizani. Tovarășa Grizodubova ne-a spus că a vorbit la telefon cu hotelul „Moskva", unde ni s-au rezervat camere. Urmau să vină mașinile să ne ia.

Dar mașinile nu veneau. Am stat culcați vreo două ceasuri, vorbind. După aceea Volodin, care era de fel din Moscova și cunoștea bine locurile, ne-a propus să nu mai așteptăm, ci să luăm trenul electric.

Ideea lui ne-a surîs. Ne-am îmbrăcat în grabă, ne-am luat rămas bun de la gazdele primitoare ale aerodromului și ne-am îndreptat spre gară.

* * *

La început n-a fost prea multă lume în tren. O dată cu noi s-au urcat doar cîteva femei și cîțiva elevi. Pe urmă, alături de mine s-a așezat un muncitor bătrîn.

Un băiat ca de vreo opt ani arăta mereu cu degetul spre noi. Cînd trenul începu să se umple, am surprins multe priviri curioase îndreptate asupra noastră. Cel dintîi care a intrat în vorbă cu mine a fost bătrînul muncitor:

— De unde ați răsărit voi, fiule, în felul ăsta?

— Cum adică, taică?

— Păi, cine să priceapă ce-i cu voi? V-ați aninat la arme parcă, uite-acuși, mergeți în luptă. Dar după straie parcă n-ați fi soldați.

Un băiat negricios de la școala profesională se amestecă în vorbă și spuse cu glas răsunător:

— Sînt partizani.

— Cum de ai ghicit? l-a întrebat Iaremenko.

— Aveți arme nemțești, purtați mustăți și aveți panglici la căciuli. Orice om cu carte ar pricepe. Bărbile le-ați ras, nu-i așa?

Așa începu discuția. Peste un minut oamenii făcură cerc în jurul nostru. Călătorii care se urcau la alte stații se înghesuiau și dînșii spre mijlocul vagonului. Devenisem centrul atenției. Ploua cu întrebări. O femeie mai în vîrstă strigă peste capetele oamenilor:

— N-o fi pe la voi unul de-l cheamă Morozov? Viktor Nikolaevici Morozov. A zis la radio că-i la partizani, dar n-a spus unde.

Oamenii se interesau absolut de toate. Cînd vorbea unul dintre noi, în vagon se făcea o liniște neobișnuită, ca la conferință. Atenția oamenilor ne-a tulburat și ne-a mișcat. Ne-am dat seama numaidecît că cei de la Moscova și-au făcut o idee exagerată de primejdiile ce-i amenință pe partizani. Cînd am încercat să risipim aceste spaime, ascultătorii noștri au protestat:

— O spuneți numai așa, din modestie, știm noi...

I-am spus elevului de la școala profesională că avem la detașament mai bine de douăzeci de băieți de o seamă cu el. Băiatul se aprinse numaidecît.

— Dar eu aș putea să mă înscriu la dumneavoastră? Tare aș vrea! Am doi frați pe front și i-aș putea ajuta!

Oamenii din jur începură să rîdă. Băiatul se fîstîci, roși:

— Da, înțeleg, zise el privind pe geam. Nu-i este dat fiecăruia...

— Asta așa-i, întări bătrînul care ședea alături de mine. Trebuie să fii erou... Partizanii, frățioare, sînt oameni de o putere și o stăpînire de sine cu totul ieșită din comun, iar cei de-alte noi mai trebuie să mănînce mult pînă să ajungă ca ei.

Această părere despre partizani, în fond foarte nesănătoasă, care-i prezenta ca pe niște eroi legendari, o răspîndeau gazetarii și scriitorii. Mai tîrziu, citind la Moscova

ziare și reviste, am văzut că povestirile despre faptele de vitejie ale partizanilor sînt adesea exagerate. Eroii unor astfel de povestiri erau atît de viteji și extraordinari, încît parcă te simțeai rușinat că nu ești ca dînșii. Iar cititorul simplu bineînțeles că se gîndea așa: „Cum să mă compar cu astfel de viteji?" În schimb se scria foarte puțin despre biruirea fricii, deși era cel mai important lucru. Mi-a părut de asemenea rău că n-avem în mijlocul nostru un scriitor care să povestească cu vorbe pline de adevăr cum lucrează și învață în pădure oamenii cei mai obișnuiți și cum eroismul devine încetul cu încetul o necesitate, o părticică a disciplinei și a conștiinței generale.

Noi, la rîndul nostru, ne minunam de tot ce vedeam. Eu, unul, mă uitam insistent și fără prea mult tact la o femeie slabă și înaltă cu ochelari. Purta pe umăr, ca pe o pușcă, o lopată, învelită într-o mapă de birou. În jurul lopeții erau înnodate și panglici. Femeia zîmbi și zise:

— Mă priviți așa de lung...

— La drept vorbind priveam lopata.

— Serios? Adică da, trebuie să pară curios pentru cineva care nu-i obișnuit. Dar uitați-vă împrejur...

I-am urmat sfatul și abia atunci am văzut că mulți dintre oameni purtau lopeți învelite cu cîrpe sau hîrtii... și aproape toți călătorii aveau pe genunchi, pe umeri sau în mînă, saci și coșulețe pline.

— Cartofii noștri cei de toate zilele, mă lămuri foarte serios o tînără muncitoare. Noi, tovarăși partizani, sîntem eroi ai lopeții... Chiar așa-i, urmă dînsa înflăcărîndu-se dintr-o dată, să nu rîdeți! Cred că fiecare dintre noi a săpat cu aceeași lopată tranșeele din jurul Moscovei...

Ce minunată este deprinderea omului sovietic de a vorbi simplu, din toată inima, în orice împrejurare a vieții! Intrasem în vorbă numai de vreo zece-cincisprezece minute, dar ne înțelegeam atît de bine de parcă ne-am fi cunoscut de ani de zile.

— Ce păcat că trenurile nemțești nu merg cu asemenea viteză! exclamă Balabai.

Nu numai noi, ci mai toți pasagerii din vagon am înțeles ce voia să spună și am izbucnit în rîs.

— Știu că i-ați obișnuit pe nemți să umble încetișor, spuse cu multă înțelegere profesională însoțitoarea vagonului. La o viteză ca asta dacă dai de o mină, praful se alege de tot trenul, nu-i așa, taică? mi se adresă ea.

Am privit-o cu interes. Nu părea să aibă mai puțin de treizeci de ani.

— Cam devreme m-ai ridicat la rangul de tată...

— Dar ce vîrstă aveți?

— Patruzeci.

— Ei, nu mai spuneți! Parcă nu-mi vine a crede... Dar nici dumneavoastră poate că n-o să mă credeți că am douăzeci și doi. Și acum socotiți...

Fata izbucni într-un rîs vesel, eu am făcut la fel și cei din jur zîmbiră și ei. De ce? Părea c-aveam mai degrabă de ce ne întrista...

— Așa sîntem noi, oamenii sovietici, lămuri cu o singură vorbă bătrînul.

Drumul dura destul de mult. Mi s-a făcut poftă de fumat; mi-am răsucit o țigară și m-am ridicat să trec pe platformă.

— Se vede cît de colo că sînteți partizani, zise însoțitoarea. Nu prea stați bine cu disciplina. Ei, sînteți musafiri, treacă de la mine! Fumați aici! În cel mai rău caz o să-i explic eu controlorului.

Cînd am ajuns în piața Komsomolskaia, atenția celor din jur ne-a făcut să ne îndreptăm ținuta. Nici noi nu ne-am dat seama cînd ne-am aliniat și am pornit în pas cadențat. Așa am intrat în stația de metro.

Peste zece minute ne îmbrățișam cu Strokaci, Korniiț, Spivak, Starcenko, Greciuha; mulți dintre membrii C.C. al P.C. (b) al Ucrainei și ai guvernului Ucrainei locuiau pe atunci la hotelul „Moskva".

Pe vremea aceea, la Moscova activa Statul Major Ucrainean al Mișcării de Partizani, al cărui comandant, de fapt, era Nikita Sergheevici Hrușciov. Cu toată intensa activitate pe care o desfășura ca membru militar în Consiliul Militar al Frontului de Sud-Vest și apoi al Frontului Voronej și al Frontului 1 Ucrainean, tovarășul Hrușciov conducea personal mișcarea de partizani din Ucraina. Șeful statului major al mișcării de partizani era tovarășul Strokaci. La Moscova se afla și statul major central, al cărui șef era Ponomarenko, secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Bielorusia.

Abia la Moscova, întîlnindu-mă cu membrii Comitetului Central al partidului și cu membrii statelor majore ale mișcării partizanilor, mi-am dat seama cît de mari sînt forțele partizanilor și ce avînt uriaș a luat rezistența poporului în

spatele frontului dușman. Dar ceva mai important decît toate acestea, am văzut și am simțit că, în totalitatea forțelor armate ale statului, mișcarea de partizani ocupă un loc foarte însemnat, că este organizată și condusă de către C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S.

Într-o armată, toate companiile, regimentele, diviziile și fronturile simt zilnic vecinătatea altor companii, divizii și fronturi, simt nu numai comunitatea de scopuri cu ele, ci și comunitatea de acțiuni, pe cînd detașamentele de partizani, mereu despărțite unele de altele, mereu încercuite de dușmani, exagerează foarte adeseori izolarea lor. Radioul și aviația sînt tot ce le leagă de „Pămîntul Mare", de armată. Dar firele unei asemenea legături se rup cu ușurință și izolarea pare atunci totală.

La statul major central și cel ucrainean am făcut cunoștință cu ofițeri de o înaltă calificare, care lucrau zilnic în mod operativ cu partizani îndepărtați, aflați prin codri. Stînd de vorbă cu Strokaci și Ponomarenko, am aflat că în perioada în care pierdusem legătura cu Moscova, acest lucru n-a fost o nenorocire numai pentru noi. Cei din Moscova au fost la fel de îngrijorați. Cercetări s-au făcut de ambele părți. Dar pe cînd noi transmiteam doar slabe țiuituri, atunci cînd găseam acumulatori pentru stația noastră de radio, Moscova trimitea zi și noapte în eter semnale pline de alarmă. Cerea celorlalte detașamente, cercetașilor militari și ilegaliștilor: „Comunicați unde-i Feodorov".

Am aflat de asemenea că inginerii se străduiau zi și noapte să creeze armament special pentru partizani, să construiască mine și amortizoare pentru armele de foc. Dacă n-am fi pierdut legătura, ni s-ar fi dat și nouă cîte ceva din aceste ultime invenții.

Am mai aflat că mii de voluntari din toate unghiurile țării trimit cereri la Moscova, rugînd și uneori cerînd cu insistență: „Îndreptați-ne la partizani!" Și nu veneau numai din partea ucrainenilor sau a bielorușilor, care voiau să lupte pentru eliberarea teritoriilor lor, dar și din partea locuitorilor tuturor, sau aproape tuturor republicilor din U.R.S.S.

Toate aceste cereri erau sistematizate de statele majore de partizani, iar oamenii care le trimiteau erau îndelung cercetați. Și mulți, chiar foarte mulți dintre ei, în urma verificării, erau chemați la Moscova.

Am aflat, în sfîrşit, că la Moscova era şi un spital special pentru partizani. Sute de tovarăşi de luptă răniţi în spatele frontului duşman fuseseră vindecaţi acolo şi plecaseră îndărăt cu avionul spre detaşamentele lor...

Mărturisesc sincer că la Moscova m-am simţit mai mîndru ca oricînd de a fi partizan. Mai cu seamă după ce tovarăşii Ponomarenko şi Strokaci mi-au arătat unele cifre globale şi după ce am luat cunoştinţă de unele rezultate generale ale luptei duse de partizani. Cifrele erau impresionante. Firește, nu se cădea să le dăm deocamdată în vileag. Simţeam însă o mare dorinţă să-mi revăd cît mai curînd tovarăşii şi să le povestesc ce este mişcarea partizanilor.

Da, voiam să le povestesc partizanilor ce este mişcarea de partizani, deoarece ei ştiau prea puţin despre această mişcare în genere, ei cunoşteau numai ceea ce vedeau şi făceau ei înşişi. Dar la Moscova orice om care afla că sînt „de acolo" îmi punea aceeaşi întrebare: „Ce este mişcarea de partizani? Povesteşte-ne mai pe larg"...

* * *

După cîteva zile, Nikita Sergheevici Hruşciov sosi la Moscova. La şedinţa C.C. al P.C. (b) al Ucrainei am făcut un raport asupra activităţii desfăşurate timp de un an şi şase luni de Obkomul ilegal din Cernigov şi asupra acţiunilor de luptă ale marii noastre unităţi de partizani. În aceeaşi şedinţă, Comitetul Central a luat hotărîrea să împartă marea noastră unitate în două. Una din aceste părţi urma să întreprindă o mare expediţie în Ucraina apuseană.

CARTEA A TREIA

NODUL DE CALE FERATĂ DE LA KOVEL

CAPITOLUL I

Înainte spre apus!

La începutul lunii martie 1943, comisarul marii unități, Drujinin, și cu mine am fost primiți de Nikita Sergheevici. Convorbirea noastră avea caracterul unei ultime întrevederi, al unor sfaturi de drum. Am primit un ordin în care se concretizau simplu și pe scurt sarcinile noastre pe multe luni de aici înainte.

Iată punctele principale ale ordinului:

„Către comandantul detașamentului unit de partizani, Erou al Uniunii Sovietice, tov. Feodorov, către comisarul detașamentului, tov. Drujinin, către locțiitorul de comandant al detașamentului pentru cercetare, tov. Soloid, către tovarășii Balițki, Kovalenko: vor pleca cu avionul în spatele frontului inamic și vor ateriza în zona de acțiuni a detașamentelor. În cazul că avionul nu va putea ateriza, vor sări cu parașutele.

...După ce vor ajunge la locul serviciului lor permanent vor începe pregătirea detașamentelor în vederea raidului asupra teritoriului Ucrainei de pe țărmul drept al Niprului, în vederea căruia trebuie să ia următoarele măsuri:

a) Vor forma detașamente din cadrele cele mai bune, lăsînd un număr de oameni necesari pentru muncă în regiunea Cernigov;

b) Din efectivul de oameni rămași pentru muncă în regiunea Cernigov, se va alcătui un detașament independent de partizani, sub comanda lui N. N. Popudrenko.

...După ce detașamentul unit de partizani de sub comanda Eroului Uniunii Sovietice, tov. Feodorov, a comisarului, tov. Drujinin, și a șefului de stat major, tov. Rvanov, va fi format — se va porni în raid asupra teritoriului Ucrainei de pe malul drept al Niprului... avînd ca obiectiv ieșirea pe teritoriul regiunii Volînskaia.

Sarcina de bază a comandamentului detaşamentelor este de a trece aceste detaşamente pe malul drept pînă la revărsarea Niprului.

...La sosirea detaşamentelor pe teritoriul regiunii Volînskaia :

a) se vor organiza acţiuni pentru a provoca deraieri sistematice de trenuri pe căile ferate : Brest-Kovel-Luţk-Holm-Kovel, precum şi acţiuni pentru nimicirea forţei vii şi a tehnicii inamicului pe şoseaua Brest-Kovel ;

b) se va stabili legătura cu detaşamentele de partizani care acţionează pe teritoriul regiunii Volînskaia, în vederea acestei acţiuni se va organiza trimiterea de grupuri, precum şi de cercetaşi individuali în cercetare...

c) se va duce muncă de descompunere a formaţiilor naţionaliste ;

d) se vor organiza detaşamente de partizani care să acţioneze independent".

Atît eu cît şi Drujinin ştiam că marea noastră unitate urmează să fie împărţită în două. Ştiam de asemenea că Statul Major Ucrainean al Mişcării de Partizani se va îndrepta într-un raid spre Ucraina de pe malul drept al Niprului. Cu cîtva timp înainte mi s-a recomandat ca, prin forţa marii noastre unităţi, să punem mîna pe un nod mare de cale ferată din spatele frontului inamic şi să nu lăsăm să treacă spre acest front trenuri militare inamice. În urma ordinului primit acum urma să pornim la acţiune. Mărturisesc că numai atunci mi-am dat seama în toată puterea cuvîntului de amploarea şi îndrăzneala acţiunii de partizani pe care partidul ne-o trasa ca sarcină.

Nikita Sergheevici ne-a primit în clădirea C.C. al partidului din Staraia Ploşciad. Era o zi geroasă şi geamurile erau acoperite cu flori de gheaţă. Copacii ce abia se întrezăreau prin geamuri purtau în creştet căciuli mari de zăpadă. Dar Nikita Sergheevici ne vorbea de primăvară şi ne punea în vedere că neîndeplinirea misiunii noastre poate atrage mari primejdii.

— De cum sosiţi la unitate, pregătiţi-vă de marş. Meteorologii prevestesc o primăvară timpurie. Cînd vor porni sloiurile pe Nipru şi apele lui se vor revărsa, va fi greu să treceţi fluviul. Să nu zăboviţi nici o singură zi. În voi, parti-

zanii, partidul își pune azi mari speranțe ; partidul are în voi o încredere mare, nespus de mare.

Știam că, cu puțin înainte de convorbirea cu noi, Nikita Sergheevici luase parte la ședința Comitetului de apărare.

— Nu plecați numai voi în raid — își urmă tovarășul Hrușciov îndrumările de despărțire — unii au și primit, iar alții vor primi în curînd asemenea ordine. Cîteva detașamente mari se vor îndrepta în această primăvară spre hotarul de apus al patriei noastre. Așa că să nu vă temeți că veți fi singuri. Raidurile noastre au un caracter cu totul deosebit : mișcarea de partizani din trecut nu cunoaște nimic asemănător. Poate că ar fi mai potrivit să numiți această acțiune : o străpungere a armatei noastre de partizani. În pădurile și regiunile de munte limitrofe cu Polonia, Cehoslovacia și Romînia ia naștere o regiune uriașă de partizani. De azi înainte partidul și comandamentul general nu-numai că țin seama de forțele partizanilor, dar îi și includ în planul operativ al ofensivei generale.

I-am aruncat o privire lui Drujinin. Pe fața lui am deslușit același sentiment pe care îl încercam și eu : „așadar, iată ce înseamnă ordinul primit !"

Oare trecuse multă vreme de cînd noi, comandanții de partizani și ilegaliști, nu puteam răspunde la întrebarea : ce este o ofensivă în condițiile noastre ? Nu știam dacă detașamentele noastre trebuie să pătrundă adînc în teritoriul ocupat de inamic sau dacă este mai bine să se țină în apropierea frontului, ca să aibă oricînd posibilitatea să ajute unitățile Armatei Roșii, printr-o lovitură executată în spatele dușmanului. Nu cunoșteam decît o singură formă a ofensivei : atacuri prin surprindere. Detașamentele de partizani căutau să atace prin surprindere, fără să angajeze o luptă de durată cu dușmanul. Partizanii atacau prin surprindere și se retrăgeau ca să se ascundă pînă la un alt atac. Deplasările și atacurile noastre ne erau aproape întotdeauna impuse. Inamicul concentra împotriva noastră unitățile sale de nimicire și pedepsire — noi ne retrăgeam, căutam alte locuri mai prost apărate și loveam din nou. Așa au acționat partizanii lui Denis Davîdov, așa au acționat burii împotriva ocupanților englezi, așa au acționat și părinții noștri — partizanii roșii — în anii războiului civil ; de la ei am moștenit și noi această tactică.

Dar vremurile se schimbă și o dată cu ele se schimbă și tactica. Organizarea, unitatea scopurilor și comandamentul unic — iată caracteristica mișcării de partizani în zilele noastre. Partidul se afla în fruntea luptei maselor populare de pe teritoriile ocupate de nemți și chiar din primele luni de război a știut să unească între ele detașamentele mici și mari răzlețe, împrăștiate, ce se formau din sînul poporului, și să ia în mîinile sale conducerea acestor detașamente. Acum partidul trimitea cele mai bune detașamente ale armatei de partizani în ofensivă. Le înarma cu tehnică nouă și punea în fața lor o nouă sarcină strategică.

— Tovarășe Feodorov, ai fost vreodată prin regiunile apusene? întrebă Nikita Sergheevici.

— Nu.

— Dar dumneata, tovarășe Drujinin? De altfel, îmi amintesc: înainte de război ai lucrat la Ternopol. Asta-i bine. Experiența dumitale va ajuta să vă orientați în condițiile de acolo. În detașamentele din Cernigov cred că nu găsiți nici zece oameni care să cunoască bine regiunile Volînskaia și Rovno, unde vă îndreptați acum.

— O să atragem de partea noastră pe localnicii care ne vor ajuta — am răspuns.

Nikita Sergheevici căzu pe gînduri.

— Asta-i bine — făcu el fără grabă. Totuși, localnicii au în mult mai mare măsură nevoie de ajutorul vostru. Situația de acolo e foarte grea. Și, uitîndu-se la ceas, Nikita Sergheevici adăugă: Nu vă mai reții. La tot ce ați auzit la ședința C.C., la instrucțiunile și la ordinul pe care le-ați primit, vreau să adaug numai atît: să lucrați mînă în mînă cu poporul, să nu vă feriți de popor. Prin părțile acelea nemții caută să exploateze ura de veacuri a poporului muncitor ucrainean față de șleahticii polonezi. Autoritățile de ocupație au izbutit cu ajutorul benderoviștilor și al altor ticăloși, să creeze formații naționaliste și să provoace lupte fratricide, asmuțindu-i pe ucraineni împotriva polonezilor și pe polonezi împotriva ucrainenilor. Iată de ce nemții se simt ceva mai liniștiți prin părțile acelea. Iată de ce prin nodul de cale ferată de la Kovel trec zi de zi spre front pînă la șaptezeci de eșaloane cu muniție, tehnică și trupe. Să arătați localnicilor unde sînt adevărații lor dușmani, să organizați detașamente de partizani atît ucrainene cît și poloneze

și împreună cu ele, sprijinindu-vă de ele, să stăviliți șuvoiul de transporturi militare care trec pe la Kovel — iată sarcina voastră... Vă doresc succes, tovarăși...

* * *

În cele două camere ale hotelului „Moskva" unde locuiam, se adunaseră încet, încet destule arme și muniție. Mai era acolo și o lădiță cu decorații și medalii. Sovietul Suprem îmi dăduse sarcina să înmînez decorații partizanilor din marea noastră unitate. În fața ușii ce dădea în camerele noastre, zi și noapte stătea o santinelă. Doar în cazuri extreme, și atunci numai cu îngăduința mea sau a lui Drujinin, putea intra cineva străin la noi. Nici chiar îngrijitoarele nu aveau voie să intre. De măturat ne măturam noi singuri odăile. Într-un cuvînt am introdus și aici felul de viață din tabăra de partizani. În schimb, oamenii noștri, adică partizanii, se adunau la noi în mare număr: răniții care erau pe cale de însănătoșire, ieșiți din spitalul pentru partizani, tovarăși de la cursurile de partizani, reprezentanți ai altor mari unități de partizani veniți cu treburi la Moscova.

Mai cu seamă în timpul nopții era mare animație în camerele noastre. De altfel lucrul acesta era de înțeles. Eram obișnuiți cu operații de noapte și cu marșuri efectuate la adăpostul întunericului. Noaptea este doar aliatul partizanilor. Luna e soarele partizanilor. Aici însă, la hotel, de-abia ne adunam după alergătura din timpul zilei și de-abia ne așezam la vorbă, că și auzeam ciocănituri în ușă: „rugăm pe toți cei care nu locuiesc la hotel să plece!" Dar unde erau să plece? Spitalul se afla tocmai pe șoseaua Leningradului și drumul pe jos pînă acolo dura mai bine de o oră. Permise de circulație în timpul nopții nu ni se dădeau. Eram nevoiți să-l lămurim pe administratorul de serviciu că aici era zona noastră, a partizanilor. Drept să spun nu prea îi răsfățam noi pe administratori cu prea multă supunere.

Cîte una din femeile de serviciu ale etajului ne întorcea spatele bombănind în trecere:

— Cînd o să plecați odată de aici?

Dar asta o spunea numai într-o supărare de o clipă. În general eram primiți cu multă căldură și îngrijiți cu deosebită atenție.

În ceea ce privește întrebarea „cînd o să plecați", trebuie s-o mărturisesc că ea ne preocupa mult mai mult pe

noi decît pe cei de la hotel. În cele din urmă s-a hotărît plecarea noastră pentru ziua de 3 martie. Dar în acea zi ni s-a telefonat de la aerodrom că „astăzi" nici vorbă nu poate fi de zbor. Totuşi ne-am urcat în maşini şi am plecat la aerodrom, vrînd în felul acesta să impresionăm comandamentul diviziei. Dar n-am avut succes. Ne-am întors la hotel, dar îngrijitoarele făcuseră în odăile noastre o mare curăţenie şi deschiseseră geamurile, cu tot gerul de afară. După cum am aflat mult mai tîrziu, abia la cîteva luni după plecarea noastră a dispărut din acele odăi mirosul de mahorcă pe care îl lăsasem.

La 4 martie ni s-a spus în sfîrşit că avem un avion şi meteorologii au permis — deşi cu multe codeli — să decolăm. Ce veselie ne-a cuprins! Am înjghebat în grabă o masă de rămas bun, ne-am luat ziua bună de la direcţie, ne-am împăcat cu cei mai straşnici cerberi ai disciplinei de la hotel. O parte din personalul hotelului ne-a condus chiar la aerodrom.

După ce ne-am instalat în avion, ne-am ridicat în aer, am făcut pe sus ocolul Moscovei şi... am aterizat din nou. Ni s-a explicat îndelung că nu ştiu pe unde şi-a făcut loc un curent arctic, că „pe parcursul stabilit vizibilitatea nu depăşeşte..." Dar credeţi poate că toate acestea ne consolau? Străduindu-mă să fiu liniştit, l-am întrebat pe meteorolog:

— Dar poţi să-mi garantezi, tinere, că acest curent arctic o să întîrzie şi topirea gheţii de pe Nipru?

Supărat, meteorologul îmi răspunse că nu este „tînăr", dar asta nu schimba cu nimic situaţia şi plecarea noastră fu iar amînată.

Nervii noştri nu mai rezistau. Îmi aduc aminte că, înciudat cum eram, m-am năpustit la un foarte bun tovarăş al nostru din cei care ne conduceau. În trecut acesta fusese partizan, comandant, întîi de detaşament, apoi de companie. Acum însă rămînea la Moscova, unde primise o altă sarcină. Ce e drept, avea o sănătate şubredă; deşi doctorii de la spital îl puseseră pe picioare, totuşi îi cocea o ureche şi şchiopăta simţitor din pricina unei dureri la picior. Eu însă îmi închipuiam, şi nu fără temei, că nu ăsta ar fi motivul principal. Balitki al nostru pierduse un ochi în luptă. Nici acum nu-şi scosese încă bandajul şi nu scăpase de dureri. I se propusese o funcţie la Moscova, şi încă una destul de bună. Doctorii îl declaraseră inapt pentru front şi îi dăduseră un bilet de lăsare la vatră, dar nu-l putură opri la

Moscova. Acum Baliţki pleca o dată cu noi. Se pregătea să plece şi în raid cu noi.

— Vrei să-ţi spus sincer ce gîndesc, Kolea ? i-am spus tovarăşului care rămînea. Nu vii cu noi, dragul meu, numai pentru că te-a convins nevasta să rămîi... Se înţelege că nici doctorii nu mint : e de ajuns să-ţi vadă cineva capul bandajat şi figura tristă de invalid şi nu-i mai rămîne nici o îndoială. Dar să nu cumva să-mi spui, Kolenka, că soţia ta n-are nici un amestec în toate astea. Şi cînd te gîndeşti că e comunistă... Stai, stai, ai să te dezvinovăţeşti la miliţie, nu aici ! Eu zic însă să te înlocuiască ea pe tine şi să vină cu noi... Ah, nu poate...

Şi n-ar fi de mirare dacă i-aş fi spus lui Kolea şi alte lucruri, încă şi mai jignitoare, dar tocmai atunci, la ieşirea din aerodrom, s-a întîmplat ceva care ne-a redat buna dispoziţie.

Trecuse, cred, de unu noaptea. Pe cărarea lată şi bătătorită dintre brazi, care duce de la aerodrom spre şosea, trei fete ne-au tăiat calea.

— Permiteţi să ne adresăm ?

Toate trei purtau pîslari, pufoaice încinse cu curele şi căciuliţe cu urechi din imitaţie de blană. Le mai lipseau doar automate şi poate panglici roşii la căciuliţe pentru ca tabloul să fie complet. Pretutindeni erau santinele şi luna strălucea din plin : cum de au ajuns fetele aici ? Ostaşul din plutonul comandamentului s-a şi repezit la ele :

— De unde veniţi ?

Una din fete însă îl dădu la o parte.

— Nu te băga, tovarăşe. Nu ştiţi să păziţi cum trebuie, atunci nu vă mai vîriţi... Sînteţi partizani, nu-i aşa ?

— Să zicem.

— Şi noi sîntem partizane. Să facem cunoştinţă : Lena Hvorostina, Şura Petrova, iar eu sînt Subbotina Alexandra.

— Va să zică dumneata eşti conducătoarea grupei, şeful, cum s-ar zice ?

— De ce credeţi asta ?

— Pentru că de prietena dumitale spui că o cheamă Şura, iar de dumneata spui „Alexandra". Alexandra... şi mai cum ? Şi totodată te rog să-mi spui din ce detaşament sînteţi. Pentru că nu-mi aduc aminte să fi auzit de partizani prin pădurile astea.

Atunci ieşi înainte prietena fetei, chiar aceea pe care Alexandra ne-o prezentase drept Şura.

— E adevărat, tovarăși, că sîntem partizani dar... viitori. Fratele ei, și zicînd asta fata arătă cu degetul înspre Alexandra, ne-a spus că de aici pleacă adeseori partizani. Noi am și scris o cerere și am înaintat-o... am înaintat-o bineînțeles la C.C. al Comsomolului. Dar deocamdată ne-a venit răspunsul că mai înainte de toate trebuie să primim avizul organizației de bază de la fabrică. Am fi vrut să ne ducem la Moscova, dar știți și dumneavoastră că acum muncim zi și noapte și secretarul nostru s-a opus categoric. Și asta pentru că sîntem torcătoare. Dar nu e just. Gîndiți-vă și dumneavoastră! Dacă eram, de pildă, muncitori necalificați, puteam să ajungem și pe front și partizani, dar dacă ne-am făcut un drum în viață și am ajuns mai în frunte se cheamă că: stai pe loc și nu te fîțîi. Noi sîntem gata de muncă și vrem să ne apărăm patria: avem toate trei insigne! Și apoi, toate sîntem majore, adică... aproape majore. Eu am și împlinit optsprezece ani, iar Lena împlinește luna viitoare.

— Sînteți fruntașe în muncă? le întrebă Drujinin.

— Ei, vedeți? Va să zică și dumneavoastră! Se cheamă că dacă sîntem fruntașe în muncă nu avem dreptul să ne apărăm patria, nu-i așa?

— Dar dumneata, de ce taci? am întrebat-o pe a treia fată. Fata-și întoarse ochii rușinată. Ori poate că aici doar Alexandra și Șura au dreptul de vot, iar Elena trebuie să tacă?

— Hai, dă-i drumul, Lenka!

— Dînsa e rușinoasă.

— Nu sînt de loc rușinoasă, dar de ce să-mi bat gura degeaba, că dînșii nu pot hotărî singuri dacă trebuie să ne ia ori ba. Pentru asta există comandamentul. Hai acasă, fetelor! și Lena se întoarse dintr-o mișcare cu spatele la noi, dar nu se clinti din loc.

— Ia te uită, făcu unul dintre însoțitorii noștri. Ce repede îi sare țandăra. Cînd o să nimerești la noi, te domolim cît ai clipi din ochi!

— Dumneata să ne domolești? îi aruncă Lena peste umăr. Văd eu că zburați cu toții astăzi pentru întîiași dată! Și hainele sînt noi, direct de la depozit! Eu așa gîndesc că pe adevărații partizani nici nu i-ați văzut vreodată! Știți cum arată ăia? Sînt îmbrăcați numai cu lucruri de ale nemților sau ca noi, de pildă, cu pufoaice.

Deodată Lena se uită înspre mine și se încurcă. Dintr-un început nu mi-am putut da seama de ce.

— Hai, zi-i înainte, de ce te-ai oprit? o întrebai şi abia atunci am înţeles de ce se fistîcise fata: aveam cojocul descheiat.

Iar Lena luă poziţie de „drepţi", ca la comandă, cu mîinile la vipuşcă, şi cînd vorbi avea alt ton.

— Ştiţi, tovarăşe partizan, Erou al Uniunii Sovietice, am vrut să vă arăt asta... şi descheindu-şi în grabă nasturii, scoase din buzunarul interior al pufoaicei carnetul de comsomolistă în scoarţe de carton, iar din el o fotografie. Priviţi aici, vă rog, l-aţi cunoscut cumva?

Se schimbase cu totul la faţă: chipul ei arăta acum nerăbdare, sfială şi nădejde. Fotografia era a unui partizan de-al nostru, pe nume Petea Smirnov, căzut cu o lună înainte eroic pe cîmpul de luptă.

— De unde ai fotografia?

— L-aţi cunoscut, da? Vorbiţi, nu vă temeţi, c-am primit de la prietenul lui... Mi-a scris... că a murit.

— Ţi-e frate? am întrebat-o.

— Nu, nu l-am văzut niciodată aievea. Nu rîdeţi! strigă Lena aproape, deşi nici unul din noi nici nu zîmbea măcar. În vis, ce e drept, m-am întîlnit adeseori cu dînsul şi acum îl mai visez. Dar e adevărat că n-am primit de la Petea decît două scrisori, iar pe urmă am primit o înştiinţare de la tovarăşii lui că a murit de moarte eroică. Şi aş vrea, înţelegeţi, nu numai să-l răzbun... Aş vrea să-i iau locul şi aşa mai departe... asta-i!

— Şi totuşi, cum de v-aţi cunoscut?

Lena nu răspunse.

Atunci ne răspunse Şura cea mică.

— S-au cunoscut datorită unui pachet trimis pe front. Anul trecut, de sărbătoarea lui Octombrie, cînd se trimiteau daruri pe front, noi ne-am gîndit să trimitem pachete partizanilor. Dînsul, adică Petea, a primit pachetul ei şi i-a scris „mulţumesc" şi i-a trimis şi fotografia, asta pe care o vedeţi. Mai tîrziu am aflat totul... pentru că Lenka tot plîngea adeseori. Şi atunci ne-am hotărît să-l înlocuim toate trei. Ea, de una singură, nu-l poate înlocui, iar tustrele o să putem... Povestiţi-ne, vă rugăm, dacă e voie, cum a fost Petea? Dar pesemne că minutele vă sînt numărate, nu-i aşa?

Le-am condus pe fete cu maşina noastră pînă la căminul fabricii şi în drum le-am povestit despre Petea Smirnov, despre faptele şi despre moartea lui eroică. Cu acest prilej am aflat că cele trei tinere torcătoare au venit la aerodrom

făcînd pe jos douăzeci și mai bine de kilometri, din Noghinsk. Cînd am ajuns la cămin, ele au trezit din somn o fată foarte drăguță, pe care au adus-o să ne cunoască. Era, după cum am aflat, secretara organizației de Comsomol din fabrică. După ce se dumeri cum stau lucrurile, ea ne spuse:

— Este adevărat că fetele cer de mult să plece într-un detașament de partizani. Dar ele sînt fete în toată firea și nu niște fetișcane și de aceea cred că ar trebui să înțeleagă... Fabrica noastră face postav pentru mantale militare și ele trei îmbracă zilnic o sută de ostași. Eu sînt contra. Și o să fiu contra pînă la sfîrșit. Și chiar în fața C.C. al Comsomolului o să pun chestiunea cu toată hotărîrea: să nu fie lăsate și să li se facă o mustrare pentru...

Deodată fata se fistîci și nu putu să ne spună pentru ce o să ceară sancționarea. Noi am izbucnit în ris și nici ea nu și-a putut stăpîni un zîmbet. Cînd ne-am luat rămas bun și am apucat să ne depărtăm cu mașina vreo douăzeci de metri, ea ne-a strigat din urmă cu o voioșie plină de îndrăzneală:

— Așteptați, că poate o să vin și eu la voi!

Peste cîteva clipe mașina ne ducea în zbor pe șoseaua ce duce spre Moscova.

— Vezi, Kolea, i-am spus eu tovarășului pe care îl oprea nevasta la Moscova.

— Văd! răspunse el.

— Înțelegi?

— Înțeleg.

Nici pînă acum nu știu dacă au izbutit cele patru torcătoare să ajungă partizane sau dacă au rămas pînă la sfîrșitul războiului să-i îmbrace pe ostașii Armatei Sovietice. Nu mă îndoiesc însă că, într-un caz sau altul, s-au descurcat foarte bine.

* * *

A doua zi, seara, am plecat în sfîrșit cu avionul și pe la orele zece am tăiat linia frontului. Cînd ne apropiam de Briansk am văzut că orașul este luminat. Gara, farurile locomotivelor și șinele strălucitoare de cale ferată se vedeau ca în palmă. Prin minte mi-a trecut bineînțeles că dacă nemții se poartă cu atîta nepăsare la numai 60 de kilometri de front și nu păstrează camuflajul, ce trebuie să fie în raionul Kovelului, unde ne îndrepta partidul! În acel raion,

situat departe în spatele frontului, pesemne că dușmanul își face de cap în bună voie.

Totuși antiaeriana nu dormea: ca la comandă lumina s-a stins deodată pretutindeni și în aceeași clipă se ridicară în cer baionetele luminoase ale reflectoarelor. Avionul nostru începu să se ridice cu iuțeală, străbătînd stratul gros de nori. Norii erau acum luminați de jos: vedeam pete mari de lumină lăptoasă rătăcind pe undeva, pe sub noi. În fiece clipă răsăreau de sub nori ghemotoace roșii: proiectile ale artileriei antiaeriene. Toate acestea ținură vreo trei minute. Apoi avionul se cufundă în beznă. Pilotul aprinse farurile, dar asta nu schimbă cu nimic situația: în fața noastră era un fel de perete alb și compact. Atunci avionul coborî puțin și am văzut fulgi de zăpadă ce se învolburau în văzduh.

Am trecut în cabina piloților, luminată de becurile mici ale numeroaselor aparate de bord. Acționa pilotul automat, iar comandantul avionului striga ceva la urechea celui de-al doilea pilot, gesticulînd în același timp cu desperare. Pe mine nimeni nu m-a băgat în seamă.

„Cum de știu să conducă avionul și cum de se descurcă în ceea ce privește direcția?" mă întrebam. Noi, partizanii, îi cam înjuram uneori pe piloți: ba că nu ne aruncă încărcătura exact la locul stabilit, ba că — și mai rău — nu lansează exact parașutiștii. Și ce de nopți am stat noi de veghe degeaba în jurul focurilor, așteptînd avioanele! Dar cîtă măiestrie și cîtă îndrăzneală îți trebuie ca să zbori noaptea, pe timp urît și să găsești un aerodrom de partizani!

Un grup destul de numeros de piloți, din aviația civilă, s-au specializat în timpul războiului pentru zborul la partizani. Acești piloți ne furnizau muniție, arme, provizii, medicamente. Tot ei ne aduceau noi tovarăși de luptă și îi luau pe răniții noștri. De cîte ori nu ne-au salvat acești piloți în ultima clipă!

Comandantul avionului se ridică în cele din urmă, mă zări și făcu ochii mari: „Cum — adică — de ai nimerit aici!" M-am retras în grabă spre ușă. Comandantul, un uriaș înfășurat atît în blănuri, încît nu i se zăreau decît ochii, mă opri punîndu-mi mîna pe umăr. M-am așezat pe o ladă, iar el alături de mine. Mă pregăteam tocmai, simțindu-mă cu musca pe căciulă, să-i spun că alți piloți n-au fost atît de severi cu mine și m-au lăsat să intru în cabină, cînd el s-a aplecat spre urechea mea și mi-a spus doar o vorbă:

— Înapoi...

Eu nu l-am înțeles și am ridicat din umeri. Comandantul repetă:

— Înapoi la Moscova. Tot n-o să vedem semnalele de pe aerodrom.

Și cînd te gîndești că abia cu cîteva clipe înainte eram în plină admirație față de curajul acestui om! M-am ridicat în picioare și i-am răspuns și eu doar o singură vorbă:

— Nu!

— Cum adică: nu! Cine comandă aici?

— Eu sînt comandantul unei mari unități de partizani și am un ordin... Ori poate nu știi că încă acum trei zile trebuia... Într-un cuvînt nu sînt obligat să-ți dau explicații! Sarcina dumitale e să te supui ordinului. Dacă nu se văd semnalele de aterizare, sărim cu parașutele.

— De cincisprezece minute ne învîrtim deasupra locului hotărît, dar nu se văd nici focuri și nici rachete. Ninge. Îți dai seama ce înseamnă asta? Și apoi, aici alți comandanți afară de mine nu există. Cunoști doar dispozițiile. Puteam să nu-ți spun nimic și să afli totul doar la Moscova.

— Spuneai că ne învîrtim deasupra locului cuvenit pentru aterizare. De unde știi?

— Pentru asta avem calculele noastre și aparatele.

— Foarte bine. Atunci o să sărim cu parașutele. Și am pornit să dau ordin tovarășilor mei. Încărcătura ne-o aruncați mai tîrziu! i-am spus apoi comandantului.

— N-o să deschizi ușa! Astîmpără-te!

Aveam un chef nebun să-i strig: „lașule!", sau să înjur de mama focului. Nu știu cum de m-am stăpînit și am intrat iar în cabina de pasageri.

Avionul făcu iar un viraj repede: era limpede că se întoarce din drum și apucă calea întoarsă. Zburam iar spre Moscova. Era singura dată din viața mea cînd nu doream să văd Moscova.

Voiam să mă conving că nu-i nimic de făcut, că trebuia să ne supunem împrejurărilor, că doar n-o să ne răzvrătim împotriva comandantului... mai voiam să mă gîndesc la altceva, dar gîndurile mi se întorceau la același lucru.

Să te gîndești numai: jos, sub noi, stau de strajă partizanii în jurul focurilor, cu urechea ațintită la zgomotul avionului. Fără îndoială că stă la foc Nikolai Nikitici Popudrenko, iar alături de dînsul Novikov și Rvanov. M-a pus dracu să le comunic prin radio că le aduc decorații. La cîte s-or mai fi gîndit și cîte emoții au! Mai așteaptă și scrisori.

Iată un sac întreg de scrisori pentru băieții noștri, aici lîngă mine. Dar asta mai treacă-meargă. Mai rău e că ninge cu fulgi mari. Cu toate că nu mă pricep la meteorologie, dar înțelegeam și eu că gerul scade. Cine îmi garantează că mîine n-o să fie și mai cald? „Dacă pornește gheața pe Nipru — ne-a prevenit Nikita Sergheevici — riscați să nu îndepliniți misiunea. Grăbiți-vă, nu mai pierdeți nici o zi!"

Deodată mi-a venit o altă idee. Am sărit chiar de la locul meu. Cum de nu m-am gîndit mai înainte la asta? M-am îndreptat spre partea din față a avionului și am bătut la ușa piloților. Comandantul a ieșit la chemarea mea.

— Ei, ce mai e? mă întrebă el fără să mă privească în ochi.

În cîteva cuvinte, fără să-i dezvălui — bineînțeles — lucruri secrete, i-am explicat miezul chestiunii. Apoi m-am lovit cu palma peste partea stîngă a pieptului, peste locul unde țineam împăturite sub cojoc foile cu ordinul scris.

— Uite aici... scoate-ți casca, tovarășe comandant de avion, și apropie-te mai mult că nu pot să strig... Aici am ordinul. Acest ordin ne poruncește să trecem un rîu mare și s-o pornim spre apus. N-ai spus chiar dumneata că suflă un vînt de sud-vest? Înțelegi odată că dacă gheața o să se spargă...

Fără să mai aștepte sfîrșitul, aviatorul chemă pe navigator, și între ei se încinse o discuție aprinsă. Apoi dădu un ordin celui de-al doilea pilot și pușcașului-radiotelegrafist, după care reveni la mine și spuse:

— O să mai facem o încercare. Instrucțiunile interzic astă... dar o să riscăm. Dacă ne agățăm cu burta de copaci... înțelegi și dumneata.

...Și începu căutarea. Făceam cercuri largi tot coborînd într-una. Farurile erau aprinse. Dar oricît de mult ne încordam privirile, nicăieri nu se zărea nici o luminiță. Carcasa mare și grea a avionului tremura, scîrțiia, cădea în goluri de aer. Altimetrul arăta abia o sută de metri înălțime și acul tot cobora. „Nu mai e chip de sărit, îmi ziceam, înseamnă că vom ateriza". Deodată în fața noastră luci ceva. O pată verde, ce se tot lățea, spintecă vălul de zăpadă. Era o rachetă, apoi o a doua și în cele din urmă am zărit focurile de partizani aranjate după cum ne înțelesesem.

Avionul o luă în partea dinspre care bătea vîntul și se pregăti de aterizare. Partizanii se îndepărtau în fugă de lîngă

focuri şi ne făceau semn cu mîinile, cu căciulile şi cu ramuri de copaci.

Am aterizat cu bine.

* * *

Drujinin şi cu mine lipsisem mai bine de o lună de zile. În acest răstimp, marea noastră unitate plecase de pe pămîntul Oriolului şi se întorsese prin părţile Cernigovului şi în pădurile Elino. De atunci se petrecuseră sumedenie de evenimente. Deşi eram morţi de oboseală şi de emoţiile drumului, nici nu ne trecu prin cap să ne culcăm.

Deocamdată însă ţineam secret ordinul primit. Atît eu cît şi Drujinin ne-am zis că dacă îl comunicăm chiar de la început, tovarăşii noştri n-or să mai aibă capul la povestiri. Dar Popudrenko, Rvanov şi Novikov îşi dăduseră seama, după nu ştiu ce semne numai de ei ştiute, că aduceam cu noi un ordin important.

Se spune: „Noutăţile zboară prin aer" — adică simţi că lucrurile nu mai pot rămîne cum au fost şi că se aşteaptă schimbări însemnate. Aşa era şi aici. Tovarăşii simţeau că comandantul şi comisarul lor vor aduce neapărat de la Moscova un ordin care va schimba întregul lor fel de viaţă. Nu presimţeau schimbări mari, bineînţeles, fără temei. Toţi partizanii ştiau că Armata Roşie săvîrşise în iarna aceasta un mare salt înainte. După dezastrul suferit la Stalingrad, nemţii se retrăgeau grabnic, împinşi de atacurile fulgerătoare ale diviziilor noastre.

Tot Caucazul de nord ca şi multe oraşe ale Ucrainei erau eliberate. Harkovul era din nou al nostru. Armata Roşie înainta spre Kiev şi Cernigov... Va să zică în curînd se va sfîrşi şi cu viaţa noastră de partizani. Venise oare momentul să se strîngă pumnul nostru de partizani şi să izbească din partea asta pentru a grăbi joncţiunea cu Armata Roşie?

Joncţiunea însemna să trăim aceeaşi viaţă cu tot restul poporului sovietic, să scriem nestingheriţi celor dragi şi poate — dacă o să ni se dea concedii — să ne vedem soţia, mama, fraţii, prietenii. Puţini au avut norocul meu. Mii de partizani nu-şi mai văzuseră familiile din primele zile ale războiului, ba mai mult chiar, nu puteau să intre în legătură cu ele nici prin scris. Războiul împrăştiase familiile. Unii erau în evacuare, alţii în armată, alţii în teritoriile ocupate,

alţii morţi pe front. Şi toţi ar fi vrut să afle cît mai curînd despre soarta celorlalţi...

Zeci şi zeci de partizani se îngrămădeau în faţa bordeiului statului major. Comandanţii de detaşamente şi politrucii intraseră de mult înăuntru. După ce ne dădeau bineţe, se retrăgeau mai la o parte şi ascultau şezînd sau chiar în picioare noutăţile, temîndu-se să nu le scape măcar o fărîmă din veştile importante.

— Alèksei Feodorovici, Vladimir Nikolaevici, nu ne mai chinuiţi!

Dar, înainte de a le transmite ordinul, le-am cerut să-mi raporteze măcar despre cele mai de seamă evenimente petrecute în marea unitate.

Începu Popudrenko:

— În primul rînd m-am întîlnit cu Lîsenko...

— Cum adică v-aţi întîlnit? Parcă nu înţeleg. S-ar putea crede că Lîsenko are şi el un detaşament întreg...

— Chiar aşa-i, Aleksei Feodorovici, chiar aşa-i. Cît am fost plecaţi în regiunea Oriol, el n-a stat cu mîinile în sîn, aici la Cernigov. Cînd ne-au raporta cercetaşii că în pădurile Elino acţionează un detaşament denumit „Sciora", în fruntea căruia se află un anume Lîsenko, mi-am închipuit, bineînţeles, că e vorba de Feodor Ilici al nostru. Iar noi, care credeam că trebuie să-l excludem din partid, iar unii din tovarăşi ceruseră chiar ca Lîsenko să fie împuşcat...

Lîsenko fusese la noi comandant de companie. În august trecut, cînd am fost înconjuraţi de forţe mari de pedepsire, compania lui a fost ruptă de forţele noastre principale. Abia mai tîrziu o parte din oamenii lui au reuşit să străbată pînă la noi. Din povestirile lor a reieşit că Lîsenko şi-a pierdut capul, a intrat în panică şi a dat drumul oamenilor. De atunci îl socoteam aproape trădător.

— Închipuiţi-vă, Aleksei Feodorovici, urmă Popudrenko, că Lîsenko a acţionat aşa de bine aici în lipsa noastră, încît nu numai că nu trebuie pedepsit, ci, dimpotrivă, decorat. În clipa cînd s-a răzleţit de noi avea cu dînsul vreo cincizeci şi ceva de oameni. Pe cînd acum am întîlnit un detaşament de trei sute şi cincizeci de ostaşi, cu tunuri şi mitraliere. În tot timpul acesta ei au întreprins pe aici zeci şi zeci de operaţii. Noi v-am aşteptat pe dumneavoastră şi pe Vladimir Nikolaevici. N-am luat nici o măsură definitivă. Eu însă socotesc că detaşamentul lui trebuie să fie primit iar la noi. Dumneavoastră ce credeţi?

Nu i-am răspuns pe loc. Stăteam pe gînduri. Am schimbat o privire cu Drujinin. Acesta m-a înțeles. Dacă ar ști Popudrenko la ce ne gîndim!

Cînd am aflat, la Moscova, că marea noastră unitate va fi împărțită și că la Cernigov va rămîne partea ei mai mică, m-a cuprins îndoiala dacă această parte va putea rezista? O dată cu apropierea frontului, tot teritoriul din preajma lui se va umple bineînțeles de armată. Iar departe, în spatele frontului inamic, unitățile speciale de pedepsire și aviație acționează împotriva partizanilor. Aici, de asemenea, atît unitățile germane în retragere cît și întăririle ce le vor sosi n-or să rabde vecinătatea partizanilor și vor face tot posibilul ca să le lichideze. Ceea ce se petrecuse însă cu grupul lui Lisenko îmi arătase o altă latură, foarte importantă, a chestiunii, mă liniștise și mă bucurase.

— De altfel, iată-l și pe Lisenko, îmi spuse Popudrenko.

Într-adevăr, în ușă stătea vechiul nostru tovarăș, care se lăsa nehotărît cînd pe un picior, cînd pe altul. M-am dus în întîmpinarea lui. Ne-am sărutat, cum se obișnuiește la partizani după o lungă despărțire. El a înțeles, fără îndoială, că ăsta-i semn bun. Cu trădătorii și lașii partizanii nu se sărută. La fel de prietenos l-a primit și Drujinin.

— Cîți ostași ai? Se zice că mai bine de trei sute? E adevărat?

— Trei sute șaptezeci și doi, Alekseï Feodorovici. Dacă o să trebuiască, mai găsim și alții. Mulți vor să intre în detașament. Ne vin grupuri întregi.

Asta era: ofensiva Armatei Roșii înflăcărase și mobilizase poporul. Acum, nici măcar babele nu mai credeau în povestea despre invincibilitatea nemților. Ele își mînau moșii în rîndurile partizanilor, zicîndu-le: „Du-te și dă și tu o mînă de ajutor ca să vină mai curînd eliberatorii noștri!"

Acei care stătuseră pitiți prin colțuri, căutînd să vadă ce o să se aleagă și stînd pe gînduri, căpătaseră și ei curaj: căutau arme și veneau la partizani.

— Polițaii vin la noi în turme, ne-a anunțat Rvanov.

— Ne descurcăm noi și fără polițai!

— Ba trebuie să-i primim, spuse Drujinin, pentru că în manifestele noastre noi îi chemăm să treacă de partea noastră.

Acum era limpede că dacă o să lăsăm aici vreo cinci sute de oameni, sub comanda lui Popudrenko, acest detașament o să crească mai repede ca niciodată.

Tovarășii ne-au povestit de asemenea și despre operații de luptă cu mult mai importante din timpul lipsei noastre. Cel mai interesant și mai izbutit a fost atacul fulgerător asupra garnizoanei și Koriukovkăi. Partizanii noștri nu uitaseră acest orășel.

— Dați-mi voie, tovarășe Teodorov, îi întrerupse Popudrenko pe povestitori, asta trebuie povestit cu amănunte, iar acum e trecut de cinci dimineața. Cred că ar fi bine să amînăm povestirile și să începem ședința Obkomului.

Zis și făcut...

* * *

Și iată că în zorii unei dimineți de martie, în vechiul bordei de partizani rămaseră doar cîțiva oameni: membrii Obkomului ilegal din Cernigov, șeful de stat major și doi-trei comandanți. Cu cîteva minute înainte fusese mare animație. Tovarășii vorbeau între ei, întrerupîndu-se unul pe altul și chiar și cei de afară făceau destulă zarvă: intrau și ieșeau din bordei împrăștiind prin tabără felurite noutăți. Dar de îndată ce am scos din porthartă foile pe care era scris ordinul și le-am întins lîngă lampă, netezindu-le cu palma, s-a așternut o liniște adîncă.

Fără să vreau, mi-am adus aminte de acea seară de iulie 1941, cînd ne-am adunat, ca și acum, în biroul meu, noi, membrii biroului Obkomului. Sosisem chiar atunci din Kiev, unde cu cîteva ceasuri mai înainte stătusem de vorbă cu Nikita Sergheevici Hrușciov. Războiul abia începuse. Adusesem directiva pentru înființarea unor detașamente ilegale, organizate, de partizani. Douăzeci de luni ne despărțeau de acea ședință a Obkomului. Douăzeci de luni de război, mai greu decît orice război pe care l-a avut de purtat vreodată poporul nostru, și aproape în tot acest răstimp tovarășii care se pregăteau acum să asculte ordinul adus de mine luptaseră în spatele dușmanului. Iată-l drept în fața mea pe Nikolai Nikitici Popudrenko. În seara aceea depărtată el a fost cel dintîi care a ridicat mîna cînd am întrebat cine primește să rămînă în spatele frontului inamic. Iată-l pe Semion Mihailovici Novikov, care se afla de asemenea printre noi în seara aceea, iată-l pe Vasili Logvinovici Kapranov, și pe Vasili Emileanovici Eremenko, și pe Petrik. Directiva pe care ne-a trasat-o atunci partidul a fost îndeplinită. Detașamentele de

partizani înființate și organizate de Obkom, precum și organizațiile ilegale de prin orașe și sate acționau.

Și azi, ca și atunci, le-am adus tovarășilor directiva Comitetului Central al partidului nostru...

— De ce ai rămas pe gînduri, Aleksei Feodorovici? mă întrebă Popudrenko. Sau poate vrei să citesc eu, spuse el, întinzînd mîna după ordin.

— Așteaptă, Nikolai Nikitici... Înainte de a începe, vreau să te previn, pe tine, și pe Vasili Logvinovici, și pe tovarășul Korotkov, și pe toți care rămîn, că noua componență a Obkomului din Cernigov și a comandanților a fost hotărîtă de Comitetul Central... Asta-i tot. Acum citesc.

Și le-am citit ordinul.

Vreo două minute toți rămaseră tăcuți. Popudrenko sări de la locul lui, făcu un gest cu mîna, dar se așeză îndată la loc. Era roșu la față. Am înțeles ce-l făcuse să se tulbure: de aceea îl și prevenisem doar. Se înțelege că sub imboldul temperamentului său și ca urmare a dorinței lui stăruitoare de a nu se feri de primejdie și de a fi continuu în centrul acțiunilor de ofensivă, ar fi vrut și el să participe la raid. Își dădea el seama, fără îndoială, că, numindu-l în funcția de comandant al detașamentului ce rămînea pe loc și de secretar al Obkomului din Cernigov, partidul îi arăta o încredere nemărginită. Nici cei ce rămîneau aici nu erau lăsați la odihnă.

— Nikolai Nikitici, începu Drujinin, Comitetul Central lasă aici, precum vezi, doar pe băștinașii din Cernigov. De îndată ce Armata Roșie va ajunge aici și regiunea va fi eliberată, cine să refacă economia națională? Cine s-o facă mai bine decît tine, decît Novikov, Kapranov, Korotkov, care cunosc oamenii, locurile și viața de aici?

— Ce, nu cumva te-ai apucat să mă prelucrezi? îl întrerupse Nikolai Nikitici pe Drujinin. Știu foarte bine ce înseamnă un ordin. Dacă n-au vrut să mă ia... Am tăcut, tac... Acum nu-i vreme de pierdut. Să ne despărțim dar... Tovarășe Rvanov! Ah, da! Rvanov merge cu tine. Atunci cine să fie șeful meu de stat major?... Ce-ar fi, tovarăși, să ne așezăm de o parte și de alta a mesei și să ne certăm puțintel!

Niciodată nu-l văzusem pe Popudrenko atît de preocupat de lucruri mărunte, dar îmi dădeam seama că e enervat pentru că nu va pleca în raid și că vrea să-și descarce nervii.

Popudrenko se dezlănțuise de-a binelea.

— Hai, așezați-vă, tovarăși! și alergînd spre ușă, îi strigă cuiva de afară: Cheamă-mi-l pe Vasile Rostalnîi!

— Despre ce fel de dispută poate fi vorba? îl întrebai.

— Cum, despre ce fel de dispută? Eu unul sînt hotărît să mă lupt! O să mă lupt cu tine, tovarășe Feodorov, pentru fiecare om și pentru fiecare mitralieră. N-o să-ți cedez nici un automat fără ceartă! Ce-mi tot arăți ordinul? Nimeni nu are de gînd să-l calce. Dar nemții mei nu-s mai prejos de ai tăi. Crezi poate că pe ai tăi trebuie să-i omori cu automate, iar pe ai mei numai cu puști obișnuite? Dacă vrei să știi, neamțul meu din apropierea frontului cere de trei ori pe atîta foc cît al tău!

L-am lăsat să spumege puțin, știind că îi trece repede, iar eu cu Drujinin și Rvanov ne-am așezat să întocmim ordinul pe marea unitate, în timp ce Popudrenko continua să vorbească. Am luat hotărîrea să plecăm în raid cel mai tîrziu peste trei zile. Ne rămîneau de făcut o sumedenie de pregătiri. Certurile în privința împărțirii bunurilor și a repartizării oamenilor ne luau ele din timp, dar nu formau preocuparea cea mai de seamă. Trebuia să pregătim sănii, să potcovim caii, să facem rost de furaje. Trebuia, de asemenea, să controlăm hainele și încălțămintea ostașilor, deși hotărîsem să-i urcăm în sănii (pînă nu vom trece Niprul — nici un pedestraș).

După ce mai făcu puțină gălăgie, Popudrenko ni se alătură și el.

— Caii, treacă de la mine, luați-i pe cei mai buni... I-am aruncat o privire plină de mulțumire și deodată îi dădură lacrimile. Eh, Aleksei Feodorovici, care va să zică ne despărțim pentru totdeauna!

— Ce tot cobești! De ce pentru totdeauna. Numai pînă la victorie!

— Păi asta spuneam și eu: pînă la sfîrșitul războiului, adică n-o să mai luptăm împreună... Ei, fie, se întrerupse el, ajunge. Ordinul trebuie să-l scriem împreună. Trebuie să ne gîndim la fiecare om în parte și la celelalte chestiuni.

Pînă seara am scris tot ordinul. Nikolai Nikitici, deși se stăpînea și voia să fie generos, sărea mereu în sus și se apuca cu mîinile de cap:

— Tăiați în carne vie! Pe Avxentiev nu-l dau. Și Balițki să rămînă... Ce mare lucru dacă se vorbește de el în ordinul acela?! Acolo se spune că a fost împreună cu voi la Mos-

cova, dar despre raid nu se pomeneşte nici o vorbă. Crezi cumva că noi, cei de aici, n-o să aruncăm trenuri în aer? Dar n-aveţi decît să-l întrebaţi şi pe dînsul, sînt sigur că o să vrea să rămînă. Rămîi, Grişa? — dar Baliţki clătină din cap că nu. Aşaa? Care va să zică la naiba cu prietenia noastră?!

Dar nu ne miram de fel că Baliţki ţinea să meargă în raid spre apus. Deoarece se ştia că avem de făcut o muncă uriaşă de diversiune pe drumurile de comunicaţie ale inamicului, Baliţki, Klokov, Pavlov, Vasea Korobko şi în genere toţi artificierii cereau să fie luaţi în raid. Altfel stăteau lucrurile cu ostaşii de rînd. Eu, unul, bănuiam — în treacăt fie zis — că mulţi dintre ei nu vor vrea să-şi părăsească ţinuturile de baştină. O să se supună ei ordinului, dar în fundul sufletului o să fie împotriva lui.

Dar de unde! Zdrobitoarea majoritate a partizanilor — iar printre ei femei, bătrîni şi adolescenţi — ne-au asaltat îndată pe mine, pe Drujinin şi Rvanov. Pur şi simplu nu era chip să scapi de ei. A trebuit să anunţăm în mod categoric că nu vom sta să cercetăm acum cererile.

Ordinul general l-am citit la miting, la care s-a adunat toată marea unitate de partizani, adică mai bine de două mii cinci sute de oameni.

La început oamenii se aliniară pe cîteva şiruri în poiana cea mare troienită de zăpadă. Într-o atmosferă de mare solemnitate, i-am înmînat lui Nikolai Nikitici, în numele C.C. al P.C. (b) al Ucrainei, drapelul Obkomului din Cernigov. Primindu-l, Popudrenko s-a lăsat într-un genunchi şi a sărutat marginea drapelului. După această ceremonie, am înmînat celor decoraţi ordinele conferite de Sovietul Suprem al U.R.S.S. Pentru cîtva timp rîndurile de ostaşi s-au învălmăşit. Tovarăşii se felicitau între ei, se îmbrăţişau şi se sărutau. Apoi, se lăsă din nou o linişte adîncă. Drujinin dădu citire ordinului privitor la împărţirea marii unităţi şi la plecarea în raid a unor anumite subunităţi. Mulţi dintre tovarăşi, care erau pînă acum împreună, au aflat că peste cîteva zile îi aşteaptă despărţirea. După comanda: „repaus", se stîrni o gălăgie nemaipomenită.

Oamenii începură să vină în şiruri nesfîrşite la mine.

— Luaţi-mă şi pe mine, tovarăşe Feodorov, Aleksei Feodorovici — mă ruga Gorelîi. Uite, Serghei Mazepov se duce, şi doar noi doi am fost prieteni nedespărţiţi!

— Bine, dacă sînteţi atît de nedespărţiţi, atunci să rămînă el cu tine. Nikolai Nikitici n-o să aibă nimic împotrivă.

Dar Mazepov — bineînţeles — nu primi.

Totuşi a trebuit să satisfac unele cereri. De pildă, aveam cu noi o foarte bună soră de caritate şi cercetaşă pe nume Nonna Poguleailo ; trebuia să rămînă, cu compania ei, la Popudrenko. Dar ea se apropie de mine şi îmi spuse :

— Vă rog să vă faceţi timp, măcar două minute, pentru o convorbire între patru ochi cu mine.

— La ce bun aceste secrete ? Ai auzit ordinul ?

— Aleksei Feodorovici, să ne depărtăm cîţiva paşi de aici... O să vă explic totul şi o să mă înţelegeţi.

— Crezi oare că o să te înţeleg... — şi totuşi m-am depărtat cu ea. Deodată l-am văzut pe Avxentiev care se apropia de noi. Aşteaptă, i-am zis, am ceva de vorbit secret cu Nonna.

— El poate să audă, Aleksei Feodorovici, mi-a spus pe neaşteptate Nonna şi s-a înroşit.

— Ştiţi ceva, prieteni ? Secretul vostru e lesne de înţeles. Dar vreau să ştiu dacă ceea ce este între voi e serios ?

Atunci mi-au jurat amîndoi că se iubesc de mult.

— De îndată ce ajungem la cea dintîi „stare civilă", tovarăşe comandant, vă rugăm să veniţi cu noi în calitate de martor sau... cum să-i zicem ?... De naş...

— Bine, spune-le să te treacă pe listă. Dar să fim înţeleşi, cu o condiţie : să nu mai amînaţi nunta. Cînd o să trecem de partea cealaltă a Niprului o să le spun tuturor secretul vostru şi o să jucăm la nuntă.

Deşi cîntecul spune : „...ea o luă în altă parte", totuşi noi căutam să nu-i despărţim pe cei ce se iubeau, dacă acest lucru nu dăuna întru nimic cauzei noastre. Cînd am lucrat la întocmirea ordinului, am căutat să punem pe toţi membrii unei familii în acelaşi detaşament. Că doar un detaşament de partizani nu e ca o unitate de armată regulată. Aveam cu noi destule familii care veniseră împreună. Kovtun venise cu fiii săi, Glazok cu fiii şi cu fiica lui, Postuşenko cu soţia, iar familia Oleinik era alcătuită din : soţ, soţie, o fiică şi un fiu. Dar tocmai cu aceştia din urmă s-a întîmplat ceva destul de ciudat. Aveam de gînd să-i lăsăm pe toţi patru în detaşamentul lui Popudrenko. Cel dintîi care s-a rugat fierbinte să-l luăm în raid a fost fiul. L-am luat cu îngăduinţa părinţilor, dar după el nici Maria Andreevna n-a mai vrut să rămînă...

Maria Andreevna Oleinik, o femeie de vreo patruzeci de ani, era bucătăreasă la statul nostru major. Gătea bine, cu gust și știa să se descurce chiar și atunci cînd nu prea avea provizii. Ne despărțeam de ea destul de greu. Mai mult, Maria Andreevna era într-atît de curajoasă încît nu-și părăsea niciodată postul. Chiar și cînd luptele se dădeau prin apropiere, ea își vedea de curățatul cartofilor și de gătitul mesei. Ce e drept își cam schimbase firea pe măsură ce înainta în vîrstă: ne bombănea pe toți, iar la bărbatul ei se răstea uneori de-a binelea. Dar totuși amîndoi se înțelegeau foarte bine.

Puteți să vă închipuiți mirarea mea cînd, după ce am pornit în raid, mi s-a raportat că Maria Andreevna e cu noi!

— Cum adică? Trebuia doar să rămînă la Popudrenko!

Am aflat că femeia s-a luat în fugă după ultima sanie care pleca și a sărit într-însa din mers. Partizanii au încercat s-o dea jos cu sila, dar ea a fost cît p-aci să se ia la bătaie cu dînșii. Cînd am aflat despre toate acestea era prea tîrziu. S-o trimit îndărăt? Singură n-ar fi ajuns, iar ca să-i dau un grup de artificieri drept însoțitori ar fi fost un sacrificiu prea mare să ne lipsim de ei. Atunci i-am tras o praftură în lege, dar am lăsat-o la cazanul ei. Să spun drept, eram chiar foarte mulțumiți. Mai tîrziu, tovarășii au început să spună cum că Maria Andreevna s-ar fi certat cu soțul ei și de aceea a fugit de la dînsul. Bîrfeala asta o scotea din fire. Pricina adevărată era dorința ei de a rămîne cu colectivul, deoarece cea mai mare parte dintre oamenii cu care se obișnuise plecaseră în raid.

După război, Maria Andreevna și-a regăsit la Cernigov și soțul și copiii, cu care stă pînă în ziua de azi.

* * *

Dar am luat-o cam mult înainte. În zilele cînd se făcea împărțirea marii unități s-a mai întîmplat ceva care merită să fie povestit.

În regiunea Cernigovului mai rămînea și Bessarab. Noi, care ne aminteam bine cît de legat era de locurile lui natale, am hotărît că n-are nici un rost să-i propunem să plece de pe pămîntul Cernigovului. Bessarab a ascultat ordinul cu fruntea încruntată. Deși nu spunea nimic, înfățișarea lui arăta că era nemulțumit. Poate că se prefăcea — cine știe? Aveam

prea multă treabă ca să ne mai descurcăm şi în chiţibuşurile sufleteşti ale lui Bessarab.

Între altele, noi, cei care fuseserăm plecaţi, am adus de pe „Pămîntul Mare" şi hotărîrea Sovietului Comisarilor Poporului privitoare la introducerea epoleţilor în Armata Roşie. La statul major al mişcării de partizani ni s-a spus că în scurtă vreme mulţi din comandanţii noştri vor primi grade la fel ca şi cei din armata regulată. Cine le va primi, va purta şi epoleţi. Această hotărîre îl impresionă foarte puternic pe Bessarab.

— Dar pe mine o să mă asimileze, Aleksei Feodorovici?

— Păi, tu doar rămîi aici şi, de îndată ce o să fie eliberat Cernigovul, ai să ocupi o funcţie administrativă. La ce-ţi trebuie grad militar?

— Asta... cum să zic... se cheamă că lui Bessarab nu i se cuvin epoleţi?! Pe mine, cum să zic... peste bord, hai?

— Dar ciudat mai judeci, Stepan Teofanovici...

Bessarab însă nu mă lăsă să termin. Cu o înflăcărare pe care nu i-o cunoşteam, se apucă să ne povestească gîndurile lui cele mai tainice.

— Eu, asta... sînt un laş sau ce? Sau cum să zic, nu m-am afirmat? Oricare poate să vă spună că n-am pic de laşitate în mine şi nici un fel de asta... abateri. Eu am avut păreri, dar abateri niciodată. Acum va să zică vă răzbunaţi pentru părerile mele? Mă rog! M-am obişnuit să vă purtaţi aşa cu mine. Dar asta... grad de maior tot trebuia să primesc. Sau... cum să zic... cel puţin de căpitan. Şi în raid o să mă duc, pentru că acţiunea aceasta nu mai e mişcare de partizani.

— În ceea ce priveşte raidul, să mă ierţi, dar n-ai să pleci, pentru că ordinul e ordin. Cît despre gradul de ofiţer, nici aici nu e vorbă de tîrguială. Hai mai bine să socotim că ai glumit. Rămîne doar de lămurit de ce socoţi că raidul nu mai este mişcare de partizani?

— Am să vă lămuresc. Bessarab căzu pe gînduri şi îşi răsuci mustaţa. Apoi, cu toate că şedeam în bordei, doar între patru ochi, ridică mîna în sus şi rosti solemn: Noi sîntem o unitate specială a Armatei Roşii!

Remarca lui era justă. Ce e drept, mari unităţi însemnate de partizani deveniseră în acea epocă un fel de unităţi speciale ale armatei regulate. Peste cîteva luni, în ordinele pe care le dădea Statul Major Ucrainean al Mişcării de Partizani eram numiţi chiar aşa: „Unitatea militară nr. 0015".

Asta dovedea că am crescut din punct de vedere al organizării, că în acțiunile noastre nu mai este nimic întîmplător, că rînduiala ce domnește în armată a devenit și rînduiala noastră și că Regulamentul Armatei Roșii este și regulamentul nostru.

Dar Bessarab trăsese de aici cîteva concluzii cu totul neașteptate :

— Mișcarea de partizani, care va să zică, e pe desființate.

Trecuse un an și jumătate din ziua cînd am izbutit să-l conving pe Bessarab că tendința lui spre autonomie și patriotismul lui local n-or să-l ducă la nimic bun. În tot acest timp el luptase cot la cot cu noi. Nu întotdeauna strălucit, dar cinstit. Totuși n-a înțeles nici pînă la urmă — după cîte știam eu — nu înțelegea nici acum că partidul nu poate lăsa mișcarea de partizani să meargă de la sine. Deși s-a supus, Bessarab a rămas în fundul sufletului același.

Era oare singurul care gîndea așa ? Din păcate, nu. Cu voie sau fără voie, Bessarab exprima punctul de vedere al elementelor înapoiate. Partidul a găsit de cuviință să organizeze atît detașamentele locale, cît și cele mobile, supunîndu-le și pe unele și pe celelalte conducerii sale. Nici comandantul, nici comisarul și nici chiar adunarea generală de partizani nu avea dreptul să hotărască cum să acționeze detașamentul. Acest lucru era dictat de interesele conducerii unice a forțelor de rezistență.

Și dacă în prima perioadă de organizare unele detașamente, care s-au format stihinic, nu intrau încă în sistemul general de organizare al trupelor de partizani — pe la începutul anului 1943 nu mai rămăseseră aproape de loc asemenea detașamente. În condițiile noi, samavolnicia cîtorva comandanți putea fi fatală pentru multe detașamente. Asemenea samavolnicie, ca și acțiunile anarhice și refuzul de a acționa laolaltă cu celelalte detașamente trebuia calificate ca una din cele mai grave crime.

Se întîmpla uneori ca Bessarab să discute ordinul, să șovăie, să se împotrivească un timp, dar în ultima clipă se supunea întotdeauna ordinului. Totuși, se cunosc cazuri cînd grupuri întregi de detașamente, sute de partizani piereau din vina comandanților lor care acționau anarhic.

Cititorul știe că în vreme ce Drujinin și cu mine eram la Moscova, marea noastră unitate trecuse din pădurile Kletnia, în regiunea Cernigovului. Cînd se spune despre o

unitate de partizani că „a trecut" sau „s-a redislocat", nu trebuie să-şi închipuie nimeni că a fost doar un simplu marş dintr-un punct în altul. Partizanii sînt întotdeauna înconjuraţi de unităţi inamice. Şi întotdeauna se dau lupte mai grele sau mai uşoare, după cum forţele inamice sînt mai mari sau mai mici.

În pădurile Kletnia erau dislocate la sfîrşitul anului 1942 şi începutul lui 1943 un mare număr de detaşamente, printre care şi marea noastră unitate. Acolo se formase un ţinut important al partizanilor, în care acţionau partizanii bieloruşi şi localnici din Briansk şi Oriol — precum şi partizani din Ucraina. La începutul lui ianuarie nemţii concentraseră împrejurul acestor păduri forţe echivalente cu cîteva divizii. O parte din aceste divizii se retrăseseră pînă în acest punct sub presiunea Armatei Roşii, o altă parte fusese adusă din spatele armatelor inamice ; nemţii construiau o nouă linie de apărare. Ordinul primit de aceste divizii era să-i nimicească pe partizani, iar dacă nu vor izbuti, cel puţin să-i alunge.

Chiar în acea vreme Popudrenko primi o radiogramă de la Statul Major Ucrainean, în care i se ordona să se întoarcă cu partizanii în Ucraina. Pentru a străpunge cercul puternic al inamicului, marea noastră unitate primise un detaşament, sub conducerea maiorului Semiakin, detaşament format mai ales din bieloruşi. La consfătuirea operativă care studia planul de străpungere a încercuirii, acest detaşament şi două detaşamente ale noastre : „Kalinin", în frunte cu Balîkov, şi „Sciors nr. 2", în frunte cu Taraşenko — primiră sarcina de a închide coloana sau, cu alte cuvinte, de a face acoperirea spatelui frontului.

Lupta a fost grea. Nemţii izbutiră să rupă coloana noastră. Cele trei detaşamente despre care am vorbit mai sus fură rupte de grupul principal. Şi aici s-a repetat povestea descrisă de bunicul Krîlov în fabula despre lebăda, racul şi ştiuca. Trebuia — fără pierdere de timp şi de forţe — să fie găsită şi forţată partea cea mai slabă în lanţul de încercuire inamic, iar după aceea, forţele partizane trebuia să ajungă din urmă marea unitate. Dar Semiakin şi Balîkov şi-au amintit deodată că detaşamentele lor erau alcătuite din bieloruşi. Semiakin a început să dea îndărăt, iar Balîkov s-a strecurat în altă parte. Numai Taraşenko ţinea morţiş că marea unitate trebuie ajunsă din urmă.

Toate acestea avură ca urmare că cele trei detașamente încăpură pe mîna inamicului și pierdură o jumătate din efectivul lor în morți și răniți.

Dacă ar fi fost în armată, nici Semiakin și nici Balîkov nu ar fi cutezat să încalce ordinul, pe cînd aici, și-au închipuit că sînt niște voievozi de sine stătători și au acționat după capul lor. Fără îndoială că neînțelegerile dintre comandanți s-au reflectat imediat asupra capacității de luptă a partizanilor. Dar nimeni nu știa ce trebuie să facă mai departe. Și întrucît comandanții de detașamente și-au luat-o în cap, comandanții unor companii și-au amintit și ei că sînt partizani și că numai cu un an în urmă au fost independenți. Așa că începură frămîntări și disciplina slăbi.

Pînă și Tarașenko, care la început insistase asupra necesității de a ajunge din urmă marea unitate, se simți abătut. Împreună cu partizanii săi, el începu să se alăture tot mai mult de detașamentul „Kalinin". Ce e drept, trimise patru cercetași în căutarea coloanei din frunte, dar și lor le spusese că nu crede în acțiunea aceasta, cu alte cuvinte, nu crede că ei îl vor găsi pe Popudrenko și că în genere trebuie s-o pornească undeva.

Din fericire, comandantul cercetășiei din detașamentul „Sciors nr. 2", Ghenadie Musienko, care plecase în fruntea celor patru cercetași, era un om de caracter. După multe rătăciri, cercetașii ajunseră din urmă marea unitate. A doua zi după ce am sosit eu de la Moscova, Musienko a adus înapoi tot detașamentul, împreună cu comandantul său.

Aici s-a petrecut o scenă pe care nu o voi uita niciodată.

Partizanii din detașamentul „Sciors nr. 2" se apropiară de marea unitate din partea unde se întindea o poiană largă. Dacă oamenii ar fi venit prin pădure, copacii i-ar fi ascuns și apropierea lor, și starea în care se găseau. Ei ar fi făcut tabără la vreo două sute de metri depărtare și de acolo s-ar fi apropiat unul cîte unul, sau în grupuri mici. Așa, însă, ei s-au adunat de partea cealaltă a poienii și timp de vreo zece minute au bătut pasul pe loc, neștiind ce să facă.

Călăreți aveau prea puțini, cel mult zece. Nici trenul regimentar nu era cine știe ce mare. Aproape toți partizanii din detașamentul „Sciors" făcuseră drumul pe jos. Erau, bineînțeles, foarte obosiți, unde mai pui greutățile îndurate, nemîncarea și păduchii care îi năpădiseră Toate acestea le înțelegeam și noi, pentru că la rîndul nostru am fost de mai

multe ori în asemenea situații. Dar de ce zăboveau de partea cealaltă a poienii ?

Iată însă că din grămada lor s-au desprins cîțiva călăreți. Tarașenko se apropie de noi pe un armăsar costeliv, descălecă și o porni spre mine. De altfel, Tarașenko, chiar dacă era vinovat de ceva, era vinovat poate doar de o insuficientă hotărîre în îndeplinirea ordinului.

Cînd se apropie de mine, luă poziție de drepți, salută și dădu raportul. Pe față i se citea o osteneală de moarte. Ochii erau încercănați cu negru, pielea umedă de sudoare, obrajii căzuți. I-am strîns mîna și îndată începură să se apropie și oamenii lui.

Vreau să amintesc aici un singur amănunt. Acest amănunt m-a făcut să înțeleg limpede ce au suferit oamenii ăștia și în ce stare ajunseseră.

Mulți își scoseseră panglica roșie de partizan de pe căciulă. Se vedea doar urma ei. Oamenii se apropiau acoperindu-și căciulile cu palma. Credeau că nimeni nu observă gestul lor și nu vedeau că și ceilalți fac la fel.

— Ia privește, prietene, i-am spus eu lui Bessarab care stătea lîngă mine. Ei și-au scos epoleții. Pentru că panglicuța este doar epoletul nostru, al partizanilor. Ce ai de spus la asta, Stepan Teofanovici ?

Dar omul nu răspunse nimic, scuipă în lături, se întoarse în loc cu o mișcare bruscă și plecă.

— Ei, Stepane, întoarce-te ! îi strigă Popudrenko. Tu, drăguțule, ai să lupți alături de mine, iar teoriile tale le cunosc eu bine ! Privește, Stepane !

— Ce să mai privesc ! îi aruncă acesta peste umăr. Toți ăștia sînt de strînsură. Partizanii din 1943 sînt toți polițai și trîntori.

— Încetează, Stepan, nu mai vorbi aiurea, l-am oprit eu pe Bessarab.

Trebuie să spun că luasem de mult hotărîrea să nu le mai amintim de trecut polițailor care intraseră în rîndul partizanilor și să nu ne batem joc de ei, fapt ce se pedepsea cu cea mai mare asprime. Dacă crimele unui polițai erau mari, el era judecat după legea partizanilor. Dacă însă era iertat și primit, dacă lupta bine, gata : era un tovarăș cu aceleași drepturi ca și toți ceilalți. Dar bineînțeles că cu partizanii noi, recrutați din elemente nesigure, din toți „foștii", trebuie să fii cu mare băgare de seamă.

Detaşamentul lui Taraşenko avea multe elemente de acest fel. Iar acum, în drum spre marea unitate, el mai recrutase încă o sută şi mai bine de oameni. Se înţelege că nu toţi cei recrutaţi erau poliţai. Erau acolo şi prizonieri fugiţi de la inamic, şi tineret care se ridicase în timpul anilor de război, şi bătrîni din satele arse de nemţi. Cu toţi aceştia trebuia dusă multă muncă de lămurire. Şi totuşi, după ce ne-am sfătuit, am hotărît să luăm cu noi în raid şi detaşamentul „Sciors nr. 2".

Deocamdată i-am trimis pe oamenii acestui detaşament să se îmbăieze. Pe cîţi am putut, i-am îmbrăcat din nou, iar pe alţii i-am tuns, iar hainele lor le-am trecut printr-un cazan de dezinfectare.

Detaşamentul „Kalinin" rămăsese în pădurile Cecersk. Ce s-a întîmplat mai tîrziu cu acest detaşament, nu ştiu. În ceea ce priveşte detaşamentul lui Semiakin, acesta, după ce s-a desprins de celelalte, a nimerit de-a dreptul în mijlocul armatelor nemţeşti. Din încercuire ieşeau grupuri mici de partizani şi doar puţini rămîneau în viaţă.

Toate acestea erau, fără îndoială, o urmare a samavolniciei, a spiritului de partizanat rău înţeles, a anarhismului.

* * *

Cît de deosebit percepem noi frumuseţile naturii, în raport de sarcinile politice, militare şi gospodăreşti pe care le avem de îndeplinit, la un moment dat. Primăvara! Ce poate fi mai frumos şi mai plăcut! Mai ales în condiţiile vieţii de partizan. În tabăra de la Elino ne adunasem pe atunci vreo trei mii de oameni. Ştiind că nu o să rămînem multă vreme pe loc, n-am mai făcut bordeie noi şi ne foloseam doar de cîteva vechi. Ne-am mulţumit doar cu cîteva reparaţii şi atît. Partizanii se aciuau care pe unde puteau: în corturi, în colibe înjghebate din crengi, dar cei mai mulţi îşi făcură sălaş pur şi simplu pe sănii sau pe un aşternut de paie sub cerul liber. Cum ne pregăteam de raid, am dat ordin să nu se mai aprindă focuri. Primăvara, ce e drept, adusese oarecari înlesniri în viaţa noastră, dar noi nu ne bucuram de venirea ei. Ocăram şi vîntul călduţ, şi razele mîngîietoare ale soarelui. Cu un an în urmă, făcuserăm tabăra tot prin meleagurile acestea. Pe atunci era un ger năprasnic care nici gînd să se moaie: parcă era înţeles

cu nemții. Și în anul acesta, ca dinadins, firea era din nou împotriva noastră.

În dimineața zilei de 9 martie mi s-a raportat că s-au întors ciorile de cîmp. Mare tămbălău stîrni această știre în statul nostru major! Rvanov striga ca scos din fire:

— Să ne grăbim, să ne grăbim!

Drujinin și cu mine am inspectat toată ziua detașamentele, ca să vedem dacă sînt gata de raid. Seara i-am chemat pe toți comandanții și i-am anunțat că poimîine dimineață pornim în raid.

— Să pornim mîine! nu se mai astîmpăra Rvanov. Nu, nu mîine, ci chiar în noaptea asta, că altfel e vai de noi! Cercetașii raportează că gheața de pe Nipru e toată crăpată.

— Da, trebuie s-o pornim, firește, îi luă Drujinin vorba din gură, și nu mîine, nu azi, și nici chiar ieri, ci trebuia acum o săptămînă. Dar înainte de a porni, o să ținem în toate detașamentele adunări de partid și de Comsomol. Fără asta, nu se poate!

A doua zi, se ținură aceste adunări. Temele care s-au discutat nu aveau caracter general privitor la sarcinile raidului — aceste sarcini erau îndeobște cunoscute — ci aveau caracter concret; se discutau în amănunt pregătirile făcute: dacă toate sînt în ordine, încălțămintea, hainele, dacă toți caii sînt potcoviți, dacă sînt destule harnașamente, dacă ajung sănii pentru toți luptătorii și cum să se distribuie armele. Trebuie să spun că din cei două mii de partizani care plecau în raid, șase sute nu aveau nici un fel de arme, în afară de cuțite. Cu o noapte înainte, două avioane ne aruncaseră explozivi, cîteva mitraliere, vreo zece automate, dar bineînțeles că toate astea nu ne ajungeau nici pe departe. Ni se promisese ferm că azi-mîine alte cinci-șase avioane ne vor aduce o nouă încărcătură, dar nu mai aveam dreptul să mai zăbovim.

La această ultimă adunare am atras atenția comuniștilor și comsomoliștilor, mai ales, asupra muncii politice de masă pe care trebuia s-o ducă în sînul populației. Aveam de trecut prin multe sate, mai mari sau mai mici, sate în care nu fuseseră încă partizani, sau care, în orice caz nu văzuseră încă detașamente mari de partizani: noi eram aceia care trebuia să ducem pe acele meleaguri vestea neîntîrziatei eliberări și să ridicăm oamenii sovietici să lupte împotriva cotropitorilor... Tipografia noastră cea nouă, de campanie, începuse munca de tipărire a manifestelor.

„Dar nemții ce făceau ? mă va întreba cititorul. Oare nu aflaseră ei chiar nimic despre proiectatul nostru raid ? De ce oare v-au lăsat în pace să vă pregătiți în vederea unei ofensive atît de importante ?" Întrebarea ar fi justificată. Ne-o punem și noi. Nu, cercetarea inamicului nu stătea, bineînțeles, cu mîinile în sîn. Dar nici a noastră nu dormea.

În primul rînd, am luat măsuri pentru a crea impresia că ne pregătim să pornim spre front. Am răspîndit zvonuri că partizanii au de gînd să meargă în întîmpinarea Armatei Roșii. Acest lucru a dat rezultate. Nemții au început chiar să-și maseze forțele la punctele locuite dintre Novgorod-Severski și Korop. Am aflat că forțele acestea așteaptă să pornească ghețurile pe Nipru pentru a ne înghesui spre malul rîului și a ne nimici. În al doilea rînd...

Despre acest „al doilea rînd" trebuie să vorbesc mai pe larg. Ordinul de a porni în raid și de a trece în regiunea Volînskaia, pe care îl primisem de la tovarășul Hrușciov, era foarte secret. Dar din clipa cînd am început să ne pregătim în vederea raidului, după mitingurile și adunările la care le-am tot vorbit partizanilor despre greutățile ce-i așteaptă la drumul lung, părea că ordinul își și mii pierduse din caracterul secret. Îl cunoșteau acum mii și mii de oameni. Și între aceste mii s-ar fi putut găsi și cîțiva agenți ai inamicului. Cum de s-a întîmplat atunci că cercetarea ocupanților era complet derutată și că masele de partizani păstraseră taina ?

Răspunsul îl constituie faptul că informația noastră internă sau, cum se obișnuiește să i se spună, contrainformația, era asigurată la noi nu atît de tovarășii desemnați special pentru această muncă, cît de masele înseși. Vigilența partizanilor, mai ales a acelora care făcuseră timp de un an și jumătate școala războiului în spatele inamicului, se ascuțise neînchipuit de mult. Fiecare din noi eram și cercetași care făceau cercetare în tabără inamică, fiecare din noi știa să cerceteze urmele sau să citească în sufletul omului... Toți partizanii văzuseră îndeaproape trădători de orice calibru și calitate, începînd cu spioni de profesie și terminînd cu informatori slabi din fire. După ce suferiseră pe pielea lor legile ocupației nemțești, tovarășii noștri știau să scoată la iveală, după semne abia simțite, tot ce gîndește în adîncul său orice nou venit.

Aflau totul, iscodeau, întrebau și pe toate le făceau cu glume și veselie. Era o vigilență lipsită de bănuieli fără rost,

o demascare fără denunțuri sau clevetiri șoptite la ureche, o demascare datorită în primul rînd faptelor, felului cum trăiește un om, cum se poartă în luptă, ce istorii povestește la foc, cum mănîncă și cum doarme. Da, da. Un om care vine în rîndul partizanilor, trimis de dușman, mănîncă și bea altfel decît toți ceilalți... Cititorul își dă seama, probabil, că în sarcina mea nu intră descrierea mijloacelor prin care dibuiam un dușman. Pot să spun numai că aceste mijloace erau la îndemîna a mii și mii de oameni, la îndemîna maselor. Tocmai aici era puterea maselor. Tocmai de aceea rețeaua de spionaj a cotropitorilor nu știuse să ghicească planul ofensivei noastre din raid.

În seara zilei de 10 martie ne-am luat rămas bun...

Se înțelege că s-au vărsat lacrimi. Și nu numai de către femei. Au fost și destule lacrimi bărbătești, tovărășești. Nu stau să număr cîți oameni s-au sărutat în seara de 10 martie și în dimineața de 11. Obiceiul rusesc de a te săruta cînd e vorba de o despărțire lungă e un obicei frumos, izvorît din inimă. Unul dintre tovarășii noștri, om destul de serios, sărută nu numai pe bărbați și femei, ci chiar și cîțiva copaci... deși nu era beat, sau, chiar dacă era, atunci numai puțin de tot. L-am întrebat:

— Ce faci, măi omule? Oare nu mai ai pe cine îmbrățișa în afară de copacii ăștia?

— Eh, Aleksei Feodorovici, răspunse acesta făcînd un gest deznădăjduit cu mîna, ai suflet aspru! Nu înțelegi ce înseamnă să te desparți de meleagurile dragi. Poate n-o să le revedem niciodată...

Mie, se înțelege, îmi vine greu să fiu judecătorul propriului meu suflet. De îmbrățișat copacii, nu mi-a venit în gînd, dar despărțirea de Cernigov nu era într-adevăr ușoară. Dacă ar fi să îmbrățișez tot ce am iubit, tot ce mi-a fost scump, tot ce am apărat și am smuls înapoi din mîinile dușmanului, ar fi trebuit să cuprind cu brațele și pămîntul nostru cel mult încercat, pămîntul colhozurilor din Cernigov, ar fi trebuit să mă duc și pe la fabrici și uzine, unde de asemenea e o părticică a sufletului meu... Dar ce să mai vorbesc! Necuprinsul nu-l poți cuprinde cu îmbrățișarea ta! Dar despărțirea de oameni era fără îndoială cea mai grea.

În toiul nopții s-au strîns laolaltă membrii a două obkomuri ilegale: unul al Cernigovului, căruia nu-i mai aparțineam, și celălalt nou, al regiunii Volînskaia, care abia de aci înainte avea de făcut sute de kilometri pentru a ajunge

pe teritoriul desemnat. S-au strîns și comandanții detașamentelor: și ai celor care rămîneau, și ai celor care erau gata de drum, încărcate în sănii. Ședință? Nu, de data aceasta mai mult am cîntat decît am vorbit. Membrii obkomurilor, secretarii comitetelor raionale și șefii de stat major au cîntat în acea noapte vechi cîntece revoluționare.

* * *

În ziua de 11 martie, la ora douăsprezece, coloana se puse în marș. Soarele lumina și încălzea, păsările piuiau pline de bucurie și de pe crengile copacilor picura zăpada topită. Dar în pădure mai dănuia încă lințoliul alb și gros al zăpezii. În schimb, cînd am ieșit în cîmp, pe drumul de țară, caii noștri au avut mult de furcă. Tălpicile săniilor lunecau scîrțiind pe pămînt. Nu trecu mult și am fost nevoiți să ușurăm povara cailor: să aruncăm din sănii calabalîcul de prisos.

De fapt nimic nu era de prisos. Oamenii din compania noastră de gospodărie ne rugau din răsputeri să nu ne atingem de nimic și erau gata chiar să se înhame ei înșiși la sănii, alături de cai. Lucrurile aruncate erau cioburi de sticlă bune pentru geamurile mici ale bordeielor, ceaune, oale, lopeți... Zici că-s fleacuri, dar cînd stai să le aduni prin toate detașamentele trag cîteva tone. Pînă să ajungem la Nipru, am aruncat în trei rînduri asemenea nimicuri. Și de fiecare dată se mai găseau lucruri de aruncat.

În primele douăzeci și patru de ore am străbătut, fără întîmplări deosebite, vreo șaptezeci de kilometri. Grupurile de polițai pe care le întîlneam în cale fie că o luau la goană, fie că se ascundeau de parcă-i înghițea pămîntul. Forța care înainta spre ei era atît de uriașă, că nici prin gînd nu le trecea s-o oprească în loc. Coloana noastră se întindea pe zece-doisprezece kilometri.

Înaintam cîntînd: pe cîteva sănii erau adunați la un loc cîntăreții din armonică. Prin sate se și răspîndi vestea: „Armata Roșie a rupt frontul". La cîțiva kilometri de satele lor, oamenii ieșeau în întîmpinarea noastră; ne rugau să zăbovim măcar un ceas și să le povestim ultimele evenimente.

Dacă ne opream din mers, adunam oamenii la miting, iar pe alocuri țineam cîte o conferință și le arătam cîte un film: cu vreo două luni în urmă ni se trimisese de la Mos-

cova un aparat portativ și cîteva filme noi. Dar să rămînem mai multă vreme pe loc și să ne odihnim, n-aveam dreptul s-o facem. Ne grăbeam să ajungem cît mai degrabă la Nipru !

Nemții ne urmăreau pas cu pas. Uneori ne călcau din spate coloane de soldați, tancuri mici și mașini blindate. Nemții trăgeau în noi cu mitralierele și apoi dădeau bir cu fugiții. Totuși, nu întotdeauna aceste atacuri treceau nepedepsite. Aveam și noi acum tunuri, arme antitanc, iar agerii noștri pușcași au distrus două mașini blindate, o tanchetă și un camion de șase tone ; acesta din urmă nimerise din întîmplare în atac : trecea pe acolo încărcat cu avutul colhozului și se întîlni în drum cu coloana noastră. A trebuit noi să-l descărcăm...

La fel ne căzură în mînă, ca musca în lapte, două eșaloane. Nu avusesem de gînd să le aruncăm în aer, deoarece pur și simplu nu aveam vreme de așa ceva în împrejurările de atunci. Coloana noastră trecea tocmai linia ferată Bahmaci-Gomel. Artificierii primiră ordin să pună grămezi mici de exploziv în vreo douăzeci de locuri, să distrugă calea ferată și să ajungă apoi din urmă detașamentul. Dar nemții, deși se roteau deasupra capetelor noastre în cîteva avioane de recunoaștere, nu putură pesemne să intre în legătură cu personalul lor de la căile ferate. Abia trecu peste șine o jumătate din coloana noastră, că dinspre Gomel spre Bahmaci apăru deodată un eșalon de vreo patruzeci de vagoane.

Artificierii noștri nu rezistară ispitei de a aprinde explozivul chiar sub locomotivă. Încărcătura era prea mică pentru o asemenea ispravă : locomotiva deraie, dar nu se prăbuși. Cîteva vagoane se rostogoliră, dar cele mai multe rămaseră pe loc. Trenul ducea tancuri, mașini și motociclete. Pe fiecare platformă se afla o pază alcătuită din cincisprezece oameni. Aceștia se culcară la pămînt și începură să tragă. În clipa aceea se apropie un alt tren dinspre Bahmaci spre Gomel. Acesta era încărcat cu fier vechi, avioane și tancuri sfărîmate. Artificierii noștri îl minară și pe acesta.

Mai întîi am lansat însă cîteva proiectile incendiare în primul eșalon.

Trebuie să menționez că nemții aveau obiceiul să transporte pe calea ferată mașinile, tancurile și motocicletele cu rezervoarele pline de benzină. Toate rezervoarele luară foc într-o clipită, ca un depozit de benzină. În clipa cînd tre-

ceam pe acolo, chiar și din primul eșalon rămăsese doar o grămadă de bucăți de fier.

În cele trei zile în care înaintam spre Nipru, nemții au atacat de cinci ori coloana noastră. Cel mai mare atac a trebuit să-l susținem în satul Paznopalî, situat la vreo optsprezece kilometri de Nipru. Dușmanul aruncase împotriva noastră forțe de efectivul unui regiment. Se vedea că strînseseră toate garnizoanele din apropiere. Împotriva noastră luptau nemți, unguri și italieni, și poliția locală. Artileria, tancurile, toate fuseseră aruncate în luptă. Dar, lucru curios, nici în această luptă dușmanul — după cum ne-am dat seama în curînd — n-avea ca obiectiv împiedicarea noastră de a trece spre Nipru. Lupta dură cîteva ceasuri. Am distrus un tanc și cîteva tanchete și am pus pe fugă o companie de pedepsire, alcătuită din soldați de strînsură.

Soloid, noul nostru șef al cercetării, ne împărtăși părerea lui, care nu era lipsită de haz :

— Pe malul drept al Niprului, or fi avînd ei un alt Gebietskomissariat. Aici e cel al Cernigovului, iar dincolo cel din Polesia. Gebietskomissariatul din Cernigov o să fie cît se poate de mulțumit dacă o să plecăm de pe teritoriul lui. Imediat o să trimită la Berlin următorul raport : „Am împins spre Nipru și am lichidat un detașament de partizani de mai multe mii de oameni".

Poate că lucrurile stăteau chiar așa, dar eu, unul, cred că dușmanul nu putea pur și simplu să creadă că am putea fi în stare să forțăm Niprul, un rîu atît de larg și de vijelios. Și, în genere, nemții refuzau să admită că partizanii ar alcătui unități capabile să acționeze după un plan dinainte stabilit și să întreprindă ofensive atît de puternice.

Într-un fel ori altul, fapt este că în noaptea de 13—14 martie am ieșit pe malul Niprului.

* * *

Acum, după cîțiva ani, cînd reconstitui din memorie tabloul trecerii noastre peste Nipru, îmi aduc aminte înainte de toate de solemnitatea momentului și de bucuria izbînzii. Mi se pare că totul a fost simplu și ușor. Uriașul efort fizic pe care l-am făcut atunci l-am uitat foarte repede.

Am în fața mea jurnale și însemnări ale multor participanți la trecerea peste rîu, precum și dările de seamă ale detașamentelor. Și în ele forțarea Niprului este povestită ca

o acțiune nespus de ușoară. Nu, tovarăși, nu mint și, dacă e să vorbim deschis, n-au uitat nici ei, cum n-am uitat nici eu cîte forțe, cîtă sudoare și cîtă muncă îngrozitor de grea, pînă la istovire, am pus cu toții în această operație.

Această „uitare", eu aș numi-o mai degrabă modestia rusului nostru. Face oare să ne amintim, să așternem pe hîrtie și să povestim că în noaptea de după greaua trecere, după o luptă dusă pe înserate, toți pînă la unul, toți, în afară de răniții ce nu puteau umbla, ne-am înhămat alături de cai la sănii și le-am tras peste mlaștinile de pe mal ușor întărite de ger? Ne înfundam pînă la genunchi în noroi, cădeam, ne opinteam anevoie prin băltoace, lunecam peste trunchiuri doborîte și cădeam cu capul în mușuroaie de pămînt întărit. Toate acestea sînt doar nimicuri!

Cercetarea ne-a raportat că gheața de pe marginile rîului s-a topit și că trebuie să întindem poduri pe amîndouă malurile. Am încărcat deci săniile cu trunchiuri de copaci tăiați pe loc. Pentru o asemenea încărcătură am fi avut nevoie de tractoare pentru corhănit, de camioane puternice cu trei osii. Iar noi le-am cărat pe spetele noastre și pe ale cailor noștri, slabi și prost hrăniți, cai de partizani. Mecanizarea, ca să zic așa, lipsea cu totul.

Și iată că, în sfîrșit, în fața ochilor noștri s-a arătat Niprul scăldat în razele lunei. Pentru fiecare din noi „Niprul" însemna „Ucraina". Ar fi trebuit să ne oprim, să medităm puțin. S-ar fi cuvenit să ne desfătăm întîi privirea cu vederea Niprului, apoi să adunăm un miting al partizanilor noștri și al țăranilor din satele de primprejur și să dăm mai multă importanță evenimentului pentru care ne pregăteam. Dar nu aveam vreme de pierdut. Totuși, fiecare din noi se rupea pentru cîteva clipe din treaba lui, se îndrepta din șale, arunca o privire lungă asupra gheții cenușii și a malului opus brăzdat de coline, ofta și se apuca iar de lucru: căra și împingea.

În ajun, după cum ne spuseseră țăranii, doi polițai se apucaseră să treacă Niprul și amîndoi se înecaseră: căzuseră într-o spărtură. Darmite noi, care mergeam cu cai și încărcătură și nu eram doi, ci două mii! Și cu fiecare ceas gheața se tot muia și se mișca. Nu, nu era timp de oprire! Trebuia să trecem rîul fără o clipă de răgaz!

Ca să nu forțăm pîrtia și să nu strivim gheața cu greutatea marii noastre încărcături, ne-am împărțit pe coloane. De la mal și pînă la gheața rîului am făcut podețe din două

rînduri de trunchiuri legate între ele cu sîrmă de telegraf. Iar mai departe, peste gheață, pînă la celălalt mal, am așezat trunchiuri de copaci tineri și cetină de brad. Alături de sănii le încărcate cu muniție și arme pășeau cîte zece oameni înarmați cu pari groși — pîrghii : dacă săniile ar fi început să se scufunde, oamenii ar fi băgat aceste pîrghii sub ele ca să le mențină la suprafață.

Centrul coloanei — carele statului major — au trecut în zori. Gheața, pe toată suprafața ei, devenise poroasă, iar pe alocuri se prefăcuse într-un fel de terci. Toți eram uzi pînă la brîu. Îmi aduc aminte ca acum că, în timp ce săniile noastre se tîrau ca vai de lume peste Nipru, mi-am stors de vreo două-trei ori pînă și mustățile de apă. Asta înseamnă că am lunecat și am căzut în apă la fel ca și ceilalți.

Totuși, ne simțeam pesemne destul de voioși și, cu toate că nu mîncasem din ajun — nu avusesem o clipă de răgaz ca să mestecăm o bucată de pîine — forțele și curajul nu ne părăsiseră. Lucrul cel mai greu era să tragem caii pe potecile repezi ale malului drept. Fără să-i deshămăm, îi legam cu funii și îi trăgeam după noi.

Dar nici un om și nici un cal nu ni s-a înecat în Nipru ! Singura încărcătură pe care am pierdut-o — și nu știu de ce în același timp în mai multe detașamente deodată — au fost butoiașele cu spirt. Săniile care le purtau au rămas nevătămate, dar butoiașele s-au rostogolit în cîte o crăpătură a gheții. Dar și cu această pierdere ostașii s-au împăcat destul de ușor. În schimb, s-au supărat tare cînd nu le-am dat porția cuvenită la popasul ce l-am făcut după trecerea pe malul drept.

Cît despre mine, de îndată ce am ajuns pe acest mal, m-am dat mai la o parte, m-am urcat pe o muchie de deal ca să pot observa de acolo trecerea ultimelor noastre unități. De acolo se vedea departe, iar eu mai aveam și un binoclu.

Cele trei coloane ale noastre ajunseseră pînă la jumătatea rîului. Cozile lor se răvășiseră întrucîtva. Ultimii din coloană avuseseră destul de mult de suferit. Cei dinaintea lor răscoliseră și spărseseră gheața, așa că tovarășii noștri, căutînd pîrtii mai bune, se răzlețiseră de-a latul rîului. Urmăream cu oarecare teamă pe aceia care se depărtau prea mult în lături. Unul din ei se despărțise mult de ceilalți. O lua tot mai spre stînga și făcea ocoluri de parcă ar fi vrut să se întoarcă. Nu poate altfel, mă gîndeam. Nu-l lasă

crăpăturile. Apoi am văzut că alți trei se iau și ei după dînsul. Înaintau în fugă. Fugea și cel dintîi. Deodată a răsunat o împușcătură. Va să zică nu era a bine. Se vede că vreo lichea își pusese în minte să fugă. Ceilalți îl ajunseră din urmă și îl prinseră. Am chemat lîngă mine pe un lucrător din secția specială și l-am rugat să-mi raporteze ce anume se întîmplase pe gheață.

Pe malul drept, deși ocupasem aproape fără rezistență un sătuc, nu făcurăm nici un popas. O pornirăm spre un alt punct destul de important, aflat la vreo doisprezece kilometri, un sat pe nume Bivalki. Garnizoana germană care se afla acolo încercă să opună rezistență, dar forțele noastre o împrăștiară. După aceea nu ne-a mai supărat. Marea noastră unitate, s-a oprit în acel sat pentru odihnă și refacere.

La căderea nopții au pornit și sloiurile pe Nipru. Calea de întoarcere era tăiată.

* * *

După ce am analizat și am tras concluzii asupra operației de trecere a rîului, la adunarea fulger pe care am ținut-o pe loc, mi s-a raportat și despre întîmplarea de pe gheață. Acel care voise să rămînă în spatele coloanei, să se răzlețească, gata să sară chiar peste o crăpătură adîncă în gheață, era un partizan nou, cu numele ciudat de Galiui. Știam de existența lui. Fusese polițai și ni se alăturase după ce ucisese cu pistoletul, în prezența mai multor martori, doi ofițeri nemți.

Izbutise atunci să fugă de la nemți împreună cu alți trei polițai. Timp de o lună micul lor grup se purtase fără cusur. Galiui luase parte chiar la două lupte și mulți dintre partizanii noștri au spus că se purtase vitejește și că trăgea cu dibăcie. Nici în raporturile sale cu ostașii mai apropiați de el nu trezise nici o bănuială.

M-am lămurit cum stăteau lucrurile abia spre dimineață, după ce am vorbit mai mult cu Galiui. Nu, nu era spion și dacă s-ar fi întors pe malul stîng al rîului, viața lui ar fi fost în primejdie. Dacă nemții sau ungurii ar fi pus mîna pe el, îl aștepta streangul.

— Atunci, încotro o porniseși, măi cap sec, l-am întrebat noi. Crezi poate că nemții te-ar fi ospătat din plin și te-ar fi culcat în pat să te odihnești?

— Mi-e totuna!

Cu capul său de taur lăsat în piept, omul răspundea neclintit la toate întrebările noastre: „Mi-e totuna!"

— Spune o dată, omule, pe șleau, ce-i cu tine, că altfel n-ar fi de mirare să te împușcăm...

Galiui își smuci cămașa și-și dezgoli pieptul:

— Na, trage!

— N-o fi tras cumva la măsea? întrebă careva.

— Vouă, tot votcă vi se năzare... Nu, n-am băut votcă. Iaca, nu mai vreau să merg cu voi și n-o să merg. Puteți să mă tăiați, să mă împungeți, să mă împușcați, dar nu mă duc cu voi la viața asta de ocnă a voastră, a partizanilor!

— Cum? l-am întrebat eu. Ia mai zi o dată.

Și omul repetă fără frică.

— Viață de ocnă zic, și nu război! Cum e cu putință ca omul să lupte în felul ăsta?

— Hai, zi o dată ca lumea, dar vezi să zici tot ce ai pe suflet! Dacă zici că nu ești un laș, lămurește-ne ce-i cu tine. Spune-ne cum ai luptat, cum ai ajuns să fii polițai și ce cauți aici la noi.

Era un bărbat destul de arătos. De statură înaltă, lat în umeri, cu o privire isteață, fermă chiar și, judecînd după felul cum vorbea, îți puteai da seama că venise în contact cu tot soiul de oameni.

— Dați-mi o țigară.

I s-a dat tutun. Omul și-a răsucit o țigară, și-a încheiat cămașa la piept și fără să ne privească își începu mărturisirea:

— Cum să mă înțelegeți voi, cînd nici eu nu mă pot înțelege? Toate s-au încurcat în capul meu și nu le mai pot da de capăt. Cîți ani credeți că am?

— Tu ce ai de gînd? îi strigă Soloid. Stai la taclale la foc ori cum? Treaba ta e să răspunzi și nu să întrebi.

Galiui îi aruncă o privire:

— Lovește-mă, dacă crezi... Uite de ce v-am întrebat cîți ani îmi dați: știu că o să-mi dați vreo cincizeci. Așa-i că nu ziceți ba? Și asta-i bine! Eu însă am treizeci și nouă. Sînt un om is-to-vit! E limpede?! Dacă vreți să știți, nici măcar votca nu mă mai atrage. De asta nici la viață nu țin. De la dînsa, de la viață vreau să zic, de mult nu mai aștept nici o plăcere. Voi însă mă chemați să trec Niprul și mai departe. Nu vreau să mă duc nicăieri pentru că sînt istovit și m-am săturat. Mai aveți și alte întrebări?

De ce credeți că povestesc despre omul acesta frînt? Noi cei de atunci am văzut în el un cheag, o ultimă expresie de om șovăielnic, slab, neînsuflețit de vreo idee. În cursul vieții sale, care nu fusese chiar atît de lungă, schimbase cîteva servicii. Fusese pontator la uzina metalurgică din Dnepropetrovsk, apoi timp de doi ani ospătar prin diferite restaurante...

— Treaba asta e bănoasă, dar cere multă rezistență fizică și îți mai cere să știi să te apropii de om și să-i faci o plecăciune. Dacă nu te pricepi să faci plecăciuni și să mînuiești cu dibăcie șervetul, ai să fumezi numai mahorcă și ai să rămîi mereu la cămăși de stambă...

— Va să zică astea sînt principiile tale!

— Da, astea, întări Galiui. Dar cel mai mare cusur al meseriei de ospătar este altul: te înnebunește durerea de picioare... În ultimii opt ani am fost marcher. Nu, marcherul nu-i ospătar. Marcherul n-are nevoie să facă plecăciuni. Dacă ești marcher într-o sală de biliard comercial, dacă ai cap pe umeri și nu te temi... numai Dumnezeu te judecă și autoritățile militare... M-am însurat, dragii mei, mi-am mobilat o căsuță de ți-e mai mare dragul, am cumpărat și un dulap de lemn de trandafir... Nevastă-mea umbla gătită nevoie mare: vulpi argintii și vreo opt rochii de crepdeșin... D-apoi și eu, dacă vreți să știți, strigă el deodată cu o putere nebănuită și cu un vădit simț de superioritate față de noi toți, și eu aveam două perechi de pantofi de lac, ca să nu mai socotesc cei de șevro! Aveam și un costum de șeviot și unul de boston și unul de vară, crem, de lînă curată. Vedeți și voi că am trăit pe cinste și am avut ce pierde. Și iubire am avut, scurtă și puternică. Ehei, dar ce să mai vorbim...

— Ai slujit în Armata Roșie?

— N-am, avut prilejul. Am fost mobilizat cu o zi înainte de intrarea nemților la Dnepropetrovsk. Seara m-au lăsat acasă ca să-mi pun la punct treburile, iar spre dimineață toate s-au răsturnat cu josul în sus... Dacă vreți, vă pot povesti și mai departe cum am plecat cu soția la părinții ei, la Sosnița, cum fosta mea soție s-a dovedit o mic-burgheză și, pentru niște cîrpe, s-a dat cu un austriac, cum m-a amenințat că o să mă trimită în Germania ca strungar calificat: s-a primit un denunț cum că marcherul Galiui e de fapt un strungar de categoria a șaptea. Și pot să spun

iarăşi cum am dezmințit pîra asta — toate pot să vi le povestesc cu de-amănuntul...

— Dar poliţai cum de te-ai făcut ?

— Aşa, bine. Nu zic că n-am fost. Eu sînt o persoană cu o cinste interioară. Şi declar că în etapa aceea a vieţii mele nu puteam face altfel. Am făcut-o dacă vreţi să ştiţi, ca să primesc armă. Şi am izbutit. Pe ibovnicul acela al Valeriei mele şi pe prietenul lui i-am dat gata în faţa ochilor ei. Am tras şi în ea, dar am dat greş... — povestind toate acestea Galiui răsufla greu cu faţa schimonosită de ură. Dar pe dînsa, n-am eu nici o grijă, au s-o achite chiar nemţii ! S-a zis cu cariera ei de curtezană...

— Ia stai puţin, l-am întrerupt pe Galiui. Ai trecut la partizani, aşadar, după ce ai săvîrşit un act de răzbunare personală. Te socoţi partizan ?

— Ştiţi ce o să facă ei cu Valerocika asta ? Nici nu vă închipuiţi ! Au s-o închidă într-un bordel de soldaţi şi acolo nu ştiu dacă o să reziste două săptămîni. E tare delicată...

— Încetează odată cu palavrele. Te-am întrebat dacă ai depus jurămîntul de partizan ?

— L-am depus, ei şi ? Mai departe tot n-am de gînd să merg. Pe neamţ, ca atare, îl urăsc de moarte. Pe lichelele de poliţai, pe care-i cunosc ca pe nişte cai breji, îi disprețuiesc şi îi urăsc şi pe ei. Dacă mă puneţi să trag, o să trag. O să mă culc la pămînt şi o să-i distrug pînă la ultimul cartuş... Ochesc fără greş pentru că am fost marcher. Dar de patru zile facem numai treabă de ocnaşi : împingem, tragem, tîrîm... Sînt om voinic şi zdravăn, dar acum tot corpul îmi tremură...

Toţi izbucniră în rîs, iar Galiui rosti deodată cu o voce plîngăreaţă şi rugătoare :

— N-am nimic împotriva voastră. Voi trebuie s-o faceţi pentru că aveţi un scop... dar eu ce amestec am ? Lăsaţi-mă să plec. Pe nemţi o să-i nimicesc eu de unul singur. Mă odihnesc puţin şi o să-i nimicesc cu metoda mea fără de partid.

Aveam în faţa noastră un mic-burghez. În toţi cei treizeci şi nouă de ani ai vieţii lui, trăise numai pentru dînsul. Războiul îl văzuse doar ca pe o nenorocire a lui, personală. Se răzbunase numai pentru suferinţele sale, pentru cele ce îndurase el personal. Zdravăn din fire, omul acesta, din

pricina unei încordări de lungă durată, se muiase, se pleoştise, pierduse pînă şi dorinţa de viaţă.

Nu, nu l-am împuşcat. Deşi poate că ar fi fost nimerit să-l împuşcăm pentru dezertare. I-am luat arma, ştiind că fără ea n-o să plece nicăieri de la noi. L-am pus apoi să taie şi să spintece lemne pentru bucătărie, iar în luptă să ne aducă obuze şi lăzi cu cartuşe. Ce i s-a întîmplat mai departe o să povestesc într-unul din capitolele viitoare.

* * *

Din satul Bîvalki am pornit-o în căruţe mai departe, pe drumul dinainte stabilit. Cu săniile nu mai era chip de înaintat. Se cuvine mulţumire ţăranilor din Bîvalki şi din satele vecine: ei ne-au dat vreo două sute de căruţe, trăsuri şi faetoane. În schimb le-am lăsat săniile noastre şi vreo treizeci de cai. Am fost nevoiţi să ne lipsim de un mare număr de căruţe şi aproape toţi ostaşii mergeau pe jos.

Am făcut vreo douăzeci de kilometri nestingheriţi, luptînd mai cu seamă cu drumurile clisoase şi desfundate în care ni se înfundau picioarele. Deodată însă, dintr-o pădure, ne atacă prin surprindere un mare grup de nemţi, care lovi coloana din faţă. Lupta nu dură mult. Duşmanul se retrase în dezordine, lăsînd doisprezece morţi şi o mitralieră. La drept vorbind, nu fusese propriu-zis o luptă, ci o ciocnire. Dar în această ciocnire au căzut doi tovarăşi de ai noştri foarte buni: comandantul companiei de mitraliori Efim Doroşenko şi sora de caritate din aceeaşi companie, Nonna Pogulealio.

Am aşezat trupurile lor în căruţe ca să le înmormîntăm cu toate onorurile cuvenite în cea mai apropiată localitate. Aşa era obiceiul partizanilor: nu-şi înmormîntau tovarăşii căzuţi în luptă pe locul unde cădeau, ci pe locul unui popas mai mare, mai ales pe lîngă vreun sat. Căutam întotdeauna să dăm o solemnitate deosebită acestei ceremonii. Chemam şi pe locuitorii satului respectiv, ca să vadă cum ne luăm rămas bun de la tovarăşii de lupte, ca să afle şi ei despre viaţa şi faptele vitejeşti ale eroilor noştri. Şi locuitorii satelor ne împărtăşeau durerea, acopereau mormintele de coroane, iar uneori ridicau şi cîte un mic monument, simplu.

Dar cît de grele, nespus de grele erau ceasurile, iar uneori şi zilele întregi cînd duceam cu noi trupurile tovarăşilor căzuţi, acoperite cu steaguri! Toţi partizanii ştiau

că în căruța cutare se află tovarășii răpuși de dușmani. Prietenii și prietenele mortului îl însoțeau cale lungă pe jos, alături de trăsură, plîngînd și jurînd răzbunare. În astfel de ceasuri, coloana semăna cu o procesiune funebră. Încetau cîntecele și glumele, oamenii deveneau posomoriți și gînditori.

Se zice că războiul înăsprește sufletele. Moartea seceră în dreapta și în stînga și te obișnuiești parcă cu gîndul că mîine, poate chiar peste un ceas sau peste o clipă, cineva din bunii tăi tovarăși o să cadă... Se prea poate să fii tu acela, dar nu degeaba am pomenit cu un rînd mai sus că „te obișnuiești parcă" cu gîndul morții. De bună seamă că nu-i potrivit cuvîntul „obișnuință". Cum să te obișnuiești cu gîndul că un prieten, soția ta sau copilul tău pot să moară peste o clipă ?! Devii mai dîrz, dar asta, înțelegeți și voi, este cu totul altceva. Asta înseamnă că te pregătești dinainte să nu cumva să plîngi sau să-ți frîngi mîinile în văzul tuturor.

Cînd, după ciocnirea amintită, coloana o porni mai departe, Ilia Avxentievici, tînărul soț al Nonnei Poguleailo, cu mîna încleștată de marginea căruței pe care zăcea trupul ei, mergea împreună cu noi. Era tînăr, comunist, comandant al plutonului de mitraliori. Abia împlinise douăzeci și șase de ani. O iubea pe Nonna. Cum se înfiripase dragostea lor, nu știu. Dar ceea ce știu foarte bine și ceea ce mi-a rămas pentru totdeauna în minte este că la acești doi soți am văzut tot ce oamenii obișnuiesc să numească o iubire mare și curată.

Eram pe atunci un bărbat de patruzeci și trei de ani. Dragostea mea mare se născuse în condițiile unei vieți liniștite. Avusesem noroc. În spatele meu nu stătea moartea înarmată cu automat. Nimeni nu ne stînjenea să ne uităm la lună și să ne plimbăm pînă în zori în stepă. Nimeni nu ne comanda „la stînga, la dreapta, înainte, marș !" De muncit, munceam, dar serile erau totdeauna ale noastre. Uneori, desigur, aveam adunări. Dar te poți plimba în stepă și după adunare.

De ce, atunci, de ce un om tînăr ca Avxentiev trebuia să-și îngroape mîine, într-un cimitir necunoscut, lîngă un sat neștiut, pe tînăra-i soție ? De ce ? Nici s-o plîngă în voie nu era liber. Iliușa Avxentiev n-avea voie să plîngă. Era doar comandant. Era vestitul Ilia Mihailovici Avxentiev, care încă în octombrie 1941, în fruntea a douăzeci și

șase de soldați și comandanți ai Armatei Roșii, ieșiți din încercuire, venise în rîndurile partizanilor, și a reușit ca toți să fie primiți în detașamente. Era acel Ilia Mihailovici Avxentiev pe care toată marea unitate îl cunoștea ca pe un om stăpîn pe sine, deștept, curajos. Niciodată nu ridicase glasul la un partizan... Nu se dădea în lături de la vreo petrecere, dar îndeobște era un om serios și exigent, în primul rînd față de el însuși.

Și iată-l pe Ilia Mihailovici Avxentiev, cum pășește — un simplu flăcău, mărunțel și slăbuț, smead la față și numărînd doar douăzeci și șase de ani. Cu mîna se ține de marginea căruței și se împiedică uneori : pesemne că nu se uită pe unde calcă, absorbit de dureri. Lacrimile îi împăienjenesc fără voie privirile. Avxentiev se stăpînește... Dar dacă s-ar întîmpla să izbucnească acum o luptă, nimeni nu l-ar scuti de această luptă...

În literatura universală există o temă : aceea a dragostei nemărginite, în numele căreia îndrăgostiții se duc și la torturi, și la crimă. Soldatul Don José a devenit dezertor și contrabandist din pricina lui Carmen, iar pînă la urmă a nimerit și în ștreang. Iar noi, pînă în clipa de față, îi purtăm o oarecare stimă acestui om destul de puternic. De ce ? Numai datorită puternicului sentiment ce-l însuflețea. Romeo și Julieta s-au iubit și ei și au trecut peste răzbunarea sîngeroasă ce le despărțea familiile.

Se spune că azi dragostea și-a pierdut din măreție și că nu mai apar, cică, exemple de iubiri nesfîrșite, iubiri înflăcărate. Au să se găsească poate cititori care să spună despre Avxentiev : „Dacă ar fi iubit-o cu adevărat pe Nonna lui, ar fi găsit un mijloc s-o ferească de gloanțe. Și ea ar fi trebuit să se păzească în luptă, și să nu caute primejdia cu luminarea, și să se păstreze pentru fericirea ei personală".

Eu, unul, însă sînt de altă părere. Avxentiev nu s-a îndrăgostit de Nonna Poguleailo numai pentru că era drăguță, avea ochi mari și frumoși și știa să cînte și să danseze la fel de bine ca și Carmen. El a iubit-o și pentru curajul și disprețul ei față de moarte, precum și pentru devotamentul ei față de ideea comunistă.

M-am apropiat de Ilia, am descălecat și am mers cîteva clipe, tăcut, alături de el. I-am pus mîna pe umăr căutînd cuvinte potrivite, pe care însă nu le găseam.

— Un singur lucru nu-mi pot ierta — rosti Avxentiev, fără să-şi întoarcă ochii spre mine. Poate că vorbea cu el însuşi şi nu cu mine. De ce am lăsat-o să vină cu mine...

— Spune tot ce ai pe suflet, Ilia, şi o să-ţi fie mai uşor.

— Nonna, Aleksei Feodorovici, a venit în acest raid numai de dragul meu. Vă mai aduceţi aminte? Dacă ar fi rămas la Popudrenko, poate că ar fi scăpat cu viaţă...

— Gîndeşte-te ce spui, Ilia Mihailovici!

Dar el nu mă ascultă şi urmă:

— Şi acum, uite-o cum zace şi eu nu pot pricepe cum de-i moartă aşa, deodată... Va să zică eu sînt vinovat... Nu mai am pe nimeni, nici un om drag...

— Nu-mi plac, tovarăşe Avxentiev, astfel de vorbe. Stăpîneşte-te! Gîndeşte-te ce spui, prietene: cum zici că s-a dus în raid numai de dragul tău...

Dar nu mai trebuia să-mi spun tot gîndul. Îşi dăduse seama şi el de ce vorbeşte şi un gînd nou care — după cîte am văzut — îl bucură chiar, i se ivi în minte:

— Fără îndoială că aveţi dreptate; din vorbele mele ar reieşi că îmi dau prea multă importanţă...

— Eşti încă tînăr, ai toată viaţa înainte...

Cine m-a pus să spun una ca asta! Ce e drept, n-am prea nimerit-o. Dar de multe ori cînd ne e dat să fim martorii unei dureri mari, ne pierdem capul şi rostim adevăruri generale, fraze de consolare şablon.

Ce privire mi-a aruncat! În privirea lui era şi dojană pentru lipsa mea de tact, şi chiar o punere în gardă: „Dacă ai să continui în felul acesta — părea să-mi spună el — pot să mă şi supăr!" Peste o clipă îmi spuse foarte răspicat, dar foarte încet:

— Aşadar, nici dumneavoastră, Aleksei Feodorovici, nu credeţi în posibilitatea unei iubiri mari pe front. Dar şi de la alţi prieteni auzisem: „Prea o iei în serios, Ilia, prea te dăruieşti cu totul acestei iubiri!" În condiţiile războiului nu se poate aşa ceva. Şi dumneavoastră, tovarăşe Feodorov, cam tot la fel vorbiţi. Dar ştiţi dumneavoastră că aş fi murit de trei ori bucuros pentru dînsa? Ce o să se întîmple mai departe, n-am cum să ştiu! Dar acum, nu pot şi nici nu vreau să-mi răcoresc durerea dintr-o singură mişcare... Şi, în genere, dacă se poate, dacă regulamentul n-o interzice, lăsaţi-mă singur, plecaţi de lîngă mine — zise el, acoperindu-şi faţa cu mîinile, dar numaidecît şi le luă de pe ochi şi urmă, liniştit: Da, e adevărat. Nonna n-a

venit pentru mine în acest raid. Pentru această precizare, vă mulțumesc. A venit pentru popor, ca mine, ca dumneavoastră... Dați-mi voie să vă urc pe Adam, Aleksei Feodorovici, pentru că vă văd tulburat și poate că vă vine greu.

* * *

Mai să mă supăr pe Ilia Avxentiev, fiindcă prea își dăduse frîu liber în exprimarea sentimentelor, dar am făcut doar un gest cu mîna, ca a pagubă, și am trecut înainte, spre capul coloanei. Și na, poftim, abia de lăsasem în urmă patru căruțe din plutonul lui Avxentiev și dădui de o nouă dramă. Pe un car cu făină, de-a dreptul peste saci, zăceau cu fața în jos doi băieți: frații Stupak — și boceau. Nu chiar cît îi ținea gura, dar totuși plînsul lor răzbea prin zgomotul coloanei în mers, se auzea mai tare decît strigătele celor ce mînau caii. Alături de căruță mergeau și niște femei, care îi mîngîiau pe cei doi băieți, le dădeau zahăr, dar nu puteau să-i domolească. Mișa, cel mai vîrstnic dintre ei, se zvîrcolea de atîta plîns.

Tot lîngă car pășea și Semeon Tormașov, comandantul grupei, stingherit și întristat. Îl înțelegeam bine. Plînsul copiilor mă tulbura și mă făcea să-mi pierd cumpătul. Dacă plîng fără nici un rost — plec sau îmi astup urechile. Dacă însă copilul a fost nedreptățit, sînt în stare să-i rup capul acelui care a făcut-o. L-am chemat pe Tormașov lîngă mine.

— Ce s-a întîmplat? Parcă s-au mai liniștit... L-am văzut chiar eu în ajun pe cel mare cum cînta dintr-o muzicuță.

— Puteți să vă închipuiți, Aleksei Feodorovici, că s-a găsit un prost — dar cine anume nu pot să aflu — care le-a povestit despre tatăl lor, cum a murit și alte amănunte. Ce le-o venit oamenilor să trăncănească fără rost! Că doar copiii se mai liniștiseră, își mai veniseră în fire, pe cînd acuma au luat-o iar de la început.

Cu cîteva zile înainte de întoarcerea mea din Moscova, un grup special din detașament, format la indicația lui Popudrenko, săvîrșise un atac asupra satului Koriukovka. A fost una din cele mai glorioase operații întreprinse de unitatea noastră în timpul din urmă.

Koriukovka — după cum știe cititorul din primele cărți — ne dăduse mulți partizani. Muncitori ai fabricii de zahăr, colhoznici, activiști ai comitetului raional de partid, ai comitetului executiv, ai miliției au format un detașament care

pe urmă a fost printre cele dintîi care au fuzionat cu marea noastră unitate. În afară de toți aceștia, în localitate mai rămăseseră cîteva grupuri ilegale. Nu trecea o săptămînă ca pe zidurile caselor să nu apară manifeste sau îndemnuri ce chemau populația să lupte împotriva hitleriștilor și a trădătorilor.

După întoarcerea marii unități din pădurile de la Kletnia și Elino, oamenii noștri stabiliră îndată legătura cu Koriukovka. Acolo tăiau și omorau pe atunci detașamentele de pedepsire. Două sute douăzeci din cei mai activi cetățeni sovietici fuseseră împușcați și alți o sută optzeci de oameni își așteptau rîndul în închisori.

Obkomul și statul major luară hotărîrea să nimicească garnizoana din Koriukovka și să-i elibereze pe cei arestați. Operația fu pregătită și condusă de Dmitri Ivanovici Rvanov. În zorii zilei de 28 februarie detașamentele noastre năvăliră din trei părți în localitate. Atacul prin surprindere izbuti pe deplin : nemții, luați pe neașteptate, și polițaii din slujba lor nu putură opune o rezistență serioasă. Mai bine de trei sute fură nimiciți la Koriukovka.

Comandantul unuia din plutoane, partizanul Stupak, avea un motiv personal ca să fie în frunte în această luptă, trecînd peste orice primejdie. Fedor Matveevici Stupak, colhoznic din satul Tihonovici din raionul Koriukovka, se făcuse partizan din primele zile ale ocupației nemțești. La începutul anului 1942, detașamentul de poliție de pedepsire din Solmiți, de sub comanda trădătorului Șilov, pusese mîna pe soția lui Stupak — Tatiana Ivanovna. Femeia a fost îndelung chinuită de gestapo, după care a fost împușcată. În urma ei au rămas trei copii în grija bunicii : Mișa, în vîrstă de treisprezece ani, Petea, în vîrstă de unsprezece ani, și Tolea, de numai patru ani.

După ce Tatiana Ivanovna a fost împușcată, Șilov a trimis niște oameni de-ai lui care i-au luat pe cei trei copii și i-au dus la Snovsk, la închisoare ; Mișa și Petea îl purtară în brațe pe fratele lor mai mic cale de mai bine de douăzeci de kilometri. Spre norocul lor, în ziua cînd ajunseră la Snovsk, garnizoana germană de acolo a fost zdrobită de partizanii localnici. În zăpăceala generală care se stîrnise, cei trei frați Stupak fugiră din mîinile poliției și se întoarseră la bunica lor din Tihonovici.

Dar după cum au stabilit cercetașii noștri, în ianuarie 1943 Mișa și Petea au fost din nou arestați de poliție. Băieții

fură închiși în temniță și călăii gestapoului se pregăteau ca în ziua de 28 februarie, la șase dimineața, să-i împuște și pe cei doi copii, laolaltă cu toți ceilalți deținuți.

La ora cinci dimineața, ostașii plutonului trei deschiseră foc asupra închisorii din Koriukovka. La poarta acesteia se aflau două cazemate. Una din ele fu distrusă cu tunul. Soldații din cea de-a doua fugiseră pesemne, deoarece nimeni nu trăgea din partea aceea. Partizanii porniră la atac. În fruntea tuturor mergeau Avxentiev, Kosik și Stupak.

Poarta închisorii fu aruncată în aer cu ajutorul grenadelor și partizanii intrară în curte. Supraveghetorul închisorii căzu în genunchi, tremurînd de frică, și înmînă partizanilor cheile de la celulele deținuților. În clipa aceea, dinspre cazemata rămasă nedistrusă, se auziră cîteva împușcături.

— Feodor Matveevici, tovarășe Stupak! strigară partizanii. Deschide tu și intră primul ca să-ți liberezi copiii!

Dar Feodor Matveevici zăcea la pămînt cu brațele în lături: fusese ucis în ceafă de unul din gloanțele pornite dinspre cazemată. S-a constatat că în acea cazemată se pitulaseră polițaii.

Porțile închisorii se deschiseră. Prizonierii, istoviți de foame, ieșiră în întîmpinarea partizanilor și le căzură aproape în brațe. Rîsete și lacrimi de bucurie. Deținuții îmbrățișau și sărutau pe cei care îi scăpaseră. Ieșiră din închisoare și cei doi frați — Petea și Misa. Erau tare slăbuți și tremurau. Știau, bineînțeles, că și tatăl lor este în detașamentul de partizani. Fără o clipă de răgaz începură să-l caute și să întrebe de el... Dar Avxentiev avusese grijă ca trupul neînsuflețit al tatălui să fie dus de acolo și ferit de ochii copiilor.

Cei doi băieți erau atît de slabi, că dacă l-ar fi văzut pe părintele lor mort s-ar fi putut să nu reziste încercării și să sufere un șoc nervos.

Mai tîrziu, li s-a spus că tatăl lor a căzut, dar nu li s-a povestit în ce împrejurări. Li s-a spus că a murit de mult, cu vreo trei luni înainte. Băieții nu au putut vedea înmormîntarea partizanilor căzuți în lupta de la Koriukovka, fiindcă fuseseră internați în spital, în primele zile după eliberarea lor. Nonna Poguleailo avusese grijă de ei. Copiii o îndrăgiră mult de tot pentru blîndețea ei și pentru bunătatea de soră cu care i-a înconjurat.

După ce mai prinseră ceva putere, copiii trebuiau să fie transportați la Moscova. Dar nu venise nici un avion care

să aterizeze în partea locului. Avxentiev, în a cărui companie își găsiseră adăpost copiii după ieșirea lor din spital, îi luase și pe ei în raid... Aveam temei să credem că de îndată ce vom trece Niprul mi se vor trimite din Moscova muniție și arme. La întoarcere, avioanele aveau să ia răniții, și o dată cu ei pe cei doi frați Stupak.

Băieții erau, oricum, grozav de mîhniți de moartea Nonnei. Și se mai găsise cineva care nu se știe din ce pricină le povestise împrejurările în care fusese ucis tatăl lor. Eu îl bănuiam chiar pe Tormașov.

— Să vedeți, tovarășe comandant, acela care le-a povestit întîmplarea voia, pesemne, să facă un lucru bun: să afle copiii cum i-a iubit tatăl lor! Că și-a dat și viața pentru ei!

Am încercat să-i mîngîi pe cei doi frați, să intru în vorbă cu ei și le-am făgăduit amîndurora cîte o pușcă. Dar degeaba! Copiii nici măcar nu căutau spre mine.

— Să vină la mine Avxentiev!

— Avxentiev, la Feodorov! Avxentiev! Comandantul companiei la comandantul unității! se auziră voci de-a lungul coloanei.

Avxentiev se apropie și luă poziție de drepți în fața mea, într-o atitudine accentuat reglementară.

— Comandantul companiei, Avxentiev, s-a prezentat la ordinele dumneavoastră!

— Copiii sînt ai dumitale?

— Ai mei... adică au fost repartizați la subunitatea mea.

— Îi vezi în ce stare sînt? Ia măsuri să se liniștească...

— Vorbiți serios?

— Am dat vreodată ordine neserioase? Executarea!

— Am înțeles, execut ordinul!

Avxentiev îi porunci vizitiului să se dea jos, luă hățurile și biciușca și se așeză pe saci, iar femeilor le spuse să plece. Copiii tot mai plîngeau, dar ceva mai domol. Ascultaseră toată convorbirea noastră și îi interesa pesemne ce poate face pentru ei nenea Avxentiev. Era doar omul care în toate acele zile fusese atît de bun și de prevenitor cu ei.

Dar Avxentiev avea în acele clipe o înfățișare răutăcioasă sau poate era numai posomorît și îngîndurat. Nu scoase un cuvînt de față cu copiii și credeam că nici el singur nu știa ce o să născocească în clipa următoare.

Căruțele dinainte ocoleau tocmai o băltoacă întinsă. Chiar și pe marginea drumului, pe unde treceau căruțele, pămîntul era grozav de desfundat și caii abia le puteau trage povara. Dar Avxentiev îndreptă pe neașteptate calul drept spre mijlocul mocirlei. Roata se înțepeni în noroi, ceva mai sus de osie. Calul încercă să smucească o dată căruța, dar se opri locului.

— Ia hai, fraților, jos! strigă Avxentiev și sări el cel dintîi în băltoacă. Ne-am împotmolit! Ajutați-mă la împins!

Copiii ridicară capetele și priviră întrebător la Avxentiev, de parcă ar fi vrut să afle dacă le vorbise lor.

— De ce mă priviți așa, partizani? făcu Avxentiev aproape vesel. Mai dați-le încolo de lacrimi! Nu vedeți că ținem în loc toată coloana? Hai, dați-i zor!

Și băieții se învoiră: coborîră lunecînd încet de pe car și își opintiră umerii lor firavi în el.

— Heeei, rup! comanda Avxentiev.

Calul trăgea de zor, dar căruța se împotmolise de-a binelea. Se apropiară în fugă și alți partizani ca să dea o mînă de ajutor. Unul din ei îi dădu la o parte pe cei doi băieți.

— Ei, ia lasă-i, frate! Du-te de partea cealaltă! Pe Stupakovii mei lasă-i aici, că sînt băieți de nădejde!

Și băieții își dădeau într-adevăr toată osteneala, se îmbujorasără chiar de pe urma eforturilor făcute.

Bineînțeles că ideea lui Avxentiev fusese bună. A reușit să-i facă pe copii să nu se mai gîndească la durerea lor și le-a arătat că viața merge înainte și-i antrenă și pe ei la treabă. Totodată, și el singur s-a smuls gîndurilor lui negre. Carul fusese urnit și săltase puțin din băltoacă, cînd deodată calul se opri din nou.

— Dii, căluțule! Dii, drăguțule! strigă Avxentiev din răsputeri. Hai băieți, de ce tăceți? Strigați și voi cît de tare puteți! Caii se tem de țipete.

Și băieții, ștergîndu-și lacrimile, porniră să îndemne calul, întîi sfios, și apoi tot mai cu curaj.

Peste două săptămîni, i-am trimis pe cei doi frați Stupak cu avionul, la Moscova.

Cîtă durere, cîtă suferință grea, omenească însoțea coloana noastră mare de partizani, ce se întindea pe cîțiva kilometri! Dar durerea aceasta ne chema și ea la luptă.

Erau ceasuri, poate chiar și zile, cînd suferința ne slăbea puterile, dar tot ea ne trezea apoi în suflet valuri de mînie și ne îndemna la luptă.

* * *

Cînd ne-am apropiat de rîul Pripiat, vremea se încălzise de-a binelea. Iarba înverzea, înfrunzeau copacii și tufișurile ce se întindeau de ambele părți ale rîului bogat în ape. Pripiat se curățise de gheață, dar apele lui nu se strînseră încă toate în vadul lor : se lățiseră în partea locului la vreo 400—500 de metri. Toate podurile din apropiere erau distruse, iar bacuri de transbordare nu se găseau. Dar vremea nu sta locului : trebuia să trecem cît mai repede pe malul opus. Am trimis cercetași în josul și în susul apei ca să caute un vad de trecere.

Hotărîsem tocmai să trecem rîul în dreptul satului Kojușki, cînd, în ziua de 28 martie, se întoarse din Arevici grupul cercetașilor noștri călări ; veneau drept spre statul major al marii unități, veseli, gălăgioși și cam cherchelițI, toți, în frunte cu șeful grupului, Ilia Samarcenko. Soloid îi alinie în fața statului major.

— Ia priviți-i pe cercetașii ăștia, tovarășe Feodorov ! și întorcîndu-se spre ei, Soloid comandă : Drepți ! Cum vă prezentați ? Să nu vă văd urmă de zîmbet ! Halal cercetași...

Trebuie să mărturisesc că îi priveam și eu cu o oarecare mirare pe cei întorși. Mai ales că Samarcenko nu călca de obicei regula : pînă nu-și îndeplinea misiunea, nu lua o picătură de spirt în gură, pentru că un cercetaș trebuie să aibă mintea limpede.

— Dar cum puteți crede că sîntem beți, tovarăși comandanți ? rosti Samarcenko, privindu-l dojenitor pe Soloid. Și, fără să-și poată stăpîni zîmbetul, care i se lăți pe toată fața, urmă : Îngăduiți-mi să raportez, tovarășe Feodorov... Am băut cîte un păhărel, pentru că... pentru că nu s-a putut altfel : ne-au cinstit băieții lui Kovpak. Chiar moșul în persoană ne-a cinstit. Cum era să refuzăm ?...

Întîmplarea era într-adevăr cu totul neobișnuită. Numai la vreo cincisprezece kilometri de tabăra noastră, cercetașii întîlniseră un grup de cercetare al lui Kovpak.

Pe Samarcenko l-am chemat îndată la statul major și l-am rugat să ne povestească lucrurile mai amănunțit.

— Ca să vedeți ce întîmplare neobișnuită, vorbi acesta tulburat. Ne-am întîlnit și parcă am simțit cu toții deodată, parcă am adulmecat... Ce băieți minunați!

— Și ce ați simțit, mă rog? Miroseau a parfum, poate? Hai, treci la fapte! îl zorea Soloid.

— Lasă-l să povestească pe îndelete, se amestecă în vorbă și Drujinin. Că doar nu ne vin în fiecare zi astfel de știri... Nu știu ce crezi dumneata, tovarășe Soloid, dar pe mine mă interesează totul.

Soloid, noul nostru șef al cercetării, care sosise cu mine de la Moscova, era un om înalt, mustăcios, mohorît. El socotea că cea mai importantă însușire a unui comandant este exigența și seriozitatea, iar zîmbetul ca o manifestare a nedisciplinei. Nu glumea niciodată și nu înțelegea sau nu voia să înțeleagă glumele altora. Expresii „plastice", de asemenea, nu putea suferi. Dar cînd îi venea la socoteală, înjura și el destul de înflorat.

Soloid, care era partizan de puțină vreme, nu înțelegea, firește, interesul nostru — nu atît „operativ și de stat major", cît pur omenesc — față de vestea adusă de Samarcenko. Aș spune chiar că interesul acesta era sentimental, prietenesc. Deși nu-i văzusem niciodată pe Kovpak sau pe oamenii lui, ne simțeam mai mult legați de el decît de partizanii altor detașamente și mari unități. Simțeam cu toții un imbold nestăvilit de a ne întîlni cu ei, de a schimba o vorbă-două, de a ne sfătui sau de a face schimb de experiență, cum s-ar zice. Și nu numai noi, comandanții, ci și partizanii de rînd încercau în marea lor majoritate același sentiment.

Vara trecută ne apropiasem într-o vreme de Kovpak și de oamenii lui și nădăjduisem să ne întîlnim cu ei, dar împrejurările m-au împiedicat. În zilele acelea nemții ne hărțuiau mereu, atît pe noi, cît și pe Kovpak, și făceau tot ce le era cu putință ca să împiedice joncțiunea noastră.

Interesul atît de viu pentru Kovpak și oamenii lui se datora și faptului că detașamentele lui Kovpak se formaseră în apropierea noastră, pe teritoriul regiunii Sumskaia, care pînă nu de mult făcuse parte din regiunea Cernigovului. Și apoi cele două mari unități ale noastre erau cele mai mari din Ucraina; și noi și ei executam raiduri. Și, în sfîrșit, sentimentele noastre frățești față de oamenii lui Kovpak se mai datorau și faptului că nemții, în proclamațiile, ordinele și manifestele lor date împotriva partizanilor, ne pomeneau laolaltă: „banditii lui Kovpak și Feodorov".

De ce adică ne-am închipuit că băieții ăștia nu sînt partizani ai detașamentului local? Să vedeți: toți, pînă la unul, purtau căciuli. Mai bune, mai rele, dar căciuli! Și iarăși vreau să zic, armamentul: la doisprezece oameni aveau patru automate. Mai departe. Partizanii locali, din detașamente mărunte, nu se simt îndeajuns de puternici și de obicei fac cunoștință tupilați pe după copaci. Pe cînd ăștia au ieșit în luminiș. Și apoi, și la vorbă sînt tare slobozi. Pot să zic chiar obraznici. „Care se fițiie pe aici, prin pădurea noastră?" Se făceau că nu văd pe căciulile noastre panglica de partizan. Am crezut chiar — și aici Samarcenko accentuă cuvîntul ce-l socotea el ca pe cea mai mare laudă pentru noi — am crezut chiar că sînt oameni din marea noastră unitate! Prea erau îndrăzneți la vorbă! Atîta că purtau la cușme panglicuțe mai late decît ale noastre.

— Și, bineînțeles, îl întrerupse Soloid pe Samarcenko, v-au cinstit cu cîte un păhărel de bun găsit.

— Am raportat doar, răspunse Samarcenko cu supărare în glas. Chiar dînsul în persoană! Vreau să zic Kovpak Sidor Artemievici ne-a cinstit cu mîna dumnealui. Atunci am ciocnit cu el în sănătatea partizanilor lui Feodorov. Nici dumneata, tovarășe Soloid, nu te-ai fi dat în lături de la un păhărel cu un prilej ca ăsta.

Cercetașii noștri fuseseră conduși în satul Arevici, unde Kovpak i-a invitat la statul său major și, împreună cu Rudnev, a stat de vorbă cu ei, întrebînd de situația noastră. Apoi i-a cinstit cum se cuvine. Iar cînd a aflat că eram în căutarea unui vad, ne-a propus să trecem rîul împreună. Era o propunere înțeleaptă. L-am chemat pe Maslakov și i-am ordonat să stabilească legătura cu statul major al lui Kovpak. Însă nu era chiar atît de ușor. Am fost nevoiți să luăm întîi legătura cu Moscova. Într-un fel sau altul, pînă la urmă am stabilit legătură și cu ei. În ziua de 6 aprilie ne-au sosit trimișii lui Kovpak, cu o invitație specială de a-i vizita a doua zi. Afară de aceasta, trimișii lui Kovpak ne-au mai anunțat că în timpul cel mai scurt nemții au de gînd să deschidă navigația pe rîul Pripiat. De pe o zi pe alta se aștepta să vină dinspre Mozîr prima flotilă de nave. Kovpak le pîndea. Ne trimisese vorbă să lăsăm navele să treacă pe lîngă noi, fără să tragem asupra lor: le pregătea el o întîlnire pe cinste. Și numai în cazul cînd această flotilă ar fi reușit să se desfășoare, sau numai dacă s-ar fi pornit să fugă înapoi, atunci să tragem cu nădejde asupra lor.

Nu ne-a fost prea ușor să ne dăm consimțământul. Ușor de zis : vapoare și șlepuri încărcate cu fasciști trebuiau să treacă prin fața noastră, iar nouă ni se cerea să-i privim cu mîinile în sîn și să le lăsăm pe seama lui moș Kovpak... Dar... ce nu faci în numele prieteniei !... În dimineața zilei de 7 aprilie, Drujinin, Rvanov, Soloid, Melnik, Balițki și cu mine, însoțiți de un grup mic de ostași, am pornit spre Arevici, în vizită la Kovpak.

*
* *

Călăuzele noastre — trei partizani de-ai lui Kovpak — călăreau în frunte și, din timp în timp, șuierau haiducește. Poate că era un semnal de alarmă, sau poate șuieratul acela era un fel de parolă a lor, un fel de punere în gardă, ca nu cumva să-i împingă păcatul pe ceilalți să tragă asupra noastră... La șuieratul lor, ieșeau în goană de după copaci o sumedenie de partizani... De apropiat, nu se apropiau prea mult, dar ne petreceau cu privirile de departe. Doi aveau chiar binocluri. Abia mai tîrziu am aflat ce însemna șuieratul călăuzelor noastre. În felul acesta ei atrăgeau cu bună știință atenția oamenilor din detașamentele care se aflau în drumul nostru spre statul major : „Priviți, că trec partizani de-ai lui Feodorov !" Peste cîteva zile, cînd Kovpak și Rudnev au venit la noi ca să ne întoarcă vizita, partizanii tuturor detașamentelor noastre s-au adunat și ei în fugă ca să-i privească.

La Arevici, un sat mare de pe malul rîului, ziua aceea era zi de sărbătoare. Fetele umblau șiruri-șiruri ținîndu-se de braț, ronțăiau semințe, rîdeau și chicoteau. Iar flăcăii satului, amestecați cu partizani, umblau după ele, intrau în vorbă, schimbau glume. Cîteva armonici cîntau pe-ntrecute melodii de dans.

De-abia am apucat să intrăm pe ulița satului, că în fața noastră apărură cîțiva călăreți. În fruntea lor era un bătrînel. Purta șuba aruncată pe umeri, cușma pe ceafă, iar barba o avea în triunghi. Cînd se apropie de noi, sări cu agilitate de pe cal din mers. Am descălecat și eu și ne-am îndreptat unul înspre celălalt. Ne-am îmbrățișat și ne-am sărutat. Rudnev se apropie și el. Era un om înalt, smead, stăpînit. Dar cînd zîmbi, se văzu de îndată că e om bun și inimos și chiar sfios. Ne-am sărutat și cu dînsul. Apoi ni se alăturară și Bazîma, șeful de stat major, și am pornit cu toții

spre o casă mare. Jocurile și dansurile conteniră. Oamenii se adunară în fugă în jurul nostru și se opriră să ne privească. Kovpak le făcu un semn cu mîna:

— Hai, împrăștiați-vă, vedeți-vă de treburile voastre! Că doar nu-i circ aici!

Mă uitam la el, mă tot uitam, pînă cînd îmi adusei aminte: păi eu și cu Sidor Artemievici ne cunoșteam încă din 1938. Putivl ținea atunci de regiunea Cernigovului. Regiunea Sumskaia s-a format mai tîrziu. Venisem pe acea vreme la construcția șoselei Putivl—Konotop. Kovpak conducea secția de drumuri a raionului și avea în grija lui lucrările de construcție. Nici pe atunci nu era tînăr, dar îți săreau în ochi ușurința și mobilitatea lui, iuțeala cu care lua hotărîrile și cu care trecea de îndată la înfăptuirea lor.

Am găsit apoi și o sumedenie de alte cunoștințe. Comandantul unuia din detașamentele lui Kovpak, pe nume Kulbaka, lucrase cu puțin timp înainte de război în regiunea Cernigovului. Locțiitorul șefului de stat major, pe nume Voițehovici, zootehnician, pe timp de pace, era și el de pe aceleași meleaguri cu noi. Pe Silcenko, fostul secretar al Comitetului executiv din Cernigov, îl socoteam mort, și cînd colo îl descoperii în rîndul partizanilor lui Kovpak. Mai erau aici și doi secretari ai comitetelor raionale de pe la noi. Sîroid, secretar al Comitetului raional din Olișev, și Iarovoi, secretar din Kozeleț. Fuseseră parașutați pe aeroportul lui Kovpak de avioane venite din spatele frontului sovietic, urmînd a fi îndreptați spre raioanele lor. Amîndoi mai aveau însă mult de mers, singuri sau în grupuri mici, pentru a trece pe malul stîng al Niprului.

Deoarece venisem la Arevici nu pentru o consfătuire, ci în vizită, convorbirea o începurăm la masa acoperită cu o față albă. Ni se servi o gustare, care putea fi tot atît de bine și masă de prînz. Noi, oaspeții, am fost așezați la locul de cinste, alături de Kovpak și Rudnev. Domnea o atmosferă de cea mai sinceră prietenie și simplitate. Am băut pentru victorie, pentru succesele partizanilor. Gazdele ne-au ospătat cu pește prăjit, cu cartofi fierți în coajă, după obiceiul partizanilor, și cu varză murată. Ne-am plîns cu toții că n-avem norocul să mîncăm niciodată ceva atît de delicios, cum e scrumbia. Apoi, bineînțeles, am început să vorbim și de treburile noastre. Kovpak ne întrebă, așa, ca din întîmplare, abia stăpînindu-și emoția, ce am hotărît cu privire la flotilă, dacă aceasta s-ar hotărî să treacă pe lîngă

tabăra noastră. Cînd află de ordinul dat de mine, bătrînul își frecă mîinile de bucurie:

— Asta-i o hotărîre straşnică! Vă mulţumesc... că doar i-aţi fi putut speria numaidecît! S-o lăsăm să intre cît mai adînc în regiunea noastră şi atunci o să-i trimitem să mănînce peşti!

Kovpak începu să ne povestească cum descoperise cercetarea lor că fasciştii se pregătesc să deschidă navigaţia. Partizanii aşteptau de mai multă vreme navele nemţeşti. Cu o săptămînă înainte scufundaseră un cuter nemţesc de cercetare.

— Credeam că i-am speriat şi că n-o să se mai vîre. Da' de unde! Verşigora, şeful cercetării noastre, mi-a raportat ieri că nemţii aşază tunurile pe vapoare. Înseamnă că se pregătesc de drum...

În clipa aceea intră în odaie bucătăreasa şi aduse pe o tavă uriaşă o bucată mare de viţel frumos rumenită, de ne lăsa gura apă, şi o puse pe masă, lîngă mine; dar femeia nu se depărta, ci mă privea într-una.

— Ce-i, tuşă Fenia? o întrebă Kovpak. Ţi-a rămas inima la voinicul ăsta? Vrei să-l ospătezi numai pe dînsul? Fă cunoştinţă, Aleksei Feodorovici: bucătăreasa noastră, Feodosea Pavlovna Lomako. Nu e chiar din prima tinereţe, dar e frumoasă foc...

— Nu-ţi rîde de mine, Sidor Artemievici! Vreau să-l întreb ceva pe musafir... Poate că la dumneavoastră, tovarăşe Feodorov, se află fata mea? Îi zice Nastia, iar de familie o cheamă ca şi pe mine: Lomako.

Nu-mi aminteam de numele acesta. Mă pregăteam tocmai să-i răspund că nu e chip să-i ştii pe dinafară pe toţi şi că o să mă interesez la întoarcere, cînd Rvanov se amestecă şi el în vorbă:

— N-ai vrea să ne-o descrii mai amănunţit?

Tuşa Fenia se tulbură atît de mult că şi glasul i se schimbă:

— E durdulie, nici prea înaltă, nici prea mică, negruţă, cu faţa rotundă şi cu sprîncenele ca două rîndunici. Poartă pantofiori cafenii, cu toc înalt, bluziţă de mătase înflorată cu mîna ei, cu păsărele mititele pe mîneci şi cu flori roşii în piept...

Toţi izbucniră în rîs şi nici eu nu m-am putut stăpîni; dar nici unul din noi nu voia, firește, s-o supere pe tuşa Fenia, dar ea s-a supărat, a zvîrlit în colţ cîrpa cu care

adusese tava și a ieșit glonț din odaie. Noi am întors-o înapoi.

— Mie să-mi spuneți pe șleau dacă aveți acolo una pe nume Lomako Nastia sau n-aveți? Rușine să vă fie, flăcăi, că vă bateți joc de o femeie bătrînă, ne strigă printre lacrimi tușa Fenia. Copilița asta a mea așa mi-a rămas în minte cum a plecat de acasă și așa îmi stă în fața ochilor.

Ce e drept, nu e chiar atît de ușor să descrii pe cineva, fie ea și propria-ți fiică (ori poate o fiică e cu atît mai greu de descris), dacă în înfățișarea ei nu este nimic deosebit. Rvanov o rugase pe femeie să descrie fata fiindcă se temea ca nu cumva să se înșele. O cunoștea pe Nastia Lomako, care era soră de caritate în compania a patra. Dar se putea să fie numai o asemănare de nume! Făcea oare să trezească speranțe care să se fi năruit pe dată?

— Cum să v-o descriu? urmă tușa Fenia. Poate că acum e slabă ca o scovergă! Poate o fi încărunțit de jale ori de chinurile nemților!? Poate că n-are vreun braț sau vreun ochi, dar mie mi-e totuna: aș vrea doar s-o știu în viață, măcar urîtă, măcar bătrînă, că ea tot fata mea bună rămîne.

— Avem într-adevăr o fată pe nume Lomako, se hotărî în sfîrșit Rvanov. Și mi se pare că o cheamă într-adevăr Nastia. Dar nu-i nici căruntă, nici oloagă și ochii ei sînt teferi amîndoi...

Tușa Fenia își înfipse degetele în umărul meu și mă strînse de începu să mă doară. Mîna îi tremura. Era palidă.

— O să vă spun acum și un semn al ei, să vedem: dacă se potrivește, atunci e ea. În timpul luptei...

— Crezi că am văzut-o vreodată în timpul luptei...

În clipa aceea am auzit deodată, din depărtare, țăcănit de mitralieră. O rafală scurtă, urmată de alta. Bubui apoi un tun. Am ciulit cu toții urechile.

Tușa Fenia oftă și îmi lăsă umărul. I-am aruncat o privire. Își ridicase, fără voie, umerii sus de tot și stătea cu degetele în gură.

— Da, da, e fiica dumitale! strigă deodată Rvanov. Observase și el mișcarea tușei Fenia. Acum nu mai încape îndoială. De cum aude o împușcătură își înfundă pe dată pumnul în gură. Roagă-te de comandantul nostru să te luăm cu noi. Ai să-ți vezi fata chiar deseară.

Dar în seara aceea nu le-a fost dat să se întîlnească. Bubuiturile auzite de noi erau începutul unei bătălii mari.

Un partizan se apropie în fugă de Kovpak și îi șopti ceva la ureche.

— Aha, asta e bine! strigă acesta. Ne-au sosit oaspeți noi! Cine vrea, să vină cu mine să-i primim!

Sidor Artemievici mă luă de braț... Am ieșit amîndoi, am sărit în șa și am pornit în galop spre malul rîului. Aici ne-am cățărat pe un colnic de pe care se vedea ca în palmă rîul cu malurile lui de un verde proaspăt, înțesate de tufiș și stufăriș des. Era o zi însorită și vîntoasă. După odaia aceea plină de fum îmi făcea bine aerul proaspăt de primăvară și priveliștea minunată a rîului.

Pe rîu pluteau grațios nave mici, tîrînd după ele șlepuri mari de fier: un tablou cît se poate de pașnic. Dar iată că în aer se înălța o șuviță de fum, apoi alta și pînă la urechile noastre ajunse bubuitul împușcăturilor și al exploziilor. Apa din jurul vaporașelor se învolbură și se înspumă. De pe nave porniră ca răspuns alte focuri de armă înspre țărmul nostru. Dar focurile acestea erau trase la întîmplare, asupra tufișelor.

Cuterele se rupseră de șlepuri — pesemne că odgoanele fuseseră tăiate — și începură să navigheze în zigzag, încercînd să scape de tirul artileriei și al aruncătoarelor de mine. Cam peste vreo zece minute, două dintre cele șase cutere luară cuprinse de flăcări. Echipajul încercă să coboare niște bărci, dar oricine ieșea de pe punte era secerat de focul mitralierelor. În curînd se aprinseră alte două cutere și un șlep.

Unul după altul, veneau în fugă la Kovpak agenții de legătură și îi raportau tot ce vedea și el cu ochii lui.

— Bagă de seamă că o să-ți fugă cuterul din stînga! să-i spui lui Kulabka să tragă cu toate tunurile! striga Kovpak și, întorcîndu-se spre mine, îmi spuse rîzînd în hohote: Ce zici ce zdravăn i-a atins!

Operația aceasta a fost descrisă cu de-amănuntul de Verșigore în cartea lui: „Oameni cu conștiința curată", și însuși Sidor Artemievici a scris despre ea în amintirile sale. N-o să mai repet tot ce au scris ei. Nu a scăpat atunci nici o ambarcațiune din flotilă și nici un soldat sau ofițer de pe aceste nave. Rămășițele ambarcațiunilor au ars pînă la căderea nopții. Strigătele de groază ale cîtorva sute de cotropitori au cutremurat văzduhul deasupra rîului. Numai șapte oameni din echipajul cuterului care naviga în față au ajuns

la țărm. Dar și ei au fost prinși în dimineața zilei următoare de partizanii marii noastre unități.

Acești șapte soldați istoviți, uzi și înspăimîntați de moarte, n-au putut să ne dea aproape nici o lămurire. Nici ei nu înțelegeau prea bine de ce a trimis comandamentul lor flotila la o pieire sigură.

— Știau comandanții voștri de la Mozîr că între Kojuski și Iurevici se află partizanii lui Kovpak și Feodorov ?

— Ni s-a spus că partizanii nu pot face nimic împotriva unor nave blindate. Ni s-a mai spus că nu aveți decît puști de tip vechi și cîteva mitraliere. Am fost trimiși la drum cu onoruri. Era și muzică, și ea cînta în cinstea deschiderii navigației de pe rîu... doamne, doamne, ce au făcut cu noi !

Faptul că nemții trimiseseră pe rîu în jos, prosteşte, fără vreun calcul serios, șase nave și șlepuri cu sute de soldați, dovedea că în rîndurile lor sporea dezorientarea. Avioanele nemțești zburau zilnic deasupra noastră, detașamentele de partizani ale noastre, ale lui Kovpak și ale lui Suşpanov se ciocneau adeseori cu grupurile lor de cercetare și cu garnizoanele de ocupație din satele vecine. Părea că nemții ar fi trebuit să înțeleagă ce amenințare, ce forță uriașă de partizani se strînsese pe malul rîului Pripiat, între Kojuşki și Iurevici. Dar autoritățile de ocupație n-au fost în stare nici măcar să centralizeze toate datele aduse de cercetare și să compare toate știrile disparate ce le parveneau. Descompunerea trupelor ce începuse după înfrîngerea de la Stalingrad continua. La comandaturile raionale și chiar la cele districtuale comandanții se schimbau aproape la două săptămîni, ba chiar și efectivul de soldați era mereu schimbat. Și ceea ce începeau unii era continuat de alții în chip automat, fără ca datele precedente să fie verificate.

Am ajuns la această concluzie în timp ce analizam la statul major al lui Kovpak rezultatele distrugerii flotilei. Această operație ne ridicase mult moralul. La cină, Rudnev propuse ca, în cinstea întîlnirii celor trei mari unități de partizani, să atacăm laolaltă orașul Braghin.

Bazîma, șeful de stat major al lui Kovpak, ne puse în vedere următoarele :

— Acolo se află o garnizoană numeroasă și bine înarmată. Orașul este bine întărit : Braghin nu este numai un centru raional. Nemții au concentrat acolo cîteva instituții, care înainte se aflau la Gomel. Gomelul este atacat adesea

acum de aviația noastră și din pricina asta nemții și-au dispersat comandaturile în cîteva orașe.

Totuși, propunerea mi se părea ademenitoare. Bazîma și Rvanov primiră sarcina să elaboreze planul unui atac comun asupra orașului Braghin. Drujinin și cu mine am emis ordinul de dislocare a unității noastre mai aproape de Arevici. Statul major se afla acum într-o casă, la o sută de metri de statul major al lui Kovpak.

A doua zi, Drujinin, Rudnev și cu mine am inspectat aproape toată ziua mai întîi subunitățile lui Kovpak, apoi pe ale noastre, ca să cunoaștem sistemul de muncă educativ-politică, și să facem schimb de experiență.

Ceea ce e mai interesant, este faptul că, fără să fi primit vreo directivă de sus, marile noastre unități fuseseră organizate în așa fel, încît aproape că nu se deosebeau între ele. Dacă cele două comandamente respective și-ar fi schimbat locul sau detașamentele, ele și-ar fi putut continua acțiunile fără nici o dificultate. Forma aceasta de organizare ne-a fost dictată de însăși viața. Unindu-ne și sporind mereu, detașamentele de partizani își păstrau și mai departe autonomia lor de celule alcătuite din localnici. Acest lucru era deosebit de important, avînd în vedere necesitatea unui permanent control mutual și a unei vigilențe neadormite.

Dacă poți să te împrietenești cu cineva în două zile, atunci Rudnev și cu mine ne-am împrietenit la cataramă și am schimbat chiar între noi șepcile. Pînă în ziua de azi mai păstrez eu șapca lui Semeon Vasilievici. Ar trebui să o trimit la muzeul mișcării de partizani, dar nu mă pot despărți de ea, într-atît de dragă îmi e amintirea acestui om cu suflet limpede cum e cristalul.

Multe au povestit și au scris despre el oamenii care l-au cunoscut mai îndeaproape și mai îndelung. Totuși vreau să spun și eu cîteva cuvinte și să vă împărtășesc impresiile mele.

Ceea ce îmi vine mai cu seamă în minte nu sînt nici mustățile, nici ochii și nici statura lui mlădie, ci, înainte de toate, vorba lui, glasul, intonațiile, căldura care îți pătrundea pînă în suflet. Vorbea cu „r" Semeon Vasilievici, dar pînă și acest amănunt întărea parcă greutatea vorbelor lui și le făcea să le simți mai calde.

Avea un rîs foarte plăcut, spontan, ca de copil. Rîdea din toată inima, deși nu prea tare.

Îmi pare destul de rău că nu am ținut un jurnal. În zilele petrecute cu el, Rudnev mi-a spus foarte multe lucruri care meritau să fie înscrise undeva. Rudnev avea aptitudini înnăscute de comisar. Cum trebuie înțeleasă această aptitudine ? Eu, unul, văd în această aptitudine știința de a-l face pe om să gîndească, de a-i arăta unui ostaș de rînd că lupta ca și greutățile vieții de campanie și suferințele morale nu sînt încercări gratuite, ci slujesc o idee măreață, în vederea unui viitor cît mai minunat. Și nu numai în cuvîntările pe care le ținea la mitinguri, ci și în convorbiri simple, de fiecare zi, la analiza vreunei fapte uneori lipsită de importanță, Rudnev știa să prezinte acea faptă într-o astfel de lumină, încît ea părea ca o părticică a unei cauze uriașe.

Cînd am inspectat companiile și plutoanele lui Kovpak, am remarcat că Rudnev e întîmpinat cu bucurie atît în corturi, cît și la instrucție. Oamenii îi așteptau cuvîntul, părerile și sfaturile. Rudnev era de-o vîrstă cu mine, dar avea mult mai multă experiență militară. Servea de mai bine de douăzeci de ani în Armata Roșie și fusese comisar încă în războiul civil. Terminase apoi Academia politică-militară și servise într-un regiment din Orientul Îndepărtat. Dar experiența e experiență și cu toate că ea are o importanță destul de mare — ceea ce îl caracteriza în mod strălucit pe Rudnev era talentul lui de a pătrunde în sufletele oamenilor. Unul din considerentele enunțate de Semeon Vasilievici în treacăt parcă, dar — și asta se vedea bine — de mult gîndite și cumpănite de el, mi-au rămas întipărite pentru totdeauna în minte. Într-o zi, îi spuse față de mine politrucului unui pluton : „Trebuie să vezi în orice partizan nu numai un ostaș, ci și un muncitor de după război, și să crești în el un constructor".

A doua zi, pe cînd mergeam călări dintr-o subunitate în alta, Rudnev a oprit calul și a rămas să privească îndelung malul drept al rîului Pripiat. Acolo, o vacă trăgea un plug pe care o femeie în vîrstă, foarte slăbuță, îl apăsa cu toată greutatea ei. Apoi Rudnev chemă lîngă dînsul, cu degetul, pe un flăcău tînăr ce ne însoțea, organizatorul de Comsomol al uneia din companiile lui Kovpak, și îl întrebă :

— Ce vezi acolo ?

— O femeie care ară.

— Și altceva ? Flăcăul tăcea, neștiind ce să răspundă. Dar nemți se zăresc pe acolo ?

— Parcă nu... poate că s-au ascuns.

— Uite ce-i, prietene : închipuieşte-ţi că femeia care ară e chiar mama ta. Şi atunci ai să-i vezi de îndată şi pe nemţi. Să-ţi intre bine în minte, tovarăşe organizator de Comsomol, că tabloul pe care-l vezi acum în faţa ochilor e mai rău decît un foc sau un bombardament. Asta se numeşte „politica" nemţească în agricultură.

Cînd inspectam împreună cu Rudnev subunităţile noastre, Rudnev observa cu multă băgare de seamă obiceiurile şi felul nostru de viaţă, de parcă am fi fost în întreceri. Întrebările pe care mi le punea erau uneori cu totul neaşteptate :

— Aveţi multe femei care fumează ?

— Partizanii voştri se bat adesea ? Şi cum se bat ?

— Ştiu toţi să înhame caii ?

Pe unul din comandanţii grupei de cercetare, care era vestit prin eleganţa lui, Rudnev l-a pus în mare încurcătură întrebîndu-l dacă ştie să spele rufe.

— Ni le spală fetele, bombăni acesta drept răspuns.

— Înţeleg. Ele dumitale, iar dumneata lor. Numai că, după mine, e mai plăcut să speli rufele tale proprii decît ale altora.

Rudnev ne invidie cu toată sinceritatea pentru tipografia noastră, pentru faptul că aveam posibilitatea să scoatem în mod regulat o gazetă şi să tipărim manifeste în mare tiraj. A stat îndelung de vorbă cu redactorii şi lectorii noştri. Cu puţin înainte luase fiinţă pe lîngă Obkom un grup special de lectori. Ozernîi, Lidia Kuharenko, Serbin plecau în satele vecine, unde citeau referate privind situaţia de pe fronturi şi politica englezilor şi americanilor.

— O să vă imităm neapărat în această privinţă.

Un pasaj din cuvîntarea ţinută de Rudnev în faţa ostaşilor ce plecau într-o operaţie de luptă la Braghin m-a izbit prin justeţea şi prin adînca ei umanitate. A fost o cuvîntare scurtă, liniştită, dar în acelaşi timp mobilizatoare. Iată cuvintele care mi-au rămas bine întipărite în minte, şi cred că şi partizanii cărora li se adresa comisarul şi le amintesc la fel de bine :

— Să nu uitaţi, tovarăşi, că mergeţi acum într-un oraş care nu este nici al nemţilor, nici al ungurilor, ci al nostru, sovietic. Nemţii şi lichelele de poliţai de acolo sînt mai puţini decît oamenii sovietici, asupriţi de forţa armată. Atacul vostru trebuie să fie pentru ei un eveniment fericit, un triumf asupra vrăjmaşilor. Aşadar, să vă purtaţi în aşa fel încît şi băieţaşii, şi fetiţele de azi să-şi amintească pînă la

adînci bătrînețe că în zilele negre ale ocupației fasciste au avut o sărbătoare luminoasă : atacul partizanilor. Luptați în așa fel, încît toți oamenii cinstiți din Braghin să spună : au venit ai noștri !

* * *

La 10 aprilie Kovpak, Rudnev și Drujinin au semnat ordinul privind acțiunea comună a celor trei mari unități de partizani, în vederea nimicirii garnizoanei germane din orașul Braghin.

Pentru această operație, noi am trimis 533 de oameni, Kopak — 650, iar Sușpanov — 125. Comandantul grupului nostru de șoc era Lîsenko. Tot el comanda și grupul trimis de Sușpanov. Marea unitate a lui Sușpanov capturase de la nemți, într-o luptă purtată de curînd, două tunuri de calibru 110 mm. Tunuri de un calibru atît de mare partizanii nu avuseseră pînă acum. Știind că nemții construiseră la Braghin cîteva cazemate, le-am dat în grija artileriștilor lui Sușpanov. Comandantul grupului lui Kovpak era locotenent-colonelul Verșigora. Faptul că, în cartea scrisă de el, Verșigora nu pomenește aproape nimic despre operația de la Braghin se poate explica numai prin modestia lui.

Braghin se află la vreo 65 de kilometri departe de Arevici. Potrivit ordinului, marșul prin păduri și smîrcuri urma să fie făcut în 14 ore. Misiunea nu era ușoară, ținînd mai ales seama de faptul că operația se desfășura la începutul primăverii, cînd drumurile și potecile se prefăcuseră într-un fel de terci.

Deci, în ziua de 10 aprilie, la ora 2 după prînz, mai bine de 1500 de partizani se afundară în păduri ; în afară de grupurile de șoc, au pornit la drum și statele majore ale lui Kovpak, al nostru și al lui Sușpanov. Au pornit de asemenea și subunitățile de gospodărie, în frunte cu Mihail Ivanovici Pavlovski — eroul luptei cu flotila nemțească.

Mă folosesc de acest prilej pentru a spune cîteva cuvinte despre acest minunat comandant de partizani, locțiitorul lui Kovpak, pentru gospodărie.

În vremea aceea, Mihail Ivanovici trecuse de cincizeci de ani. Era un om de statură potrivită, robust și bine legat ; deși nu purta mustăți mari, privindu-l, te gîndeai fără să vrei la un cazac din Zaporojie. Cînd încăleca, ziceai că a crescut pe cal. Îți venea să crezi că dintr-o clipă în alta își

va smulge sabia din teacă, va zbura în goana calului, în fruntea unui detaşament de cavalerie.

În luptă Pavlovski se simţea în elementul său. Totuşi, punînd frîu acestei pasiuni, Pavlovski se hotărî să ia asupra sa conducerea complicatei gospodării a uriaşei mari unităţi a lui Kovpak. În acest domeniu el îşi făcu un renume de om foarte chibzuit, zgîrcit chiar. Amintindu-şi de vremurile cînd erau partizani, tovarăşii leagă şi acum numele lui Pavlovski mai ales de „bătălia" pentru un coltuc de pîine, pentru un păhărel de votcă, pentru un sac de ovăz, pentru o halcă de carne. Ce e drept, Mihail Ivanovici păzea bunul obştesc al partizanilor cu un spirit de sacrificiu care mergea pînă la zgîrcenie, dar o făcea, bineînţeles, numai în interesele partizanilor. Nimeni nu ştia mai bine decît el ce înseamnă pentru un partizan o „rezervă de neatins" bine păstrată şi bine ascunsă.

Mihail Ivanovici fusese comandantul unui detaşament de partizani din Ucraina încă în anii războiului civil. Iar în 1941, cînd nemţii se apropiaseră de Nipru, Pavlovski, care era atunci director al unui sovhoz în raionul Berislav, în regiunea Kerson, organiză din nou un mic detaşament sub comanda lui. Dar prin părţile Kersonului nu există păduri şi partizanii se treziră într-o situaţie cît se poate de grea. Înconjuraţi în mlaştinile Niprului de forţe ale detaşamentelor de pedepsire nemţeşti de zece ori mai numeroase decît ei, neputînd să intre în legătură cu populaţia, tovarăşii din Berislav rezistau datorită numai acelor mici provizii de pesmet şi conserve pe care izbutiseră să le pună la o parte din vreme.

Alegînd un moment potrivit, cînd vigilenţa nemţilor slăbise într-unul din sectoare, partizanii ieşiră într-o noapte din încercuire. Astfel, Pavlovski aduse cu sine 23 de oameni din stepele Kersonului în pădurile din regiunea Sumskaia.

Drumul de cinci sute şi mai bine de kilometri, făcut de aceşti partizani prin stepă, prin raioanele vecine cu frontul, merită să fie descris într-o carte anume.

La Kovpak, Pavlovski luă în grija sa gospodăria marii unităţi. Izbutea însă uneori să-l înduplece pe bătrîn să-i încredinţeze cîte o misiune militară. În multe din operaţii, Mihail Ivanovici păşea sub gloanţe în fruntea ostaşilor săi. Iar cu trei zile în urmă îi uimise pe toţi săvîrşind un act de vitejie atît de nesăbuit, încît în toată unitatea de partizani circula din gură în gură povestea eroismului său.

Împreună cu un alt partizan de-al lui Kovpak, Serdiuk, Pavlovski se apropiase în toiul luptei, acoperit fiind de cîteva mitraliere, de una din navele germane, cu ajutorul unei bărci, se urcase pe puntea de sus și, aruncînd acolo o grenadă în iluminator — incendiase nava.

Mai tîrziu, în timpul raidului pe care Kovpak l-a întreprins spre Carpați, Pavlovski s-a distins de mai multe ori în lupte. Acum se îndrepta cu noi spre Braghin, pentru a-și întregi proviziile pe seama depozitelor nemțești și pentru a reface stocul de furaje.

Din Arevici, după cum am mai spus, am pornit-o la drum la orele două după prînz. De obicei, partizanii atacă sau pornesc la drum lung numai noaptea, la adăpostul întunericului. De data asta însă, trebuia neapărat să ajungem în preajma orașului la căderea nopții. La Arevici rămăseseră detașamentele lui Kovpak, care acopereau trecerea peste Pripiat. Cîteva detașamente de-ale noastre, care nu participau la operația de la Braghin, treceau treptat, în grupuri mici, pe podul plutitor, în bărci și pe plute, pe malul drept al rîului Pripiat. Toată atenția nemților era îndreptată într-acolo. Întăriți pe malul drept, la vreo șase kilometri de locul trecerii, nemții bombardau cu tunurile, la scurte răgazuri, Arevici și rîul. De pe la ora unu ziua începu să ne supere și aviația. Două formațiuni de avioane se apropiau rînd pe rînd de noi și, din zbor razant, deschideau foc de mitraliere asupra locului de trecere, împroșcînd satul cu zeci de bombe mici.

De îndată ce observară mișcarea unităților noastre din pădure, avioanele îndreptară focul într-acolo. Dar în rîndurile noastre aproape că nu au fost jertfe omenești. Între altele, trebuie să menționez că nemții au pus acolo în aplicare o „armă nouă". Fie că își isprăviseră încărcătura de bombe, fie că voiau să stîrnească panică în rîndurile noastre, prin efecte de zgomot, începură să cadă deodată din văzduh asupra noastră tot felul de obiecte ciudate. În cădere, aceste obiecte șuierau, urlau, gemeau și zăngăneau. Ecoul pădurii sporea și fărîmița acest zgomot. În primele clipe, luați prin surprindere, unii dintre noi s-au cam speriat puțin. Curînd, această teamă se prefăcu într-un rîs general. Rupînd crengile copacilor, cădeau peste pădure butoaie goale de fier, cu fundul găurit, bucăți de șine și alte obiecte de fier.

„Bombardamentul acesta de deșeuri" făcea parte — după cum ne-au spus mai tîrziu prizonierii — dintr-un plan gene-

ral al nemților, care pregăteau pentru partizanii noștri și ai lui Kovpak un „sac de apă". Acest plan nu era un secret pentru comandamentul partizanilor. Cu cîteva zile înainte, partizanii băștinași din Braghin aflară prin oamenii lor că în oraș sosise un general-locotenent, comandant al tuturor trupelor expediționare trimise să lupte împotriva partizanilor din Ucraina și Bielorusia.

Aflînd în cele din urmă că între gurile rîului Pripiat și Nipru s-au concentrat trei mari unități de partizani, că aceste mari unități sînt înconjurate din două părți de ape mari, nemții s-au hotărît să se folosească de avantajele pe care li le oferea însăși natura. Ei se apucară să întărească malul drept al rîului Pripiat și cel stîng al Niprului, ca să ne împiedice pe noi și pe Kovpak să trecem de partea cealaltă. În același timp, pe linia Mozîr-Braghin-Nipru au concentrat forțe masive pentru a înnoda gura „sacului de apă". Intenția nemților nu era greu de ghicit. Dar lor, bineînțeles, nici prin cap nu le trecea că în loc să ne grăbim să trecem cît mai repede pe partea cealaltă a rîului, noi o să dăm o lovitură asupra centrului lor. Aviatorii-observatori, văzînd că ne înfundăm în pădure, au raportat comandamentului lor că partizanii, căutînd să scape de bombardament, se împrăștie prin pădure. „Să fie intensificată panica!" ordonă generalul-locotenent și iată că asupra pădurii începură să cadă butoaie și bucăți de șine.

Pe seară, aviația ne lăsă în pace. După două scurte popasuri de cîte o jumătate de ceas, grupurile noastre de șoc își văzură mai departe de drum în timpul nopții. Cel mai rău o duceau artileriștii. Roțile tunurilor se înfundau în noroi. Iar dacă o coteau din drum, se agățau de tufe și de lăstăriș. Un tun de calibru greu îl trăgeau de funii, alături de cai, mai bine de cincizeci de oameni.

Pe la trei noaptea, la o depărtare de vreo doisprezece kilometri de orașul Braghin, grupurile de șoc se împărțiră în două: detașamentele noastre, sub comanda lui Lîsenko, se îndreptară spre nord, iar detașamentele lui Kovpak fură conduse de Verșigora spre sud, ocolind orașul. O dată cu ele am plecat și eu cu Kovpak pînă la punctul de comandă, dinainte stabilit.

În timpul luptei pentru Braghin, am urmărit mersul operațiilor stînd împreună cu Rudnev în tranșeea de pe poziția de foc. Din timp în timp primeam prin radio sau prin agenții de legătură călări rapoarte privind mersul luptei. Orășelul

înconjurat de păduri părea, de la punctul de comandă, de un cenușiu uniform. După primele salve de tun, fumul incendiilor se amestecă cu ceața dimineții ; oamenii noștri incendiaseră fabrica de spirt și cea de tutun.

Lupta continuă de dimineața pînă seara. În timpul zilei am primit un număr mare de rapoarte destul de contradictorii. Atît statul major al lui Kovpak cît și al nostru apreciau cît se poate de rezervat operațiile în curs. Unele puncte întărite din centrul orașului n-au putut fi distruse.

Dar este oare indicat să apreciezi numai din punct de vedere al statelor majore, adică tactic-operativ un atac de partizani asupra unui oraș și mai ales un atac de felul aceluia cum a fost operația de la Braghin, întreprinsă de cele trei mari unități ale noastre ? Nu ne pusesem doar ca scop să cucerim orașul și să-l ținem în mîinile noastre vreme îndelungată. Știam că după ce vom nimici garnizoana dușmanului, după ce vom distruge depozitele lui și vom pune mîna pe armele, muniția și proviziile lui, după ce vom elibera din închisoare pe cetățenii sovietici, vom părăsi orașul.

Noi, comandanții de partizani am discutat adeseori asupra temei : ce este un atac de partizani asupra unui oraș în care s-a întărit o garnizoană a ocupanților, ce scopuri și ce efecte trebuie să urmărim printr-un astfel de atac.

Am aici, în fața mea, tot felul de documente oficiale și amintiri ale participanților la acea luptă, precum și amintirile oamenilor sovietici, locuitori ai orașului Braghin. Unele din aceste documente merită a fi publicate dacă n-ar fi decît pentru faptul ca un istoric, un scriitor sau un cititor curios să-și poată face o idee asupra diferitelor aspecte ale unuia și aceluiași eveniment. Iată unele din aceste documente :

1

Din raportul statului major al marii unități

La 11 aprilie, la ora 5,00 dimineața, grupurile de șoc s-au concentrat la trei kilometri depărtare de Braghin, avînd în frunte artileria și aruncătoarele de mine, și sub acoperirea focului acestora au făcut posibilă înaintarea grupurilor de șoc spre punctul lor de plecare, de unde trebuia să desfășoare ofensiva asupra orașului Braghin.

La ora 5,30, la un semnal general, toate grupurile de şoc au trecut la ofensivă.

Ca rezultat, gruparea detaşamentelor marii unităţi a lui A. F. Feodorov, de sub comanda comandantului batalionului 7, tovarăşul Feodor Ilici Lîsenko, la ora 12,00 ordinul de luptă privind ocuparea părţii de nord a oraşului Braghin (inclusiv rîul fără nume) a fost cu cinste îndeplinit.

În această parte a oraşului a fost nimicită garnizoana duşmană, întărită în clădirea şcolii, a fost nimicită tipografia ziarului regional, moara, centrala electrică, fabrica de pielărie, fabrica de ulei, precum şi depozitele de alimente şi bunuri militare; au fost capturate sumedenie de trofee, un număr de cai cu harnaşamente şi alte încărcături militare.

Grupul de partizani, care avea misiunea să ţină sub observare inamicul care se retrăgea de-a lungul rîului Braghinka, a călcat ordinul de luptă, deschizînd înainte de ora hotărîtă focul asupra duşmanului în retragere, fapt care i-a îngăduit acestuia să se întoarcă şi să-şi ocupe cazematele şi tranşeele pregătite de el din vreme.

După ce inamicul a ocupat întăriturile mai sus-pomenite, el a început să opună o rezistenţă mai mare... În partea de sud a oraşului, lupta a durat pînă la ora 16,00. Au fost astfel nimicite douăzeci şi cinci de cazemate de pămînt cu puncte de foc şi trei cazemate de beton. Una din cazematele de beton nu a fost distrusă din pricina lipsei de obuze de artilerie de calibru mare.

În cursul luptei, garnizoana germană a fost susţinută de aviaţie, care, în decurs de o zi, a făcut 6 incursiuni cu 19 ieşiri, dar bombardamentul ei nu a pricinuit pierderi partizanilor.

Pentru întărirea garnizoanei sale, inamicul a încercat să arunce forţele armate din Reciţa-Loieva şi Hoiniki, dar acestea au fost nimicite de grupuri de partizani aflate din vreme în ambuscade.

În felul acesta, garnizoana aflată în oraşul Braghin, neprimind nici un fel de sprijin, a fost nimicită. Pe străzile oraşului, inamicul a lăsat sute de soldaţi şi ofiţeri morţi. Au fost distruse: 25 de cazemate de pămînt cu mitraliere, 3 cazemate de beton, 2 depozite cu arme şi muniţie, depozite de echipament, muniţie, efecte militare, un depozit de carburanţi, o tipografie, o moară, o fabrică de pielărie, depozite de cereale şi toate instituţiile regionale şi orăşeneşti ger-

mane; au fost capturate 10 mitraliere grele și 5 puști-mitraliere, 4 aruncătoare de mine, o sumedenie de puști și automate, cartușe și mine și o mare cantitate de provizii, echipament și alte efecte militare.

Pierderile partizanilor s-au ridicat la 22 de morți și 61 de răniți.

După terminarea operațiilor din noaptea de 11 spre 12 aprilie, orașul Braghin a fost părăsit și toate forțele grupului nostru de șoc au fost readuse în raionul Arevici.

2

Din însemnările lui F. I. Lisenko

...Cu vreo 12 kilometri înainte de a ajunge la orașul Braghin ne-am despărțit: Verșigora a luat-o spre dreapta, iar eu spre stînga. Împreună cu grupul de șoc al lui Verșigora au plecat și Kovpak și Feodorov. În grupul meu intrau: detașamentul „Șciors", detașamentul lui Zibnițki și detașamentul lui Nikolenko. Mai aveam și alte detașamente, dar cel mai de seamă era al nostru. Marea unitate a lui Sușpanov am folosit-o pentru acoperirea drumului de lîngă Hoiniki.

Pînă la Braghin mai aveam doar trei kilometri. Trebuia să punem stăpînire pe podul de peste rîul Braghinka, lung de vreo 70 de metri. Rîul nu e mare, dar e mlăștinos... Aici am făcut un popas de cincisprezece minute.

Plutonul lui Osabov și plutonul lui Zibnițki au făcut un ocol. Au găsit o barcă cu care au trecut rîul și mlaștina... Deodată am auzit un strigăt înăbușit și sfîșietor, urmat de două șuierături. Era semnalul că santinelele au fost lichidate și că podul e liber. De-abia pornișem la drum că a și început canonada. Trei tunuri grele ale lui Kovpak și alte două ușoare au deschis focul. Grupul meu avea ca obiectiv ocuparea fabricii de ulei, a fabricii de spirt și a acelei de tutun, dar, mai cu seamă, ocuparea clădirii cu două etaje a școlii unde se întărise o puternică garnizoană germană, și de a ajunge pînă la rîul fără nume ce împarte orașul în două părți. Verșigora avea misiunea să distrugă niște întăriturii germane, cîteva cazemate, să pună mîna pe închisoare și pe partea de sud a orașului pînă la rîul fără nume.

Am izbutit să-mi îndeplinesc repede misiunea. După ce mi-am deschis drumul cu tunurile antitanc și tunurile de calibru 45 mm, am deschis focul asupra școlii unde se aflau vreo 400 de fasciști și o parte din poliție. După ce am înconjurat școala, am început să tragem cu obuze simple și cu obuze perforante. Unii dintre nemți se repeziră să iasă și fură împușcați de noi. Am cucerit școala, fabrica de ulei, fabrica de spirt și pe cea de tutun, iar la 12 am ajuns pînă la rîul fără nume, adică ne-am îndeplinit misiunea. Am anunțat prin radio că ne-am îndeplinit misiunea de luptă.

Verșigora n-a izbutit să o îndeplinească pe a lui pentru că nemții au opus o rezistență înverșunată.

În timp ce ne îndeplineam misiunea, ne-am lovit de serioase greutăți. Unul din grupurile noastre de cincizeci de oameni, în cap cu tovarășul Skrînnik, trebuia să se apropie de rîul fără nume și să se îngroape la teren pe malul lui, dar nu apucă să se apropie, că se dezlănțui un foc năprasnic și unitățile germane izbutiră să fugă.

De la orele zece fasciștii ne-au atacat de cîteva ori dinspre partea Gomelului.

Dintre ai noștri s-au distins îndeosebi comandantul companiei a doua a detașamentului „Sciors", pe nume Grișa Sentiai, și comandantul de detașament Nikolai Zibnițki. Ei au izbutit să avarieze trei tancuri, două mașini blindate și să împrăștie pe cîmp un grup de nemți.

Dinspre Hoiniki, nemții au atacat de cinci ori cu tancuri, cu mașini blindate și cu artilerie, dar au fost respinși. În timpul acesta, într-o încleștare eroică a fost rănit comandantul companiei a doua, Grișa Sentiai.

Nemții care se întăriseră în închisoare au dărîmat cu focuri de artilerie cîteva case, așa că am fost siliți să străbatem în fugă vreo două sute de pași pe loc deschis...

După nouă seara am părăsit orașul. Grupul nostru de șoc capturase șase mitraliere grele, două tunuri, douăsprezece aruncătoare de mine, numeroase pistolete, cîteva zeci de tone de zahăr, șuncă, cîrnați, piei, precum și cîteva tone de untdelemn; am aruncat în aer fabrica de ulei, de spirt, de tutun, o parte din cămin și ne-am retras. Părăsind orașul, am tot împărțit populației zahăr și mezeluri. Untdelemn nu i-am putut da, pentru că din mers nu era chip să-l turnăm în sticle.

3

Din amintirile fostului partizan G. A. Kidaș

La 11 aprilie detașamentul nostru de partizani „Șciors", împreună cu alte detașamente, a primit misiunea să distrugă o puternică garnizoană germană din orașul Braghin...

Din zorii zilei orășelul a fost înconjurat de partizani. După un ceas, două treimi din orășel erau în mîinile partizanilor. Pe străzi zăceau sute de soldați și ofițeri inamici morți și răniți. Vîlvătăile de foc ale depozitelor cu muniție și alte bunuri germane incendiate se ridicau pînă la cer.

Lîngă o clădire mare erau plasate tunuri de diferite calibre. Subunitatea noastră se afla ascunsă după o casă, în timp ce de la etajul al doilea al casei celei mari nemții ne împiedicau printr-un foc susținut de a ne apropia de tunuri.

Partizanul Grișa Melnik a găsit în casă o funie lungă pe care și-a înfășurat-o de un picior și ne-a zis:

— O să mă tîrîi înspre tunuri, iar dacă mă vor răni sau ucide, să mă trageți cu funia spre voi.

Și Grișa a pornit tîrîș spre tunuri. De la etajul de sus al casei celei înalte nemții l-au împroșcat cu sute de gloanțe, dar el înainta teafăr și nevătămat. Cînd a ajuns pînă la tunul din margine, l-a legat cu funia, iar el s-a întors înapoi. Noi însă nu aveam putere destulă ca să tragem tunul spre noi. Zgomotul rafalelor de mitralieră ca și al obuzelor ce explodau nu contenea nici o clipă. Grișa comandă:

— Trageți tunul cu scripeți!

Trei partizani apucară două druguri, răsuciră „scripetele" și tunul ajunse cît ai bate din palme în mîinile noastre. În același fel Grișa aduse și alt tun. Din clădirea înaltă răsunau strigătele polițailor:

— Păziți tunurile, partizanii le fură cu ajutorul magnetului!

Am îndreptat tunul german împotriva lor și am deschis focul.

Nu trecu mult și am văzut nemții din preajma noastră străbătînd în fugă strada și tîrînd cu ei șei de cai și saci umpluți cu diferite lucruri. Tovarășul Kovalenko ne-a trimis pe mine și pe Nikolaenko într-acolo și ne-am apropiat de

o curte. Curtea era plină de nemți. Era o zarvă nebună: oamenii înșeuau caii. Ofițerii ședeau în trăsuri și strigau la soldații lor. Pesemne că le spuneau: „Hai mai repede, mai repede!" Porțile erau întredeschise dar noi puteam urmări tot ce se întîmpla, prin crăpătură.

Nikolaenko îmi zise:

— Ce-ar fi să legăm poarta mare și portița cu sîrmă dinspre stradă. Aveam sîrmă pregătită. Am legat poarta și portița. Nemții s-au repezit să iasă pe poartă, dar n-au putut-o deschide. Alergau de colo-colo și ofițerii lor se îngrămădiră și ei lîngă poartă. Curtea era împrejmuită de un zid înalt. Nikolaenko mi-a șoptit:

— Hai să aruncăm vreo două grenade!

Ne-am hotărît fără șovăială și în aceeași clipă patru explozii detunară în curte. Se auziră gemete și țipete.

După explozia grenadelor am deschis porțile și am tras cîte o rafală de mitralieră. Cînd n-a mai rămas în curte țipenie de neamț viu, am intrat și deschizînd ușa magaziei am văzut un ofițer călare pe cal, încercînd să-și tragă un glonte în ureche. Dar pare-se că pistoletul lui nu era încărcat, așa că Nikolaenko și cu mine i-am dat o mînă de ajutor și l-am dat gata cu automatele. Din curte am luat o mulțime de băuturi spirtoase și alte alimente, am încălecat pe armăsari nemțești și i-am raportat comandantului că am îndeplinit misiunea.

După asta comandantul ne-a trimis să cercetăm ce-i la pîrîiașul din apropierea magaziei. Pe mal era o căpiță de fîn. Aveam misiunea să nu lăsăm neamțul să treacă rîul. Tovarășul Nikolaenko, așezîndu-se pe căpiță, descoperi ceva tare în fîn și ne spuse:

— Măi băieți! În fîn cineva a dosit un butoiaș de spirt.

Am împrăștiat fînul și deodată ne-a răsărit în față chipiul comandantului jandarmeriei nemțești. El a sărit în picioare și a apucat pistoletul ca să tragă în Nikolaenko. Atunci l-am izbit cu patul automatului în cap... În aceeași căpiță am mai găsit alți patru nemți.

Deasupra orășelului Braghin, de dimineață pînă seara, s-au tot învîrtit „Messerschmidt"-uri. De mare sărăcie, pesemne, aruncau grenade, mănunchiuri de șine și niște găluști rotunde de ciment...

4

Însemnările pe marginea interogatoriului luat gefreiterului SS Kleinitz, din detașamentul special 118

Întrebare: Povestește ce făceai în orașul Braghin!

Răspuns: Nu știam că localitatea se numește Braghin. Am fost aduși în toiul nopții, cu două ore înainte de luptă, și vîrîți în clădirea cea roșie, din care m-au scos ai voștri. Am apucat să trag doar de trei ori, cînd au dat buzna oamenii voștri. Am soție și trei copii și vă rog să țineți seama de asta.

Întrebare: Ai spus că faci parte din detașamentul 118. Ce misiune are acest detașament și de ce se numește „special"?

Răspuns: Specialitatea detașamentului este construcția și paza lagărelor de concentrare pentru prizonieri, precum și escortarea oamenilor recrutați pentru munci în Germania. Vedeți dar că sînt aproape un locuitor pașnic.

Întrebare: Pentru ce a fost îndreptat încoace detașamentul vostru?

Răspuns: Sînt un grad inferior și nu mi se comunicau planurile superiorilor. Dacă vă interesează însă, pot să vă redau niște convorbiri reconstituite din frînturi de fraze rostite de ofițeri... Să spun tot ce știu?... Bine! Noi, soldații, am auzit că aici se organizează un lagăr mare pentru partizanii prizonieri.

Întrebare: Ai văzut vreodată partizani prizonieri?

Răspuns: Înainte vreme credeam și eu că partizanii nu cad prizonieri. Eu personal n-am văzut în viața mea un partizan și n-am știut că partizanii pot să tragă în noi cu tunuri și aruncătoare de mine, ca o adevărată armată.

Întrebare: Despre ce fel de lagăr mare pentru partizani putea fi vorba dacă după cum declari nu există partizani prizonieri?

Răspuns: Pot să vă spun încă ceea ce mi-a încredințat locotenentul Műller, o rudă a mea îndepărtată; el comanda în unitatea noastră coloana de mașini și, în afară de aceasta, avea ca misiune, în calitatea sa de inginer, să organizeze instalațiile electrice în lagăre. Műller mi-a spus că în mlaștina ce se formează la confluența celor două rîuri mari, unitățile noastre de pedepsire au înconjurat o sumedenie de partizani. După topirea gheților aceștia nu

vor avea altă ieşire decît să se predea. Aşa mi-a spus locotenentul Johann Müller, ruda mea. Mi-a mai spus de asemenea că locul acela va fi înconjurat cu sîrmă ghimpată, prin care va trece un curent de înaltă tensiune şi că astfel lagărul va fi gata amenajat. Aşa încît vedeţi şi dumneavoastră că nu era vorba de o luare în captivitate obişnuită, ci de ceva cu totul deosebit, era o inovaţie tehnică. Nădăjduiesc că declaraţiile mele sincere îmi vor aduce o oarecare înlesnire în ceea ce priveşte soarta mea.

5

Scrisoarea Tatianei Ivaniţkaia, studentă în anul III Construcţii. Kiev

„Mult stimate tovarăşe Feodorov!

Am primit scrisoarea dumneavoastră. Mă simt foarte vinovată faţă de dumneavoastră. Aţi fost nevoit să faceţi dumneavoastră primul pas. Voiam de mult să vă scriu, dar m-am tot gîndit ce anume mi-aş putea aminti. Doar întîmplări care s-au petrecut în curtea noastră, deoarece pe atunci, în primăvara anului 1943, nu aveam nici unsprezece ani. Bineînţeles că atacul pe care partizanii l-au dat asupra oraşului Braghin mi-a făcut o impresie adîncă şi acea zi mi-a rămas bine întipărită în minte. Numai că, tovarăşe Feodorov, am văzut doar puţine lucruri, iar bunicul şi bunica s-au temut şi ei să iasă în oraş. Bunicul a ieşit numai după ce totul s-a liniştit în curte la noi şi cînd pe stradă aproape că nu se mai trăgea. Ne-a adus puţină făină, zahăr şi două bucăţi de săpun. I le dăduseră partizanii.

Îmi cereţi să vă descriu cu de-amănuntul în ce chip mi-a rămas în amintire acea zi. Poftim, tovarăşe Feodorov. O să-mi dau toată osteneala.

O să încep să vă povestesc cele întîmplate de cum m-am trezit. Locuiam pe atunci cu bunicul, bunica şi sora mea Ania, în bucătăria de vară. Stăteam foarte înghesuiţi, pentru că aveam un cuptor mare şi mai erau şi rafturi. Bunicul şi bunica dormeau pe cuptor, pe o saltea de paie, iar eu cu Ania pe jos. În noaptea aceea Ania nu putea să doarmă. Se perpelea în aşternut, ofta şi plîngea încet. Fusese chemată printr-o citaţie la şcoală, unde se făcea înregistrarea tineretului. Ania împlinise cu puţin înainte optsprezece

ani. Se temea să n-o trimită în Germania sau într-o casă de soldaţi ; eu, pe atunci, nu înţelegeam ce înseamnă asta. Acum Ania e măritată, are doi copii şi locuieşte cu familia la Kaliningrad. Dacă vreţi, vă pot da adresa ei. Ea îşi aminteşte, fără îndoială, mult mai multe amănunte decît mine. Cît despre bunicul şi bunica, nu cred să se apuce de scris. Dacă v-aţi duce la dînşii, ar fi altceva.

De ce am nimerit la Braghin sora mea şi cu mine ? Stăteam cu casa la Minsk, dar tata, cînd a fost mobilizat în Armata Roşie, ne-a dus înainte de plecare pe Ania şi pe mine la bunicul şi bunica, care locuiau la Braghîn (mama murise de mult). Şi aşa ne-am trezit la nemţi. Adică, mai bine zis, tata a plecat în armată, iar cu două luni mai tîrziu nemţii au ocupat Braghinul şi tot malul drept al Niprului.

Cum trăiam ? Ne sculam întotdeauna foarte devreme. Ne trezeau cîinii stăpînului, care rîcîiau la uşă. Erau două căţeluşe-lup, care alergau toată noaptea prin curticică şi lătrau, iar pe la cinci dimineaţa rîcîiau la uşă şi cereau demîncare. În dimineaţa aceea, adică la 11 aprilie, o dată cu cîinii, a venit şi „stăpînul casei", şi a smucit tare clanţa uşii. Era totdeauna furios că ne închideam cu cheia. Că venise, nu ne-am mirat, deoarece „stăpînul" juca foarte adesea cărţi pînă dimineaţa împreună cu alţi nemţi.

Îl numesc „stăpînul" pentru că aşa îl poreclise bunicul, după nuvela lui Gorki. Era şi el gras, cu o mutră stacojie, numai că era neamţ, pe cînd al lui Gorki era rus. Şi lui, ca şi celuilalt, îi plăceau la nebunie porcii. „Stăpînul" nu era un neamţ militar, ci unul dintre colonişti şi avea servici la Gebietskommandatur. Venise la Braghin în februarie 1942, îi izgonise din casa bunicului pe soldaţii încartiruiţi acolo, făcuse curăţenie, iar pe noi ne lăsase să locuim în bucătăria de vară. Bunicul, bunica şi cu Ania treceau drept slugile lui personale. În afară de ei, mai veneau la lucru şi alţi ruşi, din închisoare şi de la oficiul braţelor de muncă. Pe aceştia îi păzea cîte un soldat sau poliţai.

La 11 aprilie, „stăpînul" a venit pe la orele cinci dimineaţa. Bătea cu picioarele în uşă şi înjura grosolan. Se luminase de ziuă... Bunicul deschise uşa şi „stăpînul" începu să-l înghiontească în burtă cu ţeava pistoletului. „Minţi că dormeai. V-aţi prefăcut înadins cu toţii pentru că aţi auzit împuşcături !"

Poate că bunicul şi bunica se prefăcuseră într-adevăr dar eu, una, dormeam de-a binelea. „Stăpînul" urlă deodată :

„Tu, care eşti mititică şi te strecori pretutindeni, dă fuga şi află de ce se trage pe stradă". Dar bunicul răspunse: „Nu, ea n-o să meargă, domnule Kugelmann". Iar bunica strigă şi ea: „Mă duc eu, numai să lăsaţi în pace copiii!" În clipa aceea, pe stradă, foarte aproape de noi, explodă un obuz. Noi toţi, împreună cu „stăpînul", ne-am trîntit pe jos. Amîndoi cîinii au făcut pe ei de frică. De obicei erau foarte răi, dar acum se învîrteau locului ca nişte ţipari şi urlau. Nu trecu mult şi mai explodă un obuz. Şi apoi încă unul. Primul care s-a ridicat de jos a fost bunicul. Niciodată nu mai văzusem atîta fericire pe faţa lui. Iar „stăpînul" zăcea pe jos, lîngă cufăr, cu nasul în aşternutul Aniei. Deodată geamul se făcu ţăndări. Bunica a strigat: „Culcă-te, bătrîn prost!" Iar bunicul s-a prăbuşit drept peste „stăpîn" şi amîndoi se rostogoliră prin bucătărie, încleştaţi unul în celălalt, urlînd şi înjurînd. Bunicul azvîrli în colţ ceva negru, strigînd: „Ţine, Anka!" Era pistoletul pe care i-l smulsese „stăpînului". Ania sări, apucă pistoletul şi se ghemui în colţ. Cîinii se repeziră la ea lătrînd, dar nu lătrau prea tare, pentru că de obicei ea îi hrănea. Nu crezusem niciodată că Ania e atît de îndrăzneaţă: a tras în cîini. „Trage şi în licheaua asta!" — horcăi bunicul, pentru că „stăpînul" îl apăsa zdravăn. Bunica sărise şi ea în picioare şi îi căra la pumni „stăpînului" în spate. Nu ştiu cum de m-a dus mintea, dar ştiu că izbeam şi eu cu o crăticioară în capul „stăpînului" şi plîngeam, iar el căuta să-l sugrume pe bunicul. Atunci Ania lipi ţeava de capul neamţului. Eu urlam cît mă ţinea gura, bunica de asemenea, iar în stradă se trăgea cu automate. N-am auzit împuşcătura, dar am văzut că „stăpînul" s-a umplut de sînge, iar bunicul s-a ridicat în picioare; avea şi el sînge pe faţă, dar părea aproape vesel. Ania aruncă pistoletul pe jos, udă prosopul în căldare şi şterse faţa bunicului. El rîdea, iar bunica îi spuse: „Cum poţi să rîzi într-o asemenea clipă? Încetează odată!"

Trebuie să spun că nici cîinii nu erau morţi de-a binelea. Se tîrîseră afară şi urlau groaznic. Ania a vrut să iasă şi să-i omoare de tot, dar bunicul a oprit-o. „Aşteaptă, poate că o să mai avem nevoie de gloanţe". Iar „stăpînul" sîngera într-una. Atunci noi am trecut în fugă curticica şi ne-am ascuns în subsolul casei noastre. Şedeam şi ne întrebam: „Să fie oare Armata Roşie?"

Bunica era mai îngrijorată decît noi toţi: zicea că „stăpînul" zace ucis şi ce ar fi dacă ar veni nemţii?! Ania

avea ochii întunecați de enervare. „Las' să se vîre numai, că mai am trei gloanțe în pistolet!" Am auzit apoi bătăi în poartă, un trosnet puternic și curtea se umplu de oameni. Larmă de glasuri, bocănit de cizme. „Rușii, rușii!" strigă Ania cea dintîi și ieși glonț din subsol. M-am repezit și eu după dînsa, apoi au ieșit bunicul și bunica. Erau partizanii. Bunicul voia să-i sărute, dar ei n-aveau timp de asta. Ne tot întrebau: „Aveți nemți pe aici?" Atunci bunicul i-a deschis bucătăria de vară și le-a arătat pe „stăpînul" mort iar apoi le-a arătat-o pe Ania. Partizanii au bătut-o prietenos pe umăr și au lăudat-o, iar bunicul le-a arătat grajdul și le-a spus: „Aici îs mulți porci! Șaisprezece bucăți. Luați-i, tovarăși!" Partizanii rupseră lacătul și porcii ieșiră afară. „Noi plecăm deocamdată, spuseră partizanii, iar voi ascundeți-vă, pentru că lupta nu s-a sfîrșit". Totuși au ucis vreo cinci porci, cu automatele. Apoi au venit în grabă alți partizani și au încărcat patru din porcii uciși într-o căruță, iar pe al cincilea ni l-au lăsat nouă. Ceilalți porci s-au împrăștiat.

În apropierea noastră era fabrica de pielărie. Acolo se prelucrau pieile și se trimiteau apoi în Germania. Fabrica fusese incendiată și scînteile ajungeau pînă în curtea noastră. După aceea s-au auzit într-una focuri de armă lîngă școală și lîngă închisoare. În acea zi n-am mîncat nimic, pentru că nici unul din noi nu avea poftă. Ania cerea să plece cu partizanii. Bunica plîngea și o ruga să rămînă. Deodată ne-au adus în casă, pe o manta, un partizan rănit. Era un băiat tînăr. Partizanii strigau: „Aduceți repede apă ca să spălăm rana și dați-ne o cîrpă curată!" Bunica și Ania s-au apucat să-l panseze, iar rănitul și-a venit în fire și a început să geamă, dar cînd a dat cu ochii de Ania și-a încleștat dinții și a încetat să mai geamă. Pe urmă ceilalți l-au luat de la noi. V-am mai scris că bunicul a ieșit în stradă, a stat de vorbă cu partizanii și a primit în dar făină, săpun, chibrituri și o sticlă de rom. Am băut cu toții: pînă și mie mi s-a dat o înghițitură de rom.

Asta-i tot ce mi-a rămas în minte, tovarășe Feodorov. Tabloul complet al luptei nu pot să vi-l descriu. Ania n-a nimerit la partizani, pentru că n-a știut cum să-i găsească și asta a supărat-o foarte mult.

Acum am să vă descriu, după cum mi-o cereți, ce s-a întîmplat după ce au plecat partizanii.

N-am aflat chiar dintr-o dată de plecarea lor. Cînd s-a potolit zarva, la început ne-am bucurat că nu se mai trage. Bunicul, iar mai tîrziu și Ania, bunica și cu mine am intrat în casă. „Stăpînul" aproape că nu ne lăsa să intrăm acolo, deși casa era a noastră. Se însera și bunicul voia să aprindă lampa, dar mîinile îi tremurau așa de tare că a spart sticla. Pe masă erau două lumînări și niște cărți de joc, împrăștiate. Bunicul a aprins lumînările. Deodată bunicul a început să se vaite (m-am speriat chiar) și să arunce lucrurile. Bătea din picioare, rupea și arunca de pe masă vasele nemțești. Bunica era albă ca varul. „Dumnezeule mare, te-ai scrîntit de tot, Mișa!" Iar bunicul s-a apropiat dintr-o săritură de pat, a smuls cuvertura de dantele, a aruncat-o pe jos și a început s-o calce în picioare și s-o rupă. Mi-a venit și mie cheful să sparg ceva. Pe masă mai rămăsese o scrumieră pur nemțească: era făcută în chip de oală de noapte și înăuntru avea ceva tot de porțelan. Bunicul mi-a strigat: „De ce pui mîna pe porcăria asta? Arunc-o, Tanka!" Și eu am spart cu plăcere scrumiera aceea. Bunicul nu s-a potolit încă multă vreme. A scos din scrin toate rufele și le-a aruncat pe jos. Bunica a apucat o față de masă și a strigat: „Nu ți-o dau! Ei ne-au jefuit cît au putut! Să-mi rămînă măcar ceva de pe urma lor!" „Dar Ania unde-i?" își aduse aminte deodată bunicul. Atunci ne-am dumerit că Ania era în curte și îl pansa pe unul din cei doi cîini care mai rămăsese în viață.

Apoi am cinat în jurul mesei cum o făceam pînă nu veniseră nemții în oraș. Înainte de asta însă am adunat conservele, slănina, cafeaua și tot ce am găsit la „stăpîn" și le-am îngropat în grajd, sub bălegar, unde fuseseră înainte porcii. „Măcar o singură zi, dar sîntem liberi!" spuse deodată bunica.

O vecină veni fuga la noi: „Veniți la mine în casă să vedeți ce grozăvie!" spuse ea. Dar nimeni din noi nu s-a dus. În casa ei stătuse un locotenent neamț, șeful oficiului brațelor de muncă. Se știa că se ducea noaptea la închisoare și tortura pe cei închiși. Vecina noastră, Liubov Nikiticina, ne-a povestit că și dînsa s-a încumetat să intre în casa ei la fel ca și noi. Acolo nu era nimeni. Doar lîngă canapea era o băltoacă. Ea n-a înțeles deodată și s-a uitat sub canapea; acolo zăcea locotenentul și în dreptul capului ținea mîna cu pistoletul. Se împușcase. La început se

ascunsese pesemne sub canapea, iar pe urmă s-a speriat așa de tare că s-a împușcat fără să mai iasă de acolo.

Ne-am culcat în noaptea aceea în casă, ca niște stăpîni, fie ce o fi! Și cu toate că avusesem în ziua aceea atîtea emoții, am dormit cu toții buștean pînă dimineață.

Vă rog să mă iertați, tovarășe Feodorov, că scrisoarea e cam lungă! Dar m-ați rugat să fie amănunțită. Ce s-a mai întîmplat? Dacă ne-am speriat foarte rău cînd am aflat că partizanii au părăsit cu toții orașul? Eram mică pe atunci, nimeni nu-mi cerea sfatul și cei mari nu prea vorbeau multe în fața mea. Știu însă că niciodată mai înainte, adică pînă la atacul dumneavoastră, nu s-au adunat oamenii de pe strada noastră atît de des la sfat. Acum, cînd se întîlneau, se uitau deschis și vesel unii în ochii celorlalți. Noaptea ieșeau prin grădini de zarzavat, schimbau cîte o vorbă-două, aflau noutăți de pe front. În apropiere de noi locuia comandantul miliției din Vitebsk. Stătea cu cei trei copii ai săi. Soția lui fusese omorîtă în locul lui. Asta se întîmplase încă la Vitebsk. Nemții veniseră să-l caute, dar el era bine ascuns. Atunci au luat-o pe soția lui și au ucis-o, iar el a izbutit să plece cu copiii și a ajuns la Braghin. Aici și-a lăsat barbă și barba i-a crescut albă de tot, deși omul nu era bătrîn.

Apoi s-a angajat sacagiu la nemți. Acum însă și-a lăsat toate fetele pe la cunoștințe, iar el și-a lepădat barba și a plecat cu partizanii.

Înainte vreme, dacă dispărea un om, era limpede că fusese dus în Germania sau aruncat în închisoare. Acum însă era altfel. Bunica zicea: „Felcerul Viktor Ivanovici a dispărut", iar bunicul îi răspundea îndată: „S-a dus la partizani, ai să pomenești ce ți-am spus. E acolo".

După atacul dumneavoastră, toți rușii, ucrainenii și bielorușii care lucrau prin instituțiile nemțești au plecat de acolo și nu s-au mai întors. Mulți dintre ei au fugit din oraș care încotro. Unii s-au făcut partizani. Toți au înțeles că nu se cade să-i slujească acum pe nemți. Cu nemții au rămas doar cei mai învechiți în rele.

Ce urmări au mai fost? Nemții care stătuseră înainte la conducere în oraș și făceau tot ce le plăcea erau nimiciți nouăzeci la sută. Aceia care au rămas în viață au fugit la Mozîr, la Gomel și chiar au cerut să fie trimiși pe front. Cît despre familiile nemțești, după atacul dumneavoastră, nu s-a

mai vorbit despre ele: soţiile şi copiii s-au evacuat înapoi în Germania lor.

Înainte vreme bunicul şi bunica dacă vorbeau cu cineva despre partizani, că cutare cică s-a dus la partizani, le părea parcă rău de acest om. Eu, deşi nu înţelegeam de ce o face, îl compătimeam, de pildă, pe Serioja Petrov, vărul meu. Era partizan în detaşamentul din Braghin. Îmi închipuiam, nu ştiu de ce, că partizanii stau cu toţii în nopţile de iarnă strînşi într-un cerc, pe muşuroaie îngheţate de noroi, şi vorbesc între ei în şoaptă, iar în jur stau ascunşi nemţi care îi pîndesc. De ce oare partizanii erau compătimiţi? Pesemne că numai din pricină că nemţii umblau pretutindeni fără teamă, graşi, cu feţele roşii, veseli şi dormeau în paturi; iar înainte de culcare se spălau cu săpunuri parfumate. Şi doar arareori auzeam că partizanii au ucis pe vreunul din ei. Dar, după 11 aprilie, eu, de pildă, mă mîndream aşa de mult că am un văr partizan, că de cîte ori vorbeam cu celelalte fete, aduceam vorba despre el. Acum toţi erau mîndri de partizani. Toţi îi socoteau puternici, curajoşi şi vorbeau despre ei cu stimă, la fel ca şi despre ostaşii Armatei Roşii.

La oficiul braţelor de muncă au fost arse toate listele cu numele tinerilor, iar cei din conducerea acestui centru care se ocupau de recrutări au fost ucişi. Nemţilor noi veniţi le-a trebuit multă vreme ca să pună iar pe roate această treabă, dar ei dacă luau oameni nu mai făceau liste, ci umblau în cîrd prin curţi. Nu mai ţineau evidenţe pentru că nu rămîneau nici ei prea multă vreme la posturile lor. Stăteau o lună-două şi plecau. Iar oamenii începuseră să se simtă mai solidari unii cu alţii. Dacă se zărea pe stradă un detaşament german de mobilizare, toată strada era încunoştiinţată de la un capăt la altul. De pildă, eu, care eram încă mică, mă prefăceam că mă joc şi alergam pe stradă cu o foaie de brusture în mînă, fluturînd-o ca pe un steag. Atunci toţi ştiau că tineretul trebuie să se ascundă! Ania noastră se vîra în coteţul cîinilor şi în faţa ei se aşeza căţeaua-lup pe care tot ea o scăpase şi care acum răspundea la porecla rusească de „Dinka".

În casa noastră nu mai era nici un fel de „stăpîn". Uneori ne băgau soldaţi, dar asta e mai bine decît să ai un moşier.

Asta-i tot, tovarăşe Feodorov. Ştiţi şi dumneavoastră că după război eu am terminat şcoala de şapte ani şi am

intrat într-o şcoală tehnică. Tata s-a întors de pe front şi ne-a găsit pe toţi în viaţă. Nu ne-am mai întors la Minsk, ci am plecat la Kiev, unde tata primise un nou serviciu. Ania s-a măritat, după cum v-am mai scris. Iar eu învăţ.

Dacă scrisoarea mea o să vă fie de folos, o să-mi pară foarte, foarte bine. Dacă mai aveţi întrebări o să vă răspund la ele. Da, am uitat cu totul să vă spun că tatăl meu se numeşte Ivan Semenovici Ivaniţki şi e militar, maior. Bunicul meu, cu care am stat la Braghin, e sobar, iar bunica este casnică.

La revedere, tovarăşe Feodorov, vă doresc toate cele bune.

Tatiana Ivaniţkaia [1]

[1] Iată care este istoria acestei scrisori : La o serată în cinstea mişcării de partizani m-am întîlnit cu studenţi de la Kiev. Între altele le-am vorbit şi despre lupta de la Braghin. Tatiana Ivaniţkaia a trimis la prezidiu un bilețel : „Locuiam la Braghin cînd acesta a fost atacat de partizani". În felul acesta ne-am cunoscut. În urma rugăminţii mele, Tania mi-a trimis scrisoarea cu amintirile ei.

CAPITOLUL II

Universitatea partizanilor

Primăvara anului 1943 era frumoasă și însorită. După lupta de la Braghin ne-am luat rămas bun de la partizanii lui Kovpak și, după ce am trecut cu bine de cealaltă parte a rîului Pripiat, ne-am îndreptat spre apus. Strălucea în soare verdeața tînără a păduricilor, a tufișurilor, a smîrcurilor, razele soarelui încălzeau, dogoreau aproape. Pămîntul se usca, aburea și, poate din pricina asta, oamenii și caii răsuflau din greu, de parcă ar fi urcat un deal înalt. Primăvara bucura, îngrijorînd totodată populația noastră.

E știut doar că țărani, colhoznici-agricultori avem mult mai mulți decît orășeni. Mîinile lor tînjeau deci după pămînt, tînjeau după muncă. Oriîncotro își aruncau privirile, totul le amintea că a venit vremea aratului și a semănatului. Dar totul le amintea de distrugerile pricinuite de nemți. Satele arse se înșirau lanț. Țipenie de om în ele. Din trunchiurile merilor și ale vișinilor arși din jurul caselor pîrjolite creșteau sfios mlădițe moi, numai pe cîte o parte. Stoluri de grauri se roteau în jurul cîte unui mesteacăn despicat de obuz. Cîmpurile rămîneau nearate și doar pe margini de pădure se zăreau ici-colo fîșii mici de pămînt răscolite de lopată.

Unde erau oamenii? Ei apăreau pe neașteptate, se repezeau în pîlcuri pe cîmp sau se avîntau de după copaci și tufe pe drumurile de pădure. Bineînțeles că în fruntea lor alergau copiii. După ei femeile și moșnegii. Bărbați sub vîrsta de cincizeci de ani nu se zăreau.

— S-au dus la partizani. Dacă o fi rămas vreunul, o fi bolnav și zace în bordei.

— La ce fel de partizani? Cine sînt partizanii de alci?

— Păi acum o lună a trecut moș Kovpak, și Saburov se plimbă pe aici pe aproape, și mai este unul de-i zice Malik. Sînt și oameni care umblă în pîlcuri de cîte douăzeci sau patruzeci. Toți îi vînează pe nemți. Iar nemții ceia nici nu se încumetă să se miște în grupuri mai mici ca un regiment.

— Toate satele de aici au fost arse de nemți?

— Nu! Cînd o să vă apropiați de Ubort, o să găsiți și sate neatinse. Într-acolo nemții se tem să se ducă. Prin părțile celea, aproape de Kartenici, se află Saburov, iar împrejurul lui parcă a prins viață toată pădurea: fiece copac și fiece tufă trag în nemți.

Știam mai de mult că Saburov, după ce a trecut pe malul drept al Niprului, a făcut tabără în pădurile de la Kartenici. Spre el ne îndreptam acum și noi. La Dubnițkie Hutora, Saburov avea un aerodrom destul de mare. Acolo urmau să ne aducă avioanele exploziv, armament, muniție. Așa ni se făgăduise la Statul Major al Mișcării de Partizani din Ucraina... Nu mai aveam decît vreo două-trei etape de drum și trebuia să ne întîlnim cu oamenii lui Saburov.

Nemții se fereau de noi. Iar polițaii, de îndată ce aflau că se apropie marea noastră unitate, se împrăștiau care încotro. În general forțele organizate polițienești se micșorau în fiecare lună. În multe așezări nu mai rămăsese picior de polițai. Primarii, dacă nu trăiseră în bună înțelegere cu populația, își luau și ei tălpășița de prin satele de baștină. Cercetarea hitleristă pierduse multe surse de informare.

Dar avioanele se învîrteau zi și noapte deasupra noastră, dar nu puteau să ne dibuie: pădurile de aici, deși n-au copaci prea înalți, sînt dese. Nemții aruncau bombe la nimereală. Iar spre sfîrșitul lui aprilie, cînd se topi zăpada și se zbiciră frunzele și ierburile de anul trecut, nemții adoptară o tactică „nouă".

Într-o noapte am făcut un popas în pădure. Marșul fusese lung și obositor. Am legat caii de copaci și, fără să mai aprindem focurile, ne-am culcat și am adormit. Ce e drept, simțisem chiar înainte de a adormi că miroase a ars și că pădurea are un aspect ciudat. Dar numai spre dimineață ne-am dat seama unde am nimerit. Cînd ne-am trezit,

am văzut că în jurul nostru e totul negru. Copacii erau arşi şi afumaţi, iarba pîrjolită, iar tufele, care cresc din belşug în Polesia, semănau cu o perie uriaşă. Ne-am uitat unii la alţii... Dumnezeule mare ! Eram harapi, hornari ! Numai ochii şi dinţii ne străluceau. Ne venea să rîdem, dar eram şi tare supăraţi. Şi, ca dinadins, prin apropiere nu curgea nici un rîuleţ şi n-aveam unde să ne spălăm. Nu se cădea să intrăm în halul ăsta prin sate. Ar fi rîs oamenii de noi. Şi nu se cuvine ca partizanii să fie de rîsul lumii.

Caii rătăceau flămînzi. Nu mai duceam după noi fîn, deoarece pretutindeni răsărise iarba proaspătă, şi cînd colo, na, poftim ! Maleavko, care îi luase locul lui Kapranov, fu nevoit să le dea cailor cîte o porţie suplimentară de ovăz dobîndit de noi printre trofeele de la Braghin.

Ne-am lămurit că nemţii aruncaseră în faţa coloanei noastre bombe incendiare care aprinseseră pădurea. Pădurea nu arsese toată, deoarece pămîntul era jilav şi avea mlaştini împrejur. Focul se stinsese repede, dar cale de vreo patru kilometri am mers pe un teren ce semăna cu un depozit de cărbuni. Cînd am dat în sfîrşit de un ochi de apă limpede printre smîrcuri, ne-am oprit să ne curăţăm şi să ne spălăm vreo trei ceasuri. Peste vreo două zile am dat de un sector la fel de ars. Cît de tristă şi singuratică pare o pădure arsă ! Totul e mort, nu foşnesc frunzele, nu cîntă păsările. Şi oricît te-ai feri să te atingi de ceva, într-un ceas te trezeşti acoperit de funingine. Nu mai e chip să cunoşti oamenii şi nici ei nu te cunosc pe tine.

* * *

La 26 aprilie ne-am întîlnit cu o patrulă de cercetare de-a lui Saburov şi pe înserat am ajuns într-un sat mare, Kartenici, unul din centrele marii unităţi de partizani a lui Saburov. Aici se aflau : secţia politică, redacţia şi tipografia. Într-o casă încăpătoare şi luminoasă locuia şi lucra, împreună cu nevasta lui, comisarul marii unităţi, Zahar Antonovici Bogatîr. Acesta ne-a întîmpinat, după datina partizanilor, la marginea satului. Peste noapte am rămas în casa lui, am mîncat bine şi vreo două-trei ceasuri am ascultat Moscova. Bogatîr avea un „Telefunken" de tipul

cel mai nou. Iar noi, în timpul marşului, nu aveam prilejul întotdeauna să ascultăm nici măcar ultimele ştiri.

Saburov însuşi, cu statul său major, locuia în pădure, la vreo patru kilometri de Kartenici. M-a uimit faptul că Bogatîr locuieşte departe de comandantul lui. El m-a lămurit însă că în marea lor unitate s-a adoptat de mult această ordine. Detaşamentele, iar în unele cazuri şi companiile şi chiar şi plutoanele, sînt împrăştiate pe o rază de treizeci-patruzeci de kilometri. Legătura o ţin prin radio şi patrule călări.

Din cele ce-mi povestea Bogatîr am înţeles că în marea unitate a lui Saburov detaşamentele acţionau fiecare pe cont propriu. Puteau să săvîrşească pe răspunderea lor incursiuni asupra garnizoanelor germane, să înceapă şi să termine o luptă. Dacă li se întîmpla să aibă nevoie de întăriri, apelau la statul major.

Pînă la întîlnirea cu Saburov noi nu aplicasem o astfel de tactică. Pe cîte ştiu, nici Kovpak nu o aplicase. Şi la el, ca şi la noi, partizanii acţionau ca o masă bine închegată.

A doua zi dimineaţa ne-am dus la comandant. Am străbătut călări întîi o pădure deasă de pini, apoi ne-am făcut cu greu drum prin tufărişuri. Deodată am zărit o casă mare. Nu, zău, Saburov şi comandanţii lui ştiau să-şi facă traiul plăcut.

Auzisem mai de mult că Alexandr Nikolaevici Saburov e un om aspru, singuratic. Se spunea că uniforma de general i se potriveşte de minune din toate punctele de vedere, deoarece în statul lui major domnea o ordine severă: nimeni nu intra neanunţat şi nimeni nu ieşea fără a fi primit o morală pe cinste. Într-adevăr, statul lui major răspîndea un fel de „răcoare" administrativă. Totuşi Saburov ne-a primit prietenos, cu căldură chiar. Cu prilejul sosirii noastre, pe masa lui se ivi o gustare bună. Prînzul trecu într-o atmosferă lipsită de încordare. Cînd află că tabăra noastră este prin apropiere şi că ar trebui să trimitem răniţii cu avioanele, Saburov dădu numaidecît dispoziţiile necesare lui Borodacev, şeful său de stat major. I-am spus apoi că avem de gînd să construim un aerodrom, dar Saburov vru să ne abată de la astfel de gînd.

— Ce rost are? O să veniți cu mine și o să vedeți că am un teren minunat. Pot primi chiar douăzeci de avioane grele pe noapte. Nu, zău, Aleksei Feodorovici, lasă asta. Încărcătura de care aveți nevoie puteți s-o primiți pe aerodromul nostru. Poate nu ne-om certa.

— Nu cumva a și sosit la dumneavoastră cîte ceva pentru noi? După socotelile mele, avioanele trebuiau să ne parașuteze niște obuze pentru tunuri de patruzeci și cinci milimetri și niște gloanțe pentru automate.

— Tovarășe Borodacev, să cercetezi și să-mi raportezi mîine.

A doua zi se apropie și coloana noastră. Ne-am așezat tabăra la trei kilometri de satul Borovoe, pe malul rîușorului Ubort, o apă nu prea lată, dar adîncă și limpede. Locul era minunat, atrăgător pentru un pictor. Stejari puternici, seculari și tei stufoși, iar ceva mai încolo o pădure de pini, învecinată cu alta de brazi. Pe terenul unde ne-am așezat tabăra, împreună cu statul major, creștea o iarbă deasă. Era primăvară, dar ziceai că ești în iunie, atît era aerul de cald și de liniștit.

Ne simțeam ca într-o stațiune climaterică. S-au anunțat trei zile de odihnă: eram doar în preajma lui 1 Mai. Sărbătoarea am început-o cu „botezul Rusiei". Toți în afară de cei bolnavi și răniți s-au băgat în apă. Pe cei care nu voiau, tovarășii îi trăgeau cu sila în baie. De cînd era război nu mai sărbătorisem atît de liniștit și cu atîta bucurie ziua de 1 Mai.

Nici nemții nu ne-au supărat în timpul sărbătorii. Garnizoanele cele mai apropiate fuseseră nimicite și împrăștiate de către Saburov cu ajutorul partizanilor localnici, bieloruși. Doar în orășelul Skrîgalov, la o depărtare de mai bine de cincizeci de kilometri, se afla o garnizoană germană bine înarmată și înconjurată de cazemate. Cercetașii noștri ne-au adus la cunoștință că în orășel se găsesc depozite mari de provizii. Foarte bine: asta însemna că de sărbătoarea noastră sovietică, putem lua gustările și masa de prînz cu curelele lărgite. Peste puțină vreme aveam să ne completăm proviziile.

Bucătăriile se construiau repede, repede. Deasupra plitelor erau întinse foi de cort din mătase de parașută. Împre-

jur terenul se curăţa, se bătătorea şi se presăra cu nisip de rîu. Dar şi mai repede se construiau sălile de mese şi, ce e mai interesant, atît mesele cît şi băncile erau făcute fără nici o scîndură.

Invenţia era dintre cele mai simple: se sapă nişte şănţuleţe în care îţi poţi pune picioarele astfel ca să te aşezi pe pămînt ca pe o bancă. „Băncile" se adîncesc puţin, ca să te poţi rezema cu spatele ca pe o canapea. Şi masa e de pămînt, şi băncile. Dacă se găsesc feţe de mese, poţi avea şi o masă acoperită, iar pe bănci, pentru cei care nu suferă umezeala, se poate aşterne fîn sau muşchi uscat. Bineînţeles că pe timp de ploaie şi mesele şi băncile se pleoştesc, dar reparaţia nu e complicată: scoţi apa din şănţuleţe şi mai îndrepţi marginile. Sau şi mai simplu: construieşti „sala" din nou.

* * *

Odihna noastră pe Ubort s-a prelungit. Aici, în zona de partizani, marea noastră unitate avea ca misiune principală lucrările de minare şi aruncare în aer; afară de asta nu prea era nimic de făcut: nu se aflau în apropiere vreun nod de cale ferată, obiective industriale, nici centre importante administrative. După indicaţiile statului major al mişcării de partizani, trebuia să ieşim cît mai degrabă la Kovel ca să blocăm nodul de cale ferată de acolo şi să-l ţinem aşa pînă la apropierea Armatei Roşii care pornise în ofensivă. Dar deocamdată nu puteam ieşi spre Kovel pentru că aşteptam muniţia şi armamentul care ni se făgăduiseră. Trecu însă o săptămînă întreagă şi nu ne sosi nici un sac cu trotil, cu gloanţe sau obuze, fără de care nu puteam înainta spre Kovel. Am întrebat prin radio Statul Major al Mişcării de Partizani din Ucraina şi ni s-a răspuns: „Încărcătura făgăduită vi se trimite la aerodromul lui Saburov". Dar statul major al lui Saburov nega c-ar fi primit. Într-o zi oamenii unui detaşament de al nostru care făceau paza aerodromului mi-au adus la cunoştinţă că ceva mai departe de pista de aterizare a căzut în pădure, unde erau băieţii noştri, un sac cu cartuşe pe care scrie: „lui Feodorov Cernigovski" [1].

[1] Chiar aşa cerusem să ni se scrie, deoarece la unitatea de partizani din Rovno, aşezată nu departe de noi, comandantul unuia din detaşamente se numea şi el Feodorov, şi era poreclit Feodorov-Rovenski. (n.a.)

Dacă a căzut, să fie adus încoace! L-am deschis: conţinea benzi de mitralieră. Foarte bine! Dar Drujinin şi Rvanov bănuiră numaidecît ceva.

— Cum se face asta? Că doar avionul n-a adus un singur sac?

Atunci cineva din detaşamentul nostru, care făcuse parte din corpul de pază al aerodromului, turnă şi el gaz peste foc:

— Ei au acolo, într-un loc, lăzi cu obuze pentru tunuri de patruzeci şi cinci de milimetri. Saburov nici nu are asemenea tunuri.

Şi ne-am adresat iar lui Saburov, dar iar fără rezultat. Saburov, căruia nu-i venea să creadă că oamenii lui interceptează încărcătura destinată nouă, apăra cu dîrzenie cinstea marii sale unităţi. Ne-am pus din nou în legătură cu Moscova prin radio şi ni s-a repetat că încărcătura cutare şi cutare ne-a fost trimisă. Ce era de făcut? Ne-am hotărît să-l trimitem la Moscova pe Baliţki. Să lămurească el, în sfîrşit, ce s-a făcut cu încărcătura noastră.

Aşa treceau zilele şi săptămînile. Şi nu numai comandanţii, dar şi partizanii de rînd începură să vorbească că odihna s-a cam prelungit şi că viaţa pe care o ducem este mult prea bună şi lesnicioasă. Ce e drept, am executat în acest timp şi o operaţie de luptă de proporţii mai mari: am nimicit garnizoana germană din oraşul Skrîgalov, despre care am pomenit înainte. Operaţia s-a desfăşurat cu succes. Garnizoana a fost distrusă aproape în întregime şi ne-am asigurat provizii pentru vreme îndelungată: într-adevăr, depozitele de acolo fuseseră mari — cercetarea nu ne înşelase. Proviziile luate din acele depozite le-am putut împărţi chiar şi cu vecinii noştri. Cei din compania de gospodărie a lui Saburov trimiseră vreo treizeci de care la Skrîgalov, după făină, zahăr, spirt şi alte alimente.

Statul Major Ucrainean al Mişcării de Partizani a dat o înaltă apreciere operaţiei de la Skrîgalov. Am primit şi o telegramă de felicitare de la statul major al mişcării de partizani.

Dar, după ce am citit telegrama, Drujinin şi cu mine ne-am hotărît să mai amînăm publicarea acestui document aducător de bucurie. Lui Serbin, redactorul gazetei noastre, i-am spus că va primi telegrama numai după şedinţa Obkomului.

Ședința aceasta am ținut-o împreună cu activul.

Am citit textul telegramei de felicitare. Tovarășii l-au primit cu aplauze. Mulți dintre cei care participaseră la luptă aveau pe fețe o expresie de mulțumire oarecum trufașă. Dar iată că luă cuvîntul Drujinin:

— Mie, unuia, zise el, drept să spun, mi-e puțin cam rușine. Noi doi, comandantul și cu mine, ne-am sfătuit și am ajuns la concluzia că nu avem cu ce ne mîndri. Da, ce e drept, raportul către statul major ucrainean noi l-am făcut și noi l-am semnat. Și eu nici acum nu mă lepăd de acest raport: operația a fost bine executată și scopul a fost atins... Dar pentru marea noastră unitate lucrul acesta este un fleac. Oare pentru asta am fost noi trimiși peste Nipru, ca să nimicim garnizoane atît de neînsemnate ale ocupanților și pe deasupra să ne și mîndrim cu asta? Cîți oameni or fi fost în garnizoana aceea? Șaptezeci, o sută de soldați? Pe cînd noi sîntem mai bine de două mii...

— Păi nu toată marea unitate, ci numai o parte a ei a luat parte la operația de la Skrîgalov, îl întrerupse Rvanov.

— O să răspund și la asta... Se înțelege că au fost cazemate de lemn și beton, se înțelege că tovarășii noștri au luptat eroic, dar tocmai aici e aici: Rvanov are dreptate. La operație a luat parte mai puțin de un sfert din ostașii noștri. Dar restul, cu ce se ocupă?

— Se odihnesc, și odihna asta e binemeritată, răspunse Lîsenko.

— Toată viața taberei decurge după un orar bine stabilit, adăugă Rvanov. Pregătirea de luptă...

— Tocmai asta-i, urmă Drujinin, odihna, pregătirea de luptă... dar ieri comandantul și cu mine am citit ultimele însemnări din jurnalul detașamentului regional. Ascultați-le... n-aveți nimic împotrivă, tovarășe Feodorov?

— Citește, citește!

Și Drujinin citi:

— „...După exerciții de gimnastică răsună comanda: „la rîu, fuga marș!" Ostașii se dezbracă din mers, iar aceia care nu sînt destul de descurcăreți se aruncă în apă cu pantaloni cu tot. După baie toți se întorc voioși, cîntînd, în subunitățile lor.

La opt dimineața — gustarea, în timpul căreia politrucii dau citire știrilor Biroului Sovietic de Informații și apoi celor din ziarul nostru de luptă. Acest ziar conține articole, însemnări și versuri privind viața noastră internă.

După gustare, exerciții de tactică. De la exerciții partizanii se întorc la masă cîntînd și puteai recunoaște pe fiecare după glas. Urmează masa, compusă din două feluri, iar uneori bucătăreasa mai pregătește și felul trei. Mîncăm pe săturate. Zilele de foamete au rămas undeva departe.

În liniștea după amiezii... (— Asta ce-i? Ora de liniște de după-masă? întrebă Drujinin, dar nimeni nu-i răspunse.) se aude din cînd în cînd fluierul, țipete sau rîsete dinspre terenul de sport. Acolo au loc competiții de volei. Echipa de sub conducerea tovarășului Kremeniți iese învingătoare.

Pe seară, pe terenul de dansuri, se adună tineret. Se aud sunete de armonică și de viori. Încep cîntecele, apoi dansul. Armonistul execută o polcă a colhoznicilor..."

Aici toată lumea protestă zgomotos. Îmi reamintesc că Nikolaenko a spus cum că jurnalul detașamentului regional prezintă viața partizanilor într-un fel denaturat și că dacă tovarășul care a scris acest jurnal s-ar fi oprit mai amănunțit asupra greutăților exercițiilor de luptă, tabloul n-ar mai fi ieșit atît de idilic.

— Ce să mai vorbim, îi spuse Rvanov comisarului. Știi foarte bine și dumneata că ne ține în loc un singur lucru: n-avem muniție, nu ne-au sosit armele anunțate. Atunci cine ar putea să ne condamne și pentru ce? Cît despre statul major, are și acum de lucru peste cap. Eu, de pildă, în această ultimă săptămînă n-am avut timp să mă scald măcar o dată. Ați primit doar mai bine de patru sute de partizani noi de prin satele vecine. Și tot numai tineri, băieți și fete între șaisprezece și douăzeci și trei de ani. Toți aceștia nu au nici un fel de pregătire militară. Unii, ce e drept, au venit cu arme: înainte vreme au umblat în grupuri prin păduri și au tras din cînd în cînd cîte un foc de pușcă, astfel încît au la activul lor cîte doi-trei ocupanți. Dar nici aceștia nu s-au depărtat vreodată mai mult de zece-cincisprezece kilometri de satul natal. În orice caz noi nu ne putem lipsi de instrucție, tovarășe Drujinin... Tineretul acesta se pregătește să plece într-un raid serios...

— Tocmai asta-i ! strigă Drujinin. Eram gata chiar acum să vă pun o întrebare, şi nu numai dumitale, tovarăşe Rvanov, ci vouă tuturor... Oare singurul lucru care ne împiedică să pornim în raid este lipsa muniţiei ?

Se iscă o discuţie generală care avea ca temă cum trebuie utilizată mai bine această odihnă silită în vederea instruirii noilor partizani ; şi că nu trebuie să ne limităm numai la instrucţie, ci să-i dăm fiecăruia o sarcină specială de partizan. Nu trebuie să mai existe simpli partizani. La nevoie, fiecare trebuie să ştie să îndeplinească orice misiune, dar fiecare partizan este obligat să cunoască la perfecţie o specialitate oarecare : să fie artilerist, aruncător de mine, mitralior, cercetaş, soră de caritate, radiotelegrafist, genist artificier...

Am căzut de acord că trebuie elaborat un plan amănunţit de pregătire politică şi de luptă şi un program care să permită ca în timpul cel mai scurt să fie pregătiţi nu mai puţin de 350 de noi artificieri.

Nu trecură nici două zile şi regimul vieţii de tabără se schimbă cu desăvîrşire.

*
* *

Şi totuşi cînd îmi aduc aminte de acele 45 de zile pe care le-am petrecut în tabără pe malul rîului Ubort, îmi vin în minte mai întîi minunatele poieni acoperite de iarba grasă, dumbrăvile liniştite, malurile rîului acoperite cu nisip. Zile atît de liniştite şi fericite nu am mai trăit nici pînă atunci în viaţa noastră de partizani, şi nici după aceia. Pînă şi vremea se menţinea minunată ! Şi cînd te gîndeşti că zilele acelea erau zile de instrucţie încordată. Flăcăii înnegriţi de soare, pe jumătate dezbrăcaţi, mărşăluiau, făceau trageri, se tîrau în coate apropiindu-se de terasamentul căii ferate înguste, care fusese construită special pentru instrucţia viitorilor artificieri. Încă în vremea cînd ne îndreptam spre Ubort am demontat într-o mină de cărbuni părăsită două şine de cale ferată îngustă cu traversele respective, pe care le-am încărcat în căruţe şi le-am luat cu noi. Acum, tovarăşii mai în vîrstă, cu multă experienţă în ceea ce priveşte aruncările în aer, aveau posibilitatea să arate tineretului cum trebuie să ducă „războiul pe şine".

Împuşcăturile şi exploziile nu mai conteneau. Ziua făceau exerciţii mitraliorii şi servanţii aruncătoarelor de mine, iar noaptea artificierii. Aceştia urmau să lucreze numai în puterea întunericului.

După vreo trei-patru ore de somn, gata! — suna deşteptarea. Partizanul trebuie să aibă un somn sănătos, dar scurt. Partizanii vîrstnici îi învaţă şi pe cei tineri acest fel de viaţă: uneori, pe cîte unul din partizani, care adormise pe iarbă verde, tovarăşii îl tîrau de picioare pe pămînt vreo zece metri, pînă se deştepta.

Locuitorii din satele şi cătunele înconjurătoare se obişnuiră şi ei să nu mai doarmă noaptea: cum să închizi ochii cînd zboară avioane, cu toate farurile aprinse, şi aterizează cu zgomot? Pe aerodrom focurile erau de asemenea aprinse, iar în aer se ridicau mereu rachete de diferite culori: roşii, verzi, galbene. E oare cu putinţă să scapi o asemenea privelişte?! Dacă avionul nu ateriza din vreo pricină oarecare, atunci lansa paraşute cu oameni şi încărcături. Cîte una din paraşute era uneori dusă de vînt departe în pădure la vreo patru kilometri sau chiar şi mai departe. Partizanii alergau după ea, alergau şi băieţii din sat. Dacă paraşuta, cu încărcătură cu tot, se agăţa de vîrful vreunui copac primul care se urca după ea era vreun băieţel cu picioarele goale. Se căţăra pe crenguţele cele mai subţirele, gata să-şi rupă gîtul, numai ca să-i ajute pe partizani. Şi ce o să mai aibă de povestit! Se şi simţea erou al zilei!

Pe aerodromul nostru de partizani aterizau uneori şi bombardierele care se întorceau dinspre Berlin, Leipzig şi Hamburg. Nopţile erau prea scurte pentru a putea ajunge pînă la aerodromurile lor, aşezate pe undeva prin preajma Moscovei sau şi mai departe. Piloţii erau, bineînţeles, musafiri ai partizanilor. Se odihneau, îşi povesteau păţaniile şi întrebau noutăţi de pe la partizani şi locuitorii din împrejurimi.

* * *

Drumul care ducea din tabăra noastră spre aerodrom trecea prin satul Pogrebişce. Nemţii arseseră satul pînă la temelii. Între timp oamenii îşi făcuseră un mare număr de

bordeie în jurul cărora înjghebaseră grădini de zarzavat, că, de, omul trebuie să mănînce ceva!

Dincolo de sat era o pădurice tînără care gustase şi ea din amarul războiului: era toată pîrjolită în partea de jos, dar nu se uscase. Terenul mlăştinos nu lăsase ca focul să-şi facă mendrele, şi acum iarba tînără pe fondul negru al cioturilor arse parcă prevestea că viaţa nu se stinsese. Oricare ar fi cotropitorul n-ar putea-o nici arde, nici s-o înăbuşe...

Locuitorii satului Pogrebişce şi ai altor sate în vecinătate, precum şi cei din cătunele Borovoe, Peci, Dubniţkoe şi Cianî, deşi nu erau socotiţi ca făcînd parte din detaşamentele noastre, erau de fapt toţi de-ai noştri.

...Într-o zi se abătură în zori, la o căsuţă din marginea satului Borovoe, şase hitlerişti dintre aceia care scăpaseră din lupta de la Skrîgalov. Veniseră din pădure cu hainele mototolite, cu părul vîlvoi, fără pic de curaj. Pe unde s-or fi ascuns şi ce or fi mîncat în tot acest timp? În casa din marginea satului locuia un bătrîn de şaizeci şi doi de ani — Vasili Ivanovici Homenko — împreună cu fiica lui, Praskovia, de vreo patruzeci de ani. Nemţii au intrat şi-au sprijinit puştile într-un colţ şi au cerut:

— Mamă, lapte, ou!

S-au aşezat apoi la masă şi aşteptînd mîncarea au aţipit. Praskovia se apucase să despice o bucată de lemn ca să aţîţe focul, dar bătrînul s-a apropiat de puşti, a apucat cinci din ele şi le-a aruncat pe fereastră. Pe cea de a şasea şi-a oprit-o şi din trei împuşcături a ucis trei din oaspeţii săi. Cu patul puştii a mai ucis încă unul. Doi s-au vîrît repede sub cuptor şi au aruncat de acolo o grenadă. Cîteva schije s-au înfipt în piciorul bătrînului. La zgomotul stîrnit de explozie au venit în fugă partizanii noştri şi i-au scos de sub cuptor pe musafirii nepoftiţi.

Vasili Ivanovici fu transportat la spitalul partizanilor. Comisarul şi cu mine ne-am dus să-i mulţumim. Bătrînul zăcea, dar faţa-i era pe cît de aspră, pe atît de solemnă. Alături de el şedea fiica lui, cu un aer la fel de solemn.

— Dar decoraţie o să primesc? mă întrebă bătrînul.

I-am făgăduit că o să-l propun pentru decorare şi că-l voi trimite la Moscova ca să fie îngrijit. Bătrînul s-a supărat crezînd că-mi bat joc de el.

— Vă arde de glume, tovarăși comandanți? Ce, parcă mai umblă trenuri peste linia frontului?

Cînd află însă că o să zboare cu avionul, se tulbură într-atîta că se ridică în coate.

— E adevărat ce spuneți, tovarăși comandanți?... Atîta vă rog, să-i îngăduiți și Proniei să zboare cu mine, că singur mă tem.

Și bătrînul cu fiica lui au plecat cu avionul la Moscova...

*
* *

Nu mai conteneau discuțiile cine trage mai bine, cine se strecoară mai neobservat spre obiectiv, cine plantează mai repede o mină, înflăcărîndu-i pe toți în timpul odihnei noastre silite de pe malul rîului Ubort. Multă inimă puneau în însușirea meseriei partizanii noi, care veneau șuvoi nesfîrșit în rîndurile noastre și între ei cei mai mulți erau de vîrstă școlară. Dar și cele mai multe griji și necazuri tot ei ni le pricinuiau.

Nu puteam admite starea de spirit și unele apucături ale multora dintre ei.

Într-unul din detașamentele noastre intraseră și Volodea Danilenko, un tînăr de șaptesprezece ani. Venise — cum se zicea la noi — „de dincolo". Pînă la eliberarea regiunilor de apus ale Bielorusiei, granița oficială trecea de-a lungul rîului Ubort, nu departe de tabăra noastră. În anul 1940 se mutaseră acolo un număr mare de oameni din raioanele ocupate de Polonia panilor. Tot atunci se aciuase în cătunul Peci Petro Danilenko cu nepotul său Volodea. În scurtă vreme Petro își făcu în tot raionul o faimă grozavă de bețivan fără pereche și scandalagiu. Spunea că e curelar, dar nimeni nu-l văzuse vreodată lucrînd. Nepotul său Volodea veni la noi de îndată ce ne-am făcut acolo tabăra. Oamenii noștri îl primiră, îi dădură adăpost, îl îmbrăcară cum putură mai bine și îi făcură rost de o pereche de cizme, primele din viața lui.

— Dar ce știi tu să faci, Volodea? îl întrebară partizanii.

— Ce știu să fac?... și băiatul căzu pe gînduri. Să rabd... și nu mă tem de nimic.

— Cum vine asta? De ce?

— Uite așa: nu mă tem și gata! Cînd mămucă și tata au murit de holeră acu' șapte ani, m-a luat unchiu. Din clipa aceea n-a fost zi să nu mă bată. De aceea rabd bine la durere. Poftim, trageți-mă de păr, că nici n-o să strig.

Prima luptă în care a luat parte Volodea a fost atacul asupra Skrîgalovului. Băiatul se întoarse din orășel cu un ceas de mînă. Era un ceas de damă. Cîțiva partizani văzuseră că Volodea îl smulsese unei bătrîne învățătoare. Comandantul companiei îl trimise îndărăt, poruncindu-i să înapoieze ceasul. Volodea reveni în tabără și îi spuse comandantului că a dat ceasul. Dar peste o zi partizanii îl văzură pitit după o tufă și învîrtind acele: învăța să se uite la ceas.

Volodea fu adus în fața mea. I-am strîns pe partizani în front și i-am făcut băiatului o aspră morală spunîndu-i că pentru jaf noi împușcăm oamenii și i-am poruncit să se strecoare cum o știi la Skrîgalov.

— Ai să dai acolo de Zina Drobot, legătura noastră, și ai să te duci împreună cu ea la învățătoare. Să-i dai ceasul înapoi și totodată să afli ce-i cu rămășița garnizoanei distrusă de noi. Iar Zina să ne confirme printr-un bilețel că ceasul a ajuns în mîna stăpînei. Fără asta să nu te întorci!

Riscîndu-și viața, Volodea se strecură în orășelul Skrîgalov, îndeplini întocmai ordinul și aduse și bilețelul cerut de la Zina. Părea că și-a ispășit vina. Numai că partizanii nu uită așa de repede asemenea nelegiuiri.

De atunci Volodea era strigat cam de vreo sută de ori pe zi și întrebat:

— Cît e ceasul?

Chiar să fi avut ceas, Volodea n-ar fi știut să răspundă. În gospodăria unchiului său nu se rătăcise nici măcar un cocoș, vremea o măsurau după răsăritul și apusul soarelui.

După o lună băiatul arătă atîta rîvnă la învățătură (se pregătea să fie vînător de tancuri), asculta cu atîta atenție îndrumările profesorului său și curăța cu atîta stăruință arma ce i se încredințase, încît încetul cu încetul purtarea oamenilor față de el se mai schimbă. Volodea învăță în acest răstimp și ceva carte: ajunsese să silabisească. Și cu toate că partizanii își dădeau seama că băiatul se schimba văzînd cu ochii, uneori tot îl mai întrebau:

— Volodea, cît e ceasul?

Şi nu mică le-a fost mirarea cînd într-o zi, la întrebarea lor, Volodea scoase din buzunarul bluzei militare un ceas fabricat la uzinele Kirov şi răspunse cu un zîmbet plin de fericire:

— Trei şi douăzeci!

Partizanii îl înconjurară pe dată, năpădindu-l cu întrebări:

— De unde îl ai? Ori l-ai şterpelit iar?

Volodea fu adus din nou în faţa mea. De altfel, n-a fost nevoie să fie adus cu sila, a venit de bunăvoie, rîzînd mulţumit, pe înfundate.

Lîngă cortul statului major se strînsese lume multă. Toţi erau curioşi să afle ce o să se întîmple.

Eu am ieşit, i-am strîns mîna tînărului şi am anunţat cu voce tare că Volodea, prin stăruinţa la învăţătură şi prin purtarea sa exemplară, a meritat deplină iertare şi comandantul a hotărît să-l răsplătească dăruindu-i un ceas. În afară de asta, i-am făgăduit lui Volodea ca după victorie, dacă o să ne mai întîlnim, o să ne ducem împreună la un gravor, care să graveze pe capacul ceasului: „De la fostul general, fostului vînător de tancuri. Volodea, cît e ceasul?"

* * *

Deşi universitatea noastră de partizani de pe malul rîului Ubort îşi desfăşura activitatea din plin, ne mai rămîneau, bineînţeles, în fiecare zi, cîte două-trei ceasuri de odihnă. Renunţaserăm la meciuri de volei, dar nu aveam nimic împotrivă ca ostaşii noştri să joace mingea, să înoate, să alerge. Se întîmpla uneori să mai şi jucăm şi să cîntăm. Dar oboseala era mai tare. Mulţi dintre tovarăşi preferau, în orele de odihnă, să stea liniştiţi în jurul focurilor şi să schimbe o vorbă-două. Cei mai mulţi se îndesau la şah, la jocul de dame, domino şi la alte jocuri.

Într-o seară mă plimbam în ora de odihnă prin tabără şi intram prin corturile partizanilor. Stăteam, ascultam snoavele lor, apoi plecam în altă parte. Aşa am dat de un foc mic, în jurul căruia un grup de tineri partizani jucau cărţi.

Nu cunoșteam pe nici unul după nume, în afară de unul singur mai în vîrstă, dar nici pe el nu l-am recunoscut chiar dintr-o dată. Doar după ce m-am uitat mai cu atenție, mi-am dat seama că în fața mea era Galiui al meu. Chiar acela care încercase să fugă cînd treceam Niprul.

Jocul de cărți, în genere, nu era oprit la noi. Cel mai preferat era popa-prostul. De cele mai multe ori cei care pierdeau primeau bobîrnace. Mulți dintre partizani umblau cu vînătăi pe frunte. Dar orice încercare de a juca în tabără jocuri de noroc era curmată chiar de la început. De anul trecut pusesem capăt acestui obicei. Ce e drept, nici înainte nu se juca pe bani. Se juca pe tutun, pe rația de pîine, de sare, pe ceasuri, în genere pe tot ce avea preț la partizani. Chiar și atunci am fost siliți să-i pedepsim pe cîte unii mai aspru. După asta nu s-a mai auzit despre vreo asemenea abatere. Noii veniți erau și ei preveniți: „Dacă vă prindem că jucați vreun joc de noroc, o să fie rău de voi!"

Așadar ședeau în jurul focului vreo cinci tineri partizani și între ei trona ca un rege vechea noastră cunoștință, Galiui. După operația de la Skrîgalov, în care Galiui nu s-a comportat tocmai rău, partizanii l-au recunoscut drept bun tovarăș de al lor. Uitaseră chiar încercarea lui de a fugi. Și omul a prins viață. Era ars de soare, se mai împlinise, iar în ochi îi jucau luminițe vesele de mulțumire. De cum mă văzu, sări cel dintîi în picioare și luă poziția de drepți. Dar cu toate că mă salutase după toate regulile ostășești, de pe fața lui nu pierise de fel expresia unei viclenii triumfătoare. Ceilalți partizani săriră și ei în picioare. Numai unul stătea jos. Abia atunci am observat că îmbrăcămintea lui era cam ciudată: era înfășurat, ca un beduin, într-un fel de cîrpă.

— Ce-i cu dumneata? l-am întrebat.

— E cam bolnav, răspunse un altul care stătea alături de el, abia stăpînindu-și rîsul.

— S-a țicnit, se amestecă un altul.

— Hai, tovarășe, scoală-te, i-am poruncit. Ce ai? Ești bolnav cu adevărat?

Flăcăul se sculă anevoie. Toți ceilalți izbucniră în rîs. Nici eu nu m-am putut stăpîni. Arăta într-adevăr cît se

poate de caraghios. Închipuiți-vă un lungan deșirat, gol pușcă, care încearcă să se înfășoare într-o cîrpă, ce nu are mai mult de un metru pătrat. Pe deasupra mai era și atît de fisticit, încît nu prea știa ce parte a corpului trebuie să-ți acoperi cînd saluți un general.

— Ce-i cu dumneata? N-ai trecut pe la etuvă? l-am întrebat, crezînd că flăcăul se curăța de paraziți.

Faptul mă cam neliniștea. În ultima vreme sanitarii noștri declaraseră un război neîmpăcat paraziților. La rîndul lor și partizanii aveau mare grijă: cum îl vedeau pe careva scărpinîndu-se, îl și trimiteau la control, la sanitari.

Izbucniră din nou în rîs cu toții.

Flăcăiașul se schimonosi la față, gata, gata să plîngă. I-am îngăduit să se așeze. El și-a întors fața. Tovarășii lui nu se puteau stăpîni de rîs. Primul care și-a mai venit în fire a fost Galiui.

— Să vedeți, tovarășe general-maior, jucăm cărți. Popa-prostul. Și dînsul a pierdut.

— Pe ce ați jucat?

— Am jucat pe dezbrăcatele. Cine o să rămînă prost, acela trebuie să-și scoată șapca, cizmele și așa la rînd. Fedea rămîne popa-prostul pentru a douăsprezecea oară. Și aproape fără pauză, Galiui îmi propuse: Vreți să vă arăt o șmecherie, tovarășe general-maior?

Și, cu o mișcare repede, scoase o pereche de cărți noi.

— De unde le ai?

El îmi întinse cărțile.

— Puteți să le luați, tovarășe comandant, fac eu altele. Și apoi cred că mai am și de rezervă.

Cărțile erau desenate de mînă. Erau făcute din afișe nemțești lipite între ele și apoi tăiate. Dosul cărților era de asemenea liniat de Galiui atît de bine că le deosebeai greu de cele adevărate. Talent, nu alta!

Văzînd că le cercetez cu luare-aminte și le compar între ele, admirînd executarea lor artistică, Galiui zise:

— Asta nu-i nimic! Să vedeți ce de specialiști sînt în închisori!

— Ai fost și pe acolo?

— S-a întîmplat, mărturisi Galiui fără umbră de rușine. De mult. Eram cam ca ăsta, spuse el arătîndu-l pe flăcăiașul

înfășurat în cîrpă. Am stat pentru un fleac : pentru huliganism. Și luînd de după un ciot de copac un vraf de haine, Galiui le aruncă păgubașului. Îmbracă-te, și nu mai juca cu mine. Halal jucător ! Îmi dați voie o clipă ?...

Și luînd din mîinile mele cărțile, Galiui le aruncă dintr-o mînă în alta ca pe un resort, apoi le amestecă cu repeziciune și îmi arătă cartea cea mai de jos.

— Ce vedeți aici, tovarășe general-maior ?

— Popa de treflă.

Galiui mi-l întinse cu fața în jos.

— Țineți-l bine. Mai luați-o și pe dama de caro. Este ? Poftim și valetul de cupă, este ? Țineți-le bine, să nu le scăpați cumva... Un, doi, trei. Acum întoarceți-le cu fața în sus...

Le-am întors. Dar... țineam în mînă cu totul alte cărți.

Cei din jur izbucniră în rîs. Galiui triumfa. Îmi mai arătă cîteva scamatorii și de fiecare dată eu ieșeam cel păcălit, stîrnind rîsul tuturor. Băieții rîdeau de mine. Rîdeau flăcăiașii intrați abia de o săptămînă în rîndurile partizanilor. Și cu toate că rîsul lor n-avea pic de răutate, totuși în momentul acela ei nu mai vedeau în mine un comandant, un general. Superioritatea lui Galiui era pentru ei evidentă. Eram nevoit să surîd laolaltă cu ei. Nu se cădea să mă supăr într-o asemenea împrejurare.

Iar Galiui îmi făcu cu ochiul, foarte degajat, ca unui egal, și măsurînd tineretul cu o privire leneșă, pe jumătate disprețuitoare, îmi zise :

— Noi doi, generale, am văzut multe în viață și îi cunoaștem și dulceața pentru care face să treci prin orice amărăciune. Așa-i ?

Nu i-am răspuns nimic, dar simțeam că fierb și mă gîndeam : „Acum, ori o să mă cuprindă de umeri, ori o să mă bată prietenește cu palma pe spate. Și atunci o să-mi vină prea greu să mă stăpînesc..." Cu toate acestea doream să-și dea și mai mult arama pe față. Voiam să înțeleg pînă la urmă ce fel de om mai era și ăsta... La prima întîlnire mi s-a părut că-l ghicesc pînă în străfundul sufletului. Atunci spusese el singur că e un om sfîrșit, iar nouă ni se păruse că e preocupat numai de persoana lui și nu se sinchisește de cei din jur.

— Ei, Fediușka, te-ai îmbrăcat ? strigă Galiui peste foc. Hai, povestește-i tovarășului comandant și mie pentru ce lupți.

— Ca să-i ajung pe nemți, răspunse Fedea vesel. Acum, cînd era îmbrăcat se simțea la largul lui.

— Dar cînd s-o sfîrși războiul, ce ai să faci?

— O să lucrez la colhoz, o să învăț să fiu tractorist.

— Și ai să te însori?

— Am să mă însor.

— Și ce ai să cumperi nevestei cînd o să ai bani?

— O să-i cumpăr cizmulițe de piele, băsmăluță de mătase și radio.

Fedea vorbea simplu, fără să simtă că i se întinde o cursă. Iar Galiui începuse să rîdă cu hohote și să se bată cu palmele peste coapse, tot trăgînd cu coada ochiului spre mine, de parcă mă îmbia să-i împărtășesc veselia. Dar nimeni nu mai rîdea și Galiui tăcu și el. Fața lui deveni serioasă, chiar rea.

— Țăranul tot țăran rămîne! Eu, tovarășe general-maior, le povesteam aici toate fineturile vieții. Le spuneam cum un picior de femeie se face mai frumos cu un pantof sau cu ciorap. Cum poți împodobi o femeie ca s-o faci frumoasă ca o zeiță, căreia poți să te închini. Cîtă fericire poți obține în viață datorită unui inel sau unor dantele. Și cît de mult cîștigă o femeie prin rufăria ce o poartă. Dar unuia ca Fediuska ăsta poți să-i tot spui pînă mîine, că strici orzul pe gîște. Ce să priceapă el în ale parfumurilor, a mîncărurilor rafinate și mai cu seamă în operetă? Iată unde stă adevărata prăpastie între sat și oraș... Oamenii pier pentru metal, sfîrși Galiui cu totul pe neașteptate și dădu din mînă a pagubă.

„Nu, îmi ziceam eu, Galiui ăsta nu se gîndește numai la el. Conștient sau inconștient, el duce lupta pentru cîștigarea tineretului nostru, îl educă și caută să-l atragă spre idealurile sale. El ațință în sufletul tinerilor poftele, caută să le trezească patimi, le înfățișează viața ca pe o goană după plăceri, după senzații tari, după strălucirea aparentă. Banul, pentru el, e mai presus de lege, el trăiește ziua ca să vină cît mai degrabă noaptea, munca o socoate o treabă pentru proști, iar copiii sînt pentru el o întîmplare neprevăzută și nedorită.

Iată, de pildă, jocul pe dezbrăcate pe care l-a inițiat; în aparență arăta ca o glumă. Dar în realitate — și eu nu

mă îndoiesc de asta — îi pregătea pe băieți ca rîndul viitor să joace pe lucruri de valoare. Dibăcia lui de pungaș, anecdotele, vorbele fără perdea, nepăsarea plină de curaj, și mai cu seamă felul de a judeca neadmițînd vreo replică — toate acestea îi cîștigaseră atenția și stima tineretului. Știa să se arate în ochii lor ca un om cu experiență și interesant.

Unul ca el vorbește despre închisoare ca despre locul unde nimeresc oamenii din întîmplare sau din lipsă de dibăcie și numesc închisoarea cu vorba mîngîietoare de „răcoare"; își amintesc de ea ca de un loc nu chiar foarte plăcut, dar unde întîlnești tot soiul de oameni ce ies din comun, puternici, care știu să-și trăiască viața. Oamenii de teapa lui Galiui nu sînt chiar criminali, dar sînt aproape, chiar foarte aproape de aceștia. În orașele mari astfel de indivizi forfotesc prin săli de biliard, prin tot soiul de baruri și sînt vizitatori permanenți ai micilor bodegi din preajma gărilor. Iar dacă lucrează, apoi lucrează tot prin asemenea bodegi, baruri sau săli de biliard. La muncă adevărată nu se prind, bineînțeles, nici nu se pricep. Ochesc cît mai multe bacșișuri, îi înșală pe bețivi la socoteală și trag pe sfoară pe cîte un „mujic" în trecere prin oraș.

Nu știu cum s-a întîmplat că această categorie destul de mare de oameni rămîne încă pînă în ziua de azi în afara atenției opiniei publice. Oamenii ăștia sînt în seama miliției și miliția îi supraveghează într-adevăr. Cum însă toți acești „Galiui" nu prea încalcă în mod vădit legile, miliția nu poate face nimic cu ei. Organizațiile noastre de partid și comsomol se feresc de locurile pe unde roiesc acești indivizi. Și totuși conducătorii organizațiilor comsomoliste ar trebui să arunce uneori cîte o privire în asemenea localuri și să-și dea seama prin ce mijloace astfel de elemente criminale sau semi-criminale atrag în mocirla lor tineretul. O simplă interzicere nu este o soluție. Trebuie să stîrnești dezgustul și disprețul tineretului față de viața de beție, plăceri josnice și jocuri de noroc pe care o duc asemenea elemente..."

Galiui vorbea într-una. Furat de gîndurile mele, nu-l mai ascultam.

— ... o să se poată? Tovarășe general-maior?

— Ce să se poată ?

— Cer să fiu mutat în detaşamentul lui Zibniţki.

Ce e drept, în detaşamentul lui Zibniţki, care venise împreună cu noi tocmai de la Kletnia şi care se pregătea să se despartă de noi, erau mulţi indivizi de teapa lui Galiui, adică foşti condamnaţi. Zibniţki ştia să se descurce cu ei, dar într-un fel oarecare le cînta şi în strună. El îi comanda aşa :

— Jaz-band, după mine !

Să-l las pe Galiui la Zibniţki era ca şi cum aş fi lăsat o ştiucă într-un heleşteu. Ce e drept, noi am fi scăpat de el, dar asta nu era o soluţie. Mărturisesc că tare aş fi vrut să-l cîrpesc în lege, fără să mă mişc de pe loc, chiar acolo ! Şi dacă ar fi să vorbesc cu toată sinceritatea, nici de un glonte nu mi-ar fi părut rău să-l stric pe Galiui. Nu-mi venea să cred că ăsta mai poate deveni om. Dar nu, aşa nu merge ! Trebuie să mă stăpînesc, să găsesc o ieşire... Ce să fac ?

Şi deodată îmi veni un gînd năstruşnic.

— La Zibniţki ? i-am răspuns liniştit lui Galiui. Cum se poate !... Iartă-mă, cum îţi spune după tată ?

— Nikolai Danilovici, îmi răspunse Galiui, fără să bănuiască că-i întindeam o cursă.

— Uite ce e, Nikolai Danilovici, am continuat eu, cercetînd cu luare-aminte cărţile de joc pictate de el. De oameni cu talent avem nevoie şi noi... Cadre de intelectuali nu ne prisosesc. Văd că jucaţi aici numai în şase ? ! Experienţa voastră trebuie lărgită... Fedea ! L-am strigat pe flăcăiaşul care pierduse la joc. Dă o fugă la statul major, la Dmitri Ivanovici Rvanov, acolo ai să găseşti un sul de afişe nemţeşti. Acelea pe care le-am luat la Braghin, de la tipografie. Spune-i lui Rvanov să ţi le dea.

Pînă să se întoarcă Fedea, Galiui ne-a distrat cu scamatoriile lui. Ba am avut vreme să şi jucăm cu el o partidă de „şaizeci şi şase". Vedeam eu că partenerul meu trişează, dar mă prefăceam că totul e în ordine. Mi-am scos chiar cureaua de pe bluza militară, cînd am pierdut. Tare l-aş mai fi atins cu cureaua asta, cu catarama, dar m-am stăpînit şi de data asta. Ne învoiserăm doar să jucăm pe dezbrăcate. Îmi închipui ce plăcere ar fi simţit Galiui dacă ar fi ajuns să mă despoaie de tot.

Spre norocul meu, Fedea se întoarse aducînd un sul gros de afişe.

— Cîte perechi de cărţi socoteşti dumneata, Nikolai Danilovici, că se poate face din aceste afişe ? Cred că aici sînt pe puţin cinci sute de afişe.

— Din astea două afişe iese o pereche de cărţi ! răspunse Galiui cu un aer cunoscător.

— Minunat ! Ocupă-te de asta şi o să te scutim de toate celelalte munci. Ei, ce zici ?

Galiui mă privea, neştiind cum trebuie să ia vorbele mele. La început se bucură şi faţa îi străluci de încîntare.

— Aşadar, am urmat, o să căpătăm două sute cincizeci de pachete de cărţi. Aşa-i... În cinci zile să fie gata ! Ai înţeles ?

— Dar... tovarăşe general...

— Nici un „dar". Îndeplineşte ordinul ! N-ai foarfecă ? Nu face nimic, serveşte-te de cuţit, de topor, de dinţi... Ce nu ştie să facă un meşter ? Ai ştiut doar să confecţionezi două perechi de cărţi... !

Cînd Galiui înţelese în sfîrşit ce pedeapsă îi pregătisem, faţa i se întinse şi buzele începură să-i tremure. Căută să mă înduioşeze :

— Iertare...

Dar atunci i-am tăiat-o scurt, fără să-mi mai stăpînesc furia.

— Zi şi noapte ai să lipeşti, lichea, ai să desenezi şi iar ai să lipeşti, şi iar ai să desenezi pînă o să te apuce şi pe tine greaţa de toate cărţile astea ! Şi apucă-te numaidecît de treabă... ! Iar tu, Fedea, vei avea şi tu o sarcină : să bagi de seamă ca toate cărţile pe care le face să nu iasă cumva mai prejos de astea.

Galiui se schimbase cu totul la faţă. Nu mai rămăsese nici urmă din obrăznicia lui. Flăcăii se distrau din toată inima pe socoteala sa, iar Fedea căpătase atîta curaj încît îi punea coarne şi-i scotea limba.

— Ăsta poate să le dea gata numai în două zile ! strigă el cu înflăcărare.

Timp de trei zile, din zori şi pînă în noapte tîrziu, Galiui a tot desenat şi lipit la cărţi. Partizanii se trezeau din somn, făceau exerciţii de înviorare, se scăldau, se duceau

la instrucție, apoi se odihneau, jucau, cîntau, iar Galiui lipea și desena fără răgaz. Fedea își îndeplinea cu cinste misiunea de controlor tehnic. Dacă observa cumva că într-unul din pachete lipsește o carte sau că figurile nu sînt destul de bine desenate îl silea pe Galiui să le facă din nou. Partizanii veneau grupuri, grupuri să-l privească pe Galiui și rîdeau din toată inima de el. În ziarul de perete al companiei apăru o caricatură: Galiui ședea în chip de sultan cu picioarele sub el și vărsa lacrimi amare, iar popii, valeții și damele din cărți îl consolau care mai de care.

A patra zi, Galiui îmi trimise un bilețel rugîndu-mă cu lacrimi să-l primesc. Cînd veni la mine, vocea îi tremura. Omul acesta obraznic, liber în purtări și atît de cinic era într-adevăr gata să izbucnească în plîns.

— Fie, naiba să te ia! Adu încoace tot ce ai făcut.

Apoi am aprins un foc și am ars în fața partizanilor cele douăzeci și trei de pachete de cărți făcute de el și celelalte pe care le confecționase înainte și pe care izbutise să le vîndă prin detașamente. Galiui arunca și el, cu multă bucurie și cu senzația unei mari ușurări, cărțile de joc în foc.

De îndreptat nu s-a îndreptat, dar bineînțeles că nici n-a mai jucat cărți și nici că le-a mai făcut de atunci. Dar ceea ce era și mai important, autoritatea lui în ochii tineretului se destrămase pentru totdeauna. Nu mai era un om dibaci, ci un caraghios.

...Povestea cu Galiui ne-a arătat că nici în orele de odihnă partizanii nu trebuiau lăsați nesupravegheați. Trebuia găsit ceva care să-i intereseze, să-i atragă.

Într-o zi veni la mine Marusia Kovalenko, secretar de Comsomol al marii noastre unități, și ne propuse să organizăm „un foc mare".

— Ce mai e și asta?

— Știți, Aleksei Feodorovici, avem în rîndurile noastre destui povestitori buni. Mai ales printre „unchiași". De i-ați auzi noaptea! Cînd se culcă nu pot să adoarmă dintr-o dată, și atunci încep povestirile. Povestesc despre înfăptuiri anevoioase, despre fapte vitejești și despre viața dinainte de război. Oamenii schimbă între ei fraze scurte, izvorîte din suflet. Avem niște meșteri la povestit, să-i tot asculți cinci

nopți de-a rîndul și tot nu isprăvesc ce au de spus. Dar cele mai multe povestiri se spun în jurul focului. Nu știu de ce, dar la foc rusul nostru nu poate să tacă...

— Și ce propui dumneata ? O întrecere în care să vedem cine iese învingător la vorbă ?

— Cred că ar trebui organizate discuții prietenești în jurul focului. Cît de bine ar fi, de pildă, dacă tovarășii noștri „unchieși" le-ar povesti tinerilor veniți de curînd despre drumul pe care l-au străbătut, despre greutățile și bucuriile legate de acest drum și despre ucenicia pe care au făcut-o pe pielea lor...

După ce ne-am gîndit puțin, Drujinin și cu mine i-am spus Marusiei : „Dă-i drumul !"

* * *

Pe la sfîrșitul lui mai, în ziua de douăzeci și trei sau douăzeci și patru, ne-au sosit pe neașteptate agenți de legătură ai lui Kovpak. Am aflat că marea lui unitate, care la început o luase spre nord, se îndreptase apoi spre apus, forțase pentru a doua oară rîul Pripiat și se oprise în zona satului Seleznevki, la 15 kilometri de tabăra noastră. De altfel, oamenii de legătură, deși erau ai lui Kovpak, nu erau trimiși de el. Ne aduseseră un bilețel de la tovarășul Demian.

Tovarășul Demian ne trimitea salutări și ne ruga să venim la el. Agenții de legătură îmi șoptiră că tovarășul Demian este secretarul Comitetului Central Ilegal al P.C. (b) din Ucraina. Demian Sergheevici Korotcenko sosise cu avionul la Kovpak la o săptămînă după plecarea noastră în raid.

În aceeași zi, Drujinin și cu mine am pornit-o călare spre tabăra lui Kovpak. Pe drum ne tot gîndeam ce o să-i răspundem lui Demian Sergheevici, care probabil că ne va cere un raport. Mergeam liniștiți, fără să ne temem de vreun atac. Nu aveam cu noi decît patru partizani. Mult era oare de cînd nici nu puteam visa măcar la o astfel de călătorie ? Dar aici, pe o rază de cel puțin cincizeci de kilometri, era o zonă controlată de partizani.

— Ce să-ți spun, Vladimir Nikolaevici, ai întinerit chiar în răstimpul ăsta !...

— Şi tu ce cusur ai, Aleksei Feodorovici? Ai faţa netedă şi pe deasupra ţi-ai mai pus şi uniforma de general. Parcă ai merge la paradă sau te pregăteşti să fii naş... Dar gluma-i glumă, iar noi ar trebui să cîntărim cît mai bine lucrurile: ni s-ar cuveni vreo dojană? N-am stat oare cu mîinile în sîn în tot acest răstimp? Fără îndoială că multe pricini obiective ne-au silit să zăbovim aici. În primul rînd nu am primit armament, în al doilea rînd...

— Stai puţin, Vladimir Nikolaevici, aici nu e vorba să te dezvinovăţeşti.

— Păi tocmai asta spuneam şi eu...

Şi ne tot gîndeam ce o să zică Demian Sergheevici despre „universitatea" noastră de partizani.

Şi aşa am ajuns la posturile mărginaşe ale marei unităţi a lui Kovpak. Eram aşteptaţi. În faţa noastră se întindea o poiană lungă cu un grup de oameni.

Demian Sergheevici stătea trîntit în iarbă, sprijinit în coate. Lîngă el, şezînd sau culcaţi, ca pentru odihna de după amiază, stăteau: Kovpak, Rudnev, Bazîma, Saburov. Am descălecat. Înainte de a fi apucat să dăm bineţe, Demian Sergheevici ne-a strigat:

— Aşteaptă puţin, Aleksei Feodorovici... Nu, zău, opreşte-te o clipă. Vreau să văd dacă-ţi stă bine uniforma de general... Nu e rău! Pe cuvîntul meu că nu e rău. Eşti un general cît se poate de chipeş! Ce ziceţi, tovarăşi?

Se ridică apoi de jos şi ne strînse cu căldură mîinile, şi ne pofti să ne aşezăm alături de el.

Am strîns şi noi mîinile tuturor celor de faţă. Cînd i-am întins mîna lui Saburov, am întors privirile într-o parte ca să nu mi se citească furia în ochi.

— Ce să vă spun, tovarăşi, urmă Demian Sergheevici, adresîndu-se mie şi lui Drujinin, credeam că o să dau aici de o viaţă aspră, plină de lipsuri şi unde partizanii îşi riscă în orice clipă viaţa, şi cînd colo am dat de odihnă. Pe cuvîntul meu, de mult nu m-am mai simţit aşa de bine!

Rudnev îi tăie vorba:

— Dar la trecerea rîului Pripiat... Nu, tovarăşe Demian, de ce vorbiţi aşa? Aţi avut şi dumneavoastră destule necazuri. La trecerea rîului, Aleksei Feodorovici, nemţii au tras de zor în noi.

— Ei, ce a fost a fost, îl întrerupse Korotcenko. Am auzit de isprăvile dumitale, tovarăşe Feodorov. Duci, va să zică, cu dumneata vreo jumătate de kilometru de şine de cale ferată îngustă?

Atunci i-am povestit lui Demian Sergheevici despre „universitatea" noastră de partizani.

— Mi-am închipuit de aşa ceva de la bun început, răspunse dînsul. În genere aţi făcut foarte bine, tovarăşi, că v-aţi apucat să-i instruiţi cît mai larg pe oamenii voştri. Să nu cruţaţi timpul în vederea acestui lucru, pentru că pînă la urmă veţi culege roadele. Şi, pentru că veni vorba, trebuie să vă spun că zilele astea va sosi cu avionul aici tovarăşul Strokaci, împreună cu colonelul Starinov. Îţi mai aminteşti de el?

Cum puteam să-l uit pe Starinov? În iunie 1941 el ne-a învăţat la Cernigov pe noi, care abia ne pregăteam să devenim partizani, cum se mînuieşte explozivul. El ne-a dat cele dintîi lecţii. La una din aceste lecţii o cutie de chibrituri incendiare a luat foc în buzunarul meu. Mai port şi acum pe şold urma acestei întîmplări.

— Starinov va rămîne cu noi? îl întrebai trăgînd nădejde. Ar fi fost nespus de bine să avem un foarte priceput artificier.

— Nu cred. Bineînţeles că o să vă trimitem şi vouă, ca şi altor mari unităţi, un specialist în asemenea operaţii. Tovarăşul Strokaci se ocupă cu alegerea unor astfel de oameni... O să vi-l trimitem pe Egorov, un tînăr foarte priceput. Iată însă un lucru asupra căruia aş vrea să atrag atenţia dumitale, tovarăşe Feodorov, şi mai ales a dumitale, tovarăşe Drujinin. Trebuie să strîngeţi material despre tot ce priveşte „politica" agricolă a nemţilor, precum şi ordinea pe care ei vor s-o înscăuneze. Trebuie să cunoaştem tot atît de bine arma de luptă, cît şi cea economică şi agricolă-administrativă a duşmanului... Zilele astea o să ţinem o adunare, tovarăşe Feodorov. Te-aş ruga foarte mult să iei cuvîntul asupra activităţii tuturor comandaturilor agricole, „culturale" şi a altora asemănătoare...

Am stat încă multă vreme de vorbă. Am făcut apoi o plimbare prin tabăra cea nouă a lui Kovpak. Cînd mi s-a ivit o clipă prielnică, l-am întrebat pe Rudnev:

— De unde a aflat Demian Sergheevici despre cele ce se petrec la noi ?

— I-a povestit Saburov. I-a lăudat foarte mult pe partizanii dumitale și toate măsurile pe care le luați voi...

Așa, va să zică ! Era, bineînțeles, un lucru plăcut. M-am gîndit încă o dată că poate Saburov nu știe că oamenii lui interceptează încărcătura destinată nouă. M-am hotărît să mai vorbesc încă o dată cu Saburov înainte de a ridica în fața lui Demian Sergheevici această chestiune atît de delicată.

În aceeași seară Drujinin și cu mine ne-am înapoiat în tabăra noastră. Trebuia să ne pregătim în vederea adunării de partid a marii unități, în vederea consfătuirii comandanților tuturor detașamentelor ce erau dislocate aici, ca și în vederea ședinței membrilor Comitetului Central Ilegal.

* * *

Cînd ne-am întors de la Kovpak am nimerit la primul „foc mare".

Focul era aprins lîngă un stejar bătrîn din marginea pădurii, pe un loc adăpostit de un deal repede. Ascultătorii ședeau sau stăteau culcați pe coasta acoperită cu iarbă. Povestitorul stătea mai aproape de foc. Oamenii îl vedeau bine, pe cînd el nu-și vedea aproape de loc ascultătorii ascunși de flăcările focului. În felul acesta, pînă și un om sfios nu-și pierdea cumpătul.

Vorbeau pe rînd acei dintre tovarășii care văzuseră și trecuseră prin atîtea și atîtea. Ei știau că în fața lor e tineretul, flăcăi și fete ce aveau să-și facă încă multe cucuie pînă vor ajunge partizani adevărați.

Cînd Drujinin și cu mine ne-am apropiat, convorbirea abia începuse. Vorbea comandantul plutonului de artificieri Aleksei Sadilenko, care se certa cu cineva. Nu știu dacă cearta aceea fusese anume scornită de Sadilenko ca să învioreze pe oameni sau dacă el însuși se înflăcărase într-adevăr, dar l-am auzit vorbind cu multă aprindere :

— ...principiul meu... Și, întorcîndu-se spre masa ascultătorilor săi, întrebă : Poate că cineva din cei tineri nu știe

ce înseamnă „principiu"? Am să vă explic: convingere. Convingerea mea de nestrămutat este că nu trebuie să rişti degeaba. Proverbul spune: dacă nu ştii pe unde e vadul, nu te vîrî în rîu... Apoi se gîndi puţin, ca să caute un exemplu. Să luăm de pildă moartea lui Kara-Stoianova; cum de s-a putut întîmpla aşa ceva?

— Ce? Cum? strigă deodată, cît îl ţinea gura, Volodea Pavlov, sărind de la locul lui. Apoi, făcîndu-şi loc cu coatele printre tovarăşii săi, se apropie în fugă de foc. Aleksei Mihailovici, eu te... eu vă stimez, o ştiţi foarte bine, dar înainte de a vorbi trebuie să vă gîndiţi.

— Chiar asta fac: mă gîndesc, de ce te stropşeşti aşa?

— Aruncaţi vorbe la întîmplare: după dumneavoastră Kara-Stoianova ar fi murit degeaba?

— Dar poţi să-mi spui de ce s-a vîrît în luptă? Răspunde!

— Pot! N-o răbda inima să stea locului! Voia să vadă totul, să însemne totul şi pe urmă să povestească prin coloanele gazetei milioanelor de comsomolişti, întregului nostru tineret sovietic, despre dumneavoastră, despre Baliţki, despre Vasea Korobko... Nu ştiu dacă alţii, Aleksei Mihailovici, dar noi, artificierii, am cunoscut-o bine de tot pe Lilia Kara-Stoianova în aceste două luni. Venea pe la noi aproape în fiecare zi, ne punea întrebări, se certa cu noi. Vă mai amintiţi că trebuia să ne însoţească la o acţiune pe calea ferată şi ne ruga să-i îngăduim să pună o mină cu mîna ei...

Marusia Kovalenko îl întrerupse pe Volodea:

— Decît să-l prelucrezi pe Aleksei Mihailovici, mai bine ai povesti toate astea tineretului.

— N-aveam de gînd să povestesc asta.

— Lasă baltă certurile, Volodea, Lilia merită să vorbeşti despre ea tinerilor noştri tovarăşi. Ei n-au cunoscut-o. ...În genere ai dreptate. Şi eu una socotesc că a murit eroic, ca o adevărată revoluţionară. Iată ce vreau să vă spun, Aleksei Mihailovici: nu de mult un grup de tovarăşi au plecat cu avionul din Moscova, spre partizani. Erau agitatori, propagandişti, artificieri, ziarişti, anume pregătiţi. Era între ei şi un tînăr scriitor talentat, Ivan Mencikov... Dar avionul a făcut explozie în aer, a pierit... O întîmplare nenorocită... Toţi aceşti tovarăşi au pierit şi ei. Să socotim oare că moar-

tea lor a fost zadarnică? Eu una nu mă pot împăca cu un asemenea gînd. Ai înțeles ce vreau să spun, Volodea? Foarte bine!

— Continuă, tovarășe Pavlov, spuse Sadilenko. Ai cunoscut-o doar bine pe Lilia și mi se pare chiar că ai fost îndrăgostit de ea.

— Nu despre asta e vorba, răspunse Volodea cu obrajii îmbujorați. Asta n-are nici o legătură cu ceea ce vorbim noi acum... Și chiar dacă am fost îndrăgostit, ce-i cu asta?! strigă el cu sfidare. Vedeam în ea un om, un om adevărat, mare, un model de femeie, de comsomolistă... Da, îmi plăcea! Era îndrăzneață, sinceră! După fiecare frază, Volodea izbea cu pumnul drept în palma stîngă. Trebuie să înțelegem că la război poți să cazi în prima zi și în primul ceas, nu numai după două luni, cum s-a întîmplat cu Lilia! Grănicerii asupra cărora au năvălit în noaptea spre 22 iunie 1941 trupele fasciste cu toată puterea lor uriașă, grănicerii care au primit cei dintîi gloanțele trădătoare ale dușmanului au murit oare și ei degeaba? Au murit oare prostește? Desigur că printre voi, cei nou veniți, sînt mulți mai în vîrstă decît mine. O să-mi spuneți: „Ești prea tînăr ca să ne dai lecții"! E drept, sînt tînăr, dar nici nu am de gînd să vă dau lecții. Vreau doar să ne lămurim. Se prea poate, bineînțeles, să mergi la luptă și, în general, să te faci partizan cu gîndul că ai să rămîi în viață, iar dacă ar fi să mori, ai să mori frumos, sau, cum se zice, „cu muzică". O astfel de socoteală este cu adevărat prostească. De aceea cred că noi trebuie să cinstim la fel și memoria lui Petea Romanov, căzut în luptă, într-o luptă unde trei partizani luptau împotriva a o sută de cotropitori, ca și memoria acelora care au dat întîmplător peste o mină nemțească în timp ce mergeau în cercetare...

— Un cercetaș trebuie să simtă, îl întrerupse Samarcenko pe Volodea. Un cercetaș trebuie să adulmece mina. Că dacă fiecare cercetaș o să sară în aer din pricina minelor...

— Așteaptă, ce te bagi, se apără Volodea, ca de o muscă. De ce zic eu c-am iubit-o cu toții? Lilia a venit de cîteva ori la comandantul nostru, Aleksei Feodorovici, la hotel „Moscova", și l-a tot rugat: „Luați-mă în detașamentul

dv.". Era o tînără gazetară, avea un băieţel... „Eşti prea firavă, iar noi facem drumuri lungi şi obositoare, suferim uneori şi de foame. Sîntem nevoiţi să mîncăm carne crudă de cal, fără sare. Dumneata pari prea gingaşă..." Aşa-i, Aleksei Feodorovici?

Am încuviinţat din cap. Volodea urmă:

— Altă dată, Lilia a venit într-un cojocel alb, cu pîslari şi cu căciulă. „Acum nu mai par atît de firavă?" I-a povestit apoi lui Aleksei Feodorovici cine sînt părinţii ei, şi ce copilărie a avut. Atunci comandantul nostru a primit-o la noi. „Cojocul, i-a spus el, poate să-l îmbrace fiecare. Unde vezi în el o dovadă de putere? Dar ceea ce mi-ai povestit, asta-i altceva. Într-adevăr, ai dreptul să fii partizană!" Înţelegeţi, tovarăşi, avea dreptul! Lilia vorbea rar despre ea, despre trecutul ei, despre părinţii ei. Nici dumneata, Aleksei Mihailovici, cred că nu ştii biografia ei? Mărturiseşte...

— Mărturisesc...

— Era bulgăroaică. Tatăl ei, părintele ei vreau să zic, a fost un revoluţionar vestit: Alexandr Kara-Stoianov, tovarăş de arme al lui Dimitrov, erou naţional. A fost împuşcat de Ţankov, pentru că organizase răscoala în oraşul Lom, pe Dunăre... Mama, soţia lui Alexandr Kara-Stoianov, era Gheorghiţa Kara-Stoianova[1]. Credeţi poate că era casnică? Nu, era revoluţionară de profesie! Îşi ajuta bărbatul, deşi avea două fetiţe mici, pe Lilia şi pe Lena. Cu toate astea, femeia a fost ridicată şi condamnată la moarte. A fost graţiată pentru faptul că mai aştepta un copil...

Toţi cei din jur îl ascultau acum pe Volodea cu răsuflarea tăiată. Sadilenko îl privea şi el altfel, fără pic de ironie sau calm aparent. Nici eu nu cunoşteam chiar totul din cele ce povestea Volodea. E drept că Lilia Kara-Stoianova îmi spusese, la Moscova, ceva din biografia ei, dar, din modestie pesemne, nu se referise la amănunte.

— Dar Lilia? Avea numai opt ani cînd a nimerit la închisoare împreună cu mama şi sora ei. I se îngăduia doar să se ducă la biserică, iar peste un an — la şcoală. În

[1] Gheorghiţa Kara-Stoianova este o cunoscută revoluţionară comunistă bulgară, tovarăşă de arme a lui Gheorghe Dimitrov. A fost ucisă în chinuri groaznice la închisoare de gestapo în timpul ocupaţiei hitleriste. (n.a.)

felul acesta Lilia a devenit agentă de legătură: se ducea pe la tovarășii tatălui și mamei ei și le ducea biletele...

— Mai tîrziu, mama ei, cînd a fost eliberată în urma unei amnistii, a trimis-o pe Lilia în U.R.S.S.

De acest lucru a avut grijă M.O.P.R[1]. Fetița a fost dusă în taină prin Viena, prin Turingia... Apoi a învățat într-o casă de copii la Moscova... a devenit cetățeană de-a noastră, sovietică, și a terminat Institutul de jurnalistică... De nenumărate ori l-a rugat pe redactorul gazetei „Komsomolskaia Pravda": „Trimiteți-mă la partizani! Vreau să-l răzbun pe tata, vreau să lupt!..." Și iată... Știți și voi că Lilia a ajuns în detașamentul de partizani și a murit. Aleksei Mihailovici a spus „zadarnic".

— Nu, nu, n-o mai spun...

— Dar oare numai despre asta e vorba, Aleksei Mihailovici? Adică, vreau să spun, nu avea ea oare calitățile ei personale, ci numai pentru că purta numele părinților ei? Amintiți-vă, Aleksei Mihailovici, de discuțiile ei înflăcărate cu Țimbalist... Tovarășii, Țimbalist, un flăcău cît se poate de viteaz, a rămas la Popudrenko. A fost unul din primii care s-au dus să arunce în aer calea ferată. Pe atunci lucrurile nu erau puse la punct și riscul era mare. Omul avea dreptul să se socotească erou. Dar omul acesta nu prețuia la adevărata ei valoare munca ce se ducea în spatele frontului sovietic și spunea că acolo sînt prea mulți pierde-vară, care mănîncă pîinea degeaba... Vă mai aduceți aminte, Aleksei Mihailovici, cum căuta Lilia să-l facă să înțeleagă, cum îi vorbea lui și nouă tuturor despre munca de la uzinele evacuate. După discuțiile cu dînsa, Țimbalist a început să privească cu totul altfel lucrurile... Dar și cum ne citea cărți și poezii cu glas tare!

— Totuși, Volodea, îl întrerupse Marusia Kovalenko, te cam abați de la subiect. Răspunde-i mai bine lui Sadilenko despre moartea fetei; spune-i că n-a murit degeaba. Ai fost de față la moartea ei?

— Nu, n-am fost. M-am întors abia după două zile. Fusesem în cercetare împreună cu Ghenadii Musienko... Și asta a fost o întreagă poveste, dar să v-o spună Musienko... Cînd ne-am întors din recunoaștere i-am adus un dar. Lilia

[1] M.O.P.R. — Ajutorul roșu internațional. (n.r.)

făcea şi ea daruri şi surprize cu dragă inimă. Îi adusesem un mic pistolet italian... Mi-a ieşit înainte Vasea Korobko. Mi-a spus: „A murit Lilia!" Am tresărit: „Nu se poate!" „Uite, mi-a răspuns el, vezi ăsta? îl recunoşti? şi scoase din teacă pistoletul „TT"." Era pistoletul Liliei şi l-am recunoscut numaidecît. „După ce a nimerit-o glontele, m-a lămurit Vasea, i l-am luat. Pînă atunci n-am avut pistolet... Dar să nu crezi cumva, Volodea, că nu-mi pare rău după dînsa! Nu! Era o fată tare bună!" Şi mi-a povestit totul cum s-a întîmplat. Şedeau în casă, cînd, deodată, s-au auzit nişte împuşcături trase din apropiere. Curînd însă împuşcăturile au contenit. Erau nişte nemţi care dăduseră de posturile noastre de pîndă. Mergeau cu căruţele şi au nimerit prosteşte peste ai noştri. Foarte repede i-au pus partizanii noştri cu botul pe labe... Tovarăşul Gorelîi, comisarul primului batalion, a ieşit din casă, iar Lilia şi Korobko s-au luat după el. „Îmi daţi voie să vin cu dumneavoastră?" l-a întrebat Lilia. Gorelîi a stat puţin pe gînduri: primisem cu toţii un ordin sever de la comandament s-o ferim pe Lilia şi să n-o luăm la acţiuni primejdioase. A tras omul cu urechea şi a văzut că ciocnirea luase sfîrşit. „Poţi să vii", i-a răspuns. Cînd s-au apropiat de locul acela, au văzut nemţi ucişi şi cai morţi zăcînd ici-colo. Pe o căruţă se afla un aruncător de mine. Deodată dinspre acolo se auzi: pac-pac-pac... Erau cîţiva nemţi care se pitiseră în căruţă. Vasea Korobko s-a culcat la pămînt şi i-a poruncit şi Liliei să se culce. Fata l-a ascultat, dar nu-şi lua ochii de la aruncătorul de mine. Ştia bine ce înseamnă pentru un partizan un trofeu luat în luptă şi mai cu seamă cînd acest trofeu este o armă... Ardea de nerăbdare să captureze şi ea primul ei trofeu. De aceea a început să se tîrască în coate înspre sania cu aruncătorul de mine, apoi s-a ridicat în capul oaselor şi a întins mîinile înspre armă... Deodată s-a mai auzit o împuşcătură şi... viaţa ei s-a curmat... A murit pe loc, fără să scoată un strigăt... Ei, ce zici, Aleksei Mihailovici? A fost oare zadarnică moartea ei? Oare omul nu se cunoaşte prin avîntul său, prin năzuinţele lui sufleteşti?!

— La toate trebuie să te pricepi. Iar dacă nu te pricepi, e mai bine să nu te apuci.

— Asta aşa-i. Dar toţi aceşti flăcăi şi toate aceste fete de aici nu se pricep nici ei! Deci trebuie să-i învăţăm. Şi o

să-i învățăm! Totuși, dacă mîine o să se încingă o luptă și o să trebuiască și ajutorul lor?... Eu unul cred că ei o să lupte deocamdată și fără multă învățătură! O să lupte cu toată dîrzenia revoluționară, cu toată dragostea lor pentru patrie și fără teamă de moarte, fără teamă că vor fi uciși în zadar. Așa-i, băieți? Așa-i, fetelor?

Și toți cei adunați îi răspunseră în cor lui Volodea:

— Așa-i! E adevărat!

* * *

Cei adunați începură apoi să le îndemne pe fete să le povestească cîte ceva. Ziceau că în bordei, cînd se află la un loc, fetele își împărtășesc gînduri și amintiri. Dar la cîte o adunare mai mare era o adevărată corvoadă s-o înduplece pe vreuna să ia cuvîntul.

Surorile de caritate începură s-o împingă în față pe Marusia Tovstenko, una din cele mai încercate partizane de ale noastre. Tînără, robustă, curajoasă, îndemînatică, Marusia se bucura de stimă în ochii tuturor ca soră, ca ostaș, și ca membră a Comsomolului, cu sarcini în munca socială. Marusia nu se lăsă prea mult rugată și ieși în mijlocul cercului scăldat în lumină.

— Bine, începu ea. Pot să vă spun și eu cîteva cuvinte. Dar îl rog pe Aleksei Feodorovici, pe tovarășul Drujinin și pe ceilalți comandanți să nu se supere. Am să vorbesc îndeosebi tineretului, dar mai mult fetelor decît băieților. Cred că pot să mă socotesc și eu încă tînără, la cei douăzeci și doi de ani ai mei... Am spus bine? Ei, atunci e în ordine.

Pînă la război n-am știut ce e greul: am dus-o bine. Totuși mă gîndeam mereu că asta nu mi-a căzut din cer, ci a fost cîștigată pentru mine de partidul bolșevic. Iar dacă a izbucnit războiul, se cheamă că eu, fată tînără și plină de puteri, trebuie să lupt acum la rîndul meu pentru puterea mea, pentru partidul meu. Și cu toate că am îndurat mult amar în detașamentul de partizani în care am activat, cu toate că am trăit multe zile grele și am vărsat multe lacrimi, cu toate că am cunoscut multe suferințe fizice și morale nu m-am căit niciodată că am venit aici. Și trebuie să spun că am plecat voluntar la partizani. Cum de s-a întîmplat asta?

Uite, noi aici facem schimb de experienţă şi ne împărţim gîndurile. O să vă povestesc şi eu acum ceva, fără să mă cruţ nici pe mine şi nici pe alţii. Partizană adevărată nu am devenit eu chiar dintr-o dată. Să-l luăm de pildă şi pe Grişa, adică, să-mi fie cu iertare: pe Eroul Uniunii Sovietice, Grigorii Vasilievici Baliţki. Nici el n-a devenit partizan, luptător de frunte şi apoi comandant chiar din prima zi.

Cu mine s-a întîmplat aşa: lucram la Cernigov ca şef în atelierul de reparaţii a costumelor de protecţie antichimică, de pe lîngă Consiliul Regional al Osoaviakim-ului. Preşedinte îl aveam pe tovarăşul Kuznețov. Acesta m-a întrebat într-o zi:

— Nu ai vrea, Marusia, să intri în armată?

Asta era prin august 1941 cînd nemţii erau la doi paşi.

— Să ştiţi, i-am răspuns, că am înaintat pînă acum la Comisariatul militar raional două cereri.

— Dacă ţii cu adevărat, am să te iau cu mine. Dar răspunde-mi fără ocol! Să ştii că s-ar putea să fii rănită şi dacă n-o să fie chip să te punem pe picioare, chiar tovarăşii tăi o să fie nevoiţi să-ţi curme zilele... Primeşti să vii în asemenea condiţii?

— Primesc, primesc!

— ...şi să rătăceşti prin mlaştini?

— Primesc.

— ...şi să ştii că dacă ai să cazi în mîinile duşmanului o să te schingiuiască...

Atunci am înţeles că voia să mă facă partizană, şi inima îmi tresări în piept. Iar el urmă:

— Primeşti de bună voie?

— Da, primesc de bună voie!

— Atunci fă-ţi repede bagajul şi plecăm.

Aşa am devenit partizană în august 1941, cînd nemţii intrau în Cernigov. Am fost luată împreună cu Vera Gobodi şi cu Nonna Poguleailo, care a fost ucisă nu de mult... Ea a fost o adevărată luptătoare, o comsomolistă în adevăratul înţeles al cuvîntului... Cînd ne-a adus Kuznețov în pădure, ne-am dat seama că aici se va forma detaşamentul de partizani.

După trei zile am primit ordin să iau nişte medicamente din Koriukovka. Am plecat acolo cu o maşină mică. La Koriu-

kovka era mare zarvă și mișcare, unitățile noastre se retrăgeau și spitalul se evacua. Eu însă am primit tot ce-mi trebuia. La întoarcere, aproape de pădure, ne-a ajuns din urmă un camion. Din camion a sărit Grigori Vasilievici Baliţki, care la Cernigov locuise aproape de mine și pe care îl cunoșteam ca pe un vecin. Baliţki m-a întrebat:

— Ce tot umbli pe aci, comsomolisto? El era un activist al Obkomului, de aceea avea dreptul să-mi pună o astfel de întrebare. Eu însă nu aveam dreptul să-i răspund că fac parte din detașamentul de partizani și i-am spus:

— M-am înrolat în armată.

— Dacă te-ai înrolat în armată, atunci ce cauți aici? Dar nu am apucat să-i răspund bine, că el a și ghicit.

— Uite ce e, vecină: eu mai am ceva treburi și abia după ce le termin o să vin în armata aceea. Dar tu, ia în primire camionul meu, în care sînt arme și muniție, iar mașina ta o să urmeze camionul. Deocamdată, rămîi cu bine, vecină!

Îmi vorbise pe un ton autoritar, iar eu m-am supus, simțeam că o să ajungă un adevărat comandant.

O să vă povestesc acum de prima luptă la care am luat parte. Cît de neștiutori și lipsiți de experiență eram noi pe atunci! La prima noastră operație de luptă ne-a dus tov. Gromenko. Am fost împărțiți în două grupe și am ieșit pe șosea ca să distrugem niște mașini germane. Planul era următorul: cea dintîi mașină cade în sarcina primei grupe, iar următoarea în sarcina celeilalte. Ne-am culcat la pămînt și deodată am auzit zgomotul mașinilor ce se apropiau. Nu știu de ce, dar ne-am închipuit că n-o să fie decît două. Cînd deodată ce să vezi? Erau trei, patru, cinci, șase, iar după ele o mașină blindată și o motocicletă. Stăteam culcați pe după niște cioturi de copaci. La cincizeci-șaizeci de metri în jur pădurea era tăiată și ne vedeam ca în palmă. Nu aveam cu noi decît o singură armă antitanc, cîteva puști și vreo opt grenade.

Una din mașini s-a oprit. S-a lăsat o mare liniște, dar cu tremuram atît de tare de parcă eram un motor de moară. Ostașul de lîngă mine s-a speriat așa de rău încît a șters-o.

Operația noastră n-a izbutit. Ne-am întors în tabără, iar ostașul care fugise nu era nicăieri. M-au întrebat de el și

Gromenko și Popudrenko. I-am spus cum a fugit. Pe seară s-a întors și el.

— Ce a fost cu tine? l-a întrebat Gromenko.

— Păi, tovarășe comandant, m-a apucat frica, așa, ca de întîia oară.

Gromenko a izbucnit în rîs, iar eu i-am răspuns ostașului:

— Mare ticălos mai ești! Eu unu te-aș împușca.

Popudrenko m-a luat la o parte și m-a întrebat:

— Dar ce drept ai avea să-l împuști?

— Dacă a fugit, se cheamă că e dezertor. Iar dezertorii trebuie împușcați.

Popudrenko m-a ascultat cît m-a ascultat, iar apoi mi-a spus:

— Bine, sînt de acord... dar așa, deodată, nu se poate. Tu, Marusia, dacă ar fi după tine, mi-ai împușca toți oamenii!... Uite ce este: și mie, dacă văd că omul e laș, parcă îmi vine să-l împușc pe loc. Dar trebuie mai întîi să-i lămurești pe toți în această problemă, ca oamenii să știe...

După acea întîmplare am fost preveniți cu toții că actele de lașitate se pedepsesc pe loc.

A fost o lecție bună pentru tot detașamentul nostru, căci dacă e să vorbim pe drept, mulți dintre noi ne-am speriat atunci, nu numai ostașul acela...

Marusia oftă. Fața i se îmbujorase, fie de văpăile focului, fie de emoție... Dădu din mînă, voind parcă să spună: „Dacă tot m-ați silit să vă povestesc, atunci ascultați-mă pînă la sfîrșit". Apoi urmă, privind undeva pe deasupra capetelor celor din jur:

— O să vă povestesc acum o altă întîmplare, petrecută altă dată. Detașamentul nostru era acum mare de tot. Înaintam spre pădurile din Zlînkovo. Înainte vreme știam numai că pe meleagurile acelea se află o fabrică de chibrituri. Acum duceam lupte pe acest pămînt. Eram soră de caritate. La 20 mai am intrat în pădurile din Zlînkovo. Era cald. N-am mai construit bordeie pentru că pădurea înfrunzise și aveam unde ne ascunde. Iar a doua zi, trebuia, poate, să pornim mai departe.

Ziua de 20 mai 1942 a fost o zi grea pentru mine: În ziua aceea s-a născut fiul meu...

Vreau să vă spun, fetelor, cîteva cuvinte despre iubire. Grigori Vasilievici Baliţki devenise soţul meu. N-o să stau să vă spun dacă el s-a îndrăgostit de mine sau eu de dînsul. Şi apoi cred că nici nu are vreo însemnătate! Vreau să vă vorbesc despre dragoste şi viaţă şi să vă spun că într-un detaşament de partizani găseşti şi una şi alta. Poţi să cunoşti acolo chiar fericire şi frumuseţe.

V-am spus că ziua în care s-a născut fiul meu a fost o zi grea pentru mine. Grea nu numai din punct de vedere fizic. Chiar în ziua cînd trebuia să-l aduc pe lume pe copilul meu, am făcut douăzeci de kilometri pe jos şi nu m-am plîns nimănui. Iar cu cîteva zile înainte dusesem la bun sfîrşit toate sarcinile date de comandanţi. Oamenilor le era milă de mine, dar îmi cruţau şi mîndria şi de aceea îmi dădeau sarcini. Bineînţeles că unii dintre tovarăşi îndeplineau totuşi, pe neobservate, o parte din munca mea.

Feodorov voia să mă ia în bordeiul statului major ca să primesc îngrijirile necesare. Dar Grigore Vasilievici era împotrivă: „Îi sînt bărbat, zicea, şi unde sînt eu, acolo trebuie să fie şi ea!" Puteţi să vă închipuiţi cum îl iubeam pentru vorbele astea!

Şi cîtă bucurie a urmat după aceea! A fost un adevărat eveniment pentru tot detaşamentul... Să nu credeţi cumva, fetelor, că fac aici propagandă şi vă îndemn să naşteţi neapărat în condiţiile vieţii de partizan. Totuşi vă sfătuiesc să luptaţi cu bărbăţie pentru drepturile voastre, pentru fericirea vieţii. Să luptaţi ca viaţa să fie plină, adevărată şi frumoasă!

Cîtă bucurie le-a adus partizanilor, tovarăşilor mei, această nouă viaţă, acest copilaş, în condiţiunile grele ale vieţii din pădure! Şi cu cîtă grijă mă înconjurau toţi! Simţeam duioşia femeilor şi bărbaţilor, pînă şi a celor mai aspri şi mohoriţi. Adeseori oamenii se apropiau de mine, se jucau cu băieţelul meu, îl săltau în sus, îi vorbeau cu duioşie, îl dădăceau ceasuri întregi. Aleksei Feodorovici îmi era cumătru, iar Maria Andreevna, bucătăreasa, cumătră. Ne-am înrudit, care va să zică.

Totuşi, comandamentul a hotărît că trebuie să plec cu avionul în spatele frontului, la Moscova.

În august începură luptele cele mari: eram înconjuraţi de inamic. Trei nopţi de-a rîndul am plecat cu băieţaşul meu

la aerodrom și trei nopți m-a condus Grigori Vasilievici. Dar în toate aceste nopți nemții au înconjurat terenul de aterizare și avioanele noastre n-au putut ateriza. A trebuit să părăsesc gîndul de-a pleca în spatele frontului și să mă gîndesc cum să scap din încercuire. Băiețelul meu avea trei luni. Comandantul nostru zicea : „Păzește-l ca ochii din cap ! Vezi și tu ce flăcău o să ajungă. N-are decît trei luni și uite-l cum rîde !"

Am început să ieșim din încercuire ducîndu-i pe răniți în brațe. Eu duceam trusa mea de soră, pușca și copilul. De hrănit însă n-aveam cu ce să-l hrănesc : îmi secase laptele. În zilele acelea am dus-o tare prost cu mîncarea și terminasem chiar și ultimele rezerve. Grigori Vasilievici a dat fuga într-un sat și a făcut rost de niște brînză dulce și unt... După ce am mîncat, mi-a venit și laptele și am putut să-mi hrănesc băiatul flămînd. El țipa de foame, iar în jur erau nemții. Ostașii se temeau că nemții o să-l audă. Îi tot dădeam piept, doar, doar să tacă.

A doua zi dimineața, Grigori Vasilievici s-a sculat și mi-a spus : „Ce liniștit a dormit fiul meu în noaptea asta !" „Da, i-am răspuns eu, foarte liniștit".

Cînd m-am uitat la el, era palid de tot. I-am ascultat inima, dar el nu mai trăia. I se umflase burticica. Am început să strig, dar lacrimile mele nu erau nimic pe lîngă cele ale lui Grigori Vasilievici.

Era acolo un stejar bătrîn. Grigori Vasilievici a luat hîrletul și sub stejarul acela a săpat un mic mormînt. L-am îngropat pe băiețelul nostru și am acoperit mormîntul cu frunze tinere...

Mi se părea că n-o să mai pot înainta, că nu o să mă pot despărți de locul acela...

Marusia tăcu și cei din jur rămaseră și ei multă vreme tăcuți. Balițki se apropie pe la spate de nevasta lui și îi puse mîna pe umăr. Marusia îi îndepărtă mîna fără să-l privească și fără să-i spună o vorbă. Văzînd că unii dintre partizanii nou veniți își șterg pe furiș lacrimile, ea spuse :

— Nu v-am povestit toate astea, fetelor, ca să plîngeți. Uneori, firește, îți vine să și urli de obidă și deznădejde, dar eu socot că e mai bine să-ți ascunzi lacrimile față de oameni, oricît de apropiați ți-ar fi. Dar nici eu nu mă puteam stăpîni chiar întotdeauna.

Trăiam zile grele: atît de grele, că eram nevoiți să ne părăsim pînă și răniții. Cu ei în cîrcă n-am fi putut scăpa de nemți. Iar de plecat trebuia să plecăm, altfel ne aștepta pieirea. În acele clipe atît de grele pentru detașament m-a chemat Aleksei Feodorovici și mi-a poruncit s-o iau în altă direcție, împreună cu un grup de răniți.

— Noi o să ne croim un drum prin luptă, mi-a zis el, iar tu, Marusia, împreună cu Ivan Feodorovici Tihonovski, care a fost secretar al Comitetului raional de partid prin meleagurile astea, trebuie să-i salvați și să-i îngrijiți pe răniții noștri. Vi-i încredințăm.

— Dar bărbatul meu, l-am întrebat, bărbatul meu, Balițki, ce o să devină? Rămîne și el cu mine?

— Nu, el o să lupte împreună cu noi.

— Dacă îmi luați bărbatul, merg și eu cu dînsul!

Atunci Feodorov mi-a spus cu toată seriozitatea:

— Dacă n-ai să rămîi cu grupul de răniți, am să te împușc!

În clipa aceea, din pricina emoției și a înduioșării față de mine, am uitat tot: și jurămîntul meu de partizană și calitatea mea de comsomolistă, tot! Parcă mi-au zburat de tot din minte. I-am răspuns:

— N-am mai văzut un comandant care să tragă în surorile ce l-au însoțit în lupte. Nu. Aleksei Feodorovici, dacă tot vreți să mă împușcați, atunci mai bine mă împușc eu cu pistoletul meu.

Iată, fetelor, cum poate omul să-și piardă mințile! Nu doresc nimănui să ajungă la asta. Apoi m-am repezit iarăși la Grigori Vasilievici al meu și m-am aruncat plîngînd de gîtul lui. Își pierduse și el cumpătul și îl ocăra pe Feodorov. Dar el, Grigori, și-a venit în fire înaintea mea și și-a adus aminte de disciplină.

— Du-te, Marusia, mi-a spus el, și arată că știi să te supui! Noi doi tot o să ne întîlnim într-o zi! Eu unul cred în asta!

Și ne-am luat rămas bun ca doi ostași. Și cu Feodorov ne-am luat rămas bun. Feodorov mi-a strîns mîna și m-a privit în ochi, dar eu am întors capul socotindu-mă tare nedreptățită de el.

Acum vreau să vă spun și ce am înțeles din toate astea. Fiecare om are dreptul să se supere, și partizanul la fel.

Şi voi, fetelor, puteţi să vă supăraţi şi să vă simţiţi tulburate, numai că toate astea nu trebuie să vă oprească să slujiţi cauza noastră. Dacă eşti supărat, asta nu trebuie să te facă să pansezi rău un rănit, să speli neatent o rană. Nu trebuie să dai frîu liber simţămintelor tale în faţa unui tovarăş rănit, care aşteaptă de la tine întoarcerea la viaţă. Poate că într-o astfel de împrejurare tăria sufletească este şi mai de preţ decît în luptă. Dacă simţi că nu te poţi stăpîni, calcă-ţi pe inimă, depărtează-te, ascunde-te în pădure, că ai copaci destui în jur. Rămîi cîtva timp singură după un astfel de copac şi întoarce-te apoi la rănitul tău cu zîmbetul pe buze. Pentru asemenea fapte li se dau decoraţii surorilor de caritate!

Şi am plecat cu grupul lui Ivan Feodorovici ca să ducem în raionul Simenovka doi grav răniţi; în raionul acela Ivan Feodorovici lucrase ca secretar al Comitetului raional de partid. Aveam misiunea să-i repartizăm pe răniţi pe la oamenii noştri din sate, iar apoi să ajungem din urmă detaşamentul. Dar lucrurile s-au petrecut altfel.

Înaintam noaptea; pe răniţii noştri îi purtam pe tărgi, pe umeri. Grupul cuprindea cu totul unsprezece oameni. Erau printre ei şi unii uşor răniţi şi bolnavi; mai aveam cu noi şi trei femei însărcinate şi una cu copil în braţe. Femeile astea se alipiseră detaşamentului nostru cu cîteva zile în urmă, cînd trecusem prin satele distruse de detaşamentele de pedepsire nemţeşti. Acolo nemţii îi împuşcaseră pe toţi, şi pe copii cu mamele lor, dar cele trei femei scăpaseră şi Feodorov nădăjduise la început să le trimită în spatele frontului cu avionul. Dar avioanele nu mai veneau şi grupul nostru primise sarcina să le ascundă şi pe ele pe la oamenii noştri. A patra femeie avea în braţe un prunc de cinci luni, un băieţaş. Bărbatul ei, o călăuză de-a partizanilor, pierise de mîna nemţilor şi femeia nu mai putea rămîne pe vechiul ei loc.

Vă închipuiţi care era starea mea. Numai de două săptămîni îmi îngropasem copilaşul, iar micuţul acesta îmi amintea mereu de el. Mă ascundeam mereu după cîte un copac ca să plîng în voie. Pruncul ţipa şi ne dădea de gol. În afară de asta ne copleşea oboseala. Eram atît de istoviţi, că dormeam oriunde şi oricum. Dacă mi-ar fi spus cineva: „Uite o grapă, Marusia, culcă-te pe ea", m-aş fi culcat pe dinţii grapei şi aş fi dormit.

O să vă întrebați poate, fetelor: „pentru ce oare ne povestește despre toate grozăviile și greutățile astea? Oare pentru ca să ne sperie? Atunci mai bine ne întoarcem acasă la mămica și tăticu. Că doar nu pe toți o să-i nimicească nemții! Iar dacă ne-o trimite în Germania, apoi și acolo tot oameni sînt și poate om trăi și noi pînă s-o sfîrși războiul".

Nu, v-am povestit toate astea ca unor surori dragi sovietice ce-mi sînteți, ca unor prietene de luptă. Nu mă plîng, dar vă spun: Iată ce poate și trebuie să biruie un om sovietic dacă este devotat puterii sovietice și partidului! Lupta aceasta este lupta pentru libertate, împotriva fascismului în cea mai hidoasă formă a lui. Și nu este vorba numai de lupta din timpul încăierărilor, cînd se trag focuri de armă. Luptăm și atunci cînd asupritorii ne chinuiesc prin foamete, prin frig, și prin umezeala pădurilor. Iată la ce trebuie să fiți gata. Uneori poate că este mai simplu chiar să mori dacă dușmanul te duce la spînzurătoare în fața norodului. Într-o astfel de împrejurare poți să ai o ținută frumoasă și mîndră. Dacă o să ni se întîmple una ca asta, știu prea bine că și voi, ca și mine, o să știți s-o îndurați. Dar înainte de asta trebuie să susțineți lupta pentru viață, și nu numai pentru viața voastră, ci și pentru viața tovarășilor voștri, care gem de durere în bezna nopții, sub ploi torențiale.

Aveam cu noi doi grav răniți: Gulak Andrei și Pomaz Serghei. I-am adus într-un cătun unde ședea fratele unuia din partizanii noștri. Aveam înțelegere cu omul acela că o să ia la dînsul pe unul din cei doi răniți. Tovarășii noștri au venit la el în toiul nopții și l-au vestit că am sosit, că rănitul este în pădure și că am putea să-l aducem peste un ceas, dar el a răspuns:

— Știți ceva? Armata Roșie se retrage și se tot retrage mereu. Pînă în clipa cînd Armata Roșie n-o să înceapă ofensiva, nu vreau să-i ajut pe bolșevici.

— Dar înainte de ce ne-ai promis?

— Vă spun pe față: credeam că Armata Roșie e mai puternică.

După cum am aflat mai tîrziu, omul nostru se și tocmise administrator la nemți, li se vînduse cu totul.

Atunci am făcut cea de a doua încercare de a-i încartirui pe răniții noștri. La Blești locuia familia partizanului Stancenko Stepan. Fata lui, Pronia, era la noi în detașament. Cealaltă fată, Tosia, era învățătoare și locuia cu tatăl ei.

Am trimis în sat, în cercetare, doi partizani de-ai noștri. Bătrînul le-a răspuns :

— Primesc să iau pe unul din răniții voștri. Mîine Tosia o să se ducă să adune fînul și o să vă aducă pîine și încă ceva de mîncare. O să rămînă cu voi pînă la căderea nopții, iar apoi veniți și voi cu dînsa și aduceți rănitul.

A doua zi Tosia a venit, ne-a adus mîncare în traistă și ne-a povestit că numai cu două ceasuri înainte de plecarea ei din Bleșnia au venit acolo nemți, mai bine de o sută de inși, din detașamentul de pedepsire. Am verificat spusele ei și am văzut că erau adevărate. Ne rămînea doar să ne statornicim în pădure și să săpăm un bordei.

Bătrînul Stancenko ne-a adus cărămidă și lut și ne-a clădit o sobă. Apoi ne-a adus și făină. Pe cele două femei care așteptau copii le-a luat de la noi și le-a dat în gazdă pe la diferiți oameni. Pe femeia cu pruncul, Tosia și bătrîna lui Stancenko au dus-o într-un alt sat, cale de cincisprezece kilometri de Bleșnia. Apoi, de la o vreme, familia Stancenko n-a mai venit pe la noi. A trecut așa mai mult de o săptămînă. Într-un tîrziu am aflat că cei doi bătrîni au fost luați de nemți și duși la Novgorod-Severski. Amîndoi au fost schingiuiți în închisoare și au murit de pe urma chinurilor. Tosia a izbutit să fugă de nemți, s-a aciuat o vreme într-un sat vecin, iar peste vreo zece zile a venit la noi în pădure și a început să ducă viața noastră de partizan.

Bordeiul nostru era ascuns în inima pădurii, în desișul de brazi. Nimeni n-a dat de urma noastră. Focul îl făceam dis-de-dimineață, în zori. Mă sculam cam pe la trei și ațițam flacăra, apoi îi pansam pe răniți. Mă duceam la Bleșnia și umblam acolo ca o cerșetoare, cerînd de pomană cîte un cearșaf vechi, sau un ștergar. Oamenii mi le dădeau fără să mă întrebe la ce-mi trebuie. Pesemne că știau cine sînt. Între timp, Gulak începuse să se simtă mai bine. Cîtă bucurie pe noi! Așadar nu se irosiseră în zadar strădaniile noastre. Și cînd te gîndești că el zăcuse aproape ca mort : era numai arsuri pe toată fața, pe tot pieptul, pe tot spatele. Și cînd colo, Gulak al meu începuse să umble și cerea chiar să-l punem în post.

Sereoja Pomaz, însă, avea șoldul zdrobit. Nu putea să se ridice. Altfel era sănătos, dar nu putea umbla. Eu îl spălam, curățam după el... Ne era teamă de gangrenă și Pomaz

tot de asta se temea și de aceea nu putea nici măcar să mănînce, slăbea, aiura groaznic prin somn, încît ne speria și pe noi. În timpul zilei, însă, își făcea curaj. De mai bine de cinci luni rana lui nu se închidea. Ceea ce i-a ajutat însă a fost pesemne faptul că i-o țineam expusă la soare, chiar și în zile geroase. Cînd rana începu să se mai închidă l-am văzut și pe Sereoja zîmbind. Omul se ruga acum să-i aducă ceva carne.

Se vedea cît colo că merge spre bine. Într-o zi ne-am dus în sat și i-am furat primarului un berbec. L-am înjunghiat și i-am prăjit ficatul. Ne bucuram că timp de cîteva zile o să fim cu toții sătui. Berbecul jupuit l-am atîrnat de creanga unui copac. Ivan Feodorovici mi-a zis :

— Astăzi să ne fierbi niște răcituri și să pregătești fel de fel de mîncăruri ca să se satură băieții.

M-am dus să iau berbecul și cînd colo ce să vezi ? Nu rămăseseră decît oasele : coțofenele îi ciuguliseră toată carnea. Noi ne-am lins doar pe buze... Ce e drept oasele le-am fiert totuși și am făcut o supă grasă. După alt berbec nu ne-am mai dus. În sat era mare zarvă.

Am trăit în felul acesta șase luni de zile. Pe la sfîrșitul lui februarie a acestui an, adică în 1943, pe la două noaptea, am auzit tropot de pași. M-am ridicat. Aveam două grenade. Eram hotărîtă : una o arunc în Serghei, ca să-l ucid, iar cealaltă spre ușă. Mie îmi curm zilele cu pistoletul. Tihonovski și încă trei din partizanii noștri jucau domino. Deodată ușa se deschise larg și intră un bărbat îmbrăcat în halat alb. Ivan Feodorovici puse numaidecît mîna pe pistolet, iar eu stăteam cu mîna ridicată ca să arunc grenada.

— Stai, Tihonovici, nu trage !

Erau ai noștri. Detașamentul se întorsese în pădurile din Elino și Popudrenko a trimis numaidecît în căutarea răniților și grupului nostru. Despre noi ajunsese vestea cum că am fi căzut în mîinile nemților, că tovarășii mei ar fi aproape toți măcelăriți, iar eu grav rănită. Se mai spunea că mă luase de nevastă un ofițer neamț. Ce de-a prostii ! Popudrenko nu credea nimic.

Am fost cu toții urcați în sănii și duși în tabără. Cred că nici unul din partizanii noștri n-au uitat de întîlnirea cu noi ! Oamenii ne sărutau și ne cîntau tot felul de cîntece noi. Bucătăreasa ne-a făcut bucate anume pentru noi... Dar asta a fost mai tîrziu. În prima zi însă am aflat că Grișa nu era acolo.

— Dar Grișa, unde-i ? E sănătos ?

Mi s-a răspuns : „E la Moscova". Mă gîndeam că la Moscova sînt trimiși numai cei grav răniți și am întrebat :

— Unde a fost rănit ?

— De ce întrebi asta ? Poate că a făcut vreo vitejie mai deosebită și de aceea l-am trimis la Moscova, să se odihnească !...

La urmă mi-au spus totuși că a fost rănit la rădăcina nasului și la ochi. Peste cîteva zile ne-a venit un avion. Ne-am repezit în întîmpinarea lui. Cînd am ajuns la aerodrom, toți călătorii coborîseră. Eu alergam și îl căutam pe Baliţki. El stătea acolo și se uita la mine, dar eu am trecut în fugă pe lîngă el, fără să-l văd... Feodorov m-a îmbrățișat de bun găsit.

— Lui Grișa de ce nu-i spui bună ziua ?

— Dar unde-i ?

În fața mea stătea un bărbat frumos, bine îmbrăcat, gras, cu căciulă căzăcească în cap. Credeam că e un străin, dar era Grișa. Cînd am plecat cu grupul de răniți, Grișa purta pantaloni vătuiți și șapcă...

— Mă uitam, a zis el, la cine aleargă atît de iute, cine îi e cel mai drag ?

Atunci l-am îmbrățișat, iar Aleksei Feodorovici care era cu un fotograf alături i-a spus :

— Fotografiază-i cît mai repede !

— Ce-ți face ochiul ? l-am întrebat pe Grișa.

Am văzut cum o lacrimă i se prelinse pe obraz, dar mi-a răspuns :

— Pe tine te văd și nu-mi trebuie nimic mai mult !

Iată tot ce am vrut să vă povestesc. Acum să mai povestească și alții.

* * *

După ce Marusia Tovstenko își termină povestirea se lăsă o liniște prelungă. Se auzea doar pocnetul vreascurilor din foc și caii rontăind iarba. Marusia se trase în umbră și se așeză jos ferită de spatele larg al unui partizan. Credeam că oamenii au să înceapă s-o tot întrebe. Dar nu : se vede că înțeleseseră cu toții că după o asemenea povestire ai nevoie să-ți aduni gîndurile. Mulți îi aruncau priviri lui Baliţki, care stătea și el pe aproape arătînd ca un om sigur pe el. Mi se părea că Baliţki nu-i de loc mul-

tumit de povestirea Marusiei şi că ar vrea chiar să dezmintă unele lucruri spuse de dînsa. Toată înfăţişarea, îmbrăcămintea şi felul lui de a fi arătau că se omoară după eleganţă. În vîrful capului avea o căciulă căzăcească cu fundul lat, din blană de miel negru, cu panglică de un roşu aprins. Vremea se încălzise de mult şi o căciulă era cam nelalocul ei, dar Baliţki nu era omul de care puteai să rîzi.

Pe atunci în tabăra noastră Baliţki avea faima unui om grozav de curajos, pe care norocul îl ocroteşte în luptă. Nici un glonte duşman nu-l atingea. Îşi pierduse, ce e drept, un ochi, dar şi-l pierduse din pricina unui tub de cartuş azvîrlit de propriul lui automat.

Baliţki nu luă cuvîntul chiar de îndată. Se lăsă rugat. Poate că n-ar fi vrut să vorbească de faţă cu mine. În dimineaţa aceea avusesem cu el un schimb de cuvinte. În ajun se întorsese de la Moscova şi îmi raportase că a îndeplinit misiunea dată. În dimineaţa aceea însă îmi înmînase pe neaşteptate un ordin al Statului Major al Mişcării de Partizani din Ucraina, prin care mi se poruncea să-i dau un număr de oameni, ostaşi de rînd şi comandanţi, arme, muniţie, şi o staţie de radio ; se crea un detaşament nou, în frunte cu Baliţki, şi detaşamentul acesta avea să urmeze independent un drum indicat lui.

Ce să-i faci ? Unui ordin trebuie să i te supui de-ţi place sau nu-ţi place. I-am răspuns lui Baliţki că fiecare comandant de batalion o să-i dea o parte din oamenii lui. Dar Baliţki mi-a pretins un ordin prin care cere să i se încredinţeze tot batalionul întîi, care fusese pînă atunci sub comanda lui. Batalionul întîi era socotit de noi cel mai bun din toată marea unitate pentru că avea cei mai mulţi partizani vechi, din Cernigov, aşa că am refuzat categoric să-i satisfac cererea. Am întrebat prin radio şi Statul Major al Mişcării de Partizani din Ucraina. Cei de acolo m-au susţinut în totul. Pînă la urmă Baliţki a renunţat să mai formeze un detaşament independent şi s-a hotărît ca el să rămînă mai departe în marea noastră unitate în funcţia de comandant al batalionului întîi.

Dar se vedea că năduful nu-i trecuse încă. Din cînd în cînd arunca priviri piezişe spre locul unde şedeam eu. În cele din urmă, oamenii l-au înduplecat şi Baliţki a început să povestească. Vorbea cu aerul unui om care socoate că trecutul nu merită prea multă atenţie. Partizanii simţeau că li se adresează cam de sus, dar îi treceau şi asta cu vede-

rea. Poate că unii socoteau că așa trebuie să vorbească un partizan care s-a acoperit de glorie.

— Văd că am început să răscolim trecutul, să-l analizăm, să rîdem chiar puțintel de noi înșine. Fiecare din noi, vechi partizani, a trecut de multe ori pe lîngă moarte. Chiar eu, de pildă, dacă ar fi să socotesc cu modestie, am văzut de douăzeci și două de ori moartea cu ochii și totuși am rămas în viață. Uneori stau și mă întreb: „De ce mai trăiești tu, Grigori? Oare pentru că ai știut să te ferești sau pentru că ai avut noroc?" Și îmi răspund: „Dacă ai rămas teafăr după luptă — n-o socoti ca un noroc al tău personal sau că ai rămas să huzurești sau să te mîndrești cu gloria ta, ci ca să lupți mai departe pînă la victoria finală!"

Dacă vorbim însă de latura lirică și poetică a chestiunii, atunci să știți că pînă la sfîrșitul războiului cel mai poetic lucru pentru mine este pieirea vrăjmașului nostru... Eu sînt un om care are un scop în viață și despre asta vreau să vă vorbesc.

Am cunoscut un tovarăș. Era un om neînfricat, dar tot socotea așa: „Am scăpat o dată, am scăpat a doua oară, a treia oară, a patra oară, asta înseamnă că șansa pe care o am se micșorează progresiv de fiecare dată! Glontele care o dată a căzut prea departe și altă dată prea aproape într-o bună zi o să nimerească drept la țintă". Și, la fiecare luptă nouă, omul devenea tot mai prudent și pînă la urmă a ajuns cu teoria lui despre progresivitate atît de departe, încît într-o noapte s-a trezit în mijlocul tovarășilor săi, a sărit în picioare și a prins să urle cu ochii măriți de spaimă: „Nemții!" Apoi și-a pus pistoletul la tîmplă și... gata! Cei din jur n-au avut nici măcar vreme să-l oprească. Cît despre nemți, nici pomeneală de ei.

Aud, de pildă, că se vorbește despre „prudență" și se spune că un partizan, cică, trebuie să fie prudent. Dar unde e atunci granița lașității? O astfel de graniță există bineînțeles. Prudența înseamnă gîndire, omul reacționează încă, își dă seama cum trebuie să se ferească. Lașitatea însă înseamnă panică, o fugă fără rost. De pildă: într-o bună zi stam culcați în lanț de trăgători, în spatele unei acoperiri și deodată am văzut cum se îndreaptă spre noi infanteria nemțească. Îi lăsăm pe nemți să se apropie. Deodată unul din tovarășii noștri, un tovarăș respectat de toți, a început să strige: „Fraților, vin pistolarii!" și a rupt-o la fugă. Toți ceilalți s-au luat după el. Ce se întîmplase?

Doar știam și înainte că în infanteria germană există mulți pistolari. De fapt, nu pistolarii, ci glasul lașului avusese acel efect asupra nervilor noștri.

Lașitatea este dușmanul cel mai aprig al partizanului. Cît privește prudența... Prudența acționează altfel. Ea este sora lașității, dar o soră vicleană, care știe să explice și să justifice orice și care, cu timpul, face din partizan un laș.

Cum se întîmplă asta? De pildă, comandantul îi dă unui partizan o misiune. Partizanul se duce s-o îndeplinească și deodată vede că e tare grea și primejdioasă. Atunci nu mai merge, ci începe să se tîrască. Ce e drept, trebuie să mergi și tîrîș, dar totuși o să vină o clipă cînd o să trebuie să te ridici. Numai tîrîș nu poți duce treaba la bun sfîrșit. Dar omul acela nu mai poate să-și ridice capul: o putere necunoscută i-l apasă înspre pămînt. Omul numește în sinea lui această putere „prudență", dar ea s-a transformat de mult în lașitate. Un astfel de partizan se întoarce din misiune și raportează: „Tovarășe comandant, n-am putut să îndeplinesc misiunea. A fost cu neputință". Și explică totul atît de temeinic, încît nu-ți rămîne decît să-l feliciți pentru prudență. Dar cum rămîne cu scopul? Scopul n-a fost atins. Pînă la urmă prudența a devenit scopul însuși.

Iată care trebuie să fie legea partizanului: cînd ai pornit să îndeplinești o misiune, viața ta, mintea ta, inima ta, gîndurile tale, armele tale — toate trebuie să lucreze pentru atingerea scopului. Pune-ți la contribuție mintea, poți să-ți faci tot felul de calcule, la nevoie fii și prudent, dar misiunea trebuie s-o îndeplinești!

De aici o să trec la o întîmplare a mea personală. Și eu, ca și alții, o să povestesc ceva din primele zile ale experienței mele. Voi toți vă petreceți primele voastre zile printre partizanii mai vechi. Noi însă nu am avut partizani mai vechi. Nici comandanții noștri n-au avut experiență de partizani.

În septembrie 1941, Popudrenko ne-a spus că știe o moară la care macină nemții. Trebuie să aruncăm moara în aer ca să nu lăsăm dușmanului să macine grîul. Mi-a dat mie această misiune și mi-a spus: „Gîndește-te bine la ce ai de făcut și alege-ți un grup de luptători". Am plecat trei: Petka Romanov, Vasea Polești uk și cu mine. Petka Romanov trebuia să joace rolul unui agronom; Vanea Polești uk se îmbrăcase ca un țăran, cu șapcă în cap, iar eu trebuia să

înfăţişez un învăţător ; sub înfăţişarea asta mă duceam întotdeauna în recunoaştere. Am pus într-o căruţă un sac de secară şi unul de ovăz. Apoi am luat o bucată de fitil Bickford, nişte trotil şi un automat. Toate astea le-am ascuns în căruţă.

Am pornit spre marginea pădurii. Cînd am ajuns acolo calul a ieşit din ham. Nici eu şi nici tovarăşii mei nu înhămasem în viaţa noastră un cal. Vanea Poleşciuk a vrut să dea o fugă la tabără dar, spre norocul nostru, am găsit la postul nostru de pază un tovarăş colhoznic. El ne-a ajutat să înhămăm calul. Apoi ne-am exersat şi noi puţin: am înhămat şi am deshămat calul de cîteva ori şi abia pe urmă am pornit la drum.

Am ajuns la Alexandrovka. Se înserase. Trebuia să rămînem undeva peste noapte. Am cerut unei ţărănci să ne găzduiască. Ţăranca avea şi o fată. Dimineaţa am dat să înhămăm calul, dar iar nu izbuteam. Fata a rîs de noi şi ne-a înhămat ea calul. Atunci gazda ne-a întrebat:

— Încotro mergeţi?

— Mergem la moară.

— Halal! Ce mai nepricepuţi! Şi pentru ce sînteţi trei, cînd duceţi la moară numai doi saci?

— Ăsta e sacul meu: eu sînt învăţător. Ăsta e sacul lui Petka, iar dînsul e căruţaşul.

— Totuşi la ce bun se duc trei oameni cu doi saci la măcinat? ne-a întrebat ţăranca cu un zîmbet batjocoritor.

Femeia ne învăţa să fim prevăzători. Atunci am înţeles că e uşor să ne dea cineva de gol. Gazda era o femeie bună, iar bărbatul ei era pe front. Ne-am rugat de dînsa să ne mai dea un sac ca să împărţim grînele în trei.

Am pornit mai departe cu trei saci. La ora cinci după amiază am ajuns la Ména, centrul raionului. Pe aici mai fusesem şi altă dată în recunoaştere. „Dar dacă mă recunoaşte careva?" mi-am zis. Apoi am lăsat calul şi ne-am dus la moară. La intrare stătea un soldat neamţ; un altul era postat în faţa camerei motorului. Dar permis nu se cerea: era voie să intre oricine. Noi aveam interes să aruncăm în aer motorul. Moara avea două caturi, era cu valţuri şi măcina făină pentru comandatura nemţească. Dar şi ţăranii puteau să macine dacă de fiecare pud dădeau uium patru kilograme de făină şi un ou.

Am intrat în moară, am mirosit făina. Ne-am dat puţin pe obraz, mai ales Vanea: el s-a mînjit tot cu făină. Eu

m-am dus la motor. Acolo lucrau doi nemți. Cînd au dat cu ochii de mine au început să vorbească între ei. Am scos din buzunar un coltuc de pîine și am început să-l mestec, prefăcîndu-mă că nu-mi pasă de ei.

În camera motorului puteai intra, dar dacă îl aruncai în aer, nu mai puteai ieși de acolo. Nu era decît o singură soluție: să-ți umpli buzunarele cu tot și să te arunci în aer o dată cu motorul.

M-am întors la tovarășii mei și le-am spus:

— Dacă aruncăm moara în aer, murim și noi.

Ei n-au spus nimic, au rămas pe gînduri. Nemții au și început să ne bănuiască. Unul din ei ne arăta cu degetul din curtea morii. Atunci m-am hotărît:

— Trebuie să plecăm, tovarăși!

Și ne-am depărtat ca la vreo șase sute de metri. Pe marginea drumului creșteau tufe. Deodată am auzit că sîntem urmăriți. Ne-am ascuns în tufiș. Urmăritorii se apropiau. Am luat automatele în mînă, am băgat grenadele în buzunare, iar calul l-am lăsat dracului acolo și am rupt-o la fugă.

Calul însă nu-i interesa pe nemți. Ei au început să tragă în noi. Iapa Maşka mergea mai departe foarte liniștită și nu-i păsa de nimic. Se întuneca și s-a pornit o ploaie măruntă. Ne depărtasem în fugă cam un kilometru. Focurile de armă încetaseră. Unde să fie Maşka noastră? Am ieșit la drum și ne-am culcat în șanțul din marginea lui. Deodată — minune! O vedem venind pe Maşka noastră. Îi fusese prea greu să tragă căruța prin tufiș și a ieșit la drum. În jur nu era nimeni. Ne-am urcat în căruță și am pornit mai departe.

De urmăritori am scăpat, dar misiunea n-am îndeplinit-o. Știți și voi cît e de chinuitor și cum te ocărăști în asemenea împrejurări! Dar asta nu te ajută. Am început să ne gîndim ce e de făcut.

Cînd am ajuns în satul Zabarovka am întrebat dacă e departe pînă la drumul de fier. Ni s-a răspuns că sînt vreo trei kilometri. Ne-a venit o idee! Să încercăm ceva cu calea ferată; în felul acesta o să ne întoarcem totuși cu un rezultat.

La vreo treizeci de metri de podul peste calea ferată, se afla un canton mare de piatră. Acolo erau soldații care păzeau podul; am aflat mai tîrziu că erau optsprezece la număr. De o parte și de alta a podului era cîte o gheretă

de lemn în formă de ciupercă care adăpostea cîte o santinelă. Santinelele se schimbau din două în două ore. Podul era mare și înalt. Dacă izbutim să-l aruncăm în aer se oprește toată circulația.

Ne-am strecurat cît mai aproape de pod ca să cercetăm toate cu de-amănuntul. Mîinile și genunchii ni se înnegriseră de mult ce ne tîrîsem pe pămînt. Ne-am spălat pe mîini și am pregătit niște bețe ca să fixăm calupurile de trotil. Dar s-a pornit o ploaie care se întețea din ce în ce. Calul nostru umbla slobod în luncă. Căruța o pitiserăm sub tufiș... Vremea trecea. Așteptam să se înnopteze de-a binelea. Ploua într-una. Deși eram uzi leoarcă, ne bucuram că se întuneca și mai tare văzduhul.

Ne-am apucat să pregătim încărcătura de trotil. În apropierea noastră au venit niște fete să scoată cartofi din pămînt. Cînd ne-am apropiat de ele, ne-au întrebat:

— Nu vreți să facem cunoștință?

— Cum să nu! Sîntem o echipă de reparații. Am venit să reparăm podul.

Am dat o mînă de ajutor fetelor la scos cartofi. Ploaia contenise. Am aprins un foc, am copt cartofi și am mîncat. Eram la distanță de vreun kilometru de pod. Tare am fi vrut să aflăm ce sistem de ferme are podul. Aveam cam puțin trotil: trebuia să-l așezăm la îmbinări și să-l fixăm bine de ele, pentru ca puterea exploziei să fie mai mare.

Și iar am pornit-o tîrîș. În partea aceea terasamentul era înalt. Trebuia să ne strecurăm chiar sub nasul santinelei și apoi să ne tîrîm de-a lungul podului, ca niște viermi, fără pic de zgomot.

Situația era și mai complicată pentru că nu era chip să aprindem un chibrit pe pod și trebuia să-i dăm foc fitilului folosind o țigară. Iar podul era lung și țigara s-ar fi terminat înainte de vreme. Ne-am răsucit toți trei cîte o țigară: urma să le aprindem unul de la altul. Mahorca era tare proastă, cu fire mari și la orice mișcare cădea din țigară. Și apoi ne venea peste mînă să și fumăm: aveam mîinile ocupate, nu puteam să tragem în voie aer în piept așa că puteam să ne înecăm și să începem să tușim.

În sfîrșit, ne-am tîrît pînă la jumătatea podului. Eu m-am ridicat în genunchi la margine de tot, astfel încît mă aplecam chiar deasupra apei. Am legat trotilul pe dibuite în locul unde simțeam cele mai multe nituri. Tovarășii stăteau de pază și fumau pe rînd. Am fixat încărcă-

tura, am introdus capsa și am aprins fitilul cu țigara pe care am luat-o de la unul din tovarășii. Apoi am comandat :

— Gata ! Să mergem !

Băieții au pornit-o tîrîș înapoi, am dat și eu să mă ridic dar... n-am putut. Picioarele îmi amorțiseră de tot pe fierul acela afurisit. Mă furase într-atît munca mea, încît n-am simțit pînă atunci nimic. Ce situație ! Tovarășii mei avuseseră vremea să se depărteze destul de mult și nu voiam să-i mai întorc. Dacă mi-e sortit să mor, atunci să mor singur. Ce poveste groaznică ! Vă închipuiți cum îmi lucrau nervii la gîndul că o să sar în aer împreună cu încărcătura, împreună cu podul acela ! Dacă smulg fitilul cu capsă cu tot, n-o să se mai producă explozia, dar și toată truda noastră s-a dus pe copcă. Nu ! Și căutam să mă ridic sau cel puțin să mă îndepărtez tîrîș. Îmi frecam din răsputeri picioarele și nu mai aveam vreme să mă gîndesc la fitil. Puțin cîte puțin picioarele mi se dezmorțeau și am pornit și eu tîrîș mai mult pe mîini. Pe urmă picioarele au pornit și ele. Atunci m-am sculat și am început să fug. Simțeam că dintr-o clipă într-alta o să se producă explozia. Genunchii îmi tremurau, dar fugeam înainte. Apoi mi-am dat seama că am ajuns la capul podului. Mi-am dat drumul de-a berbeleacul în josul terasamentului. De-abia am apucat să mă rostogolesc și deodată — explozia ! M-a cam împins și pe mine suflul.

Nemții au început să tragă, să lanseze rachete... Noi trei ne depărtasem în fugă la vreo opt sute de metri. N-am stat să mai căutăm calul. Mergeam înainte pe jos. Abia peste vreo patru ceasuri ne-am oprit într-un cătun mic și am bătut la o ușă. Ne-a deschis o bătrînică. Era o femeie miloasă. La dînsa ne-am mai odihnit și am îmbucat cîte ceva. Apoi am întrebat-o :

— Ce se mai aude ?

— Ia, niște explozii... În noaptea asta a răsunat una de mi s-a cutremurat și soba ! Dar privea mîndru de parcă spunea : „Ai văzut ce pot ai noștri ?"

Era o răsplată pentru noi. Ne bucuraseră mult vorbele bătrînei. Ne-am luat rămas bun de la dînsa ca de la o mamă cu toate că, firește, ea nu putea știi cine sîntem. Putea doar să bănuiască.

V-am povestit aici, tovarăși tineri partizani, despre una din întîmplările în care am văzut moartea cu ochii.

Asemenea întîmplări au fost douăzeci şi două la număr. Vorbesc numai de acelea de care mi-am dat singur seama. Dar cîte gloanţe nu mi-au roit în tot acest timp în jurul capului!

Ce concluzie putem trage de aici? Voi, că sînteţi tineri, poate că nu cunoaşteţi cîntecele pe care le cînta poporul muncitor înainte de revoluţie. Unul din ele începea aşa: „Păşiţi înainte, tovarăşi, cu sufletu-n luptă — oţelit!" Cuvintele acestui cîntec sînt foarte adevărate. Într-adevăr, noi în lupte vitejeşti ne călim sufletele. Şi cu cît devenim mai puternici, cu atît e mai greu să ne doboare moartea. Vorbesc atît de moartea întîmplătoare, cît şi de aceea care ne este destinată anume. Adevărul acesta l-am învăţat din experienţa vieţii şi a luptei mele de partizan.

Şi iată încă o concluzie. Sînt aici mulţi tovarăşi de-ai noştri, tineri care învaţă cum să se strecoare pînă la calea ferată, cum să sape o groapă sub şine, cum să pună acolo o încărcătură şi aşa mai departe. Dar toate astea sînt fleacuri, pentru că aici nu există o primejdie adevărată şi nici îngrijorare adevărată pentru propria viaţă. O să învăţăm împreună în practică cum să atacaţi trenuri. O să ne apropiem tîrîş, pe ascuns, dar pentru a ne ridica apoi şi pentru a trage în duşman. Curajul — iată adevărata armă a artificierului şi a genistului! Iar curajul este un lucru foarte simplu în teorie, dar în practică este mai complicat decît orice inovaţie tehnică.

Eu unul nu sînt împotriva tehnicii, cînd această tehnică este a noastră, socialistă, făcută pentru binele poporului. Dar în împrejurările de faţă, cînd toată tehnica este numai a duşmanului, cînd te uiţi de după copac la un tren care pufăie triumfător şi transportă, împotriva armatei şi a poporului nostru sovietic, obuze sau fascişti cu toate fărădelegile lor — mi-aş da cu drag viaţa ca să pot opri şi nimici o astfel de tehnică!

Nu va trece mult şi unii dintre voi vor merge împreună cu mine pentru a acţiona pe calea ferată. O să ducem cu noi lădiţe cu trotil. Să ştiţi de la mine: de la acea primă întîmplare despre care-am povestit nu mi s-a întîmplat niciodată să aduc înapoi în tabără încărcăturile pe care le-am luat. Băgaţi-vă bine în minte acest lucru! Prudenţa o vom lua de asemenea cu noi, dar şi ea ne va călăuzi numai

înainte, numai spre țel. După ce atingem țelul, după ce ne îndeplinim misiunea — atunci sîntem oameni adevărați, și atunci o să ne întoarcem acasă cîntînd!

* * *

Cei din jur îl ascultau pe Baliţki cu multă luare-aminte și stimă. După ce a terminat, tinerii rămaseră cîtăva vreme pe gînduri. Apoi îl rugară pe Semeon Tihonovski să le cînte ceva din armonică. El se învoi. Om sociabil, glumeț și vesel, Semeon Mihailovici Tihonovski nu se dădea niciodată în lături de la nimic. Cu toate că făcea parte din compania de gospodărie, în lupte se ocupa nu numai cu strîngerea trofeelor.

Semeon Mihailovici atacă un dans rusesc. Apoi începu să-i îndemne pe tineri:

— Ia să vedem, fetelor, flăcăilor, care îmi joacă aici... Ehe-hei, dacă nu mi-ar părea rău de cizme de loc, ce-aș mai intra și eu în joc! Aleksei Feodorovici, poate să-i zică o polcă în cinstea domniei voastre...

Dar starea sufletească a celor din juru-i prea îmboldea la joc. Semeon Mihailovici își dădu seama de asta și lăsă la o parte armonica.

— Poate să vă povestesc și eu ceva?

— Te rugăm, te rugăm, Semeon Mihailovici!

— Atunci să vă povestesc. Ceea ce vreau să vă spun parcă n-ar avea legătură cu cele povestite de Grigori Vasilievici Baliţki. Ori poate că are? — și privi atît de glumeț și vesel spre Baliţki, că toți ceilalți izbucniră în rîs, iar Baliţki îl amenință cu degetul:

— Ia vezi să nu te dai prea tare cu critica la mine, Semeon!

Semeon Mihailovici dădu din mînă și începu:

— S-a vorbit aici de tot felul de probleme. Numai una singură nu o fost atinsă: cu privire la dracu. Există sau nu există dracu? O să-mi răspundeți, poate că nu e o problemă de actualitate, dar eu o să vă povestesc ceva.

Într-o seară m-am culcat pe fîn, lîngă cortul statului major. Cu un ochi dormeam, dar cu celălalt căutam în jur, așa cum o cere legea nescrisă a partizanilor. Și ochiul acela al meu a zărit deodată că dinspre partea stelelor, chiar din cer, se apropie de mine parcă un paznic cu cojoc, parcă un bourean de vreo trei ani, gătit — cum îi obiceiul în

noaptea de ajun — în chip de dascăl de biserică. Şi arătarea aceea venea drept spre mine; coborî pe pămînt chiar lîngă capul meu, se lăsă pe vine şi începu să-mi pună întrebări, curat ca într-un formular de autobiografie:

— Dumneata eşti Tihonovski? Semeon Mihailovici Tihonovski din Koriukovka? Ai lucrat la miliţie?

„Ia te uită, mi-am zis eu, ce-o mai fi şi asta? S-a coborît din văzduh, nu prezintă acte, dar o face pe inspectorul!" Voiam să-i chem pe băieţi, dar limba parcă îmi înţepenise în gură. Iar ciufulitul acela rîdea cît îl ţinea gura.

— Eu, zice, sînt dracul. Şi o să te ţin, cetăţene Tihonovski, în starea asta, pînă cădem la învoială.

— Dar eu nu cred în voi, în draci. Nici în draci, nici în dumnezei, nici în îngeri!

Dar dracul ăla se lipi de urechea mea şi începu să-mi vorbească dogorindu-mă cu răsuflare-ai fierbinte:

— Am fost trimis aici la dumneata, Semeon Mihailovici, ca să lămuresc trei lucruri. Şi întrucît Hitler e cununat cu însuşi Satana, acesta, adică Satana, este personal interesat ca să obţină armatelor lui succesul strategic. Voi, partizanii, îl stînjeniţi nespus de mult în această treabă. Uniformă nu purtaţi şi naiba ştie de unde răsăriţi. Şi pe fiecare lună ce trece vă tot înmulţiţi. Aşadar, iată întrebările: prima întrebare: de unde răsăriţi?

Să vedeţi mai departe. A doua întrebare (aici dracul se scotoci prin blana lui moţoasă şi scoase o hîrtiuţă de pe care citi ceva): ce este vitejia partizanilor şi cum trebuie să luptăm împotriva ei? A treia întrebare (dracul îşi cercetă iar fiţuica): ce vreţi voi, partizanii, şi ce este după voi fericirea? Răspunde-mi, Semeon Mihailovici, la aceste trei întrebări şi cere-mi drept răsplată orice-ţi doreşte inima.

„Aha, îmi ziceam în sinea mea, spion afurisit ce eşti! Crezi poate că o să-ţi răspund cu adevărat la întrebările tale? Poţi să mă tai ori să mă arzi de viu, dar n-o să-ţi spun nici o vorbă. Şi apoi nici măcar nu eşti dracul, ci ultima invenţie a spionajului inamic!" Mă gîndeam eu aşa, dar în capul meu îi şi răspundeam la întrebări în ciuda voinţei mele. Din buze nu mişcam de loc, dar în minte tot îi răspundeam.

„Noi apărem din popor, sîntem rod al conştiinţei lui. Ne înmulţim cu fiecare lună pentru că şi conştiinţa poporului creşte într-una, iar partidul ne organizează. Ne înmulţim pentru că ne creşte tineretul, care — precum voi cei de

față — sporește detașamentele de partizani". Așa ziceam eu în sinea mea, dar nu scoteam o vorbă. Iar dracul ațintise asupra mea ochiul lui verde cum e ochiul magic al unui aparat de radio și mă tot zorea: „Spune, spune!" Eu însă tăceam, dar vorbeam în sinea mea.

Să iau acum și ce-a de-a doua întrebare, privitoare la vitejia partizanilor. Asta, îmi ziceam eu, este suferința poporului, durerea copiilor și a femeilor. Dracul mă privea și lumina verde din ochiul lui se îngusta de tot, cum se întîmplă cînd prinzi postul de care ai nevoie. „Spune, spune!" îmi zicea el, înghiontindu-mă în coastă. „N-o să-ți spun nimic!" i-am strigat eu, dar dracul s-a pornit iar să rîdă în hohote.

Mintea mea lucra în timpul ăsta la cea de-a treia întrebare, adică la ce vor partizanii și ce socotesc ei drept fericire.

„Ce vrem noi? Asta-i limpede! Vrem eliberarea de sub jugul burghezo-fascist, de sub ocupație, de sub exploatare, de sub orice asuprire, ce apasă poporul muncitor. Iar cînd o să dobîndim acest lucru, vom lupta mai departe pînă la victoria deplină a comunismului. Asta o să fie fericirea poporului muncitor și, deci, a fiecăruia din noi, partizanii".

Cînd m-am uitat în ochiul dracului meu, luminița se lărgise pînă la o sută optzeci de grade, ceea ce însemna că el a pierdut postul căutat, că nu mai aude și nu mai pricepe nimic.

— Ehe! a zis el apoi. Mi-ai răspuns, Semeon Mihailovici, la toate cele trei întrebări, dar nu știu cum să raportez răspunsurile astea statului nostru major drăcesc.

— Nu ți-am spus nimic, mincinosule!

Dar el a rîs cu amărăciune și a dat din copită a pagubă.

— Habar n-ai, Semeon Mihailovici, de tehnica noastră! Nici n-am nevoie să-ți aud glasul. Eu și fără glas am auzit totul! Numai că răspunsurile tale nu sînt o taină pentru nimeni și n-o să ajute cu nimic statul nostru major.

Atunci abia mi-am dat și eu seama: „Ce e drept, nu i-am dezvăluit nici o taină! Las' să știe neamul lor drăcesc că armata de partizani e de nebiruit!"

— Deși nu-mi servesc la nimic răspunsurile tale, a urmat dracul, și n-o să-l bucure cu nimic pe Satana, totuși ți-ai îndeplinit cu cinste misiunea și poți să-mi ceri tot ce-ți dorește inima. Vrei să te ridici de pe fînul acesta și să vezi

că îți strălucește pe piept steluța de aur de Erou al Uniunii Sovietice? — așa căuta el să mă cumpere.

În sufletul meu s-a născut deodată un simțămînt: „Ce bine ar fi! Să mă ridic de aici, băieții o să se adune în jurul meu, iar eu o să trec prin fața lor mîndru nevoie mare, ca Grigori Vasilievici Baliţki". Dar numaidecît am priceput că băieții, deși o să se adune în jurul meu, dar numaidecît o să și rîdă de mine: „De unde ai luat steluța asta, Semeon Mihailovici? Ai aruncat în aer douăsprezece trenuri militare?"

Dracul mi-a citit gîndul și mi-a zis:

— Ce e drept e drept: dacă-ți dau steluța de Erou, nu fac decît să stîrnesc rîsul. Dar să fii decorat cu un ordin nu vrei?

— Nu, zic, fără merit nu-mi trebuie nici un ordin. Dacă-l cîștig prin faptele mele, o să mi-l dea Comandamentul și Guvernul Sovietic.

— Atunci ce naiba vrei pentru informațiile tale? Ce răsplată?

— Nu-mi trebuie nimic de la tine, du-te dracului!

Un zîmbet viclean îi lăți gura de la o ureche la alta și el îmi șopti:

— O să-ți dau o răsplată tainică. Nimeni n-o să știe că ți-am dat-o, iar pentru sufletul tău o să fie ca uleiul pentru o mașină... Ascultă aici, Semeon Mihailovici. Uite ce răsplată vreau să-ți dau: de azi înainte toată lumea, și șefii și tovarășii, o să-ți spună numai vorbe de laudă. Nimeni și niciodată n-o să te ocărască, nimeni n-o să-ți spună o vorbă rea, și pînă la sfîrșitul zilelor tale ai să fii scutit și de critică și de autocritică. O să ai o viață atît de netedă și de călduță, încît toți cîți o să se uite la tine o să zîmbească mulțumiți...

Am căzut iar pe gînduri. „Ce, e rău? Și eu m-aș simți bine, și ceilalți n-ar avea ce pierde. Orice aș face, totul o să fie bine făcut. Treaz ori beat, ori dacă o să vin tîrziu acasă, femeia mea tot cu zîmbetul pe buze o să mă întîmpine. Tovarășii o să se poarte frumos cu mine. Ehei, ce mai viață!" Și a fost de ajuns doar să gîndesc toate astea, că dracul a și prins mișcarea. „Așa să fie!" — și a sărit de la locul lui ca să-și ia zborul.

În ultima clipă l-am prins totuși de copită. M-am înfipt în ea din răsputeri și am urlat: „Dă-mi înapoi dorința! Nu-mi trebuie nimic de la tine, necuratule!" Și îl zgîlțîiam

de mă dureau și mîinile. De ce credeți? Pentru că mi-am dat seama, dragi tovarăși, că mă apucă groaza la gîndul unei vieți atît de lipsită de griji. Dacă n-o să mă certe și n-o să mă critice nimeni, cum o să aflu atunci dacă am făcut bine, dacă fapta mea e spre binele poporului sau dacă e tocmai dimpotrivă? Dacă toți o să mă laude și o să mă mîngîie pe cap, am să fiu ca o păpușă care, deși zîmbește într-una, dar e numai păpușă, și fiecare, unde vrea, acolo o pune. Era tare viclean dracul acela și voia să mă lipsească de puterea cea mai dătătoare de viață, de critică și autocritică. „Dă-mi înapoi dorința! Dă-mi-o, spurcăciune, pînă mai ești întreg!" ziceam eu, și zgîlțîiam din răsputeri copita dracului...

M-am trezit de strigătele cuiva:

— Ce-i cu tine, Semeon? Ai căpiat?

Am deschis ochii și l-am văzut în fața mea pe comandant.

— De ce zgîlțîi cortul? mă întreba el. Vrei să ni-l dărîmi în cap?

Mă înfipsesem va să zică în pînza cortului și o zgîlțîiam cît mă țineau puterile. Dar, buimac de somn, nu pricepeam nimic. Cînd mi-am mai venit în fire, am vrut să-i povestesc despre dracul venit în misiune, dar n-am îndrăznit. Vorbeam doar cu comandantul! Ar fi putut să-mi spună: „Ce sînt visele astea prostești, Semeon? Halal comunist!"

Iar comandantul mă certa și mă mustruluia pe cinste:

— Nu cumva te-ai îmbătat? Ăsta-i loc de dormit? Finul ăsta i-a fost pregătit lui Adam care tot încearcă de un ceas întreg să te scoale și nu izbutește!

Ce e drept, armăsarul Adam stătea deasupra mea și necheza curat-curățel ca dracul acela.

Comandantul mă certa, iar mie mi se părea că-mi dă acadele. Mă bucuram nespus. Va să zică, tot i-am luat îndărăt dracului dorința mea...

Asta a fost tot ce aveam să vă povestesc! Grigori Vasilievici! Așa-i că nu te-am atins cu nimic? Păi asta am și vrut. Iar cît despre critică, cine o iubește? Și apoi ea nu-i domnișoară, ca s-o iubești. Iar dacă stai și judeci olecuță mai adînc, vezi că fără ea cu adevărat că nu poți trăi!

Aici Semeon Mihailovici încheie vorbele și chiar se încruntă nu știu de ce.

Toți ceilalți rîseră puțin, trăgînd cu coada ochiului spre Balițki. Zîmbea și el, dar mai reținut. Apoi se îndreptă spre

foc, trase adînc aer în piept, pregătindu-se parcă să spună ceva, dar se lăsă păgubaș și se afundă iar în umbră.

De pe urma celor spuse de Baliţki, mie îmi rămăsese ceva neplăcut în suflet. În aparenţă tot ce spunea el era bine: preamărea dispreţul faţă de moarte și curajul fără margini. Dar nu se încredea el oare prea mult în voia norocului?

Tihonovski observase bine că Baliţki umblă puţin cu nasul pe sus și că nu prea îi place critica. Simţeai că în sufletul lui creşte o nemulţumire surdă împotriva comandantului. Ce e drept, acest lucru se vădise deocamdată numai în dorinţa lui de a pleca, de a deveni independent...

Și tare nu voiam să-l las pe Baliţki să plece. Oricum, era cel mai experimentat și mai curajos genist al meu și un adevărat comandant de partizani.

„Să lăsăm vremea să-și spună cuvîntul" — mi-am zis...

*
* *

Demean Sergheevici rămase la marea noastră unitate cîteva zile. A inspectat rînd pe rînd fiece companie și pluton. A stat îndelung de vorbă cu cercetașii, a asistat la exerciţiile de tragere ale artileriștilor și servanţilor noștri de la aruncătoarele de mine, a luat parte la adunările de partid și la adunările comsomoliste. Îl interesa îndeosebi cum procedează partizanii noștri cînd aruncă în aer un obiectiv inamic. Într-o zi, îl iscodi cel puţin o jumătate de ceas pe Vladislav Klokov întrebîndu-l cum se așază o mină, cum apără luptătorii locul unde se află adăpostit tovarășul care are misiunea să arunce în aer obiectivul, cum se execută apropierea de obiectiv. După această convorbire, Demean Sergheevici îi rugă pe partizani să-i arate în practică toate aceste operaţii. Mișa Glazok și Pavlov, împreună cu un grup de tineri luptători, îi demonstră pe „calea ferată de joacă" pe care o aveam (așa numeam noi calea ferată îngustă ce ne servea pentru exerciţii) toată procedura unei operaţii de diversiune.

Toţi partizanii noștri îl cunoșteau bine pe tovarășul Demean. Cred că cea mai mare parte a partizanilor noștri de rînd știau că printre ei se află secretarul Comitetului Central al P. C. (b) al Ucrainei. Cu toate astea în locuri publice, la adunări, toţi cei care îi vorbeau tovarășului Korotcenko îi spuneau doar: „Tovarășe Demean".

Se pregătea la noi o consfătuire a membrilor Comitetului Central ilegal al P. C. (b) al Ucrainei, care se aflau aici și a comandanților marilor unități de partizani.

Niciodată pînă atunci nu mai avusese loc o concentrare atît de masivă a forțelor de partizani. Iată o enumerare departe de a fi completă a marilor unități și detașamente de partizani, care se aflau, prin acele locuri, în perioada consfătuirii:

Marile unități comandate de Kovpak, Feodorov, Saburov, Begma, Suşpanov și Melik; detașamentele independente comandate de Kojuhar și Mirkovski; în plus, se mai aflau și cîteva detașamente bieloruse din partea locului. Acestea, deși nu luau parte la consfătuirile noastre, dar era de la sine înțeles că dacă s-ar fi angajat vreo luptă mai mare, ar fi acționat mînă în mînă cu noi.

Pot să spun, fără să exagerez, că s-au adunat nu mai puțin de douăzeci și două de mii de partizani. Dacă nemților le-ar fi trecut prin gînd să distrugă forțele noastre, ar fi fost nevoiți să concentreze cîteva divizii. De altfel, ei trimiseseră de multe ori trei și chiar cinci divizii pentru a nimici pe partizani. Cititorul știe cum s-au terminat toate aceste încercări.

Pe Drujinin și pe mine ne îngrijora mult gîndul dacă vom ști să îndeplinim întru totul misiunea ce ne-o dăduse Demean Sergheevici: de a afla și a sintetiza tot ceea ce se referă la „politica agricolă" a nemților. Pînă la forțarea Niprului, pe cînd ne aflam pe teritoriul regiunii Cernigov, adunam în mod sistematic informații cu privire la viața țăranilor. Dar în sintezele informative pe care le trimiteam Statului Major al Mișcării de Partizani din Ucraina includeam doar arareori aceste informații: nu ne ajungea vremea pentru a le sintetiza. O singură concluzie era absolut limpede pentru noi: încă de la sfîrșitul anului 1942 cotropitorii suferiseră un eșec total în domeniul economic și înainte de toate în domeniul agricol. Ei păstraseră — după cum am mai scris — multe colhozuri, sub denumirea de „obștii". Autoritățile de ocupație socoteau că le va fi mai ușor să perceapă „dări" de la obștii-colhozuri decît de la gospodării mărunte, individuale, și acest lucru constituia singurul țel pe care îl urmăreau nemții, lăsînd să dăinuiască mai departe colhozurile-obștii. Prin tot felul de impozite, de dări și prestații ei scoteau cu lopata tot ce se aduna în hambarele obștilor.

O situație ceva mai privilegiată o aveau chiaburii proaspăt creați, precum și moșierii ucraineni[1]. Aceștia formau o clică de oameni declasați, care își pierduseră gustul de gospodărie și se dezobișnuiseră de multă vreme de munca pămîntului. În primăvara anului 1942, ei căpătaseră semințe pe datorie, din depozitele nemțești. Ei însă n-au așteptat schimbarea puterii ca să se apuce de lucru singuri — să are și să semene cu mîna lor. De unde să ia acum argați? De unde să ia cai sau tractoare? De unde pluguri și alte unelte agricole? Bineînțeles că tot din colhozurile pustiite de război. Iar colhozurile-obștii primiseră din partea Landwirtschaftsführe-ilor planuri pe care trebuia să le execute în mod obligatoriu. Într-un cuvînt, planul însămînțărilor de primăvară a eșuat. Mai bine de jumătate din terenurile arabile au rămas nelucrate. Și deoarece pămîntul arat și însămînțat fusese lucrat cum nu se poate mai prost și deoarece terenurile însămînțate nu fuseseră îngrijite aproape de loc, recolta a fost pretutindeni extrem de mică.

Nici chiar cei mai competenți agropolitícieni nemți nu aveau nici cea mai mică idee despre felul cum erau organizate gospodăriile colective sovietice. Ei credeau, în mod serios, că aceste gospodării nu sînt decît o reunire mecanică de multe gospodării mici. Lăsînd obștiile în locul colhozurilor, nemții lăsaseră doar forma, scheletul vechii organizări, lipsind-o de carnea și sîngele ei, de ideea și țelul ei...

Anul trecut ilegaliștii din raionul Koriukovka aduseseră la cunoștință Obkomului o întîmplare destul de caracteristică

Comandantul agricol al acestui raion convocase o consfătuire la care au participat specialiști în agricultură veniți din Germania, precum și tot felul de colectori și ofițeri care, prin funcțiile ce le ocupau, aveau să vină în contact cu țărănimea. La această consfătuire, agronomul Rozenko de la secția agricolă a raionului a prezentat referatul „Structura productivă și economică a colhozurilor".

La început, Rozenko a arătat ce este planul de producție al colhozului, cum se întocmește un astfel de plan, care este rolul agronomului la întocmirea lui, care este rolul reprezentantului S.M.T.-ului, al reprezentanților organizațiilor agricole și al altor organizații raionale și cum, în sfîrșit, un astfel de plan este aprobat de adunarea generală a

[1] Cît despre moșierii nemți, aceștia se bucurau de privilegii deosebite. (n.a.)

colhoznicilor. Referentul a vorbit apoi despre asolamente care sînt gîndite şi elaborate în cele mai mici amănunte în fiecare colhoz, ţinînd seama de toate condiţiile naturale şi de toate nevoile statului. În continuare, referentul a încercat să-i lămurească pe participanţii la consfătuire în ce fel reprezentanţii puterii — conducătorii organizaţiilor raionale şi regionale — ajută în mod sistematic fiecare colhoz să-şi organizeze procesul de producţie şi să îndeplinească planul. El a explicat apoi ce înseamnă ziua-muncă, cum este organizat sistemul retribuirii muncii în acord progresiv stimulativ, care stimulează munca. Vrînd-nevrînd a trebuit să vorbească despre puterea exemplului fruntaşilor în muncă, despre întrecerea socialistă, despre însemnătatea controlului obştesc...

Referatul a durat mult timp. La început, unii dintre ascultători luau notiţe, în carneţelele lor, iar alţii îi întrerupeau, punîndu-i tot felul de întrebări. Apoi s-a lăsat o linişte generală. Ofiţerii căscau vădit plictisiţi, agronomii schimbau priviri nedumerite între ei. În cele din urmă, preşedintele consfătuirii şi-a ieşit din fire :

— Ia ascultă, domnule... nu ştiu cum îţi spune, a început el cu o mînie rece. Prea îţi dai frîu liber gurii ! Ţi s-a făcut cinstea să fii invitat aici pentru a expune în faţa acestor domni principiile de bază ale organizării sistemului colectiv... Am impresia că pur şi simplu îţi baţi joc de noi şi cauţi să ne încurci. Majoritatea dintre cei prezenţi sînt proprietari de pămînturi în patria lor, sau fac parte din administraţiile unor gospodării complexe... Iar dumneata vrei să ne faci să credem că ţăranii ucraineni au participat conştient la tot acest sistem de planuri, grafice, dări de seamă, controale şi provocări la nu ştiu ce întreceri. Vrei să ne convingi pe noi, oameni în toată firea, că toate aceste lucruri sînt atît de complicate şi greu de atins... Ori eşti nebun, ori... De altfel, o să ne lămurim noi asupra acestui lucru mai tîrziu. Pleacă, nu mai avem nevoie de dumneata !

Adunîndu-şi însemnările cu mîinile sale tremurătoare, Rozenko porni spre uşă. Deodată un ofiţer SS a sărit de la locul lui şi stacojiu de o furie nestăpînită, s-a apropiat de dînsul şi l-a lovit cu toată puterea peste faţă cu un baston de cauciuc.

— Nu aici, nu aici ! a strigat preşedintele,

Dar ofițerul SS l-a mai lovit o dată cu piciorul pe Rozenko, care căzuse la pămînt și a strigat:

— Așa și numai așa o să vă învățăm noi să munciți! Iată sistemul nostru de plată a muncii în acord și să încercați numai să nu munciți! Apoi a deschis ușa, a chemat niște soldați și le-a ordonat: Scoteți-l de aici pe domnul referent!

Și într-adevăr, așa și numai așa au organizat nemții munca în obștii. Și? Ca rezultat al acestui sistem, ei se aleseră cu mii și mii de noi partizani. Dar ar fi ridicol să credem că, chiar dacă s-ar fi ivit printre ocupanți oameni mai blînzi ori mai omenoși, ei ar fi putut organiza munca pe baze obștești. Pentru aceasta ar fi trebuit să renunțe la sistemul capitalist, iar asta, fără îndoială, nu intra în intențiile lor.

Un maior german, într-un acces de sinceritate, i-a spus într-o zi lui Aleksandr Ivanovici Ivin, fost profesor de limba germană, unul din oamenii noștri strecurați în tabăra dușmanului, împroșcîndu-l cu scuipat:

— Avem nevoie de India! Avem nevoie de culi, de ricșe, pe care să poată călători nemții noștri. Avem nevoie de robi, înțelegi, de robi! Hitler țipă că vom crea un spațiu mort, o zonă pustie. Nu, englezii s-au aranjat mai bine: au silit popoarele să lucreze pentru ei. Sarcina noastră este de a face din Rusia o Indie, dar India nu-i un spațiu mort. Trebuie să-i facem hinduși pe ruși, pe ucraineni și pe toți ceilalți care locuiesc aici. Am venit cu toții aici ca să ne îmbogățim și să căpătăm nu numai pămînturi, dar și robi, forță de muncă gratuită.

Valia Petrenko, care ni se alăturase în octombrie trecut, muncise la gospodăria didactică auxiliară a școlii medii tehnice agricole din Sosnița. Această gospodărie devenise moșia unuia oarecare Eilhart. Valia ne-a povestit că, în timpul recoltării fructelor, tuturor muncitorilor li se puneau botnițe: niște plase ca acelea pe care le poartă scrimerii.

— Nu ne-au lăsat să mîncăm nici măcar o vișină, fie ea cît de mititică...

Marea noastră unitate a străbătut mii de kilometri prin lungul teritoriu ocupat de dușmani. Cercetașii și ilegaliștii noștri mai împînzeau alte zeci de kilometri de o parte și de alta a drumului pe care mergeau. Dar n-am văzut niciodată și nici alții n-au vorbit vreodată că ar exista măcar o singură gospodărie înfloritoare. Dar ce zic eu, înfloritoare?

N-am văzut pe tot parcursul drumului nostru nici măcar o gospodărie cît de cît organizată, care să lucreze sistematic.

Iar în anul 1943, cînd am trecut pe malul drept al Niprului, n-am dat nici măcar de vreo încercare de a organiza însămînţări sistematice în obştii; cît despre gospodăriile moşiereşti — n-am întîlnit nici una. În ultimele două luni acţionasem pe teritoriul Bielorusiei. Obkomul nu întreţinea legături permanente cu ilegaliştii din partea locului. Informaţiile asupra vieţii populaţiei nu mai erau acum, firește, atît de complete cum fuseseră în regiunea noastră de baştină, Cernigov. Dar, ca întotdeauna, cercetaşii noştri lucrau neîntrerupt: plecau înainte, pe drumul indicat de statul major, se întorceau pe drumul lăsat de noi în urmă, făcînd incursiuni şi de ambele părţi ale acestui drum. Sistematizînd toate informaţiile lor despre viaţa ţărănimii, Drujinin şi cu mine ne-am dat seama că anul 1943 adusese modificări esenţiale în „politica" agricolă a nemţilor. Dar ce fel de modificări? Acest lucru nu era chiar atît de uşor de stabilit. Iată cîteva date pe baza cărora s-ar cuveni să tragem o concluzie.

După ce armatele germane au fost zdrobite la Stalingrad, moşierii nemţi au început să se întoarcă rînd pe rînd în Germania, lăsînd în locul lor administratori care, dacă erau nemţi, dispăreau şi ei după o lună-două. Şi, lucru deosebit de interesant, moşierii care se întorceau în Germania din teritoriile ocupate ale Ucrainei şi Bielorusiei, nu încercau nici măcar prin intermediul poştei să conducă treburile „moşiilor lor". Se lăsaseră păgubaşi de aceste moşii, le părăsiseră în plata domnului, înţelegînd că n-or să scoată nici un cîştig de pe urma lor; erau fericiţi că izbutiseră să scape teferi de acolo.

Politicienii fascişti pierduseră miza pe care o jucaseră contînd pe restaurarea rînduielilor capitaliste în regiunile ocupate ale Uniunii Sovietice. Nu izbutiseră să facă robi din oamenii sovietici. Ţăranii ruşi, ucraineni, bieloruşi, acei ţărani care, după planurile politicienilor fascişti, trebuia să semene grîne sub biciul vătafilor nemţi pentru „rasa superioară", se organizaseră în detaşamente de partizani. Iată-i, aici, în jurul nostru. Numai în detaşamentele noastre, cantonate pe malul rîului Ubort erau mii şi mii de ţărani. Dar cîţi erau în toate detaşamentele de partizani! Sute de mii!

Au înţeles oare acest lucru politicienii agrari fascişti? Mă îndoiesc. Totuşi, faptele sînt încăpăţînate, iar faptele se prezentau în felul următor: nici de la moşieri, nici de la

chiaburi şi nici de la „obştii" n-au primit nemţii acel şuvoi de produse agricole care, după planul hitleriştilor, trebuia să hrănească întreaga Germanie. Iar organizatorii acestui şuvoi, tot felul de Gebietslandswirtşi, burgmiştri, poliţai, staroşti şi alte spurcăciuni de acest soi, dacă nu erau încă nimiciţi de partizani, fugeau, se ascundeau, îşi schimbau „culoarea", lăsînd în voia soartei moşiile şi „obştiile".

Dacă ocupanţii se lăsau păgubaşi în ceea ce priveşte încercarea de a organiza producţia agricolă, ei continuau însă să pompeze din sate produse agricole. Cînd am distrus garnizoana din Skrîgalov, am capturat la statul major de acolo un document strict secret: ordinul cartierului general al lui Hitler privitor la organizarea unor fortăreţe prevăzute cu stocuri de alimente.

În partea introductivă a acestui ordin se spunea că: „armatele care se retrăgeau din Caucazul de nord s-au aflat adeseori în situaţii foarte grele. Necesitatea de a da întîietate aprovizionării cu muniţie, tunuri şi efective, precum şi dificultăţile provocate de actele de diversiune săvîrşite de partizani pe căile ferate au făcut ca unităţile în retragere să nu poată primi cantitatea necesară de hrană. Unele unităţi au ajuns la o stare de epuizare totală. Ca urmare, soldaţii, subofiţerii, iar în unele cazuri şi ofiţerii inferiori, uitînd de îndatoririle lor directe, se împrăştiau prin satele din jur cu scopul de a-şi găsi de mîncare. În unele cazuri izolate, acest lucru a dus la o totală dezorganizare şi pierdere a capacităţii de luptă".

Dacă ar fi s-o spunem mai simplu, soldaţii şi ofiţerii se împrăştiau prin sate mînaţi de foame şi fiecare pe socoteala sa îşi căuta de-ale gurii.

Ordinul respectiv obliga autorităţile de ocupaţie să organizeze neîntîrziat prin oraşelele şi tîrgurile din regiunile ocupate baze de alimentare — fortăreţe, bine apărate, în care să existe totdeauna un stoc suficient de produse (urma enumerarea acestor produse) „pentru cazul cînd va trebui executată retragerea strategică şi îndreptată linia frontului". Skrîgalovul pe care noi îl distrusesem de curînd, fusese tocmai o astfel de fortăreaţă.

Ocupanţii nemaiputînd organiza nici un fel de sistem de colectare a produselor, recurseseră la ultimul procedeu: atacuri banditeşti.

Cercetaşii noştri care se întorseseră din satul Tonej ne-au povestit despre o întîmplare tragică petrecută în acest

sat. Un detașament de „colectori" de-ai ocupanților, după ce încercuise satul, adunase în biserică, sub pretextul întocmirii actelor de identitate, cea mai mare parte a populației mature din sat. Multe femei veniră acolo cu copiii lor. Se adunară în biserică vreo două sute șaptezeci de oameni. Atunci fasciștii închiseră ușa bisericii și începură să tragă cu automatele în oamenii aflați acolo. Numai una dintre femei scăpă întîmplător cu viața. Deși fusese rănită, a izbutit să iasă tîrîș de sub mormanul de trupuri. Cei patru copii ai ei rămaseră morți în biserică.

În vreme ce unii „colectori" împușcau pe locuitorii strînși în biserică, ceilalți vînau pe uliție pe aceia care nu intraseră acolo. Astfel fură omorîți încă patruzeci de oameni. După ce încărcară în camioane toate produsele alimentare găsite la țărani și toate obiectele cît de cît valoroase, „colectorii" au dat foc satului.

Cele mai multe dintre satele vecine fură jefuite și incendiate în același mod.

Iată deci ce fel de „politică agricolă" fusese adoptată acum de către ocupanți! Era o politică de jaf și distrugere totală. O politică de creare a unui spațiu mort, a unei zone pustii.

La consfătuirea membrilor Comitetului Central ilegal, noi am expus constatările și concluziile noastre.

La aceeași consfătuire fură stabilite misiunile fiecărei mari unități și ale fiecărui detașament independent pentru lunile viitoare.

* * *

Din ziua în care a sosit la noi tovarășul Korotcenko, au început să sosească zilnic tone de încărcături: armament, muniție, exploziv, mine cu efect imediat și cu efect întîrziat, mine pentru aruncarea în aer a trenurilor militare și a podurilor, mine antitanc, mine antiinfanterie ș.a.m.d. Aerodromul lui Saburov primea uneori într-o singură zi cîte zece avioane încărcate pînă la refuz. În afară de aceasta, multe avioane parașutau încărcăturile.

Marea noastră unitate se pregătea să plece spre raionul orașului Kovel, locul viitoarelor acțiuni de luptă. Încărcăturile primite erau așezate cu grijă în căruțe, legate bine cu funii și camuflate cu crengi de arțar. Tovarășii noștri se

specializaseră într-atîta în camuflarea carelor, încît pînă și partizanii le luau uneori în amurg drept tufe.

Din armele și muniția ce ne-au fost făgăduite, mai lipseau doar cîteva aruncătoare de mine de companie și de batalion, cîteva lăzi cu automate și — ceea ce era poate lucrul cel mai important — cartușe pentru puștile sistem Berdan, cu care veneau la noi tinerii partizani, și pentru puștile poloneze din care aveam de asemenea destule și era de așteptat ca numărul să crească în viitor, dat fiind că ne îndreptam spre raioane, care odinioară fuseseră sub stăpînirea Poloniei.

La un moment dat, încărcăturile destinate nouă începură iar să dispară; radiotelegrafiștii de la Statul Major al Mișcării de Partizani din Ucraina ne-au anunțat că lăzile cu cartușe fuseseră parașutate la data cutare, dar noi nu le-am văzut. Acum însă basta: situația aceasta nu mai era de tolerat. Împreună cu Drujinin, Rvanov, Balițki, Lîsenko și alți cîțiva tovarăși am plecat spre locul unde se afla cantonată marea unitate a lui Saburov, într-o stare de spirit destul de războinică. Dacă ne-ar fi ieșit în cale cineva de pe aerodromul lui Saburov, putea să se iște un scandal serios.

Cînd să intrăm pe „teritoriul" lui Saburov, am văzut deodată un grup de călăreți care venea spre noi. Înaintea tuturor călărea un general. „Să știi că e chiar Saburov, mi-am zis eu și am pornit înainte în fuga calului. Am să-i spun acum, în față, tot ce mi s-a adunat pe suflet."

— Ce-ai pățit, tovarășe Feodorov? rosti generalul cînd m-am apropiat. Și nu mă privi, te rog, atît de amenințător! Hai mai bine să ne dăm bună ziua, că doar nu ne-am văzut de cîteva luni.

Era generalul-maior Strokaci, șeful Statului Major al Mișcării de Partizani din Ucraina și șeful meu direct. Alături de el călăreau colonelul Starinov, locțiitorul său, și alți cîțiva militari.

— Faceți cunoștință, acesta este căpitanul Egorov, care o să fie locțiitorul dumitale în problemele de minare și aruncări în aer, spuse Strokaci.

Strokaci abia sosise de la Moscova, împreună cu ofițerii din statul său major, și venea la noi. Nu făcea să ne plîngem chiar așa, dintr-o dată, de dispariția încărcăturilor ce ne erau destinate. Dar generalul își dădu seama că sîntem tulburați de ceva.

— Hai, spuneți ce vă doare! Că doar n-ați ieșit numai așa, în întîmpinarea noastră! Doar am venit aici fără să vă dăm de știre.

— Nu... nu-i nimic... fleacuri...

— Mi se pare c-am ghicit. E vorba de încărcătură, nu-i așa? și Strokaci se porni să rîdă. Am ghicit, pentru că nu există mare unitate sau detașament în care să nu fi auzit aceeași plîngere. Toți dau vina unii pe alții. Cum să luptăm ca să nu vă interceptați încărcăturile? Să instituim un corp de inspectori? Să trimitem o comisie de anchetă? Voi, partizanii, cum dați peste o ladă sau un sac, căutați numaidecît să-l dosiți. Și nu vreți să-l dați nu numai unei alte unități, dar nici măcar unei companii vecine din propria voastră mare unitate. Fiecare vrea ca compania lui, detașamentul lui, marea lui unitate să fie cea mai puternică, cea mai înzestrată, cea mai capabilă de luptă. Dacă ați fi în locul partizanilor lui Saburov, dacă, să zicem, aerodromul ar fi al vostru și partizanii lui Saburov ar trebui să vină la voi după încărcăturile lor, puteți să garantați că ar primi tot ce li se cuvine?

— Păi cum altfel?!

— Mă rog! Dacă la voi munca de educare este organizată atît de bine, atunci, felicitările mele! rosti Strokaci cu o nuanță de ironie. Dar pentru a evita neînțelegerile, ar fi mai bine să vă amenajați un aerodrom al vostru, adăugă el și, schimbînd brusc tema convorbirii, mă întrebă: Cînd aveți de gînd să plecați spre Kovel?

— Ne reține numai faptul că nu am primit încă vreo cîteva lăzi cu încărcătura de care avem nevoie, îi răspunse Rvanov.

— Atît? Și nimic mai mult? Va să zică v-ați însușit deja pe deplin noua tactică a acțiunilor de minare și aruncare în aer? Știți deja precis cum vă veți repartiza forțele în raionul nodului de cale ferată Kovel?

Îl cunoșteam pe Timofei Amvrosievici Strokaci încă dinainte de război, de pe timpul cînd era adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Interne al Ucrainei. Îl întîlnisem de cîteva ori și în timpul războiului, la Moscova. Simplitatea și căldura lui firească nu-l împiedicau niciodată să fie exigent, iar la nevoie chiar aspru și rece. Vorbind acum cu Rvanov, ni se adresa și mie, și lui Drujinin. Amintindu-ne că este necesar să ne însușim noua tehnică și s-o folosim cu pricepere din punct de vedere tactic, el voia

parcă să sublinieze că niciodată nu trebuie să amesteci lucrurile principale cu cele secundare. Şi în cele cîteva zile ce urmară, pe care şi le petrecu la noi, Strokaci se întoarse de mai multe ori la problema însuşirii noii tehnici a mînării şi aruncărilor în aer. Trebuie să mărturisesc că abia după trecerea a cîtorva luni noi am înţeles pe deplin cît de necesare erau aceste pregătiri.

Urmînd sfatul lui Strokaci, ne-am amenajat şi noi un teren de aterizare pentru avioane. Acum nu mai depindeam de Saburov, şi relaţiile dintre noi şi vecinii noştri se îmbunătăţiră pe dată.

— Iată ce înseamnă a lichida lipsa de răspundere personală ! îmi spuse într-o zi generalul Strokaci cînd ne-am întîlnit.

Unii piloţi, după ce primisem tot ce ni se cuvenea, paraşutau greşit pe aerodromul nostru destul de multe lăzi şi saci cu muniţie destinate lui Saburov sau lui Kovpak. Deoarece lăzile erau paraşutate cel mai adesea noaptea, era greu de descifrat adresa. Sau, şi mai rău, se întîmpla ca oamenii noştri să despacheteze lăzile în întuneric, iar scîndurile le ardeau în foc, fără să citească ce nume era scris pe ele. Căutam să-i lămurim pe cei vinovaţi de asemenea fapte. Le spuneam că s-au purtat urît. Pe şeful aerodromului nostru îl dojeneam mai des decît pe ceilalţi. Dar era prea tîrziu. Încărcătura odată aşezată şi bine legată pe căruţe, camuflată, pas de o mai găseşte ! Cînd veneau reprezentanţii lui Saburov, le răspundeam cît se poate de sincer că n-am văzut, n-am auzit şi nu ştiu nimic.

*
* *

Ce să mai vorbim ! Bineînţeles că fiecare comandant, ca şi fiecare director de întreprindere sau conducător de instituţie, caută să obţină — chiar în detrimentul altora — în primul rînd „pentru sine" provizii, mijloace de transport, utilaj... adică, ce tot spun ? armament şi, înainte de toate, oameni, adică muncitori cu înaltă calificare de care are nevoie.

Pe pămîntul nostru, al partizanilor, apăru deodată un om neobişnuit. La început mi s-a părut chiar că nu e unul, ci sînt mai mulţi oameni, care seamănă unul cu altul ca nişte gemeni. Toţi de statură mică, toţi cu şepci marinăreşti, toţi dădeau din mîini şi strigau, toţi cereau mereu cîte ceva

și învîrteau într-una manivelele unor aparate ce pîrîiau. În realitate însă nu era decît unul singur : Mihail Glider, operator de film de la „Soiuzkinohronika". Venise cu avionul la Kovpak, și acum umbla prin toate marile unități și detașamente de partizani. Și nu umbla, bineînțeles, ci zbura cu o viteză maximă, astfel încît ți se părea că sînt doi și chiar trei...

Dacă mai înainte cu jumătate de ceas Glider filma o consfătuire a comandanților, numaidecît după aceea se cățăra în copac și, cu riscul de a cădea de acolo, își îndrepta obiectivul spre niște fete ocupate cu spălatul rufelor. (Pentru mine a rămas și pînă acum o enigmă de ce, ca să filmezi o femeie spălînd rufe într-o copaie, cizmari lucrînd la tejghelele lor sau partizani mărșăluind, trebuie neapărat să te agăți de creanga unui copac, să te tîrăști pe burtă sau să te vîri într-o rîpă ? Oricum ar fi, tocmai aceste mișcări complicate ale operatorului de film stîrneau la cei din jur uimire, încîntare, iar la mulți dintre noi chiar admirație în fața calificării lui.) Era cert că Glider își iubea profesia și că nu ar lăsa să-i scape nici un episod interesant din viața noastră de partizani.

Dacă vedea un parașutist coborînd din avion — Glider răsărea ca din pămînt. Dacă vedea o echipă de artificieri care pescuiau pește în Ubort cu ajutorul explozivului — din desișul tufișurilor răsărea îndată obiectivul aparatului său de filmat. Dacă un grup de cercetași se pregăteau să plece în misiune, Glider se ruga de ei : „Luați-mă și pe mine !" Această dorință a lui era aceea care-i impresiona îndeosebi pe partizani, prin urmare, și-au zis ei, flăcăul ăsta e om curajos. Așadar, spectatorii vor avea prilejul să vadă și o luptă adevărată, și un tren al inamicului aruncat în aer, și avioane fasciste bombardînd o tabără de partizani.

Spectatorii vor avea prilejul să vadă... Tocmai aici era principalul. Urma să plecăm în curînd și să ne luăm rămas bun de la Kovpak. Așadar, spectatorii urmau să-i vadă pe partizanii lui Kovpak, pe cînd acțiunile noastre nu aveau sorți să fie înregistrate pe peliculă. Și cine aveau să fie spectatorii ? Toți oamenii noștri sovietici ! Milioane de frați și surori de-ale noastre. Cît de mult am fi vrut noi să le spunem : priviți, sîntem în plină acțiune ! Dușmanul nici chiar în adîncimea spatelui frontului său nu se simte o clipă liniștit. Și peste toate acestea, era doar vorba de istorie, de istoria cea vie și adevărată. Peste un an-doi, cînd va veni

pacea, o să ne vedem poate şi noi înşine. Peste vreo zece ani, nepoţii noştri ne vor vedea vii şi adevăraţi, fără pic de machiaj, fără să fim scorniţi de vreun dramaturg sau romancier. Aşa cum sîntem.

Într-o zi, Glider se apropie de mine:

— Vă cunosc de mult, tovarăşe Feodorov.

— Cum să nu, firește!

— Nu ştiu dacă vă aduceţi aminte, dar noi doi am luptat împreună împotriva lui Denikin, în 1919, în Divizia 58 infanterie. Pe atunci dumneavoastră comandaţi lîngă Nikolaev Regimentul 520.

Şi în clipa aceea, uitîndu-mă cu atenţie la dînsul am văzut că Glider nu este chiar atît de tînăr. Era poate chiar cu vreo cinci ani mai în vîrstă decît mine. Vioiciunea lui profesională, iuţeala vorbei, şapca dată voinicește pe ceafă, toate acestea îl arătau mai tînăr decît era. Şi, ce e drept, trebuie să mărturisesc că nu privisem înainte cu luare-aminte faţa lui. Era totdeauna pe jumătate ori în întregime acoperită de aparatul lui de filmat.

— Ca azi văd cum, în lupta de la Varvarovka, aţi smuls sabia din teacă şi, în goana calului, aţi intrat drept în mijlocul unei cete de bandiţi, urmă Glider.

— Îmi amintesc şi eu, tovarăşe Glider. Fără îndoială că-mi amintesc. Dumneata pe vremea aceea...

— Eram ţine-calul dumneavoastră...

— Atunci... tu eşti?!

— Sigur că sînt eu. Mişa...

— Mişenka, dragul meu, cum de nu te-am recunoscut dintr-o dată?

Şi ne-am îmbrăţişat ca doi vechi prieteni. De un singur lucru mi-era teamă: ca nu cumva vechiul meu tovarăş de arme din războiul civil, regăsit, să nu înceapă să intre în amănunte şi să mă întrebe cîţi ani am. În acea vreme de care îşi amintea el, eu lucram ca sanitar într-un spital şi nu visam încă la fapte de arme.

Dar toate s-au aranjat cu bine. „Vechiul meu prieten" Mişa aduse vorba că ar vrea şi acum să lupte cot la cot cu mine. Şi pentru că nu putea avea nici cea mai mică speranţă să mă facă să trec la Kovpak, mă întrebă ce s-ar putea face ca să treacă el de la Kovpak la noi.

Şi atunci am pornit, aproape îmbrăţişaţi amîndoi, la Strokaci. Mişa îi povesti că acum douăzeci şi trei de ani noi doi ne-am vărsat sîngele „cot la cot". Îi întăream spusele

cu cîte un „da" ici și colo. Apoi Glider povesti istoria mișcătoare a prieteniei noastre lui Demean Sergheevici Korotcenko.

Și drept consecință s-a luat următoarea hotărîre: Mihail Glider fu mutat din marea unitate a lui Kovpak în marea unitate a lui Feodorov. Iar în ceea ce privește prietenia dintre noi, prieteni am rămas pînă acum, deoarece Glider s-a dovedit a fi un bun tovarăș de luptă și un excelent operator de film. A fost pretutindeni cu noi și a lucrat fără o clipă de răgaz pînă în ziua cînd marea noastră unitate a fost desființată.

* * *

Așadar, eram gata să pornim în raidul depărtat și poate cel din urmă.

Domnea o atmosferă neobișnuit de solemnă și sărbătorească. Detașamentele-batalioane s-au aliniat în careu în luminișul din pădure.

— Drepți! a răsunat comanda lui Rvanov.

Difuzoarele agățate de ramurile copacilor i-au repetat comanda.

Rvanov, îmbrăcat în uniformă de căpitan, cu epoleți pe umăr, a ieșit în întîmpinarea șefului Statului Major al Mișcării de Partizani din Ucraina și i-a raportat:

— Tovarășe general, unitatea militară numărul zero zero cincisprezece s-a aliniat pentru a pleca în raid!...

Generalul-maior Strokaci, îmbrăcat și el în uniformă, a primit raportul, după care i-a salutat pe partizani, și a inspectat rîndurile lor împreună cu Demean Sergheevici Korotcenko, secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist al Ucrainei.

Dacă ne-ar fi spus cineva chiar și cu o jumătate de an în urmă că, undeva departe în spatele frontului inamic, sub cerul controlat de aviația lui și pe pămîntul pe care el îl socotea cucerit, o să ne mișcăm atît de nestingheriți și o să fim atît de bine organizați — cu greu am fi crezut una ca asta.

În fața partizanilor aliniați, Demean Sergheevici rosti o cuvîntare de rămas bun. Apoi, în numele guvernului U.R.S.S., generalul Strokaci înmînă ordine și medalii mai multor partizani.

În clipa cînd coloana noastră se puse în marș, noul nostru tovarăș, Mihail Glider, operator de film din Moscova, se instala cu „pîrîitoarea" lui pe un vîrf de colină. De acolo îi amenința cu pumnul pe partizani și le striga: „Nu vă uitați la aparat, că-mi stricați pelicula!" În timpul popasurilor, Glider umbla pe la companii și le spunea tuturor: „Cînd vedeți că învîrt manivela aparatului, nu vă uitați la mine, ci întorceți-vă și vă vedeți liniștiți de treburile voastre!" Dar băieții nu-l ascultau și îl întrerupeau care mai de care. Voiau să afle dacă au nimerit și ei în viitorul film.

— M-ai luat și pe mine?

— Dar pe mine?...

...La douăsprezece iunie, în a doua jumătate a zilei, coloana noastră de trei mii de partizani a intrat în satul Tonej și a defilat prin fața mormîntului comun în care erau îngropate rămășițele pămîntești ale locuitorilor acestui sat care fuseseră împușcați ori arși.

Mormîntul fusese săpat pe locul vechii biserici de lemn mistuite de flăcări. Deasupra ei se înălța o cruce mare. Am depus pe mormînt coroane de flori de cîmp. În timp ce coloana de partizani trecea prin fața mormîntului, conducerea marii noastre unități, cei cîțiva țărani din acest sat rămași în viață și singura femeie care scăpase de măcelul din biserică stăteau în jurul lui, formînd o gardă de onoare.

Satul rămăsese mult în urmă, dar partizanii înaintau mereu tăcuți; nu se auzeau nici cîntece, nici vorbe.

Peste puțin timp trecurăm de vechea frontieră. În fața noastră se înșirau cătune și sate, unul mai sărac decît altul.

Împrejur se întindeau păduri cu lemn bun de construcție, dar casele erau făcute din bîrne subțiri și strîmbe, acoperite toate cu paie și cu ferestruile lor doar de o palmă. În unele așezări, în loc de geamuri era întinsă cîte o băsică de bou.

Aceeași sărăcie se vădea și în îmbrăcămintea oamenilor: opinci, sumane cîrpite, făcute din țesătură de casă și încinse cu cîte un crîmpei de funie, iar la unii chiar cu loază.

— Sovietele, spuneau țăranii, aduceau gaz, chibrituri... Pe timpul panilor n-am văzut de-astea. Sovietele ne-au împărțit vaci pe degeaba. Acum însă nu mai avem de nici unele: pe toate ni le-au luat nemții.

Prin case mirosea a „teruni" — un fel de clătite făcute din cartofi cruzi și prăjite de-a dreptul pe plită, fără nici un fel de grăsime.

Prin satele cu o populație de mai bine de o mie de oameni nu rămăseseră decît cîte douăzeci-treizeci de vaci. Dar și acestea scăpaseră numai pentru că pășteau în pădure și tot acolo rămîneau și peste noapte; nu erau aduse în sat nici iarna, ci adăpostite în colibe de crengi. Găinile, giștele și purceii erau de asemenea ținuți în pădure. Mulți țărani își părăsiseră casele și locuiau în pădure, în bordeie.

De cum apărusem, se răspîndi în părțile acelea zvonul cum că armata lui Budionnîi răzbise pînă pe meleagurile lor: și-or fi amintit, pesemne, bătrînii cum Budionnîi a rupt frontul polonez în 1920, așa că în multe sate oamenii se pregăteau să să întîlnească cu noi, cum te pregătești de o mare sărbătoare.

Ca să nu trecem cumva fără să ne oprim în satul lor, țăranii barau ulițele înșirînd mese de la un zăplaz la altul. Iar pe mese puneau tot ce aveau: brînză dulce, lapte, ouă, unt, cartofi gătiți în toate felurile, castraveți proaspeți, trăscău.

În timp ce cantonam în satul Buhcea, am zărit deodată un grup de bătrîne adunate lîngă o casă. Două dintre ele se apropiară de noi și căutară să afle dacă aveam de gînd să rămînem mai multă vreme în satul lor.

— De ce vreți să știți asta? Partizanii nu dau nimănui asemenea informații.

— Dar rămîneți măcar pînă mîine?

— Rămînem, rămînem, bunicuță!

A doua zi, cele două bătrîne și multe altele veniră la noi cu coșuri mari de mure și afine.

— Mîncați sănătoși, dragii noștri. Sînteți apărătorii noștri. Voiam să vă facem un dar, dar altceva nu avem ce să vă dăruim...

...Am trecut apoi prin cătunul Vîșneovîi. Tot cătunul era alcătuit din opt căsuțe pe jumătate dărîmate. Două din ele aveau ușile bătute în scînduri și ferestrele scoase cu rame cu tot. Toată populația se compunea din cîțiva bătrîni și bătrîne și dintr-o ceată de copilași umflați de foame.

— Dar tineretul vostru unde-i? am întrebat noi.

— Cei care au scăpat cu viață sînt în pădure. Primăvara au venit pe aici niște soldați cu camioane și au înhățat flăcăi și fete ca pe niște găini. Cum vedeau cîte un băiat sau o fată de cincisprezece-șaisprezece ani, îi duceau hăt departe în țara nemțească. Îi legau de mîini și de picioare, și îi aruncau în mașină ca pe niște saci...

Deodată, dintr-una din căsuțe ieși în fugă o femeie în vîrstă care plîngea și striga :

— Ajuto-or !

După ea ieși în fugă un bătrîn care căuta s-o liniștească :

— Taci, Demeonovna ! Nu vezi că-s de-ai noștri, partizani ! Să mergem la comandant, că el o să ne facă dreptate.

Din aceeași casă ieșiră și doi partizani, flăcăi de-ai noștri, care strigau și ei :

— Da, da, să mergem la comandant ! Să vadă și el ce soi de oameni sînteți ! Ia priviți ce am găsit pe pereții casei lor !

Și flăcăii desfăcură un afiș mare în mai multe culori. Pe fondul unei tufe de liliac înflorit erau pictați doi tineri ucraineni, un flăcău și o fată. Aveau straie noi și zîmbeau fericiți. Dedesubt era scrisă chemarea : „Tineri ai Ucrainei ! În Germania vă așteaptă munca la cele mai bune uzine din lume. Oricine va veni în Germania va primi o rație bună și îmbrăcăminte frumoasă și trainică. Veți căpăta calificare de mecanici, lăcătuși, țesătoare. Veți vedea orașe din Europa și filme cu actori renumiți. Veți locui în camere curate și primitoare...

Înscrieți-vă de bunăvoie în brigăzile de muncitori ce se trimit în Germania !"

Femeia se repezi furioasă la Mișa Nesterenko :

— Dă-mi înapoi tabloul ! Tovarășe comandant, porunciți-i să mi-l dea înapoi !

Femeia ne povesti cu lacrimi în ochi că fata ei a fost luată de nemți în Germania, că bărbatul ei e în Armata Roșie, iar fratele ei a fost ucis de gestapo în timpul unui interogatoriu.

— Asta-i fata mea ! striga femeia împungînd cu degetul afișul.

Apoi ne-a povestit îndelung că nu-i rămăsese nici o fotografie de-a fetei și că afișul i-o amintea.

— Dar chemarea de aici ai citit-o ? Știi ce scrie aici ?

— Asta nu, răspunse bătrînul. De unde să știe dînsa să citească ?

Baliţki le citi atunci cu glas tare ce scria pe afiș. Femeia izbucni în plîns.

— Dusia mea nu s-a dus de bună voie. Soldații i-au legat mîinile și au îmbrîncit-o cu ghionturi pînă la mașină...

Dați-mi înapoi tabloul, iar ce scrie sub el puteți să tăiați și să luați cu voi.

La țipetele ei se adunară mulți țărani. A trebuit să-i lămurim pe toți că astfel de afișe sînt răspîndite de cotropitori pentru a amăgi populația.

— N-ar putea oare să-mi citească domnul comandant răvașul pe care mi l-a trimis Dusia de pe pămîntul nemțesc? întrebă deodată femeia de la care partizanii noștri luaseră afișul.

Și alergînd în casă, se întoarse cu o ilustrată ce înfățișa un înger care binecuvîntează o fetiță bălaie în cămășuță lungă.

„Dragă mamă! scria Dusia, trăiesc în țara nemțească într-un oraș care se cheamă München și o duc ca în rai. Sînt îmbrăcată la fel ca fata de pe poza asta, numai că am dantele și pe spate și pe piept. Asta, ca să nu-mi fie prea cald. Iar pîinea ce o mîncăm e făcută din făină albă, albă de tot, cum are multă nenea Stepan."

Bătrînul înțelese numaidecît.

— Nenea Stepan sînt eu. Sînt tîmplar și am mult rumeguș și talaș.

„Iar de dormit dorm pe o pilotă dintre acelea de care avea Vasil cu un inel și cu un lanț..."

— Vasil a fost taurul nostru din colhoz, ne-a lămurit bătrînul.

Multe scrisori de felul acesta cu aluzii și înțeles camuflat, pentru a nu fi înțelese de cenzura germană, am avut prilejul să citim prin satele pe care le străbăteam în drum spre raionul orașului Kovel.

...Într-o noapte, am trecut rîul Gorîn peste podul construit chiar de mîna partizanilor. Cu douăzeci și patru de ore înainte trimisesem în acest punct un grup de pionieri și de artificieri în frunte cu tovarășul Egorov, noul locțiitor al comandantului marii unități pentru probleme de diversiune. Numai într-o singură zi grupul acesta ridică un pod peste care puteau trece chiar și tancuri grele. I-au ajutat pe partizani locuitorii satului Veliun, care au cărat la malul rîului toată cheresteaua grămădită de nemți de-a lungul drumului. Pentru a împiedica pe partizani să ajungă la liniile de cale ferată, fasciștii tăiau pădurile de ambele părți ale terasamentului, pe o întindere de cincizeci-optzeci de metri. Dacă ar fi bănuit nemții că arborii tăiați de ei vor folosi tot partizanilor! Și, pentru că veni vorba de nemți, trebuie să

spun că ei se aflau numai la trei kilometri de podul nostru — la stația Beala. Acolo staționa o garnizoană numeroasă care însă nu se încumetă să ne stînjenească trecerea peste rîu.

În timp ce ne apropiam de cătunul Drîn, am auzit deodată muzică. Cîntau o armonică, un clarinet și o tamburină. Locuitorii cătunului jucau la o nuntă. Curios însă: la nunta aceea nu erau decît bătrîni.

— Dar mirii unde sînt? au întrebat partizanii.

Am aflat că cineva răspîndise vestea cum că de cătun se apropie nemții, și mirii se ascunseseră în pădure.

Aflînd însă că în cătun au intrat partizanii, mirii se întoarseră din pădure: mirele avea nouăsprezece ani, iar mireasa șaptesprezece.

Comandantul companiei noastre de gospodărie le-a dăruit tinerilor căsătoriți cîteva farfurii, furculițe, cuțite, două perne, o pătură și un kilogram și jumătate de sare — care prin părțile acestea era de mare preț — un pachet de ciocolată din stocul spitalului și cîteva kilograme de spirt.

I-am felicitat pe tinerii căsătoriți, am băut și noi cîte un păhărel și s-a pornit petrecerea.

Dar n-am putut să petrecem prea multă vreme. Peste un ceas am pornit mai departe.

* * *

Pe tot parcursul drumului de la Beala pînă la Lobnoe am avut drept călăuză un bătrînel cu o înfățișare plăcută și fire liniștită pe nume Foma. Cînd zic liniștit nu înseamnă că era încet la mișcări; dimpotrivă, se mișca repede, umbla cu pași iuți, dar fără să facă nici cel mai mic zgomot. Iuțeala mișcărilor nu strica întru nimic impresia ce ți-o făcea înfățișarea lui plăcută. Bărbuța albă, cămașa din pînză de casă, altă dată colorată dar acum ieșită de soare și aproape albă, cingătoarea împletită din curmei de tei, opincile curate de culoare deschisă și altă pereche de rezervă, atîrnată la brîu. Fața rumenă, ochii mici, dar nu vicleni, ci voioși. Părea că știe tot și înțelege tot. Iar cînd te asculta vorbind, cu capul ușor plecat, păsărește, pe umăr, te așteptai parcă să-ți facă cu ochiul și să-ți răspundă: „Ei, drăguțule, le știu toate astea de cînd lumea!"

De altfel, nu era chiar atît de încărcat de ani. Să tot fi avut vreo cincizeci şi ceva. Părea mai bătrîn doar din pricina părului alb şi, poate, din pricina felului de a se îmbrăca. S-a întîmplat o dată că Foma a cam şovăit, necunoscînd drumul pe care conducea detaşamentul. Cît ai clipi din ochi s-a căţărat pe un pin tare înalt. Era o zi vîntoasă şi vîrful pinului se clătina rău, dar Foma se ţinea numai cu o mînă, iar cealaltă o pusese streşină la ochi şi cerceta zarea. De coborît s-a coborît şi mai iute, de parcă ar fi alunecat de-a lungul trunchiului, apoi s-a scuturat de praf şi a pornit-o înainte cu mersul lui fără zgomot.

— La ce bun să porţi cizme, zicea el, trag greu şi te rod la picioare. Şi apoi ce de-a parale îţi mai trebuie pentru o pereche de cizme! Cînd eram tînăr, visam şi eu să mă încalţ cu cizme şi să îmbrac haine orăşeneşti. Dar cînd mi-a venit mintea la cap, am priceput că nu-i nici o scofală în cizmele celea. Opincile şi pisiarii — asta încălţăminte zic şi eu! Să fie după mine, eu şi pe soldaţi i-aş încălţa cu opinci: e şi uşor la mers, şi ieftin! Şi adăugă apoi, şoptind mai tărişor, acoperindu-şi gura cu palma: Drept să vă spun, n-am vrut niciodată cizme...

— Dar ai dumitale unde sînt, Foma? îl întrebau partizanii.

Bătrînul răspundea liniştit, cu zîmbetul pe buze:

— Mămuca a murit, tătucul a fost ucis de haidamaci în timpul revoluţiei. Pe urmă au venit panii polonezi. Eu am tot argăţit la ei, iar bani tot n-am avut, nici casă, nici pernă sub cap. O faţă de pernă mi-am cusut, dar bani de puf în douăzeci şi cinci de ani n-am putut strînge. Şi ce fată ar fi primit să doarmă alături de mine pe paie? N-am pe nimeni, îmi duc şi eu văleatul de unul singur. Aşa-i mai uşor. Îmi place viaţa fără griji!

— Dar n-ai dorit niciodată să te însori, Foma? Copilaşi n-ai vrut să ai?

— Ei, cum să nu! Cine nu-i doreşte? Dar n-am putut strînge parale nici de casă, nici de pernă... Cînd prin 1920 a trecut pe aici Budionnîi, comisarii lui spuneau norodului: „Aşteptaţi, curînd o să fie şi la voi puterea poporului, care înseamnă fericire pentru sărac şi pentru argat". Atunci mi-am zis: cînd o să vină puterea poporului o să mă însor şi eu. Neapărat!

— Dar ai auzit tu, Foma, că Armata Roşie a pornit acum ofensiva, că îl alungă pe neamţ cît o ţin puterile şi

că în curînd o să vină încoace? Ea o să înscăuneze acum pentru totdeauna Puterea Sovietică.

— Asta-i tare bine. Poate că atunci o să capăt și eu casă. Ei, atunci o să mă însor și eu!

— Dar ești bătrîn, Foma.

— Nu. Nu-s bătrîn! Mi-i părul alb, dar trupul mi-i voinic. Puterile mi le-am păstrat bine!

Într-o zi acest Foma Dovjik mă chemă să-mi spună ceva. Arăta stînjenit și neliniștit. Nu era stînjenit că avea să stea de vorbă cu comandantul. În timpul marșului mai stătusem noi de vorbă de cîteva ori, și omul se obișnuise cu mine.

— Iacă ce vreau să spun... asta... don' general...

— De cîte ori vrei să-ți repet că nu sînt domn!

— Mă rog, fie și așa, tovarășe general... Îmi trebuie... — și zicînd așa privi cu fereală în jur ca să se încredințeze că nu trage nimeni cu urechea, apoi dădu din mînă a pagubă, dar nici după aceea nu începu chiar dintr-o dată. Asta mi se întîmplă pentru întîia dată în viață. Niciodată pînă acum n-am pîrît pe nimeni, nici panilor, nici starostelui, nici polițailor... Acum însă m-am gîndit și m-am tot gîndit: „Uite cum stau treburile, Foma, mi-am zis eu. E vorba doar de mai marii tăi, de puterea ta și dacă spui nu înseamnă că ești pîrîtor, ci că ești apărător al poporului!" Așa îmi ziceam, dar sufletul parcă tot nu mă lăsa...

Mi-am dat seama că lucrul putea fi într-adevăr foarte grav. Foma, care era de prin partea locului o fi descoperit pe cineva, pe vreun trădător strecurat în rîndurile noastre, dintre aceia pe care el îi cunoștea dinainte. Iar acum, fiindcă își făcea un proces de conștiință, ori numai din pricina falsei înțelegeri a nobleței, ar fi putut să nu-mi spună cine ar fi acest agent al vrăjmașului.

— După cum înțeleg, Foma, apoi chiar dacă ai vedea un spion venind spre noi tîrîș cu o bombă sau cu un pumnal în mînă, tot ai să te codești și ai să oftezi de milă... Nu-i așa? Ai să aștepți poate pînă cînd dușmanul o să descopere planurile noastre și o să ne nimicească pe toți? Dacă cunoști omul și știi că e un dușman, datoria ta este să dai în vileag pe acest dușman al partizanilor, dușman al Puterii Sovietice! Că doar este și dușmanul tău! Sau poate gîndești altminteri?

Foma mă asculta cu luare-aminte și se vedea că e gata să se hotărască. În cele din urmă oftă din greu. Se vedea

bine că îl mai chinuiau îndoielile. Atunci am început să-i pun eu întrebări :

— E cineva de prin partea locului ?

— Sînt doi, domnule... tovarăşe general.

— Doi ? şi îndată am încercat să ghicesc cine anume ar putea fi, pe cine bănuieşte Foma. De-a lungul acestui drum nu mai primisem partizani noi. Aşadar, putea fi vorba de nişte iscoade ale vrăjmaşului, de cineva care aşteaptă în tufiş să i se ivească un prilej fericit. Iar Foma îşi pierde timpul în zadar. — Poate că şi ei te-au adulmecat pe tine, Foma ? Atunci o să fugă ! Bagă de seamă, îţi încarci conştiinţa cu un păcat greu. E drept, nu eşti partizan după toată legea şi nu ai depus jurămîntul. Dar nu uita că dacă eşti cu noi, rînduielile noastre te privesc şi pe tine...

Foma oftă şi şopti ceva neînţeles.

— Ce mormăi acolo ?

— Mă gîndeam şi eu aşa. Mata vorbeşti la fel cum au vorbit în 1920 şi comisarii lui Budionnîi. Şi ei ne chemau la...

Simţeam că-mi pierd răbdarea.

— Uite ce-i, Foma : eu unul n-am de gînd să-mi pierd aici timpul de pomană. Ori vorbeşti, ori chem aci alţi tovarăşi şi ai să vorbeşti cu ei, iar eu o să-mi văd de treburile mele.

— Ei, fie ce-o fi : ascultă ! Oamenii ceia nu sînt nicidecum de prin partea locului. Îs partizani de-ai voştri, vechi. La înfăţişare par tare cumsecade, veseli şi buni... Nimeni n-ar zice că sînt din altă clasă.

— Cum asta ?

— Ziceam că sînt din altă clasă : chiaburi ori pani, naiba îi ştie... Cînd în 1920 a trecut pe aici Budionnîi, comisarii lui au venit pe la noi care eram argaţi, ne-au făcut propagandă şi ne-au zis : fiţi cu ochii în patru ! Tot felul de agenţi ai duşmanului, chiaburi ori fii de moşieri umblă să se alipească de armata noastră de muncitori şi ţărani...

— Numele celor doi îl cunoşti ?

— Nu. Nu ştiu cum îi cheamă, că doar nu mi-au spus. Cel dintîi, de-i zice Grişa, e tînăr, înalt, cu pistrui pe toată faţa. Celălalt, Vasili Petrovici, e gras. Amîndoi sînt de fel din acelaşi loc. Din Cernigov...

— Dar din ce batalion sînt ? Şi de unde-i cunoşti ?

— Păi cum să nu-i cunosc, dacă amîndoi sînt din cortul meu. Amîndoi sînt din batalionul lui Lisenko. Cel înalt, Grișa, e servant la un aruncător de mine, iar cel gras e la compania de gospodărie.

Începeam să mă dumiresc despre cine vorbea Foma. Dar dacă erau într-adevăr aceia la care mă gîndeam, drept e că nu-mi stîrniseră pînă atunci nici umbră de bănuială. Erau amîndoi partizani vechi, decorați. Grișa fusese grav rănit și, după ce se făcuse bine, la Moscova, se întorsese la noi... Dar... mai știi de unde sare iepurile.

— Hai odată, Foma, n-o mai lungi atîta... Trebuie să știi că pe oamenii ăștia eu îi cunosc bine. Grișa e brigadier la un colhoz, iar Vasili Petrovici, dacă despre el e vorba, e ori fierar, ori mecanic dintr-un colhoz vecin...

— Chiar ei sînt! întări Foma cu înțeles, aproape în șoaptă, și își roti iar privirile cu fereală. Dar astea toate sînt numai o prefăcătorie de a lor. Zic că sînt țărani, și se poartă ca țăranii: „Foma, prietene, Foma, drăguțule, șezi aici, Foma, cinează cu noi, Foma..." Noaptea însă...

Lucrurile de care îmi vorbea Foma și care la început mi se părură vrednice de rîs îmi dădeau totuși de gîndit în mod serios. Foma vorbea pe îndelete, căuta cuvinte potrivite, se încurca. Unele vorbe îi venea greu să le rostească. N-o să redau tot ce mi-a povestit el. Esențialul era următorul:

Noaptea trecută, după ce făcusem un drum lung, partizanii instalaseră pentru prima oară corturile și se culcaseră omenește. În timpul marșului am dormit în căruțe, pe sub tufe, cine, pe unde apuca. Aici, însă, lîngă Lobnoe ne-am așezat mai temeinic și toată lumea a căpătat învoire să se odihnească mai acătării. Vasili Petrovici, despre care vorbea Foma, era un om cu apucături de gospodar; el înjghebă un cort dintr-o parașută, făcu rost de fîn și îl chemă în cort și pe prietenul său Grișa, iar pentru că îi mai rămînea loc, îl pofti și pe Foma.

După cină se culcară cu toții și schimbară o vorbă-două. Foma adormi. Peste un ceas însă se trezi. Trase cu urechea: ceilalți doi tot mai vorbeau. Dădu să intre și el în vorbă, dar tocmai atunci auzi cîteva cuvinte, și se hotărî mai bine să tacă. Voia să-i lase să spună tot ce au pe suflet că doar îl credeau adormit tun și de aceea își dădeau drumul pe șleau.

— Stăteam eu așa culcat, domnule, îi ascultam și simțeam că mi se ridică mînia în suflet: pui de diavoli, chiaburi afurisiți, cum de s-au strecurat printre partizanii sovietici...

Mai tîrziu, i-am chemat la mine pe cei doi tovarăși de care îmi vorbise Foma. Ei uitaseră de cele ce vorbiseră în toiul nopții, într-atît de puțină însemnătate dădeau acestor lucruri. Dar puțin cîte puțin își amintiră, iar Foma întări spusele lor.

— Da, așa a fost.

Cei doi își depănaseră amintirile vieții lor de dinainte de război. În clipa cînd Foma se trezise, Vasili Petrovici spunea:

— A trecut ca un vis viața noastră, și mă întreb dacă se va mai întoarce vreodată? Și tare bine am mai trăit, tare bine! Ia adu-ți aminte, Grișa...

— Voi, Vasili Petrovici, trăiați mai bine decît noi, dar aș grăi cu păcat dacă aș spune că n-am dus-o și noi bine!

— Cu recolta din 1941 ne-ați fi ajuns și voi pe noi. Cît de mîndre arătau holdele la noi, în regiunea Cernigov!... Îmi amintesc că la începutul lui iulie, cînd războiul era la doi pași de noi, Mișka al meu... Cred că nu l-ai uitat pe Mișka?

— Cum să-l uit! Ce mai flăcău îndrăcit!

— Asta-i. Și cum ziceam, s-a urcat Mișka al meu pe motocicletă, a băgat în viteză și parcă l-a înghițit marea ceea de grîu... Drumul ce ducea din satul nostru mergea printre holde. Mișka se aplecase peste ghidon și nu-l mai zăreai de loc. Doar motocicleta lui duduia: du, du, du...

— Dar motocicleta n-a predat-o la rechiziție?

— Cum să nu! Dar cu o săptămînă înainte de a o preda, nu se despărțea de ea nici în somn. În fiecare zi se ducea la Cernigov. Crezi oare că e glumă? O sută cinci kilometri încolo și tot atîția înapoi... Avusese două rînduri de haine de oraș: unul deschis, de covercot, iar altul de șeviot albastru închis. Amîndouă costumele le-a făcut praf. Maică-sa îl tot dăscălea, dar el o ținea pe a lui: „La ce bun să păstrez hainele, că tot o să mă duc la armată". O prostie de-a lui! Prostia tinereții, altceva nimic. Cum de nu și-a frînt gîtul cu motocicleta aia a lui, nu știu! Maică-sa și cu mine îi tot ziceam: „Vinde pîrîitoarea asta a ta, iar noi o să mai punem bani și o să-ți luăm un pian". Flăcăul, de cînd era încă prunc, vădea talent la muzică. Încă nici nu

ştia să umble, iar cînd puneam patefonul, îşi holba ochişorii lui mari şi strălucitori şi asculta atent. Dacă începea să plîngă, maică-sa punea numaidecît patefonul. Pe atunci încă nu aveam radio. În general prin 1930—1940 mai trăiam încă destul de modest. Dar cînd o creşteam pe Galina, maică-sa, ca s-o îmbuneze cînd plîngea, punea radio. Că şi fetiţa avea mare plăcere de muzică... Şi cum îţi ziceam, nevastă-mea şi cu mine îi tot spuneam lui Mişka : „Măi băiatule, motocicleta asta a ta îţi ia tot timpul liber. Şi nu face decît să pîrîie, să pută şi să murdărească. În fiecare lună faci praf o pereche de pantaloni, îi aduci într-un hal că degeaba îi mai speli. Vecinii iarăşi sînt tare supăraţi : umbli cu benzină şi cine ştie ce se poate întîmpla într-o zi. Pe cînd dacă luăm un pian, şi tu ai să ne cînţi cîte ceva în fiecare seară, şi Galina o să ia lecţii". Dar flăcăul nu se învoia ; pianul nu ni l-ar fi luat, pe cînd motocicleta a fost rechiziţionată în a doua lună de război, mai devreme decît stăpînul ei.

— Ba şi eu cred, răspunsese Grişa, că într-o casă de ţărani pianul n-are ce căuta.

— Dar aparatul tău fotografic poate vrei să zici că era un lucru ţărănesc ? Taci, ai ? Ei vezi ? Sau ia, de pildă, pe Ninka ta. Că dînsa toţi bănuţii îi dădea pe crepdeşin, pe ciorapi de mătase şi tot felul de pantofi. Tare îi mai plăcea d-alde astea...

— Ce să-i faci ? E tînără şi n-are copii. Dacă vrea ea aşa, Vasili Petrovici, n-are decît. Cînd crezi că ne-am luat ? În 1939. Nina avea pe atunci doar şaptesprezece ani şi era în clasa a noua. La rochii ţinea, ba şi la cărţi. Pe asta se duceau toţi banii. Mobilă n-aveam în casă de nici un fel. Casa o aveam nouă, cu acoperiş de tablă, dar înăuntru era goală puşcă : un pat, şase scaune, o masă şi o oglindă şi asta-i tot. Dar peste tot erau rafturi cu cărţi. În ultima vreme, Nina lucra la o bibliotecă şi pot să spun fără greş că acasă la noi aveam o altă bibliotecă la fel de mare şi frumoasă...

Această convorbire, cea mai obişnuită dintre doi colhoznici sovietici — colhoznici înstăriţi, s-o spunem pe faţă — această convorbire, zic, l-a adus la mine pe Foma. Din tot ce au vorbit cei doi, Foma a ales doar cuvinte, ca : „motocicletă", „patefon", „pian", „crepdeşin", „costume", „aparat fotografic", „radio", dar ceea ce i-a stîrnit mai cu seamă mînia, oricît de ciudat s-ar părea, a fost cuvîntul „cărţi".

În aceeași seară, adunați cu toții laolaltă, am căutat să-i băgăm în cap lui Foma că la noi în fiece casă de țăran, pînă și în cea mai săracă, sînt cărți. Că fără cărți, ziare și radio nu trăiește la noi nimeni. Foma s-a întunecat la chip. Tăcea.

— Cum vine asta? spuse el în cele din urmă, privindu-mă încruntat de sub sprîncene. Chiaburul nostru, Foma Olhovnik, n-a avut nici muzica aceea, nici cărți, ci doar doisprezece boi, cinci cai, douăsprezece deseatine de pămînt în arendă și șase argați. Dar cum a trăit? Prost a trăit, în întuneric. Fata lui le răsucea chiar ea cozile boilor... Uite, îmi spuneați să nu vă zic „domnule", ci „tovarășe general". Dar cînd stau să vă ascult și să vă privesc, iese că tot boieri sînteți, toți pînă la unul, toți cei care ați venit de dincolo, de peste granița veche!

Vorbele astea le rostise cu năduf, dar pe urmă zîmbi pe neașteptate ghiduș, bătu cu piciorul în pămînt și strigă:

— Mă însor! Zău dacă nu mă însor! De îndată ce o să prindă rădăcini puterea poporului, vă rog pe dumneavoastră, boierilor, să-mi căutați o mireasă tinerică. Și să aibă și pian și „crepul" cela de nu știu cum îi zice, crăp sau crep... Mă rog, ce o fi, crăp sau crep, dar să fie!

Aici îl întrerupse Vasili Petrovici:

— Să știi despre mine că în războiul civil am fost cu Budionnîi. Ia gîndiți-vă voi, cei care sînteți mai bătrîni: dacă am fi auzit și noi noaptea, pe vremea aceea, o convorbire la fel cu cea pe care a auzit-o Foma aseară, nu-i așa că ne-am fi dus numaidecît la secția specială? Am zis bine?

Bătrînii încuviințară cu toții.

* * *

...La 21 iunie, pe cînd ne oprisem în pădurea de lîngă Guta Stepan-Gulskaia, au venit la noi țărani din satele vecine ca să se plîngă de fărădelegile săvîrșite de garnizoana germană din Vladimirița. Tîrgușorul acesta se afla la o depărtare de 25 kilometri de noi. Cercetașii noștri fuseseră pe acolo ceea ce ne făcu să luăm următoarea hotărîre: „Să îndeplinim cerința populației și să marcăm împlinirea a doi ani de cînd fasciștii germani au dezlănțuit războiul împotriva Uniunii Sovietice, distrugînd garnizoana din Vladimirița".

Operația urma să fie executată de batalionul lui Baliţki. Garnizoana fascistă a fost nimicită, nemții din detașamentul de pedepsire, care își bătuseră joc de populație, au fost uciși, iar din depozitele aflate în tîrgușor partizanii au luat trofee bogate. Într-un cuvînt, s-ar fi putut spune că operația a fost încununată de succes, dacă nu s-ar fi sfîrșit prea din cale-afară de vesel. La retragerea din tîrgușor, Baliţki nu i-a încolonat pe partizani. Oamenii au mers pe jos și călări, care cum voia, unii cîntînd, alții jucînd. Unul din partizanii tineri s-a împopoțonat cu o rochie și o pălărie de femeie și a trecut în halul acesta călare pe ulița principală.

Umblă o vorbă, rămasă încă de pe vremea războiului civil: „Partizanii petrec". Aveam și noi un cîntecel în care o strofă suna: „Pe o noapte de ger, pe-ntuneric și frig, petrece Orlenko în spatele frontului nemțesc". Dar în cazul acesta a fost nevoie să-i lămurim pe unii din tovarășii noștri că „a petrece" nu trebuie înțeles în sensul în care l-au înțeles ei și să le amintim și de disciplină.

* * *

...Ne apropiam de punctul final al marșului nostru de sătucul Lobnoe, pierdut în mijlocul pădurilor. Nu departe de acel sătuc, lîngă satul Ezerți, cercetașii noștri dădură în pădure peste un post de pază al unui detașament de partizani, din partea locului, și fură prinși.

— Cine sînteți?

— Partizani din marea unitate a lui Feodorov.

— Mîncați pămînt!

Cercetașii noștri erau de fel din regiunea Cernigov și nu cunoșteau obiceiurile partizanilor de prin partea locului. Ei schimbară priviri și izbucniră în rîs. Lucrul acesta era cît p-aci să-i coste viața. „Mîncați pămînt" însemna pe aici „Jurați!". Pentru ca să fii crezut, trebuia să iei puțin pămînt în gură, să-l mesteci și să-l înghiți...

Detașamentul pe care l-am întîlnit lîngă Ezerți făcea parte din brigada lui Brînski, cea mai numeroasă și mare unitate de partizani de prin partea locului. Toți comandanții de aici se numeau „nenea". Nu mi-am putut stăpîni zîmbetul cînd un comandant care s-a apropiat de mine și mi-a întins mîna, mi s-a recomandat:

— Nenea Sașa, locțiitorul lui nenea Petea!

„Nenea Saşa" n-avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani. Multă vreme n-a vrut să-şi spună numele de familie.

— Nu putem călca conspiraţia, ne răspundea el.

Numai după ce am trecut împreună cu el călare pe la toate detaşamentele noastre şi i-am arătat cîţi oameni avem, cîte tunuri, cîte aruncătoare de mine, cîte mitraliere şi automate, „nenea Saşa" s-a încumetat să-şi spună gradul şi numele de familie : căpitan Aleksandr Pervîşko.

Numărul şi armamentul nostru au produs asupra lui o impresie puternică. Dar cînd i-am spus în ce direcţie avem de gînd să înaintăm, „nenea Saşa" a strigat, apărîndu-se cu mîinile :

— Ce tot spuneţi, tovarăşi, acolo e o concentrare nemaipomenită de forţe ale inamicului ! Nici să nu vă gîndiţi la calea ferată, fiindcă densitatea focului pe care-l trage paza germană este neobişnuit de mare !

Omul nostru a fost iarăşi foarte mirat aflînd că în urma marii noastre unităţi vine Obkomul ilegal al regiunii Volînskaia, că Obkomul are de gînd să ceară comuniştilor din detaşamentul lor să prezinte o dare de seamă asupra acţiunilor desfăşurate de acest detaşament.

Ţinutul partizanilor

În zilele cînd comandamentul armatelor germane se pregătea să execute o lovitură în raionul arcului de la Oriol-Kursk, cînd se concentrau acolo zeci de divizii, mii de tancuri şi de avioane şi o artilerie puternică, chiar în acele zile, într-o pădure situată la cîteva sute de kilometri de locul unde avea să se desfăşoare o bătălie, se instalaseră trei mii de oameni înarmaţi.

Ciripeau păsărelele, alergau căprioare, iepuraşi, vulpi şi lupi. Părea că aici, pe aceste meleaguri, nu aveai pentru ce să lupţi. Cîteva cătune şi sătuleţe sărăcăcioase, presărate la zeci de kilometri unele de altele şi cîteva petice de pămînt arabil împrăştiate ici-colo, prin păduri...

Ce e drept, nu departe se aflau şi cîteva oraşe: Liubeşov, Liuboml, Kamen-Kaşirsk, dar ce fel de oraşe mai erau şi acelea! Spre ele nu ducea nici măcar o şosea cumsecade, iar calea ferată trecea la cinci şi chiar zece kilometri depărtare.

Nici forţe însemnate ale ocupanţilor nu erau acolo. Pe fostele moşii se întorseseră stăpînii lor polonezi. Aceştia nu erau doar să se răscoale! Ei îşi plăteau regulat dările cerute de ordonanţele nemţeşti. Ce e drept, prin păduri mişunau partizani. Dar armamentul lor era prost, se purtau destul de liniştit, iar lîngă oraşe şi în apropierea căilor ferate nici că se arătau. Aceste grupuri de partizani erau alcătuite în majoritate din prizonieri fugiţi.

Dar iată că în pădurea aceea intră şi se instală o mare unitate de partizani. Poate că aceştia nici nu sînt partizani, ci ostaşi sovietici paraşutaţi şi deghizaţi în partizani? Ori poate e vreo divizie a Armatei Roşii care a ajuns acolo după ce a rupt frontul? Autorităţile de ocupaţie din districtul Kovel, în frunte cu gauleiterul lor, erau, bineînţeles, foarte

îngrijorate. Nu cumva aceste forțe se îndreptau spre Kovel? Poate că s-au oprit și așteaptă să le vină din urmă alte subunități, iar mîine-poimîine or să dea lovitura asupra orașului...

Noi nu ne îndoiam de faptul că nemții erau informați de mișcarea noastră înspre acel punct, și că cercetarea lor urmărea fiecare pas al nostru. De fapt, nici nu ne feream. Înaintam în plină zi și distrugeam în calea noastră garnizoane mici ale inamicului. Dar obiectivul înaintării noastre trebuia bine tăinuit. Despre el nemții nu trebuia să știe și nu știau nimic. Și bineînțeles că nici nu-și puteau închipui că punctul final al marșului nostru era un sătuc mic, situat departe de calea ferată, atît de sărac și de puțin populat, încît nici detașamentele de colectare nemțești nu puteau să stoarcă nimic de acolo. Și totuși, în chiar acest sat, în Lobnoe și în luminișurile de pădure din jurul lui, luase ființă la 30 iunie 1943 un nou centru al regiunii Volînskaia.

Aici, în inima pădurii, am ridicat un oraș din corturi și bordeie. De aici trebuia să îndrumăm munca tuturor comuniștilor și comsomoliștilor, a tuturor locuitorilor din regiune dornici să ia parte activă la lupta împotriva ocupanților fasciști.

De ce anume am ales satul Lobnoe? De ce ne-am așezat departe de orașe cîtuși de puțin importante, departe chiar și de calea ferată? Doar misiunea pe care o aveam de îndeplinit consta înainte de toate în a paraliza activitatea nodului de cale ferată de la Kovel. În jurul Kovelului erau de asemenea păduri dese. Atunci de ce nu ne-am instalat acolo unde — s-ar părea — ar fi fost locul cel mai nimerit?

Cu un an mai înainte, probabil că așa am fi procedat. Dar vremurile se schimbă și o dată cu ele și tactica. Pînă acum eram o mare unitate de raiduri, care nu avea un punct de dislocare permanent. Dădeam o lovitură dușmanului și plecam să ne ascundem pînă la lovitura următoare. Acea lovitură putea fi dată de noi la zeci și chiar la sute de kilometri depărtare de locul unde fusese executată cea precedentă. Acum însă lucrurile se schimbaseră. Statul Major al Mișcării de Partizani ne poruncise să punem mîna pe nodul de cale ferată de la Kovel, să devenim stăpînii lui. Și ce fel de stăpîni am fi noi, dacă ar trebui să plecăm, după fiecare lovitură? Nu, tactica veche nu putea fi aplicată în aceste condiții noi.

Lobnoe trebuia să devină locul unei îndelungate staţionări a noastre. Mai bine zis, nu chiar satul Lobnoe, ci raionul înconjurător, adică teritoriul dintre rîurile Stohod şi Stîr. Aceste rîuri urmau să devină de aci înainte liniile de apărare ale ţinutului nostru de partizani. Lîngă Lobnoe avea să se stabilească statul major şi batalionul de pază, iar pe celelalte batalioane-detaşamente urmau să se disperseze, după cum făcuse şi Saburov, la mari depărtări.

Tactica lui Saburov, care prevedea dispersarea batalioanelor-detaşamente la o distanţă de şaptezeci-o sută de kilometri de statul major al marii unităţi de partizani, ne inspirase noua noastră tactică. Dar misiunea noastră era alta... Şi considerentele care ne-au determinat să ne dispersăm batalioanele erau de asemenea altele.

Încă la Borovoe, după consfătuirea avută cu tovarăşii Korotcenko, Strokaci şi Starinov, ne-am dat seama că tactica loviturilor repezi nu va da efectul urmărit. Cînd am pornit în raid, nu stabilisem încă definitiv cum vom acţiona. În timpul marşului ne-am tot gîndit şi ne-am sfătuit. Au fost propuse şi respinse multe proiecte. Într-o zi, Drujinin şi Rvanov au venit la mine cu o hartă.

— Iată, Aleksei Feodorovici, aici am însemnat cu un triunghi locul unde va staţiona statul nostru major, iar cu cerculeţe punctele unde ar trebui să se afle în permanenţă batalioanele noastre cu subunităţile lor de artificieri. Fiecare batalion trebuie să primească un sector de cale ferată, de care să răspundă în întregime.

— Dar cum vom ţine legătura cu ele?

— Prin radio. Maslakov se angajează să asigure o legătură bilaterală permanentă. Prin radiotelefon... Dacă adoptăm o astfel de tactică, susţinea cu căldură Drujinin, toate ramificaţiile nodului vor fi sub controlul nostru. Kovelul, care se află aici, în centru, va fi astfel izolat de restul lumii...

— Dar dacă începe o luptă mare? Dacă inamicul o să concentreze aici forţe însemnate?

— Am prevăzut şi asta! Inamicul trebuie să-şi transporte forţele. Dacă vom dispune în acest fel batalioanele noastre, vom putea supraveghea tot timpul şoselele şi căile ferate şi vom putea afla din timp intenţiile nemţilor, înainte ca ei să aducă rezerve mari, aşa că o să avem răgazul să ne concentrăm şi noi forţele noastre.

Planul alcătuit de Drujinin şi Rvanov prevedea ca fiecare batalion să ia în primire un sector de cale ferată de

o sută șaizeci-două sute de kilometri. Grupurile de artificieri urmau să așeze mine cu acțiune întîrziată de fiecare dată în alt loc, în limitele sectorului respectiv.

— În afară de aceasta, fiecare batalion, urmă Druzinin, va fi un centru de organizare a cercetării și de muncă politică în rîndurile populației. Vom trasa sarcină organizațiilor de partid din batalioane să creeze comitete ilegale de partid raionale și comitete raionale comsomoliste ilegale, celule și grupuri de rezistență și să stabilească legătura cu detașamentele de partizani locale... În regiunea Cernigov eram la noi acasă și cunoșteam toate raioanele ; aveam și oameni trimiși acolo din vreme. Aici, însă, trebuie să legăm cunoștințe noi, să organizăm, să studiem...

Propunerea era atrăgătoare. Cîntărind-o, mi-am dat seama că nici nu s-ar putea găsi un mijloc mai bun de a ține sub controlul neîntrerupt al partizanilor toate liniile nodului de cale ferată de la Kovel.

Acum situația se limpezise : statul major, dacă vrea să conducă în mod eficace această operație calculată pe cîteva luni, trebuie să fie dispus la o oarecare depărtare de calea ferată, iar lîngă el trebuie să se afle spitalul, aerodromul, redacția și tipografia ziarului, stația-radio și școala permanentă de artificieri. Tot acolo trebuie să fie instalate și depozitul de muniție și arsenalul marii unități...

...Așadar, iată-ne ajunși la locul de destinație. Am sosit într-o noapte caldă, cu lună. Căruțele statului major s-au oprit într-un luminiș larg, necosit. Îmi aduc aminte că am descălecat de pe Adam al meu drept în iarba deasă și grasă, înaltă pînă la genunchi ; în apropiere nu se zărea nici o potecă, nimic afară de urma neagră lăsată de avangarda noastră. Dar de îndată ce ne-am oprit, totul în jurul nostru a prins să clocotească și să răsune. Într-o jumătate de ceas poiența aceasta destinată statului major a fost bătătorită de sutele de picioare ale oamenilor. Au crescut ca din pămînt corturi din pînză de parașută, au prins a dudui topoare, zornăiau căldări și se răspîndi mirosul acrișor al fumului de la focurile aprinse. Coada coloanei mai era încă în marș, cînd în cortul statului major dulgherii terminau să înjghebe o masă mare și să așeze în jurul ei bănci. Rvanov și-a desfășurat pe masă harta lui uriașă și s-a și apucat să se certe cu Balițki și Lisenko al cui detașament era mai în drept să se instaleze pe malul rîulețului...

Toți în păr, atît comandanții cît și partizanii de rînd, aflaseră că raidul se terminase și că am ajuns la locul de destinație. Și lucrurile fiind așa, cei mai vechi partizani se grăbeau să caute pentru compania sau plutonul lor vreun locșor mai aproape de apă ; pe un loc mai ridicat, dar nici ca să poată fi găsit de aviația inamicului, pe un loc mai neted, dar și ferit ca coliba sau cortul să nu fie în bătaia vînturilor...

Și pe neașteptate, Rvanov ordonă : „Oamenii să se instaleze ca în campanie. Să nu se sape bordeie, să nu se ridice corturi, decît pentru răniți și bolnavi... Peste un ceas, toți partizanii să doarmă !"

Grozavă mai e și însușirea asta de a dormi la comandă ! Se înțelege că nu doarme chiar toată lumea, ci numai aceia care au voie, care nu sînt de gardă sau care nu pleacă în cercetare sau nu au o misiune urgentă. Dar acei care au dreptul să doarmă și primesc un asemenea ordin, îl execută cît ai clipi din ochi. Vorba încetează la jumătate de cuvînt, și pînă și cina se lasă pe jumătate nemîncată. Un astfel de ordin înseamnă că oamenii pot fi treziți în orice clipă și că se prevede o acțiune.

Pe la unu noaptea, toate detașamentele noastre dormeau, iar în cortul statului major, Obkomul de partid ilegal al regiunii Volînskaia ținea prima ședință pe teritoriul regiunii sale.

La această ședință fură invitați comandanții și comisarii detașamentelor.

Înainte de a aduce la cunoștința tuturor ordinele de luptă, am hotărît să discutăm în ședința Obkomului noua tactică și noile misiuni ce ne reveneau.

Rvanov expuse hotărîrea luată de comandamentul marii unități și explică considerentele care ne determinaseră să schimbăm tactica. Apoi a întrebat dacă cineva are de pus întrebări.

Pentru cei mai mulți dintre comandanți, comunicarea făcută de șeful de stat major constituia ceva cu totul neașteptat. Dar logica acestei noi tactici era atît de evidentă, încît nu ridică obiecții serioase.

Comandanții de batalioane înțeleseră firește că, acordîndu-li-se o mare independență, ei își asumau o răspundere mai mare.

Spre cinstea comandanților noștri trebuie să spun că ei nu s-au speriat de această răspundere. Totuși, comandantul

de companie Ilia Avxentiev și-a expus destul de brutal temerile :

— Nu cumva greșiți, tovarăși ? Vă mai aduceți aminte cum ne-am luptat ca să ne unim forțele, ca să constituim un detașament mare ? Și acum, uite că, din nou ne fărîmițăm, din nou ne împărțim forțele și pe deasupra într-o regiune pe care o cunoaștem prea puțin. Cum o să ținem legătura ? Mi s-a spus că prin radio. Dacă o fi vorba de o dojană din partea șefilor, eu unul am s-o ascult prin radio și puțin o să-mi pese. La fel o să facă oricare dintre noi. Dar schimbul de experiență ? Și ceea ce e mai important, avem un colectiv mare și puternic, de care ne putem mîndri. Acum însă, ce se va întîmpla ? Nu cumva o să ne risipim și o să ne răzlețim unul de celălalt ?

Skrînnik, un bun prieten al lui Bessarab, care gîndea ca și el, căzu într-o altă extremă. Cred că dacă ar fi avut posibilitatea, i-ar fi dat lui Stepan Feofanovici următoarea telegramă : „Ideile noastre triumfă. Ura !"

— Salut și îmi dau întru totul asentimentul ! începu Skrînnik încîntat. De mult ar fi trebuit s-o facem. În afară de asta, eu unul socotesc că batalioanele trebuie constituite după raioane, adică după localitățile unde s-au format detașamentele : batalionul din Koriukovka, batalionul din Reimentarovka, batalionul din Holmî. Dacă vor exista detașamente puternice, formate din oameni care se cunosc de multă vreme, n-o să pierim niciodată ! Dar asta numai dacă n-o să primim pe nimeni din altă parte.

A vorbit mult și a mers pînă acolo încît a propus chiar să lichidăm statul major, marea unitate și Obkomul de partid, iar batalioanele să acționeze independent, după directive primite de la Moscova.

A trebuit să-l lămurim atît pe Avxentiev, cît și pe Skrînnik, că nimeni nu are de gînd să desființeze marea unitate, organizarea unică, Obkomul de partid și statul major. Cît privește conducerea, aceasta se va exercita bineînțeles nu numai prin radio. Atît comandantul marii unități și comisarul, cît și șeful de stat major vor inspecta sistematic batalioanele. Iar de aici, dintr-un centru unic, se va planifica întreaga activitate.

Obkomul a hotărît că noua tactică este justă. A fost nevoie totuși să ducem discuții cu unii tovarăși și atunci cînd s-a pus problema activității Obkomului în noile condiții : dacă va deveni acum comitetul de partid ilegal al

regiunii Volînskaia, sau va purta numai această denumire, dar de fapt va îndeplini funcțiile de birou de partid al unității militare nr. 0015.

Dacă ar fi să judecăm după cele ce a spus la ședința Obkomului căpitanul Egorov, noul meu locțiitor în problema acțiunilor de aruncări în aer, rezultă că el credea că noi am fost trimiși încoace numai cu un singur scop: acela de a opri circulația pe căile ferate. Cu alte cuvinte: artificierii vor pune mine, vor arunca în aer linii de cale ferată, vor face să deraieze trenuri militare, iar toți ceilalți vor alcătui doar forțe ajutătoare. Ei, acești „ceilalți" trebuie să-i apere pe artificieri, să-i aprovizioneze cu explozive, cu mine, arme, hrană, îmbrăcăminte; trebuie să le pregătească rezerve, să-i distreze în orele de odihnă, iar tovarășii cu funcții de conducere să le facă educația.

L-am întrebat pe Egorov dacă nu cumva își închipuie că noi am fi o întreprindere pentru producerea de explozii pe căi ferate. Și dacă nu cumva i se pare că la această „întreprindere" e prea mult personal ajutător, care face să crească prețul de cost al producției, deoarece nu contribuie totdeauna la procesul de producție.

— Dumneavoastră vorbiți în hiperbole, tovarășe Feodorov, mi-a răspuns Egorov.

— Da, exagerez. În multe cazuri exagerarea te ajută să vezi greșeala, s-o recunoști și s-o îndrepți.

Misiunea militară este importantă, foarte importantă și în acea etapă era, fără îndoială, cea mai importantă dintre toate sarcinile pe care le aveam de îndeplinit. Dar noi n-am fi dus la bun sfîrșit această misiune, dacă am fi privit-o dintr-un punct de vedere îngust, practicist. Deși ne-am îndepărtat de teritoriul pe care se formase marea noastră unitate, deși această mare unitate se numea acum oficial unitatea militară, ea rămăsese totuși o unitate de partizani. Iar partizanii care pierd legătura cu poporul, care nu se sprijină pe simpatia și pe ajutorul acestuia, care nu trag din popor rezervele trebuincioase, nu pot dobîndi succese.

A luat cuvîntul apoi Drujinin, care a spus:

— Venind aici, Obkomul de partid a luat asupra lui răspunderea pentru întreaga regiune. Noi răspundem în fața partidului și în fața întregului popor sovietic pentru organizarea tuturor forțelor patriotice din regiune. Să creăm pretutindeni unde vor ajunge oamenii noștri raikomuri de partid și raikomuri comsomoliste ilegale, organizații de bază

săteşti şi orăşeneşti ilegale, să readucem la viaţă grupurile de rezistenţă, să avem activul nostru în orice sat din apropierea raionului nostru de acţiune, în case conspirative şi oameni de legătură, iată ce înseamnă munca în ilegalitate. Şi această muncă o vor duce toţi comuniştii şi toţi comsomoliştii, independent de specialitatea lor de partizani, indiferent dacă sînt cercetaşi sau sanitari, mitraliori sau puşcaşi antitanc. Şi să nu creadă cumva artificierii că Obkomul îi va scuti de a duce munca în rîndurile populaţiei, de a duce munca de agitaţie şi propagandă, de a organiza grupuri ilegale.

Maslakov, şeful serviciului de transmisiuni al marii unităţi, a făcut propunerea să radioficăm localităţile cele mai apropiate de noi.

— Cum se poate realiza aşa ceva? Vom asambla, cu forţele noastre proprii, cîteva aparate de recepţie din cele mai simple. Centrul radio al marii unităţi va transmite la anumite ore, nu mai puţin decît de două ori pe zi, comunicatele Biroului Sovietic de Informaţii. Oamenii noştri de la sate le vor asculta, le vor nota şi le vor răspîndi în mijlocul populaţiei. N-ar fi rău să adăugăm la comunicatele transmise de la centru şi comunicate privind această regiune, în care să aducem la cunoştinţa populaţiei acţiunile întreprinse de detaşamentele noastre, luptele care au avut loc, succesele obţinute de artificierii noştri, ca şi activitatea organizaţiilor locale ilegale.

Am trecut apoi la chestiuni de ordin practic, ca, de pildă, întocmirea parolelor şi răspunsurilor pentru casele conspirative şi pentru întîlnirile în pădure.

S-ar părea că e un lucru simplu. Ştiam însă din experienţă de cîtă uşurinţă dau dovadă uneori tovarăşii noştri în această privinţă. Într-una din organizaţiile noastre ilegale s-a întocmit parola următoare: „Încotro te îndrepţi?" la care cel întrebat urma să răspundă: „Din pulberea trecutului spre un viitor minunat". Dar la un asemenea schimb de cuvinte oricine şi-ar fi ciulit urechea.

Parola trebuie să fie astfel alcătuită, încît să poată fi memorată cu uşurinţă, trebuie să fie simplă şi să nu atragă atenţia curioşilor. Dar nu numai atît. Iată, de pildă, o parolă şi un răspuns care se memorează uşor: „Ai locuit vreodată la Kovel?" — „Nu, n-am locuit la Kovel!" Dar aşa ar fi răspuns oricine, care nu este membru al organizaţiei, dacă într-adevăr nu a locuit la Kovel.

Zorii zilei ne-au găsit tot la întocmirea parolelor și răspunsurilor. Razele soarelui începură să răzbată prin frunzișul pădurii, păsările ciripeau și tabăra s-a trezit la viață cînd ofițerul de serviciu pe marea unitate îmi șopti la ureche :

— Tovarășe general, a venit un argat de la o moșie de pe aici. Are o sarcină, dar vrea să vorbească numai cu comandantul.

— L-ați controlat ? îl întrebai eu.

— Despre asta n-aveți nici o grijă. Nu e înarmat și nici la înfățișare nu pare a dușman. Pe scurt, inspiră încredere.

— Atunci cum se face că nu te crede el pe dumneata ? Sau nu-i inspiri încredere ?

Ofițerul de serviciu zîmbi și ridică din umeri.

— E un tip cam ciudat, tovarășe general... Vreți să-l vedeți ?

Omul se dovedi într-adevăr un tip ciudat : părea între două vîrste, îmbrăcat destul de neobișnuit, cu un costum de haine orășenești, foarte purtate și pe alocuri peticite, în picioare avea opinci date nu știu de ce cu cremă de ghete. Își scoase șapca și se apropie de noi cu pași sfioși, tîrșiți, de parcă s-ar fi temut să nu fie lovit.

I-am întins mîna. Cu o mișcare repede omul se îndoi de mijloc și mi-o sărută. Gestul fusese atît de neașteptat și atît de dezgustător, că m-am cutremurat de silă.

Dîndu-și seama că a făcut ceva nepotrivit, omul roși.

— Boierule...

— De ce tremuri ? Nu înțeleg cum de te-ai hotărît să vii aici, la noi ?

— Dom' general s-a supărat ?

— Nu m-am supărat, dar spune odată ce vrei ! De unde ești ?

— De la moșia boierului Svitnițki. La cincisprezece kilometri de aici.

— Și ce slujbă ocupi la moșie ?

— Sînt proletar, domnule general. Sînt exploatat...

— ...lovit în cap, adăugă comandantul de companie Karpușa, în rîsul tuturor celor de față.

— ...care n-are nimic de pierdut în afară de lanțuri, urmă cu toată seriozitatea trimisul boierului Svitnițki.

— De ce te prostești în halul ăsta ? !... De ce l-ai adus încoace ? am întrebat supărat pe ofițerul de serviciu.

— Boierul Svitniţki şi noi, toţi muncitorii şi slujbaşii lui, avem o rugăminte la dumneavoastră. Noi toţi cei de la moşia lui am ajuns, din pricina foamei, la o cruntă deznădejde, în frunte cu boierul Svitniţki, stăpînul moşiei. Avem şi porci, treizeci şi patru de capete, şi vaci, nouăsprezece capete, şi optzeci şi trei de găini, şi...

— Atunci cum de zici că boierul Svitniţki suferă de foame ?

— E atît de neajutorat... nu ştie să fure.

— Dar moşia a cui ziceai că e ?

— A boierului Svitniţki... Dar înţelegeţi şi dumneavoastră că reprezentanţii Gebietskomissariatului au inventariat totul pînă la ultimul pui, au înregistrat totul. Iar noi nu avem dreptul, şi nici boierul Svitniţki, să ne atingem de nimic. Fiecare porc, cal, vacă e însemnat cu dangaua, iar fiecare găină sau raţă poartă un număr de metal. Dacă lipseşte ceva sîntem imediat tîrîţi la gestapo... Boierul m-a trimis să vă întreb dacă nu cumva aţi vrea să daţi un mic atac asupra moşiei ? Porcii noştri sînt bine hrăniţi şi vacile de asemenea. Mai avem şi juncani, şi viţei... Oh, un atac mic de tot, cu împuşcături în aer... O să vă dăm totul, iar dumneavoastră o să ne daţi cîte ceva pentru copiii noştri. Şi boierului Svitniţki de asemenea...

Ne-am hotărît să-l reţinem pe individul acela ciudat pentru o zi în tabăra noastră, iar a doua zi, dacă n-o să iasă la iveală nimic suspect, să trimitem împreună cu el un grup de partizani la moşie. I-am făcut cu ochiul ofiţerului de serviciu, iar acesta a înţeles de îndată că trebuie să-i mai dezlege puţin limba oaspetelui nostru.

— Daţi-i de mîncare acestui „proletar", am poruncit, iar pe urmă ne lămurim noi.

Trimisul boierului îmi înşiră tot felul de vorbe de recunoştinţă şi, invocînd drept martori pe „maica sfîntă" şi pe „Jesus", şi numindu-mă „prealuminatul pan".

— Mulţumesc, mulţumesc, pane, tot repeta el, depărtîndu-se de-a-ndăratelea de mine şi făcînd mereu la plecăciuni.

După cum am aflat mai tîrziu din povestirile tovarăşilor, trimisul panului, de îndată ce bău un pahar de trăscău înainte de masă, ameţi pe loc şi-şi dezlegă limba. Era rus şi se numea Afanasi Petrovici : avea cincizeci şi cinci de ani şi de treizeci de ani era lacheu la pan Svitniţki. Născut era lîngă Jitomir, pe unde Svitniţki avusese înainte de revoluţie o moşie.

După ce mai bău un pahar, Afanasi Petrovici izbucni în lacrimi și se plînse de soarta lui de lacheu: „În curînd pretutindeni va fi Puterea Sovietică. Boierii or să fie alungați. Dar noi, lacheii, unde o să ne ducem, sfîntă fecioară? Sîntem mulți de tot, milioane. În Anglia, jur pe Jesus, sînt mai mulți lachei decît țărani. Și cînd te gîndești că nu știm să facem altceva decît să ducem și să aducem blidele, să stăm cu șervetul pe braț, și să tăcem cînd sîntem dojeniți ori bătuți..."

Dar cînd văzu că nu stîrnește mila partizanilor, tăcu și apoi adormi.

A doua zi dimineață, un grup de pistolari, în frunte cu Ilia Samarcenko, locțiitorul șefului cercetării noastre, s-au dus la moșia lui pan Svitnițki, împreună cu Afanasi Petrovici. Panul și membrii familiei sale dispăruseră prevăzători, pentru cîtva timp, în așteptarea atacului partizanilor. Argații însă îi primiră pe partizani cu prietenie. Scoaseră din cocină cîțiva porci și aduseră șase vaci și trei cai.

— Dumneata spuneai, îi spuse Samarcenko lui Afanasi Petrovici, că aveți mult mai multe vite!

Dar acesta dădea doar din umeri și cerea într-una:

— Vă rog frumos, trageți în aer, trageți în aer! și îi implora pe partizani să dea foc măcar grajdului. Că altfel nemții n-or să ne creadă...

Dar Samarcenko refuză să pună foc. Cînd partizanii noștri se înfundară în pădure cu vreo cincizeci de metri, vîntul le aduse din urmă miros de fum: argații lui Svitnițki puseseră chiar ei foc grajdului.

*
* *

Zilele erau călduroase, liniștite, senine. Partizanii construiau bordeie, coseau iarba în luminișurile pădurii, muncind pe îndelete. Văzîndu-i, îți dădeai seama că această muncă este pentru ei o sărbătoare și că fac totul cu plăcere. Pînă și aceia care urmau să plece de aici în curînd, tăiau copaci, îi curățau de crengi și cărau bîrne pentru casa statului major și a spitalului. Deși li se acordase un repaus înainte de plecare, ei socoteau munca pe care o făceau odihnitoare, plăcută. Pentru un partizan și pentru un soldat munca la construcții este o mare bucurie și o adevărată odihnă.

Ciripitul păsărelelor, adierea vîntului, foșnetul frunzelor și cîntecele molcome ale femeilor ocupate la bucătărie

creau iluzia păcii. Nu pot uita femeia care mi-a ieșit deodată în cale, era desculță, îmbrăcată cu o rochie de mătase înflorată, și purta pe umeri două găleți pe o cobiliță. Surprins de această apariție, m-am oprit locului, întrebîndu-mă cine ar putea fi? Era Marusia Tovstenko...

— De unde ai luat rochia asta? am întrebat-o.

— Da' ce, nu-i frumoasă? îmi răspunse ea rîzînd.

— Cum să nu, ba chiar foarte frumoasă. Dar m-am dezobișnuit. Cred că-ți e ușoară la purtat și-ți face plăcere, așa-i?

— O, e foarte plăcută... mi-am cusut-o chiar în preajma războiului. Dar n-am apucat s-o îmbrac decît o dată, la Cernigov. Am luat-o cu mine și, credeți-mă, astăzi mi-am pus-o pentru întîia oară după doi ani... Ce bine mă simt! mai spuse ea și fața i se lumină de un zîmbet.

În tot cursul acelei zile n-am auzit un singur foc de armă. Iar oamenii pe care îi întîlneam purtau aproape toți topoare, ferăstraie, găleți cu apă și armonici. Mai să-ți vină a crede că în pădurea aceea au intrat nu partizani, ci oameni pașnici veniți să-și înjghebeze locuințe.

Seara, în cortul meu, partizanii aduseseră un braț de fîn proaspăt, abia zbicit. În colț era un felinar mare de baterie, care servise probabil la calea ferată. Lumina lui se oglindea în mătasea de parașută albă ca zăpada din care era făcut cortul. La intrarea în cort erau agățate crengi de brad. M-am culcat, mi-am desfăcut centura și gulerul bluzei militare și m-a cuprins parcă un sentiment de rușine: prea mă simțeam bine și în voie.

Stăteam întins și mă gîndeam... Era aproape miezul nopții. Deodată am auzit duduit de motoare și am întins fără să vreau mîna spre felinar, ca să-l sting. Dar numaidecît mi-am dat seama că trebuie să fie avioane de-ale noastre: fusesem înștiințați prin radio să le așteptăm astăzi. „Ce păcat, mi-am zis, că n-am construit încă aerodromul!" Am sărit iute în picioare și, încheindu-mi centura și bluza din mers, m-am îndreptat spre focurile care marcau locul de aterizare. Ardeau la depărtare de vreo doi kilometri de tabăra noastră. Partizanii alergau și ei într-acolo, din toate părțile, chemîndu-se voioși unul pe altul. Cînd m-am apropiat de focuri, am și zărit deasupra lor parașute de care atîrnau saci.

Peste un ceas stăteam din nou întins în cortul meu, dar îmi apropiasem felinarul și țineam în fața mea un plic gros; adresa de pe plic era scrisă de mîna fetei mele Nina, în vîrstă de șaptesprezece ani. Multă vreme n-am desfăcut plicul: îl întorceam pe toate părțile, priveam ștampilele și cuvîntul „militară", care înlocuia marca. Pe una din ștampile am citit „Orsk" și am văzut data expedierii. Scrisoarea, trimisă dintr-un îndepărtat oraș din apropierea Uralului, făcuse doar cinci zile pînă la mine.

Am răsucit multă vreme plicul în mînă, întîrziind clipa fericirii. Am dibuit apoi în fînul de sub mine o codiță de floare subțire și aspră, am străpuns cu ea colțul plicului și l-am tăiat cu grijă. Din plic a căzut o poză mică și neclară de amator, care o înfățișa pe fetița mea mai mică, Irina, în vîrstă de cinci ani. O dată cu fotografia căzu și o foaie de hîrtie împăturită. Am desfăcut-o și am văzut un sfert de pagină scrisă cu litere de o șchioapă, copilărești, nedibace: „Tata împușcă fasciștii". Iar mai jos era lipită o poză care înfățișa un vînător ce țintea ceva... De cealaltă parte a paginii era lipită o caricatură a lui Hitler tăiată din gazetă. El era ținta vînătorului!

Fiica mea mai mare, Nina, îmi scria că lucrează la o uzină militară. Nu-mi prea dădea amănunte despre viața pe care o ducea. Mă dojenea mai mult că o mințisem. Încă la Moscova, în toamna trecută, ea mă rugase s-o iau cu mine: voia să devină partizană. I-am răspuns atunci în glumă că îndată ce mă voi întoarce la detașament am să-i trimit o chemare. Înțelegeam acum că ea luase în serios vorbele mele și că în tot acest timp frecventase regulat cursurile de tragere de la uzină, exersînd la trageri cu o pușcă militară.

Fata mea mijlocie, Maia, îmi scria că trecuse examenele obținînd numai note de patru și de cinci, și era acum în clasa a șasea. „Iartă-mă, tăticule, că îți scriu pe scurt: mîine plec în tabăra de pionieri. Tabăra noastră va fi într-o pădure și ne-am înțeles de pe acum cu toții că ne vom juca de-a partizanii. Toate prietenele mele știu că tu ești Erou al Uniunii Sovietice. Avem printre noi și un băiețel, îl cheamă Vasea, bine legat și voinic. I-am făcut o pereche de mustăți de cînepă și el va fi Feodorov al nostru..."

Soţia îmi scria despre viaţa de toate zilele a familiei. Banii, în baza certificatului meu de ofiţer, îi primeşte acum regulat şi raţiile le ia de la un magazin bine aprovizionat. În general, au început să se dea mai multe alimente pe cartele, se capătă tot ce a fost prevăzut în ele, nu ca anul trecut. Îmi povestea de copii, ce boli au avut în timpul iernii şi cum s-au purtat. Îmi povestea în cîteva cuvinte despre dorul ei după locurile natale, nu prea larg însă, deoarece era încredinţată că în curînd se vor întoarce cu toţii la Cernigov.

Din scrisorile lor se desprindea o linişte, o linişte nu de circumstanţă şi nici căutată pentru a-l linişti pe „tăticu". Amănuntele de fiece zi pomenite în această scrisoare îmi creau o nespusă fericire.

Bineînţeles că cei evacuaţi nu trăiau în larg, nu erau îmbrăcaţi chiar cum s-ar cuveni şi uneori nu mîncau pe săturate. Întrebuinţam acum cuvîntul greu şi fără rezonanţă plăcută de „evacuaţi", deoarece cuvîntul vechi de „refugiaţi", nu se potrivea de loc în împrejurările de faţă. Cuvîntul vechi presupunea o mulţime dezordonată, colibe, praf, murdărie, epidemii de tifos şi de holeră, femei şi copii îndurînd mizerie şi cerînd de pomană „în numele lui Isus".

Pe cînd noi, atît eu cît şi tovarăşii mei din marea noastră unitate, ale căror familii fuseseră evacuate, ştiam şi simţeam în inimile noastre că acolo, departe, în spatele frontului sovietic, cei dragi ai noştri nu vor fi aruncaţi în voia soartei, ci vor fi în grija cuiva care-i va hrăni, îi va adăposti, iar copiii vor fi daţi la şcoală.

Bineînţeles că la început familia mea a dus-o greu, chiar foarte greu. În primele luni, pînă a nu se stabili legătura prin radio dintre noi şi Moscova, familia mea nu primise nici un fel de ajutor bănesc. Dar chiar din vara următoare comandanţii de partizani fură asimilaţi cu ofiţerii Armatei Roşii şi familiile lor începură să primească solda, iar familiile partizanilor de rînd — ajutorul de stat.

Am citit şi am răscitit îndelung scrisorile alor mei în acea noapte. Am adormit cu plicul în mînă şi am visat, îmi amintesc şi acum, o strachină mare cu caşă de hrişcă fierbinte, iar eu eram mic şi întindeam lingura după hrişcă; ceilalţi fraţi şi surori ai mei adoptivi — copii luaţi de suflet de pilotul Kostîria, îşi întindeau şi ei lingurile spre strachină. Iar Maksim Trofimovici, tatăl nostru adoptiv, stătea

lîngă noi în scurta lui tare peticită, că ziceai că e făcută numai din petice şi mirosea a peşte şi a vînat proaspăt de Nipru. Stătea lîngă noi şi zîmbea larg şi fericit...

* * *

Cercetarea noastră ne aduse la cunoştinţă că la Liubeşov, la Vladimir-Volînski şi pînă şi la Kovel şi la Luţk, nemţii îşi completează în grabă garnizoanele şi fac lucrări de fortificare a liniilor de apărare. Asta însemna că izbutisem să-i ducem de nas pe cotropitori. Aceştia credeau, pesemne, că strîngeam forţe pentru a ataca oraşele şi centrele de raion. Dar batalioanele noastre începură rînd pe rînd să se îndrepte spre locurile lor de destinaţie pentru a începe activitatea de luptă pe liniile de cale ferată. Bineînţeles că se luaseră toate măsurile ca aceste deplasări să se facă în ascuns. Totuşi, nemţii, observînd unele mişcări ale noastre se alarmară, introduseră starea excepţională în toate garnizoanele, sporiră efectivul trupelor care păzeau căile ferate, ridicîndu-l de la o companie la un batalion la fiecare sută de kilometri. Iar în întîmpinarea detaşamentelor noastre, ocupanţii trimiseră ajutoarele lor: bande de naţionalişti burghezi ucraineni, de benderovişti şi bulibaşi, smulgîndu-i pentru moment de la „activitatea" lor principală — pogromurile pe care le făceau în rîndurile populaţiei muncitoare poloneze.

Piotr Andreevici Markov, comandantul batalionului trei, îmi raporta din drum că are mereu de furcă cu grupuri de bandiţi, care organizează ambuscade împotriva partizanilor. Într-unul din aceste rapoarte, Markov îmi relată următoarea întîmplare: dintr-un sat mare prin care trebuia să treacă detaşamentul, i s-a trimis printr-un băieţel un ultimatum iscălit de un oarecare Gaidaenko, comandantul unei sotnii de benderovişti.

Acesta cerea ca „partizanii-moscali" să nu se apropie la 500 de metri de sat, ameninţînd că în caz contrar o să tragă cu artileria şi aruncătoarele grele de mine. Dar, o dată cu această hîrtie, băieţaşul îi înmînă lui Markov şi o altă hîrtie, iscălită de cinci ţărani, în care aceştia îl rugau să intre în sat şi să-i alunge de acolo pe bandiţi.

În scrisoarea lor ţăranii îi scriau că, în urmă cu două luni, un grup de vreo douăzeci de bandiţi, în frunte cu Gaidaenko, înarmaţi cu puşti şi grenade, au pus mîna pe cîteva

dintre cele mai bune case din sat. Banditii s-au dat drept „partizani ucraineni" și au promis să apere populația împotriva nemților și să nu lase în sat nici detașamentele de colectare, nici cele de pedepsire. Ce e drept, ocupanții nu s-au mai arătat după aceea în sat, dar banditii lui Gaidaenko i-au jefuit pe locuitori mai abitir decît toți ocupanții. Cea mai mare parte dintre bunurile, alimentele și vitele luate de la populație sînt scoase de banditii din sat sub cuvînt că le duc „statului major al partizanilor". Dar astea-s minciuni: lucrurile furate nimeresc de-a dreptul la depozitele nemților.

În scrisoare se mai spune de asemenea că banditii i-au mobilizat pe toți bărbații în vîrstă de la șaisprezece la cincizeci de ani, i-au înarmat cu măciuci, cu greble, cu furci, le-au dat să-și pună la șapcă tridenți [1] de tablă și Gaidaenko face cu ei instrucție militară și-i asmute pe țărani împotriva polonezilor zicîndu-le: „Jefuiți, ardeți și măcelăriți-i pe toți!"

„...iar pe panii și pe boierii de pe moșii, Gaidaenko nu-i atinge, pentru că ei sînt apărați de nemți... Veniți la noi, nu vă codiți, banditul cela de Gaidaenko nu are nici un fel de artilerie și nici aruncătoare de mine, ci stă și dîrdîie de frica voastră..."

Bineînțeles că partizanii lui Markov au intrat în sat. Banditii n-au opus nici o rezistență. După o luptă care a durat cincisprezece minute, ei și-au părăsit „punctele fortificate" și au fugit încotro vedeau cu ochii. Populația și cei mai mulți din sătenii mobilizați de banditi i-au întîmpinat pe partizani cu nespusă bucurie.

Dar nu întotdeauna lucrurile mergeau chiar așa de ușor. Unele batalioane ale noastre, pînă să ajungă la țintă, dădeau adevărate lupte. Balițki ne-a raportat că batalionul lui s-a întîlnit în drum cu un detașament de pedepsire destul de numeros. Nikolenko a ajuns și el la locul de destinație abia după ce a dat mai multe lupte.

Batalionul comandat de Balițki, cel mai numeros, care număra în rîndurile lui peste cinci sute de oameni, s-a concentrat în apropiere de satul Berestîanî din raionul Tuman, pentru a paraliza linia ferată Kovel-Rovno.

Batalionul comandat de Markov, cu un efectiv de trei sute șaptezeci și cinci de luptători, s-a instalat în raionul Sațk, lîngă satul Butmir.

[1] Tridentul era semnul naționaliștilor burghezi ucraineni. (n.t.)

Batalionul comandat de Nikolenko, cu un efectiv de două sute patruzeci şi şase de oameni, s-a instalat în raionul Ustilug, lîngă satul Mosur. În „grija" lui am dat sectorul de cale ferată Kovel-Vladimir-Volînski.

Spre linia ferată Kovel-Brest s-a îndreptat detaşamentul „N. A. Şciors" nr. 2, în fruntea căruia se afla şi acum Tarasenko. Această linie ferată era una dintre cele mai circulate şi din această pricină statul major al marii noastre unităţi a hotărît să trimită la un alt sector al ei detaşamentul special de mine şi artificii, nou organizat, de sub comanda lui Feodor Kravcenko.

* * *

Să ne întoarcem acum înapoi, pentru a vedea cum a apărut în rîndurile noastre Feodor Kravcenko, pe care cititorii nu-l cunosc încă.

...La începutul lui iunie 1942, cînd marea noastră unitate trecea prin clipe grele — eram urmăriţi de cîteva divizii germane — Biroul Sovietic de Informaţii a transmis următoarea ştire :

„Partizanii din regiunea Gomel au restabilit Puterea Sovietică în 103 localităţi. La 30 mai, partizanii au nimicit un detaşament de pedepsire".

După o consfătuire, Obkomul luă atunci hotărîrea să se îndrepte spre acele raioane, deşi pînă acolo era cale de aproape o sută cincizeci de kilometri. Speram astfel să rupem contactul cu urmăritorii noştri. Dar mai ales trebuia să le dăm oamenilor noştri răgaz de puţină odihnă, să-i lăsăm să mai prindă puteri, să se pună în ordine ; voiam de asemenea să stabilim legătura cu Moscova pentru a evacua răniţii şi a primi armament şi muniţie.

Marea noastră unitate a rupt prin lupte blocada nemţilor şi, urmînd calea codrilor şi a mlaştinilor, a ocolit garnizoanele nemţeşti şi a ajuns în raionul Dobrus din regiunea Gomel.

După ce am trecut linia ferată în apropiere de Zlînka, am trimis înainte o patrulă de cercetare. Primul detaşament pe care această patrulă l-a întîlnit în cale a fost micul detaşament comandat de Feodor Kravcenko. Acesta a venit la noi, împreună cu Korobiţîn, comisarul detaşamentului. Şi de-abia atunci ne-am lămurit că dacă grupul lor nu s-ar fi

aflat prin acele păduri, marea noastră unitate n-ar fi putut să ajungă acolo.

Venisem acolo numai pentru că auzisem ştirea transmisă de Biroul Sovietic de Informaţii. Iar ştirea, precum s-a lămurit atunci, apăruse numai şi numai pentru că pe meleagurile acelea fusese paraşutat grupul lui Kravcenko. Partizanii din partea locului nu aveau legătură cu spatele frontului sovietic.

Lucrurile se întîmplaseră astfel :

Direcţia informaţii a Armatei Roşii a trimis în raionul oraşului Gomel un grup de cinci oameni în frunte cu Feodor Iosifovici Kravcenko şi cu Aleksei Pavlovici Korobiţin, ambii agenţi cu experienţă. Acest grup nu urma să ducă lupta de partizani. Misiunea pe care o primise era numai şi numai de a culege informaţii. Se întîmplase însă următorul lucru : cînd cei cinci agenţi au fost paraşutaţi din avion în pădurea de lîngă Gomel, paraşuta cu acumulatori pentru staţia de radio nu s-a deschis, iar bateriile cu care era echipată staţia de radio au ţinut doar pentru şase emisiuni. Ce trebuia să facă acum agenţii care pierduseră legătura cu statul lor major ? Nu le rămînea decît să lupte ca partizani.

În curînd au început să li se alipească militari sovietici care izbutiseră să iasă din încercuire şi se găseau prin apropiere. Împreună cu aceştia ei au început să atace poliţia, transporturile nemţilor. În cele din urmă, dădură de urmele unui detaşament de partizani din partea locului, comandat de tovarăşul Kuţak, al treilea secretar al Comitetului regional de partid Gomel.

Şi întîlnirea a avut loc. Kravcenko şi tovarăşii lui au rămas încîntaţi : au fost primiţi minunat, li s-a dat de mîncare şi au fost adăpostiţi. Detaşamentul era numeros, număra aproape patru sute de partizani bine înarmaţi ; aveau nu numai puşti şi automate, dar şi mitraliere şi aruncătoare de mine şi chiar şi puşti antitanc... Dar — lucru şi mai important — detaşamentul avea o rezervă de acumulatori. Acum Kravcenko şi ai lui puteau să intre în legătură cu Pămîntul cel Mare, cu statul lor major.

— Las' că aveţi vreme, le-a spus Kuţak. Mai întîi odihniţi-vă şi dormiţi în linişte, măcar o noapte... Vă găzduim în baia noastră... Dar cum credeţi ? Bineînţeles că avem şi o baie, o spălătorie, chiar şi o bibliotecă... Între altele, tovarăşi, o să trebuie să predaţi armele. Aşa-i obiceiul la noi.

Pe musafiri îi apărăm noi... Nu, n-aveți nici un motiv de îngrijorare. Le vom păstra cu grijă...

Dar agenții nu erau oameni naivi și au înțeles că Kuțak voia să-i încerce. Faptul că cei mai mulți dintre ei aveau arme de tip străin: carabine franceze, pistolete engleze, puști japoneze și poloneze — putea să pară într-adevăr suspect. Mai erau în grupul lor și unii care vorbeau perfect nemțește. Iar doi dintre tovarășii nici nu ascundeau măcar că sînt austrieci. Dar documentele lor? În documentul lui Kravcenko, de pildă, era scris că fusese condamnat pentru o delapidare...

A doua zi dimineața, oamenii noștri au constatat că baia era bine păzită. Peste un ceas veniră și cîțiva tovarășii de la statul major al detașamentului.

— Dați-i drumul! au început ei, spuneți tot ce aveți pe suflet! Nu vă sfiiți! N-avem de gînd să vă batem, căci sperăm că o să ne spuneți totul de bună voie. Cînd ați intrat în slujba nemților și cine v-a trimis la noi? O unitate militară sau gestapoul? Hai, răspundeți!

Și convorbirea a durat trei zile. Ce e drept, n-a fost un interogatoriu, ci o convorbire. Grupul lui Kravcenko era bănuit că ar fi săvîrșit fărădelegi. Existau însă și multe indicii că sînt oameni sovietici cinstiți. De pildă, au cerut acumulatoare pentru stația de radio ca să se pună în legătură cu Marele Stat Major al Armatei Roșii.

— Dar cum o să aflăm, i-au întrebat tovarășii de la statul major al detașamentului, că ați intrat în legătură cu Marele stat major sovietic și nu cu cel german? Aveți doar un cifru... Nu, n-o să vă meargă... Tovarășe Ivanov, ia acumulatorul și du-l înapoi!...

Și iar o luau de la început.

În cele din urmă, lui Kuțak i-a venit o idee năstrușnică.

— Uite ce-i, tovarășii, sau poate domnilor. Să ne înțelegem așa: o să vă dăm un acumulator, dar cu o condiție: să transmiteți știrea că noi am nimicit un mare detașament de pedepsire, am eliberat o sută trei localități și am creat aici un raion sovietic. Primiți?

— Cum să nu, cu plăcere!

— Nu, nu vă grăbiți așa! O să vă dăm drumul și, dacă vreți, o să vă primim chiar în detașamentul nostru, numai după ce această știre o să fie transmisă prin radio de către Biroul Sovietic de Informații. Primiți?

Condițiile erau grele... Cine știe dacă Biroul Sovietic de Informații o să vrea sau nu să trimită o astfel de știre.

— Gîndiți-vă, gîndiți-vă bine! Dar să știți că dacă în termen de zece zile n-o să auzim la radio știrea noastră, înseamnă că sînteți spioni de-ai nemților. Iar cum trebuie procedat cu spionii dușmanului și voi o știți, și noi o știm. Asta-i tot! Punct!

Ce era să facă? Korobițîn și Kravcenko, după ce primiră bateriile, transmiseră statului major nu numai comunicarea lui Kuțak, dar și niște date informative foarte importante din punct de vedere al recunoașterii, culese de ei în acest răstimp. Transmiseră de asemenea și ceea ce îi putea aștepta, dacă comunicarea detașamentului din Gomel nu avea să apară într-un comunicat al Biroului Sovietic de Informații... Trecu o zi, trecură două, cinci, opt...

În cele din urmă, știrea furnizată de detașamentul din Gomel fu transmisă la radio.

Grupul lui Kravcenko fu eliberat din baie, primi înapoi tot inventarul și armamentul, oamenii fură recunoscuți drept tovarăși și li se propuse chiar să se alăture detașamentului. Dar grupul lui Kravcenko preferă să acționeze independent. Pînă la urmă, cîțiva dintre partizanii detașamentului din Gomel trecură în rîndurile lor.

Iată cum l-am cunoscut în iulie anul trecut pe Kravcenko. Grupul lui ni s-a alăturat atunci nouă și a început să acționeze împreună cu Balițki. În decurs de două luni, ei au aruncat în aer douăzeci și nouă de trenuri militare ale inamicului: treisprezece din ele sînt opera grupului lui Kravcenko. Guvernul i-a conferit atunci Ordinul Lenin.

După vreo trei luni, Direcția informații a Armatei Roșii l-a chemat pe Kravcenko la Moscova. Credeam atunci că n-o să mă mai întîlnesc cu dînsul pînă la sfîrșitul războiului.

Și iată că acum cîteva zile, în timp ce ne aflam în drum de la Borovoe spre Lobnoe, ni s-a comunicat prin radio că un avion îl aduce la noi pe Feodor Kravcenko și că împreună cu dînsul sosesc Vladimir Bondarenko, un vechi tovarăș de-al nostru, care se reîntorcea din spitalul partizanilor, și Timofei Konstantinovici Gnedaș, un chirurg de înaltă calificare. Același avion ne aducea medicamente, exploziv, cinci stații de radio pe unde scurte și trei sute de colete cu daruri de la oamenii muncii sovietici. Avionul urma să aterizeze la Borovoe.

Cu cîtă nerăbdare am aşteptat noi aterizarea lui! Ne bucuram că vine Kravcenko, că se întoarce Bondarenko, că soseşte chirurgul pe care de mult am cerut să-l avem în rîndurile noastre. Cît priveşte staţiile de radio, aveam nevoie de ele ca de aer. Maslakov, ce e drept, ne făgăduise să înjghebeze nişte staţii de radio improvizate, dar tot el ne spunea că aceste aparate de diletanţi nu ţin mult... Cunoscînd firea vecinilor noştri, eram îngrijoraţi ca nu cumva cineva din cei rămaşi, care au rămas pe malurile rîului Ubort după plecarea noastră, să-şi „însuşească" atît încărcătura, cît şi oamenii destinaţi nouă...

Am trimis de îndată o radiogramă generalului Strokaci la Borovoe, cu rugămintea de a ne înştiinţa imediat de sosirea avionului; eram gata să trimitem acolo un detaşament întreg pentru a escorta încărcătura şi oamenii. Răspunsul lui Strokaci fu scurt: „Dorinţa dumneavoastră va fi luată în consideraţie". Dar, „a lua în consideraţie", după cîte se ştie, nu înseamnă încă „a îndeplini". Şi iată că trecură de atunci douăsprezece zile şi dintre cei care fuseseră pe Ubort, unde trebuia să aterizeze avionul, nu mai rămăsese nimeni: generalul Strokaci plecase cu avionul la Moscova, iar marile unităţi de partizani îşi urmaseră fiecare itinerariul lor... Credeam că n-o să mai vedem nici oamenii şi nici încărcătura ce ne era destinată.

Cînd deodată, în zorii zilei de 2 iulie, în clipa cînd tocmai mă întinsesem ca să mă odihnesc după ce muncisem o noapte întreagă la un ordin, s-a prezentat ofiţerul de serviciu pe statul major şi mi-a raportat:

— Tovarăşe general, a venit locotenentul-major Kravcenko. Şi mai sînt doi cu dumnealui...

— Aha!... Cum?... De unde a venit?... am sărit eu din pat, frecîndu-mă la ochi. Apoi deodată am strigat: Fedea! Unde eşti? Intră!

— Se luptă cu Maslakov, a răspuns ofiţerul de serviciu. Maslakov s-a repezit la încărcătură şi, bazîndu-se pe vechea lor prietenie, a vrut să se uite la staţiile de radio, dar Feodor Iosifovici l-a repezit... Îl cunoaşteţi, tovarăşe general, ce fire are: pînă nu primeşte ordinul, nu lasă pe nimeni la căruţe.

— Ce căruţe?

În clipa aceea am auzit:

— Locotenentul-major Kravcenko a sosit la dispoziţia dumneavoastră! Permiteţi să raportez?

Şi numai atunci m-am lămurit că tovarăşii Kravcenko, Bondarenko şi Gnedaş n-au sosit cu avionul, cum crezusem pînă atunci, ci într-adevăr cu căruţele, din Borovoe. Aceşti trei tovarăşi au străbătut cale de mai bine de trei sute de kilometri pe teritoriul ocupat de vrăjmaş, schimbînd caii prin sate.

— ...cinci staţii de radio, cinci dinamuri pentru ele, medicamente, şaizeci kilograme de sînge conservat pentru răniţi, o masă pliantă de chirurgie, cinci sute de kilograme de trotil, cartuşe, scrisori, colete din partea oamenilor muncii... îşi urma raportul Kravcenko, enumerînd cele aduse.

L-am întrerupt, nemaiavînd răbdare :

— Ai înnebunit, Fedea ? I-am strigat. Dar dacă dădeai de nemţi în cale ?...

Dar el a zîmbit cu obişnuitul lui zîmbet stăpînit :

— O astfel de întîlnire nu intra în socotelile noastre, tovarăşe Feodorov.

— Socotelile sînt socoteli, dar totuşi puteai să ne dai de ştire prin radio. Ţi-am fi trimis în întîmpinare o escortă, vreo douăzeci-treizeci de partizani...

— Staţiile de radio sînt toate împachetate, tovarăşe general.

Apoi a intrat în cort şi noul nostru tovarăş, chirurgul Gnedaş. Era un om trecut de prima tinereţe, dar bine legat şi sigur de el. După ce s-a prezentat, mi-a spus :

— Sînt pentru prima oară în spatele frontului inamic, dar după cîte se pare, am avut noroc. Cu un ghid ca Feodor Iosifovici aş putea ajunge pînă la Berlin ! El nu numai că-i simte pe nemţi, de la cîţiva kilometri, dar vede chiar şi minele în pămînt. Mai mare minunea ! Judecaţi şi singuri, chiar în apropiere de tabăra dumneavoastră am trecut printr-un luminiş minat...

— Dar asta-i foarte simplu, l-a întrerupt Kravcenko.

— Poftim de vedeţi ! a exclamat Gnedaş. Pentru dumnealui toate sînt simple...

— Am aflat de la ţărani, a urmat Kravcenko, că nu departe, pe drumul pe care îl urmăm noi, o vacă a sărit în aer. Va să zică, trebuia să fim atenţi. Cînd ne-am apropiat de luminiş, m-am gîndit : cam unde aş fi plantat eu minele ? Bineînţeles că pe acolo pe unde-i drum de trecere. Atunci înseamnă că trebuie să trecem pe acolo pe unde nimănui nu i-ar veni în minte să treacă cu caii. Asta-i tot !

Explicația era cu totul în spiritul lui Kravcenko. El n-avea niciodată obiceiul să-și dea aere de erou sau să vorbească prea mult de faptele sale. Dacă ar fi să-l crezi, toate pe lumea asta erau cît se poate de simple: „Trebuie doar să te gîndești puțin!"

Rămînea acum să hotărîm în ce post să-l numim pe Kravcenko. Adusese cu el un ordin prin care era numit în funcția de șef al statului major al detașamentului independent comandat de Baliţki. Dar Baliţki, după cum am mai spus, hotărîse să nu se mai despartă de noi. Se hotărîse să rămînă comandant de batalion și plecase spre sectorul de cale ferată pe care fusese repartizat.

— E clar, Fedea... pot, bineînțeles, să te trimit și acum la Baliţki, ca șef de stat major. El va acționa cu batalionul său, dacă nu chiar independent, totuși separat, la distanță de noi și i-am expus lui Kravcenko noua tactică pe care am adoptat-o. Totuși, ca să-ți spun drept, nu te sfătuiesc să te duci la dînsul. Îți cunosc firea și o cunosc și pe a lui. Sînteți oameni cu caractere diferite, iar lui Grișa, în ultima vreme, i s-a cam urcat la cap... Nu s-a liniștit încă după ce a fost decorat. Ai înțeles? N-o să duceți casă bună împreună, deși tu ai mult tact. Știi ce? Te sfătuiesc să iei comanda unui batalion independent. O să-ți alegem vreo sută de băieți buni, o să-ți repartizăm un sector de cale ferată și... apucă-te de treabă!

— Sînt la dispoziția dumneavoastră, tovarășe general!

— Atunci, primești?

— La ordin!

— Bine, o să ne sfătuim cu Drujinin și cu Rvanov. Mîine ai să primești ordinul.

N-am mai reușit să dorm în dimineața aceea. A trebuit să mai stau de vorbă și cu chirurgul nou sosit. El ne-a povestit cîte ceva despre dînsul. Lucrase la Moscova. În evacuare fusese repartizat departe, într-un oraș din Siberia. Acolo lucrase într-un spital și o dusese destul de bine.

— Aici ai ajuns ca mobilizat?

— Nu. De mai multe ori am cerut, am insistat chiar, să fiu trimis la partizani. Mi se răspundea de fiecare dată: „Avem nevoie de dumneata aici". Într-o zi, a venit prin părțile noastre locțiitorul comisarului poporului pentru sănătate. M-am adresat lui: „Vreau să fiu trimis la partizani. Știu că acolo se simte mare nevoie de chirurgi". Poate că

m-am înșelat ? și Gnedaș îmi aruncă o privire repede, cercetătoare. Poate că nu aveți prea mare nevoie de mine ?

— Te așteptăm de mult...

— Atunci, visul meu s-a împlinit ! Iertați-mă, tovarășe general, dar nu s-ar putea să vă vorbesc mai tîrziu despre mine ? Acum îngăduiți-mi să văd spitalul vostru.

L-am prezentat lui Grigoriev, șeful serviciului nostru medico-sanitar. Gnedaș i-a strîns mîna și l-a rugat de îndată să-l conducă la bolnavii în starea cea mai gravă...

— Probabil că sînteți ocupat, tovarășe general. O să vă raportez mai tîrziu despre impresiile mele și, dacă îmi dați voie, o să vă prezint și o listă de lucrurile cele mai necesare.

Așadar, el era acela care mă expedia : „Du-te — care va să zică — și vezi-ți de treabă, că aici nu am nevoie de tine". Asta mi-a plăcut.

*
* *

A doua zi după venirea lui Kravcenko, am dat ordin ca fiecare batalion să dea din efectivul său cîte cincisprezece-douăzeci din cei mai buni partizani (pe acea vreme încă nu plecaseră toate batalioanele spre locurile lor de destinație). Așa s-a organizat un nou detașament, care a primit numele lui Bogun, glorios tovarăș de arme al lui Bogdan Hmelnițki.

Au trecut cîteva zile. Într-o dimineață, Drujinin, intrînd la statul major, ne-a spus mie și lui Rvanov :

— Curată comedie ! și a rîs, dar după expresia feței lui am priceput îndată că ceea ce voia să ne spună nu prea era de rîs.

— Vin din detașamentul „Bogun"... Să știți că trebuie să lămurim unele lucruri, Dmitri Ivanovici.

— Ce să lămurim ? l-a întrebat Rvanov.

— Ce fel de oameni s-au adunat acolo ?... Trimite un curier să-l cheme încoace pe Kravcenko, iar pînă vine el o să vă povestesc cum stau lucrurile — și Drujinin a zîmbit iar.

Curierul a plecat, iar Drujinin a mai clătinat de cîteva ori din cap și a rîs încet privind cînd spre mine, cînd spre Rvanov.

— Halal detaşament ! Toţi unul şi unul ; a tunat şi i-a adunat !

— S-a dat ordin ca trei batalioane : batalioanele comandate de Tarasenko, Markov şi Lîsenko — să dea pe oamenii cei mai buni, am zis eu.

— Aici e aici ! a urmat Drujinin. M-am dus acolo şi ce să vezi ? La marginea pădurii stătea Fedea cu prietenul său Bondarenko şi cu Naks, comisarul detaşamentului, iar partizanii şedeau toţi în poiană, în semicerc. Erau vreo şaizeci de oameni... Nimic de zis, buni băieţi, buni de trimis la extras turbă ! Kravcenko i-a întrebat : „Cine din voi a luat parte la lupte ?" Din şaizeci, unul singur a ridicat mîna.

„La ce luptă ai luat párte ?" — „Am luat — zice — parte la operaţia pentru cucerirea localităţii Vladimireţ. Am stat în ambuscadă". — „La cîţi kilometri de locul luptei ?" — „La vreun kilometru şi jumătate, tovarăşe comandant... Dar să nu rîdeţi, tovarăşe comandant, că şi pînă acolo ajungeau gloanţele !" Kravcenko a întrebat din nou : „Cine ştie să tragă cu puşca ?" Şi iar s-a ridicat o singură mînă. „Unde ai tras ?" şi a aflat că în satul de unde era flăcăul, înainte de război, Osoaviahim-ul înfiinţase cursuri de tir. Şi flăcăul nostru trăsese acolo de vreo şase sau opt ori cu o puşcă de calibru mic... Poftim de vezi ce mai detaşament de artificieri... Ce-i asta, la drept vorbind ?... Iar batalioanele au plecat spre locurile lor, astăzi în zori au pornit la drum şi grupul de artificieri din batalionul lui Lîsenko, şi compania specială... De unde să luăm acum oameni pentru Kravcenko ?... Zău, tovarăşi, nu merge aşa ! Noi semnăm ordinele, dar cine controlează executarea lor ?

— Ce să controleze, şi pentru ce ? ! s-a aprins deodată Rvanov. La cine au venit oamenii daţi de batalioane ? La mine sau la Kravcenko ? A văzut sau nu Kravcenko pe vreunul din oamenii care i-au fost repartizaţi ? Ar fi putut să vină la timp la mine sau la Aleksei Feodorovici ! Dar acum, cînd batalioanele sînt în marş...

— Bine, dar ăsta-i un detaşament special, l-a întrerupt Drujinin, şi încă unul de artificieri ! Crezi că Tarasenko şi Markov au dat oamenii cei mai bine pregătiţi ? Ţi-ai găsit ! I-au ales pe cei mai tineri, dintre aceia care au venit la noi la Borovoe, chiar înainte de plecarea noastră de acolo, cu totul neinstruiţi...

— Nu te mai aprinde așa, Vladimir Nikolaevici! Kravcenko trebuia într-adevăr să vină la noi. N-a venit, să-i fie de bine! am intervenit eu.

— Vorbești de parcă nu l-ai cunoaște pe Fedea?! a strigat Drujinin.

În clipa aceea a intrat Kravcenko, și a raportat, ducînd mîna la șapcă:

— M-am prezentat la ordinul dumneavoastră!

Era atît de galben la față, că părea străveziu. Știam că suferă de ulcer și că are adeseori crize grozav de dureroase, de care nu se plînge niciodată. Credeam că și atunci avea una din crizele lui. Mai știam că și prietenul lui, Bondarenko, s-a întors de la Moscova nu pe deplin refăcut de pe urma trichinozei, o boală grea. Avea de pe urma ei o complicație: o eczemă ce supura. „Cum o să conducă ei tot acest tineret? Cum o să poată suporta greutățile drumului și cum o să dirijeze o acțiune atît de complicată și de primejdioasă ca aruncarea în aer o trenurilor militare?... Fără îndoială că n-am cîntărit bine lucrurile. Va trebui să punem problema desființării detașamentului".

În timp ce mă gîndeam la toate astea, Rvanov l-a întrebat pe Kravcenko de ce nu i-a raportat că batalioanele n-au executat ordinul întocmai și de ce a primit oameni neinstruiți.

— Răspunde odată, tovarășe Kravcenko! De ce?

— Întrebarea dumneavoastră nu e limpede! a răspuns Kravcenko.

— Cum adică, nu e limpede?

— După cîte știu, tovarășul general a ordonat ca batalioanele să-i dea pentru detașamentul „Bogun" pe cei mai buni dintre luptătorii lor. Batalioanele ne-au trimis oameni. Ce drept aveam eu să cred că aceste batalioane n-au executat ordinul întocmai? Dacă mi-au trimis oameni, înseamnă că îi socotesc cei mai buni. Iar dumneavoastră, tovarășe șef de stat major, mă întrebați de ce i-am primit? Întrebarea dumneavoastră mi se pare fără rost.

— Nu v-am spus?! a exclamat Drujinin. Cunoașteți doar cu toții firea lui Fedea! Dacă îi dați plozi de la grădinița de copii, o să întreprindă cu ei o operație de luptă sau o să arunce în aer trenuri. Numai să i se dea ordin. Nu-i așa, Fedea?... Ia stai jos și să vorbim de la om la om. Părerea

mea este că trebuie să-i trimitem pe aceşti oameni înapoi la batalioanele de unde au venit.

— Am înţeles, să vorbim de la om la om, a răspuns Kravcenko, cu o umbră de zîmbet pe buze, şi s-a aşezat pe o bancă. Avem în tot detaşamentul nostru doar trei automate ; restul au puşti, iar vreo douăzeci au venit fără nici o armă. Dar dacă tot vorbim de la om la om, socot că, de pildă, chirurgul unităţii, Gnedaş, care rămîne pe lîngă statul major, nu are nevoie de automat. Operatorul de film n-are nici el nevoie. Mai cer şi o mitralieră, poate fi şi o puşcă-mitralieră. Şi mai bine ar fi dacă ne-aţi da două.

— Stai, Fedea, acum nu-i vorba de astea ! a rostit Drujinin, punîndu-i mîna pe umăr. Să nu te superi, dar eu ţi-am văzut ostaşii.

— Mi-aţi ordonat, tovarăşe comisar, să vă vorbesc de la om la om. Socot, tovarăşe comisar, că, dîndu-mi misiunea de a organiza din nişte tineri nepregătiţi un grup de genişti şi artificieri, comandamentul mi-a făcut o mare cinste. Şi mulţumesc pentru încredere. O să fac totul ca s-o confirm.

— Încăpăţînat mai eşti, Fedea ! a spus Rvanov.

— Încăpăţînat nu sînt numai eu. Vă rog să mergeţi cu mine în poiană. O să-i vedeţi acolo pe flăcăii mei. Şi ei sînt încăpăţînaţi, şi ei ştiu că ni s-a încredinţat un anumit sector de cale ferată. Ei se şi simt artificieri şi se mîndresc cu asta...

— I-ai învăţat tu să se mîndrească, tovarăşe Kravcenko ? l-am întrebat.

El s-a mulţumit să-mi arunce doar o privire şi-a urmat :

— ...se mîndresc şi se bucură că li s-a încredinţat o asemenea misiune ! Naks le-a dat o bucată de pînză roşie şi patru ace cu aţă. Acum ei stau cu toţii şi îşi cos pe rînd panglicuţe la şepci şi chipie... Printre ei nu-i nici unul căruia fasciştii să nu-i fi ucis tatăl, mama sau fratele... Toţi au venit de bună voie în rîndurile partizanilor şi se roagă scrîşnind din dinţi de mînie : „Învăţaţi-ne să luptăm, învăţaţi-ne să tragem !" Kravcenko se înflăcărase, vorbea tare şi gesticula. Deodată însă îşi domoli singur avîntul şi rosti foarte încet : Dacă vreţi să ne desfiinţaţi, vă priveşte. Dar să vă duceţi să le spuneţi dumneavoastră flăcăilor, că eu nu mă duc. N-am de gînd să apar ca un prost în ochii lor !

Kravcenko ne-a convins. La cîteva zile după această convorbire, l-am condus pe el şi detaşamentul lui. Ploua cu

găleata și era frig ca în miez de toamnă, dar flăcăii treceau prin fața noastră strîngîndu-și la piept puștile, plini de fericire, și călcau cu pași largi și hotărîți prin băltoace.

* * *

Maslakov ne aduse următoarea radiogramă primită de la Moscova: „În noaptea de 6 spre 7 iunie, în timp ce marea unitate de partizani din Cernigov lupta să iasă din încercuire, a căzut Nikolai Nikitici Popudrenko, comandantul acestei mari unități și prim-secretar al Obkomului ilegal Cernigov".

O, Nikolai, Nikolai Nikitici! Știm doar cu toții că e război, că pe fiecare din noi mîine, poate chiar și azi, poate să-l doboare un glonț, o bombă, un obuz! Știm, dar în moarte parcă tot nu credem!

Dar că Popudrenko murise, nu-mi venea să cred, într-atîta era de vioi, într-atîta avea noroc în lupte!

Multă vreme n-am știut cum și cînd a căzut Popudrenko. „A căzut în luptă..." Dar cum altfel? Nu-mi puteam închipui că Popudrenko ar putea muri în patul lui. De îndată ce am citit radiograma, în fața ochilor mei am văzut parcă un cal ridicat în două picioare, iar călare pe el Nikolai Nikitici, cu sabia în mînă.

În cort a intrat Drujinin. I-am întins radiograma. Mîna comisarului a început să tremure. Rvanov, cel mai tînăr dintre noi, după ce a citit radiograma, a ieșit în fugă din cortul statului major. A trebuit să trimit după el, pentru că treburile nu rabdă.

O dată cu această radiogramă tristă, Maslakov a mai adus și alte două: una de la Baliți, cealaltă de la Egorov. Și unul și celălalt aruncaseră în aer primele trenuri militare germane, în nodul de cale ferată de la Kovel. Primele succese! Dacă Maslakov ne-ar fi adus aceste știri înainte de radiograma primită din Moscova, cîte exclamații de bucurie n-ar fi stîrnit ele! Acum însă, Drujinin rosti doar un singur cuvînt:

— Bine!

Dar treburile nu așteptau: ăsta era adevărul. A intrat ofițerul de serviciu și ne-a raportat că ne-au mai sosit încă două grupuri de partizani din partea locului, că Ilia Samarcenko s-a întors dintr-o cercetare îndepărtată și că Lîsenko a venit să ne raporteze cum că a terminat amenajarea aero-

dromului Gnedaș ne-a adus programul unui curs rapid de surori medicale pentru chirurgie.

Încercam să citesc acest program, dar rîndurile îmi jucau în fața ochilor.

— Ai auzit, Timofei Konstantinovici : a căzut în luptă Popudrenko !... De altfel, dumneata nu l-ai cunoscut pe Nikolai Nikitici.

— Nu l-am cunoscut personal, dar am auzit de el. În această săptămînă, de cînd am venit aici, am auzit foarte multe despre el ! Și la Moscova auzisem...

Deși trecuseră patru luni de cînd ne despărțisem de Popudrenko, aveam pînă acum sentimentul că luptă alături de noi. Nu trecea zi să nu ne amintim de unul sau de altul dintre tovarășii noștri din Cernigov. Cît despre Popudrenko, nu ne mărgineam numai la amintiri. Cînd discutam la statul major o nouă operație, cîte unul din „Bătrîni" spunea neapărat : „Nikolai Nikitici ar fi propus următoarea variantă..." Părea că ne sfătuiam cu dînsul.

Gnedaș întrebă pe neașteptate :

— Dar cum e organizat serviciul medical la marea unitate de partizani din Cernigov ? Bine ? Au chirurgi pricepuți ?

Am înțeles la ce se gîndea Gnedaș și m-am mărginit doar să dau a pagubă din mînă și să surîd cu amărăciune... Dacă Popudrenko s-a angajat în luptă, se înțelege că și-a ales sectorul cel mai primejdios și că a fost acolo unde învălmășeala era mai mare. Nu cred că sanitarii l-ar fi putut scoate de acolo. Cînd eram comandantul lui Nikolai Nikitici, trebuia să-l stăpînesc mereu, să-l opresc să-și riște viața peste măsură.

Am arătat mai înainte cum ieșea Popudrenko în timpul luptei în linia întîi și cum îi împușca la doi pași, cu pistoletul, pe dușmanii care îi apăreau tîrîș în față. La Gordeevka pătrunsese împreună cu trei partizani în clădirea comandaturii germane. Comandantul trăsese în el de la cîțiva pași, dar nu-l nimerise. Popudrenko îi smulse pistoletul din mînă. Atunci neamțul scoase stiletul din teacă, dar era prea tîrziu... Cînd m-am despărțit de Nikolai Nikitici, acest stilet atîrna la centura lui.

Altă dată Popudrenko, împreună cu patru partizani înarmați cu automate, a intrat în goana cailor înhămați la o trăsură ușoară pe arcuri, în plină zi, într-un sat în care se aflau nu mai puțin de trei sute de hitleriști. Nemții făceau pe uliță instrucție militară. Popudrenko și tovarășii lui i-au

împroşcat cu focuri de automat pe soldaţii aliniaţi şi au dispărut din sat în goana cailor, vii şi nevătămaţi... Şi cînd te gîndeşti că pe vremea aceea Popudrenko era locţiitor al comandantului de mare unitate şi al doilea secretar al Obkomului ! Nu cu astfel de atacuri ar fi trebuit să se ocupe el.

Dar Nikolai Nikitici era încredinţat că un comandant, oricît de înaltă ar fi funcţia lui, e dator să dea subordonaţilor pildă de eroism personal şi de dispreţ faţă de moarte. Uneori primea observaţii din partea Obkomului şi de la mine personal pentru că în timpul luptei devenea luptător de rînd şi nu comandant, că lupta numai şi nu comanda. Cu cît se apropia mai mult de inamic, cu atît devenea mai înverşunat. Dar mai tare decît orice îl fura lupta corp la corp, încăierarea cea mai aprigă.

Aş putea spune oare că Nikolai Nikitici nu era destul de disciplinat ?

În ofensivă era disciplinat în cel mai înalt grad, dacă se poate socoti disciplină îndeplinirea conştiincioasă şi plină de avînt a ordinului de luptă.

În schimb însă, cînd trebuia să pună frîu propriului său avînt sau să-i reţină pe ceilalţi, cînd trebuia să se retragă, Nikolai Nikitici nu izbutea. Sau, mai bine zis, nu putea.

— Recunosc, îmi zicea el, că ăsta-i un mare neajuns al meu. Sînt un cocoş bătăios... Să ştiţi că o să manevrez şi o să mă şi retrag, dar această învăţătură tare greu am s-o deprind, tare greu !

Cînd se discuta la statul major planul unei noi operaţii, Nikolai Nikitici propunea totdeauna să executăm lovitura cea mai îndrăzneaţă şi de cele mai multe ori — frontală. Îşi dădea şi el seama, bineînţeles, că partizanii trebuie să ştie să scape de inamic, să execute o manevră de întoarcere, dar toate astea nu prea îi erau pe plac...

Noi îl iubeam pe Nikolai Nikitici pentru cinstea lui de cristal, pentru devotamentul lui faţă de cauza comunismului, pentru pasiunea şi curajul lui nestăvilit.

Amănuntele cu privire la moartea lui Popudrenko le-am aflat abia la sfîrşitul războiului, cînd m-am întîlnit cu Novikov, Korotkov, Kapranov şi ceilalţi participanţi la lupta din 6 iulie.

S-a păstrat şi o fotografie făcută cu cîteva ceasuri înainte de moartea lui Nikolai Nikitici. Ea înfăţişează pe comandanţi sfătuindu-se în jurul unei hărţi. Nikolai Nikitici arată cu creionul un punct şi spune ceva, iar ceilalţi îl ascultă cu

luare-aminte. E liniştit, şi ceilalţi comandanţi sînt şi ei liniştiţi.

Şi totuşi tabăra în care avea loc consfătuirea se afla de două zile sub focul artileriei inamicului. Unităţi germane de pedepsire încercuiseră marea unitate de partizani din Cernigov şi cercul se strîngea în fiecare zi. Să rupă acest cerc în timpul nopţii sau să moară — iată cum se punea problema la această consfătuire.

Mai tîrziu, la Kiev, cînd am primit această fotografie a lui Popudrenko, am privit îndelung trăsăturile chipului atît de bine cunoscut şi atît de drag. Îl cunoşteam pe omul acesta de zece ani. L-am cunoscut ca agitator şi propagandist de curînd promovat în această muncă din munca comsomolistă, de către Comitetul raional de partid Gorodnea; l-am cunoscut apoi ca prim-secretar al Comitetului raional de partid; am lucrat cu el înainte de război la Comitetul raional de partid Cernigov, iar cînd trupele fasciste germane au invadat pămîntul Ucrainei, am trecut amîndoi în ilegalitate şi mai bine de un an şi jumătate am luptat împreună ca partizani. Ce poate oare să spună o fotografie şi încă una făcută într-o asemenea împrejurare, într-un asemenea moment? Dar din chipul lui Popudrenko desprindem totuşi expresia autoritară de comandant, încredere şi dîrzenie. Patru luni îl despărţeau pe Nikolai Nikitici de pe fotografie de acel din ziua în care ne-am luat rămas bun şi cînd mi-a spus: „Pentru totdeauna!" Nu era mult. Dar în condiţiile vieţii de partizani oamenii cresc repede.

În aceste patru luni, sub conducerea lui Popudrenko detaşamentul de patru sute de oameni a crescut şi s-a transformat într-o mare unitate de partizani, numărînd o mie două sute de oameni. În acest răstimp, marea unitate de partizani din Cernigov a executat, în condiţiile grele din apropierea frontului, cîteva raiduri mari şi a ieşit de cîteva ori din încercuire. Zeci de detaşamente de pedepsire au fost nimicite de această tînără mare unitate, mai bine de douăzeci de trenuri militare au fost aruncate în aer, şi toate astea în timp ce partizanii se aflau mereu în mişcare, în timpul raidurilor care nu mai conteneau!

Fără îndoială că o fotografie nu redă prea exact starea sufletească a oamenilor. Nu cred că toţi aceşti tovarăşi erau chiar atît de liniştiţi în acea zi. În noaptea precedentă nici unul dintre ei nu dormise şi de trei zile oamenii nu mai aprinseseră focuri, aşa că nu mîncaseră nici mîncare caldă

și nici apă fierbinte nu băuseră. Cu toate că se apropia luna iulie, în fiecare zi cădeau fără încetare ploi reci și toți erau uzi și rebegiți de frig.

După cum mi-au povestit mai tîrziu Novikov, Iaremenko, Korotkov și Petrik, la acea consfătuire s-a hotărît, printre altele, că în timpul cînd marea unitate va duce lupte ca să iasă din încercuire, punctul de comandă să se afle în centrul coloanei. Membrii Obkomului l-au prevenit pe Nikolai Nikitici: „Nu te băga înainte, nu te aprinde! Comandanții de detașamente trebuie să știe în orice moment unde te afli!" Popudrenko a încuviințat în tăcere din cap. Apoi a semnat ordinul de luptă. La orele 17, acest ordin fu primit de toți comandanții de detașamente, iar la orele 22, o dată cu căderea nopții, coloana a pornit la atac ca să rupă încercuirea.

Primul grup de partizani a trecut cu bine linia inamicului. Cînd a pornit al doilea grup, dușmanul a deschis focul de mitraliere din flancuri. S-a produs o scurtă învălmășeală, coloana a șovăit și a dat înapoi. În aceeași clipă Popudrenko a dat pinteni calului și s-a avîntat în întuneric, unde era lupta mai în toi.

— Înainte! a strigat el. Pentru pa... — și glasul lui s-a stins.

Răpus de glonț, el a căzut sub copitele calului său.

Acum, cînd stau lîngă obeliscul ridicat deasupra mormîntului său din piața orașului Cernigov — emoția mă cuprinde din nou și ochii mi se împăienjenesc de lacrimi. Și totuși trebuie să spun: a avut lipsuri, frumoase și pline de bărbăție, dar totuși lipsuri! N-ai ce-i face!

Artificierii

Exploziile pe liniile ferate ale nodului feroviar de la Kovel au început în zilele cînd nemții desfășurau ofensiva în raionul Kursk-Belgorod. Pînă la șaptezeci de trenuri militare treceau zilnic spre front pe liniile ferate pe care acționau artificierii noștri. Trenurile acestea mergeau cu o viteză de patruzeci-cincizeci de kilometri pe oră, urmînd exact graficul întocmit de regulatorii de circulație germani.

De la începutul lui iulie, statul major al marii noastre unități își asumă funcțiile de regulator de circulație. Dar cum ordinele către mecanicii de locomotive nu se dădeau pe hîrtii scrise și nici măcar cu ajutorul semnalelor luminoase, regulatorii noștri de circulație — artificierii — „dirijau" mișcarea trenurilor pe căile ferate cu ajutorul minelor. Trenurile militare care nu li se supuneau erau aruncate în aer.

Între 7 iulie, ziua cînd au răsunat primele două explozii, și 1 august, pe nodul de cale ferată încredințat nouă au fost aruncate în aer, incendiate și distruse parțial șaizeci și cinci de trenuri. Viteza circulației trenurilor s-a redus la douăzeci și cinci-treizeci de kilometri pe oră. Acum trenurile militare rămîneau peste noapte în gările mari, sub paza unor garnizoane numeroase, fapt care reducea simțitor capacitatea de tranzit a nodului feroviar și a întregii căi ferate.

În depozite și în vagoane rămîneau blocate sute de mii de tone de grîne și alte produse alimentare pregătite pentru a fi trimise în Germania. Dar și mai important, soldații și ofițerii germani, trimiși să completeze trupele de pe front, rămîneau zile întregi prin gări. Trenuri cu muniție, tancuri, tunuri și alte încărcături militare erau garate pe linii de rezervă, așteptînd îndelung să le vină rîndul la plecare.

De la începutul lui august, aruncam zilnic în aer pînă la zece trenuri.

După cum primele lupte importante susținute de noi în regiunea Cernigov atrăseseră asupra noastră luarea-aminte a tuturor locuitorilor, acoperindu-ne de glorie și determinînd o puternică afluență de noi partizani în rîndurile noastre, tot așa și aici, exploziile avură un mare răsunet în rîndul populației. Vestea că de-a lungul liniilor ferate se întîmplă mereu deraieri se răspîndi cu iuțeală prin întreaga regiune. Vînătoarea de trenuri deveni acum ocupația principală și a altor detașamente de partizani. Înainte, oamenii din marea unitate comandată de „nenea Petea" — Brînski, Erou al Uniunii Sovietice — acționau foarte rar pe calea ferată. În august însă aruncară și ei în aer cîteva trenuri militare. Ecourile exploziilor de la nodul feroviar din Kovel răsunară și în Bielorusskoie Polesie, și în regiunea Kitomir, și dincolo de Bug, și în Polonia. De pretutindeni începură să ne vină oameni noi. Soseau oameni răzleți, grupuri de prizonieri fugiți, detașamente întregi dornici să intre în marea noastră unitate. Și toți, dar absolut toți, voiau să participe într-un fel sau altul la acțiunile pe care le duceam pe căile ferate.

Între partizani izbucniră certuri: cui anume aparține unul sau altul din sectoarele liniei ferate. Înainte de venirea noastră pe aceste meleaguri, în raionul Giverți-Lîk, staționa detașamentul lui Medvedev. Acum sosise acolo Balițki — cel mai îndrăcit, ca să zic așa, dintre artificierii noștri. Dar Medvedev, supranumit de partizani „Vînător de generali nemți", avea nevoie de liniște. El îi făcu o vizită lui Balițki și îi spuse că ar fi bine să se mute de acolo, pentru că locul este — ca să zic așa — ocupat. „Iar dacă o să obiectați cumva și dacă o să văd în preajma liniilor ferate oameni de-ai voștri cu trotil și alte fleacuri, să-mi fie cu iertare, dar o să-mi iau măsurile mele"

„Nenea Petea" ne expuse și el pretențiile lui. După părerea sa, în raionul unde era dispus detașamentul său, el era stăpînul tuturor satelor și tîrgurilor, tuturor căilor ferate și șoselelor, într-un cuvînt, al întregului inventar viu și mort, inclusiv soldații și ofițerii inamicului. Astfel încît dacă ne-am apuca să atacăm vreo comandatură germană pe teritoriul „lui", el ar face de asemenea tărăboi.

Nu trecu mult însă și ne-am împăcat și cu Medvedev și cu „nenea Petea" — ce e drept, nu fără amestecul Statului Major Central al Mișcării de Partizani.

În august, în timp ce întreprindeam o călătorie de inspectare a batalioanelor noastre, sosiră la noi, la Lobnoe, Begma,

comandantul marii unități de partizani din regiunea Rovno, împreună cu Kizea, comisarul acestei mari unități, și un tovarăș din statul lor major. M-au așteptat cît m-au așteptat, și au plecat înapoi, lăsîndu-ne vorbă, mie și lui Drujinin, că ne roagă să-i vizităm.

Trebuie să spun că comandanții marilor unități și ai detașamentelor de partizani nu aveau posibilitate să se întîlnească chiar atît de des și, bineînțeles, se bucurau ori de cîte ori se ivea un astfel de prilej. Luînd cunoștință de invitație, Drujinin și cu mine am plecat la Vasili Andreevici Begma, de cum am avut timp liber.

Am fost primiți cît se poate de bine, ospătați din belșug și după aceea am vizitat tabăra și am cunoscut pe comandanții de detașamente. Am făcut cunoștință de asemenea cu tizul meu, Ivan Filippovici Feodorov (supranumit Feodorov-Rovenski), comandantul unui detașament numeros. Și iată că tocmai acest tiz al meu, în timpul unei convorbiri, de altfel destul de pașnice, a început să-mi facă aluzii cum că partizanii mei nu se poartă bine și îi nedreptățesc pe partizanii lui.

— Cum asta? Unde, cînd?

— Să vedeți, Aleksei Feodorovici, artificierii voștri intră și pe liniile noastre ferate.

I-am răspuns atunci:

— Am lovit, lovim și o să lovim dușmanul pretutindeni unde-l descoperim și unde socotim că putem s-o facem!

Vasili Andreevici Begma zîmbi (era în general un om blajin, foarte politicos, cu sufletul deschis) și îmi ripostă:

— Totuși, tu ai fost trimis în regiunea Volînskaia și eu în regiunea Rovno, și nicidecum la nimereală. Va să zică, este o deosebire. Poate că mîine o să-ți vină în cap să te muți chiar pe meleagurile noastre?

— Dacă împrejurările o vor cere...

— Ce fel de împrejurări, adică?

— De pildă, dacă dușmanul o să ne atace cu forțe de zece ori mai mari decît cele de care dispune acum.

— Atunci e altceva. În acest caz, o să te primim cu dragă inimă și o să luptăm cot la cot cu tine. Dar pînă atunci, ar trebui să respecți drepturile tizului tău.

— Nu sînt de părerea ta, Vasili Andreevici, dar cred că n-o să ne certăm... De altfel, raionul despre care vorbești tu și tizul meu mi se pare că nu este de loc în regiunea Rovno. Ia să vedem harta.

— Hai ! Cheamă-l aici pe colonelul Grigoriev ! îl rugă el pe adjutant. Unde-mi umblă ?!

Adjutantul se depărtă în fugă, iar cînd se întoarse raportă că nu l-a găsit pe colonelul Grigoriev.

— A plecat, se zice, la detaşamentul „V. I. Ceapaev".

— Mă mir, făcu Vasili Andreevici, ce l-o fi apucat să se ducă deodată acolo ? Ia stai... stai puţin... Nu cumva chiar tu eşti Feodorov ăla ?... Păi sigur, firește, chiar tu eşti ! Mi-am amintit ! Grigoriev mi-a spus într-o zi că el şi cu unul Feodorov au înjghebat în primele zile ale războiului un detaşament de partizani. Şi că tu, adică Feodorov acela, a căzut în lupte... Că el, cică, te-ar fi văzut căzînd cu ochii lui şi ar fi căutat să te scape... pînă la urmă ieşea chiar că ţi-ai fi dat sufletul în braţele lui !

— Ca să vezi cîte se pot întîmpla în viaţă ! Iar eu sînt bine sănătos şi mă pregătesc să mai trăiesc încă destulă vreme

Niciodată nu mi-aş fi putut închipui că şeful de stat major al lui Begma este chiar acel colonel Grigoriev, comandantul artileriei corpului de armată cu care am început să înjghebăm un detaşament şi care mai tîrziu a plecat cu automatul într-o direcţie necunoscută. Nu mă miram deci că evită acum să se întîlnească cu mine.

Am stat la Begma trei zile. Şi chiar în ziua a treia l-am revăzut pe Grigoriev.

Întîlnirea n-a fost dintre cele mai plăcute. Fiind militar, Grigoriev a ştiut să-şi ascundă tulburarea, dar după expresia feţei lui se putea vedea cît de înciudat era că mă vede în viaţă. S-au făcut prezentările :

— Colonel Grigoriev !

— General Feodorov !

Trebuie să mărturisesc că în momentul acela îmi era foarte, foarte plăcut să-mi declin gradul.

— Ia să auzim ! i-am spus. Ei ? Răspunde odată ! Te întreb cum ai şters-o atunci la nemţi ?

Grigoriev răspunse cu o îndrăzneală calmă :

— Nu vă datorez nici o explicaţie...

— Zău ? Ia te uită !... şi mîna mea se întinse fără voie spre pistolet.

— Aşteaptă, Aleksei Feodorovici, spuse cu glasul lui măsurat şi obişnuit Vasili Andreevici, şi îmi luă mîna cu

degetele lui fierbinți și moi. Hai să ne lămurim cu încetul. Stați jos, tovarăși... Stai jos și dumneata, tovarășe Grigoriev.

Ne-am așezat. În primele clipe, nu prea auzeam ce vorbea Grigoriev din pricina furiei de care eram cuprins. El spunea :

— ...și deodată, înțelegeți, au apărut niște motocicliști. Înapoi, spre voi, n-aveam cum să trec. Am încercat să fug în partea opusă. Dar m-au văzut. M-au înconjurat. Am vrut să trag, dar automatul se înțepenise. Asta-i tot. M-au prins... Iar mai departe ar fi prea lung să povestesc și n-o să vreți să mă ascultați...

— Ba nu, continuă, îl îndemna Vasili Andreevici.

— Ce s-a întîmplat mai departe am povestit o dată în întregime comandantului marii unități, adică dumneavoastră, tovarășe Begma. Faptele au fost verificate. Oamenii din detașamentul lui Brînski cunosc totul. Am fugit de la nemți. Am reușit să găsesc niște oameni cumsecade, care m-au ascuns. Apoi m-am angajat la o brutărie, unde am fost responsabil. De îndată ce s-au ivit partizani în apropiere de Liuboml... da, am lucrat la Liuboml... De îndată ce s-au ivit în păduri partizanii, m-am dus la ei. Întrebați-l pe Brînski, la care am fost cîteva luni. Apoi am fost mutat la generalul Begma. Aici îmi fac serviciul.

— Aleksei Feodorovici, degeaba te aprinzi așa, mi se adresă Vasili Andreevici, colonelul a suferit destule ca prizonier, și apoi în brutăria aceea. Deocamdată sînt mulțumit de el...

— Pentru ce, totuși, l-am întrerupt eu pe Vasili Andreevici, pentru ce ai avut nevoie, colonele, să mă dai ca mort, să mă îngropi ? La ce bun toate astea ?

— Aici sînt vinovat. Am auzit niște zvonuri... Nu mi-am putut închipui că Feodorov cel de atunci și dumneavoastră sînteți una și aceeași persoană. Arătați atunci atît de rău, încît eram încredințat că și pentru dumneavoastră, ca și pentru mine, totul s-a sfîrșit. Păcat că nu v-ați văzut cum erați în ziua aceea !

Am înțeles deodată totul. Aveam în fața mea un om care „în ziua aceea" se considerase învins. Astfel de oameni piereau, dacă nu fizicește, cel puțin moralicește. Bine cel puțin că Grigoriev fusese destul de cinstit ca să treacă la vreme la partizani.

— Într-un cuvînt, eşti un partizan din '943 ! am zis eu şi am dat din mînă a pagubă.

În cuvintele „partizan din '943" pusesem, vrînd-nevrînd, sentimentul cu care partizanii „veterani" îi priveau pe cei care au aderat la mişcarea lor în 1943, adică în anul cînd Armata Roşie a dezlănţuit ofensiva ei zdrobitoare, sentimentul superiorităţii faţă de aceştia. Sentimentul acesta este de înţeles. Unde ai fost în timpul cînd Armata Roşie se retrăgea ? Ai stat ascuns ! Ai stat să aştepţi, ori poate chiar ai căutat să te dai bine pe lîngă hitlerişti ! Mă rog, te-am primit, te-am recunoscut de-al nostru şi ţi-am dat şi o armă ca să-ţi răscumperi vina. Dar încredere deplină şi stimă tot nu trezeşti în sufletele noastre ! Cam aşa judecam noi şi, fără îndoială, nu totdeauna aveam dreptate.

Venisem doar încoace, în regiunea Volînskaia, nu numai ca să aruncăm în aer căile ferate, ci şi ca să ridicăm poporul, să-l atragem în rîndurile noastre, să-i insuflăm credinţa în victoria noastră, să-i dăm arme împotriva duşmanului. În manifestele noastre, noi ne adresam şi poliţailor, şi bulboviştilor, şi acelora care se lăsaseră de bună voie luaţi prizonieri, iar acum fugiseră din lagărele germane : „Dacă vreţi să vă răscumpăraţi vina, dacă vreţi să aveţi iar o patrie şi să căpătaţi din nou dreptul măreţ de a fi cetăţean al Uniunii Sovietice — veniţi în rîndurile noastre, loviţi împreună cu noi în ocupanţi şi în trădătorii de orice fel !"

Şi oamenii veneau în rîndurile noastre. Unii din îndemnul inimii, alţii siliţi de împrejurări, alţii ca să se acopere cu titlul de partizan.

Cu timpul, ne lămuream asupra fiecăruia. Totuşi, în relaţiile noastre de fiecare zi cu noii noştri tovarăşi, nu le puteam arăta acestora vreo neîncredere : că doar nu erau prea mulţi aceia care veniseră numai pentru titlul de partizan.

Cînd colonelul ieşea din cort, i-am strîns mîna fără vreun deosebit entuziasm, dar timpul a arătat că el venise în rîndurile partizanilor fără vreo piatră ascunsă în sîn. Muncea cinstit şi a fost chiar rănit în luptă.

După ce s-a retras colonelul, Vasili Andreevici, împreună cu mine şi cu tizul meu am revenit la problema noastră de mai înainte : dacă e voie şi dacă trebuie să acţionezi pe un

teritoriu de partizani „străini". Am desfăşurat harta şi am constatat că băieţii mei au intrat într-adevăr în regiunea Rovno, au pus două mine şi au aruncat în aer două trenuri...

— Ei şi? Ce e rău în asta? am întrebat. Găsesc că dacă ar fi chiar ceva rău, răul este numai pentru ocupanţi. Nu-i aşa? Pe vremea aceea nu se aflau acolo genişti de-ai voştri!

— Ne pregăteam tocmai să trimitem, dar ne-aţi luat-o înainte.

— Reiese aşadar că v-am ajutat!

Oricum ar fi, prietenia noastră cu Begma, cu Kizea, cu Feodorov-Rovenski şi cu Medvedev nu s-a stricat şi, cam peste trei luni, am dat cu toţii o lovitură comună trupelor fasciste trimise împotriva noastră.

* * *

Cînd ne întorceam la Lobnoe, partizanii care călăreau înainte zăriră pe potecă doi oameni. Unul din ei îl susţinea pe celălalt.

— Stai! le strigară flăcăii noştri. Amîndoi se aruncară în lături şi fugiră în pădure. I-am ajuns din urmă. Dar, de cum îşi dădură seama că sîntem partizani, ei se întoarseră de bună voie.

Unul din ei era Vasili Trofimov, un cercetaş de-al nostru pe care de mai bine de două săptămîni îl socoteau mort. Al doilea... era un individ destul de ciudat. În pădure nu întîlniserăm niciodată unul ca el. Purta o haină albastră cadrilată, pantaloni golf, cenuşii, pantofi roşii, ciorapi cu un desen fistichiu, curat actor de circ. Faţa îi era însă năpădită de peri ţepoşi şi cărunţi, iar în ochi i se citea durere, deznădejde, foame şi frică. Îmbrăcămintea lui de crai era foarte boţită, iar pantofii pe alocuri decoloraţi de rouă. Avea o înfăţişare jalnică, ce nu inspira încredere...

— De unde ai răsărit, Trofimov? Ştii că noi te-am socotit mort de mult. Şi, luîndu-l la o parte, l-am întrebat: Cine-i individul ăsta? E o „limbă" sau vreun partizan nou-născut?

Trofimov ne-a povestit o întîmplare destul de puţin obişnuită. Înainte de a o reda însă, trebuie să spun cîteva cuvinte despre Trofimov însuşi. Era un partizan în vîrstă

de vreo treizeci și opt de ani, foarte disciplinat și serios. Dar numai pînă în clipa cînd lua un păhărel mai mult. Atunci îl năpădea deodată dorința să acționeze de unul singur. Voia, de pildă, să captureze neapărat o „limbă", chiar dacă nimeni nu-i dădea un asemenea ordin, sau să treacă neobservat pe sub nasul unei patrule nemțești, ceea ce nu era ușor de loc, dacă ținem seama că Vasili, care numai mic nu era, avea vreun metru și optzeci înălțime. Pînă atunci acțiunile lui „individuale" se sfîrșiseră cu bine. Acest fapt se datora nu atît norocului, cît meseriei lui de dinainte de război. Vasili fusese brigadier silvic pe undeva prin regiunea Kalinin, așa că se orienta bine în pădure și știa să-i descopere pe cei ce încălcau ordinea.

Cu vreo trei săptămîni înainte, Vasili fusese trimis cu un mic grup la Liuboml. Acolo, după ce îndeplini misiunea, își îngădui să bea un păhărel de trăscău la o cîrciumăreasă necunoscută și la întoarcere se rătăci de grupul său. De la tovarășii lui, am aflat că la un moment dat ei au auzit focuri de armă, apoi strigăte, dar cînd s-au repezit într-acolo, era prea tîrziu. Partizanii și-au închipuit că Trofimov pierise... Și iată că îl întîlneam acum. Slab, bărbos, plin de vînătăi... Am făcut un popas. Am îmbucat cîte ceva. Vasili a mîncat cu noi. Am dat și însoțitorului demîncare, dar îl țineam deocamdată mai la o parte, ca pe un prizonier.

După ce am mîncat, Vasili a început să povestească.

— Mă întrebați dacă ăsta-i vreo „limbă" sau îmi e doar tovarăș de drum, sau ce anume e cu el? Nici eu nu mă dumiresc ce soi de om o fi. Pe de o parte, m-a scăpat de la moarte. Asta-i de netăgăduit. Pentru care îi mulțumesc. Bun. Pe de altă parte, s-ar fi putut și pierde. Ba nu, a vrut chiar să mă piardă și a chemat și niște polițai într-ajutor... N-o să stau să vă spun acum prin cîte am trecut pînă atunci ; pentru greșeala ce am făcut o să răspund, dar asta-i cu totul altă poveste... Așadar, am căzut, cum vă spuneam, în ghearele polițailor. După ce m-au tăbăcit vreun ceas-două, au ostenit și m-au împins în nu știu ce încăpere.

Ședeam, va să zică, acolo... Închisoarea mea nu era chiar închisoare, ci un beci în care se țin cartofi. Pe pereți șiroia apa, iar lumina abia de pătrundea. În ferestruie, în loc de gratii, era băgată o grapă. Pentru mine era limpede : mă

aştepta sau glontele, sau ştreangul — n-aveam altă alegere, şi nici măcar asta nu atîrna de mine. Înfăţişarea mea a cam avut de suferit de pe urma „convorbirii" pe care am avut-o cu poliţaii, iar după băutură, capul îmi vîjîia ca un concasor. Proastă afacere! Singura bucurie era că şi eu apucasem să-i pocesc puţin pe poliţaii ceia.

De ce oare n-au sfîrşit-o cu mine chiar dintr-o dată? Se înţelege de ce: poliţaii-s poliţai şi nu se încumetă să ia o hotărîre după capul lor. Iar anchetatorul neamţ era plecat în district şi trebuia să se întoarcă în curînd. Dînsul, după cum îmi tot spuneau poliţaii ceia, era cu multă carte şi avea aparate speciale şi urma să se ocupe de mine după toate legile ştiinţei. Într-un cuvînt: „fizioterapie"!... Stăteam întins şi îmi ziceam că în împrejurările acelea tot nu pot face nimic cu mîinile şi picioarele, să văd ce folos îmi poate aduce capul. Să-mi aduc măcar aminte cum am trăit, cum am luptat şi cum am căzut, din prostie, în labele lor. Nu mă cruţam de loc: fiind cercetaş, ar fi trebuit să-mi dau seama de puterea băuturilor tari, să nu mă-ntrec cu măsura şi nu să mă bizui pe cine ştie ce noroc. Uite-aşa pier cei mai buni oameni!

Stăteam, care va să zică, întins pe spate, îmi dezlipeam anevoie cu degetele pleoapele umflate şi mă gîndeam la situaţia mea. Alături de mine se foiau şi se tîrau, în patru labe, pe paie, alţi doi indivizi. Era seară, lumina ce cădea din ferestruie era prea slabă ca să le pot desluşi chipurile. Dar oamenii gemeau şi sufereau pe tăcute. Se vede treaba că-i burduşiseră şi pe dînşii acolo sus. Dar ca să intru în vorbă cu ei, trebuia să fiu cu multă băgare de seamă. Unul din ei poate să fi fost acolo pentru că aşa i-o cerea slujba. Tovarăşul Soloid ne-a povestit odată că se întîmplă şi aşa, şi că dacă ai căzut în labele lor, trebuie să fii cu multă băgare de seamă.

Cînd m-am trezit a doua zi dimineaţă, într-adevăr, unul din cei doi lipsea, iar celălalt, adică chiar ăsta pe care îl vedeţi, fornăia şi, stînd pe genunchii lui slabi ca vai de ei, făcea mătănii înspre ferestruie şi se închina. Eu, bineînţeles, respect sentimentele religioase şi de aceea nu m-am amestecat. Dar cînd am văzut că intelectualul ăsta trece de la vorbe bisericeşti la tot felul de oftaturi şi văicăreli împo-

triva soartei, l-am întrebat ce are. Mi-a răspuns cu dispreț că nu are nevoie de nimic și că așteaptă doar moartea. Ce-i drept, l-a apucat o tuse chinuitoare și tot trupul a început să i se închircească. Era o privelişte dureroasă.

Deodată s-a deschis ușa și un polițai ne-a întins cîte o cană de apă clocotită și cîte o bucată de pîine. Ce înseamnă „o bucată" în împrejurările în care ne aflam? O sută de grame. Iar pîinea aceea, dacă stai s-o tălmăcești pe limba noastră rusească, era o adevărată bucată de lut în care cineva pusese în glumă și în batjocură puțin aluat și puțin ovăz. Vecinul meu a mulțumit și l-a întrebat foarte politicos pe polițai dacă în ziua aceea nu era cumva duminică. Dar polițaiul s-a mulțumit să trîntească grosolan ușa, fără să-i răspundă.

Atunci m-am amestecat și eu în vorbă și i-am răspuns că nu-i duminică, ci vineri. Dar el nu mă asculta. Într-o clipă a înghițit și pîinea lui, și a mea. Mă privea cu niște ochi de cîine bătut, închipuindu-și, pesemne, că o să dau în el. Atunci am scos din nădragi o bucată de slănină, stocul meu intangibil, și i-am întins-o, zicînd: „N-ai să refuzi, cred?"... Cum de-mi rămăsese această bucată după percheziție? Pesemne că polițaii n-au văzut în slănina asta un obiect suspect de-al partizanilor. Nu știu cum s-a făcut, dar știu că mi-au lăsat-o.

Omul mînca, aproape fără să mestece, cu o plăcere vădită, mușcînd dintr-o jumătate de bucată. Cealaltă jumătate a pus-o în fața mea și mi-a întins și mîna:

„Să facem cunoștință: sînt sculptorul Konstorum Kazimir Stanislavovici". (Crezusem că e polonez. După nume nu mă prea dumiream ce e. Vorbea însă curat rusește; la fel ca lectorii noștri din detașament.) „În ce chestiune, zice, sînteți implicat?"

I-am mărturisit — deoarece nu mai avea nici un rost să tăinuiesc — că sînt un patriot. Nu i-am spus însă că fac parte dintr-un detașament de partizani. I-am spus că am fugit cu un grup întreg dintr-un lagăr de prizonieri; pe unii nemții i-au ucis, alții au scăpat cu bine, iar mie mi-a fost hărăzită soarta asta. Pe urmă l-am întrebat de ce îl interesează dacă în ziua aceea este sau nu duminică? Mi-a răspuns că duminica se dă supă. „Va să zică ești de mult aici?"

l-am întrebat. Şi omul mi-a răspuns că e aproape o lună de cînd a fost arestat, dar că o să vină anchetatorul german şi atunci această neplăcere o să se termine. Asta nu mi-a plăcut : se bizuia, care va să zică, pe nemţi.

Pe urmă nu prea am mai vorbit, dar peste vreo trei zile ne-am dat seama amîndoi că n-aveam de ce ne teme unul de altul. Eu trebuia să mă feresc de dînsul, adică de flăcăul ăsta, numai şi numai de două ori pe zi, cînd poliţaii ne aduceau pîinea. În clipele acelea Kazimir ăsta se pierdea cu totul cu firea şi îşi închipuia, nu ştiu de ce, că o să-i cer înapoi porţia pe care mi-o mîncase în prima zi. În ultimele zile şi pe mine mă slăbise rău de tot foamea. Oricum, mă obişnuisem pînă atunci cu mîncare bună : caşă sau peşte, într-un cuvînt, hrana noastră de partizani. Iar dacă se întîmpla ca noi, partizanii, să suferim de foame, apoi, după cum vă amintiţi, era cu totul altceva : eram cu toţii împreună, cîntam sau aveam cîte o treabă. Dar aici, la ce era să mă gîndesc : doar la viaţa trecută sau la moartea viitoare, sau la mîncare. Aşa că m-a apucat şi pe mine un fel de ţîcneală : şedeam amîndoi, eu cu Kazimir, şi ne aminteam de tot soiul de bucate. De pildă, el spunea că în situaţia noastră bună ar fi o farfurie de supă fierbinte, iar eu îi răspundeam că nici plăcintele n-ar fi rele, dintr-acele pe care le făcea maică-mea, vreo şaisprezece bucăţi dintr-un pud de făină. Cu alte cuvinte, ne luam la întrecere în materie culinară.

Kazimir mi-a povestit totuşi pentru ce fusese închis. Povestea lui m-a mirat. Era o întîmplare cam de neînţeles. Ca sculptor are de bună seamă talent şi făcea înainte de război tot felul de podoabe de lut, aşa, de frumuseţe. N-avea serviciu, dar oamenii îi dădeau comenzi fie pentru parcul oraşului, fie pentru cîte un mormînt. La început el modela obiectul din lut, iar pe urmă muncitorii făceau o formă şi turnau după ea obiectul. N-o ducea prea rău : putea să-şi ţină familia. Locuia la Lvov, iar cînd alimentele au început să se scumpească, s-a gîndit să se mute la Kovel. Puterea Sovietică l-a socotit drept un intelectual-muncitor, deşi, după mine, el trebuia să fie socotit mic meşteşugar. A primit chiar şi o comandă, i s-a dat şi un avans şi s-a apucat de lucru. Tocmai atunci a început agresiunea germană, duşmanul a ocupat Kovelul, şi n-a rămas nici urmă de viaţă paşnică.

Kazimir ăsta, după cum îmi spunea, îi ura și înainte pe fasciști, iar acum rămăsese cu totul fără lucru. Altceva nu știe să facă, nici măcar focul în sobă nu știe să-l aţiţe. Nici nevasta lui nu e mai brează : fără servitoare nu poate să facă un pas. Așa că, după cum mi-a povestit, se umpluse paharul, ura îl copleșise. Nici demîncare nu mai avea. Făcuse multe statui care nu se vînduseră și numai avea nici un zor să facă altele. Cînd îmi povestea, rîdea mereu. „Rîd, zicea, din pricina nervilor". El toate ponoasele din pricina nervilor le trăgea. Tot de pe urma unei aiureli nervoase ajunsese și la poliție.

Cum s-a întîmplat asta ? A plecat omul într-o zi prin sate ca să facă rost de cîte ceva de-ale gurii. Avea cu el tot soiul de lucruri tricotate, pantaloni tricotați de damă, cămăși, cravate, într-un cuvînt — și-a adunat în vederea acestei călătorii toate comorile. A mai luat cu el și cîteva statui mai mici, ca, de pildă, Napoleon cu tricornul. În piață la Liuboml, un polițai l-a întrebat : „Ia spune, cetățene sculptor, de ce vinzi Napoleoni și nu vinzi Hitleri ?" Omul nostru ar fi trebuit să nu-și pună mintea cu el, dar nervos și nemîncat cum era, i-a sărit țandăra și a răspuns că nu-l socoate pe Hitler îndeajuns de mare ca să facă statui după chipul și înfățișarea lui. Și, bineînțeles, l-au înhățat. Atunci a început să ceară iertare și să spună că răspunsul lui a fost necugetat și prea pripit. Bun. I s-a adus în față niște lut și i s-a dat și o încăpere separată : „Ne trebuie bustul lui Hitler pentru sediul poliției. Iată fotografia lui și pînă nu faci un bust după această fotografie, să știi că nu-ți dăm drumul !" A lucrat el la bustul cela o zi, două, trei. Polițaii nu prea îl hrăneau, ci mai mult îl zoreau. În sfîrșit, bustul lui Hitler era aproape gata. A venit să-l vadă și burgmistrul, și a mai venit și nu știu ce alt neamț, civil. Acesta a găsit cum că bustul parcă nu prea seamănă cu Hitler. Iar sculptorul, care de obicei nu prea era cine știe ce îndrăzneț, s-a aprins și i-a răspuns : „Așa, va să zică !" și i-a ars una peste mutră lui Hitler cel de lut, de l-a pocit de tot. Atunci polițaii l au înșfăcat, i-au legat mîinile la spate, l-au scuipat în față și așa mai departe, de parcă ar fi avut în fața lor un partizan. Dar el le-a spus că este doar o bucată de lut și că pentru a reface bustul tot trebuia s-o frămînte. Nu i-au dat

crezare. A mai venit încă un neamț. Acesta a fotografiat bustul ca să aibă un „corp delict" și a strigat: „Păi asta e o caricatură ! Crimă politică !" Și iată cum a nimerit în hruba aceea, alături de mine, sculptorul Kazimir.

Au mai trecut patru zile. Eu îi tot povesteam lui Kazimir despre Uniunea Sovietică și despre Moscova. Iar dînsul se tot interesa dacă sînt multe monumente pe acolo și daca după victoria Armatei Roșii o să capete multe comenzi ; mă mai întreba și despre sculptorii de la noi, cum o duc. La toate aceste întrebări eu dădeam răspunsuri pozitive. I-am povestit cum a venit și la noi în pădure un pictor, cît era de bine îmbrăcat și cum a dus cu el felii de pîine unse cu icre negre. Întîi a desenat pădurea, apoi s-a așezat să mănînce și m-a cinstit și pe mine. „A fost desigur un pictor vestit ?" m-a întrebat Kazimir. Dar eu am ridicat din umeri. Atunci Kazimir mi-a spus că în Polonia și în alte țări din apus icrele negre sînt o mîncare atît de scumpă, că nu te poți atinge de ea. Numai oamenii bogați pot lua așa ceva într-o plimbare la pădure. Cam despre astea vorbeam noi, dar amintirile despre mîncare ne răscoleau pe amîndoi. Nu mai puteam îndura. Și, la drept vorbind, cu ce eram hrăniți ? Ni se dădeau cam vreo două sute de grame de pîine pe toată ziua... Sculptorul plîngea chiar de foame. Iar judecătorul de instrucție neamț nu mai venea și pace.

Într-o zi, Kazimir mi-a spus : „Dacă aș fi vinovat de o crimă atît de mare ca a dumitale, aș fugi. Eu știu cum se poate fugi ! Dar dumneata fără mine nu poți fugi, iar eu n-am de ce să risc". Cum adică ? Dar omul mi-a repetat că nu are nici un rost să riște.

Atunci m-am apucat să-i zugrăvesc în culori negre vina lui, ca să-l bag în sperieți. I-am spus, de pildă, că pe mine or să mă spînzure, poate, ca pe un tîlhar, iar pe el doar ca pe Isus Cristos, dar că de spînzurătoare tot nu scapă. Și că singura speranță a lui poate fi doar că o să învie și o să se înalțe la cer. El m-a corectat și mi-a spus că Cristos n-a fost spînzurat, ci răstignit. „Asta nu înseamnă nimic, i-am răspuns eu. Poate că din țreang i-ar fi venit și lui Cristos mai greu să scape, deși se zice că a fost Dumnezeu. Dar Cristos era și burlac, pe cînd dumneata ai nevastă și doi copii". Iar Kazimir, cum și-a adus aminte de ei, a izbucnit în plîns...

Sînt sigur că nemții l-ar fi spînzurat fără doar și poate. Socoteala pe care și-o făcuse cu judecătorul de instrucție neamț era prostească. În cele din urmă, și-a dat seama și el că am dreptate. Și atunci s-a apucat să-mi destăinuie planul său de evadare. Nu era prea strălucit, dar un alt plan nu-mi propusese nimeni. Unul dintre gardienii noștri semăna la înfățișare cu mine. Trebuia doar să-l dezarmez, să-l dezbrac și să-l leg fedeleș. Apoi, îmbrăcat cu uniforma lui și înarmat cu armele lui, să-l scot afară pe sculptor și să-mi scap și eu viața. Dar cum să-l dezarmez pe gardian? Uite cum: trebuie să facem un pistolet din miez de pîine și să-l speriem pe gardian. Eu trebuia să-i descriu sculptorului exact cum arată un pistolet, iar el să-l facă.

Eram înțeleși. I-am descris forma și dimensiunile pistoletului nostru „T.T.", dar sculptorul s-a opus: „E un pistolet prea mare, nu s-ar putea unul care să semene cu buldogul"? Totuși, pînă la urmă a trebuit să se învoiască: în hruba noastră întunecoasă, o armă atît de mică cum era „buldogul" nu l-ar fi putut speria pe polițai.

Ne-am învoit ca fiecare să nu mîncăm una din porțiile noastre de pîine. Kazimir s-a apucat de lucru. Dar două porții erau prea puțin. Am mai adăugat și pe cele de seară. A ieșit un pistolet foarte asemănător cu unul adevărat. Începusem să mă înveselesc chiar, l-am bătut pe umăr pe Kazimir, i-am strîns mîna și am recunoscut că e foarte talentat. Noaptea însă l-am auzit că mestecă. Apoi bea apă. L-am întrebat în șoaptă: „Ce mănînci acolo, Kazimir?" Dar el tăcea de parcă ar fi surzit. Bineînțeles că a mîncat pistoletul „T.T." și nici măcar o fărîmă nu mi-a dat și mie. Vă închipuiți ușor ce dorință nebună aveam să-i dau una în cap! Dar m-am stăpînit. Iar dimineața, dimpotrivă, căutam să-l liniștesc. Îi îndreptățeam trădarea zicînd că „dumneata ești mai sleit de foame decît mine. Hai să nu mîncăm din nou și apucă-te să sculptezi un alt pistolet!"

Pe deasupra, am mai aflat și o noutate: gardianul care ne-a adus pîinea ne-a spus că anchetatorul s-a întors deja în oraș și că spînzurătoarea e gata ridicată. Spunîndu-ne asta duhnea a votcă și ne rîdea în față. Sculptorul s-a încredințat de-a binelea că nu mai are altă scăpare, decît fuga. Și iar s-a apucat să facă un pistolet și mi se jura cu toate

jurămintele lui catolice că o să îndure toate lipsurile. Eu totuși i-am luat pistoletul din mînă și l-am ascuns sub haină.

Noaptea însă, închipuiți-vă, a venit la mine și, crezînd că dorm, s-a apucat să cotrobăie prin sînul meu. Înfuriat la culme, i-am tras una cu cotul. „Iartă-mă, i-am zis, pane sculptor, mi s-a năzărit ceva în vis". „Aha, va să zică, din ăștia îmi ești!" a zis el și dă-i, și dă-i cu gura... „Te-ai folosit de talentul meu și acum mă omori în bătăi... Brută grosolană ce ești!" Eu îi astupam gura, iar el se răsucea sub mîna mea și mugea. Apoi mi-a scăpat pentru o clipă și a scos un miorlăit de parcă ar fi strîns cineva o pisică cu ușa... Atunci am auzit cum vine în goană spre noi gardianul. Cît ai clipi din ochi, a deschis ușa și s-a repezit spre noi cu felinarul:

— Ce-i cu voi, maică precistă?

— Sus mîinile! i-am răspuns eu pe loc și i-am pus țeava pistoletului sub nas.

El s-a fîstîcit, iar eu i-am smuls automatul și am aruncat pistoletul sculptorului, strigîndu-i: „Ține, halește-l!" Gardianul se uita și nu se dumirea ce se întîmplă. Dar eu n-aveam vreme să-l lămuresc. L-am atins un pic, ușor, cu patul automatului în cap și el s-a întins lat la pămînt. Bun. Îi zic lui Kazimir: „Haidem!" Iar el tremura ca un smintit, de-i clănțăneau dinții și nu era în stare să rostească o vorbă. „Haidem! îi mai zic o dată. Hai, pui de vrabie, hai odată!" Și a venit. Pentru mai multă siguranță, țineam automatul îndreptat spre el. N-am mai stat să scot hainele de pe gardian, i-am luat doar șapca cu tridentul și mi-am pus-o în cap. Felinarul l-am luat de asemenea și îl țineam așa ca lumina să cadă în afară, iar eu să rămîn în umbră. Așa am ieșit din închisoare.

Cînd mergeam prin curte, am văzut un om cu cojoc care se îndrepta spre mine. „Încotro îl mîi?" „Parcă nu știi!" i-am răspuns eu îmbufnat. Și m-a lăsat să trec. Atunci m-am întrebat: „Încotro s-o apuc? La stînga sau la dreapta?" Dar Kazimir și făcuse colțul. „Încotro, spurcăciune?" a zbierat cel cu cojocul. Și eu după el: „Ia-o spre stînga... așa și pe dincolo!"... Kazimir a priceput și a schimbat direcția. Omul cu cojocul s-a vîrît iar în ghereta lui, iar eu l-am apucat pe sculptor de guler, iar felinarul l-am spart de caldarîm.

„Hai, Kazimir, fuga! Dacă țipi, îți trîntesc un glonte în ceafă!" El fugea, cuminte. Oricum, pot spune că mișcă ceva în capul lui...

Într-adevăr, Kazimir nu era prost și nici măcar nu era lipsit de simțul umorului. Acum, după ce se săturase, vorbea mult mai potolit și se ținea cu multă demnitate. L-am întrebat dacă tot ce povestise Trofimov era adevărat. El mi-a răspuns rîzînd că, într-adevăr, toate erau așa și că sub imboldul foamei, el ar fi fost în stare de isprăvi și mai năstrușnice.

— Îmi pierdusem cu totul stăpînirea din mine. Mă rodea un fel de lăcomie animalică, patologică. Nu mi-aș fi putut niciodată închipui că aș putea deveni sclav al unor procese fiziologice. Poftim de vezi: rege al naturii! Dar lasă-l cîteva zile fără mîncare și o să se transforme în...

— Vrei să zici că dumneata ești rege al naturii? Așa trebuie să te înțelegem?

— Mă rog, în sens figurat...

— Dar îți dai seama cel puțin că în clipa aceea ai făcut un act de trădare?

— Dar actul acesta ne-a salvat viața... Am fost totdeauna fatalist, iar după această întîmplare sînt mai încredințat ca oricînd că sîntem cu toții în mîinile soartei oarbe, în mîinile întîmplării.

— Unde vezi soarta? Întîi a intervenit spiritul dumitale inventiv, iar mai tîrziu spiritul inventiv al tovarășului dumitale. De altfel, să lăsăm această discuție. Ce ai de gînd să faci acum? Cunoști drumul spre Kovel?

— Dar de unul singur niciodată n-am să mă încumet, pane general...

— Va să zică, ar trebui să-ți dăm și o călăuză, așa-i?

Kazimir a ajuns cu noi pînă la Lobnoe, iar peste o săptămînă, cînd Ilia Samarcenko a plecat în recunoaștere spre Kovel, sculptorul s-a dus cu dînsul. I-am dat slănină pentru copiii lui, puțină sare și puțin zahăr...

* * *

Vînătoarea de trenuri nemțești continua. Nu trecu mult și artificierii noștri începură să arunce trenurile inamicului în aer în plină zi tot atît de bine ca și noaptea. Și cu toate

că numărul garniturilor dirijate prin podul de cale ferată de la Kovel se micşorase considerabil, numărul trenurilor aruncate în aer în luna august a crescut la două sute nouă, adică mai bine de trei ori.

Primeam acum din belşug cea mai modernă tehnică pentru artificieri. Ţelul nostru era să învăţăm să mînuim această tehnică, cea mai avansată, şi să-i folosim în întregime posibilităţile pe liniile de cale ferată.

Am mai spus că încă la Borovoe pregătisem peste trei sute de artificieri. Acum aceştia fuseseră împărţiţi pe la batalioane şi companii. Totuşi, numărul lor era prea mic. Detaşamentul cel nou al lui Kravcenko n-a mai putut primi specialişti. Kravcenko, împreună cu Naks, comisarul detaşamentului, Razumov, şeful de stat major, şi Vladimir Bondarenko, prietenul său, un vechi artificier, erau nevoiţi să pregătească singuri artificieri. Peste puţin timp s-au mai format alte cîteva detaşamente, batalioane şi brigăzi noi, care şi-au pregătit de asemenea singure artificieri.

Misiunea principală pe care ne-au dat-o Obkomul şi comandamentul era de a folosi pe scară largă noile mine cu acţiune întîrziată şi cu mecanism de ceas electric, primite de noi de curînd. Înainte vreme, artificierul trăgea de un şnur în clipa cînd locomotiva era gata să calce pe mină. Atît artificierul cît şi toţi cei care îl ajutau şi care îl apărau trebuia să asiste la explozie şi să se retragă numai după ce trenul deraia. Pe cînd minele cu acţiune întîrziată puteau fi reglate pentru ora dorită chiar şi pentru cîteva zile înainte. O mină aşezată noaptea putea să explodeze ziua, seara, adică atunci cînd venea timpul hotărît de partizani. Trebuia doar ascunsă în aşa fel încît revizorii de cale, echipele de genişti nemţi şi cîinii special dresaţi să n-o poată descoperi.

Mai tîrziu ne-am propus o sarcină nouă, care nu fusese rezolvată de constructorii acestui tip de mină, anume de a face ca ea să nu poată fi scoasă din locul unde a fost aşezată. Chiar dacă artificierii inamicului ar găsi-o, ei nu vor putea s-o scoată sau s-o facă inofensivă. O astfel de mină nu putea decît să fie făcută să explodeze, iar asta însemna distrugerea sectorului respectiv de cale ferată.

Şi noi am izbutit să rezolvăm această problemă. Partizanii-artificieri au făcut o sută douăzeci de propuneri în

acest sens și prin eforturile lor unite s-a fabricat un mecanism datorită căruia mina nu mai putea fi scoasă de la locul ei. Era un mecanism foarte perfecționat : cîțiva mari specialiști germani, chemați anume de la Berlin, au plătit cu viața încercarea de a descoperi secretul lui.

Niciodată încă de la începutul activității noastre partizanii nu acordaseră atîta atenție tehnicii, niciodată nu se străduiseră să inventeze atît de multe procedee de minare.

Comandamentul armatei germane a fost nevoit să înființeze un birou special care a primit sarcina să lupte împotriva tehnicii partizanilor. Acest birou era format din reprezentanți ai companiilor de căi ferate, ingineri-geniști și spioni — diversioniști. Cu începere de la mijlocul lunii iulie 1943, nu trecea săptămînă ca hitleriștii să nu încerce o altă inovație, fie de ordin organizatoric, fie de ordin tehnic, cu ajutorul căreia sperau să lupte împotriva artificierilor noștri.

La început, unitățile de pază a liniilor ferate au crezut că exploziile sînt produse tot prin mijloace obișnuite, adică minele declanșate cu ajutorul unui șnur sau al unui băț, sau mine cu sistem de acționare prin apăsare.

În sectorul dintre Lukovoe și Liublin, partizanii au plantat șapte mine din cele noi, cu explozie la intervale diferite. Peste două zile, cel dintîi tren sări în aer. Nemții îl împușcară pe revizorul de cale și întăriră paza sectorului, alcătuită din polonezi. Cînd sări în aer al doilea tren, nemții desființară paza formată din localnici și puseră soldați de-ai lor. Cînd mai săriră în aer alte două trenuri, ei întăriră grupul de soldați cu un grup de SS-iști. Dar fără folos pentru că încă un tren sări în aer. Atunci nemții îngrădiră întregul sector cu sîrmă ghimpată și deraierile luară sfîrșit. Ocupanții și-au luat nasul la purtare și trimiseră la comandamentul lor un raport triumfător. Chestiunea însă era foarte simplă : se terminaseră minele de pe acest sector. Dar ele au început să facă explozie în alt sector.

De-a lungul liniilor ferate apărură anunțuri amenințătoare : „Zonă interzisă ! Persoanele care vor intra în această zonă vor fi împușcate !" Dacă prindeau pe cineva în aceste zone interzise, soldații erau recompensați cu premii în bani sau cu cîte o permisie.

La fiecare cinci kilometri, nemții au construit un macaz pentru a putea trece trenurile de pe o linie ferată pe alta.

Lîngă terasament au amenajat cazemate şi au săpat tranşee. Ocupanţii începură să strîngă de prin satele din jur cîini pe care îi legau de ţăruşi bătuţi în terasament. La apropierea trenurilor militare, cîinii de la ţară, care nu mai văzuseră în viaţa lor locomotive, se smulgeau din lanţ şi turbau de groază. Se întîmpla adeseori ca în timpul nopţii lupii să atace cîinii legaţi lîngă terasament. Cîinii urlau, schelălăiau şi lătrau fără întrerupere.

Cînd nemţii aduseră cîini anume dresaţi, ca să descopere trotilul după miros, partizanii începură să împrăştie mahorcă pisată în jurul locului unde erau plantate minele. Dar cum nici partizanii nu aveau destulă mahorcă, ei găsiră în scurtă vreme un alt mijloc de luptă împotriva cîinilor poliţişti: împrăştiau şi îngropau bucăţele mici de trotil la distanţă mare de locul unde era plantată mina. Cîinii se repezeau în toate părţile, scormoneau terasamentul cu labele acolo unde de fapt nu era nimic. Iar soldaţii înfuriaţi biciuiau cu cravaşele cîinii lor de rasă şi nu înţelegeau ce s-a întîmplat; trotilul fiind de culoare galbenă ochiul omului nu putea să vadă în nisip bucăţelele mici de trotil.

În faţa locomotivei, feroviarii nemţi aşezau una sau mai multe platforme încărcate cu bolovani şi nisip şi totuşi minele explodau nu sub ele, ci sub locomotivă. Pentru a ajunge la acest rezultat, tovarăşii noştri calculaseră care este unghiul de încovoiere a şinelor sub greutatea locomotivei. Cînd îşi dădu seama că platformele cu bolovani nu aduc nici un folos, inamicul renunţă la această idee şi puse în circulaţie trenuri speciale de control: o locomotivă sau o autodrezină şi un vagon care tîrau după ele lanţuri grele ce lăsau dîre adînci în nisipul terasamentului. Dacă observau că aceste dîre se întrerupeau undeva, patrulele nemţeşti luau imediat măsurile necesare. Dar, în primul rînd, lanţurile lăsau dîre numai pe vreme uscată şi fără vînt (ploaia spăla urmele, iar vîntul le netezea), iar în al doilea rînd, această „invenţie" le dădea multă bătaie de cap patrulelor, pentru că partizanii întrerupeau şi scormoneau dîrele în vreo douăzeci de locuri de o parte şi de alta. Poftim de te lămureşte unde e mina!

Nemţii încercară să vopsească stratul de balast cu cretă, dar nici asta nu a ajutat: partizanii îşi făcură rost de găleţi întregi de cretă diluată.

Pe linia ferată Kovel-Sarnî, lîngă stația Troianovka, nemții adoptară următorul sistem: o dată cu căderea întunericului, la fiecare trei sute de metri ei postau cîte un om mobilizat dintre localnici. Fiecare din acești oameni avea un tîrnăcop și trebuia să lovească în șină la fiece zece minute. Iar dacă unuia i-ar părea ceva suspect, trebuia să lovească de două ori. Ceilalți aveau să lovească și ei de două ori și în felul acesta lovitura repetată s-ar fi auzit pînă la cantonul cel mai apropiat. Iar de acolo urma să plece pe loc un detașament de pază, pe o drezină blindată. Atunci comandanții noștri de grupuri de artificieri primiră ordinul să atace pe nesimțite pe localnicii cu tîrnăcoape în cîte patru-cinci locuri simultan. Iar în două din sectoarele eliberate să așeze mine, urmînd ca pe celelalte să sape gropi false cu tot felul de mine-surpriză împotriva patrulelor inamicului.

După ce patruzeci de paznici cu tîrnăcoape fură suprimați și cîteva patrule săriră în aer datorită minelor-surpriză, inamicul renunță și la acest mijloc de pază a liniilor ferate.

Pe liniile ferate Brest-Pinsk și Brest-Kovel, hitleriștii au încercat să organizeze pe ascuns ambuscada de-a lungul terasamentului. Înainte vreme, companiile de pază înaintau pe jos peste traverse și la fiecare sector rămînea cîte un grup de soldați. Comenzile se dădeau cu voce tare, iar noi, de regulă, cunoșteam toate „punctele". Acum, la căderea întunericului, soldații erau duși cu trenul și siliți să sară în grupuri din mersul trenului. Cei unsprezece-doisprezece soldați, cît număra de regulă un astfel de grup, săreau în același timp din cîteva vagoane și se ascundeau imediat în tufișuri. Dar nemții au pierdut din vedere un lucru, anume că soldații, buimăciți după săritura făcută din mersul trenului, pot să cadă ușor pradă partizanilor, și mai ales în întuneric. Atacurile noastre împotriva soldaților nemți care săreau din trenuri se dovediră atît de izbutite, încît unele grupuri de artificieri începură să le acorde mai multă atenție, în detrimentul acțiunilor de minare. Într-adevăr, să prinzi și să dezarmezi cîțiva soldați nemți era mai convenabil; fiecare dintre nemți avea un automat sau, în cel mai rău caz, o pușcă, grenade și un stoc de cartușe. Statul nos-

tru major pregătise un ordin în care îi avertiza pe partizani să nu se lase „furați" de această vînătoare de nemți. În cele din urmă, nemții s-au dumerit și ei și au încetat să ne furnizeze în masă „limbi" și armament.

Cu toate acestea, munca artificierilor noștri se îngreuia pe zi ce trece. De-a lungul terasamentelor de linii ferate zăceau o mare mulțime de vagoane și locomotive deraiate, rămase încă din a doua lună după ce începusem operația noastră de la Kovel. Și tocmai în aceste rămășițe ale propriilor trenuri, ocupanții se gîndiră să ascundă grupuri de soldați din detașamentele de pază contra partizanilor.

Era greu să descoperi aceste grupuri, iar cînd le descopereai, tot atît de greu era să le scoți de acolo, mai ales după ce ocupanții tăiaseră toate pădurile și arseseră toate tufișurile de-a lungul liniilor ferate și ridicaseră niște turnuri înalte cu pereți dubli de scînduri, umplute cu nisip. Pe aceste turnuri erau instalate reflectoare puternice, care luminau linia ferată la sute de metri. Turnurile erau echipate cu mitraliere și aruncătoare de mine...

* * *

În 1941 și 1942, cînd nu dispuneam încă de noua tehnică pentru minare și cînd foarte puțini dintre noi știau să mînuiască trotilul, partizanii care acționau ca artificieri erau socotiți oameni de un curaj nebun. Pe vremea aceea, trenurile erau aruncate în aer numai cu mine declanșate cu ajutorul unui șnur și al unui băț. Artificierul așeza mina abia cînd zărea trenul și cu cît o așeza mai aproape de momentul cînd acestea avea să treacă prin locul ales, cu atît mai multe șanse de reușită avea. Cînd vedea un om pe șine, mecanicul locomotivei frîna imediat trenul. Iată de ce artificierul trebuia să lase trenul să se apropie atît de mult, încît frînele să nu mai poată opri trenul la timp.

Tare se mai mîndreau artificierii noștri că le mergea vestea că sînt băieți grozavi. Bravau cu vitejia de care dădeau dovadă și cu încrederea în norocul lor. Se uitau cam de sus la ceilalți partizani. Pe atunci, artificierii formau la noi o subunitate specială. Operațiile de minare erau conduse de oameni deosebit de curajoși ca, de pildă, Balițki, Kravcenko, Artozeev.

Nu știu dacă Gheorghi Artozeev, acum Erou al Uniunii Sovietice, a izbutit să-și domolească măcar la sfîrșitul războiului bravura nemăsurată, care ducea la o cheltuială nesăbuită de exploziv. De pildă, sub un podeț el punea de o parte și de alta cîte o ladă întreagă de trotil și nu se depărta decît la vreo zece metri, după care se culca la pămînt. Spunea că așa e mai puțin primejdios.

— Traversele, balustrada și scîndurile zboară toate peste capul meu. Pînă și nisipul tot dincolo de mine cade.

— Dar de ce te culci cu fața în sus, Jora? îl întrebau tovarășii. Potrivit instrucțiunilor, ar trebui să te culci cu fața la pămînt. Ar putea să-ți nimerească ceva pe ochi și să te orbească!

— Ehei, cîte se mai scriu în instrucțiuni! Dar poate că eu vreau să-mi admir opera mea? Cine-i fricos, să nu joace cărți!

La început, atît comandamentul, cît și eu personal — trebuie s-o mărturisesc — priveam cam printre degete această bravadă. Mulți dintre artificieri începuseră să dea dovadă de ea nu numai în situații de luptă.

Cînd am ajuns în regiunea Volînskaia, am interzis în mod categoric, sub amenințarea de pedepse grave — pescuitul în rîuri cu ajutorul calupurilor de trotil. Încă pe cînd ne aflam pe malurile rîului Ubort, partizanii începură să recurgă adesea la acest sistem barbar de a prinde pește. După părerea mea, isprava cea mai grozavă era să amețești peștele cu calupuri de trotil prevăzute cu fitiluri atît de scurte, încît explozia să se producă înainte ca respectivul calup să ajungă la fundul apei sau, și mai bine, să explodeze chiar la suprafața apei.

Pînă în cele din urmă, un calup de trotil a explodat chiar în mîna unui partizan, rănindu-l grav.

Au fost și alte cazuri de bravadă manifestate de artificieri.

Există la noi un comandant de pluton, pe nume Slepkov; avea voce de tenor și era mare crai; îi făcea curte tinerei noastre bucătărese Polia, pe care de multă vreme caută s-o încînte cu glasul lui. Într-o zi, Slepkov s-a lăudat față de niște prieteni că la noapte o să intre în cortul ei. Atunci Mișa Glazok, un artificier foarte inventiv și dibaci, s-a hotă-

rît să-l învețe minte pe acest crai... Pe la orele două noaptea, în apropierea statului major a răsunat o explozie care a ridicat în picioare întreaga tabără. Oamenii se adunară în fugă în luminiș. Prin luminiș alerga de colo-colo Slepkov, amenințînd cu pumnii și strigînd ceva neînțeles. Și Polea era acolo și părea tare speriată. Iar Mișa Glazok și tovarășii lui se stricau de rîs.

Ce credeți că se întîmplase? Mișa atîrnase în vîrful unui pin un calup de trotil în greutate de șaptezeci și cinci de grame de la care trase o sîrmă spre rădăcina pinului și mai departe pînă la intrarea în cortul Poliei. Încercînd să intre la Polia, Slepkov a agățat cu piciorul sîrma, a tras de ea și a produs astfel explozia.

Pînă la venirea lui Egorov la marea noastră unitate, artificierii noștri se purtau cu explozibilul cît se poate de simplu: îl țineau cum și unde puteau, îl tăiau în bucăți, îl așezau cum voiau, îl împachetau în lăzi în orice condiții, chiar și în timp ce se aflau în marș, iar capsele le purtau în buzunare. Și nimeni nu se mira dacă în căruță, alături de artificier, se afla trotil, iar în buzunarele artificierului se auzeau zornăind într-unul detonatoare, iar în celălalt — capse. Partizanii o socoteau că și așa era o dovadă de curaj.

Cînd Egorov a început lupta împotriva celor care încălcau regulile de păstrare și de transportare a explozibilului — el a avut de înfruntat tot felul de observații, ca, de pildă:

— Nu te teme, tovarășe comandant, că sîntem obișnuiți!

— Ce faci atîta tărăboi degeaba, tovarășe Egorov? După ce ai să lupți cît am luptat și noi, ai să privești mai liniștit lucrurile!

Într-o zi, Egorov mi s-a plîns de Pavlov.

Pavlov, care pe vremea aceea era deja un artificier cu experiență, primise misiunea să ia în primire o cantitate de trotil și de capse, care urmau să fie parașutate din cîteva avioane. În ajutor i se dădură doi alți artificieri: Mustafa și Gubrkin. Pe atunci, trotilul era parașutat de obicei în saci. Între calupuri de trotil se băga multă hîrtie mototolită; și mai multă hîrtie se punea în sacii cu capse. Pavlov și cu ajutoarele sale adunară toți sacii într-un singur loc, săpară o groapă, îngrămădiră în ea tot trotilul — care atunci ne fusese trimis în cantitate mare: cîteva sute de kilograme

— iar detonatoarele și capsele le așezară ceva mai la o parte, după care strînseră toată hîrtia, îi dădură foc și se așezară în jurul focului să se odihnească după munca lor grea și să se încălzească. Văzînd focul, Egorov alergă într-un suflet, strigîndu-le :

— Ce faceți ? Stingeți imediat focul ! Groapa cu trotilul nu-i acoperită !

— Nici o grijă, știam ! Doar n-o facem pentru prima dată ! a răspuns cu mare încredere în sine Pavlov. Ce se poate întîmpla ?

— Cîte și mai cîte ! Și apoi capsele...

— De unde să fie aici capse ?

De-abia a rostit Pavlov aceste vorbe, că în foc s-a auzit o detunătură. Apoi alta și încă una. Partizanii s-au alarmat și au început să stingă focul, aruncînd deasupra pămînt. Lucrurile s-au sfîrșit cu bine, dar putea să se întîmple o mare nenorocire : nu departe de groapa aceea mai erau alte două gropi cu trotil. Se aflau acolo aproape cinci tone de trotil. Explozia trotilului dintr-o singură groapă ar fi putut provoca, prin detonare, explozia trotilului din celelalte gropi.

Greu îi puteai lecui pe oameni de bravadă și de atitudine de nepăsare. Trebuie să mărturisesc că nici pînă la sfîrșitul războiului n-am izbutit să-i facem pe oameni să se dezbare de aceste năravuri grele.

Într-o zi eram de față la instrucția pe care Feodor Kravcenko o făcea cu grupul lui de artificieri nou format.

— Iată cum se leagă fitilul Bickford de capsă ! explica Kravcenko băieților săi, cu obișnuitul lui glas măsurat. Se introduce fitilul în capsă, apoi se strînge aici... — și cu aceste cuvinte el luă între dinți țeava de aluminiu a capsei, o turti și o dădu unui tînăr partizan să se uite la ea. Acum dă-o mai departe. Tovarăși, priviți cu luare-aminte. Băgați însă de seamă, dacă turtiți tubul numai cu o jumătate de centimetru mai mult sau prea tare, capsa poate să explodeze și atunci vă alegeți cu falca de jos smulsă...

I-am amintit lui Kravcenko că există un clește special pentru a turti tubul.

— În detașamentul meu există un singur clește pentru toți oamenii, tovarășe general.

— Cum se poate ! O să-i dau ordin lui Egorov să facă rost, ca să aibă toți partizanii cîte unul.

— Nu vă osteniți, tovarășe general! Toți cleștii disponibili au și fost distribuiți. M-am interesat eu...

— Anunțăm Moscova prin radio să ne trimită cu primul avion.

— S-ar putea, bineînțeles, numai că...

— Dă-i drumul, de ce te codești?

— N-avem nevoie de clești, tovarășe general. Cîți i-am avut, partizanii i-au zvîrlit de mult. Sînt greoi și umplu degeaba buzunarele. Și apoi, știți obiceiul! Chiar de la început partizanii au strîns capsele cu dinții...

— Bine, dar e un risc cu totul inutil!

— Nu cred, tovarășe Feodorov. Un artificier trebuie să învețe din prima zi să biruie frica. Cel puțin eu unul așa socot.

Totuși am trimis o radiogramă la Moscova cu rugămintea de a ne trimite clești, pe care i-am și primit. Dar artificierii noștri s-au folosit de ei numai iarna, cînd au dat gerurile și cînd le era neplăcut să pună în gură tubul de metal, care li se lipea de buze... Noi duceam lupta împotriva bravadei sub toate formele ei, chiar și cînd se manifesta sub imboldul celor mai nobile intenții.

Vladimir Bondarenko, ajutorul lui Feodor Kravcenko, și un foarte bun prieten al acestuia, împreună cu care sosise nu de mult de la Moscova, avea o experiență destul de mare ca artificier.

Kravcenko îi dădu ca sarcină să facă instrucție cu tinerii artificieri. Printre altele, aceștia trebuia să învețe să mînuiască noul tip de mină cu acțiune întîrziată. Bondarenko, însă, nu văzuse niciodată acest tip de mină, cu toate că înainte de a pleca la Moscova aruncase în aer cîteva trenuri ale inamicului. Pe vremea cînd săvîrșea acte de diversiune împreună cu Balițki, noi cunoșteam aceste mine doar din auzite.

Bondarenko, partizan cu experiență, decorat pentru activitatea de artificier, nu putea să recunoască în fața tinerilor partizani că el nu știe să mînuiască acest tip de mină. Le-a spus că starea sănătății sale s-a înrăutățit și că, pentru a-și liniști nervii, are nevoie să stea un timp singur și și-a instalat cortul la o jumătate de kilometru depărtare de tabără, într-un desiș de brazi. A rămas acolo într-adevăr singur de

tot patru zile încheiate. Cînd s-a întors în tabără, i-a raportat lui Kravcenko :

— Tovarăşe comandant de detaşament, luptătorul Bondarenko s-a prezentat la ordinele dumneavoastră !

— Te-ai făcut bine, Volodea ?

— Întocmai, Fedea, m-am făcut bine.

— Dar în bocceluţa aceea, ce ai ?

— O mină cu acţiune întîrziată, tovarăşe comandant !

— Va să zică era la tine ! Şi eu care nu ştiam unde a dispărut ! De ce ai luat-o ?

— Am studiat-o, tovarăşe comandant.

În cele patru zile petrecute în singurătate, Bondarenko a demontat mina, fără ajutorul nimănui, a studiat fiecare piesă, după care a montat-o la loc.

— Acum pot să-i învăţ pe băieţi !

În noaptea de 6 spre 7 iulie, cînd un grup de artificieri de-ai noştri, în frunte cu Egorov, a plecat spre linia ferată ca să aşeze prima mină automată cu acţiune întîrziată, s-a întîmplat următorul episod :

La ora două noaptea, Vladimir Pavlov şi Vsevolod Klokov au aşezat mina sub şine. Trebuia doar să introducă capsa. În genere, pentru un artificier, momentul acesta este primejdios, cu atît mai mult acum, cînd partizanii acţionau pentru prima oară în situaţie de luptă şi într-un întuneric beznă, cînd nu poţi acţiona decît pe dibuite...

Pavlov dibui mina şi întinse spre ea mîna în care ţinea capsa.

— Aşteaptă o clipă ! îi şopti Klokov.

— Ce-i ?

— Nu-i nimic, Volodea, totul e în ordine ! Voiam doar să-mi apropii capul de al tău... Dacă o fi să murim, să murim amîndoi !

Atît întîmplarea cu Bondarenko, cît şi episodul cu Pavlov şi Klokov, le-am aflat abia după război : nici Kravcenko şi nici Pavlov nu mi le-au povestit atunci cînd luptam ca partizani. De ce ? Se temeau oare de dojană ?

Da, cred că l-aş fi pedepsit şi pe Bondarenko, şi pe Klokov. Trebuia s-o fac, deşi în fundul sufletului aş fi fost mîndru de ei !

* *

La începutul lunii august 1943, în toate regiunile apusene ale Ucrainei şi Bielorusiei se crease o situaţie foarte originală. Ocupanţii nemţi nu numai că nu se simţeau stăpîni pe meleagurile acestea, dar nici măcar nu încercau să-şi dea aere de stăpîn. Principala lor grijă era acum paza căilor de comunicaţie şi în primul rînd a căilor ferate. Orice legătură, cîtuşi de puţin regulată cu centrele raionale situate în interior era întreruptă. Garnizoanele din orăşelele mici şi din tîrguri comunicau între ele şi cu comandamentul prin radio sau prin telefon; legătura telefonică însă era aproape întotdeauna întreruptă cînd cablul trecea prin păduri. Poşta era adusă cu avionul. Automobilele, dacă se încumetau să străbată şoselele, circulau numai sub escortă puternică şi în coloane de cel puţin opt-zece maşini. Nu exagerez de loc spunînd că în oraşe ca Liubeşov, Kamen-Kaşirsk sau chiar Kovel, ocupanţii nemţi se simţeau în permanenţă asediaţi. Garnizoanele din aceste oraşe ocupau tot timpul o apărare circulară.

În partea Ucrainei ocupate de hitlerişti nu rămăsese nici o regiune unde să nu acţioneze o mare unitate de partizani. Şi noi ştiam din experienţă că într-o regiune ocupată există măcar o singură mare unitate de partizani. Aşa s-a întîmplat în regiunea Cernigov, aşa s-a întîmplat şi în regiunea Volînskaia după venirea noastră acolo.

Pînă la sosirea noastră, acţionau aici cîteva detaşamente şi cîteva grupuri ce fuseseră trimise anume. Dar după ce batalioanele noastre se împrăştiară în toată regiunea şi au extins influenţa lor asupra aproape întregului ei teritoriu, detaşamentele locale începură să răsară ca nişte ciuperci; se iveau detaşamente cu totul noi şi se înmulţea simţitor efectivul celor vechi. De dincolo de Bug, de pe teritoriul polonez, trecură în pădurile noastre grupuri de prizonieri fugiţi din lagăre. Aceştia ni se alăturau nouă, detaşamentelor locale, sau formau ei înşişi detaşamente. Niciodată nu fuseseră pădurile acestea atît de populate! Era greu de spus unde se aflau mai mulţi oameni: în sate şi în tîrguri sau în păduri. Şi cum creştea numărul satelor în păduri! Da, chiar asta. Căci, în afară de detaşamente, în păduri se mai

așezau și țăranii fugiți din satele incendiate de detașamentele de pedepsire. Acești țărani semănau în luminișuri și poiene grîne, sădeau cartofi. Se formaseră pe alocuri și un fel de cătune din bordeie, locuite de ucraineni, polonezi, evrei, țigani. Mi s-a raportat de asemenea că undeva, în inima mlaștinilor, s-ar ascunde un grup de nemți : erau niște deținuți politici, fugiți din lagărele de concentrare, care, neîndrăznind să se alăture partizanilor își săpaseră bordeie unde locuiau așteptînd sfîrșitul războiului.

Rareori, chiar foarte rareori se încumetau acum ocupanții nemți să „curețe" pădurile de partizani și în general să întreprindă deschis atacuri împotriva acestora. Iar dacă se încumetau totuși preferau să se trimită împotriva partizanilor bande de ounoviști, de benderoviști și alte bande naționaliste conduse de nemți.

Hitleriștii, care preluaseră politica ocupanților nemți din 1918, încercau să provoace în rîndurile noastre fie și o parodie de război civil. Într-o zi, lîngă orașul Liubeșov, partizanii comandați de Frolov și de Lîsenko au fost atacați de unități bine organizate, care, după toate semnele exterioare, erau benderoviști. În lupta care s-a încins dădură de la început dovadă de dîrzenie. Parcă ar fi fost unități regulate și bine instruite ! Dar cînd partizanii îi loviră zdravăn și-i făcură să guste din focul aruncătoarelor de mine și al mitralierelor, benderoviștii o rupseră la fugă care încotro. Unii dintre ei căzură în mîinile partizanilor. Toți purtau șepci cu trident, iar unul era chiar cu șalvari. Și ce credeți ? Nu știau să lege nici măcar două vorbe în limba ucraineană ! Erau toți nemți get-beget !

Se pune întrebarea de ce puseseră ei la cale toată mascarada asta ? Tot în scopul de a da localnicilor impresia că este vorba de un război civil. Prizonierii au declarat că ei fuseseră purtați în coloană prin cîteva sate, iar comanda o dădea un tălmaci, în limba ucraineană, dinadins cu voce tare și mai des decît era nevoie.

Mai tîrziu, spre sfîrșitul anului 1943, cînd frontul a început să se apropie de aceste locuri, comandamentul german a folosit o parte din trupele sale, aflate în retragere, ca să ne strîngă în clește pentru a preîntîmpina un atac masiv al partizanilor asupra formațiunilor sale de spate. Pînă

una-alta însă, ocupanții nemți nu scoteau nasul din garnizoanele lor întărite. Trecuseră de mult vremurile cînd se culcau noaptea în pat cu pijamale. Acum dormeau îmbrăcați. Nici unul din ofițerii cu funcții mai importante nu se încumeta să locuiască într-o casă ce n-avea uși și obloane de oțel. Pesemne că undeva în Germania exista o uzină specială care producea astfel de uși și obloane — că multe de acestea le mai trebuia acum ocupanților.

Stațiile de cale ferată, ca și depozitele și clădirile administrative erau înconjurate de două rînduri de lucrări de apărare din grinzi și pămînt, groase de aproape trei metri. Statele majore, comandaturile, posturile santinelelor de lîngă porți erau legate între ele prin șanțuri de comunicație acoperite. Pînă și la w.c.-uri și la bucătării, ocupanții nemți se duceau prin tranșee.

La Liubeșov și la Kamen-Kașirsk partizanii trăgeau din cînd în cînd cîte două-trei obuze de artilerie. Garnizoanele germane din aceste două orașe au ajuns pînă acolo, încît au construit cazemate la toate încrucișările de străzi și circulau doar în salturi, în grupuri de cîțiva oameni, de la o cazemată la alta.

Cînd își dădură seama în cele din urmă că pe noi ne interesau nu atît garnizoanele lor cît căile de comunicație, nemții începură să mineze toate drumurile de acces la liniile ferate și să organizeze ambuscade în apropierea lor.

Dacă pînă atunci cînd mergeam de la un detașament la altul trebuia să ne ferim de a da ochi cu unitățile regulate ale inamicului, acum trebuia să ne ferim numai de minele pe care el le așeza folosind spioni din rîndurile bandelor naționaliste. Minele deveniră arma principală a ambelor părți beligerante. Dar rezultatele pe care le obțineam noi nu se puteau compara cu ale nemților. Noi aruncam în aer poduri, linii ferate și șosele importante, făceam să deraieze trenuri militare, pe cînd nemții și acoliții lor acționau numai pe poteci.

Dar nu-i mai puțin adevărat că artificierii noștri ajungeau tot mai greu acum la liniile ferate. Înainte ei trebuia doar să înșele vigilența pazei, pe cînd acum trebuia să țină seamă că în spatele oricărui tufiș putea să fie o ambuscadă, că de sub podețul oricărui pîrîiaș putea să-i pîndească

o mină a inamicului ; cu alte cuvinte, înainte de a mina o linie ferată trebuia deminate căile ce duceau la ea.

Dar, în ciuda greutăților sporite, numărul trenurilor aruncate de noi în aer creștea cu fiecare săptămînă. Ne îngrijorau însă mult cazurile tot mai dese de răniri grave provocate de exploziile minelor așezate de nemți. În timp ce partizanii se întorceau de la o acțiune executată pe linia ferată, a fost ucis Ilia Avxentiev, unul dintre cei mai buni comandanți ai noștri. Nemții agățaseră o mină de creanga unui copac și trăseseră șnurul în jos, pe pămînt... Se înțelege că o asemenea capcană era greu de prevăzut. Dar totuși nu puteam trece cu vederea nici faptul că după fiece atac executat asupra trenurilor inamice, și mai ales după atacurile izbutite, grupurile noastre de artificieri, entuziasmate de succesele repurtate, se arătau mult mai puțin prudente pe drumul de întoarcere spre tabără. Dintr-o neglijență a murit și comandantul de pluton Belov. Amîndoi, și Avxentiev, și Belov, erau din batalionul lui Balițki. La spitalul nostru de partizani soseau mereu căruțe aducînd răniți din batalioanele comandate de Markov și de Tarasenko, dar îndeosebi din batalionul lui Balițki.

Ca și înainte, Balițki trimitea la acțiunile pe linia ferată grupuri mari de partizani, le însoțea și el și le cerea comandanților de companie să ia neapărat parte la fiecare operație de acest fel...

Pe la jumătatea lunii august, batalionul lui Balițki avea la activul său cel mai mare număr de trenuri militare aruncate în aer. Numai într-o lună și jumătate distrusese patruzeci și opt de trenuri ale inamicului. Dar deși mulți din partizani plătiseră cu un preț greu acest succes, prestigiul lui Balițki continua să se mențină mereu la înălțime.

Îmi amintesc că într-o zi a venit la statul nostru major Nikolai Arhipovici Prokopiuk, comandantul unui detașament vecin cu Balițki. Ca și Medvedev, Prokopiuk sosise pe meleagurile acestea cu o misiune specială. Grupul lui, relativ mic, fusese parașutat nu departe de Kovel. Nu trecu mult și prizonieri sovietici fugiți din lagărele nemțești, precum și tineri din satele învecinate se alăturară grupului lui Prokopiuk. În scurtă vreme, grupul crescu și se transformă într-un detașament care număra peste două sute de luptători. Prokopiuk,

comandant energic şi cu experienţă militară, se decise ca, în afara misiunilor speciale pe care le avea, să înceapă şi vînătoarea de trenuri militare ale inamicului.

Prokopiuk ne povesti cum fusese împreună cu detaşamentul lui Baliţki la o „operaţie cu descărcare".

— Închipuiţi-vă : noi eram o sută douăzeci, iar Baliţki luase cu sine alţi o sută cincizeci de luptători. Aveam informaţii că trenul pe care-l prindeam transporta efecte militare. Atunci Baliţki şi cu mine am luat hotărîrea să-l descărcăm. Ne-am culcat în lanţ, în pădure, la vreo sută şi ceva de metri depărtare de linia ferată. Baliţki nu s-a scumpit la trotil şi a aşezat sub locomotivă o încărcătură de vreo douăzeci şi cinci de kilograme de trotil. Locomotiva a fost sfîrtecată în bucăţi : frînturi de roţi, bucăţi de şine treceau şuierînd deasupra capetelor noastre. Apoi am tras puţin cu automatele şi mitralierele asupra vagoanelor. Primul care s-a ridicat a fost Baliţki. „După mine, băieţi !" a strigat el. Baliţki ăsta al vostru e dracul gol ! Alerga de-a lungul trenului şi striga : „Băieţi, spargeţi vagonul ăla, trageţi de uşi !" Fiecare partizan avea în mînă cîte un braţ de paie. Scoteau din vagon ce le cădea la îndemînă şi în locul sacilor sau lăzilor băgau în vagon paie şi le dădeau foc cu torţa... Trenul luă foc, garda fusese ucisă, iar noi ne-am retras iar în pădure... Aici s-a iscat o mică încurcătură. Luasem, ce e drept, din trenul acela şi ceva echipament, dar mai mult ne căzuseră în mînă nişte saci cu o încărcătură ciudată. Am examinat-o în pădure, după ce se mai liniştiseră lucrurile. Şi, ce să vezi : erau plase de apărare împotriva ţînţarilor. Cîteva mii de asemenea plase... Dar ăsta e un mic amănunt : în genere însă operaţia se desfăşurase cu mult succes şi cu mare avînt. Aveai ce admira...

Egorov, locţiitorul meu în probleme de minări şi aruncări în aer, ascultă ce ascultă, dar la urmă izbucni :

— Dar pentru ce tot acest tărăboi ? Pentru ce atîta lume pe calea ferată ? Şi, ştii ceva ? Dacă de fiecare dată comandanţii de detaşamente vor lua ei înşişi parte la descărcarea trenurilor, foarte curînd vom rămîne fără comandanţi...

— Ba nu, a fost grozav ! Baliţki e minunat : un temperament năvalnic, un glas răsunător îi înflăcărează pe partizani de te şi minunezi !

Eram pradă a două sentimente deosebite: îmi făcea plăcere, foarte mare plăcere că un om dinafară, un oaspete, lăuda cu atîta sinceritate pe tovarășul nostru, îl admira chiar. Pe de o parte mă mîndream fără să vreau cu Balițki, iar pe de altă parte îmi dădeam seama că prea e încrezut și prea își ia nasul la purtare...

Trebuie neapărat să mă duc la batalionul lui și să-mi dau seama la fața locului cum stau lucrurile. În momentul acela însă mă nelinișteau mai mult batalioanele în ale căror sectoare era liniște, decît acelea în ale căror sectoare era prea mult zgomot. Iar liniștea cea mai îngrijorătoare domnea în sectorul batalionului șapte, comandat de Tarasenko. În ultima radiogramă pe care mi-a trimis-o acesta, se plîngea că partizanii lui nu reușesc să învețe mînuirea tipului nou de mină.

* * *

După o săptămînă ședeam în bordeiul încăpător, în care se afla statul major al lui Tarasenko. De trei zile Egorov și cu mine ne aflam în dispozitivul batalionului șapte. În acest răstimp, Egorov ținuse cîteva ședințe de instructaj cu artificierii lui Tarasenko, iar eu făcusem cunoștință cu viața taberei și ținusem o mare adunare: în dimineața următoare trebuia să ne întoarcem la statul major al marii unități.

Trăgînd parcă concluzii, Egorov desena cu repeziciune pe o foaie de hîrtie tot felul de scheme de mine, capse, detonatoare și vorbea despre ele, explica proprietățile electrochimice ale ultimelor modele de mine. Trecu apoi la o altă problemă: cum e mai bine să te apropii tîrîș de locul unde trebuie să așezi mina, cum să te camuflezi singur și cum să camuflezi mina. Tot ce spunea era fără îndoială just și util, deși nu prea interesant.

— Disprețul față de minele cu acțiune întîrziată îl socotesc ca un rezultat al insuficientei cunoașteri a acestor mine.

Deodată Tarasenko îl întrerupse. Lui îi sărea repede țandăra. Urmăream cu neliniște cum i se schimbă expresia feței și cum obrazul și gîtul i se înroșesc treptat.

— Toate astea le știm noi bine, dragă tovarășe Egorov. Să vezi însă cum stau lucrurile. Mina asta este cu acțiune întîrziată. Așa-i?

— Se înțelege.

— Păi aicea-i aici: uneori are o acțiune atît de întîrziată, că artificierul se plictisește. Cînd înaintează tîrîș ca s-o așeze, el poate foarte bine să-și dea într-o clipă sufletul. Așa-i? Egorov încuviință din cap. Și dacă dă de o patrulă nemțească, aceasta poate să-l împuște. Primejdia este la fel ca și atunci cînd pui o mină cu acțiune imediată, pe cînd aici rezultatul cine știe cînd o să se vadă... Artificierul, înțelegeți, e un om nerăbdător. Vrea să vadă explozia, să vadă rezultatul muncii sale. Pe cînd așa, pui o mină care trebuie să explodeze peste trei zile și... pleci. Parcă ai semăna cartofi: n-ai decît să aștepți recolta la toamnă!

— Văd că ești în căutare de justificări psihologice...

— Nu justificări! strigă Tarasenko. Nu asta vreau să spun: că tehnica e tehnică, dar trebuie să înțelegi și sufletul artificierului!

Mihailov, comisarul detașamentului, un om înalt, liniștit și la prima vedere chiar puțin cam molatic, îl completa totdeauna foarte bine pe comandantul său, dezvoltîndu-i și atenuîndu-i ideea. De data aceasta interveni în discuție într-un fel destul de original: îi oferi lui Egorov o țigară, iar cînd acesta întinse nervos mîna după brichetă, Mihailov învîrti atît de mult și fără rezultat rotița brichetei, încît Egorov își pierdu răbdarea și scoase din buzunar bricheta proprie, pe care o aprinse în grabă. Apoi trase cu nesaț fumul în piept...

— Iertați-mă, tovarășe Egorov, spuse Mihailov, dar bricheta mea e cu acțiune întîrziată.

Toți cei de față izbucniră în rîs. Egorov zîmbi și el.

— Și dumneata, tovarășe Egorov, te cam enervezi cînd bricheta nu se aprinde dintr-o dată, urmă Mihailov. La fel și artificierii noștri. Noi însă, ținînd seama de indicațiile dumneavoastră, o să căutăm să-i convingem...

În clipa aceea, ofițerul de serviciu raportă că venise un agent de legătură din detașamentul lui Kravcenko.

Kravcenko n-avea stație de radio. Raporturile sale ni le transmitea prin statul major al batalionului lui Tarasenko. De la 16 iulie și pînă în momentul plecării mele din Lobnoe, detașamentul său aruncase în aer treisprezece trenuri militare ale inamicului. În ultimul său raport, pe care îl citisem,

Kravcenko se plîngea că nu are destul trotil şi cerea, ca de obicei, să-i dăm armament în plus. Se plîngea că el însuşi, comandantul detaşamentului, nu are automat... Dar asta, bineînţeles, ca să mărească efectul raportului. Care comandant de detaşament o să-şi dea automatul unui luptător, iar el să rămînă cu o puşcă simplă sau cu pistoletul ?!

Prinşi de convorbirea noastră atît de însufleţită, nu-l chemarăm chiar de îndată pe agentul de legătură trimis de Kravcenko. Ce-ar fi putut el să ne spună important ? Probabil că tot Kravcenko se plînge iar că nu are destule arme.

Dar agentul de legătură ne aminti că-i acolo, trimiţîndu-ne vorbă prin ofiţerul de serviciu că are ordin de la comandant să nu zăbovească : să ne înmîneze raportul şi să se întoarcă fără zăbavă. Era un flăcăiandru de vreo nouăsprezece ani, îmbrăcat cu un suman, făcut în casă, încins cu o curea : purta o şapcă exact ca acelea cum purtau înainte de revoluţie negustorii ambulanţi de fructe. La centură avea o pereche de mănuşi cu un singur deget şi un bici ; alături de bici atîrnau două grenade de mînă. Flăcăiaşul salută milităreşte, apoi deodată scoase şapca şi făcu o plecăciune adîncă pînă la brîu.

— Cum, comandantul tău nu te-a învăţat cum să raportezi ?

— M-a învăţat, să trăiţi !

— Atunci de ce faci plecăciuni ?

— Păi sîntem într-o casă de oameni...

— Va să zică, n-ai văzut niciodată pînă acum un comandant în casă ?

— Nu ! N-am mai fost în casă de cînd detaşamentul de pedepsire ne-a ars-o pe a noastră.

— Şi raportul unde-i ?

Flăcăiaşul scoase din turetca cizmei o hîrtie mototolită, conţinînd un raport cifrat. În timp ce îl descifram, flăcăiaşul zîmbea cu gura pînă la urechi...

— Ce-i asta ? Pesemne că e o greşeală ! Priveşte şi dumneata, tovarăşe Egorov !

Egorov citi cu glas tare :

— „Între 8 şi 14 august au fost aruncate în aer nouă trenuri militare ale inamicului, dintre care unul de depanare ; acesta a sărit în aer în noaptea de 14 spre 15 august, datorită unei mine cu acţiune întîrziată. În total, în decurs

de treizeci și una de zile, au fost aruncate în aer douăzeci și două de trenuri nemțești. Numărul total de ore de întrerupere a circulației, datorită acțiunilor executate de detașamentul nostru, se ridică la o sută cincizeci și patru de ore..."

— Minciuni! strigă înciudat Tarasenko.

Să-l fi văzut atunci pe agentul de legătură! Se îngălbeni la față și se strînse tot, iar zîmbetul îi pieri ca prin farmec. Părea că o să se repeadă la Tarasenko. Dar se mulțumi numai să tragă aer în piept și să respire apoi cu zgomot: se stăpînise.

— Hai, vorbește! îl încurajai.

— Comandantul nostru nu minte niciodată! strigă flăcăiașul cu înflăcărare.

— Da' ce, ai numărat tu trenurile celea? îl întrebă Tarasenko, zîmbind.

Flăcăiașul nu-l învrednici cu un răspuns și nici măcar nu întoarse capul spre dînsul.

— Trebuie să lămurim toate astea, rosti Egorov, clătinîndu-și capul a îndoială...

— Dacă vă spun eu că dumnealui nu minte niciodată! repetă din nou agentul de legătură.

Ca să-l mai domolesc, îi ordonai să iasă. Era într-adevăr nevoie să ne lămurim. Dacă n-aș fi știut că Kravcenko nu ia nici o picătură de alcool în gură, în afară de prilejuri excepționale, aș fi crezut că și-a scris raportul fiind cam afumat.

Unul dintre lucrătorii din statul major al batalionului șapte rosti ca pentru el:

— Alaltăieri Kravcenko a primit ordinul cu privire la întocmirea listelor în vederea decorărilor...

— Ei, asta-i acum! exclamai, dar numaidecît m-am gîndit că noi verificăm, de obicei, cu cea mai mare grijă toate informațiile pe care le primim din partea detașamentelor mari. Tovarășii din statul major al marii unități fuseseră și la Balițki, și la Markov, și aici, la Tarasenko. Dar la Kravcenko n-a fost nimeni. Oricît de greu îmi era să bănuiesc că un comandant cu atîtea merite voia să ne inducă în eroare, trebuia totuși neapărat să-i verificăm raportul.

„În fond, ce știu eu despre caracterul lui Kravcenko? mă întrebam. Știe să se stăpînească, are sînge rece, dar

poate fi și repezit. E disciplinat, execută ordinele și este, fără îndoială, curajos. Dar Kravcenko a lucrat multă vreme agent și calitățile pe care i le știu s-ar putea să nu fie propriile lui calități, ci doar calități profesionale".

— Cît trotil a primit de la noi? îl întrebai pe Egorov.

— Tocmai la asta mă gîndeam și eu, tovarășe Feodorov. Ultima dată i-am expediat o sută de kilograme...

— Din care am luat douăzeci de kilograme cu titlu de împrumut, spuse Tarasenko.

— În cazul acesta, urmă Egorov, e cu atît mai ciudat. În tot acest răstimp, o sută optzeci de kilograme... Dacă ar fi să socotim după cît consumă Balițki, ar ieși cincisprezece-douăzeci de kilograme de trotil de tren... socoteala nu iese de loc...

— Bine, o să vorbim acolo. Dumneata, tovarășe Egorov, rămîi aici...

Și, după ce ne-am luat rămas bun de la tovarăși, am sărit în șa și i-am ordonat agentului de legătură să mă conducă cît mai repede...

* * *

Avusesem prilejul să văd și mari unități, și detașamente mici de partizani. Toate semănau întrucîtva unele cu altele. Întîi partizanii te opreau la postul de control și-ți verificau actele, apoi mergeai spre tabără pe o potecă bătătorită, iar în fața cortului sau a bordeiului în care se afla statul major vedeai oameni forfotind încolo și încoace. Dacă era noapte, ca acum, santinelele ședeau lîngă focuri sau stăteau tolăniți și schimbau o vorbă-două între ele. Comandantul se ridica grăbit și-ți ieșea înainte.

Aici însă, cu toate că ne ajungea la nări mirosul fumului de tabără, nu dădeam de loc de postul de control. Deodată, agentul nostru de legătură — Garbuzenko pe nume — ne spuse destul de tare:

— Așteptați, să le salt puțin, ca să nu facă zgomot... Descălecă, se afundă cu pași siguri în întunecimea pădurii și moșmondi mult acolo. Mă dusei și eu după dînsul. De la un copac la altul, mergînd spre inima pădurii, erau întinse frînghii de parașută, iar de ele spînzurau cutii goale de

conserve. Garbuzenko îmi spuse că această instalație duce pînă la statul major. Trăsei de frînghie. Cutiile de conserve prinseră să zdrăngăne. În aceeași clipă Garbuzenko șuieră de două ori prelung și o dată scurt.

— Nu trageți, tovarășe general! O să ne împuște îndată!

Drept răspuns, auzirăm și noi un șuierat și atunci pornirăm mai departe. Pretutindeni pe potecă erau răspîndite crengi uscate. De unde s-or fi ivit în așa număr mare? Aflai că și vreascurile astea erau răspîndite acolo cu rost, ca nimeni să nu poată trece pe acolo pe nesimțite.

În cele din urmă, zării în adîncul desișului de brazi o luminiță pîlpîitoare, mascată din toate părțile cu ramuri de brad așezate în picioare sau atîrnate de copaci. Ciudat lucru! Lîngă foc nu se zărea nimeni. Partizanii care mă însoțeau prinseră a înjura și unul strigă chiar:

— Să știți că trag!

— Unde e statul vostru major? îl întrebai atunci, cu oarecare enervare, pe călăuza noastră.

De după un copac ieși un om bărbos și, călcînd fără zgomot cu pîslarii lui moi, o porni spre noi. Îndreptai asupra lui fîșia de lumină a lanternei mele electrice.

— Sînt locotenentul-major Kravcenko, comandantul detașamentului, rosti bărbosul foarte limpede, ducînd mîna la chipiu. În detașamentul „Bogun", ce-mi este încredințat, nu s-a întîmplat nimic... și continuă să dea raportul obișnuit.

Descălecai, îi întinsei mîna, dar tot nu-mi puteam veni în fire de uimit ce eram. Apoi se apropiară de noi alți doi oameni: Petro Terescenko, șeful companiei gospodărie, și bucătăreasa Rudenko.

— Ce-i cu tine, Fedea, ești bolnav? îl întrebai eu în sfîrșit. De ce umbli cu pîslari și de ce ți-ai lăsat barbă? Unde ți-s oamenii?

— Pîslarii, tovarășe general-maior, sînt pentru ca să-mi țină cald, barba crește singură, sînt sănătos, iar oamenii sînt plecați în misiune.

Îmi răspundea precis, milităreste, dar această precizie lasă să se întrezărească o oarecare obrăznicie.

— Ce-i asta, tovarășe Kravcenko? De ce ești fără armă? De ce tabăra și statul major nu sînt păzite? Și totodată, te rog să-mi spui ce fel de... raport e ăsta? și îi întinsei raportul pe care mi-l adusese agentul de legătură.

— Îmi daţi voie să răspund?... stăpînindu-mi cu greu mînia ce clocotea în mine, dădui afirmativ din cap. Eu personal sînt înarmat cu un pistol „Walter" şi cu două grenade. Automatul l-am dat unui artificier plecat în misiune. Comandamentul ştie că o parte din oamenii ce mi-au fost repartizaţi n-au arme. Trebuie deci să le dau automatul meu.

Nu-mi plăcea de loc, dar absolut de loc, tonul voit oficial cu care îmi vorbea Kravcenko... Deodată auzii un pufăit care trebuia să fie neapărat al unei locomotive. Se auzea, ce e drept, de departe, dar se auzea destul de limpede. Apoi răsună deodată o explozie înfundată, norii se colorară o clipă de focul ei şi aproape în aceeaşi secundă se porni un ţăcănit înverşunat şi neîntrerupt de mitralieră. Judecînd după depărtarea focului, trăgeau cel puţin patru mitraliere...

— Al douăzeci şi treilea tren, tovarăşe general-maior, spuse Kravcenko şi numai atunci îmi dădui seama că zîmbeşte.

— Bine, Fedea, hai să stăm jos! Ai un ceai?

— Am cafea, Aleksei Feodorovici! Cafea neagră, dar pentru dumneavoastră, dacă doriţi, o să găsesc lapte praf.

Aşa începu convorbirea noastră în cursul căreia mă convingeam din ce în ce mai mult că am în faţa mea un om cu multe resurse şi în acelaşi timp original.

Înainte de a reda aici convorbirea noastră, aş vrea să descriu tabăra. După ce mă mai obişnuii cu semiîntunericul, zării printre copaci cîteva colibe foarte joase. Nu era cu putinţă nici măcar să şezi în ele, decum să stai în picioare. Văzui şi trei căruţe mici, încărcate. Două din ele erau acoperite cu prelată, legate cu frînghii: doar să înhami calul şi s-o porneşti la drum. Cea de-a treia era şi ea acoperită cu o prelată, dar aceasta nu era legată. Dîndu-şi seama că mă uit la „mijloacele" lui de transport, Kravcenko mă lămuri cu tonul unui învăţător răbdător, cu experienţă:

— Una din căruţe e cu muniţie. O ţin mereu împachetată. Cealaltă conţine stocul intangibil, adică stocul de mîncare pentru cazul cînd ar trebui s-o pornim pe nepregătite la drum, iar cea de a treia e cu alimente de care ne folosim zi de zi...

Şi ce mai văzui acolo?... Aici e aici: nu mai văzui nimic. În jur nu mai era altceva nimic şi nimeni, în afară

de Kravcenko, de bucătăreasă și de șeful companiei de gospodărie. În clipa aceea, ei trei reprezentau totul — comandamentul detașamentului, statul major, conducerea administrativă, depozitul. Comisarul, șeful de stat major și comandanții grupurilor de artificieri — toți erau plecați în misiune.

— Ce misiune au, Fedea?

— Noi, Aleksei Feodorovici, sîntem în totul șaizeci și doi de oameni. În nopțile bune pentru acțiuni de minare, îi împărțim în grupuri egale de cîte opt oameni. Fiecare grup primește mine cu acțiune întîrziată și mine cu acțiune imediată și are misiunea lui. În fiecare grup există un artificier, un ajutor al acestuia, un luptător care păzește spatele grupului, doi luptători care păzesc flancurile și o soră medicală. Comisarul, șeful de stat major și cu mine ne ducem pe rînd cu cîte unul din grupuri sau rămînem să păzim tabăra.

— Cît trotil ai primit pînă acum?

— O sută optzeci de kilograme.

— Dar ne-ai raportat că ai aruncat în aer douăzeci și două de trenuri militare. Cum se face asta? Lîsenko și Balițki folosesc în medie...

— Știu, Aleksei Feodorovici! Poți să consumi, bineînțeles, și 20 de kilograme de trotil de tren. Dar șapte kilograme e de ajuns...

Sorbeam amîndoi din cafele și discutam liniștiți ce cantitate de exploziv trebuie stabilită, ca normă, pentru a arunca în aer un tren, cîți oameni trebuie să participe la acțiune pe calea ferată, cum trebuie combinate minele cu acțiune întîrziată și cele cu acțiune imediată și ce încălțăminte e mai bine să folosești pentru acțiunile pe calea ferată...

— Eu, Aleksei Feodorovici, am primit instrucțiunile lui Egorov, în care se spune că toți cei care se duc în misiune pe calea ferată să încalțe cizme model nemțesc. E greșit. Opincile sînt mai bune. Ele lasă o urmă foarte slabă, pînă și pe ploaie. În afară de asta, curmeiul de tei are un miros al său, particular, care-i înșală pe cîinii polițiști...

Deasupra noastră cerul se înroșise de pălălaia uriașă a incendiului, seriile de mitraliere nu se potoleau de fel, iar păsările, trezite de zgomotul exploziei și lumina văpăilor, se roteau deasupra pădurii cu țipete deznădăjduite: natura

întreagă era în alarmă. Dar Kravcenko sta liniștit. Se vedea bine că nici prin cap nu-i trecea că vreunuia din oamenii lui plecați în misiune pe calea ferată i s-ar putea întîmpla vreo nenorocire în acea noapte. „Este oare firească această liniște?" mă întrebam.

— Visul meu, Aleksei Feodorovici, îmi spuse Kravcenko pe un ton confidențial, este ca fiecare luptător din detașamentul nostru, inclusiv vizitiii și surorile medicale, să poată înscrie la activul lor măcar un tren aruncat în aer.

— Cum vine asta? Ai de gînd să-i faci pe toți artificieri?

— Nu tocmai. Dar noi socotim trenurile aruncate în aer după numărul oamenilor... Iată de ce nici nu vă cer să-mi completați efectivul, spuse el și zîmbi din nou stăpînit.

Unul din lucrătorii secției speciale, care venise cu mine, îl întrebă cu un ton voit indiferent:

— Cît e de aici pînă la linia ferată, tovarășe Kravcenko?

— Vreo trei kilometri.

— Dar pînă la locul unde a fost aruncat acum în aer trenul?

— Patru, poate chiar cinci kilometri... Nu-i departe, urmă Kravcenko, surîzînd. Dacă vreți, putem să ne apropiem și să ne uităm.

— Nu, răspunse tovarășul de la secția specială, enervat. Aș vrea să înțeleg de ce expui statul major al detașamentului. După cîte știu, statele majore ale batalioanelor noastre mai mari se dispun la o depărtare de cel puțin 30 de kilometri de linia ferată.

— Asta-i adevărat, răspunse Kravcenko. Și noi făceam așa. Dar detașamentul nostru este mic și noi nu putem risca oamenii. Cu cît e mai lung drumul grupului de artificieri pînă la locul unde trebuie să așeze mina, cu atît riscă ei mai mult să întîlnească un detașament de cercetare sau de pedepsire al inamicului, sau să dea de o mină, sau să cadă într-o cursă. Și apoi, cît timp se pierde degeaba! Noi ne alegem un loc unde linia ferată face o cotitură și trimitem oamenii în trei direcții deodată. Într-o noapte potrivită, cum e asta, grupurile noastre reușesc să așeze minele și să se întoarcă înapoi. Ele nu trebuie să se grăbească, ci pot să lucreze cu multă grijă...

Dar tovarășul care pusese întrebarea se interesa în cazul de față nu atît de capacitatea de luptă a detașamentului, cît de securitatea statului major.

— Dar paza de pe calea ferată sau poate chiar aceea a trenului, căci nu toți cei de acolo or să moară neapărat, se va împrăștia numaidecît în toate părțile, va intra în pădure. Iar voi nu aveți nici măcar o mitralieră. Cu ce veți întîmpina inamicul ?

Aici, pentru prima dată îl auzii pe Kravcenko rîzînd cu hohote. Știa, care va să zică, să rîdă în cascade, și chiar destul de tare.

— Paza de pe calea ferată ? Să intre în pădure ? În ce an trăiești, tovarășe ?... Nu, s-au dus vremurile alea ! Ziua poate că ar mai intra, dar și atunci nu ei, ci ar ruga garnizoanele din partea locului să trimită detașamente de pedepsire, iar acestea ar trimite benderoviști...

Deodată auzirăm trosnet de vreascuri și șuierături. Nu trecu mult și la lumina focului apăru în fața noastră un grup. În frunte pășea un flăcău de vreo douăzeci de ani, îmbrăcat cu manta neagră de SS-ist și încins cu o centură lată, de care erau atîrnate două grenade. De umărul drept spînzura un automat cu țeava în jos, după obiceiul partizanilor, iar în cap avea o cască nemțească nouă, cu două corniță. Era ciudat să vezi un flăcău atît de chipeș îmbrăcat, purtînd opinci în picioare. Dar aflasem de la Kravcenko că toți partizanii care plecau în misiune trebuia să-și pună opinci. Ochii flăcăului ardeau înfrigurat, poate pentru că oglindeau pîlpîirile focului. Grupul se opri. Flăcăul făcu doi pași înainte, luă poziția de drepți și salută milităreste. Kravcenko se ridică în întîmpinarea lui.

— Tovarășe comandant, exclamă flăcăul cu entuziasm, a fost grozav !

L-am recunoscut numaidecît pe flăcău : era Erohin. Da, fără îndoială, era dînsul. Fusese scos din batalionul cinci pentru acte de indisciplină. Nu crezusem niciodată că o să-l văd comandant al unui grup de artificieri.

— Vă felicit ! începu Kravcenko, dar deodată schimbă vorba : Ce-i asta ? zise el arătînd spre un partizan care stătea alături de Erohin. Partizanul ținea la subsuoară o lădiță cu trotil. Tovarășe comandant de grup, răspunde imediat pentru ce nu ați așezat mina ?

— N-am avut vreme...

— Bine. Duceți-vă la odihnă. Vorbim noi mai tîrziu.

Erohin își duse grupul în desișul pădurii de unde se auzi repede trosnetul vesel al unui alt foc.

— Ce te-a nemulțumit, Fedea? îl întrebai eu. E un flăcău strașnic. Comisarul și cu mine credeam că n-o să iasă nimic de capul lui.

— Eu și acum cred asta.

— Dar a aruncat un tren în aer... Pe un învingător nu se cuvine să-l judeci.

— Ba trebuie să-l judec! E al doilea tren pe care îl aruncă în aer în felul acesta...

Și Kravcenko îmi arătă care era sistemul lui de a arunca în aer trenurile. Grupul de artificieri trebuia mai întîi să așeze minele cu acțiune întîrziată — care urmau să facă explozie peste cîteva zile. Și numai dacă le rămînea vreme, puteau să vîneze trenurile ce treceau noaptea pe linia ferată — fapt care acum se întîmpla foarte rar.

— El nu se gîndește decît să înscrie încă un tren la activul său. A vînat unul, dar a pierdut cinci. N-a plantat nici el mine, și nici pe alții nu i-a lăsat...

Am stat de vorbă încă multă vreme. Kravcenko mi-a dat explicații precise cu privire la toate cele douăzeci și trei de trenuri aruncate în aer. Tovarășii de la statul major ai marii unități au făcut mai tîrziu verificarea necesară, deși nu prea era nevoie de așa ceva.

În zorii zilei se adunară toate grupele. Cu una din ele se întoarse și Naks, comisarul detașamentului. Era un om înalt, blajin, de vreo treizeci și cinci de ani, fost învățător. După ce salută milităreste, în treacăt parcă, îmi strînse îndelung mîna cu mîinile lui mari și calde.

— Noi, partizanii, facem acum o muncă serioasă, spuse el în timp ce-și sorbea cafeaua. Și băieții sînt de nădejde: n-avem de ce să ne facem sînge rău din pricina lor. Fedea și cu mine îi mai strîngem din cînd în cînd în chingă, dar în genere toți își dau osteneala; cum-necum, ne aflăm în întrecere și rezultatele se văd. Pînă și în luptă toate merg strună. Un tren militar e un lucru concret! Și băieții noștri își dau silința. Acum, pot spune că toți lucrează clasa întîi din punct de vedere al preciziei. Sînt pe deplin încredințat,

tovarăşe Feodorov, că dacă veţi trece ca specialist dimineaţa pe linia ferată, unde am pus minele în timpul nopţii, n-o să găsiţi locurile! Aşa muncă înţeleg şi eu, da!

Se vedea bine că-i place cuvîntul „muncă". Pe cîte îmi amintesc, nici înainte vreme nu spunea „luptă", ci totdeauna „muncă".

— Dar cum staţi, tovarăşe comisar, cu munca politică? îl întrebai înainte de a pleca.

— Lucrăm, tovarăşe Feodorov. Dacă doriţi, puteţi să vedeţi chiar astăzi. Numai că munca noastră nu seamănă cu cea ilegală din regiunea Cernigov. Noi lucrăm fără fereală. Cînd avem cîte o zi liberă, ne ducem cu toţii prin sate, vorbesc de acelea care se află în acel moment în apropiere, şi cosim cot la cot cu ţăranii. Avem acum alte munci: prăşim cartofii. Începem vorba: „Se apropie Armata Roşie, trebuie să-i îndepărtăm pe chiaburi, iar sărăcimea şi mijlocaşii trebuie să se unească. După război, lucrurile în colhozuri or să meargă mult mai bine..."; asta e acum politica noastră, tovarăşe general...

În aceeaşi noapte am plecat la statul major al marii unităţi. Aveam la ce mă gîndi pe drum.

Detaşamentul lui Kravcenko! N-avea decît şaizeci şi doi de oameni din care cincizeci şi cinci erau tineret crud, neformat. N-am crezut că aceşti flăcăi neinstruiţi ar putea să arunce în aer măcar un singur tren militar. Şi iată că, în mai puţin de o lună şi jumătate, ei au înfăptuit — socotind pe cap de partizan — mai mult decît toţi ceilalţi.

Ceea ce am văzut la Kravcenko m-a făcut să privesc cu totul altfel munca noastră. Şi eu şi tovarăşii mei din Obkom şi din statul major al marii unităţi, inclusiv specialiştii artificieri, ştiam că întrebuinţarea minelor cu acţiune întîrziată, şi în genere a noilor mijloace ale tehnicii de minare, poate spori numărul deraierilor de trenuri. Pînă acum însă nimeni dintre noi nu ştiuse ce înseamnă puţin şi ce înseamnă mult.

Pornind de la experienţa anului trecut, noi socoteam că batalionul lui Baliţki obţinuse cele mai mari succese. Dar Kravcenko, punînd în aplicare o tehnică originală, făcuse un salt atît de mare înainte, încît Baliţki rămăsese cu mult în urmă.

Şi esenţialul nu consta în faptul că atît Kravcenko, cît şi Naks, comisarul detaşamentului, ştiuseră să-i atragă şi să-i instruiască într-o singură lună pe nişte flăcăi de la ţară, dovedind prin asta că prin muncă se pot obţine multe. Nu, Kravcenko ne arătase prin experienţa lui că nu este nevoie să ataci trenurile şi nu este nevoie să dai zilnic lupte. El ne arătase că priceperea şi buna organizare pot avea un efect mult mai mare decît curajul nesăbuit.

După ce făcusem cunoştinţă la faţa locului cu modul de a acţiona al lui Kravcenko, mi-am dat seama că batalionul comandat de Baliţki nu făcuse isprăvi chiar atît de mari. La Kravcenko fiecare al doilea om avea la activ cîte un tren militar, iar în detaşamentul lui Baliţki în acelaşi interval de timp un tren militar revenea la zece oameni.

...A doua zi seara, m-am întors la Lobnoe. După ce m-am sfătuit cu Drujinin şi cu Lîsenko, ne-am hotărît să convocăm la începutul lui septembrie o şedinţă a Obkomului ilegal, la care să fie chemaţi toţi comandanţii de batalioane.

*
* *

La 9 septembrie 1943 — ziua şedinţei importante a Obkomului, la care au fost chemaţi toţi comandanţii de batalioane-detaşamente şi numeroşi comisari, secretari de organizaţii de partid şi organizatori comsomolişti — în acea zi memorabilă Grigori Vasilievici Baliţki a fost printre primii comandanţi care au sosit la Lobnoe.

Am aflat de sosirea lui prin staţia de radioamplificare. În tabăra noastră centrală devenise obicei ca de cîte ori sosea vreunul din comandanţii noştri de batalion sau vreun reprezentant al detaşamentelor vecine să se comunice vestea de la posturile de pază la staţia de radioamplificare, de unde Maslakov o transmitea prin difuzoarele atîrnate pe copaci la toate răscrucile.

Pînă în ziua cînd Baliţki a venit la noi, batalionul său aruncase în aer cincizeci şi şase de trenuri ale inamicului.

Plecai în întîmpinarea lui.

Fără să descălecăm ne strînserăm mîinile. Baliţki avea un aer de condescendenţă. Pe faţa lui, expresia de încredere în sine era parcă mai accentuată ca înainte. Faptul că sosi-

rea lui fusese anunțată solemn prin stația de radioamplificare, îi făcuse, se vede, o mare plăcere.

— Hai să facem o plimbare prin tabără, Grișa, îi propusei lui Balițki. N-ai mai fost de mult pe aici. Să vezi gospodăria noastră, iar pe urmă, luăm o gustare. O să te ospătez cu cîrnați preparați aici la noi. Ai mai auzit vreodată o minune ca asta? Partizanii să aibă cîrnați producție proprie ?!

— V-ați chivernisit! exclamă el cu o nuanță de ironie.

Balițki se ținea acum în șa ca un adevărat cavalerist, nu așa cum se ținuse în primul an de război. Pe scurta lui de piele purta epoleți de maior. În piept îi strălucea steluța de Erou al Uniunii Sovietice și Ordinul Lenin... Avea de asemenea diagonală, pistoletul Mauser în toc de lemn și pinteni pe cizmele lustruite oglindă. Într-un cuvînt — arăta ca un adevărat brav comandant.

Cînd ne-am apropiat de cortul mare și alb al spitalului, ne-a ieșit înainte Gnedaș.

— Faceți cunoștință...

Fără să descalece, Balițki îi întinse mîna lui Timofei Konstantinovici.

— Cam mult îi țineți aici pe răniții noștri, tovarășe chirurg.

— Dumneavoastră aveți cei mai mulți răniți și rănile lor sînt cele mai grele...

— Ce să-i faci, așa-i munca, tovarășe chirurg! Nu putem să nu avem răniți... Ai auzit astăzi, am aruncat în aer cincizeci și șase de trenuri! Și pentru fiecare din aceste trenuri, am dat o luptă, un asalt. Asta-i!

Balițki lăsă să-i lunece privirea asupra cizmarilor înșiruiți cu măsuțele lor la umbra unui stejar stufos, asupra croitorilor de sub celălalt stejar și surîse cînd văzu că avem și cojocari.

— La ce vă trebuie astea, Aleksei Feodorovici?

— Ne pregătim cîte puțin de iarnă, Grișa. Cînd o să dea gerurile, ai să ceri și tu un cojoc bun!

— Eu nu mă gîndesc așa de departe.

— Ce e drept, nu prea îți place să te uiți în viitor... O să ascultăm azi raportul tău la ședința Obkomului. Ești gata? O să vorbim acolo și despre felul cum trebuie să privești viitorul.

— Eu o să pun problema pieptiș, tovarășe Feodorov.

— Ăsta-i dreptul tău.

— Mi-au rămas cu totul vreo zece kilograme de trotil.

— Las' că vorbim despre asta la ședința Obkomului. Acum hai să luăm o gustare!

În fața cortului în care era instalat statul major, Baliţki se întîlni cu Kravcenko. Nu se văzuseră încă de la Moscova. Credeam că întîlnirea o să fie mult mai caldă. Dar Baliţki adoptă tonul unui superior condescendent.

— N-ai vrut să vii la mine, Fedea! Vezi că o să-ți pară rău...

Kravcenko îi răspunse cu un zîmbet evaziv:

— Lucrăm pe scară mai mică!

În timpul gustării, Baliţki ne povesti un episod foarte interesant. Cu o lună în urmă, după „operația cu descărcare", cînd partizanii reduseseră la tăcere paza trenului aruncat în aer, descărcaseră din tren tot ce se putea lua, dăduseră foc vagoanelor, și începeau să se retragă, de pe tenderul locomotivei deraiate, auziră deodată un strigăt sfîșietor:

— Kamerad, Kamerad!!!

Un neamț în vîrstă, cu o uniformă de funcționar militar de cale ferată, stătea pe tender, ținînd ridicate în sus amîndouă mîinile. Partizanii îl luară, îi încărcară pe umeri un sac cu cizme găsite într-unul din vagoane și îl aduseră în tabără. Aici omul povesti, cu ajutorul unui interpret, că lucra ca mecanic de locomotivă pe această linie ferată de aproape un an de zile. Spuse că în ultimele două luni, șaisprezece trenuri, pe care le condusese, deraiaseră în urma exploziilor provocate de minele așezate de partizani. Reușise să scape cu viața numai pentru că de fiecare dată cînd trenul se apropia de locurile primejdioase, își lăsa în locomotivă ajutorul, iar el se ascundea în tender.

— Mi s-a urît cu toate astea! Numai vreau să lupt pentru Hitler și pentru banda lui și m-am hotărît să mă predau partizanilor.

Mai povesti la statul major al lui Baliţki cît de rău o duc feroviarii care sînt nevoiți să conducă trenuri pe liniile ferate din zonele controlate de partizani. Apoi le-a predat cîteva instrucțiuni: pentru șefii de tren, pentru însoțitori și

personalul de serviciu, pentru brigăzile de locomotivă, pentru soldaţii şi ofiţerii care călătoreau prin zonele controlate de partizani, pentru călătorii civili şi pentru membrii familiilor de militari. Aceste instrucţiuni Baliţki le adusese cu el. Acolo scria cum trebuie să te porţi în clipa cînd se iveşte o primejdie, unde trebuie să stai aşezat sau culcat, cum trebuie să-ţi fereşti capul cînd se trage, şi cine trebuie să sară primul din vagon după ce s-a produs explozia... Mi-am închipuit ce trebuia să fie în sufletul unui călător care primeşte în mînă asemenea instrucţiuni!

Instrucţiunile vorbeau, de altfel, fără ocol, milităreşte, despre starea sufletească a călătorilor în astfel de situaţii. Unul dintre paragrafe suna: „S-a observat că în momentul cînd trenurile trec prin zonele controlate de partizani, toţi călătorii simt o anume necesitate fiziologică, astfel că la wc-uri se formează în mod spontan rînduri lungi. Ca urmare, pe platforme se produce o aglomerare de oameni, lucru care nu este de dorit, şi, în caz de deraiere, soldaţii nu mai pot să iasă din vagoane pentru a lua parte la acţiunile de luptă împotriva partizanilor. Ofiţerul cu gradul cel mai mare din vagon trebuie să ia măsuri din vreme şi să introducă o ordine riguroasă în ceea ce priveşte folosirea wc-urilor".

— Şi mecanicul acela cum o mai duce? întrebă Drujinin.

— E un moşuleţ cumsecade. E bine sănătos şi paşte vacile noastre.

— Dar ce concluzii aţi tras de pe urma acestei întîmplări?

— Ce concluzii? Că-i un neamţ cam aiurit!

Astfel de nemţi „aiuriţi" se înmulţiseră simţitor. În trenurile care veneau dinspre front puteai zări tot mai des vagoane cu zăbrele făcute în grabă: se vede că vagoanele-închisori nu mai ajungeau. În astfel de vagoane erau duşi tot felul de oameni care încălcaseră disciplina şi ordinea...

Mă uimea faptul că Baliţki nu putea face singur legătura dintre întîmplarea pe care ne-o povestise şi între tot ce se întîmpla sub ochii noştri în tabăra inamicului.

Kravcenko, dimpotrivă, cînd am fost la el, mi-a povestit că, în garnizoana nemţească cea mai apropiată de tabăra lui, nemţii îi spun „vrednic comandant de partizani".

Apreciase la justa ei valoare această „laudă"; după ce trupele fasciste germane fuseseră zdrobite în intrîndul de la

Kursk-Oriol şi după ce hitleriştii pierduseră nădejdea de a îmbunătăţi situaţia pe front, nemţii din garnizoanele staţionate în localitate erau bucuroşi că partizanii se ocupă în mod serios de liniile ferate şi că în felul acesta cel puţin îi lasă pe ei în pace. Principala grijă a ocupanţilor era acum să-şi salveze propria lor viaţă. „Distrugeţi, aruncaţi în aer liniile ferate, trenurile şi depozitele, numai lăsaţi-ne pe noi în pace!" voiau ei parcă să spună.

Dacă Baliţki s-ar fi gîndit mai mult la întîmplarea cu mecanicul de locomotivă, ar fi văzut în ea semnul unor mari schimbări... Aş fi vrut ca Baliţki să gîndească mai mult, să observe schimbările din jur, să vadă noul...

Nu se cuvine ca la o masă cu musafiri, la o convorbire prietenească, să vorbeşti despre teme care vor fi obiectul principal al unei discuţii oficiale. Totuşi, nu m-am putut stăpîni şi am spus:

— De ce nu ne povesteşti nimic, Grişa, despre moartea lui Avxentiev?

— Şi a lui Belov, completă Drujinin.

Baliţki oftă din greu.

— Ce să mai vorbim! E dureros! Au fost băieţi buni... Dar sîntem în război. Şi apoi nici eu nu ştiu cum mai trăiesc... Am aruncat în aer cincizeci şi şase de trenuri, asta înseamnă cincizeci şi şase de lupte, dintre care eu singur am participat la cel puţin treizeci... Ori poate credeţi că gloanţele mă ocolesc anume?!

— N-are nici un rost! exclamă Egorov.

— Ce n-are nici un rost?

— Ca un comandant să participe mereu la operaţii. Unde mai pui că mai bine de jumătate din operaţiile voastre n-au avut nici un sens!

— Ce tot spui? Baliţki începea să-şi iasă din sărite. Cunosc foarte bine linia voastră: vreţi să băgaţi pretutindeni „emzedeurile" voastre... (aşa le spuneau dispreţuitor cei din batalionul lui Baliţki minelor cu acţiune întîrziată). Mai bine nu-mi puneţi bete în roate şi daţi-mi mai mult trotil!

În clipa aceea sosiră în tabără Tarasenko şi Nikolenko. Am oprit cearta care începea să se înteţească între Baliţki şi Egorov.

— O să vorbim despre asta la şedinţa Obkomului, tovarăşi. Acum să mergem să-i întîmpinăm pe noii veniţi!

*
* *

Era o zi liniştită şi însorită. Toţi comandanţii şi comisarii veniţi la şedinţă se adunaseră în poieniţă. Unii şedeau pe jos, alţii se plimbau de braţ de colo-colo ; nu se văzuseră de mai bine de două luni şi acum îşi împărtăşeau noutăţile.

Drujinin ne propuse să începem şedinţa chiar acolo, în poieniţă. Ideea mi-a plăcut : cortul repede-repede s-ar fi umplut cu fum de ţigară. Am dat ordin să fie puse cîteva santinele la marginile poieniţei, pentru a nu lăsa să vină acolo persoane particulare, adică partizani care nu erau invitaţi şi care ar fi vrut să vină din curiozitate.

La începutul şedinţei Obkomului am dat citire mai întîi telegramei pe care noi o trimisesem la 1 septembrie lui Nikita Sergheevici Hruşciov.

„Circulaţia pe liniile ferate Kovel—Sarnî, Kovel—Brest, Brest—Pinsk este complet paralizată. Circulaţia pe liniile Kovel—Holm, Kovel—Rovno este parţial paralizată".

Apoi le-am citit tovarăşilor şi răspunsul lui Nikita Sergheevici.

„Am primit telegrama voastră, scria Nikita Sergheevici. Vă felicit pe voi, pe comandanţi, comisari şi toţi partizanii şi partizanele care au obţinut succese strălucite în lupta pentru scoaterea din circulaţie a căilor de comunicaţie Kovel—Sarnî, Kovel—Brest, Brest—Pinsk ale inamicului.

Cei ce s-au distins în mod deosebit să fie propuşi pentru decorare... C.C. al P.C. (b) al Ucrainei este încredinţat că întregul efectiv al marii unităţi de sub comanda dumneavoastră va da în viitor o lovitură şi mai puternică asupra căilor de comunicaţie ale inamicului !"

Cei de faţă au aplaudat şi au strigat „ura". Apoi i-am dat cuvîntul lui Baliţki ca să-şi prezinte raportul.

Aerul de solemnitate şi de paradă caracteristic firii lui Baliţki părea cît se poate de potrivit pentru momentul acela. Baliţki ştia, fără îndoială, că nu fusese chemat la şedinţa Obkomului pentru a primi felicitări. Dar ştia, de asemenea, că în marea noastră unitate de partizani, în tot ţinutul acela de partizani, deocamdată numai el este decorat cu steaua de Erou al Uniunii Sovietice pentru munca de minări şi aruncări în aer. Iată de ce nu cred că bănuia pentru ce fusese însărcinat să prezinte un raport.

Există mulți oameni pe lume care, după ce au fost o dată decorați, se tem de tot ceea ce este nou și folosesc în muncă vechile lor metode.

Balițki spunea:

— Știu că tovarășul Egorov nu-i mulțumit de mine. Dar eu n-am nevoie de încurajările lui. Mă strînge pur și simplu de gît cu „emzedeurile" lui. De ce se face asta? De ce mi se atrage mereu atenția să fiu prudent, de ce sînt împins spre acțiuni mărunte și prudente, în care omul nu face decît să se tîrască? Guvernul m-a decorat pentru că am acționat cu curaj. Acum însă tovarășii, și împreună cu ei și Aleksei Feodorovici, mă dojenesc că acțiunile pe care le execut pe calea ferată sînt urmate totdeauna de lupte, că nimicesc și distrug, că iau parte singur la lupte și că îi trimit pe comandanți înainte. Că au murit Avxentiev și Belov, asta-i adevărat. E adevărat, și că ar fi putut să nu moară dacă și aci, ca și în fabrici și uzine, ar fi fost pretutindeni apărătoare sau ar fi existat alte măsuri de protecție a muncii. Dar noi sîntem în război! Eu unul așa gîndesc, tovarăși!

Am distrus cincizeci și șase de trenuri. Puteam să fac mai mult? Puteam! Și aș fi făcut chiar, dacă nimeni nu mi-ar fi bătut capul cu tot felul de inovații pe urma cărora îți tremură mîinile. Poftim de te descurcă în chimie, în mecanisme de ceasornic și în tot soiul de resorturi. Ne-am pierdut timpul degeaba cînd am așezat minele acelea noi! Trenurile inamicului treceau peste ele fluierînd cu nepăsare. Nu, e prea tîrziu să mă mai schimbe cineva! Tovarășii mă întreabă: „De ce te duci întotdeauna singur la operații, Grigori Vasilievici? De ce-ți riști viața?" Iar eu le răspund că îmi place munca asta, că tot sufletul meu și toată viața militară mi se concentrează aici!...

Cînd termină de vorbit, Balițki părea că e mirat că nimeni nu-l aplaudă. Dar și mai mult se miră el cînd cei de față începură să-i pună întrebări:

— Cum pregătești rezervele pentru Armata Roșie care înaintează?

— Cum duci munca în rîndurile populației?

— De ce consumi o cantitate atît de mare de trotil? Uite, de pildă, la Kravcenko, pentru orice tren militar se consumă în medie șapte kilograme de trotil, pe cînd la dumneata, pînă la douăzeci de kilograme...

Balițki evită să răspundă direct la aceste întrebări.

— Sîntem cu toții rezerve ale Armatei Roșii, spuse el. Iar cît despre pregătire... Să dăm lupte cît mai des! O pregătire mai bună nu cunosc... Cît despre munca în rîndurile populației... pentru asta trebuia să-l chemați încoace pe Kremeniţki. Nu pot, doar, să fiu propriul meu comisar! Populația, asta-i treaba lui...

La întrebarea de ce consumă atît de mult trotil, Balițki nu răspunse de loc. Se bosumflă, de parcă ar fi vrut să spună: „Ce prostie! Să mă plictisiți cu asemenea mărunțișuri!"

După el am luat eu cuvîntul. Unii dintre tovarăși spun că am fost atunci prea aspru.

Se prea poate ca în momentul acela să nu fi avut destulă stăpînire de sine și să fi vorbit mai tare și mai aspru decît se cuvenea. Dar nu puteam altfel. Prea se adunaseră multe!

Se întîmplă uneori ca un conducător să fie învinuit de antipatie personală. Dar cum se naște o asemenea antipatie? Dacă Balițki ar fi fost modest, nu și-ar fi luat nasul la purtare, nu s-ar fi lăudat cu succesele lui și nu s-ar fi bosumflat, n-aș fi simțit nici o animozitate împotrivă-i. În ultima vreme văzusem că și-a pierdut simțul măsurii și autocontrolul. Dar atîta vreme cît aceste metehne nu căşunau cu nimic muncii lui, mă împăcam cu ele. N-ar fi trebuit s-o fac, e limpede. Ar fi trebuit să-i trag o săpuneală mai devreme, dar mărturisesc că nu mai simțeam față de el simpatia de altădată. Poate să se numească asta animozitate, dar nici vorbă să lupt împotriva unei asemenea animozități. Ea se naște și se dezvoltă cu temei. Ea semnalizează că ceva nu merge bine și te îndeamnă la acțiune.

L-am criticat pe Balițki pentru că e orgolios și vanitos, l-am criticat pentru bravada lui, pentru că a pierdut prea mulți oameni, pentru că face risipă de trotil. L-am criticat pentru că are o atitudine disprețuitoare față de tehnica nouă și pentru că nu vrea să învețe. L-am criticat pentru că a neglijat în batalionul său munca educativă de masă.

Nu-i puteam ierta lui Balițki că în batalionul său bravada devenise un principiu conducător, că acolo unde ar fi putut acționa cinci-șase oameni, acționau o sută și că din

această pricină Baliţki avea mai mulţi partizani ucişi decît toţi ceilalţi comandanţi.

Baliţki credea sincer şi îi făcea şi pe subordonaţii lui să creadă că a te expune riscului înseamnă eroism.

Greşeala lui Baliţki consta în faptul că, la fel ca acum un an, el nu arunca în aer trenurile sistematic şi cu chibzuială, ci le ataca. El socotea că arma principală, atît a lui şi a tuturor luptătorilor şi comandanţilor săi este ura intensă faţă de duşman şi curajul pe care-l generează această ură. Lua parte într-adevăr aproape la fiecare operaţie şi, după cum scria Vladimir Pavlov mamei sale, alerga de-a lungul trenului deraiat, trăgea cu automatul, riscînd în orice clipă să fie ucis.

Cu două luni în urmă, un radiotelegrafist din batalionul lui Baliţki a stricat staţia de radio din pricină că era slab pregătit profesional. Legătura bilaterală cu statul major al marii unităţi s-a întrerupt. Baliţki primea radiogramele noastre, dar nu putea comunica cu noi decît prin agenţi de legătură. Această stare de lucruri îi convenea. Se simţea mult mai independent.

O mîndrie falsă înţeleasă îl adusese pe Baliţki pînă acolo încît respingea toate sfaturile lui Egorov, specialist în activitatea de minări şi aruncări în aer: „Mai întîi să lupte cît mine şi să arunce în aer atîtea trenuri cîte am aruncat eu, şi apoi să înveţe pe alţii!" cam aşa îşi zicea el.

În două luni de zile, batalionul lui Baliţki a aruncat în aer cincizeci şi şase de trenuri ale inamicului. Baliţki şi Kremeniţki, comisarul său, îşi închipuie — şi pe drept cuvînt — că asta înseamnă mult. Iată însă că în acelaşi interval de timp, şi cu acelaşi efectiv de oameni, batalionul lui Lîsenko a aruncat în aer peste şaptezeci de trenuri, iar batalionul lui Kravcenko, care avea de zece ori mai puţini oameni, a aruncat în aer douăzeci şi nouă de trenuri.

Şi cu asta mi-am încheiat expunerea.

Drujinin m-a susţinut:

— Dacă ar fi să urmăm exemplul tău, Grişa, ar fi să credem că nu mai avem ce învăţa. N-avem de ce să căutăm nici metode noi, n-avem de ce să studiem tehnica nouă. Atunci cum rămîne? Să ne mîndrim cu toţii de succesele noastre şi să acţionăm mereu ca în trecut? Nu, aşa nu se poate.

Drujinin vorbea mai liniştit decît mine. El îl critica pe Baliţki mai ales pentru faptul că trece pe seama comisarului toată răspunderea pentru munca politică în rîndurile populaţiei.

— Munca politică de masă nu este numai sarcina comisarului, ci şi a comandantului şi a fiecărui partizan. Noi toţi sîntem datori, ori de cîte ori ne întîlnim cu oamenii, să le vorbim despre situaţia de pe fronturile de luptă, să le explicăm scopurile noastre şi să-i chemăm să lupte împotriva duşmanului... În batalionul vostru, multe forţe se irosesc degeaba. Acum însă vremurile s-au schimbat: nu ne mai putem împăca cu această stare de lucruri.

— Dar ce fel de vremuri trăim? întrebă Baliţki înălţîndu-şi capul. Războiul tot război e, pe nemţi nu i-am izgonit încă...

— Nu i-am izgonit, dar le-am luat puterea! Pricepi? Uită-te în jurul tău! Mulţi nemţi mai vezi prin sate? Îţi mai aduci aminte cum te duceai în cercetare în '41 şi '42, în centrele raionale din regiunea Cernigov? Spune, mai seamănă nemţii de atunci cu cei pe care îi vezi astăzi?

— Aş, de unde!...

— Trebuie să luăm sub observarea noastră toate satele în care nemţii şi-au pierdut autoritatea. Trebuie să introducem acolo rînduielile noastre, ale partizanilor, trebuie să includem aceste sate în garnizoana noastră, să trimitem în fiecare sat mare un comandant de-al nostru şi un grup de tovarăşi care să-l ajute în munca sa. Aceştia să-i pregătească pe oameni în vederea apropiatei veniri a Armatei Roşii şi a reîntoarcerii la rînduielile sovietice... Unii întreabă: cum trebuie să descompunem forţele naţionaliste? În primul rînd, trebuie să ne ridicăm în apărarea intereselor sărăcimii şi ale mijlocaşilor. Începeţi să împărţiţi oamenilor pămînturile chiaburilor şi ale moşierilor! Daţi săracilor casele bogătaşilor...

Baliţki, care voia să pară neapărat rece şi arogant, tresări; i se citi asta pe faţă. Asculta cu mare atenţie, căuta să pătrundă înţelesul celor auzite.

După aceea, luă cuvîntul Feodor Ilici Lîsenko, membru al Obkomului. Cu totul pe neaşteptate el atinse problema şcolilor:

— Uite, comunistul Baliţki întreabă prin ce s-au schimbat vremurile? Susţine că ar fi rămas aceleaşi şi că războiul tot război e. Nu ştie el oare că nemţii fug şi că în acest an şcolar noi o să deschidem aici şcolile? Cine noi? Puterea Sovietică! Într-un articol de fond, „Pravda" scrie despre deschiderea anului şcolar. În toată Uniunea Sovietică au început de nouă zile lecţiile în şcoli. Oare pe dumneata, tovarăşe Baliţki, nu te interesează de loc soarta copilaşilor de aici? Cum putem să nu ne gîndim la copii? Ştiu, de pildă, că la Liubeşov, unde staţionează o garnizoană de-a noastră, de-a partizanilor, învăţătorii au venit la comandant să ceară programe şcolare... O să mi se răspundă poate că Liubeşov e un oraş, că acolo e mai uşor să înveţe copiii şi că chiar şi acum copiii ar putea să înceapă lecţiile. Că la sate e mai greu. Totuşi noi am putea să ne gîndim la copii şi să-i ajutăm cu ce putem. Să organizăm deocamdată şcoli mici, acasă la învăţători. Cît priveşte programele, să întrebăm Moscova. Ce ziceţi, tovarăşe Feodorov? O să ne trimită?

Nu mă aşteptasem de loc ca această discuţie, care începuse cu analiza muncii de minări şi aruncări în aer a batalionului lui Baliţki, să ajungă la problema şcolilor. Dar aveam eu oare dreptul să răspund: „Ceea ce spui dumneata, tovarăşe Lîsenko, se abate de la subiect".

— Tovarăşe Rvanov! intervenii eu. Mîine, dacă ai să vorbeşti cu Moscova, întreabă şi de programe pentru şcoli!

Şi Rvanov nu se miră, deşi nu cred că se aşteptase să primească un asemenea ordin.

Apoi luă cuvîntul Gnedaş:

— Tovarăşi, vreau să atrag atenţia Obkomului asupra următorului lucru: de multe ori am plecat prin sate; medicii şi surorile au acordat asistenţă medicală ţăranilor. Cred că e cazul să punem problema ca asistenţa medicală să se acorde regulat populaţiei. Să stabilim în toate localităţile mai mari ore de consultaţie în anumite zile... Trebuie, de asemenea, să luăm toate măsurile profilactice necesare împotriva tifosului exantematic, dat fiind că populaţia trăieşte foarte înghesuit în bordeie şi că se apropie frigul. În iarna trecută, tifosul exantematic a bîntuit prin părţile astea...

Gnedaş dădu citire unui plan amănunţit în care era vorba de organizarea unor puncte de dezinfectare în sate şi de consultarea profilactică a celor mai mulţi dintre bolnavi.

— Fiecare batalion are medic, surori, felceri. Trebuie ca toți aceștia să nu ocolească oamenii și să se ducă mai des prin sate...

Baliţki nu se mai încrunta și nu-și mai strîmba fața ca să pară nepăsător, ușor dispreţuitor, ci își nota în carnețel, la rînd cu toți ceilalți.

Mihailov, un alt membru al Obkomului, adăugă:

— Trebuie să observăm cu atenție cum trăiesc oamenii. Vreau să vă povestesc ceva... Descărcasem într-o zi un tren militar al inamicului. Scosesem din el cîteva mașini de cusut. Le-am împărțit populației, dar nu primelor femei ce ne-au ieșit în cale, ci unui colectiv de țărănci. Le-am dat și stofă și le-am spus: „Pentru iarnă să faceți hăinuțe și rochițe pentru copiii cei mai nevoiași". Ce de mulțumiri am mai primit! Afară de aceasta, e și un început de colectivizare. Este și asta un fel de muncă ilegală, un fel de pregătire a rezervelor, pregătire în vederea venirii Armatei Roșii și a Puterii Sovietice. Poate că tovarășii or să-mi spună că mă abat de la subiect. Totuși, vreau să vă mai spun cîteva cuvinte și despre semănături. Despre semănăturile de toamnă și, mai ales, despre cele de primăvară. Ni se întîmplă uneori să descărcăm trenuri cu grîne și nu știm ce să facem cu ele. Ar trebui, dacă împrejurările ne-o îngăduie, să-i chemăm pe țărani și să le dăm sămînță. Știu, într-o bună zi va veni Puterea Sovietică și le va da țăranilor sămînță, dar și noi putem să facem ceva în această privință. Putem să-i învățăm pe țărani să ascundă sămînța și să-i ajutăm s-o transporte... În detașamentul lui Tarasenko ni s-a întîmplat să împrumutăm pentru un timp țăranilor săraci și celor mijlocași fără cai, caii noștri, ai partizanilor, pentru nevoile lor, pentru ca să aducă fîn din pădure. Acum țăranii încep să aducă cartofii din poienile de pădure, pe unde le-au semănat. Iată cum trebuie să înțelegem în clipa de față munca ilegală și munca de masă...

Rvanov spuse:

— Baliţki ne cere trotil. În ultimul timp, avioanele au început să vină mai rar. Cînd o să se pornească ploile de toamnă o să primim și mai puțin exploziv și armament. Trebuie, tovarășe Baliţki, și asta ți-o spun, bineînțeles, nu numai dumitale, ci și tuturor celorlalți comandanți, trebuie,

tovarăşi, să mobilizăm populaţia ca să caute proiectile. Ieri, de pildă, Vasili Kuznețov, vestitul nostru artificier, a adus, împreună cu oamenii lui, la statul major al marii unităţi o bombă în greutate de cinci sute de kilograme. Dacă ar fi să ne luăm după normele lui Kravcenko, putem arunca în aer cu ajutorul ei şaptezeci de trenuri. Kuznețov nu s-a dat în lături să caute el însuşi proiectile şi i-a mobilizat şi pe oamenii săi. Dar dacă o să ne dea ajutor comuniştii ilegalişti, populaţia, celulele comsomoliste...

Baliţki ceru iar cuvîntul.

— Aşteaptă ! Mai e cineva care vrea să ia cuvîntul ?

Au mai vorbit Markov şi Nikolenki. Ei au arătat cum îi ajută comuniştii ilegalişti pe prizonierii sovietici, fugiţi din lagărele nemţeşti, să intre în legătură cu partizanii, cum creează din grupuri de foşti prizonieri mici detaşamente, cum le transmit misiunile date de noi ; au arătat că prizonierii fugiţi ştiu acum încotro să se îndrepte.

— Şi noi am primit zilele acestea treisprezece uzbeci, spuse Baliţki.

— Ei, vezi, făcu Nikolenki. Iar comuniştii noştri ilegalişti ne-au comunicat că generalul-maior Sîsoev din Armata Roşie, fost comandant al unui corp de armată, cere să fie primit în detaşamentul meu. El a fost greu rănit în timpul unei lupte, şi-a pierdut cunoştinţa şi a nimerit în încercuire. Ostaşii au avut vreme să-l îmbrace în uniformă de soldat... Timp de doi ani a fost în prizonierat ca simplu soldat. Apoi a izbutit să fugă cu un grup de soldaţi prizonieri. Mai tîrziu a fost prins de o bandă. Noi am găsit un mijloc ca să-l ajutăm să treacă la noi, atît pe el cît şi pe toţi cei care se găsesc în acea bandă de nevoie...[1]

Apoi lui Baliţki i se dădu cuvîntul pentru a doua oară. Vedeţi, asta-i puterea pe care o exercită partidul, tovarăşii asupra omului ! Aveam acum în faţa noastră un alt om. El a înţeles şi după cum am constatat-o mai tîrziu din activitatea sa, a înţeles pe deplin greşelile lui. În cuvîntul lui ne-a mărturisit că abia acum şi-a dat seama ce uriaş şi ce nobil program de activitate se deschide în faţa batalionului său...

[1] Într-adevăr, în curînd Sîsoev a reuşit să fugă din banda respectivă. El a venit la noi împreună cu un grup de bulboviști şi a lucrat la statul major al marii unităţii pînă cînd aceasta s-a contopit cu Armata Roşie. (n.a.)

— Văd că toți cei de aici știu ce au de făcut. Văd adevăratul spirit de organizare, adevăratul spirit practic, aud idei, propuneri. Da, n-am avut dreptate cînd am neglijat minele cu acțiune întîrziată. Mi se părea că un partizan puternic e numai acela care, în luptă, își expune pieptul la primejdii. Iar aceia care se află acolo, în spatele frontului partizanilor, mi se păreau partizani de mîna a doua. Trebuie să recunosc fățiș, ca un bolșevic, că n-am lucrat bine! Și vă dau cuvîntul meu de cinste că voi face totul ca să fiu la înălțime în toate acțiunile mele, nu numai în munca de artificier.

Totuși, Balițki a fost sancționat. A primit-o cum se și cade unui adevărat comunist: fără să vădească semne exterioare de tulburare sufletească... Acum, comisarul lui a devenit Mihailov, membru al Obkomului, iar locțiitor în problema de minări și aruncări în aer Klokov, unul dintre cei mai buni cunoscători ai noilor metode.

Trebuie să spun din capul locului că în batalionul lui Balițki, lucrurile începură să se îndrepte văzînd cu ochii, astfel încît batalionul ajunse în scurtă vreme să ocupe unul din primele locuri...

După ce am terminat de analizat cazul lui Balițki, am făcut o pauză de o jumătate de ceas. Pauza aceasta mi-a rămas deosebit de bine întipărită în minte.

Oamenii s-au ridicat de la locurile lor, și-au dezmorțit mădularele, s-au plimbat vorbind despre același lucru, dar de data aceasta fără să mai țină seama de președinte, au schimbat cîte o glumă-două, bătîndu-se prietenește pe umăr.

Simțeam că toți sînt emoționați, înfrigurați. Mi se părea că ne aflăm în pragul unei mari și importante descoperiri. Se întîmplase ceva deosebit de serios care trebuia doar exprimat prin vorbe, formulat. Fără să vreau îi asemuiam în gînd pe partizanii și ilegaliștii primelor luni de război cu acești comandanți de detașamente mari și puternice, bine îmbrăcați, plini de încredere în ei și care se simt la largul lor... Și doar toți străbătuseră cam aceeași cale grea ca și mine. Au îndurat multe, ca și mine: au trebuit să se ascundă, au tremurat de frig, au răbdat de foame, de umezeală...

Tocmai cînd mă gîndeam la toate astea, se apropie de mine un tovarăș de la secția specială, vădit neliniștit, și îmi șopti ceva la ureche. Nu-l înțelesei chiar îndată. Atunci mă luă deoparte și îmi repetă totul de la început, făcînd ochi

mari și privind în jur. După ce-l ascultai, izbucnii fără să vreau în rîs.

— Ce este? întrebă Drujinin.

Și îi răspunsei cu glas tare, ca toți cei de față să mă poată auzi:

— Cercetarea a aflat un lucru îngrozitor! Gestapoul din Kovel a aflat exact prin agenții săi unde își are sediul Obkomul nostru ilegal și statul major al marii unități... Ce facem, tovarăși?

Hohote puternice de rîs izbucniră în poiană. Rîdeau toți, afară de tovarășul de la secția specială.

— Poate că gestapoul ăsta a mai aflat și că guvernul Uniunii Sovietice se află la Moscova! strigă Tarasenko înecîndu-se de rîs. Grozave știri!

— O să ne pună sare pe coadă...

— Ia stați, tovarăși! vorbi Drujinin. Noi aici rîdem, dar s-ar putea întîmpla ca gestapoul ăsta, aflînd că Obkomul ține ședință la o sută cincizeci de kilometri depărtare de el, s-o șteargă mîine cu toată comandatura lui! Ce o să ne facem noi atunci? Pe cine o să batem?...

Tovarășii o țineau mereu pe glumă... Iar eu mă gîndeam, uitîndu-mă la ei: „Uite-i adunați aici! A fost de ajuns să-i chemăm prin radio ca să vie cu toții, din toate colțurile regiunii, de la o depărtare de o sută sau două sute de kilometri. Și au venit la timp, precis. Și nu s-au mai strecurat hoțește, nu s-au tîrît, nu s-au ascuns!"

Da, într-adevăr, aproape toți tovarășii chemați aici au călărit în timpul zilei, fără să se ascundă, mîndri de faptul că sînt partizani, că insuflă groază ocupanților. Înaintează pe drum un grup de cincisprezece-douăzeci de partizani și nici chiar o companie inamică nu îndrăznește să-i atace fățiș. Se știe că acum transmisiunile noastre funcționează minunat și că în orice clipă pot să ne vină în ajutor forțe mari...

Acum nu partizanii, ci ocupanții și acoliții lor se strecurau pe ascuns. Iată ce scria în acel timp unul din cronicarii noștri:

„...Orice drumeț poate să întreacă un tren militar. Ți-e și scîrbă să privești cum locomotiva, pufăind încet-încet, se tîrăște ca un melc spre pîlnia săpată de explozie și se rostogolește în ea, parcă în silă, fără să lase vagoanele ce o

urmează să se strivească şi să se încalece unul peste altul, cum se întîmpla înainte vreme..."

Şi asta nu era încă nimic! Ocupanţii nu puteau să mai folosească de loc liniile ferate Kovel—Sarnî şi Kovel—Brest. Uneori, noaptea, treceau pe terasament autocamioane şi căruţe. Duşmanul folosea terasamentul liniilor ferate, probabil, ca să ne înşele. Artificierii noştri ţineau permanent şi şoselele sub controlul lor... Pentru ca cititorul să-şi facă o idee despre condiţiile în care circulau trenurile pe celelalte linii ale nodului de cale ferată de la Kovel, pe care noi încă nu le scosesem din funcţiune, pot să vă spun că fabrica mecanizată de parchet de lîngă gara Manevici trecuse complet la producţia de coşciuge. Se cuvine să subliniez că dintre victimile deraierilor, numai ofiţerii erau înmormîntaţi în coşciuge; soldaţii erau îngropaţi direct în pămînt...

Cineva, nu mai ţin minte cine, interveni cel dintîi:

— Tovarăşi! Dar noi nu mai ducem deja muncă ilegală! N-avem nici Obkom ilegal!

— Cum adică? exclamară cîteva voci deodată.

Cu doi ani în urmă, la 16 septembrie 1941, declarasem la Iablunovka, ultimul centru de raion din regiunea Cernigov ce mai rămăsese necotropit de trupele fasciste, că, din momentul acesta, Obkomul de partid Cernigov devine Obkom ilegal.

A doua zi, unităţile Armatei Roşii au părăsit Iablunovka.

Şi, cu toate că noi, membrii Obkomului de atunci din Cernigov, ştiam că în pădurile noastre există detaşamente de oameni verificaţi, că există o cantitate oarecare de arme, baze de aprovizionare, cu toate că fusesem preveniţi şi pregătiţi de Comitetul Central al partidului — trecerea la activitatea ilegală a fost atît de bruscă, încît multă vreme încă nu ne puteam împăca cu noua noastră situaţie.

Acum, după doi ani, aflîndu-ne încă în condiţiile ocupaţiei germane, departe în spatele frontului inamic, noi ne-am dat seama tot atît de brusc că nu mai sîntem ilegalişti şi că Obkomul nostru nu mai e ilegal.

Într-adevăr, cuvîntul „ilegal" presupune că sîntem nelegali, că ne ascundem, că acţionăm în taină. Dar din ziua cînd am sosit la Lobnoe, de cînd am început să desfăşurăm pe scară largă acţiunile de minare, noi nu ne-am mai ascuns, n-am mai tăinuit inamicului locul unde ne aflăm. Puterea

noastră militară era deja atît de mare și atît de organizată, că nu mai aveam de ce să ne ascundem.

Eram permanent în legătură cu Comitetul Central al partidului, cu statul major al mișcării de partizani, cu fronturile Armatei Roșii. Moscova ne trimitea sistematic avioane cu armament și muniție, ziare și manifeste. Forțele noastre erau incluse în forțele armate generale ale țării, noi acționam după planul Comandamentului Suprem Sovietic.

Ilegaliștii din sate și tîrguri, celulele de partid și celulele comsomoliste organizate de Obkom mai păstrau încă conspirativitate, dar aceasta era cu totul de alt gen, nu mai implica riscul de a cădea în mîinile dușmanului. În orice moment ilegaliștii aveau posibilitatea să vină la noi, în orașul nostru din pădure. Pînă și sarcinile lor nu mai erau aceleași. Ce e drept, la loc de frunte mai stăteau încă misiunile militare, dar se iviseră și alte sarcini, noi, pline de bucurie, constructive !...

— De fapt cred că așa este ! spusei eu în pauza acelei ședințe. A rămas doar numele de Obkom ilegal. Uitați-vă la Balițki ! Ce fel de ilegalist mai e și el ? Poartă în văzul tuturor decorațiile, poartă în piept steaua de Erou al Uniunii Sovietice, poartă epoleți. Unde ați mai văzut asemenea ilegaliști ? ! Sau uitați-vă la mine...

Toți izbucniră în rîs. Cu uniforma mea de general nu aduceam, bineînțeles, întru nimic cu acel „general" Orlenko care, cu toate că își punea gradul atunci cînd semna ordinele, nu se despărțea de loc de șapca pe care i-o dăruise învățătorul-ilegalist Zaharcenko din raionul Srebnoe.

— Priviți în jurul vostru, tovarăși ! Cu toate că aceasta este o zonă formal ocupată, totuși i-am silit pe ocupanți să țină coada între picioare. N-am cucerit încă în întregime puterea în această regiune, dar noi, organizația de partid și detașamentele de partizani din tot acest ținut, le-am smuls totuși fasciștilor toate semnele principale ale puterii. Aici, în ținutul nostru de partizani, vremurile ilegalității au trecut. A trecut vremea întîmplărilor neprevăzute, a succeselor și insuccesele, a incursiunilor și atacurilor executate prin surprindere. Avem acum totul pentru a putea elabora planuri și a le îndeplini. Ca forță militară, sîntem o parte a Armatei Roșii, iar ca organizație de partid, putem și trebuie să luăm asupra noastră grija de a pregăti această regiune pentru apropiata ei trecere la rînduielile sovietice...

Pauza se terminase şi trecurăm la discutarea celorlalte probleme care figurau pe ordinea de zi.

* * *

Aici se încheie istoricul marii noastre unităţi de partizani. Am aruncat în aer încă peste două sute de trenuri ale inamicului, am dus încă multe lupte şi am nimicit alte zeci de detaşamente de pedepsire. Abia după cîteva luni am făcut joncţiunea cu unităţile Armatei Roşii. Dar cu mult înainte ca aceasta să se întîmple, am tăiat prin liniile nemţilor un coridor al nostru, al partizanilor, prin care am adus în ţinutul partizanilor sute de căruţe cu alimente, arme şi muniţie. În februarie 1944 marea noastră unitate, împreună cu marea unitate de partizani comandată de Malikov, a dezlănţuit un atac asupra oraşului Kovel. Şi cu toate că n-am izbutit să cucerim oraşul, în această luptă au pierit sute de ocupanţi şi au fost distruse cîteva tancuri şi maşini blindate...

Dar chiar şi după ce ne-am întîlnit cu Armata Roşie, după ce au fost desfiinţate forţele principale ale marii noastre unităţi de partizani, detaşamentele organizate de noi au continuat să lupte împotriva inamicului în adîncimea spatelui său, dincolo de graniţele patriei noastre. Brigada de partizani „Vanda Vasilevskaia", organizată, pregătită şi înarmată de noi, în frunte cu Selest, comandantul ei, şi cu Kremeniţki, fostul comisar al batalionului întîi, a trecut Bugul şi, timp de cîteva luni, a continuat să semene groaza în rîndurile ocupanţilor. Egorov, locţiitorul meu pentru probleme de minări şi aruncări în aer, a comandat un detaşament de partizani în Cehoslovacia, unde, împreună cu el, au luptat şi Sadilenko şi Glider.

Multe fapte de vitejie au săvîrşit partizanii noştri după acea adunare a Obkomului. Deşi nu primisem încă nici dreptul şi nici posibilitatea de a ne intitula Comitet Regional Legal al Partidului Comunist din Ucraina, nu mai eram deja ilegalişti.

Şi nu vom mai fi vreodată!

Atunci ne-am dat seama că aceasta era o mare victorie.

* * *

În aprilie 1944, Nikita Sergheevici Hruşciov a stat de vorbă cu un grup de comandanţi şi comisari de mari unităţi

și detașamente de partizani — organizatori ai mișcării de partizani din Ucraina.

— Gloria voastră e mare, ne-a spus Nikita Sergheevici. Este o glorie bine meritată, recunoscută de partid și de popor. Dar nu uitați, tovarăși, că slava de partizani e ca flacăra unui foc de partizani. Dacă arunci în el vreascuri umede sau dacă nu arunci nimic, focul se stinge. Rămîne doar scrumul... Pe cînd dacă arunci în foc vreascuri uscate, flacăra lui se întețește și mai mult, devine mai puternică, mai strălucitoare.

A doua zi, am fost repartizați fiecare în altă muncă.

CUPRINS

CARTEA ÎNTÎI :
Comuniştii intră în ilegalitate 5

CARTEA A DOUA :
Marele detaşament 187

CARTEA A TREIA :
Nodul de cale ferată de la Kovel 471

Redactor responsabil : IULIU INDREI
Tehnoredactor : VASILE BIRIȘ

Dat la cules 16.12.1961. Bun de tipar 16.04.1962. Apărut 1962. Comanda nr. 5480. Tiraj 40.170. Broșate 38.100 + Legate 2070. Hîrtie tipar de 50 g/m², 84×108/32. Coli editoriale 44,5. Coli de tipar 46. A. 01073 C. Z. pentru bibliotecile mici 8 (A.R.).

Tiparul executat sub comanda nr. 12078 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, București R.P.R.

Lei 15,60
EDITURA TINERETULUI